

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

AHLAT AĞZI

SERVET ERTEKİNOĞLU
10725202

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MEHMET ÖLMEZ

İSTANBUL
2015

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

AHLAT AĞZI

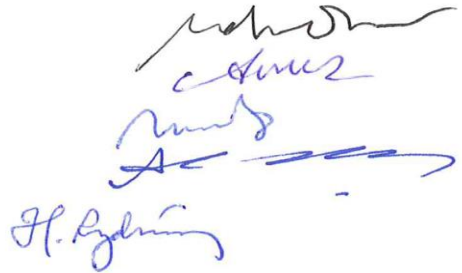
SERVET ERTEKİNOĞLU
10725202

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 20.02.2015
Tezin Savunulduğu Tarih: 23.03.2015

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan Adı Soyadı
Tez Danışmanı :	Prof. Dr. Mehmet Ölmez
Jüri Üyeleri :	Doç. Dr. Aziz Merhan
	Doç. Dr. Ersin Teres
	Prof. Dr. Aynur Koçak
	Yrd. Doç. Dr. Hakan Aydemir

İmza

İSTANBUL

ŞUBAT, 2015

ÖZ

AHLAT AĞZI

Hazırlayan **Servet ERTEKİNOĞLU**

Şubat, 2015

Bu çalışmada 2010-2012 yılları arasında Ahlat ilçe merkezi ve Saka Köyü'nden metinler derlenmiş, derlenen metinlerin dil bilgisi incelemesi yapılmış ve açıklamalı sözlüğü oluşturulmuştur. Sözlükte her sözcüğün etimolojisi verilmiştir. Ahlat Ağzı adlı çalışmamız “İnceleme, Metinler ve Açıklamalı Sözlük” bölümlerinden oluşmaktadır.

İlk önce kaydedilen sesler yazıya geçirilmiş, daha sonra her sözcük için fişlemeler yapılmıştır. Fişleme yapılırken sözcüklerin geçtiği cümlelere de yer verilmiş ve cümlelerden hareketle dil bilgisi incelemeleri de yapılmıştır. Çözümlenen metinler incelenirken diğer Anadolu ağızları ve diğer Türk dilleriyle olan benzerlikleri de yeri geldikçe ortaya konmuştur. Ayrıca Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesiyle benzer özellikler de belirtilmiştir.

Ses Bilgisi bölümünde yazı dilinde bulunmayan ünlüler ve ünsüzlere, ünlüler ve ünsüzlerle ilgili ses olaylarına yer verilmiştir.

Biçim Bilgisi (Morfoloji) bölümünde sözcük türleri ve cümle bilgisine (söz dizimi, sentaks) yer verilmiş, yazı dilinden farklılaşan noktalar da vurgulanmıştır.

Sözlük bölümünde ise metinlerde geçen her sözcük ele alınmış mümkün olduğunca sözcüklerin kökenleri gösterilmiştir. Eski Türkçe sözcükler için birincil kaynak Sir Gerard Clauson'un *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* (1972) adlı sözlüğü, Arapça ve Farsça sözcükler için Francis Joseph Steingass'ın *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (1892) adlı sözlüğü, Moğolca sözcükler için Ferdinand Lessing'in *Mongolian English Dictionary* (1960) adlı sözlüğü, Ermenice sözcükler için Robert Dankoff'un *Armenian Loanwords in Turkish* (1995) adlı eseri, diğer dillerden alıntı sözcükler için TDK Türkçe Sözlük kullanılmıştır. Açıklamalı sözlük için ise Mehmet Ölmez'in *Tuwinischer Wortschatz mit alttürkischen und mongolischen Parallelen - Tuvacanın Sözvarlığı Eski Türkçe ve Moğolca Denklikleriyle-* (2007) adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

İlk kez bir ağız çalışmasında her sözcüğün etimolojisi ele alındığından derlenen metinler 113 sayfaya sınırlı tutulmuştur. Bu nedenle sadece 12 kişiden derlenen metinlere yer verilebilmiştir. Seçilen kişilerin genelde 50 yaş üstü, okuma-yazma bilmeyen ya da ilkokul mezunu olmasına dikkat edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahlat Ağzı, ses bilgisi, biçim bilgisi, etimoloji

ABSTRACT

AHLAT DIALECT

Prepared by Servet ERTEKİNOĞLU

February, 2015

In this study, the texts from Saka village and Ahlat county town between years 2010-2012 have been compiled and these compiled texts' grammar analysis has been made and glossary has been formed. In the glossary the etymology of each word has been provided as far as possible. Our study called " Ahlat Dialect " is consisted of "analysis, texts and glossary" sections.

First of all, the recorded sounds have been written out and then profiling for each word has been made. While profiling, the sentences that the words take place have also been given and grammar analysis has been made based on the sentences. When the analysed texts have been examined the similarities with the other Anatolian dialects and Turkish languages have been put forward when the occasion arises. Furthermore; the features which are similar to the Old Turkic and Old Anatolian Turkish have been pointed out.

In the phoneticals part sound events associated with vowels and consonants that are not found in written language have been given.

In the morphologicals section, parts of speech and syntax have been included and the points that differentiate from written language have also been stressed.

Every word mentioned in the texts is addressed in the glossary part and their origins are demonstrated as far as possible. Sir Gerard Clauson's *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish* (1972) is used for the old Turkish words, Francis Joseph Steingass' *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (1892) is used for Arabic and Persian words Ferdinand Lessing's *Mongolian English Dictionary* (1960) is used for Mongolian words and Robert Dankoff's *Armenian Loanwords in Turkish* (1995) is used for Armenian words. Besides, TDK Türkçe Sözlük is used for the words that have been quoted from other languages. As for the glossary, Mehmet Ölmez's *Tuwinischer Wortschatz mit alttürkischen und mongolischen Parallelen - Tuvacanın Sözcükleri Eski Türkçe ve Moğolca Denklikleriyle-* (2007) is used .

Since it is the first time that every word's origin is demonstrated in a dialect study, we have limited the page number of our compilation to 113. Therefore we have only placed selections from 12 people. We have cared about our decision to choose people over fifty and with primary school, or literate people.

Key words: Ahlat dialect, phonetics, morphology, etymology.

ÖN SÖZ

Ağızlar günlük hayatta kullanılan bölgeden bölgeye farklılık gösteren konuşma biçimleridir. Ayrıca yazı dilinde bulunmayan tarihî dil malzemesini de içlerinde barındırırlar. Bu bakımdan, hem güncel ve canlı niteliklere sahiptirler hem de günümüzle geçmişi birbirine bağlamak gibi önemli bir görevi de yerine getirirler.

Bu amaçla hazırlanan tezin de buna hizmet edeceği umularak Ahlat Ağızı'ndaki bu zenginlik kaybolmadan tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ahlat Ağızı adını verdiğimiz çalışmamız “İnceleme, Metinler, Açıklamalı Sözlük” bölümlerinden oluşmaktadır.

Ses Bilgisi bölümünde yazı dilinde bulunmayan ünlüler ve ünsüzlere, ünlüler ve ünsüzlerle ilgili ses olaylarına yer verilmiştir.

Biçim Bilgisi (Morfoloji) bölümünde sözcük türleri ve cümle bilgisine (söz dizimi, sentaks) yer verilmiş, yazı dilinden farklılaşan noktalar da vurgulanmıştır.

Sözlük bölümünde ise metinlerde geçen her sözcük ele alınmış mümkün olduğunca sözcüklerin kökenleri gösterilmiştir.

Ahlat'a bağlı 1 belde, 26 köy ve 2 mezra bulunmaktadır. Bunlardan sadece üçünde Türk nüfusu bulunmaktadır. Bu nedenle derleme bölgesi olarak Ahlat merkez ve Saka Köyü belirlenmiştir. Saka Köyü Ahlat merkezden göç edenlerce 1940'lı yıllarda kurulmuştur. Bu nedenle Ahlat'la aynı ağız özelliklerini taşımaktadır. Derleme yapılan kişilerin adillerinin Türkçe olmasına dikkat edilmiştir.

Çalışmada ilçede kullanılan ancak metinlerde geçmeyen sözcüklere de yer verilmiştir. Orada doğup büyüdüğümde ve o sözcükleri kullandığımdan örnek cümleleri kendim verdim, sonunda 'SE' şeklinde belirttim. Metinlerdeki her sözcüğe rahatça ulaşılabilmesi için kapsamlı bir dizin hazırlanmıştır.

Tez konusunu belirlememde yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet Ölmez'in engin bilgisiyle yol göstericiliği olmasa bu çalışmanın bir sonuca ulaşması mümkün olmayacaktı. Bu nedenle kendisine sonsuz minnettarlığımı sunmak istiyorum. Tezin adının belirlenmesinden itibaren her aşamada çok büyük yardımları olmuştur.

İstanbul; Şubat, 2015

Servet Ertekinoglu

KISALTMALAR

a.	: ad
ADİL	: Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti
Age	: adı geçen eser
AK	: Atay Kardeşler
Ar.	: Arapça
ask.	: askerlik
Az.	: Azeri Türkçesi
bağ.	: bağlaç
bf.	: birleşik fiil
Bkz.	: bakınız
bs.	: birleşik söz
Bul.	: Bulgarca
CC	: Codex Cumanicus → Grønbech 1942
Çağ.	: Çağatayca
DerS	: Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü
DK	: Dede Korkut Kitabı → Ergin 1963
DLT	: Divanü Lûgat-it-Türk → Kâşgarlı Mahmud
DM	: Ed-Dürretü’l-Mudiyye Fi’l-Lügati’t-Türkiyye → Toparlı 2003
ED	: Sir Gerard Clauson, 1972
ed.	: edat
Erm.	: Ermenice
ET	: Eski Türkçe
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
GT	: Gülistan Tercümesi → Karamanlıoğlu 1978
İH	: El-İdrâk Haşiyesi → İzbudak 1936
İM	: İrşâdü’l-Mülûk Ve’s-Selâtîn → Toparlı 1992
İng.	: İngilizce
İt.	: İtalyanca

İsp.	: İspanyolca
KB	: Kutadgu Bilig
KFT	: Kitabu Fi'l-Fıkh Bi-Lisani't-Türki → Ağar 1989
Kıp.	: Kıpçakça
Kİ	: Kitābü'l-İdrāk Li-Lisāni'l-Etrāk → Caferoğlu 1931
KK	: El-Kavânînu'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye → Toparlı 1999
Krd.	: Kürdçe
Krş.	: karşılaştırınız
Lat.	: Latince
Mac.	: Macarca
ME	: Mukaddimetü'l-Edeb → Yüce 2014
MG	: Münyetü'l-Ġuzāt → Uğurlu 1987
Mo.	: Moğolca
nsz	: nesnesiz
Ø	: bulunmayan, mevcut olmayan şekli gösterir.
Oğz.	: Oğuzca
Orh.	: Orhon Türkçesi
Osm.	: Osmanlıca
Rum.	: Rumca
Rus.	: Rusça
sf.	: sıfat
Sl.	: Slavca
ST	: A Comprehensive Persian-English Dictionary → F. Steingass, 1892
TA	: Kitāb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî → Toparlı 2000
TarS	: XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü
Trkm.	: Türkmençe
TTürS	: Türkmençe-Türkçe Sözlük
Tuhf.	: Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye → Atalay 1945
TürS	: Türkçe Sözlük, TDK, 11. baskı
Uyg.	: Eski Uygurca
ünl.	: ünlem
Yun.	: Yunanca
zf.	: zarf
zm.	: zamir

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
KISALTMALAR	vi
İÇİNDEKİLER	viii
1.GİRİŞ	1
1.1.Bölgenin Tarihi.....	1
1.2.Ahlat Adının Kaynağı	3
1.4.İlçenin Etnik Yapısı.....	8
1.5.İlçe Ağzı Üzerine Yapılmış Çalışmalar.....	8
2.İNCELEME.....	10
2.1.Ses Bilgisi (Fonetik).....	10
2.1.1.Ünlüler	13
2.1.1.1. á ünlüsü	13
2.1.1.2. °a ünlüsü	13
2.1.1.3. °e ünlüsü	13
2.1.1.4. è ünlüsü	14

2.1.1.5. °i ünlüsü.....	15
2.1.1.1. Uzun Ünlüler.....	16
2.1.1.1.1. Asli Uzun Ünlüler.....	16
2.1.1.1.2. Ses Olaylarına Bağlı Uzun Ünlüler.....	16
2.1.1.1.3. Hece Kaynaşması Sonucu Oluşan Uzun Ünlüler.....	16
2.1.1.1.4. Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Uzun Ünlüler.....	16
2.1.1.2. İkiz Ünlüler.....	17
2.1.1.3. Kısa ünlüler.....	17
2.1.1.4. Ünlü Uyumu.....	17
2.1.1.4.1. Artlık-Önlük Uyumu (Büyük Ünlü Uyumu).....	17
2.1.1.4.1.1. Alınma Sözcüklerde Artlık-Önlük Uyumu.....	17
2.1.1.4.1.2. İlerleyici Benzeşme.....	17
2.1.1.4.1.3. Gerileyici Benzeşme.....	18
2.1.1.4.1.4. İlerleyici-Gerileyici Benzeşme.....	18
2.1.1.4.1.5. Artlık-Önlük Uyumunun Bozulması.....	19
2.1.1.5. Düzlük - Yuvarlaklık Uyumsuzluğu.....	21
2.1.1.6. Ünlü Değişmeleri.....	23
2.1.1.6.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi.....	23
2.1.1.6.1.1. a > e değişimi.....	23
2.1.1.6.1.2. a > á değişimi.....	23
2.1.1.6.1.3. a > ö değişimi.....	23

2.1.1.6.1.4. ı > i değişimi	24
2.1.1.6.1.5. o > ö değişimi	24
2.1.1.6.1.6. o > u değişimi	24
2.1.1.6.1.7. u > i değişimi	24
2.1.1.6.1.8. u > ü değişimi	24
2.1.1.6.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması	24
2.1.1.6.2.1. e > a değişimi.....	24
2.1.1.6.2.2. i > ı değişimi	25
2.1.1.6.2.3. ö > o değişimi	25
2.1.1.6.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması	25
2.1.1.6.3.1. a > u değişimi.....	25
2.1.1.6.3.2. a > o değişimi.....	25
2.1.1.6.3.3. a > ö değişimi.....	26
2.1.1.6.3.4. e > ö değişimi.....	26
2.1.1.6.3.5. i > ü değişimi	26
2.1.1.6.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	26
2.1.1.6.4.1. o > a değişmesi	26
2.1.1.6.4.2. ö > è değişmesi	26
2.1.1.6.4.3. u > ı değişimi	26
2.1.1.6.4.4. u > i değişimi	27
2.1.1.6.4.5. ü > i değişimi	27

2.1.1.6.5. Geniş Ünlülerin Daralması	27
2.1.1.6.5.1. a > ı değişmesi	27
2.1.1.6.5.2. a > è değişmesi.....	28
2.1.1.6.5.3. e > è değişmesi.....	28
2.1.1.6.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi	28
2.1.1.6.6.1. i > a değişmesi	28
2.1.1.6.6.2. i > è değişmesi	28
2.1.1.6.6.3. i > e değişmesi	28
2.1.1.6.6.4. u > ö değişmesi	28
2.1.1.7. Ünlü Türemesi.....	29
2.1.1.7.1. Ön Seste Ünlü Türemesi.....	29
2.1.1.7.2. İç Seste Ünlü Türemesi	29
2.1.2. Ünsüzler	29
2.1.2.1. h sesi(ح).....	29
2.1.2.2. h sesi(خ).....	30
2.1.2.3. k sesi(ق).....	30
2.1.2.4. g sesi(غ).....	30
2.1.2.1. Ünsüz Değişmeleri	32
2.1.2.1.1. Ötümlüleşme	32
2.1.2.1.1.1. ç > c değişmesi.....	32
2.1.2.1.1.2. k > g değişmesi	32

2.1.2.1.1.3. k > g değişmesi	33
2.1.2.1.1.4. (hemze) ' > (ayın) c değişmesi	33
2.1.2.1.1.5. p > b değişmesi	33
2.1.2.1.1.6. s > z değişmesi	34
2.1.2.1.1.7. t > d değişmesi	34
2.1.2.1.2. Ötümsüzleşme	35
2.1.2.1.2.1. b > p değişmesi	35
2.1.2.1.2.2. c > ç değişmesi	35
2.1.2.1.2.3. d > t değişmesi	35
2.1.2.1.2.4. g > k değişmesi	35
2.1.2.1.3. Süreklileşme	36
2.1.2.1.3.1. Sızıcılaşma	36
2.1.2.1.3.1.1. c > j değişmesi	36
2.1.2.1.3.1.2. ç > j değişmesi	36
2.1.2.1.3.1.3. ç > ş değişmesi	36
2.1.2.1.3.1.4. g, ğ > v değişmesi	37
2.1.2.1.3.1.5. k > ğ değişmesi	37
2.1.2.1.3.1.6. k > h değişimi	37
2.1.2.1.3.1.7. k > h değişmesi	37
2.1.2.1.3.1.8. (ayın) c > h değişmesi	38
2.1.2.1.3.1.9. (hemze)' > y değişmesi	38

2.1.2.1.3.2. Akıcılaşma	38
2.1.2.1.3.2.1. b > m değişmesi	38
2.1.2.1.4. Süreksizleşme	38
2.1.2.1.4.1. j > c değişmesi	38
2.1.2.1.4.2. y > g değişmesi	39
2.1.2.1.4.3. ğ > g değişmesi	39
2.1.2.1.4.4. η > g değişmesi	39
2.1.2.1.5. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Diğer Değişmeler	39
2.1.2.1.5.1. r > l değişmesi	39
2.1.2.1.5.2. l > r değişmesi	39
2.1.2.1.5.3. η > y değişmesi	40
2.1.2.1.5.4. ğ > v değişmesi	40
2.1.2.1.5.5. m > n değişmesi	40
2.1.2.1.5.6. s > ş değişmesi	40
2.1.2.1.5.7. ş > s değişmesi	40
2.1.2.1.6. Ünsüzlerde Art Damaksılaşıma	40
2.1.2.1.6.1. Í > l değişmesi	40
2.1.2.1.6.1. k̇ > k değişmesi	40
2.1.2.2. Ünsüz Benzeşmeleri	41
2.1.2.2.1. -nd- > -nn- benzeşmesi	41
2.1.2.2.2. -nl- > -nn- benzeşmesi	41

2.1.2.2.3. m-r > m-n benzeşmesi	41
2.1.2.2.4. -rl- > -ll- benzeşmesi	41
2.1.2.2.5. -md- > -mn- benzeşmesi.....	42
2.1.2.2.6. -md- > -nd- benzeşmesi.....	42
2.1.2.2.7. -ps- > -pp- benzeşmesi	42
2.1.2.3. Aykırılışma	42
2.1.2.3.1. r-r > r-l aykırılışması.....	42
2.1.2.3.2. -ll- > -ln- aykırılışması.....	42
2.1.2.4. Ünsüz Türemesi	43
2.1.2.4.1. h türemesi	43
2.1.2.4.2. y türemesi	43
2.1.2.4.3. n türemesi	43
2.1.2.5. Göçüşme.....	43
2.1.2.5.1. Yakın Göçüşmeler	44
2.1.2.5.2. Uzak Göçüşmeler	44
2.1.2.6. Ünsüz Düşmesi	45
2.1.2.6.1. y düşmesi	45
2.1.2.6.2. r düşmesi.....	45
2.1.2.6.3. h düşmesi	46
2.1.2.6.4. l düşmesi.....	46
2.1.2.6.5. n düşmesi	46

2.1.2.6.6. t düşmesi.....	46
2.1.2.6.7. v düşmesi.....	46
2.1.2.6.8. f düşmesi.....	46
2.1.2.6.9. d düşmesi.....	46
2.1.2.6.10. ayın (ϵ) düşmesi.....	47
2.1.2.7. İkizleşme	47
2.1.2.7.1. b > bb ikizleşmesi.....	47
2.1.2.7.2. d > dd ikizleşmesi.....	47
2.1.2.7.3. k > gg ikizleşmesi.....	47
2.1.2.7.4. k̇ > k̇k̇ ikizleşmesi.....	48
2.1.2.7.5. l > ll ikizleşmesi	48
2.1.2.7.6. p > pp ikizleşmesi.....	48
2.1.2.7.7. ş > şş ikizleşmesi	48
2.1.2.7.8. t > tt ikizleşmesi	48
2.1.2.7.9. z > zz ikizleşmesi	48
2.1.2.8. Ünsüz Tekleşmesi	48
2.1.2.8.1. -ll- > -l-	48
2.1.2.8.2. -kk- > -k-	48
2.1.2.8.3. -mm- > -m-	49
2.1.2.8.4. -nn- < -n-	49
2.1.3. Hece Kaynaşması.....	49

2.1.4. Hece Türemesi	49
2.1.5. Vurgu	49
2.2. Şekil Bilgisi	50
2.2.1. Sözcük Yapımı.....	50
2.2.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler:	50
2.2.1.1.1. +an	50
2.2.1.1.2. +ArI < +gArU.....	50
2.2.1.1.3. +cA, +çA	50
2.2.1.1.4. +cI, +çi.....	50
2.2.1.1.5. +gil.....	50
2.2.1.1.6. +II, +IU	51
2.2.1.1.7. +daş	51
2.2.1.1.8. +IIk, +lig, +IUh.....	51
2.2.1.1.9. +ka	51
2.2.1.1.10. +sIz, +sUz.....	51
2.2.1.1.11. +dUz	52
2.2.1.1.12. +kan	52
2.2.1.1.13. +sul	52
2.2.1.1.14. +duruş	52
2.2.1.1.15. +la.....	52
2.2.1.2. İsimden Fiil Yapan Ekler	52

2.2.1.2.1. +A-	52
2.2.1.2.2. +Al-	52
2.2.1.2.3. +ar- < ET +ğar-	52
2.2.1.2.4. +ar-	53
2.2.1.2.5. +dA-	53
2.2.1.2.6. +IA-	53
2.2.1.2.7. +GUr-	53
2.2.1.3. Fiilden İsim Yapan Ekler	54
2.2.1.3.1. -(ı)k /g, -(ı)h	54
2.2.1.3.2. -Ak/h < -gAk	54
2.2.1.3.3. -enek	54
2.2.1.3.4. -gi, -ği, -ği, -ki	54
2.2.1.3.5. -gUn	54
2.2.1.3.6. -I, -U (< -(I)g/-(U)g)	54
2.2.1.3.7. -IcI, -UcU (< gUçI < -gU+çI)	55
2.2.1.3.8. -mA	55
2.2.1.3.9. -mağ, -mağ, -meg	55
2.2.1.3.10. -m, -Im, -Um	55
2.2.1.3.11. -ş, -(I)ş, -(U)ş	55
2.2.1.3.12. -IntI	55
2.2.1.3.13. -ç	56

2.2.1.3.14. -ğa, -ge	56
2.2.1.3.15. -mur	56
2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler	56
2.2.1.4.1. -dIr-, -tir-	56
2.2.1.4.2. -AlA-	56
2.2.1.4.3. -Ir- < ET -(U)r-	56
2.2.1.4.4. -(I)l-	57
2.2.1.4.5. -n-, -(I)n-, -(U)n-	57
2.2.1.4.6. -t-	57
2.2.1.4.7. -(I)ş-, -(U)ş-	57
2.2.1.4.8. -der-	57
2.2.2. Çekim Ekleri	57
2.2.2.1. İsim Çekim Ekleri	57
2.2.2.1.1. Durum Ekleri	57
2.2.2.1.1.1. Yalın Durum	57
2.2.2.1.1.2. Belirtme Durum Eki +(y)I, +Ø	57
2.2.2.1.1.3. Yaklaşma/Verme Durumu +(y)A, +Ø	58
2.2.2.1.1.4. Bulunma Durum Eki +dA	58
2.2.2.1.1.5. Ayrılma Durum Eki +dAn, +nAn	58
2.2.2.1.1.6. İlgi Eki +(n)ın	58
2.2.2.1.1.7. Vasıta Durum Eki (İnstrumental) +la, +lan, +nan	59

2.2.2.1.1.8. Eşitlik Durum Eki +ca	59
2.2.2.1.2. Çokluk Eki +lar	59
2.2.2.1.3. Soru Eki (+mi).....	59
2.2.2.1.4. İyelik Ekleri	59
2.2.2.2. Fiil Çekim Ekleri.....	60
2.2.3. Sözcük Türleri.....	60
2.2.3.1. İsimler	60
2.2.3.2. Sıfatlar	60
2.2.3.2.1. Niteleme Sıfatları.....	60
2.2.3.2.2. Belirtme Sıfatları	61
2.2.3.2.2.1. Sayı Sıfatları	61
2.2.3.2.2.2. Belirsizlik Sıfatları.....	61
2.2.3.2.2.3. İşaret Sıfatları.....	61
2.2.3.2.2.4. Soru Sıfatları	61
2.2.3.3. Zarflar.....	61
2.2.3.3.1. Durum (hâl) Zarfları	62
2.2.3.3.2. Zaman Zarfları.....	62
2.2.3.3.3. Yer-Yön Zarfları.....	62
2.2.3.3.4. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları	63
2.2.3.3.5. Soru Zarfları	63
2.2.3.4. Zamirler.....	63

2.2.3.4.1. Kişi Zamirleri	64
2.2.3.4.2. Dönüşlülük Zamirleri	64
2.2.3.4.3. İşaret Zamirleri	65
2.2.3.4.4. Belirsizlik Zamirleri	65
2.2.3.4.5. Soru Zamirleri	66
2.2.3.5. Edatlar	66
2.2.3.5.1. Ünlem Edatları	66
2.2.3.5.1.1. Ünlemler	66
2.2.3.5.1.2. Seslenme Edatları	66
2.2.3.5.1.3. Sorma Edatları	67
2.2.3.5.1.4. Gösterme Edatları	67
2.2.3.5.1.5. Cevap Edatları.....	67
2.2.3.5.1.6. Bağlama Edatları.....	67
2.2.3.5.1.7. Sıralama Edatları.....	68
2.2.3.5.1.8. Denkleştirme Edatları	68
2.2.3.5.1.9. Karşılaştırma Edatları	68
2.2.3.5.1.10. Cümle Başı Edatları	68
2.2.3.5.1.11. Sona Gelen Edatlar	69
2.2.3.5.1.12. Son Çekim Edatları	69
2.2.3.6. Fiiller.....	71
2.2.3.6.1. Kişi Ekleri.....	71

2.2.3.6.1.1. Birinci Tip Kişi Ekleri	71
2.2.3.6.1.2. İkinci Tip Kişi Ekleri	71
2.2.3.6.2. Biçim ve Zaman Ekleri.....	72
2.2.3.6.2.1. Bildirme Kipleri (Haber Kipleri)	72
2.2.3.6.2.1.1. Geniş Zaman Eki +r, +ar	72
2.2.3.6.2.1.2. Şimdiki Zaman Eki –ır, -yor	73
2.2.3.6.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman Eki: -dı, -di.....	74
2.2.3.6.2.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki: -mış, -ıp	75
2.2.3.6.2.1.5. Gelecek Zaman Eki: -acağ, -ecek.....	75
2.2.3.6.3. Tasarlama (Dilek) Kipleri	76
2.2.3.6.3.1. Emir Kipi	76
2.2.3.6.3.2. İstek Kipi.....	77
2.2.3.6.3.3. Şart Kipi.....	78
2.2.3.6.3.4. Gereklilik Kipi	78
2.2.3.6.4. İ- Fiili (Ek-Fiil).....	79
2.2.3.6.4.1. Ek Fiilin Geniş Zaman Çekimi	79
2.2.3.6.4.2. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zaman Çekimi	79
2.2.3.6.4.3. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi	80
2.2.3.6.4.4. Ek Fiilin Şart Çekimi	80
2.2.3.6.5. Fiillerin Birleşik Çekimleri	80
2.2.3.6.5.1. Hikâye Birleşik Zaman	80

2.2.3.6.5.1.1. Şimdiki Zamanın Hikâyesi.....	80
2.2.3.6.5.1.2. Geniş Zamanın Hikâyesi	80
2.2.3.6.5.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	80
2.2.3.6.5.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi	81
2.2.3.6.5.1.5. İstek Kipinin Hikâyesi.....	81
2.2.3.6.5.1.6. Şart Kipinin Hikâyesi.....	81
2.2.3.6.5.2. Rivayet Birleşik Zaman	81
2.2.3.6.5.2.1. Şimdiki Zamanın Rivayeti	81
2.2.3.6.5.2.2. Gelecek Zamanın Rivayeti.....	81
2.2.3.6.5.2.3. Şart Kipinin Rivayeti	81
2.2.3.6.5.2.4. Geniş Zamanın Rivayeti.....	81
2.2.3.6.5.3. Şartlı Birleşik Zaman	82
2.2.3.6.5.3.1. Şimdiki Zamanın Şartı	82
2.2.3.6.5.3.2. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı.....	82
2.2.3.6.5.3.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı.....	82
2.2.3.6.5.3.4. Geniş Zamanın Şartı.....	82
2.2.3.6.5.3.5. Gelecek Zamanın Şartı.....	82
2.2.3.7. Birleşik Fiiller	82
2.2.3.7.1. Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller.....	82
2.2.3.7.2. Kurallı Birleşik Fiiller	83
2.2.3.7.2.1. Yeterlik Fiili.....	83

2.2.3.7.3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller.....	83
2.2.3.8. Fiilimsiler	83
2.2.3.8.1. Ad-fiiller (İsim-fiiller).....	83
2.2.3.8.2. Sıfat-fiiller (Partisipler)	84
2.2.3.8.3. Zarf-fiiller (Gerindium-Ulaçlar-Bağ-fiil)	85
3. CÜMLE BİLGİSİ (Söz Dizimi, Sentaks)	90
3.1. Sözcük Öbekleri (Kelime Grupları)	90
3.1.1. Tekrarlar (İkilemeler)	90
3.1.2. Bağlama Öbeği	91
3.1.3. İsim Tamlaması.....	91
3.1.4. Sıfat Tamlaması	91
3.1.5. İyelik Öbeği	92
3.1.6. Aitlik Öbeği	92
3.1.7. Unvan Öbeği.....	92
3.1.8. Ünlem Öbeği.....	92
3.1.9. Edat Öbeği	92
3.1.10. İsim-fiil Öbeği.....	92
3.1.11. Sıfat-fiil Öbeği	92
3.1.12. Zarf-fiil Öbeği.....	93
3.2. Cümleler	93
3.2.1. Yapılarına Göre Cümleler.....	93

3.2.1.1. Basit Cümle.....	93
3.2.1.2. Birleşik Cümle	93
3.2.1.2.1. Şarhlı Birleşik Cümle.....	93
3.2.1.2.2. İç İçe Birleşik Cümle.....	94
3.2.1.2.3. Ki'li Birleşik Cümle	94
3.2.2. Yüklemine Yerine Göre Cümleler.....	94
3.2.2.1. Kurallı Cümle.....	94
3.2.2.2. Devrik Cümle	94
3.2.3. Yüklemine Türüne Göre Cümleler	95
3.2.3.1. İsim Cümlesi	95
3.2.3.2. Fiil Cümlesi.....	95
3.2.4. Anlamına Göre Cümleler.....	95
3.2.4.1. Olumlu Cümle.....	95
3.2.4.2. Olumsuz Cümle.....	96
3.2.4.3. Soru Cümlesi.....	96
4. SONUÇ.....	97
METİNLER.....	101
-I- Anılar, Günlük Hayat	102
-II- Anılar, Günlük Hayat	107
-III- Anılar, Günlük Hayat, Gelenek Görenekler, Efsaneler	122
-IV- Günlük Hayat, Şiirler.....	132

-V- Anılar, Günlük Hayat, Gelenek Görenekler	144
-VI- Anılar, Günlük Hayat	153
-VII- Anılar, Günlük Hayat, Masallar	165
-VIII- Anılar, Günlük Hayat, Şiirler	172
-IX- Anılar, Günlük Hayat	176
-X- Anılar, Günlük Hayat, Efsaneler	180
-XI- Anılar, Günlük Hayat	185
-XII- Anılar, Günlük Hayat, Şiirler, Tarih	188
AÇIKLAMALI SÖZLÜK	204
DİZİN	585
KAYNAKÇA	769
EKLER	780
EK 1: Ahlat ve Köyleri Haritası	780
ÖZ GEÇMİŞ	781

1.GİRİŞ

1.1.Bölgenin Tarihi

“Türkler Anadolu’ya geldiklerinde Ahlat dışındaki Van, Erciş, Malazgirt, Bargiri (bugünkü Muradiye) gibi bölgedeki şehirlerin hepsi Bizans¹ İmparatorluğunun elindeydi. Tuğrul Bey 1054 yılında Ahlat üzerinden giderek kuşattığı Malazgirt’i alamamıştı. Ahlat, Alparslan devrinden itibaren (1063) Anadolu’ya yapılan akın ve fetih hareketlerinde bir üs olarak kullanıldı. Selçukluların büyük emirlerinden Afşin Bey Ahlat’tan Anadolu içlerine akınlar düzenlemiş, Alparslan da 1071’de Ahlat üzerinden Malazgirt’e giderek burayı kolayca fethetmişti.”²

En parlak dönemini 1100 ile 1207 tarihleri arasında Ahlat-Şahlar döneminde yaşayan Ahlat, 1207’de Eyyubiler’in eline geçti. Önce Celaleddin Harzemşah’ın, ardından da 1231 ile 1258 tarihleri arasında dört kez Moğolların saldırı ve işgaline uğrayarak bir daha o eski parlak günlerine dönemedi. İlhanlı Devleti yıkılınca Ahlat Karakoyunlu Türkmenlerinin eline geçti. 1461’de Akkoyunlular, 1470’te ise Safeviler bölgeye hakim oldu. Çaldıran Savaşı’ndan sonra Ahlat, Osmanlı toprağının bir parçası oldu.

Ahlat, 16. yüzyıldan sonra Van eyalet merkezinin Adilcevaz sancağının bir kazası olmuştur. Tanzimattan sonra ise Van eyaletinin Van sancağına, II. Abdülhâmit zamanında ise Bitlis vilâyetine bağlanmıştır.³

Bir durak yeri olan Ahlat, Orta Asya’dan gelerek Anadolu’ya geçen Türk kabileleri için bir nefeslenme yeri olmuştur. Bu anlamda da Anadolu Türk-İslâm tarihinin başlangıç noktası olmuştur. Orta Asya’dan gelen Oğuz boyları bir süre

¹ Anadolu’da o zamanlar Bizans İmparatorluğu ile birlikte 983-1085 yılları arasında Meyyâfârikin (Silvan) merkez olmak üzere Diyarbekir ve çevresinde hüküm süren Mervâniler vardı ve Meyyâfârikin, Âmid, Cizre, Düneysir, Nusaybin, Ahlat, Erzen şehirlerine hâkimlerdi. Bkz. Abdürrahim Tufantoz, *Mervâniler*, TDV İslâm Ansiklopedisi, 2004, Cilt 29, s. 230-232.

² Faruk Sümer, *Ahlat*, TDV İslâm Ansiklopedisi, 1989, Cilt 2, s. 20.

³ Age, s. 21-22.

Ahlat'ta kalmış ve daha sonra Anadolu içlerine devam etmişlerdir.⁴ Bu boylardan en bilineni ise Osmanlıların ataları Kayı boyudur. İdris-i Bitlisî de *Heşt Bihîşt* (Sekiz Cennet) adlı Farsça eserinde, Kayı Han kabilesinin Tevâif-i Mülûk döneminde Ahlat'ta yaylayıp kışlamaya başladıklarını belirterek bunu doğrular.⁵ Ayrıca Hoca Sadettin Efendi'nin *Tâcü't-Tevârih* adlı eseri ile Hadîdî'nin *Tevârih-i Âl-i Osman* (1299-1523) adlı eserinde de Kayıların bir müddet Ahlat'ta kaldıklarından bahsedilir.

Ahlat, Belh ve Buhara ile birlikte, 13. ve 14. asırlarda İslâm âleminin "Kubbetü'l-İslâm" olarak anılan üç şehirden birisidir.⁶ Ahlat'ta yükselen kümbetler, Anadolu'ya Türk göçünün yaşandığı yıllarda kurulan Türkmen çadırlarının hatırasını yaşatan sanat sembolleri olarak görülebilir.⁷ Mezartaşları ise Selçuklu ve Beylikler dönemi mezarlarına ait olan XII-XV. yüzyıl taşlarıdır.⁸ Özellikle yer yer beş metreye varan boylarıyla oldukça dikkat çekmektedirler. Üzerlerindeki yazılar ise Arapçadır.

Anadolu'yu fetheden Türkler, burada bir taraftan eski mezar geleneklerini devam ettirirken, bir taraftan da tabîi ve tarihî faktörlerin tesiri ile, bir takım mahallî örnekler meydana getirmişlerdir. Bu durum, Doğu Anadolu Türk oymaklarının bir takım sanat unsurları ile beraber, eski inanç ve âdetlerini Anadolu'ya taşıdıklarını gösterir. Böylece, tabîi ve tarihî faktörlerin tesiri ile de, bir takım mahallî tipler meydana gelmiştir.⁹

Yolu Ahlat'a da düşen Evliya Çelebi, Âl-i Osman'ın ceddinin Cengiz tatarı derdinden diyâr-ı Mâhân'ı terkedip diyâr-ı Ahlat'a gelip yerleştiğini belirtir. Bütün tarihçilerin bu şehir-i atîke Dâr-ı bülh¹⁰, yani Oğuz tâifesi şehri dediklerini aktarır. Acem tarihçilerinin Erzen-i Ahlâd¹¹ dedikleri bu şehir Van deryası kenarınca bir ucu üç günlük yol ile ta Erciş kalesine kadar bağ, bahçe ve bostanlarla dolu mamur bir

⁴ Dündar Alikılıç, "Kubbetü'l-İslâm Ahlat", *IV. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, 2008, s. 2.

⁵ İdris-i Bitlisî, *Heşt Bihîşt*, s. 73-74.

⁶ Ali İhsan Gülcü, "Kubbetü'l- İslâm Ahlat", *Tarih ve Medeniyet*, İstanbul 1994, Sayı 9, s. 12.

⁷ Age, s. 9.

⁸ Ara Altun, *Ahlat Mezar Âbideleri*, İslâm Ansiklopedisi, Cilt 2, s. 23.

⁹ Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezartaşları*, Ankara 1992, s.1.

¹⁰ R. Dankoff, *bülh, bülüh, bülh*^e karşılığında 'simple, boorish' anlamlarını verir (Dankoff, 1991: 20). Yani 'sade, basit; kaba, bön'. Arapça *büleh* karşılığı da 'ahmak' tır. *Oğuz* sözcüğünün kullanılışı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gülden Sağol, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Hareketle 'Oğuz' Kelimesi", *Evliya Çelebi ve Seyahatname* (Yayına Hazırlayanlar: Nuran Tezcan-Kadir Atlansoy), Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları, Gazimağusa, KKTC, 2002, s. 209-229.

¹¹ *erzen* Farsça 'darı' demektir. *Darı* çok yetiştirildiğinden *erzen-i Ahlat* denmiştir.

şehir olup yaylaları Sübhan dağıdır.¹² Sübhan dağı yaylasında üç bin süt sarnıcından bahseden Evliyâ Çelebi, şehirde de yedi bin süt çeşmesi olduğunu belirtir. Ahlat'ta konuşulan dilden de bahseden Çelebi, burada konuşulan dilin lisân-ı Çağatay'a ve lisân-ı Moğol'a yakın bir dil olduğunu belirterek şu örnekleri verir:

“İşven, gitmişven, gûrumıza varmışımız, bizim Kay¹³ gibidir, boğaz eyitdi, dükeli geleserlerdir, meni suncamışdır, şâd bay kişidir, ayıtdım şol kişi menfadinadır, savular sayladım, ya'nî ağlaya kaldım, barımız uruş kişisimiz, ya'nî cümlemiz ceng âdemiyiz.”¹⁴

Zaman içinde yukarıdaki konuşma dilinden bazı fonetik unsurların günümüze kalmadığı görülürken Oğuz Türkçesinin özelliklerinden farklılıklar gösterdiği ve Kıpçakça özelliklere yakınlaştığı görülür.

Yine Evliyâ Çelebi, bölgede konuşulan dille ilgili Baytal çeşmesi yani kısırak sütü çeşmelerinden söz eder ve bunları yapanların Tatar olduğunu belirterek yapılan eserlerin üzerindeki yazıların da ‘hatt-ı Tatar-ı Çağatayî’ olduğunu vurgular. Bir caminin duvarında bulunan kendi evkâfnâmesindeki şu ifadelere yer verir:

“Her kim bu evkâfını harâb etken bolursa Hâmân u Kârûn u Mervân u Fir'avn u Yezîd'in la'neti öresine ve töresine ve özüne olsun.”¹⁵

Bugün Ahlat Ağzı'nda hem Kıpçak özellikli sözcükler –*bızav*, *keşav*- hem de Çağataycaya özgü ekleri (*al-gıman*, *gel-ginen*-) görmek mümkündür.

1.2.Ahlat Adının Kaynağı

Yer adları, o bölgede yaşayan insanların hayat tarzlarını, hayata bakış açılarını bize göstermekle birlikte daha önce orada kimlerin yaşadığıyla ilgili de ipuçları verir. Anadolu'yu vatan edinen Türkler, bu coğrafyayı adlandırırken ya Türkçe yeni adlar vermişler ya da o bölgenin eski adını Türkçe söyleyişe uygun hâle getirmişlerdir. Anadolu sözcüğü bu Türkçe söyleyişe en güzel örnektir.

¹² *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, II Cilt, Hzl: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, Zekeriya Kurşun, İbrahim Sezgin, YKY yayınları, İstanbul 2011, 4. kitap s. 93, 94.

¹³ Evliya Çelebi, Emîr Kay'ın adıyla anılan bir caminin sahibi ve muharrir olduğunu belirtir. Age, s. 96.

¹⁴ Age, s. 96. ‘Gitmiştim, yola koyulmuşum. Mezarlarımıza varmıştık. Hepsi geleceklerdi. Ağlaya kaldım. Hepimiz savaşıyoruz.’

¹⁵ Age, s. 97. ‘Her kim bu esere zarar verir yıkarsa Hâmân'ın, Kârûn'un, Mervân'ın, Firavun'un ve Yezîd'in laneti üstüne olsun.’

Yer adları çeşitli disiplinlere malzeme olmuştur. Dilbilim, arkeoloji, tarih, coğrafya, sosyoloji gibi bilim dallarının ilgi alanına girdiği gibi halk biliminin de araştırma sahasına girmiştir.¹⁶

Aynur Koçak, yer adlandırmalarının nasıl yapıldığını şu başlıklar altında ele alır: Tabiat/fizik koşullarına dayanan adlandırmalar, insana dayanan adlandırmalar, ekonomik durum ve mesleklerle ilgili adlandırmalar, eski ada yakın benzetme yoluyla adlandırmalar, efsaneye bağlı adlandırmalar.¹⁷

Eski bir yerleşim yeri olan Ahlat adının kaynağı hakkında da değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bunların çoğu efsaneye bağlı adlandırmalardır. Ayrıca insana dayanan adlandırmalar da vardır.

Bu söylencelerden bahsetmeden önce Ahlat adının kaynağı ile ilgili bazı görüşlere değinmek yerinde olur. Rahmi Tekin, gerek *Ahlat* ve gerekse *Hılat* veya *Halat* kelimelerinin Araplar tarafından karışık manasında kullanıldığını, Araplar arasında, karışık insan topluluğu manasında *ahlatun mine'n-nas* sözünün meşhur olduğunu belirterek Arapların kullandığı bu deyimden hareketle *Ahlat* adının H L T kökünden geldiğini ileri sürer ve görüşünü şöyle destekler: “Tarihte Ahlat’ta çeşitli milletlerin bir arada yaşaması ve farklı dillerin konuşulması nedeniyle bu isim verilmiş olabilir. Bu tezi destekleyen önemli deliller bulunmaktadır. Kaynaklarda Ahlat’ın adı hakkında ilk defa meşhur seyyah Nâsır-ı Husrev bir bilgi vermiştir. Tuğrul Bey zamanında Rebiülevvel 438/Kasım 1046 yılında Mısır’a seyahat etmek amacıyla Tebriz’den hareket eden Nâsır-ı Husrev şehirde Arapça, Farsça ve Ermenice konuşulduğunu belirterek bu sebepten şehre Ahlat adının verildiğini belirtir.

Zekeriyye Kazvini (ö. 1283) Nâsır-ı Husrev'den iki buçuk asır sonra verdiği bilgilerde yüksek tabakanın Farsça, halkın Türkçe, azınlığın ise Ermenice konuştuklarını kaydeder.¹⁸

¹⁶ Aynur Koçak, “Kocaeli Köy Adları Üzerine Bir İnceleme”, *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri*, ed. Işıl Altun, 20-22 Nisan 2006, Kocaeli, s. 740.

¹⁷ Age, s. 740-745.

¹⁸ Rahmi Tekin, *Ahlat Tarihi*, OSAV Yayınları, İstanbul 2000, s. 13-15.

Nişanyan ise, şehrin adının Ermenice *Hlat* olduğunu, Yunanca *Halata* biçiminin 1. yy'den itibaren kaydedildiğini, belki Urartu devletini kuran *Hald* kavim adından geldiğini belirtmektedir.¹⁹

Bizans kaynakları şehri *Khlat*; Ermeni tarihçiler *Hlat*; Süryani tarihçiler *Kelath*, *Khelath*, *Khilat*; Arap tarihçiler *Halat* veya *Hilat*; İranlılar ve Türkler ise *Ahlat* olarak adlandırmışlardır. Şehrin en eski sakinleri olan Urartular ise şehre *Halads* demişlerdir²⁰. Kürtlerin de *Helat* dedikleri şehrin adının o bölgede yaşamış ve yaşamakta olan milletlerce birbirine yakın telaffuz edilmesi, şehrin adının ortak bir sözcükten, Urartu devletini kuran *Hald/Halads* kavim adından geldiğini göstermektedir. Dolayısıyla sözcüğün Arapça ya da Ermenice olma ihtimali zayıftır.

Şehrin adının kaynağıyla ilgili Anadolu şehirlerinin pek çoğunda olduğu gibi çeşitli söylenceler mevcuttur. Bunlarda Eski Yunan medeniyetinin izlerini görmek mümkündür.

Bu söylencelerden birinde milattan önce 3 bin yıllarında Hilatos adlı bir kumandan tarafından kurulan Ahlat şehrinin adını kumandanın isminden aldığı kabul edilir. Ancak kaynaklarda hiçbir dönem Ahlat'a Hilatos dendiğine rastlanmamaktadır²¹. Burada yer adlandırmalarında sıkça karşılaştığımız insana dayanan adlandırmalardan birini görmekteyiz. Eğer sözcüğün nereden geldiği ve anlamı tam olarak çıkarılamıyorsa en kolay yol olan ismini bir kişiden aldığı söylemine başvurulmaktadır. Bu da halkın ne kadar pratik bir zekaya sahip olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bir başka efsane de şöyledir: Urartu hükümdarı Lat, Medlerin saldırısına dayanamayınca Ahlat şehri düşer. Hükümdar da ağır yaralar alır. Babasının başını dizine koyan hükümdarın kızı, ah çekerek ince ince göz yaşı döker. Kızın ah... Lat, ah... Lat diye yüksek sesle feryadı, Medlerin şehre girmesine kadar devam eder. Urartu hükümdarı hayata gözlerini yumar, ancak bilmeyerek çok sevdiği bu şehre de ismini verir.

Yukarıdaki efsanenin bir değişik biçimi de şöyledir: Lat adında bir Rum kralı Ahlat'ı idare etmektedir. Müslümanların şehri fethi sırasında Daryona adlı kız

¹⁹ Sevan Nişanyan, *Adını Unutan Ülke*, Everest Yayınları, İstanbul, 2010, s. 74.

²⁰ Rahmi Tekin, *Ahlat Tarihi*, OSAV Yayınları, İstanbul 2000, s. 13-15.

²¹ Age, s. 14.

Müslümanlığı kabul eder ancak babası kabul etmez. Bu yüzden Daryona babasını öldürür, daha sonra da çok üzülerek ah... Lat, ah... Lat demek suretiyle üzüntüsünü belirtir. Böylece Ahlat, ah... Lat hecelerinin birleşiminden meydana gelmiştir. Yine Anadolu'da buna benzer efsaneler pek çoktur. Van'daki Akdamar adası için de benzer bir efsane anlatılır ve adanın adının ah... Tamara'dan geldiği kabul edilir.

İslamiyet'in ortaya çıkışı ve bu bölgenin fethi sırasında Ahlat'a hâkim olan Doğu Roma İmparatorluğu krallarından Lat adında bir krala rastlanmamaktadır. Ayrıca Müslüman Araplar H. 20/M. 640 tarihinde Ahlat'ı fethetmişlerdir. H.170/M. 790 yıllarında yaşayan meşhur tarihçi Vakidi de eserinde Ahlat'ın fethini geniş bir şekilde ele almıştır. Vakidi Ahlat'ın fethi sırasında Ahlat Meliki Bostiyas ve onun Müslüman Olan kızı Taryon hakkında da ayrıntılı bilgi vermiştir. Vakıs Taryon babasını da öldürmüştür. Vakidi o sırada Ahlat'ın adının Araplarca *Halat* veya *Hilat* (Ahlat) olarak bilindiğini de belirtir.²²

Söylencelere bakıldığı zaman hemen hepsinde ortak noktalar olduğunu görmekteyiz. Ayrıca yer adlandırmalarında bile halkın işin içine mutlaka bir aşk öyküsü de yerleştirme gereği duyması dikkati çeken önemli bir ayrıntıdır.

1.3.Ahlat'ın Coğrafi Durumu

Ahlat, Van Gölü'nün kuzeybatısında tarihi oldukça eski bir şehirdir. Süphan ve Nemrut dağları arasında Van Gölü'ne nazır eğimli platolar üzerine kurulmuş olan Ahlat, Doğu Anadolu bölgesinin yukarı Murat-Van bölümünde Bitlis iline bağlı bir ilçedir. Ahlat'ın güneybatısında Tatvan ve Bitlis, güneydoğusunda Van Gölü, doğusunda Adilcevaz, batısında Muş ili, kuzeyinde Muş iline bağlı Malazgirt ve kuzeybatısında Muş iline bağlı Bulanık ilçeleri bulunmaktadır.

İlçenin en yüksek noktası Süphan Dağı'dır. Kuzeyine rastlayan bu dağdan başka batısında Nemrut Dağı vardır. Ahlat'ın denizden yüksekliği 1750 metredir. İlçenin yüz ölçümü 1044km²'dir .

Geniş bir sahada kurulan şehir, birbirinden uzak on mahalleden oluşur. Her tarafta göze çarpan harabeler, eskiden buranın geniş ve mamur bir yer olduğunu göstermektedir. Ahlat'ın mahalleleri: İki kubbe, Kırklar, Kacer mahalleleri düzlük, Tahtısüleyman, Harabeşehir ve Kulaksız mahalleleri çukur bir arazidedir. Merkezi

²² Age, s. 14.

mahalleler Erkizan ve Selçuklu mahalleleri ile Tunus ve Kale mahalleleri ise sahile doğru alçalan hafif meyilli bir sırt üzerinde kurulmuştur. Kazanın sur içindeki uzunluğu 7 km'den fazladır.

Ahlat'ın bağlık bahçelik bir yerleşim yeri olduğu, bazı şehir tarihi kitaplarında ve seyahatnamelerde yer almaktadır. Yakut el-Hamevi, Ahlat'ta meyvenin çokluğunun o dönemde darb-ı mesel olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca Ahlat'ta avlanan balıktan da bahisle, balıkların kurutularak Belh ve Gazne şehirlerine kadar getirilerek pazarlandığını kaydetmektedir.

1655'te Ahlat'a uğrayan Evliya Çelebi de Ahlat'ın bağlık bahçelik bir yer olduğunu kaydetmektedir.

1316/1898 tarihli Bitlis salnamesinde ise, Ahlat'ta yetişen meyve, sebze ve tahıldan bahsedilmektedir. Buna göre Ahlat'ta; buğday, çavdar, arpa, zegerek, nohut, mercimek ve darı gibi hububatın yanında kayısı, elma, armut, ceviz, kiraz, badem, şilor, tut, şeftali, fındık, iğde, vişne, karpuz, kavun, lahana, şalgam, turp, bakla, patates, patlıcan, domates ve kabak gibi çeşitli hasılatın elde edildiği kaydedilmektedir. Bunlardan sadece kayısı ihtiyaç fazlası olarak diğer yerlere ihraç edilir.

Doğu Anadolu bölgesinin önemli ovalarından biri de Ahlat Ovası'dır. Bu ovada önceleri büyük ölçüde buğday ve arpa ekilirken, 70'li yıllardan itibaren sulama kanallarının yapılmasıyla sulu tarıma geçilmiş, şeker pancarı, patates, beyaz fasulye ekimi artmıştır. Sözkonusu bu ovada sebze ve meyvelerin oldukça çok yetiştiği ve hatta bir zamanlar Ahlat bahçelerinin Adilcevaz bahçeleriyle birleştiği kaydedilmektedir. Ahlat Ovası'nda en çok yetişen meyve elma ve cevizdir. Ancak son zamanlarda ceviz ağaçlarının kesilmesi nedeniyle ceviz üretimi oldukça azalmıştır.

Ahlat Ovası batıya doğru kesilmeden devam eder. Tatvan-Ahlat arasındaki arazi oldukça verimli bir arazidir. Bununlar beraber Sütay Yaylası Ahlat'ta önemli bir yere sahiptir. Bu yayladan hayvanların kışlık otu temin edilir.²³

²³ Rahmi Tekin, *Ahlat Tarihi*, OSAV Yayınları, İstanbul 2000, s. 16-17.

1.4. İlçenin Etnik Yapısı

Malazgirt Savaş'ının kazanılmasının ardından bölgeye Türk göçlerinin artmasıyla Türkçe, 1100'lü yıllardan itibaren bölgede geçerli bir dil hâline gelir. Bundan önce bölge üzerinden Mısır'a giden gezgin Nâsır-ı Husrev Ahlat'ta Arapça, Farsça ve Ermenice konuşulduğunu belirtir. Zekeriyye Kazvini (ö. 1283) de yüksek tabakanın Farsça, halkın Türkçe, azınlığın ise Ermenice konuştuğunu kaydeder.²⁴ Bu eserlerde Kürtçe ile ilgili herhangi bir kayıt olmaması dikkat çeker. 19. yüzyıl sonlarında Doğu Anadolu'da görev yapan Rus Generali Mayewski'ye göre Ahlat merkezin 1899'daki nüfusu 6720'dir. Bunun 6400'ü Müslüman-Türk, 320'si ise Ermenidir.²⁵ Bu da zaman içinde bölgedeki Türk nüfusunun arttığını ve Türkçenin bölgede konuşulan birincil dil olduğunu göstermektedir. Diğer yandan Ermenice de 1915 Tehcirine kadar şehir merkezi ve özellikle kırsal kesimde çok kullanılan bir dil olmuştur. Tehcir sonrası boşalan Ermeni köylerinin çoğuna çevre illerden gelen Kürtler yerleşmiş ve zaman içinde bu köylerden ilçe merkezine göçlerin artmasıyla son yıllarda ilçe merkezinde Kürt nüfusu artmış ve Kürtçe de sık konuşulan dillerden biri olmuştur. 90'lı yıllarda şehrin tamamına yakını Türklerden oluşurken bu göçler sonucu Ahlat merkezde bugün nüfusun çoğunluğunu Türkler ve Kürtler yarı yarıya oluşturmaktadır. Çok az sayıda da Siirt'ten göçüp gelmiş Arap nüfusu bulunmaktadır. Köylerin çoğunluğu ise Kürtlerden oluşmaktadır. Sadece Saka, Çatalağzı ve Uludere köylerinde Türk nüfusu bulunmaktadır. Çerkez köyleri olan Yoğurtyemez, Develik, Akçaören ve Çukurtarla'da bugün hiç Çerkez kalmamış bu köyler de artık birer Kürt köyü olmuştur.

1.5. İlçe Ağzı Üzerine Yapılmış Çalışmalar

İlçe Ağzı üzerine bugüne kadar müstakil bir çalışma yapılmamakla birlikte İlçe Ağzını da içeren çalışmalar şunlardır:

Ahmet CAFEROĞLU (1951), *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler*, (Van, Bitlis, Muş, Karaköse/Ağrı, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak illeri ağzları), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları [Yeni baskı: Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1995.]

²⁴ Age, s. 14-15.

²⁵ Age, s. 128.

2000’li yıllara kadar İlçe Ağzı üzerine çok az çalışma varken bu yıldan sonra İlçe Ağzını da kapsayan çalışmalar artmıştır. Ancak yine de yeterli olduğu söylenemez. Caferoğlu’nun folklorik derlemesi olan bu çalışmada genellikle yerel şairlerin şiirlerine yer verilmiştir.

Yedi bölümden oluşan eserde Bitlis ili ve yöresinden derlenen metinler ikinci bölüm 51-70. sayfaları kapsar. Metinlerin çoğunluğu Ahlat’tan derlenmiştir. Metinler şiirler ve atasözlerinden oluşmuştur. Eserin son bölümü ise sözlüğe ayrılmıştır.

Hamza ZÜLFİKAR (1978), “Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri”, *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, Türk Dil Kurumu yayınları, ss. 297-317.

Bu makalede Bitlis ve Ahlat’tan derlenen metinlere yer verilerek metinlerin karşılaştırmalı bir ses ve biçim incelemesi yapılmıştır.

Mehmet Emin GÖNEN (2003), *Van Gölü Kuzey Havzası Ağızları*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.

Bu çalışmada Ahlat, Adilcevaz ve Erciş’ten derlemeler yapılmış, derlenen metinler ses ve biçim bilgisi bakımından incelenmiştir. Eserin sonunda ise sözlüğe yer verilmiştir.

Bedri SARICA (2006), *Van Gölü Ağızları Sözlüğü*, Atlas yayınları, Ankara.

Sarica bu çalışmasında bölge ağızları üzerlerine yapılmış çalışmalardan, derleme sözlüğünden ve Van, Erciş, Ahlat’tan derlediği metinlerden yararlanmıştır. Böylece bölgenin bir sözlüğünü oluşturmuştur.

Engin GÖKÇUR (2012), *Van Gölü Havzası Ağızları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.

Bu çalışmada Van ve Bitlis illeriyle Erciş, Adilcevaz, Ahlat, Gevaş, Edremit ilçelerinden ve Van, Adilcevaz, Ahlat’a bağlı bazı köylerle Erciş’e bağlı Çelebi Bağı Beldesi’nden metinler derlenmiştir. Derlenen metinler ses ve şekil bakımından incelenmiş, çalışmanın sonunda da sözlüğe yer verilmiştir.

2.İNCELEME

2.1.Ses Bilgisi (Fonetik)

İlçe Ağzında Kullanılan Çeviri Yazı İşaretleri²⁶

İşaretler	Karşılığı	IPA'daki karşılığı
–	Ünlüler üzerindeki uzunluk işareti	:
˘	Ünlüler üzerindeki kısalık işareti	˘
ˆ	Ulama işareti	ˆ
˙	Aynı gösteren işaret	
-	Fiile bağlanmayı gösteren işaret	
+	Ada bağlanmayı gösteren işaret	

²⁶ Tablolar, Gökçür 2012'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Ünlüler

İşaretler	Karşılığı	IPA'daki karşılığı
ā	Uzun a	a:
á	a-e arası ünlü	a
^c a	Aynılı a	
ē	Uzun e	e:
ē̄	Uzun kapalı e ünlüsü	è:
^c e	Aynılı e	
ĩ	Kısa ı	ɯ
^c i	Aynılı i	
ō	Uzun o	o:
ō̄	Uzun ö	ö:
ū	Uzun u	u:

Ünsüzler

İşaretler	Karşılığı	IPA'daki karşılığı
ğ	Ötümlü art damak g'si	g
ğ	Kalın ünlülü sözcüklerde kullanılan daha baskılı söylenen boğaz ünsüzü	ɣ
h	Ötümsüz gırtlak h'si (ح)	ħ
h	Ötümsüz art damak h'si (خ)	χ
k	Arka damak k'si (Arapça 'ق' karşılığı)	k

2.1.1.Ünlüler

2.1.1.1. á ünlüsü²⁷

Diğer Doğu Grubu Ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında da görülen a ile e arası bir orta damak ünlüsüdür. Hem Türkçe hem de alıntı bazı sözcüklerde görülür. a > e değişikliğinin bir ara merhalesidir: *işdá* ‘işte’ (I-65, III-60), *gáyın* ‘kayınbirader’ (VI-56, IX-2), *gáynana* ‘kaynana, kayınvalide’ (V-270), *gáynata* ‘kaynata, kayınpeder’ (I-9), *áyah* ‘ayak’ (V-144), *hát* ‘hat’ (XII-313), *dárb* ‘darp, vurma’ (II-411), *hárb* ‘harp, savaş’ (II-99, II-251, III-276), *sáray* ‘saray’ (VII-5), *záman* ‘zaman’ (II-356).

2.1.1.2. °a ünlüsü²⁸

Ahlat Ağzı’nda sıklıkla kullanılan ve Arapçadan alıntı kelimelerde görülen bir ünlüdür. Arapçadaki ayın “ع” sesinin a ünlüsüyle söylenen şeklidir: °*alelusul* ‘alelusul, kurala uygun şekilde’ (XII-44), °*asır* ‘asır, yüzyıl’ (III-122), °*azimetli* ‘azametli, ulu’ (XII-355), °*adet* ‘âdet, görenek’ (XII-302), °*affet-* ‘affetmek’ (VI-303).

2.1.1.3. °e ünlüsü²⁹

Arapça sözcüklerdeki ayın “ع” sesinin e ünlüsüyle söylenmesiyle oluşur: °*eynen* < Ar. ‘aynan (I-86), °*eyip* < Ar. ‘ayb (V-84), *beddü°e* < Far. bed + Ar. du°ā (III-232), *me°erif* < Ar. ma°ārif (XII-106), °*ereb* < Ar. °arab (IV-18), *ide°e* < Ar. iddi°ā (V-30).

²⁷ Krş.Ahmet BURAN, *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1997, s. 21; A. Bican ERCİLASUN, *Kars İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2002, s. 51; Münir ERTEN, *Diyarbakır Ağzı*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1994, s. 3; Efrasiyab GEMALMAZ, *Erzurum İli Ağızları I.Cilt*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1995, s. 73; Tuncer GÜLENSOY, *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1988, s. 18; Zeynep KORKMAZ, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1994, s. 29; Sadettin ÖZÇELİK, *Urfa Merkez Ağzı*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1997, s. 13; Mukim Sağır, *Erzincan ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, s.19; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2001, s. 29, Cemil GÜLSEREN, *Malatya İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2000, s. 42.

²⁸ Krş.Münir ERTEN, *DA*, s. 3; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 15; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 30.

²⁹ Krş.Münir ERTEN, *DA*, s. 4; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 15; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 31.

2.1.1.4. è ünlüsü³⁰

Anadolu'da birçok ağızda olduğu gibi Ahlat'ta da sıkça kullanılan bu sesle ilgili pek çok değerlendirme yapılmış ve genel olarak bu sesin varlığı kabul edilmiştir. W. Radloff³¹, V. Thomsen³², K. Foy³³, V. Grønbech³⁴, Z. Gombocz³⁵, J. Németh³⁶, N. Poppe³⁷, A. von Gabain³⁸, Räsänen³⁹, J. Eckmann⁴⁰ gibi yabancı Türkologlarla Emine Yılmaz⁴¹, Musa Duman⁴², Timur Kocaoğlu⁴³, Zeynep Korkmaz⁴⁴, Ahmet Cevat Emre⁴⁵ gibi yerli araştırmacılar ayrıntılı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. KB üzerine çalışan R. R. Arat kapalı è sesini kabul etmezken, DLT üzerine çalışan Atalay bu sesin varlığını kabul etmiştir. Kapalı è Oğuzcada, diğer birçok tarihî ve çağdaş lehçelerde olduğu gibi ya tek heceli kelimelerde ya da kelimenin ilk hecesinde bulunmaktadır. Z. Korkmaz, Eski Türkçedeki kapalı è sesinin bir lehçe özelliği ifade ettiğini ve Oğuz Türkçesine özgü bir belirti olduğunu ve bu sesin daha çok Oğuz Türkçesi tarafından benimsendiğini söylemektedir.

³⁰ Krş.Ahmet BURAN, *KBAYA*, s. 21; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 51; Münir ERTEN, *DA*, s. 3; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 76; Tuncer GÜLENSOY, *KYA*, s. 21; Zeynep KORKMAZ, *NYA*, s. 34; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 13; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 20; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 30, Cemil GÜLSEREN, *MİA*, s. 43; Ahmet GÜNŞEN, *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2000, s. 19; Gürer GÜLSEVİN, *Uşak İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2002, s. 13; Hidayet Kemal BAYATLI, *Irak Türkmen Türkçesi*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1996, s. 337.

³¹ W. Radloff (1882), *Phonetik der nördlichen Türksprachen*, Leipzig.

³² V. Thomsen (1896), *Inscriptions de l'Orkhon deshiçfrées*. MSFOu V. Helsingfors.

³³ K. Foy (1903-1904), "Azerbajganische Studien mit einer Charakteristik des Südtürkischen", *MSOS VI*: 126-193; *MSOS VII*: 197-265.

³⁴ Kaare Grønbech (1936), *Der türkische Sprachbau*, Kopenhagen.

³⁵ Z. Gombocz (1912), *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache*, MSFOu XXX, Helsinki.

³⁶ J. Németh (1939), "Zur kenntnis des geschlossenen e im Türkischen", *Körösi Csoma-Archivum I*: 515-531.

³⁷ N. Poppe (1925), "Türkisch-tschuwassische vergleichende Studien", *Islamica I-4*: MCM. XXV, Leningrad: 409-427.

³⁸ A. von Gabain (1941), *Altürkische Grammatik*, Leipzig. [Yeni baskı: *Eski Türkçenin Grameri* (Çeviren: Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2007.]

³⁹ M. Räsänen (1949), *Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen*, StOr. XV, Helsinki.

⁴⁰ J. Eckmann (2011), *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar* (Yayıma Hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.

⁴¹ Emine Yılmaz Ceylan (1991), "Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü", *Türk Dilleri Araştırmaları*, Ankara, ss. 151-165.

⁴² M. Duman (1991), "Klâsik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair", *İlmî Araştırmalar*, 7, İstanbul, ss. 65-103.

⁴³ T. Kocaoğlu (2003), "Tarihî Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı è/i Meselesi", *Türk Kültürü* (Ankara), Sayı: 483-484 (Temmuz-Ağustos 2003), ss. 266-281.

⁴⁴ Z. Korkmaz (1972), "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler", *Bilimsel Bildiriler 1972 (I. Türk Dili Kurultayına Sunulan Bildiriler)*, Ankara, ss. 433-446.

⁴⁵ A. C. Emre (1946), "Türkçede Bulanık e Fonemi", *Türk Dili-Belleten*, III (Mart) 6-7, ss. 487-497.

Bununla birlikte, asli kapalı *ë* sesinin Oğuz grubu dışında Türkçenin en eski lehçeleri gibi kabul edilen Saka ve Halaç Türkçelerinde, ayrıca Karluk ve Kıpçak Grubu lehçelerde de kullanıldığı görülmektedir.⁴⁶ Tekin, Orhon Türkçesinde ve Yenisey yazıtlarında (Eski Türkçede) dokuzuncu bir ünlünün, kapalı /e/ ünlüsünün, bulunduğu gerçeğinin büyük ilgi uyandırdığını, bu alanda çalışanların sekiz ünlü ve dokuz ünlü yanlısı olarak iki gruba ayırdıklarını belirtir. Daha sonraki araştırma ve çalışmaların bu uzun kapalı /e/ ünlüsünün Azeri Türkçesinde kısa kapalı /e/ olarak korunduğunu, Türkmencede kurallı olarak uzun /i/ ünlüsüne gelişmiş olduğunu ortaya koyduğunu ve böylece kapalı /e/ sorununun kanıtlandığını söyler.⁴⁷

Hem Türkçe hem de alıntı sözcüklerde görülür: *bële* ‘böyle’ (II-217), *hëş* ‘hiç’ (II-226), *gët-* ‘gitmek’ (I-18, III-163, VII-124), *gëvi* ‘güveyi, damat’ (IV-126), *këf* ‘keyif’ (III-169), *abë* ‘ağabey’ (III-60, X-33).

2.1.1.5. ^çi ünlüsü⁴⁸

Arapça sözcüklerdeki *ayın* “ع” sesinin ^çi ünlüsüyle söylenmesiyle oluşur: *çibadet* < Ar. *çibādat* (II-474).

Ünlüler Tablosu

	DÜZ			YUVARLAK	
	GENİŞ	YARI GENİŞ	DAR	GENİŞ	DAR
ART	a, ^ç a		ı	o	u
YARI ART	á				
ÖN	e, ^ç e	ë	í, ^ç í	ö	ü

⁴⁶ Elza SEMEDLİ (2008), “Türk Lehçelerindeki Bir Ses: Kapalı *ë*”, *Journal of Azerbaijani Studies*, s. 525.

⁴⁷ Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul, 2003, s. 47.

⁴⁸ Krş.Münir ERTEN, *DA*, s. 4; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, 1997, s. 15; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 31.

2.1.1.1. Uzun Ünlüler

Normalden daha uzun söylenen ünlülerdir. Yöre ağızında standart dilin normal uzunluktaki ünlüleri görülmekle birlikte ses olayları ve söylenişe (vurgu ve tonlamaya) bağlı olarak uzun ünlülere rastlanır.

2.1.1.1.1. Asli Uzun Ünlüler

Yöre ağızında Türkçe sözcüklere has aslı uzun ünlüler yoktur. Hatta yöre ağızında çok sayıda bulunan Arapça ve Farsça alıntı sözcüklerdeki uzun ünlüler normal süreli ünlülere dönüşmüştür: *amanat* < Ar. *emānet* (X-61), *barabar* < Ar. *berāber* (II-97), *nişan* < Far. *nişān* (IV-124), *numune* < Far. *numūne* (VI-12), *vefad* < Ar. *wefāt* (VII-39), *pabuc* < Far. *pāpōş* (X-70), *paca* < Far. *bāce* (IV-50), *perişan* < Far. *perīşān* (XII-294), *kinar* < Far. *kenār* (III-28), *kitabe* < Ar. *kitābe* (XII-343), *lal* < Far. *lāl* (VI-350), *mal* < Ar. *māl* (II-222), *mahiyet* < Ar. *māhiyyat* (VI-278), *me^cerif* < Ar. *ma^cārif* (XII-106).

Bazı alıntı sözcüklerdeki uzun ünlüler ise korunmaktadır: *ālem* < Ar. *ālem* (IV-213), *ālimler* < Ar. *ālim* (VI-299), *āmir* < Ar. *āmir* (VI-341).

2.1.1.1.2. Ses Olaylarına Bağlı Uzun Ünlüler

Yöre ağızında oluşan ses olaylarına bağlı uzun ünlüleri iki başlık altında inceleyeceğiz:

2.1.1.1.3. Hece Kaynaşması Sonucu Oluşan Uzun Ünlüler

Ünlü ile biten bir sözcük ünlü ile başlayan bir sözcükle birleştiğinde ünlülerden biri düşer ve kalan ünlü düşen ünlünün yükünü üstlenir: *şēdidimde* << *şe* *ētdiğimde* (IV-55), *nēdise* << *ne ētdiyse* (V-102), *nēdersen* << *ne ēdersen* (II-396), *nōldi* << *ne oldu/oldı* (VI-179), *nōlup* << *ne olup* (I-105), *nōla* << *ne ola* (I-106), *nōlacağ* << *ne olacak* (II-342).

2.1.1.1.4. Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Uzun Ünlüler

Vurgu ve tonlamaya bağlı uzunluklar, sözcüğün Türkçe veya alıntı olmasına değil, söyleyen kişinin durumuna göre değişir. Ancak bu uzunlukların süresi aynı değildir: *savūh* (II-256), *tā* (IV-123), *tē* (I-18), *tēze* (V-75), *meşūr* (IV-254).

2.1.1.2. İkiz Ünlüler

Yapısında iki ünlü bulunduğu halde, iki ayrı hece oluşturmayan ve tek hece gibi söylenen ünlülerdir. Bölgemiz ve diğer Türkiye Türkçesi ağızlarının bazılarında görülen bu ünlüler yöre ağzında bulunmamaktadır.

2.1.1.3. Kısa ünlüler

Yöre ağzında kısa ünlüler bulunmamaktadır. Sadece iki sözcükte görülür. Alıntı sözcüğün aslına yakın telaffuzu ve Türkçe bir sözcüğün ikinci hecesindeki dar ünlüsünün düşmeye yüz tutmasıyla kısa ünlü bulunmaktadır: *padîşah* < Far. *pādşāh* ‘padişah’ (VI-263), *yarîsini* ‘yarısını’ (VI-297).

2.1.1.4. Ünlü Uyumu

İlçe ağzındaki ünlü uyumlarını iki ana başlıkta inceleyeceğiz⁴⁹:

1. Artlık-önlük uyumu (Büyük ünlü uyumu)
2. Düzlük- yuvarlaklık uyumu (Küçük ünlü uyumu)

2.1.1.4.1. Artlık-Önlük Uyumu (Büyük Ünlü Uyumu)

İlçe ağzında düzenli bir artlık-önlük uyumundan söz etmek mümkün değildir. Ancak bu uyuma uyan ve uymayan sözcükler bir arada kullanılır.

2.1.1.4.1.1. Alınma Sözcüklerde Artlık-Önlük Uyumu

İlçe ağzında Arapça ve Farsçadan alıntı çok sayıda sözcük bulunmaktadır. Artlık-önlük uyumuna uymayan çok sayıdaki sözcüğün uyumlu hâle getirilmesi dikkat çeker. Bu durum şu yollarla gerçekleşir:

2.1.1.4.1.2. İlerleyici Benzeşme

İlçe ağzında ilerleyici benzeşme yoluyla oluşan ünlü uyumları genelde art ünlüye dönüşme yönündedir⁵⁰: *muḥacır* ‘muḥacir’ < Ar. *muhācīr* (II-225), *dıraḥdor* ‘traktör’ << Fr. *tracteur* (V-242), *sahab* ‘sahip’ < Ar. *ṣāhib* (II-266), *zalım* ‘zâlim’ < Ar. *zālīm* (IX-1), *şahıt* ‘şâhit’ < Ar. *şāhid* (X-25, 35).

⁴⁹ Geniş bilgi için bkz. Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 67-71.

⁵⁰ Krş. Ahmet BURAN, KBAYA, s. 32; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 67; Münir ERTEN, *DA*, s. 20; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 128-129; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 37.

Şu sözcüklerde ise bir benzeşmeden ziyade sözcüklerin asıllarına uygun söylenmeleri söz konusudur: *bağça* ‘bahçe’ < Far. *bağça* (III-125), *haraba* ‘harabe’ < Ar. *harābat* (XII-209), *kıyamət* ‘kıyamet’ < Ar. *kıyāmat* (III-23), *kala* ‘kale’ < Ar. *kal’a* (XII-356), *vahıt* ‘vakit’ < Ar. *vakt* (II-371).

Ünlü uyumları bazen ön ünlüye dönüşme yönünde de olabilmektedir⁵¹: *tüken* ‘dükkan’ < Ar. *dukkān* (VI-54, 60), *vesike* ‘vesika’ < Ar. *wasīka* (XII-191), *fiyet* ‘fiyat’ < Ar. *fī’āt* (VI-126, 128) *helil* ‘halil’ (III-250).

2.1.1.4.1.3. Gerileyici Benzeşme

İlçe ağzında gerileyici benzeştirme yoluyla oluşan ünlü uyumları hem artlaşma hem önleşme yönünde ve ilk hecededir⁵²: *söhbət* ‘sohbet’ < Ar. *şühbet* (III-19), *kıra* ‘kira’ < Ar. *kirā* (IV-294), *fekkir* ‘fakir’ < Ar. *faķır* (IV-240, X-21).

2.1.1.4.1.4. İlerleyici-Gerileyici Benzeşme

Bazı durumlarda sözcüğün ortasındaki ünlü her iki yanındaki ünlüyü kendine benzeştirebilmektedir⁵³. Burada yazı diline göre bir benzeşme söz konusu olsa da sözcüklerin aslına yakın söylendiği görülür: *barabar* ‘beraber’ < Far. *barābar* (III-41), *mısfır* ‘misafir’ < Ar. *musāfir* (VII-7), *malamat* ‘melamet’ < Ar. *malāmat* (V-157), *amanat* ‘emanet’ < Ar. *amānat* (X-65).

Bazı durumlarda ise sözcüğün her iki yanındaki ünlü ortadaki ünlüyü kendine benzeştirebilmektedir⁵⁴: *bereber* ‘beraber’ < Far. *barābar* (I-11).

Birleşik bir Türkçe sözcükte de ünlü benzeştirmesi görülmektedir: *birez* < *bir* + *az* (II-188, 190).

⁵¹ Krş.A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 67; Münir ERTEN, *DA*, s. 20; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 127; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 21, Cemil GÜLSEREN, *MİA*, s. 47.

⁵² Krş.A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 67; Cemil GÜLSEREN, *MİA*, s. 53; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 21; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 132; Münir ERTEN, *DA*, s. 20.

⁵³ Krş.A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 68; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 21; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 133; Münir ERTEN, *DA*, s. 20.

⁵⁴ Krş.A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 68; Münir ERTEN, *DA*, s. 20; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 133; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 21, Cemil GÜLSEREN, *MİA*, s. 53.

2.1.1.4.1.5.Arthk-Önlük Uyumunun Bozulması⁵⁵

Doğu grubu ağızlarının ayırıcı özelliği kelime sonlarındaki ı, u, ü seslerinin i sesi ile karşılanmasıdır ve bu durum büyük ünlü uyumunu bozar. Söz konusu olay ilçe ağızında da sıkça görülür: *buldi* < *buldu* (XII-317), *yapmış* < *yapmış* (II-161), *bağlanti* < *bağlantı* (XII-53).

Eklerde

Yapım Eklerinde

+ci, +çi isimden isim yapım ekinde: Art ünlülü sözcüklerde uyumsuzdur: *nahırcı* “nahırcı” (I-30), *yabancı* “yabancı” (III-28), *tohumci* “tohumcu” (III-160), *majgalci* “majgalcı” (III-161), *zurnaci* “zurnacı” (III-243, 244), *dubaraçi* “dubaracı” (V-156).

+li isimden isim yapım ekinde: Art ünlülü sözcüklerde uyumsuzdur: *göğhuli* “kokulu” (VIII-8), *çıkıntili* “çıkıntılı” (XII-23), *yatili* “yatılı” (XII-21), *yaşmahli* “yaşmaklı” (I-75).

+ari isimden isim yapım ekinde: Art ünlülü bir sözcükte uyumsuzdur: *dışari* “dışarı” (III-57).

-ti fiilden isim yapım ekinde: Art ünlülü bir sözcükte uyumsuzdur: *bağlanti* “bağlantı” (XII-53).

-uci fiilden isim yapım ekinde: Art ünlülü bir sözcükte uyumsuzdur: *vuruci* “vurucu” (IV-270).

-inti fiilden isim yapım ekinde: Art ünlülü bir sözcükte uyumsuzdur: *sıhinti* “sıkıntı” (VI-282).

-i fiilden isim yapım ekinde: Art ünlülü bir sözcükte uyumsuzdur: *çati* “çati”

⁵⁵ Krş.Ahmet BURAN, *KBAYA*, s. 32-38; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 68-76; Münir ERTEN, *DA*, s. 21-24; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 87-96; Tuncer GÜLENSOY, *KYA*, s. 33-34; Zeynep KORKMAZ, *NYA*, s. 48-52; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 22-25; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 37-42; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 38-41, Cemil GÜLSEREN, *MİA*, s. 55; Engin GÖKÇUR, *Vangözü Havzası Ağızları*, Fırat Üniv. Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012, s. 57-69, Mehmet Emin GÖNEN, *Van Gölü Kuzey Havzası Ağızları*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003, s. 18-23.

(VI-71)

-ken zarf fiil ekinde: Art ünlülü sözcüklerde uyumsuzdur: *yaparken* (XII-44), *yağarken* (III-250).

İsim Çekim Eklerinde

3.Teklik kişi iyelik eki [(s)i]: Art ünlülü sözcüklerde sözcük sonlarında uyumsuzdur: *adi* ‘adı’ (VI-90), *anasi* (X-4), *babasi* (VI-198), *dayısı* (IX-69).

3.Çokluk kişi iyelik eki [+lari]: Art ünlülü sözcüklerde sözcük sonlarında uyumsuzdur: *bastonlari* (VI-93), *saltanatları* (VI-332), *kolları* (II-55).

Belirtme hâli eki [+i]: Art ünlülü sözcüklerde sözcük sonlarında uyumsuzdur: *davarları* (V-8), *gâpiyi* (V-118, 119), *saşmayı* (V-168), *buğdayı* (I-33, 34), *orayı* (I-91), *parayı* (II-164, 167), *tarlayı* (II-240), *rusçayı* (II-303).

Ek-fiilin görülen ve öğrenilen geçmiş zaman eki [+di, +miş]: *vardı* “vardı” (V-21), *yohdı* “yoktu” (III-209), *varmış* “varmış” (II-137), *yohmış* “yokmuş” (II-135).

Fiil Çekim Eklerinde

Öğrenilen geçmiş zaman eki –miş: Art ünlülü bütün sözcüklerde uyumsuzdur: *yapmış* (II-161), *kalmış* (II-435), *almış* (III-290), *boşalmış* (III-278).

Görülen geçmiş zaman eki –di: Art ünlülü sözcüklerin 3. teklik ve çokluk çekimlerinde ekin düzenli bir şekilde düz-dar-ince –*di* şeklinde gelmesi sonucu uyum bozular: *yapdı* (IV-52, VI-14, 259), *bolaldı* (XII-293), *aldılar* (II-132, VI-146), *çaldılar* (III-241), *bağladılar* (V-276).

Şimdiki zaman eki –(i)r: Art ünlülü bütün sözcüklerde uyumsuzdur: *yapırır* “yapıyoruz” (VI-133), *çalıllar* “çalıyorlar” (III-251), *kızıram* “kızıyorum, sinirleniyorum” (VI-275).

Emir kipi 2. teklik kişi eki –gınan: Eski Türkçeden beri kullanılagelen ancak günümüz yazı dilinde bulunmayan –*gıl/-gil* eki ilçe ağzında genişleyip kalıplaşarak –*gınan/-ginen* şeklini almıştır. Ekin art ünlülü sözcüklere ön ünlülü getirilmesiyle ünlü uyumu bozular: *sahlagınan* “sakla” (II-117).

Olumsuzluk eki -me: Art ünlülü bir sözcükte uyumsuzdur: *tutamedise* “tutamadıysa” (V-141).

Kök ve Gövdelerde

Son hecesinde dar ünlü bulunan sözcüklerde: Doğu grubu ağızlarının ayırıcı özelliği olan sözcük sonlarındaki ünlünün düz-dar-ön olması durumu ilçe ağzında da söz konusudur. Bu durum ünlü uyumunu bozar: *kapı* “kapı” (V-70), *batı*, *doğu* “batı, doğu” (II-456), *komşu* “komşu” (III-33), *turşu* “turşu” (IV-80).

İnceltici ünsüzlerin etkisiyle: y, ş, z, f ve c ünsüzlerinin etkisiyle yanlarındaki ünlüler önleşir ve uyum bozulur: *sıcak* “sıcak” (II-349, V-57), *uzak* “uzak” (V-259), *dokuyan* “dokuyan” (V-21), *yumuşak* “yumuşak” (III-304), *ufak* “ufak” (V-5).

2.1.1.5. Düzlük - Yuvarlaklık Uyumsuzluğu⁵⁶

Bir sözcüğün düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyması için düz ünlülerden (a, e, ı, i) sonra düz ünlüler gelmelidir ya da yuvarlak (o, u, ö, ü) ünlülerden sonra ya düz-geniş (a, e) ya da dar-yuvarlak ünlüler (u, ü) gelmelidir. Aksi durumda uyum bozulur. Doğu grubu ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında da bu uyum sağlam değildir.

Eklerde

Yapım Eklerinde

-dur- fiilden fiil yapım ekinde: Yuvarlak ünlülü bir sözcükte düz-dar-ön biçiminin kullanımı uyumu bozar: *doldur*- “doldur-” (II-347).

-ı fiilden isim yapım ekinde: *göhi* “koku” (VI-289), *doli* “dolu” (II-426).

+li isimden isim yapım ekinde: *göhi* “kokulu” (VIII-8), *köyli* “köylü” (XII-360), *südlü* “sütlü” (IV-230).

+ci isimden isim yapım ekinde: *tohumcu* “tohumcu” (III-160).

+uci isimden isim yapım ekinde: *vurucu* “vurucu” (IV-270).

⁵⁶ Krş. Ahmet BURAN, *KBAYA*, s. 38-42; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 78-82; Münir ERTEN, *DA*, s. 21-24; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 107-108; Tuncer GÜLENSOY, *KYA*, s. 35; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 26-27; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 43-48; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 41-44; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 69-77; Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 23-27.

Çekim Eklerinde

İsim Çekim Eklerinde

Belirtme hâli ekinde: Ekin düzenli bir şekilde –i biçiminde gelmesi uyumu bozar: *doni* “donu” (V-127), *buni* “bunu” (II-163, 476, VI-198), *yuni* “yünü” (V-271), *suyuni* “suyunu” (IV-155).

İyelik ekinde: İyelik 3. tekil kişi ekinin düzenli bir şekilde –i, –si biçiminde gelmesi uyumu bozar: *gözi* “gözü” (I-9, VI-90, VII-79), *ğoħusi* “kokusu” (XII-247), *üzi* “yüzü” (IV-76), *müdüri* “müdürü” (XII-106).

Ek-fiilin görülen ve öğrenilen geçmiş zaman eki [+di, +miş]: *yohdi* “yoktu” (III-209), *yohmiş* “yokmuş” (II-135).

Fiil Çekim Eklerinde

Öğrenilen geçmiş zaman çekiminde: Bu zaman ekinin yuvarlak ünlülü sözcüklerde düz-dar-ön kullanılması uyumu bozar: *olmiş* “olmuş” (III-47), *unudmişam* “unutmuşum” (XII-27).

Görülen geçmiş zaman çekiminde: Görülen geçmiş zaman teklik ve çokluk 3. kişi eklerinin düzenli bir şekilde düz-dar-ön kullanılması uyumu bozar: *öldi* “öldü” (II-488), *vurdi* “vurdu” (IX-69), *dögüldi* “dövüldü” (X-16).

Şimdiki zaman çekiminde: İlçe ağzında şimdiki zaman eki Azerî Türkçesinde olduğu gibi –*Ir* /-*Ur* şeklindedir. İlçe ağzında kullanılan –*ir* eki bu uyumu bozar: *sögir* “sövüyor” (V-120), *yolliram* “yolluyorum” (IV-195), *düşirem* “düşüyorum” (I-17), *bülirem* “biliyorum” (IX-70), *bülminem* “bilmiyorum” (IX-27).

Kök ve Gövdelerde

İlk hecedeki yuvarlak ünlüden sonra gelen ünlünün düz-dar-ön olması veya son hecelerdeki dar ünlülerin kendilerinden önceki yuvarlaklaştırıcı –v- ünsüzünün etkisiyle genişlemesi ya da yuvarlaklaşması sonucu uyum bozulur: *cevüz* ‘ceviz’ (IV-121, 189), *sevün-* ‘sevinmek’ (V-229), *toħli* “toklu” (III-70), *ħuzi* “kuzu” (IV-185), *ħuyi* “kuyu” (V-15), *oħit-* “okutmak” (X-68), *ħomħi* “komşu” (III-33).

İnceltici –y- ünsüzünün etkisiyle de uyum bozulur: *oyniyanda* “oynayanda” (V-148).

Metinlerimizde eski şekillerin devamı olan yalnız bir örnek tespit edebildik: *kaşuḥ* “kaşık” (II-263).

Yabancı sözcüklerdeki ses değişimleri ile: Yazı dilinde uyumlu hâle dönüştürülen bazı alıntı sözcükler, ilçe ağzında bu uyumun dışına çıkmıştır: *komitan* “komutan” (II-311), *hökümat* “hükümet” (II-99).

2.1.1.6. Ünlü Değişimleri⁵⁷

2.1.1.6.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

2.1.1.6.1.1. a > e değişimi

Doğu grubu ağızlarında sıkça görülen bu değişime ilçe ağzında da rastlanmaktadır. Artlık-önlük uyumunun etkisiyle oluşur. Çoğunlukla alıntı sözcüklerde görülür. Buradaki değişimde Kürtçenin ve Azerîcenin ayrı ayrı veya birlikte etkisi kabul edilebilir: *birez* “biraz” (II-190, VI-157), *teref* “taraf” (IV-180), *nezer* “nazar” (X-77), *esger* “asker” (II-397), *dene* “tane” (II-459), *heste* “hasta” (II-360), *heber* “haber” (XII-218), *feket* “fakat” (VI-121), *zehmet* “zahmet” (VIII-19), *rehmet* “rahmet” (III-59).

2.1.1.6.1.2. a > á değişimi

Pekçok Anadolu ağzında karşımıza çıkan bu değişim çok sık olmamakla birlikte ilçe ağzında da görülür: *işdá* ‘işte’ (I-65, III-60), *gáyin* ‘kayınbirader’ (VI-56, IX-2), *gáynana* ‘kaynana, kayınvalide’ (V-270), *gáynata* ‘kaynata, kayınpeder’ (I-9), *áyah* ‘ayak’ (V-144), *hát* ‘hat’ (XII-313), *dárb* ‘darp, vurma’ (II-411), *hárh* ‘harp, savaş’ (II-99, II-251, III-276).

2.1.1.6.1.3. a > ö değişimi

Tek bir örnekte karşımıza çıkan bu değişime gerileyici benzeşme diyebiliriz: au → öü : *zöhür* “sahur” (SE).

⁵⁷ Krş. Ahmet BURAN, *KBAYA*, s. 42-46; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 83-95; Münir ERTEN, *DA*, s. 7-11; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 96-119; Tuncer GÜLENSOY, *KYA*, s. 35-41; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 28-36; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 48-66; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 45-54; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 78-113, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 27-37; İrfan ÖZTÜRK, *Adilcevaz Ağzı*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 6-14. Ayrıca bkz. Ahmet Caferoğlu, “Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişimleri”, TDAY, 1964, Ankara 1989, s. 1-33.

2.1.1.6.1.4. ı > i değişimi

Çok sık görülen bir değişmedir. Doğu grubu ağızlarının karakteristik özelliği olan sözcük sonlarındaki dar ünlülerin i'leşmesi, ön ünlüleştirici ünsüzlerin (y, r, s, ř, ç, c, z) etkisi ve ı sesinin zayıf bir ünlü olmasının etkisiyle oluşur: *alti* “altı” (II-368), *sicah* “sıcak” (II-349, V-57), *kapıyı* “kapıyı” (XII-48), *aşaği* “aşaği” (I-17, III-41), *sağlıği* “sağlıği” (III-124), *bağli* “bağli” (I-47), *yaşanti* “yaşantı” (VI-364), *sağlamışam* “saklamışım” (II-130), *aldi* “aldı” (I-80).

2.1.1.6.1.5. o > ö değişimi

Sadece bir alıntı sözcükte görülen bu değişimde s ünsüzünün önleştirici etkisi görülür: *söhbət* “sohbet” (III-19).

2.1.1.6.1.6. o > u değişimi

Tek bir sözcükte karşımıza çıkan ve istisnaî olan bu özellik /o/ içeren diğer sözcüklerde görülmez: *un* “on” (II-368, III-284).

2.1.1.6.1.7. u > i değişimi

İlçe ağzında sıkça görülen bir değişimdir. Sadece sözcük köklerindeki ünlü değil, sözcüklere getirilen eklerdeki ünlüler de bu değişimden etkilenir: *ifağ* “ufak” (V-5), *kuzi* “kuzu” (IV-185), *kuyi* “kuyu” (V-15), *oğit-* “okut-” (X-68), *komşi* “komşu” (III-33), *oğli* “oğlü” (XII-351), *yimişağ* “yumuşak” (III-304).

2.1.1.6.1.8. u > ü değişimi

Birkaç sözcükte görülen bu değişimde önleştirici ünsüzler ve ünlü uyumlarının etkisi görülür: *ęelbür* “kalbur” (IV-260), *zöhür* “sahur” (SE).

2.1.1.6.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

İlçe ağzında yaygın olan bu değişim ünlü uyumlarının, art ünlüleştirici ünsüzlerin etkisiyle ve ünlü benzeştirmeleri sonucu oluşur.

2.1.1.6.2.1. e > a değişimi

Yazı dilinde böyle bir değişim söz konusu ise de ilçe ağzında sözcükler asıllarına yakın telaffuz edilir. Hem Türkçe hem de yabancı sözcükler için geçerli bir durumdur:

Yabancı sözcükler: *bağça* ‘bahçe’ < Far. *bağça* (III-125), *ęaraba* ‘harabe’ <

Ar. *ḥarābat* (XII-209), *kıyamət* ‘kıyamet’ < Ar. *kıyāmat* (III-23), *barabar* ‘beraber’ < Far. *barābar* (III-41), *malamat* ‘melamet’ < Ar. *malāmat* (V-157), *amanat* ‘emanet’ < Ar. *amānat* (X-65), *ataş* ‘ateş’ < Far. *ātaş*, *havas* ‘heves’ < Ar. *hawas* (VI-227), *kala* ‘kale’ < Ar. *kal’a* (XII-356).

Türkçe sözcükler: *alma* ‘elma’ (III-96), *ğardaş* ‘kardeş’ (II-158).

Standart Türkçede ince telaffuz edilen l sesi ilçe ağzında kalınlaştırılır. Ünsüz kalınlaştırılınca da gelen eklerdeki ünlüler ünlü uyumuna bağlanır: *hallar* ‘hâller’ (VIII-77).

2.1.1.6.2.2. i > ı değişimi

Birkaç sözcükte karşımıza çıkan bu değişimde ünlü benzeştirmeleri, büyük ünlü uyumu ya da ħ sesinin art ünlüleştirci etkisi sonucu oluşur. Genelde alıntı sözcüklerde görülür: *misafir* ‘misafir’ < Ar. *musāfir* (X-19), *hızmeker* ‘hizmetkâr’ < Ar. *ḥidmatgār*, *ḥidmatgar* (IX-32), *kıra* ‘kira’ < Ar. *kirā*, *kirā* (IV-294), *fistanlıh* ‘fistanlık’ < Rum. *φουατάκι fustáni* (IV-246), *mıhacır* ‘muhacir’ < Ar. *muhācir* (III-295), *cızgı* ‘çizgi’ (VII-166).

2.1.1.6.2.3. ö > o değişimi

Bir alıntı, bir de Türkçe sözcükte tespit ettiğimiz bir değişimdir: *dırahdor* ‘traktör’ < Fr. *tracteur* (V-242), *oyun* ‘öğün’ < ET *ōd* ‘zaman’ ED 35a(V-217).

Standart dilde değişime uğrayan bazı Türkçe ve alıntı sözcüklerde ise sözcüğün aslı şekillerinin korunduğu görülür: *kor* ‘kör’ < Far. *kūr* ‘kör’ ST 1060a (X-31), *yun* ‘yün’ < ET *yūn* ED 941a (V-19, 272), *müdür* ‘müdür’ < Ar. *mudīr* ST 1203b (VI-113).

2.1.1.6.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

2.1.1.6.3.1. a > u değişimi

Alıntı iki sözcükte görülür. ‘Mağara’ sözcüğünde g sesinin, ‘zıkkım’ sözcüğünde ise gerileyici benzeşmenin etkisiyle oluşur: *muğare* ‘mağara’ < Ar. *mağāra* ST 1278a (III-239), *zuḳḳum* ‘zıkkım’ < Ar. *zakḳūm* ST 619a (SE).

2.1.1.6.3.2. a > o değişimi

Alıntı tek bir sözcükte görülen bu değişim v sesinin etkisiyle oluşur: *toba* ‘tövbe’ < Ar. *tawbat* ST 333a (IV-176).

2.1.1.6.3.3. a > ö değişimi

Alıntı tek bir sözcükte görülen bu değişim v sesinin etkisiyle oluşur: *yömye* “yevmiye” < Ar. *yawmīya* ST 1538b (XII-30).

2.1.1.6.3.4. e > ö değişimi

şu üç Türkçe sözcükte görülen değişimde y sesinin etkisi vardır: *böyük* ‘büyük’ < ET *beğük* ED 302b-303a (VI-18, 222), *böyüt-* ‘büyütmek’ < ET *beğüt-* ED 300b-301a (V-193), *böyü-* ‘büyümeğ’ < ET *beğü-* ED 299b (IX-8).

2.1.1.6.3.5. i > ü değişimi

İlçe ağzında b, v ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı etkisi sonucu bu değişimler görülür: *bül-* “bilmek” < ET *bil-* ED 330b-331a (II-193, 273), *sevün-* “sevinmek” < ET *sevin-* ED 790b (V-229).

Yazı dilinde değişime uğrayan bazı Türkçe sözcüklerin aslına uygun telaffuz edildiği görülür: *üçün* “için” < ET *üçün* ED 28b-29a (II-88, 103), *kaşuğ* “kaşık” < ET *kaşuk* ED 671b (II-263), *kaşuğ* “kazık” < ET *kazguk* ED 682a (SE), *yulduz* “yıldız” < ET *yultuz* ED 922b-923a (IV-201), *yapuş-* “yapışmak” < ET *yapuş-* ED 880b-881a (V-220).

2.1.1.6.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

2.1.1.6.4.1. o > a değişmesi

İlçe ağzında şu üç kelimedede ovx → avu~ava değişimi görülür: *kavala-* “kovalamak” < Oğz. *kovala-* < ET *kov-* ED 580b (V-142), *savüh* “soğuk” < ET *soğik* ED 808a-b (III-217), *kavuş* “koğuş” < ET *koguş* ED 613b (II-491).

2.1.1.6.4.2. ö > é değişmesi

Ön ünlüleştirici ünsüzler ve ünlü benzeştirmelerinin etkisiyle şu sözcüklerde ö sesi é sesine dönüşür: *béle* “böyle” (II-186), *évle* “öğle” (VI-125), *řofèr* “şoför” (III-212).

2.1.1.6.4.3. u > ı değişimi

Diğer doğu grubu ağzlarında olduğu gibi ilçe ağzında özellikle şu sözcüklerde ilk ve orta hecelerindeki yuvarlak ünlüler düz-dar ünlülere dönüşür: *mırdarla-* “mırdarlamak” < Far. *murdār* (II-227), *ahızarlığ* “âh ü zârlık” < Far. *âh u zâr* (VIII-12), *mısté* “mustafa” (II-228).

2.1.1.6.4.4. u > i değişimi

İlçe ağzında son eklerdeki dar-yuvarlak ünlüler düz-dar ünlülere dönüşür:

Belirtme hâl eki: *sonini* “sonunu” (II-4), *suyi* “suyu, dereyi” (II-164), *buni* “bunu” (VI-198).

İyelik 3. Tekil kişi eki: *durumi* “durumu” (II-304), *huyi* “huyu” (IV-168).

Öğrenilen geçmiş zaman eki: *olmiş* “olmuş” (X-17, XII-407).

Görülen geçmiş zaman ekinde: *vurdi* “vurdu” (I-63), *oldi* “oldu” (IX-6), *durdi* “durdu” (IV-58).

-i fiilden isim yapım ekinde: *goşi* “koku” (VI-289).

2.1.1.6.4.5. ü > i değişimi

Alıntı ve Türkçe bazı sözcüklerin ilk veya orta hecelerindeki ü sesi i sesine dönüşür: *sileman* “süleyman” (I-1), *yüri-* “yürümek” (II-449).

Diğer doğu grubu ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında da son hecedeki dar-yuvarlak ünlü düz-dar-ön olur:

Sözcük köklerinde: *körpi* “köprü (SE), *öbri* << *o biri* “öbürü” (II-493), *köti* “kötü” (SE).

Eklerde:

İyelik 3. tekil kişi ekinde: *güni* “günü” (II-461), *gözi* “gözü” (VI-90).

Belirtme hâl ekinde: *ölümüni* “ölümünü” (VI-380), *atasözününi* “atasözünü” (IV-50).

Görülen geçmiş zaman ekinde: *öldi* “öldü” (XII-97), *döğdi* “dövdü” (VII-58, IX-61).

-ip geçmiş zaman ekinde: *ölip* “ölmüş” (I-60).

+li isimden isim yapım ekinde: *köyli* “köylü” (V-93).

2.1.1.6.5. Geniş Ünlülerin Daralması

2.1.1.6.5.1. a > ı değişmesi

Tek bir sözcükte görülen bu değişimde y sesinin etkisi vardır: *kayıķ* “kayak” (VI-6).

2.1.1.6.5.2. a > è değişmesi

Tek bir alıntı sözcüğün ikinci hecesinde görülür: *herkêş* “herkes” < Far. *har* ‘her’ ST 1493a ve *kas* ‘kimse’ ST 1028a (V-197, VII-20).

2.1.1.6.5.3. e > è değişmesi

Bazı sözcüklerdeki düz-geniş-ön “e” sesi önleştirci ünsüzlerin etkisiyle düz-yarı geniş- ön “è” sesine dönüşür: *silēman* “süleyman” (I-19), *ēyi* “iyi” < ET *edgü* ED 51b (III-58).

Yazı dilinde değişime uğrayan bazı sözcükler ise ilçe ağzında aslına uygun telaffuz edilir: *yè-* “yemek” < ET *yē-* ‘yemek’ ED 869b-870a (I-38, II-428), *bēşik* “beşik” < ET *bēşik* ED 380b (X-105).

2.1.1.6.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi

2.1.1.6.6.1. i > a değişmesi

Tek bir alıntı sözcüklerde görülür. Özellikle sözcükteki h sesinin etkisi vardır: *sahab* “sahip” < Ar. *şāhib* ST 778a (VI-361, IX-7).

2.1.1.6.6.2. i > è değişmesi

Alıntı sözcüklerde görülen bu değişimde h sesinin etkisi vardır: *hērslen-* “hırslanmak” < Ar. *hīrş* ST 415b (I-35), *tezbēh* “tespîh” < Ar. *tasbīh* ST 300a (IV-61), *ēhsan* “ihsan” < Ar. *ihsān* ST 21a (VI-59).

Yazı dilinde Türkçe sözcüklerde görülen bu değişim ilçe ağzında sözcükler asıllarına uygun söylendiğinden görülmez: *gēt-* “gitmek” < ET *kēt-* ED 701a (I-18, 110), *yēn-* “inmek” < ET *ēn-* ED 168a (II-450, IV-70), *ēşit-* “işitmek” < ET *ēşid-* ED 257b-258a (II-434).

2.1.1.6.6.3. i > e değişmesi

Tek bir alıntı sözcükte görülür. Bu sözcükte de ayın (ع) sesinin etkisi söz konusudur: *ne^çmet* “nimet” < Ar. *ni^çmat* ST 1412b (III-226, XII-206).

2.1.1.6.6.4. u > ö değişmesi

Alıntı tek sözcükte karşımıza çıkan deęişimde h sesinin etkisi vardır: *hökūmat* “hükümet” Ar. *hukūmat* ST 427a (II-99).

Bazı Türkçe sözcükler eski şekillerini korumuşlardır: *oyan-* “uyan-” (SE) <

ET *oduğ+an-* Ölmez 2009: 267, *oyat-* “uyandır-” (SE) < ET *oduğ+at-*, *dodağ* “dudak” (SE) < Kıp. *todağ/totağ*, *bögün* “bugün” (II-261, III-36, V-72), *gözel* “güzel” (I-8, VI-100) < Oğz. *gözel*.

2.1.1.7. Ünlü Türemesi

Sözcükte hem ön hem de iç seste görülen bir olaydır. Metinlerimizde alıntı sözcüklerde görülür. Ön seste ve iç seste ünlü türemesi olarak iki başlık altında ele alacağız:

2.1.1.7.1. Ön Seste Ünlü Türemesi

Ünlü türemeleri “r, l, v” sesleriyle başlayan sözcüklerin başında görülür:

u türemesi: *urus* “rus” (II-99), *uvan* “van” (II-150).

i türemesi: *ilman* “lime” (V-124), *inahla* “lahana” (IV-26, 258).

2.1.1.7.2. İç Seste Ünlü Türemesi

İç seste ünlü türemesi aşağıdaki sözcüklerde görülür:

-i- türemesi: *tiren* “tren” (II-449), *şehire* “şehir” (VII-4).

-ı- türemesi: *dırağdor* “traktör” (V-243) *fabırka* “fabrika” (VI-32).

2.1.2. Ünsüzler

İlçe ağızında, Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan bütün ünsüzler kullanılmakla birlikte, bu ünsüzlerin dışında şu ünsüzler kullanılmaktadır: ħ, ħ, k, ğ.

2.1.2.1. ħ sesi(ح)⁵⁸

Sızıcı ve ötümlü gırtlak ünsüzüdür. Genelde Arapçadan alıntı sözcüklerde görülür: *helva* < Ar. *halvā* (IV-289), *heram* < Ar. *harām* (IV-289), *hökümat* < Ar. *hükümat* (II-99), *hille* < Ar. *hīle* (II-305), *tezbēh* < Ar. *tesbīh* (IV-61).

⁵⁸

Krş.A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 100-101; Münir ERTEN, *DA*, s. 6; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 149; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 42-43; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 77; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 56; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 117, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 44; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 15; Hamza ZÜLFİKAR “Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri”, *Ömer Asım Armağanı*, TDK yayınları, Ankara 1978, s. 307.

2.1.2.2. ħ sesi(ح)⁵⁹

Hırıltılı, sızıcı ve ötümsüz bir arka damak ünsüzüdür. Genelde alıntı sözcüklerde görülmekle birlikte Türkçe sözcüklerde de sıkça görülür. Azerî Türkçesinde de karşılaştığımız bir durumdur. Alıntı sözcüklerin aslına uygun telaffuzu ya da Türkçe sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda bulunan k seslerinin ħ sesine dönüşmesi sonucu ortaya çıkar. Aslında bu değişim Eski Anadolu Türkçesi döneminden itibaren karşımıza çıkan bir durumdur⁶⁰:

Türkçe sözcüklerde: *çoħdur* “çoktur” (IV-290), *yoh* “yok” (IV-295), *ev barħ* “ev bark” (V-1), *baħ-* “bakmak” (II-412), *baħardıħ* “bakardık” (III-8), *arħadaş* “arkadaş” (II-498), *balıħ* “balık” (IV-256, IX-21).

Alıntı sözcüklerde: *ħarman* < Far. *ħirmen* (V-57), *ħocamgile* < Far. *ħāce* (V-101), *ħabar* < Ar. *ħaber* (VII-77), *doħdor* < Fr. *docteur* (V-263).

2.1.2.3. k sesi(ك)⁶¹

Ötümsüz ve süreksiz bir art damak ünsüzüdür. Alıntı ve Türkçe sözcüklerde görülür.

Türkçe sözcüklerde: *kavalallardi* “kovalarlardı” (V-142), *koyallardi* “koyarlardı” (V-140), *kar* “kar” (V-151).

Alıntı sözcüklerde: *akrabadi* “akrabaydı” < Ar. *akribā* (VI-14), *komutan* “komutan” (VI-43), *feket* “fakat” < Ar. *fakat* (VI-90).

2.1.2.4. ğ sesi(غ)⁶²

Çok yaygın kullanılan bir art damak g’sidir. Ötümlü ve sızıcı bir sestir. Alıntı ve Türkçe kelimelerde görülür.

⁵⁹ Krş.A. BURAN, *KBAYA*, s. 48; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 100; Münir ERTEN, *DA*, s. 6; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 149; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 43; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 78; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 56; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 117, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 45; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 15; Hamza ZÜLFİKAR *VGÇAÖ*, s. 307; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 71.

⁶⁰ Bkz. Faruk K. TİMURTAŞ, *Eski Türkiye Türkçesi*, Kapı yayımları, İstanbul, 2012, s. 67-69.

⁶¹ Krş.Münir ERTEN, *DA*, s. 6; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 150; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 44; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 78; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 57; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 118, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 46; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 15; Hamza ZÜLFİKAR *VGÇAÖ*, s. 307; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 71.

⁶² Krş.Münir ERTEN, *DA*, s. 6; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 150; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 42; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 77; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 55; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 115, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 44; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 15; Hamza ZÜLFİKAR *VGÇAÖ*, s. 307.

Türkçe sözcüklerde: *duygular* “duygular” (VI-201), *ğardaşlari* “kardeşleri” (VI-374), *ğahdi* “kalktı” (VII-28), *ğoğu* “koku” (III-127), *ğız* “kız” (II-367, V-207).

Alıntı sözcüklerde: *gede* “kadar” < Ar. *ğadar* (VI-97), *ğezzeb* “gazap” < Ar. *ğazab* (VII-1).

Ahlat Ağzı’ndaki Ünsüzleri Gösterir Şema

	Süreksiz		Sürekli					
	Ötüml ü	Ötümsü z	Sızıcı		Akıcı			
			Ötüml ü	Ötümsü z	Geni z	Yana k	Titreyi ci	Nefesli i
Duda k	b	p			m			
Diş- dudak			v	f				
Diş	d	ç	j	s	n			
Diş- dama k	c	t	z	ş				
Ön dama k	g	k	ğ			l	r	y
Art dama k	ğ	ķ	ğ	h				
Gırtlak			h	h				

2.1.2.1. Ünsüz Değişmeleri

2.1.2.1.1. Ötümlüleşme

Ötümlüleşme, ötümsüz ünsüzlerin yerini ötümlü karşılıklarına bırakması olayıdır. Azerî Türkçesinde de görülen sözcük sonlarında ötümsüz ünsüzlerin ötümlüleşmesi durumu ilçe ağzında da görülmektedir. İlçe ağzında ötümlüleşmenin görüldüğü değişmeler şunlardır:

2.1.2.1.1.1. ç > c değişmesi⁶³

İlçe ağzında ç sesi tek bir Türkçe sözcükte son seste ötümlüleşmektedir: *ac* “aç” < ET *āç* ED 26a ~ *āç* TDBUÜ 100 (II-260, VII-182).

Yazı dilinde ötümlüleşen alıntı sözcükler ilçe ağzında asıl şekillerini korumuşlardır: *illac* “ilaç” < Ar. *‘ilāc* ST 861a (VII-25), *cehiz* “çeyiz” < Ar. *cahāz* ST 380b (V-24).

2.1.2.1.1.2. k > ğ değişmesi⁶⁴

İlçe ağzında standart Türkçedeki ön ve arka damak k seslerini tek bir işaretle gösterdim. Standart Türkçedeki arka damak k sesleri yerlerini ötümlü karşılığı olan ğ sesine bırakmıştır. Azerî ve Türkmen Türkçelerinde de gördüğümüz bu söz başındaki değişime ilçe ağzında sıkça rastlanır. Bazı alıntı sözcüklerde de görülür:

Türkçe sözcüklerde: *ğız* “kız” ~ Az. *ğız* (II-367, V-207), *ğırh* “kırk” (III-83, 272), *ğırh-* “kırkmak” (I-43, V-19), *ğoğ-* “kokmak” ~ Az. *ğoğ-* (III-129), *ğah-* “kalkmak” (II-206, III-77), *ğardaş* “kardeş” (II-158, X-1).

Alıntı sözcüklerde: *ğede* “kadar” < Ar. *ḵadar* (V-191) *ğene^cet* “kanaat” < Ar. *ḵana^cat* (VI-191), *ğurban* “kurban” < Ar. *ḵurbān* (III-121, XI-34).

Farsçadan alıntı *ğavha* “kavga” < Far. *ğavġā* ST 898b (III-117) sözcüğü ise aslına uygun söylenir.

⁶³ Krş.A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 107; Münir ERTEN, *DA*, s. 12; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 164; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 60; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 125, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 48; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 18.

⁶⁴ Krş.A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 106; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 84; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 163-164; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 127, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 51.

2.1.2.1.1.3. k > g deęişmesi⁶⁵

Ön, iç ve son seste görülen bir değişmedir. Azerî ve Türkmen Türkçelerinde olduğu gibi ilçe ağzında da sıkça görülür:

Sözcük başında şu sözcüklerde: *geçi* “keçi” ~ Trkm. *geçi* (X-71, XII-291), *gemik* “kemik” (II-220).

Sözcük içinde şu sözcükte: *üsgür-* “öksürmek” ~ Az. *öskür-*, Trkm. *öskir-* (IV-67).

İlçe ağzında ilk heceden sonra iki sözcük arasında kalan k sesi standart Türkçedeki gibi /ğ/ sesine değil /g/ sesine dönüşür: *yiyecegi* “yiyeceği” (II-154), *yemegi* “yemeği” (II-264), *çölmegi* “çömleği” (V-162), *gelecegi* “geleceği” (VI-68), *elegi* “eleği” (II-61), *erkegi* “erkeği” (V-203).

Sözcük sonunda şu sözcüklerde: *keseg* “kesek” (SE), *ekmeg* “ekmek” (II-186), *küreg* “kürek” (I-101).

Yazı dilinde değişime uğrayan *tüfeg* “tüfek” < Far. *tufang* ST 314a (II-375) sözcüğü ise ilçe ağzında aslına uygun söylenir.

2.1.2.1.1.4. (hemze) ’ > (ayın) ^c deęişmesi⁶⁶

Birkaç alıntı sözcükte görülür: *kur^can* < Ar. *kur’an* (VI-358), *ecel* < Ar. *’ecel* (VII-27).

2.1.2.1.1.5. p > b deęişmesi⁶⁷

Yazı dilinde görülen bu değişim ilçe ağzında görülmez. İlçe ağzında sözcüklerin eski ve asli şekilleri korunur: *barmağ* “parmak” < ET *barıak* Kaçalin 2011: 907 (IV-89), *biş-* “pişmek” < ET *biş-* ED 376b-377a (II-198), *ğab* “kap, tas” < ET *ğāb* ED 578b (II-188, III-33).

Alıntı sözcüklerdeki b sesi de yazı dilinde p sesine dönüşürken ilçe ağzında asıl şeklini korur: *eyib* “ayıp” < Ar. *eyb* (V-84), *nesib* “nasip” < Ar. *naşib* (IV-188),

⁶⁵ Krş.A. BURAN, *KBAYA*, s. 52; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 107; Münir ERTEN, *DA*, s. 12; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 163-164; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 61; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 128, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 50; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 20.

⁶⁶ Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 61.

⁶⁷ Krş.Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 167; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 45; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 62; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 84; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 131, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 52; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 17.

tesbit “tespit” < Ar. *tasbīt* (II-103), *sahab* “sahip” < Ar. *ṣāhīb* (IX-6), *lağab* “lakap” < Ar. *lağab* (XII-139).

2.1.2.1.1.6. s > z değişmesi⁶⁸

İlçe ağzında çok sık görülmemekle beraber sözcük başında, ortasında ve sonunda görülür:

Sözcük başında: *zebze* “sebze” (I-91), *zebzeci* “sebzeci” (V-43), *zoppa* “sopa” (X-98).

Sözcük ortasında: *tezbēh* “tespih” (IV-61).

Sözcük sonunda: *herkez* “herkes” (II-350), *bidliz* “Bitlis” (XII-98), *patatez* “patates” (III-131).

2.1.2.1.1.7. t > d değişmesi⁶⁹

Eski Türkçe ve Orta Türkçede sözcük başındaki t sesleri ötümlüleşerek d sesine dönüşmüştür. Azerî ve Türkmen Türkçelerinde de görülen bu değişim ilçe ağzında da sözcük başında, ortasında ve sonunda görülmektedir:

Sözcük başında şu sözcüklerde: *daş* “taş” ~ Az. *daş*, Trkm. *dāş* < ET *taş* ED 557a-b (II-331, IV-2), *daş-* “taşmak” < ET *taş-* ED 559b (X-43), *daraḥ* “tarak” ~ Az. *darağ*, Trkm. *darak* < ET *tarğak* ED 539b (XII-101), *dara-* “taramak” < ET *tara-* ED 532a-b (V-271), *daşı-* “taşımak” ~ Az. *daşı-*, Trkm. *daşa-* < ET *taşu-* ED 561a (III-137), *davşan* “tavşan” ~ Az. *dovşan* < ET *tavişgan* ED 447a-b (VIII-82).

Alıntı şu sözcüğün başındaki aslı d sesi korunmuştur: *defçi* “tefçi” < Far. *daff*, *duff* ST 528b (I-14).

Sözcük ortasında şu sözcüklerde: *isdirehed* “istirahat” < Ar. *istirāhat* ST 51b (II-296), *taḥda* “tahta” < Far. *taḥta* ST 287a (V-11), *enişde* “enişte” < Far. *angaşta/angişta* ST 115a (X-27), *ḥesde* “hasta” < Far. *ḥasta* ST 460a (II-360).

⁶⁸ Krş. A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 108-109; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 63; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 84; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 133, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 53; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 19.

⁶⁹ Krş. A. BURAN, *KBAYA*, s. 52; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 107-108; Münir ERTEN, *DA*, s. 12; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 166; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 45; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 84-85; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 62; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 133-34, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 53; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 16; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 81-82; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 53-54, C. GÜLSEREN, *MİA*, s. 77; K. EDİP, *UA*, s. 24.

Sözcük sonunda: *hesüd* “hasut” < Ar. *hasūt* ST 420b (IV-14), *süd* “süt” < ET *sūt* ED 798b (IV-13), *dörd* “dört” < ET *tört* ED 534a-b (V-260).

2.1.2.1.2. Ötümsüzleşme

Ötümlü ünsüzlerin yerini ötümsüz ünsüzlere bırakması olayı olan ötümsüzleşmenin görüldüğü ünsüzleri ve değişimleri ilçe ağzında şöyle görülür:

2.1.2.1.2.1. b > p değişmesi⁷⁰

İlçe ağzında pek sık görülmeyen bir ses değişimidir: *paca* “baca” < Far. *bāca* (IV-50), *piçer* “biçer” (III-181).

2.1.2.1.2.2. c > ç değişmesi⁷¹

Aslında ilçe ağzında görülmeyen bir değişimdir. Alıntı şu sözcükte görülür: *taç* ‘taç’ < Ar. *tāc* ‘taç’ ST 273a (VIII-63).

Şu sözcükte ise yazı dilindeki değişimin aksine eski şekil korunmuştur: *gögerçin* “güvercin” (SE) ~ Az. *göyerçin*, Trkm. *gögerçin*.

2.1.2.1.2.3. d > t değişmesi⁷²

Şu alıntı sözcüklerde bu değişim görülür: *tüken* “dükkan” < Ar. *dukkān* (VI-54, VII-140), *tohdor* “doktor” < Fr. *docteur* (VII-22).

İlçe ağzında Eski Türkçe sözcüklerin başındaki t sesi ise Azerî ve Türkmen Türkçelerinde de olduğu gibi varlığını korumuştur: *tök-* “dökmek” < ET *tök-* ED 477a-b (XI-1), *töşek* “döşek” < ET *töşek* ED 563b (I-54), *tikanli* “dikenli” < ET *tiken* ED 483b (VI-393), *tohu-* “dokumak” < ET *toki-* ED 467a (IV-280, V-22).

2.1.2.1.2.4. g > k değişmesi⁷³

Yazı dilindeki bu değişim ilçe ağzında görülmez. Sözcükler eski şekillerini korurlar. Şu sözcüklerde görülür: *kölge* “gölge” < ET *kölige* ED 718a-b (II-64), *kimi* “gibi” < ET *kīb* ED 686a-b (II-86, XII-175), *köynek* “gömlek” < ET *könlek* 732a (V-

⁷⁰ Krş . Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 176; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 136, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 47; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 17; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 63.

⁷¹ Krş. Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 137; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 63.

⁷² Krş . Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 137-38, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 48; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 17; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 63-64.

⁷³ Krş . Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 174; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 139; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 20; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 64.

127, 132).

2.1.2.1.3. Süreklileşme

Süreksiz ünsüzlerin çeşitli etkilerle sürekli ünsüzlere dönüşmesi olayıdır. İlçe ağzında iki şekilde görülür:

2.1.2.1.3.1. Sızıcılışma

Patlamalı ünsüzlerin (b, p, d, t, g, k, ğ, k, ç, c) değişik nedenlerle sızıcı ünsüzlere (f, v, s, ş, z, j, h) dönüşmesi olayıdır.

2.1.2.1.3.1.1. c > j değişmesi⁷⁴

İç veya son ses durumundaki c sesinin j sesine dönüşmesiyle oluşur. Çok az görülür:

İç seste: *mejbur* “mecbur” (XII-29).

Son seste: *hej* “hac” (X-75).

2.1.2.1.3.1.2. ç > j değişmesi⁷⁵

Sos ses durumundaki katı-patlamalı ç sesi j sesine dönüşür: *aj* “aç” (II-175), *ajlh* “açlık” (II-342), *güjleri* “güçleri” (V-5), *gej* “geç” (II-13), *pij* “piç” (XI-36).

2.1.2.1.3.1.3. ç > ş değişmesi⁷⁶

Bu değişim, ilçe ağzında genellikle son seste görülür:

Sözcük içindeki tek sözcükte görülen değişim aslında nc→ş değişimidir: *reşber* “rençper” < Far. *ranc-bar* 588a (VIII-72).

Sözcük sonunda: *geş-* “geçmek” < ET *keç-* ED 693b-694a (VII-124), *üş* “üç” < ET *üç* ED 18b (II-234), *kaş-* “kaçmak” < ET *kaç-* ED 589b (II-341), *vazgeş-* “vazgeçmek” (V-49), *sağduş* “sağdıç” < ET *sağdıç* ED 806b (III-95), *biş-* “biçmek” < ET *biç-* / *biç-* ED 292b-293a (IX-55).

⁷⁴ Krş . Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 182; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 142, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 47; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 18.

⁷⁵ Krş . Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 171; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 142-43, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 48; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 18; C. GÜLSEREN, *MİA*, s. 85.

⁷⁶ Krş . Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 182; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 143-44, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 48; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 18; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 65; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 64, M. ERTEN, *DA*, s. 14; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 68; A. BURAN, *KBAYA*, s. 53.

2.1.2.1.3.1.4. g, ğ > v değişmesi⁷⁷

Aslında bu ses olayı –*agu* ses grubunun büzüşmesi sonucu oluşmuştur. Kıpçak özellikli bir değişmedir ve Azerî ve Türkmen Türkçelerinde de görülür: *bızav* “buzağı” < ET *buzāġu* ED 391a (IV-200, X-101), *kösevi* “köseği” < ET *közegü* ED 759b (XII-104), *keşav* “kaşağı” < Kıp. *kaşaġu* (V-137).

2.1.2.1.3.1.5. k > ğ değişmesi⁷⁸

Sadece tek bir sözcükte görülen bir değişmedir: *lağab* “lakap” < Ar. *lağab* ST 1126a (XII-139).

2.1.2.1.3.1.6. k > h değişimi⁷⁹

İlçe ağzında çok sık görülen bir değişmedir. Azerî Türkçesinde de sıkça rastladığımız bu olay ilçe ağzında sözcük başında, ortasında ve sonunda görülür:

Sözcük başında şu sözcükte: *hızek* “kızak” (VI-6).

Sözcük içinde şu sözcüklerde: *arhadaş* “arkadaş” (II-498), *oġu-* “okumak” (V-108), *oġit-* “okutmak” (X-68), *vahit* “vakit” (II-371), *yahın* “yakın” (V-178), *yuġa* “yufka” (SE), *arġa* “arka” (I-99).

Sözcük sonunda şu sözcüklerde: *karaniġ* “karanlık” (II-14), *açıġ* “açık” (III-208), *yaziġ* “yazık” (I-32), *yaniġ* “yanık” (IV-77), *kaşuġ* “kaşık” (II-263), *ajliġ* “açlık” (II-342), *yaġlıġ* “yağlık” (V-9), *yohluġ* “yokluk” (III-288), *çarıġ* “çarık” (III-298, 299), *darah* “tarak” (XII-101), *arġ* “ark” (I-93), *oraġ* “orak” (III-175), *balıġ* “balık” (IX-21).

2.1.2.1.3.1.7. k > h değişmesi⁸⁰

İlçe ağzında görülen geçmiş zaman ekinin kalın sıradan geldiği durumlarda görülür: *yapardıġ* “yapardık” (IX-13), *kalırdıġ* “kalırdık” (V-266), *oynardıġ*

⁷⁷ Krş. Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 145.

⁷⁸ Krş. Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 180-181; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 112; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 146.

⁷⁹ Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 65-66; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 180, 184; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 146-47; Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 52; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 18; A. BURAN, *KBAYA*, s. 53; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 111-112; M. ERTEN, *DA*, s. 13-14; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 86-87; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 48; M. SAĞIR, *EYA*, s. 92-93.

⁸⁰ Krş. A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 112; M. ERTEN, *DA*, s. 13; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 181; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 48-49; M. SAĞIR, *EYA*, s. 93, 95; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 65.

“oynardık” (V-134), *çıhardırdıh* “çıkartırdık” (V-77).

2.1.2.1.3.1.8. (ayın) c > h değişmesi⁸¹

Tek bir Arapça alıntı sözcükte görülür. Arapça sözcükteki ayın (ع) sesi h (ح) sesine dönüşür: *tehtil* “tatil” < Ar. *ta^ctil* (II-6).

2.1.2.1.3.1.9. (hemze)' > y değişmesi⁸²

Birkaç Arapça alıntı sözcükte görülür. Arapça sözcükteki hemze (') y sesine dönüşür: *fiyet* “fiyat” < Ar. *fi'āt* (VI-126), *dayire* “daire” < Ar. *dā'irat* (II-112).

2.1.2.1.3.2. Akıcılaşma

Ötümlü patlamalı ünsüzlerin (b, c, d, ğ) akıcı ünsüzlere (l, m, n, r, y) dönüşmesi olayıdır.

2.1.2.1.3.2.1. b > m değişmesi⁸³

Pek çok Türk dilinde de görülen bu değişim genelde ilk hece sonundaki /-n/ sesinin etkisiyle gerileyici benzeşme sonucu oluşur. Aslında burada bir değişimden çok Türkçe sözcüklerin Eski Türkçeden itibaren hem /b/ li hem de /m/ li şekillerinin varlığından kaynaklı bir durum söz konusudur.

Sözcük başında şu sözcüklerde: *men* “ben” < ET *ben/men* ED 346a-b (VII-158), *man* “bana” (I-6), *mehne* “bahane” < Far. *bahāna* ST 209b (IV-188), *muncuḥ* “boncuk” < ET *bonçuk/monçuk* ED 349a-b (II-250), *min-* ‘binmek’ < ET *bin-/min-* ED 348a (I-124).

Sözcük içinde: *kimi* “gibi” (I-71, IV-37).

2.1.2.1.4. Süreksizleşme

Sürekli ünsüzlerin süreksiz ünsüzlere dönüşmesi olayıdır. İlçe ağzında şu şekilde görülür:

2.1.2.1.4.1. j > c değişmesi⁸⁴

Tek bir alıntı sözcükte görülür: *candarma* “jandarma” < İta. *gendarme* (I-2).

⁸¹ Krş. S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 50; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 66.

⁸² Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 66.

⁸³ Krş. A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 116; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 151-52.

⁸⁴ Krş. Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 188; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 152; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 67.

2.1.2.1.4.2.y > g deęişmesi⁸⁵

İlçe ağzında Türkçe sözcüklerin bünyesinde bulunan ötümlü g ünsüzleri standart Türkçedeki gibi y ünsüzüne dönüşmeyip eski şeklini korumuştur: *girmi* “yirmi” < ET *yigirmi* ED 915b (II-493), *beg* “bey” < ET *bēg* 322b-323a (IV-113).

2.1.2.1.4.3. ğ > g deęişmesi⁸⁶

Standart dil ve imlâda /ğ/ ile gösterilen şu sözcüklerdeki /g/ sesleri eski şekillerini korumuşlardır. Aynı durum alıntı sözcükler için de geçerlidir:

Sözcük içinde şu sözcüklerde: *ege* “eğer” (VI-222), *eger* “eğer” (VII-85), *ciger* “ciğer” (IV-17), *deger* “değer” (XII-201), *legen* “leğer” (V-35), *yegen* “yeğer” (III-307), *egen* “yeğer” (IV-72), *igid* “yiğer” (II-437), *mege* “meğer” (VIII-8).

Sözcük sonunda şu sözcüklerde: *dög-* “dövmek” < ET *tög-* (XI-2), *sög-* “sövmek” < ET *sōg-* (II-223), *degil* “değer” < ET *tegül* (II-470, VIII-2), *ögüt* “öğer” < ET *ögüt* (IV-20), *dögme* “döğer” < ET *tög-me* (IV-241).

2.1.2.1.4.4. ŋ > g deęişmesi⁸⁷

Tek bir sözcükte karşımıza çıkar: *ög* “ön” < ET *öŋ* (V-15).

2.1.2.1.5.Sürekli Ünsüzler Arasındaki Diğer Değişmeler

2.1.2.1.5.1. r > l deęişmesi⁸⁸

Bazı sözcüklerin iç ve son seslerinde görülür. Örnekleri çok azdır:

Sözcük içinde: *güleş* “güreş” (III-113), *güleş-* “güreşmek” (III-114).

Sözcük sonunda: *karal-* “kararmak” (II-410).

2.1.2.1.5.2. l > r deęişmesi⁸⁹

Tek bir sözcükte karşımıza çıkar: *sirkele-* “silkelemek” (IX-42).

⁸⁵ Krş. Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 152.

⁸⁶ Krş. A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 117; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 187; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 152-53; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 19.

⁸⁷ Krş. A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 117; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 196-97; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 154.

⁸⁸ Krş. Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 193; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 155; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 91.

⁸⁹ Krş. Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 156.

2.1.2.1.5.3. η > y deęişmesi⁹⁰

Tek bir sözcükte karşımıza çıkar: *köynek* “gömlek” < ET *könlek* (V-127).

2.1.2.1.5.4. ğ > v değişmesi

Bazı Türkçe sözcüklerdeki patlamalı arka damak ğ ünsüzleri sızıcılaşarak standart Türkçede ğ sesine dönüşürken ilçe ağzında v sesine dönüşmüştür. Bu değişimde Kıpçak özellikli söyleyişin korunması söz konusudur: *savuh* “soğuk” < ET *soğık* ~ Kıp. *savuh* (III-217), *ķavuş* “koğuş” < ET *koğuş* ~ Kıp. *ķovuş* (II-491).

2.1.2.1.5.5. m > n değişmesi

Yazı dilinde bir değişim söz konusu iken ilçe ağzında sözcük aslına uygun telaffuz edilir: *nerdivan* “merdiven” < Far. *nardibān/nardubān* ST 1395a (I-67).

2.1.2.1.5.6. s > ş değişmesi

Tek bir alıntı sözcükte görülür. Diğer doğu grubu ağızlarında da karşımıza çıkan bir durumdur: *herkēş* “herkes” (V-196, 203).

2.1.2.1.5.7. ş > s değişmesi

Yazı dilinde bir değişim söz konusu iken ilçe ağzında sözcük aslına uygun telaffuz edilir: *çarsı* “çarşı” < Far. *çār sū* ST 385a (VII-141).

2.1.2.1.6. Ünsüzlerde Art Damaksılaşma

2.1.2.1.6.1. í > l deęişmesi⁹¹

Standart Türkçedeki kalın ünlülü alıntı sözcüklerdeki ince l ünsüzü ilçe ağzında kalınlaşır: *halinnan* “hâlınden” (IV-222), *helaldır* “helâldir” (II-109), *herhalda* “herhâlde” (II-140).

2.1.2.1.6.1. k̄ > k deęişmesi⁹²

Standart Türkçedeki kalın ünlülü alıntı sözcüklerdeki ince k ünsüzü ilçe ağzında kalınlaşır: *kar* “kâr” (IV-38, VI-153).

⁹⁰ Krş. Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 157.

⁹¹ Krş. A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 123; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 159.

⁹² Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 160.

2.1.2.2. Ünsüz Benzeşmeleri⁹³

İlerleyici veya gerileyici benzeşmeler sonucu bir ünsüzün başka bir ünsüze etki ederek onu kendisine benzetmesi olayıdır. Diğer doğu grubu ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında da yaygındır.

2.1.2.2.1. -nd- > -nn- benzeşmesi

İlçemiz ağzında sıkça görülür. Genellikle –n sesi ile biten sözcükler ile iyelik eki almış sözcüklerden sonra ayrılma hâl eki geldiğinde görülür: *halınnan* “hâlimden” (IV-252), *mennen* “benden” (II-397, VI-282, X-38), *gözünnen* “gözünden” (II-395), *sözümnen* “sözümnden” (VI-290), *kalesinnen* “kalesinden” (XII-341), *irilerinnen* “irilerinden” (V-167), *elinnen* “elinden” (IV-66), *gelinnen* “gelinden” (IV-180), *ağzınnan* “ağzından” (VII-89), *gösgünnen* “göğsünden” (III-241) *gendisinnen* “kendisinden” (II-434).

2.1.2.2.2. -nl- > -nn- benzeşmesi

Sonu –n ile biten sözcüklere –l ile başlayan ekler getirildiğinde, vasıta eki +n ile kalıplaşmış +lA eki getirildiğinde veya çokluk eki eklendiğinde görülür: *sennen* “seninle” (IV-159), *karannıh* “karanlık” (II-14, 185), *bastonnar* “bastonlar” (VI-133), *onnar* “onlar” (X-13), *yannış* “yanlış” (II-406), *annadacağam* “anlatacağım” (II-251).

2.1.2.2.3. m-r > m-n benzeşmesi

İlçe ağzında şimdiki zaman “-ir” eki ile geniş zaman “-r” ekinin ünsüzleri olumsuzluk ekindeki m sesinin etkisiyle n sesine dönüşür: *bülminem* < *bilmirem* “bilmiyorum” (VI-308, IX-78), *vërmenem* < *vermerem* “vermem” (I-37).

2.1.2.2.4. -rl- > -ll- benzeşmesi

Sonu r ünsüzü ile biten bir sözcüğe l ile başlayan bir ek getirildiğinde r sesi gerileyici benzeşmeyle l sesine dönüşür: *oynillar* < *oynirlar* “ oynuyorlar” (VII-169), *gidellerdi* “giderlerdi” (VII-172), *yapallardi* “yaparlardı” (IV-221, V-207), *olillar* < *olirlar* “oluyorlar” (II-291), *tökellerdi* “dökerlerdi” (IV-229), *çıhallardi oğraşıllardi*

⁹³ Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 67-75; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 208-213; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 160-166; Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 56-61; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 26-27; A. BURAN, *KBAYA*, s. 50-51; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 125-130; M. ERTEN, *DA*, s. 16; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 92-96; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 52-57; M. SAĞIR, *EYA*, s. 116-119; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 60-61; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 70-72; C. GÜLSEREN, *MİA*, 91-95.

“çıklarardı uğraşırıldı” (V-148), *alillardı gelillerdı* “alırıldı gelirlerdi” (III-41).

2.1.2.2.5. -md- > -mn- benzeşmesi

Yarım bir benzeşmedir. m ünsüzü ile biten sözcük kök ve gövdelerine ayrılma durum eki getirildiğinde ekteki d sesi n sesine dönüşür. Leyla Karahan’a göre diğer Anadolu ağzlarında bu durum bir nazallaşma olayıdır⁹⁴. Ancak ilçe ağzında nazallaşma olayı görülmez: *başımnan* “başımndan” (I-61), *karşımnan* “karşımndan” (XII-106), *damnan* “damndan” (III-95), *kolumnan* “kolumndan” (I-18).

2.1.2.2.6. -md- > -nd- benzeşmesi

Yarım bir benzeşmedir: *şindi* “şimdi” (XII-26).

2.1.2.2.7. -ps- > -pp- benzeşmesi

İlerleyici yarım ve yakın benzeşmedir: *heppi* “hepsi” (I-70, III-8, V-200).

2.1.2.3. Aykırılışma⁹⁵

Benzeşmenin zıddı bir olaydır. Çıkış noktaları birbirinin aynı ya da yakın olan ünsüzlerden birinin değişik nedenlerle çıkış noktası değişir. İlçe ağzında şu örnekleri görülür:

2.1.2.3.1. r-r > r-l aykırılışması

Boğumlanma noktaları aynı olan r seslerinden biri aykırılışır: *karal-* “kararmak” (II-410).

2.1.2.3.2. -ll- > -ln- aykırılışması

Sonu -l ile biten sözcüklere vasita eki +n ile kalıplaşmış +lA eki getirildiğinde aynı seslerin telaffuzu zor olduğundan aykırılışma görülür: *elnen* < *ellen* “eliyle” (VI-57).

⁹⁴ Bkz. Leyla KARAHAN, AAS, s. 53, 116.

⁹⁵ Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 69; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 213-215; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 166-170; Mehmet Emin GÖNEN, *VGHHA*, s. 61-62; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 26-27; A. BURAN, *KBAYA*, s. 55; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 130-131; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 96; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 52-57; M. SAĞIR, *EYA*, s. 119-120; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 60-61; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 73; C. GÜLSEREN, *MİA*, 95-96.

2.1.2.4. Ünsüz Türemesi⁹⁶

Sözcüğün yapısında hiçbir görevi olmayan bir ünsüzün özellikle konuşma esnasında türemesi olayıdır. İlçe ağzında şu şekillerde görülür:

2.1.2.4.1. h türemesi

Kıpçak özellikli bir durum olan bu türeme alıntı sözcüklerde ve ön seste görülür: *helbet* “elbet” < Ar. *elbet* (XII-125), *hallah hallah* “Allah Allah” < Ar. *Allah* (IX-43), *hama* “ama” < Ar. *ammā* (I-57), *hindi* < Osm. *imdi* ~ *emdi* (IX-17).

2.1.2.4.2. y türemesi⁹⁷

Ünlü ile başlayan hem Türkçe hem de alıntı sözcüklerin başına gelir: *yırğat* “ırgat” < Yun. *ergatis* (II-233, XI-15), *yên-* “inmek” (I-17, II-450), *yésir* “esir” < Ar. *esîr* (II-443, IV-72), *yëndir-* “indirmek” (III-93, VII-102), *yaldatmağ* “aldatmak” (V-86).

2.1.2.4.3. n türemesi⁹⁸

İlçe ağzında sözcük sonunda görülen bu türeme -gıl emir kipi ikinci teklik kişi ekinin genişlemiş şekli olan –gınan/ginen’in etkisiyle bir örneksime söz konusudur: *ginen* “yine” (II-73, VI-161), *kimin* “gibi” (II-379).

2.1.2.5. Göçüşme⁹⁹

Göçüşme, birbirine komşu ya da birbirinden uzak seslerin yer değiştirmesidir. Bu değişim telaffuzu kolaylaştırmak amacıyla oluşur. Metinlerimizde özellikle /r/

⁹⁶ Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 69-70; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 202-205; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 182-194; Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 62-63; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 24-26; A. BURAN, *KBAYA*, s. 56-57; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 139-140; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 100-102; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s.57-59; M. SAĞIR, *EYA*, s. 109-113; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 68-69; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 80-82; C. GÜLSEREN, *MİA*, s.101-103; M. ERTEN, *DA*, s. 17.

⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Talat Tekin, “Türk Dillerinde Önseste y- Türemesi”, *Türk Dilleri Araştırmaları* 4, (1994): 51-66.

⁹⁸ Bkz. János Eckmann, “Türkçede D, N ve T Seslerinin Türemesi”, *TDAY 1955*, TDK yayınları, Ankara, s. 11-12.

⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Caferoğlu, “Anadolu Ağzlarındaki Methatase Gelişmesi”, *TDAY 1955*, TDK yayınları, Ankara, s. 1-7; Hasan Eren, “Türk Dillerinde Metathese”, *TDAY 1953*, TDK yayınları, Ankara, s. 161-180; Önder Çağırın, “Türkiye Türkçesi Ağzlarındaki Ünsüz Göçüşmelerinin Kuruluş Sistemi”, 3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı, 1996, s. 240-246. Ayrıca krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 72-73; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 185-188; Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 67-68; A. BURAN, *KBAYA*, s. 55; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 141-142; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 102-104; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 64-65; M. SAĞIR, *EYA*, s. 120-121; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 66-67; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 78-79; C. GÜLSEREN, *MİA*, s.103-104.

sesinin bu değişimlerde etkili olduğunu görmekteyiz. Yakın ve uzak göçüşmelerden ilçe ağzında genellikle yakın göçüşmeler görülür.

2.1.2.5.1. Yakın Göçüşmeler

Yanyana bulunan ünsüzlerin yer değiştirmesidir. İlçe ağzında şu şekilleri görülür:

br > rb: *kirbit* “kibrit” (IV-49).

pr > rp: *torpağ* “toprak” (I-104, VII-69), *yarpağ* “yaprak” (II-459), *körpü* “köprü” (XII-20).

fr > rf: *surfa* “sofra” (III-97, 257).

ęr > rę: *örget-* “öğret-” (I-32), *örge-* “öğrenmek” (VI-102).

ęs/gs > sę/sg: *gösgüne* “göğsüne” (III-225), *gösgünnen* “göğsünden” (III-231).

ks/gs > sk/sg: *üsge-* “yüksek” (II-272), *esgik* “eksik” (III-232), *üsgür-* “öksür-” (IV-67).

ml > lm: *melmeket* “memleket” (II-55, X-38), *çölmek* “çömlük” (V-161, XII-200).

vr > rv: *arvad* “avrat” (V-268, XII-107).

2.1.2.5.2. Uzak Göçüşmeler

Yanyana bulunmayan ünsüzlerin yer değiştirmesi olan uzak göçüşme ilçe ağzında birkaç sözcükte görülür: *ne^clet* “lanet” (IV-27), *gavliye* “karyola” (IX-57), *irelle-* “ilerlemek” (III-263, VI-129), *inahla* “lahana” (IV-26).

Tek bir örnekte ise ünlüyle ünsüz yer değiştirmiştir: *fabıręa* “fabrika” (IV-32).

2.1.2.6. Ünsüz Düşmesi¹⁰⁰

Bütün Anadolu ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında da değişik ünsüz düşmeleri görülür. Bunun en önemli nedeni kolay telaffuzdur. Çünkü konuşma dilinde önemli olan anlatılmak istenenin en kolay ve en kısa bir şekilde anlatılmasıdır. Özellikle yan yana iki ünsüzün geldiği durumlarda genelde birinin düştüğü görülür. Bunun yanında Azeri Türkçesinde olduğu gibi sözcük başında da bazı ünsüzler düşer. İlçe ağzındaki ünsüz düşmeleri şunlardır:

2.1.2.6.1. y düşmesi

İlçe ağzında Azerî Türkçesinde olduğu dar ünlülerden önce görülür. Genellikle sözcük başında görülür:

Sözcük başında şu sözcüklerde: *ilan* “yılan” (SE), *üziük* “yüzük” (XI-37), *üsgök* “yüksek” (II-272), *uğari* “yukarı” (II-137, V-241), *ürek* “yürek” (IX-61), *ud-* “yutmak” (SE), *üz* “yüz” (III-160, IV-76), *il* “yıl” (XII-245), *ük* “yük” (VII-62, 65).

Sözcük içinde şu sözcüklerde: Bazı Türkçe ve alıntı sözcüklerde söz içindeki y ünsüzleri düşer. Bu ünsüzler düşerken kendilerinden önceki ünlüleri bazen kapalı e (è) ünlüsüne döndürür: *ğér* “hayır” (VI-367), *kéf* “keyif” (III-169), *bèle* “böyle” (II-186), *èle* “öyle” (VI-230, XII-43), *söle-* “söylemek” (III-241, V-99).

Sözcük sonunda: *buğda* “buğday” (IV-227, XI-25), *öge* “üvey” (SE), *şe* “şey” (V-124), *bişe* “bir şey” (II-383, VIII-15).

2.1.2.6.2. r düşmesi

Bu düşme, sadece sözcük içinde ve sonunda görülür.

Sözcük içinde: *kutul-* “kurtulmak” (V-71), *ğutar-* “kurtarmak” (III-289, VI-295), *ğırlar* “kırklar” (III-266), *sona* “sonra” (VI-60, 105).

Sözcük sonunda: *bi* “bir” (IV-185), *bişe* “bir şey” (II-383), *bikaç* “bir kaç” (VI-145), *biçoğ* “bir çok” (VI-380).

¹⁰⁰ Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 70-72; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 197-202; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 170-182; Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 63-67; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 24-26; A. BURAN, *KBAYA*, s. 56-57; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 133-139; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 106-110; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s.59-62; M. SAĞIR, *EYA*, s. 103-109; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 64-66; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 75-77; C. GÜLSEREN, *MİA*, s.107-112; M. ERTEN, *DA*, s. 17-18.

2.1.2.6.3. h düşmesi

Alıntı sözcüklerde sözcük içinde ve sonunda görülür. Örnekleri çok değildir. Bazı sözcüklerde h sesi düşerken yanındaki ünlüyü uzatır.

Sözcük içinde: *meşūr* “meşhur” (IV-254), *cepe* “cephe” (II-286), *hemşeri* “hemşehri” (II-301, IV-137).

Sözcük sonunda: *sabanan* “sabahleyin” (II-21, XII-101), *vala* “vallah” (I-8).

2.1.2.6.4. l düşmesi

/l/ sesinin yanındaki /k/ ünsüzüyle söylenişi zor olduğundan l sesi düşer. Birkaç sözcükte görülür.

Sözcük içinde: *ğah-* “kalkmak” (II-86, III-174, IV-157, V-204).

Sözcük sonunda: *ge* “gel” (II-391).

2.1.2.6.5. n düşmesi

/nç/, /nr/ ünsüz çifti bulunan bazı sözcüklerdeki /n/ sesi düşer. Birkaç sözcükte görülen bu durum söyleyişi kolaylaştırmaktan kaynaklanır: *sona* “sonra” (VI-60, 105, 130), *reşber* “rençper” (VIII-72).

2.1.2.6.6. t düşmesi

Sözcük sonunda çift ünsüz olarak bulunan /t/ sesi düşer: *ebdes* “abdest” (IV-126), *çifçilik* “çiftçilik” (VI-96, 238).

2.1.2.6.7. v düşmesi

Yalnız iki sözcükte görülür: *yömye* “yevmiye” < Ar. *yawmīya* ST 1538b (XII-30), *toba* “tövbe” < Ar. *tawbat* ST 333a (IV-176).

2.1.2.6.8. f düşmesi

Yalnız tek bir alıntı sözcükte görülür: *çüt* “çift” < Far. *cuft/cift* ST 365b (IV-200).

2.1.2.6.9. d düşmesi

Tek bir sözcükte görülür: *bedū^casinnan* “bedduasından” < Far. *bad* + Ar. *du^cā*’ (IX-32).

2.1.2.6.10. ayın (ع) düşmesi

Arapça sözcüklerin yapısında bulunan ayın (ع) sesi düşer. Tek bir sözcükte görülür: *tarif* < Ar. *ta^crīf* (VI-183).

2.1.2.7. İkizleşme¹⁰¹

Ünsüz ikizleşmesi, sözcük içinde iki ünlü arasındaki ünsüzlerin yanında aynı türden bir ünsüzün türemesi olayıdır. Diğer Anadolu ağızlarında da görülür. T. Tekin, A. von Gabain'in, 'Brahmi metinlerindeki sık sık rastlanan ikizleşme örneklerini ilk hece sonunda r, t, s, ş ve n seslerinde ve sözcük içinde daha ileride r ve t seslerinde oluşan bu ikizleşme keskin bir şekilde sona eren bir heceden sonra gelen ünsüzlerin uzatılmasının yazıya aktarılmasından ibarettir.' izahını belirsiz bulur. Tekin'e göre Türkçedeki ünsüz ikizleşmesi olayını pek çok durumda sözcükte aslı ve ya da ikincil bir uzun ünlünün varlığı ile açıklamak mümkündür. Açık hecedeki uzun ünlünün çekici etkisi ile sonraki hecenin başındaki ünsüz ikizleşir. İkizleşme (ünsüz uzaması) bir nevi karşılama (telâfi) uzamasıdır. Kaybolan ünlü uzunluğunun yerini ünsüz uzaması alır.¹⁰²

İlçe ağızında ikizleşme şu ünsüzlerde görülür: b, d, g, k, l, ş, t, z.

2.1.2.7.1. b > bb ikizleşmesi

Şu sözcüklerde: *sabbah* "sabah" < Ar. *sabāh* (IV-155), *sabbahnan* "sabahleyin" (V-218), *sabbahi* "sabahı" (IX-25), *merhabba* "merhaba" < Ar. *marhabā* (XII-210).

2.1.2.7.2. d > dd ikizleşmesi

Şu sözcüklerde: *geddem* "kadar" < Ar. *ḳadar* (IX-34), *yeddi* "yedi" (VII-193, XII-245), *gedde* "kadar" (IX-77), *gedder* "kadar" (VII-108).

2.1.2.7.3. k > gg ikizleşmesi

Şu sözcüklerde: *seggiz* "sekiz" (III-155, V-193), *tegge* "tekke" < Ar. *takya* (IX-24).

¹⁰¹ Krş.Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 73-74; Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 68-69; A. BURAN, *KBAYA*, s. 55; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 131-132; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 102-104; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s.64-65; M. SAĞIR, *EYA*, s. 120-121; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 66-67; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 78-79; C. GÜLSEREN, *MİA*, s.103-104.

¹⁰² Bkz. Talat Tekin, "Türk Dil ve Lehçelerinde Ünsüz İkizleşmesi", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C-3/Sayı-1 (Mart 1971), Hacettepe Üniversitesi yayınları, Ankara, 1992, s. 1.

2.1.2.7.4. k > k̄k̄ ikizleşmesi

Hem Türkçe hem de alıntı sözcüklerde görülür: *sak̄kal* “sakal” (II-464, XI-34), *ak̄kıl* “akıl” < Ar. *‘aql* (I-62, V-40), *bak̄kala* “bakla” < Ar. *bākilā* (V-51), *dōkkuz* “dokuz” (III-208, IV-71), *tekk̄et* “takat” < Ar. *tākat* (II-174), *çak̄kala* “çağla” (V-55).

2.1.2.7.5. l > ll ikizleşmesi

Şu sözcüklerde: *hille* “hile” < Ar. *hīle* (II-305), *illac* “ilaç” (III-125, VII-25).

2.1.2.7.6. p > pp ikizleşmesi

Şu sözcüklerde: *heppi* “hep” < Far. *hep* (I-46), *zoppa* “sopa” (X-98), *teppe* “tepe” (I-96).

2.1.2.7.7. ş > şş ikizleşmesi

Şu sözcükte: *aşşaga* “aşağı” (IX-32, X-15), *eşşeg* “eşek” (III-206).

2.1.2.7.8. t > tt ikizleşmesi

Şu sözcükte: *ottuz* “otuz” < ET *ottuz* (III-101, 175, V-67, 224).

2.1.2.7.9. z > zz ikizleşmesi

Şu sözcükte: *tezzek* “tezek” (V-66, 167).

2.1.2.8. Ünsüz Tekleşmesi¹⁰³

Sözcük içindeki iki ünsüzden birinin düşmesi olayıdır. Genellikle alıntı sözcüklerde görülür. Birkaç sözcükte görülür:

2.1.2.8.1. -ll- > -l-

Şu sözcüklerde: *vala* “vallah” < Ar. *wa-llāhi* (IX-71, XI-30), *mehle* “mahalle” < Ar. *maḥalla* (II-365).

2.1.2.8.2. -kk- > -k-

Şu sözcükte: *tüken* “dükkan” < Ar. *dukkān* (VI-54, 60, 143).

¹⁰³ Krş.Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DiÇÇYA*, s. 74; Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 69-71; A. BURAN, *KBAYA*, s. 55; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 133; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s.65-66; M. SAĞIR, *EYA*, s. 121; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 67; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 79; C. GÜLSEREN, *MİA*, s.105.

2.1.2.8.3. -mm- > -m-

Şu sözcükte: *hemam* “hamam” < Ar. *ḥammām* (II-357, 358).

2.1.2.8.4. -nn- < -n-

Şu sözcükte: *hına* “kına” < Ar. *ḥinna* (III-250, IV-274).

2.1.3. Hece Kaynaşması

İki ünlü arasında bulunan n, k, g, ğ, y damak ünsüzleri ile yarı ünlü değerindeki v ve h ünsüzlerinin düşmesiyle iki hece tek heceye dönüşür. Buna hece kaynaşması denir. Şu sözcüklerde görülür: *hêket* “hikâye” < Ar. *ḥikāyat* (I-65), *gêvi* “güveyi” (IV-126), *keftor* “köftehor” (IV-151), *kêf* “keyif” (III-169), *hêrli* “hayırlı” (I-25), *nôldi* “ne oldu” (XII-337), *nêtdi* “ne etti” (I-65), *şêtdikden* “şey ettikten” (VI-104), *getdi* “getirdi” (II-188), *verirsiz*, *minersiz*, *geçersiz* “verirsiniz, binersiniz, geçersiniz” (II-164), yapıpsız “yapmışsınız” (VI-196).

2.1.4. Hece Türemesi

Şu sözcükte: *takḳala* “takla” (SE).

2.1.5. Vurgu

Standart Türkçede olduğu gibi ilçe ağızında da vurgu genellikle son hecededir. Bunun yanında bazı değişiklikler görülür:

İkizleşmelerde vurgu ilk hecededir: *hêp'pimiz* (V-199), *yed'di* (VII-193), *seg'giz* (V-193).

Zarf görevinde kullanılan sözcüklerde vurgu ilk hecededir: *şim'di* (XII-47), *an'caḳ* (V-121, VI-355).

İlçe ağızında soru cümlelerinde soru anlamı standart Türkçeden farklı olarak bazen soru ekiyle değil şahıs ve zaman eklerine yapılan vurguyla sağlanır:

eşşeg yoncasi da dedigim sen tanirsan ? (III-205)

2.2. Şekil Bilgisi

2.2.1. Sözcük Yapımı

Türkçede sözcük kök ve gövdelerine yapım ekleri eklenerek yeni sözcükler elde edilir. İlçe ağzında da ortak dildeki yapım eklerinin çoğu kullanılmaktadır. Ancak bu eklerin birçoğunda ses değişiklikleri vardır. Bu değişiklikler Ses Bilgisi bölümünde ayrıntılarıyla açıklanmıştı. İlçe ağzındaki yapım eklerini dört başlık altında inceleyeceğiz:

2.2.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler:

2.2.1.1.1. +an

Kalıplaşmış tek bir sözcükte görülen Eski Türkçe çokluk ekidir. Anlam olarak tekildir: *oğlan* (I-82, 94).

2.2.1.1.2. +ArI < +gArU

Metinlerimizde kalıplaşmış birkaç sözcükte görülen Eski Türkçe yön ekidir. Yöreye özgü bir ek olarak ele alamayız: *uğari* “yukarı” <*yokaru < *yokgaru* (II-137, V-241), *içerde* <*içgerü (VII-165), *üzerine* < *üzgerü (VII-122), *dışariya* “dışarıya” <*taşgaru (III-57).

2.2.1.1.3. +cA, +çA

Eşitlik ekidir. Dil adları yapar. Sıfatlara getirilerek zarflar yapar: *kürtçe* “Kürtçe” (II-3, VI-308), *ermenice* “Ermenice” (XII-40, 41), *güzelce* (VI-105).

2.2.1.1.4. +cI, +çi

Meslek adları yapan bu ek ilçe ağzında daima düz-dar-ince ünlülü şeklinde gelir: *defçi* “tefçi” (I-15), *işçi* (V-41, VI-91), *çifçi* “çiftçi” (III-170), *dekçi*, *dubaraçi*, *fırıldahçi* “dekçi, dubaracı, fırıldakçı” (V-156), *zurnacı* “zurnacı” (III-243), *bohçacı* “bohçacı” (V-178) *aracı* “aracı” (V-44).

Bazı sözcüklerde isimden isim yapan +IIk, +IUk eki ile birleşir: *işçilik* (II-81), *halicilîh* “halıcılık” (XII-22).

2.2.1.1.5. +gil

Kalın ve ince ünlülü sözcüklere düz-dar-ince sıradan eklenir. Aile isimleri yapar: *dayazamgil* “teyzemgil” (IV-279), *hocamgil* (V-101), *baldızimgil* (I-4), *şih*

heydergil “Şeyh Haydargil” (X-19), *anamgil* (III-285), *heci selimgil* “Hacı Selimgil” (V-236).

2.2.1.1.6. +II, +IU¹⁰⁴

Kalın ve ince ünlü sözcüklere düz-dar-ince sıradan eklenir: *herli* “hayırlı” (I-25), *devamli* “devamlı” (II-442), *köyli* “köylü” (XII-360), *yaşli* “yaşlı” (II-81-297), *çıkıntılı* “çıkıntılı” (XII-23), *açılı* “açılı” (VI-19), *adamağilli* “adamakıllı” (X-88), *katlamalı* “katlamalı” (III-65).

Bazı sözcükler yazı dilinin etkisiyle ünlü uyumuna uyarlar: *südlü* “sütlü” (IV-120).

2.2.1.1.7. +daş

Ortaklık bildiren isimler yapar: *arhadaş* “arkadaş” (II-498), *ğardaş* “kardeş” (II-158, X-1), *vatandaş* (III-136).

2.2.1.1.8. +IIk, +lig, +IUh¹⁰⁵

Yazı dilinde olduğu gibi ilçe ağzında da çok sık kullanılan bir ektir. Yalnız ilçe ağzında bazı ses değişiklikleri görülür: *daldalıh* “gölgelik” (III-185), *küllük* ‘küllük’ (V-114), *halicilih* “halıcılık” (XII-22), *işçilik* (II-81), *asgerlik* (VI-8), *ebelig* “ebelik” (V-269), *ecemilig* “acemilik” (VI-72), *varlıh* “varlık” (III-123), *kumlulh* “kumluk” (II-330), *yoğlulh* “yokluk” (III-309), *yoğsullulh* “yoksulluk” (I-28).

2.2.1.1.9. +ka

Tek bir sözcükte tespit ettik: *başka* “başka” (III-124).

2.2.1.1.10. +sIz, +sUz

Yokluk bildirir: *susuz* (VIII-1), *bahtsız* “bahtsız” (XII-371), *kefinsiz*, *duvahsız* “kefensiz, duvaksız” (IV-262).

¹⁰⁴ Krş.Engin GÖKÇUR, VGHA, s. 196-197; Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 76; M. SAĞIR, EYA, s. 130; A. GÜNŞEN, KYA, s. 92; E. GEMALMAZ, EİA, s.233.

¹⁰⁵ Krş.Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 81; Engin GÖKÇUR, VGHA, s. 198-199; Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 76; A. BURAN, KBAYA, s. 58; E. GEMALMAZ, EİA, s.229; S. ÖZÇELİK, UMA, s.70; M. SAĞIR, EYA, s. 130-131; T. GÜLENSOY, KYA, s. 75; A. GÜNŞEN, KYA, s. 91-92; C. GÜLSEREN, MİA, s.119; M. E. Eren, ZBKİA, s. 47.

2.2.1.1.11. +dUz¹⁰⁶

İki sözcükte görülür: *gündüz* (II-207), *yılduz* (IV-201).

2.2.1.1.12. +kan¹⁰⁷

İşlek olmayan bir ektir: *başkan* < DLT *bodun başganı* I, 438-5 (III-51).

2.2.1.1.13. +sul

İşlek olmayan bir ektir: *yoğsulluğ* (XII-17).

2.2.1.1.14. +duruğ

İşlek olmayan bir ektir: *boyunduruğ* (III-233).

2.2.1.1.15. +la¹⁰⁸

İlk İrk Bitig'de karşımıza çıkan +lAg ekinin bugün sonundaki /g/ sesi düşmüştür. Kalıplaşmış birkaç sözcük dışında işlek olmayan bir ektir: *kışla* < ET *kışlag* (IV-122, XII-348).

2.2.1.2. İsimden Fiil Yapan Ekler

2.2.1.2.1. +A-

Olma ya da yapma belirten fiiller yapar: *boşa-* < boş+a- 'boşamak' (VII-28, 31, 32), *yaşa-* < yaş+a- 'yaşamak, hayatını sürdürmek' (V-230, VI-363, VIII-67), *oyna-* < oyun+a- 'oynamak' (II-291), *iza-ğ* "uzak" < uz+a- 'uzamak' (V-259).

2.2.1.2.2. +Al-

İşlek olmayan bir ektir: *sağal-* < sağ+al- 'sağalmak, iyileşmek' (I-89, VII-28), *düzel-* < düz+el- 'düzelmek' (I-89, VI-321), *boşal-* < boş+al- 'boşalmak' (III-278), *daral-* < dar+al- 'daralmak' (II-268), *azal-* < az+al- 'azalmak' (XII-301).

2.2.1.2.3. +ar- < ET +ğar-

İşlek olmayan bir ektir: *otar-* < ET *otğar-* (III-187, 193), *suvar-* < ET *suvğar-* (I-119, IV-90, V-216).

¹⁰⁶ Bkz. Zeynep Korkmaz (2009), *Türkiye Türkçesi Grameri*, Ankara, s. 47.

¹⁰⁷ Bkz. Marcel Erdal (1991), *Old Turkic Word Formation*, Wiesbaden, s. 76-77.

¹⁰⁸ Age, s. 108-109.

2.2.1.2.4. +ar-

Bazı sıfatlara ve renk adlarına gelerek ‘olma’ bildiren geçişsiz fiiller kurar. Korkmaz, +Ar- ekiyle yapılan *göler-*, *yaşar-* gibi ‘olma’ bildiren geçişsiz bazı fiillerle, renk adlarından kurulan *ağar-*, *karar-*, *morar-* gibi ‘oluş’ bildiren fiilleri karıştırmamak gerektiğini belirtir¹⁰⁹: *ağar-* < ağ+ar- ‘ağarmak’ (II-206), *göger-* < gög+er- ‘göğermek, yeşermek’ (II-45).

2.2.1.2.5. +dA-

Ses taklidi sözcüklere +ıl, +il, +ul, +ül ekleriyle birlikte gelip yapma bildiren sözcükler yapar: *hakkılda-* (SE), *cırıl-da-* (V-153), *morulda-* (I-24), *patıl-da-* (V-190), *yağılda-* (II-471).

2.2.1.2.6. +IA-¹¹⁰

İşlek eklerdendir. Geçişli ve geçişsiz fiiller türetir: *başla-* (VII-75), *bağla-* (I-6, III-183), *sızla-* (V-92), *topla-* (II-226, IV-25, XI-8), *ükle-* “yüklemek” (II-242), *yırla-* (IV-78), *kapla-* (X-29), *yasla-* (V-84, 85), *ağla-* (I-72).

Bazı sözcüklerde fiilden fiil yapan –n- ekiyle kalıplaşarak kullanılır: *evlen-* (III-283, VII-24), *göll-en-* (VIII-33), *cillen-* (SE).

Bazı sözcüklerde fiilden fiil yapan –ş- ekiyle kalıplaşarak kullanılır: *hoşlaş-* (VI-65).

2.2.1.2.7. +GUr-¹¹¹

Yansıma sözcüklere gelerek dönüşlü fiiller yapar: *anğır-* ‘anırmak’ (I-24), *üsgür-* ‘öksürmek’ (IV-67).

¹⁰⁹ Bkz. Korkmaz, Age, s. 113.

¹¹⁰ Krş.Engin GÖKÇUR, VGHA, s. 204-205; Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 78-79; S. ÖZÇELİK, UMA, s. 72; E. GEMALMAZ, EİA, s.255; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 82.

¹¹¹ Bkz. Talat Tekin, “On the Structure of Altaic Echoic Verbs in {-KIrA}”, AOH: C 36, S 1-3, s. 503-513.

2.2.1.3. Fiilden İsim Yapan Ekler

2.2.1.3.1. -(ı)k /g, -(ı)h¹¹²

İsim ve sıfat yapar. Kalın ünlülü sözcüklere -h, ince ünlülü sözcüklere -k şeklinde gelir: *açıh* (III-208), *yanıh* (IV-77), *delik* (XII-166), *böyük* ‘büyük’ (III-7, VI-246).

2.2.1.3.2. -Ak/h¹¹³ < -gAk¹¹⁴

İsim ve sıfat yapar. Kalın ünlülü sözcüklere -h, ince ünlülü sözcüklere -k şeklinde gelir: *töşek* (I-54), *yatah* < ET *yatgak* (III-218, V-196), *yumağ* < ET *yumgak* (V-31), *konah* (II-393), *durahlıh* “durak yeri” (II-89).

2.2.1.3.3. -enek

İşlek olmayan bir ektir: *gelenek* ‘örf, adet’ < gel- (III-35, 93).

2.2.1.3.4. -gi, -ği, -ği, -ki

İşlek eklerdendir. Genelde eklendiği sözcüğe düz-dar-ince sıradan gelir ve ünlü uyumunu bozar: *saygi* ‘saygı’ < say- (III-7), *sevgi* ‘sevgi’ < sev- (I-81), *etki* ‘etki’ < et- (III-125), *çalgi* ‘çalgi’ < çal- (I-14).

2.2.1.3.5. -gUn

İşlek bir ektir: *solgun* (XII-373), *düzgün* (VII-68).

2.2.1.3.6. -I, -U (< -(I)g/-(U)g)

İlçe ağzında ek genel olarak düz-dar-ince olarak gelir: *goğu* “koku” (III-127), *goği* “koku” < kok- (VI-289), *sancı* “sancı” < sanç- (X-85), *sürü* “sürü” < sür- (VII-125) *ayrı* “ayrı” < ayır- (IV-228, V-78) *batı* “batı” < bat- (II-456), *doği* “doğu” <

¹¹² Krş.Engin GÖKÇUR, VGHA, s. 209; Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 80; S. ÖZÇELİK, UMA, s. 73; E. GEMALMAZ, EİA, s.245; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 84; A. BURAN, KBAYA, s. 39; M. SAĞIR, EYA, s. 132-133; A. GÜNŞEN, KYA, s. 97; C. GÜLSEREN, MİA, s.123.

¹¹³ Krş.Engin GÖKÇUR, VGHA, s. 206; Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 80; S. ÖZÇELİK, UMA, s. 72; E. GEMALMAZ, EİA, s.246; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 84; A. BURAN, KBAYA, s. 39; M. SAĞIR, EYA, s. 131; A. GÜNŞEN, KYA, s. 97; C. GÜLSEREN, MİA, s.123.

¹¹⁴ Bkz. Korkmaz, Age, s. 70.

doğ- (II-456).

2.2.1.3.7. -IcI, -UcU (< gUçI < -gU+çI)¹¹⁵

Geçişli fiillere eklenir ve meslek adları türetir: *vuruci* < *vur-* (IV-270), *dedirtirici* < *dedirtir-* (XII-353).

2.2.1.3.8. -mA

Fiillere eklenerek hem geçici hem de kalıcı adlar yapar:

Geçici adlar: *bağlama* < *bağla-* (II-241), *söleme* < *söyle-* (I-36), *ağlama* < *ağla-* (II-20).

Kalıcı adlar: *dögme* < *dög-* (IV-241), *çatma* < *çat-* (IV-32, V-226), *savurma makinesi* < *savur-* (II-52), *dolma* < *dol-* (II-460), *oğuma yazma* < *oku- yaz-* (VII-54) *saşma* (tezek parçaları) < *saç-* (V-168).

2.2.1.3.9. -mağ, -mağ, -meg¹¹⁶

İşlek bir fiilimsi ekidir: *oğumağa* “okumağa” < *oku-* (II-3), *yaslamah* “yaslamak” < *yasla-* (V-85), *yaldatmah* “aldatmak” < *aldat-* (V-86), *görmeg* “görmek, gelin ziyareti” < *gör-* (XII-199).

2.2.1.3.10. -m, -Im, -Um

İşlek bir fiilden ad yapım ekidir. Ünlü ile biten fiillere -m, ünsüz ile biten fiillere -I-, -U- bağlantı ünlüsü alarak bağlanır: *tağım* “takım” < *tak-* (XII-32), *yığım* “yıkım” < *yık-* (XII-320), *seçim* < *seç-* (III-267), *yapım* < *yap-* (XII-321), *doğum* < *doğ-* (V-59), *geçim* < *geç-* (XII-28).

2.2.1.3.11. -ş, -(I)ş, -(U)ş

Fiillerden geçici adlar yapar: *dögüş* ‘dögüş’ < *dög-* (II-478), *ğargış* ‘beddua’ < *karga-* (IV-152), *yariş* < *yar-* (III-79), *dönüş* < *dön-* (XII-274).

2.2.1.3.12. -IntI

Fiillerden olma ifade eden adlar türetir: *sığıntı* ‘sıkıntı’ < *sık-* (III-61), *sığıntı* ‘sıkıntı’ < *sık-* (VI-282), *sarsıntı* < *sars-* (XII-49), *çıkıntılı* ‘çıkıntılı’ < *çık-* (XII-23), *yaşanti* ‘yaşanti’ < *yaşa-* (VI-364).

¹¹⁵ Bkz. Korkmaz, Age, s. 83.

¹¹⁶ E. GEMALMAZ, *EIA*, s. 243-244; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 73; M. E. GÖNEN, *AA*, s. 81; E. GÖKÇUR, *VGHA*, s. 212.

2.2.1.3.13. -ç¹¹⁷

Dönüşlü fiillere gelir: *inanç* < *inan-* (VI-257).

2.2.1.3.14. -ğa, -ge

Birkaç sözcükte karşımıza çıkan işlek olmayan bir ektir: *kavurğa* < *kavur-* (II-350, XI-38), *süpürge* < *süpür-* (I-4, 5).

2.2.1.3.15. -mur¹¹⁸

Yalnız tek sözcükte tespit ettiğimiz ek Eski Türkçeden beri çok işlek olmayan bir ektir: *yağmur* < *yağ-* (III-186).

2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler

2.2.1.4.1. -dİr-, -tir-

İlçe ağzında genellikle ötümlü şekilleri bulunan ve işlek bir ettirgenlik ekidir: *dédirdir-* (XII-353), *kestir-* (II-259), *andır-* (I-114), *çıhartdır-* (XII-416), *dolandır-* (II-264), *evlendir-* (III-60), *gezdır-* (VI-22), *karışdır-* (V-219), *kızdır-* (III-220), *aşdır-* “açtırmak” (II-89), *mindir-* “bindirmek” (I-16), *öldir-* (I-111), *sardır-* (I-44), *sevindir-* (XII-213), *yèdir-* (III-152), *yèndir-* “indirmek” (III-93).

2.2.1.4.2. –AIA-¹¹⁹

Birkaç sözcükte karşılaştığımız sıklık, devamlılık ve kuvvetlendirme eklerindendir: *kavala-* “kovalamak” (II-384, V-142), *sirkele-* “silkelemek” (IX-42, 44, 45), *sarala-* ‘sarmak’ (II-41, V-274).

2.2.1.4.3. -Ir- < ET –(U)r-

İlçe ağzında sıkça kullanılan ettirgenlik eklerindendir: *geçir-* (I-16, II-5, V-249), *bişir-* “pişirmek” (IX-22, X-16), *kaçır-* (V-110).

Her zaman ettirgenlik anlamı taşımayan eke ettirgenlik anlamı için yeni ettirgenlik eki gelir: *yatur-t-* (I-67).

¹¹⁷ Bazı dilcilere göre bu ek –nç’dır: Bkz. Tahsin Banguoğlu (2011), *Türkçenin Grameri*, TDK yay., Ankara, s. 257, Hamza Zülfikar (2011), *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, TDK yay., Ankara, s. 136.

¹¹⁸ Bkz. Erdal, age, s. 389.

¹¹⁹ Ekin yapısı ile ilgili görüşler için bkz. Korkmaz, age, s. 125.

2.2.1.4.4. -(I)I-

İlçe ağzında sıkça kullanılan edilgenlik ekidir: *dağıl-* (IV-187, IX-26), *dizil-* (XII-115), *açıl-* (VI-203), *annatıl-* (III-265), *ayıl-t-* (II-398), *ayrıl-* (II-168, III-98), *biçil-* (II-212), *çekil-* (XII-106), *darıl-* (XII-220), *düzeltil-* (VI-319), *eğil-* (IV-76), *tökil-* (I-9), *kesil-* (II-287), *kırıl-* (I-77).

2.2.1.4.5. -n-, -(I)n-, -(U)n-

Dönüşlü veya edilgen çatılı fiiller türetir.

Dönüşlü fiiller: *sevün-* (V-229), *tıhan-* (IV-59), *dolan-* (II-185, IV-143), *soyun-* (II-124), *dilen-* (II-159), *çemirlen-* (I-3).

Edilgen fiiller: *yélin-* “yenilmek” (V-266), *düzlen-* (VI-322), *dén-* (IV-49).

2.2.1.4.6. -t-

İlçe ağzında sıkça kullanılan ettirgenlik ekidir: *çıhart-* (III-280, V-12), *dedirt-* (XII-353), *aht-* (II-395), *ohit-* (X-68), *uzat-* (VI-288).

2.2.1.4.7. -(I)ş-, -(U)ş-

İlçe ağzında sıkça kullanılan işteşlik ekidir: *geliş-* (II-194, XII-317), *alış-* (XII-183), *çalış-* (VI-90), *değiş-* (III-27), *giriş-* (VI-70), *karış-* (VI-301), *konuş-* (II-240), *sıhışdır-* ‘sıkıştırmak’ (VI-27), *taniş-* (VI-33), *tartış-* (IV-47).

2.2.1.4.8. -der-

Tek bir sözcükte tespit ettik: *dönder-* < *dön-* (VI-104).

2.2.2. Çekim Ekleri

2.2.2.1. İsim Çekim Ekleri

2.2.2.1.1. Durum Ekleri

2.2.2.1.1.1. Yalın Durum

İsmin herhangi bir durum eki almamış biçimidir: *dögüş* (II-489), *kapı* ‘kapı’ (III-90), *tarla* (VIII-34), *kuri* ‘kuru’ (III-189), *kurşun* (VII-175).

2.2.2.1.1.2. Belirtme Durum Eki +(y)I, +Ø

Yalın durumdaki isimlere, iyelik eki almış isimlere ve zamirlere gelir. İlçe ağzında bu ek genelde düz-dar-ince sıradan eklenir: *oni* (II-392), *orayi* (VIII-49),

kapıyı (V-118), *elini* (VI-308), *belimi* (IV-2), *gözünü* (III-161), *penceri* (V-45), *seriniyi* (V-112).

Diğer doğu grubu ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında da iyelik eklerinden sonra belirtme durum ekinin düştüğü görülür:

daşın üstüne başın biraşirdın III-189

dedi başın yè mi gala mi I-37

toba karışmanam yara da başın IV-176

2.2.2.1.1.3. Yaklaşma/Verme Durumu +(y)A, +Ø

Yönelme durum eki ilçe ağzında ünlü uyumuna aykırılık göstermez: *ona* (VI-275), *babana* (III-51), *ağlamaya* (II-395), *almaya* (VI-247), *otlamaya* (III-171), *neçmeye* (IV-135), *biçmeye* (II-235).

Diğer doğu grubu ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında da iyelik 2. teklik kişi ekinde sonra yönelme durum ekinin düştüğü görülür: *man* “bana” (IV-56), *san* “sana” (I-104), *arhan* “arkana” (V-117), *başan* “başına” (IV-44).

2.2.2.1.1.4. Bulunma Durum Eki +dA

İlçe ağzında hep ötümlü biçimi gelir: *tarlada* (XII-237), *kapda* “kapıda” (IV-294), *aşlatda* (IV-49), *tarafda* (VII-160), *orada* (VI-13), *başda* (I-1), *tavлада* *tarmada* (I-66).

2.2.2.1.1.5. Ayrılma Durum Eki +dAn, +nAn

İlçe ağzında hep ötümlü biçimi gelir: *aşlatdan* (II-7), *altdan* (VI-232), *milatdan* (XII-362), *hayratdan* (XII-11), *fıratdan* (XII-386), *çuğurdan* (V-13, 14), *naylonlardan* (V-74), *ordan* (I-52).

İlerleyici benzeşme yoluyla +nan, +nen olur: *içersinnen* (VII-85), *yaşınnan* (VIII-39).

2.2.2.1.1.6. İlgî Eki +(n)ın

İlçe ağzındaki kullanımı yazı dilindeki gibidir: *tayanın* (X-106), *dünyanın* (VI-383), *sıranın* (VII-72), *kapının* (V-218), *odanın* (V-193), *adamın* (VII-154), *atın* (III-269).

2.2.2.1.1.7. Vasıta Durum Eki (İnstrumental) +la, +lan, +nan

İle edatının ekleşmiş biçimi olan +la ekine +n gelmiş ve daha sonra benzeşme yoluyla +nan olmuştur¹²⁰: *elnen* (VII-62), *arabanan* (III-208), *harolnan* (II-40), *meselesinen* (VI-353), *kemesinen* (II-379).

2.2.2.1.1.8. Eşitlik Durum Eki +ca

İlçe ağızdaki kullanımı yazı dilindeki gibidir: *güzelce* (VI-105).

2.2.2.1.2. Çokluk Eki +IAr

İlçe ağızdaki kullanımı yazı dilindeki gibidir: *bastonlar* (V-45), *insanlar* (VI-298), *oyunlar* (XII-85), *yunlar* (I-40), *heyvanlar* (III-152), *fenler* (III-263), *ekinler* (XII-293).

Bazen ilerleyici benzeşmeyle +nar biçimini alır: *kazannarnan* (V-67), *heyannan* (III-153).

2.2.2.1.3. Soru Eki (+mi)

Hep düz-dar-ince ünlülü gelir: *degil midin* (IV-151), *var midi* (I-127), *ceryesi mi* (IX-30).

Bazen soru anlamı ek kullanılmadan vurguyla sağlanır: *eşşeg yoncası da dedigim sen tanırsan?* “tanıyor musun?” (III-205).

2.2.2.1.4. İyelik Ekleri

Teklik 1. Kişi +(ı)m: Ünlüyle biten sözcüklere yardımcı yardımcı ses almadan eklenir: *anama* (X-38), *balam* (IV-68), *babamın* (IX-27).

Ünsüzle biten sözcüklerde araya yardımcı ses girer: *barmağımı* (X-38), *gelinimi* (IV-123), *oğlum* (VI-199, IX-10), *belim* (V-14).

Teklik 2. Kişi +(ı)n: Ünlüyle biten sözcüklere yardımcı yardımcı ses almadan eklenir: *babana* (III-51), *anan* (IV-269), *vurucın* (IV-270).

Ünsüzle biten sözcüklerde araya yardımcı ses girer: *ğardaşın* (IV-175), *boynun* (I-128, IX-67), *dilin* (VI-279).

Teklik 3. Kişi +I, +U, +sI: Ünlüyle biten sözcüklere “+si”, ünsüzle biten

¹²⁰ Krş.S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 80-81; S. ÖZÇELİK-E.BOZ, *DÇÇYA*, s. 93; M. E. GÖNEN, *AA*, s.87, E. GÖKÇUR, *VGHA*, s. 226.

sözcüklere “+i” olarak gelir: *güci* ‘gücü’ (VI-247), *borci* ‘borcu’ (VI-248), *kapısı* ‘kapısı’ (XII-348), *gözi* ‘gözü’ (I-9), *can sağlığı* ‘can sağlığı’ (III-124), *dayısı* ‘dayısı’ (IX-69).

Çokluk 1. Kişi +(ı)mIz: Ünsüzle biten sözcüklere araya yardımcı ses alarak, ünlü ile biten sözcüklere ise yardımcı ses almadan eklenir: *harollarımız* (III-157), *uşağlarımız* (V-185), *bahçamız*, *davarımız* (IX-17), *evimiz* (VII-37), *gücümüz* (III-36).

Çokluk 2. Kişi +(n)Iz, +Uz: Ünsüzle biten sözcüklere araya yardımcı ses alarak, ünlü ile biten sözcüklere ise yardımcı ses almadan eklenir. Bazı sözcüklerde ekin başındaki +n sesi düşmüştür: *evüzden* (III-232), *tabağızdan* (III-232), *başınıza* (VI-341), *aqlınıza* (VI-153), *içinizde* (II-463), *sesiniz* (XII-9).

Çokluk 3. Kişi +IArI: Kalın ünlülü sözcüklerde ek ünlü uyumuna aykırılık gösterir: *işleri* (II-311), *elleri* (I-49), *adlari* (IV-249), *arhadaşlari* (VII-57).

2.2.2.2. Fiil Çekim Ekleri

Fiil kipleri konusu içinde ele alınacaktır.

2.2.3. Sözcük Türleri

2.2.3.1. İsimler

İlçe ağızdaki isimler telaffuzda standart Türkçeden bazı farklılıklar gösterir:

Sözcük sonundaki yuvarlak veya düz ünlüler hep düz-dar-ince ünlüye dönüşür: *doği bati* “doğu, batı” (II-456), *komşi* “komşu” (III-33), *turşiaşi* “turşuaşı” (IV-80, V-80), *kapı* “kapı” (X-16), *çati* “çatı” (VI-70).

Alınma sözcüklerde ayınlı ünlüler şıkça kullanılmaktadır: *gene^cet* “kanaat” < Ar. *kanad^cāt* (XI-24), *eyip* “ayıp” < Ar. *eyb* (V-84), *se^cet* “saat” < Ar. *sā^cat* (II-495), *sene^cet* “sanat” < Ar. *šan^cat* (VI-3).

2.2.3.2. Sıfatlar

Adları niteleyen veya belirten sözcüklerdir. Bir sözcüğün sıfat olabilmesi için adları nitelemesi veya belirtmesi gerekir.

2.2.3.2.1. Niteleme Sıfatları

Adların önüne gelerek onları renk, biçim, durum yönünden niteleyen

sıfatlardır: *eski ananesi* (III-26), *sari çiçekli otlar* (VIII-7), *yeşil erik* (V-55), *son zamanlarda* (II-362), *yabancı adam* (III-28), *böyük bi ağaç* (VII-170), *qara gözleren* (IV-64), *meraksız insan* (VII-2).

2.2.3.2.2. Belirtme Sıfatları

Bu sıfatları Şu başlıklar altında ele alacağız:

2.2.3.2.2.1. Sayı Sıfatları

a. Asıl Sayı Sıfatları

beş tene mermi (II-378), *beş kişi* (II-79), *dörd tene* (VI-356), *girmi beş gün* (II-493), *beş yüz tene* (VI-116), *alti yıl* (XII-388), *yedi dönüm* (III-133), *seggiz çocuğı* (V-193).

b. Sıra Sayı Sıfatları

ikinci kaşuğı (II-268), *ikinci meslegim* (VI-19).

c. Kesir Sayı Sıfatları

yarım kilo (VII-101), *iki buçuğ* milyon (VI-124).

d. Üleştirme Sayı Sıfatları

birer zoğ (III-301).

2.2.3.2.2.2. Belirsizlik Sıfatları

Adları belirtirken kesinlik bildirmeyen sıfatlardır: *be^czi kımitanlar* (II-363), *bikaç tene* (VI-145), *bi gün* (X-11), *birez eşyem* (II-401), *bi zaman* (VII-37), *bütün gün* (XII-92), *her yerde* (VI-97).

2.2.3.2.2.3. İşaret Sıfatları

Adları işaret yoluyla belirten, onları işaret eden sıfatlardır: *o gün* (IV-195, V-162, X-21), *bu gece* (I-80, XII-231), *şu meydanlığa* (III-53), *öbür terefe* (II-498).

2.2.3.2.2.4. Soru Sıfatları

Adları soru yoluyla belirten sıfatlardır: *hangi yılında* (V-60), *hansi uşağ* (X-84), *kaş sene* (XII-412), *ne günlere* (XII-184), *ne biçim cigerdir* (IV-171).

2.2.3.3. Zarflar

Eylemleri durum, zaman, yer-yön ve miktar bakımından niteleyen sözcüklerdir. Zarfları Şu başlıklar altında inceleyeceğiz:

2.2.3.3.1. Durum (hâl) Zarfları

Eylemleri ve eylemsileri durum yönünden niteleyen zarflardır:

nêce orda *birden* yènirem, düşirem (I-16).

o gedde *güzel* gohardi (III-129).

êle bi zaman *sessiz* gêtdik (II-95).

bunnan sora *bêle* durdi dedi nasıl bi söz (IV-58).

biz *bêleliknen* gün geçirttik (VII-47).

gözlerinin suyi *durmadan* ahar (XII-79).

beke duyupsan, iki kişi buni şe yapmışam (VI-303).

bêle *hıznan* gelir (V-118).

2.2.3.3.2. Zaman Zarfları

Eylemleri ve eylemsileri zaman yönünden niteleyen zarflardır:

her gün ğah tendir yah yemek pişir (V-160).

anasına alıp *ötegin* yağlık (IV-75).

diyir dediler *böğün* karavana var (II-261).

aşşamüstü benim karım gidir (VII-34).

yazın êle olurdi geceler yani tamaminan karanlı çökmezdi (II-456).

bahırın öğüdürük (XI-26).

eskiden buğda ekerdik (III-154).

kışın da çarılı giyerdik (III-302).

sabanan ğahardığ (III-193).

örlen oğlani da tavlada tarmada yatırtmışam (I-66).

2.2.3.3.3. Yer-Yön Zarfları

Eylemleri ve eylemsileri yer ve yön ilgisiyle tamamlayan zarflardır:

bi de şiş ^cemer vay dedi gelin düşdi *aşaği* (I-17).

diyir *içeri* giren babamdır (II-390).

dışari çıharsan gocugun al hava çoĥ savūĥ (SE).

elimde bi tene ƙaldi onnari da goya *geri* getirirem (VI-145).

diyir ĥemamlari asgerden *ireli* gidermiş (II-354).

2.2.3.3.4. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları

Eylemleri ve eylemsileri, sıfatları, adlaşmış sıfatları ve zarfları miktar yönüyle belirten zarflardır:

çoĥ cesurmiş (II-401).

esgiden onnari gören *çoĥ* vardı şimdi yoĥdur (III-262).

bële etrafına dikedik tiklerdik yani *fazla* rüzgar almasın diye (III-184).

böyük camıda var aĥladın *pek çok* camısında var (VI-215).

bahardi zeten ot *az* ƙalıp diyir (II-119).

birez beĥsedem aĥlat ĥalınnan (IV-251).

ondan *epeyi* aldılar (VI-146).

ha o zamanların o soĥan ekmegi altın tasdaki elmasdan baldan *daha* datlıdi (IX-15).

2.2.3.3.5. Soru Zarfları

Eylemleri soru yoluyla belirten zarflardır:

diyir *nasıl* ĥállëtdin (VII-128).

sen *neden* bu ahi çekdin (VII-12).

usdalar *ne zaman* paydoz edersiniz *ne zaman* iş başi (XII-95).

bu yüzbaşi *nëce* inanir (II-309).

diyir yav sen *niye* aĥ çekdin (VII-11).

ne ĥede dolir bi avuş mesela (III-294).

2.2.3.4. Zamirler

Çeşitli yönlerden adların yerini tutan sözcüklerdir.

2.2.3.4.1. Kişi Zamirleri

Kişi adlarının yerini tutan zamirlerdir. İsim çekim ekleri alabilen kişi zamirlerinin kullanımı şöyledir:

Yalın Durumu: *men* (I-37, VI-173), *ben* (XII-24, II-4), *sen* (IV-12), *o* (II-388, VI-199, VII-156), *biz* (VI-94), *siz* (II-97), *onnar* (VII-173).

Belirtme Durumu: *meni* (II-219), *beni* (VII-29), *oni* (IX-48), *bizi* (XII-328), *sizi* (VI-312, VII-97), *onnari* (VI-269).

İlgi Durumu: *menim* (II-375), *benim* (VI-25), *onun* (VI-375), *bizim* (III-36), *sizin* (VII-201), *onnarın* (VII-124).

Yönelme Durumu: *man* “bana” (I-5, IX-6), *bana* (XII-23), *san* “sana” (V-100), *sana* (IX-44), *ona* (II-388, VI-21), *bize* (VI-94), *size* (II-97, IX-75), *onnara* (VI-125).

Bulunma Durumu: *mende* (VI-76), *bende* (VI-41), *sende* (VI-291), *onda* (IV-294), *bizde* (II-320).

Ayrılma Durumu: *mennen* (X-39), *ondan* (VI-146), *bizden* (XII-296), *sizden* (VI-164), *onnardan* (XII-36).

Vasıta Durumu: *mennen* “benimle” (I-108), *sennen* “seninle” (IV-159), *onnan* “onunla” (VII-147), *biznen* “bizimle” (VII-120), *onnarnan* “onlarla” (VII-92).

Aitlik Durumu: *bizimki* (II-489).

Çokluk Durumu: *bizleri* (XII-226), *onnar* (VI-151).

2.2.3.4.2. Dönüşlülük Zamirleri

İlçe ağzında dönüşlülük zamiri olarak “kendi ve öz” kullanılır.

iki sene *özüme* bol bol yêdim (I-39).

biz *özümüze* sölirik gülirik (I-69).

özümü vurdum yuşuluğa (I-69).

dedi men *özüm* için götürmedim ekmeginzi (II-192).

menim bugün *özümde* bi şeyim yoşdur (VI-271).

çünkü *kendisi* yaşıyamir ki o işi (VI-279).

özümüz kendimiz ekerdik (III-158).

herkesin *kendine* göre (III-155).

o evündeki olan *kendi* kedisi geldi (III-244).

onnan sona *kendim* tüken aşdım (VI-60).

ële *kendisinnen* düşünüp yapmağ yoh (VI-77).

2.2.3.4.3. İşaret Zamirleri

İşaret anlamı taşıyan ve adların yerini işaret yoluyla tutan sözcüklerdir. İsim çekim ekleri alabilen kişi zamirlerinin kullanımı şöyledir:

Yalın Durumu: *bu* (VIII-44, VI-23), *şu* (VI-23), *o* (V-170), *bunnar* (VI-19, XII-41), *onnar* (XII-50).

Belirtme Durumu: *buni* (VII-189, XI-5), *oni* (II-68, X-14), *bunnari* (VI-65, 341), *onnari* (II-347, VI-138).

İlgi Durumu: *bunun* (VII-120, 133), *onun* (II-61, 63), *bunnarın* (II-108, 109), *onnarın* (III-18, IX-74).

Yönelme Durumu: *buna* (I-33, III-268), *ona* (V-152, VI-273), *bunnara* (III-242, VI-210), *onnara* (VI-51, 145).

Bulunma Durumu: *bunda* (VI-107, 154), *onda* (II-197, XII-348).

Ayrılma Durumu: *bunnan* (XII-26), *onnan* (II-192, IV-230), *bunnardan* (VI-206, 208), *onnardan* (VI-153).

Vasıta Durumu: *bunnan* “bununla” (VI-47), *onnan* “onunla” (VII-64), *bunnarnan* “bunlarla” (VI-7, VII-126), *onnarnan* “onlarla” (I-125, II-13).

Aitlik Durumu: *bunukini* (VI-145).

Çokluk Durumu: *bunnar* (XII-41), *onnar* (III-310).

2.2.3.4.4. Belirsizlik Zamirleri¹²¹

Adların yerini kesin olmayacak biçimde tutan sözcüklerdir. Bu sözcüklerin birçoğu iyelik eki almış belirsizlik sıfatlarıdır: *heppi* (X-40), *çoği* (XII-406, 415),

¹²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sadettin Özçelik, “Türkiye Türkçesinde Belirsizlik ve Soru Zamirlerinin Yapılışları ve Kullanılışları”, Türk Dili 2001/1, Ankara 2001, ss. 659-667.

başğalari (V-81), *filankesin* (III-248), *biri* (II-476), *herkêş* (V-196), *kimseye* (III-122), *heresi* (XI-4), *öteberi* (I-47, XI-7), *şeleri* (VI-285).

2.2.3.4.5. Soru Zamirleri

Adların yerini soru yoluyla tutan sözcüklerdir. Azerî Türkçesinde olduğu gibi hara “nere” sözcüğü de ilçe ağzında sıkça kullanılır:

kim (V-33, VII-56, XII-122).

ne diyirse menem (X-104).

dedim babam bu gece vaḥdı *haraya* (XII-231).

nerden gelirdise (VI-50).

asger *nereye* gidecek (II-354).

ayrani *hardan* bulam (IV-141).

2.2.3.5. Edatlar

Tek başlarına anlamları olmayan, cümle içinde sözcükler arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran ve cümleye değişik anlamlar katan sözcüklerdir. Kullanılış tarzları ve görevleri bakımından edatları şu başlıklar altında inceleyeceğiz:

2.2.3.5.1. Ünlem Edatları

Her türlü duyguyu, heyecanı (sevinç, keder, teselli, nefret, korku, hayıflanma vb.), düşüncüyü anlatan veya yansımaları, seslenmeleri; onay, red, sorma ve gösterme gibi anlatım biçimlerini ifade eden edatlardır.

2.2.3.5.1.1. Ünlemler

Duygu ve heyecanları ifade eden edatlarla doğadaki seslerin yansımalarıdır:

vula egil de öpeyim *ah* üzi de yanıḥ (IV-76).

dedim *hallah hallah* (VI-81).

o davarlar ḳalırđi suyun içinde *vay vay vay* (V-7).

2.2.3.5.1.2. Seslenme Edatları

Hitap (seslenme) için kullanılan edatlardır.

yahu nasıl tanimirsan (VI-35).

yav sen niye aḥ çekdin (VII-11).

vulan oḒul bu ne demiş (VI-199).

vula babam, dedi buyur (XII-105).

be nerye gidecek (VII-161).

2.2.3.5.1.3. Sorma Edatları

Başka sözcüklere bağlanmadan soru için kullanılan sözcüklerdir:

hani bi adam faydalansa (VI-167).

hani bizim gücümüz var (III-36).

gözi kesir *hani* (VII-79).

2.2.3.5.1.4. Gösterme Edatları

Birini veya bir şeyi göstermek amacıyla kullanılan edatlardır:

mancurya diyeller *işde* mancuryaya (II-452).

işde ële gidillermiş (II-451).

hambële idara lambasi “aha böyle” (I-23).

gözüm şişdi *hambu* gede oldi “aha bu” (I-84).

2.2.3.5.1.5. Cevap Edatları

Kabul veya red bildiren edatlardır:

he hambu kemeri bağliyan sen (II-427).

yo güzel anilardır (IX-77).

annem *yoğ* vërmenem, bilmem nètmenem (I-10).

evet esgi çoh yohluğ çekmişik (III-296).

peki babam san kim dedi sen gèt bağ (VI-179).

tebè °ereb bizim şe vardi °ereb vardi (IV-210).

elbet bi gün duyar dedi ğardaşın (IV-175).

gücümüz yeteceg bi durum *degil* yani (II-126).

2.2.3.5.1.6. Bağlama Edatları

Cümleleri veya cümle içinde sözcük ve sözcük gruplarını ya anlam yönünden ya da biçim olarak birbirine bağlayan sözcüklerdir. İlçe ağzındaki bağlama edatları şunlardır:

2.2.3.5.1.7. Sıralama Edatları

Yazı dilinde olduğu gibi ve, ile edatlarıdır. İle edatı ekleşerek +nan şeklini alır:

- çatmanan şe gam (V-226).
- samannan buğda (IV-227).
- yorğannan o yastuği (I-44).
- emiroğullari ve ebleyizler (XII-143).
- bi ifah kitab çıhardi ve aradi yerini buldi (II-108).

2.2.3.5.1.8. Denkleştirme Edatları

Birbirinin yerini tutabilecek veya birbirine denk iki şeyi birbirine bağlayan veya birbiriyle karşılaştıran edatlardır:

- ıraham satam veyahut şu bu (VI-23).
- mesela çiftçi horoz banliyanda veya şafağ sökende gahıp gidecek (XII-60).
- dört öküz yahut alti öküzle (II-36).

2.2.3.5.1.9. Karşılaştırma Edatları

İki veya daha çok nesneyi birbirine bağlayan edatlardır:

- yan buğdasi gelmez yan para etmez (VIII-76).
- ya uzun giydin ya kısa giydin, hęc karışmazdi man (I-61).
- hem taşlar iç içe bassın hem taşlar yan yana birbirini bağlasın (XII-45).
- gidir bahir ne erig ne bi şe başi doli qar (IX-45).

2.2.3.5.1.10. Cümle Başı Edatları

Kendinden sonraki cümleyi kendinden önceki cümleye anlam bakımından bağlayan edatlardır:

- hama gine de günim hoşdi (I-57).
- ama sen gel misali o tohum ekenin halını gör (III-168).
- feket senin bu üç yüz tenenin parasını (VI-121).
- zeten ot az kalıp diyir (II-119).
- beke duyupsan (VI-303).
- mesele bu bu dekkenin çocukları babalarının mezarını yapillar (IV-292).
- ege atladırsa çoğ yaşar (X-111).
- goya geri getirirem (VI-145).

yani cesur adam annadıldıklarına göre tirennen yënip binebilirmiş (II-450).

hekketen vërdi geldik kereste aldıh birez daha iş iredledi (VI-129).

heralda altın maltın bi şe varmış (II-401).

hele benim bu asgerimi doyurun (VII-112).

2.2.3.5.1.11. Sona Gelen Edatlar

da: oni *da* (II-392), soni *da* (XII-355), onnan *da* (V-48).

ki: olurdu *ki* (III-15), oldu *ki* (VII-27).

degil: mümkün *degil* (III-185), lazım *degil* (I-37).

ya: deniz yahın *ya* (V-178), ekin biçeyiz *ya* (III-183).

bile: legende *bile* (IX-50), karıncaya *bile* (VI-272).

2.2.3.5.1.12. Son Çekim Edatları

ile

İlçe ağzında *ile* edatı ilerleyici benzeşme sonucu +nan biçimiyle kullanılır: tırpannan çekeceyik (III-200), kotannan yumuşadırdıh (III-257).

üçün

Anlamı kullanıldığı sözcüklerle tamamlanan bu edat genellikle amaç bildirir. İlçe ağzında yuvarlak ünlülü kullanımı yaygındır: vurulduğı *üçün* (II-103), onun *üçün* (X-111), düşman olmağ *için* (IV-181), gördüğü *üçün* (II-88).

gibi

İlçe ağzında kimi biçimi yaygın olarak kullanılan bu edat birlikte kullanıldığı sözcüğe benzetme ve karşılaştırma anlamı katar: esgisi *gibi* (III-111), çuval *kimi* (V-21), bunnar *kimi* (I-71), bacı *kimi* (IX-6), söylediğı *kimi* (II-86). Tek bir örnekte kibi şekli görülür: vurduğı *kibi* (X-107).

gede, gedde, geddem, geder

İlçe ağzında değişik biçimleri kullanılan bu edat anlatıma karşılaştırma, ölçü anlamları katar: aışsama *gede* (I-4, II-230), ağzına *geder* (III-28), oni o *gedde* (IX-20), o *geddem* (IX-34).

başka

İsim olup edat olarak da kullanılan sözcüklerdendir. Sözcüğe ayrılma durumu ekiyle bağlanır: amerikadan *başka* nerden gelirdise (VI-50).

beri

İsim olup edat olarak da kullanılan sözcüklerdendir. Anlatıma zaman anlamı katar. Sözcüğe ayrılma durumu ekiyle bağlanır: sene bin dokuz yüz atmışdan *beri* şoforlık ederem (III-212).

doğri

Yer ve yön edatıdır. Sözcüğe yönelme durum ekiyle bağlanır: bize *doğri* gelir (II-367), o köye *doğri* (II-173), gelir dereye *doğri* (II-373).

önce

İsim olup edat olarak da kullanılan sözcüklerdendir. Anlatıma zaman anlamı katar. Sözcüğe ayrılma durumu ekiyle bağlanır: *tarihin* çoğ esgi miladdan *önce* (VIII-68).

itibaren

İsim olup edat olarak da kullanılan sözcüklerdendir. Anlatıma zaman anlamı katar. Sözcüğe ayrılma durumu ekiyle bağlanır: dokkuz yaşlarından *itibaren* (V-193).

üzerine

İsim olup edat olarak da kullanılan sözcüklerdendir. Anlatıma aitlik ve ilgili olma anlamı katar: onun du^casi *üzerine* sizi allah affetdi (VI-312).

sona

İsim olup edat olarak da kullanılan sözcüklerdendir. Anlatıma zaman anlamı katar. Sözcüğe ayrılma durumu ekiyle bağlanır: *onnan sona* kendim tüken aşdım (VI-60), yuvalarını aşdıhdan *sona* (VI-105).

dolayısıyla

Anlatıma sebep, maksat, gaye, hedef anlamı katar: çeşitli bi hastalığ *dolayısıyla* benim yüzümde gelişme de yoğdi (VI-25).

diye

Anlatıma sebep, maksat, gaye, hedef anlamı katar: sen ermeni sağlayıpsan *diye* babami vuracağlar kapının öğünde (II-125).

2.2.3.6. Fiiller

2.2.3.6.1. Kişi Ekleri

2.2.3.6.1.1. Birinci Tip Kişi Ekleri

Birinci tip kişi ekleri zamir kökenlidir. Görülen geçmiş zaman, şart kipi ve emir çekimlerinin dışındaki bütün çekimlerde kullanılır. İlçe ağzındaki biçimleri aşağıdaki gibidir:

	<u>Teklik</u>	<u>Çokluk</u>
1. <u>Kişi</u>	+(r)(a)m, +nam	+ıh, +ik, +nıh, +nik
2. <u>Kişi</u>	+san	+sız
3. <u>Kişi</u>	+Ø	+lar

Birinci Tip Kişi Eklerinin Kullanılışları

1.Kişi Teklik +(r) (a)m: *unidiram* (V-246), *ğorhıram* (I-99), *oliram* (VII-103), *bahıram* (VI-87), *yolliram* (IV-117), *kıziram* (VI-275).

+nam: *annaminam* (IV-171), *karışmanam* (IV-176), *dayanamanam* (IV-171).

2.Kişi Teklik +san: *kurban olasan* (IV-174), *baħırsan* (VI-346), *taħarsan buni açarsan yıħarsan* (II-476), *malamat olasan* (V-157), *yapacaħsan* (VI-348).

3.Kişi Teklik +Ø: *mıraldanır* (III-259), *yüklenir* (IV-30), *atacaħ* (I-19), *kalmiş* (XII-47).

1.Kişi Çokluk +ıh, +ik, +nıh, +nik: *gidirik* (XII-260), *zayıflamışih* (II-174), *çıħmanih* (X-97), *götüremenik* (VI-26).

2.Kişi Çokluk +sız: *getiresiz o daşın üsdüne bıraħasız* (X-81), *gidersiz* (II-171).

3.Kişi Çokluk +lar: *oynıllar* (VII-169), *geliller ükliller götüriller* (II-242), *kullanıllar* (III-130), *daşiyacaħlar* (III-290).

2.2.3.6.1.2. İkinci Tip Kişi Ekleri

Bu ekler iyelik eki kökenli olup görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılır. İlçemizde kullanılan ekler şunlardır:

<u>Teklik</u>	<u>Çokluk</u>
1. <u>Kişi</u> +m	+k, +h
2. <u>Kişi</u> +n	+z
3. <u>Kişi</u> +Ø	+lar

İkinci Tip Kişi Eklerinin Kullanılışları

1.Kişi Teklik +m: *doldurdum* (VIII-5), *görühdüm* (V-100), *atdım* (X-20), *geldim* (I-100), *alsam* (VI-116), *tensizlik etsem* (IV-136).

2.Kişi Teklik +n: *duydun* (IV-49), *annadın* (VI-343), *geldin* (III-258), *çaldın* (III-260), *istersen* (VI-224).

3.Kişi Teklik +Ø: *yapdı* (IV-52), *buldı* (XII-317), *oldu* (V-211), *gelirdi* (V-246), *dese* (VII-146).

1.Kişi Çokluk +h, +k: *gahardıh* (III-174), *toplardıh* (V-72), *asgere gëtdik geldik* (VIII-41), *gelirdik* (V-179), *yapsah, yatsah* (VI-392), *bülsek* (VI-370).

2.Kişi Çokluk +z: *kesdiz* (II-97), *sahab çihmadız* (VI-184), *alabilirsez* (VI-41), *daradüşsez* (X-63).

3.Kişi Çokluk +lar: *istediler* (II-110), *vurdılar* (III-288), *bağladılar* (V-275), *görseler* (VIII-56), *ırahdılar* (II-258).

2.2.3.6.2. Biçim ve Zaman Ekleri

Fiillerin bildirdiği iş, oluş ve hareketi bir zamana ve biçime bağlayan ekeldir. Biçim ifade eden ekler Tasarlama Kipleri, hem biçim hem de zaman ifade eden ekler Bildirme Kipleri olarak ele alınır.

2.2.3.6.2.1. Bildirme Kipleri (Haber Kipleri)

2.2.3.6.2.1.1. Geniş Zaman Eki +r, +ar

İlçe ağzındaki kullanımı yazı dilindeki gibidir. Türkçe ilk yazılı eserlerden itibaren hem şimdiki zaman hem de geniş zaman ekleri olarak kullanılan “-r, -ar, -ır, -ur”, ilçe ağzında da bugün aynı görevlerde kullanılmaktadır. Ekin kullanımı Azerî Türkçesiyle benzerlik gösterir.

1.Teklik Kişi (+am): *gelirem* “gelirim” (IV-24), *alırım* “alırım” (IV-68), *tağaram* “takarım” (IV-124), *yaparım* “yaparım” (II-197), *sölerem* “söylerim” (VI-293), *giderem* “giderim” (XII-232).

2.Teklik Kişi (+san): *yıharsan* “yıkarsın” (II-476), *otirirsan* “oturursun” (III-146), *açarsan* “açarsın” (II-476).

3. Teklik Kişi (+Ø): *yapar* (IV-101), *gider* (I-2), *kurur* (II-210), *vurur* (XII-235), *durur* (VII-198), *geçer* (II-495).

1. Çokluk Kişi (+ıh, +ik): *yaşarıh* “yaşarız” (II-97), *kırparıh* “kırparız” (II-209), *bularıh* “buluruz” (VII-92), *diyerik* “deriz” (V-128), yardım *ederik* “ederiz” (II-230), *çekerik* “çekeriz” (XII-261).

2. Çokluk Kişi (+sız): *yağarsız* “yakarsınız” (II-473), *minersiz* “binersiniz” (II-164), *gidersiz* “gidersiniz” (II-171), *geçersiz*, *yersiz* “geçersiniz, yersiniz” (II-165).

3. Çokluk Kişi (+lar): Genellikle benzeştirme sonucu geniş zaman eki –l olur: *bağlallar* “bağlarlar” (III-106), *sahlallar* “saklarlar” (X-19), *derler* (VIII-7).

Geniş Zaman Olumsuz Çekimi: Birinci teklik ve çokluk kişilerde –man, –men, diğer kişilerde yazı dilindeki gibi –maz, mez ekiyle yapılır: *bülmenem* “bilmem” (XII-190), *gétmenem* “gitmem” (II-179), *istemenem* “istemem” (VI-273), *vérmenem* “vermem” (I-36), *diyemezsen* “diyemezsin” (III-114), *yapemezsen* “yapamazsın” (VI-17), *batmaz* (V-153), *çihmaz* “çıkılmaz” (IV-14), *çihmanıh* “çıkılmayız” (X-97), *karişmanıh* “karişmayız” (VI-362), *uyumanıh* “uyumayız” (VI-371), *mırdarlamazsız* “mırdarlamazsınız” (II-227), *bilmezler*, *görmezler* (XII-371).

2.2.3.6.2.1.2. Şimdiki Zaman Eki –ır, –yor

İlçe ağzında Azerî Türkçesinde de olduğu gibi şimdiki zaman eki olarak genellikle “-r, -ır, -ir” ekleri kullanılır. Bunun yanında yazı dilindeki gibi –yor eki de kullanılır. Bilindiği gibi –yor eki *yortı*- “yürümek” fiilinin geniş zaman –r eki olarak kalıplaşmasıyla oluşmuştur.

1. Teklik Kişi (+am): *başıram* “bakıyorum” (I-99), *sayıram* “sayıyorum” (VI-37), *yollıram* “yolluyorum” (IV-117), *kızıram* “kızıyorum” (VI-275), *gidiyorum*, *sağıyorum* (XII-291).

2. Teklik Kişi (+san): *bağlırsan* “bağlıyorsun” (I-5), *yapırsan* “yapıyorsun” (VI-275), *arırsan* “arıyorsun” (X-69).

3. Teklik Kişi (+Ø): *gelir* “geliyor” (X-68), *yapır* “yapıyor” (VI-169), *bilir* “biliyor” (IV-144, VI-393), *bozuluyor* (III-153), *gidiyor* (III-260).

1. Çokluk Kişi (+ıh, +ik): *durırıh* “duruyoruz” (II-270), *yatırıh* “yatıyoruz” (II-283), *yapırıh* “yapıyoruz” (VI-133), *biçirik* “biçiyoruz” (II-239), *yirik* “yiyoruz” (IX-21), *gidirik* “gidiyoruz” (XII-260), *gidiyoruz* (II-251), *biçiyoruz* (III-36).

2. Çokluk Kişi (+sız): *oħirsiz* “okuyorsunuz” (VI-357), *diyirsiz* “diyorsunuz” (X-51).

3. Çokluk Kişi (+lar): Genellikle benzeştirme sonucu şimdiki zaman eki –l olur: *geliller* “geliyorlar” (X-93), *diyiller* “diyorlar” (V-59), *aparillar* “aparıyorlar” (X-2), *kalillar* “kalyorlar” (I-49), *baħillar* “bakıyorlar” (VII-108), *çiharillar* “çıkıyorlar” (VII-168), *vurillar* “vuruyorlar” (II-134), *çihyollar* “çıkıyorlar” (XII-330).

şimdiki Zaman Olumsuz Çekimi: Birinci teklik ve çokluk kişilerde şimdiki zaman –r, eki –n olur: *bülminem* < bül mirem “bilmiyorum” (IX-27), *görminem* < görm irem “görmüyorum” (I-121), *hetirleminem* < hetirlem irem “hatırlamıyorum” (VII-144), *bilmiyorum* (VIII-46), *sağamıyorum* (XII-291), *ğahmirsan* “kalkmıyorsun” (IV-34), *tanimirsan* “tanımıyorsun” (VI-36), *utanmirsan* “utanmıyorsun” (V-120), *annadabülmir* “anlatamıyor” (X-108), *gelmir* “gelmiyor” (X-77), *bilminik* “bilmiyoruz” (II-3), *gene^cet etminik* “etmiyoruz” (XI-23), *sığlaşminih* “sığlaşmıyoruz” (V-195), *anlamıyoruz* (VI-371), *sahab olmillar* “olmuyorlar” (VI-152), *görülmüyollar* “görülmüyorlar” (III-262).

2.2.3.6.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman Eki: -dı, -di

İlçe ağzında bu ek ötümlü ve ötümsüz ünsüzlerden sonra hep ötümlü sıradan gelir. Teklik ve çokluk 3. kişilerde ise hep –di biçiminde gelir.

1. Teklik Kişi (+m): *gétdim* (VI-8), *geldim* (I-100), *baħdım* (I-100), *çihdım* (V-114), *birahdım* (III-231), *büldüm* (II-193), *getirdim* (I-106), *benzetdim* (VI-141).

2. Teklik Kişi (+n): *annadın* (III-215), *gétdin* (II-440), *kalldın* (II-435), *yedin*, *çaldın*, *oturdun* (III-260), *geldin* (III-258).

3. Teklik Kişi (+Ø): *yapdi* (IV-52), *geldi* (XI-9), *aldi* (II-490), *kalldi* (XII-237), *bolaldi* (XII-293), *çaldı* (IX-4), *daraldi* (II-268).

1. Çokluk Kişi (+ħ, +k): *başladıħ* (II-173), *yapdıħ* (XII-337), *kapısını çaldıħ* (X-50), *tahıldıħ*, *kalldıħ* (II-169), *gétdik* (IV-22), *geldik* (II-486, XII-380), *dizildik* (XII-272).

2. Çokluk Kişi (+z): *kesdiz* (II-97), *yapardız* (VI-253), *yapdız* (IV-295).

3. Çokluk Kişi (+lar): *çihardılar* (III-279), *komadılar* (V-107), *bağladılar* (V-275), *hoşlaşdılar* (VI-109), *vurdılar* (II-132), *çihdılar* (II-123), *birahmadılar* (III-109).

Görülen Geçmiş Zaman Olumsuz Çekimi: Yazı dilindeki çekimiyle aynıdır: *durmadım* (XII-228), *görhmadım* (I-113), *oşumadım* (V-109), *suvarmadım* (I-116), *yapmadi* (IV-63), *uğramadi* (XII-138), *durmadi* (II-325), *toplayamadıh* (IV-187), *brahamadıh* (VII-48), *sahab çıhmadız* man (VI-184), *komadilar* (V-107), *yapmadilar* (VI-130), *inanmadilar* (VI-324), *toplamadilar* (II-446).

2.2.3.6.2.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki: -mış, -ıp

İlçe ağzında birinci teklik ve çokluk kişilerde yazı dilindeki –mış, diğer kişilerde ise Azerî Türkçesindeki gibi –ıp eki kullanılır.

1. Teklik Kişi (+am): *almışam* (IV-20), *yapmışam* (VIII-50), *otirmışam* (I-66), *yatmışam* (IX-34), *çalışmışam* (VI-40), *kalmışam* (IV-232).

2. Teklik Kişi (+san): *kalıpsan* (III-245), *sahlayıpsan* (II-125), *ağlayıpsan* (I-72).

3. Teklik Kişi (+Ø): *yapıp* (XI-28), *kırılıp* (VI-198), *alıp vurup* (VII-99), *gelip* (IX-10), *kalıp* (VI-362).

1. Çokluk Kişi (+ıh, +ik): *kalmışıh* (VII-76), *zayıflamışıh* (II-175), *sığınmışıh* (X-64), *götürmüşik* (III-140), *gelmişik* (X-97), *ekmişik* (I-90).

2. Çokluk Kişi (+sız): *yapıpsız* (VI-196, VII-47), *tapıpsız* (VI-200).

3. Çokluk Kişi (+lar): Bu çekimde ekin iki biçimi de görülür: *bağlayıplar*, *alıplar gidipler*, *aparıplar* (I-46), *giripler* (II-130), *biçipler* (IV-232), *vurmuşlar* (III-230), *doldurmuşlar asmişlar* (X-13), *almışlar* (III-90).

Öğrenilen Geçmiş Zaman Olumsuz Çekimi: Bu çekimde ekin iki biçimi de görülür: *annamayıpsan* (II-311), *demeyip* (III-248), *gelmeyip* (IX-56), *görmemişik*, *geçirmemişik* (IX-64), *görmeyipsiz* (IV-207), *yemeyipsiz* (II-193), *yorulmayıplar* (III-169).

2.2.3.6.2.1.5. Gelecek Zaman Eki: -acağ, -ecek

Gelecek zaman kipi, henüz gerçekleşmemiş bulunan; ancak fiilin gösterdiği oluş ve kılışın gelecekteki bir zaman kesiminde mutlaka gerçekleşeceğini bildiren bir kiptir. Yapısı bakımından sıfat-fiil kökenli olan –AcAk eki Eski Anadolu Türkçesinin sonlarına doğru ortaya çıkmış, önce sıfat-fiil olarak kullanılmış, daha sonraki dönemde şajıs ekleriyle genişletilerek gelecek zaman kipini oluşturmuştur.¹²²

¹²² Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, TDK yayınları, Ankara 2009, s. 623-24.

İlçe ağzındaki kullanımı yazı dilindeki kullanımıyla aynıdır. Yalnız birinci teklik kişi kullanımında yazı dilinden farklı olarak ekin sonundaki ünsüz –g’leşir.

1. Teklik Kişi (+m): *söliyecegem* (V-99), *verecegem* (VI-285), *geliştirecegem* (VI-221), *sökecegem* (VII-142), *edecegem* (VI-1439), *kesecegem* (II-376).

2. Teklik Kişi (+san): *vereceksen* (II-31), *çıharacaḥsan* (III-115), *oḥiyacaḥsan* (VI-207), *atacaḥsan* (III-165), *topliyacaḥsan* (VIII-22), *dolduracaḥsan* (III-163).

3. Teklik Kişi (+Ø): *atacaḥ* (I-19), *bozulacaḥ* (VI-332), *yatacaḥ* (IV-182), *satılacaḥ* (VI-221), *gidecek* (XII-199), *ölecek* (II-361), *bişdirecek* “biçtirecek” (II-240).

1. Çokluk Kişi (+ız, +ıḥ, +ik): *biçeceyiz* (III-183), *gireceyik* (II-17), *dögeceyik* (XI-5), *biçeceyik* (XII-257), *kıroliyacayıḥ* (V-38), *aşacayıḥ* (II-273), *vuracayıḥ* (IV-222).

2. Çokluk Kişi (+sız): *gideceksiz* (III-43), *biçeceksiz* (II-238).

3. Çokluk Kişi (+lar): *verecekler* (II-292, VI-128, XII-290), *vuracaḥlar* (II-125), *daşiyacaḥlar* (III-291), *baḥacaḥlar* (VI-323).

Gelecek Zaman Olumsuz Çekimi: Olumsuzluk çekimlerinde zaman ekinin önündeki yardımcı sesin etkisiyle olumsuzluk ekindeki ünlü daralır (a > ı): *evlenmiyecegem* (VII-24), *yemiyecegem* (II-428), *yapmiyacaḥgam* (V-100), *gétmeyeceksen* (I-110), *vérmiyeceksen* (I-33), *gelmiyecek* (I-80).

2.2.3.6.3. Tasarlama (Dilek) Kipleri

2.2.3.6.3.1. Emir Kipi

Emir kipi, yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eder. Her kişinin ayrı bir eki vardır.

1. Teklik Kişi (-ım, -am, -ayım): İstek 1. Teklik kişi eki ile aynıdır: *bülüm* “bileyim” (V-62, XII-28), *söliyem* “söyleyeyim” (VI-130), *alam* “alayım” (IV-246), *yapam* “yapayım” (IV-195), *olayım* (XII-240).

2. Teklik Kişi (+Ø, +gınan): Hem yazı dilindeki gibi eksiz kullanımı, hem de doğu grubu ağızlarının birçoğunda ve Azerî Türkçesinde olduğu gibi –gil ekinin

genişlemiş biçimi –gınan kullanılır. –gınan ekinin kullanımı daha yaygındır¹²³: *yap* (VI-115), *bağ* (I-60), *dur* (V-99), *kestirginen* (II-259), *gelginen* (II-399), *getirginen* (VII-187), *gêtginen* (II-159), *sağlaginan* (II-117).

3. Teklik Kişi (-sın, -sun): *olsun* (II-295), *alsın* (XII-133), *kılsın* (III-64), *döksün* (VI-348).

1. Çokluk Kişi (-ağ, -ek): *yapağ* “yapalım” (XI-18), *topliyağ* “toplayalım” (V-71), *sayağ* “sayalım” (XI-12), *tohiyağ* “dokuyalım” (V-25), *gidek* “gidelim” (VII-96), *yek* “yiyelim” (X-14), *söliyek* “söyleyelim” (VI-42).

2. Çokluk Kişi (-ın): *yapın* (XII-218), *gidin* (VII-111), *doldurun* (XII-280).

3. Çokluk Kişi (-sınlar): *gelsinler* (II-225), *versinler* (VI-122), *gêtsinler* (VII-124).

Emir Kipi Olumsuz Çekimi

Yazı dilindeki gibidir: *vurmasın* (II-425), *kalmasın* (II-322), *yırtılmasın* (III-305), *durma* (XII-129), *ayrılmayın* (VI-341), *vurmayın* (XII-262).

2.2.3.6.3.2. İstek Kipi

Yapılması düşünülen fiilin istendiğini, bir dilekte bulunulduğunu belirtir. İlçe ağzındaki çekimleri şöyledir:

1. Teklik Kişi (-ım, -am, -ayım): Emir 1. Teklik kişi ekiyle aynıdır: *bülüm* “bileyim” (V-62, IX-38), *gelem* “geleyim” (IX-45), *bilem* “bileyim” (I-28), kurbanın *olayım* (XII-240), *öpeyim* (IV-76), *sereyim* (IV-194), *gideyim* (VI-304).

2. Teklik Kişi (+asan): *ënderesen* “indiresin” (IV-287), *gelesen* “gelesin” (IX-73), *veresen* “veresin” (X-52), *götüresen tökesen* “götüresin dökesin” (V-12), *çihardasan* “çıkartasın” (V-12), kurban *olasan* “olasın” (IV-174), *bağliyan* “bağlayasın” (II-427), *yatasan*, *gağasan* “yatasın, kalkasın” (V-157).

3. Teklik Kişi (-a): *sağliya* “saklaya” (X-64), *bağışliya* “bağışlaya” (IX-10), *başliya* (VII-199), *yapa* (IV-241), *dura* (V-4), *doldura* (XII-72), *vura*, *çağa* “çaka” (IV-113).

1. Çokluk Kişi (-ağ, -ek): Emir 1. Çokluk kişiyle aynıdır: *bişirek* “pişirelim” (X-52), *görek* “görelim” (VII-107), *verek* “verelim” (XI-18), *yapağ* “yapalım” (VI-

¹²³ Bkz. Ahmet Caferoğlu, “Türkçemizdeki –ğil ve –gil Emir Eki”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1971, s. 1-10.

154), *aparaḥ* “aparalım” (X-53), *saraḥ* “saralım” (XII-75), *oturaḥ* “oturalım” (XI-12).

2. Çokluk Kişi (-asız): *ıraḥasız*, *getiresiz* “bırakasınız, getiresiniz” (X-81), *tökesiz* “dökesiniz” (X-83).

3. Çokluk Kişi (-alar): *vuralar* (IV-270), *yaliyalar*, *èyi olalar* (X-83), *dolduralar* (XII-102).

Emir Kipi Olumsuz Çekimi

Olumsuzluk ekindeki geniş ünlü yardımcı sesin etkisiyle düz-dar-ince ünlüye dönüşür: *demiyem* (VI-348), *sölemiyem* (VI-354), *görmiyesen* (I-128), *vermiyesen* (I-30), *gelmiye* (XII-184), *vermiye* (X-63), *görmiyem* (IV-275), *şetmiyek* (VI-271), *yapmiyaḥ* (VI-323), *yapmiyasız* (VI-339), *girmiyeler* (VII-126).

2.2.3.6.3.3. Şart Kipi

Şart kipi, yapılmak istenen şeyin bir şarta bağlı olduğunu belirtir. Cümlede yardımcı cümle görevini üstlenir. İlçe ağzındaki çekimi şöyledir:

1. Teklik Kişi (-sam, -sem): *boşansam* (VII-30), *yapsam* (VI-116), *étsem* (IV-136).

2. Teklik Kişi (-san, -sen): *yapsan* (VI-315), *gétsen* (VII-196), *olsan* (VI-383).

3. Teklik Kişi (-sa, -se): *gelse* (XII-245), *yapsa* (VI-203), *değişse* (II-60), *olsa* (V-266), *étse* (VI-249).

1. Çokluk Kişi (-saḥ, -sek): *yapsaḥ*, *olsaḥ*, *yatsaḥ* (VI-392), *anlayabilsek* (VI-372).

2. Çokluk Kişi (-saz): *düşsez* (X-63), *alabilirsez* (VI-41).

3. Çokluk Kişi (-salar, -seler): *görseler* (VIII-56).

Şart Kipi Olumsuz Çekimi

Yazı dilindeki gibidir: *sölemesen* (VII-13), *olmasa* (VI-1), *göstermese* (VI-248), *vermese* (VI-316).

2.2.3.6.3.4. Gereklilik Kipi

İlçe ağzında hem yazı dilindeki gibi –malı, meli, hem de –maḥ lazım biçimi kullanılır. Ancak çok az örnekte karşılaştığımız bir ektir. Dolayısıyla ilçe ağzında

kullanımının yok denecek kadar az olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz: *olmağ lazım* (II-437), *etmeliyiz* (VI-369).

2.2.3.6.4. İ- Fiili (Ek-Fiil)

İsim ve isim soylu sözcüklere gelerek onları yüklem yapan, ayrıca basit çekimli fiillere gelerek birleşik zamanlı fiiller oluşturan ektir. Çekimleri şunlardır:

2.2.3.6.4.1. Ek Fiilin Geniş Zaman Çekimi

Yazı dilindeki gibi ekleşmiştir. Kişi ekleri isim üzerine gelerek hem i- fiilinin hem de zaman ve biçim ekinin görevini üstlenmiştir.

1. Teklik Kişi (+y)am, +(y)em): *bitlisliyem* “bitlisliyim” (VI-34), *mullayam* “mollayam” (II-463), *oğliyam* “oğluyum” (X-51).

2. Teklik Kişi (+san, +sen): *oğlumsan* “oğlumsun” (II-427), *bacımsan* “bacımsın” (VII-199), *kimsen* “kimsin” (VII-8).

3. Teklik Kişi (+dır, +dir, +dur, +dür): *helaldır* (IV-107), *delildir* (VI-380), *eldir* (IV-172), *yohdur* (III-261), *savuhdur* (II-326), *atasözüdür* (IV-38), *mülkümüzdür* (X-96).

1. Çokluk Kişi (-ih -ık): Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

2. Çokluk Kişi (-sız, -siz): Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

3. Çokluk Kişi (-dırlar, -dirler): *evliyadırlar* (VI-299), *dört tenedirler* (VII-110).

2.2.3.6.4.2. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

Yazı dilinde ekleşip kaybolan ek fiil ilçe ağzında da ekleşmesini tamamlamıştır.

1. Teklik Kişi (+dım, +dim): *mükemmeldim* (IX-34), *degildim* (III-217), *başkan vekilidim* (III-51), *çocuğdum* (VIII-2).

2. Teklik Kişi (+dın, +din): *nerdedin* (X-5).

3. Teklik Kişi (+dı, +di): *neydi* (VI-90), *mağhallesiydi* (XII-294), *tahsilliydi* (VIII-58), *vardi* (III-265), *çohdi* (III-223), *yohdi* (III-303), *zordi* (III-163).

1. Çokluk Kişi (-dıh -dik): *asgerdik* (II-85).

2. Çokluk Kişi (-dız, -diz): Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

3. Çokluk Kişi (-dılar, -diler): Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

2.2.3.6.4.3. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

Ek fiilin öğrenilen geçmiş zaman çekiminde ek fiilin ünlüsü düşer. Zaman eki ise genelde düz-dar-ince sıradan gelir: *varmış* (II-364, VII-1), *yohmış* (II-135), *aħlatlimiş* (VI-159), *adammış* (II-360).

2.2.3.6.4.4. Ek Fiilin Şart Çekimi

Ek fiilin şart çekiminde ek fiilin ünlüsü düşer: *varsa* (II-225, III-48), *yohsa* (IV-294), *neyse* (VI-168).

Ek Fiilin Olumsuz Çekimi

Ek fiilin olumsuzluğu değil edatıyla yapılır: heksiz *degilem* (II-421, 422), *uzaħ degil* (II-173).

2.2.3.6.5. Fiillerin Birleşik Çekimleri

Birleşik zamanlı fiiler bir fiilin ek fiil aracılığıyla iki farklı zaman ekini aynı anda almasıyla oluşur. Birleşik zamanlı fiilleri şu başlıklar altında inceleyeceğiz:

2.2.3.6.5.1. Hikâye Birleşik Zaman

Yazı dilindeki gibi ilçe ağzında da ekleşmesini tamamlamıştır.

2.2.3.6.5.1.1. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Kalın sıradan ünlülere kalın, ince sıradan ünlülere ise ince biçimiyle eklenir: *bıraħirdın* “bırakıyordun” (III-189), *diyirdi* “diyordu” (X-54), *uğraşirdiħ* “uğraşıyorduk” (VII-73), *kalirdiħ* “kalıyorduk” (III-186), *tikirdik* “dikiyorduk” (V-130).

2.2.3.6.5.1.2. Geniş Zamanın Hikâyesi

Ek genellikle düz-dar-ince ünlülüdür: *yapardi* (III-32), *giderdi* (III-300), *kururdi* (V-176), *giderdik* (III-203, V-180, VIII-37), *pişirirdik* (V-162), *yapardız* (VI-253).

2.2.3.6.5.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Ek fiilin ünlüsü düşmüştür. Hikâye eki ise hep ötümlü ünsüzlü gelir: *almışdım* (II-346), öküz *koşmışdım* (VI-231), *gelmişdin* (X-79), *kalmışdi* (IV-294), yara *almışdi* (III-13), *tüvlenmişdi* (II-80), *egirmişdik yapmışdiħ* (V-24), *ħarman tökmüşlerdi* (XI-1), *yetişmemişlerdi* o zaman (VI-149).

2.2.3.6.5.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Ek fiilin ünlüsü düşmüştür. Hikâye eki ise hep düz-dar-ince ünlülüdür: adam *kaçıracaḥdi* meni (V-110).

2.2.3.6.5.1.5. İstek Kipinin Hikâyesi

Ek fiil ekleşmesini tamamlamış, y ünsüzü ise düşmüştür: *baḥadın* “bakaydın” (VIII-21, 34), *diyedi, söliyedi* “diyeydi, söyleyeydi” (IX-51).

2.2.3.6.5.1.6. Şart Kipinin Hikâyesi

Ek fiil ekleşmesini tamamlamış, y ünsüzü ise düşmüştür: *vursadın* “vursaydın” (VII-174), *kesedin* “keseydin” (III-127), *olsadi, olmasadi* “olsaydı, olmasaydı” (II-64), *yaratmasadi* “yaratmasaydı” (VI-65).

2.2.3.6.5.2. Rivayet Birleşik Zaman

Ek fiil ekleşmesini tamamlamıştır. Rivayet ekinin genelde düz-dar-ince ünlülü olarak gelmesi ünlü uyumunu bozmuştur.

2.2.3.6.5.2.1. Şimdiki Zamanın Rivayeti

Ekin genelde düz-dar-ince ünlülü olması, kalın ünlülü sözcüklerde ünlü uyumunun bozulmasına yol açmıştır: asgeri *vurdirirmiş* “vurduruyormuş” (II-435), yënip *binebilirmiş* “binebiliyormuş” (II-450), *sevirmiş* “seviyormuş” (II-475), *vurirmiş* “vuruyormuş” (II-406).

2.2.3.6.5.2.2. Gelecek Zamanın Rivayeti

Metinlerimizde gelecek zamanın rivayeti ile ilgili örnekler tespit edilememiştir.

2.2.3.6.5.2.3. Şart Kipinin Rivayeti

Metinlerimizde şart kipinin rivayeti ile ilgili örnekler tespit edilememiştir.

2.2.3.6.5.2.4. Geniş Zamanın Rivayeti

Ek fiil ekleşmesini tamamlamıştır. Bazı kalın ünlülü sözcüklere eki düz-dar-ince sıradan gelmesi ünlü uyumunu bozmuştur: *karşına çıḥarmış* (III-275), *yaparmış* (VI-193), *gidermiş* (II-354), *bişermiş* “pişermiş” (IX-26), öküz *koşarlarmış* (II-148), *yapallarmış* (II-149).

2.2.3.6.5.3. Şartlı Birleşik Zaman

Ek fiilin ekleşme süreci tamamlanmıştır. Ancak yazı dilinden farklı olarak şahıs ekleri genelde şart kipi ekinden sonra değil de zaman ekiyle şart kipi eki arasına gelir.

2.2.3.6.5.3.1. Şimdiki Zamanın Şartı

Şahıs eki sona değil araya gelir: *gelirsense* “geliyorsan” (VII-91), *diyirse* “diyorsa” (X-104), *düşünirse* “düşünüyorsa” (VI-388), *vêrirse* “veriyorsa” (VI-75).

2.2.3.6.5.3.2. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Bu çekimde de şahıs eki sona değil araya gelir: *anlatdımsa* “anlatdıysam” (VI-119), *vêrdinse* yiyecegem *vêrmedinse* yemiyecegem “verdiysen, vermediysen” (II-428), *vurdisa* (VII-58), *yağaladisa* “yakaladıysa” (VII-156), *bitirdise* “bitirdiye” (V-33), ne *yapabüldikse* “yapabildiye” (VI-156).

2.2.3.6.5.3.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

Bazı kalın ünlülü sözcüklere –miş ekinin düz-dar-ince ünlülü biçiminin eklenmesi ünlü uyumunu bozar: *bülmemişse* (VI-360), *hesdelermişse* (X-84), *tanımamışsa* (VI-359), *étmişlerse* (VI-159).

2.2.3.6.5.3.4. Geniş Zamanın Şartı

Bu çekimde şahıs eki hem şart kipi ekinden sonra hem de geniş zaman eki ile şart kipi eki arasına gelir: *gidersense* “gidersen” (XI-34), *uğrarsa* (XII-6), *isdersen* (XII-198), *istersen* (VI-233).

2.2.3.6.5.3.5. Gelecek Zamanın Şartı

Metinlerimizde gelecek zamanın şartı ile ilgili örnekler tespit edilememiştir.

2.2.3.7. Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller ilçe ağzında yazı dilindekiyle aynıdır.

2.2.3.7.1. Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Yazı dilindeki gibi “êt-, èyle-, ol-” yardımcı fiilleriyle yapılır: *geybêtdi* (II-353), *bağsêdem* (IV-251), *beğsêdiyor* (XII-341), *geyboldılar* (III-264), *teslim olir* (II-292), *imdad èyle* (IV-8).

2.2.3.7.2. Kurallı Birleşik Fiiller

İlçe ağzında yalnızca yeterlik fiili kullanılır.

2.2.3.7.2.1. Yeterlik Fiili

Fiil köklerine getirilen *-ebil-* ekiyle yapılır. Hem olumlu hem olumsuz biçimleri görülür: *yalan söliyemenem* (X-102), *istemenem* (VI-273), *hârb edemenem* (VII-79), *anlayabilsek* (VI-372).

2.2.3.7.3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller

Çoğu deyim sayılan bu fiiller genelde bir isimle bir fiilin kalıplaşıp anlamca kaynaşmasıyla oluşur. Sözcüklerden en az biri mecaz anlamlıdır: *mecebur kaldı* (II-118), *vazgeçdik* (III-221), *yandı ciger* (IV-17), *üregim yanır* (IX-71), *nezere gelir* (X-77).

2.2.3.8. Fiilimsiler

2.2.3.8.1. Ad-fiiller (İsim-fiiller)

Eylemlerin hareket adlarını oluşturan ad-fiiller, bütün eylem kök ve gövdelerinin karşıladığı hareketleri anlatır. İlçe ağzındaki kullanımı yazı diliyle aynıdır.

-maḥ, mek

Kalın ünlülü sözcüklere *-maḥ*, ince ünlülü sözcüklere *-mek* biçiminde gelir:

cevüzün dibinde bi tavla *yapmaḥ* (IV-189).

para *ķazanmaḥ* aklımda yoḥ (VI-62).

baḥşışini vereceksen önne *çiharmaḥ* için (III-115).

düşman *olmaḥ* için yoḥdur ki sebep (IV-181).

°eyipdi *yaslamaḥ* (V-84).

tam anlayabilsek hemen *ölmek* isteriz (VI-372).

onun gidecegi yere gede *götürmek* zorundadılar (II-26).

dilenmek için bi torbamız var (II-182).

-mak ekinin sonundaki *-k* ünsüzü, sözcük ünlüyle başlayan bir ek aldığında sızıcı *-ğ* ünsüzüne dönüşür:

başladı ağlamaya gözünne yaş *aḥıtmağa* (II-395).

benim ilk *okumağa* getdiğimi annadacağam (II-1).

el atdı anayi *boğmağa* (X-35).

denize çamaşır yıhamağa giderdik (V-180).

geldim su suvarmağa su suvarmadım gëtdim (I-116).

biz de giderdik hıalid dayının erigini hırslamağa (XII-160).

-ma, -me

başladı ağlamaya (II-395).

güci yoğ ala bi kere zorlanir oni almaya borçlanir (VI-247).

öküzleri bırağıllardi otlamaya eraziye oturullardi (III-171).

kıoltuğ yapmaya başladım (VI-69).

gëtdim inek sağmaya (I-87).

ağıladı tanimaya gücümüz yetmez (XII-311).

-iğ, -iğ, -uğ, -üğ

Hareket ve iş adları yapar:

kapıdan çığıyor o gidig gidiyor (III-260).

her meselede her san^catda her yapığışda işde o duyğıyi insan düşünë düşünë açılır (VI-202).

geldigi kimi bizimki meşveretli de^cva döğüğ diyir (II-489).

her dönüğde ağdağda verirdik mola (XII-274).

bilğassa hárbiümümi dönüğü, ekmegi olan uni olan zengin sayılırdi (XII-288).

2.2.3.8.2. Sıfat-fiiller (Partisipler)

Fiillere getirilen eklerle türetilen geçici adlardır. Adlar gibi ad çekim eklerini alabilirler. Adlaşanlar dışında bu ekleri alan sözcükler sıfat görevi üstlenir. İlçe ağzındaki sıfat-fiil ekleri şunlardır:

-an, -en

Yazı dilindeki kullanımıyla aynı olan bu ek geniş zaman bildirir:

arvat vuran mi olupsan benim yanımda (I-77).

daha sen niye o ğede içerye götürürsen diyen zaman bu şeye bi titretme düşir he bu tüccara (VII-197).

üzülenler, ağliyanlar, sızliyanlar millet dedi ki bu uşahdır çoğ isdiyemim vardı (V-92).

buynuzuna bağıladılar tağısaların önüne bağıliyan şeleri benim başörtümü (V-276).

esgiden onnari *gören* çoğ vardı şimdi yoğdur (III-261).

seçir, heş namazını *geçirmiyen* (VII-86).

binlerce ağıla *gelen gelmiyen* şeler var (VI-267).

feket dışarıdan belli *etmiyen* birisi (VI-288).

-dik, -dik

Geçmiş zaman bildiren eklerdendir. Kalın ünlülü sözcüklere *-dik*, ince ünlülü sözcüklere *-dik* biçimiyle eklenir. Ünlü ile başlayan bir ek aldığıında *-dik* ekinin sonundaki *-k* sesi ötümlü patlamalı *-g* sesine, *-dik* ekinin sonundaki *-k* sesi ise *-ğ* sesine dönüşür:

yeter *etdigin* bunca intizar (XII-377).

ağşamnan sertleşir eyağın *basdığın* an (V-151).

o evliyalari *saydığın* zaman (VI-264).

gtdigi yerde rehed edemez (XII-204).

getdigi şeye çoğ güvenirdi (II-55).

üki *bitdigi* zaman (VII-65).

ële oğula *gètdigim* yoğ (II-29).

-ecek

Yazı dilindeki kullanımıyla aynıdır. Gelecek zaman anlamı taşır. Örnekleri azdır:

geçmiş gelecegi *örgenecek* bi kabiliyet vèrmiş (VI-68).

diyir senin bana *vèrecegin* şeler °eynen o kirli pis goğidır ne var sende (VI-291).

u vağıt benim elimnen *çekecegin* var dedim (II-371).

-miş

Zaman eki olarak daha çok kullanılan bu ek ilçe ağzında sıfat-fiil eki olarak az kullanılır. Geçmiş zaman bildiren eklerdendir. Genelde ek *-miş* olarak kullanılır:

ekmegin kızartılmışını avardığ *geynemiş* suyin içine çalırđıđ işde oni vèrirdik uşahlarımız yerdı (V-185).

bağdım ki bayanlar kollarında bastonlar *yapılmış* bastonlar getiriller (VI-89).

2.2.3.8.3. Zarf-fiiller (Gerindium-Ulaçlar-Bağ-fiil)

Kip ve kişi ekleri almadan hareket durumu ifade ederler. Ayrıca isim çekim çeki almazlar ve bu nedenle isim olarak kullanılmazlar. Cümlede zarf göreviyle kullanılırlar. İlçe ağzındaki ekler şunlardır:

-a...-a, -e...-e

Yazı dilindeki gibi ikileme oluşturur. Eylemin nasıl yapıldığını belirtir:

daşı döner asta asta *dura dura* (XII-71).

ona basmağ göz *göre göre* istemenem (VI-273).

yata yata yan etlerin çürüye (IV-267).

ële çıhdım gidirdim *geze geze* (XI-5).

geçmezdisse ële kalırdı *yana yana* (V-265).

-ıp, -ip

İlçe ağzında hem öğrenilen geçmiş zaman hem de zarf-fiil eki olarak kullanılmaktadır:

bële *gidip* gelirik (II-9).

şafağ sökende *ğahıp* gidecek (XII-60).

geçip gëtdikden sora (VII-19).

patlamadisa *alıp* gelecegem (II-371).

ahladdan bi heyet *toplınıp* gidiyollar (XII-330).

hãrbden annatıllardi mihacırılığa *gidip* gelmeler (III-276).

tabi malına, şanına, aşiretine, oğluna, kızına *güvenip* de çarşıda hıbbe edenler var (VI-292).

milletimize islamin şuuruni doğruluğı nesib etsin *deyip* dua etmeliyiz (VI-369).

-ınca, -ince

Aynı anda yapılan iki hareketin varlığını gösterir:

artı *bu şeler misal motorlar misal devreye girince* bunnar geyboldılar (III-264).

etlerin de lezzeti yoğ heyvanlar doğa *beslenmeyince* (III-152).

şimdi doğma *gelince* ahlal değışti (III-27).

o *gidince* de çağırdı dayiresi masaya annatdı (VI-126).

iş ortaya *çihınca* heber veriller bu gidir bastonlarını alir ordan (VI-177).

çocuğ çekir gösgünnen *çiharınca* çocuğı birağir yere (III-231).

o vağit patos yoğdı, *olmayınca* onnan yapardı, yabanan da savururduğ (II-51).

-arah, -erek

Eylemin nasıl yapıldığını belirtir:

oni yıġardıġ yabanan savururduġ, soradan ilk *olarah* Şey çıġdı, savurma makinesi (II-52).

asgerligime üç ay *kalarah* gëtdim meslege (VI-8).

diyerek çalıŖır halkı aġladın (VIII-75).

gece gündüz *eylemiyerek* eram (VIII-73).

illa muvaffak olur insan ële kendisini *severek* hangi iŖe vërirse (VI-75).

-dihça, -dikçe

Asıl görevi zaman bildirmek olan bu ek genelde süreklilik anlamı yüklenir:

diyerti arvat men senin boyan *bahdıhça* aġkılım başımnan gidir (I-62).

kaynatdıhça çamaŖırlari kaynatdı (XII-177).

erkek hindi gibi *ŖiŖdikçe* ŖiŖmiŖ (XII-118).

o *dedikçe* vallahi bi Ŗe yapmiyacaġam san bi Ŗe sölিয়েcegем men çoh ġorġdum (V-99).

iŖde dedim ya yeri *geldikçe* kullanılır (IV-288).

-ken

İ- ek-fiilinin zarf fiilidir. Yazı dilinde olduġu gibi ilçe aġzında da ekin başındaki –i sesi genelde düŖmüŖtür:

bina *yaparken* temel ^calelusul o zaman demir yoġ b. taŖlari dabani geniŖ taŖlari alta atardıġ (XII-44).

Ŗimdi çalıŖdım çabaladım *derken* birez benzetdim (VI-141).

ot *biçerken* on on beŖ ġün daġda kalılırdı, oni yapallardı (II-68).

niŖanlıken ġorġdum oġumadım babamgil Ŗëtmediler (V-109).

tiren *gidirken* harekat ġalında (II-450).

ġına *yaġarken* gelinligin kinarına ġına tökilir (III-250).

alti yedi *yaŖlarındayken* ġoruga minmiŖem (II-35).

-madan, -meden¹²⁴

Ana cümlede bildirilen yargının yardımcı cümledeki yargıdan önce gerçekleştiğini gösterir:

hêç kimseden ders *almadan* cenabı haqqın varlığına ële inandı (VI-192).

daşa *vurmadan* colli ëdemezdi (V-145).

sormadan dedi olsun da sana olsun (II-295).

durmadan çal çal çal ulaşdıh kırgaya (XII-64).

başlamadan dedim şimdi yalnız ahlât tipini yapsam (VI-84).

yani batıdan ışık *bitmeden* doğıdan ışık şafağ sökerdi (II-456).

meni de görende bunnan dayağımı *yemedən* gêtmezsen yani meslegimi o gedder severdim (VI-47).

çoğı ölüm *gelmeden* ölümü istedi başda yusuf peygamber (VI-373).

-anda, -ende

Ana cümlede bildirilen yargıyla yardımcı cümledeki yargının aynı anda gerçekleştiğini gösterir. Azerî Türkçesinde de olduğu gibi ilçe ağzında sıkça kullanılan bir ektir:

çıhanda ğardaşı geldi (X-33).

gidir refai bastonlari *aparanda* onnarnan içeriye girir konuşir (VI-172).

colli *oyniyanda* da çıhallardi oğraşillardi kıvaliyan adam çıhardi oni ata aşığıya (V-148).

mesela çiftçi ğoroz *banliyanda* veya şafağ sökende ğahıp gidecek (XII-60).

işde şöhumi *yapanda* dört öküz koşallardi (V-258).

ot *biçende* ële barmağ gıjlatır (IV-82).

ğorozlar *ötende* dami süpüren (IV-105).

ötegin dayazamgilden *gelende* (IV-279).

¹²⁴ Bkz. Zeynep Korkmaz, “Türkiye Türkçesinde –madan/-meden < -madın < -medin zarf-fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Birinci Cilt*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 151-159.

api *dögülende* baillar ki bi tene adam geldi (X-16).

zino gelinin kargış *tökende* (IV-152).

3. CÜMLE BİLGİSİ (Söz Dizimi, Sentaks)

3.1. Sözcük Öbekleri (Kelime Grupları)

Tek sözcükle anlatılamayan nesne, durum veya hareketlerin birden çok sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu dil birlikleridir. Sözcükler cümle içinde başka sözcüklerle anlam ilişkileri kurarak bu birlikleri oluşturur. Bu birlikler cümle içinde tek bir sözcük gibi görev üstlenir.

3.1.1. Tekrarlar (İkilemeler)

Anlamı güçlendirmek amacıyla aynı sözcüklerin tekrarıyla veya yakın ya da zıt anlamlı sözcüklerin bir araya getirilmesiyle oluşan sözlerdir.

Aynı Sözcüklerin Tekrarıyla Oluşanlar

Aynı sözcüğün tekrarıyla oluşur:

geçmezdisé éle kalırdıh *yana yana* (V-265).

yata yata yan etlerin çürüye (IV-267).

éle çıhdım gidirdim *geze geze* (XI-5).

yavaş yavaş yerli kalmayınca dışarıya kaçdılar taşdılar misal göç étdiler (III-57).

oni otururduh soğannan peynirnen *datli datli güzel güzel* yérdik (IX-14).

Zıt Anlamlı Sözcüklerin Kullanımıyla Oluşanlar

Anlamca zıt sözcüklerin art arda kullanılmasıyla oluşur:

dediler usda bağıрма *ileri geri* (XII-223).

dedi çoğ hoş olir *siyah beyaz* birbirine sarıldığı zámán (II-249).

Eş Veya Yakın Anlamlı Sözcüklerin Kullanımıyla Oluşanlar

sağ selamat gide gele asgere (IV-111).

o ev o *barh* kalırdi bèle sular içinde (V-1).

selam verir *eşe dosta* (XII-251).

güzelliğini şeyini emirlerini *namazını niyazını insanoğlı kendisinnen bu* (VI-189).

İlaveli Tekrarlar

Aynı sözcük ikinci kez söylenirken sözcüğün başındaki ünsüzün yerini –m sesi alır:

men *taréh maréh* bilmenem ki (V-58).

tarlalarda marlalarda içerdik (VIII-34).

3.1.2. Bağlama Öbeği

İki ismin ile edatıyla birbirine bağlanmasıyla oluşur. Ancak ilçe ağzında ile edatı –nan biçiminde kullanılır:

çatmanan şe gam (V-226).

samannan buğda (IV-227).

yorğannan o yastuği (I-44).

3.1.3. İsim Tamlaması

Örnekleri şunlardır: *zamanın birinde* (VII-77), *saniye ananın barmaği* (X-36), *degirmanın başında* (VII-89), *usdanın birisi* (XII-96), *tayanın dibinde* (X-106), *buranın domadezi* (III-126), *binanın etrafını* (II-497), *bağkale kurası* (V-51), *ot dağında* (I-43), *h. dayının erigini* (XII-160), *baş ağrısı* (III-141).

3.1.4. Sıfat Tamlaması

Örnekleri şunlardır: *sari çiçekli otlar* (VIII-7), *bi şirin yuva* (VIII-54), *şimdiki arabalar* (II-150), *haburasi beyaz bastonlar* (VI-45), *başı yeşil sarıhlılar* (X-68), *yeşil erik* (V-55), *uzun tahta* (V-11), *uzun bi ağaç* (V-254), *kısa zaman* (VI-112), *bu gün* (XII-19).

3.1.5. İyelik Öbeği

Örnekleri şunlardır: *menim yanım* (VI-108), *menim karım* (VII-34), *menim başörtüm* (V-276), *onun etrafı* (VII-166), *bizim tehtilimiz* (II-6), *sizin başınız* (VI-341).

3.1.6. Aitlik Öbeği

Şu örneği görülür: *bu taraftakını* (VII-100).

3.1.7. Unvan Öbeği

Örnekleri şunlardır: *şih helil* (III-238), *şih heyder* (XI-11), *reis bey* (XII-216), *mustafa çavuş* (II-413), *müştağ efendi* (XII-190), *şemsi hanım* (XII-76).

3.1.8. Ünlem Öbeği

Örnekleri şunlardır: *demiş hallah hallah* (IX-43), *he vallah* (I-58).

3.1.9. Edat Öbeği

Örnekleri şunlardır:

bi inci gibisin göl kenarında (VIII-55).

düşkünlere yol göstermeg içindir (VI-277).

3.1.10. İsim-fiil Öbeği

Örnekleri şunlardır:

baston almağ isdiyenler geldi benim yanıma (VI-108).

ağız yaslamağ (V-84).

öküz koşmağ bülminem (IX-60).

3.1.11. Sıfat-fiil Öbeği

Örnekleri şunlardır:

o gece dışarıda kalan adam öldi (II-256).

çatmayı süren de (V-232).

3.1.12. Zarf-fiil Öbeği

Bir isim ve zarf-fiil eki almış bir fiilden oluşur:

dayağımı yemeden gêtmezsen (VI-47).

ışık bitmeden (II-456).

gösgünnen çıharınca (III-231).

bastonlari yapamayınca (VI-152).

burda kazanıp orda yéceyiğ (VI-363).

bina yaparken (XII-44).

3.2. Cümleler

Bir yargı bildiren söz veya söz birliklerine cümle denir. Bir cümle olabilmesi için çekimli bir fiil ya da ek-fiil almış bir isim gereklidir. İlçe ağzındaki cümle çeşitlerini şöyle belirledik:

3.2.1. Yapılarına Göre Cümleler

3.2.1.1. Basit Cümle

İsim veya fiil türünden tek bir yüklemi olan cümledir:

ayağımızda ayakabi yoğ (XI-19).

giderdim dağa sabahnan altıda (V-208).

bizim bu rehmetlik dayımın bi karısı varmış (X-89).

çamaşırlar gêtmiş tilkiler deligine (XII-166).

3.2.1.2. Birleşik Cümle

Birden fazla yargı bildiren cümledir. Bir ana cümle, bir de onun anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan yan cümle vardır. Şu başlıklar altında değerlendirilir:

3.2.1.2.1. Şarh Birleşik Cümle

Bir ana cümle ve şart çekimli bir yan cümleden oluşur:

man vèrdinse yiyecegem vèrmedinse yèmiyecegem (II-428).

3.2.1.2.2. İç İçe Birleşik Cümle

Bir cümlenin başka bir cümlenin içinde yer aldığı ve onun bir ögesi olduğu cümledir:

seni buraya kim yolladı dedi (XII-106).

diyir ne diyirsiniz (X-51).

3.2.1.2.3. Ki'li Birleşik Cümle

Ki bağlacıyla birbirine bağlanan cümledir:

dedi ki san bi şe söliyecegem (V-104).

bi tenesi diyerdi ki senin yönün bülirem (VII-157).

bağdım ki tarla sürmeknen olmaz (VIII-42).

3.2.2. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

3.2.2.1. Kurallı Cümle

Yüklemi sonda olan cümledir:

hepimiz ona bahardıh (III-8).

işde ele olurdi her aḡşam yıhardıh (V-176).

zurnaci toro gelmedi (III-243).

bi sefer geynenama sebep vurdi (I-63).

ele bi zaman sessiz gètdik (II-95).

3.2.2.2. Devrik Cümle

Yüklemi sonda bulunmayan cümledir:

niye söz sayırsan sen bu sebiye (IV-153).

selamlıyorum kalan saḡlari (XII-287).

kabaḡi həc sevmez ayran aşında (IV-79).

doldurun ciralari seyyid merdanda (XII-280).

sıḡınmuşam ḡırḡ ḡardaşa (IV-3).

sıhınti vèrmez insana (VI-282).

3.2.3. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

3.2.3.1. İsim Cümlesi

Yüklemi isim veya isim öbeği olan cümledir:

bizim kulahsızda şıh helil vardı (III-238).

yani o zaman bêle taḥsi maḥsi otobos falan yoḥdi (III-209).

çoḥ cesurmuş (II-401).

hediyersiz bi sefer mümkün degildi (III-71).

emegim helaldır iki dünyada (IV-107).

ḥarman da ḡeynim helilgilin ordadi (IX-59).

3.2.3.2. Fiil Cümlesi

Yüklemi çekimli bir fiil olan cümledir:

birez daha iş irelledi (VI-129).

yolda ḥemam yapıḥ (II-357).

rus ḥèrbinde buralar hepsi boşalmış (III-278).

baḥdım heresi aldı bi tene ağaş dögeler (XI-4).

bi gün erkizannan gelirik bizim herifnen barabar (X-66).

hersong gabani gece geçiyor (III-267).

3.2.4. Anlamlarına Göre Cümleler

3.2.4.1. Olumlu Cümle

Yüklemi olumsuzluk eki almamış cümledir:

ḥesdelerdik, yeliklerdik, elimize geçerdışe yerdik elimize (V-264).

onnar da ḥesedlik édiller (VI-151).

ilk olarak biz ḥesrünk köyüne gètdik (II-1).

daha o benim ḥetirime gelir (I-19).

gündüzün yellerdi gece hırsallardı (IX-80).

3.2.4.2. Olumsuz Cümle

Yüklemi olumsuzluk eki almış cümledir:

cehennemnen çıkmaz hesüd (IV-14).

ahlatın yani biz hetirini bilmiyoruz (XII-303).

herb hiç durmadi (II-324).

annaminam bu ne biçim cigerdir (IV-171).

delikli daşa gede hiçbi fer fert kalmamış (III-278).

o zaman da ma^ccunu kimse bilmiyor (XII-99).

3.2.4.3. Soru Cümlesi

geldik dayınan barabar dedik şükriü dayi, san nolup? (X-70).

niye burda yemirsen? (III-260).

birden kıziram ona niye bèle yapırsan? (VI-275).

habu günün şartlari bizi incidir tamam mi neden incidir? (VI-245).

laşani bilirsen mi? (IV-28).

4. SONUÇ

1. Ahlat ağzında yazı dilindeki ünlülerin (a, e, ı, i, o, ö, u, ü) yanında yazı dilinde bulunmayan şu sesler yer almaktadır: è, ā, °e, °a, á.

è sesi: Kapalı e sesidir. e ile i arası bir sestir. Anadolu'da birçok ağızda olduğu gibi Ahlat'ta da sıkça kullanılır: *bèle* "böyle" (*anam bèle sermiş* II-217), *hèş* "hiç" (*hèş gece gétmesiz* II-226), *gèt* "git".

°e sesi: Arapça sözcüklerdeki *ayın* "ع" sesinin e ünlüsüyle söylenmesiyle oluşur: : °eynen < Ar. °aynan (°eynen bu şekil bura kalırdi bèle I-86), °eyip < Ar. °ayb (*çoh* °eyipdi yaslamağ V-84), *beddü°e* < Far. *bad* + Ar. *du°ā* (*beddü°e etmiş gidir* III-232).

°a sesi: Arapça sözcüklerdeki *ayın* "ع" sesinin a ünlüsüyle söylenmesiyle oluşur: *te°arruz* < Ar. *ta°arruz* (*nedir ki te°arruz* II-342).

ā sesi: Arapça sözcüklerdeki uzun ünlülerin aslına uygun telaffuz edilmesiyle oluşur: *ālem* < Ar. °ālem (*bunnar kimin diye el ālem sorsun* IV-213), *ālimler* < Ar. °ālim (*mesele ālimler gidir* VI-299), *āmir* < Ar. *āmir* (*başınıza āmir olsa* VI-341), *tākip* < Ar. *ta°kīb* (*tākip ederse* VI-342).

á sesi: Diğer Doğu Grubu Ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında da görülen a ile e arası bir orta damak ünlüsüdür. Hem Türkçe hem de alıntı bazı sözcüklerde görülür. a > e değişikliğinin bir ara merhalesidir : *işdá* 'işte' (I-65, III-60), *gáyin* 'kayınbirader' (VI-56, IX-2), *gáynana* 'kaynana, kayınvalide' (V-270), *gáynata* 'kaynata, kayınpeder' (I-9), *áyah* 'ayak' (V-144), *hát* 'hat' (XII-313), *dárb* 'darp, vurma' (II-411), *hárab* 'harp, savaş' (II-99, II-251, III-276), *sáray* 'saray' (VII-5), *záman* 'zaman' (II-356).

2. Ahlat ağzında yazı dilindeki ünsüzlerin(b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z) yanında yazı dilinde bulunmayan şu sesler yer almaktadır: ħ, ħ, k, ğ.

h sesi(□): Sızıcı ve ötümlü gırtlak ünsüzüdür. Genelde Arapçadan alıntı sözcüklerde görülür: *helva* < Ar. *halvā* (*helvasi kozi birine* IV-289), *heram* < Ar. *harām* (it ağzınan deniz heram olmaz IV-289).

h sesi(□): Hırıltılı, sızıcı ve ötümsüz bir arka damak ünsüzüdür. Genelde alıntı sözcüklerde görülmekle birlikte Türkçe sözcüklerde de sıkça görülür: *çoğdur* “çoktur” (*mizahi yönü çoğdur* IV-290), *yoğ* “yok” (*bu paranın yoğ zamanında* IV-295), *ev barğ* “ev bark” (*o ev o barğ* V-1); *harman* < Far. *hirmen* (*erik harman zamani deger* V-57), *hocamgile* < Far. *hāce* (*hocamgile gétdim* V-101).

ķ sesi(□): Ötümsüz ve süreksiz bir art damak ünsüzüdür. Alıntı ve Türkçe kelimelerde görülür: *ķavalallardi* “kovalarlardı” (birbirlerini ķavalallardi V-142), *ķoyallardi* “koyarlardı” (daş ķoyallardi V-140), *ķar* “kar” (kırşā da ķar V-151); *akrabadi* “akrabaydı” < Ar. *akribā* (VI-14), *ķomutan* “komutan” (*bölük ķomutanıma bi baston yaptım* VI-43), *feķet* “fakat” < Ar. *faķat* (*feķet tek gözi ķalışmir* VI-90).

ğ sesi(□): Çok yaygın kullanılan bir art damak g’sidir. Ötümlü ve sızıcı bir sestir. Alıntı ve Türkçe kelimelerde görülür: *ğede* “kadar” < Ar. *ķadar* (*mersine ğede gezdım dolandım* VI-97), *duyğilar* “duygular” (*ķeşitli duyğilar var* VI-201), *ğardaşlari* “kardeşleri” (*ķuyıya atdılar ğardaşlari* VI-374), *ğezzeb* “gazap” < Ar. *ğazab* (*ğezzebe gelir diyir ki* VII-1), *ğahdi* “kalktı” (*ölmedi ğahdi* VII-28).

3. *Ayn*’lı (ع) ünlülerin kullanımı Urfa ve Diyarbakır ağızlarında olduğu gibi oldukça yaygındır: *eynen* < Ar. *eynen* (*eynen bu şekil bura ķalırdı beıe* I-86), *eyip* < Ar. *ayb* (*çoğ eyipdi yaslamağ* V-84), *müsede* < Ar. *musaāde* (*ona dedim tekrar bi müsede et* VI-19), *senede* < Ar. *sanat* (*o ğede severdim seneğeti* VI-22), *temir* < Ar. *ta’mir* (*ginen te’mir etdik yani yaptığ* II-73).

4. Teklik birinci ve ikinci şahıs zamirlerinin yönelme hâli çekimi “man, san” şeklindedir: *man* “bana” (*geldi dedi ki yenge ķarğış tōkesen* IX-65), *san* “sana” (*vay dedi torpağ benim başıma olup san nolup* I-104).

5. İnce ünlülü sözcüklerde görülen geçmiş zaman çekiminde çokluk 1. şahıs ekleri “duk, dük, dık, dik” tir: *yendirdik* “indirdik” (*o gün yendirdik* X-21), *ğétdik* “gittik” (*ne yapağ ğétdik daş usdalığına* XII-19), *örtüğük* “örttüğük”(*ağaşnan örtüğük* II-72).

6. Kalın ünlülü sözcüklerde görülen geçmiş zaman çekiminde çokluk 1. şahıs ekleri “dığ, diğ” dir: *çığdığ* “çıktık” (*velhasıl köye ğej çığdığ* II-13), *toplardığ* “toplardık” (*günde bi defa yemeg toplardığ* II-24).

7. İnce ünlü sözcüklerde ek-fiilin görülen geçmiş zaman çekiminde çokluk 1. şahıs ekleri sızıcılaşmaz: *tirendedik* “trendeydik” (*tirendedik, tiren dedi o zaman* II-75).

8. İstek kipinin çokluk birinci kişi çekimlerinde kip ve şahıs ekleri ince ünlü eylem köklerine “-ek”; kalın ünlü eylem köklerine “-ağ” şeklinde gelir: *yapağ* “yapalım” (*ne yapağ* XII-19), *güleşek* “güreşelim” (*onnara söle gelsinler güleşek* VI-29).

9. Öğrenilen geçmiş zaman çokluk birinci şahıs çekiminde kip ve şahıs ekleri ince ünlü fiillerde genellikle “-mişik” şeklinde kullanılır: *vermişik* “vermişiz” (*Rebbime amanat vermişik* X-64), *çekmişik* “çekmişiz” (*ne çekmişik* I-89), *ekmişik* “ekmişiz” (*orayı ekmişik* I-91).

10. Şimdiki zamanın çokluk birinci şahıs çekiminde kip ve şahıs ekleri bütün ince ünlü eylemlere “-irik” şeklinde getirilir: *dinlirik* “dinliyoruz” (*otirmişam oni dinlirik* I-66), *sölririk güliririk* “söylüyoruz gülüyoruz” (*biz özümüze sölririk güliririk* I-69).

11. Azerî Türkçesi ve pek çok Anadolu ağzında da görülen göçüşme (metatez) olayına sıkça rastlanır: *torpağ* < toprak (*torpağ benim başıma* I-104), *melmeket* < memleket (*çünkü melmekette yoğdi* II-55), *zürgar* < rüzgar (*zürgar istediğimiz terefe gelmezdi* II-58), *arvat* < avrat (*arvat vuran mi olupsan* I-78), *örget-* < öğret- (*meni örgetdiler* I-31).

12. Geniş zaman olumsuzluk eki birinci teklik şahısta Azerî Türkçesinde de olduğu gibi “-(ma)n-am/ -(me)n-em” şeklindedir: *bilmenem* “bilmem” (*men yıl mil bilmenem* V-60), *vermenem* “vermem” (*men daha vermenem* I-37).

13. Geniş zaman eki Azerî Türkçesinde olduğu gibi “-ip, -up” tur: *nolup* “nolmuş” (*diyellerdi nolup* I-86), *vurup* “vurmuş” (*ne ineg vurup ne de murup* I-88), *gelipsen* “gelmişsin” (*özün tek niye gelipsen* I-115,116), *bağlayıplar* “bağlamışlar” (*gelip bağlayıplar* I-46).

14. Emir kipi tekil ikinci şahıs eki “-gınan, gınan” şeklindedir: *sahlagınan* “sakla” (*ömer bizi sahlagınan meni vurillar* II-117), *görhmagınan* “korkma” (*diyir sen hêş görhmagınan* VIII-81).

15. Diğer pek çok ağzda da görülen ünsüz ikizleşmesi hem Türkçe hem de Arapça kelimelerde sıkça görülür: *değke* < Ar. *dağıka* (*bi beş değke oturdum* I-103), *sakkal* < sakal, *yeddi sekkiz* < yedi sekiz (*yeddi sekkiz kişi* III-200), *ottuz* < otuz

(*ottuz part gırh part III-197*), *baqqala* <Ar. *bāqilā* “bakla” (*geldim baqqala ağacının içine bahdım I-100*), *çaqqala* < *çağala* (*çaqqala diyerik V-55*), *teppe* “tepe” (*meni teppeye gede geçirtti I-112*), *sakqız* < *sakız* (*anasına sakqız tutup gelenim IV-88*).

16. İki sözcükte rastladığımız ve de Kıpçakçanın etkisi kabul edebileceğimiz ek büzülmesi görülür: *buzaqı* < *bızav* (*bızavlar böyüye olalar tosun IV-208*), *kaşaqı* < *keşav*.

17. Türkçe aslı uzun ünlüler varlığını sürdürmemektedir. Bununla birlikte Arapça uzun ünlüler de kısalarak normalleşmiştir: *amanat* < Ar. *emânet* (*rebbime amanat vermişik X-64*), *idara* < Ar. *idāre* (*idara lambasi yandırırđıđ I-23*), *heram* < Ar. *harām* (*vay heram yesen I-24*).

18. Geniş zaman eki –r çoğul 3. şahıs çekiminde gerileyici benzeşmeyle – l sesine dönüşür: *gelillerdi* “gelirlerdi” (*gelillerdi peşime I-123*), *getirillerdi* “getirirlerdi” (*getirillerdi öküz arabasını I-66*), *geliller* “gelirler” (*bunnar nerden geliller II-84*), *yapallarmış* “yaparlarmış” (*neqliyeyi eşşeknen yapallarmış II-149*).

19. Sözcük başındaki bazı ötümsüz (sert) ünsüzler Azerî Türkçesindeki gibi varlığını korumuştur: *töşek* “döşek” (*bi töşek onun üstünde yatar I-54*), *tökerdik* “dökerdik” (*karğış tökerdik I-128*), *kölgelik* “gölgelik” (*ondan kölgelik yapallardi II-67*).

20. Belirtme hâl eki hep –i şeklinde gelir: *buğday-i* “buğdayı” (*dedim vala vermeyeceksen buğdayi I-33*), *uşaqları+n+i* “çocuklarını” (*II-203*), *üzümüz+i* “yüzümüzü gözümüzü” (*üzümüzi gözümüzizi öpdiler II-205*).

21. Görülen geçmiş zaman tekil üçüncü şahıs eki hep –di şeklindedir: *yoğdi* “yoktu” (*bi şey yoğdi I-40*), *olurdi* “olurdu” (*ële gözəl olurdi I-55*), *qaldı* “kaldı” (*hambu qaldı ayağında I-126*).

22. Ünsüz uyumu: Azerî Türkçesi ve diğer bölge ağızlarında olduğu gibi ötümsüz (sert) ünsüzlerle biten sözcük kök ve gövdelerine eklerin genellikle ötümlü ünsüzlü (yumuşak) şekilleri getirilir: *etdim* “ettim” (*artığ yarma etdim I-38*), *gêtdik* “gittik” (*bereber gêtdik II-2*), *çökdi* “çöktü” (*işde karaniğ çökdi II-14*), *tutdi* “tuttu” (*geldi tutdi II-15*).

23. Ahlat Türklerin Anadolu’ya bir geçiş bölgesi olduğundan buraya yerleşen Türkler diğer topluluklarla hep etkileşim içinde olmuştur ve bu durum o dillerden pek çok sözcüğün alınmasına yol açmıştır. Bu durumla ilgili tespitler açıklamalı sözlük bölümünde gösterilmiştir.

METİNLER

-I-

ADI: Remziye

SOYADI: Gül

Yaşı: 75

Eğitim Durumu: Okur-yazar değil

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 17.07.2011

Derleme Yeri: Saka Köyü

Konular: Anılar, günlük hayat

- 1. SORU: Nasıl evlendiniz?**
- 2. SORU: Bir gününüz nasıl geçirdi?**
- 3. SORU: Çocuklara kızınca ne söylediniz?**

1. CEVAP: sileman başda buraya bekçimiş, koroğlu. atnan gider, candarmalardan giderdi. kır bekçisidi. candarmalar atlı, o yayan ele gider gelirdi barabar. garmuc çayını bele çemirlenirdi geçirdi. gelmiş bi gün boş orda aşıama gede baldızımğilin gapısında süpürge bağlır. benim anam da oraya gelir. diyir ki vıla silo ne güzel
5 süpürge bağlırsan bi tene de man bağla man vır. diyir ki saadet teyze gızın vır man. anam hiç utanmırsan gızımı vırem san. inad edır anam gelir. onun üstine iki üç gün galır mehme seid hoca gelir. baldızımğile gelir diyir ki baldızım diyir ki vala ele güzel gızdır, gıt isde. silemanın gözi düşüp gözi tökiledi. bahdım geynatam gelir, geynatam gelir annemnen isdir. annem yoğ vırmemem, bilmem nıtmenem. işte
10 allahın gederı. iki kere gıtdiler geldiler salih emminen barabar. meni vırdiler. un gün un beş gün diyende düğünümü yapillar. gece kar yoğdı. ele savuğ bi fistan, bi çüt çorap, bi çüt de ayağabi. getirdiler yalannan toy yapır, toy ediller. rehmetli şıh emer toy begi, bu ismailo da çalgi çalır. defçi ismailo var ya sizin sevimin babası, o da def çalır. geliller gelin peşine. meni mindirdiler ata. atnan gıtmişem. ama garmuc çayını
15 geçirdiler. nece orda birden yınırem, düşırem. bi de şıh emer vay dedi gelin düşdı aşığı. el atdı meni golumnan tutdı. te harabaşehirin içine gede gıtdik. daha o benim hetirime gelir. garabalığ, silėman çığıp dama alma atacağ başıma. şükür alma da atamadı. almalari bele dörde bölellerdi, gelinin başına atallardı. dörde bölüne yani gelinin başında dağıla. dediler vala silo atamadı. vay heram yėsen.
20 idara lambası yandırırđı. hambele idara lambası. vardı mı. tavlalarda, köşelerde, tarmalarda yatardı. inekler moruldardı, hėşe eşekler angırırđı. ne bilem başımıza gelenler, olaylar çoğ. hėrli olmiya. şimdikiler gün görır, şimdikiler murad edır. ne bilem, he vallah.

2. CEVAP: günümüz hėş hoş geçmedi. tağa tağ, şaka şağ. hep yoğsulluğ, yoğ,
25 ahızarlığ, işde ne bilem. ahızarlığ çoğdı. gündüz gomsılardan süd getirirdim, çürüdüdü, cacığ yapardı. işde ele, başga bi şey yoğ. silėman da nahırçıdı buraya. dediler nahırçısan buğdan kimseye vırmıyesen. heci hesen de diyir silėman ille buğdayı vıreceksen man. meni örgetdiler dediler olmiya olmiya buğdayı vıresen, sen yazıhsan, yarma et, döğme et, dediler iki sene ye. men de buna dedim vala
30 vırmıyeceksen buğdayı heci hesene, gardaşan. dedi vırecegem birez buğdayı abėme, birez de man galacağ. men de dedim vırmıyeceksen hėrslendim. vırdınse men gidirem babama aha hama gıtdim, yoğ he, yoğ yoğ oni söylememle bela mela oğumazdı hiç vırmemem dedi başın ye mi gıla mı, vala men daha vırmemem lazım

degil ne halin varsa gör. artıh yarma êtdim dögme êtdim koydum küpelere iki sene
35 özüme bol bol yêdim.

bi şey yoħdi. bi ğat yataħ. yorğan da çingır, yunlar görünir, yunlara yamalıh vuriram
gidirem bi dehi. oni ğeynim yazın bi yastuħnan barabar ömer emigilin koyuni çoh
vardi ot dağına aparıllardı. gelmişler heci hesen gelesen ot dağında koyuni ğırħasan.
koyun yüz tene üç yüz tene mi ğeynenam o yorğannan o yastuğı sardırır vêrir. heci
40 hesen alır gidir ot dağına. iki gün üş gün aradan ğeşdi, dediler heci hesenin ellerini
irannan gelip bağlayıplar yataħ mataħları heppi alıplar gidipler aparıplar. atillar
dereye, elleri bağlı. iki üş kişiler, yorğan morğanları öteberileri alıllar gidiller. o
zamankiler şimdikiler kimi midi. o yana bu yana ara ara kaş günnen sora menem kaş
gün ğalıllar derenin içinde êle aç elleri bağlı. êle bi tenesi çabalır ellerini açır, ğaçıllar
45 geliller baħıllar ne ğörelér hêş bi şe yoħ. koyun orda hêş bi şe yoħ, ğalmayıp. o yana
bu yana vala neyse şiket êdiller. irannan ta ordan koyun geri gelir.

êle çingır, benim çehiz yorğanımdı. oni komazlardı üstüme atam, êle damcı gelirdi.
bi çingır yorğan, êle bu minder ğede bi töşek onun üstünde yatar onun üstünde
ğahardıh. yarma uninan ekmeğ yapardım, êle ğözel olurdi. tendir êderdim, êle bi
50 teştınen fetir yapardım uşahlarım oni yellerdi. kepekli ekmeğ, he vallah kure^cen. yoħ
ahızarlıh bi şe yoħ. hama gine de ğünim hoşdı. enişden meni severdi. he vallah
diyerdi arvat sen ğarşıda ğêt men de senin peşin sora gelem, men senin boyan baħam
o man yeter, he vallah. baħ o ölip gidip allah rehmet êtsin, hêç demezdi man ya uzun
giydin ya kısa giydin, hêç karışmazdı man. diyerdi arvat men senin boyan baħdıhça
55 aħkılıım başımnan gidir.

hama iki sefer ğeynenam man ğabar vêrdi, bi sefer ğeynenama sebep vurdi meni. bi
sefer de şıh^cemer gelip bize oturmağa. gece şıh^cemer gelip oturmağa, işde onun bi
hêketi vardı. eyo ğabaħlar geldi mi menem nêtdi mi. otirmişam oni dinlirik, o hêketi
dinlirik. övlen oğlani da tavlada tarmada yatırtmışam. nerdivannan çıħardıh
60 davarların içinde yatardıh. bu oğlan ağlamiş, heberim yoħ ağlamiş. hama ğeynenam
diyir ğah ğêt şimdi silo seni öldürür, vurar seni. şıh^cemer söyler biz özümüze söylerik
gülirik. özümü vurdum yuħuluğa. duvarlar da heppi çatlayıp. oni ordan alacağam.
girdim içeriye baħdım oğlan içini çekir. yani oğlanın aħkılı kesirdi bunnar kimi. hı hı
êdir bêle içini çekir. vay dedim anan öle sen ağlayıpsan he dememnen bêle sille geldi
65 kaşam degdi duvara. êtdim nerdivanları yênem ğeynetam evde ğabarı olir. men
tarmadan yênip kaşıyı açana ğede baħdım ğeynenamla ğeynatam kaşının öğünde.

- geynetamnan da yaşmahlıdım. vay dedim meni öldirdi. silo dedi sen remzoyi vurdun mi, erkek olup remzoyi vurdun mi baston elinde gelip éle néce vurdisa baston ortadan kırıldı. hınzır münafıh dedi arvadın vurırsan he arvat vuran mi olupsan
- 70 benim yanımda. vala neyse meni aldı getdi odaya. dedi bu gece senin yanın gelmiyecek, sen o uşağa bahacağsan, ağlasın patlasın.
- geynetam çoğ meni severdi, meni sevginen de almışdı. vala neyse aldı getdi meni iki üş se^cet. geynenam dedi herif allah aşkına oğlan şimdi patlar. komanam dedi. silo vura. geynenam getdi oğlani aldı geldi. gece komadi onun yanında yatam. gözüm şişdi hambu gede oldi. hêç gözüm görmir. bu gözüm kapkara oldi gözüm kapandı kaldı. üzümü çekerdim habele çekerdim ^ceynen bu şekil bura kalırdı béle. diyellerdi nölup diyerdim getdim inek sağmaya inek kıyruğuni vurdi onnan béle oldi. diyellerdi vala silo seni vurup odur gözlerin béle olup kara olup ne inek vurup ne de murup. bu göz béle sağaldi, düzeldi. ne çekmişik, ne çekmişik...
- 80 bi gün de özi esgerdi. meni yolardi yamlara. yamlari ekmişik. kara ömer diyerdik orayı ekmişik. geynenam zebze ekerdi. o ölen oğlum kucağımnda aparırdıh. geynenam çincil yapardı uşağı ügürürdi men de orda zebzeyi suvarırdım, su getirirdim, arhı ederdim. bi gün de geynenam oğlan yatir ekrem yatir sen get yamlara suvar al ge. gahdım getdim. o zaman yol mol vardı mi şimdi yol oldi. gahmışam getmişem oraya.
- 85 bi gün özine dedim. gahdım getdim su suvarmağa de kara ömerin o teppeye çılmişam, su bağlamışam baş aşağı su aha gele, su baş aşağı aha gele suvaram. bahdım bi adam mızrağ kimi benim peşime tüşüp men gelirem o gelir men gelirem o gelir. arhın içindeyem, béle bahıram arhamda béle bahıram gine arhamda. éle görhıram. geldim bakkala ağacının içine bahdım o da mennen barabar, hama küregi
- 90 bırahdım hadi baham cemilegile. hardasan yamli behrigil hama gahdım getdim. işde getdim oraya hesen ustanın arvadi cemilegile. işde birez oturdum, bi beş dekke oturdum. arvat salatalıh soydi aldı geldi garşıma. vay dedi torpağ benim başıma olup san nölup. dedim hêç abla, dedi vallah sende bi şe var sen söylemırsen éle rengin olup apah san nölup. dedim cemile abla nōla getdim su bağladım getirdim fasulyeleri
- 95 suvaram mızrağ kimi bi adam éle uzun işde o düşdi benim peşime men geldim o geldi men geldim o geldi. geldim bakkala arhlarının içine bahdım o da mennen gelir, éle küregi bırahdım béle tıh nefes gahmışam gelmişem size. vay dedi torpağ başıma oldi dedi, dehe getmeyeceksen. dehe getmedim. dedim men harabaşehire néce

gidecegem, ne kim ne kimse, kim var öldireler de hêç kimsenin heberi olmaz. du
100 bekle seni geçirdem gêt. meni o teppeye gede geçirtti. dehe görhmadım gêtđim.

özi esgerden geldi. bi zaman aradan geçdi, men bu meseleyi ona andırdım. vay dedi
menim anam seni niye yollayıp sen niye gidipsen. özün tek niye gelipsen
harabaşehirden. anan meni yolladi, men de gelmişem kıara ömere su suvarmağa,
mecbur geldim su suvarmağa su suvarmadım gêtđim. dehe tek gêtmezdim.
105 geynenamnan barabar gider gelirdik. ikimiz barabar giderdik suvarırdıh sora
dönerdik. harabaşehire giderdik he vallah. yani o zaman o olaylar da başıma gelip.

hêş gün görmemişem, hele de görminem hele de görminem. beke ha şimdi beke iyi
zamanım şimdidir.

ahızar, esbab bulmazdıh giyek çorap bulmazdıh giyek. gelillerdi peşime anam gelirdi
110 peşime °eli gelirdi peşime. öküz arabasına minerdim. ne ayağımda çorap olurdi ne de
ayaqqabi. evvel nalın vardı onnarnan gelirdim konağ. ana ayakqabi unuttum hambu
kıaldi ayağımda hama geldim derdim. halbuki heram ola varmi di, işde êle.

3. CEVAP: karğış tökerdik. boynun altan kıala, her görmiyesen, igid ölesen, muradın
gözünde kıala. hep bêle hep bunnari diyerdik. işde bêle.

-II-

Adı: İbrahim Hakkı

Soyadı: Kırmızııkaya

Yaşı: 69

Eğitim Durumu: Lise Mezunu

Mesleği: Emekli İmam

Derleme Tarihi: 05.08.2012

Derleme Yeri: Harabeşehir Mahallesi

Konular: Anılar, günlük hayat

- 1. SORU: Ahlat'ta yer yok muydu, niye oraya giderdiniz?**
- 2. SORU: Eskilerden mesellerden ya da duyduklarınızdan ne anlatabilirsiniz?**
- 3. SORU: Çiftçilikten sonra hep imamlık mı yaptınız?**
- 4. SORU: Nerede dinlenirdiniz, tarlada ya da harmanda?**
- 5. SORU: Okula gitmediniz yani?**
- 6. SORU: Günleriniz nasıl geçerdi gençken?**
- 7. SORU: Ekin işlerini nasıl yapardınız?**
- 8. SORU: Ermenilerle hep böyle mi olmuş harpte?**
- 9. SORU: O zaman Ğarmuç'ta hep Ermeniler mi yaşıyormuş?**
- 10. SORU: Eskiden nasıl geçinirlermiş Ahlat'ta yaşayanlar?**
- 11. SORU: Büyüklerinizin anlattıklarından neler var hatırlınızda?**

benim ilk okumağa gètdiğimi annadacağam. ilk olarak biz hësürnk köyüne gètdik. bi arhadaşım vardı adi osman, osman qarabulağdi. bereber gètdik orda başladıh oğumağa. e tebi orada biz hêç kürtçe bilminik. oranın ehalisi hep kürtçe konışillar. ben tebi bize çoh ağır gelirdi. işde heftenin sonini zor édirik. heftenin soni oldi mi
5 eve geleceyik, eve gelirik, evde geçirirdik. cumartesi tekrar gètmemiz gerekir, cuma^ca günleri bizim tehtilimiz. sabanan gahirdıh bi kere ordan yol da çoh ordan geldik ahlata, ahlattan hësürnk köyüne. elcevaz köyidir. bële gidip gelirik, bu arada bi günü de gètdik, yolda hësürnge gidirken bële denizin kıyısınnan gidirik. çünkile ahlata hësürngin arasi deniz kenaridir. denizin kenarınnan gidirken men birden
10 kaydım, ayağlarım kaydi gètdim denize. arhadaşım tutdi meni çıhartdi. ama elimizdeki eşyalar birez yaş oldi. içersinde yiyecek filan vardı, onlar yaş oldilar. onnarnan uğraşdıh bilmem nêtdik velhasıl köye gej çıhdıh. köye çıhana gède qaraniğ çökdi. işde qaraniğ çökdi. biz camiye gètmege köpekler geldi tutdi bizi, biz de çocuğuk, köpeklerden de gorhırıh. caminin yanında yemeg vèrdigimiz bi köpek
15 vardı, geldi o bizi qarşiladi götürdi caminin yanına gède. geldi götürdi gètdik caminin yanına. camida şimdi camiye gireceyik, kimse yoğ lamba yanmir, caminin lambasi yanmir. şimdi biz ceseret edemedik içeriye, orda bi ağlama caminin üstünnen nasıl ki bi ceneze ola bi çoh kadın erkek hep bereber ağliyalat. bi ağlama sesi eşitdik, gorhduğ camiye giremedik. ordan gètdik şeye bi eve mısafır olduğ gece,
20 sabanan sonra geldik camiye.

1. CEVAP: o bizim oğumağ usuli o zaman köylerde giderdik camida oğurduh. camida evlerden yemeg getirirdik, günde bi defa yemeg toplardıh getirirdik otururduh o telebeler camida yerdik. günde işde o getirdigimiz yemegi yerdik. sabaha kalan ekmeği yèrdik işde èle idara ederdik. işde èle bi idaraydi tebi. köyde yoğdi o
25 zaman hoca yoğdi, hem de ekseri dışarda oğunurdi yani, oğuma èle olurdi yani.

2. CEVAP: yoğ okula gètmemişem. okula dışardan ilkoğul ortaokul lise dışardan aldıh èle. okula gètdigim yoğ.

3. CEVAP: gençken köyde bir iki sene çalışdığım var. ireşberlik ètdigim var. tarımda çalıışmışlığım. ireşberlik derik. öküz қоşmuşam, çiftte yapmışam. daha
30 çocuğdan da zaten horuk diyerdik horuga binmişem abèmlerle bereber. onnar kotani tutardi men horuga minerdim. oni da yapmışam. daha çoh küçügdüm. alti yedi yaşlarındayken horuga minmişem. horuk yani dört öküz yahut alti öküzle bi kotan çekellerdi. biz öküzün boynuna binerdik.

4. CEVAP: ekin ekerdik işde oni şoşum ederdik baharın. ondan sonra tekrar ikileme
35 derlerdi, tekrar sürerdik. bi de harolnan. bi adam haroli dutardi, bele çift diyerdik
çifte iki tene tahta çahılırdı harol olurdi. he iki terefe iki tene tahta çahılırdı. bi adam
bele bi şal diyerdik bele bi bez taħardi boynına bi ucuni koluna saralardi. ortasını
bele doldururdi buğday. bi adam taħtanın arasına atardi öbür adam da dutardi o maci
giderdi. bele ekellerdi. ertesı sene biçellerdi. kış gelirdi üzerine kış geçerdı, baharın
40 tekrar torpağın altınan çıħardi, gögerirdi oraħnan biçerdik. bağ yapardıħ bağlardıħ.
onnan sora yığar ona patoz derdik. otuz bağı bi yere yığardıħ, öküz arabasına yükler
oni getirirdik harmanatökerdik.harmanda oni atardıħ üzerinde heyvan dolandırardıħ.
buna iki şey vardi. bi çatma vardi. bele heyvanları birbirine bağlardıħ onnarın
ayaħlarınan. bi de gam vardi. gam diye bi tahta taħtanın altına demir veyahut daş
45 çahılmış. oni sürdükcę o ekinleri ezerdi. o vaħıt patos yoħdı, olmayınca onnan
yapardıħ. yabanan da savururduħ. oni yığardıħ yabanan savururduħ. soradan ilk
olarah şey çıħdı, savurma makinesi. bi adam koli çevirirdi digeri atardi o oni
savururdi. kol gücünen. oni eyüb getirdi. reħmetlik ele de çoħ da güvenirdi ona.
getdiği şeye çoħ güvenirdi ele kollari gaħardi. gaħardi çünkile melmekette yoħdı. ilk
50 olarak o getmişdi. getirirdi bizim harmanlara vurardi işde. kaş tenekede bi teneke
verirdik ona buğday. oni hekinen getirirdik. yani yabanan savurmağ zor olurdi.
neden, zürgar istedigimiz terefe gelmezdi. bi baħardın bele geldi bi de baħdın ele
gėtdi. yön değışirdi valhasıl zor olurdi. zürgar olmazdi durardi. oni ise zürgar
değısse de ona göre yönünü değışebilirdin. onun perleri hem elegi vardi bele elerdi
55 buğdayı hem de savururdi giderdi. işde onnan uğraşardıħ.

5. CEVAP: eger tarlada bi puta olsadi puta yani çalidan çali olsadi öteberisini
bırarırdı onun dibine, olmasadi birez ekin biçer yığardi onun kölgesine bırarırdı.
koluk moluk yoħdı. ot biçende şey yapallardi. getirillerdi öküz arabasını, başını
kaldırılırdı onun etrafına bişeyler vurallardi ondan kölgelik yapallardi. ot biçerken
60 on on beş gün dağda kalılırdı, oni yapallardi.

6. CEVAP: men ilk olarak bizim eski meħelle olan harabaşehirde imamlıħ yaptım.
yirmi beş sene imamlıħ yaptım. onnan sora emekli oldum. orda başladım orda emekli
oldum. orda gėtdigimde cami esgidi, camiye sökdük bi te^cmir edtik ginen ağaşnan
örttüğ. o devam etti onnar ginen çökdi. beton edtik ginen te^cmir edtik yani yapdıħ
65 sora men emekli oldum.

7. **CEVAP:** geynatam annadırdı. dedi biz teskere almışdıñ gelirdik üş tene aħlatlı. tirendedik, tiren dedi o zaman  erebler geşmişti ingiliz eline. şimdi  ettin biri ingilizindir biri de bizimdir diyir demirin, ortaħlaşa tiren  ullanılır. ortada tiren gidir biz mindik  apartımana. bi keşşnen bi de bunun  arşısında işçisi bu da geldi bizim 70  apartımana olduħ yani beş kişi, üş tene aħlatlı iki de onnar beş kişi.  apartımanda devam  dirik gelirik, dedi keşş genşdi yirmi yaşlarında filan yeni t vlenmişdi. ama ona işçilik eden adam onun yanına onun  ızmetine v rdikleri adam birez yaşlıdı ğırħ elli yaşlarında, o birez t rkçe bilirdi.onnan annaşabilirdik.o işde bi şeyler sorirdi biz de cevap v rirdik. o da aħtarirdi keşşe, keşş ona bi şeler sorir ona 75 b le diyir ki bunnar nerden geliller sor baħam nerden geliller. dedik biz asgerdik asgerliğimiz bitdi teskere aldıñ melmeketimize gidirik. dedi bu keşşe s ylediği kimi keşş ayağa ğaħdı o da ayağa ğaħdı dedik niye ayağa ğaħdız, dedi ki bi vetan vezifesi yapan adam velidir, bi veli sayılır. he o bizi bi veli olarak g rdiği  c n ayağa ğaħdı, men de onnan barabar ğaħdım. dedi ki onnan sora keşş bize h ş kise aşdırmadı. ne 80 zaman durahlıħ olsa istasyona uğrasa g nderir adamını  teberi aldirir getirir barabar yirik. biz b le devam  dtik gelirik mege ermeni, ermenimiş keşş. dedi sizin melmekette ermeni var mi, men var dedim.  le arħadaşım bıraħmadi men tamam edem b le ellerini kelep elemiş ğenefede uzanmış arħa  sti. dedi ğaħdı doğrlandı diyir dedi kesdik. sora ginen ellerini darahladı uzandı. diyir tebi biz de bozulduħ, 85 keşş de bozuldi.  le bi zaman sessiz g tdik. onnan sora keşş sessizliği bozdi dedi sor baħam niye kesmişler. diyir niye kesdiz siz ermenileri, diyir dedim ne zamannan beridir ermenilernen bereberik bilminem ermenilernen bereber yaşarıħ.  k matımız nece bize  k matlıħ  derdi onnara da  k matlıħ  derdi. ve bizimnen urusun h rbi oldi. h rb  c n bizden nece esger aldısa ermeniden de esger aldı. cepede diyir adam 90 ermeni elindeki  k matın silahınan yanındaki m sl man arħadaşını vurmuş arħadan ve elindeki silahınan geşmiş rusun terefine. buni ilk g ni tesbit  tmişler.  oħ adam vurulduği  c n buni m fettişler tesbit  tmişler arħadan vurulduğuni. bi  ontrol  tmişler h ş ermeni ğalmamış ge mişler hep rusun terefine. onun  zerine ermeniyi vurdılar. diyir ki men buni s ledim keşş dedi heybemi getir bi kitab heybede kitabi 95 var dedi heybemi getir. heybeyi getirdi, heybenin i ersinnen kitapların i ersinnen bi ifaħ kitab  ıħardı ve aradı yerini buldı. diyir dedi ki b le olmişlar d rt kitaba g re bunnarın  etli helaldır diye ruħsat v rmiş. zeten ermeninin vurmağını da tebi o hediseden sora ermeniyi vurmağ  c n padişahdan ferman  stediler padişah v rmedi.

sultan vehdedinmiş o zaman üş tene paşa girmiş bunun dayiresine mekamına girmiş
100 dabanca zorinan yazdıhlari fermani padişaha imzalatmışlar. imzalatdıhdan sora bu
fermani yayınladıhlari kimi millet vurdi yani, kürt vurdi. ermeniye esger vurmadi
pek. he çeşiretler yapdi hep. ermeniye o vaht bunnar vurdilar, buni çoh şedi. bizim
bi tene yamda heci behri var, o annatdi dedi iki tene garmuçli ermeni geldi diyir
babama dedi ömer bizi sahlaginani meni vurillar. diyir babam dedi nece sahliyam
105 yani diyir mecbur kaldı girdi maraga birez oti yıhdilar bu ermenileri otun arhasına
bırardı. birez ot yıgdi garşısına. bahardi, bahardi zeten ot az kalıp diyir ot yıgdi
garşilarına kapının ögüne. hemen bahdıh kürtlerin elinde iki tene kürt tüfekler elinde
hemen geldiler. dediler siz ermeni sahlamışsınız mi, babam diyir yoğ. diyir bunnar
gitdiler maraga ot yeni üst üsde yığılmış, diyir el vurdilar ot yıhıldı ermeniler
110 arhadan çıhdilar. diyir ermenileri aldılar gëtdiler kapının ögüne babama diyiller ki
soyun. soyun diyiller yani babami vuracağlar sen ermeni sahlayıpsan diye babami
vuracağlar kapının ögünde. diyir bize bi ağlama filan düşdi hëş imkanımız bişe yoğ,
gücümüz yeteceg bi durum degil yani. babama soyun diyiller ki babami vurduhdan
sora elbiselerini alalar kan olmiya, babamın elbiselerini götüreler. diyir babama
115 soyun soyun diyiller babam arada bişe düşünir diyir dedi hele bi sorun özlerinnen
men mi sahlamışam yoğsa onnar mi gelipler menneni hebersiz giripler oraya. sorillar
ermeniler diyiller onun heberi yoğdur biz geldik girdik. diyir onun üzerine babami
bırardılar ermenileri aldılar gëtdiler vurdular.

8. CEVAP: he ava çıhmişlar nerde rast geliller vurillar.

120 **9. CEVAP:** he, o zamanlar garmuş ermeni köyümiş, birez de harabaşehirde varmış
ermeni. ahlada başga yerde yoğmiş. bi de uharda madavas ermeni köyümiş. ahladin
içersinde, sadece harabaşehirde varmış ermeni. ama köyler çoğunluğı da ermenimış.
mesela garmuç, seğort, teğort, mezik, tabavank, sizin köy veştong o zaman şenlik
degilmiş, herhalda ele tehmın edirem, hersong, yani bigaş ifah köy kürt müsliman
125 varmış. o da hının varmış müsliman hasrüng varmış müsliman, nazük müslimanmış,
yoğmuşmuş. hulik varmış, sor müslimanmış, yoğurtyemez, hanik, develik bunnar da
çerkez köylerimış. bunnar hep toplansa ermenilerin bi büyük köyi purhus gede ancağ
olur. nazik müslimanmış, purhus ermenimış, hıyartang ermenimış. kers müslimanmış
herhalda. yani müslimanlar çoh azmış köylerde ama merkez müslimanmış.

130 **10. CEVAP:** esgiden iki şe üzerinemiş ahladin idarası. bi tarım, biz reşberlik derik
öküz koşarlarmış bi de heyvan işledillermiş. işşek, eşşeknen kervan yani neklıyeyi

eşşeknen yapallarmış. mesela bi yerden bi yere şimdiki arabaların vezifesini eşşeknen yapallarmış. burdan sêrt, uvan bêle ağrı bêle dolana gele erzurum filan işde bu aralari eşşeknen gider gelillermiş, bi yerden bi yere neklini yapallarmış yani
135 yiyecegi şeyi hep eşşeknen götürüllemiş getirillermiş. o zaman eşşekmiş bêle şeylerde nekliye işinde eşşekmiş he.

11. CEVAP: geynetam sölirdi. dedi biz diyarbakırın köyindedik. muhacır oldu
burdan gëtdik diyir orada kıtlıh oldi. yani yiyecek bulunmir, ekmeğ bulunmir kıtlıh
oldi. diyir babam evde değıl anam dedi sen yani üş gardaşmışlar biri küçükmiş, dedi
140 sen iskenderi al gëtginen işde bi mıntıkanın ismini diyirdi orya gëtginen orda dilenin
yeyin hêç olmasa biz ölürükse ocağımız sönmez siz bizim ocağımızı tütürürsüz. diyir
üş tene de bize ifah ekmeğ yapmış bêle üç ekmeğ ikisi ot sora biri un diyir. üş tene de
bize yolluh yapmış üş tene. üç ekmeğ bêle diyir buni vërdi bize bi de un gurus mi ne
para vërdi dedi buni da kervan gidir kervanın peşine taħılın taħılın kervanın peşine o
145 parayı da vërirsiz minersiz şeyi geçersiz kayığa minersiz suyi geçersiz. su varmış
suyi geçersiz o suyi geçdikden sora orada dilenirsiz yersiz ölmezsiz. biz ölürsek
bizim ocağımız sönmez. diyir ˆeynisini yapıdih parayı vërdik kayığa mindik suyi
gëşdik. diyir gëtdik ayrıldık kervannan gëtdik bi kadın bi tarla soğan ekmiş. taħıldih
kadının yanında kaldih. orda soğan cili yirik sadece. diyir kadın dedi yavrum siz
150 öleceksiz burada bi şe yoħdur burada da kıtlıh var. bu gösterdi dağın başında bi köyi
gösterdi bah o köyi görirsen mi dedi o köye gidersiz ordan bi kere dağ köylerinde
kıtlıh yoħdur ekmeğ var gidin dağ köyelerine. vala biz evleden sora ikindiye doğridi
başladıh o köye doğri köy görünir çoħ uzaħ degil ama gidebülmirem. tekket kalmadi.
he ajlıhdan zayıflamışih. aj kala kala zayıflamışih zeten tekket de yoħ. aj zeten kaş
155 gündür evde çıhmişih, üş tene bêle ekmeğ şe adama kaş gün aradan geçmiş allah
bilir. diyir devam ˆtdik yola gët gët gët diyir iskender gidebilmir. iskender onun
küçügi diyir nihayet oturdi dedi men geleminem sen gët. diyir dedim men gëtmenem.
men ağladım o ağladi men ağladım o ağladi. diyir dedim sen gëtmezsen men de
gëtmenem men ağladım o ağladi. diyir o gaħdi nihayet gaħdi eyağa yavaş yavaş
160 aħşama doğri yani gün gaħana doğri biz girdik köye. girdik köye yanımızda da bi
torba var dilenmek için bi torbamız var. işde diyir gidirik hama bi biz degilik yani.
kapi arvat çıhir bêle bi kert bu gëde bi ekmeğ atir bizim torbaya biz geçirik bi tene
daha gelir. diyir dilenenin hëddi hesabı yoħ. diyir velhasıl köyi dolandıh karannih
çökene gëde dolandıh torbanın dibine bêle bu gëde ekmeğ yığdih bêle parça parça

165 loğma loğma atmışlar. diyir oturduğ bi evin duvarının dibinde başladığ ekmeği
yemeğe. diyir evin karısı getdi bi kab da ayran bırağdi ğarşımıza başladığ yemeğe
birez yedik geldi ekmeği de aldi ayrani da aldi kaldırdı götürdi, ğarşımızdan götürdi
tebi bişe diyemedik. birez kaldı bi yarım se'et kaldı gine ayrani ekmeği bırağdi
ğarşımıza. he üç defa bele kaldırdı ğarşımızdan. son ğarşımıza getirdiği zaman dedi
170 yavrum diyir dedi men özüm için götürmedim ekmeğini, men buldüm siz çoğdan
yemek yemeyipsiz men korğdum size toğuna. he onnan sora diyir devam etdik o
köyden o köye o köyden o köye diyir bele gelişdik şindi diyir dehe ekmeğ
toplaminam da. annadır diyir un toplırığ. un işde birer avuc atillar birer avuc birer
avuc köyi dolandığ. birez un oldi mi bi de bi kabımız var onda bi hamur yaparam
175 çıhağ ormana orda ormanda bi ateş yağaram. hamuri verirem ataşın altına ataş
verirem onun üstine bişer bişer yirik. diyir birden tavlandığ, diyir bele köy be köy
gidirik. diyir getdik bi yer bi ormannan geçirik o köyden gidirik öbür köye ormannan
geçirik. diyir orda çeşme var çeşmenin başında diyir bağdım ağlatlilar. diyir dedim
iskender bağ ağlatlilar ordalar, bizi göreller diyeller ismailin uşahlari dilenir ge
180 sağlanağ. diyir sağlandığ işde bi tenesi dedi vala men ismailin uşahlarını gördüm
onnan sağlandılar. ğağdılar aradılar bizi buldılar. diyir bizi buldılar üzümüzü gözümüzü
öpdiler. diyir şetdiler getdiler yanlarına oturdılar dediler daha ekinler ağardı, dehe
kıtlığ ğağdı ğağın gidek. bizi aldılar getirdiler bizi aldılar getirdiler onnan sora biz
giderik şeye gündüznen tesbit ederik bu tarlanın arpanın filan yeri ağarıp, gece
185 giderik onnarın başını sümbüllerini kırparığ kırparığ doldururuğ torbaya getiririk
sabanın sererik güneşde kurur. oni el degirmanın çekeller çeker anam. diyir hep
gideller muhacırılığ ele yapırığ. diyir anam çekeller oni el degirmanında ekmeğ
yapallar yirik. işi ona tökmüşik hele ekinler biçilmir. nerde ağarmış bi yer varsa ele
ağarmış orayı koparığ getiririk sererik kurur, kuruduğdan sora diyir şikayet olmuş.
190 karağola şikayet etmişler demiş ki muhacırlar ekin çalillar toplillar. diyir başçavuş
gelmiş diyir köyün ağası da bunnarnan barabar dolanir. buni bu şikayeti ağa
yapmamış başçavuş gelmiş onnan barabar dolanir. diyir geldi men de bele getmişem
sermişik anam bele sermiş kapının arasına güneş vurir kırıya. diyir dedi aha işde bağ
aha bizi şikayet eden adam dedi aha bağ. başçavuş meni çağırdı yanına man bi kırbağ
195 atdi kırbaşının uci tutdi bu dirsegimin gemigini tutdi. diyir men bele yerimde
döndüm. diyir şe dedi köyin muhtari adi mustafadi, diyir dedi eşşeg oğli eşşeg dedi
başçavuşa dedi senin malın mi çalillar getiriller çalıp getmesinler yemesinler ölsünler

mi. diyir dedi başçavuşı sögdi siktir etdi başçavuş gēşdi gētdi. diyir mendili cebinnen
çihardi gözümün yaşını sildi. diyir dedi senin kimi muhacır ne gēde çocuḡ varsa
200 çağır gelsinler. diyir gētdim köyden topladım muhacır çocuḡlarını. diyir dedi
mıstenin mali mübah hēş gece gētmesiz gündüs mırdarlamazsız gündüs gēt nere
ağarmışsa orayı biçersiz getirirsiz yersiz. he diyir dedi mıstenin mali mubah. diyir iki
üş gün sora ekin yerişdi. ağarmaya başlamış ya ekin yerişdi. diyir daha ēle yapminih,
oraḡımızı alirih giderik adama yardım ēderik aḡşama gēde bu adam ekin biçir yardım
205 ēderdik adama biçerdik, aḡşam diyer ipin biraḡ yere. diyir ipimizi biraḡirih yere
arasını doldirir ne gēde götürebüldikse doldurir vērir arḡamıza getiririk. he işde ēle.
onnan sora gētdik yırḡat olduḡ. dedi yırḡatlıḡ olmuş üş tene aḡlatli ēle gençler yani
he. diyir gētdik bi adamın ekinini aldih biçmeye bişdik bişdik bizi kandırdi. biz
çocuḡ he. adam diyir bizi kandırdi bişdik bişdik bişdik bitmedi. diyir bi terefi de var
210 epeyi bi yer var hēş ekin yoḡdur bēle birer tene o da sünbülleri birer ikişerden. diyir
oni da biçeceksiz, e burda bi şe yoḡ. biçeceksiz kabalı men size vērmemişem mi
biçeceksiz. kabal almışih. diyir bizi kandırdi. diyir vala biçirik çoban geldi orya.
çobanla işde bēle kōnişirih yav burayı da bize bişdirecek. e burada bişe yoḡ. dedi siz
biçin orda bēle bağlama yoḡdur bēle ekini deste olaraḡ toplirih toplirih yıḡın yıḡın
215 ēdirik geliller ükliller götüriller. diyir siz biçin orya gēde oranın ekinini toplayın alın
bu terefe men orayı ēle yedirirem hēç biçilmişden belli olmaz. vala diyir biz topladıḡ
ekini oraya gēde bişdik o ekini topladıḡ vala çoban geldi orayı yedirdi işi bitirdik.
diyir bişe yoḡ ama diyir men size kabal vērmişem tarlayı biçeceksiz bitireceksiz. vala
diyir çoban işi bitirdi. diyir o adam çoḡ siyahdi ekinini biçdigimiz adam, karsı da
220 beyazdi. diyir dedik senin ḡanımın bu gēde beyaz san gene^cet ēdir mi. diyir dedi çoḡ
ḡoş olir siyah beyaz birbirine sarıldıḡı zāman. diyir nēce ki topuḡa siyah muncuḡ
baḡliyan o gēde ḡoş olir diyir o da espiri yapir.

babamın annaddıḡı bi ḡārb şeyini annadacaḡam. dedi biz ḡārbe gidiyoruz ḡārbe
gidirik. diyir gētdik bi köye köy muhacır olmuş gētmış ḡeyvanlar hep içerde
225 ḡalmışlar. diyir bizim paşa ḡeyvanlari hep daḡa biraḡdi ḡeyvanlar daḡa gētdiler hep
öldiler. zeten adam biraḡmış gētmış e ḡeyvan daḡa gidene gēde kes asgere yedir.
biraḡdi ḡeyvanlari daḡa gētdiler zeten öldiler hepsi çoḡ savuḡdi. diyirdi yani o gice
dışarıda kalan adam öldi he dondi he ēle dedi o veziyet esgerleri doldurdi tavlalara
komlara yani oralara doldirdilar yani ḡeyvani biraḡdilar gētdi şeyi asgerleri biraḡdilar
230 yerine. hama sen biraḡana gēde kestirginen bu ḡeyvani. diyir gece kaldih sabahnan

kaş gündür qarvana yememişik zeten bu esger nece hârb eder karni ac. kaş gündür yemek yememişik diyir dediler böğün qaravana var diyir bekledik diyir geldi bi kab geldi, şimdi bölüğe bi kab geldi diyir çavuş dedi hade kimde kaşuğ var herkès kızmış kaşuğı da atmış.yemek yoğ bişe yoğ men bu kaşuğı niye dolandırım. diyir bi tenesi 235 dedi mende kaşuğ var. diyir dedi otur bi kaşuğ al ğağ ekmegsiz bi kaşuğ çorba yani o günün yemeği de o. kaş gündür de yememişik kaşuğ al ğağ diyir dedi bu oturdi kaşuğ sahibi bi kaşuğ aldı dedi çavuşum bi kaşuğ da alayım mi bi kaşuğ daha al. diyir o ikinci kaşuğı alana ğede esger bële etrafında daraldi daraldi birden üşüşdiler başına ğağdi döndi tøkildi yere. diyir tøkildi yere mennen çavuş da bële ayağda durırñ diyir 240 bunnar yaladilar o çamurun içinnen bu yemeği ğağdilar. diyir dedi qaravanınzi yëdiz mi. diyir bağ mennen aħlatli yemedik. onnan sora diyir ğağdilar vurdilar bi dağa üsgek bi dağa bu nemrudun dağı kimi bi dağa. qar yerde var bi metreden fazla. diyir tek kolları vurup dağı aşacayñ, hârbe gidirik goya. diyir vurduğ dağa şindi adam günlerce yemek yememiş nice gidecek nice tekketi var. diyir bağdım ki bi tenesi 245 düşdi. gene o tereften bi subay ati sürer gelir yanına ğağ ğağ yavrım ğağ vallah kometanım imkanım yoğdur. ğağ ğağ ğağ ğağ diyir yoğ imkanım yoğdur imkanım yoğdur. diyir tağ tağ tağ oni orda vurallar yani vurillar ki asger kalmiya. he yani oni gösteriller vurillar o dağı çihana ğede kaç teneyi vurdilar. he diyir çihdñ dağdan aşdñ ğëtdik ğëtdik sora düşmanın ğarşına.

250 dedi bi gün de bi başğa hârb şeyini annadır dedi bizim mevziler bële dağ başını alır gelir. onlarınki de rusun da aşağıda dağın dibinde onnar da dağın dibinde. diyir yatırñ tam bizim ğarşımızdan bi bölük rus ğağdi “eşhedüenlailahe illallah ve eşhedü ennemammeden resulullah” dedi biz müsliman olduğ. diyir hemen bizim yüzbaşyı da yüzbaşı da cepe kometanıdır cepeyi o yönetir. diyir dedi ateş kes yani o 255 kesime dedi ateş kes o mevzi boyunca ateş kes ateş kes. diyir bizim mevziden ateş kesildi tamamen sona ğede ateş kesildi. diyir rus atir bizimkiler atmillar. diyir orda paşa övlen istirehedde paşa atinan geldi. diyir geldi diyir yüzbaşı ğëşdi ğarşına bi selam vërdi dedi efendim burda bi bölük bana teslim oluyor bële elini de avuçlır bi bölük teslim oluyor benim ekmegimle oynama yani bi bölük de teslim olir bu alacağ 260 ya rütbe vërecekler yağud da para vërecekler yani mükafat olacağ benim ekmegimnen oynama ellerini avuçlır paşanın ğarşısında. paşa da diyir nece olir san nece teslim olillar nasıl gelir hëç oni sormadan dedi olsun da sana olsun olsun da sana olsun olsun da sana olsun dedi atını çevirdi ğëtdi gene isdirehede. diyir dedi

rusça bilen var mi diyir bizim ahlattli bi tene yaşli biri vardi diyir gëtdim yanına
265 dedim sen rusça bülmezsen mi diyir men rusçayı çoğ eyi bilirem dedi ince lisani da
bilirem kalın lisani da bilirem. o gëde rus gızlarinan batımda kağıt oynamişlı dedi.
diyir men her lisanını bilirem çoğ eyi rusça bilirem. diyir gëtdim yüzbaşıya selam
vërdim dedim bizim bi tene hemşeri bi adam var rusça bülür. diyir çağır getir görem
dedi amca sen rusça bülürsen dedi men ince lisani da kalın lisani da bilürem eyi
270 bilürem ana lisanım kimi rusçayı bilürem. diyir dedi gët baħam bunnarın durumi
nedir. diyir gëtdi gëtdi geldi diyir dedi kımutanım bunnarın işi hille gëtme. diyir dedi
sen anniyemeyipsen yani şindi buni aslında yani oni göndermege de lüzum yoğ. e
peki senin rus burada bi de şart koşır orada bi bölük asger gelecek bizi teslim alıp
götürecek. e peki ordaki rusun asgerini alıp getirsen o rus bıraħır mi he olur mi bu
275 yani deli de inanmaz bu yüzbaşı nece inanır nasıl inanır. diyir vala °eynisini yapıdı.
diyir ahlattli söledi işleri hille nasıl annamişsa annamiş dedi kımitanım işleri hille
dedi gët sen annamayıpsan diyir °eynisini yapıdı. bi bölük asgeren bi de bi rütbeli
subay vërdi bunnarın ğarşına diyir bunnar gëtdiler iki mevzinin arasını yarıladılar
yarılar yarılamaz ğır ğır bunnar başladılar ateşe. diyir ële bi panige kıpıldı bizim
280 asger ële mevziden ğaħan o ortadaki asgere doğri gëtdi. onnar ateş ëdiller bizimkiler
hëş etmir bizimkiler gidiller. diyir bizimkiler bu başdan bële yëndiler onların
mevzisine diğer baştan bële dolandılar yëndiler bizim mevziye mevzi değişdik. he
hama diyir bizden çoğdılar. onnar devamli atıllar biz hëş atış etmedik biz o geder ki
yëndik onların mevzisine de onnar da dolandılar yëndiler bizim mevziye. he hama
285 diyir bizde çoğ tókilen oldi çoğ şehid oldi. diyir baħırsan bi tenesi çağırır diyir gelin
men vurılmışam benim kuşağımda un tene altın var alın düşmana kalmasın. men
ölirem kim kime can derdi kaçıllar. velhesil onnar yëndi bizim mevziye biz çıldığı
onnarın mevzisine ginen başladığ hárbe. ama diyir kızdı hárbe hëç durmadı gece oldi
hárbe durmadı gece ay ışığı bi gecedir havada bi para bulut yoğdur. ële bi savüh var ki
290 tüküresen tükürük donar ële düşer yere ële bi savühdur. diyir hárbe devam ëdir gece
hárbe devam ëtdi diyir sabah üzeri rusi kıldırđı ama bizde de asger kılmadı. rusi
yerinnen kıldırđı kaçdılar.

dedi bi yerde hárbe ëdirik bële karşılıklı bi düz uvadır kımudur bële kımuluğdur
dümdüz. onların mevzisi o terefde bizim mevzimiz bu terefde yani mevziden atırılı.
295 diyir bize mevziden hücum vërdiler hëş bële bi daş yoğdur bişe yoğdur kımudur o
dümdüz. diyir orda bize hücum vërillerdi he te°arruz vërillerdi avci kılı te°arruz ëdir

yat gah yat gah diyir asger bi kere tøkildi vurilir daima diyir benim yanımda bi tene vuruldi. bilmem sağda mi vurulani solda mi vurulani götürcekler. sağında mi vurulani solunda mi vurulani götürcekler éle bişe var diyir. benim yanımda vuruldi
300 men buni aldım arhama yaralandi aliram götürirem diyir getdim bi köye bi köy var orada köy muhacır olmuş getmiş diyir tavlalarına komlarına asgeri béle sermişler yaralilari he diyir dedi bu köyde yer kalmadi götür obri köye diyir öbür köye götür. e diyir bizim asgerin yarısı orda kırıldı yarısı gene kırıldı. sora getdik onnarın mevziden gahdilar kaşdilar. gahsınlar kaşşınlar kaşıp nolacağ burdan kaçacağ o
305 terefe yine mevzi olacağ sen bitir asgeri nedir ki te^carruz hücum edirsen. dedi zeten bizim asgeri ajlığ bit bu ikisi öldürdi bitirdi. bit dedi béle yaşamızdan sıyrırdığ biti béle tökerdik yere. he diyir bitnen ajlığ dedi karavana yoğdi biz de uzun bi müddet diyir giderdik béle köylere girerdik. diyir men babam çoğ cesurdi. diyir béle şiş almışdım béle şişlerdik buğda kuyularını bulardığ çıkarırdığ. onnari cebimize
310 doldirirdığ kavurırdığ işde éle bi ısıdırdığ kavrulmuş kavrulmamış doldirirdığ cebimize işde buğda yerdik. sicağ savuğ işde éle buğda bulardığ kuyi bulardığ oni herkez doldururdi cebine kavurğa kimi ye. he asgeri perişan edillermiş yani ajlığ. bi osmanlinın ilk zamanlari éle degilmemiş.ilk zamanlarında mesela ne ajlığ olirmiş asgerde ne bit olirmiş. diyir bi defa osmanlinın ilk devrelerinde bu son devrelerde
315 bi tebi her şeyi geybéti. diyir hemamlari asgerden ireli gidermiş zeten asger nereye gidecek tetvana yahud diyarbakıra gidecek kaç gün gidecek bu yolda mesela üç günlük dört günlük irelde giderdik. diyir hemam kurulirdi onnan sora asger getdiği zaman diyir yolda hemam yapardığ sora yoluna devam ederdi giderdi. hemam kurulirdi bi daha seygar hemamlari keçeden hemamlari varmış. he ama bu son
320 zamanlarda başi boş kalmış son zamanlarda osmanlilarda bitmiş düzen bozılmış osmanlida. hesde adammış hesde adamdır ölecek devletler ismini belirlemiştı. hesde adam ölecek biz malını böyleceyiz éle hesde adam.son zamanda bu son zamanlarda çoğ bozılmış yani her şey bozılmış eski imkanlar kalmamış be^czi komitanlar da hêş hêş boş biraşillarmış işde komitana bağıl eyi komitanlar varmış.
325 deveci mustafa vardi bizim mehlede, o herbde dedi un beş gün filan rus şe vemiş herbe ara vemiş isdirehed vemiş isdirehed edilir. diyir men bağdım ki bizimle rus mevzileri arasında bi tene gız çocuğı kaçır bize doğri gelir. bi gız çocuğı yani un beş un alti yaşında filan dedi kaçır gelir. diyir men bi tenesine dedim gidin bağ o gızı getirin dedi o gız degil u bumbadır. he diyir u bumbadır patlar. diyir men dedim

330 gidecegem patladisa men ölecegem patlamadisa alıp gelecegem u vaħıt benim
elimnen çekecegin var dedim gëtdim. men gëtdim diyir men gëtdim ğıza karşı o da
gelir man karşı. diyir yëndim men dereye doğri ğız da bële sırttan gelir dereye doğri.
diyir baħdım peşinde bi tene rus subayı arħasınnan gelir o geldi sırtın başında durdi
men elimde tüfeknen çökdüm. diyir çökdüm ğız geldi benim yanıma diyir sögdi
335 meni sögdi diyir bële kemeıy çekdi yani senin başın kesecegem diyir man sora diyir
men bunun gösgüne beş tene mermi vurdum o rus subayına. he diyir beş tene mermi
vurdum o düşdi yere. düşdi yere diyir gëtdim başını kesdim kendi kemesinen. diyir
başı bële lasdik top kimin hopladı hopladı gëtdi. onnan sora diyir ğızı aldım getdim,
ğızı aldım getdim erkek elbisesi giydirdim. işde o ële annadırdı ne ğede doğri ne
340 ğede yalan olduğuni bilmem. dedi heç bişe olmadı men de erkekdir mi kadındır mi
bacımdır mi anamdır mi heç bişe olmadı. erkek elbisesi giydirdim un beş mennen
barabar dolandı un beş gün diyir dolandı hani un beş şe verilmiş ya ara ğız
müslimanmış kavalirmiş. bële yatardı. diyir bële arħadan kucaħlardı meni yatardı.
he yatardı diyir ële o veziyet un beş gün. şeden geldik şeye dedi geldik erzuruma
345 şehre geldik. dedi herhal dedi geldik şehire gëtdik ğeħvede otiririh o da esger elbisesi
giymiş benim yanımda otirir. diyir bi tene yaşlı adam kapıdan girdi içeri. diyir meni
bële ğız sıħdı diyir dedi babamdır içeri gelen. diyir dedi babamdır he diyir içeri giren
babamdır. diyir dedim amca çağırdım yanıma. dedim ge göreğ nedir nêdirsen. diyir
dedi benim dünyada zete bi ğızım var diyir dedi oni da dayıları menem nêre
350 götürdiler konaħ. götürdiler dedi oralara urus basdı daha dedi urus mi götürdi
öldürdiler mi nêtdiler. dedi diyir başladı ağlamaya gözünnen yaş aħıtmağa. diyir dedi
dünyada zete benim bi ğızım vardı. diyir bële dedim amca ğızın bulam ne dersin
nêdersen. kızdı man dedi esger sen mennen dalga mi geçirsen. diyir dedim yoħ filan
diyir kızdı çoħ kızdı. diyir ğız birden dedi baba baba. dediği kimi herif bayıldı düşdi
355 he bayıldı ayıldı. vala diyir man dedi tamam sen gel dedi bıraħ gelginen men ğızı
verem san ğızı nikahliyam san. diyir vala göynüm oldı niyetim oldı aman. diyir dedi
benim birez eşyem vardı heralda altın maltın bi şe varmış. çoħ cesurmuş. dedi vardı
men dedim gidem onnari alam gelem. dedim diyir gëtdim ğarb başladı dehe
dönemedim.

360 dedi bi tene bizim paşa vardı diyir vurardı asgeri vurardı. diyir ginen diyir onun
dabancasının sesi bellidi. onun dabancası atıldığı vaħıt muħekkeğ bi asger vurıldı.
demek vurırmış adamın bi yanlışını gördi mi vurırmış. diyir vurardı asgeri vurardı

diyir ginen dabancasının sesi çıhdi asger vurildi. diyir vurmuşlar çadırda üzerine şe
çekmişler geldim baħdım aħlatli. vurulan asger aħlatli. aħlatli ğırħlarli bi teneyi
365 vurmuş. diyir haman oni gördüğüm kimi gözlerim karaldi kafam döndi daha heç
bilminem ne terefe ğetdim bilminem neçe kafama bi şe dár b vuralar. o hal aldı meni
diyir o veziyet gidirem. ğetdim tuvalete tuvaletden çıhđım baħdım ki bi tene asger
geldi. diyir dedi paša diyir ki mıstafa çavuş tecizatını aşşın bıraħsın gelsin diyir
mende de iki dabanca vardı. bi resmi dabanca vardı, bi de ayrı gizli bi rus lagari
370 vardı. diyir men resmiyeti aşđım bıraħđım ama bu rus lagari ğaldı yanımda. o gizli şe
o dabanca ğaldı yanımda. diyir ğetdim baħdım meni ğötürdi şeye. baħdım oturir paša
bi tene de binbaşı yanında bi de bi ğur^cen masanın üzerinde. diyir dedi mıstafa,
dedim ne. be le dabancasını de bıraħmış ğur^cenin yanına meşhur dabancasını. diyir
dedi san ğur^ceni mi vèrem alırsan, yoħsa dabancayı mi. diyir dedim men ğur^ceni
375 alıram. diyir dedim senin dabancan ne yapacağam dedim. dedi bu ğur^cen men senin
hemşerin vurdum heksiz degilem. he ille adam öldürmek mi gerekir men heksiz
degilem diyir. diyir dedi be le elini ğur^cene yemin ètdi diyir şimdi sende silah var mi.
diyir dedim var. diyir dabancayı çekdim bıraħđım masanın üzerine. he yani teçizati
aç gelsin bıraħsın yani gelip vurmasın. diyir he çıhđım bıraħđım masanın üzerine
380 diyir belinnen kemeri aşdı dedi bu kemer doli altındır bağliyacaħsan sen benim
oğlumsan men senin baban. he hambu kemeri bağliyan. sen man vèrdinse
yiyecegem vèrmedinse yemiyecegem. diyir kemeri bağladı benim belime altını he.
diyir aman dedi ğarşıdan gelen babansa diyecegem vur vuracaħsan. he işde onnan
sora adam vurdirirmiş ona. bi o varmış bi de mıstafa çavuş bi de ğaso varmış. bu ikisi
385 de adam vurarmış. işde asgerlennen kimnen şèdermişse. onnan sora o ğasonan
mıstafa vurallarmış. bi yerde èle annadırlarmış oni men duymamişam. başğasi
annatdı oni. yani men gendisinnen eşitmedim dedi bi yerde bi asger geri ğalmış he
geri ğalmış geri ğalan asgeri vurdirirmiş. geri ğalmış demiş niye geri ğaldın, demiş
isalam. asger demiş asger baħmış ki oni vuracaħ asger èle tufengi çevirmiş buna.
390 çevirdiği kimi demiş aferin aferin işde be le olmaħ lazım işde men èle igid adam
isterem. he işde baħ gine ğandırmış. he çek bi mermi ğurtulsunnar. vala dedi tamam
ğèt ğèt asgere. sora demiş ğaso ğarşıda su varmış èle vursan düşse bu yana ya da
diger yana sen ğetdin. èle vuracaħsan düşse suya. diyir ğetdi ğaso zete keskin
nişancı èle atdıği kimi tak düşdi suya. he asgeri vurardı devamlı vurardı. bi kere
395 onnan sora onnara vurdurmuşlar.

babam esgerde h rbde y sir g tmif. babam  le annadırdi. dedi bizi asgeryede n bet yerlerinde dedi asgere  ekilmiş rusun geldigini rusun basdığını heber almif asger geri  ekilmiş. bizi n bet yerlerinden toplamadılar. diyir bi de bağdın ki n bet yerlerinde rus asgeri geldi  le y sir g tdik. babam oni annadırdi dedi elli beş bizi tirende
400 g turdiler. o ğede yol gidiler diyir tebi şimdiki tiren kimi degil de o zamanlar o tirenler k m r yağallarmif. tiren de k m rden y rirmif. he yani cesur adam annadığlarına g re tirenden y nip binebilirmif. tiren gidirken harekat halında yani  oğ cesur adam y nip binebilirmif. işde  le gidillermif tiren elli beş gece elli beş g nd z bizi g turdiler g turdiler mancurya diyeller işde mancuryaya ğede. babam
405 ğaliba d rt sene orda kalmif. he işde anlaşmanan gelmiş babam oni  le annadırdi. dedi g tdik orya orda y sirlikte orada geceler yazın  oğ kısa olurdi kifin  oğ uzun olurdi yazın  le olurdi geceler yani tamaminan karaniğ  okmezdi. yani batidan işiğ bitmeden doğidan işiğ şafağ s kerdi. he diyir orda oru  tutulduğunu annadırdi. dedi orda da kiftliğdi ora da şedi bele. ş derlerdi mesela karavana olurdi bize iki kaşuğ
410 pirin  verillerdi. men getirirdim yerdim. yarpağ toplardım getirirdim  le  ř d rt dene den biraşırdım yarpağın arasına dolma ederdik o pirinci bişirirdim. birez  oğ ola he  le oni yerdik işde. onnan oru  dutardığ. dedi bi g ni şe geldi i imize keymeğam rus keymeğami geldi i imize terc meni de barabar. diyir sordi dedi i inizde mulla var mi mulla var mi diyir. bi tene  iğdi diyir men mullayam. diyir terc men ona s ylir. o
415 terc men tekrar bize annadir. terc men diyir dedi şedir men osmanlıların mullasını g rmişem. mullalar bele c bbeli olur başi sarığli olur bele sađđkali olur bu veziyet olur filan. bele kisbetli olur. diyir terc men annatdi dedi bağ keymeğam ne diyir men usmanlıların mullalarını g rmişem mullalar bele olmaz diyir. adam kızıdi dedi men asger oldum men asgere g tdim asgerden cebeye geldim cebede h rbdedim. h rbde
420 y sir d şd m men şimdi y sirem mulla degilem dedi. diyir kızdı  le diyir mulla ne yağıldır. dedi mulla heğlidir. diyir dedi g tdi bi c bbe g nderdi hocaya, iki tene de sarığ g nderdi. he dedi şeler g nderdi bele kalın mumlar g nderdi. dedi cume e geceleri bu mumları yağarsız  ibadet  dersiz daha m slimanmiş mi daha m slimanlığa meyili mi varmiş o da h ristiyanmiş m slimanlığı sevirmiş mi daha
425 işde  le annadırdi. dedi iki tene sarığ g nderdi biri kirlendi mi  b r ni tağarsan buni a arsan yığarsan. orda kaldığ dedi y sirlikte kaldığ. dedi ermenilerin yetmiş dedi    y z tene m sl man orda y sir yetmiş tene de ermenidi. h rbde ermeni de y sir  tmifler ya. diyir tebi o ermeniler dinleri bir olduğuna o yetmiş tene ermeni bize

430 hekarat ederdi, üç yüz tene müslümana hekarat ederdi diyir gine bi günü gelmemize
yağındır bi teneyi vurmuşlar mutfağın arhasında. bi teneyi döğmişler reşit isminde bi
müslimani döğmişler. geldi bizim başçavuşa dedi sizin kimi komitanlar olursa tebi
bèle olur. işde sekiz tene ermeni meni mutfağın arhasında döğdi. diyir dedi haman
bizim başçavuş gétđi rus başçavuşuna menem dedi ne geder ruşvat vèrdi ruşvat vèrdi
435 diyir rus başçavuşı dedi gidin vurun. geldik vala elimize ne gèşdise demür gèşdi ağaş
gèşdi daş gèşdi vala diyir biz bu yetmiş tene ermeniyi vurduğ vurduğ. dedi èle üç
tene yerinde öldi. bilmem kaç tene de ağır yaralı. vala diyir narçali geldi yani
keymekam geldi. geldigi kimi bizimki meşvèretli de^cva döğüş diyir. èle bi hücum
çaldı başçavuş diyir èle aldı birağđi gétđi. diyir geldi keymekam diyir dedi kavuşun
birini dedi iki kavuşumuz vardı kavuşun birini dedi şe gösterdi diyir dedi bunnar
440 karışmayıplar kavuşun bu kavuş. bizim kavuşa bizim kavuşı hepse almadılar. öbri
kavuşa girmi beş gün ceza vèrdiler o kavuşa. diyir bi binaya hepiş ètdiler rusun. diyir
hepis adama girmi dört se^cetde bi ekmeg verir girmi dört se^cet ge^cer bi de çorba vèrir.
girmi dört se^cetde bi çorba girmi dört se^cetde bi ekmeg. he diyir o hepisler èledi.
bizim bi kavuşı hepiş ètdile.r diyir iki tene nöbetçi o binanın etrafını bèle dolanir
445 diyir dönerdi. öbür terefe ge^cdiginde biz pacadan yemek vèrirdik arhadaşlara. o şe
bitdi onnarın cezasi bitdi bizi de gönderdiler sev^k.

-III-

Adı: Yılmaz

Soyadı: Hakverdioğlu

Yaşı: 75

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

Derleme Tarihi: 20.07.2012

Derleme Yeri: Kulaksız Mahallesi

Konular: Anılar, günlük hayat, gelenek görenekler, efsaneler

- 1. SORU: Eskiden neler yapardınız, günleriniz nasıl geçerdi?**
- 2. SORU: Toylar nasıl olurdu, kendi toyunuz nasıl olmuştu?**
- 3. SORU: Toy beyinin vazifesi neydi?**
- 4. SORU: Tarlanın başına koluk yapar mıydınız?**
- 5. SORU: Deniz karısı hikayeleri neydi, gerçekten var mıydı böyle şeyler?**

1.CEVAP: işde heyvanlarımız vardı öküz koşardı meşeye giderdik. misali bèle güz
oldi mi giderdik nemrüte nemrütten odun getirirdik geven getirirdik. e bir halli pir
halli aḥşam oldi mi toplanırdı bi odaya eskiden odalar vardı tavlalarda tavla sekileri
vardi o sekilerde toplanırdı onnan sora da evlerde. misali bi büyük adamnan bi
5 yaşli adamnan toplanırdi on beş girmi tene genç o büyük annatırdi o gençler bèle
cani başdan gönülden dinlellerdı. kesinlikle saygıyı bozmazlardı. yani hêş kimseden
ses çıkmazdı. hepimiz ona bahardı. işde eskilerden herblerden anlatırlardı. allah
reḥmet etsin senin babana babam çoḥ annatırdı. babam pasınlarda herbde kalmış yani
u sarıkemiş malabelik yerinnen. sen hêç erzuruma gëtdin mi hêç erzuruma giderken
10 velibaba boğazi var bèle pasınlara girecek yerde velibaba boğazi var o velibaba
boğazında babam orda rusnan herb ederken babam gazidir babam şeden yara almışdı
babam annatırdi. ruslar nâpmişlar nasıl ketli^cam yapmışlar, türklere neler yapmışlar,
onlar ruslari herbde nasıl geri götürmüşler onnari annatırdi biz dinnerdik. onnan sora
aḥşam misal ele olurdu ki bi hefte devam ederdi. misali nerde kalmış filan yerde
15 gelirdi bize annatırdi. eski büyükler misali taḥsermanda abduallah ağa vardı bu heci
nüsredin babasi, allah reḥmet etsin onnarın da bi terkileri vardı. o eski büyükler hep
toplanıllardı orda, işde onnar söḥbet edıllerdı, annatıllardı, dinlellerdı. eskinin şeyi bu
yani hepimiz bir halli pir halliydik annadın. eskiden saygı çoḥ vardı hürmet çoḥ
vardı. kesinlikle bir büyük olduğı zaman o büyüğün önüne kimse geçip gëtmazdı.
20 ister de ne olursa olsun kar olsun, kıyamat olsun, kış olsun o büyük önde giderse
arḥadan gelen gençler o büyügi geçmezlerdi. tabi saygı adam bi yerden gelmiş adam
yorulmuş elinde bi şesisi var, onlar hemen oni alıllardı. onun gidecegi yere gëde
götürmek zorundadılar. şimdi eskinin saygıları, aḥlatın eski ananesi buydu yani.
aḥlat öleydi tabi, şimdi doğma gelince aḥlat değıştı. aḥlattan evvelden ağzına gëder
25 arabanın altın olaydı biraḥadın yolun kinarında, yabancı adam, arıza vëredi orda o
oni beklellerdı, gözetlellerdı kimse ona toḥinmiya. hetta adam gele şeyini gëtüre. he
aḥlatın şeleri ele yani eskiden öleydi eskiden. allah reḥmet ede senin babana babamın
anamın zamanında ben küçüktüm, sekiz un yaşlarındadım. misali ineklerimiz vardı,
inekler doğardı anam ağız yapardı oni kab kab gönderirdi. yemek yapardı aḥşam
30 misali bu komşı payi filankese bu kab doldurulurdi, götürür o komşıya vëirdik. öyle
bir geleneğimiz vardı eskiden. misali eski geleneklerimiz, misal bugün gëtmışik
süteye ot biçiyoruz. misali hani bizim gücümüz, var elemanlarımız var oti biçirdik. ha
geldik misali senin baban çayır biçiyor, ula egleyin burda. orda arabalari açardı,

yardım edin buna. ne gede iş var, yarım gün yardım edin. yardım edellerdi, onun işini
35 yapallardi, oni alıllardi gelillerdi. misali ferz edelim geldi bi arhadaşın yanına, onun
da bi günlük işi var. orda da açardi eyni veziyette, ille oni barabar alıllardi
gelillerdi aşağı. misali ekin biçerdik. misali bizim ekin dönüm bitti. vala hecinin
ekini üç güne bitmez. hemen ordaki çocuğlar toplanın heciye yardıma gideceksiz,
gidellerdi onnar yardım edellerdi onun tarafını biçellerdi misali komşılar patozi
40 kalmış dağda koş araba öküzleri, gêt karpuzlari getirin. eskiden öyle bi ananemiz
vardi, yardımımız vardı. yardım yapma misali çok kıymetlidi ama maalesef şimdi
herkêş olmuş vay nefsim. ha şimdi ele bi zaman gelmiş ki yegenim yani eger onun
menfati, bi çıkarı varsa san selam veriyor yohsa vermiyor. ha öyle o ayağa gelmişiz.
misal ahlattı ahlattının eskileri, eski büyükleri ahlattının yani ahlattı deyip geçme,
45 türkiyenin tapusi ahlattıdır. allah rehmət etsin senin babana da geçmişlerimize,
anavatan partisi zamanında parti başkan vekilidim bizim hulusi gökbulağnan barabar.
şey buraya geldi başbakan geldi özal geldi. şu meydanlığa gëtdik, meydanlığa bele
bahdı bahdı dedi biliyor musunuz, yandaki milletvekilleri vardı, dedi türkiyenin
tapusi ahlattıdır, türkiyenin tapusi ahlattıdır. gerçekten ahlattı çok güzel bir memlekettir,
50 her şeyile her şeyile güzeldir insanları da güzeldir ama tebi insanlar gidince gide gide
yavaş yavaş yerli kalmayınca dışarıya kaşdılar taşdılar misal göç etdiler birez eski
durum gine eyidir feket eskisi kimi degil ya düşünebiliyor musun allah rehmət etsin
senin babana, babamın zamanında misali bi tenesi oğlunu evlendirseydi, misali
adamın gelini kalmış babası evinde, gelirdi işde abem hecin niyazi işdâ vala men
55 düğün yapacağam, işdâ bi sıhıntım var, adam onun ihtiyacı çıkarır parasını verirdi
gêt düğünün yap gelinin getir, harman zamani harman zamani getir benim paramı
ver. yoh fayıznan yoh katlamalı yoh şimdi tefecilik kimi degil. o da olmasadi elinde
gine kalsın elen geçen zaman getirirsen. şimdi şelerimiz bozulmuş artıh annadın gine
de eyidir ahlattı eyidir ama malesef ahlattı şey yaptıh.

60 **2. CEVAP:** toylarımız çok güzel olurdi eskiden misali düğün olacağınnan bi هفته
önce herkêş o zaman de^cvetiye yohdı köçürgen çıkarıllardi, o köçürgen giderdi ev be
ev çağırırdi. o eve gëtdigi zaman ele olurdi o köçürgene bi koyun da verillerdi. he bi
koyun da bi tohli verillerdi yani ona hediye verillerdi hediyesiz bi sefer mümkün
degildi annadın bi hefteden sora düğün başlardı o zaman herse zamanı büyük
65 kúpeler var ya o kúpelerin içersinde iki küpe üç küpe herse çalıllardi. oni iki gün
önceden başlallardi yapmaya annadın, oni çalanlar da özel çalanları vardı yani herkêş

yapamaz, onun usdasi vardı. yani oni yapardı yani şimdiki gibi değil. gelen bi adam düğüne gelen bi adam gelini getirip eve bırakmadan o düğünü terğ etmezdi, o düğün evini terğ etmezlerdi. misali gelirdi yellerdi içellerdi oynallardı gâhıllardı. o zaman atlar vardı, benim de çoğ güzel atım vardı. çoğ güzel atım vardı, işdá bayrağı atardı, yarışi atardı. her nerde düğün olsa benim atım birinci gelirdi. çoğ güzel bi atım vardı. misali gelirdi burya. bi gün şeyin düğünidi, allah rehmet etsin senin babana da ona da henifi hocanın. henifi hocayı tanıyorsun, henifi alça. onun bu adılı helilin gızını getirdik ona. gırh beş atlıyız. gırh beş atlı tahsermannan geldik gèdik ikikubaya, ikikubadan gelini aldı, geldik. barmağ kümbetin karşına eglediler. atlar gètdiler garmuç çayının kinarına. un beş tene at gètdi, o gırh beş atın içinnen un beş at gètdi. garmuç çayının kinarınnan bırağdı atları birincilige. barmağ kümbetin karşına öteki atlar meydanlığın alt yan başına geldiler. benim atım geldi barmağ kümbetin karşına. o gède fark vardı. he onnan sora misali gidillerdi gelini alıllardı gelillerdi. eskiden kapi bağı vardı. misali sandığın üstünde oturullardı bahşış alıllardı kapıdan éle zaman olurdu ki bi at da almişlar kapi bağı bi at almişlar, kapi bağı bi dabanca almişlar, kapi bağı bi mavzer almişlar. he o ananeler vardı yani o gelenekler, feket şükür böğün gelenekler gâhmiş yani annadın. gelini getirillerdi yèndirillerdi, gelini getirillerdi yengeler kolunda toy beginen barabar çıhardıllardı dama, barabar çıhallardı dama, damnan sağduşlarnan barabar alma atardı gelinin başına. valla o bi gelenek alma atardı gelinin başına, gelini alıllardı içerye artıh millet yemege gelirdi surfa kurulurdi herse tereyağı üzerinde herse yemeği yapallardı onnar herkès yemegini yerdi gâğardı, hetir isterdi ayrılırdı düğünnen giderdi.

90 **3. CEVAP:** toy beginin vezifesi, toy begleri vardı men çoğ toy begligi yapmışam. beke beke otuz gırh tenesinin toy begligini yapmışam. he valla cevdetin toy begligini yapmışam, nihatin toy begligini yapmışam, nebinin toy begligini yapmışam, yavuzun toy begligini, gürbüzün bütün beke arğadaşlarımızın ekrabamızın arğadaşlarımızın ehsanın, neşadın oğli ehsanın, çoğlarının toy begi. misali o toyun sorumlusi odur. 95 masrafını misali arabanın önünü keseller bahşış alıllar, kapi bağı tutallar sandığın üzerinde oturullar, bel bağı bağıllar, kemer bunnarın hepsi toy begine aittir. toy begine aittir annadın. tebi toy begi sorumlüdür. men toy begligimdeken bi dabanca vèmişem kapi bağı. gelini bırağmadılar. bi dabanca vèmişem. bu eskiden gelenekler öyleydi tabi, allaha şükür gâğdi hepsi yani şimdi gâğdi. gine toy begi var, toy begligi

100 ama eskisi gibi ağır degil bi kağıt üzerinde. misali zarf birağıllar, bilmem ne birağıllar. ele olurdu ki misali adam güleş isterdi. eskiden güleş çoğı vardı geçerde toy arabasının karşına güleşçi isterdi toydan, güleşçi isterdi. efendim güleşeceğem yoğı diyemezsen. ordan ya bahşişini vereceksen önnen çıharmah için, yahut da güleşçi çıharaçağsan güleşecekler. rehmetlik cerrehi tanır midın, o cerreğ çoğı geçerde

105 düğünlerde güleşe. işdá gavğa çıhardı yani gavğa da çıhardı he eskiden eledi öküz arabasınan öküz arabasının üzerini tente yapardı, gelini birağırdı öküz arabasının içine he öküz arabasınan giderdi atlar bi kere at oynatıllardı. eskiden çoğı güzeldi. düğünler olurdi. şimdi adam getirir artı çoğı değışti ğurban çoğı değışti. eskiden misali şimdi cenabı zülcelali ğezretleri bu  asrın zürriyetine v rdiğı ne meti hiçbir

110 kimseye nesib  tmemiş. her her bahımdan. eger teknoloji bahımınnan, eger varlığ bahımınnan, ege zenginlik bahımınnan aman can sağığı yoğı o başka. can sağığının da olmadığı bütün bütün bu illacların hormonların etkisindedir. misal eskiden bi bahçe ekerdik. buranın domadezi yetişirdi karpuzi yetişirdi. karpuzi burda kesedin yoldan geçen onun ğoğusuni alırdı he vallah. misali ekmeg yapallardı şimdi misali o

115 evlerde ekmeg yapardı sen o ekmegin ğoğusunnan burda duramazdın o ğedde güzel ğoğardı. e şimdi daban ğübre kullanır, üs ğübre kullanır, bilmem üz ğübre kullanıllar, şeyin özelliğı bozuluyor ürünün özelliğı bozuluyor. misali patatezler patatezi yemeknen doyamazsan. şimdi patateze savuğ su tohinmir niye hep ilac kullana kullana ğübre kullana kullana. geçen sene burya ekmişdim bu sene de

120 ekmişem yedi dönüm var yoncayi sökmişem patatez ekmişem yedi dönüm hele duruyor kim götürdise dedi biz beke bişey yememişdik. heğ ğübre kullanmadığ ğübre kullanmadığ. adam yemeknen doyamir ama şimdi ğübre kullanıyor. vatandaş da diyor ki iri olsun ne olursa olsun ama eskiden insanın sağığı ot daşırdı misali girmi dört se etde bi sefer süteye giderdik. öküz arabasınan gelirdik ağıdağın bulağının

125 başında kanlı bulağında açardı. orda işdá yoğurdi suya birağımışım misal, yahut ayran ağı götürmişik oni ekmeginen barabar otururduğ şeyin başında sekiz un arħadağnan barabar yedik. o tozun torpağın içinde ne ğestelik vardı, ne baş ağırsı vardı, ne şe vardı ama şimdi ele degil. şimdi çoğı mükemmel teknoloji yerini bulmuş ama can sağığı yoğı. can sağığı yoğı. can sağığı olmayınca da heğ dünyada en büyük

130 varlığ can sağığı, en büyük varlığ can sağığı. allaha şükürler olsun allah v rmiş bu asrın zürriyetine bah şimdi burda otirirsan almanyadan konuş. men ümreye ğetdim. ümreden burdaki arħadağlarımnan her ğün her ağışam ğorişirdik. allah te ala kullarına

v rmiş ama işde can sağlığı yoğ. he can sağlığının da olmadığı dedim ya san bu
135  r nlerin bozulmasınnan  t ridir. misali eskiden un beş g nde girmi g nde bi
 eyvan ortağlaşa keserdik oni herkeş g tirirdi evine g zel lezzetli lezzetli. eti Ő tdi
artığ. etlerin de lezzeti yoğ  eyvanlar doğal beslenmeyince. misal adam yem yedirir.
 eyvana bile hormon v riller g rdaŐım, hormonli  eyvannar  oğ bunun sebebi
dengemiz bozuluyor yani.

eskiden buğda ekerdik  k znen ekerdik. bahar olirdi misali herkeş dedim ya herkesin
140 kendine g re misali bizim sekkiz tene  k z m z vardı. iki kotan  oŐardıđ bi kotani
reğmetli ab m m zeffer  oŐardı, bi tene men  oŐardım.   t  derdik oni kotannan
yumuŐadırdıđ ikilerdik.  arol ağa   arollarımız vardı.  aroli toğum Şallarını
doldururduğ,  z m z kendimiz ekerdik. bele Şallar  ucağımızda  arolun peşinde
toğumci olarak ekerdik. majgalci ayrıdı toğumci ayrıdı. o toğumci cani mi var bi
145 tarafa  z ni  evire bağa yani bağsa majgalci hemen ona  ubuhnan vurardı. toğumi
atir ya toğumi yanniş atar diye m mk n degil he  g z ni ordan ayıramazdı.  oğ
zeğmetli o zaman  oğ  yi  k zlerimiz vardı. onnarın peşinde g tmek  oğ zordi.
misali bi teneke buğda dolduracağsan  ucağan sen tebi  arol majgalci tutuyor  aroli
tutir sen onun peşine toğum ekirsen. o da  le g zel atacağsan ki he  bi tene den
150 Őıramiya bi tarafa. evet o zaman  ledi o zaman misali elli teneke elli g d o zaman
g ddi teneke yoğdı, elli g d atmış g d y z g d eken olurdi ama sen gel misali o
toğum ekenin  alını g r.  k zler de  yi  k z oldu mi onun peşine gidip gelmek
adamın ayağları kırılırdı. ginen ağşam oldu mi keğ toy d g n nece he  yorulmayıplar,
 le neşe. toplanılırdı o  if iler ağşam oldu mi bi araya, hani heliver otladığlar  k zleri
155 bırağılırdı otlamaya eraziye oturullardı. o zaman zığağdan, ağağdan, zığağdan
 arpuz getirirdik  k z arabasınan.  arpuz keserdik  ay g ynerdik  z m ze Ő hbet
 derdik. sabahnan namaznan g ardığ  eyni ginen  eyni devam. misali orağnan
hepsini elimiznen orağnan bi erdik. yirmi beş g n ottuz g n orağ  ekerdik. en  oğ en
zor  if inin orağ bi mesidir. belimiz kırılırdı he belimiz kırılırdı annadın. getirirdik
160 oni  armanda  arman yapardığ  k zlernen  arman ederdik, tığ yapardığ r zgar
gelirdi  ible r zgari, beyazi dağ r zgarına v ren olirdi. oni yabanan savururduğ bi de
oni saratnan tekrar elerdik  uvallara doldururduğ ağzını tikerdik arabaya y klerdik
g t r rd k eve yağud of ese v rirdik. eskinin, Şimdi allaha Ő k r pi er gelir yirmi
d rt se etde beş altı y z d n m yeri vurir i innen  ığir gidir. yani eskinin Şeleri  le.

- 165 **4. CEVAP:** yoḥ koluk yapmazdıḥ. misali ekin biçeceyiz ya orda baḡlari baḡlardıḥ
bèle etrafına düzerdik tiklerdik yani fazla rüzgar almasın diye orda yatardıḥ. bèle
kölgelik efendim, yoḥ daldalıḥ, yoḥ bèle kontèn ola, yoḥ ramuḥ ola mümkün degil.
daḡın başında èle yaḡmur yaḡardıḥ kılardıḥ yaḡmurun altında. işde öküzleri
otardıḡımız zaman yaḡmur yaḡdı mi keçe vardı ba^czen de ba^czen de askerye paltolari
170 vardı, o askerye paltolarını ele geçirirdik o askerye paltolarınan uğraşırdıḥ. yataḥ
ḡaḡaḥ bi kıri daşın üstüne başın bıraḡırdın. öküzleri aparırdıḥ daḡa bi dereye
bıraḡırdıḥ otlılardı biz de onların karşında başımızı bıraḡırdıḥ bi daşın üzerine
yatardıḥ. onnar otlılardı, gece yatıllardı biz onnaran barabar yatardıḥ, sabanan
ḡaḡardıḥ otara otara gelirdik tarlanın başına.
- 175 otları getirirdik taya ederdik. bi de maraklar vardı maḡaralara bıraḡırırıḥ. kulaḡsızda da
vardı, ḡarabaşehirde de var. he o maḡaraya bıraḡdın mi un sene kılsa hêç
bozulmazdı. yaḡmur degmezdi bozulmazdı onnari da hepsini dehrenen doḡardıḥ. o
ottuz part ḡırıḥ part ot getirirdik o ḡırıḥ parti dehrenen doḡardıḥ gümürze ederdik
vèrirdik ḡeyvana evet.
- 180 otları önce tırpannan biçerdik. o da ayrı bi şe. tırpannan yırḡatlar tutardıḥ yeddi
sekkiz kışı peşpeşe taḡılırdı tırpannan çekellerdi. onnar oni dırmıḡnan ḡorum
édellerdi bi de oni elimiznen bükerdik annadın. üş teneyi bi baḡ éderdik üş ḡorumi bi
baḡ éderdik baḡlardıḥ. işde beşer beşer yıḡardıḥ beşer baḡ beşer baḡ baḡladıḡımız
zaman giderdik onnari çav götürürdük. ba^czen palaḡdan eşerdik ba^czen de eşşeg
185 yoncasi vardı bizim bu düzlerde çoḡ eşşeg yoncasi çoḡ olirdi, eşşeg yoncasi da
dediḡim sen tanırsan baḡ bu sari çiçeḡ açar var ya o eşşeg yoncasıdır oni çavnan
elimiznen eşerdik otları baḡlardıḥ èle getirirdik. saḡlam olirdi evet e işde eskinin şeyi
bu.
- sene bin doḡuz yüz elli doḡkuzda asgere gètdim. o zaman üsti açılı arabanan gètdik.
190 yani o zaman bèle taḡsi maḡsi otobos falan yoḡdı. bin doḡuz yüz elli doḡkuzda
izmire gètdik ^cecemiligi izmirde yapıdıḥ. ordan arḡadaşlarımız vardı. allah reḡmet
ètsin bi kısmi vefat ètdi. geldim işde şofèr kırsuna gètdim. sene bin doḡuz yüz
atmışdan beri şoforlık ederem. onnan sora asgerden geldikten sora reşberliḡe öküz
reşberliḡe devam etdik. tirakdörler çıḡdı. tirakdörlerden sora araba aldıḥ. arabalardan
195 işde reḡmetli baban da barabardı. irana çalışdıḥ, iraka çalışdıḥ annadın. yani o
çalışdıḡımızdan hêç memnun degildim. yani şöle memnun degildim o güzel
ḡeyatımızı kıpılarda bitirdik yani çoḡ beklerdik o savuḡda. bèle arabalar degildi ki.

şimdiki arabalar evden daha güzel yatağı içinde yorğani içinde kaléferi içersinde sobasi içersinde her şeyi içinde. e bizim bi tüp yaħardıħ ayaħlarımızı tüpde 200 kızdırırdıħ. camlar bütün buz bağlardı ele zehmetliknen şoferlik yapırdıħ. rehmetli baban da fordların zamanında vardı onnan sora vazgeçdik. men artıħ çocuħlar yetişdiler şoferlikden vazgeçdim. yani o meslegi de evet hoş meslekdi parali meslekdi yalnız zehmeti çoħdi.

5. CEVAP: béle şeler diyellerdi ama biz görmedik. misali esgiden şubat ayında 205 deniz ıarısı varmış. misali esgiden öleydi. bi kadın doğum yaptığı zaman orya onun gösgüne igne sancallardı, demür bıraħıllardı deniz ıarısı gelip eve girmesin diye. evet varmış. bu ıalali faħradıngilin dedeleri işde deniz ıarısını yaħalamış evünde dört beş sene ıalırdırılmış. gerçeklik var gerçek payı varmış. çocuħ büyüyor çocuğı alır kucağına çocuğa diyir ki bu ciciyi çek bu ciciyi çek. igneyi vurmuşlar ya gösgüne 210 o el atamaz kendisi el atamaz. çocuħ çekir gösgünnen ııħarınca çocuğı bıraħir yere, evüzden tabağızdan ekmeğ esgik olmiya evüzden de zibil evet beddü'e étmiş gidir denize. evet varmış ele esgiden uci boyunduruħ vardı uci boyunduruħ diyellerdi. bi gece dağda ıalırdıħ, yani men şahsan görmedim yalnız böyüklerimizden gören olmuşdur. uci boyunduruħ diyellerdi misali bi uci yerde bi uci gögde evet işde ele 215 seferberlikden geldikten sora bunnar vardı zamannan ġeyboldı. esgiden şeler de vardı misali dağda teg ıalırdın ba'zen yerde. bizim ıulaħsızda şıħ helil vardı, şıħ helil gidir baėdadıħda andırın muğaresi derik, andırın muğaresinde öküzleri otarır aħşam gelir, gelir orda yatır, yatır muğarede baħir ki geldiler düğün ıuruldi davul zurna geldi başladılar ıalıp sölemeğe. ıaldılar sölediler bu da ama çoħ erkek bi adam 220 bu da şeyin altınnan ġılavın altınnan bunnara seyredir. bunnar ıalırken bunun bi kedisi varmış adı toromiş. toro vala diyiller zurnaci toro gelmedi, zurnaci toro gelmedi. bu da baħir bu baħir ki o evündeki olan kendi kedisi geldi orya vula toro sen nerde ıalıpsan, vala işde men filan yere ġetmişdim ġej ıaldım. evde pişikmiş orya geliyor insan oluyor. evet o ecinnilerin şeyinde. neyse gelir bunnar ıalillar oynillar 225 diyir ki ġidin diyir, ġidiller gelin getmeğe. ġidin diyir filankesin gelininin sandığında gelinliği bıraħıp bisimlah demeyip ġidin o gelinliği alın gelin. ġidiller ġetiriller şe yaparken ġına yaħarken gelinliğin kinarına ġına tökilir, şıħ helil buni görir annadın. şıħ helil buni görir neyse tebi diyiller ki ıalillar, oynillar, helva ıalillar. diyir ki benim saħabımı rehetsiz etmeyin bu benim saħabımdır. bi tabağ da helva bıraħıllar 230 bunun başının ucuna ġeşiller ġidiller. ııħarır ġaħır saħah olır ġaħır gelir diyir hal

mesele bêleken bêle. bu sesini çiharmir. diyir gidin filankesin filan gelinin sandığının gelinliği çihardın filan köşesine de hına tükölüp. gidiller bahıllar doğridır. bu bi müddet galdıhdan sora şıh helil otirir surfaya diyir toro ge ekmeg yê. şıh helil diyir bu bêle özünü mıraldanir sürdir şeye, diyir toro ge otur ekmeg yê bu
235 kediye diyir toro allah senin canın ala niye geldin andirin muğaresinde oturdun ekmeg yêdin zurna çaldın niye burda yêmirsen hemen ayrılır kapıdan çihıyor, o gidiş gidiyor gelmiyor bi daha. he bêle esgiden vardı esgiden vardı esgiden onnari gören çoğ vardı şimdi yoğdur. şimdi artıh görülmüyollar. valla artıh bu fenler irelledi bu ceryanlar çihdi bu lambalar çihdi artıh bu şeler misal motorlar misal devreye girince
240 bunnar geyboldılar.

esgiden annatıllardi esgiden annadılırdı hasan hisen vardı tanırdın mi, gıhların muhtarıdı. he allah rehmet etsin işde o şeye gidiyor hasruga seçime gidiyor. hasrugdan ati minir gelir hersong gabani gece geçiyor. bi tilki buna müsellet oluyor. evet atın bü yüzünnen atlır geçir o yüze o yüzden atlır geçir bu yüze, at bêle terlır ki
245 minir atın sırtına at êle terlır ki kan ter içinde kalır. evet tilki arhadan miniyor arhasına tilki şeyinde gelmiş o kılıhda gelmiş. kulahsızın bu üsde geldiği zaman köpekler ürdiği zaman o geyboluyor. gelir hasan hüsen gırh gün yatmış kendisi anlatdı rehmetlik. esgiden vardı yani esgiden olirdi bêle şeler. esgiden misali büyükler bililler bu harabaşehirden çihirdi, kadderesi kılıç bulağı vardı, o kadderesi
250 o boğazi orayı gece kimse geçemezdi he orda karşına çiharmış.

esgiler êle toplanıllardi bi araya annatıllardi hêrbden annatıllardi mihacırılığa gidip gelmeler. mihacırılıhda çoğ perişanlıh çekmişler. rus hêrbinde buralar hepsi boşalmış, delikli daşa gede hiçbi fer fert kalmamış. allah rehmet senin babana annem annatırdı diyerdi ben gözümnen gördüm, atın pisliğinin içersinnen arpayı çihartdılar yêdiler.
255 evet diyerdi şede otirirdiğ annem diyerdi seferberlige gêtmişler. onnar gêtmişler viranşehir, viranşehirden gelmişler urfaya, urfadan şeye gelmişler siverege. siverege gelince orda babamnan annem orda evlenmişler. işde anam diyerdi otirirdiğ komşılarnan barabar, bi çocuğ anasınan barabar geldi gêşdi bêle un dekke sora geri döndi bahdığ çocuğın kafasınan kan ahir. anamgil diyiller burdan gêtdin noldi bu
260 çocuğa. çocuğ burdan bu evin kedisini hırsladığ pişigi hırsladığ kesdig yemeg için he tabi yemeg için kesdig diyir dögdiler vurdılar bizim oğlanın kafasını kırdılar. çoğ yoğluğ çoğ yoğluğ işde o zaman allah rehmet etsin senin babana babam mihacırları kurtarmış, ahlat mihacırlarını. babam asgeryeye asgeryenin buğdasını almış.

asgeryenin buğdasını sırtınan daşıyacaqlar çuvallarnan ambarlara. babam çoğ aqıllıdı
265 allah rehmet etsin baban, babam çoğ şedi. getirir çuvalların misal bu çuval ya
getiriyor çuvalın içersine ters cep yapıyor cep tikir, boşaldan zaman o cebe buğda
doluyor. ne gede dolir bi avuş mesela işde o buğdanan mihacırlari kırtarıyor. sekiz
on tene mihacırlar misali babamın yanında girmi tene çalışıyor asgeryede. babam diyir
o buğda o mihacırlari gutartdı. evet esgi çoğ yoğluğ çekmişik çoğ yoğluğ yani o gede
270 perişanlığ çekmişler ki şimdi dünya ayağa galhıyor. o zaman per perişan ajlığ.
eskiden çarlığ giyerdik misali ele herkesin eline geçmezdi çarlığ. misali ferzedelim
veştongda kimin evünde var, heci ömerin. heci ömer bi heyvan kesdigi zaman
herkêş giderdi ona, onnan bi heyvanın derisi alırdı, birer zoğ getirirdi onnari çarlığ
tikerdi bahar oldi mi. kışın da çarlığ giyerdik. men çoğ giymişem men çoğ giymişem
275 çarlığ kışın da yazın da bele ayakqabi mayaqqabi lastig yoğdi. çarlığ giyerdik bahar
oldi mi. yalın ayağ çütün peşinde çüt ederdik. o çarlığlar yırtılmasın diye kıylardığ
şoğuma yimişah qala. aqşam aşdığımız zaman oni giyerdik ayağımızza düşerdik
öküzlerin peşine ele gelirdik. şimdi bu asrın zürriyeti cenabi zülcelal hezretleri ele
şeler nesib etmiş ki, vallahi bizim evde yegenim vallah inan ki ha u taşsinen üç tene
280 ayakqabi var he vallah. eskiden dedim ya çarlığ giyemezdik bulamazdığ yoğluğ vardı
yoğdi yoğdi esgiden arabalara lorğ yapardığ biz boyunduruğı bağlamağ için onnar
lorğlar vardı bu heyvan derisinnen yapardığ oni onnan bağlardığ çüt ederken.
ğanderekler vardı o ğanderekleri o lorğnan bağlardığ. şimdi cenabi zülcelal hezretleri
bu asrın zürriyetine ele şeler ihsan etmiş ki kıymetini bilen yoğ. allah bi daha o
285 günneri göstermesin genşlere.

-IV-

Adı: Güleser

Soyadı: Akyürek

Yaşı: 59

Eğitim Durumu: Yüksekokul Mezunu

Mesleği: Emekli Öğretmen

Derleme Tarihi: 27.07.2012

Derleme Yeri: Selçuklu Mahallesi

Konular: Günlük hayat, şiirler

1. SORU: bizim buranın meşhur kargışları nelerdi?

karlı dağları aşa aşa
belimi vèrmiřem dağa
sığınmışam ğırh ğardaşa
sen de bize imdad eyle

5 anadan aldım innabi
boynumda hemayıł ğabi
hınındaki hıdır nebi
sen de bize imdad eyle

anadan olmuşam uşağ

10 belime bağladım kuşağ
yüksèkde hasan padişah
sen de bize imdad eyle

anamdan emdüm yumağ sùd
cehennemnen çılmaz řesùd

15 yol üstünde dede maşsud
sen de bize imdad eyle

yandı ciger oldi biryan
hamzalıda ˘ereb üryan
sen de bize imdad eyle

20 anadan almışam öğüt
poladoğli söyler beyit
al destede sultan seyit
sen de bize imdad eyle

bıldır gelmemişem bu yıl geliremem

25 toplaram şilori erigi babam
ne inahla çaldı ne turp ne kelem

ne°let ola bële zamana babam

diyir Һarmana laşan atdım. laşani bilirsen mi Һarmana Һarman ekinin biçilip gelmesine. dur men san annadam ğardaş. biçilmesi oraҺnan biçilir deste edilir, onnan 30 sora baĝ edilir, baĝdan sora o baĝlar yüklenir arabaya gelir Һarmana. taya tayadan döneller onun açılıp Һarmana daĝılmasına laşan denir. o laşanın üstüne çatma gamnan çatma Һurulur, gama iki tane öküz. gamın üstünde çatma da başa bi at koşulurdi ya eşşeg yanına da danalar inekler şeler veya iyi bi öküz koşulurdi dib öküzi denirdi. en sona da bi öküz koşulurdi. o öküz yerinde döner dib öküzi denirdi. 35 diyeller ne dib öküzi kimi ğahmirsan dönirsen dönirsen yerinde. baĝ tebi dib öküzi kimi oturma baĝ bu deyime. ha yoĝuş dibinde arpa öküze kar etmez. bunnar atasözüdür. yoĝ yoĝuş dibinde arpa öküze kar etmez. çoĝ müstehcen şeler de var öküz olup gopa mi sıçacaҺsan. gop arabanın öküzün koşulduĝı yerin arҺa tarafına gop denir. istedigı zaman gopa pisliir ya öküz olup gopa mi sıçacaҺsan yani bende 40 çoĝdur kelimeler cümleler.

memet aksoyun var diyir:

eşo eşo dedin Һudurdun

torpaĝ başan niye gazınç edirsən

el ĝızının rehedini de bozdun

45 ömrin moz ömri ola arvadım

yani Һari Һoca birbirlerinden tartışillar. men çoĝ Һullanıram bunnari ondan bunnar hep ezberleyipler. reҺmetli babaannem de çoĝ Һullanırdı. dedim mesela ezayi ilk defa duydun aҺlatda kirbite eza dedigini. biҺeri nedir biҺeri çekmir paca çekmir. “şipana şilor gelen kilor” bilirsən bu atasözünü. her gelen birbirine yani bu Һapının girişinnen 50 Һapiya şipana diyeller ya şipana şilor gelen kilor, yani yani hepsi birbirine benzir gelen hepsi °eyni şeyi yapdı demek isdir. şipana şilor gelen kilor yani şilor kimi hepsi şipanadan yuvarlanir gidir. şilor daldan bıraҺırsan yuvarlanir ya. şilor nedir yaban erigine diyirik. şipana şilor gelen kilor. ba bunnari şêtdigimde belki unudurum yeri geldikçe men çoĝ Һullanıram. he dedim ya o ĝün kimdi man dedi dedim boş vër 55 yoĝuş dibinde arpa öküze kar etmez. bunnan sora bële durdı dedi nasıl bi söz. dedim öküzi aj koy koy koy ge ginen қоş arabaya yoĝuşı ac öküz ҺıҺar mi. getirir arpa vërir öküz tıҺanir.

- evlad için anodan güzelleme oğluna
ğurban olam tezbêh elde gelene
- 60 asger palaskasi taħıp beline
menim oğlum bi tenedir bu elde
o kara gözleren ħurban oluram
motğemeri giyer rengi yeşilden
o aci cığara düşmir elinnen
- 65 bêle baħ üsgürir oğul men ölem
san gelen tifağa balam alıram
peşreng başi kimi guvang başında
kofinin siperi yënip ħarşına
bıldır girip undoħuzu yaşına
- 70 kofi egenime yësir oluram
herğuştayi vuran elleren sađlıħ
anasına alıp ötegin yağlıħ
vula egil de öpeyim ah üzi de yanıħ
- 75 o yanıħ üzleren ħeyran oluram
sesi gözel yırlir bağın başında
ħabađi hêç sevmez ayran aşında
menem neler bulup turşî aşında
aşı yanağızda ħurban oluram
- 80 ot biçende êle barmaħ gıjladır
bi çav eşer tel bağıdan aladır
gün doğanda bi part ot tayadadır
o ħezil saçlaran ħurban oluram

- 85 sekkenin başında ekin biçenim
kargayı gırları gece geçenim
anasına sakız tutup gelenim
men o barmahlara kurban oluram
düşembe günneri bağ suvaranım
çarhelge bağına bergon yapanım
- 90 erig tökip işbayan yaranım
oğul ele men san heyran oluram
sabbah namazında koyun tutanım
tendir eve kalağımı yapanım
- 95 unnari ambara katanım
o güzel ellere kurban oluram
güzün genereşden odun getirir
teğotun dağını geven yetirir
sekkvüllük yapar tavla süpürür
- 100 tarçih tökenime bedel oluram
bedirhanalarda dögmeme töken
tek başına un god yarmami çeken
horozlar ötende dami süpüren
o yarali ellere kurban oluram
- 105 emegim helaldır iki dünyada
cümleye nesib et ey ulu mevla
esgere gidecek gelip pusula
tüfeg tutan elen kurban oluram
sağ selamat gide gele asgere

- 110 çavuş ola te^clim vère erlere
topbuĥ vura selam çaĥa beglere
popenli papugan ĥurban oluram
 ĥaĥ taala baĥiřliya man seni
sefil ĥoymiram ki asgerde men seni
- 115 bi ay yüz yolliram bi ay da elli
o civan esgere yèsir oluram
 bahar gele çedeneyi ekerem
 güz olanda südlü buĥda ederem
 ĥavururam cevüznen ĥonça ederem
- 120 kışlada görerem ĥurban oluram
gelinimi tā geçen kış bulmişam
un üçüne girsin taĥaram nişan
esgerden gelende taĥaram nişan
toyun gèvisine ĥurban oluram
- 125 eĥd etmişem bi ĥoç ĥurban edem
 men nevesiz bu dünyayi nèdem
 uřaĥların görem èle ölem
 ĥadan belan tifaĥların alıram
ötegin elime bi tebrig gèřdi
- 130 adreseyi gözüm zor zeĥmet seçdi
deĥ düşünce aĥlat ĥetirime düşdi
ĥetirleyip yollayana var ola
 dedim bu ne^cmeye vèrem bi cevap
 tensizlik de etsem sayıla sevap
- 135 baĥıp da şad olsun hemşeri eĥbab

- hetirleyip dinleyeni var ola
nêce hekkî borci ola üzi qaranın
muruz edir vay nêce yarım
men san bi bedre ayrani hardan bulam
- 140 nêce hekkî borci ola üzi qaranın
kutli kumaşlari giyir dolanir
ne küçügi bilir böyügi sayir
heşil tasi kimi geynir gubarir
nêce hekkî borci ola üzi qaranın
- 145 ešo ešo dedin kudurdun
torpağ başan ola niye gazınç edirsen
el gızının rehedini de bozdun
ömrün moz ömri ola arvadım
ahd vehd eden kêftor sen degil midin
- 150 zino gelinin qargış tökende
niye söz sayırsan sen bu sebiye
ömrün moz ömri ola arvadım
sabbah gağir tezden suyuni isidir
ebdes suyun elen peşkirin verir
- 155 sen gağmazdan çortimizi isidir
dehe ne isdirsen sen bu gelinnen
hamurda tendirde sennen barabar
sırrımızdan vallah vermez kimseye habar
elleri göskünde emüren bağar
- 160 menem sen ne isdirsen zavalli gelinnen
yaşı daha un dört fatonun biridir

- zavalli ne bülsin gelinlik nedir
saburinan böyür yetişir diyirdin
gorbagorun ğızı sen ne isdirsen
- 165 yèsir mi tutmuşuñ biz apımıza
yaşmağı eyidir vallah huyi da
ne olir zavalli parça yatanda
ömrün moz ömri ola arvadım
annaminam bu ne biçim cigerdir
- 170 néce ğardaş ğızı degil düşmandır eldir
gine diyir benim bibim eyidir
seni bu geline urban olasan
elbet bi gün duyar dedi ğardaşın
toba arışmanam yara da başın
- 175 utan utan elli beş oldi yaşın
ömrün moz ömri ola arvadım
diyirsen olirsan gelinnen teref
düşman olmağ için yoğdur ki sebep
- 180 insandır zavalli yatacağ elbet
ömrün moz ömri ola arvadım
argışınan arışğ başladığ söze
sahabsız uzılar bi oldi düzde
ander hırço oyun itidir sözde
- 185 dağıldi termaşlar toplayamadığ
menem ne meħne nesib olacağ
cevüzün dibinde bi tavla yapmağ

- o gün ola dana doluğ dolduram
dostlarım güvene düşman küsene
- 190 parğa istemedim iki baş inek
ati men nêdeyim yeter bi eşek
altlarına sereyim fişkidan döşek
o gün ola mi bi tavla yapam
tozi torpağına mısran sereyim
- 195 gümürzeyi içersinde dolduram
danayi doluği gaba bağliyam
o gün ola mı ki bi tavla yapam
bızavlar çüt ola çütü de erkek
dağdağan yapam yulduzi belek
- 200 dağdağan bilirsen mi oni ağaşdan yapallardi süslellerdı bèle naqışla işlellerdı gacık
yapallardi, o dağdağani gacıga geçirillerdi bağlallardi öküzün başına. gacık gezilden
keçi yüninнен gezilden eşellerdi örellerdı boyallardi rengarenk, onun başına bi de
püskül yapallardi uzun, öküzlerin buynuzuna bağlallardi. dağdağani da ipnen
bağlallardi bèle alnında gecik de onun üstünde buynuzlarda. siz onnari görmeyipsiz
- 205 he.
bızavlar böyüye olalar tosun
aslan dilber kıoyam adlari olsun
öküzlere eskiden ad kıonulurdi tebê.  ereb bizim Şe vardi  ereb vardi  eyi bilirem,
dilber vardi dilber nazli, ceyro bırağıllardi aslan, maral, ceylo, leylo bağı burda da  ele
diyir.
- 210 bunnar kimin diye el   alem sorsun
o g nler ola mı ki bi tavla yapam
boyunduruğı vuram boyunlarına
çav ısladam d şem s tey yoluna
- 215 çenklerin sesi burdan duyula

- o günler ola mi bi tavla yapam
- sekkenin başında ekin biçem
- partozi döşiyem harman edem
- partoz ekini part yapallardi oni yığallardi ona partoz diyellerdi bi araba patoz
220 getirdim diyellerdi. otuz bağa partoz diyellerdi, partoz vuracayıh ifadesi ordan gelir
makinenin adi da.
- aslannan dilbernen közeri tökem
- o günler ola mi bi tavla yapam
- közer de harman olduhdan sora savurullardi. yele vèrdikden sora samannan buğda
225 ayrilir oni sarada vurallardi. saradin altına buğda tøkilir üstde közer kalırdi. üstde
kalani yığallardi ayri harmanda yığılırdi. ekin bitdikden sora oni harmana tøkellerdi.
tekrar gamnan közer tøkellerdi. asıl buğdanın eyisi közerdedi. en temiz en dolğun
buğda közerde olurdi. südli buğdayi genelde onnan birağıllardi dögmeyi çoğu da
dögmeyi. taneleri iridir.
- 230 men ot dağında o gède kalmışam, sakız tutmuşam ot biçipler men tırmıh etmişem.
ekin bunnar ekin biçerdi biz arhalarında deste toplardıh. men hepsini yapmışam he
menim yapmadığım iş yoğdur. onnar niye unidillar gèt benim yaşımdaki kadınların
heçbiri bilmez. ev karısı da bilmez ciddi diyirem.
- bereketli ola buğda şuşasi
- 235 harmana yığılan buğdaya da şuşa diyilirdi. buğda şuşasi yüz tenekelik bi şuşa
vurdum diyir buğda yığınınna şuşa denir.
- fekkire vèrem doldurup tasi
- yarma döğme yapa uşahlarım anasi
- o günler ola mi bi tavla yapam
- 240 kargada döğdün mi getirem uni
- dolduram ambara pinakonlugi
- yarısını satam ahsata yapam
- koroğluna pazen fistanlıh alam
- kışlıh çay şekeri eve dolduram

- 245 o günler ola mi bi tavla yapam
aḡ babo yer vërmezsen menem men ne yapam
- birez baḡsëdem aḡlat ḡalınnan
evvel yemeginnen sora halınnan
- 250 erig açmasinan cevüz içinen
meşūr meyvasıdır bunnar aḡlatın
başta çorti gelin dönek pılava
bişirip balıḡı koyun kıraḡa
meşūr yemekleri bunnar aḡlatın
- 255 inahla dolması kaç kızartması
ne gözel olur ḡerse çalması
ara yere girer ḡelbūr ḡurması
meşur yemekleri bunnar aḡlatın
- 1.CEVAP:** kor ere kefinsiz dul ere duvaḡsız gidesen
- 260 al yësen yeşil ënderesen
gerdanın kurd_ola erin dul_ola
allah seni baḡışliya alma kimi naḡışliya, ömrün uzun ola toyun güzün ola bunnar da
du^celeri
yata yata yan etlerin çürkiye
- 265 pörkün anan ḡoynunda ḡala yani ölesen
fesin anan saḡliya
vurucin atli gele yani savaḡda seni atlilar vuralar
boynun bostan arḡi ola
igidler çigninde gidesen
- 270 muradın gözinde ḡala

hınan göge savrula

üzün duvağ dodugun hına görmiye

barmağların teşan töke

değen ala şikilin

275 maraz ala o doro dodo şikilin

ötegin dayazan, şimdi biri arhadaşına annadır. ötegin dayazamgilden gelende gızlar bergonun başında oturillardi şortuk toğullardi. değenliler ële de gözeldiler. kazağ kazağın haruşasına şortuk denirdi bu şortukdan kemer toğullardi.

280 ne totabasan kaldır ële totaba eli ayağı iş tutmaz. değen ala o totaba başın. ële bi totaba gelindir hêç elinnen iş çılmır, çoğ totabadır. bu şekil yani cümlelerde kullanılırdi. tahtada kala o totaba şiklin totaba başın, değen ala ellerin ne edemirsən. onnan çoğ ağır bi şey var geynana gelinine diyir karnın doli memen boş kala, ağ südüm yësen yeşil ënderesen, ağzınnan gire burnunna çıha. işde dedim ya yeri geldikçe kullanılır. çoğ müstehcenleri de var. helvasi kızı birine osuruğı tozi birine.

285 he it ağzınan deniz heram olmaz.

ağlatda mecaz çoğdur bi de mizahi yönü çoğdur. it arabanın kölgesinde yatır sanır öz kölgesidir.

290 mesele bu beş dekkenin çocukları babalarının mezarını yapillar, geliller gardaşlar para toplillar. hani gidiller birine para istiller onda da para yoğ ya, diyir babo kapda mi kalmışdi, damı mi damcılırdi kırada mıdi yoğsa kapiya mi atillardi, bu paranın yoğ zamanında şe yaptız. dedim ya ağladın mizahi yönü çoğdur.

-V-

Adı: Hasibe

Soyadı: Ertekinoglu

Yaşı: 67

Mesleği: Ev Hanımı

Eğitim Durumu: Okur-Yazar Değil

Derleme Tarihi: 23.09.2010

Derleme Yeri: Saka Köyü

Konular: Anılar, günlük hayat, gelenek görenekler

- 1. SORU: Çocukların yaşalarını, ne zaman doğduklarını neye göre belirlerdiniz?**
- 2. SORU: Eskiden napardınız, günleriniz nasıl geçirdi?**
- 3. SORU: Çocukları nasıl büyütürdünüz?**
- 4. SORU: Hayvanlarla kim ilgilenirdi?**
- 5. SORU: Doktor yoktu, peki doğum hastalık durumlarında napardınız?**
- 6. SORU: Gelin kaynana ilişkileri nasıldı?**

damci damci gelirdi hesürler allah o ev o barh kalirdi bele sular içinde. biz şimdiki bu savanlara şe diyerdik cecim. onnan sora kızıma diyem işde neler çekerdik. bedrenen torpağı bedreye doldururdum cobannan o torpağı gızlar çekellerdi dama, torpağı çekellerdi dama damci dura. şe diyelerdi nedi onun adi loğ o loğnan da gızlar
5 ifah güjleri yetmir babalari evde yoğ o loğnan da bi kere gız hülo çoğ çekip, men doldururdım hülya çekirdi dama o tavlanın damına. kızım o tavla damlardi o davarlar kalirdi suyun içinde vay vay vay vay biz ne çekmişik. davarlari götürürdüm suya bele bütün buz donardi. bu tülbentim yağlıgım buz donardi vallahi buz donardi gelene geder. işde biz neler biz neler çekdik. qarlar yağardi adam boyi o qarları aç,
10 yol aç davarların altını tök. tavlamız da çuhurda tahta biraşirdıh uzun tahta ordan el arabasınan çıhardasan ki o davarın altını götüresen tökesen. yol mi açasan qarları mi açasan yohsa davarın o çuhurdan. benim belim niye bele oldi benim belim o çuhurdan davarın altını tökmekten oldi. aşağıda bulah vardi evimizde şe me yohdi o zaman sanrafış bişe. o zaman kuyi kapının ögünde vardi yapmirdıh etmirdik. onnan
15 sora sanrafış aldıh çıhdıh. gidip gelene gede o bulahda su içene gede biz ölürdük gidip getirene gede davarlari işde. neler çekdik men neler çekdim.

koyun gırhardıh yunun üstünü alırdıh çorap ederdik altına çirk diyerdik alda kalana çirk diyerdik, o çirki de elinnen egirillerdi lop çul ha lop çul verirdik çul tohiyan vardi tohurdi lop çul getirirdik sererdik. °eyni çuval kimi. çuvali tohiyan şeyi de lop
20 çul tohillardi onnari sererdik bele şimdiki kimi bişe mi vardi. lop çul yundan tohullardi oni sererdik hesürün üstüne. cecim de yunnan tohurduh şimdiki kimi savan mi vardi. benim cehizimde anam verdi bi tene gine oni da çirkden egirmişdik yapmışdıh. çıhardıh damlara teşinen eşerdik çorap tohiyah. işda bu lop çulların tellerini eşerdik egirirdik ona egirmek diyellerdi bele katlamasına da şe diyellerdi
25 eşmek. eşerdik he egirmek eşmek egirmek bele elinnen yunları teşinen egirirdin dönerdin oni iki kat ederdin dönerdin oni da eşerdik ona da eşirik diyerdik. eşerdik verirdik çullar tohunurdi gelirdi lop çul yunnan. ide^cenen gızlarnan barabar çıhardıh barabar ide^cenen işde o teşilernen her birimiz alırdıh bi teşi bi yumah elimize vallah gerçek alırdıh çıhardıh dama, damda bi kere eşerdik kim çabuğ bitirdise tez bitirdise
30 kim tez bitirdise he.

tavuhlar da yalahda su içellerdi yalağa su doldururduh. daşdan bele oyuklallardi. be legen kimi olurdi ona suyi doldururduh tavuhlar içerdı. he onun da adi yalahdi. küçüg

yapallardi éle böyüg yapmazlardi béle alti daş qalırdı üsti daha geniş alti küçüg üsti geniş olurdi su doldurullardi içine.

35 küfte yapardı kiroliyacayı kütfeye kiroliyacayı. he yuvarlamaş diyiller şimdi biz kiroliyacayı, kiroladı işde éle diyirik.

çoş meseleler var işdá akkılıma gelmir çoş çekmişik biz. pencer ekirdik, kartop ekirdik, ekerdik işde güz olurdi sökerdik işçi tudardı, işçiler gelillerdi onnan sora kartobi satardı şe gelir aparardı nedir onun adi ne diyiller zebzeciler gelirdi götürirdi satallardi. yani onnar araci olullardi zebzeciler verillerdi başka yerlere satallardi biz 40 parasını zebzecilerden alırdı kartobun. e penceri de sökerdik şeye verirdik qantara verirdik devlet verirdi parasını. her şe de ekerdik oğul.

bizde yaşmaş vardı vala bi sene geynimden yaşmaş tutdım kıs pıs kıs pıs kıs pıs üzümüzi çekerdik gözlerimiz görünürdi onnan da elimiznen şarat et kıs pıs kıs pıs. 45 başdım yoş vala men vazgeşdim dedim vala men becerebülminem, yaşmaşı biraşdım getdi nedom beceremedim

başkala ekerdik başkala, başkala qurusi yeşil fasilyeye başkala diyirik biz. başkala, çakşala, erik keyisiye erik diyirik biz eskiden erik diyerdik şimdi o taraflarda erik diyiller biz ona şilor diyirik. bizim dedigimiz erige o taraf keyisi diyir. bizim burda 50 aşlatda biz erik diyirik erigin yeni olmasına çakşala diyirik onnar çağla diyir deşdikden sora erik diyirik onnar yeşil erik diyir biz şilor diyirik.

erik şarman zamani deger sicaş aylarda temmuzda, ağıstosta.

1.CEVAP: men taréh maréh bilmenem ki ha şimdi de diyerem ki filan yaşlarına girdiler. e kaç doğumlular diyiller e men ne bilem doğum nedir hangi yılında oldi. 55 men yıl mıl bilmenem men diyerem ki işde bu yaşdadır, erikler degende oldi, şarman zamani oldi, bostanlar yeni tökende oldi ne bülüm yarma geynedende oldi.

biz şimdi buğdayı geynedirik hedik olir hedigden sora da biz yarma diyirik şimdi bulgur diyiller biz yarma diyerdik. büyük qazanlar vardı büyük ocaşlar yapardı büyük qazanlari biraşırdı o ocaşın üstüne odun tezzek davarların şeyine tezzek 60 diyirik biz odunnan tezzeknen o büyük qazannan geynedirdik ottuz teneke. tabe su geynerdi su béle diş diş geynerdi onnan sora biz buğdayı tökerdik içine hedik olurdi. ottuz teneke geynedirdik dönerdik bi zamanlar çullara sererdik béle beton meton yoşdu ki çullara, naylonlara. qapi qapi dolanırdı qapi qapi dolanırdı ki çul

topliyağ. işde éle geynedillerdi ki mesele benim yarmam kütulur o kuryiacağ. çullari
65 toplardığ böğün benim yarmam kuruği sora öbür komsı geynedir çullarımızı verek
ona onnan sora da bi kere naylonlar çığı. naylonlardan onnan sora da şimdi betonlar
çığı betonlarda damlarda kúridillar. önce de çullardan kúridirdiğ oğlum hedigi
yarmayı hedigi tezesini çullarda kúrudurduğ. oni da yollardığ degirmanı döğülürdi.
döğüldükden sora da elenirdi artlanırdı onnan sora çekilirdi. pilavlığını ayrı
70 çığardırdığ yarmayı sümündürüni küfteligi de ayrı éle.

mesele buğdayı döğerdik döğme éderdik. döğmeden helimaşı yapardığ döğmeden
turşiaşı yapardığ döğmeden erigaşı yapardığ döğmeden bunnar hepsi döğmeden.
döğmeden herse yapardığ başğalari keşgek diyir biz herse diyirik tekrar ginen bizim
keşgegimiz var nohutnan pilav kimi pişiririk onnan sora döğmeden çorti yapardığ.

75 çoğ eyibdi yaslamağ ağızını yaslır, filankesin ağızını éle yaslıllar yaslır he ağız
yaslamağ he dınaz edir ağızını yaslır yani lağ étmek. şimdi lağ étmek diyiller he hoş
karşılanmaz bunnar hêç hoş karşılanmaz yani yaldatmağ.

man safdır diyellerdi kandıııllardı gülellerdi üsdüme. mesele diyellerdi bi sefer
ğardaşım musdafa dedi ki éle heci usdayı vuruplar éle vuruplar béle kanlari ağı
80 gétđi. men de ne diyellerdi inanırdım men de dedim vay torpağ halıma, torpağ
başıma herifin zaten çoğ canı vardı o gede kani gétđi.

işdá allahın gederı vérdiler ama sonnan millet daha yemek yemiyenler, üzilenler,
ağliyanlar, sızliyanlar. millet dedi ki bu uşadığ. çoğ isdiyeni vardı babam diyirdi
uşadığ vérmirdi. onnan sora vérdiler meni köyli şok oldı ağladlı şok oldı o küçüğ
85 gızı néce vérdiler diye. işde béle onnan sora gözi düşen de vardı babam dedi ki men
ona vérmemem, kapi komsıyığ. onnarın dili durmaz, kifr édeller men burda
dayanamanam. men ona vérmemem kaldi bi gün işdá derse gidirem gine derse
gidirem ere vérdikden sora derse gidirem, bi gün bağdım éle çığı ordan gözi düşen
adam dedi bi dekke dur san bi şe söliyecegem. men çoğ görđdüm. o dedikçe vallahi
90 bi şe yapmiyacağam san bi şe söliyecegem. men görđdüm gaşdığ, özümi atdığ
hocamgile gétđim hocamgile. dedi gız hesbe san nölup niye rengin gaçıp. dedim yoğ.
nêtdise hêş bi şe sölemedim. sölemedim, dersimi aldım geldim eve. anam dedi ki
niye o rengin gaçıp gızım senin rengin, dedim vala hal, eğval béle. benim garşımı
kesdi man dedi ki san bi şe söliyecegem, men görđdüm, onnan sora köyün içinen
95 geldim o kinardan gelmedim. dedim köyün içinnen geldim. meni tutar mutar ne

bülem allah qorusun, geldim onnan sora dehe babamgil qomadilar derse gidem. dügünüm yapıldi. dügünüm yapıldıhdan sora oñudum, gëtdim o hucanın yanına oñudum, işde qur^eeni elde ëtdim . nişanlıken görñdum oñumadım, babamgil şëtmediler görñdilar adam qaçıra. adam qaçıracañdi meni.

100 bi gün de anam gidip bi yere. man dedi ki qızım, serini atardıñ qapının arñasına. qapıda ne vardi kitliyek. anam gëtdi seriniyi atdım öküz arabasının serinisini atdım arñasına, bacım nesbe gëtdi heci selimgilden bi şe getire. bañdım nesbe gelmedi, çıñdım küllük diyerik biz şimdi çëplik diyiller biz küllük, çıñdım küllüğün başına megersem o meni gözetlirmiş, o oğlan. zibil tökilen yere küllük diyerdik ordan
105 qağırdım nesbe, nesbe. dedim nece yedisi diye man arñan dön. döndüm arñama bañdım bu gözi düşen ële gelir ële gelir beñe hıznan gelir. o geldi men qaç eve, qaç qaç qaç özimi atdım eve qapıyı örtüm. qapıyı örtüm, o seriniyi atdım qapının arñasına. vala bacım nesbe gelir buni sögir. sen utanmirsan mi ordan gördüm sen bacımın peşine vërirdin bacım ancañ özini gurtardı. çoñ şeler yaşadıñ oğlum.

110 kerki şimdi keser diyiller, dızdızan da tez ağılyana diyillerdi. bu ële dızdızdır, bu ële dızdızdır her zaman ağlar.

kerki, buñçi, hızar, dörpi ağaşlari bele ilman ëtmeg için. babam şe yapardı onnan bülirem. harol çüt yapardı onnan bülirem. öküz arabasi yapardı her şe yapardı babam.

bezden köynek tikerdik, bezden tuman tikerdik. diz doni diyiller şimdi biz tuman
115 diyerik dize gëde gelirdi o zaman erkege de arvada da tuman diyerdik erkege de bezden tikerdik. özümüz de bezden tikirdik. ële olirdi dırelden tikirdik. dırelden tumani, dırelden tikirdik var mıdı. dırel alırdıñ o direli tikirdik ama erkeklere dırelden yoñ, arvatlara dırelden. erkeklere bez alırdıñ. ^emeriқан bezi he ^emeriқан bezi alırdıñ hem köynek tikirdik hem tuman tikirdik.

120 uşahlarnan barabar cevüz oynardıñ cevüzi ederdik bilye işde cevüz oynardıñ cevüz udardıñ. bilyenin yerine cevüz udardıñ, kim vurdisa cevüze cevüzi alırdı.

öküzlerin tıvini keşav ëderdik. öküzleri demürden keşav vardi keşav ëderdik, onun tıvlerini yığallardi top ëdellerdi. yerde iki tene kortuk qazıllardi işde o toplari atallardi kim qazandisa. davarların tıvlerinnen.

125 colli vardi daş qoyallardi orta yere işdá bi qaş kişi düşerdi peşine. ege peşinde olan o adami tutamedise o adam gelirdi ayağını daşa vurardı diyerdi colli. birbirlerini

kavalallardi. daş orda ama o peşine düşüp oni kavalıyan adam o önde gelen adam daşa ayağını vurduğınan diyerdi “colli!” tekrar o kazanırdı, gine o adam düşerdi onun peşine. ya o adam oni vurardisa eyağını daşa vurmada colli edemezdi.

130 çoğ heneg éderdik éle heneg éderdik hem de ne biçim heneg éderdik.

cigga, ağacı cıggasına, uşahlar çıhallardi ağacı cıggasına. he valla colli oyniyanda da çıhallardi, oğraşıllardi kavalıyan adam çıhardı oni ata aşağıya. oni tuta. oni tutabülirsen mi, o atlar aşağıya gider. işdá cıggadan atallardi özlerini aşağıya colli edellerdi.

135 kırşa da, qar mesela aşşamnan sertleşir aşşamnan sertleşir eyağın basdığı an cır cır eder ya ona kırşa diyerdik. o kırşa kır batmaz. üstünde gêt bêle düz gidersen bêle cır cır cırdar aman batmaz kırşa qar.

bi şeye bahardıh mesela ona değ düşdün mi men diyerdim gız sen oraya değ düşdün mi.

140 dekçi, dubaraçi, fırladaççi.

sosrat malamat olasan, isi yatasan savuğ gahasana ahladıñ kargışlari. o sukumuni muruzuni yıhdi, mozladi gine mozladi, gıdalari geldi nemrüdün dağınnan.

2. CEVAP: işnen güjnen geçerdi oğlum. her gün gah tendir yandır, yemek pişir. her gün tendir yandırırđı. çölmeklerde yarmaaşi, turşiaşi bi gün yarmaaşi pişirirdik oni o gün yiyerdik biterdi devirsi gün gahardıh o çölmegi iki çölmeg işledirdik oni şe yapardıh, oni biraşırđıh hariklenmege öbür çölmekde gine bi gün çorti pişirirdik o gün yiyerdik. onnan sora devirsi gün ginen tekrar helimaşi pişirirdik o gün o helimaşini yiyerdik, yarmaaşi pişirirdik o gün o yarmaaşını yiyerdik. oğluma diyem tendirde işde her şe tendirde tendiri külünü çıkarırdıh tendire tezzegin irilerinden başlıh kurardıh oğluma diyem ifahlarına saşma diyerdik saşmayi tökerdik işde onnari éle. yemegi tendirde yapardıh. geldiz sobaya sobaya da nemrüdden odun getirillerdi öküz arabasınan getirilen odunlari yandırırdıh. o odunların ayrı külünü kaldırırdıh çamaşır yıhardıh. işde kazanlari ocağ yandırırdıh o ocağdan işde iki kazan bi kazan yere koyardıh o sular geynerdi alırdıh küli tökerdik içine artıh o su durulurdi alırdıh

145

150

155

poraknan başımızı yıhardıh gine çamaşır yıhardıh poraknan. porak vardı oğluma diyem günde her aşşam da çamaşiri yıhardıh tendire sallardıh şişlerde ağaşlarda o

160 çamaşırlar k ururdi iŖde  le olurdi her aŖŖam yığardığ  le olurdi bi g n he bi g n yoğ
tekrar gine  amaŖıri aparırdığ denize  eyni boğ acilar kimi bağlardığ arĖamıza
giderdik deniz yağın ya biz de giderdik denizde yığardığ oni duri suda durilardığ
k urudurduğ tekrar gelirdik iki g nde  Ŗ g nde bi denize  amaŖır yığamağa giderdik
esbab diyerdik o zaman esbab yığamağa giderdik.

165 **3.CEVAP:** s d m z boldi iŖda bi tendire vurardığ ekmeğleri k ururdi k ızardırdi onnari
 ığarırdığ avardığ suyin i ine  alırdığ  eynen Ŗimdiki mamalar kimi olurdi
uŖaĖlarımıza onnan v rirdik. ekmeğin k ızartılmıŖını avardığ ĖeynemiŖ suyin i ine
 alırdığ iŖde oni v rirdik uŖaĖlarımız yerdi. mama mama mi vardi oğlum hazır bez
mi vardi  sd m zi elbiselerimizi keserdik uŖaĖlara bez  derdik iŖde  leliknen
b y td k. s d olursa s di olan s d v rirdi s di olmiyan da iŖde suyin i ine o kırmızı
ekmeği k ızardırdığ tendirde  ığardırdığ uŖaĖlarımıza o suyin i ine  alırdığ olurdi
170 melhem kimi uŖaĖlarımız yerdi patıl patıl da patıldardi bi ara.  le onnan sora Ėaz
ocağı  ığdı Ėaz ocağında iŖda yemegimizi  ayımızı yapardığ. onnan sora ibrağaz  ığdı
herk Ŗ aldı ibrağazda herk Ŗ yemegini biŖirdi.

bi odanın i inde  alırdığ. men segĖiz  ocuğı o bi odanın i inde b y td m. hep gelen
giden o Ėedder ama hepimiz de sıĖlaŖırdıĖ o odanın i ine Ŗimdi on tene yerdir
175 sıĖlaŖminıĖ.

sererdik sıranan yatağlari, boydan boya sererdik herk Ŗ  arıŖıĖ yatardi. yani Ŗimdiki
kimi ya oğlan ayri yatsın Ėız ayri yatsın  le bi Ŗe yoğdı, herk Ŗ barabar
yatardi.sererdik yatağlari yan yana herk Ŗ barabar yatardi ayri mayri yatmağ e bi
odanın i inde heppimiz uŖaĖlar ana baba hepsi bi arada yatallardi. ana baba ayri
180 yatağda, uŖaĖlar heppi bi yatağda yatallardi. zaten somyesi olan bi iki uŖaĖ somyede
yatardi, somyesi olmiyan da hepsi bi yatağda yatallardi sererdik.

4. CEVAP:men teg yapdım. herk Ŗin erkeği yapardi baban evde degildi men teg
yapardım. sabbahnan ĖaĖardıĖ. mesele ĖaĖardım giderdim altida inekleri sağardım
g t r r  atardım dağa. pancar da ekerdik patades ekerdik. onnari inegleri
185 g nderirdim, gelirdim peyniri atardım giderdim dağa evde Ėızlar oni yapallardi.
g z n de oldi mi kimse olmadı mi o zaman Ėızlar hepsi ĖetmiŖlerdi kimse
 almamıŖdı. giderdim dağa sabahnan altida inegleri sağardım s di bırağırdım dolaba.
aŖŖam inegleri sağardım ondan on ikiye Ėeder peyniri atardım, birde peynir olurdi
oni yerine sığar bırağırdım tekrar yatardım. iŖde o da  le g z de oldu mi  le oğlum.

- 190 tek başıma davar mal her şe man bahardı. baban dışarıdadi baban şoferdi. irana iraka çalışırdı. hep ağırlıh iş ük manadi, men yapardım men ederdim.
- kış oldu mi su yoħdı ki işda bi aşığıda çemde çemin orda çeşme vardı. evde su mi vardı evde suvarah. qar boran o götürüp getirmeg davarlari suya götürüp getirene geder görümüz gözümüz buz tutardi buz. davarlari dışarda suvarırdıh aħşam sabah.
- 195 ele olurdi günler kıssa oldu mi günde bi oyun suvarırdıh. sabbahnan erken ğah ki kapının öğüne davarların otuni bıraħırdıh onnari naylonun kaldırırdım nayloni naylonun altında oni qarışdır ellerim yapuşurdi bütün naylonlara kapılara donardım. o donun içinde qarıştırırdım götürürdüm davarlara verirdim. işde bele günümüz bele geşdi eski zaman.
- 200 ħarman zamani da oğlum ekin biçilirdi. şellaħdolar gelirdi ekini biçirdi. arabalar da oni part edellerdi part diyellerdi işde, otduz bağı olurdi bi part işde bi parti bi arabada getirillerdi, getirillerdi sepellerdi. onnan sora davar қоşardıh. çatma çatmanan şe gam. çatma işde dib öküzi dib öküzi de vardı dönerdi, o çatma giderdi o dib öküzi yavaş yavaş dönerdi. zevalli sersam kalırdı.
- 205 çatmada da minen sevünürdi ki gamın üsdüne miniller gamın üsdüne minen yaşadi. gamın üsdüne minen özine gidir ama çatmayı süren yorilir. eyah gamın üsdünde heyvanlar gidir adam üsdünde sürir ama çatmayı süren yorilir. ama değişirdik bi gamda olan çatmayı sürerdi çatmayı süren de gamda gelirdi sürerdi. gam he yer değişillerdi. oğluma diyem evle olurdi davarlar su yoħdı o zaman, işde şe olan zaman
- 210 ħarman olan zaman bi teg tısbağalibulaħda su vardı. herkeş davarını açardi, ħarmani davarını açardi götürürdi tısbağalibulaħda suvarıllardi. o zaman bütün heci selimgilindi, heci nejmedingilindi, receb dayıgildi, benim babamgildi, yeħye emigilin ħahıdi. heci osmanın ismetgil onnar hepsi bütün bizim yuħari çemdedi ħarmanlar ama ne gözeldi. vala gerçekten de o zaman çoħ hoş günnerdi.
- 215 aşığı çemde de çoħ. aşığı çemde de köyün ħahının çoħi da aşığı çemdedi, köyün yarisi uħari çemde ħarman ederdi yarisi da aşığı çemde ħarman ederdi. ele şimdiki kimi dıraħdordur şedir onnan kaş sene sora dıraħdor çıħdı işda o da ele.
- savurullardi buğdayi çıħarıllardi yaba vardı dırmıh vardı. işde yabalarnan ağaç yabalarnan savurullardi. saman bi yana buğda bi yana onnari da ele.
- 220 dur men unidiram be^czen. sora ħarman biterdi ħarol zamani gelirdi, ħarol zamani gelirdi. benim babam ħarol çahardı bele şeden taħtadan bele iki tene taħta çahallardi

bi de bèle bi kız ona ne diyellerdi menem, başına hup geçirillerdi kalın bi şe onnan sora hup geçirillerdi. oni bi adam boynina şimdi ˆeyni gübre bağlallardi sepellerdi ya ellerinen ˆeynen éle alıllardi ekini, bi kere sepellerdi buğdayi sepellerdi bèle bi
225 yannan öküz gidir onnar buğdayi burdan alır sepellerdi burdan alıp éle sepellerdi. o gede ekinleri o kollarinan ekellerdi. onların kolları nece yorulmazdı. kollarinan ekellerdi onnan sora o çüt ilkin çüt edellerdi çütten sora da işda çüt de uzun bi ağaşdı gine onun da başında hup şe koşallardi bi hem horuk koşallardi hem de kız o ilkin koşana ne diyeller bülminem onnan sora da horuk dörd öküznen yapallardi, dört öküz
230 olmasadı çüt öküz yorulurdi hamlardi. torpağı çekmeg éle kolay midir oğlum. işde şöumi yapanda dört öküz koşallardi horuknan bi de şeye o horuk izahda olana iki öküz bu başladıhlari şeyi oni bülminem oni unuttum işde dörd öküz koşallardi biri horuk biri de işde kotanın yanına koşallardi kotan edellerdi. işde gine ˆeyni dörd öküznen dedigim kimi harol edellerdi ekellerdi. işde éle oğlum.

235 **5. CEVAP:** ölelerdiler de dohdor yoğdı. dohdor mi vardı ölelerdiler de getmezdi. hesdelerdik, yeliklerdik, elimize geçerdise yërdik, elimize geçmezdisse éle kalırdıh yana yana. he yeliklerdik elimizde olurdisa yërdik olmazdisa kalırdıh ama şimdi olsa her şe bol alınir yëlinir. bizim zamanımızda ne vardı, bizim zamanımızda hëş bi şe de yoğdı oğlum. ara ebesi alırdı tohdor mi vardı ebe mi vardı. işde köyün böyügləri
240 arvadları gelirdi, işde ebelig ederdi çocuğlarımızı alırdı.

6. CEVAP: men geynena görmedim ki benim geynenam yoğdı gelin oldum geldim öküz arabasınan meni getirdiler. o zaman işde yuni darardıh cecim ederdik cecim diyellerdi şimdiki savanlara o zaman yunnan yapallardi cecim diyellerdi éle güzel teşilernen yun egirirdik, onnari cecim ederdik işde işde o cecimleri saraladılar öküz arabasına, üsdüne örttiler öküzleri koşdılar. meni işde o öküz arabasınan gelin götürdiler. benim başörtümü de öküzün buynuzuna bağladılar. tahşılaların önüne bağliyan şeleri benim başörtümü öküzün buynuzuna bağladılar. o zaman da şeleri öküzün buynuzuna bağlallardi.

250

-VI-

255

Adı: Abdurrahman

Soyadı: Gökbulak

Yaşı: 75

Eğitim Durumu: Okur-Yazar

Mesleği: Baston Ustası

Derleme Tarihi: 01.08.2012

260

Derleme Yeri: Selçuklu Mahallesi

Konular: Anılar, günlük hayat

bu mesleklerden dolayı küçük yaşdan insanların hevesi olmasa ilimlerin heçbirinden
istifade edemez. ilmin hocası, oğmanın yazmanın olsun sene^cetin hangisi olursa
olsun hevesdir. o mesleg o işi sevmek. biz küçükkennen işde ha bu gedekennen
sekkiz doqkuz yaşlarından itibaren o günün sene^cetlerinde kim ne yapardisa men
5 heves eder yapardım. şe atardıh top bële deleme derdik ipi bağlardıh atardıh. hızek
yapar kayardım, kayık kayardım. bële derken bunnarnan meşgul ola ola onnan sora
tabi bu arada da çifçilik mifçilige giderdik. askerliğime üç ay kalarah gëtdim
meslege bi usdanın yanına gëtdim. kağni arabasınnan başladıh. kağni arabasi öküzdi
o zaman çiftidi. iki ay gëde bi ay gëde orda çalışdım orayı sevmedim. ordaki olan
10 mesleg kabataslah bişeler. men isdirdim ki hani daha gözel bële kapi pencere olsun
şu bu. tekrar ikinci usdanın yanına gëtdim. orda da numune yapallardi. birez de orda
kaldım. orada yalnız bi arhadamız geldi istanbuldan akrabadi da orda bi baston
yapdi. baston yapışi benim hoşuma çoh gëtdi. hani cilali milali parlah ya onnan sona
usdama dedim ki man müse^cde et bi tene de bu bastonnan men yapam. dedi sen
15 yapamezsen, o ële kolay bişe degil. dedim sen man bi ağaç vër yaparam inşallah. ëyi
sen müse^cde ëtdi. çalışdım bi baston yapdım getirdim büyük abëme. ikinci meslegim
de ona dedim tekrar bi müse^cde ët eynen bunnar kimi açılı kapali sofraya altına
koymah için kürsiler vardi. oni görünce çoh hoşuma gëtdi ona da müse^cde ëtdi allah
razı olsun. yapdım ama iki gün üç gün men oni yanımda gezdirdim. o gëde sevirdim
20 sene^ceti. yani istemirdim de bi yere biraşam satam veyahut şu bu. ondan sona asgere
gëtdik. atmış senesinde oldu. feket asgerin de almillardi oğuma yazmam da yoğ.
çeşitli bi hastalıh dolayısıyla benim yüzümde gelişme de yoğdi zayıf kilosuz. diyiller
sen gidemezsin seni götüremenik. kaldım dedim yo men gidecegem niye. men
bunnari sıhırdırınca yine diyir gidemezsen, diyirem gidecegem diyir senin kilon yoğ.
25 dedim mennen on kilo fazla olani bizim mahallenin insanlari var orda dedim onnara
söle gelsinler güleşek. adamlar bağdilar komutanlar men şe konuşiram dediler bu
cesur bi adamdır dur buni rehed bi şeye yazah gëtsin. tutdilar yazdilar. he şimdi
neyse gitdik asgere asgerde evvela benim eğitim yerim balıkesir, geldik konyaya.
konyada bi fabırka vardi bağdım orda çalışillar asger sivil. hemen gitdim girdim
30 içeriye onnarnan tanışdıh. nerelisen bitlisliyem dediler bitlisde bediüzzaman
hazretleri var tanırsan mi dedim men tanımam. yahu nasıl tanırsan sizin
memleketizden bële bi zat çıhsın dünyaya ferman oğudi sen nêce tanırsan. men de
sayiram âlimleri, şıhlari diyiller yoğ. iki tene sivildi ona da şıh deyilir ama onnarın

annaddığı gibi o şeye hele men yeni bugün öğrendim o ilimlerin şeyine he. o
35 meseleleri işde her asırda bi kişi gelir kurceni tefsir eder kimi işde şeler söylediler.
neyse bunnar gitdikden sora dedim benim de bu işde birez çalışmışam bu işden
annaram meni de buraya alabilirsez dediler olur bi komutana söliyek. bölük
komutanına sölediler tamam dedi. aldılar meni oraya. orada bi kaç gün sora bölük
komutanıma bi baston yaptım. orda ele güzel o siyah bastoni görürsen mi ele güzel
40 siyah bi anılın boya da çekdim. bizim ahladın ilk haburasi beyaz bastonlar var çitali
kafasına onnan koydum. çoğ hoşuna gétدی alırdı bele becen gezerdi meni de görende
bunnan dayağımı yemeden gétmezsen. yani meslegimi o gedder severdim eğer kendi
düşünmemle eğer başka yerde görmemle oni fırsatım olduğu gider uğraşırdımsa oni
yapardım. allaha şükür orada da epeyi zaman çalışdım. bu ordunun mecemeleri
45 amerikadan başka nerden gelirdise onnara sandıh yapardıh içine bıraşırdıh giderdi
dağıtıllardi adi meczeme dağıtım deposi. neyse askerlikden geldik, askerlikden
geldikten sona hırabasşehir buralar yoğdı o zaman, kimse yerleşmemişdi zaten aşığı
çarşı da bi kaç tene şe dükân vardı fakat bele seneçetçi felan yoğdı. ancağ bi iki tene
usda dedigim kimi şe yapallardi kağrı arabasi, mobilye yapardi. niyazi usdanın
50 geynidi. şimdi onnarın yanında doğramacının yanında hırabasşehirde elnen ağaç bele
biçellerdi koca kütükleri. onnan sona tebi bi iki ay çalışdım tekrar hevesim geldi
geldim buraya. ahlata geldim o doğrama yapan ehsan usta vardı allah razı olsun
bizim şede onun yanında başladım. bi ay daha devam etdim onnan sona kendim
tüken aşdım. yani hevesim o gede şeydi ki başladım artıh ağaç ürünlerinin neyi varsa.
55 para kazanmağ aqqılımda yoğ. zaten seneçet konusunda bi şe icad etmek bi şe
yapmağ. koltuğ yapardım bele düzerdim müşterisi gelirdi diyerdim yoğ satmanam
diyerdim bunnara bağam. cenabı haqqın ilminde insanlara verilen ilim. cenabı hağ
eger o ilminin şeyinnen hoşlaşıp bunnari yaratmasadi bizi her şeyi yaratmazdı. eğer
ilminden bi nebze insanoğluna, digerlerine de hisse verip ama insanoğluna seneçet
60 yoluni ilim yoluni geçmişi gelecegi örgenecek bi kabiliyet vermiş. neyse biz orda
seneçet aşkı ile koltuğ yapmaya başladım baston onnan sona ağaç ürünlerinnen
doğrama kapi pencere ele neyi gördümse heveslendim aldım keseri girişdim. kelip
çati. çoğluğduğ arhadaşlar da vardı yani feket heves gece gündüz çalışırdım. dedim
ya cemilig vardı buni yapmağ isdirem buni usdanın yanında görmemişem kendi
65 düşüncemle düşünirem, oni göstere göstere meydana getirirem. ihlas samimi bi ihlas
samimi bi heves kesinlikle şede qalmaz illa muvaffaq olur insan ele kendisini

severek hangi işe vèirse. allaha şükür o his mende vardı o duygi, elimnen geldiği gede hemen hemen menden on sene on beş sene usda yanında çalışan hele şimdi de èle kendisinnen düşünüp yapmağ yoh. ha sıra geldi şeye dediler amarıkadan şeler gelir uçanнан asgeryenen barabar burda baston alillardi. o zaman men tam başlamamışdım azar yapardım az. şe yapardı yunus usda, hamza usda vardı dedigim ilk onnan örgendigim usda. dedim hallah hallah baston o gede kıymetli oldi amarıkadan asger gelsin bèle burdan uçanнан mi götürsün. he valla dediler çoğ zaman geliller baston için. neyse başladım bastona feket bastona başlamadan dedim şimdi yalnız ahlata tipini yapsam bu arhadanlar gıpta edeller işde dur dedim men bi gezem türkiyeyi. èle burdan çıhdım vana vandan döndüm erzurum, ağrı oralari èle gètdim şeye istanbula. istanbulda da gezdim nerede baston tipi varsa bahiram gezirem. dediler bastonun şeyi zonguldağdadır. şimdi gitdim orya gètdim bahdım ki bayanlar koltuğlarında bastonlar yapılmış bastonlar getiriller. usda var orda adi da neydi mubaregin èyi bi usda tabe feket tek gözi çalışmir. işçi çalışdırir herkès faydalanir işde kadın erkek kucağlarında yapillar getiriller birağillar orya, onlar da orya türkiyenin dışına gönderiller. hani baston basit bi şe olduğunнан herkès şètmeyip. feket bahdım onnarın bastonlari birez farklı diger gezdigim yerlerden. birez èyi ama soradan bi sergide biz onnari yendik. onnan sora geldik şeye istanbuldan ankaraya, ankaradan geldim işde diyarbakır efendime söliyem elazığ oralari bèle batman, antep, urfa, mersine gede gezdim dolandım. bahdım her yerde baston var yapillar feket èle benim düşündüğüm gibi o seviyede, oradaki yapılan pastonnar bizim buradaki bastonlara gelmez, bizim buradaki dehe èyidi. o zaman el cilasi vurallardi güzel olurdi ama motif yoh. ondan sona men düşümdüm şimdi heç bi yerin bastonuna benzememek için bi çeşit çıharam, benzetem neye yarar işde diyeller felan yerden örgendi geldi. men düşümdüm kendi fikrim, kendi şeyimde düşünè düşünè bi tene baston çıhartdım bizim o keyişlerden sardım bèle burdan tekrar arhadan dönderdim döndüm güzelce şètdikden sona yuvalarını aşdıhdan sona desderenen ince ince kıl şeklinde çevirdim şekil vèrdim, be^czen èle olurdu ki bèle hefif döner, be^czen èle olurdu ki düz. başladığ buna. şimdi bunda millet şe yapınca görünce artığ baston almağ isdiyenler geldi benim yanıma. he beğendiler, hoşlaşdilar onnan sona döndiler aradan bi zaman gèşdi yapiram, çalışiram, èle zaman olurdi üç yüz baston vèrillerdi yapmağa. elnen üç yüz baston yapilir mi, men onnara derdim benim bu geder kerestem yoh onu vèren adama benim kerestem yoh èle

100 alam. Şu anda iki üç yz bastoni kısa zamanda yapamanam. bizim bi mdir vardı
burda nveristede oldu van nveristesinde o duyunca arħadaŐlar da diyiller ona baħ
usda biz san üç yz degil beş yz çoħ baston yaptırırđ ucuz yap. dedim baħ ğardaş
bi tene de yapsam beş yz tene de yapsam ucuzi bi adam ğunde bi tene yapamir.
budur dedim neyse bunnarın Şeyini kabul edince iki sefer ble oldu. bi zal geldi
105 anħaraya gtrdi, ayda üç yz üç yz yap yolla dedi. bizim bu arħadaŐların hangisine
anlatdımsa gelmedi yardıma. he ya basdon o zaman zonguldaĝ gibi hem daha yi
olurdi hem revaħda herks faydalanırdı. o nveriste mdri dedi usda men seni
anladım san basdon yaptırırđ feket senin bu üç yz tenenin parasını men Şimdi
onnara sliyecegem peŐın vrsinler san ğt kereste al. halbuki üç yz tene baston bu
110 ğede Şeyi hç kim vrirdi. onun Şeyi iki buçuħ milyondi. neyse allah razi olsun o le
sleyince man dedi onnar Şimdi gelince, onnara dedi ğaħın gidin, ğaħın gidin vleden
sona gelin konuŐun. o gidince de çaĝırdı dayiresi masaya annatdı dedi o fiyetten de
Şimdi onnar baħ para peŐın vririk dŐ mŐ derlerse dŐmeginen eyni fiyetten yap.
sana üç yz milyon Şimdi vrecekler üç yz bastonun parasını. allah razi olsun
115 hçketen vrdi geldik kereste aldđ birez daha iş irelledi ama hansına dedimse
yapmadılar. onnan sona abme sliyem heves de var tab, her on ğunde deĝiŐik bi Şe
çıħariram basdon, yani ble hevesimnen diyirem bu ble kalsın bu sefer başka bi tene
ble çeşit çeşit resimli bastonnar olsun kurt, at Şey nedir adi kuş, Şahin mahin ble
yapırđ. onnan sona o adamların Şelerini yavaş yavaş gnderirem. onnar o üç yzi
120 etdiler beş yz, beş yzi etdiler bin. onnar Şe yapillarmış mege hani orada nveriste
çeşitli kolları byk bi inŐaatlar artđ gelene bi baston hediye ediller yani allah
yaptırdı o ne benim işimdi ne de onnarın. cenabı haħ iħlasli niyetinde onnara onnari
musahħar tdi. Şimdi yapa yapa baħdım bi ğn dediler Şe gelip zal gelip buraya,
zal gelip buraya hani baŐbaħandi, men nerde kalir dedim, dediler Şede otelde bu
125 aŐaĝıda. hemen sabanan ba ari orada arđlı bastoni gtrdm. Şimdi çalışdım çabala
derken birez benzetdim bi ari Şekli apardım vrdim zala, zal bastona baħdi dndi
baħana dedi ki ğt usdanın tkenine ble çeşitlerden Şe et alsın gelsin ankaraya, biz
buni bastonlarını dışariya gnderek, zonguldaĝın gnderiller ya, allah reħmet etsin,
bunukini de katarđ onnara gider. neyse le kabullendi orda ğaħdi geldik bıkaş tene
130 de baston yaptım doĝri anħaraya, ondan epeyi aldılar elimde bıkaş tene kaldi. onnari
da goya geri getirirem işde. aħlada dndm, her ay üç yz tene yapacaħsan
yolliyacaħsan. yoħ baħ Şimdi nasıl oldu: ginen bunnara geldim uŐaħlar da yanımda

daha yetişmemişlerdi o zaman. bèle ola yapardım. ğahdım geldim uşahlara söledim
arhadaşlara bi daha teklif edek. bu oldi ikinci. onnar da hesedlik ediller benim
135 yapdığım bastonlari yapamayınca man sahab olmillar. èle büliller ki men götürüp
onnardan yüksek kar edecegem. dedim ki sizin aққılınıza belki bèle bişe gelir, yapah
siz götürün teslim edin, bunda ayri bi kārım yoğ ama allah tarafinnan cenabı haқ
onnari musahhar ètdi. düşüniller ağlata da bu işi teklif ediller. sade benim için olmaz
sade hepimiz barabar ne yapabüldükse. bi tenesi gelmedi yapmadi. men o biқаş
140 teneden sona birez elimde olanlardan gönderdim. bi baқan değişmiş yerini. o baқan
gétmiş bi tene yeni gelmiş. orda da ginen artığ ne étmişlerse bi tenesi hesetin biri
ağlatılmış mi başka yerli mi bülminem bu işi durdurmuş. bu üç yüz tene baston işini.
durdurmuş men de çaba gösterirem ki hani ginen birez yığam gönderem. uşahlar da o
arada birez oқuli bitirdiler onnara alıştırdım epeyi şe yapillardı. bu sefer döndi oraya
145 şe yapınca refai götürdi biқаş sene, o üç yüz tene meselesi değişmiş. yeni baқan dehe
èle bi şeyi қаbul etmir, lazım olunca ginen sizden isterik. he lazım olunca isterik,
heққeten hele devam edir o istek ama o iğlas işi beke ağlatda elli kişı faydalanırdı,
elli kişiden fazla be, tebi yazığ oldi. şimdi meslek hani bi adam faydalansa ayri faқat
çoğ adam faydalansa ayri. ondan sona neyse o dayirenin içinden bitenesi gidir
150 dayireye baston yapir, bizim resimlerimizi alır baston fotoқoplarını şeylerini alır
gizlinnen baston yapir. kendi ismini de bizim isme yağın bi ismi vardı mubaregin
götürir bastonlari vèrir orya. refai de burda yapir, heberleri yoğ birbirlerinnen. gidir
refai bastonlari aparanda onnarnan içeriye girir қonişir, diyiller senin bastonların
aldığ biz. nerden, kim getdi, men yeni getirdim. refai anlir meseleyi çünki birez
155 hesedlik edillerdi yani biz de götürek orya satağ diyir ordaki arhadaş. ondan sona bu
adamlar getiriller o bastonlardan refaininkilerle karşılaştırırlar kim aldı buni teslim
kim ètdi, nasıl oldi iş ortaya çığınca heber vèriller bu gidir bastonlarını alır ordan.
refaininkini alillar bu orda қalir. şimdi bu sefer gelince refaiye gelir, geldi man dedi
yav refai benim evimi yığdı. noldi babam, işte bèle bèle, e peki babam san kim
160 dedi sen gèt bağ. men türkiyeyi gezdim dedim hiç kimsenin bastonuna benzemesin,
sen gidip benim baston şekillerini, fotoğraflarını alıp gidip gösterip bi de yalan
sölemek çoğ eyip şe yaptın. men san gel hani geldim aldım seni tükene, seni
çalıştırdım baston örgetdim, tarif ètdim, tükenime apardım satiram, gelin herez bu
ğede yapın o şe gelende sahab çığmadız man, gidirsen man hıyanet èdirsen. bunnar
165 da oldi ama allaha şükür beceremediler. iğlas yani demek istedigim bu sene^cetlerin

çoĥi Şeyi insanların hevesinnen gelir. eger hevesi bu kainatın, islamiyetin güzelligini gören insan hç bir limi dinlemeden hç bir Şeyi dinlemeden islamiyetin güzelligini Şeyini emirlerini namazını niyazını insanoĝli kendisinnen bu yapılan bu sergiyi boşuna degil demez kendi kendine olan bi Şe degil bunnari yapan bi usda var.

170 ble bi kanaat insana hasıl olur ibrahim helilvari peyĝember. o hç kimseden ders almadan cenabı haĝĝın varlıĝına le inandi putlari gtdi kırdi. babasi put yaparmış heralde le duymışam. kendisi bu tefekkür Şeyine dalınca bu kainata meyvasına aĝacına Şeyine bu işler boş degil bu işleri yapan biri var. o baĥımdan gelir babasına diyir baba nedir bu taĥtalari Şe yapıpsız taĥtalarda ne var. babasi kızir o ne demek.

175 vala ĝaĥir gidir baltayi alır putlari o puthanede kırir dnir baltayi byk bi put varmış buni asir onun boynuna. gelir babasi gidir baĥir ne baĥa putlar kırilıp hepsi. vula oĝul bu ne demiş, baba demiş o balta kimin elindese o kırip. vulan oĝlum o le bişe yapabilir mi, yapamezse nedir bunnara tapıpsız. Şimdi demeg istedigim meslegin insanın içinde bi duyĝi var çeşitli duyĝilar var, her meselede her sanatda her

180 yapılıŐda işde o duyĝiyi insan düşüne düşüne açılır, o meslege heves eden insan hangisini yapsa inşallah muvaffaĝ olur. Şimdi biz o günnen bu güne hl men kendim Şu anda yetmiş beş yaşında yeni yeni, baĥ Şimdi buni zi Şede kalir yetişdi gtdi seferidir adi. bunnardan çoĥ var herks yapir türkiyede kuren kürsileri feket oĥunmir. koyduĝun zaman alaĥ habele egilip oĥiyacaĥsan. adam orada artıĥ grmıŐ,

185 bunnardan çoĥ yapdi yolladi. baĥiram camilerde de var feket düzenli oĥunmir, annadın. baĥ adam buni mesele diyelim yapdi boyatdırmıŐ neyse bu alaĥ feket geçen düşündüm yav bunnara bi çare bulaĥ bunnar satılmir. baĥiram camilerde de le demürden memrden. adam ble egilir oĥir. Şimdi benim ilk yapdıĝım kuran kürsileri her camıda üç beş tene var. le gzel tek parça ble karŐiya meyalli,

190 türkiyenin hç bi yerinde görmedim. hele Şimdi beke o cinsten yoĥ ama bu yaĥın yerler birez rgendiler, camilere yapillar ama gine de tam benzetemiller. byk camıda var aĥladın, pek çok camısında var. ha Şimdi bu mesele haĝiketen alaĥ ama getirdim ne yapdım bi çare düşündüm geldim buraya havale taĥdım buraya da taĥdım, bu Şimdi yükseldi kendiliginden annadın, istersen ble düz biraĥ oĥi, istersen

195 kureni. dur getirem baĥ niye gösterirem ĝaye bunnar hevesden gelen daha iyisi de olablr daha gzeli daha yisi. bu numunedir daha evvelki burda yoĥdur. bu da sonki numune, buni artıĥ geliştirecegem bunnarın hepsi satılacaĥ allahın izniyle annadın. aha Şimdi buni koyduĝun zaman buraya ege byk kuran ege küçük, baĥ

istersen bêle al kuaçağan oği annadın, istersen kürside olsun istersen yere bırağ
200 annadın, çoğ güzel rahat oğunir bêle tam gözün hizası. demeg istedigim ilmi şeyi
insanın hevesidir hocası. mimari mihendisi diyek. heves olmasa hêç bişe düzgün
yapılmaz. bu duyđi çifçilik yaptım, o yüksek havas bende vardı. öküzleri açar açmaz
elimnen ot yonardım ağızlarına vërem doya. emin olasan şahitlerim var herkës dörd
öküzi iki kişinen üç kişinen kim horugun boynuna minmesedi öküz gider midi. fağat
205 allaha şükür cenabı hağ musađđar êtmış, êle beslerdim ki onnari dörd öküz
koşmışdım özüm de uşadım hā, on üç on dörd yaşlarında. horugun boynuna torpağı
doldur atardım altdan alırdım kotanın marjına o dördi sankile adam var onnari bêle
sürir. he gelillerdi diyellerdi biz üç kişinen baş edeminik. he bağ cenabı hağ
musađđar êdir, he. ondan sona ineg beslerdim altlarına sererdim şeyi bêle yatallardi.
210 onnari yıhardım da. nağıra da götürdüğüm zaman o hayvan men sağlanmiyadım
nağirci götüremezdi. dönellerdi kaçallardi peşime. he, yani bunnar demeg istedigim
sade sana^cetde degildi, çifçilikde, ekinde, otda efendime söliyem bêle bu işlere çoğ
muhabbetim çoğ sevdiğim şe olmasadi zeten insan hêç bişeye. geliller diyellerdi
arhadaşlar keşke biz senin inegin oladığ. yā, o hayvanlar bêle yatallardi, rahat.
215 altlarında kepegi sererdim. iki inek benim çocuhlarımın şeyini ürününü tamamlatdi.
he, demiş ya bi söz var: çeşmeden su, inekden süd annadın mi, birez de ekmeğ gelir
heyatımızı idame edirik gidirik o asırlarda. kene^cet bi de insan huzurlu yaşirdi. habu
günün şartları bizi incidir tamam mi neden incidir, bugünkü nimet çoğ elhamdulillah,
buna böyük şükür lazım, yalnız bunnarın bu geder oluşu her insan taşıyamir. senin
220 var diyelim öbürsünün güci yoğ ala bikere zorlanir oni almaya borçlanir, rehedsiz
olir, borci ödiyemir, burdan hërs gösderir, hırs göstermese kene^cetvari etse güzel
nimetler. allahü taala bu asıra bambaşka böyük bi nimet yani cennetin numunelerinin
bi çoğuni burda gösterir. o zaman bêle yoğdi. al çeşme gêt suda evde çamaşır
makinesi bunnar işde. bi yazar var istanbulda meni gelir konuşdurur. geçende gine
225 açdi. esgiden ne yapardız bu hububati nasıl şe yapardız. tabi ona diyirdim işde toprağ
bir çoğ maddeler toprağa kuylardığ çıkarırdığ yërdik. buzdolabi. he, o kitap yazirdi,
diyirdi bunnara şe yapiram. geçenlerde yine açdi geleceğem dedi, daha ordan açar
konuşur telefonda, be^czen burya gelir. şimdi he insan başda imani inanci elde ederse
iman, inanç olursa, vicdanının sesini dinlerse her şe ona kolay, her şe ona rahat,
230 huzurlu, dünya bomba olsa patlasa o insanın umurunda bi şe yoğ çünkü bilir bu işi
yapan bi yapan yapdıran var, he ondan sona mesela bu vërilen şelerde musibetlerde

incinmez. hasta olsa incinmez hani incinir vicudi feket bu işlerde bi hikmet var, buni yapan var, bana buni ihsan eden var. imtihan meselesi var hani, hatadan dolayı tohat var, çeşit çeşit şeler var. o bağımnan diyor ya iman insani insan eder insani belki
235 sultan eder, padişah yani. haqiqeten de mesele bugün o evliyalari saydığın zaman o günün padişahlari, o günün maraşallari, o günün şeleri ismi cismi yoḥ. kimin var mevlananın, de mi efendim yemen ellerinde veysil qarınının bunnar birer çoban, birer zavalli şey. e bunun benzerinde binlerce aḥla gelen gelmiyen şeler var. insanlar ki o zaman insanların arasında onnara kimse ehemmiyet vèrmezdi, çobandır işde
240 zevallıdır işde şudur budur feket onnari o hale getiren iman. iman her şeyi insana musahḥar ètdirir, cenabı haḫ yardım eder. işde bu fazla seni şetmiyek. benim bugün özümde bi şeyim yoḥdur faḫat allaha şükür o duygi var, yani bi ifaḫ qarıncaya bile diḫḫat èderem ona basmaḫ göz göre göre istemenem. onun benzeri kim ne olursa olsun feket yanlışıḫını gördüğüm bi arḫadaşımı orda mende bi yanlışıḫ var birden
245 kıziram ona niye bële yapırsan. en fazla âlimleri çoh incidirem, ha bugün râmazandır âlimler oḫillar allah ḫabul etsin ḫur^cani, kur^can ölüler için degildir, dirilere yol göstermeg içindir. adam oḫir bi cüz ḫur^ceni ben de içlerindeyim, yani ḫur^cenin mahiyetini anlatmir, ezbere oḫir lillahil fâtiḫe. ulan söle dilin laḫola, niye söyliyemir çünkü kendisi yaşıyamir ki o işi, yaşamadıḫınnan işde söyliyemir de. he, işde
250 sevabdır oḫuyalım güzel feket kur^can şifadır, oḫuyunca kur^canın o şeleri insana şifa vèrir, etrafındaki melekler huzur vèrir, sıḫinti vèrmez insana. namazını da ḫilir feket bi de mâna itibarile annasa yaşasa o zaman işde sultan o, annadın mi. padişahın bi tenesi şişmiş, ḫastalamış, aman yaman demişler ki gel, demiş gidin bi adam getirin benim bu şeyimi kim düzeltirse ben bütün servetimi sarayımı efendim maḫami
255 vèrecegem ona. gidiller neyse bi kere bi tene maḫsun bi adami bulillar söliller işde o adam da veysel qarani gibi bi şe feket dışardan belli etmiyen birisi. gidir neyse padişahi uzadır yere bele bi elini vurir karnına afedersen padişahdan pis bi goḫi çihir. reḫedleşir ya oḫ felan diyir vala diyir sözümnen dönmiyecegem neyim varsa vèrecegem san. diyir senin bana vèrecegin şeler ^ceynen o kirli pis goḫidir ne var sende. tabi, malına, şanına, aşiretine, oḫluna, kızına güvenip de çarşıda ḫubbe edenler var. üş tene zübbesi çihdi mi peşine allah göstermesin. bunnara da sölerem, qarşiyam, ḫekimem ona ilişir buna ilişir allah rızasi için yoḫ. hani o üş tene pij düşdi peşine köpek kimi kişkir. bunnar bizi gutarmaz. işda diyor ya yemen ellerinde veysil qarani bir avuç ḫurmaya deve güderdi, onun da yarısını zekat ederdi. bu

265 adamın benzeri gibi olan insanlara ise deli diyellerdi, çobandır bilmir. éle degil, hec arefelerinde o gede insanlar gidir, o gede mesele âlimler gidir, çoğ éyi insanlar çoğ yüksek âlimler var onnar evliyadırlar zeten feket âlimler var ki oğumişlar namazi heci hepsi allah korusun riya karışır içine. riya karışdı mi o ilmin o emelin faydasi yoğ. inan ordaki o mağzun, zevalli, allaha iman etmiş feket ilmi az, onnarın

270 hürmetine affedir. beke duyupsan, iki kişi buni şe yapmışam biri hesè isminde çoban düşünir merağ edir men gideyim hece, neyse gidir. gidir hece gidir, bağır ki herkès çeşitli ilimlerle güzel cenabı hağğa zikir édiller, şükür édiller, dualar oğillar. özi bişe bilmir bilmediginnen inanci var, inanci kuvvetli kâinati oğir işde bu boşuna degil diye ibrahim helilvari. ondan sona elini kaldırır diyir kürtçe diyir oni bülminem

275 ya rabbi san ayandır hesè hattiya yani men geldim, sen bilirsen men neye geldigimi, he o gede söyir. cenabı heğ yetmiş bin kişiyi o hec arefesinde onun hürmetine affedir, affedir dönir diyir ki o diger evliyalara gidin hesè isminde bişe birisi var gelip falan yerden oni ziyaret edin, onun duasi üzerine sizi allah affetdi. çoğ bilmek, çoğ anlamagh, çoğ yapmağ bunnar bizi gutarmaz, işda bizi gutaran allahdan o sanati o

280 ilmin allahdan olduğuni bilip şükretmek, ona göre hareket etmek gurur yoğ, gurur yapsan büyük bi hata büyük bi yanlışlığ sana buni kim verip allah. allaha şükür édeceksen, vermese sen ne yapabilirsen heç bi şe yapamezsen yani her şeyimiz allahdan. ikincisi de bi âlim bu da âlimlere işarat hani bi çoği memleketi yağıp yığmağa çalışır. evet bi yanlışlığ var bu yanlışlığlari bu kur'anın emirleriyle

285 düzeltileceg yoğsa at oğli eşeg oğli sövmekle veyahud da gururlanmakla veyahud onun yeri tenezzül etmemekle düzelmez bu memleket. bağ görirsen ataş yanir hatamızdan dolayı. bunnar kur'anla düzlenécek, biz kendimiz yaşıyacağız. onnar da bize bağacağlar ki bunun hayati huzuri iyi biz niye béle yapmiyağ. peygamberimizin ehlağıyle, bi mucize gösterdi inanmadılar dediler sihir varmış sihir yapir bize diyir

290 mucize. peygamberimiz sallallahu vesellem ayet oğudi dediler özündendir bişeler yazıp bi kitap feket onnarın o ağıllilari diyiller ki o adam küçüklükde bizim yanımızda büyüdi, bunun gede bi doğri insan görmedik heç hatta bütün birbirimize düşdüğümüz zaman bir hukuk meselesinde herhangi bi meselede münazara étdigimiz zaman onun yanına giderdik. o bize bu yolu gösterir çözerdi. ismini o zaman

295 muhammedi emin dedik e biz peki buna peyğemberim dediginde niye inanmiriğ. o zaman diyirdik. hani saltanatlari bozulacağ yani demeg istedigim doğruluğ. eziz gardaşım bizi doğruluğ, dürüstlük, allahın emirleri. men gidirem diyir size iki şe

bırահıram biri kur^can tamam mi son vedasi veda heccinde aráfat dağında, mübareg devenin üstünde yetmiş bin kişiye hitab edir peygamberimiz. eski şeleri unutulmuş adam
300 öldürmek, hırsızlığ etmek, zina etmek çeşitli bunnar hepsi de faizli para almağ. o zaman da vardı faizli tefecilik gibi bi şe, bunnari hepsini men kaldırdım daha bunnara dönmeyin, bi daha gidip yeniden o insana yararıyan şeleri yapmıyasız diyir men belki seneye sizin aranızda bulunmam. kur^canı kerim, bi de benim yaşadığım heyat sünneti seniye ittiba edin, bir gözi kor bir ayağı topal, köle sizin başınıza
305 āmir olsa bunnari da tākib ederse onun emirlerinden ayrılmayın annadın mi, e hani. bizim rāmazandır söylemesi hoşuma gėtmir, bizim bi kısmi silahını alıp dağa çığıp bi kısmi da sessiz silahsız bu memleketi yonir sömürir. derneg kırdım men otuz seneyi geçdi men bu dernegin içersinde o gede rehedsiz oldum ki. neye rehedsiz oldum insanın kıyafetine bahırsan, ilmine bahırsan allah, emeline bahırsan başlıram
310 bunnan şetmege yav sen de bu milleti küçüg görürsen. yanımda ne yapacağsan buna kırsın döksün bi şe demiyem, heram yésin bi şe demiyem, fesadlığ etsin bi şe demiyem men de olam onun gibi lal şeytan onun gibi muzır sayılırım. peygamber bize niye gelip bu memleketlerde bu dünyada herpler niye olup doğruluğ için ki ta insanları doğruluğa hedef edeler, insan kötülükden gutula. yanıma almışam kendi
315 dernegimde gidir şeler yapir. habu tarlanın meselesinen çoğ şeler olir. buni fazla söylemiyim man yeniden düşman olmasınlar, yahami ancağ gutarmışam. şimdi eziz ğardaşım demeg istedigim habu heftenin içersinde dörd tene beş tene hocanan münazaramız gine bu meseleden olup. ğardaş oğırsız allah kabul etsin, bunun son bitirdigiz zaman evet elhamdulillah kur^can şifadır, kur^canı ihlasli oğusan baban da
320 deden de onun sevabı gider yetişir tamam mi, feket o zamanında kur^canı tanımamıssa bülmemişse ona bi şe yoğ. yani senin duandan istifade sen edersen çünkü adam zamanında sahab çığmamış degil mi yani. soradan orda heç bi şe yoğ ki yeniden müslüman ola. artığ o da kalıp allahın indine ona da karışmanığ. durum bele mānasını söyle adam burda yaşasın, burda kazanıp orda yeceyig. burda yaşanti
325 efendim bu görünen şeler az kısa feket meşeketli. ama adam zorlanir araba alamayınca, gidir herama, oni kandırir buni kandırir yani islamiyetin dışında olan bi şeler yapir. en başda kendisi rehedsiz olir. hem aile efradi hem de efendime söyleyem o şeden bi her bi fayda gelmez annadın mi bu gede. cenabı hağ bizi sıratı müstağimden ayırmasın, devlet adamlarımıza, milletimize islamin şuuruni doğruluği
330 nesib etsin deyip dua etmeliyiz bu eziz ayda bah kedir gecesidir annadın kedir

gecesinin anlamını bülsek biz daha uyhi da uyumanıh faqat anlamıyoruz ki tam. halbuki kur  anın Şelerini tam anlayabilsek hemen  lmek isteriz. halbuki herk s  l mden g rh r daha yaşıyam diyir. faqat  oği  l m gelmeden  l mi istedi başda yusuf peyg mber.  uyiya atdilar g rdaŐlari onnan sona buldilar g tdiler onun
335 g zelliği onun ehlaği. k le diye birbirlerine satdilar. kıymetli paralarnan para  azandilar ondan. ondan sona bağdilar ki bu muazzam bi insan, seni dediler mısıra bug nki mısır midir vurillar birbirlerine suriye, he seni mısıra sultan edeceyig ama o sultanlığın sultanlarının yapdığı yeri g rir cenneti cehennemi g rir istemem diyir. kendi  l m ni isdir buna benzer bi  oğ insanlar. bunnar da bize delildir. hani be zen
340  l m ni istedi g tdi. ha demek ki  ebrin  te tarafında onun d Ő nd đi yeri g rir, kur  anın s ledigi Şeyi g rir. ilm el yak n,  aynel yak n, he kel yak n derecesinde oni g rir dehe bu d nyanın meŐe eti nedir, sultan olsan ne. ginen meŐe et g rmirsen mi he bler Şeler. ha bizimkiler  ıh p  onuŐunca vala men onnara gine dua edirem. allah yardım  de bu gedder mesele hani h cuma karşi eger devletin işi olsun eger milletin
345 işi olsun eger dışardan gelenin  olay degil meŐe ettir. ama burada rızai ilahi olursa onnarın bug nki bu ma ami bin derece daha orda y ksek olacağ. feket başga bi Şe d Ő nirse  yi bi eşeg oğli eşeg de olmaz. eşeg cennete gidecek g zel vezifeyi yapınca degil mi duyupsan he. Şimdi neyse bu  oğ gider, işda bizi bu hala getiren iman he i etlerini elde edeceyiz, meslegimizden de lezzet alacayız herhangi bir işi
350 yapsağ, fekir de olsağ,  uri yerde de yatsağ lezzet alacayız. feket iman olmasa d Őe lerde, saraylarda b le bilir ki tikanli yerlerde yatirih.

-VII-

Adı: Bedir

Soyadı: Gürgüz

Yaşı: 74

Eğitim Durumu: Okur-Yazar

Mesleği: Çiftçi

Derleme Tarihi: 27.07.2012

Derleme Yeri: Erkizan Mahallesi

Konular: Anılar, günlük hayat, masallar

zamanın birinde bi padişah varmış. vezirine gezebe gelir diyir ki gêtginen man bir
meraksız insan bul gelginen. bu diyir ki tamam padişahım men gidem bulam gelem.
alir bir heybesini doldurir esgiden heybeler vardi o heybeyi doldurir, atir atın sırtına
dolanir, o köye bu köye bu şehire o şehire dolanir gidir bi köye bahir köyün üst
5 başında bir sáray yapılp ki padişahın sárayı onun karşında hêç bi şe degil. bu diyir
bu adamın derdi yoğdur, men gidecem bu adama mısafır olam. bu gidir buna mısafır
olir, hoşbeşden sora diyir sen kimsen diyir vala men padişahın baş veziriyem. ben
geldim dolaniram bi meraksız insan bulam bahıram senin bu zenginliğin bu
variyetin, bu serayın padişahıta da yoğdur, men seni götürecegem padişaha. bu
10 diyince bu adam içeriden bir ağ çekir, ağ çekir diyir yav sen niye ağ çekdin. sen
neden bu ahi çekdin, diyir hêç derdimi sorma diyir yoğ, ille söyliyecesen. yemeg
gelir garşıya yemir, diyir sen derdin söylemesen ben yemek yemem. e diyir madem
ëlese ekmeği ye biz yatahlara girdigimiz zaman derdimi san söz vèirem söylem.
tamam, bunnar ekmeğleri yiller, ekmeğleri yedikden sora yatahlarını getiriller
15 seriller, bi °ereb, bunnarın elinin garşında bi °ereb bunnarın elinin altında çalışır, bi
de bi güzel yosma hanım çalışır, bunnara hizmet ediller, yatahları seriller, geçiller
gidiller. geçip gèdikden sora şe diyir ki ev sahabi, konağ sahabi diyir ki vezirim
menim derdim herkèsden çoğdur. allah benim derdimi hêç kimseye vèrmesin. diyir
bu bennen hanımım birbirimizi çoğ sevirdik. mennen hanımım birbirimizi çoğ
20 sevirdik, hanımım hesteledi, hêç bi toğdor qalmadi, hêç bi yer qalmadi dolandırdım,
dediler ki artığ sondur. qarım bana dedi ki men öldükden sora sen evleneceğsen. ben
yemin ètdim dedim ki ben evlenmiyecegem. dedi yoğ ben inanminam getir benim
gözüm garşında ilaç iç erkeğlikden düş ben inanam. diyir ben de gağdım evimi
yıldım onun gözünün garşında ilaci işdim. oldu ki allah °ecelini getirmemişdi qari
25 ölmedi gağdi, sağaldi gağdi. bir sene iki sene üç sene dedi meni boşa. sen beni kimi
ben de seni kimi. meni boşa gidem ekmeğimin üzerine. diyir men durdum düşündüm
boşansam diyeceğler ki bu adamın qarısı namussuzdi, pis yollardadi onun için
boşadi, niye öldürmedi niye boşadi. ahırı diyir bi şey çıharamadım, gağdım qarıyı
boşadım. hizmetkar °erebi ha şimdi sen gördün sabahdan hizmet èdir, hizmetkara
30 nikah ètdim . şimdi aqşama gede benim elimin garşında çalışır, man hizmet èdiller.
aqşamüstü benim qarım gidir hizmetkarnan barabar yatir. bu derdden zor bi derd var
mi. vezir diyir vallahi padişahım senin derdin çoğ zordur.

bi zaman evimiz köydedi. evimiz köydedi, köyde gidir çalışırdı, aḥşama ğede
çalışırdı, aḥşam üsdi, küçüg ğardaşım vardı ismi hamzadi, allah rehmed^u êde
35 hazırların ölmüşerine de ona da vefad^u êdip, aḥşam gönderirdim eve diyirdim sen
ğetginen eve men kalam öküzlerin ğarşında. dağda kâlirdim men, o gelirdi eve gece
evde kâlirdi, sabahleyin bizim ekmeğimizi alırdı gelirdi, ben yalnız kâlirdim dağda,
teg başıma kâlirdim. sabahleyin o gelene ğeder, ben bir lağar yani böyüg bir biz lağar
diyirdik, böyüg bir kort sürürdim alırdı bi teneke iki tenekeye yaḥın buğda alırdı. o
40 evden gelene ğede men yalnız başıma oni sürerdim, gelirdi biz açardığ öküzler
otlardı ekmeğimizi yerdik, öküzleri suvarırdı, tekrar koşardığ êvleye ğeder. biz
bêleliknen ğün geçirttik, şimdi çocuhlarımız böyümüşler diyiller siz ne yapıpsız, siz
nêdipsiz, bize ne faydaz toḥunup. ḥeklidirler, biz onnari bir sana^cete biraḥamadığ, bi
oğula biraḥamadığ, bizim zamanımızda oğul yoḥdı. benim oḥuma yazmam var ama
45 asgerde ^celi oğulunda örgendim. bizim zamanımızda oğul yoḥdı. men ğetdim asgere,
asgere ğetdikden sora atmışda, atmışda bizim köye mekteb yapıldı. bin doğuz yüz
elli doğuzda asgere ğetdim, atmışda mekteb yapıldı, atmış birde teskere aldım.
oḥuma yazmayi o zaman örgendim.

biz sabanan birez erken ğaḥardığ, bizim köyde bi tene deli vardı, birez aĳıldan
50 yünükdi,bizden birez böyügdi kim erken ğetdi onunla arḥadaş oldısa öbür arḥadaşlari
aḥşama ğede döğerdi. he taraf tutardığ, olurduğ iki taraf bi taraf bir bi taraf bir artığ
vurardığ kim kimi çoḥ döğdi kim kimi vurdısa. aḥşama ğede işimiz karımız odi.

tarlaları ḥarol vardı, iki taḥtanın arasına, bi çüt vardı çüft, çüftün arḥasına işde taḥda
çāḥardığ, bi tene o çüftin marjını tutardı, bi tene de o taḥdanın arasına elnen toḥum
55 ekerdi, dolanırdı. hemen bi tenekeye yaḥın ük, toḥum doldururdi şala, şal diyerdik
biz, o şalın içersine bi tenekeye yaḥın tökerdi buğda. oni bitirirdi gelirdi bi daha.
onnan iki tene ekerdik, o öküzlere ara vêirdik, o öküzleri açardığ başğa öküz
koşardığ yerine. üki bitdigi zaman yine doldurirdi, yani üki ağır olirdi, yüngül olirdi.
yüngil olan zaman bi daha doldurirdi, aḥşama ğeder onun ğörevi odi. hele o ḥarolun
60 marcını tutan çubuhnan eline vururdi, niye sen düzgün ekmirsen, kesig biraḥırsan.
êle ekginen ki kesig kalmıya. agoz agoz ekirdik, bu agozun torpağı öbürsüne
tökilmirdi. he burdan gidirdi ^ceyni bu motorun agozlari nêce o daha aralıḥlı olirdi. bi
sıra gidirdi, bi sıra gelirdi. bi agoz, bi sıra gidirdi başa ordan dönirdi, bu kez öküz
düşirdi o agozun içersine yani o sıranın içersine başğa bi sıra gelirdi. işde aḥşama
65 ğede işimiz odi. torpaḥnan uğraşırdığ, yani bizde ḥeyat yoḥdı. geldik burya aḥlada,

tēze çocuĥlarımız yetişdi, tēze artıĥ istireĥede bařladıĥ, allahü te^cala ĥanımı da elimizden aldı. ĥalmıřıĥ şimdi artıĥ köşelerde.

padışahın biri, zamanın birinde padışahın biri, padışahın birine şe ĥabar gönderir diyir ya man buĥeder para göndereceksen yaĥutdaki seninle ĥerbim var. gözi kesir hani, bu diyir vala men şedemenem onnan ĥerb edemenem, na yapaĥ ne yapmiyaĥ, 70 onun bi keçelci adami varmiş, keçelci oĥlan gelir diyir padişahım diyir sen ĥeř ĥorĥmagınan, sen man izin vėrginen men gidem. hele sen asgerin orya gelmeden men oni teslim alıram gelirem. yav sen nasıl teslim alırsan, diyir men teslim alıram. diyir nēce teslim alacaĥsan, diyir senin ne işin var. diyir san bu ĥede asger vėrdim, 75 san ĥırĥ tene asger vėrdim, düş yola git. bu gelir ĥırĥ tene eger yüz tene asgerin içersinnen seçir. ĥeř namazını geçirmiyen, namaz geçirmiyen, anasının babasının ĥetirini ĥırmıyan ĥırĥ tene seçir. o asgerlerin içersinnen ĥırĥ tenesini seçir düşir yola. düşir yola gidir, gidir gidir baĥir ki bi tenesi şeyin degirmanın başında durup su aĥzınnan vurir ĥeře burnunnan çıĥir, diyir susuzluĥumnan yandım, susuzluĥumnan 80 yandım. yav diyir, gelginen gidek filan padışahın üzerine biz filan yere gidirik sen gelirsense ge bizimle beraber orda beki seni doyıraĥ, san su bularıĥ şederik.onnaran barabar arĥadař olir düşir yola diyir men de siznen barabar gelirem. bunnar gidiller, bunnar gidiller baĥıllar ki degirman ügüdir, bi tenesi aĥzını vėrip degirmanın ununun ĥarřına, bu ne ĥedde degirman ügüdirse bu yir, diyir acımnan öldüm, acımnan 85 öldüm, gine doymir. diyir gidek o filan padışahın üzerine gidek, o padışahi alt edek men sizi doyiracaĥam. tamam diyir o da onnaran arĥadař olir, o da düşir yola epeyi gidiller, gidiller baĥıllar ki bi adam bir maşayı, demir maşa vardi evveli, maşayı alıp vurup bi daĥa bi de vurup bi daĥa, böyüg daĥa ĥaldırir diyir bi tuĥtum, bu tarafdakini ĥaldırir diyir yarım tuĥtum. yani bu bi kilo, bu yarım kilo, bu bi kilo bu yarım kilo 90 diyir daĥı ĥaldırir, daĥı yėndirir, daĥı ĥaldırir daĥı yėndirir. diyir ki ĥardař sen bize arĥadař olırsan mi diyir olıram. nerye gidirik, diyir filan padışahın üsdüne ĥerbe gidirik. diyir hay hay başım üzerine o da gidir onnan barabar. bunnar gidiller çadırlarını şeyin ĥarřına ĥurıllar. o padışahın şehrinin ĥarřına çadırlarını ĥurıllar ĥabar gönderiller, biz gelmişik, vaĥtına hazır olırsınar biz gelmişik ĥerbe. bu adam 95 gönderir gidir, gönderir diyir gidin baĥın görek bu adam ĥař kişinen gelip, ne ĥedder aĥırılıĥı var. gidiller baĥıllar geliller diyiller ki ĥırĥ üş tenediller. ĥırĥ tene asgerdir, üş tene bařĥadır, bi de onnarın ĥumandanıdır, ĥırĥ dört tenedirler. bu padışah durir düşünir bunnar benim taĥtımı başıma çeviriller. diyir gidin ne isdillerse vėrin. diyir

ki gelin hele benim bu asgerimi doyurun, susuzdur getirin su vèrin, bunnar çayı
100 getiriller bunun ağzına bağlillar bu diyir ki yav men susuzluğumnan öldüm bu ne
işdir. bu nèce bi padişahdır benim susuzluğumi kırdırabülmir. gidiller diyiller vala
padişahım hal mesele bële, adam diyir ki men susuzam, çayı bağlamışh ağzına diyir
men susuzluğumnan yandım. diyir bi tenesi de diyir acam, getiriller buna padişah
yemeg, izzet, ikram, getirir garşıya tøkir her ne yapırsa bu yir yèmîr hepsini toplir yir
105 diyir men acımnan öldüm. bu nasıl padişahdır ki meni doyirabülmir, bu bi kişiyi
doyirabülmir. gâhıp diyir biznen de hêrb de^cvasi görir. ötekisi de diyir padişahan
deginen gelsin bunun susuzluğuni kırsın buni da doyursun yoħsa ki maşayı vurir dağı
kaldırir. diyir bah bu dağı kaldırır bıraħıram padişahın sárayının üzerine geçer
giderim. gidir diyir ki hal mesele bële padişaha meseleyi diyir, padişah diyir gidin
110 onnar ne diyillerse onnarın dedigini vèrin gèşsin gètsinler. bu sefer biz onnara vèrek,
bunnar geliller süri kesiller, bunnar çoħ ađırlıħ para kesiller ki filan zamana gède
bunnarnan hêş hêrbe bi şeye girmiyeler. onnar geliller bahıllar padişah ađırlıħ tutup
gelir. diyir padişahım men işi hêlletdim geldim. diyir nasıl hêlletdin, çıħarir o
şürütleri şeyi o parayı getirir vèrir padişaha, padişah diyir yav diyir bu şekilde bële
115 etmeg men buni men de yapamazdım. diyir sen gel ol padişah men senin vezirin,
diyir yoħ diyir men şêetmenem padişah gâhîr ğızını o keloğlana damad edir oni
damad edir. artıħ yir içir murad edir.

rüyasında görir, rüyasında görir aynan gün bunun gösgünde kitleşir. he aynan gün
120 bunun gösgünde kitleşiller. bu gâhîr gidir hocasına sölir diyir hocam diyir keloğlan
diyir hocam diyir ben bi rüya gördüm aynan gün benim gösgümde kitleşiller. e diyir
allah hêr etsin. diyir aynan gün meğrib padişahının ğızınan meşriħ padişahının ğızı
allah san geder edip allah teala san nikah edecek, san nesib edip. bu gâhîr bi yahudi
varmış yahudinin tükeni, bu ne gedde oħula gidir gelir yahudinin tükeni bële
125 tükenlerden bële düşmir. yani çarsının içine doğri dış vèrir. bu diyir zaman gelecek
men senin bu tükenin sökecegim şe istikametine alam, şehrin tükenlerinin
istikametine alam. bu diyir he hey keloğlan hêş kimse yoħ sen. zaman gelir padişah
bi rüya görir buni da rüya te^cbircisi te^cbir vèrirmiş. artıħ gerisini hetirleminem. gerçi
padişahın ğızını da alır öbür padişahın ğızını da alır. diyir kim man dese ki allah
130 senin rüyan hêr etsin diyerse men rüyami ona diyecegim onnan gelin güvey
olacağam. o keloğlan diyir. padişah ğızı da vèrir oni da vèrir ama ne şekilde olir ne

şekilde gelir orayı unudmuşam. he vala unudmuşam. gelir o yahudinin şeyine sökir, padişah emir vèrir, o yahudinin tükenini de sökir alır istikamete, velhasılı keloğlan çoğ iş yapir ama orda ne yapirsa unudmuşam.

135 un un beş kişi toplanırdı bi araya bülbül bülbül bülbül bülbül diyerdik. uğraşırdı bi çapudi sarardı ederdik  eyni kırbaç kimi yapardı. bi kere oni arhası o kimin eline düşerse ortadaki adamın sırtı ona düşdü mi vururdi, o dönen zaman vèrirdi ona o ona o ona o şedene gede arhadan gine vurullardi. yağaladı mi kimin elinde yağaladisa o gahırdı o onun yerine oturirdi bi kere oni  ele edillerdi. çoğ oyunlarımız vardı. 140 ş ederdik biz bi tenesi diyirdi ki senin yönün büliremen senin yönün neredir. sen çığ dışarya men burda. sen nerye gidersen men büliremen senin yönün nerededir. adam çığır dışarya diyir ki yav diyir benim yönüm nerededir ne tarafdadır, o içerdedir o dışardadır. diyir h ese senin yönün çükümün başındadır. be nerye gidecek nerye dönse uci ordadır. he diyir senin yönün filan yerin başındadır diyen zaman da millet 145 gülillerdi üstüne. gelirdi o bozulirdi içerde oturirdi.

colli oynardı, çat cıngır oynardı, topala h şmer oynardı. çat cıngır b le top ş ederdik, bıraşırdı koynumuza, sahlardı. beş altı kişi un kişi içerde kalırdı, cızğı çekerdik. un kişi de onun etrafına dönerdi, top koynunda mi, hansının koynunda bülmiller, teħmin etmeye çalışıllar, gidiller yalannan arıllar, ariyan zaman bi kere o 150 topi çıharıllar bunnara vurıllar. o topi atir ona o ona o ona bikere onnara vurıllar onnan sora bi kere topala h şmer oynıllar. bi ağaş ellerine büyük bi ağaş alıllardi. bi top onunla vurallardi t  bilmem nerye gede, giderdik o topi havada tutallardi. o topi havada tutdılar mi onnar gelillerdi vurallardi bunnar gidellerdi. tutamiyana gede bunnar ağaşnan vurallardi. onnar bu topi bunnara gönderillerdi gelirdi. lastik şe vardı 155 b le vurardı yere gahardı bi boy iki boy gahardı havaya. yani burda bi vursadın hemen hemen yüz metre giderdi. he ağaşnan vurdun mi  eyni kurşun kimi giderdi. bi de orda yere vururdi gahırdı havaya bi o gede daha gidirdi. bi kere onnar gidillerdi oni getirillerdi. ya oni havada tutdılar onnar gelillerdi bunnar gidillerdi. veyahud da ki topi tutıllardi onnar şe vardı onnarın belli bi nohta vardı. o nohtaya gidip dönen 160 zaman vursalardi ona ginen onnar devam ederdi.

adamın bi tenesi gözi düşir bi bayana, gözi düşir bi bayana her ne yapirsa bayani elde edeb lmir. bunnar ac olıllar ajlıhdan kocasına diyir ki yav b le ajlıhdan helak olırdı. diyir g t sen filankesin yanına bize birez bişeler v rsin getir. gidir s ylir diyir ge s z n mennen bir et men san v rem. bu gelir diyir vala man b le s ledi. yoğ, iki uş

165 sefer velhasılı gidir bu kocasi diyir qari diyir helak olacayıh öleceyig, imkanımız
yohdur git teslim ol ona, bişeler getirginen çoluğ çocuğumuz özümüz helak olırıh
gidirik. bu qari gahir gidir. ginen isdir ki mennen söz birliği et diyir. he diyir tamam.
tamam diyir men kocamnan izin aldım, tamam diyir. bu gahir buni aparir içeriye iki
kapidan üç kapidan dört kapidan alır gidir içerye. diyir yav sen meni niye bu gede
170 içerye götürisen. diyir men seni götürirem ki kimsenin habari olmasın, kimse sennen
meni görmesin. yav diyir sen yeddi kapidan degil yeddi kat yerin altına da gêtsen bizi
gören görür. yeddi kişi bizi görür. nasıl diyir bizi görür. yav diyir iki meleke senin
omuzundadır, iki meleke de benim omuzumda etdi dört, bi sen bi de men alti
yuğarida allah görür. yeddi kat yerin altına gêtsen yuğarda allah görür, allah buni
175 görür. daha sen niye o gede içerye götürürsen diyen zaman bu şeye bi titretme düşür.
he bu tüccara bi titretme düşür, qari hêşe uzanmış yere hazır veziyetde durur ki hêşe
pislige başliya. diyir gah anam, dünya ahret sen benim anam bacımsan. bu titretme
düşür diyir dünya ahret sen benim anam bacımsan. ben hêç bi zaman üçün sen ölene
geder siz ölene geder sizin rızqınzi esgik etmiyecem.

-VIII-

Adı: Alaattin

Soyadı: Bildirici

Yaşı: 82

Eğitim Durumu: Okur-Yazar

Mesleği: Taş Ustası

Derleme Tarihi: 28.07.2011

Derleme Yeri: Saka Köyü

Konular: Anılar, günlük hayat, şiir

teğotun altında çift ederdik, annadın mi, orda susuz olduğ bana dediler ben de
çocuğdum, çoğ da böyüg degildim. dediler gèt su getir çemnen. o zaman çemdi köy
de degildi. dediler gèt çemnen su getir bize, biz susuzluğumuzdan öldük. men de
oradan iki se^cetlik yoldur, ordan düşdüm yola gece geldim. çemdi çeşme de degildi.
5 çemdi tasnan doldurdum o cırayı, cıra da dedigim böyüg bi küpe gede bişedir. sudan
da ağır o. aldım sırtıma. bi de eşek yoncaları var, eşek yoncasi derler bi ot var sari
çiçekli otlar, oni da tıhdım o cıranın ağzına. mege goğuli bir otmiş yani, içilmeyeceg
derecede aci bir ot. oraya gètdim böyüğüler orda dediler bize su vèr men de
doldurdum sehen var o zaman sehen diyoruz, doldurdum vèrdim vay dediler ne olmuş
10 buna yav bu ne biçim sudur. yav dediler vala bo oti bunun ağzına tıhmişsan onnan
olmuş. orda bi ahızarlığ da ètdiler bana. yani sen niye bële yapdın, biz galdığ susuz.
neyse sabbahi bekledik, sabanan bir daha geldim. bir daha geldim cırayı doldurdum,
ama o oti dehe tıhmadım ağzına başğa bişe tıhdım gètdim oraya, orda içdiler. iki
se^cetlik yol bağ iki se^cet gèt iki se^cet gel dört se^cet. sabahnan geldim iki se^cet gèt iki
15 se^cet gel dört se^cet dehi. benim götüreceğim su şimdiki naylonlardan bi naylon yani
bi çente, yirmi litrelik bi su. yirmi litre de ya olurdi ya olmazdı. işde yapığım da iş
bu bizim. o zaman da zehmet çekerdik. heyvanları koşardığ ot yoğ. heyvanlar susuz
kalıllardi gine koşardığ. mejburuğ biz, kara sapan. kara sapandı, ne dirahdor ne bişey.
tarlaya bahadın tarla bütün geven, ot o şekilde. ya oni sökecegsen yahud da
20 topliyacağsan ki ekin ola. günde bizim süreceğimiz yer bi dönüm ya sürerdik ya
süremezdik. işde bizim de günlerimiz bële geçdi.

teğot alti yuğarda teğotun tam altında şimdi burdan gètsen un kilometre yoldur.
oralarda giderdik çift ederdik. buralarda da baba ata tarlaları vardı, buralarda da
ekerdik. kara sapannan. yani kara sapan dedigim ağaşdan bi şey yapallardi bi de bi
25 marc diyerdik oni da tutardığ öküzleri koşardığ. işde onnan giderdik gelirdik yavaş
yavaş. günde bi dönüm ya sürerdik ya süremezdik.

tısağalibulağ bi sudi kimse de temizlemezdi. èle pis bi sudi. gine doldururduğ
getirirdik içerdik. burdadır, burda. korbulağdan da ifağ bi su ağardı. ifağ, ağmazdı da
göllenirdi. orada da gine doldururduğ götürürdük tarla marlalarda içerdik. è tarlalara
30 bahadın ne su ne bişe, ateş düşmiş yanmış, yanar. ağaş da yoğ bişe de yoğ. o zaman
köy de yoğdı burda. gelirdik ahladdan burda çift ederdik, kağni arabası vardı iki
tekerli onnan gelirdik burda çift ederdik. ağşam gine dönerdik giderdik ahlada.
ahladın kıala meħlesindedik o zaman biz. işde bizim günnerimiz bële, gençliğimiz

bële geçdi. tā yirmi yaşına geder. yirmi yaşınnan sora asgere gëtdik. onnan sora gine
35 geldik burya, bu köyi sora şenlik ëtdik. asgerden evvel şenlik etmişlerdi, biz asgere
gëtdik geldik işde köy kurulmuşdi. onnan sora da baħdıħ reşberliknen olmaz ben
kendi şahsım baħdım ki tarla sürmeknen, öküznen bu işler dönmez daş usdalığı
yapdım. dört tene cami yapmışım. he bu yaħınlarda dört tene cami, bi ħınının camisi,
40 bi bitlisde yapdım cami, bi de aħladda yapıyollardi men gëtdim onnara yardım ëtdim,
onnan sora bi de norşende yapdım. dört tene de cami yapmışım. şimdi camilerimin
birinde namaz kıllılar, digerini bilmiyorum. éyilerin camisi var oni ben yapdım.
bizim kendi camimizin bi kısmını da ben yapmışam. şimdiki bu duvar var ya
medrese duvari, orayı da men yapmışam. éyiler güzel bi camidir. bi de bitlisde güzel
bi cami yapmışam, bi de norşen de degildi muşun bi köyidi, orda cami yapmışım.
45 avzot diyellerdi o köye o zaman. ħınında bi cami yapmışım, çatalağzi o zaman adi
ħınındi. işde bunnar, bu gëde.

bi şirin yuvasın şarkın bağrında

bi inci gibisin göl kenarında

görseler seni nevbaharında

50 zümrüt tepelerden baħarsın aħlat

bu şiiirin çoħi osmanlicadır yani benim amcam çoħ taħsilliydi. memet isminde bi
amcam vardi. babamın küçüg ğardaşı, en küçüg ğardaşı.

nemrüd ile süphan yüksek dağların

eteklerde otlar şen kızuların

55 yemyeşil ovanla morlu bağların

göl çevresinin tacısın aħlat

türklüğe otağsın düşmana mezar

senin tarihini her devir yazar

yetişir ettigin bunca ahuzar

60 tarihle beraber yaşarsın aħlat

tarihin çoħ esgi miladdan önce

sana ħaħ vëriller gelip görünce

binlerce merteben daha bir nice
bin gizli eserler sahlarsın ahlâat

65 reşberi durmaz çalışır müdam
gece gündüz eylemiyerek eram
mahsuli bol vèrir hüdâm
diyerek çalışır halkı ahlâdın

yan buğdasi gelmez yan para etmez

70 bu hallar ile aslında toh yemez
üstüne giyeceg elbise bulmaz
neler çeker ahalisi ahlâdın
ahlâdın kışlari
bu sene kışımız şiddetli oldu

75 dağdaki davşanlar şenlige yèndi
o yeşil fidanlar martaga döndi
ceviz, elma, erig asda kalmadi

her sene bu zaman çihardi çifler
toprahdan çihardi ay yeşil otlar

80 heyvani çoğ olan merahdan patlar
daha hezirana da gelmez bahar

-IX-

85

Adı: Emine

Soyadı: Aktaş

Yaşı: 60

Eğitim Durumu: Okur-Yazar

Mesleği: Ev Hanımı

90

Derleme Tarihi: 25.07.2012

Derleme Yeri: İkkubbe Mahallesi

Konular: Anılar, günlük hayat

meni babam on üç yaşında vèrdi kocaya. èle bi zalım eve meni düşürdi ki bi ataşın içine. öküz arabasında meni aldılar geldiler. sandığımı amcam gızınan geynim gızı getirdiler ellerinde. o gedde ki içi dolidi. meni getirdiler gelin ètdiler, hêç gülmedim. gelen çaldi giden çaldi vala men özümü gutardım. he çoğ şükür özümü gutardım.

5 geynim de man sahab çığdı allah için, kocam da man sahab çığdı allah için. geynim arvadi geldi yanıma man oldi bacı kimi. allah için çocuğlarım böyüdi çoğ şükür hemdolsun allaha. man sahab çığıllar çoğ şükür eyiyem. uşahlarım hep böyüdi allaha şükürler olsun. bi oğlum var sara hastasi bi gızı bi oğli var, çarşıda otirir, bi oğlum dağdadır(tarla), bi oğlum belediyede çalışır. birisi de ercişdedir allah bağışliya gelip.

10 işda ne bülüm tağatuknan, şakaşuknan günümüzü geçirttik, günümüzü geçirttik ğurban olam. tendir yandırdım, hamur ètdim ekmeğ yaptım. her ekmeğ yapanda doğuz bedre ekmeğ yapardığ. oni otururduğ soğannan peynirnen datli datli güzel güzel yerdik. şindi altın tasa şan kusiriğ. ha o zamanların o soğan ekmeği altın tasdaki elmasdan baldan daha datlidi, daha lezzetlidi. işde bèle ğurban olam. huzur

15 vardi, rahatlığ vardi, bağımız bağçamız vardi, davarımız vardi. ginen hindi de var. bi dolardığ girmi tenenen bi çölmeğ çorti atardığ tendire, girmi tene eyağı sallardığ üsdüne. artığ pire sıçrardi, sirke sıçrardi, bit sıçrardi. oni o gedde datli, lezzetli yerdik ki bèle hêç tóbeler tóbesi olsun bala geymağa değişmezdik. ama şindi kebab yirik, balığ yirik, bal yirik, geymağ yirik hêç biri çortinin yerini tutmir. işde bèle yavrum.

20 ekmeğ bişirirdik, herse atardığ tendire geçinir giderdik.

babam dedelerimin teggesi varmiş, her allahın sabbahi o teggeye iki tene geyik ğurban diye gelirmiş. o geyigler orda kesilirmiş. o şığlar, müridler, meşayığlar, ğocalar, bişermiş yèllemiř dağılıllarmiş. hele geyigin kellesi. babamın armudunun başında armud kalmadi, armud gètdi kelle èle gètdi bülminem.

25 bi de bi şelender ceviz varmiş burada. zamanında orada bi teggenin ceryesi mi varmiş, ğanımı mi varmiş, bi de bi bekar gızı varmiş orda. bi ğızmekeğ gelmiş demiş ki, el atmış cevüzün dalına ğıza göz ètmiř èle dal kırılmış o ğızmekeğ gelmiş aşşaağiya. o gızın bedü^casınnan gelmiş aşşaağiya. men de kocaya gelende o geddem büyüktüm ki, o geddem güzeldim ki, o geddem mükemmeldim bi uzun erig vardi

30 gitmişem onun başında yatmişam. yatmişam, erigin başında yatmişam. geynanam demiş ğızım ğahın allah aşkına demiş ğız gètdi erig tøkdi nerede ğaldi. geynim arvadi gelmiş demiş valla anne ğorđdum bağırmadığ erigin başında yatirdi, dedim birden tiskinir ğağar düşer aşşaağiya. erigin adi üzüm erigdi, ne bülüm yavrum neler

görmüşik, neler geçirmişik allah sonumizi hêr êde. allah sonumizi hêr êde he. babam
35 evünün êle bi teggesi varmış ki kışın şubatda babama mısafır gelmiş dedelerime
dedem hodağa demiş ki hızmekere hodağ diyillermiş, hodağa demiş ki erigin dalını
sirkele getir, mısafırlar yesin. demiş hallah hallah demiş efendim deli olup, bu
divana, bu kışın kış günü. sana diyirem gêt erigi kes. gidir erigi sirkelir getirir
40 mısafırlara. diyir hepsini sirkeleme bi dali galsın men gelem özüme yem. gidir baħır
ne erig ne bi şe başı doli qar. dedem işde êle bi dedemiş. êle bi zürriyet yetişdi ne
dede galdi ne baba.

allah oni hiç incitmiye, oni cennet ağasi ola, yaşari. allahın tobasi ola, heç bêle,
böyüglər ayrıldılar gêt diler, celal galdi benim yanımda. allaha inanasan legende bile
banyosuni yaptırmışam, ama helal da edirem. allahın tobasi kapıdan geledi êle bi
45 kifer ededi, bişe diyedi bi söz söliyedi, yo toba, heç onnarnan sorunum olmadı.
perişanlığ çoğ çekdim, ahızarlılığ çoğ çekdim, çoğ şükür bu vahıda yetişdim ama ne
fayda sağlığ yoh.

bağ gardaşım benim beyim çoğ havayidi çoğ çoğ çoğ. burda kıralılığ diye bi tarlamız
var. ekini bişdi ekini tökdi gêt di, geynenam geldi dedi oğul bunun başına ataş tökile.
50 dedi bu üç gündür gidip gelmeyip gidip garmuca toya. o gedder êyi çağırır ki sesi
gelir buraya. gağdım battanyeyi aldım gavliye battanyesini gêt dim ekini aşdım aparıp
tökdüm hırmana. hıрман da geynim helilgilin ordadı. ekini apardım daşdım oraya,
orada gam öküz koşmağ bülminem, rehmetli babamda görmemişem ki öküz nedir
gam nedir inek nedir. üregim kopir. valla neysene sağolsunlar oni hetirleminem biri
55 döğdi vèrdi elimize, buğda şuşalandı bu geldi esgerden, geynim geldi esgerden. vala
yardım etdi buğdayı daşdı. işde çekdiklerimiz bu yavrum. yani hoş bi gün de
görmemişik, kötü zorba bi gün de geçirmemişik. buna da hemdolsun faruğ çaman
geldi dedi ki yenge man kargış tökesen men yazam götürecegem ankaraya. dedim
“қанан сомун доғрана” “allah canan sağlığ vèrmiye” “içen kıran düşe” “allah seni
60 elimnen ala” “boynun altan kıala” “gün görmiyesen murad etmiyesen” eskinin
bedü°alari.

gêt dim ezircana gardaşım arvadını getirem. bekiri adem tutdı vurdi dayısı. bekirin
babası hesteħanada men de êle bülirem bekir yetimdir, o gedder aciram üregim yanir.
buni vurir, vala men gağdım ademe dedim “igid ölesen, kıanın içen dola, allah
65 kıaraltın kıaldıra, allahın zulumuna gelesen, allahın şıvanına gelesen”. demiş ana teyze
êle man dü°e etdi, êle man dü°e etdi. demiş nece demiş bêle. o da demiş ki onnarın

dü'esi bambaşğa. dedim torpağ başınza men size dü'e mi edirem bedü'e tökirem. he
vallah he he.

70 yo güzel anılardır ama o gedde ki o armuda üzülürdüm bi tek babamın evünün
bağında vardı. bülminem kaç metredi kaç santimdi bülminem. şıh heyderin armudi
diyellerdi. kim geledi yerdı afiyetleri olsun, gündüzün yellerdi gece hıslallardı. he
gündüz yiyellerdi gece hıslallardı.

75

-X-

Adı:Nejla

Soyadı:Geyik

Yaşı:65

Eğitim Durumu:Okur-Yazar Değil

Mesleği:Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 25.07.2012

Derleme Yeri: İkkubbe Mahallesi

Konular: Anılar, günlük hayat, efsaneler

80

85

geynanam sağ oladi annadadi. geynatamın ğardaşını hıslillar gtriller mbarekler. aparillar bi ağıd vardı ağıda orda anası ışır ağlır, bağırır, çağırır diyir ki sabri ğeyboldi. sabri ğeyboldi. sabriyi arillar darillar, çoğ anası ağlır, fiza firgan edir. sabri ğırđ ğn olir, ğırđ ğn olir, anası getiriller oyillar dama. diyir ki ana, diyir can, diyir sen nerededin, diyir başı yeşil sarışlılar gtrmişdi. meni oğitdilar ur^ceni oğudum, 5 ğetim etdim, cri yndirdim. dediler anası çoğ ağlır, getdiler meni dama bırağdilar ğeşdiler ğtdiler. ana ğe sen meni yndir gtrginen. reğmetli ğeynatam ele annadırdı. onnarın aslı cinsi çoğ temizdir. oğ hani şığdilar he vallahi ne blem.

bi ğn ğeynatam diyir ele ar yağır ele ar yağır, ele borandır, ele tipidir, ble 10 apıdan apıya gidilmir, o ğedde ki ble şepe yığılıp. onnar da hable cıraya şe doldurmişlar buğda doldurmişlar asmişlar. reğmetlik nenem de demiş ki, ğağın demiş oni yndirin getirin zegin edegin ğeşil zmze evleye yek. ğaçıllar oni yndiriller aşşaağı işde dğiller, bişiriller çarşıya oyillar. bağıllar apı dğldi, apı dğlende bağıllar ki bi tene adam ğeldi. adam da ele olmiş ki ble ardan adam. adami alillar 15 ğeliller içeriye adami soyundurillar moyundurillar ayağlarını tendire mendire sallillar. adam kyden gelir, yolda demiş boğilirdım dediler şığ ğeydergil mısafır sağlallar zmi atdım şığ ğeydergile. gelir diyir bağ ğızım onun nesibi ısmeti onun içindedi, o ele orda almışdı o ğn yndirdik o ğn o mısafır ğeldi bişirdik o da yedi biz de yedik. he vallah, işde ne diyem yavrım. işde anamız vardı, babamız vardı, 20 vala men de kğ ğeldim. bydk, evladımız oldu bytdk. ğnde ocağ yağdığ çamaşır yıhadığ, ğnde iş ğrdk. bi ğn de ayrılırdığ ışırdığ, allaha ^ceyandır, allah stde şahıtdır, ^ceziz cume^cedir cume^ce de meni vura h ble h yalanım yoğdur. ğağdığ ayrılırdığ, reğmetli ğeynanam ğeynatam bi de bizim dursun enişde otirillardi, at minder vardı o at minderleri men de bırağdım bi çarşafın içine vrdim dayının 25 arhasına dedim buni apar buni zlerik aplarığ. ele reğmetlik ğeynenam ordan ğağdı. ğine allah reğmet etsin nur içinde yatsın, ğeldi el etdi saçlarıma, saçlarıma el etanda benim ğzlerim kor eldi dşdm yere. dşende ele nee ble saraladisa habradan bi ğorum ığdı. ığanda ğardaşı ğeldi, ğardaşı ğeldi celal abnin de evine gidirdik ğalağ orda. dedi ğız neclo noldi, dedim saniye ana benim saçlarımı yondi, benim ğzlerim 30 kor oldi men dşdm yere. el atdı anayı boğmağa. allah stde şahıtsan, ele bağırdım, ele bağırdım, saniye ananın barmağı kesildi. vala ğeldiler ğtardılar. allah için bağır çağır, o da berbatdı. anama diyem ele bi melmeketi dolandı dedi erkızan ğızı benim barmağımı ğıjlayıp. ege men ğıjlamışamsa rebbi mennen sorsun. allah ona da reğmet

35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000

bi gün de hatçenin erhan diyir gëtdik partoz vurduh. bu abdulbakinin oğli ilhaminen
40 barabar gonoların bu şeye, seyyadın zöhregile gëtdik. diyir ğaldıh artıh, zöhre yemek
yir burdan pırtlir kıpiya burdan pıtlir kıpiya. benim diyir midem bulandı. demiş
ğaħaħ ğidek veştonga ilhami demiş ki veştonga kime ğidek. vay demiş benim halam
ğızı var veştongda, ğaħın ğidek halamgile. dedi gëtdik ablonun kıpısını çaldıh,
babam diyir ne diyirsiz ne istirsiz, bişe mi istirsiz. diyir dedim men meħmed dayının
45 oğliyam, gelmişem bize yumurta vëresen, yağ vëresen bi de bi ğab vëresen aparah
bişirek yek. vay demiş ële oğul benim başım gözüm üsdüne, siz gelin demiş. diyirdi
ana diyirdi hele ötegün de diyirdi, bi desde ekmeg, yumurta, çatal, peynir, ğap. diyir
gëtdik bişirdik ële güzel kırnımızı doyurduh, götürdük abloya da teşekkür ëtdik
ğablarını vërdik, çıhdıh geldik. hëş diyirdi ana unudmanam ële oni unudmanam. ablo
50 bizi ële hoş kırsıladı, ële hoş kırsıladı, çoħ hoş kırsıladı. ne bülem oğul esgiden
bëledi. oğul uşamız partoz vurardı, iş görerdi, çalışırđı, yani bële dört dërtlüğ
ortaya gelmeyipler. bële oğul.

dü'e de işde allah işin rast getire, allaha amanat ol, allah ğadadan, kızadan beladan
saħlasın, cenabi mevla imdadıza yerişe, harda dara düşsez hızır yerişe imdadınza,
55 hızır elizden tuta, ğada bela vërmiye, allaha sığınmışıh, allah yardımcıları ola, cenabi
mevlam saħliya, rebbime amanat vërmişik.

bi gün erkizannan gelirik bizim herifnen barabar. geldik kışa kümbetlere, ële kıar
yağir, ële kıar yağir, ële tipi ële boran, o şükri dayı vardı hani, o da bële bi tene kıoyun
bağlamış, ğıda kıoluna barabar gelir. geldi geldi, mege eyakabısını ğeybetmiş. geldik
60 dayinan barabar dedik şükürü dayı, san nölup ne arırsan, dedi vala pabucumi
ğeybetmişem, pabucumi arıram. geldik aradıh aradıh pabucuni bulduh vërdik özüne.
ğeçiyi ğine bağladı kıoluna, o düşdi bu tarafa biz düşdük bu tarafa geldik işde bële
ğurban olam. otobüs yoħ, arabalar yoħ he ğurbanın olam. işde bële, men san ğurban
olam.

65 dedeyi şıpana dede maksudun şıpnasi yuvarlana yuvarlana yuvarlana yuvarlana gelir
dedeyi ziyaret etmege. dede hejden gelir. gelir gelir bi yerde artıh kapının öğüne
yahın olanda şe olur, ordan diyiller vay daş gelir vay daş gelir diyende daş orda
nezere gelir daş gelmir. gece olur dişine gelir o hejden gelen dedenin. diyir ki men
70 seni kestëtdim geldim seni ziyaret etmege, sen hejden gelmişdin. geldim seni ziyaret
ëdem man bi kadın vay çekdi men onunçün dehi gelemedim. nezere geldim meni
aparasan bırahasan kapının öğüne. kapının ögünde ële güzel gurug olan uşahlari,
sanciliyan çocuhlari uşahlari getiresiz o daşın üsdüne bırahasız, o daşın üsdüne
yoğurd tökesiz yaliyalar ëyi olalar. o daşı bırahmışlar orya. getiriller hansı uşah
hesdelermişse getiriller bırahillarmış daşı sökellermiş hem dili açılırmış, hem sancı
75 mancısı durarmış.

reħmetlik geynetam diyir oğul gëtdik şeye mihacırılığa, mihacırılığ oldi gëşdik gëtdik.
mihacırılığdan geldik dehi daşı geybetdik. dehi ne daşı bulabüldük, ne evüni
adamaķilli bulabüldük, her şeyimiz tarmadağın olmuş. bizim bu reħmetlik dayımın bi
karısı varmış. osman abënin arvadi. adi da şemiş mehriban. he mehri. o da reħmetlik
80 dayi diyir ki ğah diyir karısına diyir siz toplayın oğul uşahı gidin ahlada. anami da
al gëtginen, bahın görün bağ bahçe nece olup nece olmayıp. yerinde midir yerinde
degil mi. men de diyir birez çalışam gelem. reħmetlik geynenam ğahir alır oğul
uşahını reħmetlik nenemi geliller, geliller ahlada geliller bahıllar ki evlerinde
adamlar dolup kalir. kor mistogil doluplar evine, kor mistogil evde otirillar, evde
85 kalıllar. diyir ki çıhın burdan, malımız mülkümüzdür gelmişik çıhacaħsan. diyir yoħ
çıhmanlı bura bizimdir. vala ële belinnen palasķayı çekir ële güzel bunnara çekir
zoppayı, bunnar ële güzel toplir tökir kapiya geliller yerleşiller evlerine. evlerinde
kalıllar. kaldıhdan sora işde arvat doğir çoluk çocuħ sahabi olur. bir gün olur
reħmetlik baldızım fezle abla körpemiş. bu çıhir şeden ot çeke damnan, tayadan ot
90 çeke getire bızava vëre, bi şe gelir. vallah men ële duydum men habu °eziz gün yalan
söliyemenem, ğahir, reħmetlik geynetam ële annatırdı, geliller vërgi istiller. artıh ne
vërgisi isdiller menem, laf atir ağız atir yani reħmetlik şıhlara ne diyirse menem, orda
bahir ki bi tene gelin oturup beşignen çocuğuni sallir tayanın dibinde. çocuğuni sallir.
diyir hade pis kadın habële vurir vurduğu kibi, yeri ha o ğede, ordan düşir aşahıya
95 bunun ağız dili gidir. birez bişe annadir dehe bişe annadabülmir. burda seyid abas
varmış, reħmetli geynetam diyir ğahdım seyid abasa fala bahdırdım, kağıt ëtdirdim.
demiş şıh demış vala birez size şëdip hani ağız şëdip onun üçün bu çarşamba, bi

arşamba bi perşembe ege atladırsa çoğ yaşar. atlatmir o zaman allahın rehmetine gidir. işde ele.

100

-XI-

Adı: Celal

Soyadı: Aktaş

Yaşı: 75

105

Eğitim Durumu: Okur-Yazar

Mesleği: Çiftçi

Derleme Tarihi: 25.07.2012

Derleme Yeri: İkkubbe Mahallesi

Konular: Anılar, günlük hayat

110

bi gün harman t kmiŐlerdi, baħirdım ki bıraħıplar bu yataħ çarşafının arasına, oni getiriller Şeye t keler, aŐaŐnan d geler. k zer diyerdik biz. dedim bunnar nedir, bunnar n diller, burda taş harman var. baħdım heresi aldı bi tene aŐaŐ d geler. men de yeni asgerden gelmişem.  le ıħdım gidirdim geze geze, dedim buni n dirsiniz, 5 dediler buni d geceyik ıħardaħ. peki yaşar nerededir, dediler yaşar ħınında toyda. yaşar toyda k eri vurir. men dedim toplayın bu  teberiyi gidek, geldikleri zaman  k znen d g n ıħardım. bunda bi teneke var ya yoħdur. topladım aldım geldim,  Ő g n midi, d rt g n midi, beyefendi toydan ıħdı geldi.

gece de ejdernen celalgil gelillerdi Őıħ heyderin armudunнан g t r llerdi  zlerine 10 g zel g zel bayram  dellerdi y llerdi. Şeyin bu meħmed sa idin bağında alma varmış, gelmişler almaları çalmışlar demişler gelin oturaħ almaları sayaħ. bu meħmed sa idin nerd veni ĝırħ ayaħ ĝırħına vurduħ dayaħ, gelin b t n almaları sayaħ. o da ħarabaŐehirdedi.

giderdik s teyde on beş g n girmi g n alırdıħ. beş alti yırĐatnan tırpannan ya 15 biçerdik un part ya un beş part getirirdik oni ıŐın davara ot deħresinen doĐrardıħ. doĐrardıħ onnari sığırlara davarlara v rirdik.   part da  t oti aldırırđıħ ki baharın oni v rek  k zlere  z m ze  t yapaħ. ayağımızda eyağabi yoħ yalın ayaħ, arıħ dabani biz sirim diyerdik o sirimler ayağımızı keserdi. o çarığı biz uylardıħ Şeye nem torpağa ki yumuşana biz o arığları ĝiyek. biz zenginlik g rd k babam, biz ne 20 zenginlik g rd k feĐĐir, perişan. iki tene  k z m z olurdi bi tenesi alırdı, o  k z  alana ĝede biz neler çekerdik. ama Şimdi devlet v rmiş millet v rmiş ĝinen de biz ĝene et etminik, ne ĝene eti var. o zaman ĝene et vardı. o zaman uni doldurullardı ambarlara bi ambar buğda da aldırılırdı diyellerdi bu da alsın bahıra. baharın  g d r k. e Şindi  le bişe yoħ ki. gidir arvatlar ekmeg yapmir, tendire vurmir. 25 gidiller Şeden fınnan, baĐĐaldan iki tene ekmeg getiriller tamam. arvat tendire ekmeg mi yapıp kor  la. onnar bizden daha sağlam daha mutli, he babam.

vala babam men oyun moyun b lmezdim. on yedi sene on sekiz sene bi ızın peşine dolandım oni da man v rmediler. v rmediklerin sebebi b lirsen babam b t n feĐĐirlik belasi. zengin oladım nami oladım. zengin olsun yeter ki diyellerdi anasi 30 belirsiz olsun babasi belirsiz olsun, zengin olsun, me mur olsun. k rtlerde de y z yaşında ol, saĐĐalın dizleren y nsin hansı ağanın yanına gidersense heç yoħ demez. ge g t r ĝızım san ĝurban olsun. bizim t rklerde de ħeŐe pij olsun me mur olsun, illahım v riller.

fincan oynallardi, üzük oynallardi, geceyi onnan geçirillerdi. kavurğa getirillerdi.

-XII-

Adı: Tahsin

Soyadı: Kalender

Yaşı: 85

Mesleği: Taş Ustası

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Derleme Tarihi: 02.08.2012

Derleme Yeri: Erkizan Mahallesi

Konular: Anılar, günlük hayat, şiir, tarih

1. SORU: Taş ustalığına nasıl başladınız?

sökülün durnalar sökülün
malazgirt beyinden sakının
ahladın gölüne ênin durnalar
orda da durmayın gidin durnalar

5 malazgirt elinden tatar gaziden
yolunuz uğrarsa ören gazidan
heberi verin bölük yazidan
orda da durmayın gidin durnalar

sesiniz gelir nehri muraddan

10 heber verin alpaslannan kıratdan
geçemezsiniz latdan bu hayratdan
orada da durmayın gidin durnalar

kıldı ahladda cuma namazi
giydi kefini rengi beyazi

15 yoluni gösterir abdurrahman gazi
orda da durmayın gidin durnalar

1. CEVAP: yohsulluğdan başladığ daş usdalığına. zengin adam daşa çalır mi. e yohsulluğdan asgerligi yapıdığ geldik bi iş yoğ bi sene^cet yoğ bi şe yoğ. ne yapığ geğdik daş usdalığına daş yonduğ. daş işde. bu güne ğede getirdik. şimdi sayılmaz eserlerimiz var. řarđanın körpüsüdür, abdurrahman gazidir, onnan sora okullardır, yatılı okulun kaç bina var yatılı okulda, burdaki hıaliciliğ okulidir. ev zaten hesapsız ekseriyet benim yapıdığım evler binaların pencereleri dışa doğri çıkıntilidir, şorneşlidir ekseriyetle

20 mesele şeyin okuli geçerin okulini ben yaptım. e ne bülüm ğığlarda ahladda her yerde eserim var. yirmi teneden fazla fırın yaptım. öğrendik tabi onnan bunnan bizden öncekilerden.

şimdi unudmişam vallahi çoğuni unudiram çalışdığımız var taş usdalığımız var. reşberlik yapıdığ. ne bülüm o zamanki ahlad geçim reşberlikde ne var. iki çüt öküz

reşberligi insani doyurmaz. e mejbur kaldıh taş usdalığına. işde taş usdalığıdı ha.
30 yömye ha çal çal çal çal ben atmış sene taşa çaldım e şimdi artıh çoğunu unudmuşum.
alet olarak mesela esasen bizim ahladda ahlad taş usdalarının tahtımları olsun çiftçi
tahtımları olsun ekseriyeti ermenicedir. çünkü herbi umumiden evvel çiftçilik,
marangozluh, taş ustalığı hep ermenilerindir. o zaman osmanlı imparatorluğu
gayrimüslimlerden memur almazmış. ne memur ne asger. onlardan haraç almış.
35 haraş nedir mesela müslimannan onda bir alıyor onnan beşde bir alıyor. onun iki kat
alıyor asgerlik yapmadığı için. e o zaman ermeniler mesela taş usdalığı ermenilerden
kalmadır. mesela bizim elimizdeki taş usdalığının malzemesi gıran ermenicedir. zive,
uruk, gabar bunnar hep ermenicedir bunnar. mesela bir kağni öküz arabası al elen
öküz arabası mesela maran, serni, arih, parih, sami, samter, pigi, gorzivel, bunnar hep
40 ermenicedir çünkü onnar yapıyorlarmış osmanlı devletinde. e şimdi yoh. şimdi ele
şeler yoh artıh.

bina yaparken temel alelusul o zaman demir yoh bayağı taşları dabani geniş taşları
alta atardıh işde bağlantısı olsun hem taşlar iç içe basın hem taşlar yan yana birbirini
bağlasın. e şimdi ele değil. şimdi hep yapıştırmadır suvamadır boyamadır. şimdi
45 apartmanlara bahıyorum hep dış yüzden hep sıva umuduna kalmış. adam koloni
çılmış koloni getirmiş arasına dört tene tuğla. orta yere pencere kapıyı çekdiğin
zaman bile o evde bi sarsıntı olur. sarsıntı olunca nölacağ onnar çatlamalar meydana
gelir. yani sekketdir şimdiki binalar sekketdir. bizim esgi binalar ele değil. bugün
mesele tarihi eserler ahladda gördüğün tarihi eserler kireşnen taşdır. hiçbirinde demir
50 yohdur bağlantı yohdur ne yapmış adam taşı yonmuş taşdan bağlantı yapmış taşı taşa
bağlamış ama şimdi yoh.

usdalar, usdalar. ahlad işi sabahnan gün çala gün gağa çal çal çal burdan mesela
ğıhlara gidiyoruz. burdan gecedən gağacağam ki ğıhlarda işbaşı edeyim. gün çalanda
ordən aħşam olacağ nahır gelecek paydoz edecen gelecen buraya. yani o zamanki
55 çalışmalar on dört on beş se^cet sürürdi şimdi ele bişe yoh. sora se^cetimiz de yoh. gün
çala gün gağa mesela çiftçi horoz banliyanda veya şafağ sökende gağıp gidecek.

ğarga degirmeni

keynetdik yarmayı yüklediğ arabaya

anam dedi tehsin aparağ haraya

- 60 durmadan al al al ulaşdığ argaya
ağro mecid dedi isdif edin buraya
dedi etrafını kim süpüreceg
dedim anam mahi şemsi geleceg
ikisi bekleyeceg anam süpüreceg
- 65 yi gelsinler nbed onnara dneceg
đırınıđı ağar bulgura
daşi döner asta asta dura dura
mola vrir çuvalları doldura
kim kime ne nöbet var ne sıra
- 70 mahi đatun ığarır gümiş tabağayı
rabia đadın sarah şu cığarayı
şemsi đanın bekçi bekler orayı
mecid dayi durmaz kürekler yarmayı

- 75 gözlerinin suyi durmadan ağar
eğiro mecid durmaz bunnara bağar
seyyid gızı seher suratın yığar
meger bulđur boğazdan dolduğa ağar

- 80 esgi dgnler davul zurnadı, defdi. şimdi bizim eski ahlak türküleri, eski ahlak
oyunları heç yoğdur. esgiden temür ağa vardı, köçeri vardı, gilingo vardı, babori
vardı, çeşit çeşit oyunlar vardı, çeşit çeşit havalar vardı. e şimdi hepsi lo, hepsi bi
teyip birağır oraya haydi haydi, ne. esgi oyunlar yoğ ki, eski oyunlar almamış.

- esgiden gız istemeye, gızın anası, babası, işde falankesin gızı var gidek oğlumuz
istiyek. işde gider isdellerdi. olursa vrillerdi, olmazsa vrmezlerdi. işde ne blm,
85 esgi usullar.

anadan olduğ başladığ, yoğ çifçilige, daş usdalığına. yoğ menem ne ile ömri geçirdik ağladda. bütün gün meşekket, zehmet. sora saat yoğ, oroz banlır gt yağut şafağ sökilende gt veya gün gahaında gel veya gün çalanda gel. burada mazlum yegül eymekam bu arşıyı yapıdırırken usdalara sormış usdalar ne zaman paydoz dersiniz
90 ne zaman işbaşı. usdanın birisi diyor eymekam bey nağır gide işbaşı dek, nağır gele paydoz deriz. diyor beki nağıri dağda öldi gelmedi nee olur. Öyleydi, bele ştdik.

muallim vekili bizim bu mahallede bi tene bidlizli çocuğ ilkoğul mezunu öğretmenlik yapıyor. burda kirada alıyor, sabahnan kalkıp o zaman da macunu
95 kimse bilmiyor. atleti de kısa atlet. sabanan macuni, darağını, sabununi alır getirir bırağır çeşmenin paasına. orada başlır darir darir darir, adınlar da gelmişler su götüreler. gelinler bekliller o çığa, su dolduralar. vala burda bi nazo ebe vardi, ekek gibi bi adın. men de ineği atmişam kösevi elimde gneşlenirem. le çekdi köseviyi gtdi vula babam, dedi buyur ale, sen kimsen, dedi men muallim begem. seni
100 buraya kim yolladı, dedi meni meerif mdri yolledi. ekil arşımnan eşşegoğli eşşeg dedi. bu arvad iki seetdir burda beklir, tendirini yandıırıp çocuğı bırağıp tendirin başına gelip suyuni gtre ki reşberinin aşını ekmegini yola diyende vala bi kösevi atdi muallim beyin sırtına. ale, ale diyene gede bi kösevi dehe atdi vala muallim bey toplandı. şimdi oni şiir olarak yazmışım.

105 her sabah keser bulağın başını
tarar tarar kekilini aşını
düşünmez bekleyenlerin işini
bi şeyler sürer fışcalar dışını
gelinler, gızlar oni bekler dizilmiş
110 tre terbiye nedir öğrenmemiş
muallim diye ağlada gelmiş
erkek hindi gibi şişdike şişmiş
nazife ebe sabredemedi buna
hemen köseviyi aldı oltuğuna
115 yanaşdı muallim begin yanına

babam seni kim yolladı buraya
meni me^carif müdürü yolladı
aḥladlılara ilim öğret dedi
helbet bu evleri sana kim vèrdi
120 bi kösevi begin sırtına yèndirdi
atdı iki kösevi sırtına
dedi bi daha burada sırtma
ceḥennem ol gèt durma burada
senin gibisinden fayda gelmez yurda
125 sen burada elin yüzün yıḥarsın
yoḥsa durup ḡızlara mı baḥarsın
gèt buradan herkès suyuni alsın
reşberini, çifçisini yola salsın
durmadi çar çapuduni topladı
130 nefesini ancaḥ bidlisde aldı
asıl degil vekil mu^callimdi
o çeşmeye bi daha uğramadı
erkizanda eski laḡablar
paşa ağalar, azab ağalar, kavolar
135 yarım ağalar, kişimahiler, şigolar
sofiḡırolar, karamamolar, bayrolar
emiroḡullari ve ebleyizler de var
altınkuşahlar, ağzi qaralar, pirolar
şabanlılar, imamoḡullari, yunuslar
140 kalenderoḡullari, ḥasan kehyalar
ḥeşiller, molla osmanlılar, aslanlar

- babahanlar, heşimhanlar, bedirhanlar
heci recepler, heci gáziler, idolar
heci devreşler, heci polatlar, helolar
145 yeniçeriler, silo dedeler, şıntırlar
 karabegler, katipler, úryan babalar
 şerefoğullari, sinekler, dılvırlar
 hebboğullari, ishaklılar, taçcılar
eyvezoğullari ile şıhıhüseynililer de var
150 denize sırtladıh anamgil sökellerdi işde çul çaput neyse sırtımıza gidek denizde
yihyah gelek. e bele yazın zaten kışın gidilmez soğuktan, yazın giderdik. yazın
çarşafi da yendirirdik anamgil tokkaçnan vèr gètsin edellerdi tokkacın gözine
keyenin üzerinde çamaşır yihana. biz de giderdik halıd dayının erigini hırslamağa. ha
bunu da bi şiir şeklinde yazmışam.
155 sırtladıh çul çapudi haydi denize
anam aldı tokkaci düşdi peşimize
éndirdik şeleleri keyenin düzüne
anam vèr gètsin etdi tokkacın gözüne
 vèrdik daşı halıd emminin erigine
160 çamaşırlar gètmiř tilkiler deligine
ulaşın gètdi enişdenin çapudi
çaldı keyelere çuli çapudi
gülnaz eze çaldı başına dizine
hem toprağı koydi iki gözüne
165 lazoğli mustafa ulaşdi havara
dalgalar azmiş benzer canavara
 çar naçar vurduh rampaya
 yaş çamaşırlari doldurduh torbaya

- sulari sızar belinizden tabana
- 170 ëndirdik sırtımızdan kara kazana
- kaynatdıhça çamaşırlari kaynatdı
- kazana da bi paket çivid atdı
- duruladı kalmadı ne bit ne pire
- meger keyeler etmiş zilve zilve
- 175 nice günler böyle gömleksiz olmuşduh
- oni da sümerden kernenen almışdıh
- çamaşırsız şalvar giymeye alışdıh
- gide gelmiye ne günlere kalmışdıh
- 180 sümer eşyasi gelir. muhdar yazmış, mesele gecerin muhdari yazmış filankese iki
- metre basma, üç metre direl, iki metre şalvarlıh. ē muhdar efendi gadaların alam üç
- metre entari olmaz hêç olmazsa dört yaz man entari edem. canım kimin istikakını
- yazam. halbuki eşya gecedem gêtmiş köylere yağnan, paranan satılmış. o zamanın
- tüccarlari da bi kaç ev ortağlı. ğıhlardan cezayil ağagil, bülmenem müştak efendi,
- kemal kocagil. işda tüccar da onlar zaten. ē sümer eşyasi da gelir vesikenen satılır.
- 185 muhdar efendi hesabına gelene yazar üç metre, hesabına gelene hiç yazmaz. biz ele
- gördük, ele geçirdik.
- anamın görmegi
- sofra kurulur otururuz yemege
- hanım sayar gidemedik görmege
- 190 dedim gücümüz yetmez bilezige
- isdersen karar vèrelim çeyrege
- görmeg bahanedir gidecek gezmege
- düdükli çıhdi el vurmaz çölmege
- başdan savma deger vèrmez yemege
- 195 sabredemez kapıyı kitlemege
- konçe buhçasız bir yere gidemez

- gitdigi yerde rehed edemez
çeşitli şeker yoħsa çay içemez
bunca ne^cmetlere şükür de demez
- 200 evimiz vardı bir yani daraba
kene^cet ederdik çarığa çoraba
yeter ki gönül olmasın ħaraba
en önemlisi bir tatlı merħabba
- insanın kabri insanın evidir
- 205 asıl hediye insanın kendisidir
mümkün ise bir fakķir sevindir
ekseriye bu hediye desinlerdir
urayın ħizmeti
- 210 reis bey mennen kızıp habunnan sebep. belediyenin eski ismi uraydır. şimdi bizim
bu çeşmenin başında kanal patlamış vemiş dışarıya yayılmış tuvaletlerin eyaħları.
men de gëtdim uraya heber vërdim gelin burayi yapın, gelmediler. men geldim
kendim yaptım, işda af buyrun tutdum bi şiir yazdım. bu şiiri reis bey oħumuş,
darılmış bana.
- patladi kanal kenef sardi kelenderi
- 215 uğradım uraya toplandı tüm personeli
dediler usda bağırma ileri geri
- daha bitmedi ħuliklinin keyeleri
daha vardır kemalın adım dereleri
bizleri bekliyor ħelilin hendekleri
- 220 çarşıda var kaplanların kepeçeleri
durmadım kaşdım boynumi döndüm geri
tasla çekdim kenefi doldurdum kovaya
aldım kepeçenin sesini vurmuş rampaya

- dedim babam bu gece vaħdı haraya
225 dedi giderem dere doldurmaya mustafaya
müslimanın mali bu olmasın heba
ħata êtdim yanlış bi iş tutdum galiba
ħatırlı kişiler altınnan vurur yaba
akħkılım ermedi bu deke bu dolaba
- 230 tarlada ħaldi tıraħtör biçer döger
terk eder posti lasi evine gider
iki gözini şakħkıldır maħa seyreder
çağ mı atlıyoruz he ħurbanın olayım
meşveret êtdik eve televizyon aldıħ
- 235 ħalışmadıħ seyretدیħ faize daldıħ
benliğimizi ħeybetdik ne güne ħaldıħ
çağ mı atlıyoruz he ħurbanın olayım
gelse de babasi yeddi il uzaħdan
êndirmez ħoduğuni boynunnan ħucaħdan
- 240 ekmeg ħoħusi gelmez tandırdan ocaħdan
çağ mı atlıyoruz he ħurbanın olayım
teħsin usta
menim adım teħsin usda
selam vêrir eše dosta
- 245 êndir ħebre asta asta
yatam aħladda, aħladda
ot biçmeye işde arvad yemek, ekmeg pişireceg ot dağına hazırlıħ görecek. işde
dırmığı, tırpani, samisi, samteri, çütü çubuğı hazırlayacaz, onnan sora bi parħa
yoğurt, paket çay, bi iki kilo şeker, artıħ tırpani me^czemesi gidecek. ot dağının orda
250 ot biçeceyik ha babam ha babam.

- ot dağına
heber verin kişi mahinin müştağa
koşsun arabasını gidirik dağa
çekerik lasti posti bindirek bağa
255 biçin yamaçlari vurmayın palağa
şafağ sökilende ulaşdığ ağbuğa
türkü söylüyor yağoların ali ağa
tez yoğurt gındığını koyun bulağa
örtün ağzını çekirge çibin düşmesin yağa
260 bişdi pilav balığı koyun ocağa
çevirdik lasti sola bi daha sağa
tez yetişin yandi ulaşın dırmığa
bükün postlari kalmasın sıcağa
biçmesini bitirdik yetmiş bin bela
265 daşdığ keter keter dizildik yola
olmasın eyağa atın cobani sola
her dönüşde ağdaşda verirdik mola
getirin toruni koşalım aslani
270 kambağ ola hamzaoğlunin gabani
ne arêđ parêđ kaldı ne samter sami
hem atdı korzivel ulaşdırın varsa mi
doldurun ciralari seyyid merdanda
kara gedige êndik tozda dumanda
275 egleyin savuna yıldırım atanda
yanaşdığ marağa ağşam gün batanda

tez açın cobani vèrin bağları
şimdi virane sütey dağları
gide gelmiye o günkü çağları
280 selamlıyorum kalan sağları
bilhassa herbiumumi dönüşı, ekmeği olan uni olan zengin sayılırdı. ben doğuz yüz
gırđda oğul bitirdim, gırđda oldum çoban. fırın vesikayla ekmeğ vèriyor. paramız da
yoğ. bacım gidiyor üç ekmeğ getiriyor, bi tenesinin getiriyor bırağıyor torbama ben
gidiyorum dağa, koyun da sağamıyorum, geçi sağıyorum. işda o geçilerin südüyle
285 idare ediyorum. hatta ki ekinler yèrişiyor biraz buğda çoğaldi, bolaldi. gine mağalleli
èyidi, mağallelinin aşı, ekmeği vardı. en çoğ perişan olan erkizan mahallesiydi.
erkizanda çifçi yoğdı o geder, mağallelinin hem heyvanları vardı, sağanları vardı,
buğdaları vardı. onnar bizden èyidi. ama erkizanda yoğ. sora o zaman ağladın
ekseriyeti af buyrun eşekçi. hep köylere gidecek ya erig götürüp satacağ, yoğ
290 menem nèdecek işde, idara, kıt.
o zaman şimdikinnen çoğ erig vardı, bütün ağaşlar çökerdi ağaşlar. herbiumumiden
evvelki ağaşlar cevizi de meyvası da çoğ azalmış. ağladın ağacı şimdi çoğ azalmış.
bizim ağlad'ın anane, °adetleri bele güzeldir. èle esgi şeleri başđa yerlere göre. sora
ağlad tamamen asil türkdür. ağlatın yani biz hetirini bilmiyoruz. bugün ağlat tarihi
295 bi şehirdir. bugün anadolunun hiç bir şehrinde üç tane kale yoğdur. bugün ağladda
üç tane kale vardır. bir orol urarto kalesi, adilcevaza taraf orol. ikincisi şarki roma lat
kalesi, harabaşehirde. üçüncüsü yavuz selimin çaldıran herbi şahin kalesidir. bu her
şehirden yoğdur. ağlatın bugün ağlatın tarihini kimse bilemez. bugün ağlat mağara
devrinden bugüne geder insanoğlinin yerleşme yeridir. ağladi biz tanıyamayız,
300 tanımaya gücümüz yetmez. profesör bennen sordı ben bele dedim, hocam dedim biz
ağladi tanımaya gücümüz yetmez. ağlat dedim yeni bir şehir değil. bugün mesela
tatvan, tatvan bugün elli atmış bin nüfusa çığmış. doğuz yüz otuz sekizde hat
ta°mirine gètdik. telgraf hattı ta°mirine gètdik. bi teg ali vırnıkoğlinin hani vardı. han
ne bi ağır terkisi. küçüğ bi ağır işda bitlisden gağan kervan ağlata ulaşamazsa geceler
305 orda. tatvanda yalnız o vardı hiçbir ev yoğdı. tatvan doğuz yüz otuz sekizden sonra
gelişdi değişdi, şimdiki bu hali buldi. ama ağlat, bugün ağladın tarihini kimse
bilmez. mağara devrinden bugüne, mağaraları görüyoruz, mağaralar var. mağara
devrinden bugüne gede insanoğlinin yerleşim yeridir. ama ağladın tarihi eserlerine en

çoğ yihimi bu aşağıdaki şahin kalesinin yapımıdır. bugün meydanlı mezar taşlarının
310 han, hamam, kervansaray, evler, bunları sökmüş yavuz selimin emriyle şahin kalesi
yapılmış. sökmüş, taşımışlar kaleyi orda yapmışlar. şimdi git bah duvarlara bah mezar
taşlarıdır. han, hamam, kervansaray gibi bütün beşe şeyleri sökmüş taşımışlar. o
zaman yavuz selimin emriyle. yavuz selim çaldıran herbinnen zaferle dönerken
ahladlılar eşitmişler ki yavuz selim çaldıran herbinnen dönüyor, irani fethetti,
315 dönüyor. ahladlılar demişler ki yavuz selim ordi asgerini toplar giderse iran buraları,
bizi perişan eder. biz yavuz selime müracaat edelim, bize yeni bir kale inşa etsin. ve
ahladan bi heyet toplanıp gidiyollar. erzurum civarında yavuz selimin huzuruna
çıkıyollar. yavuz selime rica ediyollar yeni bir kale inşa edilmesini. yavuz selim söz
veriyor ve istanbuldan van beylerbegine kalenin yapımı için para çıkarıyor. kalenin
320 yapımına başlanıyor, tekrar bırakılıyor. işda o zaman bu şahin kalesi yapılırken eski
mezar taşlarını, han, hamam, kervansaray bunları taşımışlar. şimdi bedenlere bahsan
görürsün. şimdi bedenlere kalenin içersine oralari görürsün. esgi tarihi eserler bütün
ahladın şeyi orya gelmiş taşınmış. orda noldi, ordan da biz taşıdık getdik kendimize
ev yaptık. bugün kalenin şey var erzurum erkek muallim mektebi tarih muallimi
325 abdurrahim şerif beygu dokuz yüz otuz iki senesinde ahlata gelmiş. o zaman ahladın
mevcut olan eserlerinden tarih yazmış. ahlad kitabeleri diye bi kitaptır. kaleden
beşediıyor, şahin kalesinden beşediıyor. şahin kalesi, yavuz selim doğu kapısı
üzerindeki yavuz selimin kitabesidir. “bi emri hazreti sultan selim melcei din, aceb
maşamı latif derzehi binayı metin” yazılıdır. batı kapı üzerindeki kitabesinde “dualar
330 birle yad eylegil ol şah hakanı ki ruyı dehirde odur süleyman sani, çün yapıldı evliya
dülcü idüğün bu halgi ahlad bedenler bağladı arar sultani, o ali himmetin çün düşdü
bina ile dedim kader kalei sultan süleyman ile” ha bi de kışla kapısı var. davulhane
dedigimiz kışlanın kapısının üzerindeki kitabesinde. onda da diyor ki “ked emere bi
imareti haza kalatü şerifüllezi fetü” “bu lezzetli güzel kale ki bir amir tarafından
335 inşa edilmiş”. “essultan ibni sultan” yani bu kaleyi inşa eden sultan oğli sultandır
yani hem babası sultan hem kendi sultan. “based elemin vel aman” “öyle bir
sultandır ki hem emin olucudur, hem eman dedirdiricidir” “essultani adil sultan
süleyman ibni selim han” “o adaletli olan sultan süleyman ki selim hanın oğlidir.”
“azzi ve nesedehu” “azimetli olsun, nusret onun olsun” soni da duadır. kale
340 mahallesinin şeyi de budur. ama mesela lat kalesini bilmeyiz veyahut urartu orol
kalesini oralari bilmeyiz. yani biz ahladlıyız, ahladı tanımıyoruz. ahladı tanımaya da

gücümüz yetmez. çünkü görüyoruz, mevcut eserleri bu mağaraları, mağara devrinden bugüne kadar ahlata ahlattır, kim taniyabilir.

yerli çok kalmadı, sonra köyli de hücum etti. yeni yetişenler de kaşdılar hep
345 ahladdan, hani kim var.

tarihin çok esgidir milatdan önce
sana hak verirler gelip görünce
binlerce daha merteben daha bir nice
bin gizli eserler sahlıdır sende

350

ziyaretin çoğdur gelinmez dile
çeşme sebillerin sayılmaz bile
çoğ kere uğradın yağmura sele
içinde bunnara yanarsın sen de

355

bahtsızlar bilmezler görmezler seni
görmedim şarkda senin dengini
o masum yüzünü solgun rengini
allahım çevirsin bahara seni

türklere otağ sen düşmana mezar

360

senin tarihini her devir yazar
yeter etdiğin bunca intizar
tarih ile beraber yaşarsın sen de

gençlik ne gençlik işde ilkoğuli bitirdik başladık çobanlığa, onnan sonra çifçilige,
çifçiligden sonra asgere, asgerden geldik başladık taş usdalığına. e atmış sene taşa
365 çaldık. çal çal çal çal ta gıhlardan hele köyleri sayminam, başga şehirleri sayminam,
gıhlardan tunusa belki sayısını bilmediğim evler var benim. başga şehirler de var
tabè. bidlize gètdik, ercişe gètdik, doğubayazıtta gètdik, ne bülüm her yere dağıldık
ahlad usdasi.

şemseddin çavuş

- 370 salla geçmişler dicleden nehri firatdan
terhis olmiş yemenden şatül^c arabdan
alti yıl heber almamış ahladdan
heberi yoğ anadan, ğardaşdan, arvaddan
- 375 sırtında rus battanyesi elinde misin
tanımadığ aslen nereli sen kimsin
yoğsa sen herbiummumiden gelen misin
ahladli bediroğli şemseddin sen misin
yılılmış, viran olmiş yoğ taş üstünde taş
- 380 esir olmiş, şehid olmiş baba ğardaş
kimsiz kimsesiz ne yaran ne yoldaş
çoğunun apısını bağlamış bu savaş
savaş hüzünleri bellidi yüzünde
bir mermi alçada biri de dizinde
- 385 iki çeşme ağardı iki gözünde
anlatırdı herbi hata yoğdi sözünde
üşüşmişler başına olun omşılar
bahmış içinde ne ğardeş ne arvad var
muhacır olmuş göç eylemişler hep diyar diyar
- 390 çoği vefad etmiş ne ebir ne mezar
mal mülk sahabi olmiş cepeden açanlar
apartman uranlar erazi alanlar
fetva verip müslümanlığdan dem vuranlar
kendini sofi sayıp bol savuranlar

395 savaşa giden ölüm, yara, saqat, burda qalan da özüne. herif gelir baqır ki lambalari yanir. herif kaş sene esirlikden gelir baqır lambalari yanir. gelir baqır ki herif arvadını almiş, evine yerleşmiş, tarlasını sürmüş. bu muhacirlik kimleri zengin etmiş, kimleri yerinnen kökünden yeksan etmiş. şimdi eski laqaplar var, adamların çoğı yoh. isimleri var kendileri yoh. babamın üzerinde üç tene mermi vardi. ve
400 çihartdırmadi da, ölen de şahidimdir götüreyim. üç tene de terhis tezkeresi vardi. şemseddin çavuş, sıhhiye çavuşı, ikikubbeden rasul çavuş, gıhlardan cimoların üsuf çavuş, onun arqadaşlari, dursun çavuş, dango muhammed yani bunnar babamın o zamanki herb arqadaşlari. ama şimdi nerde şimdi, olmişlar mal mülk sahibi. savaşa giden kim, şehid olan kim, ölen kim, ne bilim.

405

AÇIKLAMALI SÖZLÜK

°aceb *zf.* Acaba: °a. *maḳamı latif derzeḫi binayı metin yazılıdır* XII-343 [*acep* < Ar. °*acab-an* ~ Far. °*acabā* “şaşırtıcı, acayip, tuhaf” Steingass 1892: 837a.]

°adet *a.* Görenek: *bizim aḫladın anane, °a.+leri bēle güzeldir ēle esgi şeleri başğa yerlere göre* XII-302 [*âdet* < Ar. °*âdat* “gelenek, görenek, biçim; uygulama” Steingass 1892: 829a.]

°affet- (-i) Bağışlamak: *onarın hürmetine °a.-ir* VI-303 [*affet-* < Ar. °*afw* ‘silmek, iptal etmek’ Steingass 1892: 856b ve Tü. *et-*.]

°ahd veḫd et- *bf.* Söz vermek: °a. *v. e.-en keftor sen degil midin* IV-151 [*ahd vahd et-* < Ar. °*ahd* “emir, tavsiye; söz verme, anlaşma” Steingass 1892: 874a ve Tü. *et-*.]

°alelusul *zf.* Kurala uygun bir şekilde: *bina yaparken temel °a. o zaman demir yoḫ bayaḫi taşlari dabani geniş taşlari alta atardıḫ* XII-44 [*alelusul* < Ar. °*alā*’*l-uşül*: Ar. harf-i cer °*alā* ‘üzerine, üzerinde’ Steingass 1892: 864b, harf-i tārif *el* ve *u uşül* ‘esaslar, genel kurallar; kökler’ Steingass 1892: 69b.]

°asır *a.* Yüzyıl: *bu °a.+ın zürriyetine vėrdiḫi ne°meti ḫiçbir kimseye nesib etmemiş* III-122 [*asır* < Ar. °*aşr* “zaman, gün ve gece” Steingass 1892: 852a.]

°aynel yaḫin *a.* Gözle görerek bilmek: *ilmel yaḫin, °a. y., ḫekḫel yaḫin derecesinde oni görir* VI-382 [Ar. °*ainu*’*l-yaḫin* ‘deneysel bilgi; kesinlik’ Steingass 1892: 876b.]

°azimetli *a.* Ulu: °a. *olsun, nusret onun olsun, soni da du°adır* XII-355 [*azametli* < Ar. °*azāmat* “büyüklük, ululuk” Steingass 1892: 855a ve Tü. *+li.*]

abdulbaḫi *a.* Kişi adı: *bu a.+nin oḫli* X-45

abdurraḫim şerif beygu *a.* Kişi adı: *bugün ḫalenin şey var erzurum erkek mu°allim mektebi tarih mu°allimi a. ş. b. dokuz yüz otuz iki senesinde ahlata gelmiş* XII-339

abdurraḫman ḫazi *a.* Kişi adı: *yoluni gösterir a. ḫ.* XII-15

abē *a.* Ağabey: *gelirdi işde a.+m ḫeci niyazi* III-60; *çıḫanda ḫardaşı geldi, ḫardaşı geldi celal a.+nin de*

evine gidirdik ğalaḥ orda X-33
[*aġabey* < Mo. *ākā* ‘aile ve cemiyet
içinde saygı ile anılan erkek’
Doerfer 1963 I: 131/22; Tietze
2002: 54 ve ET *bēg* ‘evin, ailenin
erkek başı, zevç; köyün ileri
gelenlerinden biri, bir kabilenin
veya küçük bir devletin başı, âmir,
kumanda eden’ Clauson 1972:
322b.]

abème söliyem *bs.* Söz söylerken
gerekli kelimeyi bulamayan bir
kimsenin kullandığı bir söz: *onnan
sona a. s. heves de var* VI-130 [bkz.
abé ve *söyle-*.]

abla *a.* Abla, teyze: *vay dedi torpağ
menim başıma olup san nolup,
dedim hēç a.* I-104 [*abla* < TT
abla/abula Tietze 2002: 13b < ET
apa ‘ata; dede; baba; anne; amca;
hala; abla’ Clauson 1972: 5a.]

ablo *a.* Abla: *dedi ğētdik a.+nun
kapısını çaldıḥ* X-50; *götürdük
a.+ya da teşekkür etdik ğablarını
vėrdik, çıḥdıḥ geldik* X-56 [bkz.
abla.]

ac *a.* Aç: *bu esger néce ħėrb ęder
karni a.* II-260; *bunnar a. olillar*

VII-182; *yokuḥi a. öküz çıḥar mi*
IV-59 [bkz. *aç*.]

ac ol- *bf.* Acıkmak: *bunnar a. o.-illar
ajlhđdan kocasına diyir ki* VII-182;
diyir bi tenesi de diyir a.+am VII-
116 [bkz. *aç* ve *ol-*.]

aç *a.* Aç, karnı doymamış: *o yana bu
yana ara ara kaş ğünnen sora
menem kaş ğün kalillar derenin
içinde ęle a. elleri baĝli* I-49 [*aç* <
ET *aç* < *āç* ‘aç, doymamış’ Clauson
1972: 26a: Uyg. *aç* ‘aç’, DLT *aç*
ay., KB *aç* ay., Çağ. *ac* ay., Kıp. *aç*
ay.]

aci- (nsz) Acımak, merhamet etmek: *o
ĝedder a.-ram üregim yanir, buni
vurir vala men ğaḥdım ademe
dedim* IX-71 [*aci-* < ET *açı-*
Clauson 1972: 20b-21a: Uyg. *açı-*
‘acımak’, DLT *açı-* ay., KB *açı-*
ay., Çağ. *acı-* ay., Kıp. *acı-* ay.]

acığ ęt- *bf.* Küsmek: *ęle birine kızdıĝı
zaman a. ę.-er giderdi* SE [*acığ ęt-*
< **acığ* ve *ęt-*; Çağ. *açığ* ‘hiddet,
öfke’ (Senglah 32v/5)→bkz.
Clauson 1960: 33; Uyg. *açığ* ‘öfke,
kızma, şiddet’ → bkz. Caferoğlu
2011: 2.]

acıġi dut- *bf.* Sinirlenmek, öfkelenmek: *a. d.-anda kimseyi dinlemirdi* SE [*acıġı tut-* < *acıġ* ve *tut-*; krş. Oġz. *acıġı tut-* ‘kızmak’ (DK 58-13, 59-11 ...) →bkz. Ergin 1963: 1; Çaġ. *açıġı kel-* ‘darılmak, gazap etmek, kahırlanmak’ (ŞSE) → bkz. Kunos 1902: 4; Uyg. *açıġ* ‘öfke, kızma, şiddet’ → bkz. Caferoġlu 2011: 2.]

acıġi gel- *bf.* Acımak: *elleri çoġ üşüyüp oni ele görünce a.+m g.-di* SE [*acıġı gel-* < *acıġ* ve *gel-*; krş. ET *açıġ* < *açı-* ‘acı’ Clauson 1972: 21b-22a.]

acınnan öl- *bf.* Açlıktan ölmek: *bu ne ġedde degirman ügüdirse bu yir, diyir a.mnan ö.-düm* VII-95 [bkz. *ajlıġ* ve *öl-*.]

aci a. Acı: *o a. cıġara düşmir elinnen* IV-66; *içilmeyeceg derecede a. bir ot* VIII-9 [*acı* < ET *açıġ* Clauson 1972: 21b; Uyg. *açıġ* ‘acı’, DLT *açıġ* ay., KB *açıġ* ay., Çaġ. *açıġ/açık* ay., Kıp. *açık/acı* ay.]

aç- (-i) Çiçek açmak: *baġ bu sari çiçeg a.-ar var ya o eşşeg yoncasidir* III-206; ‘çözmek’ *he yani teçizati a. gelsin biraġsın yani*

gelip vurmasın II-424 [*aç-* < ET *aç-* ‘açmak, izah etmek, açıklamak, yorumlamak’ Clauson 1972: 18b; Uyg. *aç-* ‘açmak’, DLT *aç-* ay., KB *aç-* ay., Çaġ. *aç-* ay., Kıp. *aç-* ay.]

açılıġ sf. Açık: *o zaman üsti a. arabanan ġetdik* III-208 [*açık* < **aç-ık*.]

açıl- (*nsz*) Açılmak, ufkunu genişletmek: *insan düşüne düşüne a.-ır, o meslege heves eden insan hangisini yapsa inşallah muvaffak olur* VI-203 [*açıl-* < ET *açıl-* ‘açılmak, ferahlamak, anlaşılmak’ < *aç-* ‘açmak; izah etmek’ Brockelmann 1951: 202 ~ Clauson 1972: 26b; Uyg. *açıl-* ay., DLT *açıl-* ay., KB *açıl-* ay., Çaġ. *açıl-* ay., Kıp. *açıl-* ay.]

açılı ġapalı sf. Açılır kapanır: *ikinci meslegim de ona dedim tekrar bi müse^cde et^ceynen bunnar kimi a. ġ.* VI-19 [bkz. *aç-* ve *kapalı*.]

ad a. İsim: *çatalaġzi o zaman a.+i ġınındi* VIII-52; *menim a.+ım teġsin usda* XII-250 [*ad* < ET *āt* ‘ad, isim’ Clauson 1972: 32b.]

adım dereleri a. Yer adı: *daha vardır kemalın a. d.* XII-225 [*adım*

dereleri < **adım* ve *dere*; krş. ET *atım* < *at*- “tek atış” Clauson 1972: 59b ve Far. *dara*, *darra* “vadi, özellikle iki dağ arasındaki geçit; sel yatağı” Steingass 1892: 516a.]

°adil *sf.* Adaletli: *essultani* °*a. sultan süleyman ibni selim han* XII-353 [*adil* < Ar. °*ādīl* ‘doğru, dürüst, haktan yana olan kimse, adaletle iş yapan’ AK III: 304b < °*adala* ‘doğru, dürüst, namuslu olmak’ AK III: 302b.]

adilcevaz *a.* Yer adı: *bir orol urarto kalesi*, *a.+a taraf orol* XII-306

ad koy- *bf.* İsim vermek: *aslan dilber k.-am a.+lari olsun* IV-209; *öküzlere eskiden a. k.-ulurdi* IV-210 [*ad koy-* < **ad* ve *koy-*; krş. ET *āt* ‘ad, isim’ Clauson 1972: 32b ve ET *ko-* < **ko-* ‘koymak, bırakmak’ Clauson 1972: 595b.]

adam *a.* Erkek: *bahdım bi a. mızrağ kimi benim peşime tüşüp* I-98; *a.+i alillar geliller içeriye* X-17 [*adam* < Ar. *ādam* ‘insanların babası olan Âdem aleyhisselâmın soyundan her hangi bir fert, adam, insan’ AK I: 23a.]

adam boyi *sf.* Yaklaşık bir adam boyunda olan: *karlar yağardı a. b.*

o karları aç yol aç V-10 [*adam boyi* < Ar. *ādam* ve ET *bod* ‘boy’ Clauson 1972: 296b-297a.]

adam gönder- *bf.* Elçi göndermek: *bu a. g.-ir gidir, gönderir diyir gidin bahın görek* VII-107 [bkz. *adam* ve *gönder-*.]

adam öldür- *bf.* Birinin canına kıymak: *eski şeleri unutul a. ö.-mek, hırsızlık etmek, zina etmek* VI-336 [*adam öldür-* < Ar. *ādam* ve ET *öldür/öltür-* ‘öldürmek’ Clauson 1972: 133b.]

adamağıllı *sf.* Adamakıllı, doğrudürüst: *dehi ne daşi bulabüldük, ne evüni a. bulabüldük, her şeyimiz tarmadağın olmuş* X-88 [bkz. *adam* ve *akıllı*.]

adem *a.* Kişi adı: *bekiri a. tutdi vurdi dayısı* IX-69

adılı helil *a.* Kişi adı: *onun bu a. h.+in gızını getirdik ona* III-82

adrese *a.* Adres: *a.+yi gözüüm zor zehmet seçdi* IV-132 [*adres* << Fr. *adresse* TürS 31b.]

af buyrun *bs.* ‘Affedersiniz’ anlamında kullanılan bir söz: *gelmediler, men geldim kendim yaptım, işda a. b. tutdum bi šiiri yazdım* XII-219 [*af buyurun* < Ar. ^c*afw* ‘silmek, iptal etmek’ Steingass 1892: 856b ve ET *buyur-* ‘emretmek’ Clauson 1972: 387b.]

afedersen *bs.* Görgü kurallarına ters düşüldüğünde söylenen bir söz, *affedersin: a. padişahdan pis bi göhi çihir* VI-289 [*affedersin* < Ar. ^c*afw* ‘silmek, iptal etmek’ Steingass 1892: 856b ve Tü. *et-*.]

aferin ünl. Övme, takdir, beğenme vb. duyguları belirtmek için söylenen söz: *çevirdigi kimi demiş a. a. işde beşe olmağ lazım* II-437 [*aferin* < Far. *āfirīn/āfrīn* ‘övgü, gurur, dua; kutsal’ Steingass 1892: 82a.]

affet- *bf.* Affetmek, bağışlamak: *cenabı heç yetmiş bin kişiyi o hec arefesinde onun hürmetine a.-ir* VI-310; *onun du^casi üzerine sizi allah a.-di* VI-312 [bkz. *afedersen*.]

afiyetleri olsun *bs.* Bir iyi dilek sözü: *kim geledi yerdi a. o.-sun* IX-79 [*afiyet olsun* < Ar. ^c*afıyyat* < ^c*afaya*

‘şifa, sıhhat bulmak’ AK III: 429b ve Tü. *ol-*.]

agoz *a.* Sıra, tarla sürülürken veya ekilirken oluşan iz, çizgi: *a. a. ekirdik, bu a.+un torpağı öbürüne tökilmirdi* VII-69; *tökilmirdi. he burdan gidirdi* ^c*eyni bu motorun a.+lari nece o daha aralıhli olirdi* VII-70 [*agoz* < Erm. *akos* Dankoff 1995: 17/9; Bläsing 1992: 27/8.]

ağ *a.* Ak: *a. südüüm yësen yeşil ënderesen* IV-287 [*ağ* < ET *āk* Clauson 1972: 75a: Uyg. *ak* ‘ak, beyaz’, DLT *ak* ay., Çağ. *ak* ay., Kıp. *ak* ay.]

ağ südüüm yësen yeşil ënderesen *dey.* Yediğini çıkarasın anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *a. s. y. y. é.* IV-287

ağa *a.* Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse: *bu şikeyeti a. yapmamış* II-216; *kürtlerde de yüz yaşında ol, sakğalın dizleren yënsin hansı a.+nın yanına gidersense heç yoğ demez* XI-34 [*ağa* < Mo. *ākā* Tietze 2002:54a.]

ağaç *sf.* Ağaçtan yapılmış: *a. harollarımız vardı* III-157; *a.*

yabalaran savurullardi V-245; ‘ağaç’ *a.+ın cıggasına, uşahlar çihallardi a.+ın cıggasına* V-147 [ağaç < ET *ıgaç* ‘ağaç’ < *ı* ‘bitki’ ve +*gaç* Clauson 1972: 1a, 79b: Uyg. *ıgaç* ‘ağaç, davul tokmağı’, DLT *yıgaç* ‘ağaç, ağaç parçası; erkeklik organı; fersah (eski bir yer ölçüsü)’, Orh. *ıgaç* ‘ağaç’, KB *yıgaç* ay., Çağ. *yıgaç* ay. Kıp. *ağaç* ~ *ağaş* ay.]

ağağ *a.* Yer adı: *o zaman zığağdan a.+dan zığağdan karpuz getirirdik öküz arabasınan* III-172

ağar- *f.* Ekinlerin olgunlaşması: *dediler daha ekinler a.-di* II-206 [ağar- < *ağ+ar- < *āk; krş. Kıp. *agar-* ‘ağarmak, ihtiyar olmak, kocalmak’ (Tuhf. 21b-5, 83b-4)→bkz. Atalay 1945: 136a.]

ağaran *a.* Süt ürünleri: *dünki südden a. yapıdın mi* SE [ağaran < *agar-an < ak+ar- < *āk Ölmez 2009: 229.]

ağaş *a.* Ağaç: *a. da yoğ bişe de yoğ* VIII-35; ‘ağaç sopa’ *şişlerde a.+larda o çamaşırlar kururdi* V-176; *geldik vala elimize ne gēşdise demür gēşdi a. gēşdi* II-486; *bi a.*

ellerine büyük bi a. alıllardi VII-170 [bkz. ağaç.]

ağbuğ *a.* Yer adı: *şafağ sökilende ulaşdıh a.+a* XII-263

ağdaş *a.* Yer adı: *her dönüşde a.+da vèrirdik mola* XII-274

ağıd *a.* Ağıt: *mübarekler aparıllar bi a. vardi a.+a orda anası çihir ağıl, bağırir* X-2 [ağıt < YT *ağıt*. Kaçalın 2006: 307a’ya göre *ağla-* ‘zarılık kılmak’ fiili *āğı+la-* olarak alındığından **āğı+t* biçimi düşünülebilir.]

ağır gel- *bf.* Yapması zor olmak: *ben tebi bize çoğ a. g.-irdi, işde heftenin sonini zor edirik* II-4 [bkz. ağır ve gel-.]

ağır *sf.* Zor, masraflı: *toy begi var toy begligi ama eskisi gibi a. değil bi kağıt üzerinde* III-111; *mec.* ‘güce giden’ *onnan çoğ a. bi şey var* IV-286 [ağır < ET *ağır* ‘ağır, değerli’ Clauson 1972: 88b: Uyg. *ağır* ‘ağır’, DLT *ağır* ay., KB *ağır* ay., Çağ. *ağır* ay., Kıp. *ağır* ay.]

ağır yaralı *a.* Yarası derin ve ciddi olan kişi: *ële üş tene yerinde öldi*

bilmem kaç tene de a. y. II-488
[bkz. ağır ve yaralı.]

ağırlıh a. Yük, külfet: *irana iraka çalışırdı hep a. iş ük manadi men yapardım men ederdim V-213;* ‘silah, teçhizat’ *bu adam kaç kişinen gelip, ne gedder a.+i var, gidiller bahıllar geliller VII-108;* ‘zenginlik, servet, mülk’ *onnar geliller bahıllar padişah a. tutup gelir VII-127 [ağırlık < *ağır+lık; krş. KB ağırlık ‘hürmet, itibar, saygı’ (44, 264, 297 ...), ağırlıg ‘değerli, kıymetli’ (A 8, B 10).]*

ağız a. Ağız: *şıh demiş vala birez size şédip hani a. şédip X-110; bunnar çayı getiriller bunun a.+ına bağıllar bu diyir ki yav men susuzluğunnan öldüm VII-113;* ‘bir nesnenin ağız kısmı’ *yav dediler vala bo oti bunun a.+ına tıhmişsan onnan olmuş VIII-11 [ağız < ET ağız ‘ağız’ Clauson 1972: 98.]*

ağız at- bf. Laf atmak: *artıh ne vèrgisi isdiller menem laf atir a. a.-ir yani rehmetlik şıhlara ne diyirse menem X-104 [bkz. ağız ve at-.]*

ağız yasla- bf. Taklit etmek, sözü yineleyerek alay etmek: *eyipdi y.-*

mağ a.+ni y.-r, filankesin a.+ını éle y.-llar y.-r he V-84 [ağız yasla- < ağız ve yasla-; krş. ET yasıla- ‘düzleştirmek, yassılaştırmak’ Clauson 1972: 975a.]

ağla- (nsz) Ağlamak, gözyaşı dökmek: *hı hı edir béle içini çekir, vay dedim anan öle sen a.-yıpsan I-72; diyir dedim men gétmenem men a.-dım o a.-di men a.-dım o a.-di II-179; diyir başladi a.-maya II-394; dediler anasi çoğ a.-r, getdiler meni dama birağdılar gèşdiler gètdiler X-7 [ağla- < ET ığla- < *ıg ‘ağlamak’ Clauson 1972: 85b: Uyg. ığla-/yığla- ‘ağlamak’, DLT ığla-ay.]*

ağlama a. Ağlama, ağlayış: *bi a. sesi eşitdik II-20 [ağlama < *ağla- ma.]*

ağri a. Yer adı: *vandan döndüm erzurum a. oralari éle gètdim VI-86*

ağustos a. Yılın sekizinci ayı: *erik harman zamani deger sicağ aylarda temmuzda, a.+ta V-57 [ağustos < Rum. avgustos < Lat. augustus ‘ağustos’ Nişanyan 2012: 8b.]*

ağuz a. Yeni doğurmuş bir hayvandan ilk günlerde sağılan sütten yapılmış bir çeşit yiyecek: *inekler doğardı anam a. yapardı* III-32 [ağuz < ET ağuz ‘yeni doğurmuş hayvanın ilk sütü’ Clauson 1972: 98a.]

ağzı dili git- bf. Konuşamaz olmak: *diyir hade pis kadın habêle vurir vurduğu gibi, yeri ha o gede, ordan düşür aşağıya bunun a. d. g.-ir* X-107

ağzına geder dey. Boş yeri kalmayacak bir biçimde: *a. g. arabanın altın olaydı* III-28 [bkz. *ağız ve gede.*]

ağzınnan gire burnunna çıha dey. Yediklerin midene girmesin, aç kal anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *a. g. b. ç.* IV-287-88

ağzi qaralar a. Bir aile lakabı: *altınkuşahlar, a. k., pirolar* XII-144

ah- (-den) Akmak: *bağdıh çocuğun kafasınna kan a.-ir* III-285 [ak- < ET ak- ‘su gibi gitmek’ Clauson 1972: 77b: Uyg. ak- ‘akmak’, DLT ak- ay., KB ak- ay., Çağ ak-/akıl- ay., Kıp. ak- ay.]

ah çek- bf. Göğüs geçirmek: *bu diyince bu adam içeriden bir a. ç.-ir, a. ç.-ir diyir yav sen niye a. ç.-din* VII-11 [ah çek- < Far. āh ‘feryat, iç çekme’ Steingass 1892: 123a ve Tü. çek-.]

ah ünl. Sesin tonuna göre pişmanlık, öfke, özlem, beğenme, sevgi vb. duygular anlatan bir söz: *vula egil de öpeyim a. üzi de yanlı* IV-76; *sen neden bu a.+i çekdin* VII-12 [ah < Ses taklidi kelime.]

aha e. İşte: *a. şimdi buni koyduğun zaman buraya ege büyük* VI-222 [aha < Tietze 2002: 61b’ye göre bunun gibi kısa nidaların menşeyini tespit etmek imkânsızdır; krş. Erm. *ahalahan* ‘işte’ Dankoff 1995: 18/10.]

ahali a. Halk: *neler çeker a.+si ahladın* VIII-79 [ahali < Ar. ahālī ‘üzerinde yaşayanlar, topluluk; kişiler’ Steingass 1892: 123b.]

ahır terkisi a. Küçük ahır: *bi teg ali vırnikoğlinin hani vardi, han ne bi a. t.* XII-314 [ahır terkisi < Far. āhur/āhūr ‘at ahır’ Steingass 1892: 25a ve ET tērgi < tēr- ‘masa,

taşınabilir yemek masası' Clauson
1972: 544a.]

āhıri *zf.* Sonunda: *ā. diyir bi şey
çıharamadım VII-31 [āhıri < Ar.
āhirī 'son, sonuncu' Steingass
1892: 25a.]*

ahıt- (-i, -e) Akıtmak: *başladi
ağlamaya gözünnen yaş a.-mağa II-
395 [akıt- < *ak-it-; krş. ET ak-
'akmak' Clauson 1972: 81a.]*

ahızar *a.* Perişan, sefil: *a. esbab
bulmazdıh giyek çorap bulmazdıh
giyek I-123 [ahızar < Far. āh u zār
'inleme, feryat; hıçkırarak ağlama'
Steingass 1892: 606a.]*

ahızarlıh *a.* Sitem: *orda bi a. da
etdiler bana yani, sen niye bële
yapdın VIII-12; 'sıkıntı, dert'
perişanlıh çoh çekdim, a. çoh
çekdim IX-52; hep yohsulluh, yoğ,
a., işde ne bilem a. çohdi I-28
[ahızarlık < Far. āh u zār ve Tü
+lik.]*

ahlad *a.* Yer adı: *şimdi bizim eski a.
türküleri, eski a. oyunlari heç
yohdur XII-83, 84*

ahladli *a.* Ahlatlı: *a.+lara ilim öğret
dedi XII-124; veyahut urartu orol
kalesini oralari bilmeyiz, yani biz
a.+yız, ahlatı tanımayız XII-357*

ahlat *a.* Yer adı: *ama a. bugün a.+ın
tarihini kimse bilmez XII-318*

ahlat kitabeleri *a.* Kitap adı: *o zaman
ahlatın mevcut olan eserlerinden
tarih yazmış, a. k. diye bir kitaptır
XII-341*

ahret *a.* Ahiret: *bu titretme düşir
diyir dünya a. sen benim anam
bacımsan VII-200 [ahiret < Ar.
āhırat 'görünmez dünya' Steingass
1892: 25a.]*

ahro mecid *a.* Kişi adı: *a. m. dedi isdif
edin buraya XII-65*

ahsata yap- *a.* Alışveriş yapmak:
*yarısını satam a. y.-am IV-245
[ahsata yap- < ahz u ita ve yap-;
krş. Ar. ahd 'alma, kabul etme;
tutma, yakalama' AK I: 18b ve i'cā'
'verme, ödeme' Steingass 1892:
75a.]*

ahşam *a.* Akşam: *onnari annatırdi biz
dinnerdik onnan sora a. misal ele
olurdu ki bi hefte devam ederdi III-*

15; *orda a.+a gede baldızımğilin gapısında süpürge bağlir* I-4; *giderik adama yardım ederik a.+a gede* II-230 [*akşam* < ET *aḥşam* < Far. *ṣām* < soğd. *ṣam* ‘akşam’ Clauson 1972: 96b: DLT *aḥşam* ‘akşam’, Çağ. *akşam* ay., Kıp. *akşam/aḥşam* ay.]

aḥşama gede *zf.* Akşama kadar, sürekli: *öbür arḥadaşlari a. ğ. dögerdi* VII-57 [*akşama kadar* < Tü. *akşam* ve Ar. *ḳadr* ‘kıymet, değer; ölçü’ Steingass 1892: 957a.]

aḥşamüstü *zf.* Akşamüstü, akşama doğru: *a. benim ḳarım gidir* VII-34 [*akşamüstü* < bkz. *akşam* ve *üst.*]

aḥtar- (-i) Aktarmak, iletmek, çevirmek: *o işde bi şeyler sorirdi biz de cevap verirdik, o da a.-irdi keşişe* II-83 [*aktar-* < ET *aḡtar-/aḥtar-* ‘döndürmek’, yuvarlamak’ Clauson 1972: 81b]

ahuzar *a.* Eziyet: *yetiştir ettigin bunca a.* VIII-66 [*ahuzar* < Far. *āh u zār*; bkz. Far. *zār* ‘inleme, haykırma; hıçkırarak ağlama’ Steingass 1892: 606a.]

aile *a.* Aile: *hem a. efradi hem de efendime söliyem o şeden bi ḥer bi fayda gelmez annadin* VI-367 [*aile* < Ar. *‘a’ila* ‘aile, ev halkı’ AK III: 527a.]

ait *a.* İlgilendiren, ilgili: *bel bağı bağlallar kemer bunnarın hepsi toy begine a.+dir* III-107 [*ait* < Ar. *‘ā’id* ‘birisine düşen, onun malı olan’ < Far. *‘ā’id* < Ar. *‘ā’id f’wdl* kökünden ‘dönen, geri gelen’ Tietze 2002: 72a.]

aj *a.* Aç: *a. ḳala ḳala zayıflamışḥ zeten tekḳet de yoḥ* II-174 [bkz. *aç.*]

aj koy- *bf.* Aç koymak, yiyecek vermemek: *dedim öküzi a. ḳ. ḳoy ḳoy ge ginen ḳoş arabaya* IV-58 [*aç koy-* < *aç* ve *koy-*; krş. ET *āç* Clauson 1972: 17a ve ET *koḡ-* < **ko-* ‘koymak, bırakmak’ Clauson 1972: 595b: Uyg. *kot-/koḡ-* ‘koymak’, DLT *koḡ-* ay., KB *koḡ-* ay., Çağ *koy-* ay., Kıp. *koy-* ay.]

ajlḥ *a.* Açlık: *dedi zeten bizim asgeri a. bit bu ikisi öldürdi* II-343; *o zaman per perişan a.* III-298; *bunnar ac olillar a.+dan ḳocasına diyir ki* VII-182 [*açlık* < ET *açlık* <

āç ‘açlık’ Clauson 1972: 26a: DLT
açlık ‘açlık’, KB *açlık* ay.]

yani oğlanın a. k.-irdi bunnar kimi
I-71 [bkz. *aķıl* ve *kes-*.]

aķıl *a.* Akıl: *bizim köyde bi tene deli*
vardi, birez a.+dan yünükdi VII-56
[*akıl* < Ar. *‘aķl* “hapsetme,
bağlama; bulma; akıl, düşünce”
Steingass 1892: 858b.]

aķraba *a.* Akraba, yakın: *bi*
arhadaşımız geldi istanbuldan
a.+di da orda bi baston yapdi VI-
14 [*akraba* < Ar. *akribā* ‘akraba,
arkadaş, aynı soydan: dost’
Steingass 1892: 87a.]

aķilli *sf.* Akıllı, bilgili, işini bilen:
bişeler yazıp bi kitap feķet onnarın
o a.+lari VI-326; *babam çoķ a.+di*
III-291 [*akıllı* < **akıl+lı*.]

al- (*-i*) Almak: *herb için bizden nece*
esger a.-disa ermeniden de esger
a.-di II-100; *adam yorulmuş elinde*
bi şesisi var onlar hemen oni a.-
illardi III-25; *oni a.-illardi*
gelillerdi III-39; *gelini a.-illardi*
içerye III-96; *refaininkini a.-illar*
bu orda kalir VI-178; ‘birlikte
götürmek’ *vallah gerķek a.-ırdıķ*
çıhardıķ dama damda bi kere
eşerdik V-32 [*al-* < ET *al-* Clauson
1972: 124b: Uyg. *al-* ‘almak’, DLT
al- ay., KB *al-* ay., Çağ. *al-* ay.,
Kıp. *al-* ay.]

aķķılı başınnan git- *bf.* Kendini
kaybetmek: *diyerdi arvat men senin*
boyan baķdıķça a.+m b.+mnan g.-
ir I-62

aķķılı er- *bf.* Anlamak, çözmek:
a.+ım e.-medi bu deke bu dolaba
XII-236 [*aklı er-* < Ar. *‘aķl* ve ET
ēr- ‘yetişmek, varmak’ Clauson
1972: 194a.]

al *a.* Kırmızı: *a. destede sultan seyit*
IV-22 [*al* < ET *āl* ‘kızıl, kırmızı’
Clauson 1972: 120b.]

aķķılına gel- *bf.* Hatırlamak,
anımsamak: *çoķ meseleler var işda*
a.+ma g.-mir V-40 [bkz. *aķıl* ve
gel-.]

al yesen yeşil ènderesen *dey.*
Yediklerini kusun anlamında
kullanılan bir ilenme sözü, kargış,
beddua: *a. y. y. è.* IV-263

aķķılı kes- *bf.* Farkına varmak: *girdim*
içeriye baķdım oğlan içini çekir,

ala *sf.* Âlâ, iyi, pekiyi: *bi çav eşer tel bağidan a.+dır* IV-83 [*âlâ* < Ar. *a'âlâ* 'daha yüksek, en yüksek' Steingass 1892: 75b.]

alat *a.* Çaya atılan karanfil, zencefil, tarçın karışımı: *çayıma a. atmadan içeminem* SE [*alat* < Ar. *âlât* 'âletler, donanım; makara' Steingass 1892: 91b.]

alçağ *sf.* Alçak, yüksek karşıtı: *koyduğun zaman a. habële egilip ohiyacağsan* VI-207; *ha şimdi bu mesele hakiketen a. ama getirdim ne yaptım* VI-216 [*alçak* < ET *alçağ* 'alçak, aşağı; alçakgönüllü' Clauson 1972: 129b.]

alet *a.* Âlet: *a. olarak mesela esasen bizim ahladda ahlad taş usdalarının tahımlari olsun çiftçi tahımlari olsun ekseriyeti ermenicedir* XII-32 [*alet* < Ar. *âlat* 'araç, âlet' Steingass 1892: 91b.]

alın *a.* Yüzün kaşlarla saçlar arasındaki bölümü: *bële a.+ında gecik de onun üstünde buyuzlarda* IV-206 [*alın* < ET *alın* 'alın' Clauson 1972: 147b.]

alış- *(-e)* Alışmak, kanıksamak: *çamaşırsız şalvar giymeye a.-dih* XII-183 [*alış-* < ET *alış-* < *al-* 'alışmak; almak, kabul etmek' Clauson 1972: 153a-b.]

alıştır- *(-i)* Öğretmek: *onnara a.-dım epeyi şe yapillardı* VI-162 [*alıştır-* < **alış-tır-*.]

ali himmet *a.* Himmet sahibi, yardımsever: *o a. h.+in çün düşdü bina ile dedim kader kalei sultan süleyman ile* XII-347 [*âl-i himmet* < Ar. *âl* 'zürriyet, soy; aile' Steingass 1892: 91a + Ar. *himmat* 'niyet, amaç, çözme; ilgi, özen; iyilik' Steingass 1892: 1511b.]

ali vırnıkoğlı *a.* Kişi adı: *bi teg a. v.+nin hani vardi, han ne bi ağır terkisi* XII-314

âlim *sf.* Âlim, bilgin: *men de sayiram â.+leri, şıhlari diyiller yoğ* VI-37 [*âlim* < Ar. *âlim* 'bilge, âlim' Steingass 1892: 831a-b.]

allah *a.* Tanrı: *a.+a şükürler olsun* III-145 [*allah* < Ar. *allâh* 'Allah, Tanrı' Steingass 1892: 95a.]

allah aşkına *a.* Bir yalvarma sözü:
*vala neyse aldi gètdi meni iki üş
se^cet, geynenam dedi herif a. a.
oğlan şimdi patlar I-82*

allah canan sağlığ vermiye *bs.* Bir
ilenme sözü: *a. c. s. v. IX-66*

**allah ğadadan ğazadan beladan
sağlasın** *bs.* Bir iyi dilek sözü: *a. ğ.
k. b. s. X-62*

allah ħèr etsin *a.* ‘Allah hayırlara
vesile kılsın’ anlamında kullanılan
bir söz: *diyir a. ħ. e. VII-137*

allah işin rast getire *bs.* Bir iyi dilek
sözü: *dü^fe de işde a. i. r. g. X-61*

allah ħaraltın ħaldıra *bs.* Bir ilenme
sözü: *a. k. k. IX-72 [allah ħaraltın
ħaldıra < Ar. allāh ‘Allah, Tanrı’
Steingass 1892: 95a ve Kıp.
ħaraldu (Kİ) →bkz. Caferoğlu
1931: 70 ve ET ħaltur- < ħal-
‘arkada bırakmak; kaldırmak’
Clauson 1972: 619b.]*

allah ħorusun “Tanrı tehlikeye, kötü
duruma düşürmesin” anlamında
kullanılan bir söz: *köyün içinnen
geldim meni tutar mutar ne bülem*

*a. k. geldim V-106 [allah ħorusun <
Ar. allah ve Tü. ħoru-; krş. ET
ħori- ‘korumak’ Clauson 1972:
645b.]*

allah razı olsun *dey.* Bir iyi dilek
sözü: *ona da müse^cde etdi a. r. o.
VI-21 [razı ol- < Ar. rāđī ‘hoşnut,
memnun, hevesli’ Steingass 1892:
563b ve Tü. ol-.]*

allah rehmet etsin *dey.* Ölen kişilerin
ardından söylenen bir söz: *he a. r.
e. işde o şeye gidiyor ħasruga III-
266; a. r. e. baban III-291; a. ona
da r. e. nur içinde yatsın X-39*

**allah seni bağışliya alma kimi
nağışliya** *dey.* Allah seni korusun,
iyi etsin, güzelleştirsin anlamında
kullanılan bir dua: *a. s. b. a. k. n.
IV-265*

allah seni elimnen ala *bs.* Bir ilenme
sözü: *a. s. e. a. IX-67*

allah senin canın ala bed.
Karşıdakine sinirlenildiğinde
söylenen bir söz: *diyir toro a. s. c.
a. niye geldin III-258-59*

allah yardımcıları ola *bs.* Bir iyi
dilek sözü: *a. y. o. X-64*

allaha amanat ol *bs.* Bir iyi dilek sözü: *a. a. o.* X-61

allaha sığınmış *bs.* Bir iyi dilek sözü: *a. s.* X-64

allahın şivanına gelesen *bs.* Bir ilenme sözü: *a. ş. g.* IX-73 [*şivan* < Ar. *allah*, Erm. *şivan* ‘matem, yas, yas tutmak’ < Far. *şivan* Dankoff 1995: 117/565 ve Tü. *gel-*.]

allahın zulumuna gelesen *bs.* Bir ilenme sözü: *a. z. g.* IX-72

alma *a.* Elma: *ğarabalıh, silëman çihıp dama a. atacağ başıma* I-19; *şeyin bu meħmed sa^cidin bağında a. varmış, gelmişler a.+ları çalmışlar demişler gelin oturağ a.+lari sayah* XI-12 [*elma* < Oğz. *alma*: ET *alma/almıla* a.m., bkz. Clauson 1972: 146a. DLT *alma* (I, 130-11), *almıla* (I, 130-11; 138-8). Tietze 2002: 121a’da, Sevortyan’ı kaynak göstererek Türkçe’ye eski bir zamanda girmiş bir Hind–Avrupa kelimesi olduğundan bahseder. Eren 1999: 133a-b’de kökenini bilmiyoruz dedikten sonra, sözcüğün eski kaynaklarda *alma* olduğunu ancak Türkçede *elmaya* dönüştüğünü belirtir.]

almanya *a.* Ülke adı: *bağ şimdi burda otirirsan a.+dan konuş* III-146

alpaslan *a.* Kişi adı: *heber vërin a.+nan kıratdan* XII-10

alt *a.* Alt, üst karşıtı: *öteki atlar meydanlığın a. yan başına geldiler* III-87; *a.+larına sereyim fişkidan döşek* IV-194; *yeddi kat yerin a.+ına da gëtsen bizi gören görür* VII-193; ‘aşağı’ *teğotun a.+ında çift ederdik, annadın mi, orda susuz olduğ bana dediler* VIII-1; ‘hayvan pisliği’ *davarların a.+ını tök* V-11 [*alt* < ET *alt* < *al* ‘alt, alt taraf’ Clauson 1972: 130a.]

alt èt- *bf.* Yenmek: *o padişahi a. è.-ek men sizi doyiracağam, tamam diyir o da onnarnan arhadaş olir* VII-97 [bkz. *alt* ve *et-*.]

altın *a.* Altın: *heralda a. maltın bi şe varmış* II-401 [*altın* < ET *altun* ‘altın’ Clauson 1972: 131a.]

altınkuşahlar *a.* Bir aile lakabı: *a., ağzi qaralar, pirolar* XII-144

alti *a.* Altı: *yani un beş un a. yaşında filan dedi kaçir gelir* II-368 [*altı* < ET *altı* ‘altı’ Clauson 1972: 130b.]

ama bağ. Ama: *arhadaşım tutdi meni çıhartdi a. elimizdeki eşyalar birez yaş oldi* II-11 [*ama* < Ar. *ammā* ‘fakat, üstelik, ancak’ Steingass 1892: 97a.]

aman bağ. Ama: *düz gidersen béle cır cır cırıldar a. batmaz kırşa qar* V-154 [bkz. *ama*.]

aman ünl. Rica, dikkat çekme gibi çeşitli durumlarda kullanılan bir söz: *hastalemiş, a. yaman demişler ki gel* VI-284 [*aman* < Ar. *amān* ‘güvende olma; güvenlik, barış, koruma’ Steingass 1892: 97b.]

amanat a. Emanet: *rebbime a. vermişik* X-65 [*emanet* < Ar. *amānat* ‘emanet; güvenlik, koruma’ Steingass 1892: 97b.]

amariqa a. Yer adı: *dediler a.+dan şeler gelir uçahnan* VI-78

ambar a. Genellikle tahıl saklanan yer: *asgeryenin buğdasını sırtınan daşiyacaqlar çuvallarnan a.+lara* III-291; *unnari a.+a kıtanım* IV-97; *o zaman uni doldurullardi a.+lara bi a. buğda da kıldırillardi diyellerdi bu da kıalsın bahıra* XI-

25 [*ambar* < Far. *anbār* ‘dopdolü; gölet’ Steingass 1892: 103b.]

amca a. Babanın erkek kardeşi: *memet isminde bi a.+m vardi, babamın küçüg ğardaşı, en küçüg ğardaşı* VIII-59; ‘yaşlı kişilere hürmet amaçlı söylenen bir söz’ *a. ğızın bulam ne dersen* II-396; *vêrdik daşı halid e.+nin erigine* XII-165 [*amca* < ET *apa* ‘baba; amca’ Clauson 1972: 5a. Tietze 2002: 131a’ya göre varyantlarda Ar. *ammi*’nin tesiri olabilir. Türkçe Sözlük de sözcüğün kökenini Ar. *amm* olarak almıştır.]

amir a. Yönetici: *bu lezzetli güzel kal^e ki bir a. tarafından inşa edilmiş* XII-350 [*amir* < Ar. *āmīr* ‘kural koyucu, yöneten’ Steingass 1892: 99b.]

an a. Zamanın bölünemeyecek kadar kısa olan parçası, lahza: *şimdi biz o günnen bu güne hālā men kendim şu a.+da yetmiş beş yaşında* VI-204 [*an* < Ar. *ān* ‘zaman; kısa bir zaman; saat’ Steingass 1892: 102b.]

ana a. Anne: *inad edir a.+m gelir* I-7; *a.+dan almışam öğüt* IV-20; *a.+sına alıp ötegin yağlık* IV-75;

sabri ğırh ğün olir, ğırh ğün olir, a.+si getiriller koyillar dama X-4; he vallah, işde ne diyem yavrum, işde a.+mız vardi, babamız vardi X-22 [anne < ET ana ‘anne’ Clauson 1972: 169b.]

anadan ol- *bf.* Doğmak, dünyaya gelmek: *a. o.-duh başladıh, yoh çifçilige, daş usdalığına, yoh menem ne ile ömri geçirdik ahladda XII-91 [bkz. ana ve ol-.]*

anadolu *a.* Anadolu: *bugün a.+nun hiçbir şehrinde üç tane kale yohdur, bugün ahladda üç tane kale vardır XII-305*

anane *a.* Gelenek: *bizim ahladin a., ‘adetleri bele güzeldir XII-302; şimdi eskinin sayğilari ahladin eski a.+si III-26 [anane < Ar. ‘an‘ana ‘hadis ilminde rivayetler zincirine verilen ad’ AK III: 503b. Sözcük ‘gelenek’ anlamını Türkçede kazanmıştır.]*

anavatan partisi *a.* Türkiye’deki siyasi partilerden biri: *a. p. zamanında parti başkan vekilidim III-51*

ancah *zf.* Ancak: *bacım a. özini ğurtardi çoğ şeler yaşadıh oğlum V-121; yahami a. ğutarmışam VI-355 [ancah < ET ancak -ança ve ok - ‘ancak, yalnız’ Clauson 1972: 174a.]*

ander hırço *a.* Köpeğe verilen bir isim: *a. h. koyun itidir sözde IV-186 [ander hırço < Erm. tēr ‘sâhip, efendi’ ~ antēr ‘sahipsi; zavallı, sefil’ Dankoff 1995: 141/706; Bläsing 1992: 27/9 ve Erm. ħr̄ay ‘zayıf, sıska, çelimsiz’ Dankoff 1995: 178/E83.]*

andır- *(-i)* Hatırlatmak: *özi esgerden geldi, bi zaman aradan geçdi, men bu meseleyi ona a.-dım I-114 [andır- < *an-dır-; krş. ET aındur- < aŋ- ‘hatırlatmak’ Clauson 1972: 180b.]*

andırin *a.* Yer adı: *şih helil gidir bağdadıhda a. muğaresi derik andirin muğaresinde öküzleri otarir ağşam gelir III-238*

angır- *(nsz)* Anırmak: *inekler moruldardi, heşe eşekler a.-ırdı I-24 [anır- < ET aŋra-/ıŋra- ‘çığlık atmak, böğürmek’ Clauson 1972: 189b.]*

anilin *a.* Taş kömürü eterinden elde edilen, fotoğrafçılıkta, basım işlerinde, boya sanayisinde kullanılan organik boya cevheri: *siyah bi a. boya da çekdim* VI-44 [anilin << Fr. aniline TürS 127a.]

ani *a.* Anı, hatıra: *yo güzel a.+lardır ama o gedge ki o armuda üzülürdüm* IX-77 [ani < *an-ı; krş. ET aḡ- ‘hatırlamak’ Clauson 1972:168a.]

ankara *a.* Yer adı: *dedi ki yenge man kargış tökesen men yazam götürecegem a.+ya* IX-66

anlaşma *a.* Anlaşma: *he işde a.+nan gelmiş babam* II-453 [anlaşma < *anla-ş-ma; krş. ET anla- < *aḡ ‘anlamak’ Clauson 1972: 186a: Uyg. anla- ‘anlamak’, KB anla- ay., DLT anla- ay., Çağ. anla- ay., Kıp. anla- ay.; krş. Mo. angkar- ‘dikkatini vermek, ilgilenmek; hesaba katmak, saymak’ < *ang+kar- Lessing 1960: 46a.]

anla- (-i) Anlamak: *kedir gecesinin anlamını bülsek biz daha uyhi da uyumanıh fakat a.-mıyoruz ki tam* VI-371 [anla- < ET anla- < aḡ ‘anlamak’ Clauson 1972: 186a.]

anna- (-i) Anlamak: *a.-minam bu ne biçim cigerdir* IV-171; *bu işden a.-ram meni de buraya alabilirsez dediler olur* VI-41 [bkz. anla-.]

anlat- (-i, -e) Anlatmak: *işde eskilerden herblerden a.-ırlardi* III-8; *kendisi a.-di reḡmetlik* III-272 [anlat- < Kıp. aḡlat- ‘anlatmak’ (GT 71/6, 54/9)→bkz. Karamanlıoğlu 1978: 203b < ET anla- < aḡ ‘anlamak’ Clauson 1972: 186a.]

annad- (-i, -e) Anlatmak: *benim ilk okumağa gèddiğimi a.-acağam* II-1; *babamın a.-dıği bi herb şeyini a.-acağam* II-251; *babam ele a.-ırdi* II-443; *esgiden a.-ıllardi esgiden a.-ıırdi* III-265; *ğeynanam sağ oladi a.-adi* X-1; *birez bişe a.-ir dehe bişe a.-abülmir* X-108 [bkz. anlad-.]

annaş- (-le) Anlaşmak: *onnan a.-abilirdik* II-82 [anlaş- < *anla-ş-; krş. ET. anla- < aḡ ‘anlamak’ Clauson 1972: 186a.]

annatıl- (-nsz) Anlatılmak: *esgiden a.-lardı esgiden a.-ırdi* III-265 [anlatıl- < *anla-t-ıl-.]

anne a. Anne: *demış valla a. görhdum bağırmadım IX-37 [bkz. ana.]*

ano a. Anne: *evlad için a.+dan güzelleme oğluna IV-60 [bkz. ana.]*

anorli sf. Onurlu, gururlu: *çoğ a. bi adamdi SE [anorli << Fr. honneur TürS 1806b ve Tü. +li.]*

antep a. Yer adı: *a., urfa, mersine gede gezdim dolandım, bağdım her yerde baston var VI-97*

apah a. Bembeyaz: *dedi vallah sende bi şe var sen sölemirsen êle rengin olup a. san nolup I-105 [apak < *ap+ak; krş. ET ap/ep Clauson 1972: 3a ve āk ‘beyaz’ Clauosn 1972: 75a.]*

apar- (-i) Götürmek: *öküzleri a.-irdiğ dağa bi dereye birağirdiğ otlilardi III-190; şe gelir a.-irdi nedir onun adi ne V-42; bi ari şekli a.-dim vèrdim özala VI-142; gidir refai bastonlari a.-anda onnarnan içeriye girir konişir VI-172; bu gağir buni a.-ir içeriye iki kapidan VII-189; gètdim ekini aşdım a.-ıp tökdüm harmana IX-58; gelmişem bize yumurta vèresen, yağ vèresen bi de bi gağ vèresen a.-ağ bişirek*

yek X-52; oni geynim yazın bi yastuñnan barabar ömer emigilin koyuni çoğ vardi ot dağına a.-illardi I-42 [apar- < alıp bar- < al- ve bar-/var- ‘gitmek’ Tietze 2002: 163a.]

apartman a. Bina: *şimdi a.+lara bağıyorum hep dış yüzden hep sıva umuduna kalmış XII-47 [apartman << Fr. appartement TürS 137a.]*

ara- (-i) Aramak, bulmaya çalışmak: *a.-yan zaman bi kere o topi çiharillar bunnara vurillar VII-168; geldik dayinan barabar dedik şükrü dayi, san nolup ne a.-rsan X-70 [ara- < Kıp. ara- ‘aramak’ (İH)→bkz. İzbudak 1936: 5.]*

ara ebesi a. Ebelik yapan köyün yaşlısı: *a. e. alırdı toğdor mi vardi ebe mi vardi işde köyün böyüglari arvadlari gelirdi V-268 [ara ebesi < ET ara ‘yer, mekan’ Clauson 1972: 196a ve ET apa ‘ata’ Clauson 1972: 5a.]*

ara ver- *bf.* Mola vermek, dinlendirmek: *onnan iki tene ekerdik, o öküzlere a. v.-irdik VII-64 [bkz. ara ve ver-.]*

araba *a.* Araba: *ağzına geder a.+nın altın olaydı* III-28 [*araba* < Kıp. *araba* ‘araba’ (Tuhf. 25b-2)→bkz. Atalay 1945: 141a, Çağ. *araba* Kaçalin 2011: 899. Tietze 2002: 168a’ya göre kökeni halledilememiştir. Sevortyan, Doerfer ve Räsänen’in çeşitli önerileri var demekle yetinir. Krş. Ar. ^ˆ*arāba* ‘iki tekerlekli at arabası’ Steingass 1892: 841a. Sans. *ratha* ‘ata koşulan tören arabası’; Ar. ^ˆ*arrāda* ‘iki tekerlekli savaş arabası’; Lat. *raeda* ‘dört tekerlekli at arabası’ Doerfer 1965 II: 19/440, Nişanyan 2012: 48a.]

araba koş- *bf.* Arabayı hazırlamak: *ķ.-sun a.+sını gidirik dağa* XII-260 [bkz. *araba* ve *koş-*.]

araci *a. tic.* Üretici ile tüketici arasında alım satım konusunda bağlantı kuran ve bundan kazanç sağlayan kimse, mutavassıt, komprador: *yani onnar a. olullardi* V-44 [*araci* < **ara+ci*; krş. ET *ara* ‘yer, mekan’ Clauson 1972: 196a. Kaçalin 2011: 899’a göre *ār-a.*]

arâfat dağı *a.* Mekke’deki Arafat dağı: *veda heccinde a. d.+ında* VI-334 [*arâfat dağı* < Ar. ^ˆ*arafât*

‘Mekke’ye yirmi mil mesafedeki dağ’ Steingass 1892: 844a ve Tü. *dağ.*]

aralıhli *zf.* Aralıklı, belirli aralarla: *tökilmirdi. he burdan gidirdi ‘yni bu motorun agozlari néceo daha a. olirdi* VII-70 [*aralıklı* < **ara+lık+lı.*]

arayıp dara- *bf.* Her yeri aramak: *sabriyi a.-llar d.-llar* X-3

arefe *a.* Arife: *ële degil, hec a.+lerinde o gede insanlar gidir* VI-298 [*arefe* < Ar. ^ˆ*arafa* ‘arife; uyanık’ Steingass 1892: 844b.]

arêh *a.* Boyunduruk bağlanan yer: *ne a. parêh kaldi ne samter sami* XII-278 [*arêh* < ?]

arh et- *bf.* Su arkı açmak: *men de orda zebzeyi suvarırdım, su getirirdim, a. e.-erdim* I-93 [*ark et-* < ET *arık* ‘ark, sulama kanalı’ Clauson 1972: 214a. Kaçalin 2011: 900’e göre *ār-’k* ve Tü. *et-*.]

arha *a.* Arka, geri, art: *arhın içindeyem, béle bahıram a.+mda*

bèle bahıram gine a.+mda éle gorhıram I-99; ‘sırt’ vèrir a.+mıza getiririk II-233; evet tilki a.+dan miniyor arhasına III-270; diye man a.+n dön döndüm a.+ma bahdım bu gözi düşen éle gelir éle gelir V-117; bi kere oni a.+si o kimin eline düşerse ortadaki adamın sırtı ona düşdü mi vururdi VII-154 [arka < ET arka ‘arka, sırt’ Clauson 1972: 215b: Uyg. arka ‘arka, sırt’, DLT arka ay., KB arka ay., Çağ. arka ay., Kıp arka ay.]

arhadaş *a.* Arkadaş: *öbür terefe geçdiginde biz pacadan yemek vèirdik a.+lara II-498 [arkadaş < *arka+daş.]*

arhadaş ol- *bf.* Arkadaş olmak, yakınlık kurmak: *kim erken gètdi onunla a o.-disa VII-56; onnarnan barabar a. o.-ir düşir yola VII-92; diyir ki ğardaş sen bize a. o.-irsan mi diyir oliram VII-103 [bkz. arkadaş ve ol-.]*

arılı *sf.* Üzerinde arı resmi olan: *orada a. bastoni götürdüm VI-141 [arılı < *arı+lı.]*

arıza ver- *dey.* Arızalanmak, (araç) bozulmak, (araç) çalışmamak: *a. v.-*

edi III-29 [arıza ver- < Ar. °āriza ‘kaza, arıza, tamire ihtiyacı olan şey’ Steingass 1892: 829b ve ET bē- ‘vermek’ Clauson 1972: 354b.]

arı *a.* Arı: *birez benzetdim bi a. şekli apardım vèrdim özala VI-141 [arı < ET arı ‘arı’ Clauson 1972: 196b.]*

arih *a.* Boyunduruk bağlanan yer: *bunnar mesela bir kağni öküz arabasi al elen öküz arabasi mesela maran, serini, a., pariğ, sami, samter, pigi, gorzivel, bunnar hep ermenicedir XII-41 [arih<?]*

armud *a.* Armut: *babamın a.+unun başında a. kalmadi, a. gètdi kelle éle gètdi bülminem IX-27 [armut < Far. armūd, amrūt ~ amrūd, ambarūd Steingass 1892: 39b, 98a, 100a. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bläsing 2005.]*

arpa *a.* Arpa: *yoğ yokuş dibinde a. öküze kar etmez IV-38; a.+nın filan yeri ağarıp II-208 [arpa < ET arpa ‘arpa’ Clauson 1972: 198b.]*

artığ *zf.* Artık, bundan böyle, bundan sonra: *şimdi şelerimiz bozulmuş a.*

annadın III-65; *şimdi a. görülmüyollar* III-262; *şe yapınca görünce a. baston almağ isdiyenler geldi benim yanıma* VI-108; *adam orada a. görmüş* VI-207 [*artuk* < ET *artuk* < *art-* ‘fazla’ Clauson 1972: 204b: Uyg. *artuk* ‘fazla’, DLT *artuk* ay., KB *artuk* ay., Çağ. *artuk/artuksı* ay., Kıp. *artuk/artuğ* ay.]

artlan- (nsz) Ayıklanmak: *sora da elenirdi a.-irdi onnan sora çekilirdi pilavlığını ayri çıhardırdıh* V-77 [*artlan-* < **arit-ı+la-n-*; krş. ET *artı* ‘temizce, tamamen, eksiksiz’ Clauson 1972: 211a.]

arvat *a.* Avrat, kadın, eş: *diyerdi a. sen garşida gêt* I-58; *ķocam da man sahab çıhdi allah için, ğeynim a.+i geldi yanıma man oldi bacı kimi* IX-6; *e şindi éle bişe yoğ ki, gidir a.+lar ekmeg yapmir, tendire vurmir* XI-26 [*avrat* < Ar. *‘awrāt* ‘dizden göbeğe kadarki edep yerleri; kadın; eş’ Steingass 1892: 873a. Tietze 2002: 189a’ya göre kelimeyi ET *urağut*’a -Clauson 1972: 218a- bağlamak için deliller kuvvetlidir.]

as- (-i, -e) Asmak: *buni a.-ir onun boynuna. gelir babasi gidir bahir ne baħa putlar kırılıp hepsi* VI-198; *onnar da habële cıraya şe doldurmuşlar buğda doldurmuşlar a.-mişlar* X-13 [*as-* < ET *as-* ‘asmak’ Clauson 1972: 240b: Uyg. *as-* ‘asmak’, DLT *as-* ay., Kıp. *aş-* ay.]

as *a.* Dal: *ceviz, elma, erig a.+da kalmadi* VIII-84 [*as* < Kıp. *ās* ‘mersin ağacı’ (İM 106a/1)→ bkz. Toparlı 1992: 502 < Ar. *ās* ‘mersin ağacı’ Steingass 1892: 46b.]

asger *a.* Asker: *a.+leri birağdilar yerine* II-258; *bu gelir ğırğ tene eger yüz tene a.+in içersinnen seçir* VII-85; *ğırğ tene a.+dir, üş tene başğadır* VII-109; *diyir ki gelin hele benim bu a.+imi doyurun, susuzdur getirin su verin* VII-112 [*asker* < Ar. *‘askar* < Far. *leşker* ‘ordu, askeri birlik’ Steingass 1892: 849a.]

asgerden gel- *bf.* Askerlik bitip terhis olmak: *men de yeni a. g.-mişem* XI-4 [bkz. *asger* ve *gel-*.]

asgere gêt- *bf.* Askere gitmek, asker olmak: *bin doğuz yüz elli doğuzda*

a. g.-dim VII-52; a. g.-dikden sora VII-51 [bkz. asger ve git-.]

asgerlik *a.* Asker olma durumu, askerlik hizmeti: *a.+ime üç ay kalarah gëtdim meslege VI-8; a.+i yapdıh geldik bi iş yoh bi sene^cet yoh bi şe yoh XII-18 [askerlik <*asker+lik.]*

asgerye *a.* Askerlikle ve askerî işlerle ilgili teşkilat, askeriye: *a.+de nöbet yerlerinde II-444; a.+nin buğdasını almiş III-290 [askeriye < Ar. ^caskariyya < ^caskarî ‘ordu, orduya ait’ Steingass 1892: 849a.]*

asıl *a.* Asıl, vekil olmayan: *a. degil vekil mu^callimdi XII-137; ‘soy’ onnarın a.+i cinsi çoh temizdir X-9; ‘esas’ közer tökellerdi a. buğdanın éyisi közerdedi IV-229 [asıl < Ar. aşl ‘kök, kaynak, başlangıç’ Steingass 1892: 69a.]*

askerye *a.* Askerlikle ve askerî işlerle ilgili teşkilat, askeriye: *o a. paltolarinan uğraşirdih III-189 [bkz. asgerye.]*

aslan *a.* Öküzlere verilen adlardan biri: *a. dilber koyam adlari olsun IV-209; getirin toruni koşalım a.+i*

XII-276 [*aslan* < ET *arşlan* ‘aslan’ Clauson 1972: 238a: Uyg. *arşlan* ‘aslan’, DLT *arşlan* ay., KB *arşlan* ay., Çağ. *arşalan/arşlan/arışlan* ay., Kıp. *aslan/arşlan/arşalan* ay.]

aslanlar *a.* Bir aile lakabı: *heşiller, molla osmanlılar, a. XII-147*

aslen *zf.* Soy ve kök bakımından: *tanımadıh a. nereli sen kimsin XII-392 [aslen < Ar. aşlen < aşl ‘asıl olarak’ Steingass 1892: 69a.]*

aslında *zf.* Esasen, asıl olarak: *bu hallar ile a. toh yemez VIII-77 [aslında < Ar. aşl ve Tü. +ında.]*

asta asta *zf.* Yavaş yavaş: *daşi döner a. a. dura dura XII-71 [asta asta < Far. āhista “yavaşça, adım adım” Steingass 1892: 124b.]*

aş- *(-i) (-den)* Geçmek: *çihdıh dağdan a.-dih gëtdik II-280; karli dağlari a.-a a.-a IV-1 [aş- < ET āş- ‘aşmak, bir dağı geçmek’ Clauson 1972: 255a: Uyg. aş- ‘aşmak, bir tepeyi öte yana geçmek’, DLT aş- ay., Çağ. aş- ay., Kıp. aş- ay.]*

aş- *(-i)* Açmak: *biri kirlendi mi öbürünü taharsan buni a.-arsan*

yıharsan II-476; ‘öküzleri arabalarından ayırmak’ *arabalari a.-ardi* III-38; ‘çözmek’ *ahşam a.-dığımız zaman oni giyerdik ayağımızza* III-305; ‘işyeri kurmak’ *bi ay daha devam  tdim onnan sona kendim t ken a.-dım* VI-60; ‘telefon etmek’ *geçenlerde yine a.di geleceğem dedi, daha ordan a.ar konuşur telefonda* VI-255 [bkz. aç-.]

aş *a.* Yemek: *a.+i yanağızda kurban oluram* IV-81 [*aş* < ET *āş* ‘pişmiş yemek; bilhassa çorba, pilav vs.’ Clauson 1972: 253b: Uyg. *aş* ‘yiyecek, yemek’, DLT *aş* ay., Çağ. *aş* ay., Kıp. *aş* ay. Doerfer 1965 II: 59/481’e göre aslen orta Far. *āş* ’dan çok eski bir devirde Türk dillerine geçmiştir.]

aşağı at- *bf.* Yüksek bir yerden yere düşürmek: *colli oyniyanda da çihallardi oğraşıllardi kavalıyan adam çihardi oni a.-a a.+ya* V-148 [bkz. *aşağı* ve *at-*.]

aşağı a. Aşağı: *bi de şih  emer vay dedi gelin düşdi a.* I-17; *oni barabar alıllardi gelillerdi a.* III-41 [*aşağı* < OT *aşağa* ‘aşağı’, TS *aşğaru* < *aşak+a* ‘dağ dibi, alt’ <

aşa- < **aş-* -‘indirmek’ Tietze 2002: 204b. Nişanyan 2012: 40b’ye göre Oğuz ve Kıpçak lehçelerine has bir yön ifadesidir.]

aşsağı a. Aşağı: *o hızmeker gelmiş a.+ya o gızın bedü asınnan gelmiş a.+ya* IX-32; *ğahıllar oni y ndiriller a. işde d giller, bişiriller karşıya koyıllar* X-15 [bkz. *aşağı*.]

aşiret a. Geniş aile topluluğu: *tabi malına, şanına, a.+ine, oğluna, kızına güvenip de çarşıda hubbe edenler var* VI-292 [*aşiret* < Ar.  *aşirat* ‘soy, akrabalık; aile, boy’ Steingass 1892: 851a.]

aşk a. Aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, sevi: *neyse biz orda sene et a.+i* VI-68 [*aşk* < Ar.  *aşk* ‘aşk, sevgi’ - / şk/ kökünden ‘şiddetli ve yakıcı-sevgi’ Steingass 1892: 850b.]

aşsağıya gel- *bf.* Aşağı düşmek: *o hızmeker g.-miş a. o gızın bedü asınnan g.-miş a.* IX-32

at- *-(i, -e)* Atmak: *alma a.-ardi gelinin başına* III-96; ‘ekmek’ *tohumu a.-ir ya* III-161; ‘sığınmak’ *bi şe yapmiyacağam san bi şe*

sölyecegem men gorhdum gashdım
özümü a.-dım hocamgile V-100;
özümü a.-dım şıh heydergile X-20;
‘vurmak’ hale, hale diyene gede bi
kösevi dehe a.-di XII-109 [at- < ET
at- ‘fırlatmak; uzaklaştırmak,
çıkarmak; koymak’ Clauson 1972:
36a: Uyg. at- ‘atmak’, DLT at- ay.,
KB at- ay., Çağ. at- ay., Kıp. at-
ay.]

at a. At: *a. bële terlir ki minir a.+ın*
sırtına a. ële terlir ki kan ter içinde
kalir III-269; a.+nan gëtmişem ama
I-16; bi subay a.+i sürer gelir
yanuna II-276; benim de çoğ güzel
a.+ım vardi III-78; evet a.+ın bu
yüzünnen atlır geçir o yüze o
yüzden atlır geçir bu yüze III-268
[at < ET at ‘at’ Clauson 1972: 33a:
Uyg. at ‘at’, DLT at ay., KB at ay.,
Çağ. at ay., Kıp. at ay.]

at oynat- bf. At oynatmak: *bi kere a.*
o.-illardi III-119 [at oynat- < ET
ōyna- < oyun < oyun+a- < oyun
‘oynamak’ Clauson 1972: 275a:
Uyg. oyna- ‘oynamak’, DLT oyna-
ay., KB oyna- ay., Çağ. oyna- ay.,
Kıp. oyna- ay.]

ata a. Dede: *buralarda da baba a.*
tarlaları vardi VIII-26 [ata < ET

ata ‘baba’ Clauson 1972: 40a: Uyg.
ata ‘baba’, DLT ata ay., KB ata
ay., Çağ. ata ay., Kıp. ata ay.]

atasözü a. Atasözü, sav, darbimesel:
ha yoğuş dibinde arpa öküze kar
etmez bunnar a.+dür IV-37
*[atasözü < *ata ve söz; krş. ET ata*
Clauson 1972: 40a ve ET sōz <
**sō- ‘söz’ Clauson 1972: 860b:*
Uyg. söz ‘söz, kelime, konuşma’,
DLT söz ay., KB söz ay., Çağ. söz
ay., Kıp. söz ay.]

ataş a. Ateş: *hamuri vërirem a.+ın*
altına II-198; bah görürsen a. yanir
hatamızdan dolayı VI-321 [ateş <
Far. ātiş ‘ateş’ Steingass 1892:
13a.]

atış a. Silah atışı: *biz hëş atış etmedik*
*II-319 [atış < *at-ış.]*

atla- (-den) Bir engeli sıçrayarak veya
fırlayarak aşmak: *evet atın bü*
yüzünnen a.-r geçir o yüze o yüzden
a.-r geçir bu yüze III-268; ‘kendini
yüksek bir yerden aşağı bırakmak’
oni tuta oni tutabülürsen mi o a.-r
aşağıya gider işda cıggadan
atallardi V-149 [atla- < Tietze
2002: 217a’ya göre atla- ‘sıçramak,
zıplamak’ < at ve isimden fiil

yapan +*la-* eki. Clauson 1972: 58a'da bu etimolojiyi şüpheli buluyor. Krş. Kıp. *atla-* 'aşmak, atlamak' (CC 160, 32 l)→bkz. Grønbech 1942: 44.]

atlat- (-i) Kötü durumdan kurtulmak: *a.-mir o zaman allahın rehmetine gidir, işde эле X-111 [atlat- < *atla-t-; krş Kıp. atla- 'atlamak, aşmak' (CC 160, 32 l)→bkz. Grønbech 1942: 44.]*

atlet *a.* Atlet, iç çamaşırı: *a.+i de kısa a. XII-100 [atlet << Fr. athlète TürS 187a.]*

atli *sf.* Atlı: *vurucin a. gele yani savaşda seni a.+lar vuralar IV-270; candarmalar a., o yayan эле gider I-2 [atli < *at+lı; krş. ET at 'at' Clauson 1972: 33a.]*

atmış *a.* Altmış: *bizim zamanımızda okul yoħdi men gètdim asgere, asgere gètdikten sora a.+da VII-51 [altmış < ET altmış 'altmış' Clauson 1972: 130b.]*

av- (-i) Ufalamak: *ekmegin kızartılmışını a.-ardıħ geynemiş suyun içine çalırdıħ işde oni*

vèrirdik uşahlarımız yerdi V-185 [av- < krş. Kıp. av- 'hastayı tedavi etmek; elle sürüp ovmak' (İM 348b/6, 124a/2)→bkz. Toparlı 1992: 504.]

ava çıħ- *bf.* Ava çıkmak: *he a. ç.-mişlar nerde rast geliller vurillar II-134 [ava çık- < ET āv 'av' Clauson 1972: 3b: Uyg. av 'av', DLT av ay., KB av ay., Çağ. aw ay., Kıp. uv/aw ay. ve çık-.]*

avar *a.* Bostan: *esgiden a. ekerdik SE [avar < avar Tietze 2002: 223b. Ancak Tietze herhangi bir köken göstermemiştir.]*

avara *sf.* İşe yaramaz eşya veya insan: *vula oğul ne a. bi adamsan SE; yeni aldığın ayakķabi çoħ a. çıħdi SE [avara < Far. āwāra 'dayanıksız, hasar görmüş' Steingass 1892: 117a.]*

avcı kōli *a. ask.* Piyade mangasının arazide derinlemesine yayılma düzeni: *a. ĳ. te^çarruz edir II-333 [avcı kolu < *av+cı kol+u; krş. ET aw 'av' < āw Clauson 1972: 6a ve Çağ. gōl < Mo. goul 'askerde saf ve alay, taraf' Kaçalin 2011: 942.]*

avuc a. *Avuç: birer a. atillar* II-196
[*avuç* < ET *adut* ‘avuç’ Clauson
1972: 44b: Uyg. *adut* ‘avuç’, DLT
adut/avut ay., KB *avuç* ay., Çağ.
awuç ay., Kıp. *awuç* ay.]

avuçla- (-i) *Avuçlamak, avucunu
ovuşturmak: elini de a.-r* II-291
[*avuçla-* < **avuç* +*la-*.]

avuş a. *Avuç: ne gede dolir bi a.
mesela işde o buğdanan mihacırlari
kurtarıyor* III-294 [bkz. *avuc*.]

avzot a. *Yer adı: a. diyellerdi o köye o
zaman* VIII-51

ay a. *Ay, kamer: rüyasında görür
a.+nan gün bunun gösgünde
kitleşir* VII-133 [*ay* < ET *ay* ‘ay’
Clauson 1972: 265a: Uyg. *ay* ‘ay’,
DLT *ay* ay., KB *ay* ay., Çağ. *ay* ay.,
Kıp. *ay* ay.]

ay a. *Yılın on iki bölümünden her biri:
esgiden şubat a.+ında deniz qarısı
varmış* III-225 [*ay* < ET *ay* ‘ay’
Clauson 1972: 265a.]

ay ışığı a. *Ay ışığı: gece a. ı.* II-325
[*ay ışığı* < **ay ışı-k+ı*; krş. ET *ay*
‘ay’ Clauson 1972: 265a ve ET

yaşu-/yaşı- ‘yanmak, parlamak’
Clauson 1972: 977a.]

ayağa gah- *bf. Ayağa kalkmak: bu
keşişe söylediği kimi keşiş a. g.-di o
da a. g.-di* II-86 [bkz. *ayak* ve *gah-*
.]

ayağa gel- *dey. Eskisinden kötü hale
gelmek: ha öyle o a. g.-mişiz* III-49
[bkz. *ayak* ve *gel-*.]

ayağ a. *Ayak: buna iki şey vardı, bi
çatma vardı, beşe heyvanlari
birbirine bağlardı onnarın
a.+larının* II-49; *öküzler de eyi
öküz oldi mi onun peşine gidip
gelmek adamın a.+lari kırılırdı* III-
169 [*ayak* < ET *adak* ‘ayak’
Clauson 1972: 45a: Uyg. *adak*
‘ayak’, DLT *adak* ay., Çağ.
ayağ/ayak ay., Kıp. *ayak/
adak/ayağ* ay.]

ayağ a. *Ayak: gine o adam düşerdi
onun peşine ya o adam oni
vurardisa á.+ı* V-144 [bkz. *ayağ*.]

ayağda dur- (*nsz*) *Beklemek,
dikilmek: ayağda durırh* II-270
[bkz. *ayak* ve *dur-*.]

ayağkabi *a.* Ayakkabı: *kışın da yazın da bêle a. mayakabi lastig yoḥdi* III-303; [*ayakkabı* < **ayak* ve *kab+r*; krş. ET *adaḳ* Clauson 1972: 45a ve ET *kāb* ‘deri sukabı, kırba, çuval’ Clauson 1972: 578b: Uyg. *kab* ‘kap, kılıf’, DLT *kab* ay., KB *kab* ay., Çağ. *kab*, Kıp. *kab/kaw* ‘yılanın değıştirdiğı deri’.]

ayan *a.* Açık: *ya rabbi san a.+dır* VI-308 [*ayan* < Ar. ‘*iyān* ‘görme’ Steingass 1892: 875a.]

ayet *a.* Âyet: *peygamberimiz sallallahu vesellem a. oḥudi dediler özündendir* VI-326 [*âyet* < Ar. *âyat* ‘işaret, iz, sembol; ayet’ Lane I 1968: 135a.]

ayılt- (*i*) Ayılmasını sağlamak: *he bayıldı a.-dih* II-398 [*ayılt-* < **ay-ıl-t-*; krş. ET *adın-/adıl-* < **ād-* ‘farkına varmak, kendine gelmek’ Clauson 1972: 61b: Uyg. *adın-* ‘ayılmak’, KB *adın-* ‘ayılmak’, Çağ. *ayıl-* ay.]

ayran *a.* Ayran: *diyir evin karısı getdi bi kab da a. biraḥdi garşımıza başladih yemege birez yedik* II-188; *birez kaldı bi yarım se^e et kaldı gine a.+i ekmegi biraḥdi garşımıza* II-

190 [*ayran* < ET *ayrān* < **adır-* ‘ayran’ Clauson 1972: 276a: DLT *ayran* ‘yayık ayranı, kaymak’, Kıp. *ayran* ‘yayık ayranı, kaymak, bozuk süt’. Clauson ‘tereyağı’ anlamındaki *ayrak*’ın Türkçede bilinmeyen bir Moğolca sözcük, ancak belki de Moğolcada Türkçe alıntı bir sözcük olduğunu belirtir. krş. Moğ. *ayrag* ‘kıymız, kısarak veya ineğin mayalanmış sütü’ Lessing 1960: 21b.]

ayran aşı *a.* Ayran, döğme ve kabaktan yapılan yemek, bir çeşit çorba: *yaḥut a. a. götürmişik* III-140; *kabağı heç sevmez a. a.+nda* IV-79 [bkz. *ayran* ve *aş*.]

ayrıl- (*-e*) Ayrılmak, uzaklaşmak: *diyir gètdik a.-dik kervannan gètdik bi kadın bi tarla soğan ekmiş* II-168; *herkès yemegini yerdi gaḥardi hetir isterdi a.-ırdı düğünnen giderdi* III-98; *Andırin muğaresinde oturdun ekmek yedin zurna çaldın niye burda yemirsen hemen a.-ir kapidan çıḫıyor o gidiş gidiyor* III-260; *heç bêle, böyügler a.-dilar gètdiler, celal galdi benim yanımda* IX-49; ‘ayrışmak’ *yele vèrdikden sora samannan buğda a.-ir oni sarada vurallardi* IV-227;

‘bırakmak, vazgeçmek’ *köle sizin başınıza âmir olsa bunnari da tâkîp ederse onun emirlerinden a.-mayın* VI-341 [*ayrıl-* < ET *adrıl-* ‘ayrılmak’ Clauson 1972: 68b: Orh. *adrıl-* ‘ayrılmak’, Uyg. *adrıl-* ay., DLT *adrıl-* ay., KB *adrıl-* ay., Çağ. *ayrıl-* ay., Kıp. *ayrıl-/ayırıl-* ay. Kaçalin 2011: 905’e göre *âdı-r-l-*]

ayri sf. Başka, farklı: *a. hârmanda yığılırdi* IV-228; *yarmayı sümündürünü küfteligi de a. êle* V-78; *yatallardi ana baba a. yatahda uşahlar heppi bi yatahda yatallardi zaten* V-200; *şimdi meslek hani bi adam faydalansa a. fakat çoğ adam faydalansa ayri* VI-167 [*ayrı* < EO. *ayru/ayrı* ‘ayrılmış, beraber değil, kendi başına; başka, farklı’ Tietze 2002: 245b < ET *adı* < *adır-* ‘ayırmaq’ Clauson 1972: 63b.]

az- (nsz) Kabarmak, taşmak: *dalgalar a.-miş benzer canavara* XII-172 [*az-* < ET *âz-* ‘yolunu kaybetmek, sapmak’ Clauson 1972: 279a: Orh. *az-* ‘sapmak, yolunu kaybetmek’, Uyg. *az-* ay., DLT *az-* ay., KB *az-* ay., Çağ. *az-* ay., Kıp. *az-* ay.]

az sf. Az: *tam başlamamışdım azar yapardım a.* VI-80 [*az* < ET *âz* ‘az,

biraz’ Clauson 1972: 277a: Orh. *az* ‘az’, Uyg. *az* ay., DLT *az* ay., Çağ. *az* ay., Kıp. *az* ay.]

azabağalar a. Bir aile lakabı: *paşa ağalar, a., kavolar* XII-140

azal- (nsz) Miktarca eksilmek: *ağladın ağacı şimdi çoğ a.-miş* XII-301 [*azal-* < **az+al-*; krş. ET *âz* ‘az’ Clauson 1972: 277a.]

baba a. Baba: *soyun diyiller yani b.+mi vuracağlar sen ermeni sahlayıpsan diye b.+mi vuracağlar kapının ögünde* II-125; *b.+mın annaddığı bi herb şeyini annadacağam* II-251; *Allah reħmet etsin b.+n* III-292; *her şe yapardı b.+m* V-126; *he vallah, işde ne diyem yavrum, işde anamız vardı, b.+mız vardı* X-23 [*baba* < çocuk dilinden alınmış kelimelerden. Bkz. Tietze 2009: 259a.]

babaanne a. Babanın annesi: *reħmetli b. de çoğ kullanırdi* IV-48 [*babaanne* < *baba* ve *anne*.]

babahanlar a. Bir aile lakabı: *b., heşimhanlar, bedirhanlar* XII-148

babam *ünl.* Bir seslenme sözü:
toplaram şilori erigi b. IV-25;
ne^clet ola béle zamana b. IV-27
[*babam* < **baba+m.*]

babamgil *a.* Babamlar: *onnan sora*
dehe b. kıomadilar derse gidem
düğünüm yapıldı V-107; benim
b.+di V-237 [*babamgil* <
baba+m+gil.]

babbori *a.* Düğünlerde oynanan bir
halk oyunu: *b. vardi, çeşit çeşit*
oyunlar vardi, çeşit çeşit havalar
vardi XII-85

babo *ünl.* Babaya seslenme ifadesi: *ağ*
b. yer vèrmezsen menem men ne
yapam IV-249; onda da para yoğ
ya diyir b. kıapda mi kıalmışdı IV-
294

bacı *a.* Kız kardeş: *b.+mdır mi*
anamdır mi heç bişe olmadı II-383;
diyir gah anam, dünya ağıret sen
meni anam b.+msan VII-199; b.+m
gidiyor üç ekmeğ getiriyor XII-291
[*bacı* < Mo. *baca* ‘kız kardeş, abla’:
Nişanyan 2012: 49a’ya göre alıntı
yönü açık değildir. Eren 1999:
31a’ya göre kökeni belli değildir.
Tietze 2002: 263b’ye göre ise
çağdaş diyalektlerde *baca*

‘*bacanak*’ olarak kullanılır.
Steingass 1892: 136b’de sözcüğü-
bācī- Türkçe göstermiştir.]

bağ *a.* Deste, demet, ot destesi: *tez*
açın cobani vèrin b.+lari XII-284;
misali ekin biçeceyiz ya orda
b.+lari bağlardığ III-183; b.+dan
sora o b.+lar yüklenir arabaya
gelir kıarmana IV-30 [*bağ* < ET
bağ < **bā*- ‘bağ, kemer’ Clauson
1972: 310b: Uyg. *bağ* ‘bağ, irtibat’,
DLT *bağ* ‘deste, yığın’, KB *bağ*
‘bağ, ilişki’, Çağ. *bağ* ay., Kıp. *bağ*
ay.]

bağ *a.* Meyve veya sebze bahçesi: *sesi*
gözel yırlır b.+ın başında IV-78;
b.+ımız bahçamız vardi, davarımız
vardi IX-17 [*bağ* < ET *bağ* < Far.
bāğ ‘bağ, bahçe’ Clauson 1972:
311a: Uyg. *bağ* ‘üzüm bağı’, DLT
bağ ay., KB *bağ* ay., Kıp. *bāğ*
‘bahçe’.]

bağdadığ *a.* Yer adı: *şığ helil gidir*
b.+da andırin muğaresi derik
andırin muğaresinde öküzleri otarır
ağışam gelir III-238

bağır- (*nsz*) Bağırarak, yüksek ses
çıkarmak: *geynim arvadi gelmiş*
demiş valla anne görğdüm b.-

madım erigin başında yatirdi dedim
IX-37; *ële b.-dım, ële b.-dım,*
saniye ananın barmağı kesildi X-36
[*bağır-* < Oğz. *bākır-* ‘bağırmaq’:
ET *bākır-* ‘bağırmaq’ bkz. a.m.,
Clauson 1972: 318a: DLT *bākır-*
‘bağırmaq’.]

bağır *a.* Göğüs, koyun: *bi şirin*
yuvasin şarkın b.+ında VIII-54
[*bağır* < ET *bağır* ‘bağır, ciğer’
Clauson 1972: 317a: Uyg. *bağır*
‘ciğer, karaciğer’, DLT *bağır* ay.,
KB *bağır* ay., Çağ. *bağır* ay., Kıp.
bağır ay.]

bağırdağ *a.* Beşikteki çocuğun
yorganının üstüne bağlanan ve
çocuğun düşmesini engelleyen
kuşak: *çocuğun b.+i hardadır* SE
[*bağırdağ* < ET *bağırdağ* < *bağır*
‘kundaklama bezi, bebeği beşikte
tutmaya yarayan kuşak’ Clauson
1972: 319a: DLT *bağırdağ* ‘kadın
korsesi’, Çağ. *bağırdağ* ‘kaftan,
cübbe’ ~ *bağırdağ* ‘beşikteki
bebeğin karnının üzerinden
bağlanan kuşak’, Kıp. *bağırdağ*
‘duvak’. Ayrıca bkz. Tietze 2002:
272a, Erdal 1991:105, Ölmez 2009:
233.]

bağışla- (-e) Bağışlamak: *hağ taala*
b.+ya man seni IV-115 [*bağışla-* <
ET *bağışla-* < *bağış* < Far. *bağış*
‘bağışlamak, vermek’ Clauson
1972: 321b: DLT *bağışla-* ‘vermek,
affetmek’, KB *bağışla-* ‘vermek,
ihvan etmek’, Çağ. *bağışla-*
‘vermek, affetmek’, Kıp. *bağışla-*
ay.]

bağla- (-i, -e) Bağlamak: *b. man vër* I-
6; *misali ekin biçeceyiz ya orda*
bağlari b.-rdiğ III-183; ‘yönünü
çevirmek’ *çayi b.-mişğ ağzına*
diyir men susuzluğumnan yandım
VII-116 [*bağla-* < ET *bağla-* < *bağ*
< *bā-* ‘bağlamak’ Clauson 1972:
314b: Uyg. *bağla-* ‘bağlamak’,
DLT *bağla-* ay., Çağ. *bağla-* ay.,
Kıp. *bağla-* ay.]

bağlama *a.* Bağlamak işi: *dedi siz*
biçin orda bële b. yoğdur II-241
[*bağlama* < **bağ+la-ma*; krş. ET
bağla- < *bağ* < *bā-* ‘bağlamak’
Clauson 1972: 314b.]

bağlantı *a.* Bağlantı: *b.+sı olsun hem*
taşlar iç içe bassın hem taşlar yan
yana birbirini bağlasın XII-45
[*bağlantı* < **bağ+la-ntı*; krş. ET
bağla- < *bağ* < *bā-* ‘bağlamak’
Clauson 1972: 314b.]

bağlı *sf.* Bağlı: *atillar dereye, elleri b.* I-47; ‘gerçekleşmesi bir şartı gerektiren’ *komitana b. iyi komitanlar varmış* II-364 [*bağlı* < ET *bağlığ* ‘bağlı’ Clauson 1972: 314a: Uyg. *bağlığ* ‘bağlı, ait’, KB *bağlığ* ay., Çağ. *bağlığ* ay.]

bağ- (-e) Bakmak: *tuvaletten çıktım b.-dim ki bi tene asger geldi* II-412; *hepimiz ona b.-ardıh* III-8; *İstanbul’da da gezdim nerede baston tipi varsa b.-iram* VI-87; *gidir b.-ir ne erig ne bi şe başi doli kar* IX-45 [*bak-* < ET *bağ-* ‘bakmak, gözleri bir tarafa çevirmek’ Clauson 1972: 311a-312b: DLT *bak-* ‘bakmak’, KB *bak-* ay., Çağ. *bak-* ay., Kıp. *bak-* ay.]

bahane *a.* Bir şeyin gerçek sebebi gizlenerek ileri sürülen uydurma sebep: *görmeg b.+dir gidecek gezmege* XII-199 [*bahane* < Far. *bahāna* ‘bahane, özür, kaytarma’ Steingass 1892: 209b.]

bağdavar *a.* Şans, talih: *b. başan ola ne iyi yere gelin gidip* SE [*bağdavar* < Far. *bahtāwar* ‘mutlu; zengin’ Steingass 1892: 158b veya Far. *baht* ve Tü. var.]

bahar *a.* İlkbahar: *birer zoğ getirirdi onnari çarılı tikerdi b. oldi mi* III-301; *b.+di, b.+di zeten ot az kalıp diyir* II-119 [*bahar* < Far. *bahār* ‘bahar, yaz başlangıcı’ Steingass 1892: 209b.]

bahara çevir- *bf.* Bahara döndürmek: *allahım ç.-sin b. seni* XII-374 [bkz. *bahaār* ve *çevir-*.]

bağça *a.* Bahçe: *bağımız b.+mız vardı, davarımız vardı* IX-17 [*bahçe* < Far. *bāğ* + küçültme eki olan +ÇA; bkz. Far. *bāğça* ‘küçük bahçe’ Steingass 1892: 148b.]

bağçe *a.* Bahçe, sebze, meyve, çiçek veya ağaç yetiştirilen yer: *eskiden bi b. ekerdik* III-125 [bkz. *bağça*.]

bağımından *zf.* Bakımından: *eger teknoloji bağımınan* III-123 [*bakımından* < *bak-ım+ın+dan*.]

bahır *a.* İlkbahar: *o zaman uni doldurullardi ambarlara bi ambar buğda da kaldırillardi diyellerdi bu da kıalsın b.+a* XI-25 [bkz. *bahar*.]

bahırın *zf.* Bahar olunca: *b. öğüdürük* XI-26 [Far. *bahar* ve +(ı)n *araç hâli* eki kalıplaşması.]

baḥsēt-, beḥsēt- (-den) Bir konu üzerinde söz söylemek, konuşmak: *birez b.-em aḥlat ḥalinnan* IV-251; *ḳaleden b.-iyor, ṣahin ḳalesinnen b.-iyor* XII-341 [*bahset-* < Ar. *baḥs* ‘araştırma, soruşturma, tartışma’ Steingass 1892: 157b + Tü. *et-*.]

baḥṣiṣ *a.* Bahşiş: *misali sandığın üstünde oturullardi b. ahıllardi* III-90 [*bahşiş* < Far. *baḥṣiṣ* ‘ihsan, karşılıksız verme, hediye’ Steingass 1892: 159b.]

baḥtsiz *a.* Bahtsız, talihsiz: *b.+lar bilmezler görmezler seni* XII-371 [*bahtsız* < Far. *baḥt* ‘şans, kısmet, zenginlik’ Steingass 1892: 158b ve Tü. *+sız*.]

baḳan *a.* Bakan, kabine üyesi: *bi ari şekli apardım vërdim özala, özal bastona baḥdi döndi b.+a dedi ki* VI-142 [*bakan* < **bak-an*; krş. ET *bak-* ‘bakmak’ Clauson 1972: 321a.]

baḳḳala *a.* Bakla: *b. ekerdik b. b. ḳurusi yeşil fasilyeye b. diyerik* V-51 [*bakla* < Ar. *bāḳilā* ‘fasülye’ Steingass 1892: 149a.]

baḳḳala ağacı *a.* Baklaların sarılıp büyümesi için diplerine dikilen kuru ağaç dalları: *geldim b. a.+nın içine baḥdım o da mennen barabar* I-100 [bkz. *baḳḳala* ve *ağaç*.]

baḳḳala arḳları *a.* Baklaların su içmesi için açılan kanallar: *geldim b. a.+nın içine baḥdım o da mennen gelir* I-108 [bkz. *baḳḳala* ve *arḳ*.]

bal *a.* Bal, arı balı: *ha o zamanların o soğan ekmegi altın tasdaki elmasdan b.+dan daha datlıdi* IX-15 [*bal* < Oğz. *bal* ‘bal’: ET *bal* a.m., bkz. Clauson 1972: 330a: DLT *bal* ‘bal’, Çağ. *bal* ‘baldan yapılan bir çeşit sarhoş edici madde’, Kıp. *bal* ‘bal’.]

bala *a.* Yavru, çocuk: *san gelen tifağa b.+m alıram* IV-68 [*bala* < ET *bala* ‘yavru kuş’ Clauson 1972: 332b: DLT *bala* ‘kuş ve hayvan yavrusu; bir adamın işlerinde –özellikle tarım işlerinde- yardımcı’, Çağ. *bala* ‘yavru hayvan’, Kıp. *bala* ‘çocuk, yavru’.]

balala- (*nsz*) Hayvan yavrulamak: *sari ineg b.-di* SE [*balala-* < **bala+la-*; Kıp. *balala-* ‘doğurmak,

yavrulamak' (Tuhf. 7a-2)→bkz.
Atalay 1945: 147b.]

baldız *a.* Erkeğe göre eşinin kızkardeşi: *b.+ım diyir ki vala эле gözəl gızdır* I-8 [*baldız* < ET *baldız* 'baldız' Clauson 1972: 334b: DLT *baldız* 'eşin küçük kız kardeşi']

baldızımgil *a.* Baldızın ailesi: *orda aḥşama gēde b.+in ğapısında süpürge bağlir* I-4; *b.+e gelir diyir ki* I-8 [*baldızımgil* < **baldız+ım+gil.*]

balıḥ *a.* Balık: *ama şindi kebab yirik, b. yirik, bal yirik, ğeymaḥ yirik heç biri çortinin yerini tutmir* IX-21; *bişirip b.+i koyun kırağa* IV-256 [*balık* < ET *balık* 'balık' Clauson 1972: 335b: Uyg. *balak/balık* 'balık', DLT *balık* ay., KB *balık* ay., Çağ. *balıḥ* ay., Kıp. *balık/baluk* ay.]

balıkesir *a.* Yer adı: *eğitim yerim b.* VI-32

balta *a.* Balta: *gidir b.+yi alır putlari o puthanede kırir dönir b.+yi büyük bi put varmış* VI-197 [*balta* < ET *baltu* 'bir harb aleti' Clauson 1972: 333b: Uyg. *baltu* 'balta', DLT

baltu ay., KB *baltu* ay., Çağ. *baltu* ay., Kıp. *balta* ay.; krş. Mo. *balta* Doerfer 1963 I: no: 78.]

bambaşka *sf.* Farklı, daha önce görülmeyen: *allahü taala bu asıra b. büyük bi* VI-249; *demiş néce demiş béle, o da demiş ki onnarın dü^cesi b.* IX-74 [*bambaşka* < **bam+baş+ka.*]

banla- (*nsz*) Ötmek, ses çıkarmak: *sora se^cetimiz de yoḥ gün çala gün ğaḥa mesela çiftçi ḥoroz b.-yanda veya şafağ sökēde ğaḥıp gidecek* XII-60; *bütün gün meşekket, zehmet, sora saat yoḥ, ḥoroz b.-r gēt* XII-92 [*banla-* < *banla-* < **bāḥ+la-* (*baḥla-*): Far. *bāḥ* 'ses' Bläsing 1997: 84/11 ~ Steingass 1892: 152a ve Tü. +*la-*; Oğz. *baḥla-* 'ezan okumak, bağırmaq' (DK 6-11, 11-4, 21-7)→ bkz. Ergin 1963:37. ET *maḥra-* 'bağırmaq' a.m., bkz. Clauson 1972: 770b: Uyg. *maḥra-* 'bağırmaq', DLT *maḥra-* ay., Çağ. *maḥra-* 'melemek' < *baḥ* 'haykırma' Clauson 1972: 346a.]

banyo *a.* Yıkanma: *allaha inanasan legēde bile b.+suni yapıdırmişam,*

ama helal da edirem IX-50 [banyo << İt. bagno TürS 251b.]

barabar *zf.* Beraber, birlikte, bir arada: *iki kere gëtdiler geldiler salih emminen b. I-11; ne zaman duraḥlıḥ olsa istasyona uğrasa gönderir adamını öteberi aldirir getirir b. yirik II-90; ʿeyni veziyette ille oni b. alıllardi gelillerdi aşāḡi III-41 [beraber < Far. bar-ā-bar ‘göğüs göğüse; eşit, denk; yalın, düz’ Steingass 1892: 167a.]*

barmaḡ *a.* Parmak: *men o b.+lara ḡurban oluram IV-89; éle baḡırdım, éle baḡırdım, saniye ananın b.+i kesildi X-36 [parmak < Kıp. parmak (Tuhf. 4b-2)→bkz. Atalay 1945: 229a < ET erḡek Clauson 1972: 234b. Kaçalın 2011: 907’ye göre *barḡaḡ ~ *er-ⁱn-gek ~ bar-^ln-ḡaḡ.]*

barmaḡ gıjlat- *dey.* Büyük şaşkınlığa uğratmak, parmak ısirtmak: *ot biçende éle b. g.-ır IV-82 [parmak gıjlat- < parmak ve gıj+la-t-; krş. Erm. kiç ‘ısırik’ Dankoff 1995: 77/347.]*

barmaḡ kümbet *a.* Ahlat’taki kümbetlerden biri: *geldik b. k.+in*

ḡarşına III-84 [parmak kümbet < Tü. parmak ve Far. ḡunbad ‘kubbe, tümsek, höyük’ Steingass 1892: 1098a.]

barmaḡların teşan töke dey. Parmakların yara bere içinde kalsın ve ellerini kullanamayasın anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *b. t. t. IV-276*

barzon *a.* Süt, peynir süzmek için kullanılan ince bezden yapılan süzgeç: *b.+ni bulamayınca südi süzemedim SE [barzon < Erm. parz ‘saf, temiz’ ~ dial. parzōn ‘süt süzmeye yarayan kese’ Dankoff 1995: 125/611.]*

bas- (-e) Baskın yapmak: *oralara urus b.-di II-393; ‘ezmek’ ona b.+maḡ göz göre göre istemenem VI-273; ‘baskı yapmak’ baḡlantısı olsun hem taşlar iç içe b.-sın hem taşlar yan yana birbirini baḡlasın XII-45 [bas- < ET bas- ‘ayaḡını basmak, baskın yapmak’ Clauson 1972: 370b: Uyg. bas- ‘baskın yapmak’, DLT bas- ‘basmak, baskın yapmak, üzerine çökmek’, KB bas- ay., Çaḡ. bas- ay., Kıp. baş- ay.]*

basit *sf.* Basit, kolay: *hani baston b. bi ŧe olduğunnan herkēs ŧēetmeyip* VI-93 [*basit* < Ar. *basīt* ‘basit; yalınç; birleşimin karşıtı; geniş arazi’ AK I: 126b < *basata* ‘yaymak, sermek, dōřemek’ AK I: 125b.]

basma *a.* Üzerinde renkli baskılar bulunan pamuklu kumaş: *filankese iki metre b., üş metre direl, iki metre şalvarlığ* XII-186 [*basma* < **bas-ma*; krş. ET *bas-* ‘basmak’ Clauson 1972: 370b.]

baston *a.* Yürürken dayanmaya yarayan, ağaç veya metalden yapılan araç: *müŧe’de etdi çalışdım bi b. yapdım getirdim böyük abēme* VI-18, *ēle zaman olurdi üç yüz b. vērillerdi yapmağa elnen üç yüz* VI-110; *diyiller senin b.+ların aldığ biz* VI-173; *sana üç yüz milyon şimdi verecekler üç yüz b.+ un parasını* VI-128 [*baston* << İt. *bastone* TürS 263b.]

baş *a.* Baş, başlangıç: *bi agoz, bi sıra gidirdi b.+a ordan* VII-71; ‘uç’ *o geddem mükemmeldim bi uzun erig vardi gitmişem onun b.+ında yatmişam* IX-34 [*baş* < ET *baş* ‘vücudun en üst kısmı’ Clauson

1972: 375a-b: Uyg. *baş* ‘baş’, DLT *baş ay.*, KB *baş ay.*, Çağ. *baş ay.*, Kıp. *baş ay.*]

baş ağrısı *bs.* Başın ağrması, başta oluşan rahatsızlık: *o tozun torpağın içinde ne şestelik vardi ne b. a. vardi* III-142 [*baş ağrısı* < **baş ağrı+ısı*; krş. ET *baş* Clauson 1972: 375a ve ET *ağrığ* ‘sancı’ < *ağrı-/ağru-* Clauson 1972: 90: Uyg. *ağrığ* ‘ağrı, acı, hastalık’, DLT *ağrığ* ‘ağrı’, KB *ağrı ay.*, Çağ. *ağrığ ay.*, Kıp. *ağrı ay.*]

baş aşağı *zf.* Baş aşağı, yokuş aşağı: *su bağlamışam b. a. su ağa gele, su b. a. ağa gele suvaram* I-97 [*baş aşağı* < *baş* ve *aşağı*.]

baş et- *bf.* Üstesinden gelmek: *biz üç kişinen b. ē.-eminik* VI-234 [bkz. *baş* ve *et-*.]

başbakan *a.* Hükümetin ve Bakanlar Kurulunun başı, kabinenin başı, başvekil: *şe buraya geldi b. geldi* III-52 [*başbakan* < YT **baş+bak-an*; krş. ET *baş* ‘baş; başkan; başlangıç; ön, uç’ Clauson 1972: 375a. krş. KB *başçı* ‘başkan, baş, şef’ Taş 2009: 27.]

başçavuş *a.* Orduda bir rütbe: *b. meni çağırđı* II-219 [bkz. *baş* ve *çavuş.*]

başda *zf.* İlk önce: *şimdi he insan b. imani inanci elde ederse* VI-256 [*başda* < **baş+da.*]

başdan savma *zf.* Baştan savma, üstünkörü: *b. s. deger vèrmez yemege* XII-201 [*baştan savma* < *baş* ve Kıp. *sav-* ‘yerini değiştirmek’ (Kİ 60)→bkz. Caferoğlu 1931: 88.]

başiboş kal- *dey.* Baskı altında bulunmamak, karışanı, görüşeni olmamak: *b. k.-miş son zamanlarda osmanlılarda* II-359 [*başiboş kal-* < *baş, boş* ve *kal-*.]

başım gözüm üsdüne *bs.* Bir isteğin büyük bir memnuniyetle yerine getirileceğine dair söylenen bir söz: *vay demiş ele oğul benim b. g. ü., siz gelin demiş* X-53

başın yar- *bf.* Kafasını kırmak: *toba karışmanam y.-a da b.* IV-176 [bkz. *baş* ve *yar-*.]

başın yè *dey.* ‘Başını yesin’ anlamındaki ilenme sözü: *dedi b. y.*

mi ğala mi, vala men daha vèrmenem lazım degil ne halin varsa gör I-37 [bkz. *baş* ve *ye-*.]

başına ataş tøkile *dey.* Birine kızılınca söylenen bir ilenme sözü: *oğul bunun b. a. t. dedi bu üş gündür gidip gelmeyip gidip garmuca toya* IX-56

başına gel- *bf.* Başından geçmek: *yani o zaman o olaylar da b.+ma g.-ip* I-120 [bkz. *baş* ve *gel-*.]

başka *şf.* Başka, farklı: *aman can sağlığı yoğ o b.* III-124 [*başka* < ET *başğa* ‘başka şeye benzemeyen, apayrı’ < *baş+ğa* (dative hâl eki) Räsänen 1969: 65a.]

başkan vekili *a.* Başkan yardımcısı: *anavatan partisi zamanında parti b. v.+dim* III-51 [*başkan* < ET *başĝān* ‘büyük balık, lider’ Clauson 1972: 379b: DLT *başgan* ‘büyük bir balık, lider’ ve Ar. *wakīl* ‘vekil, temsilci, aracı’ Steingass 1892: 1479a.]

başla- *(-e)* Bir işe girişmek: *o doğrama yapan ehsan usta vardi allah razı olsun bizim şede onun yanında b.-dım* VI-60; *yani hevesim*

*o ğede Şeydi ki b.-dım artış ağaş
ürünlerinin neyi varsa VI-61
[başla- < ET başla- ‘harekete
geçmek, baŐlangıcını yapmak’
Clauson 1972: 381b-382a: Uyg.
başla- ‘başlamak’, DLT başla- ay.,
KB başla- ay., Çağ. başla- ay., Kıp.
başla- .]*

baŐlan- (-e) BaŐlama işine konu
olmak: *ķalenin yapımına b.-ıyor,
tekrar biraşılıyor XII-333 [baŐlan-
< *baş+la-n-.]*

baŐlıř ķur- *bf.* Tandırın daha iyi
alevlenmesi için tezeklerden dizi
yapmak: *tendirde tendiri külünü
ķıřarirdiř tendire tezzegin
irilerinnen b. ķ.-ardış V-167
[başlık kur- < *baş+lık kur-; krş.
ET baş ‘baş’ Clauson 1972: 375a
ve kur- ‘çadır kurmak, (yay)
germek, düzenlemek’ Clauson
1972: 643a-b: Uyg. kur- ‘kurmak,
(yay) germek, düzenlemek’, DLT
kur- ay., KB kur- ay., Çağ. kur- ay.,
Kıp. kur- ay.]*

başörtüsü *a.* Kadınların saçlarını
örtmek için kullandıkları örtü,
başörtü, bürgü, eŐarp: *meni işde o
öküz arabasınan gelin götürdiler
menim b.+mi de öküzin buynuzuna*

*bağladılar V-275 [başörtüsü < baş
ve örtü; krş. ET örtüg ‘örtü’
Clauson 1972: 205b-206a: Uyg.
örtük/örtüg ‘örtü’, DLT örtüg ‘örtü,
çatı, gözkapağı’, KB örtüg ‘örtü’,
Çağ. örtük ay., Kıp. örtü ay.]*

başta *zf.* İlk olarak: *b. çorti gelin
dönek pilava IV-255 [başta <
baş+ta.]

baŐvezir *a.* Vezirlerin başı: *diyir sen
kimsen diyir vala men padişahın
b.+iyem VII-8 [baŐvezir < Tü. baş
ve Ar. wazır ‘vezir, bakan, hizmet
eden’ Steingass 1892: 1467b.]*

bat- (nsz) Batmak: *düz gidersen bele
cır cır cırıldar aman b.-maz kırşa
ķar V-153 [bat- < ET bat- ‘gözden
kaybolmak’ Clauson 1972: 298a:
Uyg. bat- ‘batmak, gözden
kaybolmak’, DLT bat- ay., KB bat-
ay., Çağ. bat- ay., Kıp. bat- ay.]*

bati *a.* Batı: *yani b.+dan ıŐıř bitmeden
doğidan ıŐıř Őafař sökerdi II-456
[batı < *bat- ve fiilden isim yapan
–i eki; bkz. ET batığ < bat- ‘batıŐ’
Clauson 1972: 301b: Uyg. batığ
‘batak’, DLT batığ ‘batak’, KB
batığ ‘derin çukur; bataklık;
ayrıntılı’, Kıp. batuk ‘kara batak*

kuşu'; krş. Orh. *batsık* 'gün batısı'
Tekin 2010: 127.]

battanye *a.* Battaniye: *ğahdım b.+yi
aldım gavliye b.+sini IX-57*
[*battaniye* < Ar. *baṭṭāniyya'* <
baṭṭāna 'giysinin astarı, içi; elbise
parçası' Lane I 1968: 221b ~
biṭānat/baṭāna 'giysi astarı; sarığın
altına giyilen başlık; yakın arkadaş'
Steingass 1892: 191a. Sözcük
Kamus-ı Türkî'de
bulunmamaktadır. Daha sonraki bir
süreçte kullanılmaya başlanmıştır.]

bayağı *sf.* Bayağı, sıradan: *bina
yaparken temel 'alelusul o zaman
demir yoğ b. taşlari dabani geniş
taşlari alta atardıh XII-44 [bayağı
< ET bayakı < baya 'önceki, yakın'
Clauson 1972: 385b.]*

bayah *zf.* Demin, biraz önce: *b.
bahdım evde yoğdun SE [bayah <
Oğz. baya 'demin' (DK 160-
3)→bkz. Ergin 1963: 40 < ET
bayāki < bayā 'önceki, eski'
Clauson 1972: 385b: Uyg. bayakı
'önceki'; Kıp. bayak 'demin' (Tuhf.
19b/12)→bkz. Atalay 1945: 149b.]*

bayan *a.* Kadın: *bahdım ki b.+lar
koltuğlarında bastonlar yapılmış*

*bastonlar getiriller VI-89; her ne
yapırsa b.+i elde edebülmir VII-
182 [bayan < *bay+an.
Cumhuriyet dönemi bay karşılığı
türetilmiş bir sözcük ancak türetiliş
yönü açık değildir. Çünkü +an
ekinin böyle bir görevi yoktur.]*

bayıl- (*nsz*) Bayılmak, kendini
kaybetmek: *he b.-di ayıldıh II-398*
[*bayıl-* < *bay- I ve medialis-
reflexivum anlamındaki *-(t)l* eki:
bayıl- 'gevşemek, kendinden
geçmek' a.m., bkz. Tietze 2002:
326b.]

bayrah *a.* Bayrak: *b.+i atardıh yarışi
atardıh III-79 [bayrak < ET batrak
'bayrak, sancak' Clauson 1972:
307b: Uyg. batruk 'bayrak', DLT
batrak 'ucuna bir ipek parçası
takılan mızrak', Çağ. bayrak
'küçük bayrak'.]*

bayrak at- *bf.* Yarışmak: *b.+i a.-ardıh
yarışı atardıh III-79*

bayram et- *bf.* Mutlu olmak, çok
sevinmek: *şih heyderin
armudunnan götürüllerdi özlerine
güzel güzel b. e.-ellerdi yellerdi XI-
11 [bayram et- < Oğz. bayram: ET
baḍram < Far. baḍrām 'zevk verici*

yer' a.m., bkz. Clauson 1972: 308a: DLT bağram 'bayram; sevinç ve eğlence günü', Çağ. *bayram* 'dini bayram' ve *et-*.]

bayrolar *a.* Bir aile lakabı: *sofiğirolar, kıaramamolar, b.* XII-142

be^czen *zf.* Bazen, ara sıra: *b. éle olurdu ki düz başladıh buna VI-107; hani b. ölümünü istedi getdi VI-380 [bazen < Ar. ba^czan 'bâzı kere, arada bir' < ba^cz 'biraz, bir parça' Lane I 1968: 227b. Ar. ba'z + Ar. zarflarda çok geçen -an/-en eki, Ar. accusativus eki -an'ın zarf yaptığı durumlar için b. aceleten a.m., bkz. Tietze 2002: 329a.]*

be^czi *sf.* Bazı: *imkanlar kıalmamış b. kıomitanlar da hêş hêş boş birağıllarmış II-363 [bazı < Ar. ba'z + fonksiyonu kaybolmuş Fa. izafet eki -ı, b. asgari Tietze 2002: 329b.]*

becer- *(-i)* Güç görünen bir iş veya duruma çözüm bulmak, üstesinden gelmek: *dedim vala men b.-ebülminem yaşmağı birağıdım getdi nêedem b.-emedim V-50 [becer- < Oğz. bëcer- '(bir işin) üstesinden*

gelmek, onu başarabilmek' (DK 88-4)→bkz. Ergin 1963: 41. Tietze 2002: 332a'ya göre < *bacar-* < *başar-* a.m., fakat *başar-* fiili hep müsbet mânada kullanıldığı halde, *becer-* çok defa şüpheli veya aksini imâ eden alaylı tonlarla söylenir. Başka misali olmayan /ş/ > /c/ değişimi de belki istenilen zayıflatma olarak izah edilebilir.]

beddü^ce et- *bf.* Beddua etmek, kargış dökmek: *evüzden tabağızdan ekmek esgik olmiya evüzden de zibil evet b. e.-miş III-232 [beddua et- < Far. bad 'kötü, hoş olmayan; şeytan' Steingass 1892: 160b + Ar. du^cā 'çağrı, yardıma çağırma, tanrıya yakarma' -/d^cw/ kökünden- Lane III 1968: 885a ve Tü. et-.]*

bedel ol- *a.* Kurban olmak: *tarçıh tökenime b. o.-uram IV-102 [bedel < Ar. badal 'değıştirme; bedel, karşılık' Steingass 1892: 164b ve Tü. ol-.]*

beden *a.* Kale duvarı: *şimdi b.+lere bağısan görürsün XII-335 [beden < Ar. badan 'beden, vücut' Steingass 1892: 165a.]*

bedirhana *a.* Değirmende döğme veya bulgurun dövüldüğü yer: *b.+larda döğmemi töken* IV-103 [*bedirhana* < Ar. *badr* ‘dolunay’ Lane I 1968: 165a ve Far. *hāna* ‘ev; kovan; aile’ Steingass 1892: 443b.]

bedirhanlar *a.* Bir aile lakabı: *babahanlar, heşimhanlar, b.* XII-148

bediroğli şemseddin *a.* Kişi adı: *aħladli b. ş. sen misin* XII-394

bedre *a.* Kova: *men san bi b. ayrani hardan bulam* IV-141; *çekerdik b.+nen torpağı b.+ye doldururdum* V-2; *her ekmeg yapanda dokuz b. ekmeg yapardıh* IX-13 [*bedre* < Sl. (Rus., Bul.) *vedro* ‘su kovası’ Tietze 2002: 337b.]

bedü’e tök- *bf.* Beddua etmek: *dedim torpağ başınza men size dü’e mi edirem b. t.-irem* IX-75 [bkz. *bedü’e* ve *tök-*.]

beg *a. ask.* Komutan: *topbuğ vura selam çağa b.+lere* IV-113 [*bey* < ET *bēg* ‘evin, ailenin erkek başı, zevç; köyün ileri gelenlerinden biri, bir kabilenin veya küçük bir devletin başı, âmir, kumanda eden’

< Çin. *po* ‘yüz adamın başı, lideri’ Clauson 1972: 322b-323a: Uyg. *beg* ‘bey, lider’, DLT *beg* ‘âmir; koca’, KB *beg* ‘bey’, Çağ. *bēg* ‘bey, lider’, Kıp. *bey* ‘âmir’.]

beğen- *(-i)* Beğenmek: *he b.-diler, hoşlaşdılar* VI-109 [*beğen-* < Kıp. *begen-* ‘beğenmek’ (Tuhf. 6b-6)→bkz. Atalay 1935: 150a. Tietze 2002: 339a’ya göre Türk dillerinde yaygın fiil (Räsänen 1969: 68, Sevortyan 1978 II: 101) menşei bakımından izah edilmemiştir.]

bekçi *a.* Bir şeyi veya bir yeri bekleyip korumakla görevli kimse: *şemsi hanım b. bekler orayı* XII-76; *silēman başda buraya b.+miş, koruğçi* I-1 [*bekçi* < **bek+çi*; OT *bekçi* ‘nöbetçi, gözcü’ (ME 233-4)→bkz. Yüce 2014: 100a < ET *bek* ‘sağlam, pek’ Clauson 1972: 323a.]

beke *zf.* Belki: *b. b. otuz gırğ tenesinin toy begligini yapmışam* III-101; *b. duyupsan, iki kişi buni şe yapmışam* VI-303 [*belki* < Far. *bal-ki* < Ar. *bal* ve Far. *ki* (menfi cümleden sonra) ‘bilakis, daha doğrusu’ Tietze 2002: 348a ~ Far.

bal-ki ‘fakat, belki, her nasılsa’
Steingass 1892: 198a.]

bekir *a.* Kişi adı: *b.+i adem tutdi vurdi dayısı* IX-69

bekle- (*nsz*) Beklemek: *ikisi b.-yeceg anam süpüreceg* XII-68; *orda o oni b.-llerdi* III-29; *yani çoğ b.-rdik o savuğda* III-217 [*bekle-* < ET *bekle-* ‘pekiştirmek, sağlamaştırmak, emniyete almak’ < *bek* ‘pek, sağlam; çare, tedbir’ < *berk* ‘sağlam, kuvvetli, bağ’ Clauson 1972: 326b: Uyg. *bekle-* ‘beklemek’, DLT *bekle-* ‘beklemek, gözetmek; hapsetmek, saklamak; kapatmak’, KB *bekle-* ‘bağlamak, muhafaza etmek’, Kıp. *bekle-* ‘beklemek; korumak’.]

bekleyen *a.* Bekleme işini yapan: *düşünmez b.+lerin işini* XII-113 [*bekleyen* < **bekle-y-en.*]

bel *a.* Bel: *b.+imiz kırılırdi he b.+imiz kırılırdi* III-176; *menim b.+im niye bèle oldi benim b.+im o çuhurdan davarın altını tökmekten oldi* V-13, 14 [*bel* < ET *bél* ‘gövdenin ortası, bükülen yeri’ Clauson 1972: 330a: Uyg. *bél* ‘bel’, DLT *bél* ay., KB *bél* ay., Çağ. *bél* ay., Kıp. *bél* ay.]

bel bağı *bs.* Gelinin kız evinden çıkmadan önce gelinin bir yakını tarafından beline bağlanan kırmızı kurdela: *b. b. bağlallar kemer bunnarın hepsi toy begine aittir* III-106 [*bel bağı* < Kıp. *bel bağı* ‘kuşak, kemer’ (İH 23)→bkz. İzbudak 1936: 7; krş. ET *bağ* ‘bağlamaya yarayan ip’ < *ba-* ‘bağlamak’ < *bā-* Clauson 1972: 310b.]

bela oğu- *bf.* Kargış dökmek, birine ilenmek: *yoğ he, yoğ yoğ oni söylememle b. mela o.-mazdi hêç vèrmenem dedi* I-36 [*bela oku-* < Ar. *balā* ‘deneme, sınama; sıkıntı, keder’ Steingass 1892: 196a ve Tü. *oku-*.]

bèle *sf.* Böyle: *b. parça parça* II-186 [*böyle* < Tür. *bu* ve *ile*. Oğz. *ile* (DK 24-13, 43-8 ...)→bkz. Ergin 1963: 150. Misalli Büyük Türkçe Sözlük’e göre ET *il-* ‘takılmak, ilişmek’ten zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla *il-e*. Nişanyan 2012: a göre bugün *ile* ve *bile* diye ayrılmış olan sözcük 17. yy’a dek fark gözetilmeksizin *birle/bile/ile* şeklinde yazılmıştır.]

belediye *a.* Belediye: *bi oğlum dağdadır(tarla), bi oğlum b.+de çalışır, birisi de ercişdedir IX-10* [belediye < Ar. *baladiyya* < *baladī* ‘şehir, ülke’ < *balad* ‘şehir, ülke’ Steingass 1892: 197b.]

belek *a.* Alacalı, karışık renkli: *dağdağan yapam yulduzi b. IV-201* [*belek* < Erm. *balak* ‘karışık renkli’ Dankoff 1995: 24/42.]

belengaz *sf.* Zavallı, gariban, boş boş gezen: *ële b. b. dolanir SE* [*belengaz* < Krd. *bêlane* ‘bomboş gezen kimse’ İzoli 1991: 61a.]

belini ver- *dey.* Dayanmak, yaslanmak: *b.+imi v.-mişem daşa IV-2* [*belini ver-* < ET *bêl* ‘gövdenin ortası, bükülen yeri’ Clauson 1972: 330a ve *ver-*.]

belirsiz *sf.* Bilinmeyen: *zengin olsun yeter ki diyellerdi anasi b. olsun babasi b. olsun zengin olsun me‘mur olsun XI-33* [*belirsiz* < **belir-i+siz*; krş. ET *belgüsüz* ‘belirsiz’ Clauson 1972: 342a: Uyg. *belgüsüz* ‘belirsiz’, DLT *belgüsüz* ay., KB *belgüsüz* ay. Tietze 2002: 349b’de ortadaki /r/’nin nasıl

husule geldiğinin izaha muhtaç olduğu belirtilir.]

belli et- *bf.* Göstermek: *feket dışarıdan b. e.-miyen birisi VI-288* [bkz. *belli* ve *et-*.]

belli *sf.* Görünen, açık: *savaş hüznleri b.+di yüzünde XII-399* [*belli* < ET *belgölüg* < *belgü* ‘belli, belirgin, ayırıcı özelliği olan’ Clauson 1972: 341b-342a: Uyg. *belgölüg* ‘belirgin’, DLT *belgölüg* ‘belli’, KB *belgölüg* ay., Çağ. *bêlgölüg* ‘damgalı, işaretli’.]

ben zm. Ben (birinci tekil kişi zamiri): *b. tebi bize çoğ ağır gelirdi II-4* [*ben* < ET *ben* ‘ben’ Clauson 1972: 346a-b: Uyg. *ben/men* ‘ben’, DLT *ben/men* ay., Çağ. *men* ay., Kıp. *men* ay.]

benlik *a.* Kişilik, şahsiyet: *b.+imizi keybeddik ne güne kaldıh XII-243* [*benlik* < **ben* + *lik*.]

benze- (-e) Benzemek, andırmak: *dalgalar azmış b.-r canavara XII-172; şipana şilor gelen kilor yani yani hepsi birbirine b.-r gelen hepsi ‘eyni şeyi yapdi demek isdir IV-52; düşümdüm şimdi heç bi*

yerin bastonuna b.-memek için bi çeşit çiharam VI-101 [benze- < ET beñze- < beñiz ‘yüz rengi’, fakat Clauson 1972: 352b’ye göre iki kelime arasında semantik yakınlık azdır: DLT meñze- ‘benzemek’, KB meñze- ay., Çağ. beñze- ay., Kıp. menze-/benze- ay.]

benzer *sf.* Benzer, aynı: *e bunun b.+inde binlerce ahlâ gelen gelmiyen şeler var VI-267; onun b.+i kim ne olursa olsun VI-273* [benzer < *beniz+e-r; krş. Kıp. benzer ‘benzer, aynı’ (KK 37a/12-13)→bkz. Toparlı 1999: 103b.]

benzet- (-i, -e) Benzetmek: *camilere yapillar ama gine de tam b.-emiller büyük camıda var ahlâdın pek çok camısında var VI-215* [benzet- < *benze-t- < ET beñzet- < beñze- ‘benzetmek’ Clauson 1972: 352b: DLT meñzet- ‘benzetmek’, KB meñzet- ay., Çağ. beñzet-/meñzet- ay.]

berbat *a.* Kötü, fena: *vala geldiler gutartdilar allah için bağır çağır, o da b.+di X-37* [berbat < Far. bar bād ‘rüzgara vermek; yok etmek, harabeye çevirmek’ Steingass 1892: 169b.]

bereber *zf.* Beraber, birlikte, bir arada: *horuga binmişem abemlerle b. II-34; diyir niye kesdiz siz ermenileri, diyir dedim ne zamannan beridir ermenilernen b.+ik bilminem ermenilernen b. yaşarıh II-97, 98* [bkz. barabar.]

bergon *a.* Toprak ve taştan yapılmış duvar: *çarhelge bağına b. yapanım IV-91; gızlar b.+un başında oturillardi şortuk tohullardi IV-280* [bergon < ?]

besle- (-i) Beslemek: *ële b.-rdim ki VI-230* [besle- < Kıp. besle- ‘beslemek, terbiye etmek’ (Tuhf. 17a-12)→bkz. Atalay 1946: 150b. Tietze 2002: 366a’da şu açıklamaları yapar: *besi + isimden fiil yapan -le- eki. Räsänen 1969: 71’e göre < Far. bas ‘yeter, kâfi’ ve +le- (fakat EO. bēsle-). Başka izahlar için bkz. Sevortyan 1978 II: 120–121.]

bêş *a.* Beş: *yani un b. un alti yaşında filan dedi kaçır gelir II-368* [beş < ET bêş < bēš Clauson 1972: 376a: Uyg. bêş ‘beş’, DLT bêş ay., KB bêş ay., Çağ. bêş ay., Kıp. bêş ay.; krş. Skr. pañça Kaçalin 2011: 910.]

beş dekke *a.* Kişi lakabı: *mesele bu b. d.+nin çocuqlari babalarının mezarını yapillar IV-292*

beşer beşer *zf.* Beşer beşer: *b. b. yığardıh III-202 [beşer < *beş + er.]*

bêşig *a.* Beşik: *orda bahir ki bi tene gelin oturup b.+nen çocuğuni sallir X-105 [beşik < ET bêşik Clauson 1972: 380b: Uyg. bêşik ‘beşik’, DLT bêşik ay., Çağ. bêşik ay., Kıp. beşik/bêşik ay.]*

beton *a.* Beton: *geynedirdik dönerdik bi zamanlar çullara sererdik bêle b. meton yoğdi ki V-69; naylonlardan onnan sora da şimdi b.+lar çıhdi b.+larda damlarda kırıldillar V-74 [beton << Fr. béton TürS 319b.]*

beyaz *a.* Ak: *diyir dedik senin hanımın bu gede b. II-248 [beyaz < Ar. beyāz ‘beyaz, beyazlık’ Steingass 1892: 213b.]*

beyefendi *a.* Erkeklere söylenen bir nezaket sözü: *üş gün midi, dört gün midi, b. toydan çıhdi geldi XI-9 [beyefendi < Tü. bey ve Rum. avthéntis(efendi) ‘akrabalık*

terimlerinden önce saygı ve nezaket ifadesi’ Meyer 1893: 37.]

beyit *a.* *edebiyat* Anlam bakımından birbirine bağlı iki dizeden oluşmuş şiir parçası: *poladoğli söyler b. IV-21 [beyit < Ar. bait ‘ev’ Steingass 1892: 215a.]*

beylerbegi *a.* Beylerbeyi, yüksek bir Osmanlı idarecisi: *yavuz selim söz veriyor ve istanbuldan van b.+ne kalenin yapımı için para çıkarıyor XII-332 [beylerbeyi < *beylerin + beyi.]*

bez *a.* Pamuklu bir çeşit kumaş: *b.+den köynek tikerdik b.+den tuman tikerdik diz doni diyiller V-127 [bez < ET böz ‘bez’ < Yun. bussos ‘keten kumaş’ Clauson 1972: 389b: Uyg. böz ‘bez’, DLT böz ay., KB böz ay., Çağ. böz ay., Kıp. böz/böz ay. Tietze 2002: 376a’da şöyle der: Çok eski ve birçok dillere yayılmış bir kulturwort; menşei için çeşitli hipotezler vardır (b. M. Räsänen 1969: 72, E.V. Sevortyan 1978 II: 102–103, S. Ch. Raschmann 1995: 30-35’e göre kelime batı semitik bir dilden geliyor: İbr. būš, Süry. būšu, Ar. bazz ‘keten, kumaş’).]*

bıldır *zf.* Geçen yıl, bir yıl önce: *b. gelmemişem bu yıl gelirem* IV-24 [*bıldır* < ET *bıldır* ‘geçen yıl’ Clauson 1972: 334a: DLT *bıldır* ‘geçen yıl’, Çağ. *biltur* ay., Kıp. *bıl̄tur* ay.]

bıraḥ- (-i) Bırakmak, salmak: *diyir onun üzerine babami b.-dilar ermenileri aldılar gētdiler vurdılar* II-132; *b.-ana gēde kestirginen bu ḥeyvani* II-259; ‘vazgeçmek’ *dedi b. gelginen men ğızı vērem san* II-399; ‘yere koymak’ *gelsin b.-sın yani gelip vurmasın* II-425; *ēle aldi b.-di gētdi* II-490; *b.-adın yolun kinarında* III-28; *çocuḥ çekir gösgünnen çıḥarınca çocuḡi b.-ir yere* III-231; ‘bir işe veya okula başlatmak’ *bi oḡula b.-amadıḥ, bizim zamanımızda oḡul yoḥdi* VII-49; ‘üstüne koymak’ *diyir baḡ bu daḡi kaldırır b.-ıram padişahın sárayının üzerine geçer giderim* VII-122 [*bırak-* < Kıp. bırak- ‘bırakmak, atmak’ (Tuhf. 17a-13, 32a-10)→bkz. Atalay 1946: 151b. Tietze 2002:381b’de Türk dillerinde yaygın, fakat izahı zor (E.V. Sevortyan 1978 II: 307–308). Ramstedt’e göre Altay dillerinde tesbit ettiği **bır-* ‘terketmek, atmak’ kökünden demektedir.]

bızav a. Buzaḡı: *bu çıḥir şeden ot çeke damnan, tayadan ot çeke getire b.+a vēre* X-101; *b.+lar çüt ola çütü de erkek* IV-200 [*buzacı* < Kıp. *buzav* ~ *buzov* (CC 139,14; 107, 27)→bkz. Grønbech 1942: 70 < ET *buzāḡu* ‘buzaḡı’ Clauson 1972: 391a: Uyg. *buzāḡu* ‘buzaḡı’.]

bi a. Bir: *b. ay yüz yolliram b. ay da elli* IV-117; *o gün ola mi b. tavla yapam* IV-195 [*bir* < ET *bīr* ‘bir’ Clauson 1972: 353b: Uyg. *bir* ‘bir’, DLT *bir* ay., KB *bir* ay., Çağ. *bir* ay., Kıp. *bir* ay.]

bi arada *zf.* Toplu bir durumda, birlikte, toplu olarak: *e bi odanın içinde heppimiz uşaḡlar ana baba hepsi b. a.* V-199 [*bir* ve *ara*.]

bi araya toplan- *dey.* Bir yerde toplanmak, buluşmak: *esgiler öle t.- illardi b. a. annatıllardi* III-276

bi çoḡ *sf.* Birçok: *buna benzer b. insanlar bunnar da bize delildir* VI-380 [*birçok* < ET *bir* ‘bir’ Clauson 1972: 353b ve ET *çok* ‘çok, fazla’ Clauson 1972: 405b.]

bi daha zf. Yeniden, tekrar: *o gidiş gidiyor gelmiyor b. d.* III-26; *bële ola yapardım gağdım geldim uşahlara söledim arhadaşlara b. d.* VI-150; *b. d. gidip yeniden o insana yaramıyan şeleri yapmıyasız* VI-339; *yüngül olan zaman b. d. doldurirdi* VII-66 [*bir daha < bir ve daha*; krş. Oğz. *takı* ‘ile’: ET *takı < tak-* ‘ve, dahi’ a.m., bkz. Clauson 1972: 466a-b: Uyg. *takı* ‘ve, dahi’, DLT *takı* ay., KB *takı* ay., Çağ. *dağı/dahı/takı* ‘diğeri, dahi’, Kıp. *dağı/takı* ‘ve, dahi’. Tietze 2002: 700a’ya göre ikinci ünlü uzundur ve Türkçe kelimede ünlünün sebepsiz uzaması dikkati çeker. Meninski 1680 II, 2038’e göre *daha* şekli *dahı* kelimesinin, halk arasında ve konuşma dilinde kullanılan varyantıdır. Yazılı kaynaklarda 19. asırdan evvel görünmez.]

bi kere zf. Aslında: *b. k. ğız hülo çoh çekip men doldurirdim hülya çekirdi dama* V-6 [*bi kere < *bir ve kere*; krş. ET *bir* Clauson 1972: 353b ve Ar. *karra < karr* ‘tekrar, tekrarlamak’ Steingass 1892: 999b.]

bi ol- bf. Bir araya gelmek: *sahabsız kuzılar b. o.-di düzde* IV-185 [bkz. *bi ve ol-*.]

bi tene sf. Bir adet: *oraya gelir diyir ki vıla silo ne güzel süpürge bağlırsan b. t. de man* I-5; ‘biricik’ *menim oğlum b. t.+dir bu elde* VI-157; ‘biri’ *b. t.+si gelmedi yapmadi* IV-63 [*bir tane < Tü. bir ve Far. dāna* ‘tane; dut; hububat; bilgi, öğrenme’ Steingass 1892: 501b.]

bi zaman zf. Bir zaman, esgiden: *b. z. evimiz köydedi evimiz köydedi, köyde gidir çalışırdıh ahşama gede* VII-37 [*bir zaman < Tü. bir ve Ar. zamān* ‘zaman, yaş, mevsim’ Steingass 1892: 620b.]

bibi a. Hala: *gine diyir benim b.+m éyidir* IV-173 [*bibi < bibi* ‘abla’ < çocuk dilinden. Doerfer 1965 II: 379/820, Tietze 2002: 385b. Kaçalın 2011: 910’a göre Far. *bībī < bih bih*. Bkz. Steingass 2005: 215a.]

biç- (-i) Ağaç bölmek: *harabaşehirde elnen ağaç bële b.-ellerdi kıoca kütükleri* VI-57 [*biç-* < ET *biç-* / *biç-* ‘kesmek’ Clauson 1972: 292b-293a: Uyg. *biç-* ‘kesmek’, DLT

biç- ay., KB *biç-* ay., Çağ. *biç-* ‘hasat etmek’, *biç-* ‘kesmek’, Kıp. *biç-/biç-/biş-* ay.]

biçerdöger a. Biçerdöver: *tarlada kaldı trahtör b.* XII-237 [*biçerdöver* < **biç-er+dög-er.*]

biçil- (nsz) Biçilmek: *hele ekinler b.-mir* II-212; *b.-mesi oraħnan b.-ir deste edilir onnan sora bağ edilir* IV-29 [*biçil-* < **biç-il-*; krş. ET *biç-* / *biç-* ‘kesmek’ Clauson 1972: 292b.]

biçme a. Biçmek işi: *b.+sini bitirdik yetmiş bin bela* XII-271 [*biçme* < *biç-me.*]

bidlizli a. Bitlisli: *mu ‘allim vekili bizim bu mahallede bi tene b. çocuğ ilkoğul mezunu öğretmenlik yapıyor* XII-98

biğeri a. Soba bacası: *b. nedir b. çekmir paca çekmir* IV-49, 50 [*biğeri* < Erm. *pğerik* ‘ocak’ Dankoff 1995: 127/625.]

biğaş sf. Birkaç: *elimde b. tene kaldı onnari da goya geri getirirem işde*

aħlada döndüm VI-145 [*birkaç* < *bir ve kaç* Tietze 2002: 414a]

bile bağ. Da, de, dahi: *ħeyvana bile hormon vèriller* III-152 [*bile* < ET *birle* < *bir+la* ‘ile’ Clauson 1972: 364b-365a: Orh. *birle* ‘ile’, Uyg. *birle* ay., DLT *birle* ay., KB *birle/bile* ay., Çağ. *birle/birle* ay., Kıp. *bile/birle* ay.]

bilezig a. Bilezik: *dedim gücümüz yetmez b.+e* XII-197 [*bilezik* < ET *bilèzük* ‘bilezik’ Clauson 1972: 345b.]

billik a. Erkeklik organı, penis (çocuklar için kullanılır): *o çocuğlara don giydirmeyipler b.+leri kapda geziller* SE [*billik* < Erm. *pilik* ‘tavuk’~ *plik* ‘çocuk’ ~ *pllik* ‘erkeklik organı’, *pulik* ‘küçük çocuk’ Dankoff 1995: 126/620.]

bilye a. Çocukların oynamak için kullandığı taş, maden, toprak, cam vb.nden yapılmış küçük yuvarlak nesne, misket, cıncık, zıpzıp: *uşahlarnan barabar cevüz oynardığ cevüzi ederdik b. işde cevüz oynardığ* V-134 [*bilye* << İt. *biglia* TürS 345a.]

bin *a.* Bin: *beş yüzi etdiler b.* VI-135
[*bin* < ET *bıñ* ‘bin’ Clauson 1972:
346b-347a: Uyg. *bıñ* ‘bin’, DLT
miñ ay., KB *miñ ay.*, Çağ. *min ay.*,
Kıp. *min/bin ay.*]

bina *a.* Yapı: *şimdiki b.+lar sekketdir*
bizim esgi b.+lar ele değil XII-51;
diyir bi b.+ya hepis etdiler II-494
[*bina* < Ar. *binā* ‘yapı, mabet,
fabrika’ Steingass 1892: 200b.]

binbaşı *ask.* Orduda rütbesi yüzbaşı
ile yarbay arasında bulunan subay:
oturir paşa bi tene de b. yanında II-
417 [*binbaşı* < *bin+baş+ı.*]

bin- (-e) Binmek: *yani cesur adam*
annaddıhlarına göre tirennen yénip
b.-ebilirmiş II-450 [*bin-* < ET *bin-*
/min- ‘üstüne çıkmak; üstünde
gitmek’ < **bīn-* Clauson 1972:
348a: Uyg. *mün-* ‘binmek’, DLT
mün- ay., KB *min-/mün-* ay., Çağ.
min-/bin- ay., Kıp. *min-/bin-* ay.]

bindir- (-e) Üst üste koymak: *çekerik*
lasti posti b.-ek bağa XII-261
[*bindir-* < ET *bintür-* < *bin-*
‘bindirmek’ Clauson 1972: 350a:
DLT *mündür-* ‘bindirmek’, Çağ.
mindür- ay.]

binlerce *sf.* Çok sayıda: *b. merteben*
daha bir nice VIII-70 [*binlerce* <
**bin+ler+ce*; krş. ET *bıñ* ‘bin’
Clauson 1972: 346b.]

birez *zf.* Biraz: *b. kaldı bi yarım se^cet*
kaldı gine ayrani ekmegi bırahdı
ğarşımıza II-190 [*biraz* < **bir* ve
az.]

bir halli pir halli *dey.* Bunun gibi, işte
böyle anlamında kullanılan bir söz:
e b. h. p. h. aışam oldı mi
toplandırđı bi odaya III-3

birbiri *zm.* Karşılıklı iki kişi: *diyir bu*
bennen hanımım b.+mizi çoğ
sevirdik VII-21 [*birbiri* < *bir* +
bir+i.]

birbirine düş- *bf.* Kavga etmek: *heç*
hatta bütün b.+mize d.-düğümüz
zaman VI-328 [bkz. *birbiri* ve *düş-*
.]

birden *zf.* Ansızın: *b. dedi baba* II-
398; *nèce orda b. yénirem, düşirem*
I-17; *b. kıziram ona niye beşe*
yapırsan VI-275 [*birden* < *bir+den*
Tietze 2002: 410b.]

birinci *sf.* Birinci: *nerde düğün olsa*
benim atım b. gelirdi III-79 [*birinci*

< ET *birinç* < *bir* ‘baştaki, ilk’
Clauson 1972: 367a-b: DLT *birinç*
‘birinci’, Çağ. *birinçi* ay., Kıp.
birinci ay.]

birincilik *a.* Birinci olma durumu,
yarış kazanma: *ğarmuç çayının*
kinarınnan biraḥdıḥ atlari b.+e III-
86 [*birincilik* < **bir+inci+lik*.]

birisi *zm.* Bir kişi: *affedir dönir diyir*
ki o diger evliyalara gidin ḥesè
isminde bişe b. var VI-311 [*birisi* <
**bir+i+si*.]

birle *e.* İle: *batı ḳapi üzerindeki*
kitabesinde dualar b. yad eylegil ol
şah hakanı ki ruyı dehirde odur
süleyman sani XII-344 [*birle* < ET
birle ‘ile’ Clauson 1972: 364b.]

bisimlah *a.* Bismillah, besmele: *gidin*
diyir filankesin gelininin
sandıḡında gelinligi biraḥıp b.
demeyip III-249 [*bisimlah* < Ar.
ism ‘ad’ + *b(i)*– öntakısı ve *-i* son
eki, ve (*A*)*llāh* Tietze 2002: 417a ~
bi-’smi’llāh ‘Allah’ın adıyla’
Steingass 1892: 187a.]

biş- (*-i*) Ekin, ot vb.ni orakla, tırpanla,
makine ile kesmek, biçmek: *ekini*

b.-di ekini tökdi gètdi, geynenam
geldi dedi IX-55 [bkz. *biç-*.]

biş- (*nsz*) Pişmek: *ataşı vèrirem*
onun üstine b.-er II-198; *bişdi p.*
balıḡi koyun ocaḡa XII-267 [*piş-* <
ET *biş-* ‘pişmek, olgunlaşmak’
Clauson 1972:376b-377a: Uyg. *biş-*
‘pişmek, olgunlaşmak’, DLT *biş-*
ay., KB *biş-* ay., Çağ. *biş-* ay., Kıp.
biş- ay.]

bişir- (*-i*) Pişirmek: *b.-iller ḳarşıya*
ḳoyillar baḡillar ḳapi döḡüldi X-16;
gelmişem bize yumurta vèresen,
yaḡ vèresen bi de bi ḡab vèresen
aparaḡ b.-ek yèk X-53; ‘ekmek
yapmak’ *işde bèle yavrum, ekmeg*
b.-irdik, ḥerse atardıḡ tendire IX-
22 [*pişir-* < ET *bişur-* ‘pişirmek’
Clauson 1972: 383b-384a: Uyg.
bişur- ‘pişirmek’, DLT *bişur-* ay.,
KB *bişur-* ay., Çağ. *bişür-* ay., Kıp.
büşür-/bişür-/bişir-ay.]

bit- (*nsz*) Bitmek, sona ermek: *b.-miş*
düzen bozılmış osmanlida II-359;
bizim ekin dönüm b.-ti III-42; *üki*
b.-diḡi zaman yine doldurirdi VII-
65 [*bit-* < ET *büt-* ‘bitmek’ Clauson
1972: 298b: Uyg. *büt-* ‘bitmek,
tamamlanmak’, DLT *büt-* ‘ses
kısılmak; alçalmak; sona ermek’,

KB *büt-* ‘inanmak; yara kapanmak; sona ermek’, Çağ. *büt-* ‘yeşermek; tamamlanmak; yara iyileşmek’, Kıp. *büt-/bit-* ‘yeşermek; büyümek; sona ermek’.]

bit a. Bit: *artıḥ pire sıçrardi, sirke sıçrardi, b. sıçrardi* IX-19; *dedi béle yaḥamızdan sıyırirdiḥ b.+i béle tökerdik yere* II-344 [*bit* < ET *bit* ‘bit’ Clauson 1972: 296b: Uyg. *bit* ‘bit’, DLT *bit* ay., Kıp. *bit* ay.]

bitir- (-i) Bitirmek, tüketmek, harcamak: *yani şöle memnun degildim o güzel heyatımızı kapılarda b.-dik* III-217; ‘mezun olmak’ *uşaḥlar da o arada birez okuli b.-diler* VI-162; ‘sonunu getirmek’ *oni b.-irdi gelirdi bi daha* VII-64; *biçmesini b.-dik yetmiş bin bela* XII-271 [*bitir-* < ET *bütür-* < *büt-* ‘bitirmek’ Clauson 1972: 308b: Uyg. *bütür-* ‘bitirmek, gerçekleştirmek’, DLT *bütür-* ‘yara iyileşmek; bitirmek’, KB *bütür-* ay., Kıp. *bütür-/bitür-* ‘bitirmek, sona erdirmek’.]

bitlis a. Yer adı: *bi de b.+de güzel bi cami yapmışam* VIII-50

biz a. Sivri uçlu demir: *duvari delecem man b. getir* SE [*biz* < Kıp. *biz* ‘biz, delgi aleti’ (DM 10a/12)→bkz. Toparlı 2003: 77a. Tietze 2002: 415a’ya göre *biz* ‘iğneye delik açmak için kullanılan alet’ < Çağ. *bigiz* a.m. G. Doerfer 1965 II: no. 760, T. Tekin 1969 s. 58, E.V. Sevortyan 1978 II: 130–131.]

biz zm. Biz (çokluk birinci kişi zamiri): *sen de b.+e imdad éyle* IV-8; *yeddi kişi b.+i görür, nasıl diyir b.+i görür* VII-193 [*biz* < ET *biz* ‘biz zamiri’ Clauson 1972: 388a-b: Uyg. *biz* ‘biz zamiri’, DLT *biz* ay., Çağ. *biz* ay., Kıp. *biz* ay. Kaçalin 2011: 912’ye göre *bi+z*. Tietze 2002: 424b’de /z/ sesinin çoğul soneki olduğunu belirtir.]

bocuk a. Kuyruk sokumu: *düşünce b.+i incinmiş* SE [*bocuk* < Erm. *poç’/poç’ik* ‘kuyruk’ Dankoff 1995: 128/629; Bläsing 1992: 29/14.]

boğ- (-i) Nefessiz bırakmak: *el atdı anayi b.-mağa* X-35 [*boğ-* < ET *boğ-* ‘boğmak’ Clauson 1972: 311b: Uyg. *boğ-* ‘boğmak’, DLT *boğ-* ay., KB *boğ-* ay., Çağ. *boğ-* ay., Kıp. *boğ-/buğ-* ay.]

boğaz a. İki dağ arasında dar geçit:
*b.+i orayı gece kimse geçemezdi he
orda karşına çiharmış* III-275
[*boğaz* < ET *boğuz* ‘boğaz’
Clauson 1972: 322a-b: Uyg. *boğuz*
‘boğaz’, DLT *boğuz* ay., KB *boğuz*
ay., Çağ. *boğuz* ay., Kıp.
boğaz/bowaz ay. Tietze 2002:
433a’ya göre EO. metinlerinde hem
boğaz hem *boğuz* kullanılır, fakat
15. asırda *boğaz* daha çok geçer.
Kaçalın 2011: 912’ye göre *boğ-^uz*.]

boğul- (*nsz*) Boğulmak: *adam köyden
gelir, yolda demiş b.-irdım dediler
şih heydergil misafir sahlallar* X-19
[*boğul-* < ET *boğul-* ‘boğulmak’
Clauson 1972: 314b: DLT *boğul-*
‘boğulmak’.]

bohçacı a. Bohçacı kadın: *eyni b.+lar
kimi bağlardıh arhamıza giderdik
deniz yahın ya biz de giderdik* V-
178 [*bohçacı* < **bohça+çı*; krş. ET
boğ ‘bohça’ Clauson 1972: 311a.]

bol zf. Çok: *olmazdisa kalırdıh ama
şimdi olsa her şe b. alınir yelinir* V-
266; *artıh yarma étdim döğme
étdim koydum küpelere iki sene
özüme b. b. yédim* I-38 [*bol* < Kıp.
bol ‘çok, geniş’ (Kİ)→bkz.
Caferoğlu 1931: 20. Tietze 2002:

434b’ye göre ET kaynaklarında
bulunmadığı için etimolojisiyle
ilgili olan mesele şimdiye kadar
halledilmiş değildir. Far. *bul*
Türkçe’den mi alınmış yoksa
Türkçesi Farsça’dan mı? diye sorar.
Bu durumun Doerfer 1965 II:
311/761’le karşılaştırılmasını ister.]

bolal- (*nsz*) Bollaşmak, artmak: *hatta
ki ekinler yerişiyor biraz buğda
çoğaldi, b.-di* XII-293 [*bolal-* <
**bol+a-l-*; krş. Trkm. *bola-* ~ *bolal-*
‘bollaşmak’ TTürS 77b.]

boran a. Şiddetli fırtına: *su mi vardı
evde suvarah kar b. o götürüp
getirmeg davarlari suya* V-215; *bi
gün geynatam diyir ele kar yağir
ele kar yağir, ele b.+dır* X-11
[*boran* < Mo. *boruğan/borağan*
‘kasırga’ Räsänen 1969: 80, E.V.
Sevortyan 1978 II: 189–192, Tietze
2002: 440a; krş. Mo. *boruğan*
‘yağmur’ Lessing 1960: 121b.]

borç a. Borç: *nèce hekkı b.+i ola üzi
karanın* IV-139 [*borç* < Sogd. *purç*
< Süry. *porç* ‘ödenmesi gereken
para, borç’ Räsänen 1969: 80,
Tietze 2002: 440b.]

borçlan- (*nsz, -e*) Borçlu duruma düşmek: *senin var diyelim öbürsünün gücü yoḡ ala bi kere zorlanir oni almaya b.-ir* VI-247 [borçlan- < *borç+lan-.]

boş a. İşi gücü olmayan, serbest: *gelmiş bi gün b. I-3; mec. ‘anlamsız’ kendisi bu tefekkür şeyine dalınca bu kainata meyvasına ağacına şeyine bu işler b. degil* VI-194 [boş < ET boş ‘baḡlı olmayan, serbest bırakılmış’ Clauson 1972: 376a-b: Uyg. boş ‘serbest bırakılmış’, DLT boş ‘boş, hür; boşanmış; gevşek; salıverilmiş; boşaltılmış’, Çaḡ. boş ‘boş, yumuşak’, Kıp. boş ‘boş’.]

boş ver bf. "Dikkate alma, üzerinde durma, üzüleme, sıkılma" anlamında kullanılan bir uyarma sözü: *dedim b. v. yoḡuş dibinde arpa öküze kar etmez* IV-57 [bkz. boş ve ver-.]

boşa- (*-i*) Boşamak: *bir sene iki sene üş sene dedi meni b. VII-28; niye öldürmedi niye b.-di VII-31; ḡahdım kararı b.-dım VII-32* [boşa- < ET boşu- ‘serbest bırakmak, boşamak’ Clauson 1972: 377b: Uyg. boşu- ‘bırakmak, boşamak’, DLT boşu- ‘boşalmak; boşanmak,

çözölmek; gevşemek; izin verip bırakmak’, Çaḡ. boş- ‘zayıflamak, boşalmak’, Kıp. boş- ‘boşamak’.]

boşal- (*nsz*) Kimse kalmamak: *rus herbinde buralar hepsi boşalmış* III-278 [boşal- < *boş+al-.]

boşalt- (*-i, -e*) Dökmek, boca etmek: *cep tikir b.-an zaman o cebe buḡda doluyor* III-293 [boşalt- < *boş+al-t-; krş. DLT boşat- ‘boşaltmak; çözmek, çözülmek, bırakılmak, (kadın) boşatmak’ II, 307-11.]

boşan- (*-den*) Ayrılmak, boşanmak: *b.-sam diyeceḡler ki bu adamın karısı namussuzdi* VII-30 [boşan- < *boş+a-n-; krş. ET boşun- ‘birini serbest bırakmak, serbest bırakılmak’ Clauson 1972: 383a: Uyg. boşun- ‘boşanmak, kurtarmak’, DLT boşun- ‘boşanmak; serbest kalmak; boşalmak; çözülmek’, Çaḡ. boşan- ‘birini serbest bırakmak, serbest kalmak’, Kıp. boşan- ‘boşanmak’.]

boşuna sf. Gereksiz: *kāinati oḡir işde bu b. degil diye* VI-307 [boşuna < *boş+u+n+a.]

boy a. Boy, kamet: *diyerdi arvat men senin b.+an baħdihça aklım başımnan gidir* I-61 [boy < Kıp. boy ‘boy, kamet’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 21 < ET *boğ* ‘boy, endam’ Clauson 1972: 296b-297a: Uyg. *boğ* ‘boy’, DLT *boğ* ay., KB *boğ* ‘boy; vücut’, Çağ. *boy* ‘boy’, Kıp. *boy/boyı/boyu* ay.]

boya- (-i) Boyamak: *gezilden eşellerdi örellerdi b.-llardi rengarenk* IV-205 [*boya-* < ET *boğu-* ‘boya sürerek renk vermek, azarlamak, aşağılamak’ Clauson 1972: 300a: DLT *boğu-* ‘boyamak’, Çağ. *boya-* ‘bir renkle boyamak’, Kıp. *boya-* ‘boyamak’. Kaçalın 2011: 914’e göre GTü. *bodü-* ve Oğuzca *boya-* (<**boda-*) ayrı olmalı.]

boya a. Boya: *siyah bi anilin b. da çekdim* VI-44 [boya < ET *boğuğ* < *boğu-* ‘boya, saç boyası’ Clauson 1972: 302a: Uyg. *boğuğ* ‘boya’, DLT *boğuğ* ay., KB *boğuğ* ‘boya, renk’, Çağ. *boyağ/boyak* ay., Kıp. *boya/boyaw* ‘boya’.]

boyama a. Boyama: *e şimdi éle degil şimdi hep yapıştırmadır suvamadır b.+dır* XII-48 [*boyama* < **boya-* *ma.*]

boyattır- (-i) Boyatma işini yaptırmak: *baħ adam buni mesele diyelim yapdi b.-miş neyse* VI-209 [*boyattır-* < **boya-t-tır.*]

boydan boya zf. Bir uçtan öbür uca kadar: *sererdik sıranan yataħlari b. b. sererdik herkeş karışiħ yatardi yani* V-196 [*boydan boya* < *boy+dan boy+a.*]

boynun altan kıala bs. Bir ilenme sözü: *b. a. kı.* IX-67

boynun altan kıala bs. Bir ilenme sözü: *boynun altan kıala* I-128

boynun bostan arħi ola dey. Ölesin anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *b. b. a. o.* IV-271

boyun a. Gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi: *boyunduruħ vuram b.+larına* IV-215; *ħorugun b.+una torpaği doldur atardım altdan alırdım kotanın marjına* VI-232 [*boyun* < Kıp. *boyun* ‘boyun’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 21 < ET *boyn* < **bōyin* < **bōy* ‘boyun’ Clauson 1972: 386b: Uyg. *boyn* ‘boyun’, DLT *bōyin* ay., KB *boyn* ay., Çağ. *boyn/boyn* ay., Kıp. *boyn* ay.]

boz- (-i) Bozmak: *onnan sora keşiş sessizligi b.-di dedi sor baḥam niye kesmişler* II-96; *gönülden dinlellerdî kesinlikle sayḡıyı b.-mazlardî* III-7 [*boz-* < ET *buz-* ‘işlemez hale getirmek, mahvetmek, kırmak’ Clauson 1972: 389b; krş. DLT *boz-* ‘bozmak, yıkmak’, KB *buzul-* ‘bozulmak, yıkılmak’.]

bozul- (nsz) Bozulmak, dağılmak: *bitmiş düzen b.-miş osmanlida* II-360; *şimdi şelerimiz b.-miş artıḥ annadın* III-65; (nsz) ‘keyfi kaçmak’ *tebi biz de b.-duḥ, keşiş de b.-di* II-95; *gülillerdî üstüne gelirdi o b.-irdi içerde oturirdi* VII-163 ‘sona ermek, bitmek’ *hani saltanatları b.-acaḥ yani demeg istedigim doğruluḥ* VI-332 [*bozul-* < Kıp. *bozul-* ‘bozulmak’ (Kİ)→bkz. Caferoḡlu 1931: 21 < ET *buz-* ‘bozmak, yıkmak, harap etmek, darmadaḡın etmek’ Clauson 1972: 391b-392a: Uyg. *buzul-* ‘yıkılmak, bozulmak’, DLT *buzul-* ‘bozulmak, yıkılmak’, KB *buzul-* ay., Çaḡ. *buzul-* ‘zarar görmek, yıkılmak’, Kıp. *buzul-* ‘baskın yemek, kırılmak, bozulmak’.]

bögün a. Bugün, içinde bulunulan gün: *diyir dediler b. ḡaravana var* II-261 [*bugün* < ET *bögün* Mehmet Ölmez.]

böl- (-i) Parçalara ayırmak: *almaları béle dörde b.-ellerdî, gelinin başına atallardî* I-20; ‘taksim etmek, paylaştırmak’ *ḥeste adam ölecek biz malını b.-eceyiz* II-361 [*böl-* < ET *böl-* ‘bölmek, ayırmak’ Clauson 1972:332a: Çaḡ. *böl-* ‘bölmek’, Kıp. *böl-* ay.]

bölük a. Askerî birlik: *diyir yatırıḥ tam bizim ḡarşımızdan bi b. rus ḡaḥdî* II-283; *bi ḡomutanana söliyek b. ḡomutanına sölediler tamam dedi. aldılar meni* VI-42 [*bölük* < **böl-* ve fiilden daha çok isim yapan *-(t)k* eki < ET *bölük* < *böl-* ‘bölüm, kısım’ Clauson 1972: 339b: Uyg. *bölük* ‘bölüm, kısım’, DLT *bölük* ay., Çaḡ. *bölek/bölük* ay., Kıp. *bölük* ‘bölük, topluluk’.]

bölükyaḑı a. Yer adı: *ḥeberi verin b.+dan* XII-7

böyü- (nsz) Büyüme: *saburınan b.-r yetişir diyirdin* IV-165; *çoḥ şükür éyiyem, uşahlarıḡ hep b.-di allaha şükürler olsun* IX-8; *vala men de*

küçüg geldim, b.-dük, evladımız oldi böyütdük X-23 [büyü- < Oğz. böyü- ‘büyüme’ (DK 15-7, 256-6)→bkz. Ergin 1963: 58 < ET bedü- ‘büyüme’ Clauson 1972: 299b: Uyg. bedü- ‘büyüme’, DLT bedü- ay., KB bedü- ay., Kıp. biyi- ay.]

böyüg *a.* Büyük, yetişkin: *bi b. adamnan bi yaşli adamnan toplanırdı III-5; esgiden vardi yani esgiden olirdi beşe şeler esgiden misali b.+ler bililler III-273; ‘yaşça büyük’ bizden birez b.+di VII-56 [büyük < Oğz. böyük ‘büyük’ (DK 45-2, 55-9...)]→bkz. Ergin 1963: 58 < ET bedük < bedü- ‘büyük’ Clauson 1972: 302b-303a: Uyg. bedük ‘büyük’, DLT bedük ay., KB bedük ay., Çağ. beyik ay., Kıp. biyik/büyük ay.]*

böyüt- (-i) Büyütmek, yetiştirmek: *vala men de küçüg geldim, böyütdük, evladımız oldi b.-dük X-23 [büyüt- < ET bedüt- < bedü- ‘büyütmek’ Clauson 1972: 300b-301a: Uyg. bedüt- ‘büyütmek’, DLT bedüt- ‘büyütmek’.]*

bu arada *zf.* Bu süre içinde: *onnan sora tabi b. a. da VI-7 [bu arada < bkz. bu ve ara.]*

bu ne işdir *a.* Memnun kalınmayan bir iş sonrası söylenen bir sitem sözü: *b. n. i. VII-114*

bu sefer *zf.* Bu defa, bu kez: *b. s. döndi oraya şe yapınca refai götürdi VI-163 [bu sefer < Tü. bu ve Ar. safar ‘yolculuk, seyahat’ Steingass 1892: 684b.]*

bu sf. Bu: *hangi yılında oldi men yıl mul bilmenem men diyerem ki işde b. yaşdadır V-60; valla artıh b. fenler iredi b. ceryanlar çıhdi b. lambalar çıhdi III-262 [bu < ET bu/*bo Clauson 1972: 291b; yönelme halinde buña, fakat çoğulu bular Tietze 2002: 465a.]*

bu şekilde *zf.* Böyle: *padışah diyir yav diyir b. ş. beşe etmeg men buni men de yapamazdım VII-129 [bu şekilde < Tü. bu ve Ar. şakl ‘şekil, biçim’ Steingass 1892: 754a.]*

buçuğ *sf.* Buçuk: *onun şeyi iki b. milyondi VI-124 [buçuk < *biç- ‘kesmek’ ve fiilden sıfat yapan -uk eki < ET biçuk < biç- ‘yarım’*

Clauson 1972: 294a: DLT *bıçuk* ‘yarım’, Çağ. *buçuğ/buçuk ay.*, Kıp. *buçuk/bışuk ay.*]

buğda *a.* Buğday: *işde b. yerdik* II-349; *eskiden b. ekerdik* III-154; *asgeryenin b.+sını almış* III-290; *yan b.+si gelmez yan para etmez* VIII-76; *erkizanda çifçi yoğdi o geder, mahallelinin hem heyvanlari vardi, sağanlari vardi, b.+lari vardi* XII-295; *heci hesen de diyir silêman ille b.+yi vëreceksen man* II-31 [*buğday* < ET *buğday* ‘buğday’ Clauson 1972: 312b-313a: Uyg. *buğday* ‘buğday’, DLT *buğday ay.*, KB *buğday ay.*, Çağ. *buğday ay.*, Kıp. *buday/buğday/buyday ay.*]

buğda şuşasi *a.* Buğday yığını: *bereketli ola b. ş.* IV-237; *b. ş. yüz tenekelik bi şuşa vurdum diyir* IV-238 [bkz. *buğday* ve *şuşa*.]

buhağ *a.* Çene altından sarkan etli bölüm, gerdan: *kilo alıp bağ b.+ına* SE [*buhağ* < Kıp. *boğak* ‘damağın altı’ (KK 68a/10)→bkz. Toparlı 1999: 105a < ET *bokuk*(?*bokok*) ‘boğaz; çifte gerdan, guatr; kursak’ a.m., bkz. Clauson 1972: 313b-314a: DLT *bukuk* ‘boğazın iki

yanında et ile deri arasında peyda olan et bezleri” ~ *bukak* ‘kuş kursağı’, Kıp. *boğag* ‘boğaz’.]

buğçasız *zf.* Bohçasız: *konçe b. bir yere gidemez* XII-203 [*bohça* < **bohça+sız*; krş. ET *boğ* ‘bohça’ Clauson 1972: 311a ve Far. +*ça* ‘küçültme eki’.]

buğçi *a.* Testere: *kerki, b., hızar, dörpi ağaşlari béle ilman etmeg için babam şe yapardi* V-124 [*buğçi* < ET *bıçgu* < *bıç-* ‘testere; saraç bıçağı, bağ bıçağı’ Clauson 1972: 294a.]

bul- (-i) Bulmak: *heybeyi getirdi, heybenin içersinnen kitabların içersinnen bi ifah kitab çıhardi ve aradi yerini b.-di* II-107; *b.-ardıh çıharirdıh onnari cebimize doldirirdıh* II-347; *eskiden dedim ya çarıh giyemezdik b.-amazdıh yoğluğ vardi yoğdi yoğdi* III-309; *men san bi bedre ayrani hardan b.-am* IV-141; *kuysiya atdilar gardaşlari onnan sona b.-dilar gëtdiler* VI-374; *ben geldim dolaniram bi meraksız insan b.-am* VII-9 [*bul-* < ET *bul-* ‘bulmak’ Clauson 1972: 332a: Uyg. *bul-*

‘bulmak’, DLT *bul-* ay., KB *bul-* ay., Çağ. *bul-* ay., Kıp. *bul-* ay.]

bulah *a.* Bulak, pınar, kaynak, çeşme: *aşağıda b. vardı* V-14; *her sabah keser b.+ın başını* XII-111 [*bulak* < ET *bulak* ‘su kaynağı’ Clauson 1972: 336a: Uyg. *bulak* ‘su kaynağı’, KB *bulak* ay., Çağ. *bulag* ay., Kıp. *bulak/bulah* ay.]

bulgur *a.* Bulgur: *şimdi b. diyiller biz yarma diyerdik* V-64 [*bulgur* < Türkçesi eski değil (Meninski 1680 I, 775’e göre *burgul*, *burgur*, halk ağzında *bulgur*). Batı Asya dillerinde yaygındır (Fa. *burgol*, F. Steingass 1930 s. 176; Ar. *burgul* R. Dozy 1927, 73–74; Gürc. *burgul*, E. Cherkesi 1950 s. 21). Hazırlanışı eski bir tekniğe benzediği için isminin eski bir yerli Batı Asya dilinden gelmesi muhtemeldir. Tietze 2002: 474b.]

bulun- (*nsz*) Bulunmak, ele geçmek: *yani yiyecek b.-mir, ekmek b.-mir kıtlıh oldi* II-157 [*bulun-* < **bul-un-*.]

bulut *a.* Bulut: *bi gecedir havada bi para bulut yoğdur* II-325 [*bulut* < ET *bulit* ‘bulut’ Clauson 1972:

333a: Uyg. *bulit* ‘bulut’, DLT *bulit* ay., KB *bulit* ay., Çağ. *bulut* ay., Kıp. *bulit/bulut* ay.]

bumba *a.* Bomba: *dedim gidin bah o gızı getirin dedi o gız degil u b.+dır* II-369 [*bomba* << İt. *bomba* TürS 375b.]

bunca *zf.* Bu kadar: *yetiştir ettigin b. ahuzar* VIII-66 [*bunca* < ET *bunça* < bu ‘bu kadar, pek çok’ Clauson 1972: 349a: Uyg. *bunça/munça* ‘bu kadar, pek çok’, KB *munça* ay., Çağ. *munca* ay., Kıp. *munca* ay.]

bunnar *zm.* Bunlar: *onnar bu topi b.+a gönderillerdi gelirdi* VII-173; *hep bële hep b.+i diyerdik, işde bële* I-129 [*bunlar* < **bu+n+lar*; krş. ET *bular* ‘bunlar’ Clauson 1972: 291b.]

bura *a.* Bu yer: *b.+yi da bize bişdirecek* II-240; *anamgil diyiller b.+dan gëtdin noldi bu çocuğa* III-285; *b.+larda da baba ata tarlaları vardı* VIII-26; *babam seni kim yolladı b.+ya* XII-122 [*bura* < ET *bu+ara*. Tietze 2002:479b’ye göre bu kelimenin yön eki olan *-ra* ile ilgisinin olup olmaması, henüz çözülmüş değildir.]

burda *zf.* Burada, bu yerde: *götürir bastonlari vèrir orya refai de b. yapir, heberleri yoḥ birbirlerinnen* VI-171; *gine doldururduḥ getirirdik içerdik b.+dır, b.* VIII-32 [*burada* < *bu* + *arada* Tietze 2002: 463a.]

buynunu kaşı- *bf.* Bir sonuç elde edememek: *durmadım k.-dım b.+umi döndüm geri* XII-228 [*boynunu kaşı-* < *boyun* ve ET *kaşı-* ‘kaşımak, kazımak’ Clauson 1972: 671a: DLT *kaşı-* ‘kaşımak’, Çağ. *kaşı-* ay., Kıp. *kaşı-* ay.]

buynuz *a.* Boynuz: *öküzlerin b.+una bağlallardi* IV-206; *b.+una bağladılar tahsıların önüne bağliyan şeleri benim başörtümi* V-276, *öküzün b.+una bağladılar o zaman da şeleri öküzün b.+una* V-277 [*boynuz* < ET *bünüz* ‘boynuz’ Clauson 1972: 352a-b: Uyg. *müyüz* ‘boynuz’, DLT *münüz* ay., Çağ. *bünüz/münüz/buynuz* ay., Kıp. *buynuz/müyüz* ay.]

buz bağla- *bf.* Buz tutmak: *camlar bütün b. b.-rdi* III-220 [bkz. *buz* ve *bağla-*.]

buz don- *bf.* Buz tutmak: *davarlari götürürdüm suya bële bütün b. d.-ardi* I-8; *bu tülbentim yağlıgım b. d.-ardi vallahi b. d.-ardi gelene geder* V-9 [*buz don-* < ET *büz* ‘buz’ Clauson 1972: 389a ve ET *toḥ-* ‘donmak’ Clauson 1972: 515a: DLT *toḥ-* ‘donmak’, Çağ. *ton-* ay., Kıp. *toḥ-* ay.]

buz tut- *bf.* Buzla kaplanmak: *götürüp getirene geder görümüz gözümüz b. t.-ardi buz* V-216 [*buz tut-* < ET *büz* ‘buz’ Clauson 1972: 389a ve ET *tut-* ‘tutmak; kavramak; yakalamak’ Clauson 1972: 451a-b: Uyg. *tut-* ‘tutmak’, DLT *tut-* ‘tutmak, yakalamak’, KB *tut-* ay., Çağ. *tut-* ay., Kıp. *tut-* ay.]

buzdolabi *a.* Buzdolabı: *b.* VI-254 [*buzdolabi* < YT *buz+dolab+ı*; krş. ET *büz* ‘buz’ Clauson 1972: 389a: DLT *buz* ‘buz’, KB *buz* ay., Çağ. *buz/muz* ay., Kıp. *buz* ay. ve Ar. *dölāb/dülāb* ‘dolap, su çarkı’ < Far. *dol-āb* ‘dolap, çark’ Steingass 1892: 546a.]

bük- *(-i)* Katlamak: *bi de oni elimiznen b.-erdik annadın* III-201; *b.-ün postlari ḳalmasın sıcağa* XII-270 [*bük-* < ET *bük-* ‘bükme;’

eğilmek' Clauson 1972: 324a-b: DLT *bük-* 'bükmek; eğilmek; doymak', Çağ. *bük-* 'bükmek', Kıp. *bük-* 'bükmek; dans etmek; dönmek'.]

bül- (-i) Bilmek: *b.-düm siz çoğdan yemek yemeyipsiz* II-193; *esgiden vardi yani esgiden olirdi bële şeler esgiden misali böyükler b.-iller* III-273; *b.-memişse ona bi şe yoğ* VI-360; *sen nerye gidersen men b.-irem senin yönün nerededir* VII-159; *çoğ hani şıhdılar he vallahi ne b.-em* X-10 [*bil-* < ET *bil-* 'bilmek' Clauson 1972: 330b-331a: Uyg. *bil-* 'bilmek', DLT *bil-* ay., KB *bil-* ay., Çağ. *bil-* ay., Kıp. *bil-* ay.]

bülbül *a.* Bülbül: *un un beş kişi toplanırdıñ bi araya b. b. b. b. diyerdik* VII-152 [*bülbül* < Far. *bulbul* 'bülbül' Steingass 1892: 197a.]

bütün bütün *zf.* Tamamen: *can sağlığının da olmadığı b. b. bu illacların hormonların etkisindedir* III-124, 125 [*bütün* < **büt-* 'bitmek' ve fiilden sıfat yapan *-ün* eki. Krş. ET *bütün* < *büt-* 'bütün, hepsi' Clauson 1972: 306b: Uyg. *bütün* 'bütün, hepsi',

DLT *bütün* ay., KB *bütün* ay., Çağ. *bütün* ay., Kıp. *bütün* ay.]

cacıh *a.* Sütün çürütülmesiyle yapılan bir tür peynir, çökelek: *gündüz komşılardan süd getirirdim, çürüdüdüüm, c. yapardım, işde эле, başğa bi şey yoğ* II-29 [*cacık* < Far. *jāj* 'bir çeşit pelinotu, bir çeşit enginar' Steingass 1892: 635b. Nişanyan 2012: 87a'ya göre Erm. *cacıh* biçimi Kürtçeden alıntı olabilir.]

cam *a.* Cam: *c.+lar bütün buz bağlardı* III-220 [*cam* < Far. *cām* 'bardak, sürahi, kadeh' Steingass 1892: 350b.]

camı *a.* Cami: *şimdi benim ilk yapıdığım kur^can kürsileri her c.+da üç beş tene var эле güzel* VI-212 [*camı* < Ar. *cāmi*' 'cami; hepsi; toplayıcı' Steingass 1892: 351a.]

camı *a.* Namaz kılmak için toplanılan yer: *geldi götürdi gëtdik c.+nın yanına, c.+da şimdi c.+ya gireceyik* II-17; *bunnardan çoğ yapdı yolladı, bañıram c.+lerde de var feket düzenli oñunmir* VI-208; *bañıram c.+lerde de эле demürden memürden, adam bële eğilir oñır*

- VI-211; *şimdi c.+lerimin birinde namaz kıllılar, diğerini bilmiyorum* VIII-46; *bizim kendi c.+mizin bi kısmını da ben yapmışam* VIII-48; *eyiler güzel bi c.+dır* VIII-50 [bkz. *camı*.]
- camoş** *a.* Manda: *c. beslemeyi bırahtıh* SE [*camoş* < Far. *cāmūs/cāmūş* Steingass 1892: 351a; ayrıca bkz. Bläsing 1995: 84/42]
- can** *a.* Can, güç: *torpağ başıma herifin zaten çoğ c.+i vardı o gede kani gètdi* V-90 [*can* < Far. *cān* ‘can, ruh; hayat; rüzgar’ Steingass 1892: 352a.]
- can derdinde ol-** *dey.* Zor bir durumdan kurtulmaya çalışmak: *c. d. kaçillar* II-323 [*can derdi* < Far. *cān* ve *derd* ‘acı, dert, bela, sıkıntı’ Steingass 1892: 510b.]
- can sağlığı** *a.* İnsanın sağ ve sağlıklı olması: *aman c. s. yoğ o başka* III-124 [*can sağlığı* < Far. *cān* ve Tü. *sağlık*.]
- canavar** *a.* Canavar: *dalgalar azmış benzer c.+a* XII-172 [*canavar* < Far. *cān-āwar* ‘canlı; tedbirsiz’ Steingass 1892: 352b.]
- candarma** *a.* Jandarma: *atnan gider, c.+larnan giderdi* I-2 [*jandarma* << İt. *gendarme* TürS 1243a.]
- canım** *a.* Konuşmada söylenen bir söz: *c. kimin istikakını yazam* XII-188 [*canım* < **can+ım*.]
- câri yendir-** *bf.* Okunan kur’anı başışlamak: *kur^ceni oğudum, hetim êtdim*, *c. y.-dim* X-68 [*cari indir-* < Ar. *cārī* ‘olaylar; güncel’ Steingass 1892: 349b ve ET *êndür-* ‘sebepl olmak’ Clauson 1972: 180b.]
- cazi kıyruhli** *sf.* Numaracı, şirin görünmeye çalışan: *sen ne c. k.+san* SE [*cazi kıyruklu* < **cadı* ve *kıyruk+lu*; bkz. Far. *cāzū* ‘büyücü’ Steingass 1892: 349a.]
- cecim** *a.* Yünden ince dokunmuş renkli, nakışlı kilim, savan: *şimdiki bu savanlara şe diyerdik c.* V-2; *c. de yunnan toğurduğ* V-23 [*cecim* < Far. *cācim/cācīm* ‘ince yatak veya halı’ Steingass 2005: 348b.]
- cehennem** *a.* Cehennem: *c.+nen çihmaz hesüd* IV-14; *cenneti c.+i görir istemem diyir* VI-379 [*cehennem* < Ar. *cahannam*

‘cehennem, cehennem ateşi’
Steingass 1892: 382a.]

cehennem ol *bf.* ‘Defol!’ anlamında
kullanılan bir söz: *c. o. gêt durma
burada* XII-129

cehiz *a.* Çeyiz: *şimdiki kimi savan mi
vardi benim c.+imde anam vèrdi bi
tene* V-24 [*çeyiz* < Ar. *cahāz* ‘deve
semeri; gemi; gezi teçhizatı,
donanımı; cenaze levazımatı’
Steingass 1892: 380b.]

celal *a.* Kişi adı: *hêç bêle, böyügler
ayrıldılar gètdiler, c. galdi benim
yanımda* IX-49

cemile *a.* Kişi adı: *dedim c. abla nola
gètdim su bağladım getirdim
fasulyeleri suvaram* I-106

cenabi mevla imdadıza yerişe *bs.*
Allah yardımcınız olsun anlamında
bir iyi dilek sözü: *c. m. i. y.* X-62

cenabi mevlam sahlıya *bs.* Bir iyi
dilek sözü: *c. m. s.* X-64

cenap *a.* Saygı, onur ve büyüklük
anlamıyla kullanılan bir söz: *c.+ı
hakkın ilminde insanlara vèrilen*

ilim VI-64 [*cenap* < Ar. *canāb*
‘taraf, kenar, sınır’ Steingass 1892:
372b.]

ceneze *a.* Cenaze: *şimdi biz ceseret
edemedik içeriye, orda bi ağlama
caminın üstünnen nasıl ki bi c. ola
bi çoğ kadın erkek hep bereber
ağlayalar* II-19 [*cenaze* < Ar.
canāza ‘ceset; tabut sehpa’sı’
Steingass 1892: 373a.]

cennet *a.* Cennet: *nimet yani c.+in
numunelerinin bi çoğuni burda
gösterir* VI-250; *c.+i cehennem
görür istemem diyir* VI-379 [*cennet*
< Ar. *cannat* ‘bahçe, ağaçlarla kaplı
yer; cennet’ Steingass 1892: 373b.]

cennet ağasi ola *bf.* Hayırla anılan
kişiler için edilen bir dua: *allah oni
hiç incitmiye, oni c. a. o. yaşari* IX-
48

cep *a.* Genellikle içine birşeyler
konan, giysinin içinde bulunan
bölüm: *diyir mendili c.+innen
çıhardi* II-224; *misal bu çuval ya
getiriyor çuvalın içersine ters c.
yapıyor* III-293 [*cep* < Ar. *cayb*
‘cep, sinüs’ AK I: 319a.]

cepe *a.* Cephe: *c.+de diyir adam* II-100; *c.+yi o yönetir* II-286 [*cephe* < Ar. *cabha'* 'alın, bir şeyin ön tarafı' Steingass 1892: 356a.]

cerge *a.* Sıra: *bi cerge bostan ekip 'kez, defa' yemeği bi cerge karıştırdı* SE [*cerge* < Mo. *cerge* Tuna 1976: 288/10; Lessing 1960: 173a.]

ceryan *a.* Elektrik: *valla artıh bu fenler iredledi bu c.+lar çıhdi bu lambalar çıhdi* III-263 [*ceryan* < Ar. *carayān* -/cry/ kökünden- ~ Far. *ciryān* 'akma, akım, akıntı; koşma, olma' Steingass 1892: 361a.]

cerye *a.* Cârîye, köle: *zamanında orada bi teggenin c.+si mi varmış, hanımı mi varmış, bi de bi bekar gızı varmış orda* IX-30 [*cariye* < Ar. *cāriya* 'kız, genç kadın; kadın köle' Steingass 1892: 349b.]

ceseret et- *bf.* Cesaret etmek: *şimdi biz c. e.-emedik içeriye, orda bi ağlama caminin üstünnen nasıl ki bi ceneze ola bi çoğ kadın erkek hep bereber ağlayalar* II-19 [*cesaret et-* < Ar. *casārat* 'cesaret, gözüpeklik; ataklık' Steingass 1892: 363a ve Tü. *et-*.]

cesur *sf.* Yürekli: *babam çoğ c.+di* II-346 [*cesur* < Ar. *casūr* 'yiğit, atılğan' AK I: 269a.]

cevap ver- *bf.* Yanıtlamak: *o işde bi şeyler sorirdi biz de c. v.-irdik, o da ahtarirdi keşişe* II-83; *dedim bu ne'meye v.-em bi c.* IV-135 [*cevap ver-* < Ar. *cawāb* 'cevap, karşılık verme' Steingass 1892: 375b ve Tü. *ver-*.]

cevüz *a.* Ceviz: *kaçururam c.+nen konça ederem* IV-121; *c.+ün dibinde bi tavla yapmağ* IV-189; *c.+i alırdı* V-136 [*ceviz* < Ar. *cawz* < Far. *gawz* 'ceviz' Steingass 1892: 377b.]

cevüz içi *a.* Cevizin kabuğu kırıldıktan sonra kalan, yenilebilir iç kısmı: *erig açmasinan c. i.+nen* IV-253 [bkz. *ceviz* ve *iç*.]

ceylo *a.* Öküzlere verilen adlardan biri: *ëyi bilirem dilber vardi dilber nazli, ceyro bırağıllardi aslan, maral, c., leylo bağ burda da ële diyir* IV-211

ceyro *a.* Öküzlere verilen adlardan biri: *ëyi bilirem dilber vardi dilber nazli, c. bırağıllardi aslan, maral,*

ceylo, leylo baḥ burda da êle diyir
IV-211

ceza vèr- *dey*. Cezalandırmak: *öbri*
ḳavuṣa girmi beṣ gün c. v.-diler II-
493/4 [*ceza ver-* < Ar. *cazā*
'karşılığını verme; ödül, ceza'
Steingass 1892: 362a ve Tü. *ver-*]

cezayil ağagil a. Aile adı: *gıḥlardan c.*
a., bülmenem müṣtaḳ efendi, kemal
ḳocagil işda tüccar da onlar zaten
XII-190

cığara a. Sigara: *rabia ḡadın sarah şu*
c.+yi XII-75; o aci c. düşmir
elinnen IV-66 [*sigara* << İsp.
cigaro TürS 2108a.]

cır cır et- *bf.* İnce bir ses çıkarmak: *c.*
c. e.-er ya ona kırşa diyerdik o
kırşa kır batmaz üstünde gêt bêle
V-152 [*cır cır et-* < yansıma *cır cır*
ve *et-*.]

cıra a. Büyük toprak küpe: *gece*
geldim çemdi çesme de degildi
çemdi tasnan doldurdum o c.+yi
VIII-5; *c. da dedigim böyüg bi küpe*
gede bişedir, sudan da ağır o,
aldım sırtıma VIII-6; onnar da
habêle c.+ya şe doldurmuşlar

buḡda doldurmuşlar asmişlar X-13
[*cıra* < Ar. *carra*^t 'küp' AK I: 259a]

cırbit a. Çapak: *gêt hemen üzün yıḥa*
gözlerin hep c. dolup SE [*cırbit* <
Erm. *çipr* 'çapaklı gözlü' Dankoff
1995: 98/458; Bläsing 1992:
32/23.]

cırıḥ sf. Yırtık: *gömleḡin yaḥasi niye*
c. SE [*cırık* < **cır-ık*; krş. Kıp. *cirt-*
'yırtmak, parçalamak'
(CC)→Grønbech 1992: 46.]

cırıl-da- (*nsz*) "Cır cır" diye ses
çıkarmak: *düz gidersen bêle cır cır*
c.-r aman batmaz kırşa ḳar V-153
[*cırıl-da-* < yansıma *cırıl+da-*.]

cirt a. Kümes hayvanlarının dışkısı:
puna giremedim her yan c. olup
[*cirt* < Erm. *cirt* 'kuş pisliği'
Dankoff 1995: 71/300.]

cız ol- *bf.* Yanmak: *elin demlige*
degdirmiyesen c. o.-ur SE [*cız ol-* <
Erm. *çaz* 'yanık, ateş' Dankoff
1995: 184/E129 ve Tü. *ol-*.]

cızgı çek- *bf.* Çizgi çizmek: *c. ç.-erdik,*
un kişi de onun etrafına dönerdi,
top ḳoynunda mı VII-166 [*çizgi*

çek- < **çiz-gi* ve *çek-*; krş. ET *çız-* ‘kazımak; daire çizmek; çizmek’ Clauson 1972: 432a-b: Uyg. *çız-* ‘kazımak; çizmek’, Kıp. *çız-* ‘yazmak, çizmek’ ve ET *çek-* ‘çekmek’ Clauson 1972: 413b: DLT *çek-* ‘kitap noktalamak; attan kan almak’, Çağ. *çék-* ‘çekmek’, Kıp. *çek-/şek-* ay.]

cızlavet *a.* Lastik ayakkabı, kara lastik: *top oynarken c.+i yırtıldı* SE [*cızlavet* <?]

cici *sf.* Sevimli, cana yakın, hoş, güzel, hoşla giden: *çocuğa diyir ki bu c.+yi çek bu c.+yi çek* III-230 [*cici* < *cici bici* ‘süs, süslü’ < çocuk dilinden: Tietze 2002: 548a.]

ciddi *sf.* Şaka olmayan, gerçek: *ev qarısı da bilmez c. diyirem* IV-235 [*ciddi* < Ar. *ciddī* < *cidd* ‘doğru konuşma; çalışma, çaba harcama’ Steingass 1892: 357a.]

ciger *a. mec.* Kalp, yürek: *yandı c. oldi biryan* IV-17; *annaminam bu ne biçim c.+dir* IV-171 [*ciger* < Far. *cigar* ‘ciğer, karaciğer; kalp’ Steingass 1892: 366b.]

cigga *a.* Ağacın en üst yeri; ağacın zirvesi, tepesi: *c. ağacın c.+sına uşahlar çihallardi ağacın c.+sına he valla* V-147 [*cigga* < Erm. *kk’klik/k’nk’lik* ‘en tepedeki bölüm; ağacın en yüksek yeri’ Dankoff 1995: 88/407.]

ciğeri yan- *dey.* Çok acı ve sıkıntı çekmek, büyük bir acıya uğramak, yüreği yanmak: *y.-di c. oldi biryan* IV-17 [bkz. *ciger* ve *yan-*.]

cil *a.* Topraktan yeni çıkan bitki: *taıldıñ kadının yanında kaldıñ, orda soğan c.+i yirik sadece* II-169 [*cil* < Erm. *cil* ‘fidan, filiz’ Dankoff 1995: 70/297.]

cilali *sf.* Cilasılı olan, cila sürülmüş, cila ile parlatılmış: *hani c. milali parlañ ya* VI-15 [*cilalı* < Ar. *calā* ‘aydınlık, parlaklık’ Steingass 1892: 367a ve Tü. +li.]

cillek *a.* Açgözlü: *ne c. adam olupsan* SE [*cillek* <?]

cillen- (*nsz*) Filizlenmek: *soğannar c.-ip bahıpsan mi* SE [*cillen-* < **cil+len-*; krş. Erm. *cil* ‘filiz’ Dankoff 1995: 70/297.]

cimoların üsüf çavuş *a.* Kişi adı:
ikikubbeden rasul çavuş, gıhlardan
c. ü. ç. onun arhadaşlari XII-418

cins *a.* Soy: *onların aslı c.+i çoğ*
temizdir X-9; ‘tür, çeşit’ hele şimdi
beke o c.+ten yoğ ama bu yağın
yerler birez örgendiler VI-214 [cins
< Ar. cins ‘cins, tür, çeşit’
Steingass 1892: 374a.]

cipsu *sf.* Sırlıklam: *dünki yağmurda*
c. olduğ SE [cipsu < Kıp. çöp
(kuvvetlendirme ön eki)→bkz
Grønbech 1942: 76 ve su.]

civan *a.* Yakışıklı genç erkek veya
güzel genç kadın: *o c. esgere yèsir*
oluram IV-118 [civan < Far. cawān
‘genç; gençlik’ Steingass 1892:
376a.]

coban *a.* Kalın ip, halat: *olmasın*
eyağa atın c.+i sola XII-273;
çekerdik bedrenen torpağı bedreye
doldururdum c.+nan o torpağı
gızlar V-3 [coban <Erm.
çuan/çopan ‘kalın ip’ Dankoff
1995: 122/597.]

colli *a.* Bir çocuk oyunu: *c. vardi dağ*
koyallardi orta yere işda bi kaç kişi

düşerdi peşine V-140; dağa
vurmadan c. edemezdi V-145

cumartesi *a.* Cumartesi günü: *c.*
tekrar gétmemiz gerekir, cuma^ca
günleri bizim tehtilimiz II-6
[cumartesi < Ar. cum^ca ve Tü.
erte+si.]

cume^ce *a.* Cuma: *dedi c. geceleri bu*
mumlari yaharsız II-473 [cuma <
Ar. cum^cat/cum^ca ‘cuma; avuç
dolusu’ Steingass 1892: 371b.]

cuca *a.* Cıvciv: *c.+lara den ver SE*
[cuca < Erm. çut ‘tavuk’ Dankoff
1995: 185/E137. Dankoff’a göre iki
dilde de yer alan, alıntı yeri kesin
olmayan kelimeler. Bazı durumlar
ortak bir kaynaktan bağımsız olarak
alıntılanmış olmasından dolayı,
diğerleri paralel yansımali gelişimden
kaynaklı olabilir.]

cübbe *a.* Cübbe: *mullalar bêle c.+li*
olur II-466 [cübbe < Ar. cubbat
‘yatarken veya dışarda örtü olarak
kullanılan pamuklu yelek’
Steingass 1892: 355a.]

cümle *a. dil b.* Cümle, tümce: *yani*
bende çoğdur kelimeler c.+ler IV-
41 [cümle < Ar. cumlat/cumla

‘cümle; toplam’ Steingass 1892: 372a.]

cüz *a.* Kur’an’ın otuz bölümünden biri: *adam oħir bi c. ĩur⁶eni ben de iĉlerindeyim* VI-277 [*cüz* < Ar. *cuz* ‘bölüm, parça’ Steingass 1892: 361b.]

ĉaba göster- *bf.* Bir işi başarmak için ĉalışmak, uğraşmak, gayret göstermek: *men de ĉ. g.-irem ki hani ginen birez yığam gönderem* VI-161 [*ĉaba göster-* < *ĉaba* ve *göster-*; Tietze 2002: 574a’ya göre *ĉabala-* fiilinin yanlış bir bölünüşüne dayanarak elde edilen yeni şekli.]

ĉabala- (-e) Güç bir durumdan kurtulmaya ĉalışmak: *ële bi tenesi ĉ.-r ellerini açir, kaçillar geliller bahillar ne göreler heş bi şe yoħ* I-50; ‘uğraşmak’ *şimdi ĉalışdım ĉ. derken birez benzetdim* VI-141 [*ĉabala-* < Kıp. *ĉabala-* ‘çırpınmak, debelenmek, didinmek’(İH)→bkz. İzbudak 1936: 9 < ET *ĉap-* ‘hareket etmek’ Clauson 1972: 394a-b: DLT *ĉap-* ‘vurmak, kaplamak’, KB *ĉap-* ‘yüzmek; vurmak; acele etmek’,

Çağ. *ĉap-* ‘acele etmek, dört nala koşmak’, Kıp. *ĉap-/şap-* ‘vurmak’.]

ĉabuħ ĉal- *bf.* Alkışlamak: *ĉ. ĉ.-maħdan ellerim ĉırıldı* SE [*ĉabuk ĉal-* < Erm. *cap*’ Dankoff 1995: 70/293; Bläsing 1995: 34/5 ve Tü. *ĉal-*.]

ĉabuħ *zf.* Çabuk, hızlı, erken: *kim ĉ. bitirdise tez bitirdise kim tez bitirdise he* V-33 [*ĉabuk* < Far. *ĉābuk* ‘çabuk, hızlı, hareketli’ Steingass 1892: 383a.]

ĉadır *a.* Çadır, sık dokunmuş kalın bez veya plastik maddelerden yapılarak direklerle tutturulan, taşınabilir barınak: *vurmişlar ĉ.+da üzerine şe çekmişler* II-408 [*ĉadır* < ET *ĉātır* < Far. *ĉādar* ‘her tür örtü, gölgelik’ < Sansk. *chattra* ‘kral şemsiyesi’ Clauson 1972: 403b: Uyg. *ĉatır* ‘çadır’, DLT *ĉatır* ay., Çağ. *ĉadır* ay., Kıp. *ĉatır* ay. Eren 1999: 75a’ya göre kökeni karışıktır. Vambéry ve Nemeth’in Türkçe *ĉat-* kökünün bir türevi olduğunu, Poppe’nin ise Farsçadan alındığını sıkça vurguladığını belirtir.]

çadır kur- *bf.* Çadır kurmak: *bunar gidiller ç.+larını şeyin karşına k.-illar o padişahın şehrinin karşına VII-105 [bkz. çadır ve kur-.]*

çağ *a.* Belirli bir zaman dilimi: *gide gelmiye o günkü ç.+ları XII-286 [çağ < ET çāğ ‘çağ, zaman, zaman dilimi’ Clauson 1972: 403b-404a: DLT çağ çoğ ‘gürültü patırtı’, çak etme- ‘bağırmmamak’, çak ‘taklidî bir kelime’.]*

çağ atla- *bf.* İlerlemek: *ç. mı a.-yoruz he kurbanın olayım XII-240 [çağ ve atla-.]*

çağır- *(-i)* Seslenmek: *başçavuş meni ç.-di II-219; dedim amca ç.-dim yanuma II-391; ‘yüksek sesle şarkı söylemek’ o gedder eyi ç.-ır ki sesi gelir buraya IX-57[çağır- < Kıp. çağır- ‘çağırmmak, bağırmmak’ (CC 117, 5)→bkz. Grønbech 1942: 72 < ET çakır- ‘çağırmmak, bağırmmak’ Clauson 1972: 410a-b.]*

çal- *(-i, -e)* Çakmak, çivi ile tutturmak: *harol zamani gelirdi benim babam harol ç.-ardi béle şeden tahtadan béle iki tene V-247; tahta ç.-allardi bi de béle bi kız ona ne diyellerdi menem başına hop V-*

248; çiftün arhasına işde tahta ç.-ardi VII-61 [çak- < ET çak- ‘vurarak yerleştirmek; kınamak; açığa çıkarmak’ Clauson 1972: 405b: DLT çak- ‘çakmak, eriştirmek, kışkırtmak’, Çağ. çak- ‘iftira atmak; ısırmmak; çakmak; parlamak’, Kıp. çak-/şak- ‘vurmmak, çakmak’.]

çahıl- *(nsz)* Çakılmak: *bi de harolnan, bi adam haroli dutardi, béle çift diyerdik çifte iki tene tahta ç.-irdi harol olurdi, he iki terefe iki tene tahta ç.-irdi II-40, 41 [çakıl- < *çak-ıl-.]*

çağkala *a.* Çağla: *ç. diyerik onnar çağla diyir V-55 [çağla < Far. çağāla ‘ham, olgunlaşmamış meyve’ Steingass 1892: 395b. Tietze 2002: 576b’ye göre Fa. çağāna a.m. Ch. Symeonidis 1973 no. 222’ye göre Yun. τσαγало (tságalo)’dan alınmıştır, fakat bu kelimenin bizzat Türkçe çağala’dan geçmiş olduğu mümkündür.]*

çal- *(-i)* Başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırmmak: *dedi senin malın mi ç.-illar getiriller II-222; şeyin bu mehmed sa’idin bağında alma varmış,*

gelmişler almaları ç.-mişler demişler gelin oturağ almaları sayah XI-12; 'yürümek' usdalar usdalar ahlad işi sabahnan gün çala gün gağa ç. ç. ç. buradan XII-55; 'yükselmek' usdalar usdalar ahlad işi sabahnan gün ç.-a gün gağa çal çal çal buradan XII-55 [çal < ET çal- 'yere çalmak, vurmak, yenmek' Clauson 1972: 417b-418a: Uyg. çal- 'yenmek, vurmak', DLT çal- 'yere çalmak; söz kulağa çalmak; yenmek', KB çal- 'yere çalmak', Çağ. çal- 'bir müzik aleti çalmak; yere çalmak', Kıp. çal- 'müzik aleti, düdük vb. çalmak'.]

çaldıran herbi *a.* Tarihteki Çaldıran Savaşı: *üçüncüsü yavuz selimin ç. h. şahin kalesidir XII-307*

çalgi çal- *dey.* Bir müzik aletini kullanmak: *bu ismailo da ç. ç.-ir I-14 [çalgi çal- < çalgi ve çal-.]*

çalış- (*nsz*) Çalışmak: *annadın yani o ç.-diğımızdan hêç memnun degildim III-215; iki ay gede bi ay gede orda ç.-dım orayı sevmedim VI-10; diyerek ç.-ır halkı ahladın VIII-75; men de diyir birez ç.-am gelem X-93; 'görmek' éyi bi usda*

tabe feket tek gözi ç.-mir VI-90 [çalış- < ET çalış- < çal- 'uğraşmak, emek sarfetmek' Clauson 1972: 421b: Uyg. çalış- 'baş eğmek', DLT çalış- 'bir şeyin çatlakları, ekleri, araları açılmak; güreşmek', Çağ. çalış- 'müzik aleti çalmak', Kıp. çalış- 'savaşmak, çarpışmak'.]

çalışdır- (*-i, -e*) Çalıştırmak, iş yaptırmak: *evünde dört beş sene ç.-miş gerçeklik var III-228 [çalışdır- < *çal-ış-tır-.]*

çalışma *a.* Çalışma, emek: *gelece buraya yani o zamanki ç.+lar on dört on beş se'et sürürdi şimdi éle bişe yoğ XII-58 [çalışma < *çal-ış-ma.]*

çamaşır *a.* Çamaşır, kirli eşya: *külüni kaldırdıh ç. yıhardıh işde kazanlari ocağ yandırirdıh V-171; kaynatdıhça ç.+lari kaynatdı XII-177 [çamaşır < Far. cāmaşūy 'çamaşır, yıkanacak giysiler' Steingass 1892: 352a.]*

çamaşır makinesi *a.* Çamaşır yıkamaya yarayan alet: *o zaman béle yoğdi al çeşme gét suda evde ç. m. bunnar işde VI-251 [çamaşır*

makinesi < Far. *cāmaşūy* ve İt. *macchina* TürS 1611b.]

çamaşırızsız *zf.* İç çamaşırı olmadan: *ç. şalvar giymeye alışdih* XII-183 [çamaşırızsız < *çamaşır+sız.]

çamur *a.* Çamur: *diyir bunnar yaladilar o ç.+un içinnen bu yemegi* II-270 [çamur < Kıp. çamur ‘çamur’ (Kİ)→bkz. Atalay 1931: 26 < ET çal-mır “şaklatmak, çamurla sıvamak” Nişanyan 2012: 103a.]

çaput *a.* Eskimiş bez parçası, paçavra: *uğraşırđih bi ç.+i sarardıh ederdik ceyni kırbaç kimi yapardıh* VII-153 [çaput < ve ET çapğut ‘çaput’ Clauson 1972: 396a: DLT çapğut ‘çaput’; krş. Far. çagbut/çagbūt ‘yün veya pamukla doldurulmuş; yastık veya minder doldurmaya yarayan pamuk’ Steingass 2005: 395b.]

çar çaput *a.* Çul çaput: *durmedi ç. ç.+uni topladi* XII-135 [çul çaput < Ar. *cull* ‘ata örtülen örtü’ Steingass 1892: 367a ve ET çapğut ‘çaput’ Clauson 1972: 396a.]

çar naçar *zf.* İster istemez: *çar naçar vurduh rampaya* XII-173 [çar naçar < Far. çār-nā-çār ‘çâresiz, ister istemez’ Steingass 1892: 385b.]

çare bul- *bf.* Çıkar yol bulmak, çözüm yolu bulmak: *bu alçağ feket geçen düşündüm yav bunnara bi ç. b.-ah bunnar satılmir* VI-210 [çare bul- < Far. çāra ‘çâre, ilaç; yardım’ Steingass 1892: 385b + ET bul- ‘bulmak’ Clauson 1972: 332a.]

çarhelge bağı *a.* Etrafi çevrili bahçe: *çarhelge bağına bergon yapanım* IV-91 [çarhelge bağı < Far. çār ‘dört’ Steingass 1892: 384a ve Ar. halkat/halka ‘halka, daire’ Steingass 1892: 428b ve Far. bāğ.]

çarık *a.* Çarık: *eskiden ç. giyerdik misali ele herkesin eline geçmezdi ç. III-298-99; kene^eet ederdik ç.+a çoraba* XII-208 [çarık < ET çaruk ‘bir çeşit ayakkabı, çarık’ Clauson 1972: 428b.]

çarşaf *a.* Yatağa serilen örtü: *çat minder vardi o çat minderleri men de birağdım bi çarşafın içine vërdim* X-28 [çarşaf < Far. çādari

- şab* ‘yatak çarşafi’ Steingass 1892: 384a.]
- çarşamba** *a.* Çarşamba: *onun için bu ç., bi ç. bi perşembe ege atladırca çoğ yaşar* X-111 [çarşamba < Far. çār şanbih ‘çarşamba’ Steingass 1892: 385a.]
- çarsi** *a.* Çarşı: *tabi malına, şanına, aşiretine, oğluna, kızına güvenip de ç.+da hubbe edenler var* VI-292 [çarşı < Far. çār sū ‘meydan; pazar yeri; yolların birleştiği yer’ Steingass 1892: 385a.]
- çat cıngır** *a.* Bir çocuk oyunu: *colli oynardıh, ç. c. oynardıh* VII-164
- çatal** *a.* Çatal: *bi desde ekmeg, yumurta, ç. peynir, gap, diyir gètdik bişirdik èle güzel karnımızı doyurduh* IV-22 [çatal < Kıp. çatal (Tuhf. 20b-3)→bkz. Atalay 1945: 161a; krş. ET çat- ‘çatmak’ Clauson 1972: 402a.]
- çatalağzi** *a.* Yer adı: *hınında bi cami yapmışım, ç. o zaman adi hınındi işde bunnar, bu gède* VIII-52
- çati** *a.* Çati: *aldım keseri girişdim kelip, ç. VI-71* [çati < ET *çatığ ‘çati’ Tietze 2002: 606a < ET çat- ‘çatmak’ Clauson 1972: 402a.]
- çatla-** (*nsz*) Çatlamak: *özümü vurdum yuhuluğa duvarlar da heppi ç.-yip oni ordan alacağam* I-70 [çatla- < Kıp. çatla- ‘el şaklatmak, el şaklatarak ses çıkarmak’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 27 ~ ET çatıla- < çat ‘çatlama sesi’ Clauson 1972: 403a.]
- çatlakuš** *a.* Sarı çiçek açan ve yenebilen bir bitki: *yol kenari doli ç.+di* SE [çatlakuş < TarS 835 çatlağuş ‘çitlenbik, menengiç’ < *çatla-guş; krş. Çağ. çatlağuş ‘sakız’.]
- çatlama** *a.* Çatlama: *sarsıntı olunca nolacağ onnar ç.+lar meydana gelir yani sekketdir* XII-50 [çatlama < *çat+la-ma; krş. ET çatıla- < çat ‘çatlamak, çat sesi çıkarmak’ Clauson 1972: 403a: DLT çatıla- ‘çatlamak’, Çağ. çatla-ay., Kıp. çatla- ay.]
- çatma** *a.* Bir arada bağlı hayvanlara dövensiz harman dövürme: *o laşanın üstüne ç. gamnan ç. kurulur*

IV-32; *davar koşardıh ç. ç.+nan şe gam ç. işde dib öküzi dib öküzi de vardi* V-226 [*çatma* < **çat-ma*; krş. ET *çat-* ‘çatmak, bir araya getirmek’ Clauson 1972: 402a; Çağ. *çat-* ‘eklemek, bağlamak’, Kıp. *çat-* ‘kumaşların kenarını birbirine eklemek’.]

çav *a.* Örülerek ip gibi de kullanılabilen yumuşak bir çeşit ot: *beşer bağ bağladığımız zaman giderdik onnari ç. götürürdük* III-203; *oni ç.+nan elimiznen eşerdik otlari bağlardıh* III-206; *bi ç. eşer tel bağidan aladır* IV-83; *ç. isladam düşem sütey yoluna* IV-216 [*çav* < Erm. *šov* ‘yaprak’; (dial.) ‘ot ipi’ Dankoff 1995: 130/640.]

çavuş *a.* Askeriyede onbaşidan sonra gelen erbaş: *ç. ola te^clim vère erlere* IV-112 [*çavuş* < ET *çavuş* ‘çavuş’ Clauson 1972: 399a: DLT *çavuş* ‘çavuş’, Çağ. *çawuş* ‘çavuş, çığıtmaç’, Kıp. *çāwuş* ‘padişahın önünde saygıyla ve hürmetle bağırın kişi’.]

çay *a.* Çay: *karpuz keserdik ç. geynedirdik özümüze söhbet ederdik* III-173 [*çay* < Çin. *ça* ‘su; çay’ Tietze 2002: 610a.]

çay *a.* Dere, küçük ırmak: *bunnar ç.+i getiriller bunun ağzına bağlillar bu diyir ki yav men susuzluğumnan öldüm* VII-113 [*çay* < Oğz. *çay* ‘dereden büyük ırmaktan küçük akar su’ (DK 155-2)→ bkz. Ergin 1963: 71; Çağ. *çay* ay. (Senglah 210v/13) →bkz. Clauson 1960: 56.]

çay şekeri *a.* Küp şeker: *kışlıh ç. ş. eve dolduram* IV-247 [bkz. *çay* ve *şeker*.]

çayır *a.* Çayır: *senin baban ç. biçiyor* III-37 [*çayır* < Kıp. *şayır çimen/çayır çimen* (DM)→bkz. Toparlı 2003: 108b. Eren 1999: 82a’da bir köken gösterilmemiş Kaz. *şır*, Kırg. *çıyır* biçiminden bahsedilmiştir. Eren, eski ve yeni diyalektlerde çayıra *ölej* adı verildiğini belirtir. Tietze 2002: 610a’ya göre Türk dillerinde yaygın kullanılır.]

çedene *a.* Kendirin tohumu: *bahar gele ç.+yi ekerem* IV-117 [*çedene* < Far. *cau/cav* ‘arpa’ Steingass 1892: 375b ve *dān* < *dāna* ‘tane, tahıl’ Steingass 1892: 500b. Tietze 2002: 611b’ye göre bu sözcük Farsçada ‘kendir tohumu’ anlamına

gelmediğinden bu etimoloji şüphelidir.]

çek- (-i, -e) Çekmek, çıkarmak: *diyir dabançayı ç.-dim birağdım masanın üzerine* II-424; *çocuğa diyir ki bu ciciyi ç. bu ciciyi ç.* III-230; *çocuğ ç.-ir gösgünnen çıharınca çocuği birağir yere* III-231; *ç.-ellerdi dama torpağı ç.-ellerdi dama damci dura* V-4; ‘kullanmak’ *tırpannan ç.-ellerdi* III-200; ‘sıkıntıya katlanmak’ *mihacırılığda çoh perişanlığ ç.-mişler* III-277; *bi kere gız hulo çoh ç.-ip* V-6; *neler biz neler ç.-dik* V-10; *neler ç.-dik men neler ç.-dim* V-18; *işde ç.-diklerimiz bu yavrum* IX-63; ‘öğütme’ *oni el degirmaninan ç.-eller* II-210 [çek- < ET çek- ‘çekmek’ Clauson 1972: 413b: DLT çek- ‘çekmek, atın kanını akıtmak, kitap tamamlamak’, Çağ. çek- ‘çekmek’, Kıp. çek-/şek- ay.]

çekil- (nsz) Uzaklaşmak: *ç. karşımnan eşşegoğlieşşeg dedi* XII-106 [çekil- < ET çekil- < çek- ‘çekilmek, gerilemek, uzaklaşmak’ Clauson 1972: 415a: DLT çekil- ‘yazıya noktalar konmak’, Çağ. çekil-/çekin- ‘çekilmek’.]

çekirge a. Çekirge: *örtün ağzını ç. çibin düşmesin yağa* XII-266 [çekirge < Oğz. çekürge ‘çekirge’: ET çekürge ‘çekirge’ a.m., bkz. Clauson 1972: 416b-417a: DLT çekürge ‘çekirge’, Çağ. çégürtke/çewürtke ay., Kıp. çekürge/çegertke ay.]

çem a. Çim, çimlik alan: *kış oldu mi su yoğdi ki işda bi aşağıda ç.+de ç.+in orda çeşme vardi* V-214; *o zaman ç.+di köy de degildi dediler gêt ç.+nen su getir bize* VIII-3 [çim < ET çim/çım ‘çim; ayrık otu’ Clauson 1972: 421b-422a: DLT çım ‘çim; ayrık otu’, KB çım ‘içinde bitki bulunan çamur yumru’, Kıp. çım ay.]

çemirlen- (-i) Kolunu veya bacaklarını sıvamak, eteklerini toplamak: *ğarmuc çayını beşe ç.-irdi geçerdı* I-3 [çemirlen- < *çemir+len-; krş. ET çermel- < çerme- Clauson 1972: 430b: DLT çermel- ‘kamçı ucu bükülüp kıvrılmak’, Çağ. çırmal-/çırman-/çırmaş- ‘bükülmek, kıvrılmak’.]

çenk a. Öküzlerin boynuna takılan zil: *ç.+lerin sesi burdan duyula* IV-217 [çenk < ET çanğ ‘zil, çingirak’ <

Çin. *cheng* ~ Far. *çang* Clauson 1972: 424a.]

çerçi ‘çerçi’ (TuHF. 25b-1)→bkz. Atalay 1945: 161b.]

çente *a.* Su bidonu, çanta: *menim götüreceğim su şimdiki naylonlardan bi naylon yani bi ç.* VIII-17 [*çanta* < Doerfer 1967 III: 33/1053’e göre Rum. *geantă /canti/*’dan; fakat Rum. kelime Papahagi 1963: 350’ye göre < TT *çanta*’dan alınmıştır: Tietze 2002: 593a. Nişanyan 2012: 103’e göre Far. *tança* ‘kese, torba’ dan alınmıştır. Bkz. *tança* ‘sırt çantası, cüzdan’ Steingass 1892: 327b ve *tamça* ‘erzak çantası’ Steingass 2005: 1892a.]

çeşit *a.* Çeşit: *düşümdüm şimdi hiç bi yerin bastonuna benzememek için bi ç. çıharam VI-101* [*çeşit* < Tietze 2002: 630b: Eski kaynaklarda geçmeyen ve başka bir Türk dilinde mevcut olmayan kelime belki Kürt. *çışt* ‘şey, satılacak mal, meta’ (Jaba–Justi 1879: 129, K.K. Kurdoev 1960: 164) kelimesiyle münasebettardır. Nişanyan 2012: 108a’ya göre Far. *çaşīda* ‘tadılmış, tadılan, tadan’ < *çaşīdan, çaş* ‘tatmak’. Bkz. *çaş* ‘tadına bakmak’ Steingass 1892: 392b.]

çéplik *a.* Çöplük: *bağdım nesbe gelmedi çıhdım küllük diyerik biz şimdi ç. diyiller V-114* [*çöplük* < ET *çōb* ‘çökelti, tortu’ Clauson 1972: 394a: Uyg. *çōb* ‘tortu’, DLT *çōb* ay., Çağ. *çöp* ‘çöp’, Kıp. *çōb* ay. ~ Far. *çūb/çob* ‘kütük; ahşap; ağaç; sopa’ Steingass 1892: 401a-b ve Tü. +*lik*.]

çeşitli *sf.* Değişik: *ç. bi hastalığ dolayısıyla benim yüzümde gelişme de yoḥdi VI-24* [*çeşitli* < **çeşit+li*.]

çeşme *a.* Çeşme, pınar: *orda ç. var II-201; o ç.+ye bi daha uğramadı XII-138* [*çeşme* < Far. *çaşma* ‘çeşme, kaynak; güneş’ Steingass 1892: 394b.]

çerçi *a.* Köyleri gezerek bir şeyler satan kişi, çerçi: *küçükken top almaḥ için ç.+lerin gelmesini dört gözle beklerdik SE* [*çerçi* < Kıp.

çevir- (-i) Yönünü değiştirmek: *atını ç.-di gètdi gene isdirehede II-296; ‘dönmek’ o toḥumci cani mi var bi tarafa üzünü ç.-e baḥa III-160; ‘döndürmek’ ç.-dik lasti sola bi*

daha sağa XII-268 [çevir- < ET çevür- ‘çevirmek, döndürmek’ Clauson 1972: 398b: DLT çevür- ‘çevirmek, döndürmek’, Çağ. çêwûr- ay., Kıp. çöwür-/şewir- ay.]

çevre *a.* Etraf: *göl ç.+sinin tacısın ahlât VIII-63 [çevre < *çevir-e.]*

çeyrek *a.* Çeyrek altın: *isdersen karar vèrelim ç.+e XII-198 [çeyrek < *çār+yak < Far. çār ‘dört’ Steingass 1892: 384a ve yak ‘bir’ Steingass 1892: 1532b.]*

çih- *(-den)* Çıkmak: *o daği ç.-ana gède kaç teneyi vurdılar II-279; tuvaletden ç.-dım baħdım ki bi tene asger geldi II-412; adam ç.-ir dışarya diyir ki VII-159; ç.-anda ğardaşi geldi, ğardaşi geldi celal abènin de evine gidirdik ğalaħ orda X-33; ‘ayrılmak’ aj zeten kaş gündür evden ç.-miřiħ, üş tene bèle ekmek şe adama kaş ğün aradan geçmiş allah bilir II-176; ‘ortaya çıkmak’ diyir el vurdılar ot yihildi ermeniler arħadan ç.-dilar II-123; bi tene ç.-di diyir men mullayam II-463; her sene bu zaman ç.-ardi çifler VIII-85 ‘ses yükseltmek’ yani hèř kimseden ses ç.-mazdi III-7; ‘icat edilmek’ valla artıħ bu fenler*

irelledi bu ceryanlar ç.-di bu lambalar ç.-di III-263; ‘yola çıkmak’ bu ħarabařehirden ç.-irdi ħadderesi ħalıç bulağı vardi III-274; ‘ev boşaltmak’ gelmişik ç.-acaħsan, diyir yoħ ç.-manıħ bura bizimdir X-97; ‘yükselmek, artmak’ bugün mesela tatvan, tatvan bugün elli atmiş bin nüfusa ç.-miş XII-312; ‘varmak’ onnarnan uğrařdıħ bilmem nètdik velħasıl köye geğ ç.-dıħ II-13 [çık- < ET çık- ‘dışarı çıkmak, ortaya çıkmak’ Clauson 1972: 405b-406a: DLT çık- ‘dışarı çıkmak’, KB çık- ay., Çağ. çık- ‘dışarı çıkmak, ava çıkmak’, Kıp. çık- ‘çıkmak, yükselmek’. Krş. Orh. taşık- ‘çıkmak, sefere çıkmak’ Tekin 2010: 171.]

çihar- *(-den)* Çıkarmak: *diyir he ç.-dım biraħdım masanın üzerine II-425; çocuħ çekir göşgünnen ç.-ınca çocuğı biraħir yere III-231; diyir mendili cebinnen ç.-di II-224; baħřiřini vèreceksen önne ç.-maħ için III-115; ‘göstermek’ yaħut da ğüleşçi ç.-acaħsan III-115; ‘üretmek’ tabè, her on ğünde değişik bi şe ç.-iram basdon, yani bèle hevesimnen VI-131; ‘tanelerini ayırmak’ èle çihdım gidirdim geze geze, dedim buni nèdirsiz, dediler*

buni dögeceyik ç.-dah XI-5 [*çıkār-* < ET *çıkār-* < *çık-* ‘çıkarmak, göndermek’ Clauson 1972: 410b: DLT *çıkār-* ‘çıkarmak’, KB *çıkār-* ay., Çağ. *çıkār-* ay., Kıp. *çıkār-* ay.]

çihar a. Çıkar, menfaat: *onun menfaati bi ç.+i varsa san selam vériyor* III-48 [*çıkār* < **çık-ar.*]

çihart- (-i) Çıkarmak: *annem annatırdı diyerdi ben gözümnen gördüm atın pisliğinin içersinnen arpayı ç.-dilar yediler* III-280; *ordan el arabasınan ç.-asan ki o davarın altını götüresen tökesen* V-12 [*çıkart-* < **çık-ar-t.*]

çihartdır- (-i) Çıkartmak: *babamın üzerinde üç tene mermi vardı ve ç.-madi da* XII-416 [*çıkarttır-* < **çık-ar-t-tır-*.]

çıkıntılı sf. Çıkıntılı: *ekseriyet benim yapıdığım evler binaların pencereleri dışa doğru ç.+dır korneşlidir* XII-23 [*çıkıntılı* < **çık-ıntı+lı.*]

çingır a. Eski bez, paçavra, çaput: *bi şey yoħdi, bi ğat yataħ. yorğan da ç., yunlar görünir* I-40 [*çingır* < *çnt*’r ‘bez, paçavra’ Dankoff 1995:

185/E133. Dankoff’a göre her iki dilde de bulunan ortak kelimelerdendir.]

çibin a. Karasinek: *örtün ağzını çekirge ç. düşmesin yağa* XII-266 [*çibin* < Kıp. *çibin* ‘sinek, karasinek’ (CC 108, 31)→bkz. Grønbech 1942: 75. Clauson 1972: 838b’ye göre *sihek*, ilk olarak KB 4499’da görülen *çibın*’ın yerini almıştır. Kaçalin 2011: 919’a göre *çipın.*]

çiçek a. Çiçek: *baħ bu sari ç. açar var ya o eşşeg yoncasidir* III-205 [*çiçek* < Kıp. *çiçek* ‘çiçek’ (Tuhf. 18a-9, 35a-6)→bkz. Atalay 1945: 162b < ET *çēçek* ‘çiçek’ Clauson 1972: 400b: Uyg. *çēçek* ‘çiçek’, DLT *çēçek* ay., KB *çēçek* ay., Çağ. *çēçek* ay.]

çiçekli sf. Çiçekli, çiçeği olan: *bi de eşek yoncalari var, eşek yoncası derler bi ot var sari ç. otlar* VIII-7 [*çiçekli* < **çiçek+lı.*]

çifçi a. Çiftçi: *en çoħ en zor çifçinin oraħ biçmesidir* III-176 [*çiftçi* < Far. *cuft/cift* ‘boyunduruk, çift, eş, arkadaş’ Steingass 1892: 365b ve Tü. +*çi-*.]

çifçilik *a.* Çiftçinin yaptığı iş, çiftçilik:

ç. mişçilige giderdik VI-8; *onnan sonra ç.+e, ç.+den sonra asgere, asgerden geldik başladih taş usdalığına* XII-380 [*çiftçilik* < *çift+çi+lik.]

çigin *a.* Omuz: *igidler ç.+inde gidesen*

IV-272 [*çigin* < Kıp. *çigin* ‘omuz’ (241b/4)→bkz. Toparlı 1992: 517 < ET *çigin/çikin* < *çig-* ‘budak, hayvanların yediği bir ot’ Clauson 1972: 415b: DLT *çikin* ‘hayvanların yediği bir ot’, Çağ. *çikin* ‘yeşil sebze veya çimen’. Bkz. Çağ. *çig-ⁱn* ‘dağ, omuz, ustuhudus, karabaş otu’ Kaçalın 2011: 925.]

çim- (*nsz*) Yüzmek: denize gidip ç.-

dik SE [*çim-* < Kıp. *çim-* ‘çimmek, yıkanmak’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 29 < ET *çom-* ‘suya batmak’ ~ *çöm-* ‘suya dalmak’ Clauson 1972: 422a: Uyg. *çom-* ‘(güneş) batmak’, DLT *çom-* *çom-* ‘suya batmak’ ~ *çöm-* ‘suya dalmak’, Çağ. *çom-* ‘suya dalmak’, Kıp. *çom-* ay.]

çincil *a.* Çocuk salıncağı: *geynenam ç.*

yapardi uşağı ügürürdi I-92 [*çincil* < Erm. *çinci* ‘çocuk salıncağı’ Dankoff 1995: 97/457.]

çireş *a.* Yaprakları pırasa yapraklarına

benzeyen bir çeşit dağ pancarı: *ağşama anam ç. yemegi yapıp* SE [*çireş* < DerS 1235a *çireş* ‘Yaprakları pırasa yapraklarına benzeyen bir çeşit dağ pancarı’. Kökenini bilmiyoruz.]

çirk *a.* Yünün küçük parçaları: *yunun*

üstünü alırdih çorap ederdik altına ç. diyardik V-19; *altda kalana ç. diyardik* V-20 [*çirk* < Erm. *çenç* ‘kalıntı; köpük’ Dankoff 1995: 97/452.]

çivid *a.* Çivit, çamaşır yıkamada

kullanılan mavi renkli toz: *kazana da bi paket ç. atdi* XII-178 [*çivit* < ET *çüwit* ‘bir çeşit boya maddesi’ Clauson 1972: 395a: Uyg. *cüvit* ‘çivit’, DLT *çüwit* ‘renk adlarıyla birlikte kullanılarak yeni renk adları yapan sözcük’, Çağ. *çewek* ‘renk’.]

çoban *a.* Büyükbaş ve küçükbaş

hayvan sürülerini otlatan kimse: *diyir vala biçirik ç. geldi* II-239; *ç.+dır işde zevallıdır işde şudur budur feket onnari o hale getiren iman* VI-269; *ç.+dır bilmir* VI-298 [*çoban* < Far. *çobān* ‘çoban, at bakıcısı’ Steingass 1892: 401b <

şobān ‘çoban, sürü sahibi’
Steingass 1892: 764b.]

çobanlıh *a.* Çobanın yaptığı iş:
gençlik ne gençlik işde ilkoğuli
bitirdik başladıh ç.+a XII-379
[çobanlık < *çoban+luk.]

çocuḥ *a.* Çocuk: *dedi senin kimi*
muḥacır ne gede ç. varsa çağır
gelsinler II-225; bi ç. anasınan
barabar geldi gēşdi III-284; ben de
ç.+dum, çoḥ da böyüg degildim,
dediler gēt su getir çemnen VIII-2;
‘evlat’ allah için ç+larım böyüdi
çoḥ şükür ḥemdolsun allaha, man
sahab çihillar IX-7 [çocuk < Moğ.
çaka + Tür. cuk Adamoviç 2008: 3;
bkz. çag-a ‘küçük çocuk (eski)’
Lessing 1960: 157a.]

çocuḥdan *zf.* Çocukluktan itibaren:
daha ç. da zaten ḥoruk diyerdik
ḥoruga binmişem abemlerle
bereber II-33 [çocuktan <
**çocuk+tan.]*

çoḡu *zm.* Bir şeyin büyük bölümü:
dögmeyi ç. da dögmeyi taneleri
*iridir IV-231 [çoḡu < *çok+u; krş.*
ET *çok* ‘çok, fazla’ Clauson 1972:
405b: İlk defa Harezmi Türkçesinde
ortaya çıkmıştır.]

çoḡ *sf.* Çok: *ç. cesurmuş II-401; he*
bēle esgiden vardi esgiden vardi
esgiden onnari gören ç. vardi şimdi
yoḥdur III-262; he valla dediler ç.
zaman geliller baston için VI-83; ç.
bilmek, ç. anlamah, ç. yapmah
bunnar bizi gutarmaz VI-313 [çok
< ET çok ‘çok, fazla’ Clauson
1972: 405b: İlk defa Harezmi
Türkçesinde ortaya çıkmıştır.
Nişanyan 2012: 113a’ya göre ET
çōḡ ‘kalabalık, gürültü’ < *çaw-ık
‘bağırmaq, çağırmaq’, krş. ET *çoḡu*
‘tartışma, münakaşa’ Clauson 1972:
405a.]

çoḡal- (*nsz*) Çoḡalmak, artmak,
bollaşmak: *hatta ki ekinler*
yeriştiriyor biraz buḡda ç.-di, bolaldi
XII-293 [çoḡal- < *çok+al-.]

çoḡdan *zf.* Çoktan, uzun zamandır:
büldüm siz ç. yemek yemeyipsiz II-
193 [çoktan < çok + dan]

çoḡluḥ *a.* Çokluk: *ç.+duḥ arḥadaşlar*
da vardi yani VI-71 [çokluk
*< *çok+luk.]*

çoḡu *zm.* Büyük bölümü: *şimdi*
unudmişam vallahi ç.+ni unudiram
XII-27 [çoḡu < *çok+u.]

çol *a.* Banyo, lavabo: *esgiden bi odadi odanın bi köşesi de ç.* SE [çol < Far. çal ‘bent, eşik, su seddi’ Steingass 2005: 397b ~ çāh ‘kuyu, oyuk’ Steingass 2005: 387a.]

çoluğ çocuk *a.* Çoluk çocuk: *bişeler getirginen ç. ç.+umuz özümüz helak olirih gidirik VII-187 [çoluk çocuk < Tietze 2002: 674b: çoluk ve çocuk, allitération’lu ve kafiyeli hendiadyoin mânası ikinci kelimededen kaynaklanır (b. çırlak çıplak).* Bu ve buna benzeyen çift sözler (*çocuk çengi, çol çocuk, çoluk çolan, çoluk çomak/çoluk çomalak, çor çocuk*) çok defa cümlenin içinde bir nevi zarf gibi, sanki muallâkta dururlar.]

çorap *a.* Çorap: *yunun üstünü alırdıh ç. ederdik altına çirk diyardik V-19 [çorap < Ar. currāb < Far. carāba ‘çorap’ Steingass 1892: 359a ~ Ar. cūrāb ‘çorap’ Steingass 1892: 377b.]*

çorba *a.* Çorba: *bi kaşuğ ç. yani o günün yemegi de o II-265 [çorba < Far. şorbā/sorwā ‘çorba’ Steingass 1892: 765b.]*

çorti *a.* Lahana turşusu, döğme ve kırmızı etle yapılan ve genelde tandırda pişirilen yemek: *sen ğahmazdan ç.+mizi isidir IV-157 [çorti < Erm. ç’ort’t’u ‘turşu’ Dankoff 1995: 121/594.]*

çortili *sf.* Yeşil beyazlı (yılan): *geçen yoncada bi tene ç. ilan gördüm SE [çortili < *çorti+li.]*

çök- (*nsz*) Bulunduğu düzeyden aşağı inmek: *o zaman şimdikinnen çoğ erig vardi, bütün ağaşlar ç.-erdi ağaşlar XII-299; ‘oturmak’ diyir ç.-düm ğız geldi benim yanıma II-375; ‘kaplamak’ yazın ele olurdi geceler yani tamaminan karaniğ ç.-mezdi II-456; ‘bina yıkılmak’ o devam etdi onnar ginen ç.-di II-73 [çök- < ET çök- ‘çökmek, diz çökmek’ Clauson 1972: 413b-414a: Uyg. çök- ‘diz çökmek’, DLT çök- ‘diz çökmek, dibe çökmek’, Çağ. çök- ‘diz çökmek’, Kıp. çök-/şök-ay.]*

çölmek *a.* Çömlek, toprak tencere: *her gün tendir yandırırđi ç.+lerde yarmaaşı, turşiaşı V-161; ç.+de gine bi gün çorti pişirirdik o gün yiyerdik onnan sora devirsi gün V-164; düdükli çıhđi el vurmaz ç.+e*

XII-200 [*çömlek* < Kıp. *çölmek* (İH) → bkz. İzbudak 1936: 13; *çömlek* (Tuhf. 11b-2) → bkz. Atalay 1945: 163a.]

çömçe *a.* Kepçe: *bi ç. getir de yemek dolduram* SE [*çömçe* < Oğz. *çömçe* ‘kepçe’: ET *çömçe* < Far. *çamça* ‘kepçe’ a.m., bkz. Clauson 1972: 422a-b: DLT *çömçe* ‘kepçe’, Çağ. *çemçe/çömçe* ‘tahtadan yapılmış geniş kaşık’, Kıp. *çömçe/çömçi* ‘kepçe’. Bkz. Far. *çamça/çumça* ‘kaşık, kepçe’ Steingass 1892: 399a.]

çöz- (-i) Sorun gidermek: *o bize bu yoli gösterir ç.-erdi* VI-330; ‘açmak’ *reḫmetlik nenem de demiş ki, ḡahın demiş oni yëndirin getirin ç.-egin edegin ḫeşil öziümüze evleye yek* X-14 [*çöz-* < Kıp. *çöz-* ‘çözmek, açmak’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 31 < ET *çöc-* ‘çözmek; germek’ Clauson 1972: 400a: DLT *çöc-* ‘(ip) çekip uzatmak’, Çağ. *çöz-* ‘çekmek, ayırmak’.]

çubuh *a.* Çubuk, ince ağaç dalı: *yani bahsa majgalci hemen ona ç.+nan vurardi* III-161; *ḫarolun marcini tutan ç.+nan eline vururdi, niye sen*

düzgün ekmirsen, kesig biraḫirsan VII-68 [*çubuk* < Kıp. *çıbuk/çıbuḫ* ‘çubuk, dal’ (CC 126, 20; 139, 1) → bkz Grønbech 1942: 78 < ET *çıbık* < *çıp* ‘çubuk, ince dal’ Clauson 1972: 395: Uyg. *çıbık* ‘dal’, DLT *çıbık* ‘dalların taze çubuğu, ince dal’, Çağ. *çubuḡ/çubuk* ‘dalların taze çubuğu; ince, bükülebilir çubuk’, Kıp. *çıbık/çıbuk/çıbuḫ* ‘dal, çubuk’.]

çukur *a.* Çukur, çevresine göre aşağı çökmüş olan yer: *tavlamız da ç.+da taḫda biraḫırdıḫ uzun taḫta* V-11; *menim belim o ç.+dan davarın altını tökmekten oldi* V-14 [*çukur* < Kıp. *çukur* ‘çukur’ (Tuhf. 12b-11)→bkz. Atalay 1945: 163a.]

çul *a.* Genellikle kıldan yapılmış kaba dokuma: *vëriridik ç. toḫıyan vardi* V-21 [*çul* < Ar. *cull* ‘ata örtülen örtü’ Steingass 1892: 367a.]

çul çaput *a.* Evdeki halı, kilim gibi eşyalar: *sırtladıḫ ç. ç.+i haydi denize* XII-161 [*çul çaput* < **çul* ve *çaput*.]

çur *sf.* Sarışın: *ḡarşidan éle bi tene ç. adam gelirdi* SE [*çur* < Krd. *çür*

‘açık sarı, kumral, sarışın’ İzoli 1991: 101b.]

çuval *a.* Çuval: *verirdik çul tohiyan vardi tohurdi lop çul getirirdik sererdik* ^c*eyni ç. kimi V-21; ç.+lara doldururduh III-179; asgeryenin buğdasını sırtinan daşiyacaqlar ç.+larnan ambarlara III-291 [çuval < Far. çuwāl ‘çuval, çanta, cüzdan’ Steingass 1892: 401a.]*

çük *a.* Erkeklik organı: *diyir hêşe senin yönün ç.+ümün başındadır VII-161 [çük < Kıp. çük ‘erkeklik organı’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 32 < ET çübek ‘erkeklik organı’ Clauson 1972: 396b: DLT çübek ‘çocuğun çükü’.]*

çün *bağ.* Çünkü: *ç. yapıldı evliya dülcü idügün bu halgi ahlad bedenler bağladi arar sultani XII-346 [çün < Far. çün/çon ‘nasıl, çünkü’ Steingass 1892: 403a.]*

çürü- (*nsz*) Çürüme: *yata yata yan etlerin ç.-ye IV-267 [çürü- < Kıp. çüri-/çürü- (İM 116a-2, 114b-1)→bkz. Toparlı 1992: 517 ~ şürü- (Tuhf. 10a-11)→bkz. Atalay 1945: 249b.]*

çürüt- (-i) Çürütmek: *gündüz komşılardan süd getirirdim, ç.-ürdüm, cacıh yapardım, işde éle, başga bi şey yoh II-29 [çürüt- < *çürü-t-.]*

çüt çubuh *a.* Çift çubuk, çiftçilik için gerekli malzemeler: *işde dırmiği, turpani, samisi, samteri, ç.+ü ç.+i hazırlayacaz XII-255 [çift çubuk < *çift ve çubuk.]*

çüt et- *bf.* Tarla sürmek: *ç. e.-erdik III-157 [çüt et- < *çift ve et-.]*

çüt sf. Çift, ikiz: *bızavlar ç. ola ç.+ü de erkek IV-200 [çift < Far. cuft/cift ‘boyunduruk, çift, eş, arkadaş’ Steingass 1892: 365b.]*

dabağ *a.* Koyun, keçi ve sığırların ayaklarında ve ağızlarında görülen bir hastalık, şap hastalığı: *inekler hep d. olup SE [dabak < dabak/tabak Tietze 2002: 695b. Ancak Tietze herhangi bir köken göstermemiş sadece Az. dabağ/dabağ ile karşılaştırılmasını istemiştir. Bkz. Az. dabak ‘davar ve domuzlarda bulaşıcı hastalık’ ADİL I: 506b.]*

daban *a.* Taban: *bina yaparken temel* ‘alelusul o zaman demir yoh bayağı taşlari *d.+i geniş taşlari alta atardıh* XII-44; *ayağımızda eyakabi yoh yalın ayağ, çariğ d.+i biz sirim diyerdik o sirimler ayağımızı keserdi* XI-19 [*taban* < ET *taban* ‘ayağın altı’ Clauson 1972: 441b: Uyg. *daban* < Moğ. *daban* ‘dağ geçidi’, DLT *taban* ‘taban, ayağın altı’, Çağ. *taban* ay., Kıp. *taban* ay.]

daban gübresi *bs.* Tarlayı sürmeden önce tarlaya atılan gübre: *şimdi d. g. kullanir* III-129 [*taban gübresi* < **taban* ve *gübre*.]

dabanca *a.* Tabanca: *onun d.+sının sesi bellidi* II-405; *gelini birağmadilar bi d. vemişem* III-109 [*tabanca* < Far. *tamānça/tamança* ‘tabanca’ Steingass 1892: 819a-b.]

dağ *a.* Dağ: *birağdi heyvanlari d.+a gëtdiler* II-255; *beyazi d. rüzgarına vëren olirdi* III-178; *maşayi alıp vurup bi d.+a bi de vurup bi d.+a böyüg d.+a* VII-99; ‘tarla’ *giderdim d.+a sabahnan altida* V-208; *bi gece d.+da kalirdih yani men şahsan görmedim* III-234; ‘yayla’

ot biçerken on on beş gün d.+da kalıllardi, oni yapallardi II-68 [*dağ* < ET *tāğ* ‘dağ’ Clauson 1972: 463a-b: Uyg. *tag* ‘dağ’, DLT *tāğ* ay., KB *tag* ay., Çağ. *tag* ay., Kıp. *tāğ/taw* ay.]

dağa kat- *bf.* Hayvanları sürüye dahil etmek: *inekleri sağardım götürür k.-ardım d. V-205* [bkz. *dağ* ve *kat-*.]

dağdağan *a.* Ağaçtan yapılan ve öküzlerin başlarına takılan süs, nazarlık: *d. yapam yulduzi belek* IV-201 [*dağdağan* < Far. *dağdağān* ‘çitlembik ağacı’ Steingass 1892: 528a.]

dağıl- (*nsz*) Toplu durumdayken ayrılıp birbirinden uzaklaşmak: *d.-di termaşlar toplayamadih* IV-187; *meşayihlar, hocalar, bişermiş yellermiş d.-illarmiş* IX-26; *doğubayazita gëtdik, ne bülüm her yere d.-dih ahlad usdasi* XII-384; ‘parçalara ayrılmak’ *almalari bele dörde bölellerdi, gelinin başına atallardi, dörde bölüne yani gelinin başında d.-a* I-21 [*dağıl-* < Kıp. *dağıl-* ‘dağılmak’ (Tuhf. 21b-12)→bkz. Atalay 1945: 163a < ET *tığıl-* < *tığ-* ‘dağılmak’ Clauson

1972: 469b: DLT *tıgıl-* ‘dağılmak, ok taşa değince parçalanmak’.]

dağıt- *nsz* Dağıtmak, iletmek, ulaştırmak: *onnara sandıh yapardıh içine bıraıurdıh giderdi d.-illardi VI-51* [*dağıt-* < *dağıd-/dağıt-* < **dağ-* ‘dağılmasına sebep olmak’ Tietze 2002: 699a: **dağ-* fiilinin causativum şekli (–*t-* genişlemesi için b. *acıt-*). Bu fiil **dağ-* fiilinin mânasını üzerine almış ve mâna itibariyle *dağıl-* fiilinin causativum hali olarak hizmet etmektedir (kökü veya esası // ile biten bâzı fiillerin causativum hali, normal olarak // ile biterken //’siz, sadece /t/ ile son bulur; b. *boşat-*.)

dal- (-*e*) Kendini bir şeye kaptırmak: *kendisi bu tefekkür şeyine d.-ınca bu kainata meyvasına ağacına şeyine bu işler boş degil VI-194* [*dal-* < ET *tal-* ‘güç kaybetmek; bayılmak; suya dalmak’ Clauson 1972: 490b: Uyg. *tal-* ‘bayılmak’, DLT *talgān ig* ‘sara hastalığı’, Çağ. *tal-* ‘yorulmak’, Kıp. *tal-* ‘dalmak, yorulmak’.]

dal *a.* Ağacın dalı: *şilor d.+dan bıraıursan yuvarlanir ya IV-54; bi hızmeker gelmiş demiş ki, el atmış*

cevüzün d.+ına gıza göz etmiş éle d. gırılmış IX-31 [*dal* < ET *tal* ‘dal’ Clauson 1972: 489a-b: Uyg. *tal* ‘söğüt ağacı’, DLT *tāl* ‘dal’, KB *tal* ay., Çağ. *tal* ay., Kıp. *tal* ‘söğüt’.]

daldalıh *a.* Gölgecik: *béle kölgelik efendim yoıh d. yoıh béle kınten ola yoıh ramuıh ola mümkün degil III-185* [*daldalık* < Mo. *dulda* Tuna 1976: 293/19; *dalda* ‘gizli, saklı’ Lessing 1960: 225b ve Tü. +*lık*.]

dalga *a.* deniz dalgası: *d.+lar azmış benzer canavara XII-172* [*dalga* < ET *talğag/tolğag* < *tolga-* ‘tipi’ Clauson 1972: 496a-b: Uyg. *tolğag/tolgak* ‘acı, felâket’, DLT *tolğag* ‘küpe; sıkıntı; tipi’, Kıp. *tolak* ‘sargı’.]

dalga geç- *dey.* Alay etmek: *dedi esger sen mennen d. mi g.-irsen II-397* [bkz. *dalga* ve *keç-*.]

dam *a.* Evin çatısı: *garabalıh, silēman çıııp d.+a alma atacaı başıma I-19; d.+a barabar çııhallardi III-94; ĩhorozlar ötende d.+i süpüren IV-105* [*dam* < ET *tām* ‘toprak damlı ev, kulübe, köy evi; duvar; çatı’: Uyg. *tam* ‘dam’, DLT *tām* ‘duvar,

sur' Çağ. *tam* 'çatı', Kıp. *dam/tam* 'evin çatısı, duvar' Clauson 1972: 502b. Krş. Orh. *tām* 'duvar' Tekin 2010: 170.]

damat et- *bf.* Damadı yapmak: *padīşah gāhīr gızını o keloğlana d. e.-ir, oni d. e.-ir* VII-131 [*damat et-* < Far. *dāmād* 'damat' Steingass 1892: 499b.]

damcıla- (*nsz*) Damlamak, akmak: *damı mi d.-rdi kırada mudi yoħsa kapiya mi atillardi* IV-294 [*damcıla-* < **damcı+la-*.]

damcı a. Damla, evlerde damlardan, tavanlardan sızan yağmur damlaları: *d. d. gelirdi heşürler allah o ev o barħ qalirdi bele sular içinde* V-1 [*damcı* < **tam-ı-ğ+çı* < Kıp. *tamçı* 'damla' (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 97 < ET *tam-* 'damlamak' Clauson 1972: 503a: DLT *tam-* 'damlamak', KB *tam-* ay., Çağ. *tam-* ay., Kıp. *tam-* ay.]

damla- (*-e*) Damlamak: *damına gızım o tavla d.-rdi o davarlar qalirdi suyın içinde vay vay vay* V-7 [*damla-* < *damla-* 'damla damla akmak'; krş. ET *tam-* 'damlamak, azar azar gelmek, azar azar elde

edilmek' Clauson 1972: 503a; krş. DLT *tam-* ay.]

dana a. İneğin, süten kesildikten sonra bir yaşına kadar olan yavrusu: *çatma da başa bi at koşulurdi ya eşşeg yanına da d.+lar inekler şeler veya iyi bi öküz koşulurdi dib öküzi denirdi* IV-33 [*dana* < EFar. *daenu* 'inek'? Tietze 2002: 715b. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bläsing 2011.]

dana doluħ a. Karışık hayvan sürüsü: *o gün ola d. d. dolduram* IV-190; *d.+yi d.+i gaba bağliyam* IV-198 [*dana doluħ* < *dana ve doluk*; krş. Kıp. *tana* (Tuhf.)→bkz. Atalay 1945: 251a. Tietze 2002: 715b'ye göre tabirdeki *doluk* kelimesinin manası unutulmuştur.]

dango muħammed a. Kişi adı: *dursun çavuş, d. m. yani bunar babamın o zamanki herb arħadaşlari* XII-419 [*dango* < Erm. *tun* 'ev' + *gluħ* 'baş': *tan gluħ* 'büyük harf' Dankoff 1995: 143/717. Burada *dango* lakabı 'zayıf ve uzun boylu' anlamında kullanılmıştır. Aynı anlam DerS 1368'de Giresun'da kullanılan *dangalak* sözcüğünde vardır.]

dara- (-i) Saç taramak: *sabanan macuni, darağını, sabununi alır getirir birağır çeşmenin paçasına orada başlır d.-r, d.-r, d.-r* XII-101; ‘taramak’ *geldim öküz arabasınan meni getirdiler o zaman işde yuni d.-rdiğ simek cecim ederdik* V-271 [*tara-* < ET *tara-* ‘saç taramak’ Clauson 1972: 532a-b: DLT *tara-* ‘taramak’, KB *tara-* ay., Çağ. *tara-* ay., Kıp. *ğara-* ay.]

daraba a. Tahta duvar: *evimiz vardı bir yani daraba* XII-207 [*daraba* < Ar. *darrāba* ‘dükkân kepengi; tahta bölme, tahta perde’ Tietze 2002: 722b.]

darağ a. Tarak: *sabanan macuni, d.+ını, sabununi alır getirir birağır çeşmenin paçasına orada başlır darir darir darir* XII-101 [*tarak* < ET *tarğak* < *tara-* ‘tarak’ Clauson 1972: 539b: DLT *tarğāk* ay., Çağ. *tarag/tarak* ay., Kıp. *ğarak* ay.]

darağla- (-i) Elleri kelepçelemek, el parmaklarını birbirine geçirmek, kenetlemek: *sora ginen ellerini d.-di uzandı* II-94 [*tarakla-* < **tarak+la-*.]

daral- (nsz) Daralmak, küçülmek: *ikinci kaşuğı alana gede esger bele etrafında d.-di* II-268 [*daral-* < **dar+al-*; krş. ET *taru-* ‘daralmak’ < *tār* ‘dar’ Clauson 1972: 532b-533a: DLT *taru-* ‘daralmak, sıkılmak’, KB *taru-* ‘daralmak, dar gelmek’.]

dárb a. Darp, vurma, dövme: *nécekağama bi şe d. vuralar* II-411 [*darb* < Ar. *ğarb* ‘vurma, vuruş’ Steingass 1892: 801a.]

dargan a. Çavdar: *artığ kimse d. ekmir* SE [*dargan* < Erm. *tari* ‘yıl’: *tarekan* ‘çavdar’ Dankoff 1995: 140/702.]

darıl- (-e) Küsmek, gücenmek: *bu şiiiri reis bey oğumuş, d.-miş bana* XII-220 [*darıl-* < **taru-l-* > *tarı-l-* > *darı-l-* < ET *taru-* ‘daralmak; canı sıkılmak’ < *tār* ‘dar’ Clauson 1972: 532b-533a: DLT *taru-* ‘daralmak, sıkılmak’, KB *taru-* ‘daralmak, dar gelmek’.]

daş a. Taş: *diyir bize mevziden hücum vërdiler hëş bele bi d. yoğdur* II-331; *yatağ gahağ bi kıri d. üstüne başın birağırdın* III-189; *belimi vërmışem d.+a* IV-2; *küçüg*

yapallardi éle böyüg yapmazlardi béle alti d. qalirdi V-36; o d.+i biraqmışlar orya X-83 [taş < ET taş (daş?) ‘taş’ Clauson 1972: 557a-b: Uyg. taş ‘taş’, DLT tāř ‘taş’, KB taş ay., Çağ. taş ay., Kıp. tāř/taş ay.]

daş- (*nsz*) Taşmak, sığmamak: *çoh éyidi geynetam çoh çoh, o oturadi qonuşadi habu dolardi hele d.-ardi X-43 [taş- < ET taş- ‘taşmak’ Clauson 1972: 559b: Uyg. taş- ‘taşmak’, DLT taş- ay., Çağ. taş- ay., Kıp. taş- ay.]*

daş usdaliğı *a.* Taş ustalığı: *başdım ki tarla sürmeknen öküznen bu işler dönmez d. u. yapdım, dört tene cami yapmışım VIII-43; ne yapah gétдик d. u. +na daş yonduğ daş işde bu güne gede getirdik XII-19 [bkz. daş ve usta.]*

daşa çal- *bf.* Taş yontmak: *yoşsulluğdan başladığ daş usdaliğına, zengin adam d. ç.-ır mi, e yoşsulluğdan XII-17 [bkz. daş ve çal-.]*

daşı- (*-i*) Taşmak: *ot d.-rdış misali III-137; asgeryenin buğdasını sırtınan d.-yacağlar çuvallarnan*

ambarlara III-291; buna böyük şükür lazım, yalnız bunnarın bu geder oluşı her insan d.-yamir VI-246; ekini apardım d.-dım oraya IX-59; vala yardım etdi buğdayı d.-dış IX-63 [taşı- < ET taşu- ‘taşmak’ Clauson 1972: 561a: DLT taşu- ‘taşmak’, Çağ. taşı- ay., Kıp. taşı- ay.]

datlı *sf.* Tatlı: *ha o zamanların o soğan ekmegi altın tasdaki elmasdan baldan daha d.+di IX-15 [tatlı < Kıp. taşlı ‘tatlı’ (KK 66a-11, 66a-12)→bkz. Toparlı 1999: 125a < ET tatığlığ < tatığ ‘tatlı’ Clauson 1972: 454a-b: Uyg. tatağlağ/tatığlığ ‘tatlı’, DLT tatığlığ ay., Çağ. tatlığ ay.]*

davar *a.* İnek: *damına gızım o tavla damlardı o d.+lar qalirdı suyun içinde vay vay vay V-7: vay biz ne çekmişik d.+lari götürürdüüm suya béle bütün buz donardı bu 234; d.+lar su yoğdı o zaman işde şe olan zaman şarman olan zaman bi teg V-8; bağımız bahçamız vardı, d.+ımız vardı IX-17 [davar < Oğz. tavar ‘mal mülk’: ET tavar ‘çiftlik hayvanı; mal mülk, eşya’ a.m., bkz. Clauson 1972: 442b: Uyg. tavar/eğ tavar ‘çiftlik hayvanı, mal mülk’,*

DLT *tavar* ‘mal, eşya’, KB *tawar* ay., Çağ. *tawar* ‘çiftlik hayvanı, dört ayaklı hayvan’, Kıp. *dawar/ṭawar* ay.]

davşan *a.* Tavşan: *dağdaki d.+lar şenlige yendi* VIII-82 [*tavşan* < Kıp. *tavşan* ‘tavşan’ (Tuhf. 4b-8)→bkz. Atalay 1945: 253b < ET *tavişgan* ‘tavşan’ Clauson 1972: 447a-b: Uyg. *tavişgan* ‘tavşan’, DLT *tavişgan/tavişgan* ay., Çağ. *tawuşkan* ay., Kıp. *dawuşagan/tawşan* ay.]

davul zurna *a.* Davul ve zurnadan oluşan çalgı takımı: *d. z. geldi başladılar çalıp söylemege* III-240 [*davul zurna* < Ar. *ṭabl* ‘davul’ Steingass 1892: 809b ve Far. *sūr-nāy* ‘zurna’ Steingass 1892: 1383a]

davulhane *a.* Davulhâne: *ha bi de kışla kapısı var d. dedigimiz kışlanın kapısının üzerindeki kitabesinde onda da diyor* XII-348 [*davulhane* < Ar. *ṭabl* ‘davul’ Steingass 1892: 809b ve Far. *ḥāna* ‘ev’ Steingass 1892: 443b.]

dayaḥ *a.* Dayak, ağaç destek: *bu meḥmed sa‘idin nerdüveni gırḥ ayah gırḥına vurduḥ d. gelin bütün*

almalari sayah XI-14 [*dayak* < ET *tayāk* < *taya-* ‘destek, asa, değnek’ Clauson 1972: 568a: Uyg. *tayağ* ‘destek’, DLT *tayak* ‘baston, değnek, dayanak’, KB *tayak* ‘dayanak, değnek’, Çağ. *tayak/tayağ* ay., Kıp. *ṭayak* ay.]

dayaḥ ye- *bf.* Dövülmek: *meni de görende bunnan d.+ımı y.-meden gétmezsen yani meslegimi o gedder severdim* VI-47 [*dayak ye-* < *dayak* ve *ye-*; krş. Kıp. *tayak* ‘dayak’ (Tuhf. 84a-3)→bkz. Atalay 1945: 254a.]

dayan- (*nsz*) *mec.* Sabretmek, tahammül etmek: *onnarın dili durmaz kifir edeller men burda d.-amanam* V-96 [*dayan-* < ET *tayan-* < *taya-* ‘desteklenmek, yaslanmak’ Clauson 1972: 569b: Uyg. *tayan-* ‘dayanmak, güvenmek’, DLT *tayan-* ay., KB *tayan-* ay., Çağ. *tayan-* ay., Kıp. *tayan-* ay.]

dayaza *a.* Teyze: *ötegin d. şimdi biri arḥadaşına annadır* IV-279 [*teyze* < *tay /tayı eze-si* ‘dayı ablası, anne cihetinden yaşça büyük kadın veya kız akraba’ Tekin 1960: 294.]

dayazamgil *a.* Teyzemler: *ötegin dayazamgilden gelende* IV-279 [teyzemgil < *tay + eze + m + gil.]

dayi *a.* Dayı, annenin erkek kardeşi: *dedi oni da d.+lari menem nere götürdiler* II-392; *bekiri adem tutdi vurdi, d.+si* IX-69; *bizim bu rehmetlik d.+mun bi karısı varmış* X-89; ‘büyüklerle saygı amaçlı söylenen bir söz’ *geldik d.+nan barabar dedik şükürü d., san nolup ne arırsan* X-69 [dayı < ET tagāy < tāy ‘dayı’ Clauson 1972: 474a-b: Uyg. tagay ‘dayı’, DLT tagāy ay., Çağ. tagay/tagayı ‘annenin erkek kardeşi’, Kıp. tay/tayı ay. Tietze 2002: 735a’ya göre sözcüğün etimolojisi izah edilmemiştir.]

dayire *a.* Makam: *d.+sine mekamına girmiş dabanca zorinan* II-112; ‘devlet işlerinin yürütüldüğü bölümlerden biri’ *ondan sona neyse o d.+nin içinden bitenesi gidir d.+ye baston yapir* VI-168 [daire < Ar. dā’irat -/dwr/ kökünden- ‘döngü, dönüş, çember, çevre’ Steingass 1892: 502b.]

dê- (nsz.) Söylemek, söz söylemek: *d.-yir d.-di babamdır* II-390; *annem annatırdı d.-yirdi ben gözümnen*

gördüm atın pisliğinin içersinnen arpayı çıhartdılar yediler II-279; *d.-yirdi bunnara şe yapiram* VI-255; *ötekisi de d.-yir padişahan d.-ginen gelsin bunun susuzluğunu kırsın* VII-120; *onnar ne d.-yillerse onnarın d.-digini vërin* VII-124 [de- < ET tê- (dê-) ‘söylemek’ Clauson 1972: 433b-434a: Uyg. tê- ‘söylemek’, DLT tê- ay., KB tê- ay., Çağ. dê- ay., Kıp. de- ay.]

dêvetiye *a.* Davetiye: *o zaman d. yoḥdi köçürgen çıkarıllardı* III-68 [davetiye < Ar. da’vatiyya < da’vat ‘birini çağırmak için yazılan yazı’ Steingass 1892: 528a.]

dede *a.* Dede: *bu kalali faḥradıngilin d.+leri işde deniz karısını yaḥlamış* III-227; *d.+m işde ële bi d.+miş* IX-46; *ële bi zürriyet yetişdi ne d. ğaldi ne baba* IX-46; *yuvarlana yuvarlana gelir d.+yi ziyaret etmege* X-75 [dede < Oğz. dede ‘baba’ (DK 282-5)→bkz. Ergin 1963: 79, Kıp. dede ‘dede’ (Tuhf. 11a-11)→bkz. Atalay 1945: 164a < *Çocuk dilinden. Ayrıca bkz. Doerfer 1967 III: 197/1179.]

dede maḥsud *a.* Kişi adı: *yol üstünde d. m.* IV-15

def çal- *dey.* Bir müzik aleti olan tefi kullanmak: *o da d. ç.-ir* I-15 [*def çal-* < Far. *daf* ve Tü. *çal-*.]

defa *a.* Kez, kere: *mesela ezayi ilk d. duydun aħlatda kirbite eza dendigini* IV-49 [*defa* < Ar. *daf'at*, *daf'a* 'bir kez, bir defa' Steingass 1892: 529a.]

defçi *a.* Düğünlerde tef çalan kişi: *d. ismailo var ya sizin sevimin babasi* I-14 [*defçi* < Far. *daff*, *duff* 'def, davul' Steingass 1892: 528b ve Tü. +*çi*.]

deg- (*nsz*) Meyve olgunlaşmak: *d.-dikden sora erik diyirik onnar yeşil erik diyir* V-55; *erik ħarman zamani d.-er sicaħ aylarda temmuzda, ağustosta* V-57; 'dokunmak, temas etmek' *yağmur d.-mezdi bozulmazdi onnari da hepsini dehrenen doğrardıħ* III-196 [*değ-* < ET *teg-* 'erişmek, yetişmek, ulaşmak' Clauson 1972: 476a-b; Uyg. *teg-* 'ermek, yetişmek, ulaşmak', DLT *teg-* ay., KB *teg-* ay., Çağ. *tég-* 'vurmak, ulaşmak, yetişmek', Kıp. *deg-* 'değmek, dokunmak'.]

degenek *a.* Sopa, değnek: *d. yapmaħ için düzgün bi ağaş parçasi bulamadım* SE [*degenek* < Rum. *dekaniki* 'yaşlı insanların yürümek için kullandığı asa' < *dekanos* 'bir memurun payesini gösteren nişan' Tietze 2002: 745a. Doerfer 1975 IV: 284/N 92'ye göre ET *teg-* 'değmek, hücum etmek' kökünden.]

deger ver- *bf.* Değer vermek: *başdan savma d. v.-mez yemege* XII-201 [*değer ver-* < TT *değer* < **teg-ir* < ET *tegir* 'paylaşım, değer, kıymet' Clauson 1972: 476a; Uyg. *tegir* 'değer', DLT *tegir* ay., Kıp. *degir* 'ücret' ve *ver-*. Sözcük kıymet karşılığı yeniden canlandırılmıştır.]

değil *a.* Yüklemin olumsuz çekimini sağlayan kelime: *men şimdi yèsirem mulla d.+em dedi* II-470; *ben de çocuhdum, çoħ da böyüg d.+dim, dediler gèt su getir çemnen* VIII-2 [*değil* < ET *teğül* 'değil' Clauson 1972: 480a < *dağ* 'değil' ve *ol* 'o' Clauson 1972: 463a, krş. DLT *dağ ol* 'değil'.]

değirman *a.* Değirmen: *çullarda kurudurduħ oni da yollardıħ d.+a dögülürdi* V-76; *düşir yola. düşir*

yola gidir, gidir gidir baħir ki bi tenesi Şeyin d.+ın başında VII-88 [*değirmen* < Kıp. *degirmen* ‘değirmen’ (KFT 1b/5)→bkz. AĞar 1989: 967 < ET *tegirmen* < **teğir-* ‘değirmen’ Clauson 1972: 486b-487a: Uyg. *tegirmen* ‘değirmen’, DLT *tegirmen* ay., *tegirmen/tėgirmen* ay., Kıp. *teyirmen* ay.]

deĐiŐ- (*nsz*) DeĐiŐmek, baŐkalaŐmak: *Őimdi doĐma gelince aħlat d.-Őti III-27; artıħ çoħ d.-ti Đurban çoħ d.-ti III-120, 121; ‘yer deĐiŐmek’ ama d.-irdik bi gamda olan çatmayı sűrerdi çatmayı sűren de V-232; ‘yerine baŐka Őey koymak’ oni o Đedde datli lezzetli yerdik ki bėle hė tėbeler tėbesi olsun bala ĐeymaĐa d.-mezdik IX-20* [*deĐiŐ-* Kıp. *deĐiŐ-* ‘deĐiŐmek’ (Tuhf.)→bkz. Atalay 1945: < ET *teĐiŐ-* < *teg-* ‘deĐiŐ tokuŐ etmek, karŐılaŐmak’ Clauson 1972: 487b: DLT *teĐiŐ-* ‘bir yere deĐmek, ulaŐmak’, KB *teĐiŐ-* ‘deĐiŐmek’, aĐ. *tėĐiŐ-* ay., Kıp. *deĐiŐ-/deyiŐ-* ay.]

deĐiŐik sf. DeĐiŐik, farklı: *tabė, her on gűnde d. bi Őe ıħariram basdon,*

yani bėle hevesimnen VI-131 [*değişik* < **değ-iş-ik.*]

değen a. Yerine gėre acı veya tatlı, bazen iltifat bazen de eleŐtiri anlamında kullanılan bir sėz: *d. ala o totaba baŐın IV-283* [*değen* < ?*değnel* ‘kėtű nazarlı (gėz hakkında)’ < *deĐ-* + fiilden sıfat yapan *-nel*, krŐ. *bitnel*: Tietze 2002: 747b.]

değen ala ellerin dey. Ellerin tutmasın, iş yapamayasın anlamında kullanılan bir sėz: *d. a. e. ne edemirsen IV-285-86*

deĐen ala Őikilin dey. Yűzűnűn gűzelliĐi bozulsun anlamında bir ilenme sėzű: *d. a. Ő. IV-277*

değenli sf. Tatlı, Şirin: *d.+ler ėle de gėzeldiler IV-280* [*değenli* < **değen+li.*]

deĐ dűŐ- *bf.* Dikkat etmek, dikkatlice bakmak, farkına varmak: *bi Őeye baħardıħ mesela ona d. d.-dűn mi men diyerdim gız sen oraya d. d.-dűn mi V-154, 155; d. d.-űnce aħlat ħetirime dűŐdi IV-132* [*deĐ dűŐ-*; krŐ. Kıp. *teĐ tek tur-* ‘susmak, sakinleŐmek’ (KK 60b-10)→bkz.

Toparlı 1999: 125b < ET *tek* ‘sessiz, sessizce’ ~ *tek tur-* ‘susmak’ Clauson 1972: 475a: DLT *tek* ‘sessizce’ ~ *tek tur-* ‘susmak’, Çağ. *ték* ‘sessizce’ ~ *ték tur-* ‘susmak’ ve ET *tüş-* ‘düşmek’ Clauson 1972: 559a.]

dehe *zf.* Artık: *vay dedi torpağ başıma oldi dedi, d. gétmeyeceksen. d. gétmedim* I-110; *d. kıtlıh gahdi* II-206 [*daha* < Oğz. *dakı* ‘dahi’: ET *takı* < *tak-* ‘ve, ayrıca’ a.m., bkz. Clauson 1972: 466a-b: Uyg. *takı* ‘ve’, DLT *takı* ‘dahi, ve, de’, KB *takı* ‘ve, dahi’, Çağ. *dağı/dağı* ‘dahi, diğeri’, Kıp. *dağı* ‘ve, dahi’. Tietze 2002: 700a: *dahı* ‘bir şeye nisbetle, başkasına kıyasen’. İkinci ünlü uzundur ve Türkçe kelimede ünlünün sebepsiz uzaması dikkati çeker. Meninski 1680 II: 2038’e göre *daha* şekli *dağı* kelimesinin, halk arasında ve konuşma dilinde kullanılan varyantıdır. Yazılı kaynaklarda 19. asırdan evvel görünmez.]

dehi *zf.* *Daha: man bi kadın vay çekdi men onunçün d. gelemedim* X-80; *mıhacırılıhdan geldik d. daşı geybetdik. d. ne daşı bulabüldük, ne*

evüni adamakıllı bulabüldük X-87 [bkz. *dehe.*]

dehre *a.* Ağaç budamaya, kesmeye, ot doğramaya, odun kırmaya yarayan, satırdan biraz büyük, demir saplı araç, tahra: *o gırh parti d.+nen doğrardıh güdürze ederdik vèrirdik heyvana* III-197 [*dehre* < Far. *dahra* ‘hasatta kullanılan orak, tahra’ Steingass 1892: 548b.]

dek dolap *a.* Hile, oyun: *aqlım ermedi bu d.+e bu d.+a* XII-236 [*dek dolap* < Far. *dak* ‘hile, dilenci’ Steingass 1892: 530a ve Ar. *dülāb* ‘su çarkı, su dolabı’ Steingass 1892: 546a.]

dekçi *a.* Yalancı, ikiyüzlü: *d. dubaraçi, fırlıdaçi* V-156 [*dekçi dubaraçi* < Ar. *dakk* ‘hokkabazlık, el çabukluğu’ R. Dozy 1881 I: 453a ve Tü. +çi.]

dekke *a.* Dakika: *işde birez oturdum, bi beş d. oturdum, arvat salatalıh soydi aldi geldi garşıma* I-103 [*dakika* < Ar. *daḳīkat, daḳīka* ‘dakika, an’ Steingass 1892: 529b.]

dél *a.* Dişi köpek: *sohağlar dolup d.+lernen bi* SE [*dél* < Erm. *del*

‘dişi köpek’ < Krd. *deil* Dankoff 1995: 41/130; Kürtçe *dēl* ~ *del-dēlik* Bläsing 2000: 33/1.]

delakḫon *sf.* Boş boş gezen kadın: *olup d. ortalıḫda dolanir* SE [delakkon < *dēl+aḫ+ḫon; bkz. *dēl.*]

deleme *a.* Topaç: *şe atardıḫ top bêle d. derdik ipi bağlardıḫ atardıḫ* VI-6 [deleme < *dola-ma; krş. ET *tolğa* ‘çevirmek, dönmek, etrafına dolamak’ Clauson 1972: 497a.]

deli *sf.* Aklını yitirmiş, mecnun: *olur mi bu yani d. de inanmaz* II-309; *bu adamın benzeri gibi olan insanlara ise d. diyellerdi* VI-297; *bizim köyde bi tene d. vardı* VII-55 [deli < Oğz. *telü* ‘ahmak, aptal’: ET *télve* ‘deli, çılgın’ a.m., bkz. Clauson 1972: 493a: Uyg. *télve* ‘deli’, DLT *telve* ay., KB *télve* ay., Çağ. *télbe* ay., Kıp. *telü/teli/delü* ay.]

delik *a.* Yuva: *çamaşırlar gêtmiş tilkiler d.+ine* XII-166 [delik < Kıp. *delik* ‘delik’ (BM 3, 16)→bkz. Zajaczkowski 1958: 19 < ET *telük* < *tel-* ‘delik’ Clauson 1972: 498a: DLT *telük* ‘delik’, Çağ. *télük* ay., Kıp. *telük/delük/delik* ay.]

delikli daş *a.* Yer adı: *d. d.+a gēde hiçbi fer fert ḫalmamiş* III-278 [*delik+li ve taş.]

dem vur- *bf.* Konu açmak: : *fetva vèrip müslümanlıḫdan d. v.-anlar* XII-409 [dem vur- < Far. *dam* ‘saat, an’ Steingass 1892: 534a ve Tü. *vur-*.]

demür *a.* Demir: *geldik vala elimize ne gēşdise d. gēşdi ağaş gēşdi daş gēşdi* II-486 [demir < ET *temir* ‘demir’ Clauson 1972: 508b: Uyg. *temir* ‘demir’, DLT *temür* ay., Çağ. *témür* ay., Kıp. *temür/temir/demür* ay.]

dēn- (*nsz*) Söylenmek, sözü edilmek: *mesela ezayi ilk defa duydun aḫlatda kirbite eza d.-digini* IV-49 [den- < *de-n-.]

den *a.* Buğday, pirinç tanesi: *ële üş dört dene d. biraḫırdım yarpaḫın arasına* II-459; *ële güzel atacaḫsan ki hēç bi tene d. sıçramiya bi tarafa* III-165 [den < Far. *dāna* ‘tohum, tane, özellikle tahıl tanesi’ Steingass 1892: 500b.]

denge *a.* Denge: *bunun sebebi dengemiz bozuluyor yani* III-153

[*denge* < YT **denk*+*e*; krş. ET *teḡ* ‘denk, eşit’ Clauson 1972: 511a.]

deniz *a.* Van Gölü: *ële olurdi bi gün he bi gün yoḡ tekrar gine çamaşırı aparırdıḡ d.+e* V-177 [*deniz* < ET *teḡiz* ‘büyük su birikintisi, deniz’ Clauson 1972: 527a-b: DLT *teḡiz* ‘deniz’, KB *teḡiz* ay., Çağ. *tēḡiz* ay., Kıp. *teḡiz/teniz/deḡiz* ay.]

deniz karısı *a.* Eskiden varlığına inanılan, sihirli güçleri olan bir yaratık, cin, cadı: *esgiden şubat ayında d. k. varmış* III-225 [*deniz karısı* < *deniz* ve *karı*.]

denk *a.* Denk, eşit: *görmedim şarkda senin d.+ini* XII-372 [*denk* < ET *teḡ* ‘denk, eşit’ Clauson 1972: 511a-b: Uyg. *teḡ* ‘denk, eşit’, DLT *teḡ* ay., KB *teḡ* ay., Çağ. *tēḡ* ay., Kıp. *teḡ* ay.]

derd *a.* Dert: *bu diyir bu adamın d.+i yoḡdur* VII-6; *bu d.+den zor bi d. var mi* VII-35 [*dert* < Far. *dard* ‘acı, hastalık, felaket, ağrı’ Steingass 1892: 510b.]

dere *a.* Dere: *yëndim men d.+ye doḡri* II-373; *öküzleri aparırdıḡ dağa bi d.+ye biraḡırdıḡ otlilardi* III-190

[*dere* < Far. *dara/darra* ‘vadi, iki dağ arasındaki yarık; sel yatağı’ Steingass 1892: 516a.]

deri *a.* Deri: *onnan bi heyvanın d.+si alırdı* III-301 [*deri* < Kıp. *deri* ‘deri, ten’ (Tuhf. 11a-11)→bkz. Atalay 1945: 164b < ET *teri* ‘deri’ Clauson 1972: 531a: Uyg. *teri* ‘deri’, DLT *teri* ay., Çağ. *tēri* ay., Kıp. *teri* ay.]

dernek *a.* Dernek: *kendi d.+imde gidir şeler yapir* VI-353 [*dernek* < ET *térnek* < *térin-* ‘meclis, toplantı’ Clauson 1972: 551b-552a: DLT *térnek* ‘meclis’.]

dernek kur- *bf.* Dernek kurmak: *d. k.-dum men otuz seneyi geçdi men bu dernegin içersinde* VI-345 [bkz. *dernek* ve *kur-*.]

ders *a.* Kur’an dersi: *d.+e gidirem bi gün* V-98 [*ders* < Ar. *dars* ‘çalışma, kitap okuma’ Steingass 1892: 512a.]

ders al- *bf.* Bir konu üzerinde bir öğrenci yetkili bir kimseden bilgi edinmek: *nētdise heş bi şe sölemedim, sölemedim d.+mi a.-*

dım geldim V-102 [*ders al-* < Ar. *dars* ve Tü. *al-*.]

desdere *a.* Testere: *yuvalarını aşdıhdan sona desderenen* VI-105 [*testere* < Far. *dastara* ‘el bıçkısı’ < Far. *dast* ‘el’ Steingass 1892: 519a ve Far. *arra* ‘testere’ Steingass 1892: 40a.]

desinler *a.* Başkasına şirin görünmek için yapılan şey: *ekseriye bu hediye d.+dir* XII-214 [*desinler* < **de-sin-*ler.]

desde *a.* Cinsleri aynı veya birbirine yakın olan şeylerin bir arada bağlanmış, deste, demet:; *diyirdi ana diyirdi hele ötegün de diyirdi, bi d. ekmeğ* X-54 [*deste* < Far. *dasta* ‘tutam, avuç, çiçek demeti’ Steingass 1892: 525a.]

deste *a.* Deste, demet: *bële ekini d. olarak* II-241; *al d.+de sultan seyit* IV-22; *ekin bunnar ekin biçerdi biz arhalarında d. toplardıh* IV-233 [bkz. *desde*.]

devam et- *bf.* Sürdürmek: *diyir d. è.-dik yola gèt gèt gèt diyir iskender gidebilmir* II-177; *bi ay daha d. è.-dim onnan sona kendim tüken*

aşdı VI-60; *he lazım olunca isterik, hekketen hele d. e.-ir o istek ama o ihlas* VI-165 [*devam et-* < Ar. *dawām* ve Tü. *et-*.]

devamli *sf.* Devamlı, sürekli: *asgeri vurardi devamli vurardi bi kere onnan sora onnara v.-mişlar* II-442 [*devamli* < Ar. *dawām* ‘devam etme’ Steingass 1892: 540a ve Tü. *+li*.]

deveci mustafa *a.* Kişi adı: *d. m. vardi bizim mehlede* II-365

develik *a.* Köy adı: *yoğurtyemez, hanik, d. bunnar da çerkez köylerimiş* II-143

devir *a.* Dönem: *senin tarihini her d. yazar* VIII-65 [*devir* < Ar. *daur* ‘zaman, yaş, dönem, devir’ Steingass 1892: 542b.]

devirsi *a.* Gün, hafta, ay, yıl gibi zamanların bir sonrakini anlatmak için kullanılır, ertesi: *bi gün yarmaaşi pişirirdik oni o gün yiyerdik biterdi d. gün gahardıh o çölmegi* V-162 [*devirsi* < Ar. *dawr* ve Tü. *+si*.]

devlet *a.* Devlet: *eger d.+in işi olsun eger milletin işi olsun eger dışardan gelenin kolay değil VI-386; ‘hükümet’ d. vèrirdi parasını her şe de ekerdik oğul V-46 [devlet < Ar. dawlat ‘sağlık, devlet, güç’ Steingass 1892: 546b.]*

devlet adamı *a.* Devleti yöneten kişi: *d. a.+larımıza, milletimize islamın şuuruni doğruluğı nesib etsin deyip dua etmeliyiz VI-369 [devlet adamı < Ar. dawlat ve ādam.]*

devre *a.* Dönem: *bu son d.+lerde bi tebi her şeyi geybètdi II-353 [devre < Ar. daurat ‘çember, devrim, dönem’ Steingass 1892: 543a.]*

devreye gir- (*nsz*) Ortaya çıkmak, belirmek: *artıh bu şeler misal motorlar misal d. g.-ince bunnar geyboldilar III-264 [devreye gir- < Ar. daurat ve ET kir- < ki- ‘girmek’ Clauson 1972: 735b.]*

deyaz *a.* Derin olmayan su kenarı, sığ: *su d.+di nasıl boğulma tehlikesi geçirdin SE [deyaz < DerS 1386b dayaz ‘derin olmayan su kenarı, sığ’.]*

deyim *a.* Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir: *bağ tebi dib öküzi kimi oturma bağ bu d.+e IV-37 [deyim < *YT de-y-im.]*

dığa *a.* Çok yaramaz çocuklara kızıldığında söylenen bir söz: *o d.+yi bulursam mennen çekecegi var SE [dığa < Erm. tlay ‘çocuk’ Dankoff 1995: 142/710.]*

dıllıh *a.* Dişilik organı: *diyir senin d.+an SE [dıllık < ET tılağ < tıl ‘klitoris’ Clauson 1972: 495b: DLT tılağ ‘klitoris’, Kıp. tılak ay.]*

dıvırlar *a.* Bir aile lakabı: *şerefoğullari, sinekler, d. XII-153*

dınaz et- *bf.* Alay etmek, eğlenmek: *ağız yaslamah he d. e.-ir ağzını yaslır V-84, 85 [dınaz et- < Erm. dnaz ‘şaka etmek’ Dankoff 1995: 142/714; Bläsing 1992: 36/31 ve Tü. et-.]*

dıngılafıs *a.* Tahteravalli: *sen hiç d. gördün SE [dıngılafıs < ?]*

dırahdor *a.* Traktör: *ële şimdiki kimi d.+dur şedir onnan kaç sene sora d.*

çihdi V-242 [*traktör* << Fr. *tracteur*
TürS 2380a.]

dırcıhla- (nsz) Hayvan yavruları neşeyle sıçrayıp oynayarak tekme atmak: *bızav dışari çihar çihmaz d.-maya başladi* SE [*dırcık* < Erm. *trçik* ‘hoplama, sıçrama; hayvanların sıçrayarak oynaması’, *trçkel* ‘sıçramak, hoptamak; arka ayakları birbirine vurup ses çıkarmak’ Dankoff 1995: 143/722.]

dırel a. Yerli dokuma bez: *d.+den tumani dırelden tikirdik var midi d. alirdiğ o d.+i tikirdik* V-130; *erkege de bezden tikerdik özümüz de bezden tikirdik ele olirdi d.+den tikirdik* V-129; *ama erkeklere d.+den yoh arvatlara d.+den erkeklere bez alirdiğ* V-131 [*dırel* < İng. *drill* < Alm. *drillich* Tietze 2002: 820a.]

dırmıh a. Seyrek dişli, tarak biçiminde tarım aracı, tırmık: *savurullardi buğdayi çiharıllardi yaba vardi d. vardi işde yabalarnan* V-244; *onnar oni d.+nan hırum edellerdi* III-200 [*tırmık* < ET *tarmağ* < *tarma-* ‘tırnak, pençe’ Clauson 1972: 549b-550a: DLT *tarmak* ‘pençe (kuş)’.]

dış a. Dış, ülke dışı: *bırağıllar orya onlar da orya türkiyenin d.+ına gönderiller* VI-92 [*dış* < ET *taş* ‘dış, dışarı’ Clauson 1972: 556b-557a: Uyg. *taş* ‘dış, dışarı’, DLT *taş* ay., KB *taş* ay., Çağ. *taş* ay., Kıp. *taş* ay.]

dış ver- bf. Uç vermek: *yani çarsının içine doğıri d. v.-ir* VII-141 [bkz. *dış* ve *ver-*.]

dışarı a. Dış, dış yer: *o gice d.+da kalan adam öldi* II-256; *baban d.+dadi baban şofêrdi* V-212; ‘içeri karşıtı’ *sen çih d.+ya men burda* VII-158; *yav diyir benim yönüm nerededir ne tarafdadır, o içerdedir o d.+dadır* VII-160 [*dışarı* < < ET *taşğaru* < *taş* ‘dışarı’ Clauson 1972: 503a: Uyg. *taşğaru* ‘dışarı’, Çağ. *taşkarı* ay., Kıp. *taşkara/taşkarı* ay.]

dızdız a. Çok ağlayan kimse: *bu ele d.+dır her zaman ağlar* V-122 [*dızdız* < *dızdız* < Ses taklidi kelimelerinden: Tietze 2002: 795b.]

dızdızan a. Çabuk ağlayan kimse: *d. da tez ağliyana diyillerdi* V-122 [*dızdızan* < *dızdız* < Ses taklidi kelimelerinden: Tietze 2002: 795b.]

dib öküzi *a.* Harmanda kurulan çatmada en sona koşulan ve yerinde dönen öküz: *en sona da bi öküz koşulurdi o öküz yerinde döner d. ö. denirdi diyeller ne d. ö. kimi gahmirsan dönirsen dönirsen yerinde IV-34, 35; davar koşardıh çatma çatmanan şe gam çatma işde d. ö. d. ö. de vardi V-226 [dip öküzü < dip ve öküz.]*

dicle *a.* Nehir adı: *salla geçmişler d.+den nehri firatdan XII-386*

diger *sf.* Başka, öteki, öbür: *vursan düşse bu yana ya da d. yana sen gétdin II-440; d.+lerine de hisse vèrip VI-67 [diğer < Far. dīgar ‘diğer, öteki’ Steingass 1892: 553b.]*

dilber *a.* Öküzlere verilen adlardan biri: *aslan d. koyam adlari olsun IV-209*

dilen- (*nsz*) Dilenmek, birinden bir şey istemek: *dedi sen iskenderi al gétginen işde bi muntıkanın ismini diyerdi orya gétginen orda d.-in yéyin II-159 [dilen- < ET tilen- < tile- ‘istemek, dilenmek’ Clauson 1972: 501b: Uyg. tilen- ‘istemek, talep etmek’, DLT tilen- ‘istemek,*

aramak’, KB tilen- ay., Kıp. tilen-/dilen- ‘dilenmek’.]

dili açıl- *bf.* Konuşmaya başlamak: *getiriller hansı uşah hesdelermişse getiriller bırahillarmış daşi sökellermiş hem d. a.-ırmış X-84 [bkz. dil ve açıl-.]*

dili dur- *bf.* Susmak, dedikodu etmemek: *onnarın d. d.-maz kifir édeller men burda dayanamanam men ona vèrmenem V-96 [bkz. dil ve dur-.]*

dili lal ol- *bf.* Bir daha konuşmaz olmak: *ulan söle d.+n l. o.-a, niye söyliyemir çünkü kendisi yaşıyamir ki o işi yaşamadığınnan işde söyliyemir de VI-279 [dil < Kıp. dil ‘dil’ (KFT 210b/40)→bkz. Akalın 1989: 970 < ET tıl ‘dil, lisan’ Clauson 1972: 489b-490a: Uyg. tıl ‘dil, konuşma’, DLT tıl ay., Çağ. til ay., Kıp. til/dil ay. ve Far. lāl ‘kırmızı; dilsiz’ Steingass 1892: 1112b ve Tü. ol-.]*

dinle- (*-i*) Bir ses ya da söze kulak vermek: *otırmişam oni d.-rik, o héketi d.-rik I-66; o büyük annaturdi o gençler béle cani başdan gönülden d.-llerdi III-7 [dinle- <*

Kıp. *diñle-* ‘dinlemek’ (GT 175/6)→bkz. Karamanlıoğlu 1978: 244a < ET *tıñla-* < *tıñ* ‘dinlemek, işitmek’ Clauson 1972: 522a: Uyg. *tıñla-* ‘dinlemek’, DLT *tıñla-* ay., KB *tıñla-* ay., Çağ. *tıñla-/dınla-* ay.]

dip *a.* Bir şeyin en alt bölümü: *diyir velhasıl köyi dolandıñ karannıñ çökene gede dolandıñ torbanın d.+ine bêle bu gede ekmek yığdıñ* II-186; *diyir oturduñ bi evin duvarının d.+inde başladıñ ekmeği yemeğe* II-187; *cevüzün d.+inde bi tavla yapmañ* IV-189 [*dip* < Kıp. *dip* ‘dip, kök’ (KFT 268a/11)→bkz. Akalın 1989: 970 < ET *tüb* ‘ağaç veya bitki kökü’ Clauson 1972: 434b-435a: Uyg. *tüb* ‘kök, dip, son’, DLT *tüb* ‘kök, asıl, dip’, KB *tüb* ay., Çağ. *tüp/tüb* ay., Kıp. *dip/tib/tüb* ay.]

diri *a.* Sağ, canlı: *d.+lere yol göstermeg içindir* VI-277 [*diri* < Oğz. *diri* ‘diri, sağ’ (DK 93-3, 194-1)→bkz. Ergin 1963: 92 < ET *tirig* ‘diri, canlı, yaşayan’ < *tir-* ‘yaşamak’ < **tīr-* Clauson 1972: 543b-544a: Uyg. *tirig* ‘kurtulmuş, sağ, canlı’, DLT *tirig* ‘diri, canlı’, KB *tirig* ay., Çağ. *tiri/tirik/tirig* ay., Kıp. *tiri* ay.]

dirsek *a.* Dirsek: *bu dirsegimin gemigini tutdı* II-220 [*dirsek* < Kıp. *dirsek* ‘dirsek’ (KFT 372a/12)→bkz. Akalın 1989: 971 < ET *tirsgek* ‘dirsek’ Clauson 1972: 553b: DLT *tirsgek* ‘dirsek’, Çağ. *tirsek* ay., Kıp. *tirsek* ay.]

diş *a.* Diş: *bi şeyler sürer fırçalar d.+ini* XII-114 [*diş* < Kıp. *diş* ‘diş’ (Tuhf.) →bkz. Atalay 1945: < ET *tış* ‘diş’ Clauson 1972: 557b: Uyg. *tış* ‘diş’, DLT *tış* ay., KB *tış* ay., Çağ. *tış* ay., Kıp. *tış/diş* ay.]

diş diş geyne- *bf.* Fokur fokur kaynamak: *kazannarnan geynedirdik ottuz teneke tabe su ğ.-rdi su bêle d. d. V-67* [bkz. *diş* ve *kayna-*.]

dişine gel- *bf.* Düşüne gelmek, rüyasında görünmek: *gece olir d. g.-ir o hejden gelen dedenin X-77* [*düşüne gel-* < Kıp. *düş* ‘düş, rüya’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 37 < ET *tüş* ‘düş, rüya’ Clauson 1972: 559a: DLT *tüş* ‘düş, rüya’, KB *tüş* ay., Çağ. *tüş* ay., Kıp. *tüş* ay. ve *kel-* Clauson 1972: 716b.]

divana *sf.* Aklını yitirmiş, deli: *demış hallah hallah demış efendim deli*

olup, bu d. bu kışın kış günü IX-43
[*divane* < Far. *dewāna/dīwāna*
'sersem, deli, çılgın; öfkeli, kızgın'
Steingass 1892: 555a.]

diyar *a.* Ülke, şehir, yer: *muhacır*
olmuş göç eylemişler hep d. d. XII-
405 [*diyar* < Ar. *diyār* < *dār* 'evler,
binalar; bölge, alan, yer' Steingass
1892: 550b.]

diyarbakır *a.* Yer adı: *ankaradan*
geldim işde d. efendime söliyem
elazığ oralari bêle batman, antep,
urfa, mersine gede gezdim
dolandım VI-96; geynetam sölirdi,
dedi biz d.+ın köyindedik II-155;
d.+a gidecek II-355 [Ar. *diyār-bakr*
'diyarbakır' Steingass 1892: 550b.]

diz *a.* Diz: *şimdi biz tuman diyerik*
d.+e gede gelirdi o zaman erkege
de arvada da tuman diyerdik V-
128; kürtlerde de yüz yaşında ol,
sakkalın d.+leren yënsin hansı
ağanın yanına gidersense hêç yoğ
demez XI-34; bir mermi kalçada
biri de d.+inde XII-400 [*diz* < Kıp.
diz 'diz' (KFT 151b/24)]→bkz.
Akalın 1989: 971 < ET *tiz* 'diz'
Clauson 1972: 570b: DLT *tīz̄* 'diz',
KB *tiz* ay., Çağ. *tiz* ay., Kıp. *tiz/diz*
ay.]

diz doni *a.* Erkek veya kadınların
giydikleri dizlerine kadar inen iç
çamaşırı, iç donu, külot: *bezden*
köynek tikerdik bezden tuman
tikerdik d. d. diyiller V-127 [*diz*
donu < **diz* ve *don*; krş. ET *tiz*
'diz' Clauson 1972: 570b ve ET *ton*
'elbise; iç çamaşır' Clauson 1972:
512b.]

dizil- (*nsz*) Sıraya girmek: *gelinler,*
gızlar oni bekler d.-miş XII-115
[*dizil-* < ET *tizil-* < *tiz-* 'sıraya
dizilmek' Clauson 1972: 575b:
DLT *tizil-* 'dizilmek', Çağ. *tizil-*
'ipe dizilmek'.]

dodağ *a.* Dudak: *d.+i boya menşure*
hanım SE [*dodağ* < **tut-gak*; krş.
Kıp. *tōdağ/dodağ* (CC 94, 22; 141,
16) → bkz. Grønbech 1942: 250.]

doduk *a.* El, avuç: *üzün duvah d.+un*
hına görmüye IV-275 [*doduk* <
Erm. *t'at'/t'at'ik* 'avuç içi; ayak
tabanı' Dankoff 1995: 44/149.]

doğ- (*-i*) Doğurmak, dünyaya
getirmek: *inekler d.-ardi anam*
ağuz yapardi III-32; evlerinde
kalillar kaldıhdan sora işde arvat
d.-ir çoluk çocuğ sahabi olir X-
100; 'güneş doğmak' gün d.-anda

bi part ot tayadadır IV-84 [*doğ-* < Kıp. *doğ-* ‘doğmak, dünyaya gelmek’ (Tuhf. 6a-3, 41b-9)→bkz. Atalay 1945: 165b < ET *tuğ-* ‘doğmak, dünyaya gelmek’ Clauson 1972: 465a-b: Uyg. *tuğ-* ‘doğmak’, DLT *tuğ-* ‘doğmak, yükselmek, belirlemek, havalanmak’, KB *tuğ-* ay., Çağ. *tuğ-* ay., Kıp. *toğ-/tov-/tuv-* ‘doğmak’.]

doğ *a.* Köpeklerin boynuna takılan sivri uçları bulunan metal tasma: *köpegin boynunna o d.+i al bah yara edip* SE [*doğ* < Erm. *jol* ‘sırık, çubuk, tünek; deri şerit; bağ kütüğü; sırt, belkemiği’ Dankoff 1995: 94/442.]

doğal *sf.* Doğal, tabii, natürel: *heyvanlar d. beslenmeyince* III-152 [*doğal* < *YT *doğ-al*.]

doğı *a.* Doğru: *yani batidan ışık bitmeden d.+dan ışık şafah sökerdi* II-456 [*doğu* < **doğ-u*; krş. ET *tuğar* < *tuğ-* ‘doğu’ Clauson 1972: 471b, Orh. *tugsık* ‘(güneş) doğma, doğuş, doğu’ Tekin 2010: 175.]

doğma *a.* Şehre sonradan göç eden (kişiler): *şimdi d. gelince ahlata degiştı* III-27 [*doğma* < **doğ-ma*.]

doğra- (-i) Keserek parçalamak: *o gırh parti dehrenen d.-rdih güdürze ederdik vèirdik heyvana* III-198 [*doğra-* < ET *toğra-* ‘kesmek, küçük parçalara ayırmak’ Clauson 1972: 472b: DLT *toğra-* ‘doğramak’, Çağ. *toğra-* ‘parçalara ayırmak’, Kıp. *toğra-* ay.]

doğrama *a.* Bir yapının kapı, pencere, dolap, raf vb. ağaç, metal veya plastik bölmeleri: *baston onnan sona ağaç ürünlerinnen d.* VI-69 [*doğrama* < ET *toğra-* ‘kesmek, küçük parçalara ayırmak’ Clauson 1972: 472b.]

doğramacı *a.* Ahşap doğrama yapan kimse: *şimdi onnarın yanında d.+nın yanında* VI-56 [*doğramacı* < **doğra-ma-cı*.]

doğru *a.* Doğru, gerçek: *işde o ele annadırdı ne gede d. ne gede yalan* II-382; *gidiller bahıllar d.+dır* III-256; ‘dürüst, namuslu’ *bunun gede bi d. insan görmedik* VI-327; ‘doğruca, dosdoğru’ *geldik bıkaş tene de baston yaptım d. ankaraya* VI-146; ‘-e doğru’ *gız da bele sırttan gelir dereye d.* II-373 [*doğru* < Kıp. *doğru* ‘doğru, yanlış olmayan’ (KFT 4a/81)→bkz.

Akalın 1989: 971 < ET *toğuru* < *toğur-* ‘doğru, doğruca’ Clauson 1972: 473a: Uyg. *toğuru* ‘doğru, doğruca’, DLT *toğru* ‘kılıç, bıçak, hançer gibi şeylerin saplarının içine yerleştirilen ince demir’, Çağ. *toğru* ‘doğru, gerçek’, Kıp. *toğru ay.*]

doğrılan- (nsz) Doğrulmak, oturuşunu düzeltmek: *dedi ğahdi d.-di diyir dedi kesdik* II-94 [*doğrulan-* < **toguru+lan-* > *doğru+lan-* ‘doğru şekle veya vaziyete gelmek, düzelmek’ < ET *toğuru* < *toğur-* ‘doğru, doğruca’ Clauson 1972: 473a.]

doğruluğ a. Doğruluk: *yani demeg istedigim d.* VI-332; *milletimize islamin şuuruni d.+i nesib etsin deyip dua etmeliyiz* VI-369 [*doğruluk* < **doğru+luk.*]

doğubayazıt a. Yer adı: *d.+a gètdik, ne bülüm her yere dağıldih ahlad usdasi* XII-384

doğum a. Bir kimsenin doğduğu yıl: *yaşlarına girdiler e kaç doğumlilar diyiller e men ne bilem d. nedir* V-59 [*doğum* < **doğ-um.*]

doğum yap- bf. Doğurmak: *bi kadın d. y.-tiği zaman orya onun gösgüne igne sancallardi demür bırahillardi deniz karısı gelip eve girmesin* III-225 [*doğum yap-* < *doğum* ve *yap-*.]

doğumlu sf. Belirli bir yılda doğmuş: *yaşlarına girdiler e kaç d.+lar diyiller e men ne bilem doğum nedir* V-59 [*doğumlu* < **doğ-um+lu.*]

doğdor a. Doktor, hekim: *ölelerdiler de d. yoğdi d. mi vardi ölelerdiler de gètmezdi* V-263 [*doktor* << Fr. *docteur* TürS 694a.]

doğuz a. Dokuz: *bıldır girip un d.+u yaşına* VI-4 [*dokuz* < ET *tokkuz* ‘dokuz’ Clauson 1972: 474: Uyg. *tokuz* ‘dokuz’, DLT *toğuz ay.*, Çağ. *tokuz ay.*, Kıp. *tokuz/tokkuz ay.*]

doğkuz a. Dokuz: *sene bin d. yüz elli d.+da asgere gètdim* III-208; *biz küçükkennen işde ha bu gedekennen sekkiz d. yaşlarından itibaren* VI-4 [bkz. *doğuz.*]

dol- (nsz) Dolu duruma gelmek: *cep tikir boşaldan zaman o cebe buğda d.-uyor* III-293; ‘doluşmak’ *bi d.-ardih girmi tenenen bi çölmeg çorti*

atardıḡ tendire, girmi tene eyağı
sallardıḡ üsdüne IX-17 [dol- < ET
tol- ‘dolu hale gelmek, dolmak’
Clauson 1972: 491a: Uyg. *tol-*
‘dolmak’, DLT tol- ay., KB tol- ay.,
Çağ. tol- ay., Kıp. tol- ay.]

dolab *a.* Buzdolabı: *inegleri sağardım*
südi bıraḡırdım d.+a aḡşam
inegleri sağardım ondan on ikiye
đer V-209 [dolap < Far. dolāb -
dol ‘kova’ ve āb ‘su’- Steingass
2005: 546a.]

dolan- (*nsz*) Gezmek, dolaşmak:
karannıḡ çökene gede d.-dıḡ II-185;
diger baştan bele d.-dilar yëndiler
II-317; *kutli kumaşlari giyir d.-ir*
IV-143; *o ḡeybeyi doldurir, atir*
atın sırtına d.-ir VII-4; ben geldim
d.-iram bi meraksız insan bulam
VII-9 [dolan- < ET *tolğan-* < *tolğa-*
‘dolamak, döndürmek; gezip
tozmak’ Clauson 1972: 497a: Uyg.
tolğan- ‘ağrıdan kıvrınmak, DLT
tolğan- ‘dolanmak, kendine
dolamak; içi bulanıp kuma
gelmek’, Çağ. *tolğan-* ‘dolanmak’,
Kıp. *tolan-/tolğan-* ‘bulanmak;
dolanmak’.]

dolandır- (*-i*) Gezdirmek: *kaşuğı niye*
d.-am II-264; ‘yanında taşımak’ ḡeç

bi yer kalmadı d.-dım, dediler ki
artıḡ sondur VII-23 [dolandır- <
**dolan-dır-.]*

dolayısıyle *zf.* Nedeniyle: *çeşitli bi*
hastalıḡ d. benim yüzümdede gelişme
de yoḡdı VI-25 [dolayısıyla <
**dola-y-ı-sı ile; krş. dolayı/dolay*
‘buna bağlı olarak’ Tietze 2002:
840b.]

dolduḡ *a.* Değirmende değirmen
taşlarının döndüğü yer: *meger*
bulğur boğazdan d.+a aḡar XII-82
[*dolduḡ < *dol-duk.*]

doldur- (*-i*) Dolu hale getirmek:
başını sümbüllerini kırparıḡ
kırparıḡ d.-uruḡ torbaya II-209;
filankese bu kab d.-ulurdi III-34;
toḡum şallarını d.-urduḡ III-158; o
gün ola dana doluḡ d.-am IV-190;
men d.-irdım hülya çekirdi dama V-
6; *o ḡeybeyi d.-ir, atir atın sırtına*
dolanir VII-4; yüngül olan zaman
bi daha d.-irdi VII-66 [doldur- <
ET *toltur-* < *tol-* ‘dolu hale
getirmek, doldurmak’ Clauson
1972: 495a: DLT *toltur-*
‘doldurmak’, Çağ. toldur- ay., Kıp.
toldur-/doldur- ay.]

doldurma *a.* Dolu hâle getirme: *dedi giderem dere d.+ya mustafaya XII-232 [doldurma < *dol-dur-ma.]*

dolğun *a.* Dolarak biçimi yuvarlaklaşmış, iri: *en temiz en d. buğda közerde olurdi IV-230 [dolgun < *TT dol-gun.]*

doli *sf.* Dolu: *dedi bu kemer d. altındır bağliyacahsan II-426; sandığımı amcam gızinan geynim gızı getirdiler ellerinde o gedde ki içi d.+di IX-3 [dolu < Osm. dolu ‘dolu’: ET toli < töl- ‘dolu’ a.m., bkz. Clauson 1972: 491b-492a: Uyg. tolu ‘dolu’, DLT tolu ay., KB tolu ay., Çağ. toli/tolu/tola ay., Kıp. tolu ay.]*

dolma *a.* Tavuk, kuzu gibi hayvanların veya biber, domates vb. sebzelerin içine pirinç ve başka şeyler doldurularak pişirilen yemek: *üş dört dene den biraşurdım yarpağın arasına d. ederdik II-460 [dolma < *dol-ma; krş. Osm. dol- ‘dolmak’: ET töl- ‘dolmak’ < tō- a.m., bkz. Clauson 1972: 491a: Uyg. tol- ‘dolmak’, DLT tol- ay., KB tol- ay., Çağ. tol- ay., Kıp. tol- ay.]*

domadez *a.* Domates: *buranın d.+i yetişirdi karpuzi yetişirdi III-126 [domates << Rum. domata < İt. tomata < İsp. tomata Tietze 2002: 843b.]*

don- (*nsz*) Donmak: *tüküresen tükürük d.-ar éle düşer yere éle bi savuğdur II-326; ‘ölmek’ he d.-di he éle II-256 [don- < ET toñ- ‘donmak’ Clauson 1972: 515a: DLT toñ- ‘donmak’, Çağ. toñ- ay., Kıp. ton- ay.]*

don *a.* Don: *ellerim yapuşurdi bütün naylonlara kapılara donardım o d.+un içinde karıştırdım V-220 [don < ET toñ ‘don’ Clauson 1972: 513a: DLT toñ ‘don, donmuş’, Kıp. toñ ‘don, buz’.]*

doro dodo *sf.* Suratsız, kaba, çirkin: *maraz ala o d. d. şikilin IV-278 [doro dodo < yansıma.]*

dost *a.* Sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılan kimse, düşman karşıtı: *d.+larım güvene düşman küsene IV-191 [dost < Far. dōst ‘arkadaş; sevgili’ Steingass 1892: 544a.]*

doy- (*nsz*) Doymak, açlığı kalmamak: *patatezi yemeknen d.-amazsan* III-131; *diyir acımnan öldüm, gine d.-mir* VII-96 [*doy-* < ET *toğ-* ‘doymak’ Clauson 1972: 451a: Uyg. *toğ-* ‘doymak’, DLT *toğ-/toy-* ay., KB *toğ-* ay., Çağ. *tōy-* ay., Kıp. *toy-* ay.]

doyur- (*-i*) Karnını doyurmak: *orda beki seni d.-aḥ, san su bularıḥ şēederik* VII-92; *diyir ki gelin hele benim bu asgerimi d.-un, susuzdur getirin su vērin* VII-112; *bu nasıl padişahdır ki meni d.-abülmir, bu bi kişiyi d.-abülmir gahıp diyir* VII-119; *iki çüt öküz reşberliği insani d.-maz e mejbur kaldıḥ taş usdalığına işde* XII-29 [*doyur-* < **doy-ur-*.]

dög- (*-i*) Dövmek, canını yakmak: *reşit isminde bi müslimani d.-mişler* II-482; *yemeg için kesdiḥ diyir d.-diler vurdılar bizim oğlanın kafasını kırdılar* III-287; *öbür arḥadaşlari aḥşama ğede d.-erdi* VII-57; *bi taraf bir bi taraf bir artıḥ vurardıḥ kim kimi çoḥ d.-di kim kimi vurdısa* VII-58; ‘öğütmek’ *ğahıllar oni yēndiriller aşşaḡi işde d.-iller* X-15; IV-243; *ḡargada d.-*

dün mi getirem uni ‘tanelerini ayırmak’ *oni getiriller şeye tökeler, ağaşnan d.-eler, közer diyerdik biz* XI-2 [*döv-* < Oğz. *dög-* ‘dövmek, vurmak’ (DK 144-5, 146-12)→bkz. Ergin 1963: 94 < ET *tög-* ‘vurmak, cezalandırmak’ Clauson 1972: 477a: DLT *tög-* ‘(tuz vb. şeyleri) dövmek’ , Kıp. *tög-/tüg-/tüw-* ‘dövmek, demir dövmek, vurmak’.]

dögme *a.* Kaynatılıp kurutulduktan sonra dövülerek kabuğu çıkarılan buğday: *yarma d. yapa uşahlarım anasi* IV-241; *bedirhanalarda d.+mi töken* IV-103 [*dögme* < **dög-me*; krş. ET *tög-* ‘vurmak’ Clauson 1972: 477a.]

dögül- (*nsz*) Öğütülmek: *çullarda ḡurudurduḥ oni da yollardıḥ degirmana d.-ürdi d.-dükden sona* V-76; ‘kapı çalınmak’ *bişiriller ḡarşıya ḡoyıllar baḡıllar ḡapi d.-di* X-16; *ḡapi d.-ende baḡıllar ki bi tene adam geldi* X-16 [*dögül-* < **dög-ül-* < Oğz. *dögil-* ‘dövülmek, vurulmak, çalınmak’ (DK 63-5, 125-5)→bkz. Ergin 1963: 95; krş. ET *tög-* ‘vurmak, cezalandırmak’ Clauson 1972: 477a.]

dögüş *a.* Dövüş, kavga: *geldigi kimi bizimki m. d. dögüş diyir* II-489 [dögüş < *dög-üş.]

dön- *nsz* Dönmek, dolaşmak: *béle dolanir diyir d.-erdi* II-498; ‘geri gelmek’ *diyir gëtdim hërb başladı dehe d.-emedim* II-403; *gelirdik burda çift ederdik aħşam gine d.-erdik giderdik aħlada* VIII-37; ‘kendi etrafında dönmek’ *diyeller ne dib öküzi kimi gahmirsan d.-irsen d.-irsen yerinde* IV-36; ‘bir başka şeye geçmek’ *başta çorti gelin d.-ek pilava* IV-255; ‘yönünü çevirmek’ *d.-irdi, bu kez öküz düşirdi o agozun içersine yani o sıranın içersine* VII-72; *o d.-en zaman vëirdi ona o ona o ona o şedene gëde arħadan gine vurullardi* VII-155; *be nerye gidecek nerye d.-se uci ordadır* VII-161; ‘çekip çevrilmek’ *baħdım ki tarla sürmeknen öküznen bu işler d.-mez daş usdalıği yapdım* VIII-43 [dön- < Oğz. dön- ‘dönmek, geri dönmek, dolaşmak, çevrilmek’ (DK 279-2)→bkz. Ergin 1963: 95 < ET tön- ‘geri gelmek’ Clauson 1972: 515a: DLT tön- ‘Oğuz lehçesinde (bir yere) dönmek’, Kıp. tön- ‘dönmek’.]

dönder- (*-i, -e*) Döndürmek: *çihartdım bizim o keyişlerden sardım béle burdan tekrar arħadan d.-dim* VI-104 [döndür- < Kıp. dönder- ‘döndürmek, çevirmek’ < ET tönđer-/tonhtar- < tönit- ‘döndürmek, çevirmek’ Clauson 1972: 518b: Uyg. tonhtar-/tonđar- ‘döndürmek, çevirmek’, DLT tönđer- ‘bir şeyi ters çevirmek’, Çağ. tönđer- ay.]

dönüm *a.* Bin metrekarelik bir alan ölçüsü: *bizim ekin d. bitti* III-42; *bu sene de ekmişem yedi d. var* III-133 [dönüm < TT dönüm ‘bir çift öküzle bir günde sürülebilen arazi büyüklüğü’ < *dön-üm.]

dönüş *a.* Dönme işi: *her d.+de ağdaşda vëirdik mola* XII-274 [dönüş < *dön-üş.]

dörd *a.* Dört: *oni unuttum işde d. öküz koşallardi* V-260 [bkz. dört.]

dörpi *a.* Törpü: *kerki, buħçi, hızar, d. ağaşlari béle ilman etmeg için babam şe yapardi* V-124 [törpü < Kıp. törpi ‘törpü, eğe’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 106 < ET törpig < törpi- ‘törpü, eğe’ Clauson 1972: 533b: DLT törpig ‘törpü, eğe’.]

dört a. Dört sayısı: *kaş gün gidecek bu yolda mesela üç günlük d. günlük II-355; almaları béle d.+e bölellerdi, gelinin başına atallardi I-20 [dört < Oğz. dört ‘dört’ (DK 7-5, 115-9 ...)→bkz. Ergin 1963: 97 < ET tört ‘dört’ Clauson 1972: 534a-b: Uyg. tört ‘dört’, DLT tört ay., KB tört ay., Çağ. tört ay., Kıp. tört/dörd ay.]*

dört dörtlüg bs. Dört dörtlük, eksiksiz: *oğul uşağımız partoz vurardi, iş görerdi, çalışırdı, yani béle d. d. ortaya gelmeyipler, béle oğul X-59 [bkz. dört.]*

döşe- (-i) Sermek, yaymak: *partozi d.-yem harman edem IV-220 [döşe- < Osm. döşe- ‘döşemek’: ET töşe- ‘(yatak, döşek) sermek, yaymak’ a.m., bkz. Clauson 1972: 561b: Uyg. töşe- ‘döşemek’, DLT töşe- ay., Çağ. töşe- ‘döşemek, yaymak, sermek’, Kıp. töşe- ay.]*

dubaraçi a. Yalancı, hileci, dalavereci: *dekçi d., fırlıdağçi V-156 [dubaracı < dubara (Argo) “hile, yalan, dolan” < Far. dō-bāra/du-bāra ‘iki defa’ -dō/du ‘iki’ ve bāra ‘kere’ Tietze 2002: 864a ve*

Tü. +çi; krş. Far. du barābar ‘çift, ikiye eşit’ Steingass 1892: 540b.]

dul a. Eşi ölmüş veya eşinden boşanmış kadın ya da erkek: *kor ere kefinsiz d. ere duvahsız gidesen IV-262 [dul < Osm. dul ‘dul’: ET tul ‘dul’ a.m., bkz. Clauson 1972: 490a: Uyg. tul ‘dul’, DLT tul ay., KB tul ay., Çağ. tul ay., Kıp. tul ay.]*

dur- (nsz) Durmak, bir süre beklemek: *bu padişah d.-ir düşünir VII-110; ‘dayanamamak’ o ekmegin gohusunnan burda d.-amazdın III-129; ‘dinmek, kesilmek’ çekellerdi dama torpaği çekellerdi dama damci d.-a V-4; orda da d.-mayın gidin durnalar XII-4; gece oldi herb d.-madi II-325 [dur- < Kıp. dur- ‘durmak’ (KFT 393b/4)→bkz. Açar 1989: 973 < ET tur- ‘durmak’ Clauson 1972: 529b-530a-b: Uyg. tur- ‘durmak’ DLT tur- ‘durmak, çıkmak, yükselmek, ayakta durmak; kalkmak; zayıflamak’, KB tur- ‘durmak’, Çağ. tur- ay., Kıp. tur- ay.]*

durahlıh a. İstasyon, trenin veya bir aracın duracağı yer: *ne zaman d. olsa istasyona uğrasa gönderir*

adamini öteberi aldirir getirir barabar yirik II-89 [*duraḥlıḥ* < *durak* ‘durulan yer’ + *lık* < ET *turğak* < *tur-* ‘nöbet tutma yeri’ Clauson 1972: 529b: KB *turğak* ‘kapıcı, nöbetçi’.]

durdur- (-i) Durdurmak: *başka yerli mi bülminem bu işi d.-muş bu üç yüz tene baston işini d.-muş* VI-160 [*durdur-* < **dur-dur-*.]

duri *sf.* Duru: *denizde yıhardıḥ oni d. suda durilardıḥ kurudurduḥ tekrar gelirdik* V-179 [*duru* < Kıp. *duru* ‘saf, berrak’ (İH 19)→bkz. İzbudak 1936: 17 < ET *turug* ‘bulanık olmayan, berrak’ Erdal 1991 I: 210.]

durila- (-i) Durulamak, yıkanmış şeyleri duru sudan geçirmek: *d.-di kalmadı ne bit ne pire* XII-179; *oni duri suda d.-rdıḥ* V-179 [*durula-* < **duru+la-*.]

durmadan *zf.* Sürekli: *gözlerinin suyi d. aḥar* XII-79 [*durmadan* < **dur-madan*.]

turna *a.* Turna: *sökülün d.+lar sökülün* XII-1 [*turna* < ET *turna* ‘turna’ Clauson 1972: 551b: DLT

turna ‘turna’, KB *turna* ay., Çağ. *turna* ay., Kıp. *turna* ay.]

dursun *a.* Kişi adı: *gaḥdıḥ ayrilirdıḥ, reḥmetli ğeynanam ğeynatam bi de bizim d. eniḣde otirillardi* X-27

dursun çavuş *a.* Kişi adı: *d. ç., dango muḥammed yani bunar babamın o zamanki herb arḥadaḣlari* XII-419

durul- (*nsz*) Su duru hâle gelmek: *tökerdik içine artıḥ o su d.-urdi alırdıḥ çamaşıḥ yıhardıḥ* V-173 [*durul-* < ET *turul-* ‘tedirgin olmak, bezmek, iğrenmek’ Clauson 1972: 548a: Uyg. *turul-* ‘durulmak, sakinleşmek’, DLT *turul-* ‘işten, yemekten vb. şeylerden bıkmak’.]

durum *a.* Durum: *diyir dedi ğet baḥam bunnarın d.+i nedir* II-304 [*durum* < *YT *dur- um*.]

duvaḥsız *sf.* Duvağı olmayan: *kor ere kefinsiz dul ere duvaḥsız gidesen* IV-262 [*duvaksız* < **duvak+sız*; krş. Oğz. *duvaḥ* ‘duvak, kadının yüzünü kaplayan tül’ (DK 92-3 ...)→bkz. Ergin 1963: 98 ~ Kıp. *duvaḥ* ‘kadınların yüz örtüsü’ (İH)→bkz. İzbudak 1936: 17. Tietze 2002: 878a’ya göre Türk

dillerinde yaygın olan *tubağ/tumağ* ‘kürk kalpak’ kelimesinden. Eren 1999 124b’ye göre *tuğ* ve küçültme eki *+ak.*]

duvar *a.* Duvar: *evin d.+ının dibinde* II-187; *şimdiki bu d. var ya medrese d.+i, orayı da men yapmışam* VIII-49 [*duvar* < Far. *dīwār* ‘duvar’ Steingass 1892: 554b.]

duy- (-i) Duymak, işitmek: *mesela ezayi ilk defa d.-dun ahlata kirbite eza dendigini* IV-49; *elbet bi gün d.-ar dedi ğardaşın* IV-175; *d.-upsan he* VI-390 [*duy-* < Osm. *duy-* ‘duymak’: ET *tuy-* ‘sezmek, farkına varmak, hissetmek’ a.m., bkz. Clauson 1972: 567a: Uyg. *tuy-* ‘farkına varmak, sezmek’, DLT *tuy-* ay., Çağ. *tuy-* ‘anlamak’, Kıp. *tuy-* ‘farkına varmak, bilmek’.]

duyği *a.* Duygu: *o his mende vardı o d.* VI-76; *şimdi demeg istedigim meslegin insanın içinde bi d. var çeşitli d.+lar var* VI-201 [*duygu* < *YT *duy-gu.*]

duyul- (*nsz*) Duyulmak: *çenklerin sesi burdan d.-a* IV-217 [*duyul-* < **duyul-*.]

dü^e *a.* Dua: *bunnar da d.+leri* IV-266; *demiş nece demiş bele, o da demiş ki onnarın d.+si bambaşğa* IX-74 [*dua* < Ar. *du^eā*’ -/d^ew/ kökünden- ‘Tanrı’ya yakarma, çağırma, davet’ Steingass 1892: 527b.]

dü^e et- *bf.* Dua etmek: *demiş ana teyze ele man d. e.-di, ele man d. e.-di* IX-73 [*dua* < Ar. *du^eā*’ ve Tü. *et-*.]

düdükli *a.* Düdüklü tencere: *düdükli çıhdi el vurmaz çölmege* XII-200 [*düdüklü* < **düdük+lü*; krş. Kıp. *düdük* ‘düdük’ (Tuhf. 15b-8)→ bkz. Atalay 1945: 166b < ET *tütek* ‘boru’ < *tüte-* ‘püskürtmek’ Clauson 1972: 455b.]

düğe *a.* Düve, boğaya gelmemiş iki üç yaşında dişi dana: *bizim o sari d. nahırdan gelmeyip* SE [*düğe* < ET *tüğe* ‘yarı büyümüş dana, buzağı; düve’ Clauson 1972: 478b: DLT *tüğe* ‘düve’, Kıp. *tüğe* ‘cariye’. Ayrıca bkz. Bläsing 2011: 7-26.]

düğün *a.* Düğün: *esgi d.+ler davul zurnadi, defdi* XII-83; *un gün un beş gün diyende d.+ümi yapillar* I-12; *vala men d. yapacağam* III-61

[*düğün* < Kıp. *düğün* ‘evlenme meclisi’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 36 < ET *tügün* ‘düğüm’ Clauson 1972: 484a: Uyg. *tügün* ‘düğüm’, DLT *tügün* ay., KB *tügün* ay., Çağ. *tügün* ay., Kıp. *düğün* ‘düğün töreni’. Räsänen 1969: 488b’ye göre *doy/toy* ve *gün*.]

dünya a. Dünya: *diyir dedi d.+da zetemenin bi gızım vardı* II-395; *d.+da en büyük varlık can sağlığı* III-144 [*dünya* < Ar. *dunyā* ‘dünya’ Steingass 1892: 539a.]

dürüf a. Sima: *éle d.+i man tanıdık gelir ama* SE [*dürüf* < Ar. *zarf* ‘güzellik, zarafet; dış yüz; (gram.) zarf’ Steingass 1892: 539a.]

düş- (nsz) Düşmek: *néce orda birden yénirem, d.-irem, bi de şıh ‘emer vay dedi gelin d.-di aşağı* I-17; *diyir bahdım ki bi tenesi d.-di* II-275; *vursan d.-se bu yana ya da diger yana sen gëtdin* II-440; ‘fiyat indirmek’ *şimdi onnar bah para peşin vëririk d. müş derlerse d.-meginen* VI-127; ‘girmek’ *dönirdi, bu kez öküz d.-irdi o agozun içersine yani o sıranın içersine* VII-72; ‘yola çıkmak’ *o d.-di bu tarafa biz d.-dük bu tarafa geldik*

işde béle gurban olam X-72 [*düş-* < ET *tüş-* ‘düşmek’ Clauson 1972: 559a-b: Uyg. *tüş-* ‘düşmek’, DLT *tüş-* ay., KB *tüş-* ‘düşmek, inmek’, Çağ. *tüş-* ay., Kıp. *tüş-/düş-* ‘düşmek’.]

düşembe a. Pazartesi: *d. günneri bağ suvaranım* IV-90 [*düşembe* < Far. *du şambah* Steingass 1892: 545a]

düşman a. Düşman, hasım: *néceğardaş gızı değil d.+dır éldir* IV-172; *türklüğe otağsın d.+a mezar* VIII-64 [*düşman* < Far. *duşman/duşmān* ‘düşman’ Steingass 1892: 526b.]

düşman ol- bf. Düşman olmak: *d. o.-mağ için yoğdur ki sebep* IV-181 [*düşman ol-* < Far. *duşmān* ve Tü. *ol-*.]

düşün- (-i) Düşünmek: *babama soyun soyun diyiller babam arada bişe d.-ir* II-129; *feket eskisi kimi değil ya d.-ebiliyor musun* III-58; *kendisinnen d.-üp yapmağ yoğ* VI-78 [*düşün-* < Çağ. *tüşün-* < **tüş-* ‘aklından geçirmek’ Räsänen 1969: 507b ~ Tietze 2002: 896a. Krş. ET *tüş-* < *tüş* ‘rüya görmek, hayal

kurmak' Clauson 1972: 561b: Uyg. *tüşe-* 'rüya görmek', DLT *tüşe-* ay.]

düşünce *a.* Düşünce: *usdanın yanında görmemişem kendi d.+mle düşünirem oni göstere göstere VI-73 [düşünce < *düşün-ce.]*

düşünme *a.* Düşünmek işi, tefekkür: *eğer kendi d.+mle eğer başka yerde görmemle oni fırsatım olduğu geder VI-48 [düşünme < *düşün-me.]*

düşür- (-e) Düşürmek: *ële bi zalım eve meni d.-di ki IX-1 [düşür- < Kıp. düşür- 'düşürmek' (KFT 116a/14)→bkz. Açar 1989: 975 < ET tüşür- 'düşürmek' Clauson 1972: 566a-b: Uyg. tüşür- 'düşürmek', DLT tüşür- 'düşürmek, indirmek', KB tüşür- 'düşürmek', Kıp. tüşür- ay.]*

düz- (-i) Düzene koymak, sıralamak: *bële etrafına d.-erdik tiklerdik yani fazla rüzgar almasın diye III-184 [düz- < Oğz. düz- 'düzmek, koşmak, tanzim etmek, tertip etmek, tedvin etmek' (DK 6-6 ...)→bkz. Ergin 1963: 101 < ET tüz- 'düzmek, düzeltmek' Clauson 1972: 572b-573a: Uyg. tüz- 'düzmek, düzene koymak', DLT*

tüz- ay., KB *tüz-* ay., Çağ. *tüz-* ay., Kıp. *düz-* ay.]

düz *a.* Düzlük alan: *ba'zen de eşşeg yoncası vardı bizim bu d.+lerde III-204; sahabsız kızılar bi oldı d.+de IV-185 [düz < ET tüz 'düz, düzey' Clauson 1972: 571b-572a: Uyg. tüz 'düz, düzey', DLT tüz 'düz; eşit, denk', KB tüz 'düz, düzgün', Kıp. tüz 'düzey, denk, eşit'.]*

düzel- (nsz) Düzelmek, düzgün işlemek: *tenezzül etmemekle d.-mez bu memleket VI-321; 'iyileşmek' bu göz bële sağaldı, d.-di, ne çekmişik, ne çekmişik I-89 [düzel- < *düz+el-.]*

düzeltil- (-i) İyileştirmek: *benim bu şeyimi kim d.-irse ben bütün servetimi sarayımı efendim ma'kame verecegem VI-285 [düzeltil- < *düz+el-t-.]*

düzeltil- (nsz) Düzene konulmak: *evet bi yanlışlıh var bu yanlışlıhlari bu kur'anın emirleriyle d.-eceg VI-319 [düzeltil- < *düz+el-t-il.]*

düzen *a.* Düzen, yönetim: *bitmiş d. bozılmış osmanlida II-359 [düzen < *düz-en.]*

düzenli *sf.* Düzenli, tertipli, muntazam: *baħıram camilerde de var feket d. oħunmir* VI-208 [düzenli < *düz-en+li.]

düzgün *zf.* Düz, tek bir çizgide: *ħarolun marcını tutan çubuhnan eline vururdi, niye sen d. ekmirsen, kesig bıraħırsan* VII-68 [düzgün < *düz-gün.]

düzlen- (*nsz*) Düzelmek: *bunnar kur^canla d.-ecek, biz kendimiz yaşıyacağız* VI-322 [düzlen- < *düz+le-n-.]

°ebdes *a. din b.* Abdest: *°ebdes suyun elen peşkirin vèrir* IV-156 [abdest < Far. *āb-dast* ‘abdest’ Steingass 1892: 6a.]

°ecel *a.* Ecel, vâde: *gözünün ğarşında ilacı işdim oldu ki allah °e.+ini getirmemişdi* VII-27 [ecel < Ar. *acal* ‘erteleme; ecel, akıbet’ Steingass 1892: 18a.]

°ecemilig *a.* Acemilik, toyluk: *dedim ya °e. vardi buni yapmaħ isdirem buni* VI-72; ‘askerlikte ilk zamanlar’ *°e.+i izmirde yapdıħ* III-210 [acemilik < Ar. *°acamī* ‘yabancı; arapça bilmeyen kimse;

fars’ Steingass 1892: 837b ve Tü. – lik.]

°ehd et- *bf.* Söz vermek, ant içmek: *°e. e.-mişem bi қоç ħurban edem* IV-127 [ahd et- < Ar. *°ahd -/°hd/* kökünden- ‘emir; tembih; hoşlanma; söz verme’ Steingass 1892: 874a ve Tü. et-.]

°eħraba *a.* Akraba: *bèle arħadaşlarımızın °e.+mızın arħadaşlarımızın* III-104 [akraba < Ar. *aħribā* ‘akraba, arkadaş; dost’ Steingass 1892: 87a.]

°eli oħulu *a.* Askerde okuma yazma öğretilen yer: *menim oħuma yazmam var ama asgerde °e. o.+nda örgendim* VII-50

°emel *a.* Âmel: *riya ħarışdı mi o ilmin o °e.+in faydası yoħ* VI-301 [âmel < Ar. *°amal* ‘çalışma; yapma; iş, hareket’ Steingass 1892: 867a.]

°emerihan bezi *a.* Amerikan bezi, pamuktan düz dokuma, kaput bezi: *°e. b. he °emerihan bezi alirdıħ hem köynek tikirdik* V-132 [amerikan bezi << Fr. *américain* TÜR S 114a ve Tü. bez.]

°emişk *a.* İkinci kez biçilen yonca: *éyi suvarmayınca °e. olmadı* SE [*°emişk* < Ar. *°amş* ‘nesne olma; uygun, tam’ Steingass 1892: 867a.]

°ereb *a.* Arap ırkı: *tirendedik, tiren dedi o zaman °e.+ler geçmişti ingiliz eline* II-75; ‘hizmetçi, köle’ *bi °e. bunarın elinin karşında* VII-16 [*arap* < Ar. *°arab* ‘arap, arap ırkından olan; arabistan’ Steingass 1892: 842a.]

°eşiret *a.* Geniş aile topluluğu: *ermeniyi esger vurmadi pek, he °e.+ler yapdi hep ermeniyi o vahıt bunnar vurdilar buni çoğ şedi* II-114 [bkz. *aşiret*.]

°eyni *a.* Aynı: *diyir °e.+sini yapdıñ parayi vérdik kayığa mindik suyi gëşdik* II-167 [*ayni* < Ar. *°ain* ‘göz; bakış; akan (su)’ Steingass 1892: 876b ve Far. izafet eki *-i*.]

°ezazul *sf.* Yaramaz: *ne °e. bir çocuhsan* SE [*°ezazul* < Ar. *°azāzil* ‘şeytan, kötü ruh’ Steingass 1892: 846b.]

°eziz *a.* Aziz, mübarek: *bu °e. ayda bah kedir gecesidir annadın kedir gecesinin anlamını bülsek* VI-370

[*aziz* < Ar. *°aziz* ‘mükemmel; nadir, kıymetli, seçkin’ Steingass 1892: 848a < Ar. *°izzat* ‘üstün ve yüce olmak’ Steingass 1892: 847a.]

°eziz ğardaşım *a.* “Sevgili kardeşim” anlamında bir seslenme sözü: *°e. ğ. bizi doğruluğ, dürüstlük, allahın emirleri* VI-333; *şimdi °e. ğ. demeg istedigim* VI-355 [*aziz kardeşim* < Ar. *°aziz* ve Tü. *kardeş*.]

ebelig *a.* Ebelik: *işde e. ederdı çocuhlarımızı alırdı* V-269 [*ebelik* < **ebe+lik*; krş. Oğz. *ebe* ‘anne’: a.m., bkz. ET *aba/apa/ebe/epe* ‘ata, dede, baba, anne, dayı, teyze, ebe’ Clauson 1972: 5a-b: Uyg. *apa* ‘ata’, DLT *aba* ‘baba’, Çağ. *ebe* ‘ata’, Kıp. *ebe* ‘anne’.]

ebleyizler *a.* Bir aile lakabı: *emiroğulları ve e. de var* XII-143

ecinni *a.* Cin: *evet o e.+lerin şeyinde* III-246 [*ecinni* < Ar. *cinnī* *-/cnn/* kökünden- ‘cinli, deli; bir tane cin’ Steingass 1892: 375a.]

efendime söliyem *bs.* Söz söylerken gerekli kelimeyi bulamayan bir kimsenin kullandığı bir söz: *geldim işde diyarbakır e. s. elazığ oralari*

bèle batman VI-96; *sade sana^c etde degildi, çiççilikde, ekinde, otda e. s. bèle bu* VI-96, 238 [*efendime söyleyeyim* < Rum. *efendi αυθεντης* (avténtis) ‘akrabalık terimlerinden önce saygı ve nezaket ifadesi’ Meyer 1998: 37 ve Tü. *söyle-*.]

efrad *a.* Bireyler: *hem aile e.+i hem de efendime söliyem o şeden bi hër bi fayda gelmez annadın* VI-367 [*efrat* < Ar. *afrād* (*fard*’ın çoğulu) ‘bireyler; kişiler’ Steingass 1892: 80b.]

ege *bağ.* Eğer: *e. zenginlik bahımınnan* III-123; *e. peşinde olan o adami tutamedise o adam gelirdi ayağını daşa vurardi* V-141 [*eğer* < Far. *agar* ‘eğer’ Steingass 1892: 90b.]

ëgen *a.* Yeğen: *kofi è.+ime yèsir oluram* IV-72 [*yeğen* < ET *yegen* ‘kızkardeşin çocuğu; dayı veya amca’ Clauson 1972: 912b-913a: Uyg. *yegen* ‘kızkardeşin oğlu’, Çağ. *yegen* ‘kızkardeşin çocuğu’.]

eger *bağ.* Eğer: *e. teknoloji bahımınnan, e. varlıh bahımınnan* III-123; *e. o ilminin şeyinnen hoşlaşıp bunnari yaratmasadi bizi*

her şeyi yaratmazdi VI-65 [bkz. *ege*.]

egil- (*nsz*) Eğilmek: *vula e. de öpeyim ah üzi de yanıh* IV-76; *koymduğın zaman alçağ habèle e.-ip ohiyacağsan* VI-207 [*eğil-* < ET *egil-* ‘bükülmek, eğilmek’ < *eg-* ‘dik olan şeyi ufki duruma yaklaştırmak; sert olan uzun şeyi zorlayarak bükmek’ Clauson 1972: 106b: DLT *egil-* ‘eğilmek, bükülmek’, KB *egil-* ay., Çağ. *ëgil-* ay., Kıp. *egil-* ay.]

egir- (*-i*) Yün, pamuk vb.ni iğ ile büküp iplik durumuna getirmek: *o çirki de elinnen e.-illerdi lop çul ha lop çul* V-20, *gine oni da çirkden e.-mişdik yapmışdıh* V-24 [*eğir-* < Kıp. *egir-* ‘eğirmek’ (Tuhf. 27a-13)→bkz. Atalay 1945: 167b < ET *egir-* ‘çevirmek, bir şeyi çember içine almak, dönmek, döndürmek’ Clauson 1972: 113a: Uyg. *ëgir-* ‘çevirmek, döndürmek’, DLT *egir-* ay., Çağ. *ëgir-* ‘dönmek, döndürmek’.]

egle- (*-i*) Durmak, durdurmak: *ula e.-yin burda* III-37; *e.-diler atlar gëtdiler ğarmuç çayının kinarına* III-84 [*eğle-* < TT *eğle-*

‘durdurmak, geciktirmek, oyalamak’ Tietze 2002: 920b.]

huy, tabiat, mizaç’ Steingass 1892: 26b.]

eğitim yeri *a.* Eğitimin yapıldığı mekan: *e. y.+m balıkesir VI-32* [eğitim yeri < eğitim ve yer.]

eğsan usda *a.* Kişi adı (İhsan Usta): *o doğrama yapan e. u. vardi allah razı olsun VI-59*

eğali *a.* Ahali, oturan: *oranın e.+si hep kürtçe konişillar II-4* [ahali < Ar. *ahālī* (*ahl*’in çoğulu) ‘ahali, üzerinde yaşayanlar; insanlar, aileler’ Steingass 1892: 123b.]

ejder *a.* Kişi adı: *gece de e.+nen celalgil gelillerdi şıh heyderin armudunnan götürüllerdi XI-10*

eğbab *a.* Ahbap: *bahıp da şad olsun hemşeri e. IV-137* [ahbap < Ar. *ağbāb* (*ğubb*’un çoğulu) ‘sevgililer, arkadaşlar, dostlar’ Steingass 1892: 19b.]

ek- (-i) Ekmek: *eskiden bi bahçe e.-erdik III-126; e.-ellerdi işde ele oğlum V-262* [ek- < ET ek- ‘bir şey ekmek’ Clauson 1972: 100a: DLT ek- ‘ekmek’, Çağ. *ék-* ay., Kıp. *ek-* ay.]

ehemmiyet ver- *bf.* Önem vermek, değer vermek: *insanlar ki o zaman insanların arasında onnara kimse e. v.-mezdi VI-268,69* [ehemmiyet ver- < Ar. *ahamm* ‘çok önemli, pek mühim’ Steingass 1892: 126a ve mastar eki -iyyat ve Tü. ver-.]

ekin *a.* Hububat bitkisi: *seğkenin başında e. biçem IV-219; dediler daha e.+ler ağardı II-206* [ekin < Oğz. *ekin* ‘ekin ekilen yer’: ET *ekin* ‘ekin’ a.m., bkz. Clauson 1972: 109a-b: Uyg. *ekin* ‘ekin’, Çağ. *ekin* ‘ekili yer, arazi’, Kıp. *ekin* ay.]

eğlak *a.* Ahlāk, huy: *peygamberimizin e.+iyle, bi mucize gösterdi inanmadılar VI-324; onun güzelliği onun e.+i VI-375* [ahlāk < Ar. *ağlak* (*ğulğ/hulğ*’un çoğulu) ‘doğa,

ekmeğiyile oyna- *dey.* Geçim kaynağını tehlikeye düşürmek: *bi bölük teslim oluyor benim e.+imle o.-ma II-291* [bkz. *ekmek* ve *oyna-*.]

ekmeg *a.* Ekmek, hamurun pişirilmesiyle elde edilen yiyecek:

e. yığdıh II-186; *bunnar e.+leri* yıllar VII-15 [*ekmek* < ET *etmek/ötmek* ‘ekmek’ Clauson 1972: 60a: Uyg. *ötmek* ‘ekmek’, DLT *etmek* ay.]

ekrem *a.* Kişi adı: *bi gün de* *geynenam oğlan yatir e. yatir sen* *gét yamlara suvar al ge, gâhdım* *gétim, o zaman yol mol vardı mi* *şimdi yol oldi* I-94

ekseri *zf.* Genellikle: *köyde yoğdi o* *zaman hoca yoğdi, hem de ekseri* *dışarıda oğunurdi yani, oğuma эле* *olurdi yani* II-27 [*ekseri* < Ar. *akşar* ‘çok, daha çok’ Steingass 1892: 89a ve Far. izâfet eki *-i*.]

ekseriyet *a.* Çoğunluk: *e. benim* *yapdıgım evler binaların* *pencereleri dışa doğri çıkıntılıdır* *korneşlidir* XII-23 [*ekseriyet* < Ar. *akşar* ve *mastar* eki *-iyyat*.]

ekseriyetle *zf.* Genellikle: *ekseriyet* *benim yapdıgım evler binaların* *pencereleri dışa doğri çıkıntılıdır* *korneşlidir e.* XII-23 [*ekseriyetle* < **ekseriyet* ve araç hâli eki *+le* kalıplaşması.]

el *a.* El: *o da olmasadi e.+inde gine* *ğalsın e.+en geçen zaman* *getirirsın III-64; yağaladı mi kimin* *e.+inde yağaladisa o gâhirdi o* *onun yerine oturirdi* VII-156; *bi* *ağaş e.+lerine büyük bi ağaş* *alıllardı, bi top onunla vurallardı* VII-170; *sandığımı amcam gızınan* *geynim kızi getirdiler e.+lerinde* IX-2 [*el* < Oğz. *el* ‘el’ (DK 15-3 ...)→bkz. Ergin 1963: 103 < ET *elig* ‘el, ön kol’ Clauson 1972: 140b-141a: Uyg. *elig* ‘el’, DLT *elig* ay., KB *elig* ay., Çağ. *elik* ay., Kıp. *el* ay.]

ël *a.* Yer, yurt, ülke: *menim oğlum bi* *tenedir bu e.+de* IV-63; *işda diyor* *ya yemen e.+lerinde veysil karani* VI-296; *malazgirt e.+inden tatar* *gaziden* XII-5 [*ël* < ET *ël* ‘ülke, diyar, bölge’ Clauson 1972: 121b-122a-b: Uyg. *ël* ‘ülke, diyar’, DLT *ël* ay., KB *ël* ay., Çağ. *ël* ‘halk’, Kıp. *el* ‘il, ülke, halk’.]

ël âlem *bs.* Herkes, yabancılar: *bunnar* *kimin diye e. ā. sorsun* IV-213 [bkz. *ël* ve *âlem*.]

el arabasi *a.* Elle sürülen taş, toprak vb. taşımaya yarayan, tek tekerlekli ve iki kollu, küçük araba: *ordan e.*

a.+nan çihardasan ki o davarın altını götüresen tökesen V-12 [bkz. el ve araba.]

el at- *bf.* Bir şeyi almak için elini uzatmak: *e. a.-di meni kolumnan tutdı I-17, 18; o e. a.-amaz kendisi e. a.-amaz III-230 [bkz. el ve at-.]*

el cilasi *a.* Bir şeyi parlatmak için kullanılan kimyasal bileşik: *o zaman e. c. vurallardi gözel olurdi ama motif yoh VI-100 [el cilası < Tü. el ve Ar. cilā'.]*

el degirmani *a.* Kahve, buğday, nohut vb. taneleri kol gücüyle öğüten araç veya alet: *oni e. d.+nan çekeller II-210 [bkz. el ve degirman.]*

el vur- *bf.* Elini sürmek: *düdükli çihdi e. v.-maz çölmege XII-200 [bkz. el ve vur-.]*

elbet *zf.* Elbette: *e. bi gün duyar dedi ğardaşın IV-175; insandır zavalli yatacağ e. IV-182 [elbet < Ar. al-batta 'kesinlikle, muhakkak' Steingass 1892: 92a.]*

elbise *a.* Giysi: *babama soyun diyiller ki babami vurduğdan sora e.+lerini alalar kan olmiya, babamın*

e.+lerini götüreler II-128; erkek e.+si giydirdim II-383; üsdümüzi e.+lerimizi keserdik V-186 [elbise < Ar. albisa (libās'ın çoğul şekli) 'giysiler'; bkz. Ar. libās 'giysi' Steingass 1892: 1116a.]

elcevaz *a.* Yer adı: *e. köyidir II-8*

elde et- *bf.* Öğrenmek: *kur^eeni e. e.-dim nişanlıken görğdum oğumadım babamgil şetmediler V-109; 'bir şeye sahip olmak' her ne yapirsa bayani e. e.-ebülmir VII-182 [bkz. el ve et-.]*

ële *sf.* Öyle: *şimdi è. şeler yoh artıh XII-43 [öyle < *o ile > ö ile; krş. Oğz. ayla 'öyle': ET ayla 'öyle, o şekilde' a.m., bkz. Clauson 1972: 272a-b: DLT ayla 'öyle', Çağ. ayla ay., Kıp. alaydır 'öyledir'.]*

ele geçir- *bf.* Elde etmek, sahip olmak: *o askerye paltolarını e. geçirirdik III-188-89 [ele geçir- < el ve geçir-.]*

elek *a.* Elek: *onun perleri hem e.+i vardi bële elerdi buğdayi hem de savururdi giderdi, işde onnan uğraşırđıh II-61 [elek < Kıp. elek 'elek' (Tuhf. 34a-11, 49a-8)→bkz.*

Atalay 1945: 168b < ET *élgek* < *élge-* ‘elek’ Clauson 1972: 143a: Çağ. *élek* ‘elek’, Kıp. *elek* ay. Kaçalın 2011: 934’e göre *élig+e-* olmalıdır.]

eleman *a.* Çalışan: *hani bizim gücümüz var e.+larımız var oti biçirdi* III-36 [*eleman* << Fr. *élément* TürS 785b.]

elen- (*nsz*) Elekle elenmek: *sora da e.-irdi artlanırdi onnan sora çekilirdi pilavlığını ayri çıhardırdıh* V-77 [*elen-* < **ele-n-*; Kıp. *elen-* ‘elenmek’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 10 < ET *élge-* ‘elemek’ Clauson 1972: 143a.]

elese *zf.* Öyleyse: *e diyir madem é. ekmegi ye biz yatahlara girdigimiz zaman* VII-14 [*öyleyse* < **öyle+ise.*]

élgızı *a.* Gelin: *é.+nın rehedini de bozdun* IV-45 [*elkızı* < **el* ve *kız.*]

elḥamdulillah *a.* Bir şükür sözü: *bugünkü nimet çoḥ e.* VI-245; *e. kur^can şifadır* VI-358 [*elḥamdulillah* < Ar. *al-ḥamdu li’llāhi* “allaha hamd olsun”.]

eli ayağı iş tut- *dey.* Beden gücü yerinde olup o işi yapma becerisine sahip olmak: *ne totabasan kaldır éle totaba e. a. i. t.-maz* IV-283

eline geç- *dey.* Edinilmek: *eskiden çarlıḡ giyerdik misali éle herkésin e. g.-mezdi çarlıḡ* III-298-99 [*ele geç-* < *el* ve *geç-*.]

elini kaldır- *bf.* Dua etmek için ellerini yukarı doğru açmak: *ondan e. k.-ir diyir kürtçe diyir oni bülminem ya rabbi san ayandır* VI-308 [bkz. *el* ve *kaldır-*.]

elinin altında *a.* Emrinde, hizmetinde: *elinin ġarşında bi ^cereb bunnarın e. a. çalışır* VII-17 [bkz. *el* ve *alt.*]

elinin ġarşında *a.* Emrinde, hizmetinde: *e. ġ. bi ^cereb bunnarın elinin altında çalışır* VII-17 [bkz. *el* ve *ġarşı.*]

elinnen düşme- *dey.* Bir şeyle sürekli ilgilenmek: *o aci ciġara d.-mir e.* IV-66 [*elinden düşme-* < *el* ve *düş-*.]

elinnen gel- *bf.* Yapabilmek, başarabilmek: *e.+mnen g.-digi ġede*

hemen hemen VI-76 [bkz. *el* ve *gel-*.]

elinnen iş çıhma- *dey.* Beceriksiz olmak: *ële bi totaba gelindir hêç e. i. ç.-r* IV-284 [bkz. *el*, *iş* ve *çık-*.]

elleren sağlıh *bs.* Güzel yapılan bir işin sonunda söylenen iyi dilek belirten bir söz: *hergüştayi vuran e. s.* IV-74 [bkz. *el* ve *sağlıh*.]

elli *a.* Elli: *e. beş gece e. beş gündüz bizi götürdiler* II-451; *misali e. teneke e. ğod o zaman ğoddi teneke yohdi* III-166 [*elli* < Oğz. *elli* ‘elli’ (DK 218-7, 299-11)→bkz. Ergin 1963: 104 < ET *ellig* ‘elli’ Clauson 1972: 141a-b: Uyg. *el(l)ig* ‘elli’, DLT *ellig* ay., KB *ellig* ay., Çağ. *ellig* ay., Kıp. *elli* ay.]

elmas *a.* Elmas, değerli bir taş: *ha o zamanların o soğan ekmegi altın tasdaki e.+dan baldan daha datlidi* IX-15 [*elmas* < Ar. *al-mās* < EYun. *ağamas* ‘yenilmez’ *a* ‘olmayan’ ve *damaein* ‘yenmek’ Tietze 2002: 944b ~ Far. *almās* ‘elmas; cam; keskin’ Steingass 1892: 95a.]

em- (-i) Emmek: *anamdan e.-düm yumağ süd* IV-13 [*em-* < ET *em-*

‘emmek’ Clauson 1972: 155a: DLT *em-* ‘emmek’, Çağ. *em-* ay., Kıp. *em-* ay.]

eman dedirtirici *a.* Aman diletten: *öyle bir sultandır ki hem emin olucudur, hem e. d.+dir* XII-353 [*eman dedirtirici* < Ar. *amān* ‘güvende olmak, emin olmak; emniyet’ Steingass 1892: 97b ve Tü. *dedirtirici*.]

emek *a.* Bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücü, zahmet: *e.+im helaldır iki dünyada* IV-107 [*emek* < Kıp. *emek* ‘emek’ (Kİ)]→bkz. Caferoğlu 1931: 10 < ET *emgek* < *emge-* ‘acı, emek, zahmet; ağır iş’ Clauson 1972: 159a: Uyg. *emgek/emkek* ‘acı, emek, zahmet’, DLT *emgek* ‘acı, emek, zahmet’, KB *emgek* ‘emek, çaba, zahmet’, Çağ. *emgek* ‘emek, zahmet’, Kıp. *emgek* ‘zahmet, sıkıntı, bıkkınlık’.]

emekli ol- *bf.* Emekli olmak, aktif çalışma hayatını bırakmak: *yirmi beş sene imamlıh yaptım, onnan sora e. o.-dum orda başladım orda e. o.-dum* II-70, 71 [*emekli ol-* < **emek+li* ve *ol-*.]

emin *sf.* Güvenilir: *ismini o zaman muhammedi e. dedik* VI-330 [*emin* < Ar. *amīn* ‘güvenilir, sâdik’ Steingass 1892: 102b.]

emin ol- *bf.* İnanmak, güvenmek: *e. o.-asan şahitlerim var* VI-228 [*emin ol-* < Ar. *amīn* + Tü. *ol-*.]

emin olucu *a.* Kendisine güvenilen: *öyle bir sultandır ki hem e. o.+dur, hem eman dedirdiridir* XII-353 [*emin olucu* < Ar. *amīn* ve Tü. *ol-ucu*.]

emiroğulları *a.* Bir aile lakabı: *e. ve ebleyizler de var* XII-143

emür *a.* Emir, buyruk, komut, talimat, ferman: *o zaman yavuz selimin e.+iyle* XII-325; *elleri göskünde e.+en bahar* IV-161 [*emir* < Ar. *amr* ‘emir, buyurma, buyruk’ Lane I 1968: 96c.]

en *zf.* Başına geldiği sıfatların üstün derecede olduğunu gösteren kelime: *e. temiz en dolğun buğda közerde olurdi* IV-230 [*en* < ET *eñ* ‘en (derecelendirme zarfı)’ Clauson 1972: 166a: Uyg. *eñ* ‘en’, KB *eñ* ay.]

enişde *a.* Enişte: *gağdih ayrilirdih, rehmetli geynanam geynatam bi de bizim dursun e. otirillardi* X-27; *e.+n meni severdi, he vallah diyerdi arvat sen garşida gêt men de senin peşin sora gelem, men senin boyan baham o man yeter, he vallah* I-58 [*enişte* < Çağ. *enişte* ‘enişte’ Tietze 2002: 964b < Far. *angašta/angišta* ‘zengin çiftçi veya tüccar’ Steingass 1892: 115a.]

entari *a.* Kadın giysisi: *e muhdar efendi gadaların alam üç metre e. olmaz hêç olmazsa dört yaz man e. edem* XII-187 [*entari* < Kökü belli değildir. Krş. < Ar. *‘antarī* -meşhur kahraman *‘Antar’*ın isminden- ‘entari’ Dozy 1881 II: 180b.]

epeyi *zf.* Epey, uzun zaman: *allaha şükür orada da e. zaman çalışdım* VI-49; ‘çok’ *ondan e. aldılar* VI-146 [*epeyi* < *epey* ‘bir hayli, oldukça çok’ < *eyi* Tietze 2002: 969b’ye göre aslında ‘çok eyi’ olmalıydı, fakat maalesef eski kaydımız yoktur. 19. asırda bugünkü mânaları buluyoruz.]

er *a.* Rütbesiz asker: *çavuş ola te^clim vère e.+lere* IV-112; ‘koca, erkek’ *kor ere kefinsiz dul e.+e duvaşsız*

gidesen IV-262 [*er* < Oğz. *er* ‘er, adam, kişi, yiğit, erkek, koca’ (DK 2-2 ...)→bkz. Ergin 1963: 105 < ET *er* ‘er, adam, koca’ Clauson 1972: 192a-b: Uyg. *er* ‘er, adam’, DLT *er* ‘adam’, KB *er* ay., Çağ. *ër/ëren* ‘er, mert’, Kıp. *er* ‘er, adam, koca’.]

eram a. Dinlenme: *gece gündüz eylemiyerek e.* VIII-73 [*eram* < Ar. *ārām* ‘dinlenme, sessizlik’ Steingass 1892: 32b.]

erazi a. Arazi, tarla: *apartman kuranlar e. çalanlar* XII-408; *hani heliver otlağlar öküzleri birağullardi otlamaya e.+ye oturullardi* III-171 [*arazi* < Ar. *arāzi* (*arz*’ın çoğulu) ‘ülkeler, yerler’ Steingass 1892: 32b.]

erciş a. Yer adı: *birisi de e.+dedir allah bağışliya gelip* IX-10

ere ver- bf. Kızı evlendirmek: *kalıdı bi gün işda derse gidirem gine derse gidirem e. v.-dikden sora* V-97 [bkz. *er* ve *ver-*.]

ereb üryan a. Kişi adı: *hamzalıda e.* ü. IV-18 [Ar. *arab* ‘arabistanlı, arap ırkıdan olan’ Steingass 1892:

842a ve Ar. *uryān* ‘çıplak, yalın’ Steingass 1892: 846a.]

erhan a. Kişi adı: *bi gün de hatçenin e. diyir gëtdik partoz vurduğ* X-45

eri dul ol- dey. Dul bir kocaya varasın anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *gerdanın kurd ola e.+n d. o.-a* IV-264 [*eri dul ol-* < **er, dul* ve *ol-*.]

erig tök bf. Erik toplamak: *erigin başında yatmışam, geynanam demiş gızım gahın allah aşkına demiş gız gëtdi e. t.-di nerede galdi* IX-36 [*erik tök-* < **erik* ve *tök-*]

erigaşi a. Döğme ve erik kurusuyla yapılan bir yemek: *dögmeden erigaşi yapardığ dögmeden bunnar* V-80 [bkz. *erik* ve *aş-*.]

erik a. Erik: *toplaram şilori e.+i babam* IV-25; *bizim burda ağlatda biz e. diyirik* V-54 [*erik* < Kıp. *erik* ‘erik’ (CC 106, 6)→bkz. Grønbech 1942: 92 < ET *erük* ‘çekirdekli meyve’ Clauson 1972: 222a: Uyg. *erük* ‘şeftali, kayısı, erik’, DLT *erük* ‘şeftali, kayısı, erik gibi meyvelerin genel adı’, Çağ. *ürk/erük* ‘erik, zerdali’, Kıp. *erük/erik* ‘erik’.]

erik degdiren *a.* Çekirgeden biraz büyük ve temmuz ayında ortaya çıkan uçan bir böcek: *sırtan e. d. yapuşıp* SE [*erik degdiren* < **erik* ve *deg-dir-en.*]

erkek *a.* Erkek, adam: *e. elbisesi giydirdim* II-381; ‘insan veya hayvanın erkek olanı’ *bızavlar çüt ola çütü de e.* IV-200; ‘mert, cesur’ *bu da ama çoğ e. bi adam* III-241; “eş, koca” *men teg yapdım herkeşin e.+i yapardi baban evde degildi* V-203 [*erkek* < ET *érkek* ‘erkek’ Clauson 1972: 223b-224a: Uyg. *erkek* ‘erkek’, DLT *erkek* ay., KB *erkek* ay., Çağ. *erkek* ay., Kıp. *erkek* ay. < **irk* ‘koç’ + *-ek* küçültme eki: Erdal 1991 I: 41.]

erkekligden düş- *bf.* Erkekliğini kaybetmek, hadım olmak: *ilaş iç e. d. ben inanam* VII-26 [*erkeklikten düş-* < **erkek+lik+ten düş-*; bkz. *erkek* ve *düş-*.]

erken *zf.* Erken, sabahın ilk saatlerinde: *sabbahman e. gağ ki kapının öğüne davarların otuni birağırdıh* V-218 [*erken* < **er+iken*; krş. Çağ. *er* ‘erken’ Räsänen 1969: 46, Tietze 2002:

971b < **ēr* ‘erken’ Tekin 1995: 181.]

erkizan *a.* Yer adı: *anama diyem эле bi melmeketi dolandi dedi e. gızı benim barmağımı gıjlayıp* X-38; *onnar bizden eyidi, ama e.+da yoğ* XII-296

ermenî *a.* Irk adı: *biz bele devam etdik gelirik mege e., e.+miş keşiş* II-91; *e o zaman er.+ler mesela taş usdalığı e.+lerden kalmadır* XII-38

ermenice *a.* Dil adı: *alet olarak mesela esasen bizim ahladda ahlad taş usdalarının tahımlari olsun çiftçi tahımlari olsun ekseriyeti e.+dir* XII-32

erte *a.* Sonra: *e.+si sene biçellerdi* II-44 [*erte* < ET *érte* ‘seher vakti; yarın’ Clauson 1972: 202b-203a: Uyg. *érte* ‘seher vakti’, DLT *érte* ay., KB *erte* ay., Çağ. *érte* ‘yarın, yarın sabah’, Kıp. *érte* ‘yarın’.]

erzurum *a.* Yer adı: *vandan döndüm e. ağıri oralari эле gëtdim* VI-86; *e.+a şehre gidirik* II-387

erzurum erkek mu^callim mektebi a.

Erzurum'da bir okul: *bugün kalenin şey var e. e. m. m. tarih mu^callimi abdurrahim şerif beygu dokuz yüz otuz iki senesinde ahlata gelmiş XII-338*

esbab a. Giysi: *iki günde üç günde bi*

denize çamaşır yıhamağa giderdik e. diyerdik V-180; o zaman e. yıhamağa giderdik V-181 [esbab < Ar. ašwāb (šaub'un çoğulu) 'giysiler' Steingass 1892: 16b.]

eser a. Ürün, yapı: *bin gizli e.+ler*

sağlarsın ahlata VIII-71; e ne bülüm gıhlarda ahladda her yerde e.+im var yirmi teneden fazla fırın yaptım XII-25 [eser < Ar. aşar 'sonuç, eser' Steingass 1892: 16a.]

esgi sf. Eski, yıpranmış: *orda*

gétidimde cami e.+di, camiyi sökdük bi te^cmir etdik ginen ağaşnan örtüük II-71; 'öncekiler, önce yaşamışlar' e.+ler öle toplanıllardi bi araya annatıllardi III-276 [eski < ET eski 'eski' Clauson 1972: 246b: Uyg. eski 'eski', DLT eski ay., KB eski ay., Çağ. eski ay., Kıp. eski ay.]

esgiden zf. Eskiden, geçmişte,

*önceden: ne bülem oğul e. bëledi X-58; e. vardi yani e. olirdi bële şeler e. misali böyükler bililler III-273; he bële e. vardi e. vardi e. onnari gören çoğ vardi şimdi yoğdur III-261 [eskiden < *eski+den.]*

esgik a. Eksik, noksan: *evüzden*

*tabağızdan ekmek e. olmiya III-232 [eksik < *egsü- fiili ve +k sıfat eki; bkz. ET egsük < egsü- 'eksik, yetersiz' Clauson 1972: 116b: DLT egsük/eksük 'eksik', Çağ. öksük ay., Kıp. eksük/eksik ay.]*

esgik etme- bf. Eksik etmemek: *ben*

heç bi zaman üçün sen ölene geder siz ölene geder sizin rızkınzi e. e.-miyecem VII-201 [bkz. esgik ve et-.]

esir ol- bf. Esir düşmek, tutsak olmak:

e. o.-miş, şehid olmuş baba gardaş XII-396 [esir ol- < Ar. asr-isāra 'esir almak' < Ar. asīr 'bağlı, esir' Steingass 1892: 61b ve Tü. ol-.]

esirlik a. Esir olma durumu: *herif*

gelir bağır ki lambalari yanir, herif kaş sene e.+den gelir bağır

lambalari yanir XII-412 [*esirlik* < Ar. *asīr* ve Tü. +*lik*.]

eski *a.* Önce, önceki: *şimdi e.+nin saygıları ahlattın e. ananesi* III-26; *e. zaman* V-222; ‘önce yaşanmış olaylar’ *işde e.+lerden herblerden anlatırlardı* III-8 [bkz. *esgi*.]

espri *a.* Espri, nükte: *o gede hoş olir diyir o da e. yapir* II-250 [*espri* << Fr.*esprit* TürS 820a.]

eş- (*nsz*) Bükme, kıvrımak: *ba^czen palağdan e.-erdik* III-204; *oni çavnan elimiznen e.-erdik otları bağlardıh* III-206; *gacığ gezilden keçi yüninнен gezilden eşellerdi örellerdi boyallardi rengarenk* IV-204; ‘ip bükme’ *çıhardıh damlara teşinen e.-erdik çorap tohiyah* V-25; *işda bu lop çulların tellerini e.-erdik egirirdik* V-26, *dönerdin oni da e.-erdik ona da e.-irik diyerdik e.-erdik vèrirdik* V-29 [*eş-* < Çağ. *ēş-* < *ēš-* ‘eşmek, bükme, iki ipin uçlarını birbirine bağlamak’ Kaçalın 2011: 938 < ET *eş-* ‘eşmek’ Clauson 1972: 255b.]

eş dost *a.* Tanıdıklar: *selam vèrir e.+e d.+a* XII-251 [*eş dost* < ET *ēš* ‘eş,

yoldaş’ Clauson 1972: 253b ve Far. *dōst*.]

eşekçi *a.* Eşeklerle yük taşımacılığı yapan: *sora o zaman ahladın ekseriyeti af buyrun e.* XII-297 [*eşekçi* < **eşek+çi*; krş. ET *eşgek* < *eş-* ‘eşek’ Clauson 1972: 260a-b: Uyg. *eşgek* ‘eşek’, DLT *eşgek* ay., Çağ. *ēşek* ay., Kıp. *eşek* ay.]

ēşit- (*-i*) İşitmek, duymak: *yani men gendisinnen è.-medim* II-434; *yavuz selim çaldıran herbinnen zaferle dönerken ahladlılar è.-mişler ki yavuz selim çaldıran herbinnen dönüyor* XII-326 [*işit-* < Kıp. *eşit-* ‘işitmek’ (CC 1, 4; 72, 74)→bkz. Grønbech 1942: 94 < ET *eşid-* ‘işitmek, duymak, dinlemek’ < **eş-* ‘işitmek’ Clauson 1972: 257b-258a: Uyg. *eşid-* ‘işitmek’, DLT *eşid-* ay., Çağ. *ēşit-* ay., Kıp. *eşit-* ay.]

eşkere *zf.* Açık, belli: *ële her şeyi e. sölir hêç gorhmir* SE [*eşkere* < Kıp. *eşkere* ‘âşikâr, açık’ (Tuhf. 28a-10)→bkz. Atalay 1945: 170b < Far. *âşkâr/âşkârâ/âşkâra* ‘belirgin, açık’ Steingass 1892: 65b.]

eşo a. Kişi adı (Ayşe): *e. e. dedin
kudurdun* IV-43

eşşeg a. Eşek: *diyir dedi e.* II-221
[*eşek* < Oğz. *eşek* ‘eşek’ (DK 3-6,
9-11)→bkz. Ergin 1963: 107 < ET
eşgek < *eş-* ‘eşek’ Clauson 1972:
260a-b: Uyg. *eşgek* ‘eşek’, DLT
eşgek ay., Çağ. *eşek* y., Kıp. *eşek*
ay.]

eşşeg yoncası a. Üzerinde sarı
çiçekleri olan, hayvanların yemeyi
sevmedikleri acı bir ot: *ba^fzen de e.
y. vardi bizim bu düzlerde* III-204;
*bi de e. y.+lari var, e. y. derler bi ot
var sari çiçekli otlar* VIII-7 [*eşek
yoncası* < *eşek ve yonca*.]

eşşegoğlieşşeg a. Bir küfür ifadesi:
çekil karşımnan e. dedi XII-106

eşya a. Eşya: *menim birez e.+m vardi*
II-401 [*eşya* < Ar. *aşyā* ‘(şay’ ın
çoğulu) ‘şeyler, giysiler, etkiler’
Steingass 1892: 67b.]

et a. Et: *artıh e.+lerin de lezzeti yoh*
III-151 [*et* < ET *et* ‘vücudun adaleli
kısmı, et’ Clauson 1972: 33b: Uyg.
et ‘et, çiğ et’, DLT *et* ‘et’, KB *et*
ay., Çağ. *ét* ay., Kıp. *et* ay.]

êt- (nsz) Bir işi yapmak, etmek: *artıh
yarma ê.-dim dögme ê.-dim
koydum küpelere iki sene özüme bol
bol yedim* I-38 [*et-* < ET *êt-* (*êd-*)
‘düzene koymak, yapmak,
yaratmak’ Clauson 1972: 36b-37a-
b: Orh. *êt-* ‘düzenlemek, düzene
koymak, örgütlemek’, Uyg. *êt-*
‘hazırlamak, düzenlemek’, DLT *êt-*
‘düzene koymak, yapmak’.]

etek a. Dağın, tepenin alt bölümü:
e.+lerde otlar şen kızuların VIII-
61 [*etek* < ET *etek* ‘etek, uç, kenar’
Clauson 1972: 50a: DLT *etek*
‘etek’, KB *etek* ay., Çağ. *etek*
‘kaftanın eteği’, Kıp. *etek* ‘etek’.]

etki a. Sebep: *can sağlığının da
olmadığı bütün bütün bu illacların
hormonların e.+sindendir* III-125
[*etki* < *YT *et-ki*.]

etraf a. Çevre: *dedi e.+ini kim
süpüreceg* XII-66 [*etraf* < Ar. *aṭrāf*
(*ṭaraf*’ın çoğulu) ‘yanlar, kenarlar,
bölgeler’ Steingass 1892: 71a.]

ev a. Ev: *e.+in duvarının dibinde* II-
187; *bi tek babamın e.+ünün
bağında vardi* IX-78; *geliller
ahlada geliller bağıllar ki
e.+lerinde adamlar dolup kalir* X-

95 [ev < ET *ev* ‘ev, mesken, çadır’
Clauson 1972: 3b-4a: Uyg. *ev/ev*
bark ‘ev’, DLT *ev* ay., KB *ev* ay.,
Çağ. üy ay., Kıp. *ev* ay.]

ev barḥ *a.* Ev, mülk: *damci damci*
gelirdi ḥesürler allah o e. o b.
kalırdi bêle sular içinde V-1 [ev
bark < ET *ev barḥ* ‘hane, mülk; aile

ev qarısı *a.* Ev hanımı: *e. k. da bilmez*
ciddi diyirem IV-235 [bkz. *ev* ve
karı.]

ev sahabi *a.* Ev sahibi: *geçip*
gêdikden sora ṣe diyir ki e. s.+i,
konah sahabi diyir ki vezirim VII-
19 [ev *sahibi* < Tü. *ev* ve Ar. *ṣāḥib*
‘sâhip; yoldaş, arkadaş’ Steingass
1892: 778a.]

evini yıḥ- *bf.* “Kendini mahvetmek,
yıkma” anlamında kullanılan bir
söz: *diyir ben de ḡahdım e. y.-dım*
VII-26; “olumsuz bir durumla
karşılaştığında söylenen bir söz”
refai benim evimi yıḥdi VI-179
[bkz. *ev* ve *yık-*.]

evlad *a.* Çocuk: *vala men de küçüg*
geldim, böyüdük, e.+ımız oldi

böyüdük X-23; *e. için anodan*
güzelleme oḡluna IV-60 [evlat <
Ar. *aulād(walad*’ın çoḡulu)
‘oḡullar, çocuklar’ Steingass 1892:
121b.]

évle *a.* Öḡle: *onnar ṣimdi gelince,*
onnara dedi ḡahın gidin, ḡahın
gidin é.+den sona gelin VI-125;
ekmegimizi yerdik, öküzleri
suvarırdıḥ, tekrar koṣardıḥ é.+ye
gêder VII-46 [öḡle < Kıp. *evle*
‘öḡle’ (GT 40/4)→bkz.
Karamanlıoḡlu 1978: 249b < ET
ödleg ödle- < *öd* ‘zaman, vakit,
felek’ 1972: 55b-56a: DLT *ōdleg*
‘zaman’, KB *ödleg* ay., Çağ. *öyle*
‘öḡle’, Kıp. *öylen* ay.]

evlen- (*nsz, -le*) Evlenmek, izdivaç
etmek: *siverege gelince orda*
babamnan annem orda e.-mişler
III-283; *men öldükden sora sen e.-*
ecegsen VII-24; *ben yemin êtdim*
dedim ki ben e.-miyecegem VII-24
[evlen- < ET *evlen-* < *evle-*
‘evlenmek’ Clauson 1972: 11a:
DLT *ewlen-* ‘evlenmek’, Çağ.
ewlen-/üylen- ay., Kıp. *ewlen-* ay.]

evlendir- (*-i*) Evlenmesini sağlamak:
misali bi tenesi oḡluni e.-seydi III-
60 [evlendir- < **ev+len-dir-*.]

evliya *a.* Ermiş: *o ğede mesele ālimler gidir, çoĥ ēyi insanlar çoĥ yüksek ālimler var onar e.+dırlar zeten* VI-299 [evliya < Ar. auliyā' (walīy'in çoĥulu) 'Allah dostları, azizler, elçiler, babalar' Steingass 1892: 122a.]

evvel *zf.* Önce: *e. yemeginnen sora halınnan* IV-252 [evvel < Ar. awwal 'evvel, önce' AK I 1964: 82a.]

evvela *zf.* Önce, ilk önce, ilkin: *he şimdi neyse gıtdik asgere asgerde e. benim eĝitim yerim balıkesir* VI-31 [evvela < Ar. awwal'in tenvinli biçimi awwalan > awwalā.]

evvelki *sf.* Önceki: *daha gözeli daha ēyisi bu numunedir daha evvelki burda yoĥdur* VI-220 [evvelki < Ar. awwal ve Far. ki.]

ey *ünl.* Kendisine söz söylenilen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözü: *cümleye nesib et e. ulu mevla* IV-108 [ey < Far. ay 'hey, bre, be' Steingass 1892: 127b.]

eyakabi *a.* Ayakkabı: *geldi geldi, mege e.+sını ğeybetmiş* X-69 [bkz. ayakĥabi.]

eyan *a.* Açık: *bi ğün de ayrılırdıĥ ĥıĥırdıĥ, allaha °e.+dır, allah üstde şahıtdır, °eziz cume°edir* X-25 [bkz. ayan.]

ēyi *sf.* İyi: *birez eski durum ğine ē.+dır* III-58; *o zaman çoĥ ē. öküzlerimiz vardi* III-163; *çoĥ şükür ē.+yem, uşahlarım hep böyüdi allaha şükürler olsun* IX-8; *çoĥ ē.+di ğeynetam çoĥ çoĥ, o oturadi konuşadi habu dolardi hele daşardi* X-42 [iyi < Kıp. eyi 'iyi, güzel' (Tuĥf. 14a-9)→Atalay 1945: 171b < ET edĝü Clauson 1972: 51b: Uyg. edĝü 'iyi', DLT edĝü ay., KB edĝü ay., Kıp. eygi/eyĝü ay.]

eyib *a.* Ayıp, kusur: *çoĥ °e.+dı yaslamaĥ aĝzını yaslır* V-84 [ayıp < Ar. °ayb 'ayıp, kusur' Steingass 1892: 875a.]

ēyiler *a.* Yer adı: *ē.+in camisi var oni ben yapıdım* VIII-47

eynen *zf.* Aynen: *şimdi °eyni ğübre baĝlallardi sepellerdi ya ellerinen*

- ^ce. *éle alıllardi ekini* V-250 [*aynen* < Ar. ^cayn'ın tenvinli biçimi ^caynan.]
- eyüb a.** Kişi adı: *oni e. getirdi* II-54
- eyvezoğullari a.** Bir aile lakabı: *e. ile şıhüşeyinliler de var* XII-155
- ez-** (-i) Ezmek, çiğnemek: *bi de gam vardı. gam diye bi tahta tahtanın altına demir veyahut daş çahilmiş, oni sürdükçe o ekinleri e.-erdi* II-50 [ez- < ET ez- 'bir şeyi kazımak, sıyırmak' Clauson 1972: 279b: DLT ez- 'kazımak, sıyırmak', Çağ. ez- 'ezmek', Kıp. ez- 'bir şeyi eritmek'.]
- eza a.** Kibrit: *mesela e.+yi ilk defa duydun ahlata kirbite e. dendigini* IV-49 [*eza* < Ar. *aczā* 'birimler, unsurlar, kimyasal maddeler' Steingass 1892: 18a.]
- ezbere zf.** Bir yere bakmayarak: *yani kur^cenin mahiyetini anlatmir, e. oħir lillahil fātiħe* VI-278 [*ezbere* < *ezber+e* < Far. *az bar -az* 'içinden' ve *bar* 'göğüs'. (İsim olarak) 'hatır' Tietze 2002: 1014a. Bkz. Far. *az* '-den' Steingass 1892: 40b ve Far.
- barr* 'göğüs' Steingass 1892: 166b.]
- ezberle-** (-i) Bir şeyi olduğu gibi akılda tutmak, ezber etmek, hıfz etmek: *men çoħ kullaniram bunnar ondan bunnar hep e.-yipler* IV-48 [*ezberle-* < Far. *azbar* ve Tü. *-le-*.]
- eze a.** Teyze: *gülnaz e. çaldı başına dizine* XII-169 [*eze* <?]
- ezircan a.** Yer adı (Erzincan): *gétdim e.+a gardaşım arvadını getirem* IX-69
- fabırka a.** Fabrika: *konyada bi f. vardı* VI-32 [*fabrika* << İt. *fabbrica* TürS 845b.]
- faħradıngil a.** Aile adı: *bu khalali f.+in dedeleri işde deniz karısını yaħalamış* III-227
- faize dal-** *bf.* Faize bulanmak: *çalışmadıħ seyretدیħ f. d.-dıħ* XII-242 [*faize dal-* < Ar. *fā'iz* 'bol, bereketli, bolluk' < *fayz* 'çoğalmak' Steingass 1892: 906a ve Tü. *dal-*.]

faizli *sf.* Faizli, faiz eklenmiş: *çeşitli bunnar hepsi de f. para almaḥ o zaman da vardı* VI-337 [*faizli* < Ar. *fā'iz* ve Tü. +*li.*]

fala bahdır- *bf.* Fal baktırmak: *reḥmetli geynetam diyir gaḥdım seyid abasa f. b.-dım kağıt etdirdim* X-109 [*fal baktır-* < Ar. *fāl* ve Tü. *baktır-*.]

farıs *sf.* Geçimsiz: *o gede huysuzdu ki herkës ona f. diyirdi* SE [*farıs* < DerS 1837 *farsak* ‘dağ köylüsü; delişmen, akılsız.’ Tietze 2009: 34b’de de herhangi bir köken gösterilmemiştir.]

fark *a.* Fark, mesafe: *o gede f. vardı* III-87 [*fark* < Ar. *farḳ* ‘ayrılma, bölme’ Steingass 1892: 921a.]

farḳli *sf.* Farkı olan, aralarında fark bulunan, değişik, ayrımlı: *birez f. diger gezdigim yerlerden* VI-94 [*farḳli* < Ar. *farḳ* ve Tü. +*li.*]

faruḥ çaman *a.* Kişi adı: *f. ç. geldi dedi ki yenge man kargış tökesen men yazam* IX-65

fasulye *a.* Yeşil fasulye, bakla: *dedim cemile abla nola gëtdim su*

bağladım getirdim f.+leri suvaram I-106 [*fasulye* << Rum. Φασίολος *fasulia* ‘fasülye’ Meyer 1893: 30.]

fato *a.* Kişi adı (Fatma): *yaşı daha un dört f.+nun biridir* IV-163

fayda gel- *bf.* Faydası olmak: *efendime söliyem o şeden bi hër bi fayda gelmez* VI-367 [*fayda gel-* < Ar. *fā'idat*, *fā'ida* ‘fayda, yarar’ Steingass 1892: 905b ve Tü. *gel-*.]

faydalan- (-den) Yararlanmak, istifade etmek: *işçi çalışdırir herkës f.-ir işde kadın erkek kucahlarında yapillar getiriller* VI-91 [*faydalan-* < Ar. *fā'ida* ve Tü. +*lan-*.]

faydası toḥun- *bf.* Faydası olmak: *siz nēédipsiz, bize ne f.+z t.-up* VII-48 [*fayda toḥun-* < Ar. *fā'ida* ve Tü. *dokun-*.]

fayiz *a.* Fâiz: *yoh f.+nan yoh katlamali* III-63 [*faiz* < Ar. *fā'iz* ‘bol, bereketli, bolluk’ < *fayz* ‘çoğalmak’ Steingass 1892: 906a.]

fazla *sf.* Gereğinden çok, ziyade: *dedim mennen on kilo f. olani bizim mahallenin insanlari var VI-282; ‘gereksiz’ işde bu f. seni şetmiyek VI-271 [fazla < Ar. fazlat, fazla - /fdl/ kökünden- ‘artma, aşma, çok olma; geriye kalan’ Steingass 1892: 932a.]*

feket *bağ.* Fakat: *san basdon yapdırırırh f. senin bu üç yüz tenenin parasını VI-121 [fakat < Ar. fakat ‘fakat, sadece, yalnızca’ Steingass 1892: 935a.]*

fekkir *sf.* Fakir, yoksul: *biz zenginlik gördük babam, biz ne zenginlik gördük f., perişan XI-21; f.+e vèrem doldurup tasi IV-240 [fakir < Ar. fakîr ‘fakir, düşkün, ihtiyaç sahibi’ Steingass 1892: 935b.]*

fekkirlik belasi *a.* Fakirlik, yoksulluk belası: *vèremdiklerin sebebi bülirsen babam bütün f. b. XI-32 [fakirlik belası < Ar. fakîr ve balâ.]*

fen *a.* Bilim, bilgi: *valla artıh bu f.+ler iredi bu ceryanlar çıhdi bu lambalar çıhdi III-262 [fen < Ar. fann -/fnn/ kökünden- ‘bilim, hüner, beceri, ustalık’ Steingass 1892: 939a.]*

ferman *a.* Buyruk, emir: *padîşahdan f. istediler II-110 [ferman < Far. farmân ‘emir, ferman’ Steingass 1892: 921b.]*

ferman oñu- *bf.* Meydan okumak, korkmadığını, çekinmediğini açıkça bildirmek: *dünyaya f. o.-di sen nece tanimirsan VI-36 [ferman oku- < Far. farmân ve Tü. oku-.]*

fert *a.* Birey: *delikli daşa gede hiçbi fer f. kalmamiş III-278 [fert < Ar. fard ‘fert, tek olma, bir şey’ Steingass 1892: 917.]*

ferz et- *bf.* Varsaymak: *f. e.-elim geldi bi arhadaşın yanına III-39/40 [farz et- < Ar. farz ‘çentik, işaret; din veya yasa kuralı; verme, bağışlama’ Steingass 1892: 919b ve Tü. et-.]*

fesadlıh et- *bf.* Fesatlık etmek, söz taşımak, ara bozmak: *heram yesin bi şe demiyem f. e.-sin bi şe demiyem VI-349 [fesatlık < Ar. fasād ‘bozulma’ Steingass 1892: 928b ve Tü. +lık ve et-.]*

fesin anan sañliya *dey.* Ölesin anlamında bir ilenme sözü: *f. a. s. IV-269*

fetet- *bf.* Bir yeri savaşarak almak, fethetmek: *iranı f.-di, dönüyor* XII-327 [*fethet-* < Ar. *fath* ‘(kapı) açmak, (şehir) almak’ Steingass 1892: 906b ve Tü. *et-*.]

fetir *a.* Tandırda yapılan ufak, kalın, yuvarlak bir ekmek çeşidi: *f. yapardım uşahlarım oni yellerdi* I-56 [*fetir* < Far. *fatīr* < Ar. *faṭīr* ‘mayasız hamur’ Steingass 1892: 908a.]

fetva ver- *bf.* Bir işin yapılmasını dinen uygun görmek: *f. v.-ip müslümanlıhtan dem vuranlar* XII-409 [*fetva ver-* < Ar. *fatwā* ‘fetva, hüküm’ Steingass 1892: 907b ve Tü. *ver-*.]

fezle *a.* Kişi adı: *bir gün olir rehmetlik baldızım f. abla körpemiş* X-100

fırçala- *(-i)* Temizlemek için fırça kullanmak: *bi şeyler sürer f.-r dişini* XII-114 [*fırçala-* < **fırça+la-*; krş. Rum. *βούρτσα vurtsa* ‘fırça’ Meyer 1893: 46.]

fırıldahçı *a.* Düzen çeviren, düzençi, dolap çeviren kimse: *dekçi*

dubaraçı, f. V-156 [*fırıldakçı* < **fırıl+da-k+çı* < *fırıl* yansıma.]

fırın *a.* Ekmek pişirilen ve satılan yer: *gidiller şeden f.+nan, bakıldan iki tene ekmeg getiriller tamam* XI-27 [*fırın* < Ar. *furn* < Rum. *furnos* < Lat. *furnus* ‘fırın’ Tietze 2009: 86b.]

fırsat *a.* Fırsat: *eğer kendi düşünmemle eğer başka yerde görmemle oni f.+ım olduğu geder* VI-48 [*fırsat* < Ar. *fırşat* ‘fırsat, imkân’ Steingass 1892: 919a.]

fıstanlıh *a.* Elbiselik, fistan yapmaya elverişli: *koroğluna pazen f. alam* IV-246 [*fıstanlık* << Rum. *φοσταύι fustáni* < İt. *fustagno* ‘aslında Kahire’de imal edilen bir kumaş cinsi’ Tietze 2009: 70a ve Tü. *+lık*.]

fışki *a.* Tavla temizlendikten sonra hayvanların altını kuru tutması için serilen hayvan gübresi: *altlarına sereyim f.+dan döşek* IV-194 [*fışki* < Rum. *φουσκί fuski* ‘gübre’ Meyer 1893: 58.]

fıdan *a.* Yeni yetişen ağaç: *o yeşil f.+lar martaga döndi* VIII-83

[*fidan* < Rum. *φιδάνη* *fitáni* ‘fidan’
Meyer 1893: 30.]

fikir *a.* Düşünce: *düşündüm kendi f.+im, kendi şeyimde düşüne düşüne bi tene baston çıhartım* VI-103 [*fikir* < Ar. *fikr, fakr* ‘düşünmek; düşünce’ Steingass 1892: 936a.]

filan *zm.* Falan: *misali nerde kalmış f. yerde gelirdi bize annatırdı* III-16; *işde men f. yere getmişdim gej kaldım* III-245 [*filan* < Ar. *fulān* ‘bilinmeyen bir şey veya kişiyi gösteren ifade’ Steingass 1892: 937a.]

filankes *a.* Falan kimse: *gidin diyir f.+in gelininin sandığında gelinligi biraşıp bisimlah demeyip* III-248 [*filankes* < Ar. *fulān* ve Far. *kas* ‘kişi, kimse’ Steingass 1892: 1028a.]

fincan *a.* Fincan, kahve içilen küçük kap: *f. oynallardı, üzük oynallardı, geceyi onnan geçirillerdi* XI-37 [*fincan* < Ar. *fincān* < Far. *pingān* ‘fincan’ Steingass 1892: 939b.]

fiyet *a.* Fiyat: *o gidince de çağırdı dayiresi masaya annatdı dedi o*

f.+ten VI-126; *eyni f.+ten yap* VI-128 [*fiyat* < **fi* ‘paha, değer’den Ar. çoğul eki *-āt* ile *fi’āt*. Bkz. Ar. *fī* ‘içinde, ile’ Steingass 1892: 943a. Sözcük ‘paha, değer’ anlamını Türkçede kazanmıştır.]

fiza firgan et- *bf.* Çok ağlamak, feryat etmek: *çoğ anasi ağlır, f. f. e.-ir* X-4 [*fiza firgan et-* < Ar. *fiżā* ‘su yüzeye fişkirmek’ Steingass 1892: 931b, Far. *fiğān, fuğān* ‘yakınma, şikâyet, ağlama’ Steingass 1892: 934a ve Tü. *et-*.]

ford *a.* Kamyon markası: *reşmetli baban da f.+ların zamanında vardı* III-221

fotoğraf *a.* Fotoğraf: *sen gidip benim baston şekillerini, f.+larını alıp gidip* VI-181 [*fotoğraf* << Fr. *photographe* TürS 889b.]

fotoğraf *a.* Fotokopi, tıpkıçekim: *bizim resimlerimizi alır baston f.+larını şeylerini alır gizlinden baston yapir* VI-169 [*fotokopi* << Fr. *photocopie* TürS 890a.]

ğap, gap *a.* İp: *boynumda hemayıl g.+i* IV-6; “hayvanların tavlada bağlandığı kalınca ip” *danayi*

doluği g.+a bağliyam IV-198 [*gab* < Erm. *gab/kap* ‘bağ, bağlantı’ Dankoff 1995: 75/328; Bläsing 1992: 39/38.]

gaban *a.* Geçit: *hersong g.+i gece geçiyor* III-267 [*gaban* < Erm. *kapan* ‘yokuş, geçit’ Dankoff 1995: 75/330.]

gabar *a.* Ev duvarı yapılırken bir sıranın en sonuna konulan taş: *zive, uruk, g. bunnar hep ermenicedir* XII-40 [*gabar* < Erm. *kaprar* “deste bağlayan çiftçi” Dankoff 1995: 75/329.]

gacık *a.* Keçi yününden yapılan, rengarenk boyanarak öküzlerin boynuzuna asılan uzun püsküllü süs: *bële nakışla işlellerdı g. yapallardi* IV-203; *o dağdağani g.+a geçirillerdi bağlallardi öküzün başına* IV-204; *g. gezilden keçi yüninden gezilden eşellerdi örellerdı boyallardi rengarenk* IV-203; *bële alnunda ğ. de onun üstünde buynuzlarda* IV-206 [*gacık* < Erm. *kcik* ‘yün yumağı’ Dankoff 1995: 78/353.]

ğada bela tifağ al- *bf.* Başkasının başına gelecek kaza belayı kendi

üstüne almak: *ğ.+n b.+n t.+ların a.-ıram* IV-130

ğada bela vermiye *bs.* Bir iyi dilek sözü: *ğ. b. v. X-63*

ğadaların alam *bs.* ‘Sana gelen bana gelsin’ anlamında kullanılan bir söz: *e muğdar efendi ğ. a. üç metre entari olmaz hêç olmazsa dört yaz man entari edem* XII-187

ğadar *a.* Tavuk veya horoz ibiği: *o horozun g.+i göziini kapatmış SE* [*ğadar* < Erm. *katar* ‘zirve, doruk’; (dial.) ‘horoz ibiği’ Dankoff 1995: 75/333.]

ğah- (*nsz*) Kalkmak: *kıtlığ ğ.-di* II-206; *misali gelirdi yellerdi içellerdi oynallardi ğ.-allardi* III-77; *bu ğ.-ir gidir hocasına söyler diyir* VII-135; *ğ.-dım geldim uşahlara söledim* VI-150; ‘kaybolmak, yok olmak’ *feğet şükür böğün gelenekler ğ.-miş* III-93; ‘uyanmak’ *sabahnan namaznan ğ.-ardığ* III-174; *sen ğ.-mazdan çortimizi isidir* IV-157; *men teg yapardım. sabbahnan ğ.-ardığ mesele ğ.-ardım giderdim altıda* V-204; *sabanın ğ.-irdığ bi kere ordan yol da çoğ ordan geldik ağlata, ağlatdan hesrünk köyüne* II-7 [*kalk-*

< Oğz. *kałk-* ‘kalkmak’ (DK 26-7, 137-5 ...)→bkz. Ergin 1963: 163 < ET *kalı-* ‘havaya yükselmek, sıçramak’ Clauson 1972: 617b: Uyg. *kalı-* ‘havaya yükselmek’, DLT *kalı-* ‘sıçramak, koşmak; yükselmek’, KB *kalı-* ‘sıçramak, yükselmek’ Clauson 1972: 617b.]

gam, ğam *a.* Döven: *g.+a iki tane öküz g.+ın üstünde* IV-33, 34; *ekin bitdikden sora oni ħarmana tökellerdi tekrar ğ.+nan* IV-229 [*gam* < Erm. *kamn* ‘harman döveni’ Dankoff 1995: 73/321.]

ġanderek *a.* Sabanı boyunduruġa bağlayan ağaç: *ġ.+ler vardı o ġ.+leri o lorħnan bağlardıħ* III-310-11 [*ġanderek* < Erm. *kandriw* ‘geniş ağaç halka’ Dankoff 1995: 74/327.]

ġarabalıħ *a.* Kalabalık: *ġ., silēman çıħıp dama atacaħ başıma* I-19 [*kalabalık* < **kalaba+lık*; Oğz. *kałabalıħ* ‘kalabalık, çok, çokluk’ (DK 75-8 ...)→ bkz. Ergin 1963: 163 < *ġalaba* ‘çok, pek çok’ (DK 255-2)→ bkz. Ergin 1963: 132 < Ar. *ġalabat, ġalaba* ‘sayıca çok veya üstün olma, üstün gelme; güç’ Steingass 1892: 891.]

ġardaş *a.* Kardeş: *diyir babam evde deġil anam dedi sen yani üş ġ.+mışlar biri küçükmiş* II-158; *elbet bi ġün duyar dedi ġ.+ın* IV-175; *ġeynatamın ġ.+ını ħıslillar götüriller* X-1; *geliller ġ.+lar para toplillar* IV-293; *ünl. ‘Kardeşim’ ġ.+m hormonli ħeyvannar çoħ* III-153; *dur men san annadam ġ.* IV-29; *ġ. oħirsiz allah ġabul etsin bunun son bitirdiġ zaman* VI-357 [*kardeş* < Oğz. *kałdaş/kałtaş/kałındaş* ‘kardeş’ (DK 6-4 ..., 122-4 ...)→bkz. Ergin 1963: 170, 172 < ET *karındaş* < *karın* ‘kardeş’ Clauson 1972: 662a-b: Uyg. *kardaş* ‘kardeş’, DLT *karındaş* ay., Çaġ. *kardaş* ay., Kıp. *karındaş* ay.]

ġarmuc çayı *a.* Ahlat’taki çaylardan biri: *ġ. ç.+ni bēle çemirlenirdi geçerdi* I-3; *eglediler atlar ġētdiler ġ. ç.+nın kinarına* III-84/85

ġárreħ et *bf.* Bir işi eline, yüzüne, gözüne bulaştırmak, başaramamak: *yine neyi ġ. e.-din* SE [*ġárreħ et-* < Ar. *ġarrā’* (*aġarr*’ın müennesi) ‘beyaz, parlak; alnında beyaz lekesi olan (at)’ Steingass 1892: 882b ve Tü. *et-*.]

ğarşı *a.* Karşı, ön: *he üş defa bele kaldırdı ğ.+mızdan* II-191; *son ğ.+mıza getirdiği zaman dedi yavrum diyir dedi men özüm için götürmedim ekmeginzi, men büldüm siz çoğdan yemek yemeyipsiz men görğdum size tohuna, he onnan* II-192 [*karşı* < Oğz. *karşu* ‘karşı’ (DK 270-3)→bkz. Ergin 1963: 173 < ET *karşı* < *karış-* ‘karşı, zıt’ Clauson 1972: 663b-664a: Uyg. *karşı* ‘karşı; tehlike’, DLT *karşı* ‘karşı’, KB *karşı* ay., Çağ. *karşu* ay., Kıp. *karşı/karşu* ay.]

ğarşı kes- *bf.* Yolunu kesmek, önünü kesmek: *bele benim ğ.+mi k.-di man dedi ki san bi şe söliyecegem* V-104 [bkz. *karşı* ve *kes-*.]

ğavha *a.* Kavga: *yani ğ. da çıhardı* III-117 [*kavga* < Far. *ğavğā* ‘ağlama, kargaşa, gürültü patırtı’ Steingass 1892: 898b.]

ğavha çihar- *dey.* Kavga çıkarmak: *işda ğ. ç.-di* III-117 [*kavga çıkar-* < Far. *ğavğā* ve Tü. *et-*.]

ğavliye *a.* Karyola: *ğahdım battanyeyi aldım g. battanyesini* IX-57

[*karyola* < < İt. *carriola* TürS 1341a.]

ğāye *a.* Amaç: *dur getirem bağ niye gösterirem g. bunnar hevesden gelen daha iyisi de olabülür* VI-219 [*ğaye* < Ar. *ğāya* ‘son, amaç’ Steingass 1892: 880a.]

ğāyin *a.* Kayın: *niyazi usdanın ğ.+idi* VI-56; *sandığımı amcam ğızinan ğ.+im kızi getirdiler ellerinde* IX-2 [*kayın* < Oğz. *ķayın* ‘kayın’ (DK 117-10) ...]→bkz. Ergin 1963: 176. ET *kağın* ‘kayın, kardeş, hısım, akraba’ Clauson 1972: 602a: Uyg. *kağın* ‘kadın’, DLT *kağın* ay., KB *kağın* ay., Çağ. *kayn* ‘eşin erkek kardeşi’, Kıp. *kayın ana* ‘kaynana’, *kayın ata* ‘kaynata’.]

ğāynana *a.* Kaynana: *men ğ. görmedim ki benim ğ.+m yoğdi gelin oldum* V-270 [*kaynana* < Oğz. *ķayın ana* ‘kayının annesi’ (DK 117-10 ...)→bkz. Ergin 1963: 176.]

ğāynata *a.* Kaynata, kayınpeder, kayınbaba: *bağdım ğ.+m gelir* I-9 [*kaynata* < Oğz. *ķayın ata* ‘kayının babası’ (DK 117-9 ...) bkz. Ergin 1963: 176 < ET *kağın* ‘kadın’

Clauson 1972: 602b ve *ata* ‘baba’
Clauson 1972: 40a.]

gayrimüslim *a.* Müslüman olmayan: *o zaman osmanli imparatorluğı g.+lerden memur almazmış ne memur ne asger XII-35* [gayrimüslim < Ar. *ğayr* + *muslim*; bkz. Ar. *ğayr* ‘diğer, farklı’ Steingass 1892: 900a ve Ar. *muslim* ‘müslüman’ Steingass 1892: 1239a.]

ğaz ocağı *a.* Gaz yağıyla yanan ocak: *ële onnan sora ğ. o. çıldı V-190; ğ. o.+nda işda yemegimzi çayımızı yapardığ V-191* [gaz ocağı << Fr. *gaz* ve Tü. *ocak*.]

gazınç ét- (-den) Şikayet etmek: *torpağ başan niye ğ. é.-irsen IV-44, 148* [gazınç *et-* < Krd. *gazınd* ‘sitem, serzeniş, şikâyet’ İzoli 1991: 160a ve Tü. *et-*.]

ğazi *a.* Gazi: *babam ğ.+dir babam şeden yara almışdı III-13* [ğazi < Ar. *ġāzī* ‘fâtilh, yiğit, kahraman, cesur asker’ Steingass 1892: 878a.]

ge- (-den, -e; nsz) Gelmek: *dedim ğ. görek II-391* [gel- < Oğz. *gel-* ‘gelmek’ (DK 43-13)→bkz. Ergin

1963: 2009: 111 < ET *kel-* ‘gelmek’
Clauson 1972: 715b: Uyg. *kel-* ‘gelmek’, DLT *kel-* ay., KB *kel-* ay., Çağ. *kēl-* ay., Kıp. *kel-* ay.]

gece *a.* Gece vakti: *hēř ğ. ğetmesiz gündüs mürdarlamazsız II-227; bi gece dağda kalirdığ yani men şahsan görmedim III-234* [gece < ET *kēce* < *kēç-* ‘gece; akşam’ Clauson 1972: 694b-695a: Uyg. *kēce* ‘gece’, DLT *kēce* ay., KB *kēce* ay., Çağ. *geçe* ay., Kıp. *kēçe* ay.]

ğecer *a.* Mahalle adı: *mesele şeyin oğuli ğ.+in oğulini ben yapdığ XII-24*

ğecig *a.* Keçi yününden yapılan, rengarenk boyanarak öküzlerin boynuzuna asılan uzun püsküllü süs: *bēle alında ğ. de onun üstünde buynuzlarda IV-206* [bkz. *gacık*.]

geç- (-e) Geçmek: *o böyüğün öntüne kimse ğ.-ip ğetmezdi III-22; ğ.-erdi toy arabasının şarşına güleşçi isterdi III-113; ‘görmezden gelmek’ yani ağlat deyip ğ.-me III-50; diyillerse onnarın dedigini verin ğ.-sin ğetsinler VII-124* [geç-

< ET *keç-* ‘geçmek, ölmek, sona ermek, aşmak, arasından geçmek’ Clauson 1972: 693b-694a: Uyg. *keç-* ‘geçmek’, DLT *keç-* ‘geçmek’, KB *keç-* ay., Çağ. *kêç-* ay., Kıp. *keç-/keş-* ay.]

geçen *sf.* Bir önceki (hafta, ay, yaz, kış vb.): *bu alçağ feket g. düşündüm yav bunnara bi çare bulağ bunnar satılmir* VI-210 [*geçen* < **geç-en.*]

geçi *a.* Keçi: *bi tenesini getiriyor birağıyor torbama ben gidiyorum dağa, koyun da sağamıyorum, g. sağıyorum* XII-291; *g.+yi gine bağladı koluna* X-71 [*keçi* < Oğz. *keçi* ‘keçi’: ET *eçkü* ‘keçi’ a.m., bkz. Clauson 1972: 24b: Uyg. *eçkü* ‘keçi’, DLT *eçkü* ay., Çağ. *üçkü/üçgü* ay., Kıp. *eçki/keçi* ay.]

geçim *a.* Geçinme işi: *o zamanki ahlad g. reşberlikde ne var* XII-28 [*geçim* < **geç-im.*]

geçin- (*nsz*) Geçimini sağlamak: *g.-ir giderdik* IX-23 [*geçin-* < Osm. *geçin-* ‘geçimini sağlamak’: ET *keçin-* < *keç-* ‘geçinmek’ a.m., bkz. Clauson 1972: 698a: DLT *keçin-* ‘geçer görünmek’.]

geçir- (*-i*) Bir şeyi bir yandan öbür yana götürmek: *ğarmuç çayını g.-diler* I-16; ‘takmak’ *g.-illerdi kalın bi şe onnan sora hop geçirillerdi oni bi adam boynına* V-249; ‘zaman harcamak’ *heftenin soni oldi mi eve geleceyik, eve gelirik, evde g.-irdik* II-5 [*geçir-* < ET *keçür-* < *keç-* ‘geçirmek, (zaman) geçirmek, affetmek’ Clauson 1972: 698b-699a: Uyg. *keçür-* ‘geçirmek’, DLT *keçür-* ‘(günü, suyu vb.) geçirmek, öldürmek, affetmek’, KB *keçür-* ‘geçirmek, affetmek’, Çağ. *kêçür-* ‘geçirmek’, Kıp. *keçir-* ay.]

geçirt- (*-i*) Eşlik etmek: *bekle seni g.-em gêt, meni o teppeye gede g.-di* I-112, I-113 [*geçirt-* < **geç-ir-t-*.]

geçmişler *a.* Bu dünyadan göçenler, ölenler: *allah reğmet etsin senin babana da g.+imize* III-51 [*geçmişler* < **geç-miş+ler.*]

ğede *e.* Kadar: *orda ağşama ğ. baldızımğilin ğapısında süpürge bağlir* I-4; *karannıh çökene ğ. dolandıh* II-185; *annadın mi bu ğ.* VI-368 [*kadar* < Ar. *ğadr* ‘ölçme, değer biçme; ölçü, boyut’ Steingass 1892: 957a.]

ğeddem e. Kadar: *o ğ. mükemmeldim bi uzun erig vardi gitmişem onun başında yatmışam IX-34 [bkz. ğede]*

ğeder a. Kader, yazgı: *işte allahın ğ.+i I-11; işda allahın ğ.+i vërdiler V-91 [bkz. ğede.]*

ğeder et- bf. Kaderi olmak: *meğrib padişahının ğızinan meşriķ padişahının ğızı allah san ğ. e.-ip VII-138 [kader et- < Ar. ķadar ‘kader, ölçü, adalet’ Steingass 1892: 957b ve Tü. et-.]*

geḥ biç- bf. Hayıflanmak: *artıḥ g. b.-sen de bişe deĝişmez SE [geḥ biç-< ?]*

ğehve a. Kahvehane: *ĝ.+de otirirıḥ II-388 [kahve < Ar. ķahwat, ķahwa ‘kahve’ Steingass 1892: 996b.]*

gej a. Sersem, uyuşuk: *ĝüneş vurunca g. gibi oldum SE [gej < Erm. ĝij ‘cılıĝın, deliye dönmüş’ Dankoff 1995: 35/99.]*

gej ķal- bf. Geç kalmak, zamanında yetişmemek: *işde men filan yere ĝetmişdim g. ķ.-dım III-246 [geç*

*kal- < ET ķeç ‘geç, uzun’ < *ķēç ‘geç vakit’ Räsänen 1969: 245b; Clauson 1972: 692b-693a: Uyg. ķeç ‘geç’, DLT ķeç ay., KB ķeç ay., Çaĝ. ĝeç ay., Kıp. ķeç/ķeçe ay. ve ET kal- ‘kalmak’ Clauson 1972: 615b-616a: Uyg. kal- ‘kalmak’, DLT kal- ay., KB kal- ay., Çaĝ. kal- ay., Kıp. kal- ay.]*

gel- (-den, -e; nsz) Gelmek: *oraya g.-ir diyir ki vıla silo ne ĝüzel süpürge baĝlırsan bi tene de man I-5; mızrah kimi bi adam ële uzun işde o düşdi benim peşime men g.-dim o g.-di men g.-dim o g.-di I-107; patlamadisa alıp g.-ecegem II-371; misali nerde ķalmış filan yerde g.-irdi bize annatırdı III-16; man bir meraķsız insan bul g.-ginen VII-2; oni alıllardı g.-illerdi III-39; biz filan yere gidirik sen g.-irsense ge bizimle beraber VII-91; biz g.-mişik ĝerbe VII-107; ‘denk olmak’ pastonnar bizim buradaki bastonlara g.-mez bizim buradaki dehe ëyidi VI-99; ‘dönmek’ men gidem bulam g.-em VII-3 [bkz. ge-]*

gelenek a. Gelenek, anane: *öyle bir g.+imiz vardi eskiden III-35 [gelenek < YT gel- enek ‘eski âdet, anane’ Tietze 2009: 124a.]*

gelin *a.* Gelin: *geliller g. peşine* I-15; *kadınlar da gelmişler su götüreler, g.+ler bekliller o çığa, su doldurular XII-102; misali adamın g.+i kalmış babası evinde III-60; diyir gidiller gelin getmege III-247; dehe ne isdirsen sen bu g.+nen IV-158; seni bu g.+e kurban olasan IV-174 [gelin < Oğz. gelin ‘gelin’ (DK 31-11 ...)→bkz. Ergin 1963: 114 < ET kelin < *kel- ‘gelin’ Clauson 1972: 719a: Uyg. kelin ‘gelin’, DLT kelin ay., KB kelin ay., Çağ. kelin ay., Kıp. kelin ay.]*

gelin et- *bf.* Evlendirmek: *meni getirdiler g. e.-diler IX-3 [bkz. gelin ve et-.]*

gelin güvey ol- *bf.* Karı koca olmak, evlenmek: *onnan g. g. o.-acağam, o keloğlan diyir VII-147 [gelin güvey ol- < ET kelin < *kel- ‘gelin’ Clauson 1972: 719a ve ET küdegü ‘güveyi’ Clauson 1972: 703a ve Tü. ol-.]*

gelinlik *a.* Gelin olma durumu: *zavalli ne bülsin g. nedir IV-164; ‘gelin giysisi’ gidin diyir filankesin gelininin sandığında g.+i birağıp bisimlah demeyip III-248 [gelinlik < *gelin+lik.]*

geliş- (*nsz*) *mec.* Büyümek, genişlemek: *tatvan dokuz yüz otuz sekizden sonra g.-di değişdi, şimdiki bu hali buldi XII-317; ‘şişmanlamak, kilo almak’ diyir bële g.-dik II-194 [geliş- < Oğz. geliş- ‘karşılıklı gelmek, gelişmek’ (DK 200-6)→bkz. Ergin 1963: 115 < ET keliş- < kel- ‘gelişmek, birlikte gelmek’ Clauson 1972: 720b: DLT keliş- ‘gelişmek, karşılıklı gidip gelmek’, KB keliş- ay.]*

geliştir- (*-i*) Geliştirmek: *bu da sonki numune, buni artıh g.-ecegem bunnarın hepsi satılacağ VI-221 [geliştir- < *gel-iş-tir-.]*

gemik *a.* Kemik: *ırbaşının uci tutdi bu dirsegimin g.+ini tutdi II-220 [kemik < *kemir-ik; krş. OT kemük ‘kemik’ (ME 183-2)→bkz. Yüce 2014: 138b.]*

genç *sf.* Yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı: *on beş girmi tene g. III-6; üş tene ahlatali ële g.+ler yani II-234 [genç < Oğz. genç ‘genç’ (DK 122-12 ...)→bkz. Ergin 1963: 115 < ET kenç ‘genç’ Clauson 1972: 727b: Uyg. kenç ‘genç’, DLT kenç*

‘genç, çocuk; her hayvanın küçüğü’, KB *kenç* ‘genç’.]

gençlik *a.* İnsan hayatının çocuklukla yaşlılık arasındaki dönemi: *işde bizim günlerimiz bële, g.+imiz bële geçdi* VIII-38 [*gençlik* < **genç+lik.*]

gene^cet *a.* Kanaat, yetinme: *ne ğ.+i var, o zaman ğ. vardı* XI-24; *bële bi ğ. insana hasıl olur ibrahim helilvari* VI-191 [*kanaat* < Ar. *kanā^cat* ‘hoşnutluk, doyum, feragat’ Steingass 1892: 990a.]

gene^cet et- *bf.* Kanaat etmek, yetinmek: *ama şimdi devlet vèrmiş millet vèrmiş ginen de biz ğ. è.-minik* XI-23; *san ğ. e.-ir mi* II-248 [*kanaat et-* < Ar. *kanā^cat* ve Tü. *et-* .]

genefe *a.* Kanepe, çekyat: *bële ellerini kelepçelemiş ğ.+de uzanmış* II-93 [*kanepe* << Fr. *canapé* TürS 1297a.]

genelde *zf.* Genellikle, çoğunlukla, umumiyetle: *südüli buğdayi genelde onnan bırahillardi* IV-230 [*genelde* < **gen+el+de*; krş. ET *kēḡ* ‘geniş, genel’ Clauson 1972: 724b.

Nişanyan 2012: 206b’ye göre Fr. *général* sözcüğünden serbest çağrışım yoluyla türetilmiştir.]

genereş *a.* Yer adı: *güzün ğ.+den odun getirir* IV-99

geniş *sf.* Eni çok olan: *üsti daha geniş altı küçüg üsti g. olurdi su doldurullardi içine* V-37 [*geniş* < ET *kēḡ* ‘geniş, genel’ Clauson 1972: 724b.]

genş *sf.* Genç: *dedi keşiş g.+di yirmi yaşlarında filan yeni tüvlenmişdi* II-80; *allah bi daha o günneri göstermesin g.+lere* III-314 [bkz. *genç.*]

gerçek *a.* Hakikat, gerçeklik, doğruluk: *g. payi varmış* III-229 [*gerçek* < ET *kertü* ‘hakikatli, sadık, vefadar’ Clauson 1972: 738b.]

gerçeklik *a.* Hakikat, realite: *evünde dört beş sene çalışdırmış g. var* III-228 [*gerçeklik* < *gerçek+lik*; krş. ET *kertü* ‘hakikatli, sadık, vefadar’ Clauson 1972: 738b.]

gerçekten *zf.* Cidden, sahiden: *g. ahlāt coḥ güzel bir memlekettir* III-55 [gerçekten < *kertü+çe+ok < ET kertü ‘hakikatli, sadık, vefadar’ Clauson 1972: 738b.]

gerçi *zf.* Sonunda: *g. padişahın ğızını da alır öbür padişahın ğızını da alır* VII-145 [gerçi < Far. *garçi* ‘gerçi, yine de, rağmen’ Steingass 1892: 1078a.]

gerdanı kurd ol- *dey.* Kurtlanıp cürüyesin anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *g.+n k. o.-a erin dul ola* IV-264 [gerdanı kurt ol- < Far. *gardān* ‘dönme, değişme, ters çevirme’ Steingass 1892: 1079a, Tü. *kurt ve ol-*.]

ğergöl- *bf.* Garkolmak, boğulmak, kaplanmak: *ğeynetam bêle nurlara ğ.-a, nurların içinde habêle döne nur yağa, habêle döne nur yağa* X-41 [garkol- < Ar. *ğark* ‘boğulma, batma, suya dalma’ Steingass 1892: 885a ve Tü. *ol-*.]

geri *a.* Arka, son: *artıḥ g.+sini hetirleminem* VII-144 [geri < ET *kêrû* < *kē ‘geri’ Clauson 1972: 736b-737a: Uyg. *kêrû* ‘geri’, DLT *kêrû* ay., Kıp. *keri* ay.]

geri çekil- *dey.* Bulunduğu yerden ayrılmak, mevzi değiştirmek: *asger g. ç.-miş* II-445 [bkz. *geri* ve *çekil-*.]

geri dön- *bf.* Geldiği yere gitmek: *bi cocuḥ anasınan barabar geldi ğeşdi bêle un dekke sora g. d.-di* III-284 [bkz. *geri* ve *dön-*.]

geri gel- *bf.* Ayrıldığı yere dönmek: *irannan ta ordan koyun g. g.-ir* I-52 [geri gel- < *geri* ve *gel-*.]

geri kal- *bf.* Geride kalmak, geriden gelmek: *bi yerde bi asger g. k.-miş* II-434; *g. k.-an asgeri vurdirmiş* II-435; [bkz. *geri* ve *kal-*.]

geş- *(-e)* Geçmek: *elindeki silahınan g.-miş rusun terefine* II-102; *êle herkesin eline g.-mezdi çariḥ* III-299 [bkz. *geç-*.]

get- *(-e)* Getirmek: *diyir gidiller gelin g.-mege* III-248; *nerden, kim g.-di, men yeni g.-dim* VI-173 [getir- < Oğz. *getür-* ‘getirmek’ (DK 22-8...)→Ergin 1963: 115-116 < ET *keltür-* < *kel-* ‘getirmek’ Clauson 1972: 716b-717a: DLT *keldür-* ‘getirmek’, KB *keldür-* ay., Çağ. *keltür-* ay., Kıp. *keltir-/keltür-* ay.]

getir- (-e) Getirmek: *g.-irrik sabanan* II-209; *dedi senin malın mi çalillar g.-iller* II-222; *diyir ki gelin hele benim bu asgerimi doyurun, susuzdur g.-in su vèrin* VII-112; *bi kere onnar gidillerdi oni g.-illerdi ya oni havada tutdilar onnar gelillerdi* VII-177 [bkz. *get-*.]

gèt- (-e, -den) Gitmek, ayrılmak: *tē harabaşehirin içine ğede g.-dik* I-18; *diyir dedim sen g.-mezsen men de g.-menem men ağladım o ağladı* II-180; *onnarın peşinde g.-mek çoh zordi* III-163; *diyillerse onnarın dedigini vèrin geşsin g.-sinler* VII-124 ‘yanına varmak’ *vay dedi torpağ başıma oldi dedi, dehe g.-meyeceksen, dehe g.-medim* I-110 [git- < Oğz. *git-* ‘gitmek’ (DK 49-9...)→bkz. Ergin 1963: 120-121 < ET *kèt-* < **kēt-* ‘bir yerden bir yere hareket etmek’ Clauson 1972: 701a: Uyg. *kèt-* ‘gitmek’, DLT *kèt-* ay., KB *ket-* ay., Çağ. *kèt-* ay., Kıp. *kèt-* ay.]

geven *a.* Dağlarda kendi kendine yetişen ve genelde yakacak olarak kullanılan dikenli bir çalı: *nemrütten odun getirirdik g. getirirdik* III-2; *teğotun dağını g. yetirir* IV-100; *ne dırahdor ne bişey*

tarlaya bahadın tarla bütün g. ot o şekilde VIII-21 [geven < *geven/keven* < Trkm. *göven* < Eren 1999: 155a’ya göre kökeni bilinmiyor. Sözcüğe 16. Yy’de yazılmış Câmi‘ü’l-Fürs’de de rastlanır. Bkz. Şahin 2006 II: 59a.]

ğèvi *a.* Damat, güveyi: *toyun g.+sine kurban oluram* IV-126 [güveyi < Oğz. *güvegü* ‘güveyi’ (DK 3-6...)→Ergin 1963: 131 < ET *küdegü* < **kude-* ‘güveyi’ Clauson 1972: 703a: Uyg. *küdegü* ‘güveyi’, DLT *küdegü* ay. Kaçalin 2006: 316b’ye göre *kū-d-e-gü.*]

ğeybet- (-i) Kaybetmek, yitirmek: *bu son devrelerde bi tebi her şeyi ğ.-di* II-353 [*kaybet-* < Ar. *ğā’ib -/ğyb/* kökünden- ‘yitik, gizli, göz önünde olmayan’ Steingass 1892: 880a ve Tü. *et-*.]

ğeybol- (*nsz*) Kaybolmak: *çağırir diyir ki sabri ğ.-di* X-3: ‘ortadan kalkmak’ *seferberlikden geldikten sora bunnar vardi zamannan ğ.-di* III-37; *artıh bu şeler misal motorlar misal devreye girince bunnar ğ.-dilar* III-264 [*kaybol-* < Ar. *ğā’ib -/ğyb/* kökünden- ‘yitik,

gizli, göz önünde olmayan'
Steingass 1892: 880a ve Tü. ol-.]

ğeyğenaḥ *a.* Omlet: *her sabah ğ. yapirdi* SE [ğeyğenaḥ < Far. ḥāgīna “yağda yumurta, omlet” Steingass 1892: 442a.]

geyik *a.* Geyik: *her allahın sabbaḥi o teggeye iki tene g. ğurban diye gelirmiş IX-25; o g.+ler orda kesilirmiş IX-25* [geyik < Oğz. geyik ‘geyik, dağ keçisi’ (DK 5-2...)→bkz. Ergin 1963: 118 < ET *kèyik* ‘geyik’ Clauson 1972: 755a: Uyg. *keyik* ‘av hayvanı, yabani hayvan’, DLT *keyik* ay., Çağ. *kèyik* ‘geyik’, Kıp. *keyik* ay.]

ğeymaḥ *a.* Kaymak: *ama şindi kebab yirik, balıḥ yirik, bal yirik, ğ. yirik heç biri çortinin yerini tutmir IX-21* [kaymak < Oğz. *kaymak* ‘kaymak’ (DK 40-4)→bkz. Ergin 1963: 118 < ET *kanak < *kaḥ ‘kaymak’ Clauson 1972: 636b: DLT *kayak* ‘kaymak’, Çağ. *kaymak* ay., Kıp. *kaymak* ay.]

ğeyne- (*nsz*) Kaynamak: *heşil tasi kimi ğ.-r ğubarir IV-145* [kayna- < Kıp. *kayna-* (Tuhf. 27a-4)→bkz. Atalay

1945: 189b < ET *kayın-* ‘kaynamak’ Clauson 1972: 678a.]

ğeynet- (*-i*) Kaynatmak: *ğ.-dik yarmayı yükledig arabaya XII-62; karpuz keserdik çay ğ.-irdik özümüze söḥbet ederdik III-173; ne bülüm yarma ğ.-ende oldi V-62* [kaynat- < ET *kaynat-* < *kayna-* ‘kaynatmak’ Clauson 1972: 678b: DLT *kaynat-* ‘kaynatmak’, Kıp. *kaynat-* ay.]

gez- (*nsz*) Gezmek, dolaşmak, yürümek: *çoh hoşuna ğetdi alırdi beḥe be^czen g.-erdi VI-46; éle çıḥdım gidirdim g.-e g.-e, dedim buni nédirsiz, dediler buni dögeceyik çıḥardaḥ XI-5* [gez- < Oğz. *gez-* ‘gezmek, dolaşmak’ (DK 5-8...)→bkz. Ergin 1963: 118 < ET *kez-* ‘seyahat etmek, dolaşmak’ Clauson 1972: 757a: Uyg. *kez-* ‘gezmek’, DLT *kez-* ay., KB *kez-* ay., Çağ. *kèz-* ay., Kıp. *kez-* ay.]

gezdür- (*-i*) Gezdirmek, yanında taşımak: *yanımda g.-dim o ğede sevirdim sene^ceti VI-22* [gezdür- < Oğz. *gezdür-* ‘gezdirmek, dolaştırmak’ (DK 23-11...)→bkz. Ergin 1963: 119 < ET *kez-* ‘gezmek’ Clauson 1972: 757a.]

ğezil *a.* Keçi kılı: *ğ.+den eşellerdi örellerdi boyallardi rengarenk* IV-204; ‘kıvırcık saç’ *o ğ. saçlaran kırbana oluram* IV-85 [ğezil < Ar. *ğazl* ‘iplik eğirme, eğrilmiş; iplik’ Steingass 1892: 887a.]

gezmek *a.* Gezme işi: *görmeg bahanedir gidecek* *g.+e* XII-199 [gezmek < gez-mek.]

ğezzebe gel- *bf.* Hiddetlenmek, öfkelenmek: *vezirine ğ. g.-ir diyir ki ğetginen* VII-1 [gazaba gel- < Ar. *ğazab* ‘öfke, kızgınlık’ Steingass 1892: 889a ve Tü. gel-.]

gıcıkta *a.* Isırgan otu: *bağ baham tavuğlar g.+nın arasına mı girdi* SE [gıcıkta < gıcı-k+ta; krş. *gıcı-/gici- ‘kaşınmak’ +fiilden etken fiil sıfatı (participium activum) mânasında sıfat ve dolayısıyla isim yapan -k eki, Tietze 2009: 145b.]

ğıda *a.* Keçi: *o da bêle bi tene koyun bağlamış, g. koluna barabar gelir* X-68 [ğıda < Far. *ğizā*’ < Ar. *ğizā*’ ‘yeni doğmuş koyun yavrusu’ Steingass 2005: 882a.]

ğıdaları nemrüdün dağınnan gel- *dey.* İnadı tutmak, sinirlenmek, öfkelenmek: *g. g.-di n. d.* V-158

ğığ *a.* Koyun dışkısı: *g.+lara basmadan yeri* SE [ğığ < ET *kiğ* ‘hayvan gübresi’ Clauson 1972: 608b.]

ğığlar *a.* Yer adı: *ğ.+ın muhtarıdı* III-266

ğıjık *a.* Dolaşık, karışık (saç): *o g. saçlaran niye hiç darağ vurmırsan* SE [ğıjık < Erm. *knçirn* ‘‘dügüm, zor’’; dial. *krinc* ‘‘kördüğüm’’ Dankoff 1995: 79/356.]

ğijla- (-i) Isırmak: *anama diyem êle bi melmeketi dolandi dedi erkizan ğizi menin barmağımı g.-yıp* X-38; *ege men g.-mışamsa rebbi mennen sorsun* X-39 [ğijla- < *ğj+la-; krş. Erm. *kiç* ‘ısırık’ Bläsing 1992: 47/53.]

ğılav *a.* Keçeden yapılan çoban giysisi, kepenek, aba: *bu da şeyin altınnan g.+ın altınnan bunnara seyredir* III-242 [ğılav <?]

ğılincik barmağ *a.* Serçe parmak: *g. b.+ımı incidmişem* SE [ğılincik

parmak < DerS 2042b *gılincık*
'küçük parmak'.]

gilingo *a.* Düğünlerde oynanan bir halk oyunu: *esgiden temür ağa vardi, köçeri vardi, g. vardi* XII-84

gındık *a.* Küçük, az, biraz: *man bi g. ekmeg biraşıplar* SE [*gındık* < Erm. *k'rt'ik* 'biraz, sabun artığı' Dankoff 1995: 158/804.]

gındık *a.* Küçük toprak testi: *tez yoğurt g.+ini koyun bulağa* XII-265 [*gındık* < Erm. *glglal* 'çağıldayarak akmak'~ *glgl* 'suyun lıkır lıkır aktığı ağzı dar testi' Dankoff 1995: 36/104.]

gıpta et- *bf.* İmrenmek: *bu arhadaşlar g. e.-eller işde dur dedim men bi gezem türkiyeyi* VI-85 [*gıpta et-* < Ar. *gıpta* ve Tü. *et-*.]

gıran *a.* Taş yontmaya yarayan bir alet: *mesela bizim elimizdeki taş usdalığının malzemesi g. ermenicedir* XII-39 [*gıran* < ?]

ğırh- (-i) Kırkmak: *gelmişler heci hesen gelesen ot dağında koyuni g.-asan, koyun yüz tene üç yüz tene mi ne* I-43; *koyun g.-ardıh* V-19 [*kırk-*

< ET *kırk-* < *kır-* 'kırkmak' Clauson 1972: 651a: DLT *kırk-* 'kırkmak', Çağ. *kırk-* ay., Kıp. *kırk-* ay.]

ğırh *a.* Kırk: *g. beş atli tahsermannan geldik* III-83; *gelir hasan hüsen g. gün yatmış kendisi anlatdı rehmetlik* III-272; *diyir san bu gede asger vërdim, san g. tene asger vërdim* VII-84; *bu gelir g. tene eger yüz tene asgerin içersinnen seçir* VII-85 [*kırk* < ET *kırk* 'kırk' Clauson 1972: 651a: Uyg. *kırk* 'kırk', DLT *kırk* ay., KB *kırk* ay., Çağ. *kırk* ay., Kıp. *kırk* ay.]

ğırjon *a.* Hayvanın yemediği ot ve saman: *heyvanlar g. yemir ki* SE [*ğırjon* < Erm. *krçel* 'vurmak, parçalara bölmek': *krçunk, krcōn, krcōnk* 'ot veya saman, hayvanlar tarafından yenmeyip bırakılmış' Dankoff 1995: 87/403.]

ğırliğan *a.* Çok kalabalık: *bi g. insan dolup bahçaya* SE [*ğırliğan* < ?]

ğız *a.* Kız: *bizimle rus mevzileri arasında bi tene g. çocuği kaçır bize doğru gelir* II-367; *evde g.+lar oni yapallardi* V-207; *gerçi padişahın g.+ini da alir öbür*

padişahın ğ.+ini da alır VII-145; padişah ğ.+i da verir oni da verir VII-147; sandığımi amcam ğ.+inan geynim ğ.+i getirdiler ellerinde IX-2 [kız < ET kız ‘kız’ Clauson 1972: 679b-680a: Uyg. kız ‘kız’, DLT kız ‘kız, cariye’, KB kız ‘kız’, Çağ. kız ‘evlenmemiş kız’, Kıp. kız ‘kız, bâkire’.]

gice *a.* Gece: *o g. dağda kalan adam öldi II-256 [bkz. gece.]*

gine *zf.* Yine, tekrar: *ha bizimkiler çıhıp konuşunca vala men onnara g. dua edirem VI-384 [yine < Oğz. gine ‘gene, yine, tekrar’ (DK 5-10...)→bkz. Ergin 1963: 119 < ET yana < yan- ‘tekrar, yine’ Clauson 1972: 943a: Uyg. yana ‘tekrar, yine’, DLT yana ‘ikinci kez, tekrar’, KB yana ‘yine, tekrar’, Çağ. yana ay., Kıp. yana ay.]*

ginen *zf.* Yine: *g. başladih hârbe II-324; dehe bu dünyanın meşeketi nedir sultan olsan ne g. meşeket VI-383 [bkz. gine.]*

gir- (-e) Dışarıdan içeriye geçmek: *gorhduh camiye g.-emedik, ordan gëtdik şeye bi eve misafir olduh gece sabanan sonra geldik camiya*

*II-21; diyir içeri g.-en babamdır II-390; deniz qarısı gelip eve g.-mesin III-227 [gir- < Oğz. gir- ‘girmek’ (DK 90-5...)→bkz. Ergin 1963: 119 < ET kir- < *kī- ‘girmek’ Clauson 1972: 735b: Uyg. kir- ‘girmek’, DLT kir- ay., KB kir- ay., Çağ. kir- ay., Kıp. kir- ay.]*

giriş- (-e) Bir işi ele almak, bir işe başlamak: *kapı pencere ele neyi gördümse heveslendim aldım keseri g.-dim VI-70 [giriş- < *gir-iş-.]*

girmi *a.* Yirmi: *öbri kavuşa g. beş gün ceza verdiler II-493; g. dört se^cetde bi sefer III-137; sekiz on tene muhacır misali babamın yanında g. tene çalışıyor asgeryede III-295 [yirmi < ET yigirmi ‘yirmi’ Clauson 1972: 915b: Uyg. yegirmi ‘yirmi’, DLT yëgirmi ay., Çağ. yegirme ay., Kıp. yegirmi ay.]*

git- (-e, -den): Gitmek, varmak: *işde ele g.-illermiş II-451; diyir gidek o filan padişahın üzerine g.-ek VII-96; bunnar g.-illerdi veyahud da ki topi tutillardi onnar şe vardi onnarın belli bi nohta vardi VII-178; e bële yazın zaten kışın g.-ilmez soğuktan, yazın g.-erdik XII-157; “yanına varmak” kürtlerde de*

*yüz yaşında ol, sakkalın dizleren
yënsin hansı ağanın yanına g.-
ersense hëç yoğ demez ge götür
gızım san ğurban olsun XI-34 [bkz.
ğët-.]*

giy- (nsz) Giymek: *ahızar, esbab
bulmazdığ g.-ek çorap bulmazdığ
g.-ek I-123; o da esger elbisesi g.-
miş II-388; men çoh g.-mişem men
çoh g.-mişem çarığ III-302; kütli
kumaşlari g.-ir dolanir IV-143;
üstüne g.-eceg elbise bulmaz VIII-
78 [giy- < Kıp. kiy- ‘giymek’ (KK
80b/5)→bkz. Toparlı 1999: 116a <
ET keğ- ‘giymek’ Clauson 1972:
700b: Uyg. keğ- ‘giymek’, DLT
keğ- ay., Çağ. key- ay., Kıp. key-
ay.]*

gizli sf. Gizli, saklanmış: *bi de ayri g.
bi rus lagari vardi II-414 [gizli <
Oğz. gizlü ‘gizli’ (DK 200-7, 212-
5)→bkz. Ergin 1963: 121 < ET
kizlög < kiz ‘kutu; bohça; sandık’
Clauson 1972: 576a.]*

gizlin zf. Gizlice: *bizim resimlerimizi
alir baston fotoğoplarını şeylerini
alir g.+nen baston yapir VI-169
[gizlin < *giz+li+n.]*

gobbal a. Baston: *çoh güzel bi g.+i
vardi SE [gobbal < Erm. kopal ~
kompal ‘sopa’ < Far. kûpāl Dankoff
1995: 82/378.]*

gocat a. İri (balık): *o g. balığlari
hardan buldun SE [gocat <?]*

gocuk a. Palto: *dışari çığarsan g.+n
al hava çoh savūğ SE [gocuk < Bul.
kocuğ ‘kürklü’ < koca ‘kürk’
Nişanyan 2012: 211b.]*

god, god a. Tahtadan yapılmış bir
çeşit tahıl ölçëği: *misali elli teneke
elli ğ. o zaman ğoddi teneke yoğdi
III-166; tek başına un g. yarmami
çeken IV-104 [god < Erm. kot ‘bir
buğday ölçüsü’ Dankoff 1995:
84/385.]*

ğoh- (nsz) Kokmak: *o ğedde güzel ğ.-
ardi III-129 [kok- < ET kok-
‘kokmak’ Clauson 1972: 609a:
DLT kok- ‘fena kokmak, kokusu
yükselmek, (hastalık) sakinleşmek’,
Kıp. kok- ‘kokmak’.]*

ğohu a. Koku: *ğarpuzi burda kesedin
yoldan geçen onun ğ.+suni alırdi
III-127 [koku < *kok-u.]*

gohi *a.* Koku: *afedersen padişahdan pis bi ğ. çihir* VI-289 [bkz. *gohi*.]

gohuli *sf.* Kokulu: *mege ğ. bir otmiş yani* VIII-8 [kokulu < *kok-u+lu; krş. ET *kok-* Clauson 1972: 609a]

goj *a.* Üzerinde ot, çalı, çırpı ya da et doğranan kalın kütük: *o eti getir g.+da bi dögeg* SE [goj < Erm. *koç* ‘kütük’ Bläsing 1992: 47/54.]

gon *a.* Çingene obası: *seni g.+nan mi bulmuşuĥ ele diyirsen* SE [gon <?]

gono *a.* Aile lakabı: *ilhaminen barabar g.+ların, bu Şeye, seyyadın zöhregile, ğetdik diyir* X-46

gop *a.* Kaĝnının önündeki tahta: *öküz olup g.+a mi sıçacaĥsan g. arabanın öküzün koşulduĝi yerin arĥa tarafına g. denir* IV-39 [gop < Erm. *kob/kop* ‘kaĝnının önünde ve arkasında bulunan iki uzun tahta’ Dankoff 1995: 79/357.]

gorbagor *a.* Ölmüş biri için küfür sözü: *g.+un ğizi sen ne isdirsen* IV-166 [gorbagor < Far. *gür-ba-gür* ‘mezar içinde mezar’; bkz. Far. *gür* ‘mezar, türbe’ Steingass 1892: 1101b.]

gorĥ- (*nsz*) Korkmak: *arĥın içindeyem, beĥe baĥiram arĥamda beĥe baĥiram gine arĥamda ele ğ.-iram* I-100; *dehe ğ.-madım ğetdim* I-113; *men ğ.-dum onnan sora köyün içinen geldim o kinardan gelmedim dedim* V-105; *diyir padişahım diyir sen hêş ğ.-magınan, sen man izin vérginen men gidem* VII-81 [kork- < ET *kork-* ‘korkmak’ Clauson 1972: 651b: Uyg. *kork-* ‘korkmak’, DLT *kork-* ay., KB *kork-* ay., Çaĝ. *kork-* ay., Kıp. *kork-* ay.]

gorzivel *a.* Kara sabanda oku boyunduruĝa bağlayan parça: *bunnar mesela bir kaĝni öküz arabasi al elen öküz arabasi mesela maran, serini, ariĥ, pariĥ, sami, samter, pigi, g., bunnar hep ermenicedir* XII-41 [gorzivel < Erm. *gorcavar* ‘pulluĝun önündeki boyunduruĝa bağlı parça’ Dankoff 1995: 38/113.]

goya *zf.* Güya, sözde, sanki: *ĥerbe gidirik goya* II-274 [*güya* < Far. *goyā, gūyā* ‘söyleme, konuşma; güya, sanki’ Steingass 1892: 1107a.]

göbelek *a.* Mantar: *g. toplamaya gètdik ama çoğ yağmur vardı geri geldik* SE [göbelek < *göbek ‘mantar’ ve +lek küçültme eki. Tietze 2009: 166b’de yer verilen sözcük için bir köken gösterilmemiş ve sadece Az. *göbäläk* ile karşılaştırılması istenmiştir.]

göç ét- *bf.* Oturduğu yerden başka bir yere gidip yerleşmek, göçmek: *yavaş yavaş yerli kalmayınca dışarıya kaşdılar taşdılar misal g. è.-diler* III-57 [göç et- < ET köç ‘göç’ Clauson 1972: 693a: DLT köç ‘göç’, KB köç ay., Çağ. köc ay., Kıp. köç ay. ve et-.]

göç eyle- *bf.* Göç etmek: *muhacir olmuş g. e.-mişler hep diyar diyar* XII-405 [bkz. göç ve eyle-.]

gödenli *sf.* Açgözlü, boğazına düşkün: *g. insanlardan uzağ durasan* SE [gödenli < *göden+li; krş. göden ‘kalın bağırsağın son bölümü’ < köt+en Eren 1999: 158b-159a. Eren, ayrıca yerel ağızlarda ‘mide’, ‘karın’, ‘işkembe’ anlamında kullanıldığını belirtir. ‘köt’ sözcüğü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kaçalın 2006: 144-45.]

göger- (*nsz*) Göğermek, yeşermek: *kış gelirdi üzerine kış geçerd, baharın tekrar toprağın altınan çıhardi, g.-irdi orahnan biçerdik bağ yapardı bağlardı* II-45 [göger- < Oğz. göger- ‘yeşermek, yeşillenmek’ < ET *kōker-* < *kōk* ‘göğermek’ Clauson 1972: 713a: DLT *kōker-* ‘grileşmek, göğün renginde olmak’, Çağ. *köger-*, *göger-* ‘yeşillenmek, göğermek, mavileşmek’.]

gögerçin *a.* Güvercin: *èle güzel g.+leri vardı, istedim man bi tene bile vermedi* SE [güvercin < Oğz. *gögerçin* ‘güvercin’ (DK 159-6...)→bkz. Ergin 1963: 122 < ET *kögürçgün* ‘güvercin’ Clauson 1972: 713b: Uyg. *kögürçgen* ‘güvercin’, DLT *kögürçgün* ay., Çağ. *kögerçin* ay., Kıp. *köwercin*, *kögerçin* ay.]

gök *a.* Gökyüzü: *uci boyunduruğ diyellerdi misali bi uci yerde bi uci g.+de* III-236; *hınan g.+e savrula* IV-274 [gök < Oğz. *gök* ‘gök’ (DK 10-2...)→bkz. Ergin 1963: 122 < ET *kōk* ‘gök, gökyüzü; mavi, yeşil, boz’ < *kōk* Clauson 1972: 708b-709a: Uyg. *kög* ‘gökyüzü’, DLT *kōk* ‘gök, sema, hava’, KB *kōk* ‘gökyüzü’, Kıp. *kōk* ay.]

gösük *a.* Göğüs: *diyir men bunun g.+üne beş tene mermi vurdum* II-377; *igneyi vurmuşlar ya g.+üne* III-230; *elleri g.+ünde emüren bahar* IV-161; *aynan gün benim g.+ümde kitleşiller* VII-137 [göğüs < Oğz. göğüs ‘göğüs’ (DK 129-6...)→bkz. Ergin 1963: 122 < ET kögüz (gögöz) ‘göğüs’ Clauson 1972: 714a-b: Uyg. kögüz ‘göğüs’, DLT kögüz ay., KB kögüs ay., Çağ. kögsük ay., Kıp. kögüs, kövüs ay.]

göl *a.* Göl: *ahladın g.+üne énin durnalar* XII-3 [göl < Oğz. göl ‘göl’ (DK 14-8...)→bkz. Ergin 1963: 123 < ET kōl ‘göl’ Clauson 1972: 715a: DLT kōl ‘göl’, Çağ. köl ‘göl’, Kıp. köl ay.]

göllən- (*nsz*) Su birikip gölcük olmak: *ifah, aılmazdı da g.-irdi orada da gine doldururduğ götürürdük* VIII-33 [göllən- < *göl+len-.]

gömleksiz *sf.* Gömleği olmayan: *nice günler böyle g. olmuşduğ* XII-181 [gömleksiz < *gömlek+siz; krş. ET köñlek < köñle- ‘gömlek’ Clauson 1972: 732a.]

gönder- (*-i, -e*) Göndermek, yollamak: *o şe bitdi onnarın cezasi bitdi bizi*

de g.-diler sevğ II-499; *oni kab kab g.-irdi* III-33; *bastonlarını dışariya g.-ek, zonguldağın g.-iller ya, allah reħmet etsin* VI-144; *diyir ya man bu geder para g.-ecegsen yahutda ki seninle ħerbim var* VII-78 [gönder- < Oğz. gönder- ‘göndermek’ (DK 7-9...)→bkz. Ergin 1963: 123 < ET köndger- < köñ- ‘doğrulmak, düzelmek; yola çıkmak’ Clauson 1972: 730a: DLT köndger- ‘doğrultmak, düzeltmek, yolu göstermek’, Kıp. könder- ‘göndermek, yoluna koymak’.]

gör- (*-i*) Görmek: *ama sen gel misali o toħum ekenin ħalını g.* III-168; *kur^çanın söledigi şeyi g.-ir* VI-382; ‘bakmak’ *dedim ge g.-ek* II-391; ‘bilmek’ *orada gam öküz koşmaħ bülminem, reħmetli babamda g.-memişem ki öküz nedir gam nedir inek nedir* IX-60 [gör- < Oğz. gör- ‘görmek’ (DK 12-11...)→bkz. Ergin 1963: 123 < ET kör- ‘görmek, bakmak’ Clauson 1972: 736a-b: Orh. kör- ‘görmek, bakmak; tabi olmak, bağımlı olmak’, Uyg. kör- ‘görmek’, DLT kör- ay., KB kör- ay., Çağ. kör- ay., Kıp. kör- ay.]

görev *a.* Görev, vazife: *ağşama geder onun g.+i odi VII-67* [görev < *YT gör-ev.]

görmeg *a.* Nişanlı kız ziyareti: *hanım sayar gidemedik g.+e XII-196* [görmek < *gör-mek; Oğz. görmek ‘görmek’ (DK 171-9...)→bkz. Ergin 1963: 126; krş. ET *körüm* < *kör-* ‘alâmet, bakış’ Clauson 1972: 745b.]

görül- (*nsz*) Görülmek, raslanmak: *şimdi artıh g.-müyollar III-262* [görül- < Oğz. görül- ‘görülmek’: ET *körül-* < *kör-* ‘görülmek’ a.m., bkz. Clauson 1972: 745a: DLT *körül-* ‘görülmek’.]

görüüp geçir- (*nsz*) Yaşamak, çok şey görmek: *yavrum neler g.-mişik, neler g.-mişik allah sonumizi her ede IX-39; biz ele g.-dük, ele g.-dik XII-193* [bkz. gör- ve geçir-.]

görüş- (*nsz*) Konuşup sohbet etmek: *ümreden burdaki arhadaşlarımnan her gün her ağşam g.-irdik III-147* [görüş- < Oğz. görış- ‘görüşmek, müsâfaha etmek, tokalaşmak, kucaklaşmak, vedalaşmak, el öpmek’ (DK 153-5...)→bkz. Ergin 1963: 126 < ET *körüş-* < *kör-*

‘görüşmek, buluşmak’ Clauson 1972: 748a: Uyg. *körüş-* ‘buluşmak’, DLT *körüş-* ‘(gözle) bakmak, görüşmek, buluşmak’, KB *körüş-* ‘görüşmek, yüz yüze bakmak’, Çağ. *körüş-* ‘görüşmek, buluşmak’, Kıp. *körüş-* ‘tokalaşmak’.]

göster- (*-i*) Göstermek: *yani oni g.-iller vurillar II-279* [göster < Oğz. göster- ‘göstermek’ (DK 76-13...)→bkz. Ergin 1963: 126. Tietze 2009: 178b’ye göre *görsset-* fiilinin metatez varyantı, *gör-* fiilinin ettirgen hali. Krş. ET *körse-* < *kör-* ‘görmek istemek’ Clauson 1972: 746b.]

götür- (*-i*) Götürmek, ulaştırmak: *g.-diler mancurya diyeller işde mancuryaya II-452; ‘vermek’ yahut ayran aşi g.-mişik III-140; ‘taşımak’ arabaya yüklerdik g.-ürdük III-180; ‘yanında götürmek’ diyiller sen gidemezsin seni g.-emenik VI-26; men seni g.-ecegem padişaha VII-10; üş kapıdan dört kapıdan alır gidir içerye, diyir yav sen meni niye bu gede içerye g.-isen VII-190; g.-ecegem ankaraya IX-66; ana ge sen meni yendir g.-ginen rehetli geynatam ele annadırdi X-*

8; *çocuğı bıraħıp tendirin başına gelip suyuni g.-e ki reşberinin aşını ekmegini yola diyende* XII-108 [götür- < Oğz. götür- ‘götürmek, kaldırmak, yükseltmek’ (DK 79-8...)→bkz. Ergin 1963: 127 < ET kötür- (kötör-; g-) ‘kaldırmak, yükseltmek’ Clauson 1972: 706a: Uyg. kötür- ‘kaldırmak, yükseltmek, götürmek’, DLT kötür- ‘götürmek, taşımak’, KB kötür- ‘götürmek, kaldırmak, yükseltmek; yok etmek’, Çağ. köter- ‘götürmek, kaldırmak’, Kıp. kötür- ‘götürmek’. Kaçalın 2011: 969’a göre kö-l-ter-.]

göyün a. Gönül: *diyir vala g.+üm oldi* II-400 [gönül < ET köñül ‘gönül, yürek, anlayış’ Clauson 1972: 731b: Uyg. köñül ‘gönül, hatır, anlayış’, DLT köñül ‘yürek, kalp, gönül’, KB köñül ay., Çağ. köñül ay., Kıp. köñül ay.]

göz a. Göz, görme organı: *g.+ümün yaşını sildi* II-224; *hem toprağı koydi iki g.+üne* XII-170; *diyellerdi vala silo seni vurup odur g.+lerin beke olup kara olup ne inek vurup ne de murup* I-88 [göz < Oğz. göz ‘göz’ (DK 23-11...)→bkz. Ergin 1963: 127 < ET kōz ‘göz’ Clauson 1972: 756b: Uyg. kōz ‘göz’, DLT

kōz ay., KB kōz ay., Çağ. göz ay., Kıp. kōz ay.]

göz et- bf. Nazar değdirmek: *bi hızmeker gelmiş demiş ki, el atmış cevüzün dalına ğıza g. è.-miş èle dal kırılmış* IX-31 [bkz. göz ve et-.]

gözel sf. Güzel: *o g. elleren kırbana oluram* IV-98; *her şeyile g.+dir insanları da g.+dir* III-55 [güzel < Oğz. gözel ‘güzel’ (DK 11-5...)→bkz. Ergin 1963: 128. gözel/güzel ‘yakışıklı, iyi; güzel bir kız veya kadın’ < *göz+al Tietze 2009: 184a. Kaçalın 2006: 316b’ye göre kūs+e-l. Ayrıca krş. Taş 2009b: 97-98.]

gözetle- (-i) Gözetlemek: *g.-llerdi kimse ona tohinmiya* III-29; ‘izlemek’ *küllük çıhdım küllüğün başına megersem o meni g.-rmiş o oğlan* V-115 [gözetle- < *göz+etle-; krş. Oğz. gözet- ‘gözetmek’ (DK 63-7...)→bkz. Ergin 1963: 128 < ET közed- < kōz ‘korumak, izlemek’ Clauson 1972: 758a-b: Uyg. közed- ‘korumak, gözetmek’, DLT közet- ‘gözetmek, gözetilmek, izlemek’; KB közet-/ködez- ‘gözetmek, korumak, saklamak’,

Çağ. *közet-/közle-* ‘gözlemek’, Kıp. *közet-* ‘gözetmek, kollamak’.]

gözi düş- *dey.* Âşık olmak: *silemanın g. d.-üp gözi tökiledi* I-9; *g. d.-en de vardi babam dedi ki men ona vërmenem kıpi komşiyıh; adamın bi tenesi g. d.-ir bi bayana, g. d.-ir bi bayana* VII-181 [bkz. göz ve düş-.]

gözi kes- *bf.* Gözü kesmek, gücünün yeteceğini düşünmek: *g. k.-ir hani* VII-79 [bkz. göz ve kes-.]

gözi tökil- *dey.* Gözü çıkmak: *silemanın gözi düşüp g. t.-edi* I-9 [bkz. göz ve dökül-.]

gözü kapan- *bf.* Gözü görmez olmak: *bu gözüm kapkara oldi g.+m k.-di kaldi* I-85 [*gözü kapan-* < göz ve kapan-; krş. Çağ. *kapğa-* < *kāp-¹ğ-* a- ‘kapanmak, ihata etmek’ Kaçalın 2011: 952.]

gözü zor zehmet seç- *bf.* Gözleri iyi görmemek: *adreseyi g.+m z. z. s.-di* IV-132

gözünü ayır- *bf.* Gözünü ayırmak: *heç g. ordan a.-amazdi* III-161 [*gözünü ayır-* < göz ve ayır-; krş. Oğz. *ayır-* ‘ayırmak’ (DK 231-3...)→bkz.

Ergin 1963: 28 < ET *adır-* < **ad-* ‘ayırmak, seçmek’ Clauson 1972: 66b: Uyg. *adır-* ‘ayırmak’, DLT *adır-* ay., KB *adır-* ay., Çağ. *ayır-* ay., Kıp. *ayır-* ay.]

gözüyle gör- *bf.* Bir olaya tanık olmak: *annem annatırdi diyerdi ben g.+mnen g.-düm atın pisliğinin içersinnen arpayı çıhartdılar yediler* III-279 [bkz. göz ve gör-.]

gubar- (*nsz*) Kabarmak, taşmak; gururlanmak, böbürlenmek: *heşil tasi kimi geynir g.-ir* IV-145 [*kubar-* < Kıp. *kubar-* ‘bozarmak, rengi toprak rengine dönmek’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 80; krş. ET *kabar-* ‘kabarmak, şişmek’ Clauson 1972: 585b.]

gumburuk a. Yumruk: *ële ağzan bi g. çalan görürsen* SE [*gumburuk* < Erm. *gomb* ‘yumruk’ Dankoff 1995: 37/110.]

ğurban olam bs. Konuşurken karşıdakine duyulan sevgiyi ifade eden bir söz: *o düşdi bu tarafa biz düşdük bu tarafa geldik işde bêle g. o. X-72; otobüs yoğ, arabalar yoğ he g.+ın o., işde bêle, men san g. o. X-73; g. o. tezbêh elde gelene*

IV-60 [*kurban ol-* < Ar. *ḳurbān* ve Tü. *ol-*.]

ḡurban *ünl.* İçtenliği belirten bir seslenme sözü: *artıḥ çoḥ deḡiṣti ḡ. çoḥ deḡiṣti* III-121 [*kurban* < Ar. *ḳurbān* -/ḳrb/ kökünden- ‘yakın olma’ Steingass 1892: 963a.]

gurka yat- *bf.* Tavuk kuluçkaya yatmak: *tavuhlar g. y.-ip mi* SE [*gurka yat-* < Far. *ḳurk* “tavuk” Steingass 2005: 1024a; krş. Çağ. *kürük* Kaçalın 2011: 972 ve Tü. *yat-*; ayrıntılı bilgi bkz. Bläsing 1995: 92/49.]

gurug ol- *bf.* Üşütmek, sesi kısılmak: *g. o.-an uşahlari, sanciliyan cocuḡlari uşahlari getiresiz o daşın üsdüne biraḡasız* X-81 [*gurug ol-* < Far. *ḡaur* ‘şiddetli ağrı’ Steingass 2005: 898a ~ Erm. *gari/garik* ‘arpacık, göz hastalığı’ Dankoff 1995: 34/92 ve Tü. *ol-*.]

gurur a. Kibir: *g. yoḡ, g. yapsan böyük bi hata böyük bi yanlışlıḡ* VI-315 [*gurur* < Ar. *ḡurūr* ‘aldatma; gurur, cüret’ Steingass 1892: 886a.]

gururlan- (*nsz*) Gurur duymak: *yoḡsa at oḡli eṣeg oḡli sövmekle veyahud*

da g.-makla VI-320 [*gururlan-* < Ar. *ḡurūr* ve Tü. *+lan-*.]

ḡuruş a. Kuruş: *üç ekmek béle diyir buni vèrdi bize bi de un ḡ. mi ne para vèrdi* II-163 [*kuruş* << Alm. *Groschen* TürS 1539b.]

ḡutar- (*-i*) Kurtarmak: *babam muhacırlari ḡ.-miş aḡlat muhacırlarını* III-289; *babam diyir o buḡda o muhacırlari ḡ.-tdi* III-295; *bunnar bizi ḡ.-maz* VI-295; *işda bizi ḡ.-an allahdan o sanati o ilmin allahdan olduḡuni bilip şükretmek* VI-314; *heç gülmedim, gelen çaldi giden çaldi vala men özümi ḡ.-dım* IX-4 [*kurtar-* < Oğz. *ḡurtar-* ‘kurtarmak’ (DK 235-1...)→bkz. Ergin 1963: 195 < ET *kurtḡar-* ‘kurtarmak’ Clauson 1972: 649b-650a: Uyg. *kurtḡar-* ‘kurtarmak’, DLT *kutḡar-* ay., Çağ. *kutkar-* ay., Kıp. *kutkar-* ay. Sözcükle ilgili açıklama için bkz. Kaçalın 2011: 970-971.]

guvang başı a. Güveyi başı: *peşreng başı kimi g. b.+nda* IV-69 [*guvang başı* < *güveyi* ve *baş.*]

guzuk *a.* Kambur: *sen g. hikoyi tanir midin* SE [guzuk < Erm. kuz / kuzik ‘kambur’ Dankoff 1995: 86/394.]

gübre *a.* Verimini artırmak için toprağa dökülen her türlü hayvan dışkısı, kimyasal veya bitkisel madde: *‘eyni g. bağlallardi sepellerdi ya ellerinen ‘eynen éle alıllardi* V-250 [gübre < Rum. *kopria(gübre)* ‘gübre’ Meyer 1893: 59.]

gücü yet- *dey.* Gücü yetmek, üstesinden gelmek: *dedim g.+müz y.-mez bilezige* XII-197 [gücü yet- < güç ve yet-; krş. ET *küç* ‘kuvvet’ Clauson 1972: 693a ve ET *yêt-* ‘yetişmek’ Clauson 1972: 884b.]

güç *a.* Kuvvet, takat: *diyir bize bi ağlama filan düşdi hêş imkanımız bişe yoh, g.+ümüz yeteceg bi durum degil yani* II-126; ‘zenginlik’ *hani bizim g.+ümüz var elemanlarımız var* III-36 [güç < Oğz. *güç* ‘güç, kuvvet, zor’ (DK 210-2...)→bkz. Ergin 1963: 129 < ET *küç* (güç) ‘güç, kuvvet’ Clauson 1972: 693a: Uyg. *küç* ‘güç, kuvvet’, DLT *küç* ‘kuvvet, zor, güç; zulüm’, KB *küç* ‘güç, kuvvet’, Çağ. *küç*

‘güç, şiddet’, Kıp. *küç* ‘güç, çaba, zor’.]

güji yet- *dey.* Gücü yetmek, üstesinden gelmek: *adi loğ o loğnan da gızlar ifah g.+leri y.-mir* V-5 [bkz. *gücü yet-*.]

gül- (*nsz*) Gülmek: *şih ‘emer söyir biz özümüze söyirik g.-irik* I-69; ‘mutlu olmak’ *hêç g.-medim, gelen çaldi giden çaldi vala men özümü gutardım* IX-4 [gül- < Oğz. *gül-* ‘gülmek’ (DK 274-2...)→bkz. Ergin 1963: 129 < ET *kül-* ‘gülmek’ Clauson 1972: 715b-716a: DLT *kül-* ‘gülmek’, KB *kül-* ay., Çağ. *kül-* ay., Kıp. *kül-* ay.]

güleş- (*nsz, -le*) *sp.* Güreşmek: *efendim güleşeceğem yoh diyemezsen* III-114 [güreş- < Oğz. *güreş-* ‘güreşmek’ (DK 270-4...)→bkz. Ergin 1963: 130 < ET *küre-ş-* ‘güreşmek’ Erdal 1991: 563.]

güleş *a. sp.* Güreş: *eskiden g. çoh vardi* III-113 [güreş < Oğz. *güreş* ‘güreş’ (DK 79-6, 116-10)→bkz. Ergin 1963: 130. Krş. Çağ. *küreş* ‘güreş’ Räsänen 1969: 307.]

güleşçi *a. sp.* Güreşçi, pehlivan:
toydan güleşçi isterdi III-114
[güreşçi < *güreş + çi.]

gülnaz *a.* Kişi adı: *g. eze çaldi başına
dizine* XII-169

gümürze *a.* Doğranarak samana
karıştırılmış ot, hayvan yemi: *o gırh
parti dehrenen doğrardıh g.
ederdik vèrirdik heyvana* III-198;
g.+yi içersinde dolduram IV-197
[gümürze < Far. *gimîzha* ‘birlikte
karıştırılmış’ Steingass 2005:
1097b.]

gün *a.* Gün: *o g. ola mı ki bi tavla
yapam* IV-199; ‘güneş’ *he aynan g.
bunun gösgünde kitleşiller* VII-135
[gün < Oğz. *gün* ‘gün’ (DK 10-
1...)→bkz. Ergin 1963: 129 < ET
kün ‘güneş; haftanın günleri’
Clauson 1972: 725a-b: Uyg. *kün*
‘gün, güneş’, DLT *kün* ay., KB *kün*
ay., Çağ. *gün* ay., Kıp. *kün* ay.]

gün çal- *bf.* Güneş doğmak: *usdalar
usdalar ahlad işi sabahnan g. ç.-a
gün gağa çal çal çal burdan* XII-55
[bkz. *gün* ve *çal-*.]

gün gağ- *bf.* Güneş batmak: *diyir o
gağdi nihayet gağdi eyağa yavaş*

*yavaş aħşama doğri yani g. ğ.-ana
doğri biz girdik köye* II-181;
*usdalar usdalar ahlad işi sabahnan
gün çala g. ğ.-a çal çal çal burdan*
XII-55 [gün *kalk-* < *gün* ve *kalk-*.]

gün geçirt- *bf.* Yaşamak: *biz
béleliknen g. g.-dik, şimdi
çocuğlarımız böyümişler diyiller siz
ne yapıpsız* VII-47; *g.+ümizi g.-dik
ğurban olam* IX-12 [gün *geçirt-* <
gün ve *geçirt-*.]

gün gör- *bf.* Rahat etmek, güzel
yaşamak: *şimdikiler g. g.-ir,
şimdikiler murad edir, ne bilem, he
vallah* I-25; *heş g. g.-memişem,
hele de görminem hele de
görminem* I-121 [gün *gör-* < *gün* ve
gör-.]

gün görmiyesen murad etmiyesen
bs. Bir ilenme sözü: *g. g. m. e.
eskinin bedü'alari* IX-68

günde *zf.* Gün içinde, bir günde:
*yapsam beş yüz tene de yapsam
ucuzi bi adam g. bi tene yapamir*
VI-116; *g. bi dönüm ya sürerdik ya
süremezdik* VIII-29; ‘her gün’ *g.
ocağ yahdıh çamaşır yıhadıh, g. iş
gördük* X-24 [günde < *gün+de;
krş. ET *kün* ‘güneş; haftanın

günleri' Clauson 1972: 725a.
Ayrıca bkz. ET *künde* 'her gün'
Ölmez 2009: 264.]

gündüz a. Gündüz vakti: *biz giderik
şeye g.+nen* II-207 [*gündüz* < Oğz.
gündüz 'gündüz' (DK 69-
11...)]→bkz. Ergin 1963: 130 < ET
küntüz (g-) 'gündüz' Clauson 1972:
729b: Uyg. *kündüz* 'gündüz', DLT
kündüz 'gündüz, gün', KB *kündüz*
ay., Çağ. *kiündüz* ay., Kıp. *kiündüz*
ay.]

güneş a. Güneş ışığı: *sererik g.+de
kurur* II-210 [*güneş* < ET *küneş* <
kün 'güneş' Clauson 1972: 734a:
DLT *küneş* 'güneş, güneşli yer',
Çağ. *künes* 'güneş, çok sıcak gün',
Kıp. *kuyaş, küneş* ay.]

güneşlen- (nsz) Güneşlenmek: *men de
ineği katmışam kösevi elimde g.-
irem, ele çekdi köseviyi getdi* XII-
104 [*güneşlen-* < **güneş+len-*.]

günlük sf. Bir günlük süre: *onun da bi
g. işi var orda* III-40 [*günlük* < ET
künlük < *kün* 'bir günlük süre'
Clauson 1972: 732a: Uyg. *künlük*
'günlük süre', DLT *künlük* 'gün
hesabıyla yapılan iş, gündelik', KB
künlük 'günlük', Kıp. *künlük* ay.]

güven- (-e) Güven duymak: *reħmetlik
ële de çoħ da g.-irdi ona* II-54;
dostlarım g.-e düşman küsene IV-
191; *tabi malına, şanına, aşiretine,
oğluna, kızına g.-ip de çarşıda
hubbe edenler var* VI-292 [*güven-*
< Oğz. *güven-* 'güvenmek' (DK 22-
3, 22-6, 68-7)]→bkz. Ergin 1963:
131 < ET *küven-* < **küve-*
'gururlanmak, güvenmek' Clauson
1972: 690: Uyg. *küven-* 'övünmek,
gururlanmak', DLT *küven-*
'övünmek, iftihar etmek', KB
küven- 'güvenmek, övünmek', Çağ.
kuwan- 'övünmek, gururlanmak',
Kıp. *küven-* 'sevinmek, mutlu
olmak'.]

güz a. Sonbahar: *bële g. oldi mi
giderdik nemrüte* III-2; *yatardım
işde o da эле güz de oldu mi эле
oğlum* V-211 [*güz* < Oğz. *güz* 'güz,
sonbahar' (DK 12-10...)]→bkz.
Ergin 1963: 131 < ET *küz*
'sonbahar' Clauson 1972: 757a:
Uyg. *küz* 'güz', DLT *küz* ay., Çağ.
güz ay., Kıp. *küz* ay.]

güzelce zf. İyice, adamakıllı: *döndüm
g. şëtdikden sona yuvalarını
aşdıħdan sona desderenen ince ince
kıl şeklinde çevirdim* VI-105
[*güzelce* < **güzel+ce*.]

güzelleme *a. edeb.* Halk edebiyatında konusu aşk olan, lirik bir şiir türü: *evlad için anodan g. oğluna* IV-60 [güzelleme < *güzel+le-me.]

güzellik *a.* Güzellik: *g.+ini şeyini emirlerini namazını niyazını insanoğlı kendisinnen bu* VI-189 [güzellik < *güzel+lik; bkz. gözel.]

güzün *zf.* Güz mevsiminde, sonbaharda: *g. genereşden odun getirir* IV-99; *g. de oldi mi kimse olmadı mi* V-207 [güzün < *güz ve +ün araç hâli eki.]

ğaliba *zf.* Galiba: *babam ğ. dört sene orda qalmış* II-453 [galiba < Ar. ğālib-ān ‘galiba, başlıca, aslında, sonunda’ Steingass 1892: 879a.]

ha babam *a.* Sürekli: *ot dağının orda ot biçeceyik h. b., h. b.* XII-257

habar gönder- *bf.* Haber yollamak: *zamanın birinde padişahın biri, padişahın birine şe h. g.-ir* VII-77, 78 [haber gönder- < Ar. habar ‘haber, bilgi’ Steingass 1892: 446a + Tü. gönder-.]

habar, heber ver- *bf.* Bildirmek, haber ulaştırmak: *sırrımızdan*

vallah v.-mez kimseye h. IV-160; dışariya yayılmış tuvaletlerin eyahlari men de gëtdim uraya h. v.-dim gelin burayi yapın XII-218 [haber ver- < Ar. habar ve Tü. ver-.]

habari ol- *bf.* Haberi olmak: *diyir men seni götürirem ki kimsenin h. o.-masın* VII-191; *ëtdim nerdivanlari yënem geynetam evde h. o.-ir* I-73 [haberi ol- < Ar. habar ve Tü. ol-.]

habële *zf.* İşte böyle: *koıduğın zaman alçah h. egilip ohiyacağın* VI-207 [habele < *aha+böyle.]

habra *a.* İşte bura: *düşende ële nèce bële saraladisa h.+dan bi horum çıhdi* X-32 [habra < *aha + bura.]

habu *sf.* İşte bu: *h. günün şartlari bizi incidir* VI-244; *h. tarlanın meselesinen çoğ şeler olir* VI-353 [habu < *aha+ bu.]

habura *a.* İşte bura: *bizim ahladın ilk h.+si beyaz bastonlar var çitali kafasına onnan koıdum* VI-45 [bkz. habra.]

hambu *sf.* İşte bu: *gözüm şişdi h. gede oldi* I-84; *he h. kemeri bağliyan sen* II-427 [bkz. *habu.*]

ħah *a.* Halk, başkaları, bir aileye mensup olanlar: *yehye emigilin ħ.+ıdı* V-238; *aşağı çemde de çoħ* *aşağı çemde de köyün ħ.+nın çoħi da* *aşağı çemdedi* V-240 [*ħah* < Ar. *ħalk* ‘yaratma, var etme’ Steingass 1892: 471b.]

ħak *a. din. b.* Tanrı: *ħ. taala bağışliya man seni* IV-113 [*ħak* < Ar. *ħakķ* ‘adaletli davranma; adalet, doğruluk’ Steingass 1892: 424a-b.]

ħak ver- *bf.* Hakkını teslim etmek: *sana ħ. v.-iller gelip görünce* VIII-69 [*ħak ver-* < Ar. *ħakķ* ve Tü. *ver-*.]

ħakan *a.* Hükümdar: *batı ħapi üzerindeki kitabesinde dualar birle yad eylegil ol şah ħ.+ı ki ruyı dehirde odur süleyman sani* XII-344 [*ħakan* < ET *ħaġan* ‘han, hakan’ Clauson 1972: 611a-b. Daha ayrıntılı bir etimoloji için bkz. Doerfer 1967 III: 141/1161.]

ħakķilda- (*nsz*) Kahkaha atmak: *konuşurken ħe h.-r göresen* SE [*ħakķilda-* < *yansıma ħakķil+da-*.]

ħal *a.* Hâl, durum, vaziyet: *tiren gidirken ħarekat ħ.+ında* II-450; *ama sen gel misali o toħum ekenin ħ.+ını gör* III-168; *çıħarir ġaħir sabah olir ġaħir gelir diyir ħ. mesele bëleken bële* III-254; *bu ħ.+lar ile aslında toħ yemez* VIII-77 [*ħâl* < Ar. *ħâl* ‘durum; şimdi’ Steingass 1892: 408b.]

ħal *a.* Hâl: *şimdi neyse bu çoħ gider, işda bizi bu ħ.+a getiren iman* VI-390 [bkz. *ħal.*]

ħal eħval *a.* Olaylar, yaşananlar: *h. e. bele benim ġarşımı kesdi man dedi ki san bi şe söliyecegem* V-104 [*ħal aħval* < Ar. *ħâl* ve *aħwâl* ‘durumlar’ Steingass 1892: 22b.]

ħala *a.* Babanın kızkardeşi: *vay demiş benim ħ.+m ġızı var veştongda, ġaħın gidek ħalamgile* X-49 [*ħala* < Far. *ħāla* < Ar. *ħāla* ‘teyze, hala’ Steingass 1892: 442a.]

ħala ġada *a.* Dert, keder, belâ: *rebbim ħ. ġ. vermiye* SE [*ħala ġada* < Ar. *ħalā* ‘boşluk, boş mekân, feza’ -

/ħlw/ kökünden- Tietze 2009: 236b ve Oğuz. *kada* “kazâ, belâ” (DK) →bkz. Ergin 1963: 160 < Ar. *każâ* ‘kaza, son’ Steingass 1892: 974b.]

halbuki bağ. Oysa: *h. üç yüz tene baston bu ğede şeyi hêç kim vèrirdi* VI-123 [*hâlbuki* < Ar. *hâl* ve Tü. *bu* ve Far. *ki*.]

hale a. Teyze: *vula babam, dedi buyur ğ., sen kimsen, dedi men mu^callim begem* XII-105 [bkz. *hala*.]

halıd a. Kişi adı: *biz de giderdik ğ. dayının erigini ğırslamağa* XII-160

halıcılığ okulu a. Halıcılık okulu: *burdaki ğ. o.+dır* XII-22[*halıcılık okulu* < **halı+cı+lık okul+u*; krş. Far. *ķālī* ‘pahalı bir çeşit halı’ Steingass 1892: 949a. Steingass sözcüğü Türkçe göstermiştir.]

halķ a. Halk: *diyerek çalışır ğ.+ı ağladın* VIII-75 [bkz. *ğağ*.]

hallah hallah ünl. Şaşıрма veya beklenmedik bir durumla karşılaşma anında söylenen bir söz: *dedim h. h.* VI-81 [bkz. *allah*.]

hállét- (-i) Halletmek, çözmek: *diyir padişahım men işi ğ.-dim geldim* VII-127; *diyir nasıl ğ.-din* VII-128 [*hallet-* < Ar. *ħall, ğal* ‘çözmek; erimek’ Steingass 1892: 427b ve Tü. *et-*.]

hama bağ. Ama: *h. gine de ğünim ğoşdi* I-57 [bkz. *ama*.]

haman zf. Hemen, çabucak: *diyir h. oni ğördüğüm kimi* II-409 [*hemen* < Far. *hamân* ‘yalnızca; aynı, bir ve benzer; devamlı; bu nedenle’ Steingass 1892: 1507b.]

hambële e. İşte böyle: *idara lambasi yandırırđığ, h. idara lambasi, vardı mi* I-23 [*hambële* < **aha böyle*.]

hamla- (nsz) Hamlamak: *dört öküz olmasadi çüt öküz yorulurđi ğamlardı* V-257 [*hamla-* < Far. *ğām* ‘ham; olgunlaşmamış’ Steingass 1892: 442b ve Tü. *+la-*]

hamur a. Hamur: *bi ğabımız var onda bi ğ. yaparam* II-197; ‘hamur yoğurma’ *ğ.+da tendirde sennen barabar* IV-159 [*hamur* < Ar. *ğamīr* ‘hamur, mayalı hamur’ Steingass 1892: 475b.]

hamur ét- *bf.* Hamur yapmak: *tendir yandırdım, h. è.-dim ekmeg yaptım* IX-12 [*hamur et-* < Ar. *hamîr* ve Tü. *et-*]

hamza a. Kişi adı: *aşşamüsdi, küçüg ğardaşım vardi ismi h.+di* VII-38

hamza usda a. Kişi adı: *yunus usda, h. u. vardi* VI-80

hamzalı a. Yer adı: *h.+da ʿereb üryan* IV-18

hamzaoğlı a. Kişi adı: *kambağ ola h.+nin gabani* XII-277

han a. Han, konaklama yeri: *bugün meydanlıh mezar taşlarının h., hamam, kervansaray, evler bunlari sökmüş yavuz selimin emriyle şahin kalesi yapılmış* XII-322 [*han* < Far. *hān* ‘kervansaray, dükkân’ Steingass 1892: 443b.]

han a. Osmanlı padişahlarının unvanı: *o ʿadaletli olan sultan süleyman ki selim h.+ın oğlidir* XII-354 [*han* < ET *hān* ‘hakan, hükümdar’ Clauson 1972: 630a.]

hanav a. Nem, ıslaklık (toprak için): *torpağın hêç h.+i kalmayıp suvarmağ lazım* SE [*hanav* < Erm. *honaw* ‘nemli’ Dankoff 1995: 66/268.]

hangi sf. İki veya daha çok şeyden bir tanesini belirtecek bir cevap istemek için kullanılan soru sıfatı: *h. yılında oldi* V-60 [*hangi* < ET *kaņu* ‘hangi, ne; biraz’ Clauson 1972: 632b-633a-b: Uyg. *kaņu, kayu* ‘hangi’, DLT *kayu* ay., KB *kayu* ay., Çağ. *kayu/kay* ay., Kıp. *kayda/kanda* ay., Osm. *kañgi/kankı, kandan, kanda, kanı, kayda* ay.]

hanım a. Kadın, eş: *diyir dedik senin h.+ın bu ğede beyaz* II-248 [*hanım* < **han+ım.*]

hani zf. Mesela: *h. gidiller birine para istiller* IV-293 [*hani* < ET *kaņu* ‘hangi, ne; biraz’ Clauson 1972: 632b-633a-b.]

hanik a. Köy adı: *yoğurtyemez, h., develik bunnar da çerkez köylerimiş* II-143

hansı zm. Hangisi: *ama h.+na dedimse yapmadılar* VI-130; *h.+nın koyunda bülmiller, teħmin*

etmeye çalışıllar, gidiller yalannan arıllar VII-167 [hangisi <*hangi+si; krş. Az. hankı/hansı ‘iki veya birçok şeyden birini kesinleştirmek amaçlı sorulan soru’ ADİL II: 329b.]

hara *a.* Nere: *anam dedi tehsin aparağ* h.+ya XII-63 [hara <*ka+ra; krş. Az. hara ‘hangi yer, hangi taraf’ ADİL II: 330a.]

haraba *a.* Harabe, viran: *yeter ki gönül olmasın ħ.* XII-209 [harabe < Ar. ħarāba ‘yıkılmış, zarar görmüş’ Steingass 1892: 451a.]

harabaşehir *a.* Yer adı: *o da ħ.+dedi* XI-14; *kulaşsızda da vardı ħ.+de de* III-195 [Ar. ħarāba ve Far. šahr ‘şehir’ Steingass 1892: 769b.]

haraç *a.* Osmanlıda müslüman olmayandan alınan vergi: *onnardan ħ. almış* XII-36 [haraç < Ar. ħarāc, ħurāc ‘haraç, vergi, gelir’ Steingass 1892: 451a.]

hârb *a.* Harp, savaş: *ve bizimnen urusun ħ.+i oldi* II-99; *dedi biz ħ.+e gidiyoruz* II-251; *ħ.+den annatıllardi mihacırlığa gidip gelmeler* III-276; *görmirsen mi*

ħ.+ler şeler VI-384; *ħ.+e gidirik* VII-104 [harp < Ar. ħarb ‘savaş, çatışma; düşman’ Steingass 1892: 415a.]

hârb de’vasi gör- *bf.* Savaşmak istemek: *biznen de ħ. d. g.-ir* VII-120

hârb ét- *bf.* Harp etmek, savaşmak: *bu diyir vala men şédemenem onnan ħ. é.-emenem* VII-79 [harp et- < Ar. ħarb ve Tü. et-.]

hârb gir- *bf.* Savaşa tutuşmak, savaşmak: *kesiller ki filan zamana gede bunnarnan hêş ħ.+e bi şeye g.-miyeler* VII-126 [harbe gir- < Ar. ħarb ve Tü. gir-.]

hârbiumumi *a.* I. Dünya Savaşı: *bilħassa ħ. dönüğü, ekmeği olan uni olan zengin sayılırdi* XII-288; *yoħsa sen ħ.+den gelen misin* XII-393 [harb-i umumi < Ar. ħarb + ‘umūmī ‘genel’ Steingass 1892: 868a.]

harda dara düşsez hızır yerişe imdadınza *bs.* Nerede sıkıntıyla karşılaşırsanız Hızır yardımınıza yetişsin anlamında bir iyi dilek sözü: *h. d. d. ħ. y. i.* X-63

hardan *zf.* Nereden, hangi yerden?:
men san bi bedre ayrani h. bulam
IV-141 [*hardan* < **hara+dan*; krş.
Az. Haradan ‘hangi yerden,
nereden’ ADİL II: 330b.]

harekat *a.* Hareket: *tiren gidirken h.*
halında II-450 [*hareket* < Ar.
harakat ‘hareket, davranış’
Steingass 1892: 417a.]

hareket et- *bf.* Davranmak: *ona göre*
h. e.-mek VI-315 [*hareket et-* < Ar.
harakat ve Tü. *et-*.]

hariklen- (*nsz*) Çömlek ısınmak,
yemek pişirilecek sıcaklığa gelmek:
oni biraşurdıh h.-mege V-163
[*hariklen-* < Ar. *harîk* “ateş;
yanmış” Steingass 1892: 418a ve
Tü. +*len-*.]

harman *a.* Harman, buğday
tanelerinin başaklarından ayrıldığı
yer veya mevsim: *h. zamani getir*
menim parami vër III-63; *getirirdik*
oni h.+da h. yapardıh III-177;
h.+lar ama ne gözeldi vala
gerçekten de o zaman çoş hoş
günnerdi V-239; *ekin bitdikden*
sora oni h.+a tökellerdi tekrar
gamnan IV-229; *getirirdi bizim*
h.+lara vurardi işde II-56 [*harman*

< Far. *hirman, harman* ‘harman,
biçilmiş ekin’ Steingass 1892:
456b.]

harman tök- *bf.* Harman işine
başlamak: *bi gün h. t.-mişlerdi,*
başirdım ki biraşıplar bu yatah
çarşafının arasına XI-1 [bkz.
harman ve *tök-*.]

harol *a.* Buğdayı düzgün bir çizgi
üzerine ekmeye yarayan, arkasında
iki uzun tahtası olan saban: *dur men*
unidiram be^çzen sora harman
biterdi h. zamani gelirdi V-246;
h.+un peşinde tohumci olarak
ekerdik III-159; *majgalci tutuyor*
h.+i tutir III-164; *bi de h.+nan, bi*
adam h.+i dutardi, bele çift
diyerdik çifte iki tene tahta çahılırdi
h. olurdi, he iki terefe iki tene tahta
çahılırdi II-40 [*harol* < Erm. *arör*,
(dial.) *harör* ‘pulluk’ Dankoff
1995: 23/35.]

harol ét- *bf.* Toprağı sürmek: *kotan*
edellerdi işde gine ^çeyni dörd
öküznen dedigim kimi h. é.-ellerdi
V-261 [bkz. *harol* ve *et-*.]

haruşa *a.* Elle dokunan kazağın
üzerindeki şekiller, ters örgü: *kazağ*
kazağın h.+sına şortuk denirdi IV-

- 281 [*haruša* < Rus. *harašo* ‘iyi, güzel’.]
- hasan hisen** *a.* Kişi adı: *h. h. vardi tanırdın mi* III-265
- hasan kehýalar** *a.* Bir aile lakabı: *kalenderoğullari, h. k.* XII-146
- hasan padişah** *a.* Ahlat’taki kümbetlerden biri: *yüksekde h. p.* IV-11
- hasıl ol-** *bf.* Ortaya çıkmak: *béle bi kana^cat insana h. o.-ur ibrahim helilvari* VI-191 [*hasıl ol-* < Ar. *hāşil* ‘üretim, sonuç’ Steingass 1892: 408a ve Tü. *ol-*.]
- hasrüng** *a.* Köy adı: *he allah reħmet etsin işde o şeye gidiyor h.+a* III-266; *yani biğaş ifah köy kürt müsliman varmış, o da hının varmış müsliman h. varmış müsliman, nazük müslimanmış, yoħmuşmuş* II-141
- hát** *a.* Telgraf hattı: *doħuz yüz otuz sekizde h. ta^cmirine gëtdik telgraf hätti ta^cmirine gëtdik* XII-313 [*hat* < Ar. *hatt* ~ Far. *hat* ‘yazmak, betimlemek; çizgi, sınır’ Steingass 1892: 465b.]
- hata et-** *bf.* Hata etmek, kusur işlemek: *h. è.-dim yanlış bi iş tutdum galiba* XII-234 [*hata et-* < Ar. *ħata*’, *ħatā*’ ‘hata, yanlış’ Steingass 1892: 466b ve Tü. *et-*.]
- hatçe** *a.* Kişi adı: *bi gün de h.+nin erhan diyir gëtdik partoz vurduħ* X-45
- hatırlı** *sf.* Sözü dinlenen, sözü geçen: *h. kişiler altınan vurur yaba* XII-235 [*hatırlı* < Ar. *hātir* < Ar. *hātir* ‘düşünce; hafıza, gönül’ Steingass 1892: 439b ve Tü. *+lı*.]
- hava** *a.* Hava, gökyüzü, boşluk: *tē bilmem nerye gëde, giderdik o topi h.+da tutallardi, o topi h.+da tutdilar mi* VII-171 [*hava* < Ar. *hawā*’ ‘hava; rüzgâr’ Steingass 1892: 1516a.]
- havale** *a.* Bölme, bölüm: *bi çare düşündüm geldim buraya h. taħdım buraya da taħdım* VI-217 [*havale* < Ar. *hawālat*, *hawāla* ‘aktarma, transfer, bağlantı’ Steingass 1892: 433.]
- havar** *a.* Feryat, bağırtı: *lazoğli mustafa ulaşdi h.+a* XII-171 [*havar*

< Krd. *hawar* ‘imdat, çağrı’ İzoli 1991: 183b.]

havas *a.* İstek, eğilim, arzu, şevk: *küçük yaşıdan insanların h.+i olmasa* VI-1; *o yüksek h. bende vardı* VI-227 [*heves* < Ar. *hawas* ‘istek, arzu, şehvet’ Steingass 1892: 1517b.]

havaya gah- *bf.* Yerden yükselmek: *lastik şe vardı beşe vurardın yere g.-ardi bi boy iki boy g.-ardi h.* VII-174 [bkz. *hava* ve *gah-*.]

havayi *sf.* Havalı, fiyakalı: *bağ gardaşım benim beyim çoğ h.+di çoğ çoğ çoğ* IX-54 [*havayi* < Ar. *hawā’ī* < *hawā*’ ‘hava; rüzgâr’ Steingass 1892: 1516a.]

hay hay *a.* ‘Elbette’ anlamında kullanılan bir söz: *diyir h. h. başım üzerine o da gidir onnan barabar* VII-104

hayına bak- *bf.* Çâresine bakmak, çözmek: *sen o için h. b.-arsan* SE [*hayına bak-* < **hay* (nida) ve *bak-*.]

hayrat *a.* Halkın yararlanması için yapılan yapı: *geçemezsiniz latdan*

bu h.+dan XII-11 [*hayrat* < Ar. *ḥairāt* (*ḥairat*’ın çoğulu) ‘iyi şeyler; iyi işler, hayır işleri’ Steingass 1892: 491b.]

hazır *a.* Hazır bulunan, o an orada olan: *allah rehmed ede h.+ların ölmüşlerine de ona da* VII-39 [*hazır* < Ar. *ḥāzır* ‘hazır, şimdi’ Steingass 1892: 408a.]

hazır bez *a.* Bebeklerin altına bağlanan bez: *mama mama mi vardı oğlum h. b. mi vardı üsdümüzi elbiselerimizi* V-186 [*hazır bez* < Ar. *ḥāzır* + *bazz.*]

hazırlık gör- *bf.* Hazırlık yapmak: *ot biçmeye işde arvad yemek, ekmeğ pişireceg ot dağına hi g.-ecek* XII-254 [*hazırlık gör-* < Ar. *ḥāzır* ‘şimdi, hazır, hazırlanmış’ Steingass 1892: 408a Tü. +*lık* ve *gör-*.]

haziran *a.* Alıç: *h. zamani geldi mi* SE [*haziran* < Erm. *hazor*, *hazuran* “alıç” Dankoff 1995: 88/409.]

he *e.* Evet, değil mi?: *siz onnari görmeyipsiz h.* IV-207; *h. yuvarlamağ diyiller* V-38

he hey ünl. Küçümseme anlamında kullanılan bir söz: *bu diyir h. h. keloğlan hêş kimse yoğ sen* VII-143

heba ol- bf. Boşa gitmek, ziyan olmak: *müslimanın mali bu o.-masın h.* XII-233 [*heba olmak* < Ar. *habā*’, *habā*, *habāb* ‘toz, özellikle havada uçuşan toz zerresi; (Farsçada) mahvolmuş, kayıp’ Steingass 1892: 1487b ve Tü. *ol-*.]

hebboğullari a. Bir aile lakabı: *h.*, *ishaklılar, taçcılar* XII-154

heber a. Haber, bilgi: *h.+i yoğ anadan, gardaşdan, arvaddan* XII-389; *bu oğlan ağlamış, h.+im yoğ ağlamış* I-68 [*haber* < Ar. *habar* ‘haber, bilgi’ Steingass 1892: 446a-b.]

heber al- *dey.* Haber almak: *rusun basdığini h. a.-miş* II-445; *alti yıl h. a.-mamış ahladdan* XII-388 [*haber al-* < Ar. *habar* ve Tü. *al-*.]

hebersiz zf. Haber vermeden, habersizce: *h. giripler oraya* II-131 [*habersiz* < Ar. *habar* ve Tü. *+siz*.]

hec a. Hac: *éle degil, h. arefelerinde o gede insanlar gidir* VI-298 [*hac* < Ar. *hacc* ‘hac; yolculuğa çıkma’ Steingass 1892: 411b.]

heci a. Hacı: *evliyadırlar zeten feket âlimler var ki oğumişlar namazi h. hepsi* VI-300 [*hacı* < Ar. *hācī* ‘hacı’ Steingass 1892: 407a.]

heci a. Kişi adı: *vala h.+nin ekini üş güne bitmez* III-42

heci behri a. Kişi adı: *bizim bi tene yamda h. y. var o annatdi dedi iki tene garmuçli ermeni geldi* II-116

heci devreşler a. Bir aile lakabı: *h. d.*, *heci polatlar, helolar* XII-150

heci gaziler a. Bir aile lakabı: *heci recepler, h. g.*, *idolar* XII-149

heci hesen a. Kişi adı: *men de buna dedim vala vèrmiyeceksen buğdayi h. h.+e, gardaşan* I-33

heci nejmeddingil a. Hacı Nejmeddinler: *h. n.+indi* V-237

heci osmanın ismetgil a. Hacı Osman’ın oğlu İsmetler: *h. o. i.*

- onnar hepsi bütün bizim yuhari cemdedi* V-238
- heci ömer** *a.* Kişi adı: *h. ö. bi heyvan kesdigi zaman herkeş giderdi ona* III-300
- heci polatlar** *a.* Bir aile lakabı: *heci devreşler, h. p., helolar* XII-150
- heci recepler** *a.* Bir aile lakabı: *h. r., heci gaziler, idolar* XII-149
- heci selim** *a.* Kişi adı: *bacım nesbe gètdi h. s.+gilden bi şe getire* V-113
- heci selimgil** *a.* Hacı Selimler: *götürürdi tusbağalibulahda suvarıllardi o zaman bütün h. s.+indi* V-236
- heci usda** *a.* Kişi adı: *bi sefer gardaşım m. dedi ki èle h. u.+yi vuruplar èle vuruplar* V-88
- hèçbiri** *zm.* Hiçbiri, bir teki, biri bile: *onnar niye unidillar gèt benim yaşımıdaki kadınların h. bilmez* IV-235 [*hiçbiri* < Far. *heç* ‘hiç, hiçbir şey, yok, yitik’ Steingass 1892: 1520b ve Tü. *bir.*]
- heççik** *a.* Ermeni kızı, çelimsiz kız: *o h. kızi gördün mi* [*heççik* < Erm. *alij, aljik, axç’ik* ‘kız’ Dankoff 1995: 19/14.]
- heçirdek** *a.* Tandır üzerine tencere ya da çömlek koymayan yarayan ince demir: *al h. +i al kındıragi al ohlavi vur sineme vur* SE [*heçirdek* < Erm. +*erkat* ‘demir’: *haç’erkat* ‘toprak fırın üzerine konan demir ızgara’ Dankoff 1995: 57/223.]
- hed** *a.* Sınır, uç, son: *diyir dilenenin h.+di hesabi yoğ* II-184 [*had* < Ar. *hadd/had* ‘tanımlama; sınır’ Steingass 1892: 413a.]
- heddi hesabi yoğ** *dey.* Ölçüsüz, çok fazla: *diyir dilenenin h. h. y.* II-185
- hedef èt-** *bf.* Hedef haline getirmek: *ki ta insanlari doğruluğa h. è.-eler insan kötülükden gutula* VI-352 [*hedef et-* < Ar. *hadaf* ‘bir şeyi hedeflemek, amaçlamak; okçu nişanı’ Steingass 1892: 1492a ve Tü. *et-.*]
- hedik** *a.* Haşlanmış buğday: *biz şimdi buğdayı geynedirik h. olir h.+den sora da biz yarma diyerik* V-63 [*hedik* < Erm. *hat/hatik* ‘hububat’

Dankoff 1995: 89/415. Ayrıca bkz.
hadik Bläsing 1992: 51/65.]

hedise *a.* Hadise, olay: *zeten ermeninin vurmağını da tebi o h.+den sora ermeniye vurmağ için padişahdan ferman istediler padişah vürmedi* II-110 [*hadise* < Ar. *hādīṣat* ‘olay; macera’ Steingass 1892: 407a.]

hediye *a.* Armağan: *asıl h. insanın kendisidir* XII-212 [*hediye* < Ar. *hadīyat*~ Far. *hadiya, hadya* ‘hediye’ Steingass 1892: 1492b.]

hediyesiz *a.* Armağansız: *h. bi sefer mümkün degildi* III-71 [*hediye* < Ar. *hadīyat*~ Far. *hadiya, hadya* ‘hediye’ Steingass 1892: 1492b ve Tü. +siz.]

hefif *sf.* Hafif: *be^czen ele olurdu ki bele h. döner* VI-106 [*hafif* < Ar. *hafīf* ‘hafif’ Steingass 1892: 469a.]

hefte *a.* Hafta: *ele olurdu ki bi h. devam ederdi* III-16; *h.+nin soni oldi mi eve geleceyik, eve gelirik, evde geçirirdik* II-5 [*hafta* < Far. *hafta* < *haft* ‘yedi’ Steingass 1892: 1502a.]

hegirlen- (-i) Kendini suçlu hissetmek: *şimdi sen buni dedin ya çoğ h.-dim* SE [*hegirlen-* < Ar. *hakīr* ‘aşağılık; küçümseme; küçük; ince’ Steingass 1892: 426a ve Tü. +len-.]

hej *a.* Hac: *dede h.+den gelir* X-75 [bkz. *hec*.]

heķ *a.* Hak: *oni h.+inen getirirdik* II-56; *nece h.+ķi borci ola üzi karanın* IV-142 [*hak* < Ar. *hakḳ/hak* ‘adaletle davranma; adalet, doğruluk’ Steingass 1892: 424a.]

heķarat *a.* Hakaret: *o yetmiş tene ermeni bize h. ederdi* II-480 [*hakaret* < Ar. *hakārat* ‘aşağılama, hor görme’ Steingass 1892: 425a.]

heket *a.* Kısa hikâye: *meni bi sefer de şıh^c emer gelip bize oturmağa, gece şıh^c emer gelip oturmağa, işde onun bi h.+i vardi* I-65 [*heket* < Ar. *hikāyat* ‘söyleme, ilişki kurma’ Steingass 1892: 426b.]

heķiket *a.* Hakikat, gerçek: *iman h.+lerini elde edeceyiz, meslegimizden de lezzet alacayız* VI-391 [*hakikat* < Ar. *hakīkat*

‘doğruluk, gerçeklik’ Steingass 1892: 426a.]

hekim *a.* Hâkim, yargıç: *karşıyam, h.+em ona ilişir buna ilişir allah rızası için yoğ VI-294 [hâkim < Ar. hâkim ‘yönetici; hâkim; Allah’ın bir sıfatı’ Steingass 1892: 408b.]*

hekkel yakın *a.* Bir bilginin hakikatine ermek: *ilmel yakın, ‘aynel yakın, h. y. derecesinde oni görür VI-382 [Ar. hakkal-yakîn ‘yakından bilme, yakınlık bilgisi’. Bkz. Ar. hakğ ve yakîn.]*

hekketen *zf.* Hakikaten, gerçekten: *allah razi olsun h. vèrdi geldik kereste aldığ birez daha iş iredi VI-129 [hakikaten < Ar. hakîkatan ‘gerçekten, cidden’ Steingass 1892: 426a.]*

hekli *sf.* Haklı: *dedi mulla h.+dir diyir dedi gètdi II-471; h.+dirler, biz onnari bir sana^cete bırahamadıh VII-48 [haklı < Ar. hakk ve Tü. +lı.]*

heksiz *sf.* Haksız: *dedi bu kur^cen men senin hemşerin vurdum h. degilem men h. degilem diyir II-421, 422 [haksız < Ar. hakğ ve Tü. +sız.]*

helağ ol- *bf.* Helak olmak, ölmek: *yav bële ajlıhdan h. o.-irih, diyir gèt sen filankesin yanına bize birez bişeler vèrsin getir VII-183; diyir h. o.-acaylıh öleceyig, imkanımız yoğdur git teslim ol ona VII-186 [helağ ol- < Ar. halāk ‘mahvolma; kaybolma; yıkıntı’ Steingass 1892: 1505b ve Tü. ol-.]*

helal *a.* Helâl: *bunnarın ketli h.+dır diye ruhsat vèrmiş II-109; emegim h.+dır iki dünyada IV-107 [helal < Ar. halâl ‘dinen izin verilmiş; yasal, meşru’ Steingass 1892: 427b.]*

helal et- *bf.* Helâl etmek, başışlamak: *allaha inanasan legende bile banyosuni yapırdırmişam, ama h. da e.-irem IX-50 [helal et- < Ar. halâl ve Tü. et-]*

helbet *zf.* Elbet: *h. bu evleri sana kim vèrdi XII-125 [elbet < Ar. al-batta ‘kesinlikle, tamamıyla’ Steingass 1892: 92a.]*

helbür hurması *a.* Bir tatlı çeşidi: *ara yere girer h. h. IV-260 [kalbur hurması < Ar. girbâl ‘geniş kalbur, elek’ Steingass 1892: 883b ve Far.]*

ħurmā ‘hurma’ Steingass 1892: 456b.]

hele *zf.* Hâlen, henüz: *he lazım olunca isterik, heķķeten h. devam edir o istek ama o iħlas işi* VI-165; ‘bir de’ *h. o ħarolun marcini tutan* VII-67 [*hâlâ* <Ar. *ħālan/ħālā* ‘şimdi, şu anda’ Steingass 1892: 409a.]

helilgil *a.* Haliller: *ħarman da ğeynim ħ.+in ordadi* IX-59

helimaşı *a.* Döğme, kuru bakla, beyaz fasulye ve nohuttan yapılan bir yemek: *mesele buğdayi döğerdik döğme ederdik döğmeden ħ. yapardıħ* V-79; *ginen tekrar ħ. pişirirdik o ğün o ħ.+ni yiyerdik yarmaaşı pişirirdik* V-165 [*helimaşı* < Ar. *ħilm* ‘yumuşak olma, ılıman, merhametli; yumuşaklık’ Steingass 1892: 429a ve Tü. aş.]

helis *a.* Yemek olarak yenebilen sütlü bir çeşit ot: *evde h. ħalmayıp* SE [*helis* <?]

heliver *a.* Tarlada, tarlayı süren aracın dönebilmesi için bırakılan tarlanın her iki ucundaki sürülemeyen yer: *hani h. otlaħlar öküzleri*

birahıllardi otlamaya eraziye oturullardi III-171 [*heliver* < Far. *hālawār* ‘dairesel, yuvarlak’ Steingass 1486b.]

helolar *a.* Bir aile lakabı: *ħeci devreşler, ħeci polatlar, ħ.* XII-150

helva *a.* Şeker, yağ, un veya irmikle yapılan tatlı: *bi tabaħ da ħ. birahıllar bunun başının ucuna geşiller gidiller* III-253 [*helva* < Ar. *ħalwā* ‘tatlı yiyecek, şekerleme’ Steingass 1892: 429a.]

helva çal- *bf.* Helva yapmak: *çalıllar oynıllar ħ. ç.-ıllar* III-251 [*helva çal-* < Ar. *ħalwā*’ ve Tü. *çal-*.]

helvasi ħozi birine osuruği tozi birine *dey.* Birinin bir şeyin en iyisini, diğzerinin en kötüsünü elde etmesi: *ħ. ħ. b. o. t. b.* IV-289

hem... hem bağ. Anlamca birbiriyle ilişkili iki cümle ya da sözcüğü birbirine bağlayan bir söz: *h. daha eyi olurdi h. revaçda herķes faydalanırdi* VI-120 [*hem... hem* < Far. *ham* ‘hem, aynı, beraber, ile’ Steingass 1892: 1507a.]

hemam a. Hamam: *h. kurulirdi bi daha seyyar h.+lari keçeden h.+lari varmış* II-357, 358 [*hamam* < Ar. *hammām* ‘sıcak banyo; banyo’ Steingass 1892: 430a.]

hemam yap- dey. Yıkanmak: *yolda h. y.-dih* II-357 [*hamam yap-* < Ar. *hammām* ve Tü. *yap-*.]

hemayıl a. Muska: *boynumda h. gabi* [*hemayıl* < Far. *hamā’il* < Ar. *hamā’il* ‘kola bağlanan muska; nişan’ Steingass 1892: 430b; ayrıca bkz. Tietze 2009: 244a.]

hemdolsun ünl. ‘Allaha şükürler olsun’ anlamında bir söz: *allah için çocuğlarım böyüdi çoğ şükür h. allaha, man sahab çihillar* IX-7 [*hamdolsun* < Ar. *hamd* ‘övme; şükretme’ Steingass 1892: 430b ve Tü. *olsun*.]

hemen hemen sf. Yaklaşık: *elimnen geldigi gede h. h.* VI-76 [bkz. *hemen*.]

hemşeri a. Memleketli: *bizim bi tene h. bi adam var* II-301; *bağıp da şad olsun h. eħbab* IV-137 [*hemşehri* < Far. *ham-şahrī* ‘aynı şehirli, hemşehri’ Steingass 1892: 1511a.]

hendek a. Büyük ve geniş çukur: *bizleri bekliyor helilin h.+leri* XII-226 [*hendek* < Ar. *handak* < Far. *kanda* ‘hendek, çukur’ Steingass 1892: 477a.]

heneg et- bf. Şaka yapmak: *çoğ h. e.-erdik эле h. e.-erdik hem de ne biçim h. e.-erdik* V-146 [*heneg et-* < Erm. *heng(n)/hanak* ‘gülme, alay’ Dankoff 1995: 91/427 ve Tü. *et-*.]

hepis et- (-i, -e) Hapsetmek, bir suçluyu hapisaneyeye koymak: *bizim bi kavuşi h. e.-diler* II-497 [*hapset-* < Ar. *habs* ‘alıkoymak, hapsetmek’ Steingass 1892: 410b ve Tü. *et-*.]

hep zm. Herkes: *hepimiz ona bahardığ* III-8 [hep < Oğz. *hep* ‘hep, bütün, daima’ (DK 29-11...)→bkz. Ergin 1963: 139 < Far. *ham* ‘hem, ayrıca, üstelik; hepsi’ Steingass 1892: 1507a. Son sesteki değişim açık değildir. Krş. Az. *hamı/hamısı* ‘hepsi, bütün’ ADİL II: 328b.]

heppi zm. Hepsi, tamamı: *iki gün üç gün aradan geçdi, dediler heci hesenin ellerini irannan gelip bağlayıplar yatağ matahlari h.*

alıplar gidipler aparıplar I-46;
[*heppi* < **hepp+i.*]

hepsi *zm.* Bütünü, tamamı, hep: *bel bağı bağlallar kemer bunnarın h. toy begine aittir* III-106; *h.+ni elimiznen oraḥnan biçerdik* III-175, *men h.+ni yapmışam he benim yapmadığım iş yoḥdur* IV-234; *rus ḥérbinde buralar h. boşalmış* III-278; *her ne yapırsa bu yir yemir ḥ.+ni toplir yir diyir men acımnan öldüm* VII-118 [*hepsi* < **hep +si.*]

ḥér *a.* Hayır, iyilik: *hem aile efradi hem de efendime söliyem o şeden bi ḥ. bi fayda gelmez annadın* VI-367 [*hayır* < Ar. *ḥayr* “hayırlı, en iyi” Steingass 1892: 491b.]

ḥér görmiyesen *bs.* ‘Hayır görmeyesin’ anlamında bir ilenme sözü: *ḥér görmiyesen* I-128

her *sf.* Önüne geldiği ismin benzerlerini “teker teker hepsi, birer birer hepsi, birer birer tamamı” anlamıyla kapsayacak biçimde genelleştiren söz: *işde эле olurdi h. aḥşam yıḥardıḥ* V-176; *şimdi benim ilk yapıdığım kur^can kürsileri h. camıda üç beş tene var эле güzel* VI-212 [*her* < Far. *har* ‘bütün,

hepsi, her biri’ Steingass 1892: 1493a.]

her zaman *zf.* Ara vermeden, sürekli, daima, sık sık: *bu эле dızdızdır h. z. ağlar* V-123 [*her zaman* < Far. *har* ve Ar. *zamān.*]

ḥeram *a.* Haram, helâl olmayan: *ama adam zorlanir araba alamayınca, gidir ḥ.+a, oni ḥandırir buni ḥandırir* VI-365 [*haram* < Ar. *ḥarām* ‘haram, yasaklanmış; gayrimeşru’ Steingass 1892: 414b.]

ḥeram ola *bf.* Bir şeyin olmadığını, onun sıkıntısının çekildiğini vurgulamak amacıyla söylenen bir söz: *halbuki ḥ. o. var midi, işde эле* I-127

ḥeram yêsen *dey.* Bir işin becerilememesi durumunda söylenen bir kızgınlık sözü: *dediler vala silo atamadi, vay ḥ. y.* I-22 [*haram yesen* < Ar. *ḥarām* ve Tü. *ye-*.]

heresi *zm.* Her biri: *baḥdım h. aldi bi tene ağaş döğeler* XI-4 [*heresi* < Far. *har* ve Tü. *+si.*]

herez *zm.* Her biriniz: *tükenime apardım satiram, gelin h. bu gede yapın o şe gelende sahab çılmadız man* VI-184 [*herez* < **her+ez*; krş. Far. *har.*]

herğušta *a.* Dügünlerde oynanan bir oyun çeşidi: *h.+yi vuran elleren sağlıh* IV-74

herğušta vur- *bf.* Herğušta oyununu oynamak: *h.+yi v.-an elleren sağlıh* IV-74

herif *a.* Adam: *baba dedigi kimi h. bayıldı düşdi* II-398; ‘koca’ *torpağ başıma h.+in zaten çoğ cani vardı o gede kani gètdi* V-89; *bi gün erkizannan gelirik bizim h.+nen barabar* X-66 [*herif* < Ar. *harif* ‘meslektaş, ortak; sofrada arkadaş’ Steingass 1892: 418a.]

herkèş *zm.* Herkès: *h. barabar yatarđi* V-197; *sererdik yatahları yan yana h. barabar yatarđi ayri mayri yatmağ* V-198; *menim derdim h.+den çoğdur* VII-20 [*herkès* < Far. *har* ‘her, bütün; her biri; hiç’ Steingass 1892: 1493a ve *kas* ‘kimse, kişi, biri’ Steingass 1892: 1028a.]

hèrli olmiya *dey.* Beğenilmeyen bir durumu ifade eden bir söz: *ne bilem başımıza gelenler, olaylar çoğ h. o.* I-25 [*hèrli olmiya* < Ar. *hair* ‘faydalı; iyi; en iyi’ Steingass 1892: 491b ve Tü. +*lı* ve *ol-*.]

hèrs, hırs gösder- *bf.* Bir şeyi aşırı istemek: *reğedsiz olir, borci ödiyemir, burdan h. g.-ir, h. g.-mese* VI-248 [*hırs gösder-* < Ar. *hırs* ‘şiddetli istek; hırs; açgözlülük’ Steingass 1892: 415b ve Tü. *göster-*.]

herse *a.* Tavuk veya dana etiyle dövmenin pişirilmesinden oluşan aş: *o zaman h. zamanıdı* III-72 [*herse* < *herse* ‘haşlanmış buğday ile yapılan tatlı’ < Ar. *harīsa* Tietze 2009: 299a. Ayrıca bkz. Bläsing 1995: 11⁴⁴.]

herse çal- (*nsz*) Herse yemeğini yapmak, herseyi pişinceye kadar tandırda küpün içinde karıştırmak: *iki küpe üç küpe h. ç.-ıllardı* III-73; *ne güzel olur h. ç.-masi* IV-259 [*herse çal-* < Ar. *harīsa* Tietze 2009: 299a ve ET *çal-* ‘elle vurmak’ Clauson 1972: 417b: DLT *çal-* ‘yere çalmak, vurmak, yenmek’.]

h rslen- (nsz) Sinirlenmek: *men de dedim v rmiyeceksen h.-dim, v rdinse men gidirem babama aha hama g tdim* I-35 [h rslen- < Ar. h rs ‘h rs, istek’ Steingass 1892: 415b ve T . +len-.]

hersong a. K y adı: *teğort, mezik, tabavank, sizin k y veştong o zaman şenlik degilmiş herhalda  le teħmin edirem h.* II-140

hersong a. Yer adı: *h. gabani gece geçiyor* III-267

hesabına gel- bf. İşine gelmek, uygun g rmek: *muħdar efendi h. g.-ene yazar   metre, h. g.-ene hiç yazmaz* XII-192 [bkz. *hesap* ve *gel-*.]

hesap a. Miktar, sayı: *diyir dilenenin heddi h.+i yoħ* II-184 [*hesap* < Ar. *his b* ‘hesaplama, tahmin etme’ Steingass 1892: 419a.]

hesapsız sf. Sayılamayacak kadar çok: *ev zaten hesapsız* XII-22 [*hesapsız* < Ar. *his b* ve T . +sız.]

hesbe a. Kişi adı (Hasibe): *ħocamgile g tdim ħocamgile dedi g z h. san nolup niye rengin g ıp* V-101

hesdele- (nsz) Hastalanmak, hasta olmak: *h.-rdik, yeliklerdik, elimize geerdişe yerdik elimize* V-264; *mennen ħanımım birbirimizi oħ sevirdik, ħanımım h.-di, h  bi toħdor ħalmadi* VII-22 [*hastala-* < Far. *ħasta* ‘hasta, yaralanmış’ Steingass 1892: 460a ve T . -la-.]

hes  a. Kişi adı: *biri h. isminde oban* VI-303

hesedlik  t- bf. Kiskanlık etmek: *onnar da h.  .-iller* VI-151 [*hasetlik et-* < Ar. *ħasad* ‘gıpta etmek; kiskanlık’ Steingass 1892: 419b ve T . +lik ve et-.]

hesen usta a. Kişi adı: *hama g şdim g tdim, işde g tdim oraya h. u.+nın arvadi cemilegile* I-102

heset sf. Kiskan: *orda da ginen artıħ ne  tmişlerse bi tenesi h.+in biri aħlatlimiř mi başka* VI-159 [*haset* < Ar. *ħas t* ‘kiskan, kindar’ Steingass 1892: 420b.]

hesr nk a. K y adı: *ilk olarak biz h. k y ne g tdik* II-1

hesde *sf.* Hasta: *h. adammiş* II-360
[*hasta* < Far. *hasta* ‘hasta,
yaralanmış’ Steingass 1892: 460a.]

hestehana *a.* Hastahane: *bekirin
babasi h.+da men de ele bülirem
bekir yetimdir* IX-70 [*hastahane* <
Far. *hasta+hāna*.]

hestelik *a.* Hastalık: *o tozun torpağın
içinde ne h. vardı ne baş ağrısı
vardı* III-142 [*hastalık* < Far. *hasta*
ve Tü. +*lik*.]

hesüd *sf.* Kıskanç: *cehennemden
çihmaz h.* IV-14 [bkz. *heset*.]

hesür *a.* Hasır: *damci damci gelirdi
h.+ler allah o ev o barh kalırdi beşe
sular içinde* V-1; *lop çul yundan
tohullardi oni sererdik h.+ün üstine*
V-23 [*hasır* < Ar. *haşır* ‘hasır’
Steingass 1892: 422a.]

heşe *ünl.* Hâşâ: *h. pislige başliya* VII-
199 [*hâşâ* < Ar. *hâş, hâşâ* ‘Allah
saklasın, uzak olsun’ Steingass
1892: 407b.]

heşil *a.* Soğuk suya un katılarak
kaynatılıp pişirilen ve üzerine süt
veya yağ dökülerek yenen bir sabah
yemeği: *h. tasi kimi geynir gubarir*

IV-145; *reşmetlik nenem de demiş
ki, gağın demiş oni yendirin getirin
çözegin edegin h. özümüze evleye
yek* X-14 [*heşil* < Erm. *haşil*
‘kaynamış suya un atılarak yapılan
yemek’ Dankoff 1995: 59/229;
Bläsing 1992: 79/142. Tietze 2009:
270a’ya göre Ar. *haşîn* ‘nişasta’
kelimesinden.]

heşiller *a.* Bir aile lakabı: *h., molla
osmanlılar, aslanlar* XII-147

heşimhanlar *a.* Bir aile lakabı:
babahanlar, h., bedirhanlar XII-
148

hetim et- *bf.* Kur’anı baştan sona
okumak: *diyir başi yeşil sarıhlılar
götürmüşdi, meni ohtidılar kur^ceni
ohtudum, h. e.-dim, cāri yendirdim*
X-68 [*hatim et-* < Ar. *hatm*
‘Kur’an’ı sonuna kadar okumak;
mühürleme, bitirme’ Steingass
1892: ve Tü. *et-*.]

hetir *a.* Hatır, akılda tutma: *daha o
menim h.+ime gelir* I-19; ‘kıymet,
değer’ *ahlatın yani biz h.+ini
bilmiyoruz* XII-303 [*hatır* < Ar.
hātir “düşünce; hafıza, gönül”
Steingass 1892: 439b.]

hetir iste- *dey.* Müsaade istemek, bir yerden ayrılmak için izin istemek: *herkës yemegini yerdi gâhardı h. i.-rdi ayrılırdı düğünnen giderdi* III-98 [bkz. *hetir* ve *iste-*.]

hetirine düş- *bf.* Hatırlamak: *deh düşünce ahlata h.+me d.-di* IV-132 [*hatırına düş-* < Ar. *hâtir* ve ET *tüş-* ‘düşmek’ Clauson 1972: 559a.]

hetirini kırma- *bf.* Kalbini kırmamak, üzmemek: *anasının babasının h. k.-yan gırh tene seçir* VII-87 [*hatırını kır-* < Ar. *hâtir* ve Tü. *kır-*.]

hetirle- *(-i)* Hatırlamak: *h.-yip yollayana var ola* IV-134; *h.-yip dinleyeni var ola* IV-138 [*hatırla-* < **hatır+la-*.]

heves a. İstek, eğilim, arzu, şevk: *küçük yaşdan insanların h.+i olmasa* VI-1; *o yüksek h. bende vardı* VI-227 [bkz. *havas*.]

heves et- *bf.* Heveslenmek, çok istemek, eğilim duymak, isteklenmek: *o günün senetlerinde kim ne yapardisa men h. e.-er yapardım* VI-5 [*heves et-* < Ar. *havas* ve Tü. *et-*.]

hevesi gel- *bf.* İsteklenmek, heveslenmek: *iki ay çalışdım tekrar h.+m g.-di geldim buraya ahlata geldim* VI-58 [*hevesi gel-* < Ar. *hawas* + Tü. *gel-*.]

heveslen- *(-e)* İsteklenmek, heves etmek, çok istemek, eğilim duymak: *kapı pencere ele neyi gördümse h.-dim aldım keseri girişdim* VI-70 [*heveslen-* < **heves+len-*.]

heyat a. Hayat, yaşam: *yani şöle memnun degildim o güzel h.+ımızi kapılarda bitirdik* III-216; *kur'anı kerim bi de benim yaşadığım h.* VI-340; *yani bizde h. yoḥdi* VII-74 [*hayat* < Ar. *hayāt* ‘hayat, hayat süresi’ Steingass 1892: 434b.]

heybe a. Heybe: *diyir ki men buni söledim keşiş dedi h.+mi getir bi kitab h.+de kitabı var dedi h.+mi getir* II-106; *alir bir h.+sini doldurir esgiden h.+ler vardı* VII-3 [*heybe* < Ar. *ḥak̄ība'* ‘çanta, valiz, el çantası; bineğin arkası’ AK 1964 I: 396b > *hegbe* > *heğbe* > *heybe*.]

heyet a. Kurul: *ahladdan bi h. toplanıp gidiyollar, erzurum civarında yavuz selimin huzuruna*

çihyollar XII-330 [*heyet* < Ar. *hai'at* ‘hazır olma; biçim; kurum’ Steingass 1892: 1519b.]

heyran ol- *bf.* Çok beğenmek: *o yanlı üzleren h. o.-uram* IV-77; *oğul éle men san h. o.-uram* IV-93 [*hayran ol-* < Ar. *hairān* ‘hayran, büyülenmiş, şaşırılmış’ Steingass 1892: 435a ve Tü. *ol-*.]

heyvan *a.* Hayvan: *diyir bizim paşa h.+lari hep dağa biraħdi* II-253 [*hayvan* < Ar. *haiwān* ‘yaşamak; yaşam; hayvan’ Steingass 1892: 436a.]

heziran *a.* Haziran: *daha h.+a da gelmez bahar* VIII-88 [*haziran* < Ar. *hazirān* ‘haziran’ Steingass 1892: 418b.]

hı hı ét- *bf.* Çok ağladıktan sonra iç çekilirken ses çıkarmak: *h. h. é.-ir béle içini çekir, vay dedim anan öle sen ağlayıpsan* I-72

hıdır nebi *a.* Kişi adı: *hınındaki h. n.* IV-7

hımhım *sf.* Burnundan konuşan kimse: *o h.+ın ne dedigini hêç annamadım* SE [*hımhım* < Erm.

hmik, hnik; gndrik ‘burnundan konuşan kimse’ Dankoff 1995: 63/255.]

hına *a.* Kına: *h. yaharken gelinligin kinarına hına tökilir* III-250; *h.+n göge savrula* IV-274 [*kına* < Ar. *hinnā* ‘kına’ Steingass 1892: 431b.]

hınami *a.* Dünür: *bayramda h.+lar geldi* SE [*hınami* < Erm. *hınam / hınami* ‘eşin ailesi’; dial. *hınamı* Dankoff 1995: 64/256.]

hınan göge savrula *dey.* ‘Muradına eremeyesin’ anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *h. g. s.* IV-274

hının *a.* Köy adı: *yani bigaş ifah köy kürt müsliman varmış, o da h. varmış müsliman hasrüng varmış müsliman, nazük müslimanmış, yoħmuşmuş* II-141; *h.+daki hıdır nebi* IV-7; *he bu yaħınlarda dört tene cami, bi h.+ın camisi, bi bitlisde yapıdım cami* VIII-44

hınzır *a.* Hınzır, gaddar: *h. münafih dedi arvadın vurırsan he arvat vuran mi olupsan benim yanımda* I-77 [*hınzır* < Ar. *hinzir* ‘yaban

domuzu; domuz, hınzır' Steingass 1892: 477a.]

hıristiyan *a.* Hristiyan, Hz. İsa'nın dininden olan kimse: *o da hıristiyanmış müslimanlığı sevirmiş mi daha işde éle annadırdi* II-475 [*hıristiyan* << Yun. *hristianos* Nişanyan 2012: 229b.]

hırnıg *a.* Sümük: *h.+i ahar bulgura* XII-70 [*hırnıg* < Erm. *hlik* 'sümük' Dankoff 1995: 63/251.]

hırsızlıh ét- *bf.* Hırsızlık etmek, çalmak: *eski şeleri unutulmuş adam öldürmek, h. é.+mek, zina etmek* VI-336 [*hırsızlık et-* < Ar. *hayr* 'iyilik; en iyi' Steingass 1892: 491b ve Tü. +*suz* ve *et-*.]

hırsıla- (-i) Çalmak: *gündüziin yellerdi gece h.-llardi* IX-80 [*hırsıla-* < **hırsız+la-* < Ar. *hayr* ve Tü. +*suz* +*la-*; bkz. *hırsuz* Tietze 2009: 308b.]

hısla- (-i) Çalmak: *bu evin kedisini h.-dih pişigi h.-dih kesdig yemeg için* III-286; [bkz. *hırsıla-*.]

hıyanet ét- *bf.* İhanet etmek, vefasızlık etmek: *gidirsen man h. é.-irsen*

bunnar da oldi ama allaha şükür beceremediler VI-185 [*hıyanet et-* < Ar. *hıyānat* 'aldatmak, ihanet etmek; dolandırıcılık' Steingass 1892: 491a ve Tü. *et-*.]

hıyartang *a.* Köy adı: *purhus ermenimiş, h. ermenimiş* II-145

hızar *a.* Tahta ve kereste biçmeye yarayan, elektrik ve su gücüyle çalışan büyük bıçkı, hızar: *kerki, buhçi, h., dörpi ağaşlari bële ilman etmeg için babam şe yapardi* V-124 [*hızar* < Erm. *hizar* 'hızır' Dankoff 1995: 62/241.]

hızek *a.* Kızak: *h. yapar kayardım* VI-6 [*kızak* < Kıp. *kızak* 'Buz üstünde kayılan âlet' (İH)→bkz. İzbudak 1936: 31.]

hızır elizden tuta *bs.* Bir iyi dilek sözü: *h. e. t. X-63*

hızmekar, hızmeker *a.* Hizmetkâr, hizmet eden, hizmetçi: *h. erebi ha şimdi sen gördün* VII-32; *sabahdan hızmet edir, h.+a nikah étdim* VII-33; *gidir h.+nan barabar yatir* VII-35; *o h. gelmiş aşşağıya o gızın bedü'asınnan gelmiş aşşağıya* IX-32 [*hizmetkâr* < Ar. *hidmatgâr*,

hidmatgar ‘hizmetçi’ Steingass
1892: 450a.]

hızmet a. Hizmet: *ama ona işçilik eden adam onun yanına onun h.+ine vèdikleri adam birez yaşlıdi gırh elli yaşlarında, o birez türkçe bilirdi* II-81 [*hizmet* < Ar. *hadmat*, *hidmat* ‘hizmet, iş, görev’ Steingass 1892: 450a.]

hızmet ét- bf. Hizmet etmek: *bunnara h. e.-iller, yatahlari seriller, geçiller gidiller* VII-18; *şimdi ahşama gede benim elimin garşında çalışır, man h. é.-iller* VII-34 [*hizmet et-* < Ar. *hidmat* ve Tü. *et-*.]

hıznan zf. Çabucak: *bèle h. gelir o geldi men kaç eve kaç kaç kaç özimi atdım eve kapıyı örtdüm* V-118 [*hızla* < **hız+nan*; krş. Far. *hez* ‘sabırsız; sıçrama’ Steingass 1892: 492a.]

hiç kimse zm. Bir kişi bile: *men türkiyeyi gezdim dedim h. k.+znin bastonuna benzemesin* VI-180 [*hiç kimse* < Far. *heç* ve Tü. *kimse*.]

hille a. Hile: *diyir dedi komutanım bunnarın işi h. gètme* II-305 [*hile* <

Ar. *hīlat*, *hīla* ‘entrika, dolap, kurnazlık, dolandırıcılık’ Steingass 1892: 436a.]

hindi a. Şimdi: *ginen h. de var* IX-17 [bkz. *şimdi*.]

his a. Duygu: *allaha şükür o h. mende vardı o duygi* VI-76 [*his* < Ar. *hiss* ‘hissetme, algılama; duygu; hareket’ Steingass 1892: 418b.]

hisse a. Pay: *digerlerine de h. vèrip ama insanoğluna sene^cet yoluni ilim yoluni* VI-67 [*hisse* < Ar. *hişşa* ‘parça, bölüm, pay, hisse’ Steingass 1892: 422a.]

hitab ét- bf. Hitap etmek, konuşmak: *mübareg devenin üstünde yetmiş bin kişiye h. é.-ir peygamberimiz* VI-335 [*hitap et-* < Ar. *hiṭāb* ‘konuşma, mektuplaşma’ Steingass 1892: 466b ve Tü. *et-*.]

hiza a. Doğru bir çizgi üzerinde bulunma durumu: *bèle tam gözün h.+si* VI-225 [*hiza* < Ar. *hiṣā* ‘yüzyüze; zıt; birbirine ters’ Steingass 1892: 414a.]

hoca a. Hoca, öğretmen: *ilmin h.+si, oğhumanın yazmanın olsun* VI-2;

h.+m diyir keloğlan diyir h.+m diyir ben bi rüya gördüm VII-136; ‘imam’ habu heftenin içersinde dörd tene beş tene h.+nan münazaramız gine bu meseleden olup VI-356 [hoca < Far. h^wāca ‘zengin tüccar; öğretmen, profesör’ Steingass 1892: 479a.]

hodaḥ *a.* Hizmetkâr: *dedem h.+a demiş ki hızmekere h. diyillermiş IX-41 [hodaḥ < Erm. hōtağ ‘çoban’ < hōt ‘sürü’ Dankoff 1995: 93/437.]*

hop *a.* Sabanın ucundaki sivri demir: *geçirillerdi kalın bi şe onnan sora h. geçirillerdi V-249; gine onun da başında h. şe koşallardi bi hem horuḥ koşallardi V-255 [hop < Erm. hop ‘saban demiri’ Dankoff 1995: 69/284; Bläsing 1992: 86/156.]*

hopla- (*nsz*) Zıplamak: *h.-di h.-di gètdi II-380 [hopla- < yans. hop ‘sıçrama sesi’ + la-.]*

hora *a.* Taştan bina ya da duvar yaparken taşların arasına doldurulan irili ufaklı taşlar: *man birez h. vèr SE [hora < Far. hāra “sert bir taş” Steingass 1892: 438b*

~ Erm. ḥipar ‘moloz, moloz taşı’ Dankoff 1995: 62/246.]

hormon *a.* Hormon: *can sağlığının da olmadığı bütün bütün bu illacların h.+ların etkisindedir III-125 [hormon < < Fr. hormone TürS 1110a.]*

horoz *a.* Horoz: *h.+lar ötende dami süpüren IV-105 [horoz < Far. ḥurōs ‘horoz’ Steingass 1892: 457b.]*

horuḥ *a.* Kağnyı çekemeyen öküzlere yardım için bağlanan yeni bir çift öküz: *ilkin koşana ne diyiller bülminem onnan sora da h. dörd öküznen yapallardi V-256; oni unuttum işde dörd öküz koşallardi biri h. biri de işde kotanın yanına koşallardi V-260; kotani tutardi men h.+a minerdim, oni da yapmışam II-34; herkès dörd öküzi iki kişinen üç kişinen kim h.+un boynuna minmesedi öküz gider midi VI-229 [horuḥ < Erm. hori, horik ‘önde giden bir çift öküz’ Dankoff 1995: 93/436.]*

horum *a.* Biçildikten sonra yuvarlak deste haline dönüştürülmüş ot: *onnar oni dırmıḥnan h. edellerdi III-201; üş h.+i bi bağ ederdik*

bağlardıh III-202 [*horum* < Erm. *horom* ‘demet veya balya’ Dankoff 1995: 67/278.]

hoş karşıla- *bf.* Hoş karşılamak, güleriyüz göstermek: *hêş diyirdi ana unudmanam êle oni unudmanam, ablo bizi êle h. k.-di êle hoş karşıladı, çoh hoş karşıladı* X-57 [*hoş karşılamak* < **hoş karşı+la-*.]

hoş sf. Hoş, zevkli: *evet h. meslekdi parali meslekdi yalnız zehmeti çohdi* III-223 [*hoş* < Far. *h^wuş, h^waş* ‘iyi, tatlı, güzel, mükemmel’ Steingass 1892: 485b.]

hoşbeş a. Hâl hatır sorma: *h.+den sora diyir sen kimsen* VII-7 [*hoşbeş* < Far. *h^wuş-bâş* ‘kalmak veya ayrılmakta özgür’ Steingass 1892: 485b.]

hoşlaş- (*nsz*) Hoşlanmak: *cenabı hağ eger o ilminin şeyinnen h.-ip bunnari yaratmasadi* VI-65 [*hoşlaş-* < **hoş+laş-*.]

hoşuna gêt- *bf.* Beğenmek: *baston yapışi benim h.+ma çoh g.-di* VI-14 [bkz. *hoş* ve *gît-*.]

hozan a. Ekin biçildikten sonra tarlada kalan sap, anız: *güz geldi h. kesdi* SE [*hozan* < Erm. *hozan* ‘anız’ Dankoff 1995: 65/266.]

hökümat a. Hükûmet, devlet yönetimi: *h.+ımız necebize hökümatlıh ederdi onnara da hökümatlıh ederdi* II-99 [*hükümet* < Ar. *hükûmat* ‘hâkimiyet, egemenlik, mutlak güç’ Steingass 1892: 427a.]

hökümatlıh êt- *bf.* Yönetmek: *hökümatımız necebize h. e.-erdi onnara da h. e.-erdi* II-99 [*hükümetlik et-* < Ar. *hükûmat*, Tü. *+lık* ve *et-*.]

hubbe êt- *bf.* Büyüklenmek, böbürlenmek: *tabi malına, şanına, aşiretine, oğluna, kızına güvenip de çarşida h. e.-enler var* VI-292 [*kubbe et-* < Ar. *kubba* ‘kubbe, çatı’ Steingass 1892: 953b ve Tü. *et-*.]

hububat a. Tahıl: *bu h.+i nasıl şe yapardız* VI-253 [*hububat* < Ar. *hubûbât* (*hubûb*’un çoğulu) ‘hububat, tahıl’ Steingass 1892: 411a.]

hukuk *a.* Hukuk, adalet, hak: *bir h. meselesinde herhangi bi meselede münazara etdigimiz zaman onun yanına giderdik* VI-329 [*hukuk* < Ar. *hukūk* (*hakık*'ın çoğulu) 'hukuk, kurallar, yasalar' Steingass 1892: 425b.]

hulik *a.* Köy adı: *h. varmış, sor müslimanmış* II-142

hulikli *a.* Hulik köyünden olan: *daha bitmedi h.+nin keyeleri* XII-224

hurma *a.* Hurma: *bir avuç h.+ya deve güderdi* VI-296 [*hurma* < Far. *hurmā* 'hurma' Steingass 1892: 456b.]

huvan *a.* Sıcak suyun derecesini ayarlamak için sıcak suya dökülen soğuk su: *su çoğ sicah birez h. katam* SE [*huvan* < Erm. *hov* "serin, soğuk; esinti; gölge" Dankoff 1995: 93/435.]

huy *a.* Huy, mizaç, tabiat: *yaşmaği eyidir vallah h.+i da* IV-168 [*huy* < Far. *hoy* 'tavır, tutum, mizaç' Steingass 1892: 489b.]

huzur *a.* Huzur, rahatlık: *onnar da bize bahacağlar ki bunun hayati*

h.+i iyi biz niye bêle yapmiyağ VI-323; 'padişah katı' *ahladdan bi heyet toplanıp gidiyollar, erzurum civarında yavuz selimin h.+una çihiyollar* XII-330 [*huzur* < Ar. *huzūr* 'hazır olma, bulunma, huzur' Steingass 1892: 422b.]

huzurli *sf.* Huzurlu: *kenē et bi de insan h. yaşirdi* VI-244 [*huzurlu* < **huzur+li.*]

hücum *a.* Saldırı: *diyir orda bize h. vërillerdi* II-332; *allah yardım ede bu gedder mesele hani h.+a karşı* VI-385 [*hücum* < Ar. *hucūm* 'saldırı' Steingass 1892: 1490b.]

hücum çal- *dey.* Hiddetlenip birinin üzerine yürümek, kızmak: *ële bi h. ç.-di başçavuş diyir* II-490 [*hücum çal-* < Ar. *hucūm* ve Tü. *çal-* 'çalmak, vurmak, ayakla vurmak, bıçak vurmak'.]

hücum et- *bf.* Akın etmek, yönelmek: *yerli çok kalmadi, sonra köyli de h. e.-di, yeni yetişenler de kaçdilar hep ahladdan, hani kim var* XII-360 [*hücum et-* < Ar. *hucūm* ve Tü. *et-.*]

hüda *a.* Tanrı: *maḥsuli bol vèrir ḡ. +m*
VIII-74 [*hüda* < Far. *ḡudā* (*ḡ^wud*
'kendi' ve *āy* 'gelmek' ten.) 'Allah;
sâhip, efendi' Steingass 1892:
448b.]

hülo *a.* Kişi adı: *bi kere ḡız h. çoh*
çekip V-6

hürmet *a.* Saygı: *eskiden sayḡi çoh*
vardi ḡ. çoh vardi III-21 [*hürmet* <
Ar. *ḡurmat* 'hürmet, saygı'
Steingass 1892: 417a-b.]

hüzün *a.* Gam, keder, sıkıntı: *savaḡ*
h. +leri bellidi yüzünde XII-399
[*hüzün* < Ar. *ḡuzn* 'üzülmek, üzgün
olmak' Steingass 1892: 418b.]

irak *a.* Ülke adı: *iḡde rehmetli baban*
da barabardi irana çalıḡdıḡ i. +a
çalıḡdıḡ III-215

ısıt- (-i) Sıcak duruma getirmek: *éle bi*
ı. -irdıḡ II-348; *sabbah ḡahir tezden*
suyuni ı. -ir IV-155 [*ısıt-* < **ıst-t-*;
krş. ET *ısıt-* < *ıst-* 'ısıtmak; ateşten
acı çekmek' Clauson 1972: 243a:
Uyg. *ısıt-* 'ısıtmak', DLT *ısıt-* ay.,
KB *ısıt-* ay., Çaḡ. *ısıt-* ay., Osm.
ıssıt- ay.]

ıslat- (-i) Islak duruma getirmek: *çav*
ı. -am düḡem sütey yoluna IV-216
[*ıslat-* < Kıp. *ıslat-* 'ıslatmak' (KF)
< ET *suvlat-* < *suvla-* 'su serpmek;
sulandırmak, su koymak' Clauson
1972: 789b: DLT *suvlat-* 'su
serpmek'.]

ısmıḡtikan *a.* Bir çeşit diken: *durup*
durup ı. kimi batırsan SE
[*ısmıḡdiken* < ?]

ıbadet **ét-** *dey.* Dinin emirlerini
yerine getirmek, namaz kılmak: *ı.*
é. -ersiz II-474 [*ıbadet et-* < Ar.
ıbādat "kutsal, tapma, aşırı saygı"
Steingass 1892: 833a ve Tü. *et-*.]

ibraḡaz *a.* Tüp markası: *onnan sora ı.*
çıḡdı V-191; *herkēḡ aldi ı. +da*
herkēḡ yemegini biḡirdi V-192

ibrahim ḡelilvari *a.* Hz. İbrahim gibi:
béle bi ḡana^cat insana hasıl olur ı.
ḡ. VI-191

ibrıḡ *a.* Abdest alırken kullanılan
kulplu su kabı, ibrik: *ı. +da su*
ḡalmayıp SE [*ibrik* < Far. *ıbrıḡ*
Steingass 1892: 8a, ayrıca bkz.
Bläsing 1997: 79; krş. Az. *ıbrıḡ*,
DLT *ıvrıḡ* 'güḡüm'.]

icad et- *bf.* Bulmak, yeni bir şey ortaya çıkarmak: *para kazanmaḥ aqlımda yoḥ zaten senē^cet konusunda bi şe i. e.-mek bi şe yapmak* VI-62 [*icat et-* < *Ar. ĩcād - /wcd/ kökünden-* ‘yaratma, var etme, arayıp bulma’ Steingass 1892: 129a.]

iç- (-i) Su içmek: *gidip gelene gede o bulaḥda su i.-ene gede biz ölürdük gidip getirene gede davarlari işde* V-17; *başḡa bişe tıḥdım gétđim oraya, orda i.-diler* VIII-15; *gine doldururduḥ getirirdik i.-erdik burdadır, burda* VIII-32 [*iç-* < ET *iç-* ‘içmek, susuzluḡunu gidermek’ Clauson 1972: 19a: Uyg. *iç-* ‘içmek’, DLT *iç-* ay., KB *iç-* ay., Çaḡ. *iç-* ay., Kıp. *iç-/iḡ-* ay.]

iç a. İç: *te ḥarabaḡehirin i.+ine gede gétđik* I-18; *dedi bi günü şe geldi i.+imize* II-461; *gelini biraḥırdıḥ öküz arabasının i.+ine* III-119; *düşürdi ki bi ataḡın i.+ine* IX-2; *gelir diyir baḥ ḡızım onun nesibi kısmeti onun i.+indedi* X-20; *baḡmıḡ i.+inde ne ḡardeḡ ne arvad var* XII-404 [*iç* < ET *iç* ‘iç’ Clauson 1972: 17a-b: Uyg. *iç* ‘iç’, DLT *iç* ‘iç’, KB *iç* ay., Çaḡ. *iç* ‘iç’, Kıp. *iç* ay.]

içen kıran düşe *bs.* Bir ilenme sözü: *i. k. d.* IX-67

içeri a. İçeri, iç: *ḥeybeyi getirdi, ḥeybenin i.+sinnen kitabların i.+sinnen bi ifaḥ kitab çıḥardı ve aradi yerini buldı* II-107; *i.+de ḡalmıḡlar* II-253; *gelini alıllardı i.+ye* III-96; *yav diyir benim yönüm nerdedir ne taraḑdadır, o i.+dedir o dıḡardadır* VII-160; [*içeri* < Kıp. *içeri* ‘içeri’ (KFT 370/43)→bkz. Aḡar 1989: 1004 < ET *içre* < *iç* ‘iç, içeri, içinde’ Clauson 1972: 30a: Orh. *içre* ‘içte, içerde’, Uyg. *icre* ‘iç, içerde’, DLT *içre* ‘içinde’, KB *icre* ay., Osm. *içre* ay.]

için e. İçin: *sade benim i. olmaz* VI-156; *evlad i. anodan güzelleme oḡluna* IV-60; *düşman olmaḥ i. yoḥdur ki sebep* IV-181 [*için* < ET *üçün* ‘için’ Clauson 1972: 28b-29a: Uyg. *üçün* ‘bu nedenle, bunun için’, DLT *üçün* ‘için’, KB *üçün* ay., Çaḡ. *üçün* ay., Kıp. *üçün* ay.]

içini çek- *bf.* Çok ağladıktan sonra derin derin nefes almak: *girdim içeriye baḥdım oḡlan i. ç.-ir, yani oḡlanın aḡli kesirdi bunnar kimi* I-71 [*içini çek-* < bkz. *iç* ve *çek-*]

idame **êt-** (-i) Devam ettirmek, sürdürmek: *inekden süd annadın mi, birez de ekmek gelir heyatımızı i. e.-irik gidirik o asırlarda* VI-243 [*idame et-* <Ar. *idāmat* ‘sürdürmek’ Steingass 1892: 28a ve Tü. *et-*.]

idara *a.* İdare, yetinme: *işde эле bi idaraydi tebi* II-27; ‘geçim’ *esgiden iki şe üzerinemiş ahladın i.+sı* II-147 [*idare* < Ar. *idārat* “döndürmek” Steingass 1892: 27b.]

idara lambasi *a.* İdare lambası, gazyağıyla çalışan aydınlatma âleti: *i. l. yandırırđıh, hambele i. l., vardı mi* I-23 [*idare lambası* < Ar. *idārat* ve Rum. *λάμπα lampā* ‘lamba’ Meyer 1893: 46.]

idara/idare **êt-** *bf.* İdare etmek, yetinmek: *günde işde o getirdigimiz yemegi yerdik, sabaha kalan ekmegi yerdik işde эле i. e.-erdik* II-26; *işda o geçilerin südüyle i. e.-iyorum* XII-292 [*idare et-* < Ar. *idārat* ve Tü. *et-*.]

ide^e *a.* İddia: *i. gızlarnan barabar çıhardıh barabar i.* V-30, 31 [*iddia* < Ar. *iddi^eā* “iddia, isteme” Steingass 1892: 28b.]

idolar *a.* Bir aile lakabı: *heci recepler, heci gaziler, i.* XII-149

ifah *sf.* Boyutları normalden küçük, ufak: *kitabların içersinnen bi i. kitab çıkardı* II-107; *diyir üş tene de bize i. ekmek yapmış bêle üç ekmek ikisi ot sora biri un diyir* II-161; *menim bugün özümde bi şeyim yoğdur fağat allaha şükür o duygi var yani bi i. karıncaya bile diğkat ederem* VI-272; ‘yaşça daha küçük olan’ *adi loğ o loğnan da gızlar i. güjleri yetmir* V-5 [*ufak* < ET *uvşak* < **uvşa-* ‘küçük parçalara bölünmüş’ Clauson 1972: 16a: Uyg. *uşşak* ‘laf taşıma’ ~ *uvşak* ‘ufak parça’, DLT *uşak* ‘ufak, küçük; laf taşıma’, KB *uşak* ‘küçük’, Çağ. *uşağ/uşak* ay., Kıp. *uşah/uşak* ay. Clauson’a göre 17. yy’dan beri *ufak*.]

igid *a.* Yiğit: *işde men эле i. adam isterem* II-437; ‘genç’ *i.+ler çigninde gidesen* IV-272 [*yiğit* < ET *yigit* ‘yiğit, genç, güçlü’ Clauson 1972: 911b: Uyg. *yigit* ‘güçlü, sağlıklı, genç’, DLT *yigit* ‘yiğit, genç’, KB *yigit* ay., Çağ. *yigit* ay., Kıp. *yegit, yigit* ay.]

igid ölesen *bs.* ‘Genç ölesin’ anlamında bir ilenme sözü: *i. ö.* I-128; *i. ö.* IX-72 [bkz. *igid* ve *öl-*.]

igidler çigninde gidesen *dey.* Ölesin ve cenazen omuzlarda taşınsin anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *i. ç. g.* IV-272

igne *a.* İğne: *bi kadın doğum yaptığı zaman orya onun gösgüne i. sancallardi demür birağıllardi deniz karısı gelip eve girmesin* III-226 [iğne < ET *igne* ‘iğne’ Clauson 1972: 110a: Uyg. *yiğne* ‘iğne’, DLT *yigne* ay., Çağ. *igne* ay., Kıp. *igine/ine* ay.]

ihlas *a.* İhlas, temiz sevgi ve yürekten bağlılık: *i. samimi bi i. samimi bi heves kesinlikle şede kalmaz* VI-74 [*ihlas* < Ar. *iḥlāṣ* -/ḥlṣ/ kökünden- ‘temizleme, arıtma; saflık’ Steingass 1892: 26a.]

ihlaslı *sf.* İhlaslı, samimi: *cenabı haq i. niyetinde onnara onnari musahhar etdi* VI-137; *zf.* ‘içten’ *kur^cani i. oḡusan baban da deden de* VI-358 [*ihlaslı* < Ar. *iḥlāṣ* ve Tü. +*li*.]

ihtiyaç *a.* İhtiyaç, gereksinim: *adam onun i.+i çıharır parasını verirdi* III-62 [*ihtiyaç* < Ar. *iḥtiyāc* -/ḥwc/ kökünden- ‘istek, ihtiyaç gereklilik’ Steingass 1892: 20b.]

iki *a.* İki: *i. kere gètdiler geldiler salih emminen barabar* I-11; *dedi i. tene sarıḡ gönderdi* II-475; *emegim helaldır iki dünyada* IV-107; *men gidirem diyor size i. şe birağıram* VI-333; *i.+si bekleyeceg anam süpüreceg* XII-68 [*iki* < Oğz. *iki* ‘iki’ (DK 3-13...)→bkz. Ergin 1963: 149 < ET *ékki* ‘iki’ Clauson 1972: 100b-101a: Uyg. *éki, eki* ‘iki’, DLT *ikki* ay., Çağ. *iki/ikki* ay., Kıp. *yeki/iki* ay.]

iki gözünde iki çeşme aḡ- *bf.* Gözyaşı sel olmak: *i. ç. a.-ardi i. g.* XII-401

ikiḡuba *a.* Yer adı (İkikubbe): *gètdik i.+ya* III-83

ikile- (-*i*) Tarlayı ikinci kez sürmek: *oni kotannan yumuşadırdıḡ i.-rdik* III-157 [*ikile-* < *iki* + *le-*.]

ikileme *a.* Ekin ekmeden önce tarlayı ikinci kez sürmek: *ondan sonra tekrar i. derlerdi, tekrar sürerdik* II-39 [*ikileme* < **iki+le-me*.]

ikinci sf. Birinciden sonraki: *i. kaşuği alana gede esger beke etrafında daraldı* II-268; *i.+si de bi ālim* VI-317 [*ikinci* < Kıp. *ikinçi* ‘ikinci’ (KFT 396a/38)→bkz. Ağar 1989: 1006 < ET *ékkinç* < *ékki* ‘ikinci’ Clauson 1972: 110a: DLT *ikinç* ‘ikinci’, KB *ikinç* ay., Çağ. *ikinç* ay., Kıp. *ikinci/ekinçi* ay.]

ikindi a. Öğle ile akşam arası: *vala biz evleden sora i.+ye doğridi başladıh o köye doğru köy görünir çoğ uzah degil ama gidebül mirem* II-173 [*ikindi* < Oğz. *ikindü* ‘ikindi’ (DK 226-7)→bkz. Ergin 1963: 149 < ET **ékkinti* < *ékki* ‘ikinci, günün ikinci bölümü’ Clauson 1972: 111a: Uyg. *ékinti*, *ekinti* ‘ikinci’, DLT *ikindi* ‘ikinci, ikindi’, Çağ. *ikindi* ‘ikindi’, Kıp. *ikindi* ay.]

il a. Yıl: *gelse de babasi yeddi i. uzahdan* XII-245 [*yıl* < ET *yıl* ‘yıl’ Clauson 1972: 917a: Uyg. *yıl* ‘yıl’, DLT *yıl* ay., KB *yıl* ay., Çağ. *yıl* ay., Kıp. *yıl* ay.]

ilana ağu veren a. Yeşil renkli bir kertenkele türü: *ayağımın altınnan i. a. v. gēşdi meni çoğ gorhutdi* SE [*ilana ağu veren* < **yılan*, ağu ve ver-; krş. Kıp. *ılan* ‘yılan’ (CC 125,

33)→Bkz. Grønbech 1942: 132 < ET *yılan* ‘yılan’ Clauson 1972: 930a-b: Uyg. *yılan* ‘yılan’, DLT *yılan* ay., Çağ. *yılan* ay., Kıp. *yılan* ay.; ET *ağu* ‘zehir’ Clauson 1972: 78b: Uyg. *ağu* ‘zehir’, DLT *ağu* ay., Çağ. *ağu* ay., Kıp. *ağu* ay.]

ilaş a. İlaç: *can sağlığının da olmadığı bütün bütün bu i.+ların hormonların etkisindedir* III-125 [*ilaş* < Ar. *‘ilāc* ‘ilaç, tedavi, tedaviye başvurmak’ Steingass 1892: 861a.]

ile bağ. Kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, beraberlik, araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan bir söz: *sene^cet aşkı i. koltuğ yapmaya başladım* VI-69 [*ile* < Oğz. *ile* ‘ile’ (DK 24-13 ...)→bkz. Ergin 1963: 150 < ET *bile* < *birle* ‘ile’ Clauson 1972: 364b. Tietze 2009: 383a’ya göre bu görüş bazı gelişimleri izah etmemektedir.]

ileri geri zf. Gelişigüzel: *dediler usda bağırma i. g.* XII-223 [*ileri geri* < Kıp. *ileri* ‘ileri, ön taraf’ (DM 3b/2)→bkz. Toparlı 2003: 85b < ET *ilgerü* (**ilkgerü*) < *ilk* ‘öne doğru’ Clauson 1972: 144a: Uyg.

ilgerü ‘ileri’ ve Osm. *geri* ‘geri’:
ET *kêrü* (g-) < **kê* ‘geri’ a.m., bkz.
Clauson 1972: 736b: Uyg. *kêrü*
‘geri’, DLT *kêrü* ay.]

ilhami a. Kişi adı: *i.+nen barabar
gonoların, bu şeye, seyyadın
zöhregile, gëtdik diyir* X-46

ilim a. Bilgi: *ahladlılara i. öğret dedi*
XII-124; *i.+in hocasi, ohumanın
yazmanın olsun* VI-2; *i.+ine
bahirsan allah, emeline bahirsan
başlıram bunnan şëtmege* VI-347
[*ilim* < Ar. *ilm* ‘bilmek, anlamak;
bilgi, bilim’ Steingass 1892: 863a-
b.]

ilk zf. En başta: *bi osmanlinın i.
zamanlari éle degilmiş* II-351 [*ilk* <
ET *ilk* ‘birinci, ilk’ Clauson 1972:
140b: Uyg. *ilk* ‘ilk, başlangıç’, DLT
ilk ‘ilk, birinci’, Çağ. *ilk* ay., Kıp.
ilk ay.]

ilkin zf. Başta, başlangıçta, önce:
*onnan sora o çüt i. çüt edellerdi
çütünden sora da işda çüt de uzun bi
ağaşdi* V-254 [*ilkin* < **ilk* ve araç
hâli eki +(i)n.]

ilkoğul a. İlkokul: *mu^callim vekili
bizim bu mahallede bi tene bidlizli*

*çocuğ i. mezunu öğretmenlik
yapıyor* XII-98 [*ilkokul* < *ilk* ve
okul.]

illa zf. Ne olursa olsun, hangi şartta
olursa olsun, her hâlde, ille, illaki:
*i. muvaffak olur insan éle kendisini
severek hangi işe vëirse* VI-75
[*illa* < Ar. *illā* ‘değil mi?, ancak,
başka, hariç’ AK I: 59a.]

illac a. İlaç, em: *dedi yoğ ben
inanminam getir benim gözüm
ğarşında i. iç* VII-25 [bkz. *ilaş*.]

illahım zf. İllaki, kesinlikle: *bizim
türklerde de heşe pij olsun m.
olsun, i. vëriller* XI-36 [*illahım* <
Ar. *illā+hı+m*.]

ille zf. Mutlaka: *sen neden bu ahi
çekdin, diyir hëç derdimi sorma
diyir yoğ, i. söyliyecersen* VII-12
[bkz. *illa*.]

ilman et- bf. Ağaç törpülemek,
inceltmek: *kerki, buğçi, hızar, dörpi
ağaşlari bële i. e.-meg için babam
şe yapardi* V-124 [*ilman et-* < Far.
līme < Ar. *lamāc* “biraz, lokma,
parça, ısırık” Steingass 1892:
1128b ve Tü. *et-*.]

ilmel yakın *a.* İlimle bir şeyi bilmek ve tanımak: *i. y., ‘aynel yakın, hekkel yakın derecesinde oni görür* VI-382 [Ar. [‘]ilmal-yakīn; Ar. [‘]ilm ‘bilme, anlama; bilgi, ilim’ Steingass 1892: 863a ve Ar. yakīn ‘kesin bilgi, inanç’ Steingass 1892: 1533a.]

imamlıh *a.* İmamlık, cami hocalığı: *men ilk olarak bizim eski mehelle olan harabaşehirde i. yaptım* II-69 [imamlık < Ar. imām ‘imam, lider’ Steingass 1892: 97b ve Tü. +lık.]

imamoğullari *a.* Bir aile lakabı: *şabanlılar, i., yunuslar* XII-145

iman *a.* İnanç: *i., inanç olursa, vicdanının sesini dinlerse her şe ona kolay* VI-257 [iman < Ar. imān ‘inanç, inanma, iman’ Steingass 1892: 132a.]

imdad eyle- *bf.* Tehlikede olan birine yardım etmek: *sen de bize i. e.* IV-4 [imdat eyle- < Ar. imdād ‘yardım’ Steingass 1892: 99a ve Tü. eyle-.]

imkan *a.* Olanak: *diyir bize bi ağlama filan düşdi hêş i.+ımız bişe yoğ, gücümüz yeteceg bi durum degil yani* II-126; *diyir yoğ i.+ım yoğdur*

II-277 [imkan < Ar. imkān ‘güç, olabirlik, uygulanabilirlik’ Steingass 1892: 100b.]

imtihan *a.* Sorğu, sınav: *i. meselesi var hani* VI-262 [imtihan < Ar. imtiḥān ‘inceleme, deneme, sınav’ Steingass 1892: 98a.]

imzalat- *(-i)* İmzalatmak, onaylatmak: *i.-diḥdan sora bu fermanni yayınladıḥlari kimi millet vurdi yani kürt vurdi* II-113 [imzalat- < Ar. imzā ‘iletme, gönderme, gönderi; imza’ Steingass 1892: 100a ve +lat-.]

inad et- *bf.* Sinirlenmek: *i. e.-ir anam gelir* I-7 [inat et- < Ar. [‘]inād -/nd/ kökünden- ‘inat, isyan, aksilik’ Steingass 1892: 868b ve Tü. et-.]

inadi kız- *bf.* Çok sinirlenmek, gözü bir şey görmemek: *i. k.-anda yanına gëtmeyin* SE [inadi kız- < Ar. [‘]inād -/nd/ kökünden- ‘inat, isyan, aksilik’ Steingass 1892: 868b ve Tü. kız-.]

inahla *a.* Lahana: *ne i. kaldi ne turp ne kelem* IV-26 [lahana < Rum. λάχανον lāḥanon ‘lahana’ Meyer 1893: 32.]

inahla dolması *a.* Lahana dolması: *i. d. kart kızartması* IV-258 [bkz. *lahana ve dolma.*]

inan- (-e) İnanmak, iman etmek: *allaha i.-asan legende bile banyosuni yapdırmişam, ama helal da edirem* IX-50; ‘doğru kabul etmek’ *bu yüzbaşı nécei.-ir* II-309; *vallah i. ki ha u tahşinen üş tene ayağkabi var he vallah* III-308; ‘kanmak’ *men de ne diyellerdi i.-irdim* V-88 [*inan-* < Kıp. *inan-* ‘inanmak, güvenmek’ (Tuhf. 22b-7)→bkz. Atalay 1945: 177b < ET *inan-* < **ina-* ‘inanmak, güvenmek’ Clauson 1972: 188a: Uyg. *inan-* ‘inanmak, güvenmek’, DLT *inan-* ay., KB *inan-* ay., Çağ. *inan-* ay., Kıp. *inan-* ay., Osm. *inan-* ay.]

inanç *a.* Gönülden inanılan şey : *iman, i. olursa, vicdanının sesini dinlerse her şe ona kolay* VI-257 [*inanç* < Kıp. *inanç* ‘düzenlik, emniyet, güvenç’ (Tuhf. 3b-11)→bkz. Atalay 1945: 177b-178a < ET *inanç* < *inan-* ‘güven, doğruluk; güvenilir, inanılır’ Clauson 1972: 187a-b: Uyg. *inanç* ‘inanç, nazır’, DLT *inanç* ‘güvenilir’, KB *inanç* ‘inanç, kural’, Çağ. *inanc* ‘inanma, güvenme’.]

ince *mec.* Zarif, kaba karşıtı: *çoğ éyi bilirem dedi i. lisani da bilirem* II-298 [*ince* < Oğz. *ince* ‘ince’ (DK 23-8...)→bkz. Ergin 1963: 152 < ET *yinçge* < **yinç-* ‘ince’ Clauson 1972: 945a-b: Uyg. *yinçge* ‘ince’, DLT *yinçge* ‘herhangi bir şeyin incesi, ince’, KB *yinçge* ‘ince, zarif’, Çağ. *yinçge* ‘ince’, Kıp. *inçke/yince* ay.]

inci *a.* İnci, değerli bir taş: *bi i. gibisin göl kenarında* VIII-55 [*inci* < Kıp. *inci* ‘inci’ (Tuhf. 31b-11)]→bkz. Atalay 1945: 178a < ET *yinçü* ‘inci’ Clauson 1972: 944b: Uyg. *yinçü* ‘inci’, DLT *yinçü* ay., Çağ. *inçü/inçi* ay., Kıp. *inci/incü/yüncü* ay.]

incid- (-i) Rahatsız etmek: *habu günün şartları bizi i.-ir tamam mi neden i.-ir* VI-245; ‘kırmak, üzme’ *en fazla âlimleri çoğ i.-irem, ha* VI-275 [*incit-* < Kıp. *incit-* ‘incitmek’ (Tuhf. 10b-9, 21b-9)→bkz. Atalay 1945: 178a < ET *yunçit-* < *yunçit-* ‘incitmek, zarar vermek’ Clauson 1972: 945b: DLT *yunçit-* ay.]

incit- (-i) Üzme, yaralamak, kırmak: *allah oni hiç i.-miye, oni cennet*

ağasi ola, yaşari IX-48 [bkz. incid-.]

ind *a.* Nazar, kat: *artıh o da kalıp allahın i.+ine ona da karışmanıh VI-362 [ind < Ar. °ind ‘yanında, yakınında; katında,de da’ AK III: 495a]*

ineği kat- *bf.* İneği sürüye katmak: *men de i. k.-mişam XII-103 [bkz. inek ve kat-.]*

inek *a.* Dişi sığır: *parka istemedim iki baş i. IV-192; misali i.+lerimiz vardi III-32 [inek < Oğz. inek ‘inek’ (DK 181-8, 181-9)→bkz. Ergin 1963: 153 < ET ingek ‘inek’ Clauson 1972: 184a: Uyg. ingek ‘inek’, DLT ingek ay., Çağ. inek ay., Kıp. inek ay.]*

ingiliz *a.* İngiliz: *tirendedik, tiren dedi o zaman °erebler geçmişti i. eline II-75*

innab *a.* Emir, öğüt; besin, gıda: *anadan aldım i.+i IV-5 [innab < Ar. °unnāb ‘hünnap ağacı ve meyvesi’ Steingass 1892: 868b.]*

insan *a.* İnsan: *evde pişikmiş orya geliyor i. oluyor III-246 [insan <*

Ar. insān -/ans/ kökünden- ‘kişi’ Steingass 1892: 110b.]

insanoğli *a.* İnsan, âdemoğlu: *i. kendisinnen bu VI-189 [insanoğlu < Ar. insān ve Tü. oğul.]*

inşa ét- *bf.* Yapmak: *biz yavuz selime müraca°at edelim, bize yeni bir kale i. é.-sin XII-329 [inşa et- < Ar. inşā’ -/nş’/ kökünden- ‘yaratma, yapma; yazma’ Steingass 1892: 111a ve Tü. et-.]*

inşaat *a.* İnşaat: *çeşitli kolları büyük bi i.+lar artıh gelene bi baston hediye ediller yani VI-136 [inşaat < Ar. inşā’ ve çokluk eki –āt.]*

inşallah *ünl.* "Tanrı dilerse, Tanrı nasip ettiyse" anlamlarında dilek anlatan bir söz: *dedim sen man bi ağaç vër yaparam i. VI-17 [inşallah < Ar. in şā ‘allāh ‘Allah isterse’ Steingass 1892: 111a.]*

intizar *a.* Âh, eziyet: *yeter etdigin bunca i. XII-377 [intizar < Ar. intizār ‘bekleme, umma’ Steingass 1892: 105a.]*

ip *a.* İplik, urgan: *aşşam diyer ipin biraş yere II-231; dağdağani da*

ipnen bağlallardi IV-206 [*ip* < Kıp. *ip* ‘ip’ (KFT 205b-17)→bkz. Ağar 1989: 1009 < ET *yıp* ‘ip’ Clauson 1972: 870b: Uyg. *yıp* ‘ip’, DLT *yıp* ‘bükülmüş iplik’, KB *yıp* ‘ip’, Çağ. *yıp* ay., Kıp. *yıp* ay.]

iran *a.* Ülke adı: *işde rehmetli baban da barabardi i.+a çalışdığ iraka çalışdığ* III-215

ireli *a.* İleri: *diyir hemamlari asgerden i. gidermiş* II-354 [bkz. *ileri*.]

irelle- (*nsz*) İlerlemek: *valla artığ bu fenler i.-di bu ceryanlar çığdi bu lambalar çığdi* III-263; *birez daha iş i.-di* VI-129 [*ilerle-* < **ileri+le-*.]

ireşberlik *a.* Çiftçilik, rençberlik: *gençken köyde bir iki sene çalışdığım var, i. etdiğim var* II-31; [*rençberlik* < Far. *ranc-bar* ‘sanatçı, tamirci’ Steingass 1892: 588a ve Tü. *-lik*.]

iri *sf.* Büyük: *i. olsun ne olursa olsun* III-137; *dögmeyi çoğu da dögmeyi taneleri i.+dir* IV-231 [*iri* < Kıp. *iri/irig* ‘iri’ (Tuhf. 14b-8)→bkz. Atalay 1945: 178b < ET *irig* ‘sağlam, sert’ Clauson 1972: 222a-b: DLT *irig* ‘sağlam, sert’, KB *irig*

ay., Çağ. *irig* ‘iri, sert, kaba’, Kıp. *iri* ay., Osm. *iri* ay.]

isal *a.* İshal: *geri kalmış demiş niye geri kaldın demiş i.+am* II-435 [*ishal* < Ar. *is-hāl* *-/shl/* kökünden- ‘ishal, temizleme’ Steingass 1892: 61a.]

isde- (*-i*) İstemek: *diyir gidin ne i.-llerse vërin* VII-111; *babam diyir ne diyirsiz ne i.-rsiz, bişe mi i.-rsiz* X-51; ‘kız istemek’ *bağdım ğeynatam gelir, ğeynatam gelir annemnen i.-r* I-10 [*iste-* < **ĩz+de-*; krş. Oğz. *iste-* ‘istemek, aramak’ (DK 171-6...)→bkz. Ergin 1963: 154 < ET *iste-*, *izde-* < ‘aramak, izlemek’ Clauson 1972: 243a-b: Uyg. *iste-* ‘aramak, istemek’, DLT *iste-* ‘aramak, arkasına düşmek, istemek’, *irte-* ‘arkasına düşmek, istemek’, Çağ. *iste-* ‘istemek’, Kıp. *izde-* ‘aramak’, Osm. *iste-* ‘bir şeyi araştırmak’.]

isdif ôt- *bf.* İstiflemek, yığmak: *ađro mecid dedi i. è.-in buraya* XII-65 [*istif et-* << İt. *stiva* (gemici dili) Tietze 2009: 419a ve Tü. *et-*.]

isdirehede başla- *bf.* İstirahat etmek, dinlenmek: *tëze artığ i. b.-dığ,*

*allahü te'ala hanımı da elimizden
aldi VII-75 [istirahata başla- < Ar.
istirāhat ve Tü. başla-.]*

isdirehet *a.* Dinlenme, rahat etme:
atını çevirdi gētdi gene i.+e II-296
[istirahat < Ar. *istirāhat* -/rwḥ/
kökünden- 'dinlenme, sessizlik'
Steingass 1892: 51b.]

ishaqlılar *a.* Bir aile lakabı:
hebboğullari, i., taçcılar XII-154

isi yatasan savuḥ ḡaḡasan *dey.*
"Ölesin" anlamında bir ilenme
sözü: *i. y. s. ḡ. aḡladın kargışlari o*
V-157 [bkz. *yat-*, *savuḥ*, *ḡaḡ-*; krş.
Kıp. *isi* 'sıcak' (Kİ)→bkz.
Caferoğlu 1931: 40 < ET *isig* < *isi-*
'sıcak, sıcaklık' Clauson 1972:
246a-b: Uyg. *isig* 'sıcak', DLT *isig*
ay., KB *isig* ay., Çağ. *ısıḡ/ıstık* ay.,
Kıp. *isi/issi* ay., Osm. *ıssı* ay.]

isim *a.* Ad: *şimdi eski lakaplar var,*
adamların çoḡi yoḡ, i.+leri var
kendileri yoḡ XII-415 [isim < Ar.
ism/usm 'ad, isim' Steingass 1892:
59b.]

iskender *a.* Kişi adı: *dedi sen i.+i al*
gētginen işde bi muntıkanın ismini

diyerdi orya gētginen orda dilenin
yēyin II-159

islamiyet *a.* Müslümanlık: *gören*
insan hēç bir °ālimi dinlemeden
hēç bir şeyi dinlemeden i.+in VI-
188 [islamiyet < Ar. *islām* -/slm/
kökünden- 'islam, müslümanlık'
Steingass 1892: 59a ve mastar –
iiyet eki.]

ismailo *a.* Kişi adı (İsmail): *bu i. da*
çalgi çalir I-14

istanbul *a.* Yer adı: *i.+dan aḡrabadi*
da orda bi baston yapdi VI-14

istasyon *a.* İstasyon, tren duraḡı: *ne*
zaman duraḡlıḡ olsa i.+a uğrasa
gönderir adamını öteberi aldirir
getirir barabar yirik II-90 [istasyon
<< Fr. *station* TürS 1211b.]

ister *baḡ.* Cümledeki görevleri aynı
olan kelimelerin ayrı ayrı her
birinin başına getirilerek herhangi
birinin onanmasında sakınca
olmadığını anlatan bir söz: *i. de ne*
olursa olsun kar olsun III-22 [ister
< **iste-r.*]

istifade *ēt- bf.* Yararlanmak:
hēçbirinnen i. ē.-emez VI-2; yani

senin duandan i. sen é.-ersen çünkü
VI-360 [*istifade et-* < Ar. *istifāda* -
/fyd/ kökünden- ‘fayda aramak;
kazanç, fayda, yarar’ Steingass
1892: 53b ve Tü. *et-*.]

istikak *a.* İstihkak, hak: *canım kimin*
i.+ini yazam XII-188 [*istihkak* <
Ar. *istihkāk* -/hkk/ kökünden- ‘hak
etme, isteme’ Steingass 1892: 50b.]

istikamet *a.* Yön: *men senin bu*
tükenin sökecegem şe i.+ine alam,
şehrin tükenlerinin i.+ine alam
VII-142; *o yahudinin tükenini de*
sökir alir i.+e VII-150 [*istikamet* <
Ar. *istikāmat* -/kwm/ kökünden-
‘dik durma; düz gitme; doğruluk’
Steingass 1892: 54a.]

istikán *a.* Çay bardağı: *artıñ herkez i.*
nedir unudup SE [*istikán* < Rus.
stakán ‘kadeh, bardak’ Tietze 1999:
28/191.]

iş *a.* İş, çalışma: *ne gede i. var* III-38;
başka yerli mi bülminem bu i.+i
durdurmuş. bu üç yüz tene baston
işini durdurmuş VI-160; *başga bi*
sıra gelirdi, işde aışsama gede
i.+imiz odi, toprañnan uğraşirdiñ
VII-73; *diyir senin ne i.+in var*
VII-84 [*iş* < ET *iş* ‘çalışma,

hareket; vazife, hizmet’ Clauson
1972: 254a: Uyg. *iş* ‘iş, hizmet’,
DLT *iş* ay., KB *iş* ay., Çağ. *iş* ay.,
Kıp. *iş* ay., Osm. *iş* ay.]

iş gör- *bf.* Çalışmak: *günde ocañ*
yañdıñ çamaşır yıñadıñ, günde i.
g.-dük X-24; *oğul uşağımız partoz*
vurardı, i. g.-erdi, çalışırdı, yani
béle dört dörtlüg ortaya
gelmeyipler, béle oğul X-59 [bkz. *iş*
ve *gör-*.]

iş kar *a.* İş güç: *aışsama gede i.+imiz*
k.+ımız odi VII-59 [*iş kār* < Tü. *iş*
ve Far. *kār* ‘çalışma, hareket, şey’
Steingass 1892: 1001a.]

işarat *a.* İşaret: *bu da ālimlere i. hani*
bi çoñi memleketi yañıp yıñmağa
çalışır VI-318 [*işaret* < Ar. *işārat*,
işāra -/şwr/ kökünden- ‘işaret etme,
işaret’ Steingass 1892: 62a-b.]

işbaban *a.* Kurutulmak için toplanan
erik veya erik kuruşu: *erig tökip i.*
yanım IV-92 [*işbaban* < ?]

işbaşı et- *bf.* Çalışmaya başlamak:
mesela gıñlara gidiyoruz burdan
geceden kañacağam ki gıñlarda i.
e.-eyim XII-56 [*işbaşı et-* < bkz. *iş*,
baş ve *et-*.]

işçi *a.* Başkasının yararına bedenini, kafa gücünü veya el becerisini kullanarak ücretle çalışan kimse: *işde güz olurdi sökerdik i. tudardıh* V-41; *i. çalışdırir* VI-90 [*işçi* < **iş+çi.*]

işçilik *a.* İşçi olma durumu: *ama ona i. eden adam onun yanına onun hizmetine vèrdikleri adam birez yaşlıdi gırh elli yaşlarında, o birez türkçe bilirdi* II-81 [*işçilik* < **iş+çi+lik.*]

işdá *e.* Bir şeyi işaret etmek veya göstermek amacıyla kullanılan bir söz, aha: : *i. onun bi hëketi vardi eyo k.+lar geldi mi menem netdi mi* I-65; ‘anlatılan bir sözün sonucuna geldiğini gösterir’ *gelirdi i. abëm heci niyazi* III-60 [*işte* < Oğz. *işde* ‘işte’ (DK 2-6)→bkz. Ergin 1963: 155.]

işle- (*nsz*) İnce ve süslü şeyler yapmak: *bële nakışla i.-lledi gacıh yapallardi* IV-203 [*işle-* < ET *işle-* < *iş* ‘çalışmak, bir şey yapmak’ Clauson 1972: 262b: Uyg. *işle-* ‘yapmak, çalışmak’, DLT *işle-* ay.]

işlet- (*-i*) Çalıştırmak: *bi tarım, biz reşberlik derik öküz koşarlarmış bi*

de heyvan i.-illermiş II-148; ‘kullanmak’ *iki çölmeg i.-irdik oni şe yapardıh oni birağurdıh hariklenmege* V-163 [*işlet-* < **iş+le-t.*]

işşek, eşşek *a.* Eşek: *i., e.+nen kervan yani nekliyei e.+nen yapallarmış* II-149 [bkz. *eşşeg.*]

it *a.* Köpek: *i. arabanın kölgesinde yatir sanir öz kölgesidir* IV-290-91 [*it* < Oğz. *it* ‘it, köpek’ (DK 62-7...)→bkz. Ergin 1963: 155 < ET *it* ‘it, köpek’ Clauson 1972: 34a: Uyg. *it* ‘it, köpek’, DLT *it* ay., Çağ. *it* ay., Kıp. *it* ay.]

it ağzınan deniz hëram olmaz *dey.* Bir kişinin yaptığıyla bütün herkes yargılanamaz anlamında kullanılan bir söz: *he i. a. d. h. o.* IV-289

it arabanın kölgesinde yatir sanir öz kölgesidir *atasözü* Kişinin kendini olduğundan büyük görmesi anlamında kullanılan bir söz: *i. a. k. y. s. ö. k.* IV-290-91

itibaren *zf.* –den başlayarak, –den beri: *biz küçükkennen işde ha bu gedekennen sekkiz dokkuz yaşlarından i.* VI-4 [*itibaren* < Ar.

i'tibār'ın tenvinli biçimi *i'tibāren*;
bkz. Ar. *i'tibār* -/ʿbr/ kökünden-
'güven, itimat' Steingass 1892:
72b.]

ittiba êt- *bf.* Uymak: *sünneti seniyeme*
i. é.-in VI-341 [*ittiba et-* < Ar.
ittiba' -/tbc/ kökünden- 'takip, taip
etmek, sürdürmek' Steingass 1892:
12b ve Tü. *et-*.]

izaḥ *sf.* Uzak: *bi de şeye o ḥoruḳ i.+da*
olana iki öküz bu başladıḥlari şeyi
oni bülminem V-259 [*uzak* < ET
uzak < *uza-* 'uzak' Clauson 1972:
283a: Uyg. *uzak* 'uzak', DLT *uzak*
ay., Çağ. *uzak* ay., Osm. *uzak*
'uzun'.]

izin *a.* İzin, müsaade, ruhsat, icazet,
mezuniyet: *allahın i.+iyle annadın*
VI-222 [*izin* < Ar. *izn* 'izin verme;
izin, bırakmak' Steingass 1892:
31b.]

izin ver- *bf.* Müsaade etmek, bir işi
yapmak için onay vermek: *diyir*
padīşahım diyir sen hēş
gorḥmagınan, sen man i. v.-ginen
men gidem VII-81 [*izin ver-* < Ar.
izn ve Tü. *ver-*.]

izmir *a.* Yer adı: *bin doḳuz yüz elli*
doḳkuzda i.+e gētdik III-210

izzet ikram *a.* Ziyafet: *getiriller buna*
padīşah yemeg, i. i., getirir ḡarşıya
tōkir VII-117 [*izzet ikram* < Ar.
ʿ*izzat* 'büyük olmak, güçlü'
Steingass 1892: 847a ve *ikrām* -
/krm/ kökünden 'onur,
şereflelendirmek; saygı, saygı
göstermek' Steingass 1892: 89a-b.]

jaḡ *a.* Yemek olarak yenebilen bir ot:
surfaya birez.j. getir SE [*jaḡ* < ?]

ḳab *a.* Kap, tas: *evin ḳarısı getdi bi ḳ.*
da ayran biraḥdi ḡarşımıza II-188;
oni ḳ. ḳ. gönderirdi III-33 [*kap* <
Kıp. *ḳap* 'kap' (TA 18a/9)→bkz.
Toparlı 2000: 112a < ET *kāb* 'deri
çanta, kırba, çuval' Clauson 1972:
578b: Uyg. *kab* 'kap', DLT *kāb*
'şarap kabı, kap', Çağ. *kab* ay., Kıp.
kab ay.]

ḳabaḥ *a.* Kabak: *işde onun bi hēketi*
vardi eyo ḳ.+lar geldi mi menem
netdi mi I-65; *ḳ.+i hēç sevmez*
ayran aşında IV-79 [*kabak* < ET
kabak < *kāb* 'su kabağı' Clauson
1972: 582b: DLT *kabak* 'kabak,
balkabağı', Çağ. *kabaḡ/kabak*

‘amaç, hedef; kabak’, Kıp. *kabak*
‘kabak’, Osm. *kabak* ‘şarap kabı’.]

ķabal *a.* Toptan, götürü, hepsi birden:
biçeceksiz ķabali men size
vermemişem mi II-238 [*ķabal* < Ar.
ķabālat “sözleşme; davranış; devir;
kefalet” Steingass 1892: 951a; Eren
1999: 199a.]

ķabataslah *sf.* Kabataslak: *ķ. bişeler*
VI-11 [*kabataslak* < *kaba* ve
taslak.]

ķabiliyet *a.* Yetenek: *geçmişî gelecegi*
örgenecek bi ķ. vermiş VI-68
[*ķabiliyet* < Ar. *ķābil* ‘kabul eden’
+ *iyet* > Ar. *ķābilīyat* ‘yapabilirlik,
yetenek, kapasite’ Steingass 1892:
946a.]

ķabul et- *bf.* Kabul etmek, onaylamak:
budur dedim neyse bunnarın şeyini
ķ. è.-ince iki sefer bële oldi VI-117
[*kabul et-* < Ar. *ķabūl* -/ķbl/
kökünden- ‘memnuniyetle alma,
kabul etme’ Steingass 1892: 953b
ve Tü. *et-*.]

ķabullen- (*-i*) Kabullenmek: *neyse ële*
ķ.-di orda ğahdi VI-145 [*kabullen-*
< Ar. *ķabūl* ve Tü. *-len-*.]

ķaç *sf.* Herhangi bir şeyin niceliğini
sormak için kullanılan soru sıfatı:
yaşlarına girdiler e ķ. doğumlular
diyiller e men ne bilem doğum
nedir V-59 [*ķaç* < ET *ķaç* ‘kaç, kaç
tane’ Clauson 1972: 589b: Uyg. *ķaç*
‘kaç, birkaç, ne kadar’, DLT *ķaç*
ay., KB *ķaç* ay., Kıp. *ķaç* ‘kaç, ne
kadar’, Osm. *ķaç* ay.]

ķaç- (*-den*) Hızla koşup bir yere
saklanmak: *bi şe yapmiyacağam*
san bi şe söliyecegem men ğorğdum
ķ.-dım özümi atdım hocamgile V-
100 [*ķaç-* < ET *ķaç-* ‘kaçmak’
Clauson 1972: 589b: Uyg. *ķaç-*
‘kaçmak, uzak durmak’, DLT *ķaç-*
‘kaçmak, firar etmek’, KB *ķaç-*
‘kaçmak’, Çağ. *ķaç-* ay., Kıp. *ķaç-*
/kaş- ay.]

ķaçır- (*nsz*) Zor kullanarak yanında
götürmek: *ğorğdilar adam ķ.-a*
adam ķ.-acağdi meni V-110 [*ķaçır-*
< ET *ķaçur-* < *ķaç-* ‘kaçırmak,
savmak’ Clauson 1972: 592b: DLT
ķaçur- ‘kaçırmak’.]

ķadderesi *a.* Yer adı: *bu*
ħarabaşehirden çıħırdi ķ.
ķılıçbulağı vardı III-274 [*ķadı*
deresi < Ar. *ķada* ‘hükmetmek’ten
ķādī ‘kadı’ Steingass 1892: 948a +

Far. *derre* ‘vadi’ Steingass 1892: 516a.]

kadın *a.* Kadın: *erkekdir mi k.+dır mi* II-382; *onnar niye unidillar gêt menim yaşumdaki k.+ların heçbiri bilmez* IV-235 [*kadın* < ET *hātun* < Soğd. *h^waten* ‘kraliçe’ Clauson 1972: 602b-603a: Uyg. *hatun* ‘kraliçe’, DLT *kātun* ‘hatun, Afrāsiyāb soyundan gelen bütün kadınların unvanı’, Çağ. *hatun* ‘şöhretli kadınlar için bir unvan; kadın, hanım’, Kıp. *katun/hatun* ‘kraliçe; kadın, hanım’, Osm. *hatun* ‘kadın, hanım’.]

kafa *a.* İnsan başı, ser: *k.+m döndi daha heç bilminem ne terefe gêt dim* II-410; *bağdıh çocuğun k.+sınnan kan ahir* III-285 [*kafa* < Ar. *kaḫā*, *kaḫā* ‘ense’ Steingass 1892: 980a.]

kafasını kır- *dey.* İyice dövmek, pataklamak: *yemeg için kesdig diyir dögdiler vurdılar bizim oğlanın k. k.-dilar* III-288 [*kafasını kır-* < Ar. *kaḫā* ve ET *kır-* ‘kırmak, kazımak, saç yolmak’ Clauson 1972: 643a: DLT *kır-* ‘kazımak, koparmak, yolmak’, Çağ. *kır-* ‘kazımak, tıraş olmak’, Kıp. *kır-* ‘kırmak, yok etmek, mahvetmek’, Osm. *kır-* ay.]

kağıt ètdir- *bf.* Muska yaptırmak: *reħmetli ğeynetam diyir ğaħdım seyid abasa fala baħdırdım, k. è-dim* X-109 [*kağıt ettir-* < Far. *kāğaz*, *kāğiz* ‘kâğıt’ Steingass 1892: 1006a ve Tü. *ettir-*.]

kağni arabasi *a.* Kağni: *k. a.+nnan başladıh k. a. öküzdi o zaman* VI-9 [bkz. *kağni* ve *araba*.]

kainat *a.* Kâinat: *eger hevesi bu k.+ın, islamiyetin güzelligini* VI-187 [*kâinat* < Ar. *kā’ināt* (kâ’inat’ın çoğulu) ‘tüm varlıklar, varolanlar, evren’ Steingass 1892: 1011a-b.]

kağ kızartması *a.* Meyve kurusu kızartması: *inahla dolması k. k.* IV-258 [*kak kızartması* < **kak* ve *kız+ar-t-ma*; krş. ET *kak/kāk* ‘kurumuş nesne’ Clauson 1972: 608b: DLT *kak* ‘bir şeyin kurumuş parçası’ ve ET *kızart-* < *kızart-* ‘kızartmak, kırmızılaştırmak’ Clauson 1972: 685b: Uyg. *kızart-* ‘kırmızılaştırmak’, DLT *kızart-* ay.]

kal- (*nsz*) Kalmak, durmak, beklemek: *onun üstine iki üş gün k.-ir* I-7; *babam ğaliba dört sene orda k.-miş* II-453; *orda kaldıh dedi yèsirlikde k.-diğ* II-477; *misali nerde k.-miş*

filan yerde gelirdi bize annatırdı III-16; *diyirdim sen gétginen eve men k.-am öküzlerin ğarşında* VII-40; *o éle orda kalmışdı o gün yéndirdik o gün o mısafır geldi bişirdik o da yedi biz de yedik* X-21; ‘etkilenmek’ *k.irdih yağmurun altında* III-186; ‘konaklamak’ *bi gece dağda k.-irdih yani men şahsan görmedim* III-234; ‘bitmek, tükenmek’ *delikli daşa ğede hiçbi fer fert k.-mamiş* III-278 [*kal-* < ET *kal-* < *ka-* ‘eklemek, koymak’ Clauson 1972: 615b-616a: Uyg. *kal-* ‘kalmak’, DLT *kal-* ay., KB *kal-* ay., Çağ. *kal-* ay., Kıp. *kal-* ay., Osm. *kal-* ‘bağlanmak, kapılmak’.]

kala mehlesi *a.* Mahalle adı: *ağladın k. m.+ndedik o zaman biz* VIII-38; *k. m.+sinin şeyi de budur, ama mesela lat kalesini bilmeyiz* XII-356 [*kale mahallesi* < Ar. *kaľa* ‘kale’ Steingass 1892: 984b ve Ar. *mağallat* ‘şehrin caddesi; mahalle’ Steingass 1892: 1189b.]

kalah *a.* Yuvarlak şekilde yapılan tezek yığını: *tendir eve k.+ımı yapanım* IV-96 [*kalak* < Kıp. *kalak* ‘yüksek’ (KFT 136b/31)→bkz. Ağar 1989: 1013 < ET *kala-*

‘yığmak’ Clauson 1972: 617b: DLT *kala-* ‘yığmak’.]

kalali *a.* Kale mahallesinde oturan: *bu k. fahradingilin dedeleri işde deniz karısını yağlamış* III-227 [*kaleli* < Ar. *kaľa* ve Tü. isimden isim yapım eki *-li*.]

kalça *a.* Kalça: *bir mermi k.+da biri de dizinde* XII-400 [*kalça* << İt. *calza* ‘çizme, uzun çorap, külot’ < Lat. *calceus* ‘pabuç’ Nişanyan 2012: 291a. Eren 1999: 202a’ya göre kökü bilinmiyor. Ancak *-ça* ekiyle yapılmış olduğu anlaşılıyor.]

kaldır- (*-i, -den*) Bulunduğu yerden başka bir yere hareket ettirmek: *rusi yerinnen k.-dih kaşdılar* II-328; ‘yukarı doğru hareket ettirmek’ *koluk moluk yoğdi, ot biçende şey yapallardi getirillerdi öküz arabasını, başını k.-illardi onun etrafına bişeyler vurallardi ondan kölgelik yapallardi* II-67; *daği k.-rir, daği yéndirir, daği k.-ir daği yéndirir* VII-102; *diyir bağ bu daği k.-ır birağıram padişahın sárayının üzerine geçer giderim* VII-122; ‘alıp götürmek’ *geldi ekmeği de aldi ayrani da aldi k.-di götüirdi, ğarşımızdan götüirdi tebi bişe*

diyemedik II- 189; ‘saklamak’ üç *part da çüt oti k.-ırdıh ki baharın oni verek öküzlere özümüze çüt yapah* XI-18 [*kaldır-* < Kıp. *kaldır-* ‘kaldırmak’ (Tuhf. 17b-2)→bkz. Atalay 1945: 182b < ET *kaltur-* < *kal-* ~ **kalktur-* < *kalk-* ~ *kalkı-* < **kalık-* < *kalı-* ‘geride bırakmak, sona bırakmak’ Clauson 1972: 619b: Uyg. *kaltur-* ‘kaldırmak’, DLT *kaltur-* ‘yarışta arkada bırakmak, geçmek’, Kıp. *kaldır-* ‘kaldırmak’, Osm. *kaldur-* ay.]

kale *a.* Kale: *şimdi bedenlere k.+nin içersine oralari görürsün esgi tarihi eserler bütün ahladın şeyi orya gelmiş daşınmış* XII-336 [*kale* < Ar. *kalʿa* ‘kale’ Steingass 1892: 984b.]

kaléfer *a.* Kalorifer: *yatağı içinde yorğani içinde k.+i içersinde sobasi içersinde her şeyi içinde* III-218 [*kalorifer* << Fr. *calorifere* TürS 1284b.]

kalenderoğullari *a.* Bir aile lakabı: *k., hasan keh-yalar* XII-146

kalın *mec.* Kaba: *k. lisani da bilirem* II-299 [*kalın* < Oğz. *kalın* ‘kalın, kalabalık, büyük, kuvvetli

(Oğuz’un sıfatı)’ (DK 15-12...)→bkz. Ergin 1963: 163 < ET *kalın* < **kal-* ‘kalabalık, çok, sürü’ Clauson 1972: 622a: Uyg. *kalın* ‘kalabalık, kalın’, DLT *kalın* ‘bir şeyin kalını, kalabalık’, KB *kalın* ‘kalabalık’, Çağ. *kalın* ‘kalın, çok’, Kıp. *kalın* ‘kalın’, Osm. *kalın* ay.]

kalma *a.* Birinden veya bir dönemden kalmış olan: *e o zaman ermeniler mesela taş usdalığı ermenilerden k.+dır* XII-38 [*kalma* < **kal-ma.*]

kambağ ola *bf.* ‘Olmaz olsun, yere batsın’ anlamında kullanılan bir söz: *k. o.-a hamzaoğlunun gabani* XII-277 [*kambağ ol-* < Far. *kambaht* “şansız kimse, biçâre” Steingass 1892: 1048a ve Tü. *ol-*.]

kampartıman *a.* Kompartıman: *üş tene ahlattı iki de onnar beş kişi, k.+da devam edirik gelirik* II-79 [*kompartment* << Fr. *compartiment* TürS 1468a.]

kan *a.* Kan: *bağdıh çocuğun kafasınnan k. ahir* III-285; *béle k.+lari ahdi gétı* V-88 [*kan* < ET *kan* Clauson 1972: 629b]

kan kus- *bf.* Kan kusmak: *şimdi altın tasa k. k.-irih* IX-14, 15 [*kan kus-* < ET *kan* 'kan' Clauson 1972: 629b: Uyg. *kan* 'kan', DLT *kān* ay. ve *kus-* 'kusmak' Clauson 666a: Uyg. *kus-* 'kusmak', DLT *kus-* ay.]

kan ter içinde kal- *dey.* Çok terli, yorgun ve perişan bir durumda kalmak: *at béle terlir ki minir atın sırtına at éle terlir ki k. t. i. k.-ir* III-269-70 [bkz. *kan*, *ter*, *iç* ve *kal-*.]

kanal a. Kanalizasyon: *şimdi bizim bu çeşmenin başında k. patlamış vermiş dışarıya yayılmış* XII-217 [*kanal* << Fr. *canal* TürS 1294a.]

kanan somun doğrana *bs.* 'Ölesin, kanın aksın' anlamında bir ilenme sözü: *dedim k. s. d.* IX-66 [*kanına somun doğran-* < ET *kan* 'kan' Clauson 1972: 629b ve Rum. *psomín ψωμίβ* 'ekmek, çörek' Nişanyan 2012: 566b ve ET *toğran-* 'doğranmak' Clauson 1972: 473a.]

kandır- *(-i)* İnandırmak: *man safdır diyellerdi k.-illardi gülellerdi üsdüme* V-86; 'aldatmak' *ekinini aldıh biçmeye bişdik bişdik bizi k.-di* II-235; *he işde bah gine k.-miş*

II-438; *ama adam zorlanir araba alamayınca, gidir herama, oni k.-ir buni k.-ir* VI-365 [*kandır-* < Kıp. *kandır-* '-suya- kandırmak' (TuHF. 17b-9)→bkz. Atalay 1945: 183b < ET *kantur-* < *kān-* 'doyurmak, memnun etmek, inandırmak' Clauson 1972: 636a: Uyg. *kantur-* 'kandırmak, tatmin etmek, doyurmak', DLT *kantur-/kandır-* '(suya) kandırmak, doyurmak'.]

kanın içen dola *bs.* Bir ilenme sözü: *k. i. d.* IX-72 [bkz. *kan*, *iç* ve *dol-*.]

kanlibulağ a. Yer adı: *öküz arabasınan gelirdik ağdaşın bulağının başında k. b.+ında açardıh* III-139

kantar a. Şeker pancarının alımının yapıldığı yer: *e penceri de sökerdik şeye verirdik k.+a vèirdik* V-45 [*kantar* < Ar. *kinṭār* '40 okkalık ağırlık birimi' Steingass 1892: 991a.]

kapartıman a. Kompartıman: *ortada tiren gidir biz mindik k.+a* II-77; [bkz. *kapartıman.*]

kapda kal- *dey.* Dışarda kalmak, başını sokacak bir yeri olmamak:

*onda da para yoḥ ya diyir babo
ḳapda mi ḳalmıṣdi IV-294 [bkz.
ḳapi ve ḳal-.]*

ḳapının giriṣi *a.* Giriṣ kapısı: *her
gelen birbirine yani bu ḳapının
giriṣinnen ḳapiya ṣıpana diyeller ya
IV-51 [giriṣ kapısı < *gir-iṣ
kapı+sı.]*

ḳapısını baḡla- *bf.* Evde yaşıyan
kimse kalmamak: *çoḡunun ḳ. b.-mıṣ
bu savaṣ XII-398 [bkz. ḳapi ve
baḡla-.]*

ḳapısını çal- *bf.* Birine baṣvurmak:
*dedi gētdik ablonun ḳ. ç.-dıḥ X-50
[bkz. ḳapi ve çal-.]*

ḳapi *a.* Kapı: *bi tene yaṣli adam
ḳ.+dan girdi içeri II-389; ‘ev’ yēsir
mi tutmuṣuḥ biz ḳ.+mıza IV-167;
‘evin önü, bahçesi’ orda aḥṣama
gede baldızımğilin ḳ.+sında
süpürge baḡlır I-4; ‘sınır kapısı’
yani ṣöle memnun degildim o güzel
ḥeyatımızı ḳ.+larda bitirdik III-217
[kapı < Kıp. kapı ‘kapı’ (İH
17)→bkz. İzbudak 1936: 27 < ET
kapıḡ < kap- ‘kapı, geçit’ Clauson
1972: 583a: Uyg. kapaḡ/kapıḡ
‘kapı’, DLT kapuḡ ay., KB kapuḡ
ay., Kıp. kapu ay.]*

ḳapi baḡi *bs.* Gelinin kapıdan
çıkarılması karşılığı verilen ödül: *ḳ.
b. bi mavzer almiṣlar III-90;
eskiden ḳ. b.+lari vardi III-89 [bkz.
ḳapi ve baḡ.]*

ḳapi ḳapi dolan- *bf.* Kapı kapı
dolaṣmak, ev ev gezmek: *çullara,
naylonlara ḳ. ḳ. d.-ırdıḥ ḳ. ḳ. d.-
ırdıḥ V-70 [kapı kapı dolan- < bkz.
kapı ve dolan-.]*

ḳapiya at- *dey.* Evden uzaklaṣtırmak:
*damı mi damcıırdi kırada mıdı
yoḥsa ḳ. mi a.-illardi IV-294-95
[bkz. ḳapi ve at-.]*

ḳapkara *zf.* Kapkara, simsiyah: *bu
gözüm ḳ. oldi gözüm ḳapandı ḳaldi
I-85 [kapkara < *kap ve kara; krş.
ET kap/kıp ‘daha çok renkler için
kullanılan pekiṣtirme sıfatı’
Clauson 1972: 578b: Uyg. kap kara
‘kapkara’, Çaḡ. kap kara ay., Kıp.
kap kara ay.]*

ḳapla- *(-i)* Kaplamak, kılıf yapmak:
*vērdim dayının arḥasına dedim
buni apar buni üzlerik ḳ.-rıḥ X-29
[kapla- < *kap+la- < Kıp. kapla-
‘deriden veya başka şeyden kap
yapmak’ (Kİ 67)→bkz. Caferoḡlu
1931: 69. Krş. ET kāblan- < kāb*

‘kaplamak, çevrelemek, sarmak’
Clauson 1972: 584b-585a: DLT
kāblan- ‘şarap kabına sahip
olmak’.]

kaplanlar *a.* Soyadı kaplan olan aile:
çarşıda var k. +ın kepçeleri XII-227

kaput *a.* Palto: *ulaşın gètdi enişdenin*
k.+i XII-167 [*kaput* << Fr. *capote*
TürS 1312a.]

kar *a.* Kar: *gece k. yoḥdi* I-12; *k. yerde*
var bi metreden fazla II-273; *ister*
de ne olursa olsun k. olsun III-22;
neler biz neler çekdik, k.+lar
yağardı adam boyi o k.+lari aç yol
aç V-10 [*kar* < ET *kār* < **ka-r*
‘kar’ Clauson 1972: 641a]

kar *a.* Sağır: *o gède gürültü vardı ki k.*
oldum SE [*kar* < Erm. *k’ar* < Far.
kar ‘sağır’ Dankoff 1995: 154/775;
Steingass 1892: 1019b.]

kar aç- *bf.* Karla kapanmış yolları
açmak: *k.+lari mi a.-asan yoḥsa*
davarın o çuḥurdan benim belim
niye bële oldi V-12 [*kar aç-* < bkz.
kar ve *aç-*.]

kar ét- *bf.* Kazanç elde etmek, yarar
sağlamak: *ële büliller ki men*

götürüp onnardan yüksek k. é-
ecegem VI-153 [*kâr et-* < Far. *kār*
ve Tü. *et-*.]

kar étme- *bf.* Yararı olmamak, etki
yapmamak: *ha yoḥuş dibinde arpa*
öküze k. e.-mez bunnar atasözüdür
IV-38 [*kâr etme-* < Far. *kār* ve Tü.
et-.]

kara *a.* Kara, siyah: *o k. gözleren*
kurban oluram IV-64 [*kara* < ET
kara ‘kara, siyah’ Clauson 1972:
643b-644a: Uyg. *kara* ‘kara, siyah’,
DLT *kara ay.*, KB *kara ay.*, Çağ.
kara ay., Kıp. *kara ay.*]

karaçi *a.* Sefil, dilenci, çingene: *vula*
görmiyeli tam bi k. olupsan SE
[*karaçi* < ET *karaçi* < *kara* ‘sıradan
insan’ Clauson 1972: 647b. DLT
karaçi ‘kapıları dolaşan dilenci’ (I,
445-8). Krş. Kıp. *ğaraççı* “dilenci”
(CC 149-5)→bkz. Grønbech 1942:
193.]

kara gedig *a.* Yer adı: *k. g.+e èndik*
tozda dumanda XII-281 [*kara* ve
gedik; krş. Oğz. *gedik* ‘gedik,
gedilmiş, çentilmiş, körleşmiş’ (DK
247-9)→bkz. Ergin 1963: 111 < ET
ket- (ged-) ~ *kert-* ‘çentiklemek,
yarık açmak’ Clauson 1972: 700b.]

kara kazan *a.* Çamaşır kaynatılan büyük kazan: *ëndirdik sırtımızdan k. k.+a* XII-176 [bkz. *kara* ve *kazan.*]

karaçura *a.* Esmer, cılız insan: *man küçükken hep ne k.+san diyellerdi* SE [*karakura* < *kara* ve *kura.*]

kara ömer *a.* Yer adı: *k. ö. diyerdik orayı ekmişik* I-91

kara saban *birl. i.* Kara saban, toprağı sürmede kullanılan ilkel alet: *mejburuğ biz, k. s. k. s.+di* VIII-20; *buralarda da ekerdik k. s.+nan yani k. s. dedigim ağaşdan bi şey yapallardi* VIII-27 [*kara saban* < *kara* ve *saban*; krş. ET *saban* ‘saban, pulluk’ Clauson 1972: 790a: DLT *saban* ‘saban, toprağı ekin için hazırlama’, Çağ. *saban* ‘toprağı işlemek için kullanılan demire bağlı tahta parça’, Kıp. *saban* ‘saban, pulluk’, Osm. *saban* ay.]

karabegler *a.* Bir aile lakabı: *k., katipler, üryan babalar* XII-152

karağol *a.* Karakol: *k.+a şikeyet etmişler* II-214 [*karakol* < Mo. *karagul* ‘karakol’ Tuna 1972: 227-

28; *karagul* “izleme, koruma” Lessing 1960: 933b.]

karal- (*nsz*) Kararmak: *gözlerim k.-di* II-410 [*karar-* < Kıp. *karar-* ‘kararmak’ (Tuhf.)→bkz. Atalay 1945: 184b < ET *karār-* < *karā* ‘kararmak, kara olmak’ Clauson 1972: 663a: Uyg. *karar-* ‘kararmak, kara olmak’, DLT *karar-* ay., Çağ. *karar-* ay., Kıp. *karar-* ay.; krş. Az. *karal-* ‘kara olmak’ ADİL III: 51b.]

karamamolar *a.* Bir aile lakabı: *sofiğırolar, k., bayrolar* XII-142

karanlı çök- *bf.* Akşam olmak, güneş batmak: *köye çıhana gede k. ç.-di. işde k. ç.-di* II-14; *k. ç.-ene gede* II-185 [*karanlık çök-* < ET *karangu+luk* ‘karanlık’ Eren 1999: 210a ve *çök-*.]

karavana *a.* Karavana: *kaş gündür k. yememişik zeten* II-260 [*karavana* << İt. *carovana* TürS 1323b.]

kardan adam *a.* Kardan insana benzetilerek yapılan heykel: *adam da ele olmuş ki beke k. a.* X-17 [bkz. *kar* ve *adam.*]

ķarga *a.* Yer adı: *ķ. +yi ġirħlari gece geķenim* IV-87 [*ķarga* < ET *ķarga* ‘ķarga’ Clauson 1972: 653a.]

ķarġiř *a.* Beddua, ah, ilenme: *ķ. +inan ķariřiħ bařladıħ sōze* IV-184 [*ķarġiř* < ET *ķarġiř* < *ķarga*- ‘ķarġiř, beddua, ilenķ, lanet’ Clauson 1972: 654b: DLT *ķarġiř* ‘lanet, lanetleme’, KB *ķarġiř* ‘beddua, lanet’, aġ. *ķarġiř* ay., Kıp. *ķariř/ķarġiř* ay.]

ķarġiř tōk- *bf.* Beddua etmek, ilenmek: *zino gelinin ķ. t.-ende* IV-152 [bkz. *ķarġiř* ve *dōk-*.]

ķarġiř tōk- *bf.* Beddua etmek, ilenmek: *ķ. t.-erdik* I-128 [bkz. *ķarġiř tōk-*.]

ķarın *a.* Mide: *bu esger nēce ħērb ēder ķ.+i ac* II-260 [*ķarın* < ET *ķarın* ‘ķarın’ Clauson 1972: 661a: Uyg. *ķarın* ‘ķarın’, DLT *ķarın* ‘ķarın, mide’, aġ. *ķarın/ķarın* ay., Kıp. *ķarın* ‘ķarın’.]

ķariř- (*nsz*) Bulařmak: *dedi ře ġōsterdi diyir dedi bunnar ķ.-mayıplar* II-492; ‘mūdahale etmek, araya girmek’ *toba ķ.-manam yara da bařın* IV-176; *ya uzun giydin ya*

ķısa giydin, hēķ ķ.-mazdi man I-61; ‘bulaşmak’ *riya ķ.-dı mi o ilmin o ‘emelin faydası yoħ* VI-301 [*ķariř-* < Oġz. *ķariř-* ‘ķariřmak, katılmak’ (DK 15-8, 195-2)→bkz. Ergin 1963: 172 < ET *ķariř-* < **ķar-* ‘ķariřmak; biriyle uyuşamamak, anlaşamamak’ Clauson 1972: 664b: Uyg. *ķariř-* ‘uyuşamamak, anlaşamamak’, DLT *ķariř-* ‘ķarřı ķarřıya gelmek, ķarřı durmak’, KB *ķariř-* ‘ķariřmak, ķarřılařmak; ķarřı koymak’, aġ. *ķariř-* ‘ķariřmak’, Kıp. *ķariř-* ‘buluşmak; ķarřı koymak’.]

ķariřdir- (*-i, -e*) Karıştırmak: *onnari naylonun ķaldırırdım nayloni naylonun altında oni ķ.* V-219; *ķ.-ırdım ġōtūrürdüm davarlara verirdim iřde bēle ġünümüz bēle ġēřdi* V-221 [*ķariřtır-* < **ķariř-tır-*.]

ķariřiħ *sf.* Karışık: *ķarġiřınan ķ. bařladıħ sōze* IV-184; *sererdik sıranan yataħlari boydan boya sererdik herķēř ķ. yatardi yani* V-196 [*ķariřık* < **ķariř-ık*.]

ķari *a.* Bir erkeġin eşi, karısı: *ķ.+si ġetdi bi ķab da ayran bıraħdi* II-188; *ķ.+m bana dedi ki* VII-23; *bu*

ķ. ğaħir gidir VII-187 [*ķarı* < ET *ķarı* ‘yaşlı kişi, ihtiya, ķarı, eş’ Clauson 1972: 644b. Kaçalın 2006: 320a’ya ğöre **ķār+ı-* < **ķārı+ı-* ‘yaşlanmak, kocamak’ olmalıdır.]

ķari ķoca *a.* *ķarı koca: yani ķ. ķ. birbirlerinden tartışıllar* IV-47 [bkz. *ķari* ve *ķoca*.]

ķarli *sf.* *ķarlı: ķ. dağlari aşa aşa* IV-1 [*ķarli* < **ķar+lı*.]

ķarının doli memen boş ķala *dey.* *Çocuğunu kucağına alamayasın anlamında kullanılan bir ilenme sözü: ğeynana gelinine diyir ķ. d. m. b. ķ.* IV-286-87 [bkz. *ķarın*, *doli*, *meme*, *boş*, *ķal-*.]

ķarını doyur- *bf.* *Açlığını gidermek: bi desde ekmeg, yumurta, çatal, peynir, ğap, diyir ğetdik bişirdik ele ğüzel ķ.+mızı d.-duğ* IV-22 [bkz. *ķarın* ve *doyur-*.]

ķarpuz *a.* *ķarpuz: ķoř araba öküzleri ğet ķ.+lari getirin* III-45 [*ķarpuz* < Far. *ķarbuř* ‘ķarpuz’ Steingass 1892: 452b.]

ķarřılařtır- *(-i, -le)* *ķarřılařtırmak, mukayese etmek: refaininkilerle ķ.-*

ırlar kim aldı buni teslim kim etdi, nasıl oldi VI-176 [*ķarřılařtır-* < **ķarřı+laş-tır*.]

ķarřılıđlı *sf.* *ķarřılıklı: dedi bi yerde herb edirik bele ķ.* II-329 [*ķarřılıklı* < **ķarřı+lık+lı*.]

ķarřı *zf.* *ķarřı, –e doğru: men ğetdim diyir men ğetdim ğıza ķ. o da gelir man ķ.* II-372; ‘yan’ *padışahın serayı onun ķ.+nda heç bi şe değil* VII-7; ‘ileri’ *ķ.+da su varmiş* II-439; ‘ön’ *boğazi orayı gece kimse geçemezdi he orda ķ.+na çığarmış* III-275; *yemeg gelir ķ.+ya yemir* VII-13 [*ķarřı* < ET *ķarřı* < **ķarıř-* ‘ķarřı çıkmak’; ‘kavga etmek, dışmanlaşmak’ Clauson 1972: 663b]

ķarřıla- *(-i)* *ķarřılamak: camının yanında yemeg vėrdiđimiz bi köpek vardi, geldi o bizi ķ.-di ğötürdi camının yanına ğede* II-16 [*ķarřıla-* < **ķarřı+la-*]

ķartop *a.* *Patates: k. ekirdik ekerdik* V-41 [*ķartop* < Rus. *ķartofel* (ķarťofel) ‘patates’ Bläsing 2008a: 43.]

kašo *a.* Kiři adı. Kasım'ın bölge ağzında söylenişi: *mustafa çavuş bi de k. varmiş* II-431

kaş *a.* Kaş: *tarar tarar kekilini k. +ını* XII-112 [*kaş* < ET *kāş* 'kaş' Clauson 1972: 669a-b: Uyg. *kaş* 'kaş', DLT *kāş* 'kaş; sınır, uç', Çağ. *kaş* 'kaş', Kıp. *kaş* ay., Osm. *kaş* ay.]

kaş- (-den) Bulunduğu yerden ayrılmak: *mevziden gâhdilar k.-dilar* II-341; *nolacağ burdan k.-acağ o terefe yine mevzi olacağ* II-342 [bkz. *kaç-*.]

kaşuğ *a.* Kaşık: *kimde k. var herkès kızmış k. +i da atmış* II-263 [*kaşık* < ET *kaşuk* < *kaşı-* 'kaşık' Clauson 1972: 671b: Uyg. *kaşuk* 'kaşık', DLT *kaşuk* ay., Çağ. *kaşuk* ay., Kıp. *kaşuk* ay.]

kat- (-i, -e) Katmak, eklemek: *unnari ambara k.-anım* IV-97; *bunukini de k.-ariğ onnara gider* VI-145 [*kat-* < ET *kat-* 'iki şeyi karıştırmak, eklemek, katmak' Clauson 1972: 594b-595a: Uyg. *kat-* 'katmak, karıştırmak', DLT *kat-* ay., KB *kat-* 'katmak, eklemek', Çağ. *kat-*

'karıştırmak', Kıp. *kat-* 'eklemek, karıştırmak'.]

kat *a.* Bükülen veya kıvrılan bir şeyin her kıvrımı: *bèle elinnen yunlari teşinen egirirdin dönerdin oni iki k. ederdin* V-28; Tabaka, bölüm: *yeddi k. yerin altına gètsen yuğarda allah görür, allah buni görür* VII-196; 'misil' *haraş nedir mesela müslimannan onda bir alıyor onnan beşde bir alıyor onun iki k. alıyor asgerlik yapmadığı için* XII-37 [*kat* < Oğz. *kat* 'yan, huzur, ind': ET *kat* 'kat, tabaka, kıvrım' bkz. a.m., Clauson 1972: 593b: Uyg. *kat* 'kat; kat kat, pek çok', DLT *kat* 'kat, tabaka, kıvrım', KB *kat* 'kat, tabaka, huzur', Çağ. *kat* ay., Kıp. *kat* ay., Osm. *kat* ay.]

katipler *a.* Bir aile lakabı: *ğarabegler, k., üryan babalar* XII-152

katlama *a.* Bükme işi: *bèle k. +sına da şe diyellerdi eşmek* V-27 [*katlama* < **kat+la-ma*; krş. Kıp. *katla-* 'yuvarlanmak, tekerlenmek' (MG 111b-5)→bkz. Uğurlu 1987: 211.]

katlamalı *sf.* Katlanarak artan (para),
faizli: *yoh fayiznan yoh k.* III-63
[*katlamalı* < **kat+la-ma+lı.*]

ķavala- (-i) Kovalamak: *ġız müslimanmış k.-rmış* II-385; *diyerdi colli birbirlerini k.-llardi daş orda ama o peşine dışıp oni k.-yan adam* V-142 [*ķovala-* < Oġz. *ķovala-* ‘kovalamak, takip etmek’ (DK 47-3)→bkz. Ergin 1963: 191 < ET *kov-* ‘kovalamak, peşinden koşmak, avlamak, dilenmek’ Clauson 1972: 580b.]

ķavolar *a.* Bir aile lakabı: *paşa aġalar, azab aġalar, k.* XII-140

ķavrul- (*nsz*) Kavrulmak: *k.-miş k.-mamiş doldirirdış cebimize* II-348
[*ķavrul-* < **kavur-ul-*.]

ķavur- (-i) Bir şeyi bir kabın içinde su katmadan kızartarak pişirmek: *k.-irdiş işde* II-348; *k.-uram cevüznen ķona ederem* IV-121 [*ķavur-* < Kıp. *ķavur-* ‘eti kavurmak’ (TA 45a/10)→Toparlı 2000: 114b < ET *ķaġur-* ‘kızartmak, ateşte pişirmek veya kurutmak’ < **kāġ-* Clauson 1972: 612a: Uyg. *ķaġur-* ‘kavurmak’, DLT *ķaġur-/kavur-*

ay., aġ. *kawur-* *ay.*, Kıp. *kawur-* *ay.*]

ķavurġa *a.* Kavurġa: *herkez doldururdi cebine k. kimi ye* II-350; *k. getirillerdi* XI-38 [*kavurġa* < **kavur-ga*; Kıp. *kavurġa* ‘kavrulmuş hububat’ (Kİ 76a)→bkz. Caferoġlu 1931: 73 < ET *ķaġur-* ‘kızarmak, kızartmak, kavurmak’ < **kāġ-* Clauson 1972: 612a.]

ķavuř *a.* Koġuř: *dedi iki k.+umuz vardi* II-491 [*ķoġuř* < Kıp. *ķavuř* ‘koġuř, oluk’ (MG 103b-7)→bkz. Uġurlu 1987: 211 < ET *koguş* ‘oluk, geniş oda’ Clauson 1972: 613b: DLT *koguş* ‘oluk, su oluġu’, aġ. *ķoġuř* *ay.*]

ķay- (*nsz*) Kayak yapmak: *hızek yapar k.-ardım, ķayıķ k.-ardım* VI-6, 7; ‘ayaġı kaymak’ *ayaġlarım k.-di ġetdim denize, arġadařım tutdi meni ışartdi* II-11 [*ķay-* < Oġz. *ķay-* ‘kaymak’ (DK 3-10)→bkz. Ergin 1963: 175 < ET *ķay-* (**kād-*) ‘birine yönelmek, meyletmek’ Clauson 1972: 674b: Uyg. *ķay-* ‘kaymak, meyletmek’, DLT *ķay-* ‘sayġı duymak, dönmek’, Osm. *ķay-* ‘geri dönmek’.]

ķayık a. Kayak: *ķ. kayardım* VI-6
[*kayak* < *YT *kay-ak*.]

ķayık a. Kayık, ufak tekne: *dedi buni da kervan gidir kervanın peşine taħılın taħılın kervanın peşine o parayı da verirsiz minersiz şeyi geçersiz ķ.+a minersiz suyi geçersiz* II-164 [*kayık* < ET *kayguk* < *kay-* ‘küçük sandal’ Clauson 1972: 676b: DLT *kayguk* ‘küçük sandal’, Çağ. *kayuk/kayık* ay.]

ķazah a. Kazak: *ķ. ķ.+ın ħaruşasına şortuk denirdi* IV-281 [*kazak* << Fr. *casaque* TürS 1370b.]

ķazan- (-i) Para kazanmak: *para ķ.-maħ aklımda yoħ* VI-62; ‘yenmek’ *kortuk ķazıllardi işde o toplari atallardi kim ķ.-disa* V-139; ‘elde etmek’ *durum beħe mānasını söle adam burda yaşasın, burda ķ.-ıp orda yeceyiğ* VI-363 [*ķazan-* < ET *ķazgan-* < **ķazğa-* ‘kazanmak’ Clauson 1972: 683a-b: Uyg. *ķazgan-* ‘kazanmak’, DLT *ķazgan-* ay., KB *ķazgan-* ay., Çağ. *ķazgan-/ķazan-* ay.]

ķazan a. Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap: *ocaħdan*

işde iki ķ. bi ķ. yere koyardıħ o sular ġeynerdi alırdıħ küli V-172; *böyük ķ.+lar vardi* V-64 [*ķazan* < Oğz. *ķazan* ‘kazan’ (DK 111-7)→bkz. Ergin 1963: 177 < ET *ķazgan* < *ķaz-* ‘kazan’ Clauson 1972: 682a: DLT *ķazgan* ‘çöküntü, çukur’, Çağ. *ķazgan* ‘tahta veya sazdan yapılmış yuvarlak cisim’, Kıp. *ķazgan/ķazan* ‘kazan’.]

ķazı- (-i) Kazımak, çukur açmak: *kortuk ķ.-llardi işde o toplari atallardi kim ķazandisa* V-139 [*ķazı-* < ET *ķazı-* ‘kazımak’ Clauson 1972: 681a-b: DLT *ķazı-* ‘kazımak’, Kıp. *ķazı-* ay.]

ķazuh a. Kazık: *sanki dünyaya ķ. çahacaħ* SE [*ķazık* < Kıp. *ķazuk* ‘kazık’ (DK 8b/24)→bkz. Ağar 1989: 1017 < ET *ķazguk* < *ķaz-* ‘kazık’ Clauson 1972: 682a: Uyg. *ķazguk* ‘kazık’, DLT *ķazıuk* ay., Çağ. *ķazuk* ay., Kıp. *ķazuk/ķazık* ay.]

ķebap a. Kebap: *ama şindi k. yirik, balıħ yirik, bal yirik, ġeymaħ yirik heç biri çortinin yerini tutmir* IX-21 [*ķebap* < Ar. *ķabāb* ‘kekap; kızarmış et’ Steingass 1892: 1011b.]

ķebir *a.* Kabir, mezar: *ha demek ki k.+in öte tarafında onun düşündüğü yeri görür* VI-381; *insanın k.+i insanın evidir* XII-211; *endir k.+e asta asta* XII-252 [*kabir* < Ar. *ķabr* ‘kabir, mezar; gömme’ Steingass 1892: 951b.]

ķeķe *a.* Keķe, keķi kılından yapılan kaba kumaş: *bi daha seyyar ķemamlari k.+den ķemamlari varmış* II-358; *işde öķüzleri otardığımız zaman yağmur yağdı mi k. vardı* III-187 [*ķeķe* < Oğz. *ķeķe* ‘keķe’: ET *ķeķe* ‘keķe’ bkz. a.m., Clauson 1972: 694b: DLT *ķeķe* ‘keķe’, Çağ. *ķeķe* ay., Osm. *ķeķe* ay. Dankoff 1995: 160’a göre bu sözcük her iki dile (Ermenice ve Türkçe) bir başka dilden ödünçleme olmalıdır (Orta Farsça). Aksi takdirde sözcüğün her iki dilde de aynı olması tamamen tesadüfidir.]

ķeķelci *a.* Kel, saķı olmayan: *ne yapah ne yapmiyah, onun bi k. adami varmış, k. oğlan gelir* VII-80 [*ķeķelci* < Krd. *ķeķel* ‘kel, başı kabak’ İzoli 1991: 224b ve Tü. –çi.]

ķedi *a.* Kedi: *bunun bi k.+si varmış adi toromış* III-243; *bu evin k.+sini*

ķırsladıķ pişigi ķırsladıķ kesdig yemeg için III-286 [*ķedi* < Oğz. *ķedi* ‘kedi’ (DK 180-4)→ bkz. Ergin 1963: 199. Kökü belli değildir.]

ķedir gecesi *a.* Kadir gecesi: *ķ. g.+nin anlamını bülsek* VI-370 [*kadir gecesi* < Ar. *ķadr* ‘yüce olmak; kadir, kıymet’ Steingass 1892: 957a ve Tü. *gece*.]

ķef *a.* Keyif: *ginen aķşam oldi mi k. toy düğün neķe heķ yorulmayıplar* III-169 [*ķeyif* < Ar. *kayf* “zevk, memnuniyet” Steingass 1892: 1069b.]

ķefin *a.* Kefen: *giydi k.+i rengi beyazi* XII-14 [*ķefen* < Ar. *kafan* Steingass 1892: 1038b ~ EYun. *kophinos* ‘hasır sepet’ Nişanyan 2012: 315b.]

ķefinsiz *sf.* Kefensiz: *ķor ere k. dul ere duvaķsız gidesen* IV-262 [*ķefensiz* < Ar. *kafan* ve Tü. –siz.]

ķeftor *ünl.* Köftehor, sevgiyle karışık bir azarlama sözü: *‘ahd veķd eden k. sen degil midin* IV-151 [*ķöftehor* < Far. *ķöftah^wār* “aldatılmış koca, akılsız, deyyus” Steingass 1892: 1063a.]

kekil *a.* Kâkül: *tarar tarar k.+ini*
kaşını XII-112 [*kekil* < Far. *kâkil*
“kâkül, saç buklesi” Steingass
1892: 1007b.]

kelem *a.* Lahana: *ne inahla kıaldi ne*
turp ne k. IV-26 [*kelem* < Far.
kalam ‘lahana’ Steingass 1892:
1043b.]

kelender *a.* Mahalle adı (Kalender):
patladi kıanal kenef sardi kı.+i XII-
221

kelender *sf.* Kalender, eski: *bi de bi kı.*
ceviz varmış burada IX-29
[*kalender* < Far. *kalandar* ‘derviş,
her şeyi terk eden, eş, dost’
Steingass 1892: 986b.]

kelepçele- (*-i*) Elleri kenetlemek: *bële*
ellerini k.-miş genefedede uzanmış II-
93 [*kelepçele-* < Far. *kalāba* ‘yün
ipliği; iplik çilesi’ Steingass 1892:
1039b ve küçültme eki *-çe.*]

kelime *a.* Anlamlı ses veya ses birliği,
söz, sözcük: *yani bende çoğdur*
k.+ler cümleler IV-41 [*kelime* < Ar.
kalimat ~ Far. *kalima, kalma* ‘söz,
sözcük’ Steingass 1892: 1043b.]

kelip *a.* Kalıp, çatı kalıbı: *aldım keseri*
girişdim kı., çatı VI-70 [*kalıp* < Ar.
kālab, kālib ‘şekil, form’ Steingass
1892: 948b.]

kelle *a.* Kelle, baş: *hele geyigin k.+si*
IX-26 [*kelle* < Far. *kalla* ‘baş, kafa’
Steingass 1892: 1039b.]

keloğlan *a.* Masal kahramanı: *padışah*
ğahır gızını o k.+a damad edir, oni
damad edir VII-131

kemal *a.* Kişi adı: *daha vardır k.+ın*
adım dereleri XII-225

kemal kıocagil *a.* Aile adı: *ğıhlardan*
cezayil ağagil, bülmenem müştak
efendi, k. kı. işda tüccar da onlar
zaten XII-190

keme *a.* Kama, ucu sivri, iki ağız da
keskin uzun bıçak: *diyir bële kı.+yi*
çekdi yani senin başın kesecegem
II-376 [*kama* < Kökü belli değildir.
Eren 1999: 203b’ye göre Far.
qāma, Bulgarca *kama* ve Sırpça
kama biçimleri Türkçeden
alınmıştır. Ayrıca kırş. ET *kama-*
‘perçinlemek’ Clauson 1972:
625b.]

kemer *a.* Kemer: *bel bağı bağlallar k. bunnarın hepsi toy begine aittir* III-107; *diyir belinnen k.+i aşdı* II-426 [*kemer* < Far. *kamar* ‘bir şeyin ortası, bel; kemer’ Steingass 1892: 1048b-1049a.]

kenar *a.* Kıyı, yaka: *çünkile ahlattla hesrüngin arası deniz k.+ıdır, denizin k.+ınnan gidirken men birden kaydım* II-10 [*kenar* < Far. *kanār, kinār* ‘kıyı, çevre, sınır’ Steingass 1892: 1055a.]

kendi kendine *zf.* Tek başına, kendiliğinden: *yapılan bu sergiyi boşuna değil demez k. k. olan bi şe değil* VI-190

kendi zm. Kendi, dönüşlülük zamiri: *orda noldi, ordan da biz taşıdık gëtdik k.+mize ev yapıdık* XII-337 [*kendi* < Kıp. *kendi* ‘kendi’ (Tuhf. 40a-1...)→bkz. Atalay 1945: 194a < ET *kontü* ‘kendi’ Clauson 1972: 728b: Uyg. *kontü* ‘kendi’, DLT *kendü* ay.]

kendiliğinden *sf.* Kendiliğinden: *bu şimdi yükseldi k. annadın* VI-218 [*kendiliğinden* < **kendi+lik+in+den* .]

ķene^cetvari *a.* Kanaat edecek şekilde, yetinmeyi bilecek şekilde: *ķ. ětse güzel nimetler* VI-249 [*kanaatvari* < Ar. *ķanā^cat* ‘hoşnut, memnun, hoşnutluk, memnuniyet’ Steingass 1892: 990a ve Far. *wārī* ‘gibi’ Steingass 1892: 1450a.]

kenef *a.* Tuvalet: *patladı kanal k. sardi ķelenderi* XII-221 [*kenef* < Ar. *kanīf* ‘tuvalet, helâ’ Steingass 1892: 1055b.]

kenger *a.* Yabani enginar: *k. yemeği heç sevmemem* SE [*kenger* < Far. *kangar* ‘bir çeşit yaban enginarı’ Steingass 1892: 1056a.]

kepe *a.* Kepe, iş makinesi: *çarşıda var ķaplanların k.+leri* XII-227 [*kepe* < Far. *kafķa* ‘kepe, kaşık’ Steingass 1892: 1037b.]

kepek *a.* Kepek: *yā, o hayvanlar beke yatallardi, rahat altlarında k.+i sererdim* VI-241 [*kepek* < ET *kepek* ‘buğday kepeği’ Clauson 1972: 688b: DLT *kepek* ‘buğday kepeği’, Kıp. *kebek/kepek* ay.]

kepekli *sf.* İçinde kepeği olan: *k. ekmek he vallah* I-56 [*kepekli* < **kepek+li*.]

keran *a.* Kalın tavan direği, iri ağaç:
tavladaki k. yerinnen kayıp SE
[*keran* < Erm. *geran* ‘kiriş, kolon’
Dankoff 1995: 34/95; Bläsing
1992: 55/72.]

kere *a.* Kez, defa, sefer: *bi k. at
oynatıllardi* III-119 [*kere* < Ar.
karrat ‘tekrar, defa’ Steingass
1892: 1019b.]

kereste *a.* Kereste: *men onnara
derdim benim bu geder k.+m yoḥ*
VI-111; *onu veren adama benim
k.+m yoḥ éle alam* VI-112 [*kereste*
< Far. *karāsta*.]

kerki *a.* Keser: *k. şimdi keser diyiller*
V-122 [*kerki* < ET *kerki* ‘keser’
Clauson 1972: 741b: DLT *kerki*
‘keser’, Kıp. *kerki* ay., Osm. *kerki*
ay.]

kerne *a.* Karne: *oni da sümerden
k.+nen almışdıḥ* XII-182 [*karne* <<
Fr. *carnet* TürS 1335a.]

kêrs *a.* Köy adı: *k. müslimanmış
herhalda* II-145

kert *a.* Bayat(ekmek): *işde diyir
gidirik hama bi biz degilik yani,
kapi arvat çḥir beḥe bi k. bu gede*

*bi ekmek atir bizim torbaya biz
geçirik bi tene daha gelir* II-183
[*kert* < Erm. *k’art’u* ‘eski, bayat’
Dankoff 1995: 155/784.]

kerti- (*nsz*) Bayatlamak: *ekmegler
niye k.-yip* SE [*kerti-* < **kert+i-*;
bkz. *kert*.]

kervan *a.* Kervan: *küçüg bi ahır işda
bitlisden gaḥan k. ahlata
ulaşamazsa geceler orda* XII-315
[*kervan* < Far. *kārbān* ‘kervan’
Steingass 1892: 1002a.]

kervansaray *a.* Büyük han: *bugün
meydanlıḥ mezar taşlarının ḥan,
ḥamam, k., evler bunlari sökmüş
yavuz selimin emriyle şahin kalesi
yapılmış* XII-322 [*kervansaray* <
Far. *kārbān* ‘kervan’ Steingass
1892: 1002a ve *sarāy* ‘saray, ev’
Steingass 1892: 669b.]

kes- (*-i*) Kesmek: *gêtdim başını k.-dim
kendi kemesinen* II-379; *karpuzi
burda k.-edin yoldan geçen onun
goḥusuni alırđi* III-126;
*elbiselerimizi k.-erdik uşahlara bez
ederdik işde éeliknen böyütdük* V-
187; *sana diyirem gêt erigi k.* IX-44
[*kes-* < ET *kes-* ‘kesmek’ Clauson
1972: 748b: Uyg. *kes-* ‘kesmek’,

DLT *kes-* ay., KB *kes-* ay., Çağ.
kēs- ay., Kıp. *kes-* ay.]

kes *a.* Patoza vurulmuş ot: *dağdan
getdigimiz k.+i maraga koyduh* SE
[*kes* < Erm. *kēs* “yarım, orta,
tamamlanmamış” Dankoff 1995:
77/344.]

keseg *a.* Sıkışmış kuru, iri toprak
parçası, kesek: *tarla doli k.+di o
yüzden ekemedik bişe* SE [*kesek* <
ET *kesek* < *kes-* ‘kesek, parça,
kerpiç’ Clauson 1972: 749b: DLT
kesek ‘bir şeyin parçası’, Çağ. *kések*
‘kerpiç’, Kıp. *kesek* ‘parça’.]

keser *a.* Tahta, ağaç yontmaya ve çivi
çakmaya yarayan, kısa saplı, bir
yanı keskin ağızlı çelik araç: *kerki
şimdi k. diyiller* V-122 [*keser* <
**kes-er*; krş. ET *kes-* ‘kesmek’
Clauson 1972: 748b.]

kesig *a.* Kesik, ara, bölüm: *ele ekginen
ki k. kalmiya* VII-69 [*kesik* < **kes-*
ik.]

kesil- (*nsz*) Sona ermek: *diyir bizim
mevziden ateş k.-di* II-287; ‘kurban
edilmek’ *o geyigler orda k.-irmiş*
IX-25; ‘yaralanmak’ *ele bağırdım,
ele bağırdım, saniye ananın*

barmağı k.-di X-36 [*kesil-* < ET
kesil- < *kes-* ‘kesilmek’ Clauson
1972: 750a: Uyg. *kesil-* ‘kesilmek’,
DLT *kesil-* ay., KB *kesil-* ay., Çağ.
kēsil- ay., Kıp. *kesil-* ay., Osm.
kesil- ay.]

kesim *a.* Bölge: *yani o kesime dedi
ateş kes* II-286 [*kesim* < **kes-im*.
Nişanyan 2012: 320a’ya göre *kısım*
anlamı Ar. *kısm* sözcüğünden
esinlenme yoluyla türetilmiştir.]

kesinlikle *zf.* Kesin bir biçimde, kesin,
kesin olarak: *k. sayğıyi bozmazlardı*
III-7; *iğlas samimi bi iğlas samimi
bi heves k. şede kalma* VI-74
[*kesinlikle* < YT *kes-in+lik+le*.
Nişanyan 2012: 320a’ya göre halk
ağızlarında varolan *kesin kes*
deyiminden türetilmiştir.]

keskin nişancı *ask.* Her attığını vuran,
usta atıcı: *diyir gétđi kaso zete k. n.*
II-441 [*keskin nişancı* < **kes-kin* ve
nişan+cı; krş. ET *kes-* ‘kesmek’
Clauson 1972: 748b, Far. *nişān* ‘iz,
işaret, nişan’ Steingass 1892:
1402b.]

kestet- *bf.* Kastetmek: *gelen dedenin
diyir ki men seni k.-dim geldim seni
ziyaret etmege* X-78 [*kastet-* < Ar.

kaşd ‘niyet etme, yönelme’
Steingass 1892: 972b ve Tü. *et-*.]

kestir- (-i) Kesme işini yaptırmak:
bırâhana gede k.-ginen bu heyvani
II-259 [*kestir-* < **kes-tir-*.]

keşav *a.* Kaşağı: *demürden k. vardi k.*
V-137 [*kaşağı* < **kaşa-*(~*kaşı-*) + -
ğu Eren 1999: 216a. Kıp. *kaşrav*
‘kaşağı’ (CC 102, 25)→bkz.
Grønbech 1942: 195. Krş. Az.
gaşov, Trkm. *gaşav* TTürS 236a.]

keşav ét- *bf.* Tımar etmek için
hayvana kaşağı sürmek,
kaşağılamak: *öküzlerin tüvini k. é-*
erdik öküzeri V-137 [*keşav et-*
<bkz. *kaşağı* ve *et-*.]

keşgek *a.* Et ile dövülmüş buğdaydan
yapılan bir çeşit yemek: *dögmeden*
herse yapardıh başğalari k. diyir
biz herse diyirik V-81 [*keşgek* <
Far. *kaşk* ‘arpa veya buğday’
Steingass 1892: 1033b ve küçültme
eki –*ek*.]

keşiş *a.* Keşiş, rahip: *bi k.+nen bi de*
bunun karşıısında işçisi bu da geldi
bizim kampartımana olduğ yani beş
kişi II-78 [*keşiş* < Far. *kaşīş* ‘keşiş,
papaz’ Steingass 1892: 1035b.]

keşke ün. Keşke: *geliller diyellerdi*
arhadaşlar k. biz senin inegin
oladıh VI-240 [*keşke* < Far. *kāşk*,
kāş-kih, *kāşakī* ‘olsa, Allah verse,
keşke’ Steingass 1892: 1005b.]

keteter keteter *zf.* Katar katar, bir sıra
halinde: *daşıdıh k. k. dizildik yola*
XII-272 [*katar katar* < Oğz. *kațar*,
kațar ‘katar’ (DK 38-6...)→bkz.
Ergin 1963: 174 < Ar. *kațār* -/kațr/
kökünden- ‘geliş gidiş; kervan,
birbiri ardısira dizili şeyler’
Steingass 1892: 975b.]

ketil *a.* Öldürme: *diyir dedi ki bele*
olmuşlar dört kitaba göre bunnarın
k.+i helaldır diye ruhsat vermiş II-
108 [*katil* < Ar. *kațl* ‘öldürme,
katletme’ Steingass 1892: 954b.]

ketli^cam *a.* Katliam: *nasıl k.*
yapmışlar türklere neler yapmışlar
III-14 [*katliam* < Ar. *kațl* + ^c*āmm*]

keye *a.* Kaya: *çaldı k.+lere çuli*
çapudi XII-168 [*kaya* < ET *kaya*
Clouston 1972: 674b]

keyisi *a.* Kayısı: *k.+ye erik diyirik biz*
eskiden erik diyerdik V-52, *bizim*
dedigimiz erige o taraf k. diyir V-
53 [*kayısı* < Far. *kaīsi/kaīšī* ‘kayısı

(kuru)' Steingass 1892: 998a-b.
Steingass sözcüğü Türkçe olarak
gösterir.]

keyiş *a.* Kayış: *çıhartdım bizim o
k.+lerden sardım bêle* VI-104
[*kayış* < Kıp. *kayış* 'kayış' (Tuhf.
19b-4)→bkz. Atalay 1945: 189a <
ET *koğuş* 'deri' Clauson 1972:
613a.]

keymekam *a.* Kaymakam: *k. rus k.+i
geldi içimize* II-462 [*kaymakam* <
Ar. *kā'im* 'durma, ayakta durma;
dik, sabit' Steingass 1892: 950a +
maḳām, muḳām -/ḳwm-kökünden-
'durma, dinlenme; durma yeri,
istasyon' Steingass 1892: 1289a-b.]

kible rüzgari *a.* Güneyden esen yel:
rüzgar gelirdi k. r. III-178 [*kible
rüzgarı* < Ar. *ḳiblat, ḳibla* 'kible'
Steingass 1892: 953a ve Far.
rozgār "zaman, gün, rüzgar, hava"
Steingass 1892: 593b.]

kıgşa *a.* Küçük soğan tohumu:
bahçeye ekmek için bi kilo k. aldım
SE [*kıgşa* < Rum. *iska* Tzitzilis
1987: 240b. Ayrıntılı bilgi için bkz.
Ölmez 2009: 262.]

kıl *a.* Kıl: *ince k. şeklinde çevirdim
şekil vèrdim* VI-106 [*kıl* < ET *kıl*
'kıl, saç' Clauson 1972: 614b: Uyg.
kıl 'kıl, saç', DLT *kıl* ay.]

kılıçbulağı *a.* Yer adı: *bu
harabaşehirden çıhırdı ḳadderesi k.
vardı* III-274 [*kılıç* < ET *kılıç* 'kılıç'
Clauson 1972: 618a: Uyg. *kılıç*
'kılıç', DLT *kılıç* ay. ve ET *bulak*
'pınar' Clauson 1972: 336a: Uyg.
bulak 'pınar', KB *bulak* ay.]

kılık *a.* Kılık: *tilki şeyinde gelmiş o
k.+da gelmiş* III-270 [*kılık* < ET
kılık < *kıl*- Clauson 1972: 620b]

kındırak *a.* Hamur açmaya yarayan
merdane: *gèt tendir evinnen k.+i
getir* SE [*kındırak* < Erm.
grtnak~vrt 'anak 'oklava, merdane'
Dankoff 1995: 40/123.]

kımfıs *a.* Sinsi: *k. k. konuşma* SE
[*kımfıs* < Ar. *kunfuş* 'kısa'
Steingass 1892: 1055b.]

kır- (-i) Kırmak: *putlari gètdi k.-di* VI-
193 [*kır-* < ET *kır-* 'kırmak,
kazımak' Clauson 1972: 643a: DLT
kır- 'kazımak, koparmak, yolmak'.]

ķır bekçisi *a.* Kırkların ve ovaların güvenliğiyle görevli kimse: *ķ. b.+di, candarmalar atli, o yayan ėle gider gelirdi barabar* I-2 [*ķır bekçisi* < **ķır bekçi+si*; krş. ET *ķır* ‘ķır’ Clauson 1972: 641a-b: DLT *ķır* ‘dağların sırtı’ ve Hrzm. *bekçi* ‘bekçi’ (ME 233-4)→bkz. Yüce 2014: 100a.]

ķıra *a.* Kira: *damı mi damcılırdi ķ.+da mıdi yoħsa ķapiya mi atillardi* IV-294 [*ķira* < Ar. *ķirā, ķirā*’ -/kry/ kökünden- ‘kiralama’ Steingass 1892: 1019b.]

ķıraę *a.* Kenar, yan, çevre: *bişirip balıği koyun ķ.+a* IV-256 [*ķıraę* < Kıp. *ķıraę* ‘sahil’ (İM 333b/5)→bkz. Toparlı 1992: 552 ~ Çağ. *ķıraę/ķıraķ* < *ķır+aķ* ‘kenar’ Kaçalin 2011: 961.]

ķıralıķ *a.* Yer adı: *burda ķ. diye bi tarlamız var* IX-54 [*ķıralık* < Erm. Erm. *ķıpar* ‘moloz, moloz taşı’ Dankoff 1995: 62/246 ve Tü. +*lık*.]

ķıran *a.* Ölümcül hastalık: *içen ķ. düşe* IX-67 [*ķıran* < **ķır-an*; krş. ET *ķır-* ‘kırmak, kazımak’ Clauson 1972: 643a.]

ķırat *a.* Kır at: *ķeber verin alpaslannan ķ.+dan* XII-10 [*ķır at* < ET *ķır* ‘ķır, gri’ Clauson 1972: 641b ve *at* ‘at’ Clauson 1972: 33a.]

ķırbaş *a.* Kırbaç: *ķ.+ının uci tutdi* II-220 [*ķırbaç* < ET *ķır-maç* ‘ķırbaç’ Eren 1999: 237a.]

ķırıl- (*nsz*) Savaş sonucu insan ölmek: *diyir bizim asgerin yarısı orda ķ.-di yarısı gene ķ.-di* III-340; ‘çok yorulmak’ *öküzler de ėyi öküzdü mi onun peşine gidip gelmek adamın ayağları ķ.-ırdı* III-169; ‘kırılmak, parçalanmak’ *buni asir onun boynuna, gelir babası gidir baķir ne baķa putlar ķ.-ıp hepsi* VI-198; ‘ikiye ayrılmak’ *bi hızmeker gelmiş demiş ki, el atmış cevüzün dalına ğıza göz etmiş ėle dal ķ.-miş* IX-31; *baston elinde gelip ėle nece vurdısa baston ortadan ķ.-di* I-77 [*ķırıl-* < ET *ķırıl-* < *ķır-* ‘soyulmak, kazınmak; fakirleşmek’ Clauson 1972: 658b-659a: DLT *ķırıl-* ‘soyulmak, kazınmak; fakirleşmek’, Çağ. *ķırıl-* ‘kırılmak, kazınmak’, Kıp. *ķırıl-* ‘ölmek, yok olmak’.]

ķırıp dök- (*-i*) Zarar vermek: *yanımda ne yapacağsan buna ķ.-sın d.-sün bi şe demiyem* VI-348 [*ķırıp dök-* <

ET *kır-* ‘kırmak, kazımak’ Clauson 1972: 643a ve ET *tök-* ‘dökmek’ Clauson 1972: 477a.]

kırmızı a. Kırmızı, al: *südi olan süd verirdi südi olmiyan da işde suyin içine o k. ekmeği kızardırđıh* V-188 [*kırmızı* < Ar. *ķirmizī* ‘kırmızı’ Steingass 1892: 966a.]

kırola- (-i) Yuvarlamak: *küfte yapardıh k.-yacayıh küfteye k.-yacayıh he yuvarlamağ diyiller* V-38, 39; *şimdi biz k.-yacayıh, k.-di işde éle diyirik* V-39 [*kırola-* < Erm. *glor/gldorel* ‘yuvarlak’ Dankoff 1995: 36/102.]

kırp- (-i) Koparmak: *k.-arıh k.-arıh doldururuğ torbaya* II-209 [*kırp-* < Kıp. *ķırp-* ‘tüyün uçlarını almak’ (Kİ 71)→bkz. Caferoğlu 1931: 76 < ET *kırk-* < **kır-* ‘kırmak’ Clauson 1972: 651a-b.]

kırş a. Donmuş kar: *k. da kar mesela ağşamnan sertleşir ağşamnan sertleşir eyağın basdığın an* V-151 [*kırş* < DS 2837b *kırş* ‘donmuş kar’.]

kıs pıs zf. Sessizce, kısık sesle (konuşmak): *bi sene ğeynimden*

yaşmağ tutdım k. p. k. p. k. p. V-47 [*kıs pıs* < yansıma.]

kısım a. Bölüm, parça: *bizim kendi camimizin bi k.+ını da ben yapmışam* VIII-48 [*kısım* < Ar. *ķism* ‘kısım, bölüm’ Steingass 1892: 970a.]

kısım a. Nasip: *gelir diyir bağ ğızım onun nesibi k.+i onun içindedi* X-20 [*kısım* < Ar. *ķismet* ‘kader, talih, kısım’ Steingass 1892: 970a.]

kıssa sf. Kısa: *ağşam sabah éle olurdi günler k. oldu mi günde bi oyun suvarirdıh* V-217 [*kıssa* < Kıp. *ķıssa* ‘kısa’ (TA 27a/7)→bkz. Toparlı 2000: 118b < ET *kısğa* < *kıs-* ‘kısa’ Clauson 1972: 667a: Uyg. *kısğa* ‘kısa’, DLT *kısğa* ay., KB *kısğa* ay.]

kısa sf. Kısa: *şu anda iki üç yüz bastoni k. zamanda yapamanam* VI-112 [bkz. *ķıssa*.]

kış a. Kış: *bu sene k.+ımız şiddetli oldu* VIII-81 [*kış* < ET *ķış* ‘kış’ Clauson 1972: 670a: Uyg. *ķış* ‘kış’, DLT *ķış* ay., Çağ. *ķış* ay., Kıp. *ķış* ay.]

kışın *zf.* Kış mevsiminde, kış süresince: *k. çoḥ uzun olurdi* II-455; *k. da çariḥ giyerdik* III-302 [*kışın* < *kış* ve araç hâli eki *-(i)n* kalıplaşması.]

kışla *a.* Askerlerin toplu olarak barındıkları yapılar bütünü: *k.+da görerem kurban oluram* IV-122; *ha bi de k. kapısı var davulhane dedigimiz k.+nın kapısının üzerindeki kitabesinde onda da diyor* XII-348 [*kışla* < ET *kışlāg* < *kışla*- ‘kışlak’ Clauson 1972: 672b: DLT *kışlāg* ‘kışlak’, Çağ. *kışlağ/kışlak* ay.]

kışlıḥ *sf.* Kışlık, kışa özgü, kış için: *k. çay şekeri eve dolduram* IV-247 [*kışlık* < **kış+lık*.]

kıt *a.* Kıt, az bulunan, yetersiz: *yoḥ menem nedecek işde, idara, k.* XII-298 [*kıt* < Ar. *kaḥt* ‘yokluk, yok olma’ Steingass 1892: 955b.]

kıtlıḥ *a.* Kıtlık: *muhacır olduḥ burdan gètdik diyir orada k. oldi* II-156; *k. gahdi* II-206; *dedi orda da k. ora da şedi bèle* II-457 [*kıtlık* < **kıt+lık*.]

kıyafet *a.* Kıyafet, giyim, kuşam: *o gede reḥedsiz oldum ki neye reḥedsiz oldum insanın k.+ine bahırsan* VI-346 [*kıyafet* < Ar. *kiyāfa* ‘görünüm, görüntü’ Steingass 1892: 997a.]

kıyamət *a.* Kıyamet: *kıyamət olsun kış olsun* III-23 [*kıyamət* < Ar. *kiyāmat* ‘kıyamet, son gün’ Steingass 1892: 997a.]

kıyı *a.* Kıyı: *bèle gidip gelirik, bu arada bi günü de gètdik, yolda ḥesrünge gidirken bèle denizin k.+sınnan gidirik* II-9 [*kıyı* < ET *kıdıg* < *kıd-* ‘kıyı’ Clauson 1972: 598a: Uyg. *kıdıg* ‘kıyı, kenar’, DLT *kıdıg* ay., Kıp. *teñiz kıyı* ‘sahil’, Osm. *kıyı* ‘deniz kıyısı’.]

kıymetli ol- *bf.* Değerlenmek, ilgi artmak, kıymete binmek: *baston o gede k. o.-di* VI-82 [*kıymetli ol-* < Ar. *kīmat, kīma* ‘ücret, değer’ Steingass 1892: 999a ve Tü. *ol-*.]

kıymetli *sf.* Kıymetli, değerli: *yardıḥ yapma misali çoḥ k.+di* III-46; *k. paralarnan para kazandılar ondan* VI-376 [*kıymetli* < Ar. *kiymat* ve Tü. *+li*.]

kız- (nsz) Öfkelenmek, sinirlenmek: *reis bey mennen k.-ip habunna sebep XII-216; dedim yoḥ filan diyir k.-di çoḥ k.-di II-397; taḥtalari ŧe yapıpsız taḥtalarda ne var, babasi kızır o ne demek, vala ḡaḥir VI-196; ‘şiddetlenmek’ ama diyir k.-di ḥerb ḥeç durmadi II-324 [kız- < Oḡz. kız- ‘kızmak, ısınmak’ (DK 226-13)→bkz. Ergin 1963: 185 < ET kız- ‘kırmızı olmak, ateşte ısınmak’ Clauson 1972: 681a.]*

kızır- (nsz) Kırmızı veya ona yakın bir renk almak: *k.-irdi onnari çıḥarırdıḥ avardıḥ suyin içine çalırdıḥ V-183 [kızır- < ET kızır- ‘kırmızı olmak, kızarmak’ Clauson 1972: 685a; DLT kızır- ‘kırmızı olmak, kızarmak’, Çaḡ. kızır- ay.]*

kızdır- (-i) Isıtmak: *bi tüp yaḥardıḥ ayaḥlarımızı tüpde k.-ırdıḥ III-220 [kızdır- < Kıp. kızdır- ‘yakmak, kızdırmak’ (TA 40a/11)→bkz. Toparlı 2000: 119a < ET kız- ‘kırmızı olmak, ateşte ısınmak’ Clauson 1972: 681a.]*

kızrek ol- bf. Susuzluktan kurumak, yanmak (bitkiler için): *aḡaçlari suvarmayıpsız yarpaḥlari hep k. o-*

*lup SE [kızrek ol- < *kız-rek ve ol-; +rAk eki için bkz. Erdal 1991 I: 62-65.]*

ki bağ. Ki: *dedim k. sizin aḡlınıza belki beḗe biḧe gelir VI-153 [ki < Far. ki ‘ki; kim, ne, niçin; ve’ Steingass 1892: 1065b.]*

kibi e. Gibi: *diyir hade pis ḡadın habēle vurir vurduḡu k., yeri ha o ḡede, ordan düḧir aḡaḡiya X-107 [gibi < Oḡz. kibi (gibi) ‘gibi’: ET kīb ‘kalıp, örnek’ bkz. a.m., Clauson 1972: 686a-b; Uyg. kib ‘kalıp, örnek’, DLT kīb ay., Çaḡ. bigi/kibi ‘gibi’, Kıp. kib/kibi ay., Osm. bigi ay.]*

kifir ét- bf. Küfretmek, sövmek: *onnarın dili durmaz k. é.-eller V-96; allahın tobasi ḡapıdan geledi éle bi k. é.-edi, biḧe diyedi bi söz söliyedi IX-51 [küfretmek < Ar. kufr ‘inanmamak; inançsız’ Steingass 1892: 1013a ve Tü. et-.]*

kilo a. Kilogram: *dedim mennen on k. fazla olani bizim mahallenin insanlari var VI-28; diyir senin k.+n yoḥ VI-28 [kilo << Fr. kilo/kilogramme TürS 1441a.]*

kilometre *a.* Bin metrelik uzunluk ölçü birimi: *teğot alti yuğarda teğotun tam altında şimdi burdan gêtsen un k. yoldur* VIII-25 [kilometre << Fr. kilomètre TürS 1441b.]

kilor *a.* Benzer, aynı: *şipana şilor gelen k., bilirsen bu atasözünü* IV-50 [kilor < Erm. glor ‘yuvarlanma’ ~ klor ‘yuvarlak, daire’ Dankoff 1995: 36/102.]

kilosuz *a.* Kilosu olmayan, az kilolu: *benim yüzümde gelişme de yoğdi zayıf k.* VI-25 [kilosuz << Fr. kilo/kilogramme ve Tü. +sız.]

kim *zm.* Hangi kişi: *misali ferzedelim veştongda k.+in evünde var* III-299; *sana buni k. verip, allah* VI-316; *bi taraf bir bi taraf bir artıñ vurardıñ k. k.+i çoğ döğdi k. k.+i vurdisa* VII-58; *k. k.+e ne nöbet var ne sıra* XII-73 [kim < Oğz. kim ‘kim’: ET kim ‘kim’ bkz. a.m., Clauson 1972: 720b-721a-b: Uyg. kim ‘kim’, DLT kim ay., KB kim ay.]

kimi *e.* Gibi: *dedi senin k. muhacır ne gede çocuğ varsa çağır gelsinler* II-225; *yani şimdiki k. degil* III-75;

sen beni k. ben de senin k. VII-29 [bkz. kibi.]

kimin *e.* Gibi: *diyir başı béle lasdik top k. hopladi hopladi gétđi* II-379 [bkz. kibi.]

kimse *zm.* Herhangi bir kişi: *o zaman gızlar hepsi gétmişlerdi k. kalmamışdı* V-208; *allah benim derdimi héç k.+ye vermesin* VII-20 [kimse < *kim+ise; krş. Kıp. kimse (Tuhf. 62a-13)→bkz. Atalay 1945: 201b. Ayrıca bkz. Clauson 1972: 720b.]

kimsiz kimsesiz *şf.* Kimsesi olmayan, yapayalnız: *k. k. ne yaran ne yoldaş* XII-397 [kim+siz ve kimse+siz.]

kinar *a.* Kıyı, yaka: *ırağadın yolun k.+ında* III-28; ‘uç’ *hına yaharken gelinligin k.+ına hına tökilir* III-250 [bkz. kenar.]

kira *a.* Kira: *burda k.+da kaçıyor, sabahnan kalkıp o zaman da ma^ccunu kimse bilmiyor* XII-99 [bkz. kira.]

kirbit *a.* Kibrit: *mesela ezayi ilk defa duydun aħlatda k.+e eza dendigini*

IV-49 [*kibrit* < Ar. *kibrīt* ‘sülfür, kükürt’ Steingass 1892: 1012b.]

kireş *a.* Kireç: *bugün mesele tarihi eserler ahladda gördüğün tarihi eserler k.+nen taşdır hişbirinde demir yoğdur bağlanti yoğdur* XII-52 [*kireç* < Far. *giraç* ‘alçı, harç’ Steingass 1892: 1078a.]

kirlen- (*nsz*) Kirli duruma gelmek, pislenmek: *biri k.-di mi öbürünü tağarsan buni açarsan yığarsan* II-476 [*kirlen-* < **kir+len-*; krş. ET *kīr* ‘kir, pislik’ Clauson 1972: 735a: Uyg. *kir* ‘kir’, DLT *kir* ay., KB *kir* ay., Çağ. *kir* ay., Kıp. *kir* ay.]

kirli *sf.* Pis, temiz olmayan: *diyir senin bana vereceğin şeler ‘eynen o k. pis goğhidır ne var sende* VI-291 [*kir* < **kir+li*; krş. ET *kir* ‘kir, pislik’ Clauson 1972: 735a.]

kisbet *a.* Özel bir giysi: *k.+li olur diyir* II-466 [*kisbet* < Ar. *kiswat*, *kuswat* ‘kaftan, urba, elbise’ Steingass 1892: 1030a.]

kise aşdır- *bf.* Kese açtırmak, harcama yaptırmak: *dedi ki onnan sora keşiş bize hêş k. a.-madi* II-89 [*kese*

açtır- < Far. *kīsa* ‘Steingass 1892: ve ET *açtur-* < *aç-* ‘açtırmak’ Clauson 1972: 21b.]

kişi *a.* Kişi, insan: *cenabı heğ yetmiş bin k.+yi o hec arefesinde onun hürmetine affedir* VI-310; *bu adam kaç k.+nen gelip, ne gedder ağırlığı var, gidiller bahıllar geliller* VII-108 [*kişi* < ET *kişi* ‘erkek, insan, kişi’ Clauson 1972: 752b-753a: Uyg. *kişi* ‘erkek, insan, kişi’, DLT *kişi* ay., KB *kişi* ay.]

kişimahiler *a.* Bir aile lakabı: *yarım ağalar, k., şigolar* XII-141

kişimahinin müştak *a.* Kişi adı: *heber verin k. m.+a* XII-259

kişkir- (*nsz*) Köpek saldırmak, havlamak: *hani o üş tene pij düşdi peşine köpek kimi k.* VI-295 [*kişkir-* < **kiş+kir-*; krş. Erm. *k’şel* ‘kovmak, uzaklaştırmak’ Dankoff 1995: 156/791, Trkm. *küşgür-* ‘saldırtmak’ (TTS 430b).]

kişmiş üzüm *a.* Kuru üzüm: *çayı k. ü.+nen içmeyi çoğ sevirem* SE [*kişmiş üzüm* < **kişmiş* ve *üzüm*; krş. Far. *kişmiş* ‘Küçük taneli bir tür çekirdeksiz siyah üzüm; kuru

üzüm' Steingass 1892: 1034a ve ET *üzüm* < *üz-* 'üzüm salkımı' Clauson 1972: 288a.]

kitabe *a.* Yazıt: *şahin kalesi yavuz selim doğu kapısı üzerindeki yavuz selimin k.+sıdır* XII-343 [*kitabe* < Ar. *kitābat*, *kitāba*, *kutāba* -/ktb/ kökünden- 'yazma, tanımlama; kitabe' Steingass 1892: 1014a.]

kitap *a.* Kitap: *o zaman ahlatın mevcut olan eserlerinden tarih yazmış, ahlat kitabeleri diye bir k.+dır* XII-341; 'kutsal kitap' diyir *dedi ki bèle olmişlar dört k.+a göre bunnarın ketli helaldır diye ruhsat vermiş* II-108 [*kitap* < Ar. *kitāb* -/ktb/ kökünden- 'yazma, tanımlama; kitap; mektup' Steingass 1892: 1014a.]

kitle- (-i) Kilitlemek: *gapıda ne vardı k.-yek anam gétدی seriniyi atdım öküz arabasının* V-112 [*kilitle-* < Far. *kalīd/kilīd* 'anahtar' Steingass 1892: 1045b ve Tü. *le-*.]

kitlemek *a.* Kilitlemek: *sabredemez kapıyı k.+e* XII-202 [bkz. *kilitle-*.]

kitleş- (nsz) Bir araya gelmek, birleşmek: *he rüyasında görür,*

rüyasında görür aynan gün bunun gösgünde k.-ir VII-134; *aynan gün benim gösgümde k.-iller* VII-137 [*kitleş-* < Far. *kalīd/kilīd* 'anahtar' Steingass 1892: 1045b ve Tü. +leş-.]

ko- (-i, -e) Koymak: *k.-duğun zaman alçağ habèle egilip ohiyacağsan* VI-207; 'bırakmak, izin vermek' *k.-manam dedi, silo vura, geynenam gétدی oğlani aldı geldi gece k.-madi onun yanında yatam* I-83; *onnan sora dehe babamgil k.-madilar derse gidem düğünüm yapıldı* V-107 [*koy-* < Kıp. *ko-* 'koymak, bırakmak' (KFT 397b/48)→bkz. Ağar 1989: 1022 < ET *koç-* < **ko-* 'koymak, bırakmak' Clauson 1972: 595b: Uyg. *kot-/koç-* 'koymak, bırakmak', DLT *koç-* 'bırakmak, terk etmek', KB *koç-* ay.]

koca *a.* Kadının evlendiği eşi: *bu gelir diyir vala man bèle söledi yoğ, iki üş sefer velhasılı gidir bu k.+si diyir kari* VII-185; *tamam diyir men k.+mnan izin aldım, tamam diyir* VII-189; 'kocaman, iri: *harabaşehirde elnen ağaç bèle biçellerdi k. kütükleri* VI-57 [*koca* < Kıp. *koca* 'ulu, efendi, şeyh' (TA 26a/9, 34b/2, 55a/8-10)→bkz.

Toparlı 2000: 120b; ‘eş, koca’
(Tuhf. 18b-8, 45b/4-5)→bkz.
Atalay 1945: 203a.]

ƙocaya gel- *bf.* Evlenmek: *men de ƙ.
g.-ende o ƙeddem büyüktüm ki, o
ƙeddem güzeldim ki IX-33 [kocaya
gel- < bkz. koca ve gel-.]*

ƙocaya ver- *bf.* Evlendirmek: *meni
babam on üç yaşında v.-di ƙ. IX-1
[kocaya ver- < bkz. koca ve ver-.]*

ƙoç *a.* Damızlık erkek koyun: *‘eħd
etmişem bi ƙ. ƙurban edem IV-127
[koç < Kıp. ƙoç ‘koç’ (Kİ 69)→bkz.
Ercilasun 1931: 78 < ET koçnar
‘koç’ Clauson 1972: 592a.]*

ƙoduħ *a.* Tahtadan yapılmış tahıl
ölçeği: *endirmez ƙ.+uni boynunnan
ƙucaħdan XII-246 [koduk < Erm.
kot ‘buğday ölçeği’ Dankoff 1995:
84/385.]*

ƙofi *a.* Kişi lakabı: *ƙ.+nin siperi yènip
ƙarşına IV-70*

ƙol *a.* Kol: *el atdi meni ƙ.+umnan
tutdi I-18; o ƙ.+larinan ekellerdi
onnarın ƙ.+lari néceyorulmazdi
ƙ.+larinan ekelerdi V-253 [kol <*

ET *ƙol* ‘kol’ Clauson 1972: 614b-
615a: Uyg. *kol* ‘kol’, DLT *kol ay.*]

ƙol gücü *a.* Kol gücü: *bi adam ƙoli
çevirirdi digeri atardi o oni
savururdi ƙ. g.+nen II-53 [bkz. ƙol
ve güc.]*

ƙolay sıf. Kolay: *ële ƙ. midir oğlum
işde şohumi yapanda dört öküz
ƙoşallardi V-258; dedi sen
yapemezsen o ële ƙ. bişe degil VI-
17 [kolay < Kıp. ƙolay ‘kolay’
(Tuhf. 24a/12)→bkz. Atalay 1945:
204a. Eren 1999: 250a’ya göre
ƙol+ay; krş. ET oħay ‘kolay,
uğurlu’ Clauson 1972: 191b.]*

ƙollari ğaħ- *bf.* Övünmek: *getdigi
şeye çoh güvenirdi ële ƙ. ğ.-ardi,
ğahardi çünkile melmekette yohdi
ilk olaraħ o getmişdi II-55 [bkz. ƙol
ve ğaħ-.]*

ƙolon *a.* Kolon, sütun: *adam ƙ.+i
çihmiş ƙ.+i getirmiş arasına dört
tene tuğla orta yere pencere ƙapıyı
çekdigin zaman bile o evde bi
sarsıntı olur XII-48 [kolon << Fr.
colonne TürS 1464a.]*

ƙoltuħ *a.* Koltuk: *hemen köseviyi aldı
ƙ.+una XII-120; baħdım ki*

bayanlar k.+larında bastonlar yapılmış bastonlar getiriller VI-89; ‘oturak’ k. yapardım béle düzerdim müşterisi gelirdi diyerdim yoḥ VI-63; [koltuk < ET koltık/koltuk ‘kolun üst kısmı, koltukaltı’ Clauson 1972: 619a: Uyg. koltık ‘koltuk, koltukaltı’, DLT koltık ay., Çağ. koltuğ/koltuk ay., Kıp. koltuk ay.]

koluk *a.* Kulübe: *yoḥ k. yapmazdıḥ III-183 [koluk < Erm. ḥul, hiwl ‘dağlarda yapılan kulübe’ Dankoff 1995: 68/281.]*

kom *a.* Ağıl, küçükbaş hayvan ağılı: *k.+lara yani oralara doldirdilar II-257 [kom < Erm. gom ‘ağıl’ Dankoff 1995: 37-109; Bläsing 1995: 87/43.]*

komitan *a.* ask. Kumandan: *dedi k.+ım işleri ḥille dedi gét sen annamayıpsan II-311 [komutan < *komit+an; krş. ET komıt- < komı- ‘heyecanlandırmak, coşturmak’ Clauson 1972: 626b. Nişanyan 2012: 337a’ya göre yeni Türkçe sözcük Fr. commandant sözcüğünden serbest çağrışım yoluyla türetilip ET köke*

atfedilmiştir. Komuta ve komut sözcükleri daha sonra türetilmiştir.]

komşi *a.* Komşu: *yemek yapardı aḥşam misali bu k. payi III-33; anam diyerdi otirirdıḥ k.+larnan barabar III-283 [komşu < Oğz. koḥşı, koḥşu ‘komşu’ (DK 9-1, 44-6)→bkz. Ergin 1963: 189 < ET koḥşı < *konuş- ‘komşu’ Clauson 1972: 640b: Uyg. koḥşı ‘komşu’, DLT koḥşnı/koḥşı ay., KB koḥşı ay.]*

komutan *a.* ask. Kumandan: *adamlar baḥdilar k.+lar VI-29 [bkz. komitan.]*

konah *a.* Konuk, misafir: *k. götürdiler dedi II-393 [konak < Kıp. koḥak ‘misafir, konuk’ (TA 34a/7)→bkz. Toparlı 2000: 121a < ET konak/konuk (konok) ‘misafir, konak’ Clauson 1972: 637b: Uyg. konak ‘konak’, DLT konuk ‘misafir’, KB konuk ay.]*

konah sahabi *a.* Konuğu olan: *geçip gétdikden sora şe diyir ki ev sahabi, k. s.+i diyir ki vezirim VII-19 [konak sahabi < ET konak/konuk ‘misafir, konak’ Clauson 1972: 637b ve Ar. şāḥib*

‘sahip, efendi; arkadaş, yoldaş’
Steingass 1892: 778a.]

konça ét- *bf.* Bohça etmek, çıkın
etmek, paketlemek: *ķavururam*
cevüznen k. è.-erem [konça et- < ?]

konçe a. Bohça: *ķ. buhçasız bir yere*
gidemez XII-203 [konça < ?]

konten a. Konteyner: *bèle ķ. ola yoĥ*
ramuĥ ola mümkün degil III-185
[*konteyner* << Fr. *container* TürS
1474b.]

kontrol ét- *bf.* Denetlemek, yoklamak:
bi ķ. è.-mişler hêş ermeni ğalmamış
geçmişler hep rusun terefine II-104
[*kontrol et-* <<Fr. *contrôle* TürS
1475a ve Tü. *et-*.]

konu a. Bahis: *yoĥ zaten sene ‘et*
ķ.+sunda bi şe icad etmek bi şe
yapmaĥ VI-62 [konu <]

konu komşı a. Komşular: *üşüşmişler*
başına ķ. ķ.+lar XII-403

konuş- (*nsz*) Konuşmak: *çobanla işde*
bèle ķ.-irih II-240; baĥ şimdi burda
otirirsan almanyadan ķ. III-146
[*konuş-* < **kon-ış-*. Krş. Kıp. *konuş-*

‘bir araya toplanmak, komşu
olmak’ (Kİ 74)→bkz. Caferoĝlu
1931: 78. Nişanyan 2012: 341b’ye
göre *kon-* fiilinden *-ış* işteşlik
ekiyle “karşılıklı veya birlikte
ikamet etmek” anlamındayken
sadece Türkiye Türkçesinin Batı
lehçesinde 16. yy’dan sonra *danış-*
fiilinin yerini almıştır.]

konuşdur- (*-i*) Konuşmasını
saĝlamak: *meni gelir ķ.-ur geçende*
gine açdi. VI-252 [konuştur- <
**konuş-tur.]*

konya a. Yer adı: *ķ.+da bi fabırķa*
vardi VI-32

kopar- (*-i*). Koparmak: *bi yer varsa*
ële ağarmış orayi ķ.-irih II-213
[*kopar-* < Oĝz. *ķopar-* ‘koparmak’
(DK 50-8, 218-6)→bkz. Ergin
1963: 190 < ET *ķopur-* (kopor-) <
ķop- ‘yerinden kaldırmak’ Clauson
1972: 586a: DLT *ķopur-* ‘yerinden
kaldırmak’, KB *ķopur-* ay., Çaĝ.
kopar- ‘bir nesneyi kaldırıp
yüceltmek’, Kıp. *kobar-/kopar-*
‘ayırarak, koparmak’.]

kor mistogil a. Aile adı (Kör
Mustafalar): *ķ. m. doluplar evine*

X-95; *k. m. evde otirillar, evde kalillar* X-96

kor ol- *bf.* Kör olmak, görmemek: *geldi el atdi saçlarım, saçlarım el atanda benim gözlerim k. o.-di düşdüm yere* X-31 [*kör ol-* < bkz. *kor* ve *ol-*.]

kor ola *bs.* Yemin niyetine söylenen bir söz: *arvat tendire ekmeg mi yapıp k. o.* XI-28 [*kör ol-* < bkz. *kor* ve *ol-*.]

kor sf. Kör: *k. ere kefinsiz dul ere duvahsız gidesen* V-262; *bir gözi k. bir ayağı topal* VI-342 [*kör* < Far. *kūr* ‘kör’ Steingass 1892: 1060a.]

korbulah *a.* Yer adı: *k.+dan da ifah bi su ahardi* VIII-32 [*korbulah* < bkz. *kor* ve *bulah*.]

korneşli *a.* Korniş, çıkıntı: *ekseriyet benim yaptığım evler binaların pencereleri dışa doğru çıkıntilidir k.+lidir* XII-23 [*korniş* << Fr. *corniche* TürS 1484a.]

koroglu *a.* Kadın, eş: *k.+na pazen fistanlıh alam* IV-246 [*körögü* < bkz. *kor* ve *oğul*.]

kort a. Sürülmemiş tarla: *böyüg bir k. sürürdim* VII-43 [*kort* < Erm. *kord* ‘ekilmemiş, nadasa bırakılmış’ Dankoff 1995: 85/388.]

kortuk *a.* Çukur: *onun tüvlerini yığallardi top edellerdi yerde iki tene k.* V-138 [*kortuk* < Erm. *kord/k’ort’ik* ‘ekilmemiş toprak; oyuk, delik, çukur’ Dankoff 1995: 85/388; Bläsing 1995: 68/32.]

koruhçi *a.* Kır bekçisi: *silëman başda buraya bekçimiş, k.* I-1 [*koruhçi* < ET *koruğçi* < *korığ* ‘koru bekçisi’ Clauson 1972: 656b: DLT *korığçi* ‘koru bekçisi’. Ayrıca bkz. Doerfer 1967 III: 451/1465.]

korzivel *a.* Kağınının kollarının birleştiği kısımdaki çıkıntılı çivi; saban okunun ucuna takılan ağaç parçası: *hem atdi k. ulaştırın var sami* XII-279 [*korzivel* < Erm. *garcavar* ‘pulluğun önündeki ekli parça’ Dankoff 1995: 38/113.]

koş- (*nsz*) Hayvanı çekeceği arabaya, sabana vb.ne bağlamak: *heyvanlarımız vardı öküz k.-ardih meşeye giderdik* III-1 [*koş-* < Oğz. *koş-* ‘koşmak, katmak, isnat etmek, arkadaş vermek, destan koşmak’

(DK 115-5)→bkz. Ergin 1963: 191
< ET *koş-* < **ko-* ‘karşılıklı
koymak, çiftlemek, mısra düzmek’
Clauson 1972: 670b-671a: Uyg.
koş- ‘birleştirmek’, DLT *koş-*
‘koymak, katmak; türkü düzmek’,
KB *koş-* ‘şiir düzmek’.]

koşa kümbet *a.* Ahlat’taki çifte
kümbetlere verilen ad: *geldik k.*
k.+lere X-66 [*koşa kümbet* < Oğz.
koşa < *kō-ş+a* Kaçalın 2006: 321b
< ET *koşa* < *koş-* ‘çift’ Clauson
1972: 671a ve Far. *gunbad*
‘kümbet, kubbe, kemer’ Steingass
1892: 1098a.]

koşa *sf.* İkili, çift: *geldik k. kümbetlere*
X-66 [*koşa kümbet* < Oğz. *koşa*
‘çift, iki, eş, ikiz’ (DK 12-10 , 99-
8)→bkz. Ergin 1963: 191 < *kō-ş+a*
Kaçalın 2006: 321b ~ ET *koşa* <
koş- ‘çift’ Clauson 1972: 671a.]

kotan *a.* Dört öküzün çektiği pulluk,
büyük saban: *horuk yani dört öküz*
yahut altı öküzle bi k. çekellerdi, biz
öküzün boynuna binerdik II-36; *bi*
k.+i reħmetli abem müzeffer
koşardi bi tene men koşardım III-
156 [*kotan* < Erm. *gut’ay* ‘geniş
pulluk’ Dankoff 1995: 38/116.]

kova *a.* Kova: *tasla çekdim kenefi*
doldurdum k.+ya XII-229 [*kova* <
Kıp. *kova* ‘kova’ (Kİ 76)→bkz.
Ercilasun 1931: 79 < ET *kovğa*
‘kova, çember’ Clauson 1972:
583b: Uyg. *kovğa* ‘kova’.]

koyun *a.* Koyun: *o köçürgene bi k. da*
verillerdi III-70 [*koyun* < Oğz.
koyun ‘koyun’ (DK 10-9...)→bkz.
Ergin 1963: 192 < ET *kōη* ‘koyun’
Clauson 1972: 631a-b: Uyg. *koη*
‘koyun’, DLT *kōy* ay.]

koyun *a.* Kucak: *çat cıngır bële top*
şēederdik, biraħırdıh k.+umuza,
sahlardıh beş altı kişi un kişi içerde
kalırdı VII-165 [*koyun* < Oğz.
koyun ‘koyun (göğüs)’ (DK 23-
2)→bkz. Ergin 1963: 192 < ET *kōη*
‘koyun, sine’ Clauson 1972: 631b:
Uyg. *koy* ‘koyun, sine’, DLT *kōy*
‘kaftanın koyun kısmı; koyun’.]

koyun iti *a.* Koyun köpeği, koyunları
bekleyen köpek: *ander hırço k.*
i.+dir sözde IV-186 [*koyun iti* <
bkz. *koyun* ve *it.*]

koyun tut- *bf.* Koyunun rahat
sağılması için koyunu başından
tutarak hareket etmesini
engellemek: *sabbah namazında k.*

t.-anım IV-95 [*koyun tut-* < bkz. *koynun* ve *tut-*.]

koz *a.* **Ceviz:** *helvasi k.+i birine osuruği tozi birine* IV-289 [*koz* < ET *kōz* ‘ceviz’ Clauson 1972: 680b. Clauson, Arapça *cawz* sözcüğünün bozulmuş Oğuzca bir biçimi olduğunu belirtir.]

köçeri vur- *bf.* Köçeri oyunu oynamak: *yaşar toyda k. v.-ir* XI-6

köçürgen *a.* Herhangi bir şeyi, olayı insanlara duyuran kişi, çağırmaç, tellal: *o k. giderdi* III-68 [*köçürgen* < *koçurgan* < Erm. *koç* ‘çağırmaç, davet etmek’, *koc’unk* ‘ziyafet’, *koc’nakan* ‘misafir; ev sahibi’; dial. (Bitlis, Muş) *koç’nkan* ‘düğün ulağı, düğün okuyucusı’ Dankoff 1990: 22; Dankoff 1995: 82/377.]

kök *a.* Asıl, köken: *bu muhacırlığ kimleri zengin etmiş, kimleri yerinnen k.+ünnen yeksan etmiş* XII-414 [*kök* < Kıp./Oğz. *kök* ‘kök; insanın kökü, aslı, soyu’: ET *kök* ‘kök, köken, kaynak’ bkz. a.m., Clauson 1972: 708a-b.]

köle *a.* Köle, özgür olmayan: *k. sizin başınıza āmir olsa bunnari da*

tākip ederse onun emirlerinden ayrılmayın VI-341 [*köle* < TS *kölemen* ‘köle’; krş. Kıp. *kölük* ‘yük ve binek hayvanı; binek hayvanlarının genel adı’ Toparlı 1992: 557; Toparlı 2000: 122b. Nişanyan 2012: 346b’ye göre Ar. *gūlām/gilmān* ‘köle’ biçiminden uyarlanma ihtimali üzerinde de durulmuştur. Eren 1999: 256a’ya göre kökenini bilmiyoruz.]

kölge *a.* Gölge: *eger tarlada bi p. olsadi p. yani çalidan çali olsadi öteberisini birağurdi onun dibine, olmasadi birez ekin biçer yığardi onun k.+sine birađurđıđ* II-64 [*gölge* < Oğz. *kölge* ‘gölge’ (DK 18-4...)→bkz. Ergin 1963: 206 < ET *kölige* < *köli-* ‘gölge’ Clauson 1972: 718a-b: Uyg. *kölige* ‘gölge’, DLT *kölige* ay.]

kölgelik *a.* Kölgelik: *bēle k. efendim yoğ daldalığ yoğ bēle konten ola yoğ ramuğ ola mümkün degil* III-185 [*kölgelik* < **kölge+lik*.]

kömür *a.* Kömür: *tiren de k.+nen yürirmiş* II-449 [*kömür* < ET *kömür* ‘odun kömürü; kömür’ Clauson 1972: 723a: Uyg. *kömür* ‘odun kömürü; kömür’.]

köpek *a.* İt: *k.+ler geldi tutdi bizi, biz de çocuğuk, k.+lerden de gorhırh* II-15; *kulahsızın bu üsde geldigi zaman k.+ler ürdigi zaman o geyboluyor* III-271 [*köpek* < Kıp. *köpek* it ‘köpek’ Toparlı 2000: 123a. Nişanyan 2012: 347a’ya göre *köp+ak* ‘gür, sık, iri’.]

körpe *a.* Küçük çocuk: *baldızım fezle abla k.+miş* X-101 [*körpe* < Kıp. *körpe* ‘pek taze, yeni çıkmış ot; her şeyin tazesı’ (İH 25) İzbudak 1936: 32 < ET *körpe* ‘mevsim sonunda üretilen ürün’ Clauson 1972: 737b.]

kösevi *a.* Tandırda ateşi karıştırmaya yarayan ince uzun sopa: *men de ineği katmışam k. elimde güneşlenirem, ele çekdi k.+yi gétđi* XII-104 [*kösevi* < Kıp. *kösegi/kösevi* ‘ateş karıştıracak nesne’ (Tuhf. 34a-6)→bkz. Atalay 1945: 208b ~ *kösöv* ‘ateş karıştıran nesne, ocak demiri’ (CC 115, 14r)→Grønbech 1942: 155 < ET *közegü* ‘demir çubuk’ a.m., bkz. Clauson 1972: 759b: DLT *közegü* ‘ateş demiri’.]

köşe *a.* Köşe, uç, kenar: *filan gelinin sandığının gelinliği çıhardın filan k.+sine de hına tökülüp* III-255; *kalmışh şimdi artıh k.+lerde* VII-

76 [*köşe* < Far. *gōša* ‘köşe’ Steingass 1892: 1104b.]

kötülük *a.* Kötülük: *insan k.+den gutula* VI-352 [*kötülük* < **kötü+lük*; krş. ET *köti* ‘kötü’ Clauson 1972: 701b: DLT *köti bürt* ‘kâbus’, Osm. *köti/kötü* ‘kötü’.]

köy *a.* Köy: *he, o zamanlar garmuş ermeni k.+imiş, birez de harabaşehirde varmış ermeni, ahlata başga yerde yohmiş* II-135; *bu gösterdi dağın başında bi k.+i gösterdi bağ o k.+i görirsen mi dedi o k.+e gidersiz ordan bi kere dağ k.+lerinde kıtlıh yohdur ekmek var gidin dağ k.+lerine* II-171, 172; *k.+i dolandıh* II-185; *o k.+e bu k.+e bu şehire o şehre* VII-4; *bir zaman evimiz k.+dedi evimiz k.+dedi, k.+de gidir çalışırdıh, ahsama gede* VII-37; *hep k.+lere gidecek ya erig götürüp satacağ* XII-297 [*köy* < Far. *kây* ‘şehir, köy’ Steingass 1892: 1065b.]

köyli *sf.* Köylü: *babam diyirdi uşahdır vermirdi onnan sora verdiler meni k. şok oldi* V-93 [*köylü* < Far. *küy* ve Tü. +li.]

köynek *a.* Gömlek, iç gömleği: *bezden k. tikerdik bezden tuman tikerdik diz doni diyiller V-127* [*köynek* < Oğz. *könlek* ‘gömlek’ DK→bkz. Ergin 1963: 209 < ET *könlek* < *könle-* a.m., bkz. Clauson 1972: 732a: DLT *könlek* ‘gömlek’, Çağ. *könlek* ay., Kıp. *könlek* ~ *kömlek* ay.]

közer *a.* İyice dövülerek kabuğundan ayrılmamış buğday başakları, harman altı: *k. tökellerdi asıl buğdanın éyisi k.+dedi IV-229, 230; aslannan dilbernen k.+i tökem IV-224* [*közer* < **köze-r*; krş. ET *köze-* < *köz* ‘elemek’ Clauson 1972: 757b: DLT *köze-* ‘üzüm tanelerini yolup tane tane almak’, Osm. *göze-* ‘yırıtığı ve deliği örtetek kapatmak; hububatı gözden geçirmek, elemek’.]

kucah *a.* Kucak: *o ölen oğlum k.+ımda aparırdıh I-91; endirmez koduğuni boynunnan k.+dan XII-246; béle şallar k.+ımızda III-159; çocuğ büyüyor çocuğı alır k.+ına III-229; bah istersen béle al k.+an ohi annadın, istersen kürside olsun VI-223* [*kucak* < Kıp. *kuçak* ‘kucak’ (Kİ 69)→bkz. Ercilasun 1931: 80 < ET *kuçak* < *kuç-* ‘kucak,

döş’ Clauson 1972: 591a: DLT *kuçak* ‘kucak’.]

kucahla- *(-i)* Kucaklamak: *béle arhadan k.-rdi II-385* [*kucakla-* < **kucak+la-*.]

kuda *a.* Birbirinden kız alıp veren aileler, dünür: *geçen k.+mız geldi SE* [*kuda* < Mo. *kuḍa* Schönig 2000: 157; *kuḍa* Lessing 1960: 979b.]

kudur- *(nsz)* Aşırı davranışlarda bulunmak, taşkınlık göstermek: *eşo eşo dedin k.-dun IV-43-147* [*kudur-* < Kıp. *kudur-* ‘(çocuk) yaramazlık yapmak’ (İH 21)→bkz. İzbudak 1936: 32 < ET *kutur-* ‘kudurmak, haddini aşmak’ Clauson 1972: 605a: Uyg. *kutur-* ‘kudurmak, haddini aşmak’, DLT *kutur-* ay.]

kul *a.* Kul: *allah te^cala k.+larına vèrmiş ama işde can sağlığı yoh III-148* [*kul* < ET *kul* ‘kul, köle’ Clauson 1972: 615a; krş. DLT *kul* ay.]

kuļahsız *a.* Yer adı: *k.+da da vardi harabaşehirde de III-195* [*kuļaksız* < **kuļa+sız*; krş. Kıp. *kuļa*

‘kulak’ (Tuhf. 4b/1)→bkz. Atalay 1945: 210b < ET *kulkak* ‘kulak’ Clauson 1972: 621a: Uyg. *kulkak* ‘kulak’, DLT *kulak/kulkak/kulhak* ay.]

ķullan- (-i) Kullanmak: *üz gūbresi ķ.-ir* III-130; *men ķoķ ķ.-iram bunnari* IV-47 [*ķullan-* < **ķul+lan-*; Kıp. *ķullan-* ‘kōle olarak kullanmak’ (İM 426b/7)→bkz. Toparlı 1992: 559.]

ķum *a.* Kum: *biķe yoķdur ķumdur o dūmdūz* II-332 [*ķum* < ET *ķum* ‘kum’ Clauson 1972: 625b: Uyg. *ķum* ‘kum’, DLT *ķum* ay.]

ķumandan *a.* Komutan: *bi de onnarın ķ.+idir, ğırķ dōrt tenedirler* VII-110 [*ķumandan* << Fr. *commandant* TūrS 1523b.]

ķumluķ *a.* Kumluk: *ķ.+dur dūmdūz* II-330 [*ķumluk* < **ķum+luk*.]

ķurdala- (-i) Kurcalamak, karıştırmak: *ceblerimi ne ķ.-rsan* SE [*ķurdala-* < Az. *ķurdala-* ‘bir Şeyi elle veya başka bir Şeyle yoklamak, yerinden oynatmak’ (ADİL III: 215b).]

ķurdezen *a.* Toprak leĝen: *ķurudi ķ.+de ezellerdi* SE [*ķurdezen* < **ķurut+ezen*. Bkz. *ķurut* ve *ez-*.]

ķure^ēen *a.* Kur’an, bir yemin ifadesi: *he vallah ķ.* I-57 [*ķur’an* < Ar. *ķur’ān* -/ķrA/ kōkūnden- ~ Far. *ķurān* ‘toplanmak, bir araya gelmek; okumak’ Steingass 1892: 962a.]

ķuri *sf.* Kuru: *yataķ ğaķaķ bi ķ. dařın ūstūne bařın biraķirdın* III-189 [*ķuru* < Kıp. *ķuru* ‘kuru, yař olmauan’ (CC 77, 1)→bkz. Grōnbech 1942: 204 < ET *ķuruĝ* < *ķurı-* ‘kuru’ Clauson 1972: 652b-653a: Uyg. *ķuruĝ* ‘kuru’, DLT *ķuruĝ* ‘kuru; boř (suçlama); iēi bořalmıř olan (kap, ev)’.]

ķurřun *a.* Mermi: *he aĝařnan vurdun mi ^ēeyni ķ. kimi giderdi* VII-175 [*ķurřun* < Kıp. *ķurřun* ‘ķurřun’ (Tuhf. 17a-1)→bkz. Atalay 1945: 211b < ET *ķoruĝcın* ‘ķurřun’ Clauson 1972: 656b.]

ķurt *a.* Kurt: *bastonnar olsun ķ., at Şey nedir adi ķuř, şahin mahin bēle yapırıķ* VI-133 [*ķurt* < Oĝz. *ķurt* ‘ķurt’: ET *ķurt* (*ķurd*) ‘ķurt’ bkz. a.m., Clauson 1972: 648a.]

ķurtul- (-den) Kurtulmak: *he çek bi mermi ķ.-sunnar* II-438 [kurtul- < ET kurtul-/kutul- < *kurt- ‘kurtulmak’ Clauson 1972: 650a: Uyg. kurtul- ‘kurtulmak’, DLT kurtul-/kutul- ‘kurtulmak, doğurmak’. Sözcükte iç seste /r/ türemesi için bkz. Kaçalın 2011: 970/7585.]

ķuru- (nsz) Kurumak, ıslaklığı gitmek: *sererik güneşde ķ.r* II-210; *o ķ.-yacaķ çullari toplardıķ böğün benim yarmam ķ.-di sora öbür ķomşı* V-72 [ķuru- < Kıp. kuru- ‘kurumak’ (Tuhf. 12a-9, 35b-12, 39a-11)→bkz. Atalay 1945: 212a < ET ķurı- < *ķürı- ‘kurumak’ Clauson 1972: 646a: Uyg. ķurı- ‘kurumak’, DLT ķurı- ay.]

ķuruk a. Sıpa: *k. anasınnan heç ayrılmır* SE [ķuruk < Erm. k‘urak < Phl. kurrak > Far. ķürra ‘sıpa’ Dankoff 1995: 158/801. Krş. DLT ķurı ķurı, ķurıh ķurıh, ķurrıh ķurrıh ‘tayı çağırmaq için kullanılan ünlem’ ().]

ķurul- (nsz) Hazırlanmak, yapılmak: *diyir hemam ķ.-irdi* II-356; *yatır muğarede bahır ki geldiler düğün ķ.-di* III-240; *surfa ķ.-urdi* III-97;

‘inşa edilmek’ *biz asgere gėtdik geldik işde köy ķ.-mişdi* VIII-41 [ķurul- < Kıp. kurul- ‘örtölmek, oturmak, ikamet etmek’ (Tuhf. 15a-9)→bkz. Atalay 1945: 212a < ET kurul- ‘kurulmak’ Clauson 1972: 659a: DLT kurul- ‘kurulmak, gerilmek’.]

ķurum a. Kurum, ocak bacalarında biriken veya çevrede savrulan kalın is: *soba borusunun üsti hep ķ. olup* SE [ķurum < Kıp. kurum ‘bacada hâsil olan is birikintisi’ (İH 23)→bkz. İzbudak 1936: 33 < ET ķurun ‘is, kurum’ Clauson 1972: 661b: DLT ķurun ‘is, kurum’.]

ķurum a. Tarlayı ekmeden önce toprağı düz hâle getirmeye yarayan tarım aleti: *yağmur yağınca tarlaya ķ. vuramadıķ o yüzden de tarlayı ekemedik* SE [ķürüm < *ķürü-m. Krş. ET ķürı- ‘yeri kazmak; kar küremek’ Clauson 1972: 737a: DLT ķürı- ‘toprağı kazımak, eşmek; kar küremek’.]

ķurut- (-i) Suyunu ve ıslaklığını giderip kuru duruma getirmek: *denizde yıhardıķ oni duri suda durılardıķ ķ.-urduķ tekrar gelirdik* V-179 [ķurut- < Kıp. ķurut-

‘kurutmak’ (GT 242/12)→bkz. Karamanlıoğlu 1978: 313a < ET *ķurit-* < *ķuri-* ‘kurutmak’ Clauson 1972: 649b: Uyg. *ķurit-* ‘kurutmak’, DLT *ķurit-* ay.]

ķurut *a.* Çökeleğin topalak şeklinde güneşte kurutulmasıyla elde edilen kışlık yiyecek: *anam her sene ķ. yapar* SE [*ķurut* < Kıp. *ķurut* “kurutulmuş yoğurt” (Tuhf.) → Atalay 1946: 212a; krş. Az. *ķurut* ‘yumru yumru edilip kurutulmuş peynir, süzme’.]

ķurutaşı *a.* Kurut, beyaz fasulye, nohut ile yapılan bir yemek: aħşama ķ. var SE [*ķurutaşı* < bkz. *ķurut* ve *aş*.]

ķuş *a.* Kuş: *bastonnar olsun ķurt, at şey nedir adi k., şahin mahin bële yapirih* VI-133 [*ķuş* < ET *ķuş* ‘kuş’ Clauson 1972: 670b: Uyg. *ķuş* ‘kuş’, DLT *ķuş* ay.]

ķuşah *a.* Kuşak, bele dolanan bez: *belime bağladım ķ. IV-10; benim ķ.+ımda un tene altın var alın düşmana ķalması* II-322 [*ķuşak* < **ķuşa-k*; krş. Kıp. *ķuşak* ‘kuşak’ (TA 22a/11)→bkz. Toparlı 2000: 125b < ET *ķurşa-* < **ķurış*

‘bağlamak’ Clauson 1972: 665a: DLT *ķurşa-* ‘bağlamak’.]

ķuşhana *a.* Tencere: *ële gödenli ki üş ķ. yemeg yedi* SE [*ķuşhana* < DerS 4574]

ķutli kumaş *a.* Çok kıymetli bir tür kumaş: *ķ. ķ.+lari giyir dolanir* IV-143 [*ķutli kumaş* < **ķut+lu* ve *kumaş*; krş. ET *ķut* ‘kut, mutluluk, uğur’ Clauson 1972: 594a ve Ar. *ķumāş* ‘ipek elbise; ticaret eşyası’ Steingass 1892: 987b.]

ķutul- (*nsz*) Bitmek, iş sona ermek: *ķul topliyah işde ële geynedillerdi ki mesele benim yarmam ķ.-ur* V-71 [*ķutul-* < Kıp. *ķutul-* ‘kurtulmak’ (Tuhf.)→bkz. Atalay 1945: 212b < ET *ķurtul-/ķutul-* < **ķurt-* ‘kurtulmak’ Clauson 1972: 650a.]

ķuvvetli *sf.* Güçlü: *inanci ķ. kâinati oħir işde bu boşuna degil diye ibrahim helilvari* VI-307 [*ķuvvetli* < Ar. *ķūwat, ķuwwat* ‘güçlü olma, güç’ Steingass 1892: 993a ve Tü. +*li*.]

ķuyi *a.* Su kuyusu: *evimizde şe me yoħdi o zaman sanrafiş bişe o zaman ķ. ķapının ögünde vardi* V-

15; *k+ya atdilar ğardaşlari onnan sona buldilar ğetdiler* VI-374; ‘derin çukur, buğday kuyusu’ *buğda bulardıh k. bulardıh* II-349 [*kuyu* < ET *kuđuĝ* < **kuç-* ‘dökmek’ Clauson 1972: 598b]

kuyla- (-i, -e) Gömmek: *o arıhlar yırtulmasın diye k.-rdıh şoğuma yimişah kala.* III-304; *toprağa k.-rdıh ıharırdıh yerdik* VI-254 [*kuyla-* < **kuyu+la-*; Az. *kuyla-/kuyula-* ‘bastırmak, kuyu gibi bir yere koyup üstünü toprakla örtmek, yere gömmek’ ADİL III: 226b; krş. ET *kuđuĝ* < **kuç-* ‘kuyu’ Clauson 1972: 598b.]

kuyruĝ *a.* Kuyruk: *diyellerdi nolup diyerdim ğetdim inek saĝmaya inek k.+uni vurdi onnan bele oldi* I-87 [*kuyruk* < Kıp. *kuyruk* ‘kuyruk’ (Tuhf. 4b-3)→bkz. Atalay 1945: 213a < ET *kuğruk* ‘kuyruk’ Clauson 1972: 604a-b: Uyg. *kuğruk* ‘kuyruk’, DLT *kuğruk* ay.]

kuzi *a.* Kuzu, koyun yavrusu: *sahabsız k.+lar bi oldi düzde* IV-185; *eteklerde otlar şen k.+ların* VIII-61 [*kuzu* < ET *kuzı* ‘kuzu’ Clauson 1972: 681a: Uyg. *kuzı* ‘kuzu’, DLT *kuzı* ay.]

küçüĝ gör- *bf.* Küçük görmek, hor görmek: *yav sen de bu milleti k. g.-irsen* VI-348 [*küçük gör-* < bkz. *küçük* ve *gör-*.]

küçüĝ *a.* Küçük, büyük karşıtı: *k. yapallardi ele böyüĝ yapmazlardi bele alti daş kalırdı* V-36; *daha oĝ k.+düim, alti yedi yaşlarındayken ğoruga minmişem* II-35 [*küçük* < Kıp. *küçük* ‘küçük’ (İM 23b/1)→bkz. Toparlı 1992: 561 < ET *kiçig* ‘küçük, genç’ Clauson 1972: 696a: Uyg. *kiçig* ‘küçük’, DLT *kiçig* ay., KB *kiçig* ay.]

küçük *a.* Küçük, büyük karşıtı: *ben k.+tüim sekiz un yaşlarındadım* III-31 [bkz. *küçüĝ*.]

küçüklükde *zf.* Küçükken: *diyiller ki o adam k. bizim yanımızda böyüdi* VI-327 [*küçüklükte* < **küçük+lük+de*.]

küfte *a.* Köfte: *k. yapardıh kıroliyacayıh k.+ye kıroliyacayıh he yuvarlamaĝ diyiller* V-38 [*köfte* < Far. *kofta* ‘köfte; dövülmüş et; çorba içine atılan et topları’ Steingass 1892: 1062b.]

küllük *a.* Çöplük: *baħdım nesbe gelmedi çıħdım k. diyerek biz şimdi çéplik diyiller* V-114 [*küllük* < **kül+lük*; krş. ET *kül* ‘kül’ Clauson 1972: 715a: Uyg. *kül* ‘kül’, DLT *kül* ay.]

küllük otı *a.* Genelde kül dökülen yerlerde yetişen bir ot: *k. o.+lari ne gede uzayıplar* SE [*küllük otu* < **kül+lük* ve *ot+u.*]

künt *a.* Hamur yuvarlağı: *ħamur ederdik k. yapardıħ, oni kındırak ederdik* SE [*künt* < Erm. *gund* Dankoff 1995: 39/119. Dankoff, Ermeniceye Farsçadan geçtiğini belirtir ancak hangi sözcük olduğunu belirtmez.]

küpe *a.* Geniş gövdeli toprak kap, bir çeşit küp: *böyük k.+ler var ya o k.+lerin içersinde* III-72; *cıra da dedigim böyüg bi k. gede bişedir, sudan da ağır o, aldım sırtıma* VIII-6 [*küpe* < Far. *küb* < Ar. *kaub* ‘toprağa gömülen su veya şarap küpü’ Steingass 1892: 1058a.]

küreg *a.* Kürek: *hama k.+i biraħdım hadi baħam cemilegile hardasan yamli behrigil* I-101 [*kürek* < Kıp. *kürek* ‘kürek; safiha, levha’ (Tuhf.

31b-8, 33b-6)→bkz. Atalay 1945: 214b < ET *kürgek* < *küri-* ‘bahçe küreği’ Clauson 1972: 742b-743a: DLT *kürgek* ‘kürek’.]

kürekle- (*i*) Kürekle taşımak: *mecid dayi durmaz k.-r yarmayı* XII-77 [*kürekle-* < **kürek+le-*.]

kürsi *a.* Kürsü: *sofra altına koymaħ için k.+ler vardı* VI-20 [*kürsü* < Ar. *kursi* ‘kürsü, sandalye, oturak’ Steingass 1892: 1023a.]

kürtçe *a.* Dil adı: *e tebi orada biz heç k. bilminik* II-3 [*kürtçe* < **kürt+çe.*]

küsen- (*-i, -e*) Beğenmek, imrenmek: *dostlarım güvene düşman k.-e* IV-191 [*küsen-* < Kıp. *küsen-* ‘arzulamak’ (CC 20, 10-11)→bkz. Grønbech 1942: 159; krş. ET *küsenç* < *küsen-* < *küse-* ‘istek, arzu’ Clauson 1972: 751a: Uyg. *küsünç* ‘istek, arzu’.]

kütük *a.* Kütük: *ħarabaşehirde elnen ağaç bële biçellerdi ħoca k.+leri* VI-57 [*kütük* < OYun. *kōdikos* ‘ağaç gövdesi, tomruk; büyük defter, yasa külliyatı’ ~ Lat. *cōdex, codic-* a.a. Nişanyan 2012: 361b.]

küvle *a.* Tandırdaki ateşin yanmasını sağlayan hava deliği: *tendir düzgün yanmir k.+si mi tıhandi* SE [*küvle* < Far. *gulwa* ‘ocağın ağzı’ Steingass 2005: 1096b.]

laf at- *bf.* Söz söylemek: *artıh ne vërgisi isdiller menem l. a.-ir ağız atir yani rehmetlik şıhlara ne diyirse menem X-104* [*laf at-* < Far. *lāf* ‘övmek, övgü; palavra’ Steingass 1892: 1112a ve Tü. *at-*.]

lağ ét- *bf.* Alay etmek, eğlenmek: *yani l. è.-mek şimdi l. è.-mek diyiller V-84, 85* [*lağ et-* < Far. *lağ* ‘hicviye; komik, gülünç’ Steingass 1892: 1112a ve Tü. *et-*;krş. TarS 2786 *lağlaş-* ‘şakalaşmak’.]

lağab *a.* Lakap: *erkizanda eski l.+lar XII-139* [*lakap* < Ar. *lağab* “onur ünvanı, lakap, ek” Steingass 1892: 1126a.]

lağar *a.* Büyük bir kap, teneke: *sabahleyin o gelene geder geder ben bir l. yani böyüg bir biz l. diyirdik VII-43* [*lağar* < ?]

lak *a.* Yemek artığı, hayvanlara yedirilmek üzere suda ıslatılan ekmek: *her sabah köpeklere l.*

vëirdi SE [*lak* < Erm. *lak* ‘köpeklere verilen lapa’ Dankoff 1995: 53/194.]

lak *a.* Bozuk yumurta: *man lak yumurta veripsen* SE [*lak* < Erm. *lak* ‘bozuk yumurta; bozuk kavun, karpuz’ Dankoff 1995: 176/E62 < Far. *lağ* ‘bozuk yumurta’ Steingass 1892: 1124b. Ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Bläsing 2008b.]

lal *a.* Lâl, dilsiz: *men de olam onun gibi l. şeytan onun gibi muzır sayılıram VI-350* [*lâl* < Far. *lāl* ‘dilsiz’ Steingass 1892: 1112b.]

lamba *a.* Lamba, ışık: *kimse yoğ l. yanmir, caminin l.+si yanmir II-18; valla artıh bu fenler irededi bu ceryanlar çihdi bu l.+lar çihdi III-263; herif gelir bağır ki l.+lari yanir, herif kaş sene esirlikden gelir bağır l.+lari yanir XII-412* [*lamba* < Rum. *λάμπα* *lampa* ‘lamba’ Meyer 1893: 46.]

last *a.* Bükülüp bağ hâline getirilmeyi bekleyen biçilmiş ot dizisi: *terk eder posti l.+i evine gider XII-238* [*last* < Erm. *las* ‘biçilmiş hububat dizisi’ Dankoff 1995: 177/E67.]

lasdik *sf.* Lastik: *diyir başı bêle l. top kimin hopladi hopladi gétđi* II-379 [lastik << Fr. *élastique* TürS 1576b.]

lastig *a.* Lastik ayakkabı: *kışın da yazın da bêle ayakkabi mayakkabi l. yoğđi* III-303 [bkz. *lasdik*.]

laşan *a.* Harmanda dağıtılmış ekin yığıını: *diyir harmana l. atđım l.+i bilirsen mi* IV-28 [laşan < Far. *laşan, laşn, laşın* ‘düz, yumuşak’ Steingass 1892: 1122a.]

lat *a.* Kişi adı: *geçemezsiniz l.+dan bu hayratdan* XII-11

lavaş *a.* Tandırda sacda yapılan ince ekmek çeşidi: *tendirevinnen birez l. getir de yék* SE [lavaş < Far. *lawāş* “ince bir kek veya bisküvi” Steingass 1892: 1130b.]

lazım ol- *bf.* Gerekmek: *yeni bağan dehe éle bi şeyi kabul etmir, l. o.-unca ginen sizden isterik* VI-164 [lâzım ol- < Ar. *lâzım* ‘lazım, gerekli, âcil’ Steingass 1892: 1111b + Tü. *ol-*.]

lazoğlı mustafa *a.* Kişi adı: *l. m. ulaşđi havara* XII-171

lazut *a.* Mısır: *o l.+lari suvarmadın mi* SE [lazut < Erm. *lazut* ‘mısır’ Dankoff 1995: 176/E63. Ayrıca bkz. Eren 1999: 280a.]

leçek *a.* Tülbent, başörtüsü: *ne güzel yağışıp o l. başan* SE [leçek < Erm. *laç‘ak* ‘peçe, örtü’ > Far. *laçak* Dankoff 1995: 162/C1.]

lehle- (*nsz*) Köpek hızlı hızlı solumak: *ne it kimi l.-rsen* SE [lehle- < **leh+le-*; krş. Erm. *lah tal* ‘yorulmak, bitkinleşmek’ Dankoff 1995: 176/E64; Bläsing 1992: 56/78.]

legen *a.* Genellikle, içinde bir şey yıkamak için kullanılan plastikten yayvan kap, leğen: *be l. kimi olurđi ona suyi doldururduğ tavuğlar içerdi he* V-35; *allaha inanasan l.+de bile banyosuni yapıdırmışam, ama helal da edirem* IX-50 [leğen < Far. *lagan* ‘içinde ellerin yıkandığı pirinç veya bakırdan yapılmış kap’ Steingass 1892: 1128a.]

legirden *a.* Çav (ot ipi) eşmeye yarayan alet: *gét komşıdan l. al gel çav eşek* SE [legirden < ?]

leplik *a.* Çizilen karelerin içine atılan ve ayakla ittirilen küçük, yassı ve düz bir taşla oynanan çocuk oyunu, seksek: *çocukken l. oynardı* SE [leplik < Erm. *lep*' Dankoff 1995: 54/201.]

leylo *a.* Öküzlere verilen adlardan biri: *ëyi bilirem dilber vardi dilber nazli, ceyro biraşullardi aslan, maral, ceylo, l. baş burda da ële diyir* IV-211

lezzet *a.* Tat, zevk, haz: *artıñ etlerin de l.+i yoğ* III-151 [lezzet < Ar. *lazzet* 'tatlılık, memnuniyet, hoşlanma' Steingass 1892: 1120b.]

lezzet al- *bf.* Keyif almak: *herhangi bir işi yapsağ fekir de olsağ kırı yerde de yatsağ l. a.-acayız* VI-392 [lezzet al- < Ar. *lazzet* ve Tü. *al-*.]

lezzetli *sf.* Tadı güzel: *evine güzel l. l. eti şe ëtdi* III-151; *baladan daha tatlıdi daha l.+di* IX-16 [lezzetli < Ar. *lazzet* +Tü. *+li*.]

lil *a.* Selin, akarsuyun getirip yığıdığı ince çamur: *çocuğken selavda l.+nen oyun oynardı* SE [lil < Erm. *liç* 'gölcük' Dankoff 1995: 54/202.]

lisan *a.* Dil: *diyir men her l.+ını bilirem* II-300 [lisan < Ar. *lisān* 'dil' Steingass 1892: 1121b.]

litre *a.* Bir sıvı ölçme birimi: *yirmi litrelik bi su, yirmi l. de ya olurdi ya olmazdi işde yapığım da iş bu* VIII-18 [litre << Yun. *λίτρα litra* Meyer 1893: 65.]

litrelik *a.* Litre ölçüsünde sıvı alan: *yirmi l. bi su, yirmi litre de ya olurdi ya olmazdi. işde yapığım da iş bu* VIII-18 [litre < *litre+lik.]

loğ *a.* Toprak damların su geçirmesi önlemek için toprağı bastırarak sertleştirmeye yarayan ortası delik, yuvarlak ağır taş, taş silindir: *adi l. o l.+nan da gızlar ifağ güjleri yetmir babalari evde yoğ o l.+nan da* V-5 [loğ < Erm. *log* 'taş silindir' Dankoff 1995: 55/205.]

loğma loğma *zf.* Parça parça: *bële parça parça l. l. atmişlar* II-186 [loğma < Ar. *luğmat, lağmat, luğma* 'lokma, ısırış' Steingass 1892: 1126b.]

lop çul *a.* Yün artıklarından yapılan bir çeşit kilim: *vëirdik çul tohiyan vardi toğurdi l. ç. getirirdik*

sererdik ‘eyni çuval kimi V-21 [*lop çul* < Erm. *lup* ‘avuç içi’ Dankoff 1995: 55/208 < Krd. *lep* ‘avuç’ Jaba-Justi 1879: 377 ve Ar. *cül*.]

lor *a.* Çökelek: *l.+un içine peynir koyar gömerdik* SE [*lor* < Erm. *lor* “tortu, özellikle üzüm suyu tortusu” Dankoff 1995: 177/E73; Bläsing 1992: 56/80 < Far. *lorā* ‘krem peynir; bataklık’ Steingass 2005: 1131b.]

lorh *a.* Boyunduruğu öküze bağlamaya yarayan deri sicim: *esgiden arabalara l. yapardıh biz boyunduruği bağlamağ için* III-310; *onnar l.+lar vardı bu heyvan derisinnen yapardıh oni onnan bağlardıh çüt ederken* III-310 [*lorh* <?]

lüzum *a.* Gerek, gereklik: *yani oni göndermege de l. yoğ* II-306 [*lüzum* < Ar. *luzūm* -/lzm/ kökünden- ‘gereklilik, gerekmek’ Steingass 1892: 1121a.]

ma^ccun *a.* Diş macunu: *o zaman da m.+u kimse bilmiyor* XII-100 [*macun* < Ar. *ma^ccūn* ‘hamur gibi yoğrulmuş, ilaç, hamur, macun’ Steingass 1892: 1270a.]

mac *a.* Harol adı verilen ekin ekme aracını yönetmeye yarayan ağaç sopa: *ortasını bële doldururdi buğday bi adam tahtanın arasına atardi öbür adam da dutardi o m.+i giderdi, bële ekellerdi* II-43 [*mac* < Erm. *mançuk* ‘mekik’ Dankoff 1995: 103/488.]

maça seyret- *bf.* Maç izlemek: *iki gözini şakkıdır m. s.-er* XII-239 [*maça seyret-* < Fr. *match*, Ar. *sayr* ve Tü. *et-*.]

madavas *a.* Köy adı: *bi de uharda m. ermeni köyimiş ahladın içersinde sadece harabaşehirde varmış ermeni* II-137

madde *a.* Nesne, eşya: *tabi ona diyirdim işde toprağ bir çoğ m.+ler.* VI-253 [*madde* < Ar. *māddat*, *mādda* ‘madde, eşya, cisim’ Steingass 1892: 1138a.]

mağara devri *a.* Tarihi devirlerden biri: *bugün ahlat m. d.+nden bugüne geder insanoğlinin yerleşme yeridir* XII-309 [*mağara devri* < bkz. *mağara* ve *devir*.]

mağara *a.* Mağara: *m. devrinden bugüne m.+lari görüyoruz, m.+lar*

var XII-319; he o m.+ya biraḥdın mi un sene ḳalsa hēç bozulmazdı III-195 [mağara < Ar. mağārat, mağāra -/ğwr/ kökünden- ‘mağara, kovuk’ Steingass 1892:1278a.]

mahalle *a.* Mahalle: *dedim mennen on kilo fazla olani bizim m.+nin insanlari var VI-28 [mahalle < Ar. maḥalla^t ‘konaklama yeri, konak, durak’ Steingass 1892: 1189b.]*

maḥalleli *a.* Mahallede yaşayan: *gine m. eyidi, m.+nin aşı, ekmeği vardı XII-293 [mahalleli < Ar. maḥalla ve Tü. +li.]*

mahi *a.* Kişi adı: *m. ḥatun çiharır gümiş tabaḳayı XII-74*

mahi şemsi *a.* Kişi adı: *dedim anam m. ş. geleceg XII-67*

mahiyyet *a.* Öz, içerik: *yani ḳur^eenin m.+ini anlatmir, ezbere oḫir lillahil fātiḫe VI-278 [mahiyyet < Ar. māhīyat, māhīya ‘nitelik, özellik, öz’ Steingass 1892: 1147a.]*

maḥsul *a.* Mahsül, ürün: *m.+i bol vèrir ḫüdam VIII-74 [mahsul < Ar. maḥşül, maḥşüla ‘toplanmış, hasat’ Steingass 1892: 1187a-b.]*

maḥsun *a.* Masum, günahsız: *gidiller neyse bi kere bi tene m. bi adami bulillar söliller VI-286 [mahzun < Ar. maḥzün ‘üzgün, kırgın, dargın’ Steingass 1892: 1186b.]*

maḥzun *a.* Garip, düşkün: *ordaki o m., zevalli, allaha iman etmiş feḳet ilmi az VI-302 [mahzun < Ar. maḥzün ‘üzgün, kırgın, dargın’ Steingass 1892: 1186b.]*

majgalci *a.* Sabanı, pulluğu yöneten adam: *m. ayırdı toḫumci ayırdı III-159; m. tutuyor ḫaroli tutir III-164 [majgalci < *majgal+ci; krş. Erm. maçkal ‘pulluk kolu’ Dankoff 1995: 102/483.]*

maḳam *a.* Mevki: *efendim m.+i vèrecegem ona VI-286 [makam < Ar. maḳām ‘durma, dinlenme’ Steingass 1892: 1289a-b.]*

mal *a.* Mal: *dedi senin m.+ın mi çalillar getiriller II-222 [mal < Ar. māl ‘para, zenginlik, sağlık’ Steingass 1892: 1142b.]*

mal mülk *a.* Her türlü taşınır taşınmaz varlık: *m. m. sahabi olmuş cepeden ḳaçanlar XII-407 [mal mülk < Ar. māl ‘para, zenginlik, sağlık’*

Steingass 1892: 1142b ve Ar. *milk/mulk* ‘sâhip olmak, güç, krallık’ Steingass 1892: 1310a.]

malabelik *a.* Yer adı: *yani u sarıkemiş m. yerinnen* III-10

malazgirt *a.* Yer adı: *m. elinden tatar gaziden* XII-5

mama *a.* Bebek için hazırlanan yiyeceklerin genel adı: *eynen şimdiki m.+lar kimi olurdi uşahlarımıza onnan vèrirdik* V-184 [*mama* < çocuk dilinden.]

man *zm.* Bana anlamında kullanılan söz: *he dedim ya o gün kimdi m. dedi* IV-56 [*bana* < **ben+e.*]

mana *a.* Anlam: *feket bi de m. itibarile annasa yaşasa o zaman işde sultan o, annadın mi* VI-283; *durum bële m.+sını söyle adam burda yaşasın, burda kazanıp orda yéceyig* VI-363 [*mâna* < Ar. *ma'nâ* ‘his, anlam’ Steingass 1892:1276b.]

mancurya *a.* Doğu Asya’da bugünkü Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuzeydoğu bölgesi ve Rusya Federasyonu’nun Primorski

bölgesini kapsayan tarihî bir bölge: *götürdiler m. diyeller işde m.+ya* II-452

marak *a.* Samanlık: *diyir babam dedi nece sahlıyam yani diyir mecbur kaldı girdi m.+a birez oti yıhdılar bu ermenileri otun arhasına biraşdı* II-118; *bi de m.+lar vardı* III-194 [*marak* < Erm. *marag* ‘samanlık’ Dankoff 1995: 106/504.]

maral *a.* Öküzlere verilen adlardan biri: *eyi bilirem dilber vardı dilber nazlı, ceyro biraşıldardı aslan, m., ceylo, leylo baş burda da эле diyir* IV-211

maran *a.* Ağaç veya demir kağrı tekerleği: *bunnar mesela bir kağrı öküz arabasi al elen öküz arabasi mesela m., serini, ariş, pariş, sami, samter, pigi, gorzivel, bunnar hep ermenicedir* XII-41 [*maran* < Erm. *maran* ‘ağaç kağrı tekerleği’ Dankoff 1995: 104/499; Bläsing 1992: 58/84.]

marangozluş *a.* Marangozluk: *çünkü herb-i umumiden evvel çiftçilik, m., taş ustalığı hep ermenilerindir* XII-34 [*marangozluk* <

**marangoz+luk*; krş. Rum.
marangon/marangos]

maraşal *a.* Mareşal: *o günün m.+lari, o günün şeleri ismi cismi yoğ, kimin var VI-265 [mareşal << Fr. maréchal TürS 1626b.]*

maraz ala o doro dodo şikilin *dey.*
Yüzünün güzelliği bozulsun,
hastalık dert görsün anlamında
kullanılan bir ilenme sözü: *m. a. o d. d. ş. IV-278*

marj, marc *a.* Sabanın sağa sola hareket etmesini sağlayan tahta parçası: *bi tene o çüftin m.+ını tutardi VII-61; hele o ħarolun m.+ını tutan VII-67 [marj < Erm. maç ‘mekik’ Dankoff 1995: 102/483.]*

martag *a.* Kütük: *o yeşil fidanlar m.+a döndi VIII-83 [martag < Erm. mardak ‘kiriş, kolon’ Dankoff 1995: 106/505.]*

masa *a.* Masa: *bi de bi ħur^een m.+nın üzerinde II-417 [masa << İt. mensa ‘sofra, yemek masası’ < Lat. mensa ay. Nişanyan 2012: 390a. TürS 1630a’da sözcük Rumca*

gösterilmiştir. Ayrıca bkz. Eren 1999: 289a ve Meyer 1893: 46.]

masraf *a.* Harcanan para, gider: *masrafını misali arabanın önünü keseller bahşış alıllar ħapi bağı tutallar III-105 [masraf < Ar. maşraf ‘gider, harcama, masraf’ Steingass 1892: 1253a.]*

masum *sf.* Temiz, saf, günahsız: *o m. yüzünü solgun rengini XII-373 [masum < Ar. ma^cşüm ‘korunmuş; günahsız, temiz’ Steingass 1892: 1273a.]*

maşa *a.* Demir tutacak: *o da düşür yola epeyi gidiller, gidiller bahıllar ki bi adam bir m.+yi VII-98; demir m. vardi evveli VII-99 [maşa < Far. māşa ‘maşa, pense’ Steingass 1892: 1141a-b.]*

mavzer *a. ask.* Bir tüfek çeşidi: *ħapi bağı bi m. almişlar III-90 [mavzer < mauser ‘silah markası’ (Paul von Mauser: Alman mucit ve sanayici 1838-1914) Nişanyan 2012: 393a.]*

mazlum yegül *a.* Kişi adı: *burada m. y. ħeymekam bu çarşiyi yapıdırırken usdalara sormiş XII-94*

me^cerif müdürü *a.* Milli eğitim müdürü: *seni buraya kim yolladı dedi meni m. m. yolledi* XII-106 [*maarif müdürü* < Ar. *ma^cārif* ‘bilgiler, marifetler’ Steingass 1892: 1264a-1265b ve *mudīr* ‘müdür, idare eden’ Steingass 1892: 1203b.]

me^cmur *a.* Memur: *bizim türklerde de heşe pij olsun m. olsun, illahım veriller* XI-36 [*memur* < Ar. *ma^cmūr* ‘memur, emir alan’ Steingass 1892: 1144a.]

me^czeme *a.* Malzeme: *bu ordunun m.+leri amerikadan başka nerden gelirdise* VI-50 [*malzeme* < Ar. *mā-lazim* ‘gerekli olan şey’ Steingass 1892: 1143a.]

me^czeme dağıtım deposi *a.* Askeriyede ihtiyaç duyulan araç gereçlerin depolanıp dağıtımının yapıldığı yer: *m. d. d.* VI-52 [*malzeme dağıtım deposu* < Ar. *mālzima* ve Tü. *dağıtım* ve Fr. *depot.*]

mecaz *a.* Mecaz, metafor: *aħlatda m. çoħdur bi de mizahi yönü çoħdur* IV-290 [*mecaz* < Ar. *macāz* ‘yol,

yöntem; mecaz, metafor, alegori’ Steingass 1892: 1174a.]

mecid *a.* Kişi adı: *m. dayi durmaz kürekler yarmayı* XII-77

medrese *a.* Ders verilen yer: *şimdiki bu duvar var ya m. duvari, orayı da men yapmışam* VIII-49 [*medrese* < Ar. *madrāsāt, madrasa* ‘medrese, okul, kolej, üniversite’ Steingass 1892: 1201b.]

mege *bağ.* Meğer: *onnar şe yapillarmış m. hani orada ünveriste* VI-135 [*meğer* < Far. *magar* ‘meğer; fakat; sadece; belki’ Steingass 1892: 1302b.]

megersem *bağ.* Meğer: *küllük çıhdım küllüğün başına m. o meni gözetlirmiş o oğlan* V-115 [*megersem* < **meğer+ise+m.*]

meğrib *a.* Batı: *diyir aynan gün m. padişahının gızinan* VII-137 [*mağrip* < Ar. *mağrib* ‘batı’ Steingass 1892: 1280a.]

meħme se^cid ħoca *a.* Kişi adı: *m. s. ħ. gelir, baldızım gile gelir diyir ki baldızım diyir ki vala éle gözəl gızdır, gêt isde* I-8

meḥmed *a.* Kişi adı: *diyir dedim men m. dayinin oğlıyam* X-51

meḥne *a.* Bahane: *menem ne m. nesib olacaḥ* IV-188 [bkz. *bahane*]

mêhriban, mēhri *a.* Kişi adı: *osman abênin arvadi şemiş m. he m. o da rehmetlik dayi diyir ki gaḥ diyir karısına* X-90

mejbür kal- *bf.* Mecbur kalmak: *iki çüt öküz reşberligi insani doyurmaz e m. k.-diḥ taş usdalığına işde* XII-29 [*mecbur kal-* < bkz. Ar. *macbūr* ve Tü. *kal-*.]

mejbür, mecbur *a.* Mecbur: *anan meni yolladi men de gelmişem kara ömere su suvarmağa, m. geldim su suvarmağa su suvarmadım gëtdim* I-116; *m.+uḥ biz, kara sapan kara sapandi* VIII-20 [*mecbur* < Ar. *macbūr* ‘mecbur, zoraki’ Steingass 1892: 1175b.]

mekteb *a.* Mektep, okul: *atmışda bizim köye m. yapıldi* VII-52 [*mekteb* < Ar. *maktab* ‘yazma yeri veya zamanı; yazma okulu’ Steingass 1892: 1299a.]

melek *a.* Melek: *etrafındaki m.+ler huzur vërir, sıḥinti vërmez insana* VI-282 [*melek* < Ar. *malak* ‘melek’ Steingass 1892: 1310a.]

meleke *a.* Melek: *yav diyir iki m. senin omuzundadır iki m. de benim omuzumda* VII-194 [bkz. *melek*.]

melhem *a.* Merhem: *tendirde çıhardırdıḥ uşaḥlarımıza o suyun içine çalırđıḥ olurdi m. kimi* [merhem < Ar. *marham* ‘yara bandı; merhem, yatıştırıcı’ Steingass 1892: 1220a.]

memleket *a.* Memleket, birinin doğup büyüdüğü yer: *dedik biz asgerdik asgerliğimiz bitdi teskere aldıḥ m.+imize gidirik* II-85; *dedi sizin m.+te ermeni var mi, men var dedim* II-92 [*memleket* < Ar. *mamlukat, mamlakat* -/mlk/ kökünden- ‘şehir, ülke, memleket, krallık’ Steingass 1892: 1316a.]

memet aksoy *a.* Kişi adı: *m. a.+un var diyir* IV-41

men *zm.* Ben (birinci tekil kişi zamiri): *m. birden kaydım, ayaḥlarım kaydı gëtdim denize* II-10 [bkz. *ben*.]

mendil *a.* Mendil: *diyir m.+i cebinnen*
çıhardi II-224 [*mendil* < Ar. *mindīl*
'havlu, peşkir; peçete; masa örtüsü'
Steingass 1892: 1326a.]

menem 'Ne bileyim' anlamında
kullanılan bir söz: *dedi oni da*
dayilari m. nere götürdiler IV-392;
m. neler bulup turşi aşında IV-80

menfaat *a.* Çıkar: *onun m. bi çihari*
varsa san selam veriyor III-48
[*menfaat* < Ar. *manfa'at* 'menfaat,
fayda, kazanç, avantaj' Steingass
1892:1332a.]

merah **êt-** *bf.* Merak etmek: *düşünir*
m. è.-ir men gideyim hece, neyse
gidir VI-304 [*merak et-* < Ar.
marāk 'göbeğin yumuşak
bölümleri' Steingass 1892: 1207b
ve Tü. *et-*.]

merahdan patla- *bf.* Meraktan ölmek:
heyvani çoğ olan m. p.-r VIII-87
[*meraktan patla-* < Ar. *marāk* ve
ET *batla-* 'patlamak' Clauson
1972: 305b.]

meraksız *sf.* Kaygısız: *man bir m.*
insan bul gelginen VII-2 [*meraksız*
< Ar. *marāk* ve Tü. *+sız*.]

merhabba *a.* Merhaba, sohbet: *en*
önemlisi bir tatli m. XII-210
[*merhaba* < Ar. *marḥab-an,*
marḥabā 'merhaba, hoş karşılama'
Steingass 1892: 1211a.]

mermi *a.* Kurşun: *diyir beş tene m.*
vurdum II-378 [*mermi* < Ar. *marmī*
'atılmış' Steingass 1892: 1219a.]

mersin *a.* Yer adı: *antep, urfa, m.+e*
gede gezdim dolandım, bahdım her
yerde baston var VI-97

mertebe *a.* Derece, rütbe: *binlerce*
m.+ben daha bir nice VIII-70
[*mertebe* < Ar. *martabat, martaba*
'basamak, kademe, merdiven'
Steingass 1892: 1209b.]

mesele *a.* Durum: *çıharir gâhîr sabah*
olir gâhîr gelir diyir hal m. bêleken
bêle III-254 [*mesele* < Ar. *masalat*
'soru, problem' Steingass 1892:
1238b.]

meslek *a.* Meslek, uğraş: *evet hoş*
meslekdi parali meslekdi yalnız
zehlmeti çoğdi III-223 [*meslek* < Ar.
maslak, maslik *-/slk/* kökünden-
'yol, yöntem' Steingass 1892:
1239a.]

meşayih *a.* Şeyhler, ermişler: *m.+lar*, *hocalar*, *bişermiş yellermiş dağılıllarmış* IX-26 [*meşayih* < Ar. *maşā'ih* -şaiḥ'ın çoğulu- 'yaşlılar, şeyhler, büyükler' Steingass 1892: 1243b.]

meşe *a.* Meşe ağacı: *m.+ye giderdik* III-1 [*meşe* < Kıp. *bīşe* 'orman, ağaçlık'(GT 20/11)→bkz. Karamanlıoğlu 1978: 225b < Far. *bīša*, *beša* 'fundalık, orman' Steingass 1892: 221b.]

meşeketli *sf.* Meşakkatli, sıkıntılı: *burda yaşanti efendim bu görünen şeler az kısa feket m.* VI-364 [*meşakkatli* < Ar. *maşakḳat* ve Tü. +*li*.]

meşekket *a.* Meşakkat, sıkıntı: *bu dünyanın m.+i nedir sultan olsan ne. ginen m.* VI-383; *m.+tir ama burada rıza-i ilahi olursa onnarın bugünkü bu maḳami bin derece daha orda yüksek olacaḳ* VI-387 [*meşakkat* < Ar. *maşakḳat* /-şkk/ kökünden- 'zorda kalma, sıkıntıya girme' Steingass 1892: 1247a.]

meşgul ol- *bf.* Uğraşmak, vaktini vermek, oyalanmak: *bēle derken bunnarnan meşgul ola ola* VI-7

[*meşgul ol-* < Ar. *maşgūl* 'meşgul, gayretli, çalışkan' Steingass 1892: 1246b ve Tü. *ol-*.]

meşriḳ *a.* Doğu: *meḡrib padişahının gızinan m. padişahının gızı allah san geder edip* VII-138 [*maşriḳ* < Ar. *maşriḳ* 'doğu' Steingass 1892: 1245b.]

meşūr *sf.* Meşhur, ünlü, tanınmış, herkèsçe bilinen: *m. meyvasıdır bunnar aḳlatın* IV-254; *m. yemekleri bunnar aḳlatın* IV-257, 261 [*meşhur* < Ar. *meşhūr* 'meşhur, iyi bilinen' Steingass 1892: 1250a.]

meşveret et- *bf.* Görüş alışverişinde bulunmak: *m. e.-dik eve televizyon aldıḳ* XII-241 [*meşveret et-* < Ar. *maşwarat*, *maşwara* 'meşveret, meclis; öğüt' Steingass 1892: 1249b ve Tü. *et-*.]

meşveretli de^cva *a.* Karşılıklı dava, birden fazla kişi arasında gerçekleşen olay: *geldiḳi kimi bizimki m. d. döḡüş diyir* II-489 [*meşveretli dava* < Ar. *maşwarat* + Tü. *-li* ve Ar. *da^cvā*.]

metes *a.* Mantıya benzer hamurlu bir yiyecek: *haftasonu m. yedik* SE [metes < ?]

metre *a.* Bir uzunluk ölçüsü birimi: *bülminem kaç m.+di kaç santimdi bülminem* IX-78 [metre << Fr. *mètre* TürS 1667b.]

mevla *a.* Tanrı: *cümleye nesib et ey ulu m.* IV-108 [mevla < Ar. *maulā* ‘efendi; Allah’ Steingass 1892: 1347b.]

mevlana *a.* Mevlânâ Celâleddin Rûmî: *m.+nın, de mi efendim* VI-266 [mevlana < Ar. *maulā-nā* ‘efendimiz’ Steingass 1892: 1348a.]

mevzi *a.* Mevzi: *bi gün de bi başga herb şeyini annadir dedi bizim m.+ler bële* II-281 [mevzi < Ar. *mauza^c, mauzi^c* ‘yerleştirme, yerleşme yeri’ Steingass 1892: 1345b.]

meyalli *sf.* Bir yana eğimi olan, eğik: *tek parça bële karşıya m.* VI-213 [meyilli < Ar. *mayl* ‘yönelme, yönelim, meyilli’ Steingass 1892: 1363b ve Tü. +li.]

meydana getir- *bf.* Oluşturmak, ortaya koymak: *m. g.-irem* VI-74 [meydana getir- < Ar. *maidān, mīdān* ‘meydan, geniş açık alan’ Steingass 1892: 1360a ve Tü. getir-.]

meydanlıh *a.* Meydanlık, geniş açık alan: *özal geldi şu meydanlığa gëtdik* III-53 [meydanlık < Ar. *maydān* ‘meydan, geniş açık alan’ ve Tü. +lık.]

meyil *a.* Eğilim: *daha müslimanmış mi daha müslimanlığa m.+i mi varmış* II-474 [meyil < Ar. *mayl* ‘yönelme, yönelim, meyilli’ Steingass 1892: 1363b.]

meyremhort *a.* Kurutulup ufalanan ve sancılanıldığında içilen bir ot: *karım çoğ ağrıyınca m. işdim* SE [meyremhort < Ar. *maryam* ‘meryem’ Steingass 1892: 1221a ve Erm. *hot* ‘çimen, bitki’ Dankoff 1995: 67/274.]

meyva *a.* Meyve: *herbiumumiden evvelki ağaşlar cevizi de m.+si da çoğ azalmış* XII-300 [meyve < Far. *mīva, maiwa* ‘meyve’ Steingass 1892: 1365a.]

mezar *a.* Ölünün gömülü olduğu yer, kabir: *mesele bu beş dekkeenin çocuqlari babalarının m.+ını yapillar IV-292; türklüğe otağsın düşmana m. VIII-64 [mezar < Ar. mazār -/zwr/ kökünden- ‘ziyaret yeri; ziyaret etme; türbe’ Steingass 1892: 1221b.]*

mezar taşı *a.* Mezarın başucuna dikilen taş: *şimdi git bah duvarlara bah m. t.+larıdır XII-324; işda o zaman bu şahin kalesi yapılırken eski m. t.+larını, han, hamam, kervansaray bunnari taşımışlar XII-334 [mezar taşı < Ar. mazār ve Tü. taş.]*

mézik *a.* Köy adı: *teğort, m., tabavank, sizin köy veştong o zaman şenlik degilmiş herhalda эле teħmin edirem hersong II-140*

mezun *a.* Okul bitirip diploma alan: *mu'allim vekili bizim bu mahallede bi tene bidlizli çocuğ ilkoğul m.+u öğretmenlik yapıyor XII-98 [mezun < Ar. ma'zūn ‘mezun, izinli’ Steingass 1892: 1139a.]*

mihacır, muhacır *a.* Göçmen: *dedi senin kimi m. ne gede çocuğ varsa çağır gelsinler II-225; babam*

m.+lari kırtarmış aħlat m.+larını III-289 [muhacır < Ar. muhācır ‘göçmen, muhacır’ Steingass 1892: 1351a.]

mihacırılığa gêt- *bf.* Göç edip gitmek, muhacır olmak: *reħmetlik ğeynetam diyir oğul g.-dik şeye m. mihacırılığ oldi ğeşdik ğetdik X-86 [muhacırılığ git- < bkz. muhacır ve ğet-.]*

mihacırılığ *a.* Muhacirlik: *m.+dan geldik dehi daşı ğeybetdik X-87; m. эле yapıriğ II-211; m.+da çoğ perişanlığ çekmişler III-277 [muhacirlik < Ar. muhācır ve Tür. -lik.]*

mıntıka *a.* Bölge: *dedi sen iskenderi al ğetginen işde bi m.+nın ismini diyerdi orya ğetginen orda dilenin yeyin II-159 [mıntıka < Ar. minṭakat, minṭaka ‘kuşak, kemer’ Steingass 1892: 1329b.]*

mırdarla- (*nsz*) Ölmek, sıkıntı çekmek: *hêş gece ğetmesiz gündüs m.-mazsız II-227 [mırdarla- < Far. murdār ‘ceset; kirli; iğrenç’ Steingass 1892: 1212a ve Tür. +la.]*

mırıldan- (*nsz*) Alçak sesle kendi kendine bir şeyler söylemek: *diyir bu béle özünü m.-ir sürdir şeye* III-257 [*mırıldan-* < yansıma *mırıl+da-* *n* < *mırla-* ‘alçak sesle konuşmak’ Nişanyan 2012: 409a; krş. Oğz. *mırla-* ‘mırlamak, mırıldanmak’ (DK 160-3)→ bkz. Ergin 1963: 215.]

mısfır *a.* Misafir, konuk: *men gidecem bu adama m. olam* VII-7 [*mısfır* < Ar. *musāfir* ‘misafir, yolcu’ Steingass 1892: 1225b.]

mısfır ol- *bf.* Konuk olmak: *bu gidir buna m. o.-ir* VII-7 [*mısfır ol-* < Ar. *musāfir* ve Tü. *ol-*.]

mısır *a.* Ülke adı: *seni dediler m.+a bugünkü m. midir vurillar birbirlerine* VI-377

mısrın *a.* Hayvanların yem yedikleri yer, yemlik: *tozi torpağına m. sereyim* IV-196 [*mısrın* < Erm. *msur(k’)* ‘yemlik’ Dankoff 1995: 110/533.]

mısté *a.* Kişi adı (Mustafa): *m.+nin mali mubağ* II-228

mıtırıp *a.* Çingene: *m.+lar gine gelipler buğda toplamaya* SE [*mıtırıp* < Ar. *muṭrib* ‘müzisyen, şarkıcı’ Steingass 1892: 1260b.]

mızrağ *a.* Mızrak: *bağdım bi adam m. kimi benim peşime tüşüp men gelirem o gelir men gelirem o gelir* I-98 [*mızrak* < Ar. *mızrāk* ‘mızrak’ Steingass 1892: 1222b.]

midesi bulan- *bf.* İğrenmek, kusacak gibi olmak: *menim diyir m.+m b.-di* X-48 [*midesi bulan-* < Ar. *ma^cidat*, *mi^cdat*, *mi^cda* ‘mide’ Steingass 1892: 1270a ve ET *bulğan-* ‘bulanmak’ Clauson 1972: 337a.]

mihendis *a.* Mühendis: *m.+i diyek, heves olmasa hêç bişe düzgün yapılmaz* VI-226 [*mühendis* < Ar. *muhandis* ‘mühendis’ Steingass 1892: 1356b.]

milad *a.* Milat: *tarihin çoğ esgi m.+dan önce* VIII-68 [*milat* < Ar. *mīlād* ‘milat, doğum günü’ Steingass 1892: 1364a.]

milatdan önce *a.* Milattan önce: *tarihin çok esgidir m. ö.* XII-362

millet *a.* Topluluk, insanlar: *artıh m. yemege gelirdi* III-96; *işda allahın gederi vèrdiler ama sonnan m. daha yemek yemiyenler* V-90; *şimdi bunda m. şe yapınca görünce* VI-107; ‘toplum’ *eger devletin işi olsun eger m.+in işi olsun eger dışardan gelenin kolay degil* VI-386 [*millet* << Ar. *millat* ‘millet, ulus’ Steingass 1892: 1306a.]

milyon *sf.* Milyon: *onun şeyi iki buçuğ m.+di* VI-124 [*milyon* << Fr. *million* TürS 1685a.]

mimar *a.* Mimar: *demeg istedigim ilmi şeyi insanın hevesidir hocasi, m.+i* VI-225 [*mimar* < Ar. *mī mār* ‘mimar’ Steingass 1892: 1276a.]

min- (-e) Binmek: *öküz arabasına m.-erdim* I-124; *hasrugdan ati m.-ir gelir* III-267; *evet tilki arhadan m.-iyor arhasına* III-270 [bkz. *bin-*.]

minder *a.* Minder: *çat m. vardi o çat m.+leri men de birağdim bi çarşafın içine vèrdim* X-28 [*minder* < TT *minder* Meninski 2000 III: 4951. Kökeni belli olmayan sözcük Yunanca, Bulgarca ve Sırpça gibi dillere de geçmiştir.]

mindir- (-i, -e) Bir kimseyi bir şeyin üzerine çıkartmak, binmesini sağlamak: *meni m.-diler ata* I-16 [bkz. *bindir-*.]

misali *a.* Misal, örnek: *m. nerde kalmış filan yerde gelirdi bize annatırdı* III-16 [*misal* < Ar. *mişāl* ‘benzer’ Steingass 1892: 1172a.]

mizahi *sf.* Mizahî: *ağlatda mecaz çoğdur bi de m. yönü çoğdur* IV-290; *dedim ya ağladın m. yönü çoğdur* IV-295 [*mizahi* < Ar. *mizāh* ‘şaka, eğlence’ Steingass 1892: 1221a ve nispet eki -ī .]

mobilye *a.* Mobilya: *tene usda dedigim kimi şe yapallardi kağni arabasi, mobilye yapardi* VI-55 [*mobilya* << İt. *mobilia* TürS 1692b.]

mola ver- *bf.* Ara vermek, oturup dinlenmek: *m. v.-ir çuvallari doldura* XII-72 [*mola ver-* << İt. *mola* TürS 1694a ve Tü. *ver-*.]

molla osmanlılar *a.* Bir aile lakabı: *heşiller, m. o., aslanlar* XII-147

morlu *sf.* Mor renkte olan: *yemyeşil ovanla m. bağların VIII-62 [morlu < Erm. mor/moreni ‘böğürtlen’ Dankoff 1995: 109/526.]*

morulda- (*nsz*) İnek mölemek: *inekler m.-rdi, heşe eşekler angırırđı I-24 [morulda- < Yan. morul+da-.]*

motğemer *a.* Beli kemerli mont, palto: *motğemeri giyer rengi yeşilden IV-65 [motğemer < İng. montgomer-Montgomery özel adından- ‘mont’ TürS 1696a.]*

motif *a.* Motif: *o zaman el cilasi vurallardi güzel olurđı ama m. yoğ VI-100 [motif << Fr. motif TürS 1698a.]*

motor *a.* Traktör: *artığ bu şeler misal m.+lar misal devreye girince bunnar geyboldılar III-263; he burdan gidirdi ‘eyni bu m.+un agozlari néceo daha aralığlı olirdi VII-70 [motor << Fr. moteur TürS 1698a.]*

moz *a.* Büyük karasinek, öküz sineği: *ömrin m. ömri ola arvadım IV-46-150-154-170-178-183 [moz < Erm. moz ‘atsineği’ Dankoff 1995: 108/521.]*

mozla- (*nsz*) Küsmek, darılıp gitmek: *mozladi gine m.-di V-158 [mozla- < Erm. moz ‘atsineği’ Dankoff 1995: 108/521 ve Tü. +la-.]*

mu^callim *a.* Öğretmen: *vula babam, dedi buyur hale, sen kimsen, dedi men m. begem XII-105; asıl degil vekil m.+di XII-137 [muallim < Ar. mu^callim ‘muallim, öğretmen’ Steingass 1892: 1275a.]*

mu^callim vekili *a.* Vekil öğretmen: *m. v. bizim bu mahallede bi tene bidlizli çocuğ ilkoğul mezunu öğretmenlik yapıyor XII-98 [muallim vekili < Ar. mu^callim ‘muallim, öğretmen’ Steingass 1892: 1275a + wakıl ‘vekil, temsilci’ Steingass 1892: 1479a.]*

muazzam *sf.* Mükemmel: *ondan sona bağdılar ki bu m. bi insan VI-376 [muazzam < Ar. mu^cazzam ‘yüceltilmiş, yüce, onurlandırılmış, saygın’ Steingass 1892: 1274a.]*

mubağ *a.* Mübah, helâl: *mistenin mali m. II-228 [mübah < Ar. mubāğ ‘izin verilmiş, meşru, yasal, mübah’ Steingass 1892: 1148b.]*

mubarek *a.* Çok saygı duyulan: *usda var orda adi da neydi m.+in eyi bi usda tabe feket tek gözi çalışmir* VI-90 [*mübarek* < Ar. *mubārak* ‘kutsanmış; mutlu’ Steingass 1892: 1148b.]

mucize *a.* Mucize, olağanüstü olay: *peygamberimizin ehlaqiyle, bi m. gösterdi inanmadılar* VI-324 [*mucize* < Ar. *mu‘cizat, mu‘ciza* ‘mucize’ Steingass 1892: 1269b.]

muğare *a.* Mağara: *bizim kulahsızda şih helil vardi şih helil gidir bağdadıhda andirin m.+si derik andirin m.+sinde öküzleri otarir ahşam gelir* III-239 [bkz. *mağara*.]

muhabbet *a.* Sevgi: *bu işlere çoğ m.+im çoğ sevdiğim şe olmasadi zeten insan hęc* VI-239 [*muhabbet* < Ar. *maḥabbat* > Far. *maḥabb, maḥab* ‘aşk, sevgi; dostluk, arkadaşlık’ Steingass 1892: 1182b..]

muhekkek *zf.* Muhakkak, kesinlikle: *onun dabancasi atıldığı vaḥıt m. bi asger vurildi* II-405 [*muhakkak* < Ar. *muḥakkaḥ* ‘doğrulanmış, onaylanmış’ Steingass 1892: 1188b.]

muḥdar *a.* Muhtar: *m. yazmış, mesele geçerin m.+i yazmış* XII-185 [*muhtar* < Ar. *muḥtār* ‘seçilmiş’ Steingass 1892: 1193b.]

muḥtar *a.* Muhtar: *diyir şe dedi köyin m.+i* II-221; *ğihların m.+ıdı* III-266 [bkz. *muḥdar*]

mulla *a.* Molla, hoca, imam: *dedi içinizde m. var mi* II-463 [*molla* < Ar. *maulā* ‘veli, hoca’ Steingass 1892: 1347b.]

mum *a.* Mum: *bële kalın m.+lar gönderdi* II-473 [*mum* < Far. *mom, mūm* ‘balmumu, mum’ Steingass 1892: 1348b.]

muncuḥ *a.* Boncuk: *diyir nēce ki topuğa siyah m. bağliyasın* II-250 [*boncuk* < Kıp. *munçuḥ* ‘boncuk’ (Kİ 89)→bkz. Caferoğlu 1931: 59 < ET *bonçuk* (?bonçok) ‘boncuk, boncuk kolye’ Clauson 1972: 349a-b: Uyg. *monçuk* ‘kolye’, DLT *monçuk* ‘boncuk’, Osm. *bonçuk* ay.]

murad ilet- *bf.* Muradına ermek: *artıḥ yir içir m. ilet-ir* VII-132 [*murat et-* < Ar. *murād* ‘dilek, istek, istenmiş’ Steingass 1892: 1206b ve Tü. *et-*.]

muradın gözinde kıala *dey.* ‘Emeline ulaşama’ anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *m. g. kı.* IV-273

muradın gözünde kıala *bs.* ‘Muradına eremeyesin’ anlamında bir ilenme sözü: *m. g. kı.* I-129

murat *a.* İstek, dilek, amaç: *m.+ın gözinde kıala* IV-273 [*murat* < Ar. *murād* ‘dilek, istek, istenmiş’ Steingass 1892: 1206b.]

murç *a.* Çekiç: *baba m.+i haraya bırağdın* SE [*murç* < Erm. *murç* ‘çekiç’ Dankoff 1995: 110/530.]

murtuğa *a.* Unu yağda kavurarak yapılan şekersiz helva: *anam her sabah m. çalardi* SE [*murtuğa* < ?]

muruz *a.* Yüz, surat: *sukumuni m.+uni yıhdi mozladi gine mozladi gıdalari geldi nemrüdün dağınnan* V-158 [*muruz* < Kökeni kesin bilinmeyen ve Türkçe, Ermenice, Lazca, Pontus Rumcasında bulunan sözcükle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bläsing 2010: 153-56.]

muruz ét- *bf.* Yüzünü asmak, somurtmak: *m. é.-ir vay néce yarım*

IV-140 [*muruz et-* < bkz. *muruz ve ét-*.]

muruzunu yıh- *bf.* Yüzünü asmak, somurtmak: *sukumuni m.+uni yıhdi mozladi gine mozladi gıdalari geldi nemrüdün dağınnan* V-158 [bkz. *muruz ve yıh-*.]

musahhar ét- *bf.* Birinin emrine vermek, o kişiye kolaylaştırmak: *niyetinde onnara onnari m. é.-di şimdi yapa yapa bağdım bi gün* VI-138; *iman her şeyi insana m. é.-dirir* VI-270 [*musahhar et-* < Ar. *musahhar* ‘alınmış, tutulmuş, itaat ettirilmiş’ Steingass 1892: 1236b ve Tü. *et-*.]

musdafa *a.* Kişi adı: *bi sefer gardaşım m. dedi ki éle heci usdayi vuruplar éle vuruplar* V-88

musibet *a.* Hastalık, bela, dert, keder: *he ondan sona mesela bu vèrilen şelerde m.+lerde incinmezi hasta olsa incinmez* VI-260 [*musibet* < Ar. *muşibat* ‘talihsizlik, hastalık, felâket, belâ’ Steingass 1892: 1255b.]

muş *a.* Yer adı: *bi de norşen de degildi m.+un bi köyidi, orda cami yapmışım* VIII-51

mutfağ *a.* Mutfak: *bi teneyi vurmuşlar mutfağın arhasında* II-481 [*mutfak* < Ar. *matbah* ‘mutfak, pişirme yeri’ Steingass 1892: 1260a.]

mutli *sf.* Mutlu: *onnar bizden daha sağlam daha m., he babam* XI-29 [*mutlu* < TT *mutlu*. Nişanyan 2012: 426b’ye göre Türkiye Türkçesi dışında örneği olmayan bir sözcüktür ve önsesteki /m/ nihai kökeninin Türkçe olmadığını düşündürür. Kâmûs-i Türkî’de ‘uğurlu, kuvvetli, mes^çud, said, bahtiyar’ anlamındaki sözcük dil devriminde Arapça *mes^çud* karşılığı yeniden canlandırılmıştır.]

muvaḫḫak ol- *bf.* Başarmak: *illa m. o.-ur insan ele kendisini severek hangi işe verirse* VI-75 [*muvaḫḫak ol-* < Ar. *muvaḫḫak* ‘ayrıcalıklı; başarmış’ Steingass 1892: 1346b ve *Tü. ol-*.]

muzır *sf.* Zararlı: *men de olam onun gibi lal şeytan onun gibi m. sayılıram* VI-350 [*muzır* < Ar. *mużirr* ‘saldırgan, zararlı, tehlikeli’ Steingass 1892: 1257a.]

mübareg *a.* Mübarek, sevilen, saygı duyulan kişiler için kullanılan bir söz: *m. devenin üstünde yetmiş bin kişiye hitab edir peygamberimiz* VI-335 [*mübarek* < Ar. *mubārak* ‘kutsanmış, mutlu’ Steingass 1892: 1148b.]

müdam *sf.* Devamlı: *reşberi durmaz çalışır m.* VIII-72 [*müdam* < Ar. *mudām* ‘sürekli, devamlı’ Steingass 1892: 1200a.]

müddet *a.* Süre: *biz de uzun bi m. diyir giderdik bele* II-345; *bi m. ğaldıḫdan sora şıḫ ḫelil otirir surfaya* III-256 [*müddet* < Ar. *muddat* ‘zamanda süre, boşluk; son’ Steingass 1892: 1201a.]

müdir *a.* Müdür, yöneten: *bizim bi m. vardi burda* VI-113; *o ünverisde m.+i dedi usda men seni anladım* VI-121 [*müdür* < Ar. *mudīr* ‘çeviren, döndüren, müdür’ Steingass 1892: 1203b.]

müfettiş *a.* Denetmen: *m.+ler tesbit etmişler arhadan vurulduḫuni* II-104 [*müfettiş* < Ar. *mufattiş* ‘müfettiş, teftiş eden, soruşturma yapan kimse’ Steingass 1892: 1284b.]

mükafat *a.* Ödül: *yani m. olacaq* II-293 [*mükafat* < Ar. *mukāfāt* ‘telâfi etme; karşılığını verme, ödül’ Steingass 1892: 1298a.]

mükemmel *sf.* Kusursuz: *şimdi çoğ m. teknoloji yerini bulmuş ama can sağlığı yoh* III-143; *o geddem m.+dim bi uzun erig vardi gitmişem onun başında yatmışam* IX-34 [*mükemmel* < Ar. *mukammal* ‘mükemmel, tamamlanmış, eksiksiz’ Steingass 1892: 1301b.]

mülk *a.* Ev: *diyir ki çihın burdan, malımız m.+ümüzdür* X-96 [*mülk* < Ar. *milk/mulk* ‘sâhip olmak, güç, krallık’ Steingass 1892: 1310a.]

mümkün *sf.* Muhtemel, olası: *hediyersiz bi sefer m. degildi* III-71 [*mümkün* < Ar. *mumkin* ‘mümkün, olabilir, ihtimal’ Steingass 1892: 1315b.]

münafıh *a.* Münâfik: *hınzır m. dedi arvadın vurırsan he arvat vuran mi olupsan benim yanımda* I-77 [*münafık* < Ar. *munāfık* ‘ikiyüzlü, ateist; düşman’ Steingass 1892: 1319b.]

münazara *a.* Tartışma: *habu heftenin içersinde dörd tene beş tene hocanan m.+mız gine bu meseleden olup* VI-356 [*münazara* < Ar. *munāzarat, munāzara* ‘tartışma, mücadele’ Steingass 1892: 1319a.]

müracaat *ét- bf.* Başvurmak: *biz yavuz selime m. é.-elim, bize yeni bir kale inşa etsin* XII-329 [*müracaat et-* < Ar. *murācaat* /-rc/ kökünden- ‘geri dönme, cevaplama’ Steingass 1892: 1206a ve Tü. *et-*.]

mürid *a.* Mürit, öğrenci, talebe: *o şıhlar, m.+ler* IX-25 [*mürid* < Ar. *murīd* ‘hırslı, istekli; öğrenci, derviş’ Steingass 1892: 1220b.]

müsede *ét- bf.* İzin vermek: *onnan sona usdama dedim ki man m. é. bi tene de bu bastonnan men yapam* VI-16 [*müsaade et-* < Ar. *musācādat, musācāda* /-s^cd/ kökünden- ‘yardım etme; iyilik, yardım’ Steingass 1892: 1225a ve Tü. *et-*.]

müsellet ol- *bf.* Musallat olmak, birini sürekli rahatsız etmek, peşini hiç bırakmamak: *bi tilki buna m. o.-uyor* III-268 [*musallat ol-* < Ar.

musallaḥ ‘belirlenmiş, harekete geçmek; ele geçirilmiş, zorlanmış’ Steingass 1892: 1238b ve Tü. *ol-*.]

müsliman *a.* Müslüman: *yani m.+lar çoḥ azmış köylerde ama merkez m.+muş II-146; daha m.+muş mi daha müslimanlığa meyili mi varmış II-474 [müslüman < Ar. muslim ‘müslüman’ Steingass 1892: 1239b ve Far. çoḡul eki -ān.]*

müslimanlıḥ *a.* Müslümanlık: *daha müslimanmış mi daha m.+a meyili mi varmış II-474; ‘islam diniyle ilgili’ fetva vèrip m.+dan dem vuranlar XII-409 [müslümanlık < *müslüman+lık.]*

müstehcen *sf.* Açık saçık, edebe aykırı, yakışksız: *çoḥ m. şeler de var IV-38; çoḥ m.+leri de var IV-288 [müstehcen < Ar. mustahcan ‘ Steingass 1892: .]*

müştaḥ efendi *a.* Kişi adı: *ḡıḥlardan cezayil ağaḡil, bülmenem m. e., kemal ḳocagil işda tüccar da onlar zaten XII-190*

naḥır *a.* Büyükbaş hayvan sürüsü: *n.+a da götürdüğüm zaman o ḥayvan men saḥlanmiyadım naḥırci*

götüremezdi VI-236 [naḥır <Erm. naḥır ‘sığır’ Dankoff 1995: 112/542.]

naḥırci, naḥırçi *a.* Büyükbaş hayvan çobanı: *naḥıra da götürdüğüm zaman o ḥayvan men saḥlanmiyadım n. götürmezdi VI-236; diyor beki n. daḡda öldi gelmedi nece olur, öyleydi, beḷe şētdik XII-97; silēman da n.+di buraya I-30; dediler n.+san buḡdan kimseye vèrmiyesen I-30 [naḥırci < *naḥır+cı; krş. Erm. naḥır ‘sığır’ Dankoff 1995: 112/542.]*

naḳış *a.* Genellikle kumaş üzerine renkli iplikler veya sırma ve sim kullanarak elle, makineyle yapılan işleme, el işi, ince iş: *beḷe n.+la işlellerdı gacıḳ yapallardi IV-202 [naḳış < Ar. naḳş ‘boyama, yazma’ Steingass 1892: 1419a.]*

nalın *a.* Bir çeşit ayakkabı: *ne ayaḡımda çorap olurdi ne de ayakḳabi, evvel n. vardi onnarnan gelirdim ḳonaḥ I-125 [nalın < Ar. na^clain ‘nalın, takunya’ Steingass 1892: 1412a.]*

nam *a.* Ün: *zengin oladım n.+i oladım*
XI-32 [*nam* < Far. *nām* ‘isim; şan,
şöhret’ Steingass 1892: 1378a.]

namaz *a.* Namaz, islamın beş
şartından biri: *sabahnan n.+nan*
ğahardıh III-174; *n.+ını da kıllir*
VI-282; *seçir, hêş n.+ını*
geçirmiyen, n. geçirmiyen VII-86
[*namaz* < Far. *namāz* ‘namaz,
ibadet’ Steingass 1892: 1425a.]

namaz kııl- *bf.* Namaz kılmak, ibadet
etmek: *şimdi camilerimin birinde n.*
ķ.-illar, digerini bilmiyorum VIII-
47; *ķ.di ahladda cuma n.+i* XII-13
[*namaz kııl-* < Far. *namāz* ve ET *kıl-*
‘yapmak’ Clauson 1972: 616a.]

namaz niyaz *bs.* İbadet: *islamiyetin*
güzelligini şeyini emirlerini n.+ını
n.+ını VI-189 [*namaz niyaz* < Far.
namāz ve *niyāz* ‘yoksulluk; ibadet’
Steingass 1892: 1440b.]

namussuz *sf.* Namusu olmayan,
iffetsiz: *diyir men durdum*
düşündüm boşansam diyeceğler ki
bu adamın karısı n.+di VII-30
[*namussuz* < Ar. *nāmūs* ‘şan,
şöhret; ayıp; yasa, töre’ Steingass
1892: 1380a ve Tü. +*suz.*]

narçali *a.* Rus kaymakamı: *vala diyir*
n. geldi yani keymekam geldi II-488

nasıl *sf.* Ne gibi, ne türlü: *bunnan sora*
bêle durdi dedi n. bi söz IV-58
[*nasıl* < Tü. *ne* ve Ar. *aşl.*]

naylon *a.* Naylon, bir tür plastik
madde: *çullara, n.+lara kapi kapi*
dolanırdıh kapi kapi dolanırdıh V-
70; *geynedir çullarımızı verek ona*
onnan sora da bi kere n.+lar çıhdi
V-73; ‘plastik su bidonu’ *menim*
götürecegim su şimdiki n.+lardan
bi n. yani bi çente VIII-17 [*naylon*
<< Fr. *nylon* TürS 1754b.]

nazli *a.* Öküzlere verilen adlardan biri:
ëyi bilirem dilber vardi dilber n.,
ceyro bırahıllardi aslan, maral,
ceylo, leylo bah burda da ële diyir
IV-211

nazo *a.* Kişi adı: *vala burda bi n. ebe*
vardi, ekek gibi bi kadın XII-103

nazük *a.* Köy adı: *yani bigaş ifah köy*
kürt müsliman varmış, o da hının
varmış müsliman hasrüng varmış
müsliman, n. müslimanmış,
yohmuşmuş II-141

ne zm. Hangi şey, *ne: n. +dir n. edirsen* II-391; *öldürdiler mi n. étdiler* II-394; *dehe n. isdirsen sen bu gelinnen* IV-158 [*ne* < ET *ne* ‘ne’ Clauson 1972: 774a-b: Uyg. *ne* ‘ne’, DLT *ne* ay., KB *ne* ay.]

ne biçim *bs.* Nasıl?: *annaminam bu ne biçim cigerdir* IV-171 [bkz. *ne* ve *biçim*.]

ne bülüm *bs.* Ne bileyim: *çalışdığımız var taş usdalığımız var, reşberlik yapıdık n. b. o zamanki ahlad geçim reşberlikde ne var* XII-28 [bkz. *ne* ve *bül-*.]

ne fayda *bs.* ‘İş işten geçti artık’ anlamında kullanılan bir söz: *çok şükür bu vahıda yetişdim ama n. f. sağlıklı yoh* IX-53 [bkz. *ne* ve *fayda*.]

ne gede *bs.* Ne kadar: *n. g. dolir bi avuş mesela işde o buğdanan mihacırlari kırtarıyor* III-294 [bkz. *ne* ve *gede*.]

ne günlere kalmışdık *dey.* İçinde bulunulan durumdan memnun kalınmadığını belirten bir söz: *gide gelmiye n. g. k.* XII-184

ne halın varsa gör *dey.* ‘Ne hâlin varsa gör’ anlamındaki ilenme sözü: *dedi başın ye mi gala mi, vala men daha vèrmenem lazım degil n. h. v. g.* I-37

ne yapah *bs.* Ne yapalım, mecbur, çâresiz: *n. y.-ah gètdik daş usdalığına daş yonduk daş işde bu güne gède getirdik* XII-19

ne^clet *a.* Lanet: *n. ola bèle zamana babam* IV-27 [*lanet* < Ar. *la^cnat* ‘lanet, beddua, küfür’ Steingass 1892: 1124b.]

ne^cme *a.* Nâme, mektup: *dedim bu n.+ye vèrem bi cevap* IV-135 [*name* < Far. *nâme* ‘mektup, diploma, kitap’ Steingass 1892: 1380b.]

ne^cmet *a.* Nimet: *bu ^casrın zürriyetine vèrdiği n.+i hiçbir kimseye nesib etmemiş* III-122; *bunca n.+lere şükür de demez* XII-206 [*nimet* < Ar. *ni^cmat* ‘el; fayda; ihsan, bereket’ Steingass 1892: 1412b.]

nebze *a.* Çok küçük ve önemsiz parça, kırıntı: *eğer ilminnen bi n. insanoğluna* VI-66 [*nebze* < Ar.

nabz ‘az, bir miktar’ Steingass 1892: 1384b.]

nêce *zf.* Nasıl: *n. orda birden yènirem, düşirem* I-16; *diyir n. ki topuğa siyah muncuğ bağılyasan* II-249; *muruz edir vay n. yarım* IV-140 [*nêce* < ET *neçe* < *ne* ‘kaç, niçin, nasıl’ Clauson 1972: 775a-b: Uyg. *neçe* ‘kaç, ne kadar, nasıl’, DLT *neçe* ‘kaç, ne kadar’, Osm. *nice/niçe* ‘nasıl, ne’.]

nefes *a.* Soluk: *n.+ini ancağ bidlisde aldi* XII-136 [*nefes* < Ar. *nafas* ‘nefes’ Steingass 1892: 1415b.]

nehri fırat *a.* Fırat nehri: *salla geçmişler diclede n. f.+dan* XII-386

nehri murad *a.* Murat nehri: *sesiniz gelir n. m.+dan* XII-9

nekil *a.* Nakil, taşıma: *bi yerden bi yere n.+ini yapallarmış* II-152 [*nakil* < Ar. *naql* ‘taşıma, nakletme’ Steingass 1892: 1420a-b.]

neklıye *a.* Nakliye, taşımacılık: *yani yiyecegi şeyi hep eşşeknen götürüllermiş getirillermiş, o zaman eşşekmiş bele şeylerde n.*

işinde eşşekmiş he II-154 [*nakliye* < Ar. *naqlīya* ‘nakliye, taşımacılık’ Steingass 1892: 1421a.]

nem *a.* Rutubet, hafif ıslaklık: *o çarığı biz kıylardıñ şeye n. torpağa ki yumuşana biz o çarıhlari giyek* XI-20 [*nem* < Far. *nam* ‘nem, rutubet, ıslaklık’ Steingass 1892: 1425a.]

nemrud *a.* Dağ adı: *bu n.+un dağı kimi* II-272

nemrüd *a.* Dağ adı: *n. ile süphan yüksek dağların* VIII-60

nene *a.* Nine, büyükanne: *reħmetlik n.+m de demiş ki, ğahın demiş oni yendirin getirin çözegin edegin heşil özümüze evleye yek* X-13 [*nine* < *nene*. Çocuk dilinden. Türk dillerindeki kullanımıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Li 1999: 98-106.]

nerde *a.* Nerede: *diyir ki ana, diyir can, diyir sen n.+din* X-5 [*nerede* < **ne+re+den*; bkz. *ne*.]

nerden *a.* Nereden: *n., kim getdi, men yeni getirdim* VI-173 [*nereden* < **ne+re+den*; bkz. *ne*.]

nerdivan *a.* Merdiven: *n.+nan*
çihardih davarların içinde yatarđih
I-67; *bu meħmed sa^cidin n.+i ğırh*
ayaħ ğırhına vurduħ dayah gelin
bütün almalari sayah XI-13
[*merdiven* < Far.
nardibān/nardubān ‘merdiven’
Steingass 1892: 1395a.]

nerdüven *a.* Merdiven: *bu meħmed*
sa^cidin n.+i ğırh ayaħ ğırhına
vurduħ dayah gelin bütün almalari
sayah XI-13 [bkz. *nerdivan.*]

nereli *sf.* Birinin memleketini sormak
için kullanılan bir söz: *n.+sen*
bitlisliyem dediler bitlisde
bediüzzaman hazretleri var
tanırsan mi VI-34 [*nereli* <
**ne+re+li.*]

nerye *zf.* Nereye: *n. gidirik, diyir filan*
padışahın üsdüne VII-103 [*nereye*
< **ne+re+y+e.*]

nesbe *a.* Kişi adı (Nesibe): *bacım n.*
ġetdi heci selimgilden bi şe getire
V-113

nesib *a.* Kısmet: *gelir diyir bah ğızım*
onun n.+i kısmeti onun içindedi X-
20 [*nasip* < Ar. *naşib* ‘kısmet,

birinin payına düşen; şans, iyi talih’
Steingass 1892: 1407a.]

nesib ét- *bf.* Nasip etmek: *bu ^casrın*
zürriyetine vėrdiġi ne^cmeti hiçbir
kimseye n. é.-memiş III-122;
cümleye n. e. ey ulu mevla IV-108;
milletimize islamın şuuruni
doğrulıġı n. é.-sin deyip dua
etmeliyiz VI-369; *allah teala san*
nikah edecek, san n. é.-ip VII-139
[*nasip et-* < Ar. *naşib*+Tü. *et-*.]

nesib ol- *bf.* Nasip olmak: *menem ne*
meħne n. o.-acaħ IV-188 [*nasip ol-*
< Ar. *naşib* ve T. *ol-*.]

neşe *a.* Neşe: *ële n. toplanıllardi o*
çifçiler aħşam oldi mi bi araya III-
170 [*neşe* < Ar. *nişwa, naşwa*
‘sarhoşluk, sarhoş olma’ Steingass
1892: 1405a.]

nevbahar *a.* İlkbahar: *görseler seni*
n.+ında VIII-56 [*nevbahar* < Far.
nau-bahār ‘ilkbahar’ Steingass
1892: 1431b.]

neve *a.* Torun: *men n.+siz bu dünyayı*
nedem IV-128 [*neve* < Ar. *nawā*
‘oğul; erkek torun’ Steingass 1892:
1428b.]

neye yarar *bs.* "Bir işe yaramamak" anlamında kullanılan bir söz: *benzetem n. y. işde diyeller felan yerden örgendi geldi VI-102* [bkz. *ne* ve *yara-*.]

neyse *zf.* "Konuyu kapatalım, uzatmayalım, her ne ise" anlamında kullanılan bir söz: *n. gelir bunnar çalillar oynillar diyir ki gidin III-247; n. başladım bastona VI-83; n. allah razi olsun o éle söyleyince man dedi VI-124; n. bunnar gitdikden sora dedim benim de bu işde birez çalışmışam VI-40* [*neyse* < **ne* + (*i*)*se.*]

nezere gel- *bf.* Nazara gelmek, nazar değmek: *daş gelir diyende daş orda n. g.-ir daş gelmir X-77* [*nazara gel-* < Ar. *nazar* 'bakma, seyretme' Steingass 1892: 1410a ve Tü. *gel-*.]

nihayet *zf.* Sonunda: *iskender onun küçügi diyir n. oturdi dedi men geleminem sen gét II-178*[*nihayet* < Ar. *nihāyat*, *nihāya* 'son, uç' Steingass 1892: 1438a.]

nikah et- *bf.* Nikahlamak: *allah teala san n. é.-ecek, san nesib é dip VII-139* [*nikāh et-* < Ar. *nikāh*

'evlenme; evlilik' Steingass 1892: 1421b ve Tü. *et-*.]

nikahla- (*-i*) Evlendirmek: *ğızı n.-yam san II-400* [*nikāhla-* < Ar. *nikāh* ve Tü. *+la-*.]

nişan tağ- *bf.* Nişanlamak: *un üçüne girsin t.-aram n. IV-124; esgerden gelende t.-aram n. IV-125* [*nişan tak-* < Far. *nişān* 'nişan, işaret, iz' Steingass 1892: 1402b ve ET *tak-* 'eklemek, bağlamak, geçirmek' Clauson 1972: 464b.]

nişanlı *a.* Evlenmek için söz verip yüzük takmış olan kimse: *kur'eni elde étdim n.+ken gorğdum oğumadım babamgil şēetmediler V-109* [*nişanlı* < Far. *nişān* ve Tü. *+lı.*]

niyazi usda *a.* Kişi adı: *n. u.+nın geynidi VI-56*

niye *zf.* Niçin, neden: *andırin muğaresinde oturdun ekmek yedin zurna çaldın n. burda yemirsen III-260; kaldım dedim yo men gidecegem n. VI-26; peygamber bize n. gelip bu memleketlerde bu dünyada herpler n. olup doğruluğ için VI-351* [*niye* < **ne*+(*y*)*e.*]

niyet *a.* Niyet, maksat, istek: *n.+im oldi* II-400 [*niyet* < Ar. *nīyat* ‘niyet etme, isteme, önerme’ Steingass 1892: 1441a.]

nohta *a.* Nokta, yer: *o n.+ya gidip dönen zaman vursalardi ona ginen onnar devam ederdi* VII-179 [*nokta* < Ar. *nuḳtat*, *nuḳta* ‘nokta’ Steingass 1892: 1420a.]

nohut *a.* Nohut: *tekrar ginen bizim keşgegimiz var n.+nan pilav kimi pişiririk* V-82 [*nohut* < Far. *nuḥūd* ‘bakla’ Steingass 1892: 1392b.]

norşen *a.* Yer adı: *onnar sora bi de n.+de yaptım* VIII-46

nöbed *a.* Nöbet: *ëyi gelsinler n. onnara döneceg* XII-69; *diyir bi de baḥdın ki n. yerlerinde rus asgeri geldi* II-446 [*nöbet* < Ar. *naubat*, *nauba* ‘zaman; belirli aralıklarla yapılan; izleme; gözetleyici’ Steingass 1892: 1431a-b.]

nöbetçi *a.* Nöbet bekleyen, nöbet sırası kendisinde olan kimse: *diyir iki tene n. o binanın etrafını bële dolanir* II-497 [*nöbetçi* < Ar. *nawbat* ve Tü. +ç*i.*]

numune *a.* Örnek, göstermelik: *orda da n. yapallardi* VI-12 [*numune* < Far. *namūna*, *numūna* ‘numune, örnek’ Steingass 1892: 1427b.]

nur *a.* Aydınlık, ilahî parlaklık: *ğeynetam bële n.+lara gergola, n.+ların içinde habële döne n. yağa, habële döne n. yağa* X-41 [*nur* < Ar. *nūr* ‘ışık’ Steingass 1892: 1432b.]

nur içinde yat- *bf.* Ölülerin ardından edilen bir hayır dua: *ële reḥmetlik geynenam ordan gaḥdi, gine allah reḥmet etsin n. i. y.-sın* X-30; *yani çekmişik eskinin, ama geynetam onnar heppi de n. i. y.-a* X-40

nusret *a.* Yardım: *‘azimetli olsun, n. onun olsun, soni da du^cadır* XII-355 [*nusret* < Ar. *nuşrat* ‘yardım, destek’ Steingass 1892: 1406b.]

o baḥımdan *zf.* Bundan dolayı: *bu işleri yapan biri var o b. gelir babasına diyir baba nedir bu* VI-195 [*o bakımdan* < *o ve bakımından* < **bak-ım-ın-dan.*]

o zm. Üçüncü tekil kişiyi gösteren söz: *o dönen zaman vèirdi o.+a o o.+a o o.+a o şedene gede arḥadan gine*

vurullardi VII-155 [*o* < ET *ol* ‘o’
Clauson 1972: 123a.]

obir *sf.* Öteki, diğer, öbür: *dedi bu köyde yer kalmadı götür o.+i köye* II-339 [*öbür* < *o ve bir.*]

ocağı sön- *bf.* Aile yok olmak: *hêç olmasa biz ölürükse o.+mız s.-mez siz bizim ocağımzi tütürürsüz* II-160 [bkz. *ocak ve sön-*.]

ocağımı tütür- *bf.* Soyunu devam ettirmek: *hêç olmasa biz ölürükse ocağımız sönmez siz bizim o.+mzi t.-ürsüz* II-160 [*ocağımı tütür-* < *ocak* ve ET *tüte-* ‘tutmek’ Clauson 1972: 452a.]

ocağ *a.* Ocak: *işde kazanlari o. yandırirdiğ V-171; ekmeğ goğusi gelmez tandırdan o.+dan XII-247; büyük o.+lar yapardığ büyük kazanlari birağırdığ o o.+ın üstüne odun tezzek V-65 [ocak < Oğz. ocağ ‘ocak’ (DK 44-10, 57-1)→bkz. Ergin 1963: 224 < ET oçok/oçak ‘fırın, ocak’ Clauson 1972: 22b: Uyg. oçok ‘ocak’, DLT oçak ‘ocak’, Çağ. ocağ/ocak ‘mutfak ocağı’, Kıp. oçak ay., Osm. ocak ay.]*

oda *a.* Oda: *ağşam oldi mi toplanırdığ bi o.+ya III-3; bi odanın içinde kalırdığ men seggiz çocuğı o bi o.+nın içinde büyüdüim V-193 [oda < ET otag ‘çadır, göçebe evi’ < ota- ‘ateş yakmak, duman tutmek’ < ot ‘ateş’ Clauson 1972: 46b.]*

odun *a.* Odun: *nemrütten o. getirirdik geven getirirdik III-2; güzün genereşden o. getirir IV-99 [odun < Kıp. odun ‘odun’ (TA 18b/13)→bkz. Toparlı 2000: 129b < ET otuğ (ödduğ) ‘yakacak, odun’ Clauson 1972: 60b: Uyg. otuğ ‘odun’, DLT otuğ ay., Çağ. otun ay., Kıp. odun ay.]*

ofes *a.* Toprak mahsulleri ofisi: *eve yahud o.+e verirdik III-180 [ofis << Fr. office ‘iş yeri, daire, büro’ TürS 1789a.]*

oğraş- (*-le*) Bir işi başarmaya çalışmak: *colli oyniyanda da çıhallardi o.-illardi kavalıyan adam çıhardi oni ata aşığıya V-148 [bkz. uğraş-]*

oğul *a.* Erkek evlat: *esgiden gız istemeye, gızın anasi, babasi, işde falankesin gızı var gidek o.+umuza istiyek, işde gider isdellerdi XII-88;*

sen benim o.+umsan men senin baban II-427; *béle bah üsgürir o. men ölem* IV-67 [oğul < Oğz. oğul ‘oğul’ (DK 3-5, 6 ...)→bkz. Ergin 1963: 226 < ET *oğul* ‘oğlan, oğul, çocuk, genç’ Clauson 1972: 83b-84a: Uyg. *oğıl* ‘oğul, evlat’, DLT *oğul ay.*, KB *oğul ay.*]

oğul uşah *a.* Çoluk çocuk: *diyir siz toplayın o. u.+i gidin ahlada, anami da al gétginen* X-91; *reḫmetlik ğeynenam ğahir alir o. u.+ını reḫmetlik nenemi geliller* X-93, 94 [oğul uşak < bkz. oğul ve uşak.]

oḫit- (-i) Okutmak: *diyir başı yeşil sarıhlılar götürmişdi, meni o.-dilar ḫur^ceni oḫudum, ḫetim étdim , cāri yéndirdim* X-68 [oku- < *oku-t-.]

oḫu- (-i) Okumak: *düğünüm yapıldıḫdan sora o.-dum gétdim o ḫocanın yanına o.-dum işde* V-108 [oku- < Kıp. oku- ‘okumak’ (Tuhf. 31a-2)→bkz. Atalay 1945: 221a < ET *okı-* ‘çağırmaq, davet etmek’ Clauson 1972: 79a: DLT *okı-* ‘okumak; çağırmaq’.]

oḫuma *a.* Okumak işi, kıraat: *ilmin ḫocasi, o.+nın yazmanın olsun* VI-2 [okuma < *oku-ma.]

oḫuma yazma *a.* Okuma yazma: *o. y.+yi o zaman örgendim* VII-54 [okuma yazma < *oku-ma yaz-ma; krş. ET *okı-* ‘çağırmaq’ Clauson 1972: 79a ve ET *yaz-* ‘yazmaq’ Clauson 1972: 984a.]

oḫumaḫ *a.* Okumak: *bereber gétdik orda başladıḫ o.+a* II-3 [okumak < *oku-mak.]

oḫun- (nsz) Okunmak: *bunnardan çoḫ var herkés yapir türkiyede ḫur^cen kürsileri feḫet o.-mir* VI-206; *istersen yere biraḫ annadın çoḫ güzel rahat o.-ir* VI-224 [okun- < oku-n-.]

oḫul *a.* Okul: *yoḫ o.+a gétmemişem, o.+a dışardan ilkoḫul ortaoḫul lise dışardan aldıḫ, éle o.+a gétdigim yoḫ* II-29, 30; *mesele şeyin o.+i geçerin o.+uni ben yapıdım* XII-24; *uşahlar da o arada birez o.+i bitirdiler* VI-162 [okul < *oku-l. Dil devrimi sonrası Fr. *école* sözcüğüne benzetilerek oluşturulmuştur.]

ol- (nsz) Olmak, gerçekleşmek: *bin derece daha orda yüksek o.-acağ feket başğa bi şe düşünirse eyi bi eşeg oğli eşeg de olmaz* VI-388 [*ol-* < ET *ol-* ‘olmak’ Clauson 1972: 125b: DLT *ol-* ‘olmak’, Kıp. *ol-* ‘olgunlaşmak’.]

olmiya olmiya ün. ‘Sakın, asla’ anlamında kullanılan bir ifade: *meni örgetdiler dediler o. o. buğdayi véresen, sen yazıhsan, yarma et, döğme et, dediler iki sene yé* I-32

onnar zm. Onlar: *o ona o ona bi kere o.+a vurillar* VII-169; *o. gelillerdi vurallardi bunnar gidellerdi* VII-172 [*onlar* < **o+n+lar*; krş. ET *ol* ‘o’ Clauson 1972: 123a.]

onunçün e. Onun için: *man bi kadın vay çekdi men o. dehi gelemedim, nezere geldim meni aparasan bırahasan kapının ögünde éle güzel* X-80 [bkz. *o* ve için.]

ora a. O yer: *gétdim o.+ya* VI-43; *o. dedim onnara söle gelsinler güleşek* VI-29; *soradan o.+da hęc bi şe yoğ* VI-361; *o.+da bi kaç gün sora bölük komutanıma bi baston yaptım, o.+da éle güzel o siyah*

bastoni görirsen mi VI-43 [*ora* < **o+ra+da*.]

ora a. O yer: *o.+larda giderdik çift ederdik* VIII-26 [*ora* < **o+ra*.]

orah a. Orak, yarım çember biçiminde ekin biçme aracı: *o.+ımuzi alırıh giderik adama yardım éderik aışama gede* II-230; *hepsini elimiznen o.+nan biçerdik* III-175 [*orak* < ET *orgāk* < *ōr-* ‘orak’ Clauson 1972: 216a: DLT *orgāk* ‘orak’, Çağ. *orağ/orak* ay., Kıp. *orak* ay., Osm. *orak* ay.]

orah çek- bf. Ekin biçmek: *yirmi beş gün ottuz gün orah çekerdik* III-175 [bkz. *orak* ve çek-.]

oraya zf. O yere: *o. gétdim böyüglér orda dediler bize su vér men de doldurdum* VIII-9 [*oraya* < **o+ra+ya*.]

ordan zf. Oradan, o yerden: *gelir gelir bi yerde artıh kapının öğüne yaħın olanda şe olir, o. diyiller vay daş gelir* X-76 [*oradan* < **o+ra+dan*.]

ordi a. Ordu, askerlerden oluşan birlik: *aħlatlılar demişler ki yavuz selim o. asgerini toplar giderse iran*

buralari, bizi perişan eder XII-328
[*ordu* < ET *ordu(ordo)* ‘hakanın oturduğu şehir, saray’ Clauson 1972: 203a-b: Orh. *ordu* ‘kağanın karargâhı’, Uyg. *ordu* ‘saray, ordugâh’, DLT *ordu* ‘hakanın oturduğu şehir’.]

orman *a.* Orman: *çihah o.+a* II-197
[*orman* < Kıp. *orman* ‘sık ağaçlık, orman’ (Kİ 10)→bkz. Caferoğlu 1931: 63.]

orol urarto kalesi *a.* Ahlat’taki kalelerden biri: *bir o. u. k., adilcevaza taraf orol* XII-306

orta *a.* Orta, ara: *ële mevziden gağan o o.+daki asgere doğri gētdi* II-315[*orta* < ET *ortu (orto)* ‘orta, merkez’ Clauson 1972: 203b-204a: Orh. *ortu* ‘orta’, Uyg. *ortu ay.*, DLT *ortu ay.*, KB *ortu ay.*, Kıp. *orta ay.*, Osm. *orta ay.*]

ortaklaşa *zf.* Ortaklaşa, ortak olarak: *un beş günde girmi günde bi heyvan o. keserdik* III-150 [ortaklaşa < **ortak+laş-a*; krş. Kıp. *ortaklaş-* ‘ortak olmak’ (Tuhf. 21b-5)→bkz. Atalay 1945: 223a < ET *ortuk (ortok)* ‘ortak’ Clauson 1972: 205a.]

ortaklı *a.* Ortak, bir işi birlikte yapan: *o zamanın tüccarlari da bi kaç ev o.* XII-189 [ortaklı < **ortak+lı*; krş. Kıp. *ortaklık (İM)* ‘ortaklık’. Bkz. Toparlı 1992: 578; ET *ortukluğ* < *ortuk* ‘ortaklı’ Clauson 1972: 211b]

ortaklaşa kullan- *bf.* Birlikte faydalanmak: *şimdi hettin biri ingilizindir biri de bizimdir diyir demirin, o. tiren k.-ilir* II-76 [bkz. *ortaklaşa ve kullan-*.]

ortaya çık- *bf.* Belli olmak: *iş o. ç.-inca heber veriller bu gidir bastonlarını alir ordan* VI-177 [ortaya çık- < bkz. *orta ve çık*]

ortaya gel- *bf.* Büyümek: *oğul uşağımız partoz vurardi, iş görerdi, çalışırdı, yani beşe dört dörtlüg o. g.-meyipler, beşe oğul* X-59 [bkz. *orta ve gel-*.]

oruç *a. din b.* Oruç: *orda oruç tutulduğunu annadırdı* II-457 [oruç < Far. *rōza* < Soğd. *rōçag* ‘oruç tutma’ < *rōç* ‘gün’ Nişanyan 2012: 462a.]

osman *a.* Kişi adı: *o. abenin arvadi* X-89

osman karabulağ a. Kişi adı: *bi arhadaşım vardı adi o., o. k.+di* II-2

osmanlı devleti a. Osmanlı İmparatorluğu: *çünkü onnar yapıyorlarmış o. d.+nde e şimdi yoh şimdi éle şeler yoh artıh* XII-42

osmanlıca a. Osmanlı döneminde kullanılan Türkçe: *bu şiirin çohi o.+dır yani benim amcam çoğ tahsilliydi* VIII-58 [*osmanlıca* < **osman+lı+ca.*]

osuruğ a. Osuruk, yellenme: *helvasi kozi birine o.+i tozi birine* IV-289 [*osuruk* < ET *osruk* < *osur-* ‘osuruk’ Clauson 1972: 250b: DLT *osruk* ‘osuruk’, Kıp. *osruk* ay.]

ot a. Yonca: *misal böğün gétmişik süteye o. biçiyoruz* III-36; ‘ot’ *mege göhuli bir o.+miş yani* VIII-8; *toprağdan çıhardi ay yeşil o.+lar* VIII-86 [*ot* < ET *ot* ‘kendiliğinden yetişen küçük bitki, özellikle şifalı bitki’ Clauson 1972: 34b.]

ot dağı a. Yayla: *oni geynim yazın bi yastuğnan barabar ömer emigilin koyuni çoğ vardı o. d.+na aparıllardı* I-42; *men o. d.+nda o*

gede kalmışam IV-232 [bkz. *ot ve dağ.*]

otağ a. Büyük ve süslü çadır: *türklüğe o.+sın düşmana mezar* VIII-64 [*otağ* < Oğz. *otağ* ‘otağ, büyük çadır, ev, oda’ (DK 10-6, 7...)→bkz. Ergin 1963: 238 < ET *otağ* ‘küçük geçici yapı’ Clauson 1972: 46b: DLT *otağ* ‘çadır’, KB *otağ* ‘küçük ev’, Çağ. *otağ/otak* ‘ikametgâh, ev’.]

otar- (-i) Otlatmak: *işde öküzleri o.-dığımız zaman yağmur yağdı mi keçe vardı* III-187; *sabanan gahardıh o.-a o.-a gelirdik tarlanın başına* III-193 [*otar-* < Oğz. *otar-* ‘otlatmak’: ET *otgar-* a.m., bkz. Clauson 1972: 48a: DLT *otgar-* ‘otlatmak’.]

otel a. Otel: *men nerde kalir dedim, dediler şede o.+de bu aşağıda* VI-140 [*otel* << Fr. *hôtel* TürS 1821b.]

otla- (nsz) Otlamak: *hani heliver otlağlar öküzleri birağullardı o.-maya eraziye oturullardı* III-171; *onnar o.-llardı gece yatallardı biz onnarnan barabar yatarı* III-192; *gelirdi biz açardıh öküzler o.-rdi* VII-45 [*otla-* < ET *otla-* ‘otlamak’]

Clauson 1972: 57b: DLT *otla-* ‘otlamak’, Çağ. *otla-* ay., Kıp. *otla-* ay., Osm. *otala-* ‘ilaçlamak, tedavi etmek’.]

otlah *a.* Otlak, hayvan otlatılan yer: *hani heliver o.+lar öküzleri birağıllardi otlamaya eraziye oturullardi* III-171 [*otlak* < Oğz. *otlak* ‘otlak’ (DK 5-2)→bkz. Ergin 1963: 238 < ET *otluk* ‘otlak’ Clauson 1972: 55b.]

otobos *a.* Otobüs: *yani o zaman bêle tahsi mahsi o. falan yohdi* III-209 [*otobüs* << Fr. *autobus* TürS 1822b.]

ottuz *a.* Otuz: *beke beke o. ğırh tenesinin toy begligini yapmışam* III-101; *yirmi beş gün o. gün orah çekerdik* III-175; *kazannarnan geynedirdik o. teneke tabe su ğeynerdi su bêle diş diş* V-67; *arabalar da oni part edellerdi part diyellerdi işde o. bağı olurdi bi part* V-224 [*otuz* < ET *ottuz* ‘otuz’ Clauson 1972: 74a.]

otur- (-e) Oturmak: *diyir dedi bu o.-di kaşuğ sahibi* II-266; *o da esger elbisesi giymiş benim yanımda o.-ir* II-388; *misali sandığın üstünde*

oturullardi III-90; *bi müddet ğaldıhdan sora şıh helil otirir surfaya* III-256; *yağaladı mi kimin elinde yağaladisa o ğahirdi o onun yerine o.-irdi* VII-156; *çoğ eyidi ğeynetam çoğ çoğ, o o.-adi konuşadı habu dolardi hele daşardi* X-42; *şeyin bu mehmed sa^cidin bağında alma varmış, gelmişler almaları çalmışlar demişler gelin o.-ağ almaları sayah* XI-12 [*otur-* < Oğz. *otur-* ‘oturmak’ (DK 37-4, 90-3...)→bkz. Ergin 1963: 238 < ET *olur-* (?olor-) ‘oturmak’ Clauson 1972: 150a-b: Orh. *olur-* ‘oturmak; tahta oturmak, hüküm sürmek’, Uyg. *olur-* ‘oturmak’, DLT *oltur-* ay., KB *oldur-* ay.]

oyan- (-i) Uyanmak, farkına varmak, anlamak: *men oni o ğede uyardım o hêç o.-madi* SE [*oyan-* < Oğz. *oyan-* ‘uyanmak’ (DK 192-13, 273-12)→bkz. Ergin 1963: 239 < *oygan-* < *odgan-* < **odug+an-* ‘uyanmak’ Ölmez 2009: 267; krş. ET *odug* ‘uyanık, tetikte olan’ Clauson 1972: 47a ve Ölmez 1998.]

oyat- (-i) Uyandırmak: *çocuğı o.-miyasan teze uyudi* SE [*uyat-* < **odug+at-*; krş. Az. *oyat-*

‘uyandırmak, uyanmasına sebep olmak’ ADİL III: 539a.]

oyukla- (-i) Oymak: *daşdan bêle o.-llardi* V-35 [oyukla- <*oy-uk+la-; krş. ET oy- ‘oymak’ Clauson 1972: 266b ve Kıp. *oyuk* ‘oyulmuş’ (Tuhf. 34b-8 , 48b-8) → bkz. Atalay 1945: 224b. DLT *oyuk* ‘Oğuz lehçesinde, bostan korkuluğu ve yollara işaret için konulan taş’ (I, 81-21).]

oyun a. Oyun, eğlence: *çoğ o.+larımız vardi, şêderdik biz bi tenesi diyerdi ki senin yönün bülirem* VII-157; *vala babam men o. moyun bülmezdim* XI-30; *esgi o.+lar yoğ ki, eski o.+lar kalmamış* XII-87 [oyun < ET oyun ‘oyun’ Clauson 1972: 274a-b: Uyg. *oyun* ‘oyun, eğlence’, DLT *oyun* ‘oyun, spor’.]

oyun a. Öğün: *günde beş o. yir gine doymir* SE; “sefer, kez” *êle olurdi günler kıssa oldu mi günde bi o. suvarirdih* V-217 [oyun <*öd+ün; krş. ET *öd* “zaman” Clauson 1972: 35a.]

öbür sf. Öteki, diğer: *ö. köye götür* II-340 [öbür < o ve bir.]

öbürsü zm. Diğer: *senin var diyelim ö.+nün güci yoğ ala bikere zorlanir oni almaya borçlanir* VI-247 [öbürsü < o ve bir+i+si.]

öde- (-i) Borcu bitirmek: *reğedsiz olir, borci ö.-yemir, burdan hêrs gösderir, hırs göstermese* VI-248 [öde- < Kıp. *öde-* ‘ödemek’ (KFT 400a/20) → bkz. Ağar 1989: 1048 < ET *öte-* (öde-) ‘ödemek, vazifeyi yerine getirmek’ Clauson 1972: 43a: Uyg. *öte-* ‘ödemek’, DLT *öte-ay.*]

ög a. Ön: *evimizde şe me yoğdi o zaman sanraftış bişe o zaman kıuyi kapının ö.+ünde* V-15; *gelir gelir bi yerde artih kapının ö.+üne yakın olanda şe olir, ordan diyiller vay daş gelir* X-76 [ön < ET *öğ* ‘ön, önce’ Clauson 1972: 167b: DLT *öğ* ‘ön, önce’, Çağ. *öğ* ‘önce, evvel’, Kıp. *öğ* ‘ön’, Osm. *öğ* ‘önce’.]

öge a. Üvey: *man niye ö. evlat kimi davranirsan* SE [öge < Kıp. *ögey* ‘üvey, öz olmayan’ (TA 34a/2)→bkz. Toparlı 2000: 131b < ET *ögey* a.m., bkz. Clauson 1972: 119b. DLT *ögey* ‘üvey’ (I, 123-7).]

ögüre gel- *bf.* Dişi sığırların çiftleşme zamanının gelmesi: *o düge ö. g.-ip sanki hiç rehed durmir SE [ögüre gel- < *ögür ve gel-; krş. ET ögür ‘sürü (özellikle at sürüsü)’ Clauson 1972: 112a: Çağ. ögür ‘kısraktan sonra çalışması için koşulan dört yaşındaki at’, Kıp. ögür ‘birbirine alışık (hayvan)’. DLT ögür ‘koyun, geyik, deve, cariyeye gibi şeylerin toplu halde bulunması, bunların sürüsü, bölük’ (I, 54-12, 236-4, 285, 14, 389-16; II, 153-7; III, 6-3). Ayrıca bkz. Ölmez: 2009: 267.]*

ögüt al- *bf.* Bir kimseden yapması veya yapmaması gereken şeyler için nasihat almak: *anadan a.-mışam ö. IV-20 [ögüt al- < ögüt ve al-; krş. Oğz. ögüt ‘ögüt, nasihat, ders’ (DK 3-12, 51-8, 206-11, 260-4)→bkz. Ergin 1963: 242 < ET ögüt ‘ögüt, nasihat’ Clauson 1972: 102a: DLT ögüt ‘ögüt, uyarı’.]*

öküz a. Çift sürmekte, kağrı çekmekte kullanılan erkek sığır: *işde heyvanlarımız vardı ö. koşardıh meşeye giderdik III-1; o ö.+leri açardıh başga ö. koşardıh yerine VII-65; üç part da çüt oti galdırardıh ki baharın oni verek ö.+lere özümüze çüt yapah XI-18;*

iki tene ö.+ümüz olurdi bi tenesi kalırdi, o ö.+ü alana gede biz neler çekerdik XI-22 [öküz < ET öküç ‘öküz’ Clauson 1972: 120a: Uyg. öküç ‘öküz’, DLT öküç ‘boğa’, KB öküç ‘öküz’.]

öküz arabasi a. Öküç koşulmuş araba: *onnan bülirem harol çüt yapardi onnan bülirem ö. a. yapardi V-125; otuz bağı bi yere yığardıh, ö. a.+na yükler oni getirirdik harmana tökerdik II-47; ö. a.+nda meni aldılar geldiler IX-2 [bkz. öküç ve araba.]*

öl- (*nsz*) Ölmek, can vermek: *biz ö.-ürsek bizim ocağımız sönmez II-166; diyir kadın dedi yavrum siz ö.-eceksiz burada bi şe yoğdur burada da kıtlıh var II-170; zeten ö.-diler hepsi II-255; men ö.-dükden sora sen evleneceksen VII-24; ‘çok zahmet çekmek, mahvolmak’ gidip gelene gede o bulahda su içene gede biz ö.-ürdük V-17 [öl- < ET öl- ‘ölmek’ Clauson 1972: 125b-126a: Orh. öl- ‘ölmek’, Uyg. öl-ay., DLT öl-ay.]*

öldir- (*-i*) Öldürmek: *dedim men harabaşehire nece gidecegem, ne kim ne kimse, kim var ö.-eler de hiç*

kimsenin heberi olmaz I-111
[öldür- < ET öldür/öltür-
‘öldürmek’ Clauson 1972: 133b:
DLT öldür- ‘öldürmek’.]

ölmüş *sf.* Ölen, ölü olan: *allah rehmed*
ède hazırların ö.+lerine de ona da
vefad edip, ahsam gönderirdim eve
VII-39 [ölmüş < *öl-miş; krş. ET
öl- ‘ölmek’ Clauson 1972: 125b.]

ölüm *a.* Ölüm, hayatın sona ermesi:
tam anlayabilsek hemen ölmek
isteriz halbuki herkés ö.+den
gorhir VI-372; *daha yaşıyam diyir*
faakat çoği ö. gelmeden ö.+i istedi
başda yusuf peygamber VI-373;
kendi ö.+üni isdir VI-379 [ölüm <
ET ölüm ‘ölüm’ Clauson 1972:
146a: Uyg. ölüm ‘ölüm’, DLT ölüm
ay.]

ömer emigil *a.* Aile adı: *oni geynim*
yazın bi yastuñnan barabar ö. e.+in
koyuni çoñ vardi ot dağına
aparıllardı I-41, 42

ömrün uzun ola toyun güzün ola
dey. Kişinin uzun bir hayat
yaşaması ve düğününün işlerin az
oluğu güz mevsiminde olmasını
dileyen bir dua: *ö. u. o. t. g. o.* IV-
265

ömür *a.* Yaşam: *ö.+in moz ö.+i ola*
arvadım IV-46 [ömür < Ar. ‘amr,
‘umr, ‘umur ‘hayat, ömür, yaş’
Steingass 1892: 866b.]

ön *a.* Ön: *o böyüğün ö.+üne kimse*
geçip gétmezdi III-22; *o ö.+de*
gelen adam daşa ayağını
vurdiğinnan diyerdi “colli!” tekrar
o kazanırdı V-143 [bkz. ög.]

önce *zf.* İlk olarak, başlangıçta, sonra
karşıtı: *düğün olacağınnan bi hefte*
ö. III-68; *otlari ö. tırpannan*
biçerdik III-199 [önce < *ön+ce;
krş. ET öñ ‘ön, önce’ Clauson
1972: 178a: DLT öñ ‘ön, önce’.]

önceki *sf.* Önce yapan: *öğrendik tabi*
onnan bunnan bizden ö.+lerden
XII-26 [önceki < *ön+ce+ki.]

önünü kes- *bf.* Geçışı önlemek:
masrafını misali arabanın ö. k.-
eller bahşış alıllar kapi bağı
tutallar III-106 [bkz. ön ve kes-.]

öp- *(-i, -den)* Öpmek: *vula egil de ö.-*
eyim ah üzi de yanıñ IV-76 [öp- <
ET öp- ‘öpmek’ Clauson 1972: 5a:
DLT öp- ‘öpmek’, KB öp- ay.]

ör- (-i) Örmek: *gezilden eşellerdi ö-
ellerdi boyallardi rengarenk* IV-
204 [*ör-* < ET *ör-* ‘örmek’ Clauson
1972: 195b: DLT *ör-* ‘örmek’.]

ören ğazi a. Yer adı: *yolunuz uğrarsa
ö. ğ.+dan* XII-6

örgen- (-i) Öğrenmek: *geçmiş
geleceği ö.-ecek bi kabiliyet vermiş*
VI-68; *dedigim ilk onnan ö.-digim*
usda VI-81 [*öğren-* < Oğz. *öğren-*
‘öğrenmek’ (DK 125-11)→bkz.
Ergin 1963: 242 < ET *öğren-*
‘öğrenmek; alışmak’ < **ögre-* <
**ögür* ‘sürü’ a.m., bkz. Clauson
1972: 114b. Erdal 1991: 609’a göre
**ögür+e-*.]

ört- (-i) Kapamak: *kapıyı ö.-düm o
seriniyi atdım kapının arhasına* V-
119; *ö.-ün ağzını çekirge çibin*
düşmesin yağa XII-266; *orda*
gétdigimde cami esgidi, camiyi
sökdük bi te^cmir etdik ginen
ağaşnan ö.-dük II-71 [*ört-* < ET
ört- ‘örtmek’ Clauson 1972: 202b:
DLT *ört-* ‘örtmek’.]

öt- (nsz) Kuş, böcek veya kümes
hayvanları, değişik tonda ses
çıkarmak: *horozlar ö.-ende dami*
süpüren IV-105 [*öt-* < ET *öt-*

‘ötmek, şarkı söylemek’ Clauson
1972: 39b: DLT *öt-* ‘ötmek, şarkı
söylemek’.]

öteberi a. Eşya: *men dedim toplayın
bu ö.+yi gidek, geldikleri zaman
öküznen döğün çıhardın* XI-7; *iki
üş kişiler, yorğan morğanlari*
ö.+leri alillar gidiller o zamankiler
şimdikiler kimi midi I-47 [*öteberi* <
**öt-e+ber-i*.]

ötegin zf. Geçen gün: *anasına alıp ö.
yağlık* IV-75, *ö. dayazamgilden*
gelende IV-279 [*ötegin* < **öt-e* ve
gün; Oğz. *öteki gün* ‘evvelki gün’
(DK 90-13)→bkz. Ergin 1963: 246
< ET *öt-* ‘geçmek’ Clauson 1972:
39a. DLT *öt-* ‘bir şeyi delip
geçmek; bir yeri geçmek’(I, 171-
10).]

ötekisi zm. Diğeri: *ö. de diyir
padişahan deginen gelsin bunun*
susuzluğuni kırsın VII-120 [*ötekisi*
<**öte+ki+si*.]

ötürü zf. Ötürü: *dedim ya san bu
ürünlerin bozulmasınnan ö.+dir*
III-149 [*ötürü* < ET *ötrü/ötürü* <
ötür- ‘o halde, ondan sonra, bunun
üzerine’ Clauson 1972: 64b: Uyg.
ötrü ‘-den dolayı, için’.]

öven a. Ögle: *ö. oğlani da tavlada tarmada yatırtmışam* I-66; *ö. istirehedde paşa atinan geldi* II-289 [bkz. *evle*.]

öz zm. Kendi: *ğahmışam gêtmişem oraya, bi gün ö.+ine dedim* I-95; *diyir dedi hele bi sorun ö.+lerinnen men mi sahlamışam yoħsa onnar mi gelipler mennen hebersiz giripler oraya* II-130; *diyir bu bële ö.+üni mıraldanir sürdir şeye* III-258; *atallardi ö.+lerini aşğağiya colli edellerdi* V-150 [öz < ET *öz* ‘kendi, nefis, can; bağırsak, karın’ Clauson 1972: 278a-b: Orh. *öz* ‘kendisi; ağaç özü’, Uyg. *öz* ‘öz, kendi’, DLT *öz* ‘nefis, kendi, can, karın; ağaç özü’.]

özal a. Kişi adı (Turgut Özal): *dediler şe gelip ö. gelip buraya, ö. gelip buraya hani başbakandı* VI-139

özel sf. Özel: *oni çalanlar da ö. çalanlari vardi yani herkeş yapamaz* III-74 [özel < YT *öz+el* ‘hususî, kişiye ait’.]

özellik a. Özellik: *şeyin ö.+i bozuluyor* III-130 [özellik < **öz+el+lik*.]

pabuc a. Ayakkabı: *ne arırsan, dedi vala p.+umi geybetmişem, p.+umi ariram* X-70; *geldik aradıħ aradıħ p.+uni bulduħ vërdik özüne* X-71 [pabuç < Far. *pā-poş* ‘papuç, ayakkabı’ Steingass 1892: 228a.]

paca a. Baca: *biheri nedir biheri çekmir p. çekmir* IV-50; *öbür terefe geçdiginde biz p.+dan yemek vëirdik arħadaşlara* II-498 [baca < Kıp. *baca* ‘pencere’ (Tuhf. 17a-3)→ Atalay 1945: 146a < Far. *bāca* ‘geniş pencere, küçük kapı’ Steingass 1892: 136b.]

paç et- bf. Öpmek: *ge seni bi p. é.-dem* SE [paç et- < Erm. *pag* ‘öpücük’: modern Erm. *pagnet* ‘öpmek’; dial. *paç’el/paç’anel* Dankoff 1995: 122/599; Bläsing 1995: 100/54.]

paça a. Çeşme duvarında eşyaları koymaya yarayan bölüm: *sabanan macuni, darağini, sabununi alır getirir biraħir çeşmenin p.+sına orada başlır darir darir darir* XII-101 [bkz. *paca*.]

padışah a. Hükümdar, sultan: *p.+dan ferman istediler* II-110; *bu nêce bi p.+dır* VII-114; *ötekisi de diyir p.+an deginen gelsin bunun*

susuzluğunu kırsın VII-120; gidir diyir ki hal mesele bêle p.+a meseleyi diyir, padişah diyir gidin VII-123; o bahımnan diyir ya iman insani insan eder insani belki sultan eder, p. yani VI-263; hakiketen de mesele bugün o evliyalari saydığıın zaman o günün p.+lari VI-264; meğrib p.+ının gızinan meşriğ p.+ının gızı allah san geder edip VII-138 [padişah < Far. pād-şā, pād-şāh ‘padişah, sultan, kral’ Steingass 1892: 229b.]

paket *a.* Paket: *onnan sora bi parça yoğurt, p. çay, bi iki kilo şeker, artıh tırpani me’zemesi gidecek XII-256 [paket << Fr. paquet TürS 1875b.]*

palah *a.* Nemli yerlerde yetişen, ince, yumuşak bir çeşit ot: *ba’zen p.+dan eşerdik III-204 [palak < Erm. balah ‘ot, devedikeni’ Dankoff 1995: 24/41; Bläsing 1992: 64/101.]*

palaska *a.* ask. Askerlerin bellerine bağladıkları veya göğüslerine çaprazlama taktıkları, üzerinde fişek, kasatura vb. koymak için yerleri bulunan, genellikle köseleden yapılmış kayış: *asger*

p.+si taħıp beline IV-62 [palaska << Mac. balaksa TürS 1877a.]

palto *a.* Soğuk havalarda öbür giyeceklerin üstüne giyilen kalın kumaştan giysi: *ba’zen de askerye p.+lari vardi III-188 [palto << Fr. paletot TürS 1878b.]*

panige kapıl- *dey.* Çok korkmak: *diyir êle bi p. k.-di II-314 [paniğe kapıl- << Fr. panique TürS ve ET kapıl- < kap- ‘kavramak, yakalamak’ Clauson 1972: 584b: DLT kapıl- ‘alıkoymak’, Çağ. kapıl- ‘kavramak, yakalamak’.]*

papuk *a.* Ayak: *popenli p.+an kıurban oluram IV-113 [papuk < Erm. babul ‘çocuk ayakkabısı’ < Far. pāpūş Dankoff 1995:172/E18. Dankoff’a göre iki dilde de yer alan, alıntı yeri kesin olmayan kelimelerden. Bazı durumlar ortak bir kaynaktan bağımsız olarak alıntılanmış olmasından dolayı, diğerleri paralel yansımali gelişimden kaynaklı olabilir.]*

para *a.* Para: *yaħud da p. verezekler II-292; p.+mız da yoħ XII-290; parça, bir miktar: ay ışığı bi gecedir havada bi p. bulut yoħdur II-325*

[*para* < Far. *pār*, *pāra* ‘biraz, bir parça’ Steingass 1892: 229b.]

para ét- *bf.* Değeri olmak: *yan buğdasi gelmez yan p. é.-mez VIII-76* [bkz. *para* ve *et-*.]

parali *sf.* Paralı, parası çok: *evet hoş meslekdi p. meslekdi yalnız zehmeti çohdi III-223* [*paralı* < **para+lı.*]

paranın yoh zamanı *a.* Kişinin parasının olmadığı zamanda kullandığı bir söz: *bu p. y. z.+nda şe yapıdız IV-295*

parça *a.* Biraz: *ne olir zavalli p. yatanda IV-169* [*parça* < Far. *pārça* ‘parça, bölüm’ Steingass 1892: 229b.]

parça parça *zf.* Parçalanmış bir durumda, lime lime: *béle parça parça II-186* [bkz. *parça.*]

parih *a.* Öküz arabasının başının dik durmasını sağlayan direk: *bunnar mesela bir kağni öküz arabasi al elen öküz arabasi mesela maran, serini, arih, p., sami, samter, pigi, gorzivel, bunnar hep ermenicedir XII-41* [*parih* <?]

parka *a.* Kalın palto: *p. istemedim iki baş inek IV-192* [*parka* << Fr. *parka* TürS 1889b.]

parpar *a.* Semizotu: *dağdan p. topladıh getirdik SE* [*parpar* < Far. *parpar/purpar* “su nanesi, suyarpuzuna benzeyen bir bitki” Steingass 1892: 240a.]

part *a.* Biçilmiş otuz ot bağının oluşturduğu yığın: *ottuz p. gırh p. ot getirirdik III-197; gün doğanda bi p. ot tayadadır IV-84; arabalar da oni part edellerdi p. diyellerdi işde otduz bağı olurdi bi p. V-224* [*part* < Erm. *bard* ‘yığın (ot, buğday)’ Dankoff 1995: 26/51.]

parti *a.* Siyasal topluluk, fırka: *anavatan partisi zamanında p. başkan vekilidim III-51* [*parti* << Fr. *parti* TürS 1893a.]

partoz vur- *bf.* Biçilmiş ekinden tanelerini makine yardımıyla ayırmak veya yoncayı hayvan yemi haline getirmek: *otuz bağa partoz diyellerdi p. v.-acayıh ifadesi ordan gelir makinenin adi da IV-222; bi gün de hatçenin erhan diyir gëtdik p. v.-duh X-45* [*partoz vur-* << Fr. *batteuse* TürS 1901a ve Tü. *vur-*.]

partoz *a.* Otuz bağdan oluşan ekin yığını: *p. ekini part yapallardi oni yığallardi ona p. diyellerdi* IV-221 [*partoz* < Fr. *batteuse* TürS 1901a.]

pasınlar *a.* Yer adı (Pasinler): *babam p.+da herbde kalmış* III-9

paşa *a. ask.* Osmanlıda bir unvan: *p. da diyir nece olir san nece teslim olillar* II-294 [*paşa* < *beşe* ‘erkek evlat, özellikle hükümdar veya soylu kişi oğlu, prens’ Tietze 2002: 368b.]

paşa ağalar *a.* Bir aile lakabı: *p. a., azab ağalar, kavolar* XII-140

paşev *a.* Sahur: *p.+e gahmadın mi* SE [*paşev* <?]

patatez *a.* Patates: *p.+i yemeknen doyamazsan* III-131 [*patates* < Rum. *πατάτα patáta* ‘patates’ Meyer 1893: 33.]

patıl patıl patıl *da- bf.* İri, kocaman olmak: *uşahlarımız yerdı p. p. da p.-rdi* V-190 [*patıl patıl patıl* *da-* < yansıma *patıl+da-*.]

patla- (*nsz*) Patlamak: *diyir men dedim gidecegem p.-disa men ölecegem* II-370; ‘çok ağlamaktan mahvolmak’ *vala neyse meni aldi gétđi odaya, dedi bu gece senin yanan gelmiyecek, sen o uşağa bahacağsan, ağlasın p.-sın* I-80 [*patla-* < TT *pat* ‘patlama sesi’ + *la-* eki.]

patoz *a.* Otuz bağdan oluşan ekin yığını: *misali komşılar p.+i kalmış dağda* III-44; *p.+i döşiyem harman edem* IV-220; *bi araba p. getirdim diyellerdi* IV-222 [bkz. *partoz*.]

pay *a.* Pay, hisse: *yemek yapardı aħşam misali bu komşı p.+i* III-33; *gerçek p.+i varmış* III-229 [*pay* < Oğz. *pay* ‘hisse, pay, kısmet’ (DK 77-3)→ bkz. Ergin 1963: 249.]

paydoz et- *bf.* Çalışmayı bitirmek: *gün çalanda ordan aħşam olacağ naħır gelecek p. é.-ecen* XII-57; *usdalar ne zaman p. é.-ersiniz ne zaman iş başı* XII-95; *usdanın birisi diyor keymekam bey naħır gide iş başı edek, naħır gele p. é.-eriz* XII-96 [*paydoz et-* < Rum. *paydos* TürS 1902b ve Tü. *et-*.]

pazen *a.* Dokuması kalın, sık ve yumuşak, bir tür pamuklu bez: *koroğluna p. fistanlıh alam* IV-246 [pazen << Fr. *basin* TürS 1904b.]

peki *e.* Pekâlâ: *noldi babam, işte bêle bêle, e p. babam san kim dedi sen gêt bah* VI-179 [peki < pek ve iyi; krş. ET *bek* ‘sıkı, sağlam, katı’ Clauson 1972: 323a.]

pencer *a.* Şeker pancarı: *p. ekirdik* V-40 [pancar < Erm. *bancar* ‘sebze, yeşillik’ Dankoff 1995: 26/48.]

pencere *a.* Pencere: *p. olsun şu bu* VI-12 [pencere < Far. *pancar, pancara* ‘pencere’ Steingass 1892: 256b-257a.]

per *a.* Pervane: *onun p.+leri hem elegi vardi bêle elerdi buğdayi hem de savururdi giderdi, işde onnan uğraşırdıh* II-61 [per < Far. *par, parr* ‘kanat’ Steingass 1892: 239a.]

perişan *êt-* *bf.* Acınacak duruma düşürmek: *he asgeri p. ê.-illermiş yani* II-350 [perişan < Far. *pareşân* ‘dağmık, akli karışık, üzgün’ Steingass 1892: 247a + Tü. *et-*.]

perişan ol- *bf.* Sıkıntı çekmek, güç durumda kalmak: *en çoğ p. o.-an erkizan mahallesiydi* XII-294 [perişan ol- < Far. *pareşân* ve Tü. *ol-*.]

perişanlıh *a.* Perişanlık, kötü durumda olma: *mıhacırlihda çoğ p. çekmişler* III-277; *yani o gede p. çekmişler ki şimdi dünya ayağa galhıyor* III-297; *p. çoğ çekdim, ahızarlıh çoğ çekdim* IX-52 [perişanlık < *perişan +lık.]

perişanlıh çek- *dey.* Zorluk içinde bulunmak, çok sıkıntı yaşamak: *yani o gede p. ç.-mişler ki şimdi dünya ayağa galhıyor* III-297 [perişanlık < Far. *parișân* ve Tü. +lik ve ET *çek-* ‘çekmek’ Clauson 1972: 413b.]

personel *a.* Eleman, çalışan: *uğradım uraya toplandı tüm p.+i* XII-222 [personel << Fr. *personnel* TürS 1915a.]

perşembe *a.* Perşembe: *onun için bu çarşamba, bi çarşamba bi p. ege atladırca çoğ yaşar* X-111 [perşembe < Far. *panc-şanbih* ‘perşembe’ Steingass 1892: 257a.]

peş *a.* Arka, art: *baḥdım p.+inde bi tene rus subayi arḥasınnan gelir* II-374 ; *onun p.+ine toḥum ekirsen* III-165 [*peş* < Far. *pas* ‘arka, art; sonra’ Steingass 2005: 249a.]

peşin *sf.* Peşin: *üç yüz tenenin parasını men şimdi onnara söliyecegem p. vèrsinler san gèt kereste al* VI-122 [*peşin* << Far. *peşīn* ‘önceki, evvelki’ Steingass 1892: 268a.]

peşine dolan- *bf.* Peşinden koşmak: *on yedi sene on sekiz sene bi kızın p. d.-dım oni da man vèrmediler* XI.31 [*peşine dolan-* < bkz. *peş* ve *dolan-*.]

peşine düş- *dey.* Arkasından gitmek, izlemek: *d.-erdik öküzlerin p. éle gelirdik* III-306 [*peşine düş-* < Far. *pas* ve ET *tüş-* ‘düşmek’ Clauson 1972: 559a.]

peşine gel- *bf.* Birini almaya gitmek: *g.-illerdi p.+me anam g.-irdi p.+me ʿeli g.-irdi p.+me* I-124 [*peşine gel-* < bkz. *peş* ve *gel-*.]

peşine kaç- *bf.* Peşine düşmek: *dönellerdi k.-allardi p.+me* VI-237 [*peşine kaç-* < Far. *pas* ve ET *kaç-* ‘kaçmak’ Clauson 1972: 589b.]

peşine taḥıl- *bf.* Arkasından gitmek: *dedi buni da kervan gidir kervanın p. t.-ılın t.-ın kervanın p. o parayı da vèrirsiz minersiz şeyi geçersiz kayıḡa minersiz suyi geçersiz* II-163 [bkz. *peş* ve *taḥıl-*.]

peşine ver- *bf.* Kovalamak, arkasından gitmek, izlemek, peşine düşmek: *gelir buni sögir sen utanmirsan mi ordan gördüm sen bacımın p. v.-irdin* V-120-21 [*peşine ver-* < bkz. *peş* ve *ver-*.]

peşkir *a.* Genellikle pamuk ipliğinden dokunmuş ince havlu: *ʿebdes suyun elen p.+in vèrir* IV-156 [*peşkir* < Far. *peş-gīr* ‘öne tutulan şey’ < Far. *peş* ‘ön’ Steingass 1892: 265a + *gīr* ‘tutulan, tutan’ Steingass 1892: 1108b.]

peşreng başi *a.* Halay çekenlerin başındaki kişi: *p. b. kimi guvang başında* IV-69 [*peşreng* < Far. *paş-rav* ‘lider, önder, şef’ Steingass 2005: 267a.]

peyğember *a. din b.* Peygamber, elçi: *p. o hêç kimseden ders almadan cenabı ḥakkın varlığına éle inandi* VI-192; *e biz peki buna p.+im dediginde niye inanmirih* VI-331

[*peygamber* < Far. *paigam-bar*
'peygamber, elçi' Steingass 1892:
268b.]

peynir at- *bf.* Peynir yapmak: *onnari*
inegleri gönderirdim gelirdim p.+i
a.-ardım giderdim dağa V-206
[*peynir at-* < Far. *panīr* 'peynir'
Steingass 1892: 258b ve Tü. *at-*.]

pırtla- (*nsz*) Yemek ağızdan dışarı
çıkma: *ğaldıh artıh, zöhre yemek*
yir burdan p.-r kapiya burdan p.-r
kapiya X-47 [pırtla- < Yansıma pırt
+la-].

piçer *a.* Biçerdöver: *şimdi allaha*
şükür p. gelir yirmi dört se^e etde beş
altı yüz dönüm yeri vurir içinnen
*çihir gidir III-181 [biçer < *biç-er;*
krş. ET bıç- 'kesmek' Clauson
1972: 292b.]

pigi *a.* Ağaç vida: *bunnar mesela bir*
kağni öküz arabasi al elen öküz
arabasi mesela maran, serini, arih,
parih, sami, samter, p., gorzivel,
bunnar hep ermenicedir XII-41
[*pigi* < Erm. *p'ut* 'pulluk çivisi'
Dankoff 1995: 151/762.]

pij *a.* Piç: *hani o üş tene p. düşdi*
peşine köpek kimi kişkir VI-295

[*piç* < Far. *baça, baçça* 'çocuk,
erkek çocuk, bebek' Steingass
1892: 157a.]

pilav *a.* Pirinçten, bulgurdan veya
kuskustan yapılan bir yemek: *başta*
çorti gelin dönek p.+a IV-255
[*pilav* < Far. *palāv, pilav* 'pilav'
Steingass 1892: 254b.]

pilavlıh *sf.* Pilavlık: *sora da elenirdi*
artlanırdi onnan sora çekilirdi
p.+ini ayri çıhardırdıh [pilavlık <
**pilav+lık.]*

pinakonluh *a.* Kış için ayrılan un:
dolduram ambara p.+i IV-244
[*pinakonluk* < Erm. *bun* 'kök;
gerçek' + *agun* 'kış için hazırlanan
yiyecek' Dankoff 1995: 31/75.]

pire *a.* Pire: *artıh p. sıçrardi, sirke*
sıçrardi, bit sıçrardi IX-19 [pire <
ET bürge 'pire' Clauson 1972:
362b: DLT bürge 'pire'.]

pirinç *a.* Pirinç: *mesela karavana*
olurdi bize iki kaşu p. vèrillerdi II-
458 [pirinç < Far. birinc 'pirinç'
Steingass 1892: 179b.]

pirolar a. Bir aile lakabı: *altınkuşahlar, ağzi karalar, p.* XII-144

pis a. Çirkin, kötü: *diyir senin bana verecegin şeler 'eynen o kirli p. göhidir ne var sende* VI-291 [*pis* < Kökü belli değildir. Krş. Far. *pīs* 'alaca, lekeli, cüzamlı' Nişanyan 2012: 493b. Bkz. *pes* 'cüzam' Steingass 1892: 265b.]

pis yol a. *mec.* Kötü yol: *p. y.+lardadi onun için boşadi* VII-31 [*pis yol* < bkz. *pis* ve *yol*.]

pisle- (-i) Büyük veya küçük abdestini etmek, kirletmek: *istedigi zaman gopa p.-r ya öküz olup gopa mi sıçacaḥsan* IV-40 [*pisle-* < **pis+le-*.]

pislik a. Dışkı: *annem annatırdı diyerdi ben gözümnen gördüm atın p.+inin içersinnen arpayi çıhartdılar yediler* III-279 [*pislik* < **pis+lik*.]

pişat a. İğde, yabancı iğde: *p. ağacınnan bi degenek yapmışdım* SE [*pişat* < Erm. *p'şat* 'iğde' Dankoff 1995: 149/748.]

pişik a. Kedi: *evde p.+miş orya geliyor insan oluyor* III-246; *bu evin kedisini ḥırsladıḥ p.+i ḥırsladıḥ kesdig yemeg için* III-286 [*pişik* < Erm. *p'isik* ~ Far. *pūşak* 'kedi' Dankoff 1995: 192/E196. Bkz. *poşak* 'kedi' Steingass 2005: 260b.]

pişir- (-i) Yemek pişirmek: *tekrar ginen bizim keşgegimiz var noḥutnan pilav kimi p.-iririk* V-82 [bkz. *bişir-*.]

poladoğli a. Kişi adı: *p. söyler beyit* IV-21

popenli a. Potinli: *p. papugan ḫurban oluram* IV-114 [*potinli* << Fr. *bottine* TürS 1942b ve Tü. +*li*.]

porak a. Soda, boraks: *p.+nan başımızı yıḫardıḥ gine çamaşır yıḫardıḥ p.+nan p. vardi* V-174 [*borak* << Fr. *borax* TürS 378a.]

post a. Biçilmiş otların tırmıkla toplanmış hali: *terk eder p.+i lasi evine gider* XII-238 [*post* < Far. *post* 'deri; kabuk' Steingass 1892: 259b.]

pörk *a.* Erkeklerin giydiği bir çeşit başlık, takke, külah: *p.+ün anan koyunda kala* IV-268 [*pörk* < ET *börk* ‘başlık, şapka’ Clauson 1972: 362a.]

pörkün anan koyunda kala *dey.* Ölesin anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *p. a. k. k.* IV-268

profosor *a.* Üniversiteki en üst ünvanı taşıyan öğretim üyesi: *p. bennen sordi ben bele dedim, hocam dedim biz ahladi tanimaya gücümüz yetmez* XII-311 [*profesör* << Fr. *professeur* TürS 1946a.]

puk *a.* Kof, çürük, içi boş: *cevizler hep p. çıldı* SE [*puk* < Erm. *p‘uk‘* ‘kabarmış (ekmek), cansız, yumuşak veya sarkmış (et) ’ Dankoff 1995: 153/766.]

pun *a.* Kümes: *geçen tavuğlara p. yaptım* SE [*pun* < Erm. *boyn* ‘yuva, kuluçka’ Dankoff 1995: 29/64; Bläsing 1992: 67/112.]

pungal *a.* Tavukların yumurtladıkları yer: *p.+dan yumurtalari al ge* SE [*pungal* < Erm. *bunkal* Dankoff 1995: 29/65; Bläsing 1992: 68/113.]

purhus *a.* Köy adı: *bunnar hep toplansa ermenilerin bi büyük köyi p. gede ancağ olur* II-144

pusula *a.* Küçük bir kâğıda yazılmış kısa mektup, tezkere: *esgere gidecek gelip p.* IV-109 [*pusula* << İta. *bussola* TürS 1953b.]

put *a.* Put: *babasi p. yaparmış heralde ele duymışam* VI-193 [*put* < Far. *but* ‘put; tasavvufta Allah’ Steingass 1892: 154b.]

puta *a.* Çalı: *eger tarlada bi p. olsadi p. yani çalidan çali olsadi öteberisini birağirdi onun dibine, olmasadi birez ekin biçer yığardi onun kölgesine birağirdiğ* II-63 [*puta* < Far. *pušta* ‘küçük tepe, çalı çırpı yığını; çimenlik’ Steingass 2005: 252b.]

puthane *a.* Putların bulunduğu yer: *gidir baltayi alir putlari o p.+de kırir* VI-197 [*puthane* < Far. *but-hāna* ‘puthâne’ Steingass 1892: 155a.]

püskül *a.* Bir ucundan bazı şeylere süs olarak takılan, diğer ucu serbest saçak biçimindeki iplik demeti: *onun başına bi de p. yapallardi*

uzun IV-205 [*püskül* < TT *püskül*. Kökeni belli olmayan sözcük ilk olarak 16. yy'de yazılmış Câmi-ül Fürs'de geçer. Bkz. Şahin 2006 II: 132a. Misalli Büyük Türkçe Sözlük 1008b'de sözcüğün İt. *opuscolo*'dan geldiği belirtilir.]

rabia *a.* Kişi adı: *r. gâdın saraḥ şu cıḡarayı* XII-75

rafata *a.* Yufka ekmeğini tandıra yapıştırmak için kullanılan, içi ot ya da paçavra dolu, yastık biçiminde araç: *aşdıḡımız yufkaları r.+nın üzerine koyar tendire yapışdırırdıḡ* SE [*rafata* < Erm. *rap* 'at'ay 'rafata' Dankoff 1995: 131/647 < Far. *rafāda* 'rafata' Steingass 1892: 582b.]

raḡatlıḡ *a.* Rahatlık: *işde bêle ḡurban olam huzur vardi, r.+lıḡ vardi* IX-16 [*rahatlık* < Ar. *rāḡat* 'rahat, sakin; dinlenme' Steingass 1892: 561a ve Tü. +lık]

rámazan *a.* Ramazan ayı: *bugün r.+dır âlimler oḡillar allah ḡabul etsin ḡur^çani, kur^çan ölüler için degildir* VI-276 [*ramazan* < Ar. *ramazān* 'ramazan, hicrî dokuzuncu ay' Steingass 1892: 587a.]

rampaya vur- *bf.* Yokuş tırmanmaya başlamak: *çar naçar v.-duḡ r.* XII-173 [*rampaya vur-* << İt. *rampa* TürS 1963b ve Tü. *vur-*.]

ramuḡ *a.* Römork, bir taşıt tarafından çekilen motorsuz taşıt: *yoḡ r. ola mümkün degil* III-186 [*römork* << Fr. *remorque* TürS 1984b.]

rast gel- *bf.* Karşılaşmak: *he ava çıḡmişlar nerde r. g.-iller vurillar* II-134 [*rast gel-* < Far. *rāst* 'doḡru; iyi; denk' Steingass 1892: 562b ve Tü. *gel-*.]

rasul çavuş *a.* Kişi adı: *ikiḡubbeden r. ç., ḡḡlardan cimoların üsüf çavuş onun arḡadaşlari* XII-418

rebbime amanat vermişik *bs.* Bir iyi dilek sözü: *r. a. v.* X-65

receb dayıḡil *a.* Recep dayılar: *r. d.+di* V-237

refai *a.* Kişi adı: *r. götürdi bıḡaş sene, o üç yüz tene meselesi degişmiş* VI-163

reḡed *a.* Rahat: *şe ḡonişiram dediler bu cesur bi adamdır dur buni r. bi*

şeye yazah gëtsin VI-30 [*rahat* < Ar. *rāhat* ‘rahat, sakin; dinlenme’ Steingass 1892: 561a.]

rehed êt- *bf.* Rahat etmek, huzur bulmak: *gıtdigi yerde r. ê.-emez* XII-204 [*rahat et-* < Ar. *rāhat* ve Tü. *et-*.]

rehedini boz- *dey.* Rahatsız etmek, huzursuz etmek: *el gızının r. de b.-dun* IV-45-149 [*rahatını boz-* < Ar. *rāhat* ve Tü. *boz-*.]

rehedleş- (*nsz*) Rahatlamak: *r.-ir ya oğ felan diyir* VI-289 [*rahatlaş-* < **rahat+laş-*.]

rehedsiz ol- *bf.* Rahatsız olmak: *yani islamiyetin dışında olan bi şeler yapir en başda kendisi r. o.-ir* VI-366 [*rahatsız ol-* < Ar. *rāhat*, Tü. *+sız* ve *ol-*.]

rehetsiz êt- *bf.* Rahatını bozmak, rahatını, keyfini kaçırmak: *diyir ki benim sahabımı r. e.-meyin* III-252 [*rahatsız et-* < Ar. *rāhat*, Tü. *+sız* ve *et-*.]

rehmet a. Rahmet: *allah r. etsin senin babana* III-59 [*rahmet* < Ar. *rahmat* ‘rahmet, merhamet;

yağmur; bağışlama’ Steingass 1892: 571a.]

rehmetlik sf. Merhum, merhume: *r. cerrehi tanır midın* III-116; *gelir hasan hüsen gırh gün yatmış kendisi anlatdı r.* III-272 [*rahmetlik* < **rahmet+lik*.]

remzo a. Kişi adı (Remziye): *silo dedi sen r.+yi vurdun mi, erkek olup r.+yi vurdun mi* I-76

rengarenk sf. Çeşitli renkleri olan, renk renk: *gezilden eşellerdi örellerdi boyallardi r.* IV-205 [*rengarenk* < Far. *rang* ve pekiştirme elifi -ā- ile *reng-ā-reng*.]

renge beyaz a. Beyaz renk: *giydi kefini r. b.+i* XII-14 [bkz. *renk* ve *beyaz*.]

renge kaç- *bf.* Korku, heyecan vb. sebeplerle benzi sararmak: *dedi gız hesbe san nolup niye r.+n g.-ip* V-101; *eve anam dedi ki niye o r.+n g.-ip gızım senin r.+n* V-103 [bkz. *renk* ve *kaç-*.]

renk *a.* Renk: *motğemeri giyer r.+i yeşilden* IV-65 [*renk* < Far. *rang* ‘renk, boya’ Steingass 1892: 588b.]

resimli *sf.* Resimli: *diyirem bu bêle kalsın bu sefer başka bi tene bêle çeşit çeşit r. bastonnar olsun* VI-132 [*resimli* < Ar. *rasm* ‘çizmek; çizme, yazma’ Steingass 1892: 576a ve Tü. +*li.*]

resmi *a.* Resmî, devlete ait: *bi r. dabanca vardi* II-414 [*resmi* < Ar. *rasm* ve nispet eki *-î.*]

reşber *a.* Rençber, çiftçi: *r.+i durmaz çalışır müdam* VIII-72 [*rençber* < Far. *ranc-bar* ‘sanatçı, tamirci’ Steingass 1892: 588a.]

reşberlik *a.* Çiftçilik, rençberlik: *asgerden geldikden sora r.+e öküz r.+e devam êtdik* III-213; *onnan sora da bahdıh r.+nen olmaz ben kendi şahsım bahdım ki tarla sürmeknen olmaz* VIII-42 [bkz. *ireşberlik.*]

revaçda *sf.* Gözde, tutulan, rağbet edilen: *hem daha iyi olurdi hem r. herkès faydalanırdi* VI-120 [*revaçta* < Ar. *rawāc* ‘geçerli olma’ Steingass 1892: 590a ve Tü. +*da.*]

rızai ilahi *a.* Allah rızası: *meşekettir ama burada r. i. olursa onnarın bugünkü bu maçami* VI-387

rızık *a.* Yiyecek, içecek: *siz ölene geder sizin r.+unzi esgik etmiyecem* VII-201 [*rızık* < Ar. *rizk* ‘zenginlik, varlık, servet edinmek’ Steingass 1892: 574a.]

rica et- *bf.* İstekte bulunmak, dilemek: *yavuz selime r. e.-iyollar yeni bir kale inşa edilmesini* XII-331 [*rica et-* < Ar. *racā* ‘ümit etme; korkma; ümit, korku’ Steingass 1892: 569b ve Tü. *et-.*]

riya *a.* İkiyüzlülük: *allah korusun r. karışir içine* VI-301 [*riyâ* < Ar. *riyâ* ‘rol yapma; ikiyüzlülük’ Steingass 1892: 600b.]

ruhsat *a.* İzin: *bunnarın ketli helaldır diye r. vemiş* II-109 [*ruhsat* < Ar. *ruḥṣat* ‘izin verme; fırsat, imkân’ Steingass 1892: 572b.]

ruhsat ver- *bf.* Onay vermek: *diyir dedi ki bêle olmişlar dört kitaba göre bunnarın ketli helaldır diye r. v.-miş* II-108 [bkz. *ruhsat* ve *ver-.*]

- rus battanyesi** *a.* Rus battaniyesi: *sırtında r. b. elinde misin XII-391* [rüya < Ar. *ru'yā, rūyā* 'rüya' Steingass 1892: 598a.]
- rus lagari** *a.* Bir tabanca çeşidi: *diyir men resmiyeti aşdım birağdım ama bu r. l. kaldı yanımda II-415*
- ruşvat** *a.* Rüşvet: *gêtdi rus başçavuşuna menem dedi ne geder r. vêrdi II-485* [rüşvet < Ar. *raşwat, rişwat, ruşwat* 'rüşvet, yolsuzluk' Steingass 1892: 578a.]
- ruyî dehir** *a.* Yeryüzü: *batı kapı üzerindeki kitabesinde dualar birle yad eylegil ol şah hakanı ki r. d.+de odur süleyman sani XII-344* [ruy-ı dehir < Far. *rūy* 'yüz, hava' Steingass 1892: 597b ve *dahr* 'zaman; dünya' Steingass 1892: 548b.]
- rütbe** *a.* Rütbe, paye: *bölük de teslim olir bu alacağ ya r. verecekler II-292* [rütbe < Ar. *rutbat* 'rütbe, derece' Steingass 1892: 569a.]
- rüya** *a.* Düş: *r.+sında görir VII-133; zaman gelir padişah bi r. görir VII-144; diyir kim man dese ki allah senin r.+n hêr etsin diyerse men r.+mi ona diyecegem VII-146*
- rüya te^cbircisi** *a.* Rüya tabircisi, rüya yorumlayan: *buni da r. t. te^cbir vèrirmiş VII-144* [rüya tabir+ci+si < Ar. *ru'yā, rūyā* 'rüya' Steingass 1892: 598a + *ta^cbîr* 'açıklama' Steingass 1892: 307b.]
- rüzgar** *a.* Rüzgâr: *r. gelirdi kıble r.+i III-178* [rüzgar < Far. *rozgār* 'zaman, gün, rüzgar, hava' Steingass 1892: 593b.]
- sa^cadet** *a.* Kişi adı: *diyir ki s. teyze gızın vèr man I-6*
- sabah** *a.* Sabah vakti: *neyse s.+i bekledik, sabanan bir daha geldim VIII-13* [sabah < Ar. *şabāḥ* 'sabah' Steingass 1892: 780a.]
- sabahleyin** *zf.* Sabah vakti: *dağda kalırdım men, o gelirdi eve gece evde kalırdı, s. bizim ekmeğimizi alırdı gelirdi VII-41* [sabahleyin < *sabah+leyin.]
- sabanan** *zf.* Sabahleyin: *biz s. birez erken gağardıḥ VII-55* [sabanan < *sabah+nan.]

sabbahnan *zf.* Sabahleyin: *neyse sabbahi bekledik, s. bir daha geldim VIII-13 [sabanana < *sabah+ nan.]*

sabbah *a.* Sabah vakti: *çiharir gahir s. olir gahir gelir diyir hal mesele bêleken bêle III-253; s. namazında koyun tutanım IV-95 [bkz. sabah.]*

sabret- *bf.* Dayanmak: *nazife ebe s.-emedi buna XII-119 [sabret- < Ar. şabr 'sabırlı olma; sabır' Steingass 1892: 781a ve Tü. et-.]*

sabri *a.* Kişi adı: *s. geyboldi X-3*

sabun *a.* Sabun: *sabanana macuni, darağını, s.+uni alır getirir birağir çeşmenin paçasına orada başlır darir darir darir XII-101 [sabun < Ar. şābūn 'sabun' Steingass 1892: 777b.]*

sabur *a.* Sabır: *s.+inan böyür yetişir diyirdin IV-163 [sabır < Ar. şabr 'sabırlı olma; sabır' Steingass 1892: 781a.]*

saç *a.* Baş derisini kaplayan kıllar: *o gezil s.+laran kurban oluram IV-85; geldi el atdi s.+larıma, s.+larıma el atanda benim*

gözlerim kor oldi düşdüm yere X-31 [saç < ET saç 'saç' Clauson 1972: 794a: Uyg. saç 'saç', DLT saç ay.]

sade *zf.* Yalnızca, yalnız, ancak, sadece: *s. benim için olmaz s. hepimiz barabar ne yapabüldikse VI-156 [sade < Far. sâda 'sade, düz, yalın' Steingass 1892: 639b.]*

saf *şf.* Kurnazlığa akli ermeyen, kolaylıkla aldatılabilen, safdil: *man s.+dır diyellerdi kandırıldardi gülellerdı üsdüme mesele diyellerdi V-87 [saf < Ar. şāf 'saf, temiz' Steingass 1892: 779b.]*

sağ- *(-i)* Sağmak: *inekleri s.-ardım götürür katardım dağa pancar da ekerdik patades ekerdik V-205; bi tenesini getiriyor birağıyor torbama ben gidiyorum dağa, koyun da s.-amiyorum, geçi s.-iyorum XII-291, 292 [sağ- < ET sağ- '(hayvan) sağmak' Clauson 1972: 804b: Uyg. sağ- 'sağmak', DLT sağ- ay., Çağ. sağ- ay., Kıp. sağ- ay.]*

sağ *a.* Sağ taraf: *çevirdik lasti sola bi daha s.+a XII-268 [sağ < Oğz. sağ*

- ‘sağ’ (DK 5-13, 15-13...)→bkz. Ergin 1963: 254.]
- sağ olsun** *bs.* Birine teşekkür amaçlı söylenen bir söz: *valla neysene s. o.-sunlar oni hetirleminem biri döğdi vèrdi elimize IX-61*
- sağ selamat** *zf.* Sağ salim: *s. s. gide gele asgere IV-111 [sağ selamet < ET sağ ‘sağlam, sağlık’ Clauson 1972: 803a-b ve Ar. salāmat ‘emin olma, güvende olma’ Steingass 1892: 692b.]*
- sağal-** (*nsz*) İyileşmek: *ğari ölmedi ğahdi, s.-di ğahdi VII-28; bu göz bële s.-di, düzeldi, ne çekmişik, ne çekmişik I-89 [sağal- < Kıp. sağal- ‘iyileşmek’ (KFT 190b/31)→bkz. Ağar 1989: 1054.]*
- sağduş** *a.* Sağdıç: *damnan s.+larnan barabar alma atardi gelinin başına III-95 [sağdıç < ET sağdıç < sâğ ‘düğünde damadın arkadaşı’ Clauson 1972: 806b: DLT sağdıç ‘sağdıç, dost’.]*
- sağlam** *sf.* Dayanıklı: *s. olirdi III-207 [sağlam < *sağ+la-m; krş. ET sağ ‘sağlam’ Clauson 1972: 803a.]*
- sağlıh** *a.* Sağlık, dirilik: *eskiden insanın s.+i III-138 [sağlık < Oğz. sağlık ‘sağlık’ (DK 35-1, 98-8...)→bkz. Ergin 1963: 255.]*
- sahab çıh-** *bf.* Sahip çıkmak: *adam zamanında s. ç.-mamış değil mi yani VI-361; ğeynim de man s. ç.-di allah için, kocam da IX-5 [sahip çık- < Ar. şāhib ve Tü. çık-.]*
- sahab ol-** *bf.* Sahip çıkmak, destek olmak: *menim yapığım bastonlari yapamayınca man s. o.-millar VI-152 [sahip ol- < Ar. şāhib ve Tü. ol-.]*
- sahab** *a.* Sahip, efendi’ *diyir ki benim s.+ımı reħetsiz etmeyin III-252; bu benim s.+ımdır III-252 [sahip < Ar. şāhib ‘arkadaş, yoldaş’ Dozy 1881: 819a.]*
- sahabsız** *sf.* Sahipsiz: *s. kuzilar bi oldi düzde IV-185 [sahipsiz < *sahip+siz.]*
- sahıb** *a.* Sahip: *diyir dedi bu oturdi kaşuħ s.+i II-266 [bkz. sahab.]*
- sahla-** (*-i*) Saklamak, gizlemek: *iki tene ğarmuçli ermeni geldi diyir babama dedi ömer bizi s.-ginan bizi*

vurillar II-117; *béle top şéderdik, biraşırdıh kıoynumuza, s.-rdıh* VII-165; ‘barındırmak’ *bin gizli eserler s.+sın ahlata* VIII-71; ‘misafir etmek’ *adam köyden gelir, yolda demiş boğilirdım dediler şıh heydergil misafir s.-llar* X-19 [sakla- < Oğz. şakla- ‘saklamak, besleyip bakmak, gizletmek, gizli tutmak’ (DK 29-6...)→bkz. Ergin 1963: 256 < ET sakla- < sak ‘gözetmek, korumak, dikkat etmek’ Clauson 1972: 810a: KB sakla- ‘hesaplamak, dikkat etmek; tanzim etmek; tedbir almak, korumak’, Çağ. sahlata- ‘gözetmek’, Kıp. sakla- ‘korumak, saklamak’.]

saflan- (*nsz*) Saklanmak: *nahıra da götürdüğüm zaman o hayvan men s.-miyadım nahırci götüremezdi* VI-236 [saklan- < ET saklan- < sakla- ‘birini korumak, korunmak, saklanmak’ Clauson 1972: 810a: DLT saklan- ‘saklanmak, çekinmek’.]

sakın- (*-den*) Sakınmak, çekinmek: *malazgirt beyinden s.-ın* XII-2 [sakın- < Osm. sakın- ‘sakınmak, korumak’: ET sakın- ‘düşünmek’ bkz. a.m., Clauson 1972: 812b-813a: Orh. sakın- ‘düşünmek,

kaygılanmak’, Uyg. sakın- ay., DLT sakın- ‘sakınmak; düşünmek; umursamak’.]

sakkal a. Sakal: *bele s.+i olur* II-464; *kürtlerde de yüz yaşında ol, s.+ın dizleren yensin hansı ağanın yanına gidersen heç yoğ demez* XI-34 [sakal < ET sakāl < *saka- ‘sakal’ Clauson 1972: 808b: Uyg. sakal ‘sakal’, DLT sakal ay.]

sakız tut- *bf.* Sakız yapmak: *anasına s. t.-up gelenim* IV-88; *s. t.-mişam* IV-232 [sakız tut- < *sakız ve tut-; krş. ET sağız/sakız ‘sakız’ Clauson 1972: 817b ve ET tut- ‘tutmak, yakalamak’ Clauson 1972: 451a.]

sal a. Sal: *s.+la geçmişler dicleden nehri fıratdan* XII-386 [sal < ET sāl ‘sal’ Clauson 1972: 824a: DLT sāl ‘tar –şişirilmiş tulumların, kamışların veya dalların yan yana getirilmesiyle yapılan sal-anlamında kılıf’, Çağ. sal ‘ırmak geçmekte kullanılan araç’.]

salatalıh a. Salatalık: *işde birez oturdum, bi beş dekke oturdum, arvat s. soydi aldi geldi garşıma* I-103 [salatalık << İt. salata TürS 2017a ve Tü. +lık.]

salih emmi *a.* Kişi adı: *iki kere gètdiler geldiler s. e.+nen barabar*
I-11

salla- (-i) Salmak, aşağı doğru bırakmak: *oğluma diyem günde her aḥşam da çamaşırı yihardıḥ tendire s.-rdiḥ* V-175; *adami soyundurillar moyundurillar ayahlarını tendire mendire s.-llar* X-18; ‘çocuğu uyutmaya çalışmak’ *tayanın dibinde, çocuğuni s.-r* X-106 [*salla-* < ET *salla-* ‘birini sala koymak’ Clauson 1972: 825a: Uyg. *salla-* ‘birini sala koymak’, Osm. *salla-* ‘sallamak’.]

saltanat *a.* Sultanlık: *hani s.+lari bozulacaḥ yani demeg istedigim doğruluḥ* VI-332 [*saltanat* < Ar. *salṭanat* ‘hükümdarlık etme; güç, otorite’ Steingass 1892: 693b.]

saman *a.* Ekinlerin harmanda dövülüp taneleri ayrıldıktan sonra kalan, hayvanlara yedirilen ufalanmış sapları: *ağaç yabalarınan savurullardi s. bi yana buğda bi yana onnari da èle* V-245; *yele vèrdikden sora s.+nan buğda ayrilir oni sarada vurullardi* IV-226 [*saman* < ET *saman* ‘saman’

Clauson 1972: 829b: Uyg. *saman* ‘saman’.]

sami *a.* Öküzleri boyunduruğa bağlamaya yarayan ağaç veya demir çubuk: *bunnar mesela bir kağni öküz arabasi al elen öküz arabasi mesela maran, serini, ariḥ, pariḥ, s. samter, pigi, gorzivel, bunnar hep ermenicedir* XII-41 [*sami* < Erm. *sami* ‘boyunduruk’ Dankoff 1995: 133/653.]

samimi *sf.* İçten (duygu vb.): *iḥlas s. bi iḥlas s. bi heves kesinlikle şede kıalmaz* VI-74 [*samimi* < Ar. *şamīmī* ‘samimi, içten’ Steingass 1892: 793a.]

samsa *a.* Baklava dilimi: *datlıdan iki s. vèr yek* SE [*samsa* < ?]

samter *a.* Keçi kılından yapılan ve samiye bağlayan ip: *öküz arabasi mesela maran, serini, ariḥ, pariḥ, s. samter, pigi, gorzivel, bunnar hep ermenicedir* XII-41 [*samter* < Erm. *sami* ‘boyunduruk’ Dankoff 1995: 133/653 + *t’el* ‘iplik’ Dankoff 1995: 47/164; Bläsing 1995: 105/60.]

san *zm.* Sana anlamında kullanılan bir söz: *s. gelen tifağa balam alıram* IV-67 [*sana* < **sen+e.*]

sancı *a.* Sancı: *hem s. mancısı durarmış* X-85 [*sancı* < Kıp. *sançı* ‘sancı’ (Tuhf. 16b-6)→bkz. Atalay 1945: 232b < ET *sançığ* ‘sancı’ Clauson 1972: 835b: Uyg. *sançığ* ‘sancı’.]

sancıla- (*nsz*) Sancılamak: *kapının ögünde ele gözel gurug olan uşahlari, s.-yan çocuhlari uşahlari getiresiz o daşın üsdüine biraşasız* X-81 [*sancıla-* < **sancı+la.*]

sanc- (*-i*) Saplamak, batırmak: *bi kadın doğum yaptıği zaman orya onun gösgüne igne s.-allardi demür biraşillardi deniz karısı gelip eve girmesin* III-226; ‘ısırmak, sokmak’ *ayağımı ilan s.-di* SE [*sanç-* < Oğz. *sanç-* (sanç-) ‘sançmak, saplamak’ (DK 132-2...)→bkz. Ergin 1963: 258 < ET *sanç-* < **sānç-* ‘mızraklamak’ Clauson 1972: 835b: Orh. *sanç-* ‘mızraklamak’, Uyg. *sanç-* ay., DLT *sanç-* ‘sançmak, dürtmek, sokmak; yenmek’ ‘mızrakla delmek’.]

sandıh *a.* Sandık, tahtadan yapılmış, kapaklı ev eşyası: *misali s.+ın üstünde oturullardi bahşış alıllardi* III-89; *gidin diyir filankesin gelininin s.+ında gelinligi biraşıp bisimlah demeyip* III-248; *s.+ımı amcam gızinan geynim kızi getirdiler ellerinde* IX-2 [*sandık* < Ar. *şandūk, şundūk* ‘sandık, kutu’ Steingass 1892: 793b.]

saniye *a.* Kişi adı: *dedi gız neclo noldi, dedim s. ana benim saçlarımı yondi, benim gözlerim kor oldi* X-34

sankile *e.* Sanki: *dördi s. adam var onnari beşe sürir* VI-233 [*sanki* < **sanki+le*; krş. Far. *sān* ‘gibi, benzer’ Steingass 1892: 644a ve *ki.*]

sanrafiş, santrafiş *a.* Pompa: *evimizde şe me yoğdi o zaman s. bişe o zaman kuyi kapının ögünde* V-15; *vardi yapmirdiğ etmirdik onnan sora s. aldıh çıhdıh* V-16 [*santrifüj* << Fr. *centrifuge* TürS 2030a.]

santim *a.* Bir uzunluk ölçüsü birimi: *bülminem kaç metredi kaç s.+di*

bülminem IX-78 [*santim* << Fr. *centime* TürS 2029b.]

sar- (-i) Bir kâğıtla dürmek: *rabia gadın s.-ah şu ciğarayı* XII-75 [*sar-* < Oğz. *şar-* ‘sarmak’ (DK 179-12...)→bkz. Ergin 1963: 259 < ET *saru-* ‘sarmak’ Clauson 1972: 844b: DLT *saru-* ‘sarmak’.]

sara hastasi *a.* Sara hastalığı olan: *bi oğlum var s. h. bi gızı bi oğli var, çarşıda otirir* IX-9 [*sara hastası* < Ar. *şar^cat* ‘epilepsi’ Steingass 1892: 786a ve Far. *hasta* ‘hasta, yaralanmış’ Steingass 1892: 460a.]

sarala- (-i) İyice sarmak, sarıp sarmalamak, dolamak: *bi adam béle bi şal diyerdik béle bi bez taħardi boynına bi ucuni қoluna s.-rdi* II-41; *cecimleri s.-dilar öküz arabasına üsdüne ördiler öküzleri қоşdilar* V-274; *düşende éle nécebéle s.-disa habradan bi һorum çıħdi* X-32 [*sarala-* < **sar-ala-*; krş. ET *sarla-* < *saru-* < **sar* ‘bir şeyi bir şeyin etrafına sarmak’ Clauson 1972: 852a: DLT *sarla-* ‘bir şeyi bir şeyin etrafına sarmak’.]

sarat *a.* Büyük delikli kalbur: *bi de oni s.+nan tekrar elerdik* III-179;

yele vèrdikden sora samannan buğda ayrilir oni s.+a vurallardi IV-227; *s.+ın altına buğda tøkilir üstde közer қalırdı* IV-227 [*sarat* < Erm. *sarat* ‘geniş gözlü elek’ Dankoff 1995: 133/659.]

sáray *a.* Saray: *dolanir gidir bi köye baħir köyün üst başında bir s. yapılıp ki* VII-5 [*saray* < Far. *sarāy* ‘saray, ev’ Steingass 1892: 669a.]

sardır- (-i) Sardırmak, dürmek, dolamak: *ğeynenam o yorğannan o yastuğı s.-ir vèrir heci hesen alir gidir ot dağına* I-44 [*sardır-* < **sardır-*.]

sarıklı *sf.* Sarıklı: *başı s. olur* II-466; *diyir başi yeşil s.+lar götürmişdi, meni oħitdilar қur^ceni oħudum, hetim étdim , cāri yèndirdim* X-68 [*sarık* < Oğz. *şaruk* ‘sarık’ (DK 91-4...)→ bkz. Ergin 1963: 260; krş. ET *saraguç* ‘kadın yaşmağı’ Clauson 1972: 849b: DLT *saraguç* ay.]

sarıkemiş *a.* Yer adı (Sarıkamış): *yani u s. malabelik yerinnen* III-10

sarıł- (*nsz*) Sarılmak, kucaklamak: *dedi çoħ hoş olir siyah beyaz*

birbirine s.-diği zâman II-249
[*sarıl-* < Oğz. *şarıl-* ‘sarılmak’ (DK
260-10)→bkz. Ergin 1963: 259 <
ET *sarul-* < *saru-* ‘sarılmak’
Clauson 1972: 851a-b: DLT *sarul-*
‘sarılmak’.]

sari a. Sarı: *bağ bu s. çiçek açar var
ya o eşşeg yoncasidir* III-205 [*sari*
< Kıp. *sarı* ‘sarı’ (Tuhf. 4a-2, 83b-
5)→bkz. Atalay 1945: 233a < ET
sariğ ‘sarı’ Clauson 1972: 848a:
Uyg. *sariğ* ‘sarı’, DLT *sariğ* ay.]

sari e. Doğru, karşı; -den yana, taraf:
mennen s. bi endişen olmasın SE;
köye s. yola çıhdılar SE [*sari* <
Çağ. *sarı, sariğa* ‘doğru, yönünde,
karşı’ Eckmann 2012: 99; **sa+rı*
‘taraf’ Kaçalın 2011: 991.]

sarsıntı a. Sarsıntı: *adam koloni
çıhmış koloni getirmiş arasına dört
tene tuğla orta yere pencere kapıyı
çekdigin zaman bile o evde bi s.
olur* XII-49 [*sarsıntı* < **sars-ıntı*;
krş. ET *sarsı-* ‘çıkışmak, sert söz
söylemek’ Clauson 1972: 854b.]

saşma a. Saşma, tandırı tutuşturmada
kullanılan küçük tezek parçaları:
*oğluma diyem ifahlarına s. diyerdik
s.+yi tökerdik işde onnari эле* V-

168 [*saşma* < **saç-ma*; krş. ET
saç- ‘saçmak’ Clauson 1972:
794b.]

sat- (-i) Satmak: *yarısını s.-am ahsata
yapam* IV-245; *işçiler gelillerdi
onnan sora kartobi s.-ardıh* V-42;
köle diye birbirlerine s.-dilar VI-
375; *s.-manam diyerdim bunnara
bağam* VI-64 [*sat-* < ET *sat-* < *sā-*
‘satmak’ Clauson 1972: 798b-799a:
Uyg. *sat-* ‘satmak’, DLT *sat-* ay.]

satıl- (nsz) Satılmak: *halbuki eşya
geceden gétmiş köylere yağnan,
paranan s.-miş* XII-189 [*satıl-* < ET
satıl- < *sat-* ‘satılmak’ Clauson
1972: 801b: DLT *satıl-* ‘satılmak’,
Çağ. *satıl-* ay.]

sator a. Satır: *eti gojda s.+nan döğdi*
SE [*sator* < Ar. *sātūr* ‘geniş kasap
bıçağı’ Steingass 1892: 641a.]

savan a. Yaygı, örtü: *şimdiki bu
s.+lara şe diyerdik cecim* V-2
[*savan* < Erm. *sawan* ‘yatak örtüsü’
Dankoff 1995: 134/663.]

savaş a. Savaş: *çoğunun kapısını
bağlamış bu s. XII-398; yani s.+da
seni atlilar vuralar* IV-270; *ama
şimdi nerde şimdi, olmişlar mal*

*mülk sahabi, s.+a giden kim, şehid olan kim, ölen kim, ne bilim XII-419 [savaş < *savaş-ı; krş. ET savaş- ‘dövüşmek, tartışmak, savaşmak’ Clauson 1972: 793a. Bkz. Oğz. savaş ‘savaş’ (DK 34-6...)→ bkz. Ergin 1963: 260.]*

savrul- (-e) Dağılmak, yayılmak: *hınan göge s.-a IV-274 [savrul- < ET savrul- < savur- ‘savrulmak, dalgalanmak’ Clauson 1972: 792a: DLT savrul- ‘savrulmak, dalgalanmak’.]*

savūh a. Soğuk: *éle s. bi fistan, bi çüt çorap, bi çüt de ayağabi getirdiler I-13; çoh s.+di II-256; yani çoh beklerdik o s.+da III-217 [soğuk < Kıp. savuḥ (CC 77, 19)→bkz. Grønbech 1942: 216 < ET soğık < soğı- ‘soğuk’ Clauson 1972: 808a-b: Uyg. soğık ‘soğuk’, DLT soğık ay.]*

savun- (-i) Kendini korumak: *egleyin s.-a yıldırım atanda XII-282 [savun- < *YT sav-un-; krş. ET savıl- < sav- ‘korunmak, kaçınmak’ Clauson 1972: 788b-789a.]*

savur- (-i) Havaya atıp dağıtmak, saçmak: *o vaḥıt patos yoḥdi,*

olmayınca onnan yapardıḥ, yabanan da s.-urduḥ II-51; közer de ḥarman olduḥdan sora s.-ullardi IV-226; s.-ullardi buğdayi çıḥarıllardi yaba vardi dırmıḥ vardi işde yabalarnan IV-244; mec. ‘atmak, bol keseden konuşmak’ kendini sofi sayıp bol s.-anlar XII-410 [savur- < ET savur- < sav- ‘savurmak, dağıtmak, saçmak’ Clauson 1972: 791a-b: DLT savur- ‘savurmak, saçmak’.]

savurma makinesi a. Buğdayı başaklarından ayırmaya yarayan alet: *oni yığardıḥ yabanan savururduḥ, soradan ilk olaraḥ şey çıḥdi, s. m. II-52 [*sav-ur-ma ve makine+si.]*

savurmaḥ a. Savurmak: *yani yabanan s. zor olurdi II-57 [savurmak < *sav-ur-mak.]*

savut- (-i) Soğutmak: *çayın s.-ma iç SE [savut- < Kıp. şavut- ‘soğutmak’ (KK 82b/9)→bkz. Toparlı 1999: 121b.]*

say- (-i) Hürmet etmek: *ne küçügi bilir böyügi s.-ir IV-144; ‘sıralamak’ men de s.-iram âlimleri, şıḥlari diyiller yoḥ VI-36; ‘sayı bulmak’*

şeyin bu meħmed sa'idin bağında alma varmış, gelmişler almaları çalmışlar demişler gelin oturağ almaları s.-aħ XI-12; 'söylemek' e atmış sene taşa aldığ, al al al al ta ġıėlardan hele köyleri s.-minam XII-381; 'yle kabul etmek' kendini sofi s.-ıp bol savuranlar XII-410 [say- < Oğz. şay- 'saymak, addetmek' (DK 277-3...)→ bkz. Ergin 1963: 261 < ET s- 'saymak' Clauson 1972: 781b: DLT s- 'saymak'.]

sayėı *a.* Sayėı: *kesinlikle s.+yi bozmazlardı III-7 [sayėı < *say-ėı.]*

sayıl- (*nsz*) yle kabul edilmek: *tensizlik de ėtsem s.-a sevap IV-136; men de olam onun gibi lal şeytan onun gibi muzır s.-ıram VI-350; 'sayısı belli olmak' eşme sebillerin s.-maz bile XII-368 [sayıl- < *say-ıl-.]*

sayılmaz *sf.* ok sayıda: *şimdi s. eserlerimiz var ėarėanın krpsdr, abdurraħman ġazidir XII-20 [sayılmaz < *say-ıl-maz.]*

se'et *a.* Saat: *ėirmi dört s. geçer bi de çorba vrir II-495 [saat < Ar. s'at 'saat' Steingass 1892: 641a.]*

se'etlik *sf.* Saatlik, belli saat içinde olan: *men de oradan iki s. yoldur, ordan düşdüm yola VIII-4; iki s. yol bağ iki se'et ġet iki se'et gel dört se'et VIII-15 [saatlik < *saat+lik.]*

sebeb *a.* Bir şeyin olmasına yol açan şey: *hama iki sefer ġeynenam man ġabar vrdi, bi sefer ġeynenama s. vurdi I-63; bunun s.+i dengemiz bozuluyor yani III-153; [sebeb < Ar. sabab 'ip, halat; sebep, gerekçe' Steingass 1892: 647a.]*

sebi *a.* Sabi, kk kız ocuk: *niye söz sayırsan sen bu s.+ye IV-153 [sabi < Ar. şabya "kız, genç kız" Steingass 1892: 781b.]*

seç- (*-i*) Seçmek, ayırmak: *o asgerlerin içersinnen ġırė tenesini s.-ir VII-87 [seç- < ET seç- 'seçmek, ayırmak' Clauson 1972: 794b-795a: Uyg. seç- 'seçmek', DLT seç- ay.]*

seçim *a.* Seçim: *ħasruėa s.+e ġidiyor III-267 [seçim < *seç-im; krş. ET seç- 'seçmek, ayırmak' Clauson 1972: 794b.]*

sefer *a.* Kez, defa: *ėirmi dört se'etde bi s. III-138 [sefer < Ar. safar*

‘sefer, seyahat, gezi’ Steingass 1892: 684b.]

seferberlik *a.* Seferberlik: *s.+den geldikten sora bunnar vardi zamannan geyboldi* III-236; *annem diyerdi s.+e gëtmişler* III-281 [seferberlik < Ar. *safar* ve Far. *bar* ‘üstünde, üzerinde, ile, önce, yakın’ Steingass 1892: 166b ve Tü. *-lik*.]

seferi *a.* Kişi adı: *yeni yeni, baḡ şimdi buni özi şede kalir yetişdi gëtđi s.+dir adi* VI-205

sefil koy- *bf.* Parasız pulsuz bırakmak: *s. k.-miram ki asgerde men seni* IV-116 [sefil koy- < Ar. *safıl* ‘alçak, sefil’ AK 1945 II: 995a ve *koy-*; krş. ET *koç-* < **ko-* ‘koymak, bırakmak’ Clauson 1972: 595b.]

seggiz *a.* Sekiz: *bi odanın içinde kalirdiḡ men s. çocuḡi o bi odanın içinde böyütdüm* V-193 [sekkiz < ET *sekkiz* ‘sekiz’ Clauson 1972: 823b: Orh. *sekkiz* ‘sekiz’, Uyg. *sekkiz* ay., DLT *sekkiz/sekkiz* ay.]

segirt- (*nsz*) Hızlı hareket etmek, koşmak: *tez s. man bi tene küreg getir* SE [segirt- < Kıp. *segirt-* ‘koşmak, atı sürmek’ (TA

35b/5)→bkz. Toparlı 2000: 136a < ET *sekkrit-* < *sekkri-* ‘atı atlatmak; atlayarak okumak’ Clauson 1972: 822b.]

seğort *a.* Köy adı: *ama köyler çoḡunluḡi da ermenimiş, mesela garmuç, s.* II-138

seḡen *a.* Derinliḡi az olan, metal yayvan kap: *doldurdum s. var o zaman s. diyoruz, doldurdum vërdim vay dediler* VIII-10 [sahan < Ar. *şahn* ‘geniş tabak’ Steingass 1892: 782b.]

seher *a.* Kişi adı: *seyyid ğızı s. suratın yıḡar* XII-81

seki *a.* Oturmak için evlerin önüne veya içine taş ve çamurdan yapılan set: *tavlalarda tavla s.+leri vardi o s.+lerde toplanırđıḡ* III-4 [seki < ET *sekkü* ‘banko, kerevet, tezgâh’ Clauson 1972: 819a: DLT *sekkü* ‘dükkan, seki’. Ayrıntılı bir açıklama için bkz. Bläsing 2010: 147-153.]

sekkë *a.* Yer adı: *s.+nin başında ekin biçenim* IV-86

sekket *a.* Sakat: *sarsıntı olunca nolacağı onnar çatlamlar meydana gelir yani s.+dir XII-50; şimdiki binalar s.+dir bizim esgi binalar ele değil XII-51 [sakat < Ar. saķat ‘hasta; düşüş; ölüm; çöp, zırva’ Steingass 1892: 687a.]*

sekkévüllük *a.* Kalınca dallardan oluşan süpürgelik: *s. yapar tavla süpürür IV-101 [sekkévüllük < Erm. +awel ‘süpürge’ < c’ahawel Dankoff 1995: 144/727.]*

sekkiz *a.* Sekiz: *bizim s. tene öküzümüz vardı III-155; biz küçükkennen işde ha bu gedekennen s. dokkuz yaşlarından itibaren VI-4 [bkz. seggiz.]*

sel *a.* Sel, yağmur sonrası oluşan taşkın su: *çoh kere uğradın yağmura s.+e XII-369 [sel < Ar. sail ‘sel’ Steingass 1892: 717a.]*

sel *a.* Üstünde ekmek pişirilen sac: *tendire ekmek vurmadan önce s.+le vurallardi SE [sel < DerS 3575 sel (III).]*

sele *a.* Kulpsuz, yayvan çamaşır sepeti: *aşşama gede kaç s. çamaşır yıhadi SE [sele < Ar. sallat, sillat*

‘elbiselerin saklandığı küçük sepet’ Steingass 1892: 693a.]

selav *a.* Sel yatağı, yağmurdan sonra taşkın akan dere: *s.+ın orda hep oyun oynardı SE [selav < Far. sēlāb < Ar. sailāb ‘su akıntısı’ Steingass 1892: 717a.]*

selam çah- *bf.* Selam vermek: *topbuş vura s. ç.-a beglere IV-113 [selam çak- < Ar. salām ve Tü. çak-.]*

selam ver- *bf. ask.* Selam vermek: *bi s. v.-di dedi efendim burda bi bölük bana teslim oluyor II-290 [selam < Ar. salām -/slm/ kökünden- ‘selamlama; barış, güvenlik’ Steingass 1892: 692a ve Tü. ver-.]*

selamla- *bf.* Selam vermek: *s.-yorum kalan sağlari XII-287 [selamla- < *selam+la-.]*

sen *zm.* Teklik ikinci kişiyi gösteren söz: *s. de bize imdad eyle IV-12; diyir ya man bu geder para göndereceksen yahutda ki s.+nle herbim var VII-78; kimse s.+nen meni görmesin VII-192 [sen < ET sen ‘ikinci teklik kişi eki’ Clauson 1972: 831b.]*

sene *a.* Yıl: *babam ğaliba dört s. orda kalmiş II-452; menden on s. on beş s. usda yanında çalışan hala şimdi de  le VI-77* [*sene* < Ar. *sanat, sana* ‘sene, yıl’ Steingass 1892: 700a.]

sene^cet *a.* Sanat: *s.+in hangisi olursa olsun hevesdir VI-3* [*sanat* < Ar. *şan^cat* ‘sanat’ Steingass 1892: 794a.]

sene^ceti *a.* Sanatçı: *bi kaş tene şe dkan vardi fakat b le s. felan yoğdi ancağ bi iki VI-54* [*sanatçı* < **sanat+ı.*]

seneye *zf.* Gelecek sene: *diyir men belki s. sizin aranızda bulunmam VI-340* [*seneye* < **sene+ye.*]

sep- (-i) Dağıtmak, oraya buraya atmak, serpmek: *işde bi parti bi arabada getirillerdi, getirillerdi s.-ellerdi onnan sora V-225; şimdi ^ceyni gübre bağlallardi s.-ellerdi ya ellerinen ^ceynen  le alıllardi ekini V-250; bi kere sepellerdi buğdayi s.-ellerdi b le bi yannan  kz gidir V-251; onnar buğdayi burdan alir s.-ellerdi burdan alıp  le s.-ellerdi o ğede ekinleri V-252* [*sep-* < ET

sep- ‘samak, dağıtmak’ Clauson 1972: 784a: Uyg. *sep-* ay.]

ser- (-i, -e) Kurutmak iin yere yaymak: *s.-erik gneşde kurur II-210; ‘dz bir yere yaymak’ altlarına s.-eyim fişkidan dşek IV-194; v rirdik ul toğıyan vardi toğurdi lop ul getirirdik s.-erdik ^ceyni uval kimi V-21* [*ser-* < ET *ser-* ‘yaymak, dizmek’ Clauson 1972: 843b.]

sergi *a.* Sergi: *birez  yi ama soradan bi s.+de biz onnari yendik VI-94* [*sergi* < **ser-gi;* krş. ET *ser-* ‘yaymak, dizmek’ Clauson 1972: 843b]

serini *a.* Kağnı dingili: *ğızım s. atardığ ğapının arđasına V-111* [*serini* < Erm. *sern/sirni* ‘kağnı dingili’ Dankoff 1995: 134/666.]

sersam *sf.* Sersem: *dnerdi o atma giderdi o dib  kzi yavaş yavaş dnerdi zevalli s. kalırdı V-227* [*sersem* < Far. *sars m* ‘sersem, aptal; ılgınlık’ Steingass 1892: 674b.]

s rt *a.* Yer adı (Siirt): *burdan s., van b le ağri b le dolana gele erzurum*

*filan işde bu aralari eşşeknen gider
gelillermiş II-150*

ses *a.* Ses, seda: *diyir ginen
dabancasının s.+i çıhdi asger
vurildi II-407 [ses < Kıp. ses ‘ses’
(İH 16)→bkz. İzbudak 1936: 41.
Nişanyan 2012: 551b’ye göre 14.
yy’den itibaren Türkçe çav(ses)
sözcüğünün yerini almıştır.]*

sesini al- *bf.* Duymak: *a.-dım kepçenin
s. vurmuş rampaya XII-230 [sesini
al- < bkz. ses ve al-.]*

sesini çıkarma- *dey.* Bir şey
üzerindeki düşüncesini
söylememek: *bu s. ç.-r III-254
[sesini çıkarma- < ses ve çıkar-.]*

sessiz *zf.* Gürültü yapmadan: *ële bi
zaman sessiz gëtdik II-95 [sessiz <
ses +siz.]*

sessizlik *a.* Ortalıkta gürültü olmama
durumu, sükût: *sora keşiş s.+i
bozdi II-96 [ses < *ses +siz + lik.]*

sev- *(-i)* Sevmek: *o da hıristiyanmış
müslimanlığı s.-irmiş mi daha işde
ële annadırdi II-475; kabaği hëç s.-
mez ayran aşında IV-79; mennen*

*hanımım birbirimizi çoğ s.-irdik,
hanımım hesteledi VII-22 [sev- <
ET sev- ‘sevmek’ Clauson 1972:
784b: Uyg. sev- ‘sevmek’, DLT
sev- ay.]*

sevab *a.* Sevap: *tensizlik de étsem
sayıla s. IV-136; he, işde s.+dır
oğuyalım güzel VI-280 [sevap < Ar.
şawāb ‘karşılığını vermek, ödül;
karşılık’ Steingass 1892: 347b.]*

sevgi *a.* Sevgi, muhabbet: *ğeynetam
çoğ meni severdi, meni s.+nen de
almışdi I-81 [sevgi < *sev-gi.]*

sevim *a.* Kişi adı: *defçi ismailo var ya
sizin s.+in babasi I-15*

sevindir- *(-i)* Mutlu etmek: *mümkün
ise bir fekkir s. XII-213 [sevindir- <
Oğz. sevindür- ‘sevindirmek’ (DK
106-10, 105-9)→bkz. Ergin 1963:
266 < ET sevintür- < sevin-
‘sevindirmek’ Clauson 1972: 791a.]*

seviye *a.* Düzey: *yapillar feket эле
menim düşündüğüm gibi o s.+de
oradaki yapılan VI-98 [seviye <
Ar. sawīyat ‘denk; denklik, eşitlik’
Steingass 1892: 710.]*

sevün- (nsz) Sevinmek: *çatmada da minen s.-ürdi ki gamın üsdüne miniller gamın üsdüne minen yaşadi* V-229 [*sevin-* < Kıp. *sevün-* ‘sevinmek’ (CC 98,14)→bkz. Grønbech 1942: 219 < ET *sevin-* ‘sevinmek’ Clauson 1972: 790b.]

seyid abas a. Kişi adı: *burda s. a. varmış* X-108; *s. a.+a fala bahdırdım* X-109.

seyret- (nsz) Seyretmek, izlemek: *bu da şeyin altınnan gılavın altınnan bunnara s.-ir* III-242 [*seyret-* < Ar. *sair -/syr/* kökünden- ‘bir yolu takip etme, yolculuk, rota; görüş’ Steingass 1892: 715b ve Tü. *et-*.]

seyyad a. Kişi adı: *ilhaminen barabar gonoların, bu şeye, s.+ın zöhregile, gètdik diyir* X-46

seyyar sf. Taşınabilir: *bi daha s. hemamlari keçeden hemamlari varmış* II-358 [*seyyar* < Ar. *saiyār* ‘gezgin’ Steingass 1892: 712.]

seyyid a. Kişi adı: *s. gızı seher suratın yıhar* XII-81

seyyid merdan a. Yer adı: *doldurun ciralari s. m.+da* XII-280

sıç- (nsz) Dışkıyı vücuttan dışarı atmak: *istedigi zaman gopa pisli ya öküz olup gopa mi s.-acaḥsan* IV-40 [*sıç-* < ET *sıç-* ‘sıçmak, dışkılamak’ Clauson 1972: 795a: DLT *sıç-* ‘sıçmak’.]

sıçra- (-e) Sıçramak, saçılmak: *ële güzel atacaḥsan ki hêç bi tene den s.-miya bi tarafa* III-166 [*sıçra-* < Oğz. *şıçra-* ‘sıçramak’ (DK 84-5, 99-13...)→bkz. Ergin 1963: 266 < ET *saçra-* < *saçar* < *saç-* ‘sıçramak’ Clauson 1972: 798a: DLT *saçra-* ‘sıçramak’.]

sığın- (-e) Sığınmak: *s.-mışam gırh gardaşa* IV-3 [*sığın-* < ET *sığın-* < *sığ-* ‘sığınmak, güvenmek’ Clauson 1972: 813b: Uyg. *sığan-* ‘sığınmak’, DLT *sığın-* ay.]

sığır a. Büyükbaş hayvan: *doğrardıḥ onnari s.+lara davarlara vèrirdik* XI-17 [*sığır* < ET *sığır* ‘sığır, inek’ Clauson 1972: 814b: DLT *sığır* ‘sığır’.]

sığır kıyruğı a. Yakacak veya yiyecek olarak kullanılan bir bitki: *tendirde, ocaḥda s. k. yaḥardıḥ* SE [bkz. *sığır* ve *kuyruk*.]

sıġlaş- (-e) Sıġmak: *hep gelen giden o gedder ama hepimiz de s.-ırdıh o odanın içine* V-194; *şimdi on tene yerdir s.-minıh* V-195 [*sıġlaş-* < **sıġ-laş-*; krş. ET *sıklış-* < *sıkal-* ‘sıkışmak, kalabalıktan dolayı bir yere sığamaz olmak’ Clauson 1972: 810b: DLT *sıklış-* ay.]

sıh- (-i) Sıkıkmak: *diyir meni béle ġız s.-di* II-389; *peyniri atardım, birde peynir olurdi oni yerine s.-ar bıraşırdım tekrar* V-210 [*sık-* < ET *sık-* ‘daraltmak, sıkıştırmak’ Clauson 1972: 804b: Uyg. *sık-* ‘sıkıkmak’, DLT *sık-* ay.]

sıhhiye çavuşı a. Askeriyede sağlık işlerinden sorumlu çavuş: *şemseddin çavuş s. ç.* XII-418 [*sıhhiye çavuşı* < Ar. *şihhiyya* < *sihhat* ‘sağlıklı olma’ Steingass 1892: 782a ve Tü. *çavuş.*]

sıhıntı, sıhıntı a. Sıkıntı: *işda bi s.+m var* III-61; *s. vèrmez insana* VI-282 [*sıkıntı* < **sık-ıntı.*]

sıhışdır- (-i) *mec.* Zorlamak: *bunnari s.-ınca yine diyir gidemezsen diyirem gidecegim* VI-27 [*sıkıştır-* < **sık-ış-tır-*; krş. ET *sıklış-* < *sık-*

‘sıkışmak’ Clauson 1972: 817a: DLT *sıklış-* ‘sıkıkmak, sıkışmak’.]

sır a. Sır: *s.+rımızdan vallah vèrmez kimseye habar* IV-160 [*sır* < Ar. *sirr* ‘sır, giz’ Steingass 1892: 667a.]

sıra a. Dizi: *bi s. gidirdi, bi s. gelirdi* VII-71; *dönirdi, bu kez öküz düşirdi o agozun içersine yani o s.+nın içersine* VII-72 [*sıra* < Kıp. *sırasıra* ‘saf saf, dizi dizi’ (İH 18)→bkz. İzbudak 1936: 41.]

sıra gel- *bf.* Sırası gelmek: *ha s. g.-di şeye* VI-78 [bkz. *sıra ve gel-*.]

sıranan zf. Yan yana, art arda: *sererdik s. yatahlari boydan boya sererdik herkeş karışık yatardı yani* V-196 [*sırayla* < **sıra+ile.*]

sıratı müstakim a. Doğru yol: *cenabi hağ bizi s. m.+den ayırmasın* VI-368 [*sıratı müstakim* < Ar. *şirātu* ‘l-mustakim ‘doğru yol’ Steingass 1892: 785a.]

sırçih a. Yaramaz, şımarık: *s. insannarnan aram éyi degildir* SE [*sırçık* < Erm. *crt* ‘apani/crt’ik

‘sersem, aptal’ Dankoff 1995: 72/306.]

sırğa *a.* Küpe: *kulağındaki s.+lari san kim alıp* SE [sırğa < Kıp. şırğa ‘küpe’ (DM 12b/b)→bkz. Toparlı 2003: 106a.]

sırt- (*nsz*) Sırtmak: *dedi bi daha burada s.-ma* XII-128 [sırt- < *sıyrit- < sıyır-; krş. Kıp. sırt- ‘dişlerini göstererek tebessüm etmek’ (İH 18)→bkz. İzbudak 1936: 41.]

sırt *a.* Sırt, arka: *minir atın s.+ına* III-269; *asgeryenin buğdasını s.+inan daşiyacağlar çuvallarnan ambarlara* III-290; *ortadaki adamın s.+i ona düşdü mi vururdi* VII-154; *vala bi kösevi atdi mu^callim beyin s.+ına* XII-109; ‘tepe’ *gız da beşe s.+dan gelir dereye doğri* II-373; *cıra da dedigim böyüg bi küpe gede bişedir, sudan da ağır o, aldım s.+ına* VIII-6 [sırt < Oğz. sırt ‘küçük vadi ve küçük bayırlar’: ET sırt ‘sırt, dağ sırtı’ a.m., bkz. Clauson 1972: 846a-b: DLT sırt ‘kalın kıl’. Nişanyan 2012: 555b’ye göre tepe veya hayvanın üst tarafı anlamı Oğuz lehçelerine özgüdür.]

sırtla- (*-i*) Sırtlamak, sırtına almak: *denize s.-rdih anamgil sökellerdi işde çul çaput neyse sırtımıza gidek denizde yihiyah gelek* XII-156 [sırtla- < *sırt+la-; krş. Oğz. sırtla- ‘vadideki bayırlara tırmanmak’: ET sırtla- < sırt a.m., bkz. Clauson 1972: 847a: DLT sırtla- ‘(ipi) atın kuyruğuna sarmak’.]

sıva *a.* Sıva: *şimdi apartmanlara bahıyorum hep dış yüzden hep s. umuduna kalmış* XII-48 [sıva < *sıva-g; krş. Kıp. sıva- ‘sıvamak’ (Tuhf. 32a-11)→bkz. Atalay 1945: 238a.]

sız- (*-den*) Yavaş yavaş akmak: *sulari s.-ar belinizden tabana* XII-175 [sız- < ET sız- ‘erimek’ Clauson 1972: 861a: DLT sız- ‘sızmak, süzülerek akmak; erimek’.]

sızla- (*nsz*) Sızlamak, ağlamak, inlemek: *üzilenler, ağliyanlar, s.-yanlar* V-92 [sızla- < *sızı+la-; krş. ET sızla- < sız ‘sızlamak’ Clauson 1972: 863a: DLT sızla- ‘sızlamak’.]

sıcağ *a.* Sıcak: *s. savuğ işde ele* II-349; *erik harman zamani deger s. aylarda temmuzda, ağustosta* V-57 [sıcak < *isig+çak; krş. ET isig <

- isig* < *isi-* ‘sıcak, ısı’ Clauson 1972: 246a: Uyg. *isig* ‘sıcak’, DLT *isig* ay.]
- sihir** *a.* Büyü: *dediler sihir varmış s. yapir bize diyir mucize* VI-325 [*sihir* < Ar. *sihr* ‘sihir; büyüleyici’ Steingass 1892: 659a.]
- sihir yap-** *bf.* Büyü yapmak: *dediler sihir varmış s. y.-ir bize diyir mucize* VI-325 [*sihir yap-* < Ar. *sihr* ve Tü. *yap-*.]
- sil-** (-i) Silmek, kurulamak: *gözümün yaşını s.-di* II-224 [*sil-* < ET *sil-* ‘silmek; ovmak, sürtmek’ Clauson 1972: 824b-825a: Uyg. *sil-* ay.]
- silah** *a.* Silah: *cepede diyir adam ermeni elindeki hükümatın s.+inan yanındaki müslüman arhadaşını vurmuş arhadan ve elindeki s.+nan geçmiş rusun terefine* II-101; *bi kısmi s.+ini alıp dağa çıhip bi kısmi da sessiz silahsız bu memleketi yonir* VI-344 [*silah* < Ar. *silāh* ‘silah; zırh’ Steingass 1892: 691b.]
- silahsız** *a.* Silahı olmayan: *bi kısmi silahını alıp dağa çıhip bi kısmi da sessiz s. bu memleketi yonir* VI-344 [*silahsız* < **silah+sız*.]
- silêman** *a.* Kişi adı (Süleyman): *s. başda buraya bekçimiş, koruhçi* I-1
- sille** *a.* Tokat: *he dememnen bêle s. geldi kafam degdi duvara* I-73 [*sille* < Far. *sīlī* ‘tokat’ Steingass 1892: 717b.]
- silo dedeler** *a.* Bir aile lakabı: *yeniceriler, s. d., şıntırlar* XII-151
- simek** *a.* Küçük yün yumağı: *o s.+leri alırdıh kolumuza sarar teşinen egirirdik* SE [*simek* <?]
- sinekler** *a.* Bir aile lakabı: *şerefoğullari, s., dılvırlar* XII-153
- sinor** *a.* Sınır: *dağda gece tarla suvarırken s.+da yerde yataardım* SE [*sinor* < Rum. *σύνορον synoron* ‘sınır’ Meyer 1893: 43.]
- siper** *a.* Güneş ve yağmurun etkisinden korunmak amacıyla şapka, kasket vb.nin önüne yapılan çıkıntı, siperlik: *kofinin s.+i yènip karşına* IV-70 [*siper* < Far. *sipar* ‘kalkan, zırh, siper’ Steingass 1892: 651a.]

sirim *a.* Deriden yapılmış ve çarık dikmekte kullanılan sicim benzeri şerit, sırım: *çariḥ dabani biz s. diyerdik o sirimler ayağımızı keserdi* XI-19 [*sirim* < **sır-um*; krş. Kıp. *sirim* “üzengi kayışı, sırım” (Kİ 52)→ bkz. Caferoğlu 1931: 90 < ET *sıdır-* < *sıd-* ‘soymak, sıyırmak’ Clauson 1972: 802b.]

sirke *a.* Sirke: *artıḥ pire sıçrardi, s. sıçrardi, bit sıçrardi* IX-19 [*sirke* < Kıp. *sirke* ‘sirke, bit yumurtası’ (Tuhf. 14a-13, 22a-10)→ bkz. Atalay 1945: 239b < ET *sirke* ‘sirke, bit yumurtası’ Clauson 1972: 850b: DLT *sirke* ‘başdaki sirke’.]

sirkele- (*i*) Silkelemek, üstündeki şeyleri düşürmek: *hodağa demiş ki erigin dalını s. getir, mısafırlar yesin* IX-42; *gidir erigi s.-r getirir mısafırlara* IX-44; *diyir hepsini s.-me bi dali ğalsın men gelem özüme yem* IX-45 [*sirkele-* < **silk-ele-*; krş. ET *silk-* ‘sarsmak’ Clauson 1972: 826b.]

siverek *a.* Yer adı: *urfadan şeye gelmişler s.+e* III-282

sivil *sf.* Asker sınıfından olmayan (kimse): *orda çalışillar asger sivil* VI-33 [*sivil* << Fr. *civil* TürS 2123b.]

siyah *a.* Kara: *diyir o adam çoḥ s.+di ekinini biçdigimiz adam* II-247 [*siyah* < Far. *siyāh* ‘siyah, kara’ Steingass 1892: 713a.]

siz *zm.* İkinci çoğul şahıs zamiri: *diyir men de s.+nen barabar gelirem, bunnar gidiller* VII-93 [*siz* < ET *siz* ‘ikinci çokluk kişi zamiri’ Clauson 1972: 860a.]

soba *a.* İçinde kömür, odun veya gaz yakılan, elektrikle de çalıştırılabilen ısınma aracı: *kalēferi içersinde s.+si içersinde her şeyi içinde* III-219; *s.+ya s.+ya da nemrüdden odun getirillerdi* V-169 [*soba* << Mac. *szoba* TürS 2127b.]

sofi *a.* Sofu, dindar: *kendini s. sayıp bol savuranlar* XII-410 [*sofu* < Ar. *şūfī* ‘bilge, derviş’ Steingass 1892: 796a.]

sofiğürolar *a.* Bir aile lakabı: *s., karamamolar, bayrolar* XII-142

sofra kurul- *bf.* Yiyecekler hazırlanmak: *s. k.-ur otururuz yemege* XII-195 [*sofra kurul-* < Ar. *sufrat* ve ET *kurul-* ‘kurulmak’ Clauson 1972: 659a.]

soğan *a.* Soğan: *oni otururduḡ s.+nan peynirnen datli datli güzel güzel yèrdik* IX-14 [*soğan* < Oğz. *şoğan* ‘soğan’ (DK 144-6, 146-13)→bkz. Ergin 1963: 269 < ET *sōḡun* (*sōḡon*) ‘soğan’ Clauson 1972: 812a: Uyg. *soḡun* ‘soğan’, DLT *sōḡun* ay.]

sol *a.* Sol taraf: *çevirdik lasti s.+a bi daha saḡa* XII-268 [*sol* < ET *sōl* ‘sol’ Clauson 1972: 824a: Uyg. *sol* ‘sol’, DLT *sōl* ay.]

solgun *a.* Solgun, rengi solmuş: *o masum yüzüni s. rengini* XII-373 [*solgun* < **sol-gun*; krş. ET *soluş-* < *sol-* ‘solmak’ Clauson 1972: 828a: DLT *soluş-* ay.]

somye *a.* Şilteyi taşımaya ve ona esneklik vermeye yarayan yaylı kerevet, somya: *s.+si olan bi iki uşah s.+de yataıdi s.+si olmiyan da hepsi bi yataḡda yatallardi* V-201 [*somya* << Fr. *sommier* TürS 2137a.]

son *a.* Son, nihayet, bitim: *heç bi yer kalmadi dolandırdım, dediler ki artıḡ s.+dur* VII-23; *allah s.+umizi ḡer ede he* IX-40 [*son* < ET *soḡ* ‘son, sonra’ Clauson 1972: 832b: Uyg. *soḡ* ‘son, sonra’, DLT *soḡ* ay.]

sona *zf.* Sonra: *ondan s. bu adamlar getiriller o bastonlardan* VI-175 [*sonra* < **son+ra*; krş. ET *soḡ* ‘son, sonra’ Clauson 1972: 832b.]

sor- *a.* (-i, -e; -den) Sormak: *keşiş ona bi şeler s.-ir ona beıe diyir ki bunnar nerden geliller s. baḡam nerden geliller* II-84; *s.-illar ermeniler diyiller onun heberi yoḡdur biz geldik girdik* II-131; *s.-madan dedi olsun da sana olsun* II-295 [*sor-* < Oğz. *sor-* ‘sormak, aramak’: ET *sor-* ‘soru sormak, sorgulamak; aramak’ a.m., bkz. Clauson 1972: 843b-844a: Uyg. *sor-* ‘sormak’.]

sor *a.* Köy adı: *ḡulik varmiş, s. müslimanmiş* II-142

sora *zf.* Sonra: *bi müddet ḡaldıḡdan s. şıḡ ḡelil otirir surfaya* III-256; *bi çocuḡ anasınan barabar geldi ḡeşdi beıe un deḡke s. geri döıdi* III-284 [bkz. *sona*.]

sorumlu *sf.* Üstüne aldığı veya yaptığı işlerden dolayı hesap vermek zorunda olan, sorumluluk taşıyan (kimse), mesul: *misali o toyun s.+si odur* III-105 [*sorumlu* < *YT *sorum+lu.*]

sorun *a.* Mesele, problem: *yo toba heç onnarnan s.+um olmadı* IX-52 [*sorun* < *YT *sor-un.*]

sosrat malamat olasan *dey.* “Rezil rüsva olasin” anlamında bir ilenme sözü: *s. m. o.* V-157 [*sosrat malamat ol-* < *sosrat, malamat ve ol*; krş. Erm. *susr* ‘kırmızı aşboya’ Dankoff 1995: 168/D48. Dankoff’a göre Ermenice etimolojisi şüphelidir; Ar. *malāmat* ‘azarlama, ayıplama’ Steingass 1892: 1305a ve Tü. *ol-*.]

soyun- (*nsz*) Giysilerini çıkarmak: *diyir ermenileri aldılar gëtdiler kapinin ögüne babama diyiller ki s.* II-124 [*soyun-* < *soy-un-*; krş. krş ET *soy-* ‘(hayvan) derisini yüzmek’ Clauson 1972: 858b: DLT *soy-* ‘(deriyi) yüzmek’.]

soyundur- (*-i*) Giysilerini çıkarttırmak: *adami s.-illar moyundurillar ayağlarını tendire*

mendire sallillar X-18 [*soyundur-* < **soy-un-dur-*; krş ET *soy-* ‘(hayvan) derisini yüzmek’ Clauson 1972: 858b: DLT *soy-* ‘(deriyi) yüzmek’.]

sög- (*-e*) Sövmek, küfretmek: *başçavuşı s.-di* II-223; *gelir buni s.-ir sen utanmirsan mi ordan gördüm sen bacımın peşine düşüpsen* V-120 [*söv-* < Oğz. *sög-* ‘sövmek’ (DK 217-10)→bkz. Ergin 1963: 272 < ET *sōg-* ‘ağır söz söylemek’ Clauson 1972: 818b: DLT *sōg-* ‘sövmek’.]

söğilcan *a.* Solucan: *tarladaki hangi daşi kaldırsam altınnan s. çihir* SE [*söğilcan* < Kıp. *sogulcan* ‘solucan’ (Tuhf. 25a-8)→bkz. Atalay 1945: 240a < ET *suvuşğan* < *suvuş-* (suvuş-) ‘bağırsak kurdu’ Clauson 1972: 793b.]

söhbət et- *dey.* Sohbet etmek: *böyükler hep toplanillardi orda işde onnar s. é.-illerdi* III-19 [*sohbet et-* < Ar. *şuḥbat* “arkadaşlık, konuşma” Steingass 1892: 782a ve Tü. *et-*.]

sök- (*-i*) Bir şeyi bulunduğu yerden çıkarmak, sökmek: *yoncayı s.-*

mişem patatez ekmişem III-134;
işde güz olurdi s.-erdik işci
tudardıh V-41; *ya oni s.-ecegsen*
yahud da topliyacaḥsan ki ekin ola
VIII-22; ‘yıkmaq, bir yapıyı
parçalarına ayırmak’ *men senin bu*
tükenin s.-ecegem şe istiḳametine
alam, şehrin tükenlerinin
istiḳametine alam VII-142; *gelir o*
yahudinin şeyine s.-ir, padişah emir
vêrir VII-149; *s.-miş, taşımişlar*
ḳaleyi orda yapmişlar XII-323;
orda gêtdiğimde cami esgidi,
camiyi s.-dük bi te^cmir etdik ginen
aḡaşnan örtüdk II-71 [*sök-* < ET
sök- ‘sökmek’ Clauson 1972: 819a:
Orh. *sök-* ‘sökmek’, Uyg. *sök-* ay.,
DLT *sök-* ay.]

sökül- (*nsz*) Ayrılmak, bir yere
hareket etmek: *s.-ün durnalar s.-ün*
XII-1 [*sökül-* < Kıp. *sökül-*
‘sökülmek, ayrılmak’ (CC 160,
9)→bkz. Grønbech 1942: 223 < ET
sök- ‘sökmek’ Clauson 1972:
819a.]

söle- (*-i*) Söylemek: *bi deḳḳe dur san*
bi şe s.-yecegem V-99; ‘türkü, şarkı
vb. okumak’ *çaldılar s.-diler* III-
241 [*söyle-* < Oğz. *söyle-*
‘söylemek, konuşmak’ (DK 176-4,
193-1...)→bkz. Ergin 1963: 272 <

ET *sözle-* < *söz/sög* ‘konuşmak,
söylemek’ Clauson 1972: 863a-b:
Uyg. *sözle-* ‘söylemek, konuşmak’,
DLT *sözle-* ay., KB *sözle-* ay.]

sölemesi hoşuna gêtme- *bf.* Bir konu
hakkında bir şey söylemeyi
sevmemek: *annadın mi e hani*
bizim remazandır s. ḣ.+ma g.-r VI-
343

sömür- (*-i*) Soyup soğana çevirmek:
s.-ir VI-345 [*sömür-* < ET *simür-*
‘yutmak, yemek’ Clauson 1972:
829b: DLT *simür-* ‘yutkunmak,
içine çekmek’.]

söz *a.* Kelime, laf: *allahın tobasi*
ḳapıdan geledi êle bi kifir êdedi,
bişe diyedi bi s. söliyyedi IX-51 [*söz*
< ET *söz* ‘söz’ Clauson 1972: 860b:
Uyg. *söz* ‘söz’, DLT *söz* ay.]

söz birliği êt- *bf.* Sözleşmek, hemfikir
olmak: *ginen isdir ki mennen s. b.*
ê. diyir he diyir tamam VII-188
[bkz. *söz, birlik* ve *et-*.]

söz say- *bf.* Ağzına geleni söylemek:
niye s. s.-irsan sen bu sebiye IV-
153 [bkz. *söz* ve *say-*.]

söz ver- *bf.* Bir şeyi yapacağını taahhüt etmek: *derdimi san s. v.-irem söliyem, tamam VII-15; yavuz selim s. v.-iyor ve istanbuldan van beylerbegine kalenin yapımı için para çıkarıyor XII-332 [bkz. söz ve ver-.]*

sözde *zf.* Sözüm ona, sanki, güya: *ander hırço koyun itidir s. IV-186 [sözde < *söz+de.]*

söze başla- *bf.* Konuşmaya başlamak, bir konuya girmek: *kargışınan karışih b.-dih s. IV-184 [bkz. söz ve başla-.]*

sözünnen dön- *bf.* Verdiği sözü tutmamak: *vala diyir s.+mnen d.-miyecegem neyim varsa verecegem san VI-290 [bkz. söz ve dön-.]*

sözünü bir ét- *bf.* Söz vermek: *gidir söyilir diyir ge s. mennen b. è. men san vèrem VII-184 [bkz. söz, bir ve et-.]*

su *a.* Akarsu: *s. varmış s.+yi geçersiz o s.+yi geçdikden sora orada dilenirsiz yersiz ölmezsiz II-165; èle atdığı kimi tak düşdi s.+ya II-441; 'su' sabbah gahir tezden s.+yuni isidir IV-155; ne olmuş buna yav bu*

ne biçim s.+dur VIII-11; gèt buradan herkès s.+yuni alsın XII-133 [su < Oğz. şu 'su' (DK 24-10...)]→bkz. Ergin 1963: 273 < ET suv 'su, ırmak; saygınlık, itibar; meni' Clauson 1972: 783a-b: Orh. suv 'su', Uyg. suv ay., DLT sūv ay.]

su bağla- *bf.* Suyun istenilen yöne akmasını sağlamak: *s. b.-mişam baş aşağı su aha gele, su baş aşağı aha gele suvaram I-97 [bkz. su ve bağla-.]*

su suvar- *bf.* Tarla veya bahçe sulamak: *ğahdim gètdim s. s.-mağa tē kara ömerin o teppeye çıhmişam I-96 [bkz. su ve suvar-.]*

subay *a. ask.* Silahlı kuvvetlerde asteğmenden orgeneral veya oramirale kadar rütbedeki asker: *bi s. ati sürer gelir yanına II-276 [subay < *YT subay; bkz. ET sū 'ordu' ve beg 'bey, baş, ağa' Eren 1999: 375b.]*

sukum *a.* Yüz, surat: *s.+uni muruzuni yhdi mozladi gine mozladi gıdalari geldi nemrüdün dağınnan V-158 [sukum < ?]*

sukumuni muruzuni yıh- *bf.* Suratını asmak, küsmek: *s. m. y.-di* V-158 [*sukumunu muruzunu yık-* < ET *yık-* ‘yıkmaq’ Clauson 1972: 897b.]

sultan *a.* Padişah: *o bahımnan diyor ya iman insani insan eder insani belki s. eder, padişah yani* VI-263; *yani bu kaleyi inşa eden s. oğli s.+dır yani hem babasi s. hem kendi s.* XII-351, 352 [*sultan* < Ar. *sulṭān* ‘sultan, kral’ Steingass 1892: 693b.]

sultan seyit *a.* Kişi adı: *al destede s. s.* IV-22

sultan vehdedin *a.* Son Osmanlı padişahı: *s. v.+miş o zaman üş tene paşa girmiş bunun dayiresine mekâmına girmiş dabanca zorinan yazdıhlari fermani padişaha imzalatmışlar* II-111

sultanlıh *a.* Sultanlık: *he seni mısıra sultan edeceyig ama o s.+ın sultanlarının yapığı yeri görir* VI-378 [*sultanlık* < **sultan+lık*.]

surat yıh- *bf.* Surat asmak: *seyyid ğizi seher s.+ın y.-ar* XII-81 [*surat yık-* < Ar. *şūrat, şūra* ‘yüz’ Steingass

1892: 795a ve ET *yık-* ‘yıkmaq’ Clauson 1972: 897b.]

surfa *a.* Sofra: *s. kurulurdi* III-97; *bi müddet ğaldıhdan sora şıh helil otirir s.+ya* III-257 [*sofra* < Ar. *sufurat* ‘yolcu yiyeceği, azık; üzerinde yemek yenen yer’ Steingass 1892: 685a.]

suriye *a.* Ülke adı: *bugünki m. midır vurillar birbirlerine s.* VI-377

susuz ğal- *bf.* Suyu kalmamak, susuzluk çekmek: *biz ğ.-dıh s.* VIII-13; *heyvanlar s. ğ.-illardi gine koşardıh* VIII-20 [bkz. *susuz* ve *kal-*.]

susuz *sf.* Susamış olan: *gidiller diyiller vala padişahım hal mesele bele, adam diyir ki men s.+am* VII-115 [*susuz* < ET *susvız* ‘susuz’ Clauson 1972: 792b.]

susuzluğuni kır- *bf.* Susuzluğunu gidermek: *s. k.-sın buni da doyursun yoħsa ki maşayi vurir dağı kaldırir* VII-121 [bkz. *susuzluğ* ve *kır-*.]

susuzluğunu kırdır- *bf.* Susuzluğunu gidermek: *bu nece bi padişahdır*

menim s.+mi k.-abülmir VII-114
[bkz. *susuzluk* ve *kır-dır-*.]

susuzluḡ *a.* Susuzluk, susuz kalma:
degirmanın başında durup su
ağzınan vurir heşe burnunnan
çihir, diyir s.+umnan yandım VII-
89; dediler gêt çemnen su getir bize
s.+umuzdan öldük VIII-4 [*susuzluk*
< **su+suz+luk*; krş. ET *suwsız*
'susuz' Clauson 1972: 792b.]

sutal *sf.* Boş boş gezen erkek: *s. s.*
gezmeği biraḡ da elin bi iş tutsun
SE [*sutal* < Far. *sūtām* 'az, küçük;
eksik; kötü' Steingass 2005: 706b.]

suvama *a.* Sıvama: *e şimdi éle degil*
şimdi hep yapıştırmadır s.+dır
boyamadır XII-48 [*sivama* < **siva-*
ma; krş. ET *suva-* 'sıvamak'
Clauson 1972: 785a.]

suvar- (-i) Hayvana veya bitkiye su
vermek, su içirmek: *dehe tek*
gêtmezdim, geynenamnan barabar
gider gelirdik, ikimiz barabar
giderdik s.-ırdıḡ sora dönerdik,
ḡarabaşehire giderdik he vallah I-
119; düşembe günneri bağ s.-anım
IV-90; *davarlari dışarda s.-ırdıḡ*
V-216; *ekmegimizi yerdik, öküzleri*
s.-ırdıḡ, tekrar koşardıḡ évleye

geder VII-46 [*suvar-* < Kıp. *suwar-*
'sulamak' (İM 257a/6)→bkz.
Toparlı 1992: 594 < ET *suvḡar-* <
suv 'sulamak' Clauson 1972: 786b:
DLT *suvḡar-* 'sulamak'.]

süd *a.* Süt: *anamdan emdüm yumah s.*
IV-13; *s.+ümüz boldi V-182* [*süt* <
ET *sūt* 'süt' Clauson 1972: 798b:
Uyg. *süt* 'süt', DLT *sūt* ay.]

südlü buḡda *a.* Birkaç gün sütte
bekletilen buḡday: *güz olanda s. b.*
ederem IV-120 [bkz. *süt* ve
buḡday.]

süleyman sani *a.* Kişi adı (İkinci
Süleyman): *batı kapi üzerindeki*
kitabesinde dualar birle yad eylegil
ol şah hakanı ki ruyı dehirde odur
s. s. XII-344

sümbül *a.* Sümbül: *başını s.+lerini*
kırpardıḡ kırpardıḡ doldururuḡ
torbaya II-209 [*sümbül* < Ar.
sunbul 'sümbül' Steingass 1892:
699b.]

sümer *a.* Sümer mağazası: *s. eşyasi*
gelir XII-185; oni da s.+den
ķernenen almışdıḡ XII-182

sümündür *a.* Bulgurun ufağı, ince bulgur: *yarmayı s.+üni küfteligi de ayri éle V-77 [sümündür < Erm. simindr ‘irmik’ Dankoff 1995: 135/669.]*

süphan *a.* Dağ adı: *nemrüd ile s. yüksek dağların VIII-60*

süpür- *(-i)* Süpürmek, temizlemek: *sekkevüllük yapar tavla s.-ür IV-101 [süpür- < Kıp. süpür- ‘süpürmek’ (Kİ 51)→bkz. Caferoğlu 1931: 94 < ET sipir- ‘süpürmek’ Clauson 1972: 791b.]*

süpürge bağla- *dey.* Genelde yavşan adı verilen otları bir araya getirip süpürge yapmak: *orda aḥşama gede baldızımğilin ğapısında s. b.+r I-4; benim anam da oraya gelir, diyir ki vıla silo ne güzel s. b.-rsan bi tene de man bağla man vër I-5 [süpürge bağla- < Kıp. süpürge ‘süpürge’ (Kİ 51)→bkz. Caferoğlu 1931: 94 < ET süpürgü ‘süpürge’ Clauson 1972: 792b ve bağla- < bağ+la- < bā- ‘bağlamak’ Clauson 1972: 314b.]*

sür- *(-i, -e)* Sürmek, hareket ettirmek: *bi subay ati s.-er gelir yanına II-276; gamın üsdine minen özine*

gidir ama çatmayı s.-en yorilir V-230, 31; eyah gamın üsdünde heyvanlar gidir adam üsdünde s.-ir ama çatmayı s.-en yorilir V-231; ‘tarla sürmek’ s.-ürdim alırdi bi teneke iki tenekeye yahın buğda alırdi VII-44; o evden gelene gede men yalnız başıma oni s.-erdim VII-45; günde bizim s.-ecegimiz yer VIII-22; bi dönüm ya s.-erdik ya s.-emezdik işde bizim de günlerimiz béle geçdi VIII-23; ‘devam etmek’ gelecen buraya yani o zamanki çalışmalar on dört on beş se^cet s.-ürdi şimdi XII-58; ‘üzerine dökmek’ bi şeyler s.-er fırçalar dişini XII-114 [sür- < ET sür- ‘sürmek, kovmak, sürgün etmek; devam etmek’ Clauson 1972: 844a: Orh. sür- ‘sürmek, uzaklaştırmak’, Uyg. sür- ‘sürmek’, DLT sür- ay.]

sürü *a.* Sürü, hayvan topluluğu: *bu sefer biz onnara vèrek, bunnar geliller s. kesiller, bunnar çoḥ ağırlıḥ para VII-125 [sürü < ET sürüg ‘sürü’ Clauson 1972: 850a: Uyg. sürüg ‘sürü’, DLT sürüg ay.]*

sürt- *(-i, -e)* Dokundurmak: *diyir bu béle özünü mıraldanir s.-ir şeye III-259 [sürt- < ET sürt- ‘sürtmek; ovmak, ovalamak’ Clauson 1972:*

846b: Uyg. *sürt-* ‘sürtmek; ovmak, ovalamak’, DLT *sürt-* ay.]

süsle- (-i) Süslemek, bezemek; donatmak: *dağdağan bilirsən mi oni ağaşdan yapallardi s.-llerdi IV-202* [*süsle-* < **süs+le-*.]

sütey a. Ahlat’ta bir yayla: *misal böğün gêtmişik s.+e ot biçiyoruz III-36; giderdik s.+de on beş gün girmi gün kalırdıh XI-15; s.+e giderdik III-138*

şabanlılar a. Bir aile lakabı: *ş., imamoğullari, yunuslar XII-145*

şad ol- *bf.* Sevinmek, memnun ve mutlu olmak: *baħıp da ş. o.-sun hemşeri eħbab IV-137* [*şad ol-* < Far. *şād* ‘mutlu, memnun’ Steingass 1892: 721b + Tü. *ol-*.]

şafağ sökil- *bf.* Gün aydınlanmaya başlamak: *yaħut ş. s.-ende gêt veya gün ğaħanda gel veya gün çalanda gel XII-93* [*şafak sökül-* < Ar. *şafak* ‘şafak’ Steingass 1892: 749a ve Tü. *sökül-*; krş. ET *sökül-* < *sök-* ‘sökülmek, parçalara ayrılmak’ Clauson 1972: 821a: DLT *sökül-* ‘sökülmek, yıkılmak’.]

şah a. Hükümdar: *batı ğapi üzerindeki kitabesinde dualar birle yad eylegil ol ş. hakanı ki ruyı dehirde odur süleyman sani XII-344* [*şah* < Far. *şāh* ‘şah, kral, prens’ Steingass 1892: 726a.]

şahıs a. Kişi: *onnan sora da baħdıh reşberliknen olmaz ben kendi ş.+ım baħdım ki tarla sürmeknen olmaz VIII-42* [*şahıs* < Ar. *şahş* ‘kişi, şahıs’ Steingass 1892: 737b.]

şahit a. Şâhit: *bi gün de ayrilirdıh çıhırdıh, allaha ʿeyandır, allah üstde ş.+dır, ʿeziz cumeʿedir X-25; allah üstde ş.+san X-35* [*şahit* < Ar. *şāhid* ‘şahit, tanık’ Steingass 1892: 727a.]

şahin a. Şahin, yırtıcı bir kuş: *bastonnar olsun ğurt, at şey nedir adi kuş, ş. mahin beħe yapırıh VI-133* [*şahin* < Far. *şāhīn* ‘şahin’ Steingass 1892: 728b.]

şahin ğalesi a. Ahlat’ta bir kale: *üçüncüsi yavuz selimin çaldıran herbi şahin ğalesidir XII-307*

şahit a. Tanık: *ölende ş.+imdir götüreyim XII-417* [*şahit* < Ar.

şāhid ‘şahit, tanık’ Steingass 1892: 727a.]

şahsan *zf.* Şahsen: *bi gece dağda kalirdiḥ yani men şahsan görmedim* III-234 [*şahsen* < Ar. *şahş*’ın tenvinli şekli.]

şakal *sf.* Asık suratlı (kimse), tipsiz, çirkin, kötü giyinen: *seni suratsız ş. niye rehed durmirsan* SE [*şakal* < Erm. *leşk* ‘yıpranmış, bayat, yırtık pırtık; (dial) ip gibi, yağsız et’ ~ *laşak/şakal* ‘eski, yırtık ayakkabı’ Dankoff 1995: 53/200.]

şakaşuk *a.* Hayatın hayhuyu: *işda ne büllüm taḫatuḫnan, ş.+nan günümüzü geçirdik* IX-11 [*şakaşuk* < **şak a şuk*. *Yansıma*.]

şakıt- (*-i*) Gözlerini açmak: *iki gözünü ş.-tr maça seyreder* XII-239 [*şakıt-* < **şak* ve *et-*.]

şal *a.* Omuza çapraz asılan ve içine tohum veya gübre konan, bir elle ucu tutulan, diğer elle de içindekini tarlaya saçmak için kullanılan bez: *toḫum ş.+larını doldururduḥ* III-158; *doldururdi ş.+a, ş. diyerdik biz, o ş.+ın içersine bi tenekeye yaḫın tökerdi* VII-63 [*şal* < Far. *şāl*

‘şal; küçük halı’ Steingass 1892: 724b.]

şalvarlıḥ *a.* Şalvar yapılacak kumaş: *filankese iki metre basma, üş metre direl, iki metre ş.* XII-186 [*şalvarlık* < **şalvar+lık*; krş. Far. *şalwār, şulwār* ‘şalvar, denizci veya gezgin pantolonu’ Steingass 1892: 758a.]

şan *a.* Ün: *tabi malına, ş.+ına, aşiretine, oğluna, kızına güvenip de çarşıda ḫubbe edenler var* VI-292 [*şan* < Ar. *şa’n, şān* ‘güç, etki; saygı, hürmet’ Steingass 1892: 725b.]

şarat et- *bf.* İşaret etmek, el, yüz hareketleriyle göstermek: *üzümüzü çekerdik gözlerimiz görünürdi onnan da elimiznen ş. e.* V-48 [*işaret* < Ar. *işārat* ve Tü. *et-*.]

şark *a.* Doğu: *bi şirin yuvasın ş.+ın bağırında* VIII-54; *görmedim ş.+da senin dengini* XII-372 [*şark* < Ar. *şark* ‘doğu, güneşin doğduğu yer’ Steingass 1892: 742a.]

şarki roma lat kalesi *a.* Ahlat’ta bir kale adı: *ikincisi ş. r. l. k. ḫarabaşehirde* XII-306

şart koş- *dey.* Önceden bir şarta bağlamak: *rus burada bi de ş. k.-ir* II-307 [*şart koş-* < Ar. *şart* ‘şart, koşul’ Steingass 1892: 741b ve Tü. *koş-*.]

şatül^carab *a.* Dicle ile Fırat nehirlerinin birleştiği yer: *terhis olmiş yemenden ş.* XII-387

şe *a.* Madde, eşya, söz, olay, iş, durum vb.nin yerine kullanılan, belirsiz anlamda bir söz, şey: *dedi orda da kıtlıhdi ora da ş.+di bële* II-457 [*şey* < Ar. *şai* ‘şey, nesne’ Steingass 1892: 771a.]

şehid *a.* Şehit, kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölen kimse, şehit: *çoh ş. oldi* II-321 [*şehit* < Ar. *şahīd*, *şihīd* ‘tanık; şehit’ Steingass 1892: 771a.]

şehir *a.* Şehir: *dedi geldik ş.+e* II-387; *o köye bu köye bu ş.+e o ş.+e* VII-4; *başğa ş.+ler de var tabè, bidlize gètdik, ercişe gètdik* XII-383 [*şehir* < Far. *şahr* ‘şehir’ Steingass 1892: 769b.]

şehit ol- *bf.* Kutsal bir inanç uğruna ölmek: *esir olmiş, ş. o.-miş baba ğardaş* XII-396 [*şehit ol-* < Ar.

şahīd, *şihīd* ‘tanık; şehit’ Steingass 1892: 771a ve Tü. *ol-*.]

şeker *a.* Şeker: *çeşitli ş. yoħsa çay içemez* XII-205 [*şeker* < Far. *şakar*, *şakkar* ‘şeker’ Steingass 1892: 752a.]

şekil *a.* Biçim: *bu ş. yani cümlelerde kullanılırdi* şekil IV-284; ‘tarz’ *ama ne ş.+de olir ne ş.+de gelir orayi unudmuşam he vala unudmuşam* VII-148; *ha bunu da bi şiiir ş.+inde yazmışam* XII-160 [*şekil* < Ar. *şakl* ‘şekil, biçim’ Steingass 1892: 754a.]

şekil ver- *bf.* Biçimlendirmek, şekillendirmek: *ince kıl şeklinde çevirdim ş. v.-dim* VI-106 [bkz. *şekil* ve *ver-*.]

şele *a.* Yük: *éndirdik ş.+leri keyenin düzüne* XII-163 [*şele* < Erm. *şalak* ‘çanta, yük; arka’ Dankoff 1995:113/545.]

şellaħdo *a.* Mevsimlik işçiler için kullanılan bir sıfat: *ħarman zamani da oğlum ekin biçilirdi ş.+lar gelirdi ekini biçirdi* V-223 [*şellaħdo* <?]

şemseddin çavuş a. Kişi adı: ş. ç.
sıhhiye çavuşu XII-417

şemsi a. Kişi adı: ş. *hanım bekçi*
bekler orayı XII-76

şen sf. Neşeli: *eteklerde otlar ş.*
kuzuların VIII-61 [*şen* < Erm. *şēn*
'yerleşim; köy; zengin, bayındır;
mutlu' Dankoff 1995: 115/556.]

şenlik a. Mamur, oturulabilir yerleşim
yeri: *sizin köy veştong o zaman ş.*
degilmiş herhalda éle teħmin
edirem II-140 [*şenlik* < **şen+lik*.]

şenlik et- bf. Yaşanılır hâle getirmek:
onnan sora gine geldik burya, bu
köyi sora ş. e.-dik VIII-40;
asgerden evvel ş. e.-mişlerdi VIII-
41 [*şenlik et-* < **şen+lik* ve *et-*;
bkz. *şenlik*.]

şepe a. Kar yığını: *o gedde ki bële ş.*
yığılıp X-12 [*şepe* <?]

şerefoğulları a. Bir aile lakabı: ş.,
sinekler, dıvırlar XII-153

şey a. Nesne, madde: *han, hamam,*
kervansaray gibi bütün bële ş.+leri
sökmiş taşımışlar XII-325 [bkz. *şe*.]

şeytan a. Şeytan: *men de olam onun*
gibi lal ş. onun gibi muzır sayılıram
VI-350 [*şeytan* < Ar. *şaiṭān*
'şeytan' Steingass 1892: 776a.]

şih a. Şeyh: *iki tene sivildi ona da ş.*
déyilir VI-37; *o ş.+lar, müridler*
IX-25; *çoğ hani ş.+dilar he vallahi*
ne bülem X-9 [*şeyh* < Ar. *şayḥ*
"şef, otorite, kutsal yaşlı adam;
dervişlerin piri" Steingass 1892:
772a.]

şih^cemer a. Kişi adı (Şeyh Ömer):
reħmetli ş. ^ce. toy begi I-14

şih helil a. Kişi adı: *bizim kulaşızda*
ş. h. vardi III-238

şih heyder a. Kişi adı (Şeyh Haydar):
ş. h.+in armudi diyellerdi IX-79

şihhüseynliler a. Bir aile lakabı:
eyvezoğulları ile ş. de var XII-155

şilimper a. Kötü giyinen, üstü başı
perişan (kimse): *oğlum o ş. halın*
nedir éle SE [*şilimper* <?]

şillih a. Düşmüş kadın, şirret: *o*
ş.+nan ne işin var SE [*şillik* < Erm.
şil 'şaşı' Dankoff 1995: 115/558.]

şınturlar *a.* Bir aile lakabı: *yeniçeriler, silo dedeler, ş.* XII-151

şiddetli *sf.* Zorlu: *bu sene kışımız ş. oldu VIII-81 [şiddetli < Ar. şiddat ‘şiddet, zorluk’ Steingass 1892: 738a ve Tü. +li.]*

şifa ver- *bf.* İyileştirmek, sağaltmak: *feket kur^can şifadır, ohuyunca kur^canın o şeleri insana ş. v.-ir VI-281 [şifa ver- < Ar. şifā ‘şifa; ilaç’ Steingass 1892: 748a ve Tü. ver-.]*

şigolar *a.* Bir aile lakabı: *yarım ağalar, kişimahiler, ş.* XII-141

şiir *a.* Bir yazın türü: *vala mu^callim bey toplandı, şimdi oni ş. olarak yazmışım XII-110 [şiir < Ar. şīr ‘şiir’ Steingass 1892: 746b.]*

şikêt et- *bf.* Şikâyet etmek: *koyun orda hêş bi şe yoh, kalmayıp, o yana bu yana vala neyse ş. è.-iller I-51 [şikâyet et- < Ar. şikāyat ‘şikâyet, sızlanma’ Steingass 1892: 751b ve Tü. et-.]*

şikeyet *a.* Şikâyet: *sora diyir ş. olmuş II-214 [şikayet < Ar. şikāyat ‘şikâyet, sızlanma’ Steingass 1892: 751b.]*

şikil *a.* Yüz, surat: *değen ala ş.+in IV-277; maraz ala o doru dodo ş.+in IV-278 [şikil < Ar. şakl ‘şekil, biçim, dış görünüş’ Steingass 1892: 754a.]*

şilor *a.* Yaban eriği: *ş. nedir yaban erigine diyirik IV-54; şimdi o taraflarda erik diyiller biz ona ş. diyirik V-53; toplaram ş.+i erigi babam IV-25 [şilor < Erm. salor ‘erik’ Dankoff 1995: 132/650.]*

şimdi *zf.* Şu anda, içinde bulunduğumuz zamanda: *beke ha ş. beke iyi zamanım ş.+dir I-122; ‘yani’ ş. adam günlerce yemek yememiş II-274 [şimdi < ET oş ‘şu’ Clauson 1972: 254b ve amti < *am ‘şu an’ Clauson 1972: 156b.]*

şimdiki *sf.* Bu andaki, bu zamandaki: *ş. arabalar evden daha güzel III-217; çuvali tohiyan şeyi de lop çul tohillardi onnari sererdik bêle ş. kimi bişe mi vardi V-22 [şimdiki < *şimdi+ki.]*

şindi *zf.* Şu anda, içinde bulunduğumuz zamanda: *ş. altın tasa kan kusiriş IX-14; ‘yani’ ş. adam günlerce yemek yememiş II-274 [bkz. şimdi.]*

şipana *a.* Evin bahçe kapısıyla giriş kapısı arasındaki bölüm: *ş. şilor gelen kilor, bilirsən bu atasözünü* IV-50; *dedeyi ş. dede maqsudun ş.+si yuvarlana yuvarlana yuvarlana yuvarlana gelir* X-74 [*şipana* < Erm. *şp'anay* 'eşik' Dankoff 1995: 188/E161. Dankoff'a göre her iki dilde de ortak kelimelerden. Ortak bir kaynaktan alınmış olabileceğini belirtir. Ama kaynak göstermemiş.]

şipana şilor gelen kilor *dey.* Kapıdan giren herkésin aynı şekilde hareket ettiğini anlatan bir deyim: *ş. ş. g. k.* IV-55

şirin *sf.* Tatlı, güzel, sevimli: *bi ş. yuvasın şarkın bağrında* VIII-54 [*şirin* < Far. *şirîn* 'şirin, tatlı' Steingass 1892: 774b.]

şiş- (*nsz*) Karnı şişmek: *padşahın bi tenesi ş.-miş, hastalamış, aman yaman demişler ki gel, demiş gidin bi adam getirin* VI-284; 'büyüklenmek' *erkek hindi gibi ş.-dikçe ş.-miş* XII-118; 'kabarmak' *gözüm ş.-di hambu gede oldi, heç gözüm görmir* I-84 [*şiş-* < ET *sış-* 'şişmek, kabarmak' Clauson 1972:

857a: Uyg. *sış-* 'şişmek, kabarmak'.]

şiş *a.* Bir ucu sivri, demir veya ağaçtan, bazen silah gibi kullanılabilen ince uzun çubuk: *diyir bêle ş. almişdım* II-346; *ş.+lerde ağaşlarda o çamaşırlar kururdi işde êle olurdi her aħşam yıhardıħ* V-176 [*şiş* < ET *sış* 'şiş, çatal, büyük çivi' Clauson 1972: 856b-857a: Uyg. *sış* 'büyük çivi', DLT *sīş* 'şiş'.]

şişle- (*-i*) Şiş yardımıyla aramak: *ş.-rdik buğda kuyılarını* II-347 [*şiş* < **şiş+le-*.]

şitil *a.* Sebze fidesi: *o ş.+leri suvardın mi* SE [*şitil* < Ar. *şatl* 'bitki, fidan' Dozy 1881 I: 727a. Eren 1999: 390a'ya göre Anadolu'nun birçok yerinde 'ağaç fidanı' olarak da geçer. Bu anlamda *çitil* biçimi de kullanılır.]

şofër kursu *bs.* Sürücü kursu: *geldim işde ş. k.+na gètdim* III-212 [*şofër kursu* << Fr. *chauffeur* ve *cours* TürS 1532a.]

şoforlik *a.* Şoförlük: *sene bin dokuz yüz atmışdan beri ş. êderem* III-212

[şoförlük << Fr. *chauffeur* TürS 2229b ve Tü. -lik.]

şoḥum *a.* Yeni sürülmüş toprak: *ekin ekerdik işde oni ş. éderdik baharın II-38; o çarıḥlar yırtılmasın diye kuylardıḥ ş.+a yimişah kâla III-305* [şoḥum < Far. *şuḥūm* ‘bozulmuş’ Steingass 2005: 737b; Bläsing 1996: 195/40.]

şoḥutli *sf.* Salyalı: *o ş. adami gördün mi SE* [şoḥutli < *şoḥut+li; Erm. *şol/şolitik* ‘salya’ Dankoff 1995: 117/568.]

şok ol- *bf.* Birdendire şaşırmaq: *aḥladli ş. o.-di o küçüg ğızı néceverdiler diye V-94* [şok ol- << Fr. *choc* TürS 2229b ve Tü. *ol-*.]

şor *sf.* Tuzlu: *çorba çoḥ ş.+di SE* [şor < Far. *şor* ‘tuz’ Steingass 1892: 765a.]

şoratan *a.* Suyun yüksekten aktığı yer, küçük çağlayan: *ş.+dan son zamanlarda çoḥ az su aḥir SE* [şoratan < Erm. *crordan/cordan* ‘oluk’ Dankoff 1995: 130/645.]

şortuk *a.* Elle dokunan kazakların üzerindeki şekiller: *ğızlar bergonun*

başında oturillardi ş. toḥullardi IV-280, bu ş.+dan kemer toḥullardi IV-281 [şortuk < Erm. *şor’tik* ‘dokumacılık aleti’ Dankoff 1990: 21.]

şu *sf.* Şu: *şimdi biz o günnen bu güne hālā men kendim ş. anda yetmiş beş yaşında VI-204* [şu < ET *oş* ‘şu’ Clauson 1972: 254b.]

şubat *a.* Yılın ikinci ayı: *esgiden ş. ayında deniz qarısı varmış III-224; babam evünün éle bi teggesi varmış ki kışın ş.+da babama mısafir gelmiş dedelerime IX-40* [şubat < Ar. *şubāt* ‘şubat ayı’ Steingass 1892: 729b.]

şuşa *a.* Ekin yığını: *ḥarmana yığılan buğdaya da ş. diyilirdi IV-238; buğda yığınına ş. denir IV-239* [şuşa < Far. *şūşa* ‘yığın, bölüm’ Steingass 1892: 766b.]

şuşalan- (*nsz*) Yığın yapılmak: *buğda ş.-di bu geldi esgerden, ğeynim geldi esgerden IX-62* [şuşalan- < *şuşa+lan-.]

şuur *a.* Şuur, bilinç: *milletimize islamın ş.+uni doğruluğı nesib étsin deyip dua etmeliyiz VI-369* [şuur <

Ar. *şu'ūr* 'bilme, anlama, idrāk etme' Steingass 1892: 747a.]

şükri a. Kişi adı: *ële kar yağir, ële kar yağir, ële tipi ële boran, o ş. dayi vardi hani X-67*

şükür a. Şükür: *ş. alma da atamadi I-20; allaha ş.+ler olsun III-145; he çoğ ş. özümi gutardım IX-5 [şükür < Ar. *şukr* 'şükür; Allah'ı övme, teşekkür etme' Steingass 1892: 752a.]*

şükür ét- *bf.* Şükretmek: *ş. è.-iller, dualar oğillar özi bişe bilmir bilmediginnen inanci var VI-306; allaha ş. è.-eceksen, vèrmese sen ne yapabilirsen VI-316 [bkz. şükür ve et-.]*

şürüt a. Ganimet, para: *çıharir o ş.+leri şeyi o parayi getirir vèrir padişaha VII-128 [şürüt < Ar. *şurūt* 'şartlar, koşullar' Steingass 1892: 743a.]*

tā *zf.* Bir şeyin başladığı veya sona erdiği noktayı, zaman ve uzaklık bakımından abartmalı bir biçimde anlatan bir söz: *gelinimi t. geçen kıış bulmuşam IV-123; 'uzun bir zaman dilimini gösteren bir söz' t. yirmi*

*yaşına geder, yirmi yaşınnan sora asgere gètdik VIII-39 [ta < Far. *tā* '-e kadar; olabildiğince; sürece' Steingass 1892: 271b.]*

tabağ a. Tabak: *bi t. da helva bırağillar bunun başının ucuna geşiller gidiller III-252; evüzden t.+ızdan ekmek esgik olmiya III-232 [tabak < Ar. *tabağ* -/t̪b̪k/ kökünden- 'bir şeyi tam olarak örten kapak, tepsi, yemek yenilen tabak' Steingass 1892: 809a.]*

tabè *zf.* Tabii, elbette, doğallıkla, doğal olarak: *t., her on günde degişik bi şe çıhariram basdon, yani bële hevesimnen VI-131 [tabii < Ar. *tabī* 'doğal' Steingass 1892: 810a.]*

tabağa a. Tütün tabakası: *mahi hatun çıharır gümiş t.+yi XII-74 [tabaka << İsp. *tobacco* TürS 2236a.]*

tabavank a. Köy adı: *teğort, mezik, t., sizin köy veştong o zaman şenlik degilmiş herhalda ële teħmin edirem hersong II-140*

taç a. Taç, süslü başlık: *göl çevresinin t.+ısın ağlat VIII-63 [taç < Ar. *tāc* 'taç' Steingass 1892: 273a.]*

taççılar a. Bir aile lakabı:
hebboğullari, ishaqlilar, t. XII-154

tağ at- *bf.* Kabak, karpuz vb. bitkilerin dallarının büyümesi, çoğalması:
karpuzlar hep t. a.-ip SE [tağ at- < Erm. t'ag 'kavun, karpuz ve salatalığın büyümüş gövdesi' Dankoff 1995: 174/E45 ve Tü. at-.]

tağ- (-i) Takmak, iliştiirmek, geçirmek:
bi çare düşündüm geldim buraya havale t.-dım buraya da t.-dım VI-217; 'kuşanmak' asger palaskasi t.-ip beline IV-62; biri kirlendi mi öbürünü t.-arsan buni açarsan yiharsan II-476; 'bağlamak' bi adam bele bi şal diyerdik bele bi bez t.-ardi boynına bi ucuni koluna saralardi II-41 [tak- < ET tak- 'eklemek, bağlamak, geçirmek' Clauson 1972: 464b.]

tağda a. Tahta: *davarların altını tök tavlamız da çuhurda t. birağırdıh uzun t. V-11; t.+lari şe yapıpsız t.+larda ne var. babasi kızır o ne demek. vala gahır VI-196; bi tene de o t.+nın arasına elnen tohum ekerdi, dolanırdı VII-62 [tahta < Far. tahta 'tahta; masa' Steingass 1892: 287a.]*

tağıl- (*nsz*) Arkasından gitmek, peşine düşmek: *yeddi sekkiz kişi peşpeşe t.-ırdı III-200 [takıl- < ET takıl- < tak- 'takılmak, bağlanmak' Clauson 1972: 469b: DLT takıl- 'takılmak, dizilmek'.]*

tağım a. Âlet takımı: *alet olarak mesela esasen bizim ahladda ahlad taş usdalarının t.+lari olsun çiftçi tağımlari olsun ekseriyeti ermenicedir XII-32 [takım < *takım; krş. ET tak- 'eklemek, bağlamak, geçirmek' Clauson 1972: 464b.]*

tağserman a. Yer adı (Taht-ı Süleyman): *eski büyükler misali t.+da abdullah ağa vardı III-17*

tağsi a. Taksi: *yani o zaman bele t. mağsi otobos falan yoğdı III-209; buynuzuna bağladılar t.+ların önüne bağliyan şeleri benim başörtümü V-276 [taksi << Fr. taxi TürS 2252b.]*

tağsilli *sf.* Eğitilmiş, bilgili: *bu şiirin çoği osmanlicadır yani benim amcam çoğ t.+ydi VIII-58 [tahsilli < Ar. tağşıl "biriktirme; kazanma; çalışma" Steingass 1892: 285a ve Tü. +li.]*

tahtada kıala o totaba Şiklin totaba başın *dey.* Ölesin, tabuta giresin anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *t. kı. o t. Ő. t. b.* IV-285

tahtını başına çevir- *bf.* Tahtından etmek: *bunar benim t.+mi b.+ma ç.-iller* VII-111 [*tahtını başına çevir-* < Far. *taht* ‘taht’ Steingass 1892: 286b ve Tü. *baş* ve ET *çevür-* ‘çevirmek, döndürmek’ Clauson 1972: 398b: DLT *çevür-* ‘çevirmek’.]

taķa taķ Őaķa Őaķ *a.* Sıkıntılı ve koŐuŐturmayla geçen hayat için kullanılan bir ifade: *günümüz heş hoş geçmedi, t. t., Ő. Ő.* I-27

taķatuk *a.* Hayatın hayhuyu: *iŐdá ne bülüm t.+nan, ŐaķaŐuknan günümüzü geçirttik* IX-11 [*takatuk* < **tak-a-tuk* < yansıma.]

tam *zf.* Tamamen: *t. başlamamışdım azar yapardım az* VI-80 [*tam* < Ar. *tāmm* ‘tam, tamam’ Steingass 1892: 277a.]

tāmam et- *bf.* Tamamlamak: *ële arħadaŐım biraħmadi men t. e.-em bele ellerini kelepçelemiş ğenefede*

uzanmiŐ arħa üsti II-93 [*tamam et-* < Ar. *tamām* ve Tü. *et-*.]

tamam ün. Peki: *bu diyir ki t. padişahım* VII-2 [*tamam* < Ar. *tamām/timām* ‘tamam, tamamlanmış’ Steingass 1892: 323b.]

tamaminan *zf.* Tamamen, büsbütün, baştan sona: *yazın эле olurdi geceler yani t. karaniħ çökmezdi* II-455 [*tamamen* < Ar. *tamāman* ~ Far. *tamāmāna* ‘tamamen, bütünüyle’ Steingass 1892: 323b.]

tamamlat- *(-i)* Tamamlatmak: *çocuħlarımın Şeyini ürününi t.-di* VI-242 [*tamamlat-* < **tamam* +*lat-*.]

tamarzi et- *bf.* Hasret kalmak, arzulamak, özlemine çekmek: *neye t. e.-irsen эле* SE [*tamarzi et-* < Ar. *tamāruŐ* ‘yalancı bir hastalık’ Steingass 1892: 323a ~ Ar. *tamrīŐ* ‘ilgilenmek, meyletmek, hastalık’ Steingass 1892: 324b ve Tü. *et-*.]

taniş- *(nsz, -le)* Tanışmak: *hemen gitdim girdim içeriye onnarnan t.-diħ* VI-33 [*taniş-* < Oğz. *tanıŐ-* ‘konuşmak, danışmak’ (DK 29-

10...)->bkz. Ergin 1963: 284 < ET *tanuṣ-* < *tanu-* ‘tanışmak, konuşmak, danışmak’ Clauson 1972: 526b: DLT *tanuṣ-* ‘karşılıklı tavsiyede bulunmak’.]

tani- (-i) Daha önce görülen birinin kim olduğunu hatırlamak: *reḥmetlik cerreḥi t.-r midın* III-116; *ḥasan ḥisen vardi t.-rdın mi* III-265; ‘bilmek’ *dedim men t.-mam, yahu nasıl t.-mirsan sizin memleketizden bêle bi zat çıḥsın* VI-35; ‘anlamak’ *ahladi biz t.-yamayız, t.-maya gücümüz yetmez* XII-310; *ahladı tanımaya da gücümüz yetmez, çünkü görüyoruz, mevcut eserleri bu mağaralari, mağara devrinden bugüne kadar ahlata ahlattır, kim t.+yabilir* XII-359 [*tani-* < Oğz. *tani-* ‘tanımak’ (DK 94-2...)->bkz. Ergin 1963: 284 < ET *tanu-* ‘tanımak, tartışmak’ Clauson 1972: 516a: DLT *tanu-* ‘söz buyurmak, tavsiye etmek’.]

tap- (-e) Tapmak: *o êle biṣe yapabilir mi, yapamezse nedir bunnara t.-ipsız* VI-200 [*tap-* < ET *tap-* ‘tapmak, bulmak, kavuşmak; hizmet etmek, kulluk etmek’ Clauson 1972: 435a-b: Uyg. *tap-*

‘hizmet etmek’, DLT *tap-* ‘tapmak, hizmet etmek; bulmak, sezmek’.]

tapan *a.* Tohum ekildikten sonra tarlayı düzeltmeye yarayan yassı ağaç araç: *o esgi t.+lar hêç kalmayıp* SE [*tapan* < Erm. *tap* ‘düz’, *tap’an* ‘sürgü, tırmık’ Dankoff 1995: 140/703.]

taptama *a.* Çekilmiş ciğer ve ince bulgurla yuvarlak ve basık yapılarak haşlanıp yenen bir yemek: *dügünde t. yapmışlardı çoḥ gözeldi* SE [*taptama* < **tapta-ma*; krş. Kıp. *tapta-* “bastırmak” (CC 114, 34)->bkz. Grønbech 1942: 235.]

tapu *a.* Tapu: *türkiyenin t.+si ahlattır* III-50 [*tapu* < Rum. *τοπίον topion* ‘mevki, mahal’ < *τόπος topos* ‘yer’ Nişanyan 2012: 604b.]

taraf *a.* Taraf, yön: *yav diyir benim yönüm nerededir ne t.+dadır, o içerdedir o dışardadır* VII-160 [*taraf* < Ar. *ṭaraf* ‘taraf, yön, cihet’ Steingass 1892: 813a.]

taraf tut- *bf.* Taraf olmak, birinden yana olmak: *he t. t.-ardıḥ, olurduḥ iki taraf* VII-57 [bkz. *taraf* ve *tut-*.]

tarafinnan *zf.* Tarafından: *bunda ayri bi kārım yoḥ ama allah t.* VI-154 [tarafından < *taraf+ı+n+dan.]

tarçih *a.* Hayvanların sulu dışkısı: *t. tökenime bedel oluram* IV-102 [tarçih < Erm. *t'urik* 'dışkı, gübre' Dankoff 1995: 51/187.]

tarêh *a.* Tarih: *men t. mareh bilmenem ki ha şimdi de diyerem ki filan* V-58 [tarih < Ar. *ta'rîh* 'tarih, gün, ayın belirli bir günü' Steingass 1892: 274b.]

tarım *a.* Ziraat: *t.+da çalışmışlığım, iresberlik derik öküz koşmuşam, çifte yapmışam* II-32 [tarım < *tarım; krş. ET *tarı-* "ekip biçmek, toprağı işlemek" Clauson 1972: 532b.]

tarif êt- *bf.* Bir işin yapılış yöntemini açıklamak ve belirtmek: *men san gel hani geldim aldım seni tükene, seni çalıştırdım baston örgêdim , t. ê.-dim* VI-183 [tarif et- < Ar. *ta'rîf* 'bildirme, yol gösterme' Steingass 1892: 308a ve Tü. *et-*.]

tarih *a.* Tarih: *senin t.+ini her devir yazar* VIII-65; *t.+le beraber yaşarsın aḥlat* VIII-67; *bu her*

şehirde yoḥdur, aḥlatın bugün aḥlatın t.+ini kimse bilemez XII-308 [bkz. *tarêh*]

tarihi *sf.* Tarihe geçmiş: *bugün aḥlat t. bi şehirdir* XII-304 [tarihî < Ar. *tarîhî* 'tarihçi; tarihe ait' Steingass 1892: 274b.]

tarla *a.* Tarıma elverişli toprak: *bu t.+nın arpanın filan yeri ağarıp* II-208; *t.+lari ḥarol vardi, iki tahtanın arasına, bi çüt vardi çift* VII-60; ; *ne dıraḥdor ne bişey t.+ya baḥadın t. bütün geven ot o şekilde* VIII-21; *t. marlalarda içerdik, ê t.+lara baḥadın ne su ne bişe, ateş düşmüş* VIII-34 [tarla < ET *tarıg+la-g* 'tarla' Eren 1999: 395b.]

tarma *a.* Köy evlerinde, ahırlarda yük koymaya ya da yatmaya yarayan büyük sergen: *oḡlani da tavlada t.+da yatırtmışam* I-66; *tavlalarda, köşelerde, t.+larda yatarđıḥ* I-24; *men t.+dan yènip kapıyı açana gede baḥdım geynenamla geynatam kapının ögünde* I-74 [tarma < Erm. *t'armay* Dankoff 1995: 175/50. Dankoff'a göre her iki dilde de ortak sözcüklerdendir.]

tarmadağın *sf.* Darmadağınık: *dehi ne daşi bulabüldük, ne evüni adamağilli bulabüldük, her şeyimiz t. olmuş* X-88 [*darmadağın* < TT *darmadağan/darmadağın* ‘tamamen dağılmış’ Tietze 2002:727a.]

tars *a.* Toprak damların üstünü örtmeye yarayan orta kalınlıkta kalas: *t.+lar neredese çürüyüp değişmek lazım* SE [*tars* < Far. *tars* “sert, güçlü” Steingass 1892: 294a.]

tartış- (*nsz, -le*) Tartışmak: *yani kari koca birbirlerinden t.-illar* IV-47 [*tartış-* < ET *tartış-* < *tart-* “tartışmak, mücadele etmek” Clauson 1972: 537a: DLT *tartış-* ‘tartışmak, çekişmek, tartmada yardımcı olmak, birbirini çekmek’.]

tas *a.* Tas, orta büyüklükte derince metal kap, tabak: *heşil t.+i kimi geynir gubarir* IV-145; *gece geldim çemdi çeşme de degildi çemdi t.+nan doldurdum o cırayi* VIII-5; *t.+la çekdim kenefi doldurdum kovaya* XII-229 [*tas* < Ar. *tās* ‘tas, tabak, kupa’ Steingass 1892: 806a.]

taş harman *a.* Taştan yapılmış harman yeri: *dedim bunnar nedir,*

bunnar nēediller, burda t. h. var XI-3 [bkz. taş ve harman.]

taş- (*nsz*) Göç etmek: *yavaş yavaş yerli kalmayınca dışarıya kaçdilar t.-dilar misal göç etdiler* III-57 [*taş-* < ET *taş-* ‘dışarı çıkmak, dökülmek, taşmak’ Clauson 1972: 559b: Uyg. *taş-* ‘taşmak’, DLT *taş-* ay.]

taşa çal- *bf.* Taş yontmak: *e atmış sene t. ç.-dih, çal çal çal çal tağıhlardan hele köyleri sayminam* XII-381 [bkz. taş ve çal-.]

tatar ğazi *a.* Yer adı: *malazgirt elinden t. ğ.+den* XII-5

tatvan *a.* Yer adı: *bugün mesela t., t. bugün elli atmış bin nüfusa çıhmiş* XII-312; *asger nereye gidecek t.+a* II-354; *t.+da yalnız o vardi hiçbir ev yohdi* XII-316

tavla *a.* Büyükbaş hayvan barınağı: *oğlanı da t.+da tarmada yatırtmışam* I-66; *dedi o veziyet esgerleri doldurdi t.+lara* II-257; *t.+larda tavla sekileri vardi o sekilerde toplanırdih* III-4; *o günler ola mı ki bi t. yapam* IV-214 [*tavla* < Oğz. *tavla* ‘tavla, at ahırı’ (DK

38-6...)→bkz. Ergin 1963: 287 < Far. *ṭaula* ‘at ahır’ Steingass 1892: 822b.]

tavlan- (nsz) Şişmanlamak, semirmek: *diyir birden t.-dih* II-199 [tavlan- < *tav+la-n-; krş. Far. *tāv/tāb* ‘hararet, enerji; güç; parlaklık’ Steingass 1892: 277b.]

tavuh a. Tavuk: *t.+lar da yalaḥda su içellerdi yalaḡa su doldururduḡ* V-34 [tavuk < Oğz. *tavuk* ‘tavuk’ (DK 8-11, 255-4, 11)→bkz. Ergin 1963: 287 < ET *takiḡu* ‘tavuk’ Clauson 1972: 468b.]

taya a. Ot veya ekin yığını: *bu çihir seden ot çeke damnan, t.+dan ot çeke getire bızava vere* X-101; *otlari getirirdik t. ederdik* III-194; *t.+dan döneller onun açılıp ḥarmana dağılmasına laşan denir* IV-31; *gün doğanda bi part ot t.+dadır* IV-84 [taya < Erm. *t’eg* ‘yığın’ Dankoff 1995: 47/165.]

te^carruz a. Saldırı: *t. vèrillerdi* II-333 [taarruz < Ar. *ta^carruz* ‘olma; direnme, karşı gelme; kayıp’ Steingass 1892: 308b.]

te^cbir ver- bf. Rüya yorumlamak: *buni da rüya te^cbircisi t. v.-irmiş* VII-144 [tabir ver- < Ar. *ta^cbīr* ‘açıklama’ Steingass 1892: 307b ve Tü. ver-.]

te^clim ver- bf. Talim ettirmek: *çavuş ola t. v.-e erlere* IV-112 [talim ver- < Ar. *ta^clīm* ‘öğretme’ Steingass 1892: 310a ve ET *bē^r* Clauson ‘vermek’ 1972: 354b: DLT *bē^r* ‘vermek’.]

te^cmir èt- bf. Tamir etmek, onarmak: *beton etdik ginen t. è.-dik yani yapıdih sora men emekli oldum* II-73 [tamir et- < Ar. *ta^cmir* ‘yapma, onarma’ Steingass 1892: 310a ve Tü. et-.]

tebè zf. Tabiî, elbette, doğallıkla, doğal olarak: *t. ^cereb bizim şe vardi ^cereb vardi* IV-210 [bkz. tabè.]

tebrig a. Tebrik kartı: *ötegin elime bi t. gèşdi* IV-131 [tebrik < Ar. *tabrīk* < *barakat* ‘kutsama, kutlama’ Steingass 1892: 177a.]

tecizat a. Teçizat, silah dışındaki savaş gereçleri: *paşa diyir ki mustafa çavuş t.+ını aşşın biraḥsın*

gelsin II-413 [*teçhizat* < Ar. *tachīz* ‘donatma’ Steingass 1892: 283b ve çoğul eki *-āt*.]

tefecilik *a.* Faizcilik, faizle borç verme: *t. gibi bi şe, bunnari hepsini men kaldırdım daha bunnara dönmeyin* VI-338; *şimdi t. kimi değil* III-64 [*tefecilik* < **tefe+ci+lik*; bkz. *defe/tefe* (dokumacılık terimlerinden) ‘çulha tarağı’ < Ar. *daffa* ‘birçok el işlerinde ve bu meyanda dokumacılıkta da kullanılan düz tahta’ Tietze 2002: 741b.]

tefekkiir *a.* Düşünme, düşünüş: *kendisi bu t. şeyine dalınca bu kainata meyvasına ağacına şeyine bu işler boş değil* VI-194 [*tefekkiir* < Ar. *tafakkur* ‘düşünme’ Steingass 1892: 314a.]

tefsir et- *bf.* Yorumlamak: *işde her asırda bi kişi gelir kur^ceni t. e.-er kimi işde şeler söylediler* VI-39 [*tefsir et-* < Ar. *tafsīr* ‘açıklama, tanımlama’ Steingass 1892: 313b + Tü. *et-*.]

teg *a.* Tek, yalnız, bir başına: *misali dağda t. kalırdım ba^czen yerde* III-237; *men t. yapdım herkeşin erkegi*

yapardi baban evde degildi V-203 [*tek* < Oğz. *tek* ‘tek, eş, emsal’ (DK 101-13)→bkz. Ergin 1963: 288 < ET *tek* ‘yalnız’ Clauson 1972: 475a.]

tegge *a.* Tekke, dergâh: *babam dedelerimin t.+si varmış* IX-24 [*tekke* < Ar. *takya* ‘tekke, dinlenme yeri; destek, dayanak’ Steingass 1892: 319b.]

teğort *a.* Köy adı: *t., mezik, tabavank, sizin köy veştong o zaman şenlik degilmiş herhalda эле teħmin edirem hersong* II-140

teğot *a.* Yer adı: *t.+un dağını geven yetirir* IV-100

teħsin usda *a.* Kişi adı: *menim adım t. u.* XII-250

teħtil *a.* Tatil: *cumartesi tekrar getmemiz gerekir, cuma^ca günleri bizim t.+imiz* II-6 [*tatil* < Ar. *ta^ctil* ‘tatil, izin’ Steingass 1892: 309a.]

tek kolları *a.* *ask.* Tek sıra halinde yürüme, düzenli yürüme: *diyir t. k. vurup dağı aşacayıh* II-273 [bkz. *teg* ve *kol*.]

tek parça *a.* Bir bütün: *t. p. bêle karşıya meyalli, türkiyenin hêç bi yerinde görmedim* VI-213 [bkz. *tek ve parça.*]

teg başına *z.f.* Kendi kendine, yalnız: *t. b.+ma davar mal her şe man bahardi* V-212; *ben yalnız kalırdım dağda, t. b.+ma kalırdım* VII-42 [bkz. *tek ve baş.*]

tekerli *sf.* Tekerli olan: *gelirdik ahladdan burda çift êderdik, kağni arabasi vardi iki t. onnan gelirdik* VIII-36 [*tekerli* < **teker+li*; krş. ET *tegrek* < *tegre* ‘halka, çember’ Clauson 1972: 485b.]

tekket *a.* Takat, kuvvet: *aj kıala kıala zayıflamışih zeten t. de yoğ* II-175 *nice gidecek nice t.+i var* II-275 [*takat* < Ar. *tākat, tāka* ‘güç, sağlamlık’ Steingass 1892: 806b.]

teklif êt- *bf.* Önermek: *t. ê.-ek bu oldi ikinci* VI-151; *cenabı hağ onnari musahhar êtdi düşüniller ahlata da bu işi t. ê.-iller* VI-155 [*teklif et-* < Ar. *taklîf* ‘önerme, teklif etme; birine görev verme’ Steingass 1892: 319a ve Tü *et-.*]

teknoloji *a.* Teknoloji: *eger t. bahımınnan* III-123 [*teknoloji* << Fr. *technologie* TÜR S 2307a.]

tekrar *a.* Tekrar, yine: *diyir tercümen ona söyler o tercümen t. bize annadir* II-464 [*tekrar* < Ar. *takrâr* ‘geri gelme, yineleme’ Steingass 1892: 318a.]

telbağ *a.* Çuvalların ağzını dikmeye yarayan kıl ip: *bi çav eşer t.+dan aladır* IV-83 [*telbağ* < Erm *tel* ‘ip’ Dankoff 1995: 47/164 ve Tü. *bağ.*]

telebe *a.* Talebe, öğrenci: *camida evlerden yemeg getirirdik, günde bi defa yemeg toplardıh getirirdik otururduh o t.+ler camida yerdik* II-25 [*talebe* < Ar. *talabat, talaba* ‘talep edenler, öğrenciler’ Steingass 1892: 817b.]

telefon *a.* Telefon, sesi karşıya ileten alet: *konuşur t.+da, be^czen burya gelir* VI-256 [*telefon* << Fr. *téléphone* TÜR S 2310b.]

teles- (*nsz*) Acele etmek: *niye t.-irsen daha zaman var* SE [*teles-* < Az. *tələs-* ‘bir işi hızlıca yerine getirmek, sabırsızlık göstermek, acele etmek’ ADİL IV: 305a.]

televizyon *a.* Televizyon: *meşveret etdik eve t. aldıh* XII-241 [televizyon < < Fr. *télévision* TürS 2312a.]

telgraf *a.* Telgraf: *dokuz yüz otuz sekizde hat ta^cmirine gëtdik t. hattı ta^cmirine gëtdik* XII-313 [telgraf < < Fr. *télégraphe* TürS 2312b.]

telis *a.* Çuval: *eşyalarını bi t. torbaya koydi* SE [telis < Ar. *tillīs*, Far. *talīsa* ‘heybe, eyer çantası’ Steingass 1892: 323a.]

temel *a.* Bina temeli: *bina yaparken t. ^calelusul o zaman demir yoh bayağı taşlari dabani geniş taşlari alta atardıh* XII-44 [temel < Rum. *θεμέλιο* *themélio* ‘temel, esas’ Meyer 1893: 45.]

temiz *sf.* Düzgün, saf: *en t. en dolğun buğda közerde olurdi* IV-230 [temiz < Ar. *tamyīz* -/myz/ kökünden- ‘sezme, farketme, seçme’ Steingass 1892: 325b.]

temizle- (-i) Temiz hâle getirmek: *tısbāğalibulağ bi sudi kimse de t.-mezdi éle pis bi sudi* VIII-31 [temizle- < *temiz+le-.]

temmuz *a.* Yılın yedinci ayı: *erik harman zamani deger sicağ aylarda t.+da, ağustosta* V-57 [temmuz < Ar. *tamūz* ‘temmuz ayı; yaz’ Steingass 1892: 325b.]

temür ağa *a.* Düğünlerde oynanan bir halk oyunu: *esgiden t. a. vardi, köçeri vardi, gilingo vardi* XII-84

tendir *a.* Tandır: *bu arvad iki se^cetdir burda beklir, t.+ini yandırıp çocuğı bırahip t.+in başına* XII-107; *hamurda t.+de sennen barabar* IV-159 [tandır < Ar. *tanūr* ‘fırın, ocak’ Steingass 1892: 331a.]

tendir evi *a.* İçinde tandır gömülü olan ve ekmek veya yemek yapılan yer: *t. e.+e kalağımı yapanım* IV-96 [bkz. *tendir* ve *ev.*]

tendire çorti at- *bf.* Tandırdaki çorti yemeği pişirmek: *bi dolardıh girmi tenenen bi çölmeg ç. a.-ardıh t., girmi tene eyağı sallardıh üsdüine* IX-18 [çorti at- < Erm. *ç’ort’t’u* ‘turşu’ ‘ç’or ‘kuru’ ve *t’t’u* ‘ekşi’ Dankoff 1995: no. 594 ve Tü. *at-*.]

tendire herse at- *bf.* Tandırdaki herse yemeği pişirmek: *işde bele yavrum,*

ekmeg bişirirdik, h. a.-ardıh t. IX-22 [bkz. *tendir, herse ve at-*.]

tendire vur- *dey.* Açılan hamuru pişmesi için tandırın içine yapıştırmak: *e şindi эле bişe yoğ ki, gidir arvatlar ekmeg yapmir, t. v.-mir XI-26; südümüz boldi işda bi t. v.-ardıh ekmegleri kıururdi V-182* [bkz. *tendir ve vur-*.]

tendirlik a. Kökü kalın bir ot: *pencer çapalarken en çoğ t. oti bizi yorardi SE* [*tendirlik < *tandır+lık.*]

tene a. Tane, adet: *men o bıkaş t.+den sona birez elimde olanlardan gönderdim VI-157; ‘kişi’ diyiller ki gırh üş t.+diller VII-109* [*tane < Far. dāna ‘tane’ Steingass 1892: 501b.*]

teneke a. Yumuşak, ince sacdan yapılan, yaklaşık yirmi litre hacmindeki kap: *kaş t.+de bi t. vèrirdik ona buğday II-55; bi t. buğda dolduracağsan kucağın III-163; geynerdi onnan sora biz buğdayı tökerdik içine hedik olurdi ottuz t. V-68* [*teneke < Far. tanga ‘para, altın veya gümüş sikke’ Steingass 1892: 331a.*]

tenezzül èt- bf. Alçakgönüllü olmak: *veyahud onun yeri t. è.-memekle düzelmez bu memleket VI-321* [*tenezzül et- < Ar. tanazzul ‘yavaş, yumuşak ve nazikçe inme; alçalma’ Steingass 1892: 328b ve Tü. et-*.]

tensizlik et- bf. Yakışksız ve saygısızca davranmak: *t. de e.-sem sayıla sevap IV-136* [*densizlik et- < *den+siz+lik ve et-; krş. ET teşsiz ‘münasebetsiz, yakışksız, saygısız’ < teş ‘denk’ Clauson 1972: 526a.*]

tente a. Genellikle güneşten korunmak için bir yerin üzerine gerilen bez, naylon vb.den yapılmış örtü: *öküz arabasının üzerini t. yapardıh III-118* [*tente << İt. tenda TürS 2323a.*]

teppe a. Tepe: *ğahdım gètdim su suvarmağa tē kara ömerin o t.+ye çıhmişam I-96* [*tepe < Kıp. tepe ‘tepe’ (Kİ 37)→bkz. Caferoğlu 1931: 101< ET töpü ‘tepe’ Clauson 1972: 436a: Orh. töpü ‘tepe, zirve’, Uyg. töpü ay., DLT töpü ay.*]

terbiye a. Görgü: *töre t. nedir öğrenmemiş XII-116* [*terbiye < Ar. tarbiyat ‘eğitim; büyütme, yetiştirme’ Steingass 1892: 292b.*]

tercümen *a.* Çevirmen: *t.+i de barabar* II-462 [*tercüman* < Ar. *turcumān, tarcamān, tarcumān* ‘tercüman, çevirmen’ Steingass 1892: 293a.]

teref ol- *bf.* Taraf tutmak: *diyirsen o.-irsan gelinnen t.* IV-180 [bkz. *taraf ve ol-*.]

teref *a.* Yön: *diyir bi t.+fi de var epeyi bi yer* II-236 [bkz. *taraf*.]

tereyağı *a.* Sütten çıkarılan yemeklik yağ: *herse t. üzerinde herse yemegi yapallardi* III-97 [*tereyağı* < *tereyağı* ‘taze yağ’ < Far. *tar* ‘taze, yaş, yeşil’ Steingass 1892: 291a ve ET *yağ* < *yāğ* ‘hayvani yağ, tereyağı’ Clauson 1972: 895a: Uyg. *yağ* ‘yağ’, DLT *yağ* ‘yağ, iç yağı’.]

terg ét- *bf.* Bırakmak, ayrılmak: *gelini getirip eve biraħmadan o düğünü t. è.-mezdi* III-76 [*terk et-* < Ar. *tark* ‘bırakma, ayrılma’ Steingass 1892: 296a ve Tü. *et-*.]

terhis ol- *bf.* Askerliği bitirmek: *t. o.-miş yemenden şatül’arabdan* XII-387 [*terhis ol-* < Ar. *tarhīs* ‘izin, izin verme’ Steingass 1892: 293b ve Tü. *ol-*.]

terhis tezkeresi *a.* Askerliğini bitirdiğine dair verilen belge: *uç tene de t. t. vardi* XII-417 [*terhis tezkeresi* < Ar. *tarhīs* ve *tazkirat, tazkira, tazkara* ‘hafıza, görev, not’ Steingass 1892: 290b.]

terki *a.* Toplanılan yer, avlu: *allah rehmet etsin onnarın da bi t.+leri vardi* III-18 [*terki* < Oğz. *terki* ‘eyerin arkası; ata binenin bindiği, oturduğu yerin arkası’ (DK 196-9, 241-1)→bkz. Ergin 1963: 288 < ET *tèrgü* < *tèr-* ‘eyer kayışı’ Clauson 1972: 544a: DLT *tèrgü* ‘eyer kayışı’.]

terle- (*nsz*) Terlemek: *at bële t.-r ki minir atın sırtına at èle t.-r ki kan ter içinde kalir* III-269 [*terle-* < ET *terle-* ‘terlemek’ Clauson 1972: 548a: DLT *terle-* ‘terlemek’.]

termaş *a.* Hayvan sürüsü: *dağildi t.+lar toplayamadıh* IV-187 [*termaş* < Erm. *t’er* ‘kenar; eksik’ + *maş* ‘eskimek, yıpranmak’ Dankoff 1995: 48/168.]

ters *sf.* Gerekli olan duruma karşıt, zıt: *misal bu çuval ya getiriyor çuvalın içersine t. cep yapıyor* III-293 [*ters* < Kıp. *ters* ‘ters, aksi’ (Tuhf.

34b/7)→bkz. Atalay 1945: 256b < ET *ters* ‘yanlış, düşman, sakar, kullanışsız’ Clauson 1972: 553a.]

tesbit ét- (-i) Belirlemek: *buni ilk günü t. é.-mişler, çoğ adam vurulduğu için buni müfettişler t. é.-mişler arhadan vurulduğunu* II-103; *t. é.-erik bu tarlanın arpanın filan yeri ağarıp* II-208 [*tespit et-* < Ar. *taṣbīt* ‘tespit, saptama, kesinleştirme’ Steingass 1892: 282a ve TÜR. *et-*.]

teskere al- *bf.* Terhis olmak: *atmış birde t. a.-dım* VII-53; *geynatam annadırdı, dedi biz t. a.-mişdiğ gelirdik üş tene ahlalı* II-74 [*teskere al-* < Ar. *taṣkirat, taṣkira, taṣkara* ‘hafıza, görev, not’ Steingass 1892: 290b ve T. *al-*.]

teslim al- *bf.* Ele geçirmek: *gidem hele sen asgerin orya gelmeden men oni t. a.-ıram gelirem* VII-82; *sen nasıl t. a.-ırsan, diyir men t. a.-ıram diyir necet. a.-acaḥsan* VII-83 [*teslim al-* < Ar. *taslīm* ‘selam verme; güvenme, boyun eğme’ Steingass 1892: 301a ve TÜR. *al-*.]

teslim ét- *bf.* Teslim etmek: *yapaḥ siz götürün t. é.-in, bunda ayri bi*

kārım yoḥ VI-154 [*teslim et-* < Ar. *taslīm* ‘selam verme; güvenme, boyun eğme’ Steingass 1892: 301a ve TÜR. *et-*.]

teşan a. Yara, cüzzam: *barmaḥların t. töke* IV-276 [*teşan* < Far. *taşan/tişan* ‘kâfur ile birlikte göz merheminde kullanılan mercimekten daha büyük, siyahımsı küçük yuvarlak bir tahıl tanesi’ Steingass 1892: 303b.]

teşekkür ét- *bf.* Şükranlarını sunmak: *götürdük abloya da t. é.-dik gablarını vërdik, çıḥdıḥ geldik* X-56 [*teşekkür et-* < Ar. *taşakkur* ‘teşekkür etme, minnettar olma’ Steingass 1892: ve TÜR. *et-*.]

teşi a. Yün eğirmeye yarayan tahta araç, iğ: *çıḥardıḥ damlara t.+nen eşerdik çorap toḥiyah* V-25; *cecim diyellerdi éle gözəl t.+lernen yun egirirdik onnari cecim ederdik işde işde o* V-273 [*teşi* < Erm. *t’eşi/t’eşik* ‘iğ’ Dankoff 1995: 47/166; Bläsing 1995: 89/44.]

teşt a. İçinde hamur yapılan büyük leğen: *éle bi t.+nen fetir yapardım* I-56 [*teşt* < Erm. *taşt* ‘fiç, kulplu bardak’ Dankoff 1995: 191/E186 <

- Far. *taşd* ‘gümüş tepsi’ Steingass 1892: 302b.]
- teyip** *a.* Kasetçalar: *e şimdi hepsi lo, hepsi bi t. biraħir oraya haydi haydi, ne XII-86 [teyip << İng. tape TürS 2343b.]*
- tez** *zf.* Hızlıca, çabuk: *kim çabuħ bitirdise tez bitirdise kim t. bitirdise he V-33 [tez < Far. tez ‘keskin; hızlı’ Steingass 1892: 341b.]*
- tezbèh** *a.* Tesbih: *ğurban olam t. elde gelene IV-61 [tespih < Ar. tasbîh ‘Allah’ı övme’ Steingass 1892: 300a.]*
- tezden** *zf.* Erkenden: *sabbah ğaħir t. suyuni ısidir IV-155 [tezden < *tez+den.]*
- tēze** *a.* Tâze, yeni: *önce de çullardan kuridirdiħ oğlum ħedigi yarmayı ħedigi t.+sini V-75; ‘henüz, yakın zamanda’ geldik burya aħlada, t. çocuħlarımız yetişdi VII-74 [taze < Far. tāza ‘taze; genç; yeni’ Steingass 1892: 275a.]*
- tezzek** *a.* Yakacak olarak kullanılan kurutulmuş sığır dışkısı, tezek: *davarların şeyine t. diyerik biz odunnan t.+nen o böyük ħazannarnan ğeynedirdik ottuz teneke V-66 [tezek < ET tezek ‘dışkı, hayvan dışkısı; gübre’ Clauson 1972: 574a: DLT tezek ‘at dışkısı’.]*
- tığ** *a.* Buğday yığını: *t. yapardıħ III-178 [tığ < Erm. t’el ‘yığın’ Dankoff 1995: 47/165.]*
- tıħ-** *(-i)* Tıkmak, sokmak, sıkıştırmak: *oni da t.-dım o ciranın aĝzına VIII-8; yav dediler vala bo oti bunun aĝzına t.-mişsan onnan olmuş VIII-12; bir daha geldim cirayi doldurdum, ama o oti dehe t.-madım aĝzına VIII-14 [tık- < ET tık- ‘dürtmek, sokmak’ Clauson 1972: Uyg. tık- ‘tıkmak, sokmak, itmek’, DLT tık- ay.]*
- tıħ nefes** *a.* Nefes nefese: *ële küregi biraħdım bële t. n. ğaşmişam gelmişem size I-109 [tık nefes < Ar. đaik, đik ‘dar olma, darlık’ Steingass 1892: 805a ve Ar. nafs ‘nefes; ruh, can’ Steingass 1892: 1415b.]*
- tıħan-** *(nsz)* Tıkanmak, soluk alamamak, soluĝu kesilmek: *yokuşi ac öküz çıħar mi getirir arpa vèrir*

öküz t.-ir IV-59 [*tikan-* < **tik-a-n-*;
krş. ET *tik-* ‘dürtmek, sokmak’
Clauson 1972: Uyg. *tik-* ‘tıkmaq,
sokmaq, itmek’, DLT *tik-* ay.]

tıhtap tasi *a.* Kutsal olduğuna inanılan
bir tas; ancak bugün anlamı
unutulmuş, sadece *gibi* edatıyla
birlikte kullanılır olmuştur: *èle t. t.*
kimi baş köşeye kurulup SE [*tıhtap*
tasi < Erm. *del* ‘çimen, şifalı bitki;
(dial.) zehir’ ve *t’ap* ‘ters çevirme,
boşaltma’ Dankoff 1995: 41/133.]

tırılı ol- *bf.* İshal olmak: *ne yedin gine*
t. o.-upsan SE [*tırılı ol-* < Erm. *t’rik*
‘gübre, dışkı’ Dankoff 1995:
51/187 ve Tü. *ol-*.]

tırmılıh ét- *bf.* Biçilmiş otları bir araya
getirmek, yığmak: *ot biçipler men t.*
é.-mişem IV-232-33 [*tırmık et-* <
bkz. *dırmılıh* ve *et-*.]

tırpan *a.* Uzun bir sapın ucuna
tutturulan, ot, ekin vb.ni biçmeye
yarayan, hafifçe kıvrık, uzun çelik
bıçak: *otlari önce t.+nan biçerdik*
III-199 [*tırpan* < Rum. *δρεπάνι*
drapani ‘ekin biçme aracı’ Meyer
1893: 59.]

tısbağalibulağ *a.* Yer adı: *t.+da su*
vardi herkeş davarını açardı,
harmani davarını açardı V-235
[*tosbağalibulak* < *tos* (yansıma) +
bağa ‘kurbağa’ Nişanyan 2012:
632a ve *bulak*; krş. ET *baka*
‘kurbağa, kaplumbağa’ Clauson
1972: 311b: Uyg. *baka* ‘kurbağa’,
DLT *baka* ‘kurbağa, kaplumbağa’.]

tifağ *a.* Hastalık, dert, keder, kötülük:
san gelen t.+a balam alıram IV-68
[*tifağ* < Far. *taftagī* ‘hararet; dert,
keder, acı’ Steingass 2005: 312b.]

tik- (*-i*) Dikmek: *ağzını t.-erdik* III-
180; *cep t.-ir boşaldan zaman o*
cebe buğda doluyor III-293 [*dik-* <
ET *tik-* ‘dik durdurmak, kurmak;
dikiş dikmek’ Clauson 1972: 476b:
Orh. *tik-* ‘dikmek’, Uyg. *tik-* ay.,
DLT *tik-* ‘bir şeyi delmek, sokmak,
dürtmek, (ağaç) dikmek, dik
duruma getirmek’.]

tikanli *sf.* Dikenli: *feket iman olmasa*
döşeklerde saraylarda bêle bilir ki
t. yerlerde yatırılı VI-393 [*dikenli* <
diken+li*; krş. ET *tiken* (tikgen*) <
tik- ‘diken’ Clauson 1972: 483b.
Tietze 2002: 801b’ye göre fiilin
ettirgen fiilsıfatı (participium
activum) halinden çıkararak isim

- (appellativum) durumuna gelmiş kelimelerdendir.]
- tike** *a.* Lokma: *man bi t. ekmeği çoğ gördün* SE [*tike* < ET *tikü* < *tik-* ‘parça’ Clauson 1972: 478b: DLT *tikü* ‘et parçası’.]
- tikle-** (-i) Dik duruma getirmek: *béle etrafına düzerdik t.-rdik yani fazla rüzgar almasın diye* III-184 [*dikle-* < **dik+le-*; krş. ET *tik* ‘dik’ Clauson 1972: 575b.]
- tikme** *a.* Fidan: *ge yardım et t.+leri tikek* SE [*tikme* < **tik-me*; krş. Kıp. *tikme* “sırık dikme” (CC 75, 8; 126, 19)→ bkz. Grønbech 1942: 244.]
- tilki** *a.* Tilki: *bi t. buna müselle oluyor* III-268; *çamaşırlar getmiş t.+ler deligine* XII-166 [*tilki* < ET *tilkü* ‘tilki’ Clauson 1972: 498b-499a: Uyg. *tilkü* ‘tilki’, DLT *tilkü* ay.]
- tip** *a.* Tip, şekil, çeşit: *feket bastona başlamadan dedim şimdi yalnız ahlât t.+ini yapsam* VI-84 [*tip* << Fr. *type* TürS 2357a.]
- tipi** *a.* Kar fırtınası: *éle t.+dir béle kapıdan kapıya gidilmir* X-11 [*tipi* << ET *tüpi* ‘şiddetli rüzgâr, tipi’ Clauson 1972: 436a: DLT *tüpi* ‘şiddetli rüzgâr’.]
- tirakdör** *a.* Traktör: *t.+ler çıhdi t.+lerden sora araba aldih* III-214 [bkz. *dırahdor*.]
- tiren** *a.* Tren, şimendifer: *t.+dedik, t. dedi o zaman ‘erebler geçmişti ingiliz eline* II-75; *diyir tebi şimdiki t. kimi degil* II-448 [*tren* << Fr. *train* TürS 2381b.]
- tiskin-** (nsz) İrkilmek: *birden t.-nir gağar düşer aşşağıya* IX-38 [*tiskin-* < Çağ. *tiskin-/tizkin-* ‘uzaklaşmak’ Tietze 2002: 822b; krş. Az. *diksin-* ‘tatlı uykudan uyanmak; ürkmek, korkmak’ ADİL I: 622a, Tkm. *tisgin-* ‘silkinmek, sarsılmak, korkudan ürpermek’ TTS 630a.]
- titretme** *a.* Titreme: *daha sen niye o gede içerye götürürsen diyen zaman bu şeye bi t. düşür he bu tüccara* VII-197 [*titreme* < **titre-t-me*; krş. ET *titret-* ‘titretmek’ Clauson 1972: 460a.]

toba *a.* Tövbe: *t. qarışmanam yara da başın* IV-176; *allahın t.+si ola* IX-48 [tövbe < Ar. *tawbat* “pişman olma, pişmanlık” Steingass 1892: 333a.]

toḥ yê- *bf.* Doymak: *bu hallar ile aslında t. y.-mez* VIII-77 [tok ye- < ET *tok* < *to-* ‘tok, doymuş’ Clauson 1972: 464b: Orh. *tok* ‘tok’, DLT *tok* ay. ve ye-.]

toḥat *a.* Tokat: *hatadan dolayı t. var, çeşit çeşit şeler var.* VI-262 [tokat < krş. ET *tokı-* ‘dövmek, vurmak, zarar vermek’ Clauson 1972: 467a.]

toḥdor *a.* Doktor: *hanımım hesteledi, hêç bi t. kıalmadi hêç bi yer kıalmadi dolandırdım* VII-22 [bkz. *doḥdor.*]

toḥli *a.* Toklu, bir yıllık kuzu: *he bi koyun da bi t. vërillerdi* III-70 [toklu < ET *toklı* ‘birkaç aylık kuzu’ Clauson 1972: 469a: DLT *toklı* ‘toklu, altı aylık kuzu’.]

toḥu- (-i) Dokumak: *gızlar bergonun başında oturillardi şortuk t.-llardi* IV-280; *bu şortukdan kemer t.-llardi* IV-282; *çuvali t.-yan şeyi de lop çul t.-llardi onnari sererdik bèle şimdiki kimi bişe mi vardi* V-22

[*doku-* < Kıp. *toku-* ‘dokumak’ (Tuhf. 36b-13)→bkz. Atalay 1945: 260b < ET *tokı-* ‘vurmak, düşmanı yenmek’ Clauson 1972: 467a: Orh. *tokı-* ‘vurmak, dövmek’, Uyg. *tokı-* ay., DLT *tokı-* ‘dövmek, vurmak; dokumak’.]

toḥum *a.* Tohum: *t. şallarını doldururduḥ* III-158; *ama sen gel misali o t. ekenin ḥalını gör* III-168 [tohum < Far. *tuḥm* ‘tohum’ Steingass 1892: 288b.]

toḥumci *a.* Tarlaya tohum eken kişi: *ḥarolun peşinde t. olaraḥ ekerdik* III-159 [tohumcu < *tohum+cu.]

toḥun- (-i) Dokunmak, rahatsız etmek (mideyi): *yemek yemeyipsiz men ḡorḥdum size t.-a* II-193; ‘deḡmek’ *şimdi patateze savuḥ su t.-mir* III-132; ‘dokuma işi yapılmak’ *çullar t.-urdi gelirdi lop çul yunnan* V-30 [dokun- < Kıp. *tokun-* ‘dokunmak, çarpılmak, vurulmak’ (Tuhf. 6a-2, 58b-11)→bkz. Atalay 1945: 260b < ET *tokın-* < *tokı-* ‘dövmek, vurmak, çarpmak’ Clauson 1972: 471a: Uyg. *tokın-* ‘vurmak’, DLT *tokın-* ‘(insan) dövülmek; çarpmak, dövülerek sertleştirmek, dokunmak’.]

tokkaç *a.* Tokaç, çamaşır yıkarken çamaşır dövmeye yarayan yassı ağaç tokmak: *anamgil t.+nan vër gëtsin edellerdi t.+ın gözine keyenin üzerinde çamaşır yıhana* XII-159; *anam aldı t.+i düşdi peşimize* XII-162 [*tokaç* < ET *tokaç* ‘somun, tahta veya çelik başı olan çekiç’ Clauson 1972: 467a.]

top *a.* Top, oyun nesnesi: *kortuk kazıllardi işde o t.+lari atallardi kim kazandisa* V-139; *o t.+i atir ona* VII-168 [*top* < ET *tōb* ‘top’ Clauson 1972: 434b: DLT *tōb* ‘top’.]

topal *a.* Topal, rahat yürüyemeyen: *bir gözi kor bir ayağı t.* VI-342 [*topal* < **top+al.*]

topala heşmer *a.* Bir çocuk oyunu: *t. h. oynardıh* VII-164; *onnan sora bi kere t. h. oynillar* VII-169

topbuğ vur- *bf. ask.* Selamlamadan önce ayak topuklarını yan yana getirmek: *t. v.-a selam çağa beglere* IV-113 [*topuk vur-* < ET *tobık* < *tōb* ‘top, topuk’ Clauson 1972: 437b: Uyg. *tobık* ‘topuk’, DLT *tobık* ‘top’ ve *vur-*.]

topla- (-i) Bir araya getirmek, derlemek: *gëtdim köyden t.-dım muhacır çocuhlarını* II-226; *bizi nöbet yerlerinnen t.-madılar* II-446; *t.-ram şilori erigi babam* IV-25; *dağıldı termaşlar t.-yamadıh* IV-187; *ya oni sökecegsen yahud da t.-yacağsan ki ekin ola* VIII-22; *dögün çıhardın bunda bi teneke var ya yohdur, t.-dım aldım geldim* XI-8; *durmadi çar çapuduni t.-di* XII-135 [*topla-* < **top+la-*.]

toplan- (nsz) Bir araya gelmek: *tavlalarda tavla sekileri vardı o sekilerde t.-ırdıh* III-4; *ële neşe t.-ıllardi o çiğçiler ahşam oldi mi bi araya* III-170; ‘toparlanmak’ *vala mu‘allim bey t.-di, şimdi oni şiiir olarak yazmışım* XII-110 [*toplan-* < **top+la-n-*.]

topuğ *a.* Topuk: *diyir nece ki t.+a siyah m. bağılyasan* II-250 [*topuk* < ET *tobık* < *tōb* ‘top, topuk’ Clauson 1972: 437b: Uyg. *tobık* ‘topuk’, DLT *tobık* ‘top’.]

tor *a.* Balık ağı: *t.+nan balığa gëtdik* SE [*tor* < ET *tor* ‘kuş ya da balık avlamaya yarayan ağ’ Clauson 1972: 528b.]

torba *a.* Ağzı büzülüp bağlanabilen küçük çuval: *girdik köye yanımızda da bi t. var dilenmek için bi t.+mız var* II-182; *y. çamaşırları doldurduḡ t.+ya* XII-174 [*torba* < Far. *tōbra* < Hint. *tōbra* ‘torba’ Eren 1999: 414a; Far. *tobra* ‘avcı çantası, atın yem torbası’ Steingass 1892: 333a. Ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Sertkaya 2011: 493-499.]

torpaḡ başan ola *bf.* Ölesin anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *t. b. niye gazınç edirsən* IV-44; *t. b. o. niye gazınç edirsən* IV-148

torpaḡ başıma *dey.* Olumsuz bir durumla karşılaşıldığında üzüntüyü dile getirmek için söylenen bir söz: *t. b. herifin zaten çoḡ canı vardı o ğede kani ğetdi* V-90

torpaḡ halıma *dey.* Olumsuz bir durumla karşılaşıldığında üzüntüyü dile getirmek için söylenen bir söz: *men de ne diyellerdi inanırdım men de dedim vay t. h.* V-89

torpaḡ *a.* Toprak: *t.+i bedreye doldururdum* V-3; *çekellerdi dama t.+i çekellerdi dama damci dura* V-

4 [*toprak* < ET *toprak* < **topra-* ‘kum, kuru zemin, toprak, yeryüzü’ Clauson 1972: 443a: Uyg. *toprak* ‘toprak, dünya’, DLT *toprak* ‘toprak, kum; toz’, KB *toprak* ‘toprak’.]

tortuk *a.* Yenebilen bir ot: *t.+lar yerişip mi* SE [*tortuk* < Erm. *t’ort’* ‘bir bitki çeşidi’ Dankoff 1995: 49/175.]

torun *a.* Öküzlere verilen isimlerden biri: *getirin t.+i koşalım aslani* XII-276

tosun *a.* Danalıktan yeni çıkmış genç boğa: *bızavlar böyüye olalar t.* IV-208 [*tosun* < ET *tosun* (*toson*) ‘iki veya üç yaşında erkek buzağı’ Clauson 1972: 555b.]

totaba *sf.* Beceriksiz, tembel: *ne t.+san kaldır ele t. eli ayağı iş tutmaz* IV-283; *ele bi t. gelindir heç elinnen iş çıḡmir çoḡ t.+dır* IV-284 [*totaba* < Far. *tu’adat/tu’dat* ‘yavaşlık, ağırbaşlılık’ Steingass 1892: 334a.]

toy *a.* Düğün: *yalannan t. yapir t. ediller* I-13-14; *t.+larımız çoḡ güzel olurdi* III-67 [*toy* < ET *toy*

‘şenlik, ziyafet’ Clauson 1972: 566b.]

toy begi *bs.* Bir düğünün düzenlenmesinden sorumlu olan ve bütün masraflarını üstlenen kişi, düğün ağası: *reḥmetli şih ʿemer t. b.+i* I-14; *t. b.+nen barabar çıhardıllardi* III-94 [*toy begi* < ET *toy* ‘şenlik, ziyafet’ Clauson 1972: 566b ve ET *bēg* ‘evin, ailenin erkek başı, zevç; köyün ileri gelenlerinden biri, bir kabilenin veya küçük bir devletin başı, âmir, kumanda eden’ Clauson 1972: 322b.]

toy tohlusi *a.* İri bir kuş: *t. t.+ni çocuḥken görmüşdüm* SE [bkz. *toy* ve *tohli*.]

toz duman *a.* Yoğun toz bulutu: *qara gedige êndik t.+da d.+da* XII-281 [*toz duman* < ET *toz* ‘toz’ Clauson 1972: 570b ve ET *tumān* ‘duman’ Clauson 1972: 507a.]

toz torpaḥ *bs.* Toz ve toprak yığını: *o t.+un t.+ın içinde ne ḥestelik vardi ne baş ağrısı vardi* III-141, 142; *t.+i t.+ına mısran sereyim* IV-196 [*toz toprak* < ET *toz* ‘toz’ Clauson 1972: 570b ve ET *toprak* < **topra-*

‘toprak, kuru yer, yeryüzü, toz’ Clauson 1972: 443a.]

töbeler töbesi olsun *dey.* ‘Gerçekten, hakikaten’ anlamında kullanılan bir söz: *oni o gedde datli lezzetli yerdik ki bêle hêç t. t. o. bala geymaḡa degişmezdik* IX-20 [bkz. *toba* ve *ol-*.]

tök- (-e). Dönüştürmek: *işi ona t.-mişik* II-212; ‘dökmek, düşürmek’ *erig t.-ip işbabyan yaranım* IV-92; ‘temizlemek, başka yere taşımak’ *davarların altını t. tavlamız da çuḥurda taḥda biraḥırdıḥ uzun taḥta* V-11; ‘sebze ürün vermeye başlamak’ *erikler degende oldi, ḥarman zamani oldi, bostanlar yeni t.-ende oldi* V-61 [*dök-* < ET *tök-* ‘dökmek’ Clauson 1972: 477a-b: Orh. *tök-* ‘dökmek’, Uyg. *tök-* ay., DLT *tök-* ay.]

tökil- (nsz) Dökülmek: *diyir t.-di yere* II-269; ‘ölmek’ *diyir bizde çoḥ t.-len oldi* II-320; ‘bulaşmak’ *ḥına yaḥarken gelinliğin kınarına ḥına t.-ir* III-250 [*dökül-* < Oğz. *tökil-* ‘dökülmek’ (DK 43-2...)→bkz. Ergin 1963: 294 < ET *tökül-* ‘dökülmek’ Clauson 1972: 481a:

- Uyg. *tökül-* ‘dökülmek’, DLT *tökül-* ay.]
- töre** *a.* Âdet: *t. terbiye nedir öğrenmemiş* XII-116 [*töre* < ET *törü* ‘alışılagelmiş, yazılı olmayan hukuk kuralları’ Clauson 1972: 531b.]
- töri-** (*nsz*) Türemek: *sennen evliya mi t.-yecek* SE [*töri-* < ET *törü-*(*törö-*) ‘varolmak, türemek’ Clauson 1972: 533a.]
- töşek** *a.* Döşek: *bi çingir yorğan, éle bu minder gede bi t. onun üstünde yatar onun üstünde gahardıh* I-54 [*töşek* < ET *töşek* < *töse-* ‘döşek’ Clauson 1972: 563b: Uyg. *töşek* ‘döşek’, DLT *töşek* ay.]
- tuğla** *a.* Tuğla: *adam koloni çıhmış koloni getirmiş arasına dört tene t. orta yere pencere kapıyı çekdiğin zaman bile o evde bi sarsıntı olur* XII-49 [*tuğla* < Rum. τούγλα *tugla* Meyer 1893: 45.]
- tuhtum** *a.* Bir ağırlık birimi: *böyüg dağa kaldırır diyir bi t., bu taraftakını kaldırır diyir yarım t.* VII-100 [*tuhtum* < Erm. *t’uht*’ <
- Far. *tuht* ‘çeyrek okka’ Dankoff 1995: 49/179.]
- tula** *a.* Köpek yavrusu: *o t.+lar ajlıhdan ölecek birez lak verek* SE [*tula* < Far. *tōla* “enik; genç” Steingass 337a ~ krd. *tōle/tūle* Bläsing 2000: 34/1.]
- tuluḥ** *a.* İçine peynir koymaya yarayan deri tulum: *geçen bi t. peynir yapmışam* SE [*tuluḥ* < ET *tolukuk* ‘deri kap; idrar kesesi’ Clauson 1972: 496b.]
- tum-** (*nsz*) Çocuk çok ağlamaktan kendinden geçmek: *susdur o oğlani bah t.-acaḥ* SE [*tum-* < **tu-m-*; krş. ET *to-* (*tu-*) ‘kapatmak, engellemek’ Clauson 1972: 434a.]
- tuman** *a.* Diz donu: *şimdi biz t. diyerik dize gede gelirdi o zaman erkege de arvada da t. diyerdik* V-128; *hem t. tikirdik* V-133 [*tuman* < Far. *tunbān* “kısa pantolon, don” Steingass 1892: 327a.]
- tunus** *a.* Mahalle adı: *başğa şehirleri sayminam, gıhlardan t.+a belki sayısını bilmediğim evler var benim* XII-382

turp *a.* Turp: *ne inahla kaldı ne t. ne kelem* IV-26 [*turp* < Far. *turb/turub* ‘turp’ Steingass 1892: 292a.]

turşiaşi *a.* Döğme, nohut, kuru bakla ve şilordan(yaban eriği) yapılan bir yemek: *dögmeden t. yapardıh* V-80; *menem neler bulup t.+nda* IV-80 [*turşuaşı* < Far. *turşī* ‘ekşilik; turşu’ Steingass 1892: 294b ve Tü. aş.]

tut- (-den) Yakalamak: *el atdı meni kolumnan t.-di* I-18; *köyün içinnen geldim meni t.-ar mutar ne bülem Allah korusun geldim* V-106; *tē bilmem nerye gēde, giderdik o topi havada t.-illardi o topi havada t.-dilar mi* VII-171; *t.-amiyana gēde bunnar ağaşnan vurallardi* VII-172; *şey yapallardi bi de bi marc diyerdik oni da t.-ardıh öküzleri koşardıh işde* VIII-28; ‘çalıştırmak’ *yırğatlar t.-ardıh* III-199; *işde güz olurdi sökerdik işci t.-ardıh* V-41 [*tut-* < ET *tut-* ‘tutmak, yakalamak, ele geçirmek’ Clauson 1972: 451a-b: Orh. *tut-* ‘tutmak, yakalamak, elde etmek’, Uyg. *tut-* ‘tutmak, kaldırmak’, DLT *tut-* ‘tutmak, yakalamak’.]

tuvalet *a.* Tuvalet, hela: *dışariya yayılmış t.+lerin eyahlari men de gētdim uraya heber vėrdim gelin burayi yapın* XII-218; *gētdim t.+e* II-412 [*tuvalet* << Fr. *toilette* TÜR S 2394b.]

tüccar *a.* Ticaret yapan kimse: *daha sen niye o gēde içerye götürirsen diyen zaman bu şeye bi titretme düşir he bu t.+a* VII-197; *o zamanın t.+lari da bi kaç ev ortağlı* XII-189 [*tüccar* < Ar. *ticār, tuccār* ‘tüccar, satıcı’ Steingass 1892: 282b.]

tüfek *a.* Savaş veya avda kullanılan, uzun namlulu ateşli silah: *diyir ot yığdı garşularına kapının öğüne hemen bahdıh kürtlerin elinde iki tene kürt t.+ler elinde hemen geldiler* II-121 [*tüfek* < Far. *tufang* ‘tüfek’ Steingass 1892: 314a.]

tüfeg *a.* Tüfek: *durdi men elimde t.+nen çökdüm* II-375 [bkz. *tüfek*.]

tüfeng *a.* Tüfek: *asger bahmış ki oni vuracağ asger ele t.+i çevirmiş buna* II-436; *t. tutan elen kırbana oluram* IV-110 [bkz. *tüfek*.]

tüken a. Dükkân: *bi kaç tene şe t. vardi faqat bële sene^eetçi felan yoḥdi ancaḥ bi iki VI-54; bi ay daha devam êtdim onnan sona kendim t. aşdım VI-60; gêt usdanın t.+ine bële çeşitlerden şe et alsın gelsin ankaraya VI-143; bu ne gedde oḡula gidir gelir yahudinin t.+i bële t.+lerden bële düşmir VII-140 [dükkan < Ar. dukkân ‘dükkan’ Steingass 1892: 530a ~ Far. dükân ‘dükkan’ Steingass 1892: 545b.]*

tükür- (-i) Tükürmek: *t.-esen tükürük donar êle düşer yere êle bi savuḥdur II-326 [tükür- < *tüf+kür-; krş. Kup. tüpkür- ‘tükürmek’ (CC 51,1-3)→bkz. Grønbech 1942: 260; Kıp. tükür- ‘tükürmek’ (Tuhf. 8a-9, 83b-8)→bkz. Atalay 1945: 266b.]*

tükürük a. Tükürük: *tüküresen t. donar êle düşer yere êle bi savuḥdur II-326 [tükürük < Kıp. tükürük (Tuhf. 7a-7, 83b-8)→bkz. Atalay 1945: 266b.]*

tülbent a. İnce bezden yapılmış başörtüsü: *bu t.+im yağlıgım buz donardi vallahi buz donardi gelene geder V-9 [tülbent < Türkçe Sözlük’e göre Far. tar-band ‘ıslak sargı bezi’ Steingass 1892: 292b;*

ancak Far. dolband ‘sarık, türban, fular’ Steingass 1892: 546a olmalıdır.]

tülüngi sf. İşsiz güçsüz ortalıkta dolanan: *t. gibi ne dolaşırsan êle SE [tülüngi < Far. tulangi/tulnigi ‘yoksul, muhtaç; dilenci’ Steingass 2005: 322a, Dankoff 2004: 268’e göre Safevî tebaasından olanlar veya Safevî casusları için takma ad olarak kullanılmıştır.]*

tüp a. Tüp: *bi t. yahardıḥ ayaḥlarımızı t.+de kızdırırdıḥ III-219 [tüp << Fr. tube TürS 2399b.]*

türk a. Türk ırkı: *sora aḥlad tamamen asil t.+dür XII-303 [türk < ET türk ‘güçlü, kuvvetli’ Clauson 1972: 542b-543a.]*

türklük a. Türk olma durumu: *t.+e otaḡsın düşmana mezar VIII-64 [türklük < *türk+lük.]*

türkü a. Türkü: *şimdi bizim eski aḥlad t.+leri, eski aḥlad oyunlari hêç yoḥdur XII-84 [türkü < türk + nispet eki -i.]*

tüv a. Tüy, kıl: *öküzlerin t.+ini keşav ederdik öküzlere V-137; davarların*

t.+lerinnen V-139 [*tüy* < Oğz. *tüy* ‘tüy’ (DK 56-11, 56-12)→bkz. Ergin 1963: 299 < ET *tüg/tük* < *tū* ‘vücut kılı’ Clauson 1972: 433a.]

tüvlen- (*nsz*) Tüylenecek, sakalları çıkmak: *dedi keşiş genişdi yirmi yaşlarında filan yeni t.-mişdi* II-80 [*tüylen-* < **tüy*+*len-*.]

uci boyunduruğ *bs.* Eskiden varlığına inanılan bir ucu yerde, bir ucu gökte olan yaratık, dev: *esgiden u. b. vardı u. b. diyellerdi* III-233 [*ucu boyunduruk* < ET *ūç* ‘son, bitim yeri, kenar, tepe’ Clauson 1972: 17b: Orh. *uç* ‘uç, kıyı, kenar; kanat’, Uyg. *uç* ‘uç’, DLT *ūç* ‘uç, kenar’ ve ET *boyunduruk -boyun* + isimden nomen instrumenti yapan – *dırık/–duruk* eki ‘çift süren ya da kağınyı çeken öküzlerin boynuna bağlanan alet’ Clauson 1972: 387a.]

ucuz *sf.* Ucuz, pahalı karşıtı: *çoh baston yapıdırırır u. yap* VI-115 [*ucuz* < ET *uçuz* ‘ucuz, kolay’ Clauson 1972: 32a-b: Orh. *uçuz* ‘kolay’, Uyg. *uçuz* ‘kolay, değersiz’, DLT *uçuz* ‘ucuz, sefil’.]

uç *a.* Uç, kenar, baş: *kırbasının u.+i tutdi* II-220; *bi tabağ da helva bırahillar bunun başının u.+una geşiller gidiller* III-253; *be nerye gidecek nerye dönse u.+i ordadır* VII-161 [*uç* < ET *ūç* ‘son, bitim yeri, kenar, tepe’ Clauson 1972: 17b: Orh. *uç* ‘uç, kıyı, kenar; kanat’, Uyg. *uç* ‘uç’, DLT *ūç* ‘uç, kenar’.]

uçah *a.* Uçak: *şeler gelir u.+nan asgeryenen barabar burda baston alillardı* VI-79 [*uçak* < **uç-ak*; krş. ET *uç-* ‘uçmak’ Clauson 1972: 19b.]

ud- (*-i*) Oyunda yenerek bir şey kazanmak, ütmek: *cevüz u.-ardıh bilyenin yerine cevüz u.-ardıh kim vurdısa cevüze* V-135 [*ut-* < ET *ut-* ‘kazanmak, yenmek’ Clauson 1972: 38b: Uyg. *ut-* ‘yenmek’, DLT *ut-* ay.]

uğra- (*-e*) Uğramak: *yolunuz u.-rsa ören gazıdan* XII-6; *o çeşmeye bi daha u.-madi* XII-138 [*uğra-* < ET *uğra-* ‘uğramak, rastlamak’ Clauson 1972: 91a-b: Uyg. *uğra-* ‘uğramak, rastlamak’, DLT *uğra-* ‘uğramak’.]

uğraş- (-le) Bir işle meşgul olmak: *o askerye paltolarinan u.-irdih* III-189 [uğraş- < ET uğraş- < uğra- ‘biriyle dövüşmek’ Clauson 1972: 92a: DLT uğraş- ‘birbirinin üzerine yürümek’.]

uhari a. Yukarı: *bi de u.+da madavas ermeni köyimiş ahladin içersinde sadece harabaşehirde varmış ermeni* II-137; *köyün yarısı u. çemde harman ederdi yarısı da aşağı çemde harman ederdi* V-241; [yukarı < ET yügerü < *yükgerü < *yük ‘yukarı’ Clauson 1972: 915a: Orh. yügerü ‘yukarı, yukarıya’, Uyg. yügerü ay.]

ulaş- (-e) Varmak: *durmadan çal çal çal u.-dih kargaya* XII-64; *u.-ın gètdi enişdenin kapudi* XII-167; ‘yetişmek’ *tez yetişin yandi u.-ın dırmiğa* XII-26 [ulaş- < ET ulaş- < ula- ‘ulaşmak’ Clauson 1972: 154a: DLT ulaş- ‘ulaşmak’.]

ulu sf. Büyük, yüce: *cümleye nesib et ey u. mevla* IV-108 [ulu < Oğz. ulu ‘ulu, büyük’ (DK 14-9, 11...)→bkz. Ergin 1963: 301 < ET uluğ ‘ulu, yüce’ Clauson 1972: 136b: Orh. uluğ ‘ulu, büyük’, Uyg. uluğ ay., DLT uluğ ay.]

umur a. Önemseme, aldırış etme: *her şe ona rahad, huzurli, dünya bomba olsa patlasa o insanın u.+unda bi şe yoğ* VI-258 [umur < Ar. umūr ‘işler, meseleler, şeyler’ Steingass 1892: 101a.]

umut a. Ümit: *şimdi apartmanlara bahıyorum hep dış yüzden hep sıva u.+una kalmış* XII-48 [umut < Oğz. umut ‘umut, ümit’ (DK 143-10, 149-1)→bkz. Ergin 1963: 302 < ET um- ‘ummak, istemek, dilemek’ Clauson 1972: 155b. Bazı görüşlere göre Far. umūd’in etkisiyle um-filinden türetilmiştir.]

un a. On: *yani u. beş u. alti yaşında filan dedi kaçır gelir* II-368; *bi çocuğ anasınan barabar geldi gèşdi béle u. dekke sora geri döndi* III-284 [on < ET ōn ‘on’ Clauson 1972: 166b: Orh. on ‘on’, Uyg. on ay., DLT ōn ay.]

un a. Un, öğütülmüş tahıl tanesi: *annadir diyir u. toplirih* II-195; *u.+nari ambara katanım* IV-97; *yarma u.+inan ekmeğ yapardım, éle güzel olurdi* I-55 [un < ET ūn ‘un’ Clauson 1972: 166b: DLT ūn ‘un’.]

unud- (-i) Unutmak: *ana ayağkabi u.-dum hambu kaldı ayağında hama geldim derdim* I-126; *ba bunnari şetdigimde belki u.-urum* IV-56; *onnar niye u.-illar gêt benim yaşımıdaki kadınların hêçbiri bilmez* IV-235; *ama ne şekilde olir ne şekilde gelir orayı u.-mişam he vala u.-mişam* VII-148 [unut- < Kıp. unut- ‘unutmak’ (Tuhf. 20a-10, 37b-5)→bkz. Atalay 1945: 270a < ET *unit-* ‘unutmak’ Clauson 1972: 179b]

uray a. Belediye: *belediyenin eski ismi u.+dır* XII-216 [uray <?]

urfa a. Yer adı: *antep, u., mersine gede gezdim dolandım, bahdım her yerde baston var* VI-97; *u.+dan şeye gelmişler siverege* III-282

uruk a. Evin köşesi, binanın köşesindeki bağlama taşı: *zive, u., gabar bunnar hep ermenicedir* XII-40 [uruk < Erm. *karg* “düzen, dizi, sıralama” Dankoff 1995: 76/335.]

urus a. Rus: *ve bizimnen u.+un herbi oldi* II-99

usda a. Usta: *u.+lar u.+lar ahlad işi sabahnan gün çala gün gağa çal*

çal çal burdan XII-55; *onun u.+si vardi yani oni yapardi* III-75; *bi u.+nın yanına gêt dim* VI-9; *bunnari yapan bi u. var* VI-191 [usta < Far. *ustād* ‘üstat, öğretmen; sanatçı’ Steingass 1892: 49a.]

usul a. Usul, âdet: *işde ne bülüm, esgi u.+lar* XII-90; ‘yöntem’ *o bizim oğumah usuli o zaman köylerde giderdik camida oğurduh* II-23 [usul < Ar. *uşûl* ‘ilkeler, kökler; genel kurallar’ Steingass 1892: 69b.]

uşah a. Uşak, çocuk: *anadan olmuşam u.* IV-9; *u.+ların görem ele ölem* IV-129; *yarma döğme yapa u.+larım anasi* IV-241; *onnari dörd öküz koşmuşdım özüm de u.+dım hā, on üç on dörd yaşlarında* VI-231; *çoğ şükür éyiyem, u.+larım hep böyüdi allaha şükürler olsun* IX-8 [uşak < Oğz. *uşaq* ‘çocuk’ (DK 133-2...)→bkz. Ergin 1963: 304 < ET *uvşak* < **uvşa-* ‘ufak, küçük; çocuk’ Clauson 1972: 16a: Uyg. *ufşak/uvşak* ‘küçük, ufak’, DLT *uşak* ‘küçük’.]

uşgun a. Muz gibi soyulup yenebilen ekşimsi bir bitki: *çocuğken dağa u.*

toplamağa giderdik SE [*uŝġun* < ET *iŝġun* < Far. *aŝhuwān* “kuzukulaĝı, ekşi yonca, iŝkın” Clauson 1972: 259a.]

utan- (*nsz*) Utanmak, mahcup olmak: *u. u. elli beş oldi yaşın* IV-177; ‘çekinmek’ *gelir buni söĝir sen u.-mirsan mi ordan gördüm sen bacımın peşine düşüpsen* V-120 [*utan-* < Kıp. *utan-* ‘utanmak’ (Tuhf. 6a-10)→bkz. Atalay 1945: 271b < ET *uvtan-* < *uvut-* ‘utanmak’ Clauson 1972: 7b.]

uva a. Ova: *bi düz u.+dır kumdur bele* II-329 [*ova* < Kökeni belli deĝildir; krş. Kür. *ava* / Far. *ābād* ‘mamur ve tarım yapılan yer, çöl ve bozkır zıddı’: Nişanyan 2012: 464a’ya göre ses deĝiŝimi Kürtçenin (veya Kürtçe etkisinde Türkçe aĝızların) etkisini düşündürür: Yalaĝabad (Yalova), Bozabad (Bozova) vb.]

uyĝi a. Uyku: *biz daha u. da uyumanıĝ* VI-371 [*uyku* < Kıp. *uyuhu/uyuhu* ‘uyku’ (CC 115, 22, 23)→bkz. Grønbech 1942: 264; Oĝz. *uyĝu* ‘uyku’ (DK 27-4, 263-9...)→bkz. Ergin 1963: 304; krş. ET *uğık* < *uğı-* ‘uykulu’ Clauson 1972: 46b.]

uyu- (*nsz*) Uyumak: *biz daha uyĝi da u.-manıĝ fakat anlamıyoruz ki tam halbuki kur’anın ŝelerini* VI-371 [*uyu-* < Oĝz. *uyu-* ‘uyumak’ (DK 266-6, 13...)→bkz. Ergin 1963: 304 < ET *uğı-* < *ū* ‘uyumak’ Clauson 1972: 42b-43a: Orh. *uğı-* ‘uyumak’, Uyg. *uğı-* ay., DLT *uğı-* ay.]

uzan- (*nsz*) Sırt üstü yatmak: *bi titretme düşir, ĝari heşe u.-miş yere hazır veziyetde durur* VII-198 [*uzan-* < ET *uzan-* ‘uzun olmak, uzanmak’ Clauson 1972: 289a.]

uzat- (*-i*) Yatırmak: *gidir neyse padişahi u.-ir yere bele bi elini vurir ĝarnına* VI-288 [*uzat-* < ET *uzat-* ‘uzatmak’ Clauson 1972: 282a: DLT *uzat-* ‘uzatmak, oyalamak’.]

uzun a. Uzun: *baĝ o ölip gidip allah reĝmet etsin, heç demezdi man ya u. giydin ya kısa giydin* I-60; *onun başına bi de püskül yapallardi u. IV-205; davarların altını tök tavlamız da çuĝurda taĝda bıraĝırdıĝ u. taĝta* V-11; ‘çok süren’ *kışın çoĝ u. olurdi* II-455 [*uzun* < Oĝz. *uzun* ‘uzun’ (DK 11-4, 17-13...)→bkz. Ergin 1963: 305

< ET *uzun* < *uza-* ‘uzun’ Clauson 1972: 288b: Orh. *uzun* ‘uzak’, Uyg. *uzun* ‘uzun’, DLT *uzun* ay.]

üçün *ed.* İçin: *he o bizi bi veli olarak gördüğü ü. ayağa gahdi, men de onnan barabar gahdım* II-88 [için < ET *üçün* ‘için’ Clauson 1972: 28b-29a: Orh. *üçün* ‘için’, Uyg. *üçün* ay., DLT *üçün* ay.]

ügüd- (-i) Öğütmek: *bunnar gidiller bahillar ki degirman ü.-ir, bi tenesi ağzını vèrip degirmanın uninin garşına* VII-94; *bu ne gedde degirman ü.-irse bu yir, diyir acımnan öldüm* VII-95 [öğüt- < Oğz. *ügit-* ‘övmek, öğütmek’ (DK 15-10)→bkz. Ergin 1963: 306 < ET *ögit-* < *ögi-* ‘öğütmek’ Clauson 1972: 103b: DLT *ögit* ‘öğütmek’.]

ük *a.* Yük: *hemen bi tenekeye yahın ü., tohum doldururdi şala* VII-62; *ü.+i bitdiği zaman* VII-65; ‘üzerine alınan ağır sorumluluk’ *hep ağırlı iş ü. manadi men yapardım men ederdim* V-213 [yük < ET *yük* < **yü-* ‘yük’ Clauson 1972: 910b: Uyg. *yük* ‘yük’, DLT *yük* ay.]

ükle- (-i, -e) Yüklemek: *geliller ü.-ller götüriller* II-242 [*yükle-* < ET *yükle-* < *yük* ‘yüklemek’ Clauson 1972: 912b: DLT *yükle-* ‘yüklemek’.]

ümre *a.* Umre, hac mevsimi dışında Kâbe'yi ve Mekke'nin öbür kutsal yerlerini ziyaret etme: *men ü.+ye gétim* III-146 [*umre* < Ar. *‘umrat,* *‘umra* ‘umre’ Steingass 1892: 867a.]

ünveriste *a.* Üniversite: *ü.+de oldi van ü.+tesinde* VI-114 [*üniversite* << Fr. *université* TürS 2446b.]

ür- (nsz) Havlamak: *kulahsızın bu üsde geldiği zaman köpekler ü.-diği zaman o geyboluyor* III-271 [ürü- < Oğz. *ür-* ‘ürmek, havlamak’ (DK 46-9)→bkz. Ergin 1963: 307 < ET *ür-* ‘ürmek, havlamak’ Clauson 1972: 196a: Uyg. *ür-* ‘havlamak’, DLT *ür-* ay.]

üregi kop- *bf.* Çok korkmak: *ü.+m k.-ir* IX-61 [*yüregi kop-* < ET *yürek* ‘yürek’ Clauson 1972: 965a ve ET *kop-* ‘kopmak’ Clauson 1972: 580a.]

üregi yan- *bf.* Yüreği yanmak, çok üzülmek: *o gedder aciram ü.+m y.-ir, buni vurir vala men gahdım ademe dedim IX-71 [yüreği yan- < ET yürek ‘yürek’ Clauson 1972: 965a ve ET yan- <*ya- ‘yanmak’ Clauson 1972: 942a.]*

ürün *a.* Mahsul: *ü.+ün özelliği bozuluyor III-131 [ürün < TarS 4084 ürün ‘mahsul, kır otu; süt ve süttten çıkan maddeler’.]*

üryan babalar *a.* Bir aile lakabı: *karabegler, katipler, ü. b. XII-152*

üsgek *a.* Yüksek: *diyir gahdilar vurdilar bi dağa ü. bi dağa II-272 [yüksek < ET yüksek < yükse- ‘yüksek’ Clauson 1972: 915b: DLT yüksek ‘yüksek’.]*

üsgür- (*nsz*) Öksürmek: *béle bah ü.-ir oğul men ölem IV-67 [öksür- < *ünl. ös+gür- ‘öksürmek’ Nişanyan 2012: 467b ~ Kıp. öskür- ‘öksürmek’ (CC 55, 19, 20)→ bkz. Grønbech 1942: 184; krş. Az. öskür- ‘öksürmek’ ADİL III: 555a, Trkm. üsgür- ‘öksürmek’ TTürS 656b.]*

üst *a.* Üst, alt karşıtı: *éle çingır, benim çehiz yorğanımdı, oni komazlardı ü.+üme atam, éle damcı gelirdi I-53; misali sandığın ü.+ünde oturullardı bahşiş alıllardı III-89; yatah gahah bi kırı daşın ü.+üne başın bıraırdın IV-206; béle alınında gecik de onun ü.+ünde buynuzlarda IV-206; kulahsızın bu ü.+e geldiği zaman köpekler ürdiği zaman o geyboluyor III-271 [üst < Oğz. üst ‘üst’ (DK 14-6...)→bkz. Ergin 1963: 307 < ET üst ‘üst, üst taraf’ Clauson 1972: 242a: DLT üstün ‘üst, üzerinde’.]*

üstüne gül- *bf.* Biriyle alay etmek: *man safdır diyellerdi kandırıldardı g.-ellerdi ü.+me mesele diyellerdi V-87; he diyir senin yönün filan yerin başındadır diyen zaman da millet g.-illerdi ü. VII-162 [bkz. üst ve gül-.]*

üş *a.* Üç: *kaş gün gidecek bu yolda mesela ü. günlük dört günlük II-355; un ü.+üne girsin taıaram nişan IV-124; onnar o ü. yüzi étdiler beş yüz VI-134; gırh tene asgerdir, ü. tene başgadır VII-109 [üş < ET üç ‘üç’ Clauson 1972: 18b: Orh. üç ‘üç’, Uyg. üç ay., DLT üç ay.]*

üşüş- (-e) Toplanmak, birikmek: *ü-mişler başına konu komşular XII-403 [üşüş- < *üş-üş-; krş. ET üş- ‘kalabalık olmak, üşüşmek’ Clauson 1972: 256a: DLT üş- ‘üşüşmek’.]*

üz çek- *bf.* Başörtüsünü yüzde sadece gözler görünecek şekilde bağlamak: *ü.+ümizi ç.-erdik gözlerimiz görünürdi onnan da elimiznen şarat et V-48 [bkz. yüz ve çek-.]*

üz gübresi *bs.* Ürün çıktıktan sonra tarlaya atılan gübre: *bilmem ü.g.+si kullanillar III-130 [bkz. üst ve gübre.]*

üz a. Yüz, çehre: *o tohumci cani mi var bi tarafa ü.+üni çevire bağa III-160; vula egil de öpeyim ah ü.+i de yanlı IV-76 [yüz < ET yūz ‘yüz, çehre’ Clauson 1972: 983a: Orh. yüz ‘yüz, çehre’, Uyg. yüz ay., DLT yūz ay.]*

üzeri a. Üst: *meni boşa gidem ekmegimin ü.+ne VII-29; “zf. o zaman dilimine yakın” diyir sabah ü. rusi kaldırdı II-327; ‘üstü’ harmanda oni atardı ü.+nde heyvan dolandırıldı II-48 [üzeri < *üz+e+re; krş. ET üze ‘üzerinde,*

üstünde’ Clauson 1972: 280b: Orh. üze ‘üzerine, üzerinde’. Ayrıca bkz. Tekin 1985.]

üzerlik a. Kokulu bir ot: *ü. toplarken elime tikan batdı SE [üzerlik < ?]*

üzi kara *sf. mec.* Yüzü kara, utanacak bir durumu olan (kimse): *nécehekkı borci ola ü. k.+nın IV-139 [bkz. üz ve kara.]*

üzle- (-i) Kılıf yapmak: *vérdim dayının arhasına dedim buni apar buni ü.-rik kapları II X-29 [yüzle- < *yüz+le-.]*

üzük a. Yüzük: *fincan oynallardı, ü. oynallardı, geceyi onnan geçirillerdi XI-37 [yüzük < Oğz. yüzük ‘yüzük’ (DK 115-6, 11...)→bkz. Ergin 1963: 344 < ET yüzük ‘yüzük’ Clauson 1972: 993b: DLT yüzük ‘yüzük’; krş. Az. üzük ‘yüzük’ ADİL IV: 453a.]*

üzül- (*nsz*) Üzölmek: *ü.-enler, ağliyanlar, sızliyanlar millet dedi ki bu uşahdır çoğ isdiyenim vardı V-92 [üzül- < *üz-ül-; krş. ET üz- ‘yürtmek, gözyaşı dökmek’ Clauson 1972: 279b: Orh. üz- ‘koparmak’.]*

üzüm erig *a.* Bir erik çeşidi: *erigin adi ü. e.+di, ne bülüm IX-38 [üzüm erig < ET üzüm < üz- 'üzüm' Clauson 1972: 288a ve ET erük 'erik' Clauson 1972: 222a.]*

üzün duvağ dodugun hına görmiye *dey.* Hiçbir zaman evlenemeyesin, muradına eremeyesin anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *ü. d. d. h. g. IV-275*

vaht *a.* Vakit: *u v. benim elimnen çekecegin var dedim II-371; dedim babam bu gece v.+ı haraya XII-231 [vakit < Ar. waqt 'vakit, zaman' Steingass 1892: 1476a.]*

vahtına hazır ol- *bf.* Yaşanacaklara hazır olmak: *çadırlarını kurillar habar gönderiller, biz gelmişik, v. h. o.-sunnar VII-106 [bkz. vaht, hazır ve ol-.]*

vala *ünl.* Bir yemin sözü: *v. diyir man dedi tamam sen gel II-399; tahtalari şe yapıpsız tahtalarda ne var. babasi kızir o ne demek v. gahir VI-196 [vala < Ar. wa-llāhi.]*

vallah *ünl.* "Tanrı'yı tanık tutarım, Tanrı hakkı için" anlamında kullanılan bir yemin sözü, billahi,

tallahi, vallaha: *v. gerçek alırdıh çıhardıh dama damda bi kere eşerdik V-32 [vallah < Ar. wa-llāhi.]*

vallahi *ünl.* "Tanrı'yı tanık tutarım, Tanrı hakkı için" anlamında kullanılan bir yemin sözü, billahi, tallahi, vallaha: *bi dekke dur san bi şe söliyecegem men çoğ gorhdum o dedikçe v. V-99 [vallahi < Ar. wa-llāhi.]*

van *a.* Yer adı: *ële burdan çıhdım v.+a VI-86*

var ol- *bf.* Yaşamak: *hetirleyip yollayana v. o.-a IV-134 [bkz. var ve ol-.]*

var *sf.* Var, yok karşıtı: *menim de çoğ güzel atım v.+di III-78; esgiden v.+di yani esgiden olirdi bële şeler esgiden misali büyükler bililler III-273 [var < Oğz. var 'var' (DK 241-2...)→bkz. Ergin 1963: 309 < ET bār 'mülk, varlık' Clauson 1972: 353a: Orh. bar 'var, mevcut; zenginlik'.]*

variyet *a.* Zenginlik: *bu v.+in, bu serayın padişahda da yoğdur VII-*

- 10 [*variyet* < Tü. *var* ve Ar. *+iyyat*.]
- varlıh** *a.* Varlık, mal mülk, zenginlik: *eger v. bahımınnan* III-123; *dünyada en büyük v. can sağlığı* III-144 [*varlık* < **var+lık*.]
- vatandaş** *a.* Yurttaş: *v. da diyor ki* III-136 [*vatandaş* < Ar. *waṭan* ‘vatan, ülke’ Steingass 1892: 1473a ve Tü. *+daş*.]
- vay çek-** *bf.* Nazar etmek: *sen hejden gelmişdin geldim seni ziyaret edem man bi kadın v. ç.-di* X-79 [*vay çek-* < Ünl. *vay* ve *çek-*.]
- vay nefsim ol-** *bf.* Sadece kendini düşünür olmak, bencilleşmek: *herkêş olmuş vay nefsim* III-47 [*vay nefsim ol-* < *vay* ve Ar. *naḥs* ve Tü. *ol-*.]
- vay ünl.** Şaşma anlatan bir söz: *muruz edir v. neceyarım* IV-140; *damına gızım o tavla damlardi o davarlar kalırdi suyun içinde v. v. v.* V-7; *v. biz ne çekmişik davarlari götürürdüm suya bele bütün buz donardi bu* V-8 [*vay* < Far. *wāy* ‘acı belirten ünlem’ Steingass 1892: 1454b.]
- vazgeç-** (*-den*) Vazgeçmek, bırakmak: *onnan sora v.-dik* III-221 [*vazgeç-* < Far. *bāz* ‘geri, yine’ Steingass 1892: 143b ve Tü. *geç-*.]
- vazgeş-** (*-den*) Vazgeçmek: *kıs pıs kıs pıs bahdım yoğ vala men v.-dim* V-49 [bkz. *vazgeç-*.]
- veda** *a.* Vedâ: *iki şe biraḥiram biri kur^çan tamam mi son v.+si v. heccinde arefat dağında* VI-334 [*vedâ* < Ar. *wadā^ç* ‘veda, elveda’ Steingass 1892: 1460a.]
- vefad et-** *bf.* Ölmek: *allah rehmed etsin bi kısmi v. é.-di* III-211; *allah rehmed éde hazırların ölmüşlerine de ona da v. é.-ip, aḥşam gönderirdim eve* VII-39; *çoği v. é.-miş ne kebir ne mezar* XII-406 [*vefat et-* < Ar. *wafāt* ‘ölüm’ Steingass 1892: 1475a ve Tü. *et-*.]
- vekil** *a.* Temsilci, başkası adına yetki kullanan: *anavatan partisi zamanında parti başkan v.+idim* III-51 [*vekil* < Ar. *wakīl* ‘vekil, temsilci’ Steingass 1892: 1479a.]
- velhasıl** *zf.* Kısacası: *v. köyi dolandıh* II-185; *v. onnar yendi bizim*

mevziye II-323 [*velhasıl* < Ar. *we'l-hāsil*.]

velḥesil **zf.** Kısacası: *v. +i keloğlan çoğ iş yapir* VII-150 [bkz. *velḥasıl*.]

veli *a.* Ermiş: *dedik niye ayağa gahdız, dedi ki bi vetan vezifesi yapan adam v. +dir, bi v. sayılır* II-87 [*veli* < Ar. *walīy*, Far. *walī* ‘veli; yakın olma’ Steingass 1892: 1480b.]

velibaba boğazi *a.* Yer adı: *erzuruma giderken v. b. var* III-11

ver- (-i) Kızı, kadını biriyle evlendirmek: *olursa v.-illerdi, olmazsa v.-mezlerdi* XII-89; *diyir ki sa'adet teyze gızın v. man* I-6; *anam hêç utanmirsan gızımı v.-em san* I-7; *meni v.-diler* I-12; *dedi biraḥ gelginen men gızı v.-em san* II-399; ‘iletmek’ *götürür o komşıya v.-irdik* III-34; ‘vermek’ *dedi v.-ecegem birez buğdayi abême, birez de man kalacaḥ* I-34 [*ver-* < Kıp. *ver-* ‘vermek’ (KFT 329a/1)→bkz. Ağar 1989: 1083 < ET *bēr-* ‘vermek’ Clauson 1972: 354b: Orh. *bēr-* ‘vermek’, Uyg. *bēr-* ay., DLT *bēr-* ay.]

ver gêtsin êt- *bf.* Vurmak: *yazın çarşafi da yendirirdik anamgil tokkaçnan v. g. ê.-ellerdi* XII-158; *anam v. g. ê.-di tokkaçın gözüne* XII-164

vergi *a.* Vergi: *gaḥir, reḥmetlik geynetam êle annatırdı, geliller v. istiller* X-103; *artıḥ ne v. +si isdiller menem laf atir ağız atir yani reḥmetlik şıhlara ne diyirse menem* X-104 [*vergi* < YT *ver-gi*.]

verik *a.* Piliç: *komşının kızi var tēze v. +dir* SE [*verik* < Erm. *vaṛeak/vaṛēk* ‘tavuk, piliç’ Dankoff 1995: 136/682; Bläsing 1992: 23/3.]

vesiḳe, vesika *a.* Vesika, bazı malların dağıtımını ile ilgili olup kişiye verilen belge: *e sümer eşyasi da gelir v. +nen satılır* XII-191; *ben doḳuz yüz gırḥda oḳul bitirdim, gırḥda oldum çoban fırın v. +yla ekmeg vēriyor* XII-289 [*vesika* < Ar. *waṣīka* < *waṣīk* ‘vesika, belge’ Steingass 1892: 1448a.]

veştong *a.* Köy adı: *teğort, mezik, tabavank, sizin köy v. o zaman şenlik degilmiş herhalda êle teḥmin edirem* II-140; *misali ferzedelim*

v.+da kimin evünde var III-299;
demiş gâhah gidek v.+a ilhami
demiş ki veştonga kime gidek X-48

vetan vezifesi a. Vatan vazifesi,
askerlik: *dedik niye ayağa gâhdız,*
dedi ki bi v. v. yapan adam velidir,
bi veli sayılır II-87 [vatan vazife+si
< Ar. waṭan ‘vatan, ülke’ Steingass
1892: 1473a ve waẓīfat, waẓīfa ‘iş,
çalışma’ Steingass 1892: 1473b.]

veyahut bağ. Yahut: *biraham satam v.*
şu bu VI-23 [veyahut < Ar. wa ve
Far. yā-ḥwud ‘veya’ Steingass
1892: 1524b.]

veysil karamı a. Veysel Karanî: *yemen*
ellerinde v. k.+nın bunnar birer
çoban VI-266

vezife a. Vazife, görev: *mesela bi*
yerden bi yere şimdiki arabaların
v.+sini eşşeknen yapallarmış II-
150; *eşşeg cennete gidecek güzel*
v.+yi yapınca değil mi VI-389
[vazife < Ar. waẓīfat, waẓīfa ‘iş,
çalışma’ Steingass 1892: 1473b.]

vezir a. Vezir: *diyir sen gel ol padişah*
men senin v.+in, diyir yoḥ VII-130
[vezir < Ar. wazīr ‘vezir’ Steingass
1892: 1466b.]

veziyet a. Durum, hâl, tavır: *diyir эле*
o v. un beş gün şeden geldik II-386;
‘şekilde’ *bu v. olur filan* II-466
[vaziyet < Ar. waẓīc ‘durum’
Steingass 1892: 1472a ve -iyyet
eki. Türkçede türetilmiştir.]

vijih ol- bf. İshal olmak: *ḥeyvannar*
hep v. o.-up SE [vijik ol- < Erm.
vrik ‘ishal’ Dankoff 1995: 138/691
ve Tü. ol-.]

vıla ünl. Ey: *oraya gelir diyir ki v. silo*
ne güzel süpürge bağlirsan bi tene
de man I-5

vicdan a. İnsaf, merhamet: *v.+ının*
sesini dinlerse VI-257 [vicdan <
Ar. wicdān ‘bulma’ Steingass 1892:
1457a.]

vicud a. Vücut, beden: *hani incinir*
v.+i feket bu işlerde bi hikmet var
buni yapan var bana buni ihsan
eden var VI-261 [vücut < Ar.
wucūd ‘vücut’ Steingass 1892:
1457b.]

viran ol- bf. Darmadağın olmak,
yıkılmak: *yihılmış, viran olmuş yoḥ*
taş üstünde taş XII-395 [viran ol- <
Far. wīrān, wairān, werān ‘viran,

yıkılmış' Steingass 1892: 1483a ve Tü. ol-.]

virane a. Yıkılmış, harap olmuş: *şimdi v. sütey dağları* XII-285 [virane < Far. *wīrāna*, *wairāna*, *werāna* 'ıssız, viran' Steingass 1892: 1483b.]

viranşehir a. Yer adı: *onnar gétmişler v.+e* III-281

vula ünl. Hey, hişt: *v. toro sen nerde kalıpsan* III-245; *v. egil de öpeyim ah üzi de yanlı* IV-76

vulan ünl. Bir seslenme sözü, ulan: *v. oğul bu ne demiş, baba demiş o balta kimin elindese o kırıp v. oğlum* VI-199

vur- (-i) Vurmak: *yani burda bi v.-sadin hemen hemen yüz metre giderdi* VII-175; 'dövmek' *yemeg için kesdig diyir dögdiler v.-dilar bizim oğlanın kafasını kırdilar* III-287; *bi sefer gardaşım musdafa dedi ki ele heci usdayi v.-uplar ele v.-uplar* V-87; *bi taraf bir bi taraf bir artıh vurardıh kim kimi çoğ dögdü kim kimi v.-disa* VII-58; *o dönen zaman vèrirdi ona o ona o ona o şedene gede arhadan gine v.-*

ullardi VII-155; *hama geynenam diyir gağ gèt şimdi silo seni öldürür, v.-ar seni* I-68; 'silahla yaralamak' *heş ermeni galmamiş geçmişler hep rusun terefine onun üzerine ermeniye v.-dilar* II-105; *diyir beş tene mermi v.-dum* II-378; *demek v.-irmiş adamın bi yanlışını gördü mi v.-irmiş* II-406; *v.-san düşse bu yana ya da diger yana sen gétidin* II-440; 'saplamak' *igneyi v.-mişlar ya gösgüne* III-230; 'biçerdöverin ekini biçmesi' *şimdi allaha şükür piçer gelir yirmi dört se^e etde beş altı yüz dönüm yeri v.-ir içinnen çıhir gidir* III-182 [vur- < Kıp. vur- 'vurmak' (İH 29)→bkz. İzbudak 1936: 50 < ET ur- 'vurmak, dövmek' Clauson 1972: 194b-195a: Orh. ur- 'koymak, yerleştirmek, kazımak', Uyg. ur- 'vurmak, yapmak, koymak, yerleştirmek, yüklemek', DLT ūr- 'vurmak, dövmek'.]

vurdur- (-i) Vurdurmak: *asgeri vurardi devamlı vurardi bi kere onnan sora onnara v.-mişlar* II-442 [vurdur- < *vur-dur-.]

vuruci a. Vurucu, katil: *v.+n atlı gele* IV-270 [vurucu < *vur-ucu.]

vurucin atli gele *dey.* Savaşta atlılar tarafından öldürülesin anlamında kullanılan bir ilenme sözü: v. a. g. IV-270

vurul- (*nsz*) Vurulmak: *müfettişler tesbit etmişler arhadan v.-duğuni* II-104[vurul- < Kıp. vurul- ‘vurulmak’ < ET urul- < ur- ‘vurulmak’ Clauson 1972: 229b: DLT urul- ‘vurulmak’.]

ya ünl. Evet: *he y. basdon o zaman zonguldağ gibi hem daha iyi olurdi hem revaçda herkès faydalanırdi* VI-119

yaba *a.* Harman savurmakta veya ot taşımakta kullanılan, çatal biçiminde, tahtadan veya demirden tarım aracı: *hatırlı kişiler altınnan vurur y.* XII-235; *oni y.+nan savururduğ* III-179; *ağaç y.+larnan savurullardi saman bi yana buğda bi yana onnari da èle* V-245 [yaba < Kıp. yaba ‘yaba’ (Kİ 91)→bkz. Ercilasun 1931: 116.]

yabancı *sf.* Yabancı: *yabancı adam* III-28 [yabancı < *yaban+ci; krş. Far. *biyābān*, *bayābān* ‘çöl’ Steingass 1892: 213a.]

yad eyle- *bf.* Hatırlamak: *batı kapı üzerindeki kitabesinde dualar birle y. e.-gil ol şah hakanı ki ruyı dehirde odur süleyman sani* XII-344 [yad eyle- < Far. *yād* ‘hatıra, anı’ Steingass 1892: 1524b ve Tü. eyle-.]

yağ- (*nsz*) Yağmur, kar, dolu gökten düşmek: *dağın başında èle yağmur y.-ardi* III-186; *neler biz neler çekdik. karlar y.-ardi adam boyı o karları aç yol aç* V-10 [yağ- < ET yağ- ‘yağmak’ Clauson 1972: 896a-b: Uyg. yağ- ‘yağmak’, DLT yağ-ay.]

yağ *a.* Yemek yağı: *gelmişem bize yumurta véresen, y. véresen bi de bi gab véresen aparah bişirek yek* X-52 [yağ < ET *yāğ* ‘yağ’ Clauson 1972: 895a: Uyg. yağ ‘yağ’, DLT yağ ay.]

yağlıh *a.* Başa örtülen kenarları süslemeli genelde beyaz ve ince kumaştan yapılmış başörtüsü, yağlık: *anasına alıp ötegin y.* IV-75; *bu tülbentim y.+ım buz donardi vallahi buz donardi gelene geder* V-9 [yağlık < Kıp. *yaglık* ‘yağlık, mendil’ (Tuhf. 21a-7, 35b-2)→bkz. Atalay 1945: 275a.]

yağmur *a.* Yağmur: *dağın başında éle y. yağardı* III-186; *çoğ kere uğradın y.+a sele* XII-369 [yağmur < ET *yağmur* < *yağ-* ‘yağmur’ Clauson 1972: 903b: Uyg. *yağmur* ‘yağmur’, DLT *yağmur ay.*]

yağoların ali ağa *a.* Kişi adı: *türkü söylüyor y. a. a.* XII-264

yağ- *(-i)* Yakmak: *o zamanlar o tirenler kömür y.-allarmış* II-449; *bi tüp y.-ardıh ayahlarımızı tüpde kızdırırdıh* III-219 [yak- < ET *yak-* < **yā-* ‘ateş yakmak’ Clauson 1972: 897a: Çağ. *yak-* ‘tutuşturmak’, Kıp. *yak-* ‘bir şeyi ateşe atmak’, Osm. *yağ-* ‘yakmak’.]

yağ- *(nsz)* Kına sürmek: *hına y.-arken gelinliğin kinarına hına tökilir* III-250 [yak- < ET *yak-* ‘sürmek’ Clauson 1972: 896b: Uyg. *yak-* ‘sürmek’, DLT *yak-* ‘yakı yakmak, yakı ile kapatmak’.]

yağa gıtar- *bf.* Yakasını kurtarmak: *buni fazla söylemiyem man yeniden düşman olmasınlar, y.+mi ancak g.-mışam* VI-354 [*yaka kurtar-* < *yaka* ve *kurtar-*; krş. ET *yaka* < **yak-* ‘kenar, son’ Clauson 1972:

898a: Uyg. *yaka* ‘sınır; yaka’, DLT *yaka* ‘elbise yakası’.]

yağala- *(-i)* Yakalamak, ele geçirmek: *bu kalali fahradıngilin dedeleri işde deniz karısını y.-miş* III-228; ‘tutmak’ *y.-dı mi kimin elinde y.-disa o gahirdi o onun yerine oturirdi* VII-156 [yakala- < **yaka+la-*.]

yağın *sf.* Yakın, uzak olmayan: *deniz y. ya biz de giderdik* V-178; ‘zamanı yaklaşmış’ *diyir gine bi günü gelmemize y.+dır* II-481; ‘benzer’ *kendi ismini de bizim isme y. bi ismi vardı mubaregin* VI-170; ‘yaklaşık’ *doldururdi şala, şal diyerdik biz, o şalın içersine bi tenekeye y. tökerdi* VII-63 [yakın < ET *yakın* ‘yakın; akraba, dost’ < *yak-* ‘yaklaşmak’ Clauson 1972: 904a: Uyg. *yakın* ‘yakın’, DLT *yakın ay.*, KB *yakın ay.*]

yağınlarda *zf.* Yakın zamanda: *he bu y. dört tene cami, bi hınının camisi, bi bitlisde yapıdım cami* VIII-44 [yakınlarda < **yakın+lar+da.*]

yahudi *a.* Musevi: *bu gahir bi y. varmış y.+nin tükeni* VII-139

[*yahudi* < Ar. *yahūdī* ‘yahudi, Musevi’ Steingass 1892: 1539a.]

yakılda- (*nsz*) Şikayet etmek, sinirlenmek: *diyir kızdi éle diyir mulla ne y.-dir* II-471 [*yakılda-* < **yakıl+da-*; krş. ET *yalk-* ‘bıkmak, usanmak’ Clauson 1972: 924b: DLT *yalk-* ‘yağlı yemekten, yağdan bıkmak’.]

yala- (*nsz*) Yalamak: *diyir bunnar y.-dilar o çamurun içinnen bu yemegi* II-270; *o daşın üsdüne yoğurd tökesiz y.-yalar éyi olalar* X-83 [*yala-* < Kıp. *yala-* ‘yalamak’ (Tuhf. 32a-7)→bkz. Atalay 1945: 276b < ET *yalğa-* ‘yalamak’ Clauson 1972: 926b-927a: Uyg. *yalğa-* ‘yalamak’, DLT *yalğa-* ay.]

yalah *a.* Hayvanların su içtikleri taş veya ağaçtan oyma kap, yalak: *tavuhlar da y.+da su içellerdi y.+a su doldururduh* V-34 [*yalak* < Kıp. *yalak* ‘toprak çanak’ (İH 31)→bkz. İzbudak 1936: 50; *yalak* ‘yalak’ (TA 12a/7) → bkz. Toparlı 2000: 153a.]

yalan *a.* Yalan, doğru olmayan: *işde o éle annadırdi ne gede doğri ne gede y.* II-382; *cume^e de meni vura hêç*

béle hêç y.+ım yoğdur X-26 [*yalan* < Oğz. *yalan* ‘yalan’ (DK 4-11, 98-5...)→bkz. Ergin 1963: 317 < ET *yalgan* < **yal-* ‘yalan’ Clauson 1972: 926b: Uyg. *yalğan* ‘yalan’, DLT *yalğan* ‘yalan; yalancı’.]

yalan söle- *bf.* Yalan söylemek: *bi de y. s.-mek çoh^e eyip şe* VI-182; *bi şe gelir, vallah men éle duydum men habu^e eziz gün y. s.-yemenem* X-102 [bkz. *yalan* ve *söle-*.]

yalannan *zf.* Yalandan, göstermelik: *y. toy yapir toy ediller* I-13; *hansının koynunda bülmiller, tehmin etmeye çalışillar, gidiller y. arillar* VII-167 [*yalan* < **yalan+dan*.]

yaldatmah *a.* Aldatmak: *bunnar hêç hoş karşılanmaz yani y.* V-86 [*aldat-* < **alda-t-*; krş. ET *alta-* < *āl* ‘kandırmak, aldatmak; hile, birini dolandırmak’ Clauson 1972: 133a: Uyg. *alta-* ‘kandırmak, aldatmak’, DLT *alda-* ay.]

yalın ayah *sf.* Yalın ayak: *y. a. çütün peşinde çüt ederdik* III-304 [*yalın ayak* < ET *yalıh* ‘çıplak’ Clauson 1972: 929b ve *ayak*.]

yalnız bağ. Ama, sadece: *evet hoş meslekdi parali meslekdi y. zehmeti çoğdi III-223; birez de orda kaldım orada y. bi arhadaşımız geldi VI-13* [yalnız < Oğz. *yaluñuz* ‘yalnız’ (DK 24-13, 25-9...)→bkz. Ergin 1963: 318 < ET *yalñus* ‘yalnız, sadece; tek’ Clauson 1972: 930b-931a: Uyg. *yalñus* ‘yalnız, sadece; tek’, DLT *yalñus* ‘yalnız, tek başına’.]

yam a. Mahalle adı: *bi gün de özi esgerdi, meni yollardi y.+lara I-90; y.+lari ekmişik I-90*

yamaç a. Dağ veya tepe yamacı: *biçin y.+lari vurmayın palağa XII-262* [yamaç < Oğz. *yamaç* ‘yan’ (DK 52-5, 155-8)→ bkz. Ergin 1963: 318. Nişanyan 2012: 669a’ya göre *yama-¹ç* şekli düşünülebilir.]

yamalıñ vur- bf. Yama yapmak: *yunlara y. v.-iram gidirem bi dehi I-40, 41* [*yamalık vur-* < **yama+lık vur-*; krş. Kıp. *yamalık* ‘yama’ (Tuhf. 50a-5)→bkz. Atalay 1945: 277b < ET *yama-* ‘yamamak’ Clauson 1972: 934b. Ayrıca krş. Az. *yamaklık* ‘yama’ ADİL IV: 518a, Trkm. *yamalık* ‘yamalık’ TTürS 674a.]

yamlar a. Yer adı: *sen gêt y.+a suvar al ge, gağdım gêtđim I-94*

yan- (nsz) Yanmak, tutuşmak: *y.-di ciger oldi biryan IV-17; bağ görirsen ataş y.-ir hatamızdan dolayı VI-321; ‘çok susamak’ susuzluğumnan y.-dım VII-90; ateş düşmiş y.-miş, y.-ar ağaş da yoğ, bişe de yoğ, o zaman köy de yoğdi burda VIII-35; mec. ‘içi yanmak, üzölmek’ içinde bunnara y.-arsın sen de XII-370* [yan- < Oğz. yan- ‘yanmak’ (DK 24-10, 119-9...)→bkz. Ergin 1963: 319 < ET yan- < **yā-* ‘yanmak’ Clauson 1972: 942a: DLT yan- ‘yanmak’, Çağ. yan- ay.]

yan a. Yan, yön, taraf: *menim y.+ımda otirir II-388; ferz edelim geldi bi arhadaşın y.+ına III-40* [yan < Oğz. *yan* ‘yan (nezd), yan taraf, taraf’ (DK 138-2, 206-11...)→bkz. Ergin 1963: 318 < ET yan ‘yan, yan taraf’ Clauson 1972: 940a-b: Uyg. yan ‘yan, taraf’, DLT *yān* ‘kalça kemiklerinin başları; kalça kemiği’.]

yan bağ. Ya: *y. buğdasi gelmez y. para etmez VIII-76* [yan < Far. *yā* ‘veya, ya...ya’ Steingass 1892: 1523a.]

yana yana *zf.* Yanarak: *geçmezdisse ele kalırdıh* y. y. V-265 [*yana yana* <*yan-a yan-a.*]

yanah *a.* Yanak, yüzün yan bölümü: *aşı y.+ızda kurban oluram* IV-81 [*yanak* < ET *yaḥak* <**yāḡak* ‘yanak’ Clauson 1972: 948b: DLT *yaḥak* ‘ağzın iki tarafında, dişlerin oturduğu kemik; bir şeyin yanı, kenarı’.]

yanaş- (-e) Yanına gelmek: *y.-di mu^callim begin yanına* XII-121; *y.-diḥ maraga aḥşam gün batanda* XII-283 [*yanaş-* < Kıp. *yanaş-* (Tuhf. 12a-11)→bkz. Atalay 1945: 278a.]

yandır- (-i) Yakmak: *işnen güjnen geçerdi oğlum, her gün gaḥ tendir y. yemek pişir* V-160; *öküz arabasınan getirilen odunlari y.-irdiḥ o odunların ayri* V-170; *tendir y.-dım, ḥamur étdim ekmeḡ yaptım* IX-12 [*yandır-* < Kıp. *yandır-* ‘yakmak’ (Tuhf. 6a-3)→bkz. Ergin 1963: 278a < ET *yantur-* < *yan-* ‘yakmak, yandırmak’ Clauson 1972: 947b.]

yanıḥ *sf.* Yanık: *o y. üzleren ḥeyran oluram* IV-77 [*yanık* <**yan-ık.*]

yanına al- *bf.* Birini işe almak, yanında çalıştırmak: *y.+ma a.-mişam kendi dernegimde gidir şeler yapir habu tarlanın meselesinen çoḥ şeler olir* VI-353 [bkz. *yan* ve *al-*.]

yani *bağ.* Yani: *bu son zamanlarda çoḥ bozılmış y. her şey bozılmış* II-362; *refai anlir meseleyi çünkü birez ḥesedlik edillerdi y. biz de götürek orya sataḥ diyir ordaki arḥadaş* VI-174; *iḥlas y. demek istedigim bu sen^cetlerin çoḥi şeyi insanların hevesinnen gelir* VI-186; *heç bi şe yapamezsen y. her şeyimiz allahdan* VI-317 [*yani* < Ar. *ya^cni* ‘yani’ Steingass 1892: 1531b.]

yanlıḥ iş tut- *bf.* Yanlıḥ işle uğraşmak: *ḥata étdim y. bi i. t.-dum galiba* XII-234

yanlıḥlıḥ *a.* Hata: *feḡet y.+ını gördüğüm bi arḥadaşımı orda mende bi y. var* VI-274; *evet bi y. var bu y.+lari bu kur^anın emirleriyle düzeltileceg* VI-319 [*yanlıḥlık* <**yanıl-ış+lık.*]

yanlıḥ *a.* Yanlıḥ, hata, kusur: *toḥumi y. atar diye* III-161 [*yanlıḥ* < Oğz. *yanlıḥ* ‘yanlıḥ’ (DK 259-4,

12)→bkz. Ergin 1963: 320 < ET *yañluk* < *yañıl-* ‘hata’ Clauson 1972: 950b-951a: Uyg. *yañluk* ‘yanlış’, DLT *yañluk* ‘hata, yanlış’.]

yanniş *a.* Yanlış: *demek vurirmiş adamın bi y.+ını gördi mi vurirmiş* II-406 [bkz. *yanlış*.]

yap- (-i) Yapmak, gerçekleştirmek: *nasıl ketli^cam y.-mişlar türklere neler y.-mişlar* III-14; ‘yerine getirmek’ *onun işini y.-allardi* III-39; ‘bina etmek’ *cevüzün dibinde bi tavla y.-mağ* IV-189; *bi de ahladda y.-tyollardi men gëtdim onnara yardım ëtdim* VIII-45; *dört tene de cami y.-mişim* VIII-46; ‘üretmek’ *her ay üç yüz tene y.-acağsan yolliyacağsan. yoğ bah şimdi nasıl oldi* VI-148; ‘davranmak’ *ama orda ne y.-irsa unudmişam* VII-151 [yap- < ET yap-‘katmak, eklemek, inşa etmek, örtmek’ Clauson 1972: 870b-871a: Uyg. yap- ‘yapmak; örtmek, kapamak’, DLT yap- ‘örtmek, kapamak; yapmak, kurmak’.]

yapdır- (-i, -e) Yaptırmak, yapmasını sağlamak: *degil beş yüz çoğ baston y.-ırığ ucuz yap* VI-115; *allah y.-di*

o ne benim işimdi ne de onnarın VI-137; *çünkü bilir bu işi yapan bi yapan y.-an var* VI-259; [yaptır- < Oğz. *yapdur-* ‘yaptırmak’ (DK 178-11, 155-3, 255-4)→bkz. Ergin 1963: 321 < ET *yaptur-* < yap- ‘yaptırmak’ Clauson 1972: 872b: DLT *yaptur-* ‘yaptırmak’.]

yapıl- (nsz) Yapılmak, inşa edilmek: *asgere gëtdim, atmışda mekteb y.-di* VII-53 [yap- < Oğz. *yapıl-* ‘yapılmak’ (DK 279-1, 6-8, 109-13, 204-13)→bkz. Ergin 1963: 320 < ET *yapıl-* < yap- ‘yapılmak, örtünmek, kapanmak, gizlenmek’ Clauson 1972: 877a-b: DLT *yapul-* ‘kapı vb. çarpmak, kapanmak’, KB *yapıl-/yapul-* ‘örtünmek, kapanmak, gizlenmek’.]

yapılış *a.* Yapılma işi: *her meselede her san^catda her y.+da işde o duygiyi insan düşünë düşünë açılır* VI-202 [yapılış < *yap-ıl-ış.]

yapım *a.* Yapma işi, inşa: *mağara devrinden bugüne gëde insanoğlinin yerleşim yeridir, ama ahlad’ın tarihi eserlerine en çoğ yığımı bu aşağıdaki şahin kalesinin y.+ıdır* XII-321 [yapım < *yap-ım.]

yapıştırma *a.* Yapıştırma: *e şimdi éle degil şimdi hep y.+dır* XII-46 [yapıştırma < *yapış-tır-ma.]

yapuş- (*nsz*) Yapışmak: *ellerim y.-urdi bütün naylonlara kapılara donardım o donun içinde* V-220 [yapış- < Kıp. *yapuş-* ‘bir şeye yapışmak, kavramak’ (GT 34-10)→bkz. Karamanlıoğlu 1978: 392a < ET *yapış-* < *yap-* ‘yapışmak’ Clauson 1972: 880b-881a: Uyg. *yapış-* ‘yapışmak’, DLT *yapuş-* ay.]

yar- (*-i*) İkiye bölmek: *erig tökip işbalyan y.-anım* IV-92; ‘kırmak’ *toba qarışmanam y.-a da başın* IV-176 [yar- < ET *yar-* ‘yarmak’ Clauson 1972: 954b-955a: Uyg. *yar-* ‘yarmak’, DLT *yar-* ay.]

yara *a.* Yara: *savaşa giden ölüm, y., sakat, burda kalan da özüne* XII-411 [*yara* < **yar-a*; krş. Kıp. *yara* ‘yara’ (CC 124-35, 125-15, 126-22)→bkz. Grønbech 1942: 114.]

yara al- *bf.* Yaralanmak: *babam gazidir babam şeden y. a.-muşdi* III-13[bkz. *yara ve al-*.]

yaralı *sf.* Yaralı, yarası olan: *sermişler y.+lari* II-339; ‘yaralanmış’ *o y. ellere kurban oluram* IV-106 [*yaralı* < Kıp. *yaralı* ‘yaralı’ (Tuhf. 11a-4, 34b-9)→bkz. Atalay 1945: 279a.]

yararı *a.* Dost: *kimsiz kimsesiz ne y. ne yoldaş* XII-397 [*yararı* < Far. *yārān* ‘arkadaş, dost’ Steingass 1892: 1525a.]

yarat- (*-i*) Yaratmak: *bunnari y.-masadi bizi her şeyi y.-mazdi* VI-66 [*yarat-* < ET *yarat-* < *yara-* ‘yaratmak, vücuda getirmek’ Clauson 1972: 959b-960a: Orh. *yarat-* ‘yapmak; yaratmak’, Uyg. *yarat-* ‘yaratmak’, DLT *yarat-* ay.]

yardım *a.* Kendi gücünü ve imkanlarını başka birinin iyiliği için kullanma: *hemen ordaki çocuğlar toplanın heciye y.+a gideceksiz gidellerdi* III-43 [*yardım* < Kökü belli değildir. Krş. Far. *yārī* ‘yardım’ Steingass 1892: 1525b. Nişanyan 2012: 671a’ya göre Far. *yārīdan* ‘yardım etmek’, Türkçe *yara-* ‘faydalı olmak’ fiiliyle birleştirilmiştir.]

yardım *ét-* *bf.* Kendi gücünü, imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanmak: *y. é.-in buna* III-38; *cenabı haq y. é.-er* VI-270 [bkz. *yardım* ve *et-*.]

yardıma gel- *bf.* Yardımına koşmak: *bizim bu arhadaşların hangisine anlatdımsa g.-medi y.* VI-119 [bkz. *yardım* ve *gel-*.]

yarı *sf.* Yarı, yarım olan: *y.+sını satam ahsata yapam* IV-245; *köyün y.+si yuhari çemde harman ederdi y.+si da aşağı çemde harman ederdi* V-241 [*yarı* < **yar-ıg*; krş. ET *yar-* ‘yarmak’ Clauson 1972: 954b.]

yarım ağalar *a.* Bir aile lakabı: *y. a., kişimahiler, şigolar* XII-141

yarım *sf.* Yarım: *y. gün yardım edin* III-38; *muruz edir vay nece y.* IV-140; *yani bu bi kilo, bu yarım kilo, bu bi kilo bu y. kilo diyir* VII-101 [*yarım* < ET *yarım* < *yar-* ‘yarım, ikiye bölünmüş şeyin her parçası’ Clauson 1972: 967b: Uyg. *yarım* ‘yarım’, DLT *yarım* ‘yarım, bir şeyin yarısı’.]

yarış at- *bf.* Yarışmak: *bayrağı atardıh y.+i a.-ardıh* III-79 [*yarış at-* < ET *yarış* < *yar-* ‘yarış, yarışma’ Clauson 1972: 972a: DLT *yarış* ‘yarış, at yarışı’ ve ET *at-* ‘fırlatmak; uzaklaştırmak, çıkarmak, koymak’ Clauson 1972: 36a.]

yarıla- *(-i)* Yarılamak, ortasına gelmek: *bunnar gétidiler iki mevzinin arasını y.-dilar* II-313 [*yarıla-* < **yarı+la*.]

yarma *a.* Kaynatılıp kurutulan buğdayın iri çekilmiş hali, iri bulgur: *y. döğme yapa uşahlarım anasi* IV-241; *tek başına un god y.+mi çeken* IV-104; [*yarma* < Kıp. *yarma* ‘yarma, bulgur’ (Tuhf. 11b-11, 29a-5)→bkz. Atalay 1945: 280a.]

yarmaaşi *a.* Yarma ve kırmızı mercimekten yapılan bir çeşit çorba: *her gün tendir yandırırđi çölmeklerde y., turşiaşi* V-161; *pişirirdik o gün o y.+ni yiyerdik oğluma diyem tendirde işde her şe* V-166 [bkz. *yarma* ve *aş*.]

yarpağ *a.* Yaprak: *y. toplardım getirirdim* II-459 [*yaprak* < Kıp.

yaprak (Tuhf. 14b-1, 38a-11)→bkz. Atalay 1945: 279a < ET *yapurgak* < *yapur-* ‘yaprak’ Clauson 1972: 875b: Uyg. *yalp(u)rğak/yapırğak* ‘yaprak’, DLT *yapurgak* ay.]

yarpuz a. Yabannanesi: *yemege y. atıpsan he* SE [*yarpuz* < ET *yarpuz* ‘nane’ Clauson 1972: 957b.]

yastuḥ a. Yastık: *oni ğeynim yazın bi y.+nan barabar ömer emigilin koyuni çoḥ vardi ot dağına aparıllardı* I-41 [*yastık* < Oğz. *yaşduḥ* ‘yastık’ (DK 92-6, 167-8, 281-6)→bkz. Ergin 1963: 323 < ET *yastuk* < *yasta-* ‘yastık’ Clauson 1972: 974a: Uyg. *yastuk* ‘yastık’, DLT *yastuk* ay.]

yaş a. Doğuştan beri geçen zaman, ömür: *ben küçüktüm sekiz un y.+larındadım* III-31; *bıldır girip undoḥuzu y.+ına* IV-71; *tā yirmi y.+ına geder, yirmi y.+innan sora asgere gëtdik* VIII-39; *meni babam on üç y.+ında vërdi kocaya* IX-1; ‘gözyaşı’ *gözümün y.+ını sildi* II-224; ‘ıslak, nemli’ *y. çamaşırları doldurduḥ torbaya* XII-174 [*yaş* < ET *yāş* ‘gözyaşı, ıslaklık; taze, nemli; yeşillik; yaş, ömür’ Clauson 1972: 975b-976a: Orh. *yaş*

‘gözyaşı; yaş, ömür’, Uyg. *yaş* ‘yaş, taze; ömür; gözyaşı’, DLT *yāş* ay.]

yaş ol- bf. Islanmak: *ama elimizdeki eşyalar birez y. o.-di, içersinde yiyecek filan vardi, onlar y. o.-dilar* II-12 [bkz. *yaş* ve *ol-*.]

yaşa- (nsz) Yaşamak: *durum bële mānasını söle adam burda y.-sın, burda kazanıp orda yeceyig* VI-363; *tarihle beraber y.-rsın aḥlat* VIII-67; ‘keyiflenmek’ *gamın üsdüine minen y.-di* V-230 [*yaşa-* < ET *yaşa-* ‘yaşamak’ Clauson 1972: 976b-977a: Orh. *yaşa-* ‘yaşamak’, Uyg. *yaşa-* ay., DLT *yaşa-* ay.]

yaşanti a. Yaşantı: *burda y. efendim bu görünen şeler az kısa feket meşeketli* VI-364 [*yaşanti* < **yaş+a-nti.*]

yaşar a. Kişi adı: *allah oni hiç incitmiye, oni cennet ağasi ola, y.+i* IX-48; *peki y. nerdedir, dediler y. ḥınında toyda* XI-6

yaşli sf. Yaşlı, ihtiyar: *bizim aḥlatli bi tene y. biri vardi* II-297; *ama ona işçilik eden adam onun yanına onun hizmetine vërdikleri adam birez y.+di ğurḥ elli yaşlarında, o*

birez türkçe bilirdi II-81 [*yaşlı* < ET *yāşlığ* < *yāş* ‘yaşlı’ Clauson 1972: 978b-979a: Uyg. *yaşlığ* ‘yaşlı’, DLT *yaşlığ* ‘yaşlı, genç olmayan’, KB *yaşlığ* ‘yaşlı, ömürlü’.]

yaşmağ *a.* Ağzı kapatacak biçimde bağlanan örtü, başörtüsü: *bizde y. vardı* V-47; *y.+i éyidir vallah huyi da* IV-168 [*yaşmak* < Kıp. *yaşmak* ‘yaşmak, örtü’ (Tuhf. 20b-13, 36b-6)→ bkz. Atalay 1945: 281a < ET *yaş-* ‘saklamak, gizlemek’ Clauson 1972: 976b.]

yaşmağ tut- *bf.* Gelin, kocasının yakın akrabaları yanında fısıltıyla konuşmak: *bizde yaşmağ vardı vala bi sene geynimden y. t.-dim kıs pıs kıs pıs kıs pıs V-47* [bkz. *yaşmak* ve *tut-*.]

yaşmağlı *sf.* Yaşmak tutan: *geynetamnan da y.+dim, vay dedim meni öldirdi* I-75 [*yaşmaklı* < **yaşmak+lı*.]

yat- (*nsz*) Yatmak: *gelir hasan hüsen gırh gün y.-miş kendisi anlatdı rehmetlik* III-272; ‘uzanmak’ *béle y.-ardıh diyir* II-385; ‘uyumak’ *orda y.-ardıh* III-185; *şimdiki kimi*

ya oğlan ayri y.-sın gız ayri y.-sın éle bi şe yoğdi V-197; *o geddem mükemmeldim bi uzun erig vardı gitmişem onun başında y.-muşam* IX-34; ‘gömülü olmak’ *y.-am ahladda, ahladda* XII-253 [*yat-* < ET *yat-* ‘eğilmek, yatay duruma gelmek, uzanmak’ Clauson 1972: 884a: Orh. *yat-* ‘yatmak’, Uyg. *yat-* ay., DLT *yat-* ay.]

yata yata yan etleri çürüye dey. Yatalak hasta olup bir daha ayağa kalkmayasın anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *y. y. y. e. ç.* IV-267

yatağ *a.* Yatak, döşek: *şimdiki arabalar evden daha güzel y.+i içinde yorğani içinde kaléferi içersinde sobasi içersinde her şeyi içinde* III-218; *sererdik sıranan y.+lari boydan boya sererdik herkeş karıştış yataardı yani* V-196; *bi y.+da yatallardı sererdik* V-202; *ekmegleri yedikden sora y.+larını getiriller seriller* VII-16 [*yatak* < Oğz. *yatak* ‘barınak, in’ (DK 214-2, 214-5, 226-5)→bkz. Ergin 1963: 324 < ET *yatğak* ‘uyuma yeri’ Clauson 1972: 888a.]

yatılı okul *a.* Yatılı okunan okul:
*onnan sora okullardır, y. o.+un kaç
bina var y. o.+da XII-21*

yatırt- (-i) Uyumak: *oğlani da
tavlada tarmada y.-mişam I-67*
[*yatırt-* < **yat-ır-t-*; krş. Kıp.
yatdır- ‘yatırmak, uyutmak’ (Kİ
94)→bkz. Ercilasun 1931: 122 <
ET *yatğur-* < *yat-* ‘yatırmak’
Clauson 1972: 888b: Uyg. *yatğur-*
‘yatırmak’, DLT *yatğur-* ‘yatırmak
ve uyutmak’. Ayrıca krş. Az. *yatırt-*
‘uykuya vermek, yatmaya mecbur
etmek’ ADİL IV: 556b.]

yav ünl. *Yahu: şimdi bu sefer gelince
refaiye gelir, geldi man dedi y. refai
menim evimi yıhdi VI-178; y. diyir,
gelginen gidek filan padişahın
üzerine VII-90 [yahu < Ar. yā +
hū.]*

yavaş yavaş *zf.* Zaman içinde: *y. y.
yerli kalmayınca dışarıya kaçdilar
taşdilar misal göç etdiler III-57;
‘azar azar’ onnan sona o adamların
şelerini y. y. gönderirem VI-134;
‘yavaş bir biçimde’ onnan giderdik
gelirdik y. y. VIII-29 [yavaş yavaş
< ET *yavaş* < **yava-* ‘yumuşak
huylu, kibar, barışçıl’ Clauson
1972: 880b: Uyg. *yavaş* ‘yumuşak*

*huylu’, DLT *yavaş* ‘yavaş,
yumuşak huylu’, KB *yavaş*
‘yumuşak huylu’.]*

yavru *a.* Çocuk, evlat: *ğah ğah y.+m
ğah II-276 [yavru < Kıp. *yavru*
‘civciv’ (DM 12b/10)→bkz.
Toparlı 2003: 121a ~ *yavru* ‘balık
yavrusu’ (Tuhf. 27b-13)→bkz.
Atalay 1945: 281b-282a < ET
yavru- < **yavar* < **yav-* ‘zayıflamak,
güçsüz düşmek’ Clauson 1972:
875a: DLT *yavru-* ‘durumu
kötüleşmek, fakirlik veya
hastalıktan dolayı zayıflamak’.]*

yavşan *a.* Süpürge yapmaya yarayan
bir ot: *y. toplayıp getirdim anama
süpürge etdim SE [yavşan < ET
yabçān/yavçān (?yavşān) ‘pelinotu’
Clauson 1972: 872a.]*

yavuz selim *a.* Osmanlı padişahı:
*üçüncüsü y. s.+in çaldıran herbi
şahin kalesidir XII-307*

yayan *zf.* Yürüyerek, *yaya:
candarmalar atli, o y. éle gider
gelirdi barabar I-2 [yayan < **yaya*
ve -n araç hâlinin kalıplaşmasıyla
yaya+n; krş. Kıp. *yayan* ‘hareket,
sefer’ (BM)→bkz. Zajaczkowski
1958: 23.]*

yayıl- (*nsz*) Yayılmak, geniş bir alanı kaplamak: *şimdi bizim bu çeşmenin başında kanal patlamış vemiş dışariya y.-miş* XII-217 [yayıl- < Oğz. *yayıl-* ‘yayılmak’ (DK 28-13, 243-2)→bkz. Ergin 1963: 325 < ET *yağıl-* < *yāđ-* ‘yayılmak’ Clauson 1972: 890a: Uyg. *yağıl-* ‘yayılmak’, DLT *yağıl-* ay.]

yaz- (*-i*) Yazmak: *zorinan y.-dihlari fermani* II-112; *he, o kitap y.-irdi* VI-250 [yaz- < Oğz. *yaz-* ‘yazmak’: ET *yaz-* ‘yazmak’ a.m., bkz. Clauson 1972: 984a.]

yazar *a.* Yazı yazan kimse, yazar: *bi y. var istanbulda* VI-251 [*yazar* < **yaz-ar.*]

yazıh *a.* Yazık, fakir, zor durumda olan: *meni örgetdiler dediler olmiya olmiya buğdayi vèresen, sen y.+san, yarma et, döğme et, dediler iki sene ye* I-32 [yazık < Oğz. *yazuğ* ‘yazık’ (DK 56-5, 6, 7, 8)→bkz. Ergin 1963: 326 < ET *yazuk* < *yaz-* ‘yazık, günah’ Clauson 1972: 985b: Orh. *yazuk* ‘hata, günah’, Uyg. *yazuk* ‘hata, günah’, DLT *yazuk* ‘suç, günah’.]

yazıh ol- *bf.* Boş yere zarar verilmek: *beke ahlata elli kişi faydalanırdı, elli kişiden fazla be, tebi y. o.-di* VI-166 [bkz. *yazık* ve *ol-*.]

yazın *zf.* Yaz mevsiminde, yaz aylarında: *orda yèsirlikde orada geceler y. çoğ kısa olurdi* II-454; *kışın da y. da bèle ayakğabi mayakğabi lastig yoğdi* III-303 [yazın < **yaz+ın*; krş. ET *yāz* ‘yaz, ilkbahar’ Clauson 1972: 982b: Orh. *yaz* ‘yaz, ilkbahar’, Uyg. *yaz* ay. DLT *yāz* ‘ay.’]

yazma *a.* Yazmak işi, tahrir: *ilmin hocasi, oğumanın y.+nın olsun* VI-2 [yazma < **yaz-ma.*]

ye- (*-i*) Yemek yemek: *man vèrdinse y.-yecegem vèrmedinse y.-miyecegem* II-428; *y.-meg için kesdig diyir döğdiler vurdılar bizim oğlanın kafasını kırdılar* III-287; *durum bèle mānasını söle adam burda yaşasın, burda kazanıp orda y.-ceyig* VI-363; *her ne yapirsa bu y.-r y.-mir hepsini toplir y.-r diyir men acımnan öldüm* VII-118; *diyir hepsini sirkeleme bi dali galsın men gelem özüme y.-m* IX-45; *he gündüz y.-yellerdi gece hıslallardi* IX-80 [ye- < ET *yē-* ‘yemek’ Clauson

1972: 869b-870a: Orh. *yê-* ‘yemek’,
Uyg. *yê-* ay., DLT *yê̄-* ay.]

yedi *a.* Yedi: *bu sene de ekmişem y. dönüm var* III-133; *y. sekkiz kişi peşpeşe tahılırdı* III-200 [*yedi* < Kıp. *yedi* ‘yedi’ (Tuhf. 60b-7)→bkz. Atalay 1945: 283a < ET *yètti* ‘yedi’ Clauson 1972: 886a: Orh. *yèti* ‘yedi’, Uyg. *yèti* ay., DLT *yèti* ay.]

yeddi *a.* Yedi: *yav diyir sen y. kapıdan degil* VII-192 [*yedi* < Kıp. *yeddi* ‘yedi’ (BM 12-11)→bkz. Zajaczkowski 1958: 25.]

yêdir- (-i, -e) Yedirmek: *misal adam yem y.-ir* III-152; ‘otarmak’ *men orayi êle y.-irem* II-243 [*yedir-* < Kıp. *yedir-* ‘yedirmek’ (Tuhf. 78b-9)→bkz. Atalay 1945: 283a < ET *yêtür-* ‘yedirmek’ Clauson 1972: 892b: KB *yêtür-* ‘yedirmek’.]

yêgen *a.* Yaşı küçük olanlar için kullanılan seslenme sözü: *ha şimdi êle bi zaman gelmiş ki y.+im* III-307; *şimdi êle bi zaman gelmiş ki y.+im yani eger onun menfati bi çıhاری varsa san selam vèriyor* III-47 [bkz. *êgen*.]

yehye emigil *a.* Yahya amcalar: *y. e.+lin* V-237

yeksan êt- *bf.* Koparmak: *bu muhacırlıh kimleri zengin etmiş, kimleri yerinnen kökünne y. ê.-miş* XII-414 [*yeksan et-* < Far. *yaksân* ‘aynı, benzer, bir; düzey, seviye’ Steingass 1892: 1534a ve Tü. *et-*.]

yele ver- *bf.* Rüzgarda savurmak: *y. v.-dikden sora samannan buğda ayrılır oni sarada vurallardı* IV-226 [*yele ver-* < *yel* ve *ver-*; krş. ET *yèl* ‘rüzgâr, yel’ Clauson 1972: 916b: Uyg. *yèl* ‘yel, rüzgâr’, DLT *yêl* ay.]

yelikle- (*nsz*) Aşermek: *he y.-rdik elimizde olurdisa yerdik* V-265 [*yelikle-* < **ye-l-ik+le-*; krş. ET *yèl-* ‘yenilmek’ Clauson 1972: 918b.]

yêlin- (*nsz*) Yenilmek: *olmazdisa kalırdıh ama şimdi olsa her şe bol alınır y.-ir* V-266 [*yènil-* < **ye-l-in-*.]

yelinli *sf.* Memesi sütle dolup şişmiş (inek): *bizim sari ineg ne y. olup* SE [*yelinli* < **yelin+li*; krş. ET *yèlin*

‘inek memesi’ Clauson 1972: 930a.]

yem *a.* Hayvan yiyeceği: *misal adam y. yedirir* III-152 [yem < ET yēm < yē ‘yiyecek, hayvan yiyeceği’ Clauson 1972: 934a: DLT yēm ‘azık, yemek’.]

yemeg *a.* Yemek, aş: *y. yapardi ahşam misali bu komşi payi* III-33; *y. gelir garşıya yemir diyir sen derdin söylemesen ben y. yemem* VII-13 [yemek < *ye-mek; krş. Kıp. yimek ‘yemek’ (İM 231b/8)→bkz. Toparlı 1992: 621.]

yemen *a.* Ülke adı: *y. ellerinde* VI-266

yemin *êt- bf.* Ant içmek: *dedi bêle elini kur^çene y. è.-di* II-423; *ben y. è.-dim dedim ki ben evlenmiyecegem* VII-24 [yemin < Ar. yamīn ‘yemin, ant; sağ kol’ Steingass 1892: 1536b ve Tü. et-.]

yemyeşil *sf.* Her yanı yeşil: *y. ovanla morlu bağların* VIII-62 [yemyeşil < *yem+yeşil.]

yên- (-den, -e) İnnek: *nêce orda birden y.-irem, düşirem* I-17;

dolandilar y.-diler bizim mevziye II-320; *yani cesur adam annaddıhlarına göre tirennen y.-ip binebilirmiş* II-450; *kofinin siperi y.-ip karşına* IV-70 [in- < ET ên- ‘inmek, aşağı doğru hareket etmek’ Clauson 1972: 168a: Orh. ên- ‘inmek’, Uyg. ên- ay., DLT ên- ay., KB ên- ay.]

yen- (-i) Yenmek: *onnari y.-dik* VI-95 [yen- < Oğz., Kıp. yeŋ- ‘yenmek, galip gelmek’: ET yeŋ- ‘yenmek’ a.m., bkz. Clauson 1972: 942b.]

yëndir- (-i) İndirmek: *gelini getirillerdi y.-illerdi* III-93; *dağı kaldırır, dağı y.-ir, dağı kaldırır dağı y.-ir* VII-102; ‘vurmak’ *bi kösevi begin sırtına y.-di* XII-126 [indir- < ET êndür- < ên- ‘indirmek’ Clauson 1972: 180b. Krş. Az. yendir- ‘indirmek’ ADİL IV: 578b.]

yenge *a.* Düğünde geline kılavuzluk eden kadın: *gelini getirillerdi y.+ler kolunda* III-94 [yenge < ET yenge ‘büyük kardeşin veya dayının kardeşi’ Clauson 1972: 950a: Uyg. yeŋge ‘yenge’, DLT yeŋge ‘büyük kardeşin karısı, yenge’.]

yeni yeni *zf.* Yeni olarak, bugünlerde, çok yakınlarda: *y. y., bah şimdi buni özi şede kalir yetişdi getdi seferidir adi VI-205* [bkz. yeni.]

yeni *zf.* Henüz: *ama onarın annaddığı gibi o şeye hele men y. bugün öğrendim o ilimlerin şeyine he VI-38; ‘eskisinin yerine gelen’ bi bakan değışmiş yerini, o bakan getmiş bi tene y. gelmiş VI-158; ‘bir meyvenin ilk hâli’ erigin y. olmasına çaqqala diyerik V-54; ‘yakın zamanda olmayan’ ahlat dedim y. bir şehir değil XII-312* [yeni < Oğz. *yeñi* ‘yeni’ (DK 49-3, 207-10, 281-12)→bkz. Ergin 1963: 326 < ET *yañı* ‘yeni’ Clauson 1972: 943b: Uyg. *yañı* ‘yeni, ilk (gün)’, DLT *yañı* ‘yeni’.]

yeniçeriler *a.* Bir aile lakabı: *y., silo dedeler, şınturlar XII-151*

yeniden *zf.* Tekrar: *orda heç bi şe yoh ki y. müslüman ola VI-362* [yeniden < yeni+den; krş. ET *yana* < yan- ‘yine, tekrar’ Clauson 1972: 943a: Orh. *yana* ‘yine, tekrar’, Uyg. *yana* ay., DLT *yana* ay.]

yer *a.* Yer: *bi y.+de bi asger geri kalmış II-434; ‘durum, konum’*

heybeyi getirdi, heybenin içersinnen kitabların içersinnen bi ifah kitab çıhardi ve aradi y.+ini buldi II-107; yaħaladı mi kimin elinde yaħaladisa o ğahirdi o onun y.+ine oturirdi VII-156 [yer < ET *yē̄r* ‘yer, toprak, yeryüzü’ Clauson 1972: 954a: Orh. *yēr* ‘yer, yeryüzü, toprak’, Uyg. *yēr* ay., DLT *yē̄r* ay. Eren 1999: 453a’ya göre kökü belli değildir.]

yer değış- *bf.* Yer değıştirmek, bulunduğu yerden başka bir yere geçmek: *gamda gelirdi sürerdi gam he y. d.-illerdi. oğluma diyem evle olurdi V-233* [bkz. yer ve değış-.]

yer vür- *bf.* Yerden sektirmek: *bi de orda y. v.-urdi ğahirdi havaya bi o ğede daha gidirdi VII-176* [bkz. yer ve vür-.]

yeri gel- *dey.* Sırası gelmek, zamanı uygun olmak: *işde dedim ya y. g.-dikçe kullanilir IV-288* [bkz. yer ve gel-.]

yeri gel- *dey.* Sırası gelmek, zamanı uygun olmak: *yeri geldikçe men çoğ kullaniram IV-56* [bkz. yer ve gel-.]

yerinde *zf.* Yerli yerinde, eski yerinde:
*anami da al gétginen bahın görün
bağ bahçe néce olup néce olmayıp
y. midir y. degil mi X-92 [yerinde
<*yer+i+n+de]*

yerini bul- *dey.* Kendine yakışan
makamı, durumu bulmak: *şimdi
çoğ mükemmel teknoloji y. b.-muş
ama can sağlığı yoğ III-143 [bkz.
yer ve bul-.]*

yerini tut- *bf.* Onun gibi olmak: *héc
biri çortinin y. t.-mir IX-21 [bkz.
yer ve tut-.]*

yêriş- (-e) Olgunlaşmak, olmak: *üş
gün sora ekin y.-di II-229; buranın
domadezi y.-irdi karpuzi y.-irdi III-
126; ‘büyüme’ artıh çocuğlar y.-
diler şofêrlıkden vazgeçdim III-221;
‘yardımına koşmak, yardım etmek’
harda dara düşsez hıızır y.-e
imdadınza X-63 [yetiş- < Kıp.
yeriş- ‘erişmek, yetişmek’ KTürS
319a < ET yêtiş- < yêt- ‘ulaşmak,
varmak’ Clauson 1972: 894a: DLT
yêtiş- ‘yetişmek, ulaşmak’.]*

yerleş- (-e) Bir yerde yaşamaya
başlamak: *harabaşehir buralar
yoğdi o zaman, kimse y.-memişdi
zaten aşağı çarşı da yoğdi VI-53;*

*kapiya geliller y.-iller evlerine,
evlerinde kalıllar X-99; gelir bahir
ki herif arvadını almış, evine y.-miş,
tarlasını sürmüş XII-413 [yerleş- <
yer+leş-.]

yerleşme yeri *a.* Yerleşim alanı:
*bugün ahlata mağara devrinden
bugüne geder insanoğlinin y. y.+dir
XII-309 [yerleşme yeri < *yer+leş-
me yer+i.]*

yerli *sf.* Oturduğu bölgede doğup
büyüyen, ataları da orada yaşamış
olan: *yavaş yavaş y. kalmayınca
dışariya kaçdilar taşdilar misal göç
etdiler III-57 [yerli < *yer+li.]*

yêsir *a.* Esir: *babam esgerde herbde
y. gétmiş II-443; kofi egenime y.
oluram IV-72 [esir < Ar. asîr
Steingass 1892: 61b]*

yêsir düş- *dey.* Tutsak olmak:
*herb dedim herbde yêsir düşdüm II-
470 [esir düş- < Ar. asîr ve ET tüş-
Clauson 1972: 559a]*

yêsir tut- *bf.* Esir durumuna getirmek:
*y. mi t.-muşuğ biz kaçımıza IV-167
[esir tut- < Oğz. yesir ‘esir’ (DK
38-9, 40-8...)→bkz. Ergin 1963:*

326 < Ar. *asīr* ‘esir; hapis’
Steingass 1892: 61b.]

yeşil *a.* Yeşil renk: *motğemeri giyer
rengi y.+den* IV-65 [*yeşil* < ET
yaşıl < *yāş* < *yaşıl* ‘yeşil’ Clauson
1972: 978a: Uyg. *yaşıl* ‘yeşil’, DLT
yaşıl ay.]

yeşilfasilye *a.* Fasulyenin yeşil olanı:
y.+ye bakkala diyerik biz V-51
[*yeşilfasulye* < Tü. *yeşil* ve Rum.
φασούλι fasuli < Lat. *phaseolus*
Meyer 1893: 30.]

yet- (*nsz*) Yeterli olmak, kâfi gelmek:
ati men nēdeyim y.-er bi eşek IV-
193 [*yet-* < Oğz. *yet-* ‘yetişmek,
erişmek; yetmek; büyümek,
olgunlaşmak’ (DK 60-1, 4,
11...)→bkz. Ergin 1963: 327 < ET
yêt- ‘yetişmek, varmak’ Clauson
1972: 884b: Uyg. *yêt-* ‘yetmek’,
DLT *yêt-* ‘yetişmek, erişmek,
ulaşmak’.]

yetig ol- *bf.* Bilmek, bir işten,
durumdan bilgisi olmak: *sen de her
şeye y. o.-ma istersen* SE [*yetig ol-*
< **yetig* ve *ol-*; krş. ET *yêt-*
‘yetişmek, varmak’ Clauson 1972:
884b.]

yetim *sf.* Babasız: *bekirin babası
h.+da men de éle bülirem bekir
y.+dir* IX-70 [*yetim* < Ar. *yatīm*
‘yetim, öksüz, kimsesiz’ Steingass
1892: 1528b.]

yetir- (*-i, -e*) Besleyip büyütme,
yetiştirmek: *teğotun dağını geven
y.-ir* IV-100 [*yetir-* < ET *yêtür-* <
yêt- ‘ulaştırmak, doyurmak,
olgunlaşmak’ Clauson 1972: 893a:
Uyg. *yêtürü* ‘yeterli, yeteri kadar’,
KB *yêtür-* ‘yetirmek, yetiştirmek’.]

yetiş- (*nsz*) Yetmek, yeter olmak: *y.-ir
ettigin bunca ahuzar* VIII-66;
“büyüme” *ginen bunnara geldim
uşağlar da yanımda daha y.-
memişlerdi o zaman* VI-149 [*yetiş-*
< ET *yêtîş-* < *yêt-* ‘ulaşmak,
varmak’ Clauson 1972: 894a: DLT
yêtîş- ‘yetişmek, ulaşmak’.]

yetmiş *a.* Yetmiş sayısı: *y. tene de
ermenidi herbde ermeni de yèsir
etmişler* II-478 [*yetmiş* < ET *yêtmiş*
< *yêtî* ‘yetmiş’ Clauson 1972:
891b: Orh. *yêtmiş* ‘yetmiş’, Uyg.
yêtmiş ay.]

yetmiş bin bela *bs.* Çok zor şartlar
altında: *biçmesini bitirdik y. b. b.*
XII-271

yığ- (-i, -e) Bir araya getirmek: *onnan sora y.-ar ona patoz derdik* II-46; ‘biriktirmek’ *ekmek y.-dih* II-186; *üstde kalani y.-allardi* IV-228 [yığ- < ET yığ- ‘yığmak, biriktirmek’ Clauson 1972: 897a: Orh. yığ- ‘toplamak’, Uyg. yığ- ‘yığmak, toplamak’, DLT yığ- ‘yığmak, toplamak; bir şeye engel olmak, alıkoymak’.]

yıgıl- (nsz) Bir araya getirilmek: *dediler siz ermeni sahlamişsiz mi babam diyir yoḥ, diyir bunnar gitdiler maraga ot yeni üst üsde y.-miş* II-122; *ayri ḥarmanda y.-irdi* IV-228 [yıgıl- < *yığ-ıl-.]

yıgın a. Yığın, küme: *toplirih toplirih yıgın y. edirik* II-242 [yıgın < ET yıgın < yığ- ‘yığın’ Clauson 1972: 904a-b: DLT yıgın ‘yığın’.]

yıḥ- (-i) Yıkmak, yere devirmek: *diyir babam dedi nece saḥliyam yani diyir mecbur ḳaldi girdi maraga birez oti y.-dilar bu ermenileri otun arḥasına biraḥdi, birez ot yıḡdi ḡarşısına* II-118 [yık- < ET yık- ‘yıkmak, yerle bir etmek’ Clauson 1972: 897b: Uyg. yık- ‘yıkmak’, DLT yık- ay.]

yıḥa- (-i) Yıkamak: *biri kirlendi mi öbürünü taḥarsan buni açarsan y.-rsan* II-476; *günde ocaḥ yaḥdih çamaşır y.-dih, günde iş gördük* X-24; *sen burada elin yüzün y.-rsın* XII-131; *külünü ḳaldirirdih çamaşır y.-rdih* V-171; *ineḡ beslerdim altlarına sererdim şeyi beḫe yatallardi. onnari y.-rdım da* VI-235 [yıka- < Osm. yıka- ‘yıkamak’: ET yayka- < yayuk ‘yıkamak, arıtmak’ a.m., bkz. Clauson 1972: 981a-b.]

yıḥıl- a. Yıkılmak: *y.-miş, viran olmiş yoḥ taş üstünde taş* XII-395 [yık- < *yık-ıl-.]

yıḥım a. Yıkım: *maḡara devrinden bugüne ḡede insanoḡlinin yerleşim yeridir, ama aḥladın tarihi eserlerine en çoḥ y.+i bu aḡaḡıdaki şahin ḳalesinin yapımidır* XII-320 [yıkım < *yık-ım.]

yıl a. Yıl: *bıldır gelmemişem bu y. gelirem* IV-24 [bkz. il.]

yılbız ḳulaḡına ḳurşun bs. İşler yolunda giderken olumsuz bir durumla karşılaşılmaması için söylenen bir söz: *y. ḳ. ḳ. işleri ne güzel gidir* SE

yıldırım at- *bf.* Yıldırım düşmek: *egleyin savuna y. a.-anda XII-282* [yıldırım at- < *yıldırım ve at-; krş. Oğz. yıldırım ‘yıldırım’ (DK 147-7)→bkz. Ergin 1963: 330 < ET yaltrı- ‘parlamak’ Clauson 1972: 923b.]

yırğat a. Irgat, tarım işçisi: *onnan sora gètdik y. olduḡ II-233; beş alti y.+nan tırpannan ya biçerdik un part ya un beş part getirirdik oni kışın davara ot dehresinen doğrardıḡ XI-15* [ırgat < Rum. ἐργάτης *ergatis* Meyer 1998: 47.]

yırğatlıḡ a. Irgat olma durumu: *y. olmiş II-234* [ırgatlık < *ırgat+lık.]

yırtıl- (*nsz*) Yırtılmak: *o çarıḡlar y.-masın diye kıylardıḡ şöḡuma yimişah kala III-304* [yırtıl- < ET yırtıl- < yırt- ‘yırtılmak’ Clauson 1972: 961a: DLT yırtıl- ‘yırtılmak’.]

yimişah sf. Yumuşak: *o çarıḡlar yırtulmasın diye kıylardıḡ şöḡuma y. kala III-305* [yumuşak < ET yumşāk(?yımşāk) ‘yumuşak’ Clauson 1972: 938b-939a: Uyg. yumşak ‘yumuşak’, DLT yumşak ay.]

yiyecek a. Yenilecek şey: *ama elimizdeki eşyalar birez yaş oldi, içersinde y. filan vardi, onlar yaş oldilar II-12* [yiyecek < ye-y-ecek.]

yoğurd a. Yoğurt: *o daşın üsdüne y. tökesiz yaliyalar éyi olalar X-82* [yoğurt < ET yuğrut ‘yoğurt’ Clauson 1972: 905b: Uyg. yögrot, yuğrut, yurgut ‘yoğurt’, DLT yuğrut ay.]

yoğurtyemez a. Köy adı: *y., ḡanik, develik bunnar da çerkez köylerimiş II-143* [bkz. yoğurt ve ye-.]

yoh sf. Yok, bulunmayan: *aman can saḡlıḡı y. o başka III-124; men hepsini yapmışam he benim yapmadıḡım iş y.+dur IV-234; bizim zamanımızda ne vardi bizim zamanımızda hêş bi şe de y.+di oḡlum V-267; ‘hayır’ annem y. vèrmenem, bilmem nètmenem I-10* [yok < Oğz. yoh ‘yok’ (DK 242-3, 260-2...)→bkz. Ergin 1963: 337 < ET yōk < *yō- ‘yok, değil’ Clauson 1972: 895b-896a: Orh. yok ‘yok, değil’, Uyg. yok ay., DLT yok ay.]

yohluk a. Yokluk, fakirlik, yoksulluk: *çoḡ y. çoḡ y. işde o zaman III-288* [yokluk < *yok+luk.]

yohluk çek- *dey.* Yokluk çekmek: *evet esgi çoh y. ç.-mişik çoh y.* III-296 [yokluk çek- < *yok+luk ve çek-.]

yohsa bağ. Yoksa: *y. durup gızlara mı baharsın* XII-132 [yoksa < *yok+ise; Krş. Oğz. *yohsa* ‘yoksa’ (DK 27-11, 48-7...)→bkz. Ergin 1963: 337.]

yohsulluk a. Yoksulluk: *y.+dan başladıh daş usdalığına, zengin adam daşa çalır mi, e y.+dan* XII-17 [yoksulluk < Kıp. *yohsulluk* ‘yoksulluk, fakirlik’ (GT 349/5)→bkz. Karamanlıoğlu 1978: 398b < ET *yoksuz* < *yök* ‘fakir, yoksul’ Clauson 1972: 907b.]

yokuş a. Yokuş: *ha y. dibinde arpa öküze kar etmez bunnar atasözüdür* IV-37 [yokuş < Kıp. *yokuş* (TuHF. 25a-10)→bkz. Atalay 1945: 287b; krş. DLT *yok yer* ‘yokuş yer’.]

yol a. Yol: *birahadın y.+un kinarında* III-28 [yol < Oğz. *yol* ‘yol’ (DK 3-10, 70-2...)→bkz. Ergin 1963: 337 < ET *yöl* ‘yol, sefer, yolculuk’ Clauson 1972: 917a-b: Orh. *yol* ‘yol’, Uyg. *yol ay.*, DLT *yöl ay.*]

yol aç- *bf.* Kapanmış olan yolları geçilir duruma getirmek: *karlar yağardı adam boyı o karları aç y.* a. V-10; *y. mi a.-asan* V-12 [bkz. *yol* ve *aç-*.]

yol göster- *bf.* Çözüm yolu sunmak: *o bize bu y.+i g.-ir çözerdi* VI-330 [bkz. *yol* ve *göster-*.]

yola düş- *bf.* Gidilecek yöne doğru hareket etmek, yola çıkmak: *çav isladam d.-em sütey y.+una* IV-216; *d. y. git* VII-85; *d.-ir y. d.-ir y. gidir, gidir gidir bahir ki bi tenesi şeyin degirmanın* VII-88 [bkz. *yol* ve *düş-*.]

yola sal- *bf.* Yolculamak: *reşberini, çifçisini y. s.-sın* XII-134 [yola sal- < *yol* ve ET *sal-* ‘hareket etmek’ Clauson 1972: 824b.]

yoldaş a. Arkadaş: *kimsiz kimsesiz ne yaran ne y.* XII-397 [yoldaş < Kıp. *yoldaş* ‘yoldaş, yol arkadaşı’ (TuHF. 86b-7) →bkz. Atalay 1945: 287b.]

yolla- (*-i, -e*) Göndermek: *vay dedi benim anam seni niye y.-yip sen niye gidipsen, özün tek niye gelipsen harabaşehirden* I-115; *seni buraya kim y.-dı dedi meni*

*me^eerif müdürü y.-di XII-106; bi ay yüz y.-ram bi ay da elli IV-117; çullarda kurudurduh oni da y.-rdih degirmana V-76; ankaraya götürdi, ayda üç yüz üç yüz yap y. dedi VI-118 [yolla- < *yol+la-.]*

yolluh a. Yolluk, yolculuk esnasında yenecek yiyecek: *üş tene de bize y. yapmış üş tene II-162 [yolluk < yol+luk.]*

yolüstü a. Yolun hemen kenarı: *yol üstünde dede maksud IV-15 [bkz. yol ve üst.]*

yon- (-i) Yolmak: *elimnen ot y.-ardım ağızlarına vërem doya VI-228; dedi gız neclo noldi, dedim s. ana benim saçlarımı y.-di, benim gözlerim kor oldi X-34; ‘sömürmek, soymak’ bi kısmi silahını alıp dağa çıhip bi kısmi da sessiz silahsız bu memleketi y.-ir VI-344 [yol- < Oğz. yol- ‘yolmak’ (DK 91-9, 115-9, 13; 164-11)→bkz. Ergin 1963: 338 < ET yul- ‘yolmak, sökmek, çekip çıkarmak’ Clauson 1972: 918b: Uyg. yul- ‘geri aşmak, düzeltmek’, DLT yul- ‘yolmak, bağı çözmek’.]*

yon- (-i) Yontmak: *ne yapağ getdik daş usdalığına daş y.-duh daş işde*

bu güne gede getirdik XII-19; ne yapmış adam taşi yonmuş taşdan bağlanti yapmış taşi taşa bağlamış ama şimdi yoh XII-53 [yont- < Oğz. yon- ‘yontmak’ (DK 115-3)→bkz. Ergin 1963: 339 < ET yon- ‘kesmek, yaralamak; oymak, yontmak’ Clauson 1972: 942b: DLT yon- ‘yontmak, kesmek’.]

yon gör- *bf.* Lâyık görmek, uygun bulmak: *sen man buni mi y. g.-irsen SE [yon gör- < TarS 4707 yom (yum) ‘uğur, kadem’; krş. Kıp. yom ‘fal’ Räsānan 1969: 206a. Ayrıntılı bir karşılaştırma için bkz. Kaçalın 2006: 179. Ayrıca bkz. Ölmez 2009: 282.]*

yonca a. Yonca bitkisi: *y.+yi şökmüşem patatez ekmişem III-134 [yonca < Kıp. yonca ‘yonca’ (İH 32)→bkz. İzbudak 1936: 54 < ET yorınçğa ‘yonca’ Clauson 1972: 971a: Uyg. yorınçğa ‘yonca’, DLT yorınça/yorınçğa ay.]*

yorğan a. Yorgan: *geyrenam o y.+nan o yastuği sardırir vërir I-44; şimdiki arabalar evden daha güzel yatağı içinde y.+i içinde kalëferi içersinde sobasi içersinde her şeyi içinde III-218 [yorgan <*

Oğz. *yorğan* ‘yorgan’ (DK 198-4)→bkz. Ergin 1963: 339 < ET *yoğurkan* ‘yorgan, battaniye, örtü’ Clauson 1972: 907a: Uyg. *yoğurқан* ‘yorgan, battaniye, örtü’, DLT *yoğurқан* ay.]

yorul- (*nsz*) Yorgun duruma gelmek:

adam bi yerden gelmiş adam y.-miş III-24; *ginen aħşam oldi mi keş toy düğün nece heç y.-mayıplar* III-170 [yorul- < Oğz. *yorıl-* ‘yorulmak’ (DK 84-4)→bkz. Ergin 1963: 339 ~ Kıp. *yorul-* ‘yorulmak’ (Tuhf. 9b-6, 26a-13)→bkz. Atalay 1945: 288a < ET *yorul-* < *yör-* ‘çözülmek’ Clauson 1972: 967b: DLT *yörül-* ‘çözülmek’. Bkz. KB *yörül-* ‘yorulmak’ Taş 2009: 183.]

yosma *a.* Güzel kadın: *bi de bi güzel*

y. hanım çalışır VII-17 [yosma < *yosma* ‘kaba, hantal, aptal’ Meninski III 2000: 5624.]

yömye *a.* Yevmiye, gündelik: *taş*

usdalığıdı ha y. ha çal çal çal çal ben atmış sene taşa çaldım e şimdi artıħ çoħuni unudmuşum XII-30 [yevmiye < Ar. *yawmīya* ‘günlük; günlük ödeme’ Steingass 1892: 1538b.]

yön *a.* Yön, taraf: *oni ise zürğar değısse de ona göre y.+üni değışebilirdin* II-60; *senin y.+ün bülirem senin y.+ün neredir* VII-158 [yön < Oğz. *yön* ‘yüz, cephe, yön’ (DK 9-9)→ bkz. Ergin 1963: 340.]

yön değış- *bf.* Yönünü değıştirmek: *y.*

d.-irdi valħasıl zor olurdi, zürğar olmazdi durardi II-58 [bkz. yön ve değış-.]

yuħa *a.* İnce, dayanıksız: *bu savuħda*

gine y. giyinipsen SE [yuħa < Kıp. *yuga* ‘ince’ (MG)→bkz. Uğurlu 1987: 329 < ET *yuvka* ‘ince, hafif’ a.m., bkz. Clauson 1972: 874a; krş. Az. *yuħa* ‘ince, yufka’ ADİL IV: 619a, Trkm. *yūka* ay. TTürS 709b.]

yuħari *a.* Yukarı: *bi sen bi de men*

alti, y.+da allah görir VII-195 [bkz. *uħari*.]

yuħuluħ *a.* Uykulu olma hâli: *özümü*

vurdum y.+a duvarlar da heppi çatlayıp oni ordan alacağam I-70 [uykuluk < *uyku+luk < ET *uğı-* < *u* ‘uyumak’ Clauson 1972: 42b; krş. Az. *yuħu* ‘uyku’ ADİL IV: 620a.]

yulduz *a.* Yıldız: *dağdağan yapam y.+i belek* IV-201 [yulduz < ET yultuz ‘yıldız’ Clauson 1972: 922b-923a: Uyg. yultuz ‘yıldız’, DLT yulduz ay.]

yumah *a.* Yumak: *işde o teşilernen her birimiz alırdıh bi teşi bi y. elimize* V-31 [yumak < Kıp. yumak ‘yuvarlak olarak sarılmış iplik’ (Kİ 98)→bkz. Ercilasun 1931: 128 < ET yumgak < *yum- ‘yumak’ Clauson 1972: 936a: DLT yumgak ‘her şeyin yuvarlak ve yumru olanı’.]

yumah *sf.* Temiz: *anamdan emdüm y. süd* IV-13 [yumak < *yu-mak < ET yū- ‘yıkamak’ Clauson 1972: 870a: Uyg. yu- ‘yıkamak’, DLT yū- ay., krş. Az. yu- ‘yıkamak’ ADİL IV: 621b, Trkm. yuv- ay. TTürS 711b.]

yumurta *a.* Yumurta: *gelmişem bize y. vèresen, yağ vèresen bi de bi ğab vèresen aparah bişirek yek* X-52 [yumurta < ET yumurtğa ‘yumurta’ Clauson 1972: 938a: Uyg. yumurtğa ‘yumurta’, DLT yumurtğa ay.]

yumuşa- (*nsz*) Yumuşamak, sertliği kalmamak: *o çarıĝi biz kuylardıh*

şeye nem torpaĝa ki y.-na biz o çarıĝlari giyek XI-20 [yumuşa- < ET yumşa- ‘yumuşamak’ Clauson 1972: 939a: DLT yumşa- ‘yumuşamak’.]

yumuşat- (-i) Yumuşatmak: *oni kotannan y.-ırdıh ikilerdik* III-157 [yumuşat- < ET yumşat- < yumşa- ‘yumuşatmak’ Clauson 1972: 939b: DLT yumşat- ‘yumuşatmak’.]

yun *a.* Yün: *y.+un üstüni alırdıh çorap ederdik altına çirk diyerdik* V-19; *cecim diyellerdi şimdiki savanlara o zaman y.+nan yapallardi* V-272 [yün < Kıp. yun / yuñ ‘yün, saç, kıl, tüy’ (CC 43, 3; 91, 23)→bkz. Grønbech 1942: 129 < ET yuñ ‘yün’ Clauson 1972: 941a: Uyg. yuñ ‘pamuk’, DLT yūñ / yuñ ‘yün, deve tüyü’; krş. Az. yun ‘yün’ ADİL IV: 626a, Trkm. yūñ yün’ TTürS 712b.]

yunus usda *a.* Kişi adı: *y. u., hamza usda vardı* VI-80

yunuslar *a.* Bir aile lakabı: *şabanlılar, imamoğullari, y.* XII-145

yurd *a.* Yurt, vatan: *senin gibisinden fayda gelmez y.+a* XII-130 [yurt <

ET *yurt* ‘yurt’ Clauson 1972: 958a-
b: Orh. *yurt* ‘yurt’, Uyg. *yurt* ay.,
DLT *yurt* ‘harabe hâlindeki
yerleşim yeri’.]

yusuf peygamber *a.* Hz. Yusuf: *y. p.*
VI-374

yuva *a.* Ev, yer, yurt, barınak: *bi şirin*
y.+sın şarkın bağrında VIII-54;
‘bir şeyin içine yerleştiği oyuk’
y.+larını aşdıhdan sona desderenen
VI-105 [*yuva* < Oğz. *yuva* ‘yuva’
(DK 188-8)→bkz. Ergin 1963: 342
~ Kıp. *yuva* ‘yuva’ (Tuhf. 25a-10)
→bkz. Atalay 1945: 290a < ET *uya*
‘kuş yuvası, yuva’ Clauson 1972:
267a: Uyg. *uya* ‘uya’, DLT *uya* ay.]

yuvarla- (*-i*) Döndürerek tomar
yapmak veya yuvarlak duruma
getirmek: *he y.-maḥ diyiller* V-38
[*yuvarla-* < **yuv-ar+la-*; Oğz.
yuvalan- ‘yuvarlanmak’ (DK 277-
13)→bkz. Ergin 1963: 342 ~ Kıp.
yuvala- (Tuhf.) →bkz. Atalay
1945: 290a < ET *yuvul-* < *yuv-*
‘yuvarlanmak’ Clauson 1972:
877b: DLT *yuvul-* ‘yuvarlanmak’.]

yuvarlan- (*nsz*) Yuvarlanmak,
dönerek hareket etmek: *dedeyi*
şıpana dede maksudun şıpanasi y.-

a y.-a y.-a y.-a gelir X-74; *şıpana*
şilor gelen kilor yani şilor kimi
hepsi şıpanadan y.-ir gidir IV-54
[*yuvarlan-* < **yuvarla-n-*.]

yükle- (*-i, -e*): Yükleme: *arabaya y.-*
rdik götürürdük III-180; *otuz bağı*
bi yere yığardıḥ, öküz arabasına y.-
r oni getirirdik ḥarmana tökerdik
II-47 [bkz. *ükle-*.]

yüklük *a.* Odaların duvarına gömülü
şekilde yapılmış yatak, yorgan
bırakmaya yarayan yer: *yataḥlari*
y.+e yerleştir yerde kalmasın SE
[*yüklük* < **yük+lük*; krş. ET *yük* <
yü- ‘yük’ Clauson 1972: 910b-
911a.]

yüksek *zf.* Çok, fazla: *o y. havas*
bende vardi VI-227; ‘itibarlı’ *o*
gede mesele âlimler gidir, çoḥ eyi
insanlar çoḥ y. âlimler var onar
evliyadırlar zeten VI-299 [bkz.
üsgek.]

yüksel- (*nsz*) Yükselmek: *bu şimdi y.-*
di kendiliginden annadın, istersen
béle düz biraḥ oḥi VI-218 [*yüksel-*
< **yükse-l-*; krş. ET *yükse-* < **yük*
‘yüksek olmak’ Clauson 1972:
916a: DLT *yükse-* ‘yükselmek,
uzamak’.]

yüngül *a.* Hafif: *yani üki ağır olirdi, y. olirdi* VII-66 [yüngül Kıp. yünğül ‘yeğni, hafif, yuka’ (Tuhf. 14a-7)→bkz. Atalay 1945: 291a < ET *yènil* < *yèni-* ‘hafif, kolay’ Clauson 1972: 950b; krş. Az. *yüngül* ‘hafif’ ADİL IV: 633a, Trkm. *yeñil* ‘hafif’ TTürS 691a.]

yünük *a.* Az, kıt: *birez aqıldan y.+di* VII-56 [yüngül < ET *yènik* < *yèni-* ‘hafif, kolay’ Clauson 1972: 950a: Uyg. *yènik* ‘hafif, kolay, katlanılır’, DLT *yènik* ‘her şeyin hafifi, hafif’, KB *yènik* ay.]

yüri- (*nsz*) Hareket etmek: *tiren de kömürnen y.-rmış* II-449 [yürü- < ET *yori-* ‘yürümek, ilerlemek’ Clauson 1972: 957a-b: Orh. *yori-* ‘yürümek, ilerlemek; sefere çıkmak’, Uyg. *yori-* ‘yürümek, ilerlemek; kabul görülmek’, DLT *yōri-* ‘yürümek’, KB *yori-* ay.]

yüz *a.* Yön, taraf: *evet atın bü y.+ünnen atlır geçir o y.+e o y.+den atlır geçir bu y.+e* III-268 [bkz. üz.]

yüz *a.* Yüz sayısı: *bi ay y. yolliram bi ay da elli* IV-117 [yüz < ET yüz ‘yüz’ Clauson 1972: 983a.]

yüzbaşı *a.* ask. Orduda rütbesi üsteğmenle binbaşı arasında olan subay: *diyir hemen bizim y.+yi* II-285 [bkz. yüz ve baş.]

zafer *a.* Savaşta kazanılan başarı: *yavuz selim çaldıran herbinnen z.+le dönerken ahladlılar eşitmişler ki yavuz selim çaldıran herbinnen dönüyor* XII-326 [zafer < Ar. *zafar* ‘üstesinden gelmek; zafer’ Steingass 1892: 825b.]

zuğkum *a.* Zıkkım: *surfadayıh, durdi birden dedi z. yèsen* SE [zıkkım < Ar. *zakḳūm* ‘Kur’an’da adı geçen bir cehennem ağacı; zakkum; dikenli ağaç’ Steingass 1892: 619a.]

zalım *sf.* Zâlim, acımasız: *ële bi z. eve meni düşürdi ki* IX-1 [zâlim < Ar. *zâlim* ‘zalim; barbar’ Steingass 1892: 824b.]

zaman gel- *bf.* Zamanı gelmek: *bu diyir z. g.-ecek* VII-141 [zaman gel- < Far. *zamān* ‘zaman’ Steingass 1892: 620b ve Tü. gel-.]

zamanın biri *bs.* Herhangi bir zaman: *zamanın birinde bi padişah varmış* VII-1 [zamanın biri < Far. *zamān*

zaman' Steingass 1892: 620b ve
Tü. bir.]

zamanında *zf.* Tam vaktinde: *onun
sevabı gider yetişir tamam mi feket
o z. kur^cani tanımamişsa* VI-359
[*zamanında* < **zaman+ın+da.*]

zarf *a.* Zarf: *misali z. birağillar
bilmem ne birağillar* III-112 [*zarf* <
Ar. *zarf* -/zrf/ kökünden- 'zarf;
zarif; güzellik; kapasite' Steingass
1892: 825a.]

zavallı *sf.* Zavallı, âciz: *menem sen ne
isdinsen z. gelinnen* IV-162; *z. ne
bülsin gelinlik nedir* IV-164;
'acınacak durumda olan' *birer z.
şey* VI-267 [*zavallı* < Ar. *zawāl*
'ayrılmak; düşmek, yok olmak'
Steingass 1892: 627b ve Tü. +li.]

zayıf *sf.* Zayıf: *benim yüzümde
gelişme de yohdi z. kilosuz* VI-25
[*zayıf* < Ar. *zâ'if* 'zayıf, kuvvetsiz,
cılız' Steingass 1892: 802a.]

zayıfla- (*nsz*) Kilo vermek: *tekket
kalmadi he ajlıhdan z.-mışıh* II-174
[*zayıfla-* < **zayıf+la-*.]

zebze *a.* Sebze: *geynenam z. ekerdi I-
91* [*sebze* < Far. *sabz* "yeşil, taze"
Steingass 1892: 647b.]

zebzece *a.* Manav: *diyiller z.+ler
gelirdi götürirdi satallardi yani
onnar araci olullardi* V-43; *z.+ler
vérillerdi başka yerlere satallardi
biz parasını z.+lerden alırdıh* V-44
[*zebzece* < **sebze+ci.*]

zehmet çek- *bf.* Zahmet çekmek,
sıkıntı çekmek: *o zaman da z. ç.-
erdik heyvanlari koşardıh ot yoh*
VIII-19 [*zahmet çek-* < Ar. *zahmat*
'sıkıştırma, baskı; acı, zahmet,
sıkıntı' Steingass 1892: 611b ve Tü.
çek-.]

zehmetli *sf.* Zahmetli, yorucu,
sıkıntılı: *çoh z. o zaman* III-162
[*zahmetli* < Ar. *zahmat* 'sıkıştırma,
baskı; acı, zahmet, sıkıntı'
Steingass 1892: 611b ve Tü. +li.]

zekat *a.* Zekât: *onun da yarışını z.
ederdi* VI-297 [*zekât* < Ar. *zakāt*
'saflık, temizlik; zekat' Steingass
1892: 619a.]

zâman *a.* Zaman: *dedi çoh hoş olir
siyah beyaz birbirine sarıldıgi z. II-*

- 249 [*zaman* < Far. *zamān* zaman' Steingass 1892: 620b.]
- zengin** *a.* Zengin, paralı, varlıklı: *z. oladım nami oladım* XI-32 [*zengin* < Far. *sangīn* 'ağır; sert; taşlı' Steingass 1892: 704a.]
- zenginlig** *a.* Zenginlik, varlıklılık: *ege z. bahımınnan* III-123; *bahıram senin bu z.+in* VII-9 [*zenginlik* < **zengin+lik*.]
- zete, zeten** *zf.* Zaten, doğrusunu isterseniz: *menim dünyada z. bi gızım* II-392; *bahırdi, bahırdi z. ot az kalıp diyir* II-119 [*zaten* < *Arapça *zāt*'ın tenvinli şekli: *zātan*; bkz. Ar. *zāt* 'sahip olunan; kişi, birey' Steingass 1892: 556b.]
- zevalli** *sf.* Zavallı, acınacak durumda olan: *z. sersam kalırdi* V-227 [bkz. *zavalli*.]
- zığağ** *a.* Yer adı: *o zaman z.+dan ağaçdan z.+dan karpuz getirirdik öküz arabasınan* III-172
- zibil** *a.* Çöp, süprüntü, pislik, gübre: *evüzden tabağızdan ekmek esgik olmiya evüzden de z. evet beddü'e etmiş* III-232; *z. tökilen yere küllük*
- diyerdik* V-115 [*zibil* < Ar. *zabl* 'gübre' Steingass 1892: 610a.]
- zikir ét-** *bf.* Zikretmek, anmak: *gidir hece gidir, bahır ki herkes çeşitli ilimlerle güzel cenabı hakka z. é.-iller* VI-305 [*zikret-* < Ar. *zıkr* 'zikir, Allah'ı anma' Steingass 1892: 558b ve Tü. *et-*.]
- zilve zilve** *a.* Parça parça: *meger keyeler etmiş z. z. XII-180* [*zilve* < DS 4386 *zilep* (Van) 'aşınmış' < Erm. *c'lep* 'çıra olarak kullanılan ağaç parçaları; bardak tozu' Dankoff 1995: 169/D54.]
- zina ét-** *bf.* Zina etmek: *eski şeleri unutun adam öldürmek, hırsızlık etmek, z. é.-mek* VI-336,37 [*zina et-* < Ar. *zinā* 'zina etmek; zina' Steingass 1892: 623a ve Tü. *et-*.]
- zino** *a.* Kişi adı (Ziyet): *z. gelinin kargış tökende* IV-152
- zive** *a.* Gönye: *z., uruk, gabar bunnar hep ermenicedir* XII-40 [*zive* < ?]
- ziyarat ét-** *bf.* Ziyaret etmek: *gelip falan yerden oni z. é.-in, onun*

du'asi üzerine sizi allah affêtdi VI-312 [bkz. *ziyaret* ve *et-*.]

ziyaret *a.* Türbe: *z.+in çoğdur gelinmez dile* XII-367 [*ziyaret* < Ar. *ziyārat* ‘ziyaret’ Steingass 1892: 632a.]

zoğ *a.* Çarık yapmak için kesilen deri parçası: *birer z. getirirdi onnari çariğ tikerdi bahar oldi mi* III-301 [*zoğ* < Erm. *jol/zoł* Dankoff 1995: 94/442; Bläsing 1992: 35/29.]

zonguldak *a.* Yer adı: *gezirem dediler bastonun şeyi z.+dadır* VI-88

zoppayi çek- *bf.* Dayak atmak, dövmek: *vala êle belinnen palaskayı çekir êle güzel bunnara ç.-ir z. bunnari êle güzel toplir tökir* X-98 [*sopayı çek-* < *sopa* ve *çek-*; krş. ET *subı* ‘konik, incelmış’ Clauson 1972: 784b; Moğ *sabaga* ‘değnek, uzun dal’ Lessing 1960: 653a. Kökeni belli olmayan sözcüğe Cāmi‘ü'l-Fürs’de rastlanır; bkz. Şahin 2006 II: 143b.]

zor *a.* Güçlük, sıkıntı, zahmet: *onnarın peşinde gétmek çoğ z.+di* III-163; *vezir diyir vallahi padişahım senin derdin çoğ z.+dur*

VII-36; ‘mecburiyet’ *onun gidecegi yere gede götürmek z.+undadılar* III-26 [*zor* < Far. *zūr*, *zor* ‘zor, güç; ağırlık, yük’ Steingass 1892: 628a.]

zorba *sf.* Zor, sıkıntılı: *yani hoş bi gün de görmemişik, kötü z. bi gün de geçirmemişik, buna da hemdolsun* IX-64 [*zorba* < Far. *zor-bāz* ‘güçlü; zorba’ Steingass 1892: 629a.]

zorlan- (-e) Gücü yetmemek: *senin var diyelim öbürsünün güci yoğ ala bikere z.-ir oni almaya borçlanir* VI-247 [*zorlan-* < **zor+lan-*.]

zöhregil *a.* Zühreler: *ilhaminen barabar gonoların, bu şeye, seyyadın z.+e gétdik diyir* X-46

zöhür *a.* Sahur: *dehe z. olmayıp* SE [sahur < Ar. *saḥūr* ‘sahur’ Dozy 1893 I: 635b.]

zulüm *a.* Zulüm: *allahın z.+una gelesen* IX-72 [*zulüm* < Ar. *ẓulm*, *ẓalm* ‘karanlık olma; ezmek’ Steingass 1892: 826b.]

zurnacı *a.* Zurna çalan kimse: *vala diyiller z. toro gelmedi* III-243 [*zurnacı* < Far. *sūr-nāy* ‘boru,

zurna' Steingass 1892: 708a ve Tü.
+ci.]

zübbe *a.* Züppe: *üş tene z.+si çıhdı mi
peşine allah göstermesin bunnara
da sölerem VI-293 [züppe < ?]*

zümrüt *a.* Zümrüt, değerli bir taş: *z.
tepelerden baharsın ahlal VIII-57
[zümrüt < Ar. zumurrud 'zümrüt'
Steingass 1892: 621a.]*

zürgar *a.* Rüzgâr: *neden, z.
istedigimiz terefe gelmezdi, bi
bahardın bele geldi bi de bahdın
ële gëtdi II-58 [bkz. rüzgar.]*

zürriyet *a.* Soy sop, nesil: *ële bi z.
yetişdi ne dede galdi ne baba IX-
46; şimdi cenabi zülcelal hezretleri
bu 'asrın z.+ine ële şeler ihsan
etmiş ki kıymetini bilen yoğ III-313
[zürriyet < Ar. zurrīyat, zarrīyat,
zirrīyat 'soy, torunlar, kuşak'
Steingass 1892: 558a.]*

DIZIN

abas	(1)	X-108	a.-ılır	(1)	VI-202
a.+a	(1)	X-109	a.-ılırmış	(1)	X-84
abdulbaki	(1)	X-45	a.-ili	(1)	VI-19
abdullah	(1)	III-17	a.-in	(1)	XII-284
abdurrahim	(1)	XII-339	a.ıh	(1)	III-208
abdurrahman	(2)	XII-15, 20	a.-ir	(1)	I-50
abè (abi)			a.-masinan	(1)	IV-253
a.+m	(2)	III-60, 156	a.-maz	(1)	VI-227
a.+e	(3)	I-34; VI-18, 130	ad	(1)	IV-210
a.+lerle	(1)	II-33	a.+ım(1)	XII-250	
a.+nin	(2)	X-33, 89	a.+i	(14)	II-2, 221; III-243; IV-223; V-5, 36, 42; VI-51, 89, 133; VIII-52; IX-38; X-89
abla	(3)	I-104,106; X-100	a.+lari	(1)	IV-209
ablo	(1)	1466	adaletli(1)	XII-354	
a.+nun	(1)	X-50	adam	(81)	I-98, 107; II-39, 41, 42, 43, 53, 80, 81, 87, 100, 103, 219, 231, 235, 247, 254, 256, 274, 301, 361, 389, 422, 430, 431, 438, 449, 451, 468; III-24(2), 30, 61, 75, 76, 112, 120, 136, 152, 241; V-10, 98, 110(2), 141, 143(2), 144(2), 148, 231, 249; VI-116, 166, 167, 207, 208, 211, 233, 277, 284, 287, 327, 336, 361, 363, 364; VII-11, 98, 107(2), 115, 159; X-16, 17, 19; XII-17, 48, 53.
a.+ya	(1)	X-56	a.+a	(6)	II-176, 230, 231, 494; VI-112; VII-7
ac	(3)	II-260; IV-59; VII-182	a.+dır	(2)	II-360; VI-30
a.+am	(1)	VII-116	a.+ın	(9)	II-234, 406; III-60, 169; VI-297; VII-6, 30, 154, 181
a.+ımnan	(3)	VII-95, 96, 118	a.+ını	(1)	II-90
°aceb	(1)	VII-343	a.+i	(5)	V-141; VI-287; VII-80; X-17, 18
aci	(2)	IV-66; VIII-9	a.+lar	(3)	VI-29, 175; X-95
aci- (acı-)			a.+larımız	(1)	VI-369
a.-ram	(1)	IX-71			
aç	(1)	I-49			
aç-	(3)	II-424; V-10(2)			
a.-ana	(1)	I-74			
a.-ar	(3)	III-205; VI-227, 255			
a.-ardıh	(3)	III-139; VII-45, 65			
a.-ardi	(4)	V-235(2); III-38, 41			
a.-arsan	(1)	II-476			
a.-asan	(2)	V-12, 13			
a.-di	(1)	VI-255			
a.-ılıp	(1)	IV-31			

a.+ların	(2)	VI-133;	a.+ının(1)	I-100
XII-415			a.+i (1)	XII-301
a.+mış (1)	II-360		ağaç	
a.+nan (2)	III-5(2)		a.+dan (1)	III-172
adamağıllı (1)	X-88		ağar-	
adem (1)	IX-69		a.-di (1)	II-206
a.+e (1)	IX-71		a.-ip (1)	II-208
°adet (1)	XII-302		a.-maya (1)	II-229
°a.+leri(1)	XII-302		a.-miş (2)	II-212,
adılı (1)	III-82		213	
adım (2)	XII-225		a.-mişsa (1)	II-227
°adil (1)	X-353		ağaç (6)	II-486; V-176; VI-61;
adilcevaza (1)	XII-306		VII-170; VIII-35; XI-4	
adreseyi (1)	IV-132		a.+dan (2)	IV-202;
af (2)	XII-219, 297		VIII-27	
afedersen (1)	VI-289		a.+di (1)	V-254
aferin (2)	II-437(2)		a.+lar (3)	XII-
affet-			299(2), 300	
a.-ir (3)	VI-303, 310,		a.+larda (1)	V-176
311			a.+lari (1)	V-124
a.-di (1)	VI-312		a.+nan (4)	II-72;
afiyetleri (1)	IX-79		VII-172, 175; XI-2	
agoz (3)	VII-69(2), 71		ağbuğ	
a.+lari (1)	VII-70		a.+a (1)	XII-263
a.+un (2)	VII-69, 1241		ağdaş	
ağ (1)	IV-287		a.+da (1)	XII-274
ağa (4)	II-216; III-17; XII-84,		a.+ın (1)	441
264			ağıd (1)	X-2
a.+lar (3)	XII-140(2), 141		a.+a (1)	X-2
a.+nın (1)	XI-34		ağır (6)	II-4, 488; III-
a.+gil (1)	XII-190		111; IV-286; VII-66; VIII-6	
a.+si (2)	II-215; IX-48		ağırlıh (3)	V-213; VII-126,
ağaç (5)	III-157; V-245;		127	
VI-17, 57, 69			a.+i (1)	VII-108
a.+ın (2)	V-147(2)		ağız (3)	V-85; X-104, 110
a.+ına (1)	VI-194		a.+larına (1)	VI-228

a.+ına	(6)	III-28;	ahızarlıh	(5)	I-28(2),	57;
VII-113, 116;		VIII-8, 11, 14	VIII-12; IX-52			
a.+ını	(6)	III-180;	ahi	(1)	VII-12	
84(2), 85;		VI-94; XII-266	ahlad	(2)	XII-83, 84	
a.+ınnan	(2)	IV-287;	a.+da	(1)	XII-52	
VII-89			a.+dan	(2)	XII-329, 361	
a.+i	(2)	X-107;	a.+ın	(2)	XII-317, 336	
XII-144			a.+i	(1)	XII-309	
a.+inan	(1)		a.+lilar(1)		XII-326	
IV-289			ahlat	(6)	XII-4, 9, 11, 317, 340,	
ağla-			359			
a.-dım	(3)	II-179(2), 180	a.+a	(2)	XII-315, 339	
a.-di	(3)	II-179(2), 180	a.+ı	(2)	XII-357, 358	
a.-miş	(2)	I-68(2)	a.+ın	(3)	XII-303, 308,	
a.-r	(1)	V-123	340			
a.-sın	(1)	I-80	a.+lıyız	(1)	XII-357	
a.-yalar	(1)	II-20	a.+lilar(1)		XII-327	
a.-yıpsan	(1)	I-72	a.+tır	(1)	XII-359	
a.-ir	(3)	X-2, 4, 7	ahuzar	(1)	VIII-66	
a.-ma	(3)	II-19, 20;	aile	(1)	VI-367	
a.-maya	(1)		ait			
II-394			a.+dir	(2)	III-107, 208	
a.-yana	(1)	V-122	aj	(3)	II-174, 175; IV-	
a.-yanlar	(1)	V-92	58			
ağrı	(2)	II-151; VI-86	ajlıh	(5)	II-343, 345, 351, 352;	
ağrı			III-248			
a.+si	(1)	III-142	a.+dan	(3)	II-174; VII-182,	
ağustos			183			
a.+ta	(1)	V-57	aksoyun	(1)	IV-42	
ağuz	(1)	III-32	al	(2)	IV-22, 263	
ah	(1)	IV-76	al-	(10)	I-94; II-158,	
aha	(5)	I-35; II-218(2), 219;	265, 266, 267; VI-122, 223,		251; X-91; XII-40	
VI-222			a.-a	(7)	III-258; IV-77,	
ahali			78, 283, 285; VI-247; IX-67			
a.+si	(1)	VIII-79	a.-abilirsez	(1)	VI-41	
ahd	(1)	IV-151	a.-acağam	(1)	I-	
ahızar	(1)	I-123				

	a.-acağ	(1)	II-292		a.-ırdım	(1)	VI-232
	a.-acağsan	(1)	II-83		a.-ırdıh(6)	V-19, 31, 32, 45, 172, 173	
392	a.-acayız	(2)	VI-391,		a.-ırdı (9)	III-127, 301; V-136, 268, 269; VI-46; VII-42-44(2)	
	a.-am	(6)	II-402; IV-246; VI-112; VII-142, 143; XII-187		a.-ırmış	(1)	XII-36
	a.-amayınca	(1)	VI-365		a.-ırsan	(1)	II-419
	a.-ana	(2)	II-268; XI-22		a.-ıyor	(3)	XII-
	a.-alar	(1)	II-128	37(3)			
	a.-ayım	(1)	II-267	17	a.-illar (3)	I-47; VI-177; X-	
	a.-dım	(13)	II-337, 380(2); IV-5; V-102; VI-70, 182; VII-53, 189; VIII-6; IX-57; XI-8; XII-230		a.-illardi	(1)	VI-79
	a.-dih	(9)	II-30, 85, 235; III-84, 214; V-16; VI-129, 172; XII-241		a.-ir	(13)	I-44; II-282; III-229; V-252; VI-168, 169, 177, 196; VII-3, 145, 150, 190; X-93
	a.-di	(17)	I-79, 81, 83, 103; II-100, 189(2), 267, 411, 490; V-192; VI-175; VII-75; XI-4; XII-120, 136, 162		a.-iram	(1)	II-337
	a.-dilar	(7)	II-123, 132, 207(2); VI-42, 146; IX-2		a.-irdih(3)	V-130, 131, 132	
	a.-dirir	(1)	II-90		a.-irih	(1)	II-230
	a.-disa	(1)	II-100		a.-ırsan	(1)	II-83
	a.-ıllar	(1)	III-106		a.-madan	(1)	VI-192
	a.-ıllardi	(8)	III-25, 39, 41, 89, 90, 96; V-250; VI-79	357	a.-madilar	(1)	II-493
	a.-ın	(3)	II-243, 322; III-249; 502		a.-mamış	(1)	XII-388
	a.-mir	(1)	V-266		a.-masın	(1)	III-184
	a.-ıp	(8)	II-308(2), 371; IV-75; V-252; VI-181, 344; VII-99		a.-mağ	(2)	VI-107,
	a.-ıplar	(1)	I-46				
	a.-ır	(1)	XII-101		a.-maya	(1)	VI-247
	a.-ıram	(5)	II-420; IV-68, 130; VII-82, 83		a.-mazmış	(1)	XII-35
					a.-mışam	(2)	IV-20;
							VI-353
					a.-mışdıh	(1)	XII-182
					a.-mışdı	(2)	I-81; III-
							13
					a.-millardi	(1)	VI-24
					a.-miş	(3)	II-445;
							III-290; XII-413
					a.-mişdım	(1)	II-346

a.-mişdiḡ	(1)	II-74	a.+ü	(2)	VI-249; VII-75
a.-mişliḡ	(1)	II-239	alma	(6)	I-19, 20; III-95, 96; IV-265; XI-12
a.-mişlar	(4)	III-90,	a.+ları	(1)	XI-12
91(2), 92			a.+ları	(3)	I-20; XI-13, 14
a.-sın	(2)	VI-143;	almanya		
XII-133			a.+dan	(1)	III-146
ala (âlâ)			alın		
a.+dır	(1)	IV-83	a.+ında	(1)	IV-206
alça	(1)	III-82	alpaslan		
alçaḡ	(3)	VI-206, 209,	a.+nan	(1)	XII-10
216			alt	(2)	III-87; VII-96
°alelusul	(1)	XII-44	a.+a	(1)	XII-45
alet	(1)	XII-32	a.+an	(2)	I-128; IX-67
alış-			a.+da	(1)	V-19
a.-diḡ	(1)	XII-183	a.+dan	(1)	VI-232
alıştır-			a.+ına	(7)	II-50, 198; IV-227; V-19; VI-20; VII-188, 196
a.-dım	(1)	VI-161	a.+ında	(5)	III-187;
ali	(3)	XII-264, 314,	V-219; VII-17; VIII-1, 25		
347			a.+ını	(3)	V-11, 12,
°âlim			14		
°â.+i	(1)	VI-187	a.+ınnan	(4)	II-45;
allah	(65)	I-60, 82; II-176;	III-242(2); XII-235		
III-8, 18, 31, 50, 59, 81, 145, 148, 211,		258, 266, 278, 288, 291, 313; IV-265;	a.+ı	(1)	V-37
V-1, 32, 106; VI-21, 59, 124, 128,		136, 144, 154, 276, 293, 294, 300,	a.+i	(1)	V-36; VIII-
357, 385; VII-20, 27, 38, 137, 138(2),		146, 195, 196(2), IX-5, 6, 7, 10, 36,	25		
39(2), 48, 66, 67, 72; X-30, 35, 37, 39,		61(2), 64	a.+larına	(2)	IV-194;
			VI-235		
a.+a	(16)	III-110, 145,	a.+larında	(1)	VI-241
181; VI-49, 75, 185, 230, 272,		302, 317; IX-7, 8, 49; X-25,	altı	(1)	VII-165
61, 63			altın	(5)	II-322, 402; III-28; IX-
a.+dan	(3)	1152, 1152,	14, 15		
1154			a.+dır	(1)	II-426
a.+ım	(1)	XII-374	a.+i	(1)	II-429
a.+ın	(11)	I-11; V-91; VI-	altınkuşaklar	(1)	XII-144
222, 333, 362; IX-24, 48, 50,		72, 73; X-111	alti	(6)	II-35, 36, 368; VII-195;
					XI-15; XII-388

a.+da (2)	V-203, 208	a.+mi (1)	X-91
ama (62)	I-16; II-11, 80, 137, 146, 174, 245, 324, 328, 358, 415; III-46, 56, 66, 111, 136, 137, 142, 143, 148, 167, 224, 241; V-91, 131, 142, 194, 230, 231, 232, 239, 266; VI-21, 37, 67, 94, 100, 129, 154, 165, 185, 213, 214, 216, 364, 378, 387; VII-50, 148, 150; VIII-14; IX-21, 50, 54, 77; X-40; XI-23; XII-54, 296, 317, 320, 356, 420	a.+n (4)	I-72, 116; IV-268, 269
a.+n (6)	II-429; III-124; V-154	a.+nın (1)	X-36
aman (2)	VI-284	a.+sına(2)	IV-75, 88
amanat (2)	X-61, 64	a.+sının(1)	VII-86
amarika		a.+si (7)	IV-241; X-2, 4(2), 7; XI-33; XII-88
a.+dan (2)	VI-78, 82	a.+sinan(1)	III-284
ambar (1)	XI-25	a.+yi (1)	X-35
a.+a (2)	IV-97, 244	anadolu	
a.+lara (2)	XI-25; III-291	a.+nun (1)	XII-304
amca (3)	II-302, 391, 396	anane (1)	XII-302
a.+m (3)	VIII-57, 58; IX-2	a.+ler (1)	III-92
amerikadan (1)	VI-50	a.+miz (1)	III-45
amir (1)	XII-350	a.+si (1)	III-26
an (1)	V-152	anavatan (1)	III-51
ana (10)	I-126; II-303; V-199, 200; IX-73; X-5, 8, 34, 54, 57	ancah (5)	II-144; V-121; VI-54, 355; XII-136
a.+dan (5)	XII-389	anda (2)	VI-112, 204
a.+m (20)	I-4, 6, 7, 115, 124; II-157, 210, 211, 218; III-32, 283; V-24, 108, 111, 112; VII-199(2), 200; XII-67, 68	ander (1)	IV-186
a.+ma (1)	X-37	andır-	
a.+mdan (1)	557	a.-dim (1)	I-114
a.+mdır (1)	II-83	andırin (3)	III-238
a.+mgil (3)	III-285; XII-156, 158	angır-	
a.+mın (2)	III-31; XII-194	a.-irdi (1)	I-24
a.+mız (1)	X-23	anılın (1)	VI-44
		ani(anı)	
		a.+lardır (1)	IX-77
		ankara	
		a.+ya (2)	VI-143; IX-66
		anla-	
		a.-dim (1)	VI-120
		a.-mağ (1)	VI-318
		a.-mıyoruz (1)	VI-371
		a.-yabilsek(1)	VI-372

	a.-ir	(1)	VI-173		a.-iyemeyipsen	(1)	
anlam					II-306		
	a.+ını	(1)	VI-370	annaş-			
anlat-				a.-abilirdik	(1)	II-82	
	a.-dımsa	(1)	VI-118	annat-			
	a.-di	(1)	III-272	a.-di	(4)	II-116,	
	a.-ırdı	(1)	XII-402	433, 467; VI-126			
	a.-ırlardı	(1)	III-8	a.-ıllardı	(4)	III-19,	
	a.-mir	(1)	VI-278	265, 276(2)			
anlaşma				a.-ırdı	(7)	III-6, 9,	
	a.+nan	(1)	II-453	13, 15, 17, 279; X-108			
annad-				anne	(1)	IX-37	
	a.-abülmir	(1)	X-108	a.+m	(4)	I-10; III-279,	
	a.-acağam	(2)	II-1, 251	280, 283			
	a.-adi	(1)	X-1	a.+mnen	(1)	I-10	
	a.-am	(1)	IV-29	ano			
	a.-dıği	(2)	II-251;	a.+dan	(1)	IV-60	
VI-37				ançara			
	a.-dıhlarına	(1)	II-449	a.+dan	(1)	VI-95	
	a.-ıırdı	(1)		a.+ya	(3)	VI-95, 117, 146	
	II-265			antep	(1)	VI-97	
	a.-ırdı	(8)	II-74, 381, 443,	apar-			
	447, 454, 457, 475; X-9			a.	(1)	X-29	
	a.-ırlarmış(1)	II-433		a.-anda	(1)	VI-171	
	a.-ir	(5)	II-195,	a.-asan	(1)	X-80	
	281, 464; IV-279; X-108			a.-ağ	(2)	X-53; XII-63	
anna-				a.-dım	(3)	VI-141, 183;	
	a.-dım	(21)	III-20, 65, 71, 74,	IX-59			
	93, 108, 177, 201, 215, 250; VI-208,			a.-ıllardı	(1)	I-42	
	218, 222, 223, 224, 243, 283, 343,			a.-ıp	(1)	IX-58	
	367, 370; VIII-1			a.-ıplar	(1)	I-46	
	a.-mayıpsan	(1)	II-311	a.-ırdığ	(2)	I-92; V-177	
	a.-minam	(1)	IV-171	a.-ırdı	(1)	V-42	
	a.-miş	(1)	II-311	a.-ıllar	(1)	X-2	
	a.-mişsa	(1)	II-311	a.-ir	(1)	VII-189	
	a.-ram	(1)	VI-41	a.-irdığ	(1)	III-190	
	a.-sa	(1)	VI-283	apartman	(1)	XII-408	

	a.+lara (1)	XII-47		a.+sında (2)	II-367;
apağ	(1)	I-105	VI-268		
aqıl				a.+sını (2)	II-232, 313
	a.+dan (1)	VII-56		a.+si (1)	II-10
aqıl				a.+sına(1)	XII-48
	a.+ım (2)	I-62,	VII-152	a.+ya (3)	III-171, 276;
XII-236					
	a.+ıma (1)	V-40		a.+nızda (1)	VI-340
	a.+ımda (1)			aralıqlı(1)	VII-70
	VI-62			araba (4)	III-45, 214; IV-221; VI-365
	a.+ınıza (1)	VI-153		a.+da (1)	V-225
	a.+i (1)	I-71		a.+lar (4)	III-217,
aqıllı				218; V-224; X-73	
	a.+di (1)	III-291		a.+lara (1)	III-309
	a.+lari (1)	VI-326		a.+ların (1)	II-150
aqraba				a.+lari (1)	III-38
	a.+di (1)	VI-14		a.+larnan (1)	III-214
ara-				a.+nan (1)	III-208
a.	(2)	I-48(2)		a.+nın (4)	III-28,
a.-dıqlı (2)		1474, 1474	106; IV-39, 290		
a.-di (1)		II-107		a.+sına (3)	I-124; II-46; V-274
a.-dilar(1)		II-204		a.+sında (1)	IX-2
a.-r (1)		XII-346		a.+sının (4)	III-113,
a.-illar (2)		VII-168; X-3	118, 119; V-112		
a.-iram (1)		X-70		a.+sını (2)	II-66;
a.-irsan (1)		X-70	XII-260		
a.-iyan (1)		VII-168		a.+sınnan (1)	VI-9
ara (6)		II-366, 385; VI-260; V-190, 267; VII-64		a.+si (6)	V-125;
	a.+da (5)	II-8, 129; V-199; VI-7, 161		VI-9, 55; VIII-36; XI-40, 41	
	a.+dan (4)	I-45, 114, 176; VI-109;		a.+sinan (8)	III-118,
	a.+lari (1)	II-151		119, 138, 173; V-12, 170, 271, 275	
	a.+sına(6)	II-43, 218, 460; VII-60, 62; XI-2		a.+ya (4)	III-180;
			IV-30, 58; XII-62		
			arabdan (1)	XII-387	
			araci (1)	V-44	
			aráfat (1)	VI-334	

arefe				arvat	(7)	I-58, 61, 78, 103; II-183; X-100; XI-28
	a.+lerinde	(1)			a.+lar	(1) XI-26
	VI-298				a.+lara	(1) V-131
	a.+sinde	(1)		arh	(1)	I-93
	VI-310				a.+ın	(1) I-99
arêh	(1)	XII-278			a.+i	(1) IV-271
arılı	(1)	VI-141			a.+larımın	(1) I-108
arıza	(1)	III-29		arha	(2)	II-93; IV-39
ari	(2)	VI-140, 141			a.+dan	(8) II-101, 103, 123, 385; III-23, 270; VI-104; VII-155
arih	(1)	XII-41			a.+larında	(1) IV-233
armud	(2)	IX-27(2)			a.+ma	(2) II-357;
	a.+a	(1)	IX-77	V-117		
	a.+i	(1)	IX-79		a.+mda	(2) I-
	a.+unnan	(1)	XI-10	99(2)		
	a.+unun	(1)	IX-27		a.+mıza	(2)
arpa	(4)	IV-37, 38, 57, 59			II-233; V-178	
	a.+nın	(1)	II-208		a.+n	(1) V-117
	a.+yi	(1)	III-280		a.+sına	(7) II-118; III-270; V-112, 113, 119; VII-60; X-29
artih	(30)	I-38; III-65, 96, 120, 222, 262(2), 263; V-173; VI-61, 107, 135, 158, 207, 221, 362; VII-23, 58, 74, 76, 130, 144; IX-19; X-76, 104; XII-31, 256			a.+sında	(2) II-481, 484
artlan-					a.+sınnan	(1) II-374
	a.-ırdi	(1)	V-77		a.+si	(1) VII-154
arvad	(3)	XII-107, 254, 404		arhadaş	(5)	VI-174; VII-56, 92, 97, 102
	a.+a	(1)	V-128		a.+ım	(3) I-2, 11, 92
	a.+dan	(1)	XII-389		a.+ımız	(1) VI-13
	a.+ım	(6)	IV-46, 150, 154, 170, 178, 183		a.+ımı	(1) VI-274
	a.+ın	(1)	I-78		a.+ın	(1) III-40
	a.+ını	(2)	IX-69; XII-413		a.+ına	(1) IV-279
	a.+i	(4)	I-102; IX-6, 36; X-89		a.+ını	(1) II-101
	a.+lari	(1)	V-268	240	a.+lar	(4) VI-71, 84, 113,
					a.+lara	(2) II-494; VI-150

	a.+larımız	(1)		asgeryede	(2)	II-444; III-295
	III-210			a.+nen	(1)	VI-79
104(2)	a.+larımızın	(2)	III-	a.+nin	(2)	III-290(2)
	a.+larımızın	(1)		a.+ye	(1)	III-290
	III-147			asıl	(3)	IV-229; XII-137, 212
	a.+ların	(1)		asıra	(1)	VI-249
	VI-118			a.+da	(1)	VI-39
420	a.+lari	(3)	VII-57; XII-419,	a.+larda	(1)	VI-244
	a.+nan	(1)	III-141	asil	(1)	XII-303
asda	(1)	VIII-83		as-		
asger	(23)	II-278, 307, 315, 328, 333,		a.-ir	(1)	VI-197
	354, 356, 406, 407, 408, 412, 434,			a.-mişlar	(1)	X-13
	435, 436(3); IV-62; VI-33, 82; VII-			askerlik		
	84(2); XII-36			a.+ime	(1)	VI-8
	a.+de	(4)	II-352; IV-116;	a.+den	(2)	VI-12(2)
	VI-31; VII-50			askerye	(3)	III-188(2), 189
	a.+den	(6)	II-354, 469; III-	aslan	(2)	IV-209, 211
	213; VIII-40; XI-4; XII-380			a.+i	(1)	XII-276
	a.+dik	(1)	II-84	a.+lar	(1)	XII-147
	a.+dir	(1)	VII-109	a.+nan	(1)	IV-224
	a.+e	(15)	II-255, 315, 439,	aslén	(1)	XII-392
	444; III-208; IV-111; VI-23,		31; VII-51(2), 53; VIII-39, 41;	aslında	(2)	II-306; VIII-76
	XII-380			asli	(1)	X-9
	a.+i	(9)	II-338, 342, 343,	asrın	(4)	III-122, 146, 306, 312
	350, 404, 407, 412, 435, 442,		446, 469;	asta	(4)	XII-71(2), 252(2)
	a.+imi	(1)	VII-112	aş-		
	a.+in	(4)	II-340; VI-24;	a.-a	(2)	IV-1(2)
VII-82, 85				a.-acayık	(1)	II-273
	a.+ini	(2)	II-308; XII-328	a.-dık	(1)	II-280
	a.+leri	(1)	II-258	aşāđi	(8)	I-17, 97(2); III-
	a.+lerin	(1)	VII-87			41; V-240(2), 241; VI-53
	a.+lernen	(1)	II-431	a.+da	(4)	II-282; V-14; V-
	a.+nen	(1)	II-312			214; VI-140
asgerlik	(1)	XII-37		a.+ya	(4)	V-148, 149,
	a.+i	(1)	XII-18			150; X-107
	a.+imiz	(1)	II-85	a.+daki	(1)	XII-320

aş- (aç-)			a.+lar (1)	IV-270
a.-dırmadi	(1)	II-89	a.+yız (1)	III-83
a.-dım	(3)	II-415;	at-	
VI-60; IX-58			a.-a	(1) V-148
a.-dılıhdan	(1)	VI-105	a.-acağ	(1) I-19
a.-di	(1)	II-426	a.-acağsan	(1) III-165
a.-dığımız	(1)	III-305	a.-allardi	(3) I-20; V-
a.-şın	(1)	II-413	139, 149	
aş			a.-am	(1) I-53
a.+ını (1)	XII-108		a.-amadi	(2) I-20, 21
a.+i (3)	III-140; IV-81;		a.-amaz	(2)
XII-293			III-230, 231	
a.+ında	(2)	IV-79,	a.-anda	(2) X-31;
80			XII-282	
aşiret			a.-ar	(1) III-161
a.+ine (1)	VI-292		a.-ardım	(3) V-206,
aşk			210; VI-232	
a.+ına (2)	I; IX-36		a.-ardığ	(9) II-47;
a.+i (1)	VI-68		III-79(2); V-111; VI-5, 6; IX-	18, 22; XII-45
aşşığı	(1)	X-15	a.-ardi	(4) II-43, 53;
a.+ya (3)	IX-32(2), 38		III-95, 96	
at (10)	III-85(2), 90, 91, 119, 269(2);		a.-dığı	(1) II-441
IV-33; VI-132, 319			a.-dım(7)	IV-33; V-100,
a.+a (1)	I-16		112, 113, 118, 119; X-20	
a.+ım (5)	III-78(2), 79, 80,		a.-di (8)	I-18; II-220; X-31, 35;
87			XII-109(2), 178, 279	
a.+ın (5)	III-85, 268, 269,		a.-dilar(1)	VI-374
279; VII-4			a.-ın	(1) XII-273
a.+ını (1)	II-296		a.-ış	(1) II-319
a.+i (2)	II-276; III-267		a.-illar (3)	I-46; II-196, 319
a.+inan	(1)	II-289	a.-illardi	(1) IV-295
a.+lar (4)	III-78, 84, 87,		a.-ir	(7) II-183,
119			288; III-161; VII-4, 168; X-	104(2)
a.+lari (1)	III-86		a.-irih	(1) II-331
a.+nan (2)	I-1, 16		a.-millar	(1) II-288
atli	(3)	I-2; III-83; IV-	a.-mış	(1) IX-31
270				

a.-miş	(1)	II-263	avuçla-
a.-mişlar	(1)	II-186	a.-ir (2) II-291, 293
atıl-			avzot (1) VIII-51
a.-ıldığı	(1)	II-405	ağ (3) VII-11(3)
ata (1) VIII-26			ağ-(ak-)
atasözü			a.-a (2) I-97(2)
a.+dür (1)	IV-37		a.-ar (3) XII-70, 79, 82
a.+ni (1)	IV-50		a.-ardi (2) VIII-33; XII-401
ataş (2)	VI-321; IX-56		a.-di (1) V-89
a.+ı (1)	II-198		a.-ir (1) III-285
a.+ın (2)	II-198; IX-2		a.-mazdi(1) VIII-33
ateş (7)	II-197, 286(2), 287(3), 288		ağıt-(akıt-)
a.+e (1)	II-314		a.-mağa (1) II-395
atlat-			ağır (2) XII-314, 315
a.-ırsa (1)	X-111		āđuri (1) VII-31
a.-mir (1)	X-111		ağıl (akıl)
atla-			a.+a (1) VI-267
a.-ir (2)	III-268, 269		ağlad (6) XII-28, 32, 303, 346, 384, 388
a.+yoruzuz(3)	1731, 1735, 1739		a.+a (6) VI-147; VII-74; VIII-37; X-91, 94; XII-117
atlet (1)	XII-100		a.+da (9) VIII-45; XII-13, 24, 32, 55, 92, 253(2), 305
a.+i (1)	XII-100		a.+dan (1) VIII-36
atmış(altmış) (6)	III-167; VI-23; VII-53; XII-30, 312, 381		a.+ın (15) II-137, 147; IV-295; V-157; VI-45, 215; VIII-37, 74, 78, 79; XII-3, 296, 300, 302, 320
a.+da (3)	VII-52(3), 53		a.+i (1) XII-311
a.+dan (1)	III-212		ağladli (2) V-94; XII-394
av			a.+lara (1) XII-124
a.+a (1)	II-134		ağlat (13) III-27(2), 50, 55, 65, 289; IV-133, 251; VI-84; VIII-56, 62, 66, 70
avci (1)	II-333		a.+a (3) II-7; VI-58, 155
av-			a.+da (5) II-136; IV-49, 290; V-54; VI-165
a.-ardığ (2)	V-183, 185		
avuc (3)	II-196(3)		
avuç (1)	VI-296		
avuş (1)	III-294		

a.+dan (1)	II-7	a.+ımda	(2)	I-125, 126
a.+dır (3)	III-50, 54, 55	a.+ımızda	(1)	XI-18
a.+ın (6)	III-26, 30; IV-254, 257, 261; XII-308	a.+ımızi	(1)	XI-19
a.+i (1)	III-66	a.+ımza	(1)	III-305
a.+la (1)	II-9	a.+ını	(2)	V-141, 143
a.+tan (1)	III-27	a.+i	(2)	IV-283; VI-341
aḥlatli	(10)II-75, 79, 234, 271, 297, 310, 408, 409(2); III-49	ayan		
a.+nin (2)	III-49(2)	a.+dır (1)	VI-308	
a.+lar (2)	II-201, 202	ayağabi	(1)	I-13
a.+miş (1)	VI-159	ayakḳabi	(4)	I-125, 126; III-303, 308
aḥret (2)	VII-199, 200	ayaḥ	(3)	III-304; XI-13, 19
aḥro (1)	XII-65	a.+da	(1)	II-270
aḥsata (1)	IV-245	a.+larım	(1)	II-11
aḥşam (14)	II-231; III-15, 33, 147, 239, 305; V-175, 176, 209, 217; VII-33, 34; VIII-37; XII-283	a.+larımızi	(1)	III-219
a.+a (8)	I-4; II-181, 230; VII-32, 57, 59, 67, 73	a.+larıni	(1)	X-18
a.+nan (2)	V-151(2)	a.+lari	(1)	III-169
aḥşamüstü (1)	VII-34	a.+larinan	(1)	II-49
aḥtar- (aktar-)		ayet (1)	VI-326	
a.+irdi (1)	II-83	ayılt-		
ay (kamer)	(10)II-325; VIII-85	a.-dih (1)	II-398	
a.+nan (4)	VII-134, 135, 136, 137	ayır-		
ay (8)	IV-117 (2); VI-8, 10(2), 58, 60, 147	a.-amazdi	(1)	III-162
a.+da	(2)	a.-masın	(1)	VI-368
370	VI-117,	aynelyaḳin	(1)	1189
a.+ında	(1)	aynen	(1)	923
III-225		ayran	(3)	II-188; III-140; IV-79
a.+larda	(1)	a.+i(3)	II-189, 190; IV-141	
V-57		ayrıl-		
ayaḳ		a.-dik (1)	II-168	
a.+a	(6)	a.-irdi (1)	III-98	
88; III-49, 297	II-86(3),	a.-ir	(2)	III-260; IV-227

a.-mayın	(1)	VI-342	b.+mız	(1)	X-23
a.-dilar	(1)	IX-49	b.+mi	(4)	II-124, 125, 127, 132
a.-irdiğ	(2)	X-25, 27	b.+mnan	(1)	III-283
ayrı	(13)	II-414; III-199; IV-228; V-77, 78, 170, 197(2), 198, 200; VI-154, 166, 167	b.+n	(9)	II-427; III-37, 214, 221, 292; V-203, 212(2); VI-358
a.+di	(2)	III-159, 160	b.+na	(7)	III-9, 31, 51, 59, 81, 279, 289
az	(4)	II-119; VI-80, 302, 364	b.+nsa	(1)	II-429
a.+mış	(1)	II-145	b.+sına	(1)	VI-195
az-			b.+sının	(1)	VII-86
a.-mış	(1)	XII-172	b.+si	(11)	I-15; III-18, 60; VI-192, 196, 198; IX-70; XI-33; XII-88, 245, 351
azab	(1)	XII-140	babaanne		
azal-			b.+m	(1)	IV-48
a.-mış	(2)	XII-300, 301	babahanlar	(1)	XII-148
azar	(1)	VI-80	babamgil	(2)	V-107, 109
°azimetli	(1)	XII-355	b.+di	(1)	V-237
°azzi	(1)	XII-355	babbori	(1)	XII-85
ba°zen	(4)	III-188(2), 203, 204	babo	(2)	IV-249, 294
ba- (bak-)			bacı	(1)	IX-6
ba	(2)	IV-55; VI-140	b.+m	(4)	II-383; V-113, 119, 121
baba	(9)	II-398(2); V-199, 200; VI-195, 198; VIII-26; IX-47; XII-396	b.+mdir	(1)	XII-290
b.+lar	(1)	XII-152	b.+mın	(1)	V-120
b.+larının	(1)	IV-292	b.+msan	(2)	VII-199, 200
b.+lari	(1)	V-5	bağ(deste)	(6)	II-45; III-201, 202, 203(2); IV-30
b.+m	(43)	II-117, 121, 129, 157, 346, 443, 447, 453(2); III-9(2), 12, 13(3), 283, 289(2), 291, 292, 295; IV-25, 27; V-9, 95, 124, 126, 247; VI-179(2); IX-1, 24, 40; X-50; XI-21, 29, 30, 32; XII-104, 231, 257(2)	b.+a	(2)	IV-222; XII-261
b.+ma	(6)	I-35; II-116, 124, 127, 128; IX-41	b.+i	(2)	II-46; V-224
b.+mda	(1)	IX-60	b.+lari	(2)	III-183; XII-284
b.+mdir	(3)	II-390(3)	b.+lar	(1)	IV-30
b.+mın	(6)	III-31; VIII-58; IX-27, 77; XII-415, 419	b.+dan	(1)	IV-30
			bağ(bahçe)	(2)	V-90; X-92
			b.+ın	(1)	IV-78

	b.+ımız	(1)	IX-17		b.-miş	(2)	X-68;
	b.+ına	(1)	IV-91	XII-398			
XI-12	b.+ında	(2)	IX-78;		b.-mişli	(1)	VII-115
	b.+ların	(1)	VIII-61		b.-miş	(1)	XII-54
bağ					b.-mişam	(1)	I-97
	b.+i	(6)	III-91(3), 106,		b.-rdi	(9)	II-45, 49;
107, 109					III-184, 202, 206, 311, 312; V-		178; VI-6
	b.+ları	(1)	III-89		b.-rdi	(1)	III-220
	b.+ıdan	(1)	IV-83		b.-sın	(1)	XII-46
bağdadı					b.-yıplar	(1)	I-45
	b.+da	(1)	III-238		b.-llar	(1)	VII-113
bağır	(1)		X-37		b.-ir	(1)	I-4
	b.+ında	(1)	VIII-54		b.-rsan	(1)	I-5
bağır-					b.-yacağsan	(1)	II-426
	b.-dım	(2)	X-36(2)		b.-yam	(1)	IV-198
	b.-ma	(1)	XII-223		b.-yan	(1)	V-276
	b.-madım	(1)	IX-37	427	b.-yasan	(2)	II-250,
	b.-ir	(1)	X-2				
bağışla-				bağlı	(3)		I-46, 49; II-364
	b.-ya	(3)	V-115,	bağlanti	(2)		XII-53(2)
265; IX-11				b.+sı	(1)		XII-45
bağla-				bahane			
6	b.	(1)	I-	b.+dir	(1)		XII-119
	b.-dığımız	(1)	III-203	bahar	(5)		III-154, 301,
IV-10	b.-dım	(2)	I-106;	303; IV-119; VIII-87			
	b.-di	(3)	II-428,	b.+a	(1)		XII-374
X-71; XII-346				b.+di	(2)		II-119(2)
	b.-dılar(2)		V-276, 277	b.+ın	(3)		II-38, 444; XI-
	b.-llar	(1)	III-107	18			
V-250, 278	b.-lardi(5)		IV-203, 207(2);	bahça			
	b.-ma	(1)	II-241	b.+mız(1)			1394
	b.-mağ	(1)	III-310	bahçe	(1)		X-92
				bahır			
				b.+a	(1)		XI-25
				b.+ın	(1)		XI-26
				bahset-			

b.-em	(1)	IV-251	198(2); VI-79, 156; VII-35, 92, 93, 104; X-46, 66, 68, 69
bahşiş	(2)	III-90, 106	
bal	(1)	IX-21	b.+di (1) III-215
	b.+a	(1) IX-20	barmağ (4) III-83, 86, 88; IV-82
	b.+dan	(1) IX-15	b.+ımı (1) X-38
bala			b.+i (1) X-36
	b.+m	(1) IV-68	b.+lara (1) IV-89
baldız			b.+ların (1) IV-276
	b.+ım	(2) I-8; X-100	barğ (1) V-1
baldızımgil			bas-
	b.+e	(1) I-8	b.-diğim (1) V-151
	b.+in	(1) I-4	b.-diğini (1) II-445
balığ	(1)	IX-21	b.-di (1) II-393
	b.+i	(2) IV-256; 1756	b.-mağ (1) VI-273
balıkesir	(1)	VI-32	b.-sın (1) XII-45
balta	(1)	VI-199	basdon(3) VI-119, 121, 131
	b.+yi	(2) VI-195, 196	based (1) XII-352
bambaşğa	(1)	IX-75	basit (1) VI-92
bambaşka	(1)	VI-249	basma(kumaş)(1) XII-186
bana	(7)	II-290; VI-211, 291; VII-23; VIII-1, 12; XII-220	baston (27)I-77(2); VI-14(2), 18, 43, 69, 79, 81, 83, 87, 92, 97, 103, 107, 110(2), 114, 123, 136, 145, 160, 168(2), 169, 181, 183
banla-			b.+a (3) VI-83, 84, 142
	b.-ir	(1) XII-92	b.+i (3) VI-44, 112, 140
	b.-iyanda	(1) XII-60	b.+lar (3) VI-45, 89(2)
banyo			b.+lara (1) VI-99
	b.+suni	(1) IX-50	b.+lardan (1) VI-175
bakan	(3)	VI-157(2), 163	b.+ların (1) VI-172
	b.+a	(1) VI-142	b.+larını (2) VI-143,
bağkala (bakla)(7)		I-100, 108; V-51(4), 52	177
bağkal			171
	b.+dan	(1) XI-27	b.+lari (4) VI-98, 151, 170,
barabar		(38)I-3, 11, 41, 100, 118(2); II-88, 90, 216, 217, 384, 462; III-41, 52, 94(2), 95, 140, 141, 192, 284(2); IV-159; V-30, 31, 134,	b.+nan (1) VI-16
			b.+nar (1) VI-132
			b.+un (2) VI-88, 128

	b.+una (2)	VI-101, 180		b.+i (2)	II-223,
baş (6)	I-97(2); III-142; IV-192; VI-234; VII-8		486		
	b.+a (2)	IV-33; VII-71		b.+una (1)	II-485
	b.+an (2)	IV-44, 148		başda (4)	I-1; VI-256, 366, 373
	b.+ım (2)	VII-104; X-53		başdan (3)	II-316; III-6; XII-201
	b.+ıma (9)	I-19, 104, 110, 120; V-90, 212; VII-42, 45, 110		başğa (10)	I-29; II-136, 281; VI-388; VII-65, 72; VIII-14; XII-302, 382, 383
	b.+ımıza (1)	I-25		b.+dır (1)	VII-109
	b.+ımız (2)	III-191;		b.+ları (1)	V-81
V-174				b.+si (1)	II-433
	b.+ımnan (1)	I-62		başkan (1)	III-51
	b.+ın (3)	I-37; II-376; III-190		başla-	
	b.+ına (16)	I-20; II-269; III-14, 87, 95, 96, 193; IV-104, 204, 205; V-115, 248; IX-56; XII-108, 169, 403		b.-dım (5)	II-71; VI-60, 61, 69, 83
	b.+ında (18)	I-21; II-170, 201, 374; III-139, 141, 186; IV-86, 219, 280; V-255; VII-5, 89; IX-27, 34, 35, 37; XII-217		b.-dih (10)	II-3, 173, 187, 188, 324; IV-184; VI-107; XII-17, 379, 380
	b.+ındadır (2)	VII-161,		b.-dihlari (1)	V-259
162				b.-di (2)	II-394, 403
	b.+ının (1)	II-220;		b.-dilar (2)	II-314; III-241
III-253				b.-llardi (1)	III-73
	b.+ınıza (1)	VI-342		b.-madan (1)	VI-84
	b.+ımı (5)	II-66,		b.-mamışdım (1)	VI-80
209, 282, 379; XII-111				b.-miş (1)	II-229
	b.+ınza (1)	IX-75		b.-nıyor (1)	XII-333
	b.+i (6)	II-359, 379, 466; IV-69; IX-46; X-5		b.-rdi (1)	III-72
başbakan (1)	III-52			b.-ir (1)	XII-101
	b.+di (1)	VI-139		b.-iram (1)	VI-347
başçavuş (6)	II-215, 216, 219, 224, 484, 490			b.-iya (1)	VII-199
	b.+a (2)	II-222,		başlıh (1)	V-167
482				başörtü	
				b.+mi (2)	V-275, 276
				başka (6)	III-124; V-44; VI-48, 50, 132, 159
				başta (1)	IV-255

baştan (1)	II-317	374, 408, 412, 416(2), 446; V-49, 98, 114, 117; VI-32, 88, 93, 97, 138; VIII-42; XI-3
batım (batum)		
b.+da (1)	II-299	b.-dın (2) II-59
batı (1)	XII-344	b.-dırdım (1) X-109
batı (batı)		b.-dih (3) II-120;
b.+dan (1)	II-456	III-285; VIII-42
batman (1)	VI-96	b.-dihça (1) I-61
bat-		b.-di (3) III-53(2);
b.-anda (1)	XII-283	VI-142
b.-maz (2)	V-152, 153	b.-dilar(2) VI-29, 376
battanye (battaniye)		b.-ın (2) VII-107;
b.+si (1)	XII-391	X-91
b.+sini (1)	IX-53	b.-ip (1) IV-137
b.+yi (1)	IX-52	b.-iyorum (1) XII-47
bağ-(bak-)		b.-illar (9) I-50; III-256;
b. (30)	I-59; II-171, 202, 218, 271, 369, 438, 467; III-146, 205; IV-36(2), 67, 212; VI-114, 115, 126, 148, 204, 208, 219, 223, 234, 321, 370; VII-122; VIII-15; X-20; XII-323(2)	VII-93, 98, 108, 127; X-16(2), 94, 105
b.-a (2)	III-160;	b.-ir (12) XII-411,
VI-198		412, 413; III-240, 244(2); VI-198;
b.-acağlar (1)	VI-323	VII-5, 88; IX-45; XII-412, 413
b.-acağsan (1)	I-80	b.-iram (6) I-99(2);
b.-adın (2)	VIII-21,	VI-87, 208, 210; VII-9
34		b.-irdım (1) XI-1
b.-am (6)	I-59,	b.-irsan (4) II-321;
101; II-84, 96, 304; VI-64		VI-346, 347(2)
b.-ar (2)	IV-161;	b.-mış (2) I-436,
XII-80		XII-404
b.-ardın (1)	II-58	b.-sa (1) III-160
b.-ardıh (2)	III-8; V-154	b.-san (1) XII-335
b.-ardi (1)	V-211	bağımndan (bakımından)
b.-arsın (2)	VIII-56;	b. (2) III-123; VI-195
XII-132		bağımınnan
b.-dım (25)	I-9, 71, 74, 95, 100, 108; II-201, 275, 366,	b. (3) III-123(2), III-124
		bağımnan (bakımından)
		b. (1) VI-263
		bağçe (1) III-125
		bağır (2) VI-305, XII-411
		bağşış

	b.+ini (1)	III-115		bedü ^c a	(3)	IX-32,
bahtsız				68, 75		
	b.+lar (1)	XII-371		b.+sınnan	(1)	IX-32
bayağı	(1)	XII-44		beg		
bayan				b.+em (1)	XII-105	
	b.+a	(2)	VII-	b.+i (4)	I-14; III-105,	
181(2)				108, 111		
	b.+i	(1)	VII-182	b.+in (2)	XII-121, 126	
	b.+lar	(1)	VI-88	b.+ine (2)	III-107, 108	
bayıl-				b.+inen	(1)	III-94
	b.-di (2)	II-398(2)		b.+inin(1)	III-100	
bayrak				b.+lere(1)	IV-113	
	b.+i (1)	III-79		b.+leri (1)	III-100	
bayram		(1)		beglik		
bayrolar	(1)	XII-142		b.+i	(2)	III-100,
be	(5)	II-199, III-69; V-35;		110		
VI-166; VII-161				b.+imdeken	(1)	III-108
becer-				b.+ini	(5)	III-101,
	b.-ebülminem (1)	V-50		102(2), 103(2)		
	b.-emediler	(1)		beğen-		
	VI-185			b.-diler(1)	VI-108	
	b.-emedim	(1)		behri	(1)	II-115
	V-50			behrigil	(1)	I-105
beddü ^c e	(1)	III-232		behsêt-		
bedel	(1)	IV-102		b.-iyor (2)	XII-341(2)	
beden				bekar	(1)	IX-30
	b.+ler (1)	XII-346		bekçi	(1)	XII-76
	b.+lere (2)	XII-335(2)		b.+miş (1)	I-1	
bedirhana				b.+sidi (1)	I-2	
	b.+larda	(1)	IV-103	beke	(7)	I-121, 122; III-101(2);
bediroğli	(1)	XII-394		VI-165, 213, 313		
bedirhanlar	(1)	XII-148		beki	(2)	VII-91; XII-96
bediüzzaman	(1)	VI-34		bekir	(1)	IX-70
bedre	(2)	IX-13; IV-141		b.+i	(1)	IX-69
	b.+nen	(1)	V-3	b.+in	(1)	IX-70
	b.+ye	(1)	V-3	bekle-		

b.	(1)	I-112	b.+di	(2)	II-405; XII-399				
VIII-13	b.-dik	(2)	II-261;	ben	(21)II-4; III-279; VI-277, 285; VII-8, 13, 24(2), 25, 26, 29, 42; VIII-47, 48; XII-24, 30, 288, 291, 292, 294, 310				
	b.-llerdi	(1)	III-29	b.+de	(2)	IV-41; VI-227			
XII-115	b.-r	(2)	XII-76;	b.+i	(1)	VII-29			
	b.-rdik	(1)	III-217	b.+im	(10)II-1, 291; III-79; VI-25, 285, 340; VII-194, VIII-57; XII-22, 383				
	b.-yeceg	(1)	XII-68	bennen	(2)	VII-21; XII-310			
	b.-yenlerin	(1)	XII-113	benlik					
	b.-iller	(1)	XII-102	b.+imizi	(1)	XII-243			
	b.-ir	(1)	XII-107	benze-					
	b.-iyor	(1)	XII-226	b.-memek	(1)	VI-301			
bela	(3)	I-36; X-63; XII-271	b.+dan	(1)	X-62	b.-mesin	(1)	VI-180	
	b.+n	(1)	IV-130	b.-ir	(1)	IV-52	benzer	(2)	VI-379; XII-172
	b.+si	(1)	XI-32	b.+i	(2)	VI-273, 297	b.+inde	(1)	VI-267
belediye				benzet-			b.-dim	(1)	VI-141
	b.+de	(1)	IX-10	b.-em	(1)	VI-101	b.-emiller	(1)	VI-215
	b.+nin	(1)	XII-216	beraber	(3)	VII-91;			
belek	(1)	IV-201		VIII-66; XII-378			berbat		
bel	(1)	III-107			b.+di	(1)	X-37		
	b.+im	(2)	V-13, 14	bereber	(4)	II-2, 20, 34, 98	b.+ik	(1)	II-97
	b.+ime	(2)	II-429; IV-10	bereketli	(1)	IV-237	bergon	(1)	IV-91
	b.+imi	(1)	IV-2	b.+un	(1)	IV-280	beri	(1)	III-212
176(2)	b.+imiz	(2)	III-	b.+dir	(1)	II-97	beslen-		
	b.+ine	(1)	IV-62						
	b.+inizden	(1)	XII-175						
X-97	b.+innen	(2)	II-426;						
belirle-									
	b.-mişti	(1)	II-361						
belirsiz	(2)	XI-33(2),							
belki	(5)	IV-55; VI-153, 263, 339; XI-382							
belli	(2)	VI-288; VII-178							

b.-meyince	(1)	III-152	bële	(167)I-3, 20, 72, 73, 86, 87, 88, 89, 99(2), 109, 129; II-8, 9, 39, 41(2), 42, 43, 48, 58, 61, 83, 90, 92, 108, 150, 151, 153, 161, 162, 176, 183, 186(2), 190, 194, 199, 217, 218, 221, 237, 240, 241(2), 268, 269, 281, 290, 316, 317, 329(2), 331, 338, 344(2), 345, 346(2), 373, 376, 379, 385(2), 389, 395, 418, 423, 437, 457, 466(3), 468, 473, 483, 498; III-2, 6, 11, 43, 103, 135, 158, 184, 185(2), 209, 217, 224, 254, 257, 260, 269, 273, 284, 303; IV-27, 57, 67, 202, 206; V-1, 8, 13, 22, 27, 28, 34, 36, 67, 69, 88, 94, 104, 118, 124, 152, 153, 221(2), 247(2), 248, 251; VI-6, 7, 11, 35, 46, 54, 57, 63, 82, 96, 104, 106, 117, 131(2), 132, 133, 142, 149, 153, 179(2), 190, 211, 212, 218, 223, 224, 233, 235, 238, 241, 250, 275, 288, 323, 363, 393; VII-115, 123, 129, 140(2), 164, 173, 182, 185; VIII-12; X-59, 60, 68, 72, 73; XII-97, 157, 302, 310, 324
besle-				
b.-rdim	(2)			
VI-230, 235				
beş	(44)I-12, I-103; II-67, 70, 78, 79, 365, 368, 377, 378, 383, 384(2), 386, 447, 451(2), 493; III-5, 82, 83, 85(3), 150, 175, 181, 202(2), 203, 228; IV-293; VI-77, 114, 115, 134, 204, 212, 356; VII-152, 165; XI-15(2), 16; XII-37, 57			
b.+de	(1)	XII-37		
beşer	(4)	III-202(3), 203		
bêşig				
b.+nen	(1)	X-105		
beton	(1)	V-69,		
b.+lar	(1)	V-74		
b.+larda	(1)	V-74		
bey	(4)	XII-96, 110, 216, 220		
b.+im	(1)	IX-54		
b.+in	(1)	XII-109		
b.+inden	(1)	XII-2		
beyaz	(3)	II-248, 249; VI-45		
b.+di	(1)	II-248		
b.+i	(2)	III-178; XII-14		
beyefendi	(1)	XI-9		
beygu	(1)	XII-339		
beyit	(1)	IV-21		
beylerbegi				
b.+ne	(1)	XII-332		
bez	(3)	II-41; V-131, 186		
b.+den	(4)	V-127(2), 129(2)		
b.+i	(2)	V-130		
bëleliknen	(1)	VII-47		
b.+di	(1)	X-58		
b.+ken	(1)	III-254		
bıldır	(2)	IV-24; IV-71		
bırağ-				
b.	(4)	II-231, 399; VI-218, 224		
b.-adın	(1)	III-28		
b.-am	(1)	VI-23		
b.-amadıh	(2)	VII-49(2)		
b.-ana	(1)	II-259		
b.-asan	(1)	X-80		
b.-asız	(1)	X-82		
b.-dim	(7)	I-101, 109; II-415, 424, 425; V-50; X-28		
b.-dın	(1)	III-195		
b.-dih	(1)	III-86		
b.-di	(8)	II-118, 132, 188, 190, 255, 258(2), 490		

b.-dilar(3)	II-132, 158; X-7
b.-iliyor	(1) XII-333
b.-illardi 226; IV-211, 231	(4) III-171,
b.-ip XII-107	(2) III-248;
b.-iplar(1)	XI-121
b.-ır	(1) XII-86
b.-ıram	(1) VI-122
b.-ırdım 460(2); V-209, 210	(4) II-
b.-ırdıh 190, 191; V-11, 65, 163, 219	(7) III-118,
b.-ırdi	(2) II-64, 65
b.-ıyor	(1) XII-291,
b.-illar (5) 112(3); VI-91	II-363; III-
b.-illarmış	(1) X-84
b.-illarmış	(1) II-363
b.-ir XII-101, 86	(3) III-230;
b.-iram	(1) VI-334
b.-irdın	(1) III-190
b.-irdıh 191	(2) III-190,
b.-irih III-194	(2) II-232;
b.-irsan VII-58	(2) IV-54;
b.-madan	(1) III-76
b.-madi II-92	(1)
b.-madılar	(1) III-109
b.-miş 418	(2) II-254,
b.-mişin	(1) III-140
b.-mişlar	(1) X-83
b.-sın 425	(2) II-413,

bızav

b.+a (1) X-101

b.+lar (2) IV-200, 208

bi (645) I-3, 5, 13(3), 17, 29, 40, 41(2), 49, 50(2), 54(2), 56, 57, 63, 64, 65, 93, 95, 97, 103, 105, 107, 114; II-2, 7, 8, 16, 19(2), 20(2), 21, 24, 27, 36, 39(2), 41(4), 42, 46, 48(2), 49, 53, 56(2), 58, 63, 71, 77(2), 82, 83, 87(3), 95, 104, 106, 107, 115, 126(2), 129, 136, 143, 147, 148, 149(2), 152(2), 158, 162, 168(2), 170, 171(2), 182(2), 183(3), 184, 187, 188, 190, 196, 197(3), 199, 200, 203, 213, 220, 234, 236(2), 238, 251, 252, 262(2), 264, 265(2), 266, 267(2), 272(2), 273(2), 275, 276, 281(2), 283, 290(2), 291(2), 297, 301(2), 307(2), 312(3), 314, 321, 325(2), 326(2), 339(2), 331, 333, 334, 337(2), 345, 348, 351, 352, 353, 358, 367(2), 368, 374, 388, 392, 395, 401, 404, 405, 406, 409, 411, 412, 414(3), 417(3), 430(2), 431, 432, 434(2), 438, 442, 446, 461, 463, 471, 480, 481(2), 482, 490, 494, 495(2), 496(2), 497; III-3, 5(2), 16, 18, 24, 25, 40(2), 45, 47, 48, 59, 61, 67, 69, 70(2), 71(2), 75, 76, 80(2), 90, 91(3), 95, 108, 109, 111, 119, 125, 138, 150, 156(2), 160, 163, 165, 166, 171, 179, 189, 190, 191, 194, 199, 201(2), 202, 211, 219, 225, 234, 235, 236, 241, 243, 252, 256, 260, 267, 276, 284, 294, 300(2), 313; IV-33, 34(2), 58, 59, 63, 83, 84, 117(2), 127, 131, 135, 141, 185, 189; V-25, 31(2), 32, 69, 73, 87, 97, 98(2), 99(2), 100, 102, 104, 111(2), 113, 140, 154, 161, 164, 172, 177(2), 180, 182, 190, 193(2), 197, 199, 200, 201(2), 214, 217, 224, 225(2), 232, 234, 245(2), 248(2), 249(2), 251(2), 254, 255, 259, 267; VI-8, 10, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 22, 24, 30(2), 32, 35, 39, 41, 43(2), 44, 54(2), 57, 60, 62(2), 66, 68, 74(2), 85, 90, 92, 94, 101(2), 103, 109, 113, 115, 116, 117, 130, 132, 135, 136, 138, 141, 150, 154, 156, 157, 158, 158, 163, 166, 175, 181, 190(3), 193, 197, 199, 201, 205, 210,

213, 214, 216, 218, 221, 225, 238, 242, 244, 248, 249, 250, 251, 259, 271, 272, 274(2), 277, 282, 284(2), 286(3), 287, 288, 289, 290, 315, 318(2), 319, 324, 326, 327, 329, 338, 339, 340, 343(3), 360, 361, 366, 367, 376, 379, 388(2); VII-1, 5, 6, 9, 16, 17(3), 23, 31, 35, 37, 44, 49, 55, 57, 58, 60, 61, 62(2), 63, 64, 65, 66, 71(4), 80, 88, 94, 97, 98(2), 100, 101(2), 104, 109, 114, 116, 119, 126, 136, 139, 143, 152, 153, 156, 157, 168, 169, 170(3), 174(2), 176(2), 178, 181(3), 195(2), 198, 199; VIII-6, 7(2), 12, 17(2), 18, 24, 25, 27, 28, 31, 32, 44, 45(3), 47, 48, 49, 50(3), 51, 53, 54, 58; IX-1, 8, 9, 10, 17, 18, 19, 27, 29(3), 30(3), 34, 40, 45(2), 46(2), 51(2), 54, 64, 77; X-2, 11, 16, 25, 27, 28, 32, 37, 45, 52, 54, 66, I-68, 75, 79, 89, 102, 105, 110, 111; XI-1, 4, 8, 22, 25, 30; XII-18(2)

bibi

b.+m (1) IV-173

biç-

b.-
14 (1)

b.-digimiz (1) II-247

b.-eeksiz (4) II-
238(2), 239, 246

b.-eeyik (1) XII-257

b.-eeyiz (1) III-183

b.-ellerdi (3) II-44; III-44;
VI-57

b.-em (1) IV-219

b.-ende (2) II-65;
IV-82

b.-enim (1)
IV-86

b.-er (2) IV-213

b.-erdi (2) IV-233;
V-223

b.-erdik (6) II-45,
231; III-42, 175, 199; XI-16

b.-erken (1) II-67

b.-ersiz (1) II-228

b.-ilip (1) IV-28

b.-ilir (1) IV-29

b.-ilirdi (1) V-223

b.-ilmesi (1) IV-29

b.-ilmir (1) II-212

b.-ilmişden (1) II-244

b.-in (3) II-241,
242; XII-262

b.-ipler(1) IV-232

b.-ir (1) II-231

b.-irdik (1) III-37

b.-iririk (1) II-239

b.-iyor (1) III-37

b.-iyoruz (1) III-36

b.-mesidir (1) III-176

b.-mesini (1) XII-271

b.-meye (2)
XII-254

biçim (3) IV-171; V-146; VIII-11

bidlis

b.+de (1) XII-136

bidliz

b.+e (1) XII-383

bidlizli(1) XI-98

biğaş (1) II-140

bikere (1) VI-247

bile (5) III-152; VI-272; IX-50;
XII-49, 368,

bilezik

b.+e (1) XII-197

bil-

b.-em	(4)	I-25, 26,	bilim	(1)	XII-422
28; V-59			bilye	(1)	V-134
b.-emez	(1)		b.+nin	(1)	V-135
XII-308			bin	(12)	III-208, 209,
b.-en	(2)	II-296;	212; VI-134, 310, 335, 387; VII-52;		VIII-70; XII-271, 312, 365
III-313			b.+lerce	(3)	VI-267; VIII-69;
b.-iller	(1)	III-273	XII-364		
b.-ip	(1)	VI-314	bina	(3)	XII-21, 44, 347
b.-ir	(4)	VI-259	b.+lar	(2)	XII-51(2)
b.-irdi	(1)	II-82	b.+ların	(1)	X-23
b.-irem	(6)	II-298	b.+nın	(1)	II-497
b.-irsen	(4)	IV-28, 50,	b.+ya	(1)	II-494
202; VI-309			binbaşı	(1)	II-417
b.-iyor	(1)	III-53	bindir-		
b.-medigim	(1)	XII-382	b.-ek	(1)	XII-261
b.-mediginnen	(1)	VI-306	bin-		
b.-mek	(1)	VI-313	b.-ebilirmiş	(2)	II-450
b.-mem	(7)	I-10; II-	b.-erdik	(1)	II-37
13, 213, 334, 382, 334; VII-170			b.-mişem	(1)	II-33
b.-menem	(2)	V-58, 60	bikaç	(4)	VI-145, 146, 156, 162
b.-meyiz	(2)	XII-356,	bir	(53)	II-31, 479; III-3,
357			20, 21, 34, 55; VI-188, 253, 296, 328,		329, 341, 391; VII-3, 5, 11, 28, 43(3),
b.-mez	(3)	IV-235;	48, 58, 98, 184; VIII-8, 9, 13, 14, 69;		X-100; XII-3, 36, 37, 40, 207, 210,
XII-318			213, 304, 305, 312, 329, 331		
b.-mezler	(1)	XII-371	b.+de	(2)	V-210; VII-53
b.-minem	(3)	II-97,	biraz	(1)	XII-293
410(2)			birbiri		
b.-minik	(1)	II-3	b.+mize	(1)	V—323
b.-mir	(2)	VI-298,	b.+mizi	(2)	VI-23;
306			VII-21		
b.-miyor	(1)	XI-100	b.+ne	(4)	II-48(2), 249;
b.-miyorum	(1)	VIII-47	IV-51		
b.-miyoruz	(1)	XII-304	b.+ni	(1)	XII-46
b.-ürem	(3)		b.+lerine	(2)	VI-375,
II-303(2), 304			377		
bül-					
b.-memişse	(1)	VI-360			
b.-sek	(1)	VI-371			

b.+lerinen	(1)	IV-47	bişe	(28)	II-126, 129, 190, 241, 245, 263, 332, 336, 382, 383; III-135; V-15, 22; VI-17, 153, 199, 226, 306, 311; VIII-15, 34, 35; IX-51; X-51, 107, 108; XI-26; XII-59
b.+lerini	(1)	V-142	b.+si	(1)	X-44
b.+lerinden	(1)	VI-171	b.+dir	(1)	VIII-6
birden	(7)	I-17; II-10, 199, 268, 398; VI-275; IX-38	b.+ler	(4)	VI-11, 326; VII-183, 186
birer	(8)	II-196(2), II-235, 236, 237, 267; III-301; VI-266,	biş-(piş-)		
biroz	(36)	I-34(2), 103; II-12, 64, 81, 82, 118, 119, 135, 188, 190, 196, 401, 460; III-58; IV-251; VI-13, 40, 93, 94, 129, 141, 157, 160, 161, 173, 214, 243; VII-55(2), 56, 183; X-93, 107, 110	b.-er	(2)	II-198(2)
biri	(18)	II-76(2), 158, 161, 297, 476; V-260(2); VI-159, 194, 303, 334; VII-77(2); IX-21, 61	b.-ermiş	(1)	IX-26
b.+dir	(1)	IV-163	b.-di	(1)	XII-267
b.+miz	(1)	V-31	bişey	(1)	VIII-21
b.+nde	(3)	VII-1, 77, 1343	b.+e	(1)	VI-239
b.+ne	(4)	IV-289, 293; VII-77; VIII-46	b.+ler	(1)	II-66
b.+ni	(2)	II-491, 492	bişir-		
b.+si	(4)	VI-288, 311; IX-10; XII-95	b.-di	(1)	V-192
birinci	(1)	III-79	b.-dik	(2)	X-22, 55
birincilik			b.-ek	(1)	X-53
b.+e	(1)	III-86	b.-iller	(1)	X-15
birle	(1)	XII-345	b.-ip	(1)	IV-256
birlik			b.-irdik	(1)	IX-22
b.+i	(1)	VII-188	b.-irdim	(1)	II-460
biryan	(1)	IV-17	bit	(4)	II-343, 344, 352; IX-19; XII-179
bisimlah	(1)	III-248	b.+i	(1)	II-344
biş-(biç-)			b.+nen	(1)	II-345
b.-di	(1)	IX-55	bit-		
b.-dik	(6)	II-235(2), 236(3), 244	b.-di	(3)	II-85, 499(2)
bişdir-(biçtir-)			b.-digi	(1)	VII-65
b.-ecek	(1)	II-240	b.-dikden	(1)	IV-228
			b.-erdi	(2)	V-162, 246
			b.-meden	(1)	II-456
			b.-medi	(2)	II-236; XII-224

	b.-di	(1)	XII-293		b.+umda	(1)	(1)
bomba		(1)	VI-258		IV-6		
boran		(2)	V-215; X-67		b.+umi	(1)	XII-228
	b.+dır	(1)	X-11		b.+un	(3)	I-128;
borc					IV-271; IX-67		
	b.+i	(4)	IV-139, 142, 146; VI-248		b.+una	(4)	II-37;
					VI-197, 229, 232		
borçlan-					b.+unnan	(1)	XII-246
	b.-ir	(1)	VI-247		b.+larına	(1)	IV-215
bostan		(1)	IV-271		boya-		
	b.+lar	(1)	V-61		b.-llardi	(1)	IV-205
boş		(6)	I-3; II-359, 363; IV-57, 287; VI-194		boya	(1)	VI-44
	b.+una	(2)	VI-189, 307		boyama		
boşa-					b.+dır	(1)	XII-47
	b.	(2)	VII-28, 29		boyatdır-		
	b.-dım	(1)	VII-32		b.-miş	(1)	VI-209
	b.-di	(2)	VII-31(2)		boyunca	(1)	II-287
boşal-					boyunduruş	(4)	III-233(2), 235; IV-215
	b.-miş	(1)	III-278		b.+i	(1)	III-310
boşalt-					boz-		
	b.-an	(1)	III-293		b.-di	(1)	II-96
boşan-					b.-dun	(2)	IV-45, 149
	b.-sam	(1)	VII-30		b.-mazlardi	(1)	III-7
bohçaci					bozil-		
	b.+lar	(1)	V-178		b.-miş	(3)	II-360, 362(2)
boy		(2)	VII-174(2)		bozul-		
	b.+an	(2)	I-59, 61		b.-acağ	(1)	VI-332
	b.+a	(1)	VI-196		b.-di	(1)	II-95
	b.+dan	(1)	V-196		b.-duğ	(1)	II-94
	b.+i	(1)	V-10		b.-irdi	(1)	VII-163
boyun					b.-masınnan	(1)	III-149
	b.+ina	(2)	II-41; V-249		b.-mazdi	(2)	III-
					196(2)		
					b.-miş	(1)	III-65

b.-uyor (3) III-130, 131, 153
 bögün (4) II-261; III-35, 92; V-72
 böl-
 b.-eceyiz (1) II-361
 b.-ellerdi (1) I-20
 b.-ine (1) I-21
 bölüm (8) II-283, 290, 291, 292, 307, 312; VI-42, 43
 b.+e (1) II-262
 bölükyazi
 b.+da (1) XII-7
 böyle (1) XII-181
 büyü-
 b.-di (3) VI-327; IX-7, 8
 b.-dük (1) X-23
 b.-mişler (1) VII-47
 b.-r (1) IV-165
 b.-ye (1) IV-208
 böyüt-
 b.-dük (2) V-187; X-24
 b.-düm(1) V-193
 böyüg (6) V-36; VII-43(2), 99; VIII-2, 6
 b.+di (1) VII-56
 b.+i (2) IV-144
 b.+ler (2) VIII-9; IX-49
 b.+leri (1) V-268
 büyük (19) III-5, 6, 21, 23, 72; V-64(2), 65, 66; VI-18, 135, 197, 215, 222, 246, 249, 315(2); VII-170
 b.+ler (3) III-17, 19, 273
 b.+leri (1) III-49
 b.+lerimizden (1) III-235
 b.+ün (1) III-22

bu (292) I-14, 48, 51, 54, 67, 79, 84, 86, 88, 114; II-8, 78, 85, 113, 118, 151, 170, 183, 186, 208, 216, 220, 230, 243, 248, 259, 260, 263, 266, 270, 272, 292, 309(2), 316, 330, 339, 343, 353, 355, 358, 362, 415, 421, 426, 431, 440, 466, 473, 487, 492; III-17, 20, 33, 34, 82, 109, 122, 125, 133, 145, 149, 204, 205, 227, 229, 230, 241(2), 244(2), 252, 254, 256, 257, 258, 262(3), 263, 269, 271, 274, 285, 286, 292, 306, 310, 312; IV-24, 36, 50, 51, 63, 128, 135, 153, 158, 171, 174, 281, 284, 292, 295; V-2, 8, 26, 60, 92, 117, 122, 123, 259; VI-4, 7, 16, 30, 40, 41, 50, 84, 111, 118, 121, 123, 131(2), 139, 150, 155, 159(2), 162, 174, 176, 177(2), 184, 186, 187, 189(2), 193(2), 194(2), 195, 198, 203, 209, 213, 216, 217, 220, 221, 226, 238, 246, 249, 252, 259, 260, 261, 271, 285, 297, 307, 318, 319(2), 321, 330, 344, 345, 348, 351(2), 356, 364, 368, 370, 376, 383, 385, 387, 390(2); VII-2, 4(2), 6(2), 7(2), 9(2), 10, 11(2), 12, 21, 30, 35, 69, 70, 72, 79, 84, 85, 94, 95, 100(2), 101(3), 106, 107, 110, 111, 113(3), 118(2), 119, 122, 125, 129, 135, 139, 140, 141, 142, 143, 173, 184, 185, 187, 189, 190, 197(2), 199; VIII-11, 18, 40, 43, 44, 48, 52, 84; IX-43(2), 53, 56, 62, 63; X-45, 46, 72(2), 89, 101, 110; XI-1, 7, 11, 13, 25; XII-11, 19, 94, 98, 106, 125, 214, 217, 220, 231, 233, 236(2), 307, 317, 320, 333, 346, 351, 358, 398, 413
 b.+dur (3) VI-116, 269; XII-356
 b.+na (12) I-33; II-48; III-268; VI-245, 294, 331, 348, 379; VII-7, 117; VIII-11; IX-64
 b.+nda (3) VI-107, 153; XI-8
 b.+ni (39) II-102, 103, 105, 115, 162, 163, 216, 306, 336, 476; III-250(2); V-120; VI-30, 72(2), 143, 175, 197, 204, 208, 221, 222, 261(2), 303, 316, 354, 365; VII-121, 130, 144, 189,

196; IX-71; X-29(2); XI-5(2)
b.+nlari (1) XII-322
b.+nnan (4)
IV-57; VI-47, 347; XII-26
b.+nnar (57)I-71;
II-84, 115, 122, 143(2), 270, 313, 314,
492; III-236, 242, 247, 263; IV-37, 48,
233, 254, 257, 261, 266; V-80, 86; VI-
19, 40, 185, 210, 219, 237, 251, 266,
295 , 313, 322, 337, 380; VII-15,
93(2), 104, 110, 112, 125(2), 172(2),
178, 182; VIII-52; X-98; XI-3(2); XII-
40(2), 41, 419
b.+nnara (14)III-242 ;
VI-64, 148, 200, 210, 255, 293, 338;
VII-18, 168, 173; X-98; XII-80, 370
b.+nnardan (2) VI-205,
207
b.+nnarın (10)II-108, 304,
305, 313; III-107; VI-116, 221, 246;
VII-16, 17
b.+nnari (9) I-129;
IV-47, 55; VI-27, 65, 190, 338, 342;
XII-335
b.+nnarnan (3) II-216;
VI-7; VII-126
b.+nu (1) XII-160
b.+nukini (1) VI-144
b.+nun (17)II-77, 111,
377; III-153, 242, 253, 267, 323, 327,
357; VII-112, 121, 134, 135; VIII-11;
IX-55; X-107
b.+ydu (1) III-26
buçuğ (1) VI-123
bugün (15)VI-38, 264, 271,
276; XII-51, 304, 305(2), 308(2),
312(2), 317, 321, 338
b.+e (4) XII-309, 318,
319, 359
b.+ki (3) VI-245, 377,
387
buğda (21)II-347, 349(2) ;
III-154, 164, 293, 296; IV-120,

227(2), 230, 237, 238, 239; V-245;
VII-44, 64; IX-62; X-13, 25; XII-293
b.+lari (1) XII-295
b.+n (1) I-30
b.+nan (1) III-294
b.+nın (1) IV-229
b.+sını (2) III-290(2)
b.+si (1) VIII-75
b.+a (1) IV-238
b.+i (13)I-31, 32, 33, 34; II-
61; IV-230; V-63, 68, 79, 244, 251,
252; IX-63
buğday (2) II-42, 57
bul-
b. (1)
VII-2
b.-abüldük (2) X-88(2)
b.-am (4) II-396;
IV-141; VII-3, 19
b.-amazdığ (1) III-309
b.-ardığ (3) II-347,
349(2)
b.-arığ (1) VII-92
b.-ağ (1) VI-210
b.-di (3) II-108;
X-71; XII-317
b.-dilar(3) II-204, 205; VI-
374
b.-duğ (1) X-71
b.-illar (1) VI-287
b.-maz (1) VIII-77
b.-mazdığ (2) II-123(2)
b.-mişam (1) IV-123
b.-muş (1) III-143
b.-up (1) IV-80
bulan-
b.-di (1) X-48

bulah	(1)	V-14	364; VII-158, 174; VIII-32, 35, 36, 37; IX-54; X-108; XI-3; XII-99, 103, 107, 411
b.+da	(1)	V-17	
b.+a	(1)	XII-265	
b.+ın	(1)	XII-111	
b.+ında	(1)	III-139	
b.+ının	(1)	III-139	
b.+i	(1)	II-274	
bulgur	(1)	V-64	
b.+a	(1)	XII-70	
bulğur	(1)	XII-82	
bulun-			
b.-mam	(1)	VI-340	
b.-mir	(2)	II-156, 157	
bulut	(1)	II-325	
bumba			
b.+dır	(2)	II-369, 370	
bunca	(3)	VIII-65; XII-206, 377	
bura	(2)	I-86; X-97	
b.+da	(10)	II-170(2), 240, 307; VI-387; IX-29; XII-94, 128, 129, 131	
b.+daki	(2)	VI-99(2)	
b.+dan	(1)	XII-133	
b.+lar	(2)	III-277;	
VI-53			
b.+larda	(2)	VIII-26,	
27			
b.+lari	(1)	XII-328	
b.+nın	(1)	III-126	
b.+ya	(15)	I-1, 30; III-52; VI-41, 58, 138, 139, 217(2), 222; IX-57; XII-58, 65, 105, 122	
b.+yi	(2)	II-240;	
XII-218			
burda	(31)	II-238, 290; III-37, 126, 128, 146, 259; IV-212; V-54, 96; VI-79, 113, 171, 220, 250, 363(2),	
b.+dır	(1)	VIII-32	
b.+ki	(2)	III-147; XII-22	
b.+n	(20)	II-150, 156, 342; III-285, 286 ; IV-217; V-252(2); VI-82, 85, 104, 248; VII-70; VIII-25; X-47(2), 96; XII-55, 56	
burun			
b.+unnan	(2)	IV-288;	
VII-89			
burya	(5)	III-80, 133; VI-256; VII-74; VIII-40	
buğçasız	(1)	XII-203	
buğçi	(1)	V-124	
buynuz			
b.+larda	(1)	IV-207	
b.+una	(4)	IV-206;	
V-276, 277(2)			
buyur-			
b.	(1)	XII-105	
b.-un	(2)	XII-219, 297	
buz	(6)	III-220;	
V-8, 9(2), 216(2)			
buzdolabi	(1)	VI-254	
bük-			
b.-erdik	(1)	III-201	
b.-ün	(1)	XII-270	
bülbül	(4)	VII-152(4)	
bül-			
b.-düm	(1)	II-193	
b.-em	(4)	V-106;	
X-43, 58			
b.-iller	(1)	VI-152	
b.-irem	(5)	V-	
125(2); VII-158, 159; IX-70			
b.-irsen	(1)	XI-31	

b.-memişse	(1)	VI-360	c.+nın	(5)	II-15, 16, 17, 18, 19
b.-menem	(1)	XII-190	c.+si	(1)	VIII-47
b.-mezdim	(1)	XI-30	c.+ya	(2)	II-17, 22
b.-mezsen	(1)	II-298	c.+ye	(2)	II-14, 21
b.-miller	(1)	VII-167	c.+yi	(1)	II-71
b.-minem	(9)	V-256, 259; VI-159, 308; IX-28, 60, 78(2); X- 10	cam		
b.-sek	(1)	VI-371	c.+lar	(1)	III-221
b.-sin	(1)	IV-164	can	(10)	II-323; III- 124, 143, 144(3), 145, 148(2); X-5
b.-üm	(7)	V-62; IX-11, 38; XII-24, 28, 90, 384	c.+ın	(1)	III-258
b.-ür	(1)	II-302	c.+i	(3)	III-6, 160; V-90
b.-ürsen	(1)	II-302	canan	(1)	IX-66
bütün	(17)	III-103, 124, 125, 220; V-8, 220, 236, 238; VI-285, 328; VIII-21; XI-14, 32; XII-92, 299, 324, 336	canavar		
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	c.+a	(1)	XII-172
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	candarma		
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	c.+lar	(1)	I-2
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	c.+larnan	(1)	I-2
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	canım	(1)	XII-188
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	cebe (cephe)	(1)	III-293
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	c.+de	(1)	II-469
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	c.+ye	(1)	II-469
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	cep	(2)	III- 293(2)
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	c.+imize	(2)	I-347, 348
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	c.+ine	(1)	I-350
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	c.+innen	(1)	II-254
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	cecim	(7)	IV-271, 272(2), 273, 974; V-2, 23
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	c.+leri	(1)	IV-274
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	cehennem	(1)	XII-129
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	c.+i	(1)	VI-379
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	c.+nen	(1)	IV-14
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	cehiz (çeyiz)		
büyük	(3)	II-143; III-144, 145	c.+imde	(1)	V-24
büyük	(3)	II-143; III-144, 145			

celal	(2)	X-33; XI-49	cevüz	(5)	IV-253; V-134(2), 135(2)
celalgil(1)		XI-10	c.+e	(1)	V-135
cemile	(1)	I-106	c.+i	(2)	V-135
cemilegil			c.+nen	(1)	IV-121
c.+e	(2)	I-101, 102	c.+ün	(2)	IV-189; IX-31
cenabı	(16)	III-121, 306, 312; VI-64, 65, 137, 154, 192, 230, 234, 270, 305, 310, 368; X-62, 64	ceylo	(1)	IV-212
ceneze	(1)	II-20	ceyro	(1)	IV-212
cennet	(1)	IX-48	ceza	(1)	II-493
c.+e	(1)	VI-389	c.+si	(1)	II-499
c.+i	(1)	VI-379	cezayil	(1)	XII-190
c.+in	(1)	VI-250	cıgga		
cepe	(1)	II-285	c.+dan	(1)	V-149
c.+de	(1)	II-100	c.+sına	(2)	V-147(2)
c.+den	(1)	XII-407	cığara	(1)	IV-66
c.+yi	(1)	II-286	c.+yi	(1)	XII-75
cerreḥ	(1)	III-1116	cıngır	(2)	VII-164(2)
c.+i	(1)	III-116	cır	(4)	V-152(2), 153(2)
ceryan			cıra	(1)	VI-6
c.+lar	(1)	III-262	c.+ya	(1)	X-13
cerye (cariye)			c.+yi	(1)	VIII-5
c.+si	(1)	IX-30	cırıl-da-		
ceseret	(1)	II-19	c.-r	(1)	V-153
cesur	(3)	II-449, 451; VI-30	cızgı	(1)	VII-166
c.+di	(1)	II-346	cici		
c.+miş	(1)	II-401	c.+yi	(2)	III-230(2)
cevap	(29)	I-1, 27, 128; II-23, 29, 31, 38, 63, 69, 74, 83, 134, 135, 147, 155; III-1, 67, 100, 183, 224; IV-135, 262; V-58, 60, 182, 203, 263, 270; XII-17	ciddi	(1)	IV-235
cevdet			ciger	(1)	IV-17
c.+in	(1)	III-102	c.+dir	(1)	IV-171
ceviz	(2)	VIII-83; IX-29	cigga	(1)	V-147
c.+i	(1)	XII-300	cilali	(1)	VI-15
			cila		
			c.+si	(1)	VI-99
			cil		
			c.+i	(1)	II-169

cimolar				çadır		
	c.+ın	(1)	XII-418		ç.+da	(1) II-408
cins					ç.+larını	(2) VII-104,
	c.+i	(1)	X-9	105		
	c.+ten	(1)	VI-213	çağ		(3)
cira					XII-240, 244, 248	
	c.+lari	(1)	XII-280		ç.+lari	(1) XII-286
	c.+nın	(1)	VIII-8	çağır-		
	c.+yi	(1)	VIII-14		ç.	(2)
cisim					II-225, 302	
	c.+mi	(1)	VI-265		ç.-dim	(2) II-361;
				V-116		
civan		(1)	IV-118		ç.-di	(2) II-219;
civar				VI-125		
	c.+ında	(1)	XII-330		ç.-ir	(1) IX-57
coban					ç.-irdi	(1) III-69
	c.+i	(2)	XII-273		ç.-ir	(1) II-321
	c.+nan	(1)	V-3		ç.-ir	(1) X-3
colli		(7)	V-140, 142,	çağla		(1) V-55
143, 145, 147, 150, 164				çal-		
cuma		(2)	II-6; XII-13		ç.	(12)XII-
cumartesi		(1)	II-6	55(4), 64(4), 381(4)		
cume ^e		(2)	II-473; X-26		ç.-a	(2) XII-55,
	c.+dir	(1)	X-26	58		
cübbe		(1)	II-472		ç.-anda	(2) XII-93,
cübbeli		(1)	II-476	57		
cümle					ç.-anlar	(2) III-74,
	c.+ler	(1)	IV-41		XII-408	
	c.+lerde	(1)	IV-285		ç.-anlari	(1) III-74
	c.+ye	(1)	IV-108		ç.-dim	(1) XII-30
cüz		(1)	VI-277		ç.-dın	(1) III-259
çaba		(1)	VI-160		ç.-dış	(2) X-50;
çabala-				XII-381		
	ç.	(1)	VI-141		ç.-di	(4) II-490;
	ç.-ir	(1)	I-49		IX-4; XII-168, 169	
çabuğ		(1)	V-33		ç.-dilar	(1) III-241
					ç.-illardi	(1) III-73
					ç.-ip	(2) II-222;
				III-241		

ç.-ır	(1)	XII-17	ç.-mışlığım	(1)	II-32
ç.-ırdıh(3)		V-183, 185, 189	ç.-mir	(1)	VI-90
ç.-llar	(5)	II-215,	ç.-mişam	(1)	VI-41
222, 247, 251(2)			çalışdır-		
ç.-ir	(2)	I-14, 15	ç.-ir	(1)	VI-90
ç.-irken	(1)	III-142	ç.-miş	(1)	III-228
ç.-masi	(1)	IV-259	çalıştır-		
ç.-mişlar	(1)	XI-12	ç.-dım	(1)	VI-183
çaldıran	(3)	XII-307,	çali	(1)	II-63
325, 326			ç.+dan	(1)	II-63
çalgi	(1)	I-14	çalış-		
çalış-			ç.-iram	(1)	VI-109
ç.-am	(1)		ç.-irdım	(1)	VI-71
X-93			çaman	(1)	IX-65
ç.-an	(1)		çamaşır	(7)	V-171, 173,
VI-77			174, 180; VI-251; X-24; XII-159		
ç.-dığım	(1)		ç.+i	(2)	V-175, 177
II-31			ç.+lar	(2)	V-176; XII-166
ç.-dığımız	(1)		ç.+lari	(2)	XII-174, 177
XII-27			ç.+sız	(1)	XII-183
ç.-dığımızdan	(1)	III-215	çamur		
ç.-dım	(5)		ç.+un	(1)	II-270
VI-10, 18, 50, 58, 140			çaput	(1)	XII-156
ç.-dıh	(2)		ç.+i	(3)	VII-153;
III-215(2)			XII-161, 168		
ç.-ır	(2)		ç.+uni	(1)	XII-135
VIII-71, 74			çakkala	(2)	
ç.-ırdi	(2)		V-52, 55		
X-58, 213			çar	(2)	
ç.-ıyor	(1)		XII-135, 173		
III-295			çare	(2)	VI-210, 216
ç.-illar	(2)	VI-33;	çarhelge	(1)	IV-91
VII-167			çarlıh	(8)	III-298, 299,
ç.-ir	(5)		301, 302(2), 303, 309; XI-19		
VI-318; VII-17, 18, 34; IX-10			ç.+lar	(1)	III-304
ç.-ırdıh	(2)	VII-37,	ç.+lari	(1)	XI-20
38					
ç.-madıh	(1)				
XII-242					
ç.-malar	(1)	XII-58			

ç.+a	(1)	XII-208	ç.-allardi	(1)	V-248
ç.+i	(1)	XI-20	ç.-ardıh	(1)	VII-61
çarsı			ç.-ardi	(1)	V-247
ç.+nin	(1)	VII-141	çağıl-		
çarşaf			ç.-irdi	(1)	II-40
ç.+ın	(1)	X-28	ç.-irdi	(1)	II-41
ç.+ının	(1)	XI-1	ç.-miş	(1)	II-50
ç.+i	(1)	XII-158	çay (dere)		
çarşamba	(2)	X-110, 111	ç.+ını	(2)	I-3, 16
çarşı			ç.+i	(2)	VII-112, 115
ç.+yi	(1)	XII-94	ç.+ının	(2)	III-85, 86
çarşı	(1)	VI-53	çay	(4)	III-173; IV-247; XII-205, 256
ç.+da	(3)	VI-292; IX-9; XII-227	ç.+ımız	(1)	V-191
çat	(4)	VII-164(2); X-28(2)	çayır	(1)	III-37
çatal	(1)	X-55	çedene		
çatalağzi	(1)	VIII-52	ç.+yi	(1)	IV-119
çati	(1)	VI-71	çehiz	(1)	I-53
çatla-			çek-		
ç.-malar	(1)	XII-50	ç.	(3)	II-438; III-230(2)
ç.-yıp	(1)	I-70	ç.-di	(3)	II-376; X-79; XII-104
çatma	(7)	II-48; IV-32(2), 33; V-226(2), 227	ç.-digin	(1)	XII-49
ç.+da	(1)	V-229	ç.-dik	(2)	V-10, 18
ç.+nan	(1)	V-226	ç.-diklerimiz	(1)	IX-63
ç.+yi	(4)	V-230, 231, 232(2)	ç.-dim	(6)	II-424; V-18; VI-44; IX-52(2); XII-229
çav	(3)	III-203; IV-83, 216	ç.-din	(2)	VII-12(2)
ç.+nan	(1)	III-206	ç.-e	(2)	X-101(2)
çavuş	(10)	II-262, 269, 413, 431; IV-112; XII-385, 417, 418(2), 419	ç.-ecegin	(1)	II-371
ç.+i	(1)	XII-418	ç.-eller	(2)	II-210, 211
ç.+um	(1)	II-267	ç.-ellerdi	(4)	II-36; III-200; V-4(2)
çağ-			ç.-en	(1)	IV-104
ç.-a	(1)	IV-113			

VIII-78	ç.-er	(2)	II-210;	çeşit	(9)	VI-101, 132(2), 262(2); XII-85(4)
V-3, 48; VII-166; VIII-19; XI-23	ç.-erdik	(6)	III-175;	ç.+lerden	(1)	VI-142
	ç.-erdim	(2)	I-85, 86	çeşitli	(6)	VI-24, 135, 201, 305, 337; XII-205
	ç.-erik	(1)	XII-261	çeşme	(5)	II-201; V-214; VI-251; XII-368, 401
	ç.-ip	(1)	V-6	ç.+den	(1)	VI-242
III-231; VII-11(2); X-98(2)	ç.-ir	(7)	I-71, 72;	ç.+nin	(3)	II-201; XII-101, 217
	ç.-di	(1)	V-6	ç.+ye	(1)	XII-138
	ç.-mir	(2)	IV-50(2)	çevir-		
III-296; V-8, 40; X-40	ç.-mişik	(6)	I-89(2);	ç.-di	(1)	II-296
	ç.-mişler	(3)	II-408;	ç.-digi	(1)	II-437
III-277, 297	ç.-meg	(1)	V-257	ç.-dik	(1)	XII-268
çekil-				ç.-dim	(1)	VI-105
	ç.	(1)		ç.-e	(1)	III-160
XII-106				ç.-iller	(1)	VII-111
	ç.-irdi	(1)	V-77	ç.-irdi	(1)	II-53
	ç.-miş	(2)	II-444,	ç.-miş	(1)	II-436
445				ç.-sin	(1)	XII-374
çekirge(1)	XII-266			çevre		
çem (çim)				ç.+sinin	(1)	VIII-62
	ç.+de	(5)	V-214, 240(2),	çeyrek		
241(2)				ç.+e	(1)	XII-198
	ç.+dedi	(2)	V-238,	çèplik	(1)	V-114
240				çingır	(3)	I-40, 53, 54
	ç.+di	(3)	VIII-3, 5(2)	çıkıntılı		
	ç.+in	(1)	V-214	ç.+dır	(1)	XII-23
	ç.+nen	(2)	VIII-2, 3	çih-		
çemirlen-				ç.	(1)	
	ç.-irdi	(1)	I-3	VII-158		
çenk				ç.-a	(2)	IV-288;
	ç.+lerin	(1)	IV-217	XII-102		
çente	(1)	VIII-17		ç.-acağsan	(1)	X-97
çerkez	(1)	II-143		ç.-allardi	(3)	III-94;
				V-147, 148		

279	ç.-ana	(2)	II-14,	ç.-miş	(1)	XII-313
	ç.-anda	(1)	X-32	ç.-mişam	(1)	I-96
	ç.-ağ	(1)	II-197	ç.-mişli	(1)	II-175
	ç.-ar	(1)	IV-59	ç.-mişlar	(1)	II-134
	ç.-ardi	(5)	III-	ç.-sın	(1)	VI-36
117(2);			V-148; VIII-84, 85	çığar-		
	ç.-armış	(1)	III-275	ç.-acağsan	(1)	III-115
31	ç.-ardı	(3)	V-25, 30,	ç.-am	(1)	VI-101
	ç.-dı	(1)	VI-293	ç.-amadım	(1)	VII-32
	ç.-dım	(5)	II-412;	ç.-dım	(1)	II-425
V-114, 115;			VI-85; XI-4	ç.-dih	(4)	I-67
	ç.-dih	(5)	I-13; II-	ç.-di	(8)	II-45,
280, 323; V-16;			X-56	107, 224		
	ç.-di	(17)	II-52, 407,	ç.-illardi	(2)	III-68;
463; III-214, 262, 263;			V-73, 74, 98,	V-244		
191, 192, 243; IX-5, 6;			XI-9; XII-200	ç.-ınca	(1)	III-231
	ç.-dilar(1)		II-123	ç.-ır	(2)	III-62;
	ç.-ın	(1)	X-96	XII-74		
	ç.-ınca	(1)	VI-176	ç.-irdih(2)		V-183; VI-254
	ç.-ıp	(3)	I-19; VI-	ç.-ıyor	(1)	XII-333
344, 384				ç.-illar (1)		VII-168
	ç.-rdi	(1)	III-274	ç.-ir	(2)	III-253;
	ç.-ıyollar	(1)	XII-330	VII-128		
	ç.-ıyor	(1)	III-260	ç.-iram	(1)	VI-131
	ç.-illar (1)		IX-8	ç.-irdih(2)		II-347; V-167
	ç.-ir	(7)	II-183;	ç.-mağ	(1)	III-115
III-182; VI-289; VII-89, 159;			X-2, 32,	ç.-mir	(1)	III-254
101				çığart-		
	ç.-irdih(1)		X-25	ç.-asan	(1)	V-12
	ç.-madız	(1)	VI-184	ç.-ağ	(1)	XI-5
	ç.-mamış	(1)	VI-361	ç.-illardi	(1)	III-94
	ç.-manlı	(1)	X-97	ç.-dım	(1)	VI-103
	ç.-maz	(1)	IV-14	ç.-ın	(2)	III-255;
	ç.-mazdi	(1)	III-7	XI-8		
	ç.-miş	(1)	XII-48	ç.-irdih(2)		V-77, 189
	ç.-mir	(1)	IV-284	ç.-di	(1)	II-11

ç.-dilar(1)	III-280	çobanlık	
çihartdır-		ç.+a (1)	XII-379
ç.-madi (1)	XII-416	çocuğ (8)	II-225, 235; III-229, 231, 284, 286; X-100; XII-98
çihâr		ç.+a (2)	III-229, 286
ç.+i (1)	III-48	ç.+i (6)	II-362, 363; III-229, 231; V-193; XII-107
çibin (1)	XII-266	ç.+uk (1)	II-15
çiçeg (1)	III-205	ç.+umuz (1)	VII-187
çiçekli (1)	VIII-7	ç.+un (1)	III-285
çifçi (1)	XII-294	ç.+uni (2)	X-105, 106
ç.+ler (1)	III-170	ç.+dan (1)	II-33
ç.+nin (1)	III-176	ç.+dum (1)	VIII-2
ç.+sini (1)	XII-134	ç.+lar (2)	III-43, 222
çifçilig		ç.+larım (1)	IX-7
ç.+den (1)	XII-380	ç.+larımın (1)	VI-242
ç.+e (2)	XII-91, 380	ç.+larımız (2)	VII-47, 74
çifçilik(2)	VI-8, 226	ç.+larımızı (1)	V-269
ç.+de (1)	VI-238	ç.+larını (1)	II-226
çifler (1)	VIII-84	ç.+ları (2)	IV-292; X-81
çiftçi (2)	XII-33, 59	çoğ (1)	VII-150
çiftçilik (1)	XII-34	ç.+i (3)	VI-373; XII-406, 415
çift (5)	II-40; VIII-37	çoğu (1)	IV-235
ç.+di (1)	VI-10	ç.+nun (1)	XII-398
ç.+e (2)	II-34, 40	çoğunluğı (1)	II-138
çigin		çok (3)	VI-215; XII-360, 362
ç.+inde (1)	IV-272	çoluk (1)	X-100
çincil (1)	I-	çoluğ (1)	VII-187
çirk (2)	V-19, 20	çorap (5)	I-13, 123, 125; V-19, 26
ç.+den (1)	V-25	ç.+a (1)	XII-208
ç.+i (1)	V-20	çorba (3)	II-265, 495, 496
çitali (1)	VI-45		
çivid (1)	XII-178		
çoban (6)	II-239, 245, 247; VI-267, 304; XII-289		
ç.+dır (2)	VI-269		
çobanla (1)	II-240		

çorti	(4)	IV-255; V-83, 164; IX-18	ç.-mezdi(1)	II-456	
ç.+mizi	(1)	IV-157	çölmeg	(2) V-163; IX-18	
ç.+nin	(1)	IX-21	ç.+e	(1) XII-200	
çoğ	(131)	I-42, 81; II-3, 7, 20, 35, 54(2), 102, 115, 145, 173, 247, 249, 256, 298, 300, 320, 321, 346, 362, 397, 401, 450, 454, 455, 460; III-9, 21(2), 46, 55, 67, 78(2), 80, 100, 113, 116, 120(2), 121, 143, 153, 162(2), 163, 176, 204, 205, 217, 241, 261, 277, 288(2), 291, 292, 296(2), 302(2); IV-38, 47, 48, 56, 284, 286, 288; V-6, 40, 90, 92, 99, 121, 239; VI-15, 20, 46, 83, 114, 167, 182, 205, 207, 224, 239(2), 245, 253, 275, 299(2), 313(3), 353, 380, 390; VII-21, 22, 36, 58, 125, 157; VIII-2, 57, 67, 86; IX-5, 7, 8, 52(2), 53, 54(2); X-3, 7, 9(2), 42(2), 43, 58, 111; XII-294, 299, 300, 301, 320	çölmek	ç.+de	(1) V-164
ç.+dan	(1)	II-193	ç.+lerde	(1) V-161	
ç.+di	(2)	I-28; III-223	çöz-		
ç.+dilar	(1)	II-318	ç.-egin	(1) X-14	
ç.+dur	(6)	III-223; IV-41, 290(2), 296; VII-20; XII-367	ç.-erdi	(1) VI-330	
ç.+i	(4)	V-240; VI-186, 318; VIII-57	çubuğ		
ç.+larının	(1)	III-105	ç.+i	(1) XII-255	
ç.+uni	(3)	VI-250; XII-27, 31	ç.+nan	(2) III-161; VII-68	
çoğal-			çul	(10)V-20(2), 21(2), 22, 23, 30, 70; XII-156, 161	
çoğaldı(1)		XII-293	ç.+i	(1) XII-168	
çoğluğ			ç.+lar	(1) V-30	
ç.+duğ	(1)	1020	ç.+lara	(2) V-69, 70	
çök-			ç.+larda	(1) V-76	
ç.-di	(3)	II-14(2), 72	ç.+lardan	(1) V-75	
ç.-düm	(2)	II-375	ç.+larımızı	(1) V-73	
ç.-ene	(1)	II-185	ç.+ların	(1) V-26	
ç.-erdi	(1)	XII-299	ç.+lari	(1) V-72	
			çuval	(2) III-292; V-21	
			ç.+ın	(1) III-292	
			ç.+i	(1) V-21	
			ç.+lara	(1) III-179	
			ç.+ların	(1) III-292	
			ç.+lari	(1) XII-72	
			ç.+larınan	(1) III-291	
			çuğur		
			ç.+da	(1) V-11	
			ç.+dan	(2) V-13, 14	
			çüft	(1) VII-60	

ç.+in	(1)	VII-61	145(2), 147(2), 162, 178, 193; VIII-2,
ç.+ün	(1)	VII-60	6(2), 8, 12, 18, 19, 22, 26, 27, 28, 32,
çün	(2)	XII-345, 347	33(2), 35, 41, 48, 49, 87; IX-5, 50, 58,
çünkü	(6)	VI-173, 259, 279, 360;	64, 74; X-12, 17, 22, 37, 39, 56, 67,
		XII-33, 42	89, 90, 91; XI-14, 17, 25(2), 31; IV-4,
çünkile	(2)	II-9, 55	8, 12, 16, 99, 102, 158, 160, 178, 182,
çünkü	(1)	XII-358	189, 191(2), 290, 291, 300, 337, 349,
çürü-			355, 358, 411
ç.-ye	(1)	788	daban (1) III-129
çürüt-			d.+i (1) XI-19
ç.-ürdüm	(1)	23	dabanca (7) II-112, 414(2),
çüt (çift)	(4)I-13(2);	IV-	416; III-91, 109(2)
	200; VII-60		d.+n (1) II-420
ç.+ü	(1)	IV-200	d.+sının (2) II-405,
çüt (çift et-)	(8) III-311; V-125, 254(2),		407
	257; XI-17, 18; XII-29		d.+sını (2) II-418, 419
ç.+den	(1)	V-254	d.+si (1) II-405
ç.+ün	(1)	III-304	d.+yi (2) II-420, 424
ç.+ü	(1)	XII-255	dağ (4) II-172(2), 281; III-178
da	(262) I-4, 14, 15, 20, 30, 40,		d.+a (19) II-53, 54(2), 55,
	66, 70, 75, 100, 108, 120; II-7, 33, 34,		72(2), 73, 74; III-190; IV-2; V-
	43, 51, 54, 78, 83, 86, 98, 109, 138,		205, 206, 208; VI-344; VII-
	140, 143, 163, 164, 170, 182, 188,		99(3); XII-260, 291
	189, 216, 237, 238, 240, 247, 250,		d.+da (7) II-67; III-44,
	263, 267, 269, 282(2), 285(2), 292,		234, 237; VII-40, 42; XII-97
	294, 295(3), 298, 299, 303(2), 320,		d.+dadır (1) IX-10
	363, 372, 373, 388, 392, 440, 457(2),		d.+dağan (2) IV-201,
	475; III-5, 18, 40(2), 51, 56, 64, 70(2),		202
	74, 81(2), 90, 115, 117, 124, 136, 144,		d.+dağani (2) IV-203,
	148, 165, 195, 196, 199, 205, 214,		206
	221, 241, 242, 244, 252, 302(2), 303;		d.+daki (1) VIII-81
	IV-33(2), 34, 117, 137, 176, 206, 212,		d.+dan (1) II-280
	231, 235, 238, 261, 293; V-5(2), 11,		d.+ın (4) II-170, 282(2);
	25, 27, 29(2), 34, 36, 48, 63, 73, 74,		III-186
	76, 77, 122, 128, 148, 169, 175, 188,		d.+ına (4) I-42, 44; XII-
	190, 201, 205, 211, 223, 224, 229,		254, 258
	240, 241, 243, 245, 254, 255, 256,		d.+ında (3) I-43; IV-
	277; VI-7, 12, 14, 21, 24, 37, 44, 49,		232; VI-335
	54, 71, 87, 89, 92, 114, 146, 148, 150,		d.+ının(1) XII-257
	155, 158, 161, 185, 217, 221, 236,		d.+ını (1) IV-100
	282, 287, 293, 296, 318, 320, 323,		
	337, 342, 344, 358, 362(2), 371, 380;		
	VII-10, 39, 75, 97(2), 104, 121, 144,		

d.+ınnan	(1)	V-159	d.+ı	(1)	IV-294
d.+ların	(1)	VIII-59	d.+ına	(1)	V-7
d.+ları	(2)	IV-1; XII-285	d.+i	(1)	IV-105
d.+i	(9)	II-72, 73, 79; VII-101(3), 102, 121, 122	d.+lara	(1)	V-25
dağıl-			d.+larda	(1)	V-74
d.-a	(1)	I-20	d.+nan	(2)	III-95; X-101
d.-dıḡ	(1)	XII-384	damla-		
d.-di	(1)	IV-187	d.-rdi	(1)	V-7
d.-ıllarmış	(1)	X-26	damad	(2)	VII-131, 132
d.-masına	(1)	IV-30	damcıla-		
dağıt-			d.-rdi	(1)	IV-294
d.-ıllardi	(1)	VI-51	damci	(4)	I-53; V-1, 4
dağıtım	(1)	VI-52	dana	(1)	IV-190
daha	(56)	I-18, 37; II-33, 35, 184, 206, 229, 267, 358, 393, 410, 474(2), 475; III-218, 260, 313; IV-163; V-37, 91; VI-11, 60, 119, 129, 149, 150, 219, 220(3), 255, 338, 339, 371, 373, 387; VII-64, 66, 70, 176, 196; VIII-13, 14, 69, 87; IX-15, 16; XI-28, 29; XII-128, 138, 224, 225	d.+lar	(1)	IV-33
daima	(1)	II-334	d.+yi	(1)	IV-198
dal	(1)	IX-31	dango	(1)	XII-419
d.+ına	(1)	IX-31	dar(sıkıntı)		
d.+dan	(1)	IV-54	d.+a	(1)	X-62
d.+ını	(1)	IX-42	daraba	(1)	XII-207
d.+i	(1)	IX-45	darah(tarak)		
daldalıḡ	(1)	III-185	d.+ını	(1)	XII-100
dal-			daral-		
d.-dıḡ	(1)	XII-242	d.-di	(2)	II-268(2)
d.-ınca	(1)	VI-193	dara-(tara-)		
dalga	(1)	II-397	d.-rdıḡ	(1)	V-271
d.+lar	(1)	XII-162	d.-ir	(3)	XII-101(3)
dam			darahla-		
d.+a	(9)	I-19; III-94, 95; V-4(2), 6, 32; X-5, 7	d.-di	(1)	II-194
d.+da	(1)	V-32	darıl-		
			d.-miş	(1)	XII-220
			dara-(arayıp tara-)		
			d.-llar	(1)	X-3
			daş	(16)	II-50, 331, 487; V-36, 140, 142; VIII-43; X-76(2), 77(2); XII-17, 19(3), 91

d.+a (5) III-278; V-141, 143, 145; XII-17

d.+dan (1) V-34

d.+ı (1) XII-165

d.+ın (4) III-189, 191; X-82(2)

d.+i (5) X-83, 84, 87(2); XII-71

daş-(taş-)

d.-ardi (1) X-43

daşı-(taşı-)

d.-dım (1) IX-59

d.-dılı (2) IX-63

d.-nmiş (1) XII-337

d.-rdılı (1) III-137

d.-yacağlar (1) III-291

datli (3) IX-14(2), 19

d.+di (1) IX-16

davar (2) V-212, 225

d.+a (1) XI-16

d.+ımız (1) IX-17

d.+ın (3) V-12, 13, 14

d.+ını (2) V-235(2)

d.+lar (2) V-7, 234

d.+lara (2) V-221, XI-17

d.+ların (5) I-67; V-11, 66, 139, 218

d.+ları (4) V-9, 17, 215, 216

davşanlar (1) VIII-81

davul (2) III-240; XII-83

davulhane (1) XII-348

dayağ

d.+ımı (1) VI-47

dayan-

d.-amanam (1) V-96

dayağ (1) XI-14

dayazamgilden (1) IV-279

dayaza(teyze)

d.+n (1) IV-279

dayı

d.+mın(1) X-89

d.+nın (1) XII-160

d.+si (1) IX-70

dayı (4) X-67, 69, 90; XII-77

d.+ları (1) II-392

d.+nan (1) X-69

d.+nın (2) X-29, 51

dayıgil

d.+di (1) V-237

dayire

d.+nin (1) VI-167

d.+si (1) VI-126

d.+sine(1) II-111

d.+ye (1) VI-168

de (283) I-5, 13, 17, 31,33, 34, 35, 57, 58, 64, 81, 88, 90, 92, 93, 96, 111, 116, 121(2), 125; II-8, 15(2), 27, 39, 49, 54, 59, 60, 61, 76, 77, 79, 83, 88, 94, 95, 100, 135, 136, 148, 160, 161, 162, 175, 180, 189, 196, 217, 236, 265, 266, 281, 282, 291, 292, 306, 307, 309, 312, 319, 328, 345, 382, 413, 414, 417(2), 418, 430, 431(2), 446, 448, 449, 462, 472, 478(2), 488, 495, 499; III-22, 65, 78, 133, 151, 179, 188(2), 190, 194, 195, 201, 204, 222, 232, 237, 255; IV-4, 8, 12, 16, 19, 23, 38, 45, 48, 76(2), 136, 149, 200, 205, 206, 226, 281, 288, 290; V-20, 22, 23, 45, 46, 58, 75, 78, 89(2), 95, 111, 128, 129(2), 146, 178, 194, 207, 211, 226, 239, 240(2), 248, 254, 255, 259, 260, 263(2), 267, 275; VI-13, 16, 19, 22, 24, 25, 36, 40, 41, 46, 67, 77, 115(2), 125, 126, 130, 136, 144, 145, 160, 169, 170, 174, 181, 208, 210, 214, 219, 231, 243, 244,

264, 266, 277, 282, 293, 317, 337, 340, 348, 350, 358, 367, 388, 391(2), 392; VII-17, 26, 29, 39, 61, 93, 99, 109, 116, 120(2), 130, 150, 166, 176, 194, 195; VIII-2, 3, 4, 5, 7, 9, 18, 23, 31, 35(2), 45(2), 46, 49, 50(2); IX-5, 10, 17, 29, 30, 33, 64(2), 70; X-13, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 33, 40, 45, 52, 54, 61, 93; XI-4, 10, 23, 34, 36; XII-59, 100, 103, 143, 155, 159, 206, 218, 245, 300, 348, 356, 360(2), 383, 400, 417

dede (5) IV-15, VI-358; IX-46; X-74, 75

d.+ler (1) XII-151
d.+leri (1) III-227
d.+lerime (1) IX-41
d.+lerimin (1) IX-24
d.+m (2) IX-41, 46
d.+miş (1) IX-46
d.+n (1) 1177
d.+nin (1) X-78
d.+yi (1) X-75

de-

d.-di (188) I-17, 34, 37, 76, 78, 79, 82, 83, 104(2), 109, 110, 115; II-74, 75, 79, 85, 87, 88, 91, 93, 94, 96, 105, 106, 108, 116(2), 117, 129, 155, 157, 158, 163, 169, 171, 178, 192(2), 203, 218, 219, 221(2), 222(2), 223, 225, 226, 228, 233, 241, 249, 251, 257, 262, 264(2), 266, 267, 271, 281, 284, 286(2), 290, 295, 296(2), 298, 300, 365, 368, 369, 382, 387(3), 389, 390, 391, 392, 393(2), 394, 395, 396, 398, 399(2), 400, 402, 412, 418, 419, 423, 426, 429, 434, 439, 443, 444, 447, 454, 457, 461, 463, 465, 467, 469, 470, 471(2), 472, 473, 475, 477(3), 482, 484, 485, 486, 487, 491(2), 492(2); III-53, 54, 135; IV-57, 58, 175; V-88, 92, 95, 98, 101, 103, 104, 111; VI-16, 42, 118, 120, 124(2), 126, 142, 178, 179, 255; VII-23, 25,

28; IX-55, 56, 65; X-33, 38, 50, 70; XII-63, 65, 104, 105, 106(2), 124

d.-digi (1) II-398

d.-digim (6) III-205;
V-261; VI-55, 81; VIII-6, 27

d.-digimiz (2) V-53;
XII-348

d.-diginde (1) VI-331

d.-digini (2) IV-49;
VII-124

d.-dik (5) II-84, 86, 248;
VI-331; X-69

d.-dikçe (1) V-99

d.-diler(31)I-21, 30, 31, 32, 45;
II-121, 206, 261; VI-30, 34, 41, 78, 83, 87, 138, 139, 324, 326, 377; VII-23; VIII-1, 2, 3, 9, 10, 11; X-7, 19; XI-5, 6

d.-dim (80) I-33, 35, 72, 75, 95, 99, 100, 110; II-92, 97, 178, 179, 201, 297, 301, 302(2), 304, 305(2), 311(2), 339, 343, 344, 345, 369, 370, 371, 391(2), 395, 397, 402(2), 418, 420(2), 421, 423; III-149, 154, 308; IV-48, 56, 57, 58, 288, 295; V-49, 89, 102, 103, 105, 116; VI-15, 17, 19, 26, 28, 29, 35, 40, 72, 81, 84, 85, 115, 116, 139, 152, 180; VII-24; IX-37, 66, 71, 75; X-29, 34, 51; XI-3, 5, 7; XII-311(3), 347

d.-dimse (1) VI-129

d.-din (2) IV-43,
147

d.-ginen (1) VII-120

d.-meg (5) VI-200,
225, 237, 332, 335

d.-mek (6) II-406;
IV-53; VI-186, 190, 196, 381

d.-memnen (1) I-72

d.-meyip (1) III-248

d.-mez (3) VI-190;
XI-35; XII-206

d.-mezdi	(1)	I-60	d.+di	(7)	III-71, 217; V-203; VI-232; VIII-3, 5, 50
d.-miş	(32)	II-214, 435(2), 436, 437, 439; VI-198, 199, 284; IX-31, 35, 36, 37, 41, 42, 43(2), 73, 74(3); X-14(2), 19, 48(2), 49, 53, 54, 109, 110	d.+dim	(3)	III-216(2), VIII-2
d.-mişler	(3)	VI-284; XI-12; XII-327	d.+dir	(1)	VI-277
d.-miyem	(3)	VI-349(3)	d.+em	(3)	II-422(2), 470
d.-rdik	(2)	II-46; VI-6	d.+ik	(1)	II-183
d.-rdim	(2)	I-26; VI-111	d.+miş	(2)	II-139, 351
d.-rik	(3)	II-32, 153; III-239	degirman	(2)	VII-94, 95
d.-rler	(1)	VIII-7	d.+a	(1)	V-76
d.-rlerdi	(1)	II-39	d.+ın	(2)	VII-88, 94
d.-rlerse	(1)	VI-127	d.+ında	(1)	II-212
d.-rsen	(1)	II-396	d.+inan	(1)	II-210
d.-se	(1)	VII-146	degirmen		
d.-yip	(2)	III-50; VI-369	d.+i	(1)	XII-61
dedirtdirici			değiş-		
d.+dir	(1)	XII-353	d.-dik	(1)	II-318
def	(1)	I-15	d.-ebilirdin	(1)	II-60
d.+di	(1)	XII-83	d.-illerdi	(1)	V-233
defa	(4)	II-24, 191, 352; IV-49;	d.-irdik	(1)	V-232
defçi	(1)	I-14	d.-mezdik	(1)	IX-20
deg-			d.-miş	(2)	VI-157, 163
d.-di	(1)	47	d.-se	(1)	II-60
d.-ende	(1)	V-61	d.-ti	(3)	III-27, 120, 121
d.-mezdi	(1)	III-196	değişik	(1)	VI-130
deger (değer)	(2)	V-57; XII-201	değ-		
degil	(24)	I-37, 73; II-127, 174, 369, 448; III-58, 75, 111, 143, 162, 186; IV-151, 172; VI-17, 114; VI-189, 190, 194, 298, 307, 361, 386, 389; VII-6, 192; X-92; XII-46, 137	d.-dikden	(1)	V-55
			değen	(3)	IV-83, 85
			d.+liler	(1)	IV-280
			değil	(5)	II-157; III-64; XII-51, 312
			değiş-		
			d.-di	(1)	XII-317
			d.-irdi	(1)	II-59
			değ	(3)	665, 907, 907

dehe	(15)	I-110(2), 113, 117; II-195, 206, 403; V-107; VI-99, 163, 382; VIII-14; X-108; XII-109
dehi	(5)	I-41; VIII-16; X-80, 87(2)
dehir		
	d.+de	(1) XII-345
dehre		
	d.+nen	(2) III-197(2)
	d.+sinen	(1) XI-16
dekçi	(1)	V-156
dek		
	d.+e	(1) XII-236
deleme	(1)	VI-6
deli	(4)	II-309; VI-297; VII-55; IX-43
delig		
	d.+ine	(1) XII-166
delikli	(1)	III-278
delil		
	d.+dir	(1) VI-380
dem		(1) XII-409
demir	(4)	II-50; VII-98; XII-44, 52
	d.+in	(1) II-76
demür	(2)	II-486; III-226
	d.+den	(2) V-137; VI-210
den	(2)	II-459; III-165
dene	(1)	II-459
denge		
	d.+miz	(1) III-153
denk		
	d.+ini	(1) XII-372
den-		
	d.-ir	(3) IV-32, 40, 239
	d.-irdi	(3) IV-34, 35, 281
deniz	(6)	II-10; III-225, 226, 228; IV-289; V-178
	d.+de	(2) V-179; XII-157
	d.+e	(6) II-11; III-233; V-177, 180; XII-156, 161
	d.+in	(2) II-9, 10
depo		
	d.+si	(1) VI-52
dekke	(3)	I-103; III-284; V-99
	d.+nin	(1) IV-292
dərb	(1)	II-411
derd	(2)	VII-35; X-43
	d.+i	(2) II-323; VII-6
	d.+den	(1) VII-35
	d.+im	(1) VII-20
	d.+imi	(3) VII-12, 15, 20
	d.+in	(2) VII-13, 36
dere	(1)	1723
derece		(1) VI-387
	d.+de	(1) VIII-9
	d.+sinde	(1) VI-382
dere	(1)	XII-232
	d.+leri	(1) XII-225
	d.+nin	(1) I-49
	d.+ye	(4) I-46; II-373(2); III-190
deri		
	d.+si	(1) III-301
	d.+sinnen	(1) III-311
derken	(2)	VI-7, 141
derneg	(1)	VI-345
	d.+imde	(1) VI-353

	d.+in	(1)	VI-345	deyil-	
ders		(1)	VI191	d.-ir	(1) VI-
	d.+e	(4)	V-97(2), 98, 107	deyim	
	d.+imi	(1)	V-102	d.+e	(1) IV-37
derzehi(1)			XII-344	dılvırlar	(1) XII-153
desde	(1)		X-54	dınaz	(1) V-85
desdere				dırağdor	(2) V-242; VIII-21
	d.+nen	(1)	VI-105	d.+dur	(1) V-242
desinler				dırel	(1) V-130
	d.+dir	(1)	XII-	d.+den	(5) V-130(2),
deste	(3)		II-241; IV-29,	131(2), 129	
233				d.+i	(1) V-130
	d.+de	(1)	IV-22	dırmığ	(1) V-244
devam	(14)		II-72, 79, 90, 176, 194,	d.+a	(1) XII-269
			327(2), 357; III-16, 174, 213; VI-60,	d.+i	(1) XII-255
			165; VII-179	d.+nan	(1) III-200
devamli		(2)	II-	dış	(2) VII-141;
318,442				XII-47	
deve	(1)		VI-296	d.+a	(1) XII-23
	d.+nin	(1)	VI-335	d.+ına	(1) VI-92
deveci	(1)		II-365	d.+ında	(1) VI-366
develik	(1)		II-142	dışarda	(2) II-27; V-216
devir	(2)		VIII-64; XII-	d.+dır	(1) VII-161
376				dışardan	(4) II-39, 40; VI-
	d.+inden(4)		XII-309, 318,	287, 386	
319, 359				dışarı	
devirsi	(2)		V-162, 164	d.+da	(1) II-256
devlet	(3)		V-45; VI-368;	d.+di	(1) V-212
XI-23				dışari	
	d.+in	(1)	VI-385	d.+ya	(3) III-57; VI-143;
	d.+inde	(1)	XII-42	XII-217	
	d.+ler	(1)	II-360	dışarya	(2) VII-159, 160
devre				dızdızan	(1) V-122
	d.+lerde	(1)	II-353	dızdız	
	d.+lerinde	(1)	II-353	d.+dır	(2) V-123(2)
	d.+ye	(1)	III-262		
devreşler	(1)		XII-150		

dib	(7)	IV-34,	direl	(1)	XII-186
		35(2), 36; V-226(2), 227	diri		
	d.+inde	(8) II-187,		d.+lere	(1) VI-277
		282, 283; IV-37, 38, 57, 189; X-106	dirseg		
	d.+ine	(2) II-64, 186		d.+imin	(1) II-220
dicle			diş		(2) V-
	d.+den	(1) XII-386		d.+ini	(1) XII-114
diger		(4) II-317,	diş(düş)		
		440; VI-94, 311		d.+ine	(1) X-77
	d.+i	(1) II-53	divana	(1)	IX-43
	d.+ini	(1) VIII-47	diyar	(2)	XII-405(2)
	d.+lerine	(1) VI-67	diyarbakır	(1)	VI-96
dilber	(3)	IV-209, 211(2)		d.+a	(1) II-355
	d.+nen	(1) IV-224		d.+ın	(1) II-155
dil			diye	(15)II-49, 108, 125; III-162,	
	d.+e	(1) XII-367		184, 224, 227, 304; IV-213; V-94,	
	d.+i	(3) V-96; X-84, 107		117; VI-307, 375; IX-25, 54; XII-117,	
	d.+in	(1) VI-279		341	
dilen-			di-(de-)		
	d.-enin	(1) II-189		d.-yecegem	(2) II-429;
	d.-in	(1) II-159			VII-146
	d.-ir	(1) II-203		d.-yeceglar	(1) VII-30
	d.-irsiz	(1) II-166		d.-yedi	(1) IX-51
	d.-mek	(1) II-187		d.-yek	(1) VI-226
din		(1) XII-343		d.-yelerdi	(1) V-4
	d.+leri	(1) II-479		d.-yelim	(2) VI-209,
					247
dinle-				d.-yeller	(5) II-202,
	d.-llerdi	(2) III-7, 20			452; IV-35, 51; V-102
	d.-meden	(2) VI-		d.-yellerdi	(24)I-86, 87; III-
					234, 235; IV-221, 222(2); V-87(2), 89,
188(2)					224, 248, 272, 273; VI-233, 240, 298;
	d.-rse	(1) VI-257			VIII-51; IX-79; XI-25, 33
	d.-yeni	(1) IV-138		d.-yem	(7) V-2, 166,
	d.-irrik	(2) I-66(2)			168, 175, 233; X-22, 37
dinne-				d.-yemedik	(1) II-190
	d.-rdik	(1) III-15		d.-yemezsen	(1) III-114
dikkat	(1)	VI-272			

197	d.-yen	(2)	VII-162,	205, 211(2), 214, 215(2), 217, 218,
	d.-yende	(3)	I-12; X-	220, 221(2), 223, 224, 225(2), 226,
77; XII-108				228(2), 229, 232, 234, 235, 236, 237,
	d.-yene	(1)		239(2), 242, 244, 245, 246(2), 247,
XII-109				248(2), 249, 250, 252, 253, 256, 259,
	d.-yer	(1)	II-231	261(2), 262(2), 264(2), 266, 267, 269,
	d.-yerdi	(10)	I-58, 61; II-	270, 271(2), 272, 273, 274, 275, 277,
159; III-279, 280, 281, 283; V-141,				278, 279, 283, 285, 286, 287, 288(2),
143; VII-157				289(2), 294, 296(2), 297, 298, 300(2),
	d.-yerdik	(21)	I-91, 129;	302, 304(2), 306(2), 310(2), 312, 313,
II-33, 40, 41; V-2, 19, 20, 29, 52, 64,				314, 316, 318, 320, 321(2), 324,
116, 128, 152, 168, 180; VII-63, 152;				327(2), 331, 332, 333, 334, 336, 337,
VIII-28; XI-2, 19				338, 339(2), 340, 344, 345, 346(2),
	d.-yerdim	(4)	I-86; V-	352, 353, 356(2), 366, 368, 369, 370,
154; VI-63, 64				372(2), 373, 375, 376(2), 377(2),
	d.-yerek	(1)	VIII-74	378(2), 379, 380, 384, 385, 386, 388,
	d.-yerem	(2)	V-58, 60	389(2), 390(3), 391, 392, 394, 395(2),
	d.-yerik	(7)		397(3), 399, 400(2), 402, 404(3), 406,
V-51, 52, 55, 63, 66, 114, 128				407(2), 409, 411, 412, 413(2), 415,
	d.-yerse	(1)		416, 417, 419, 420(2), 422(2), 423(2),
VII-146				424, 425, 426, 428, 429, 441, 446,
	d.-yilirdi	(1)		448, 456, 462, 463(2), 464, 465,
IV-238				467(2), 468, 471(3), 479, 480, 484,
	d.-yiller	(27)	II-	485, 487, 488, 490(3), 491, 492,
127, 129, 131; III-243, 251, 285; V-				494(2), 496, 497, 498; III-229, 247(2),
38, 43, 53, 59, 64, 86, 114, 122, 127,				248, 251, 254(2), 256, 257(2), 258,
256; VI-25, 37, 114, 172, 327; VII-47,				287, 296; IV-42, 173, 212, 239, 286,
114; X-76				294; V-54, 55, 56, 81; VI-27(2), 174,
	d.-yillerdi	(1)		195, 289, 290(2), 308(2), 311, 325,
V-122				339, 373, 379; VII-1, 2, 6, 8(2), 11,
	d.-yillermiş	(1)	IX-42	12(2), 13, 14, 19(2), 21, 26, 29, 31, 35,
	d.-yillerse	(1)		78, 79, 81(2), 83(2), 84(2), 89, 90, 93,
	d.-yince	(1)		95, 96, 97, 100(2), 101, 102(2),
VII-11				103(2), 107, 111(2), 113, 115, 116(3),
	d.-yir	(414)	I-5,	118, 119, 120, 122, 123(2), 124(2),
6, 8(2), 31, 68; II-76, 84, 93, 94, 96(2),				127, 128, 129(2), 130, 131(2), 135,
100, 105, 108, 116, 117(2), 119,				136(3), 137(2), 141, 143, 145, 147,
122(3), 123, 124(2), 126, 128, 129,				159, 160, 161, 162, 182, 183, 184(2),
132, 156, 157, 160, 161, 162, 166,				185, 186, 188(3), 189, 190, 191, 190,
167, 169, 176, 177(2), 178, 179, 180,				192, 193, 194, 199, 200; IX-44; X-3,
182, 184, 185, 187(2), 192, 194(2),				5(4), 11, 20, 45, 46, 48, 50(2), 51, 55,
195(2), 199(39, 200, 201(2), 203, 204,				78, 86, 90(2), 91, 93, 96, 97, 106, 109
				d.-yirdi (6) V-93;
				VI-254; X-54, 57(3)
				d.-yirdik (2) VI-332;
				VII-43
				d.-yirdim (2) VI-253;
				VII-40

d.-yirdin	(1)	IV-165	d.-a	(1)	IX-66
d.-yirem	(4)	IV-236;	doğra-		
VI-27, 131; IX-44			d.-rdiğ	(4)	III-197, 198; XI-17(2)
d.-yirik	(7)	IV-55;	doğri	(12)	II-173, 181(2), 315, 367, 373(2), 381 ; VI-146, 327; VII-141; XII-23
V-39, 53, 54, 55, 56, 82			d.+dır	(1)	III-256
d.-yirse	(1)	X-105	d.+di	(1)	II-173
d.-yirsen	(1)	IV-180	d.-di	(1)	II-93
d.-yirsiz	(1)	X-51	doğruluğ	(3)	VI-332, 333, 351
d.-yor	(7)	III-136;	d.+ğ	(1)	VI-369
VI-263, 295, 333; XII-95, 96, 349			d.+a	(1)	VI-352
d.-yoruz	(1)	VIII-10	doğu	(1)	XII-342
diz	(1)	V-127	doğubayazıt		
d.+e	(1)	V-128	d.+a	(1)	XII-384
dizil-			doğum	(2)	III-225; V-59
d.-dik	(1)	XII-272	doğumlu		
d.-miş	(1)	XII-115	d.+lar	(1)	V-59
d.+inde	(1)		dokuz	(1)	XII-339
XII-400			dol-		
d.+ine	(1)	XII-169	d.-a	(1)	IX-72
d.+leren	(1)	XI-34	d.-ardıx	(1)	IX-17
dodo	(1)	IV-278	d.-ardi	(1)	X-42
dodug			d.-ir	(1)	III-294
d.+un	(1)	IV-275	d.-up	(1)	X-95
doğal	(1)	III-152	d.-uplar	(1)	X-95
doğ-			d.-uyor	(1)	III-293
d.-anda	(1)	IV-84	dolab		
d.-ardi	(1)	III-32	d.+a	(2)	V-209; XII-236
d.-ir	(1)	X-100	dolan-		
doği			d.-a	(1)	II-151
d.+dan	(1)	II-456	d.-dim	(2)	VI-97;
doğma	(1)	III-27	XI-31		
doğrama	(2)	VI-59, 69	d.-diğ	(3)	II-185(2), 196
doğramaci					
d.+nın	(1)	VI-56			
doğran-					

d.-di	(3)	II-	d.-ullardi	(2)	V-37;
384(2); X-38			XI-24		
d.-dilar(2)		II-317, 320	d.-durun	(1)	XII-280
d.-irdiḡ	(2)	V-70(2)	d.-up	(1)	IV-240
d.-irdi	(1)	VII-62	d.-urdi	(3)	II-42,
d.-ir	(6)	II-216,	350; VII-63		
217, 498; IV-143; VII-4, 5			d.-urdum	(1)	V-3
d.-iram	(1)	VII-9	d.-urduḡ	(6)	III-158,
dolayisiyle	(1)	VI-25	180; V-34, 35; VIII-32, 33		
dolayi	(3)	VI-1, 262, 322	d.-uruḡ	(1)	II-209
doldir-			doldurul-		
d.-dilar(1)		II-257	d.-urdi	(1)	III-34
d.-ir	(1)	II-232	dolḡun	(1)	IV-230
d.-irdiḡ	(2)	II-347,	doli	(3)	II-426; IV-287;
348			IX-46		
dolduḡ			d.+di	(1)	IX-3
d.+a	(1)	XII-	dolma	(1)	II-460
doldur-			d.+si	(1)	IV-258
d.		(1)	doluḡ	(1)	IV-190
VI-232			d.+i	(1)	IV-198
d.-a	(1)	XII-72	domadez		
d.-acaḡsan	(1)	III-164	d.+i	(1)	III-126
d.-alar	(1)	XII-102	don-		
d.-am	(4)	IV-290,	d.-ar	(1)	II-326
197, 244, 247			d.-ardım	(1)	V-220
d.-di	(1)	II-257	d.-ardi	(3)	V-8, 9(2)
d.-dum	(5)	VIII-5,	d.-di	(1)	II-256
10(2), 14; XII-229			don(külot)		
d.-duḡ	(1)	XII-174	d.+i	(1)	V-127
d.-ir	(3)	II-232;	don		
VII-3, 4			d.+un	(1)	V-220
d.-irdım	(1)	V-6	doḡkuz	(1)	VI-4
d.-irdi	(2)	VII-66,	d.+da	(2)	III-208, 210
67			doḡuz	(9)	III-208, 209,
d.-maya		(1)	212; IV-71; VII-52; IX-13; XII-289,		313, 316
XII-232			d.+da	(1)	VII-52
d.-miḡlar	(2)	X-13(2)			

doro	(1)	IV-278	d.+den (7)	V-79,	80(3),
dost			81(2), 83		
d.+a	(1)	XII-251	d.+mi	(1)	IV-103
d.+larım	(1)	IV-191	d.+yi	(2)	IV-
doğdor(2)	V-263(2)		231(2)		
doy-			dögül-		
d.	(1)		d.-di	(1)	X-16
VI-228			d.-dükden	(1)	V-76
d.-amazsan	(1)	III-131	d.-ende	(1)	X-16
d.-amir	(1)	III-136	d.-lürdi	(1)	V-76
doyir-			dögüş (1)	II-489	
d.-abülmir	(2)	VII-	dögme (1)	I-32	
119(2)			dök-		
d.-acağam	(1)	VII-97	d.-sün (1)	VI-348	
doyirax	(1)	VII-92	dön-		
doymir(1)	VII-96		d.	(1)	V-117
doyur-			d.-di (6)	II-269, 410; III-	
d.-duğ (1)	X-56		284, 142, 162; VIII-82		
d.-maz (1)	XII-29		d.-diler(1)	VI-109	
d.-sun (1)	VII-121		d.-düm(6)	II-221; V-117;	
d.-un (1)	VII-112		VI-86, 104, 147; XII-228		
dög-			d.-e	(2)	X-41, 42
d.-di	(3)	II-484;	d.-eceg	(1)	XII-69
VII-58; IX-61			d.-ek	(1)	IV-255
d.-diler(1)	III-287		d.-eller(1)	IV-31	
d.-dün	(1)	IV-243	d.-ellerdi	(1)	VI-237
d.-eceyik	(1)	XI-5	d.-emedim	(1)	II-403
d.-eler	(2)	XI-2, 4	d.-en	(2)	VII-155,
d.-er	(1)	XII-237	179		
d.-erdi	(1)	VII-57	d.-er	(3)	IV-35;
d.-erdik	(1)	V-79	VI-106; XII-71		
d.-iller (1)	X-15		d.-erdi	(4)	II-498;
d.-mişler	(2)	II-482(2)	V-227(2); VII-166		
d.-ün (1)	XI-7		d.-erdik	(3)	I-119; V-
dögme	(3)	I-38; IV-	69; VIII-37		
241; V-79			d.-erdin	(2)	V-28, 29
			d.-erken	(1)	XII-326

311	d.-ir	(2)	VI-197,	d.+lar	(2)	VI-306; XII-344
	d.-irdi	(1)	VII-72	d.+ndan	(1)	VI-360
	d.-irsen	(2)	IV-36(2)	du ^c e		
	d.-meyin	(1)	VI-338	d.+leri	(1)	IV-266
	d.-mez	(1)	VIII-43	dubaraçi	(1)	V-156
	d.-miyecegem	(1)	1139	dul	(1)	IV-262
	d.-se	(1)		duman		
	VII-161			d.+da	(1)	XII-281
	d.-üyor	(2)		dur-		
	XII-327(2)			d.-	(6)	
dönüm	(6)	III-42, 133, 134, 182;		IV-29; V-99, 246; VI-30, 85,		
VIII-23, 29				218		
dönder-				d.-a	(3)	V-4; XII-
	d.-dim	(1)	VI-104	71(2)		
dönüş				d.-amazdın	(1)	III-129
	d.+de	(1)	XII-274	d.-ardi	(1)	II-60
	d.+ü	(1)	XII-288	d.-armış	(1)	X-85
dörd	(7)	V-256, 260,		d.-di	(2)	II-375;
261, 228, 231(2), 233				IV-58		
	d.+e	(2)	I-20, 21	d.-dum	(1)	VII-30
	d.+i	(1)	VI-233	d.-ir	(1)	VII-110
dörpi	(1)	V-124		d.-irih	(1)	II-270
dört	(28)	II-36, 108, 355, 453, 458,		d.-ma	(1)	XII-129
495(2), 496(2); III-138, 181, 228; IV-				d.-madan	(2)	XII-64,
163; V-257, 258; VII-110, 190, 195;				78		
VIII-16(2), 43, 44, 46; X-59; XI-9;				d.-madım	(1)	XII-228
XII-48, 58, 187				d.-madi	(3)	
dörtlög	(1)	X-59		II-324, 325; XII-135		
döşek	(1)	IV-194		d.-mayın	(4)	XII-4, 8,
	d.+lerde	(1)	VI-392	12, 16		
döşe-				d.-maz	(4)	V-96;
	d.-(i)yem	(1)	IV-220	VIII-71; XII-77, 80		
du ^c a	(4)	XII-355		d.-up	(2)	VII-89;
69, 787,				XII-132		
	d.+si	(1)	VI-312	d.-ur	(1)	VII-198
dua	(2)	VI-369,		d.-uyor	(1)	III-134
384				durağlıh	(1)	II-89
				durdur-		

160	d.-muş	(2)	VI-159,	389	d.-upsan	(2)	VI-303,
duri	(1)	V-179		duygi	(4)	VI-76, 201	
durila-				d.+lar	(1)	VI-201	
	d.-rdih	(1)	V-179	d.+yi	(1)	VI-202	
durna				duyul-			
	d.+lar	(6)	XII-1, 3, 4, 8,	d.-a	(1)	IV-217	
12, 16				dü ^c e	(4)	IX-73, 74, 75,	
dursun	(2)	X-27; XII-419		61; X-61			
durula-				düdükli	(1)	XII-200	
	d.-di	(1)	XII-179	dügün	(7)	III-61,	
durul-				67, 71, 76, 79, 170, 240			
	d.-urdi	(1)	V-173	d.+e	(1)	III-75	
durum	(3)	II-127; III-58;		d.+i	(1)	III-76	
VI-363				d.+idi	(1)	III-80	
	d.+i	(1)	II-304	d.+ler	(2)	III-120;	
dut-				XII-83			
	d.-ardih	(1)	II-461	d.+lerde	(1)	III-117	
	d.-ardi	(2)	II-39, 43	d.+nen	(1)	III-99	
duvar	(1)	VIII-48		d.+üm	(2)	V-107,	
	d.+a	(1)	I-73	108			
	d.+ının	(1)	II-187	d.+ümi	(1)	I-12	
	d.+i	(1)	VIII-49	d.+ün	(1)	III-62	
	d.+lar	(1)	I-70	dükân	(1)	VI-54	
	d.+lara	(1)	XII-323	dülcü	(1)	XII-346	
duvah	(1)	IV-275		dümdüz	(2)	II-330, 332	
duvahsız	(1)	IV-262		dünya	(4)	III-297; VI-258;	
duy-				VII-199, 200			
	d.-ar	(1)	IV-175	d.+da	(5)	II-392, 395; III-	
	d.-dum	(1)	X-102	144; IV-107; VI-351			
	d.-dun	(1)	IV-49	d.+nın	(1)	VI-383	
	d.-mamişam	(1)	II-433	d.+ya	(1)	VI-36	
	d.-mişam	(1)	VI-193	d.+yi	(1)	IV-128	
	d.-unca	(1)		dürüstlük	(1)	VI-333	
VI-113				düş-			
				d.	(3)	VI-127;	
				VII-27, 85			

d.-di (12)I-17, 107; II-126, 275, 378(2), 398, 441; IV-133; VI-295; X-72; XII-162

d.-dü (2) VII-154; XII-347

d.-düğümüz (1) VI-328

d.-dük (1) X-72

d.-düm (4) II-470; VIII-4; X-31, 35

d.-dün (2) V-154, 155

d.-e (2) II-440; IX-67

d.-em (1) IV-216

d.-en (3) V-95, 98, 117

d.-ende (1) X-32

d.-er (2) II-326; IX-38

d.-erdi (2) V-140, 144

d.-erdik (1) III-306

d.-erse (1) VII-154

d.-ir (10)VII-88(2), 92, 97, 181(2), 197, 198, 200; X-107

d.-irdi (1) VII-72

d.-irem (1) I-17

d.-meginen (1) VI-127

d.-mesin (1) XII-266

d.-mir (2) IV-66; VII-141

d.-miş (1) VIII-34

d.-se (1) II-440

d.-sez (1) X-63

d.-ünce (1) IV-133

d.-üp (2) I-9; V-142

düşembe (1) IV-90

düşman (3) IV-191; VI-354

d.+a (3) II-322; VIII-63; XII-375

d.+dır (1) IV-172

d.+ın (1) II-280

düşünce

d.+mle (1) VI-73

düşün-

d.-dügi (1) VI-381

d.-düğüm (1) VI-98

d.-düm (5) VI-100, 102, 209, 216; VII-30

d.-ne (4) VI-103(2); 202(2)

d.-ebiliyor (1) III-58

d.-iller (1) VI-155

d.-ir (3) II-129; VI-304; VII-110

d.-irem (1) VI-173

d.-irse (1) VI-388

d.-memle (1) VI-48

d.-mez (1) XII-113

d.-üp (1) VI-78

düşür-

d.-di (1) IX-1

düz (4) II-329; V-153; VI-106, 218

d.+de (1) IV-185

d.+lerde (1) III-204

d.+üne (1) XII-163

düzel-

d.-di (1) I-89

d.-mez (1) VI-321

düzeltil-

d.-eceg(1) VI-329

düzeltil-

d.-irse	(1)	VI-285	eger	(10)	II-63; III-47, 123(2); VI-65, 186, 385, 386(2); VII-85
düzen	(1)	II-359	egil-		
düzenli	(1)	VI-208	e.	(1)	IV-76
düz-			e.-ip	(1)	VI-207
d.-erdik	(1)	III-184	e.-ir	(1)	VI-211
d.-erdim	(1)	VI-63	egir-		
düzgün(2)		VI-226; VII-68	e.-illerdi	(1)	V-20
düzlen-			e.-irdik(2)		V-26, 273
d.-ecek(1)		VI-322	e.-irdin(1)		V-28
e	(32)	II-3, 238, 240, 254, 307, 308, 340; III-3, 129, 207, 219; V-45, 59(2), 199; VI-179, 267, 331, 343; VII-14, 137; XI-26; XII-18, 24, 29, 30, 37, 42, 46, 85, 157, 380	e.-mek	(3)	V-27, 28(2)
°ebdes	(1)	IV-156	e.-mişdik	(1)	V-25
ebe	(3)	VI-268; XII-103, 119	egle-		
e.+si	(1)	V-268	e.-diler(1)		III-84
ebelig	(1)	V-269	e.-yin	(2)	III-37; XII-282
ebleyizler	(1)	XII-143	eğer	(3)	VI-48(2), 66
°ecel			eğitim	(1)	VI-32
°e.+ini	(1)	VII-27	eğali		
°ecemilig	(1)	VI-72	e.+si	(1)	II-3
°e.+i	(1)	III-210	eğbab	(1)	IV-137
ecinni			°ehd	(1)	IV-151
e.+lerin	(1)	III-246	ehemmiyet	(1)	VI-
efendi	(3)	XII-187, 190, 192	eğlak		
efendim	(7)	II-290; III-114, 185; VI-266, 286, 364; IX-43	e.+i	(1)	VI-375
e.+e	(3)	VI-96, 238, 367	e.+iyle	(1)	VI-324
efrad			èhsan	(1)	VI-59
e.+i	(1)	VI-367	è.+m	(2)	III-104, 105
ege	(6)	III-123; V-140; VI-222, 223; X-38, 111	eğval	(1)	V-104
egen (yeğen)			ejder		
e.+ime	(1)	IV-72	e.+nen	(1)	XI-10
			ek-		
			e.-ellerdi	(4)	II-43; V-253(2), 262

	e.-en	(1)	III-167		e.+imin	(1)	
	e.-enin	(1)	III-168		VII-29		
	e.-erdi	(2)	I-91;	46	e.+imizi	(2)	VII-41,
VII-62							
	e.-erdik	(13)	II-38; III-126, 154(2), 158, 159; V-41, 46, 51, 205(2); VII-64; VIII-27		e.+imle	(1)	
					II-291		
	e.-erem	(1)			e.+imnen	(1)	II-293
	IV-119			V-184	e.+in	(2)	III-128;
	e.-ginen	(1)	VII-69				
	e.-irdik(3)	V-40, 41;	VII-		e.+inen	(1)	
69					III-140		
	e.-irsen	(1)	III-165		e.+ini	(1)	XII-108
	e.-mirsen	(1)	VII-68		e.+inzi	(1)	II-192
	e.-miş	(1)	II-168		e.+leri	(3)	V-182;
	e.-mişdim	(1)	III-133	VII-15, 16			
	e.-mişem	(2)	III-133,		e.+siz	(1)	II-265
134					ekrem	(1)	I-94
	e.-mişik	(2)	I-90, 91		ekseri	(1)	II-27
	ekin	(15)	II-38, 64, 215, 229(2), 231, 237; III-41, 42, 183; IV-86, 219; V-223; VIII-22		ekseriye	(1)	XII-214
					ekseriyet	(1)	XII-22
	e.+de	(1)	VI-238		ekseriyeti	(2)	XII-33, 297
	e.+i	(15)	II-241, 244, 245; III-42; IV-221, 228, 233(2); V-223, 251; IX-55(2), 58, 59		ekseriyetle	(1)	XII-23
	e.+in	(1)	IV-28		el	(12)	I-17; II-122, 210, 211; III-230(2); IV-213; V-12; VI-99; IX-31; X-35; XII-200
	e.+ini	(3)	II-235, 245, 247		e.+e	(1)	III-188
	e.+ler	(3)	II-206, 212; XII-		e.+de	(5)	IV-61; V-109;
292					VI-257, 390; VII-182		
	e.+leri	(2)	II-50; V-252		e.+en	(4)	III-64; IV-110, 156; XII-40
	ekmeg	(35)	I-55, 57; II-156, 161(2), 162, 172, 176, 183, 186, 189(2), 190, 195, 212, 495, 496; III-127, 128, 232, 257, 258, 259; VI-243; IX-12, 13(2), 22; X-54; XI-26, 27, 28; XII-254, 289, 290		e.+i	(1)	IV-283
					e.+imde	(4)	II-375;
	e.+i	(7)	II-26, 187; V-188; VII-14; IX-15; XII-288, 294		VI-146, 157; XII-104		
					e.+ime	(1)	IV-131
					e.+imin	(1)	VII-34
					e.+imizde(1)		V-265
					e.+imizdeki	(2)	II-12;
				XII-39			
					e.+imizden	(1)	VII-75

e.+imize	(5)	II-486;	e.+si	(3)	II-381,
V-32, 264(2);IX-62			383, 388		
e.+imiznen	(4)	III-175,	elcevaz	(1)	II-8
201, 206; V-48			ël		
e.+imnen	(4)	II-371;	è.+dir	(1)	IV-172
VI-76, 227; IX-67			è.+de	(1)	IV-63
e.+in	(1)	XII-131	è.+inden	(1)	XII-5
e.+inde	(7)	I-	è.+lerinde	(2)	VI-266,
57; II-120, 121; III-24, 64; VII-156;			296		
XII-391			eleg		
e.+indeki	(2)	II-100,	e.+i	(1)	II-61
102			eleman		
e.+indese	(1)	VI-199	e.+larımız	(1)	III-36
e.+ine	(4)	II-75;	el emin	(1)	
III-298; VII-68, 154			XII-352		
e.+ini	(4)	II-291,	elen-		
473; VI-288, 308			e.-irdi	(1)	V-77
e.+inin	(2)	VI-17(2)	ele-		
e.+innen	(4)	IV-66,	e.-rdi	(1)	II-61
284; V-20, 28			e.-rdik	(1)	III-179
e.+izden	(1)	X-63	°eli (ali)	(2)	I-124; VI-50
e.+lere	(1)	IV-106	elhamdulillah	(2)	VI-245, 358
e.+leren	(2)	IV-74,	elli	(14)	II-81, 447, 451(2); III-
98			166(2), 167, 208, 209; IV-177; VI-		165(2); VII-52; XII-312
e.+leri	(3)	I-46, 49;	elma	(1)	VIII-83
e.+lerim	(1)	V-220	elmas		
e.+lerin	(1)	IV-286	e.+dan	(1)	IX-15
e.+lerinde	(1)	IX-3	eman	(1)	XII-353
e.+lerine	(1)	VII-170	em-		
e.+lerinen	(1)	V-250	e.-düm	(1)	IV-13
e.+lerini	(5)	I-45, 49;	emek		
II-93, 94, 293			e.+im	(1)	IV-
e.+nen	(3)	VI-57,	emekli	(3)	II-70, 71, 73
110; VII-62			°emel		
elazığ	(1)	VI-96	°e.+in	(1)	VI-301
elbet	(2)	IV-175, 182			
elbise	(1)	VIII-77			
e.+lerimiz	(1)	V-186			
e.+lerini	(2)	II-128(2)			

°e.+ine	(1)	VI-347	e.+n	(1)	I-58
°emer	(5)	I-14, 17, 64(2), 69	e.+nin	(1)	XII-167
emere	(1)	XII-349	ennemuhammeden	(1)	II-284
°emerikān	(2)	V-132(2)	entari	(2)	XII-187, 188
emigil			epeyi	(5)	II-236; VI-49, 146, 162; VII-98
e.+in	(2)	I-42; V-237	°ekraba		
emin	(3)	VI-228, 330, 353	°e.+mızın	(1)	II-104
emir	(1)	VII-149	eram	(1)	VIII-72
e.+leri	(1)	VI-333	erazi	(1)	XII-408
e.+lerini	(1)	VI-188	e.+ye	(1)	III-171
e.+lerinden	(1)	VI-342	erciş		
e.+leriyle	(1)	VI-319	e.+dedir	(1)	IX-10
emiroğullari	(1)	XII-143	e.+e	(1)	XII-383
emmi			er(koca)		
e.+nen	(1)	I-11	e.+e	(3)	IV-262(2); V-97
e.+nin	(1)	XII-165	e.+in	(1)	IV-264
emir			er(asker)		
e.+i	(1)	XII-343	e.+lere	(1)	IV-112
e.+iyle	(2)	XII-322, 325	°ereb	(5)	IV-18, 210(2); VI-16, 17
emür			°e.+i	(1)	VI-32
e.+en	(1)	IV-161	°e.+ler	(1)	II-75
en	(12)	III-144, 145, 176(2); IV-34, 230(2); VI-275, 366; VIII-58; XII-294, 320	erhan	(1)	X-45
ên-			erig	(6)	VIII-83; IX-34, 36, 45; XII-297, 299
è.-in	(1)	XII-3	e.+di	(1)	IX-38
è.-dik	(1)	XII-281	e.+e	(1)	V-53
èndir-			e.+i	(3)	IV-25; IX-44(2)
è.	(1)	XII-252	e.+in	(5)	V-54; IX-35, 37, 38, 42
è.-dik	(2)	XII-163, 176	e.+ine	(2)	IV-55; XII-165
è.-mez	(1)	XII-246	e.+ini	(1)	XII-160
ènder-			erigaşi	(1)	V-80
è.-esen	(2)	IV-263, 287	erik	(7)	V-52(2), 53, 54, 55(2), 57
enişde	(1)	X-27			

	e.+ler (1)	V-61		e.+dir (4)	XII-33, 39, 40, 42
erkeg				ertesi (1)	II-43
	e.+e (2)	V-128, 129		erzurum (4)	II-152;
	e.+i (1)	V-203		VI-86; XII-330, 338	
erkeglik				e.+a (3)	II-387; III-10, 11
erkeglikden (1)		VII-26		esasen (1)	XII-32
erkek (8)		II-20, 381, 383; III-241; IV-200; VI-91; XII-103, 338		esbab (3)	I-123; V-180, 181
	e.+dir (1)	II-382		eser	
	e.+lere (2)	V-131(2)		e.+im (1)	XII-25
erken (3)		V-218; VII-55, 56		e.+ler (5)	VIII-70; XII-52(2), 336, 365
erkizan(2)		X-38; XII-294		e.+leri (1)	XII-358
	e.+da (3)	XII-139; XII-294, 296		e.+lerimiz (1)	XII-20
	e.+nan (1)	X-66		e.+lerinden (1)	XII-340
er-				e.+lerine (1)	XII-320
	e.-medi (1)	XII-236		esger (4)	II-260, 268, 388, 396
ermenî (14)		II-91(2), 100, 104, 116, 121, 125, 135, 136(2), 137, 478, 479, 483		e.+de (1)	II-443
	e.+den (1)	II-100		e.+den (4)	I-114; IV-125; IX-62(2)
	e.+di (1)	II-478		e.+di (1)	I-90
	e.+ler (4)	II-123, 131, 479; XII-38		e.+e (2)	IV-109, 118
	e.+lerden (1)	XII-38		e.+leri (1)	II-257
	e.+leri (4)	II-96, 118, 123, 132		esgi (8)	III-296; VIII-67; XII-51, 83, 86, 90, 302, 336
	e.+lerin (2)	II-143, 477		e.+di (1)	II-71
	e.+lerindir (1)	XII-34		e.+dir (1)	XII-362
	e.+lernen (2)	II-97(2)		esginin (1)	X-43
	e.+miş (4)	II-91, 138, 144, 145		esgiden (19)	II-147; III-224, 225, 233, 237, 261(3), 265(2), 273(3), 309; VI-252; VII-4; X-58; XII-84, 88
	e.+nin (1)	II-109		esgiler (1)	III-276
	e.+yi (5)	II-105, 109, 114(2), 487		esgik (2)	III-232; VII-201
ermenice				esir (1)	XII-396

esirlikden	(1)	XII-411	eşşeg	(8)	II-222(2); III-204(2), 205, 206; IV-33; XII-106
eski	(17)	II-69, 362; III-17, 18, 26, 35, 49, 58; V-222; VI-336; XII-83(2), 87, 139, 216, 334, 415	eşşekmiş	(2)	II-153, 154
e.+nin	(7)	III-20, 26, 181, 182, 207; IX-68; X-40	eşşeknen	(5)	II-148, 149, 150, 151, 153
e.+si	(2)	III-58, 111	eşşegoğli	(1)	XII-106
eskiden	(21)	III-3, 21, 30(2), 35, 45, 67, 88, 110, 113, 117, 120, 121, 125, 137, 149, 154, 298, 308; IV-210; V-52	eşya	(1)	XII-188
eskilerden	(1)	III-8	e.+lar	(1)	II-12
eskileri(1)		III-49	e.+si	(2)	XII-185, 191
espiri	(1)	II-250	eşye		
essultan	(1)	XII-350	e.+m	(1)	II-401
essultani	(1)	XII-353	etek(dağın)		
eş			e.+lerde	(1)	VIII-60
e.+e	(1)	XII-251	etki		
eşeg	(4)	VI-320, 388(2), 389	e.+sindendir	(1)	III-125
eşek	(3)	IV-193; VIII-7(2)	etraf		
e.+ler	(1)	I-24	e.+na	(3)	II-66; III-184; VII-166
eşekçi	(1)	XII-297	e.+nda	(1)	II-268
eş-			e.+ndaki	(1)	VI-281
e.-ellerdi	(1)	IV-204	e.+ni	(2)	II-497; XII-66
e.-er	(1)	IV-83	ev	(9)	III-69(2); IV-235; V-1; VII-19; XII-22, 189, 316, 337
e.-erdik	(8)	III-204, 206; V-26(2), 27, 29(2), 32	e.+de	(16)	I-74; II-5, 157, 175; III-246, 307; V-5, 203, 206, 214, 215, 251; VII-41; X-96(2); XII-49
e.-irrik	(1)	V-29	e.+den	(2)	III-218
e.-mek	(2)	V-27, 28	e.+e	(16)	II-5(2), 21; III-69, 76, 180, 227; IV-96, 247; V-118; VII-40(2), 41; IX-1; XII-241
eşhedü	(1)	II-284	e.+idir	(1)	XII-211
eşhedüenlailahe	(1)	II-284	e.+imi	(2)	VI-178; VII-26,
°eşiret			e.+imiz	(2)	VII-37(2)
°e.+ler	(1)	II-114	e.+imizde(1)		V-15
eşitmişler	(1)	1798	e.+in	(3)	II-187(2); III-286
eşo	(4)	IV-43(2), 147(2)			

e.+inde	(1)	III-60	evvel (4)	I-125; IV-252; VIII-40; XII-34
e.+ine (5)		III-151; X-33, 95; XII-238, 413	evvela (1)	VI-31
e.+ini	(1)	III-77	evvelden (1)	III-27
e.+ler	(3)	XII-22, 322, 382	evveli (1)	VII-99
e.+lerde	(2)	III-5, 128	evvelki(2)	VI-220; XII-300
e.+lerden	(1)	II-24	eħiro (1)	XII-80
e.+leri	(1)	XII-125	ey (1)	IV-108
e.+lerinde	(2)	X-95, 99	eyah (1)	V-230
e.+lerine	(1)	X-99	e.+lari (1)	XII-218
e.+üni	(1)	X-88	e.+a (2)	II-180; XII-273
e.+ünde	(2)	III-228, 299	e.+ın (1)	V-151
e.+ündeki	(1)	III-244	e.+ımı (1)	V-144
e.+ünün	(2)	IX-40, 78	e.+i (1)	IX-18
e.+üzden	(2)	III-231, 232	°eyan	
evet (15)		III-166, 198, 207, 222, 227, 232, 233, 236, 246, 268, 270, 280, 296; VI-318, 357	°e.+dır (1)	X-25
evlad (1)		IV-60	eyakabi (1)	XI-19
e.+ımız	(1)	X-24	e.+sını (1)	X-69
evlendir-			°eynen (4)	54, 962, 993, 1140
e.-seydi	(1)	III-60	°eyni (12)	386, 461, 461, 588, 828, 921, 962, 968, 1051, 1240, 1286, 1299
evlen-			°eynisini (3)	180, 258, 259
e.-ecegsen	(1)	VII-24	eyo (1)	I-65
e.-mişler	(1)	III-283	eyüb (1)	II-54
e.-miyecegem	(1)	VII-25	eyvezoğullari (1)	XII-155
evliya (1)		XII-346	eza (1)	IV-49
e.+dırlar	(1)	VI-300	e.+yi (1)	IV-49
e.+lara	(1)	VI-311	ezbere (1)	VI-278
e.+lari	(1)	VI-264	ezberle-	
			e.-yipler (1)	IV-48
			eze (1)	XII-169
			ez-	
			e.-erdi (1)	II-50
			ezircan	
			e.+a (1)	IX-69

°eziz (1)	VI-332, 355, 370; X-26, 102			è.-edi	(1)	IX-51
èle (195)	I-2, 8, 12, 49(2), 53, 54, 55, 56, 77, 100, 105, 107, 109; II-26(2), 28, 54, 55, 59, 92, 95, 139, 211, 213, 229, 234, 243, 256, 314, 315, 326(3), 336, 348, 349, 351, 361, 381, 386, 432, 436, 437, 439, 440, 441, 443, 446, 451, 454, 455, 459, 461, 471, 475, 488, 490(2); III-15, 30, 47, 69, 90, 112, 143, 165, 170, 186, 207, 220, 233, 236, 269, 276, 298, 306, 307, 313; IV-82, 93, 129, 212, 280, 283, 284; V-36, 39, 71, 84, 88(2), 98, 117(2), 122, 123, 129, 146, 176(2), 190, 197, 211(2), 217, 242, 250, 252, 258, 262, 265, 273; VI-16, 43, 44, 70, 75, 77, 85, 86, 98, 106(2), 109, 112, 124, 145, 152, 163, 192, 193, 199, 210, 212, 230, 298; VII-68, 157; VIII-31; IX-1, 27, 31, 40, 46(2), 51, 70, 73(2); X-8, 11(4), 17, 21, 29, 32, 35, 36, 37, 53, 55, 57(2), 58, 67(4), 81, 97, 98(2), 102, 103; XI-4, 26; XII-43, 46, 51, 59, 104, 192, 193, 302			è.-egin	(1)	X-14
è.+di	(3)	II-497; III-117, 166		è.-ek	(3)	VI-150; VII-96; XII-96
è.+liknen	(1)	V-187		è.-deler	(1)	VI-352
è.+se	(1)	VII-14		è.-delim	(2)	III-40; XII-329
èşit-				è.-eller (2)		V-96; VI-85
è.-dik	(1)	II-20		è.-ellerdi	(11)	III-39, 44, 201; V-138, 150, 224, 254, 261, 262; XI-11; XII-158
è.-medim	(1)	II-434		è.-em	(5)	II-92; IV-127, 220; IX-79; XII-188
è.-mişler	(1)	XII-326		è.-emedik	(1)	II-19
èt(d)-				è.-emenem	(1)	VII-79
è.-e	(4)	III-31; VI-385; VII-39; IX-40		è.-emez	(2)	VI-2; XII-204
è.-ebülmir	(1)	VII-182		è.-emezdi	(1)	V-145
è.-cegem	(1)	VI-152		è.-eminik	(1)	VI-234
è.-ecek	(1)	VII-139		è.-emirsen	(1)	IV-286
è.-deceksen	(1)	VI-316		è.-en	(5)	II-80; IV-151; VI-203, 261; XII-351
è.-ecen	(1)	XII-57		è.-enler	(1)	VI-292
è.-eceyig	(1)	VI-378		è.-er	(7)	V-152; VI-5, 39, 263(2), 271; XII-238
è.-eceyiz	(1)	VI-391		è.-erdi	(10)	II-98, 99, 357, 480(2); III-16; V-241, 242; VI-297; VII-180
				è.-erdik	(18)	II-38, 231; III-157, 173, 202(2), 304; V-79, 137, 138, 146(3), 187; VIII-1, 26, 36; XII-208
				è.-erdim	(3)	I-56, 93; V-213
				è.-erdin	(1)	V-29
				è.-erem	(3)	III-212; IV-120, 121
				è.-erik	(2)	II-208, 230
				è.-eriz	(1)	XII-96

è.-erken	(1)	III-12	è.-dik	(10)	II-72, 73(2), 91, 177, 194; III-213 ; VIII-40; X-56; XII-241
è.-erse	(1)	VI-342	è.-diler(6)	II-494; III-57; VI-134(2); VIII-12; IX-4	
è.-ersen	(1)	VI-360	è.-dim	(11)	I-38(2), 73; VI-60, 183; VII-24, 33; VIII-45; IX- 12; X-6; XII-234
è.-ersiniz	(1)	XII-95	è.-dirdim	(1)	X-109
è.-rsiz	(1)	II-474	è.-dirir	(1)	VI-270
è.-eyim XII-57	(1)		è.-meg	(2)	V-124; VII-129
è.-ilir	(3)	II-366; IV-30(2)	è.-mege	(2)	
è.-iller (5)		I-51; II-315; VI-305, 306; VII-34	è.-mek	(6)	V-85(2); VI-62, 315, 336, 337
è.-illerdi	(1)	III-19	è.-meliyiz	(1)	VI-370
è.-illermiş	(1)	II-350	è.-memekle	(1)	VI-321
è.-ilmesini	(1)	XII-331	è.-memiş	(1)	III-122
è.-ilmiş	(1)	XII-350	è.-meye	(1)	VII-167
è.-in	(4)	III-38; VI-153, 312; XII-64	è.-meyin	(1)	III-252
è.-ince	(1)	VI-117	è.-mez	(4)	IV-37, 38, 57; VIII-75
è.-ip	(3)	VII-39, 138, 139	è.-mezdi	(1)	III-76
è.-ir	(16)	I-7, 27, 72; II-248, 327, 333; IV-140; V-85; VI- 165, 234, 304, 335; VII-33, 131, 132(2)	è.-mezlerdi	(1)	III-77
è.-irem	(4)	II-140; VI-385; IX-50, 75	è.-minik	(1)	XI-24
è.-irrik	(5)	II-5, 79, 242, 329	è.-mir	(2)	II-316; VI-163
è.-irsen	(4)	II-343; IV- 44, 148; VI-185	è.-mirdik	(1)	V-16
è.-iyollar	(1)	XII-331	è.-miş	(7)	III-232, 307, 313; VI-302; IX-31; XII-180, 406
è.-iyorum	(1)	XII-292	è.-mişem	(2)	IV-127, 233
è.-di	(9)	II-72, 223, 327, 423; III-211; VI-21; VII-195; IX- 63; XII-164	è.-mişler	(5)	II-102, 103, 104, 214, 479
è.-digim	(1)	II-31	è.-mişlerdi	(1)	VIII-41
è.-digimiz	(1)	VI-329	è.-mişlerse	(1)	VI-158
è.-digin	(1)	XII-377	è.-miyecem	(1)	VII-201

è.-miyen	(1)	VI-288	falan	(2)	III-209; VI-312
è.-miyeseñ	(1)	IX-68	falankesi	(1)	XII-88
è.-se	(1)	VI-249	faķat	(6)	VI-54, 167, 230, 272, 371, 373
è.-sem	(1)	IV-136	faķir	(1)	
è.-sin	(15)	III-9, 18, 50, 59, 81, 211, 266, 288, 291; VI-276, 349, 369; VII-146; X-30, 39	faķķir	(1)	XII-213
è.-tigin	(1)	VIII-65	fark	(1)	III-88
èvle(öğle)	(1)	V-233	farklı	(1)	VI-93
è.+ye	(1)	VII-46; X-15	faruķ	(1)	IX-65
è.+den	(2)	II-173; VI-125	fasilyeye	(1)	V-51
èyi	(17)	II-298, 300, 303, 364; III-163, 168; IV-210; VI-17, 90, 94, 119, 299, 388; IX-57; X-42, 83; XII-69	fasulyeleri	(1)	I-106
è.+di	(1)	VI-99; XII-293, 296	fatonun	(1)	IV-163
è.+dir	(5)	III-58, 65, 66; IV-168, 173	faķradıngilin	(1)	III-227
è.+si	(2)	IV-229; VI-220	faıda	(3)	VI-367; IX-53; XII-130
è.+yem	(1)	IX-8	f.+si	(1)	VI-301
èyiler	(1)	VIII-49	f.+z	(1)	VII-48
è.+in	(1)	VIII-47	faıyđalan-		
èeyip	(1)	VI-182	f.-ırdi	(2)	VI-120,165
èeyib			f.-ir	(1)	VI-91
èe.+di	(1)	V-84	f.-sa	(2)	VI-166, 167
èyle-			faııznan	(1)	III-63
è.	(6)	IV-4, 8, 12, 16, 19, 23	faızla	(8)	II-273; III-184; VI-28, 166, 271, 275, 354; XII-25
è.-gil	(1)	XII-345	felan	(3)	VI-54, 102, 289
è.-mişler	(1)	XII-405	fenler	(1)	III-262
è.-miyerek	(1)	VIII-72	feķet	(25)	III-58, 92; VI-24, 71, 83, 90, 93, 97, 121, 206, 208, 209, 261, 269, 274, 280, 282, 287, 300, 302, 326, 359, 364, 388, 392
fabırķa	(1)	VI-32	feķķir	(1)	XI-21
faiz			f.+e	(1)	IV-240
f.+e	(1)	XII-242	feķķirlik	(1)	XI-32
faizli	(2)	VI-337(2)	fer	(1)	III-278
fala	(1)	X-109	ferman	(2)	VI-36
			f.+i	(2)	II-112, 113
			fert	(1)	III-278

ferz	(1)	386	fincan	(1)	XI-37
ferzet-	(farzet-)		firgan	(1)	X-4
	f.-elim(1)	III-299	fistan	(1)	I-13
fesadlıh	(1)	VI-349	fiyet		
fes				f.+ten (2)	VI-126, 127
	f.+in (1)	IV-269	fiza	(1)	X-4
fethet-			ford		
	f.-di (1)	XII- 327		f.+ların (1)	III-221
fetir	(1)	I-56	fotoğraf		
fetü	(1)	XII-350		f.+larını (1)	VI-181
fetva	(1)	XII-409	fotoğraf (fotokopi)		
fezle	(1)	IX-100		f.+larını (1)	VI-169
fırat			fâtihe	(1)	VI-278
	f.+dan (1)	XII-386	gaba	(1)	IV-198
fırçala-			gaban		
	f.-r (1)	XII-114		g.+i (2)	III-267; XII-277
fırıldahçi(1)	V-156		gabar	(1)	XII-39
fırın	(2)	XII-25, 289	gacıg		
	f.+nan (1)	XI-27		g.+a (1)	IV-203
fırsat			gacık	(2)	IV-203,204
	f.+ım (1)	VI-48	galiba	(1)	XII-234
fıstanlıh	(1)	IV-26	gam	(3)	V-233; IX-59, 60
fışki				g.+a (1)	IV-32
	f.+dan (1)	IV-194		g.+da (2)	V-232, 233
fidan				g.+ın (5)	IV-33; V-229(2), 230, 231
	f.+lar (1)	VIII-82		g.+nan (1)	IV-32
fikir			garmuc		
	f.+im (1)	VI-102		g.+a (1)	IX-56
filan	(20)	II-12, 80, 126, 151, 208, 365, 368, 397, 466; III-16, 245, 254, 255; V-58; VII-90, 91, 96, 103, 126, 162	garmuş(1)	II-135	
filankes			gavliye(1)	IX-57	
	f.+e (2)	III-34, XII-186	gaye	(1)	VI-219
	f.+in(4)	III-248, 254; V-84; VII-183	gayrimüslimlerden	(1)	XII-35
			gazınç	(2)	IV-44, 148
			ge	(10)	II-203, 391; III-257, 258; IV-58; VII-91, 184; X-8; XI-35

gece (25) I-12, 64, 79, 83; II-208, 227, 259, 325(2), 327, 451; III-192, 234, 267, 275; IV-87; VI-72; VII-41; VIII-5, 72; IX-80(2); X-77; XI-10; XII-231

g.+den (2) XII-56, 188

g.+dir (1) II-325

g.+ler (3) II-454, 455

g.+leri (1) II-473

g.+sidir (1) VI-370

g.+sinin (1) VI-370

g.+yi (1) XI-37

gecele-

g.-r (1) XII-315

geç-

g.-di (4) I-114;
VI-385; VIII-24, 39

g.-diginde (1) II-498

g.-dikden (1) II-165

g.-emezdi (1) III-275

g.-emezsiniz (1) XII-11

g.-en (5) III-64,
127, 133; IV-123; VI-209

g.-enim (1)
IV-87

g.-er (2) II-495;
VII-123

g.-erdi (5) I-3; II-
44; III-113, 116

g.-erdişe (1) V-264

g.-ersiz (3) II-164,
165(2)

g.-iller (1) VII-18

g.-ip (2) III-22;
VII-19

g.-ir (2) II-268,
269

g.-iyor (1) III-267

g.-me (1) III-50

geçmedi (1)
II-27

g.-mezdise (1) V-265

g.-mezlerdi (1) III-24

g.-miş (1) II-176

g.-mişler (2) II-104;
XII-386

geçim (1) XII-28

geçin-

g.-ir (1) IX-23

geçende (1) VI-252

geçenlerde (1) VI-255

geçirt-

g.-di (1) I-113

g.-em (1) I-112

g.-dik (3) VII-47; IX-11,
12

geçir-

g.-dik (2) XII-92,
193

g.-diler(1) I-16

g.-irlik (3) II-184,
200(2)

g.-illerdi (4) IV-203,
249(2); XI-37

g.-irdik (2) II-5; III-
189

g.-memişik (1) IX-64

g.-mişik (1) IX-39

g.-miyen (2) VII-
86(2)

g.-irsen (1) II-397

geçi (1) XII-292

g.+lerin (1) XII-292

g.+yi (1) X-71

geçmiş

g.+i (1) VI-68

g.-ip (15) I-45, 64(2), 77, 120; II-425; III-227; IV-109; VI-138(3), 312, 351; VIII-68; XII-108, 363

g.-ipler(1) II-130

g.-ipsen (1) I-116

g.-ir (63) I-3, 5, 7, 8(2), 9, 10, 19, 52, 98, 99, 108; II-184, 272, 276, 282, 294, 367, 368, 372, 373, 374; III-181, 239, 247, 254, 267, 272; IV-30, 223; V-42, 117, 118, 120; VI-39, 78, 195, 198, 243, 252; VII-1, 13, 80, 85, 140, 143, 148, 149, 184; IX-57; X-20, 75(3), 76, 77(3); XII-9, 191, 411, 412(2)

g.-irdi (32) I-3, 54, 124(2); II-4, 44; III-16, 60, 77, 80(2), 97, 178; V-1, 30, 43, 128, 141, 223, 233, 246, 247, 269; VI-63; VII-41, 42, 45, 64, 71, 73, 163, 173

g.-irdik (9) I-118; II-74; III-138, 193, 306; V-179; VIII-29, 36, 37

g.-irdim (2) I-125; V-206

g.-irdise (1) VI-50

g.-irem(5) I-98(2)

g.-iririk (5) II-5, 8, 79, 91; X-61

g.-irmiş (1) IX-25

g.-irsense (1) VII-91

g.-iyor (1) III-246

g.-meden (2) VI-373; VII-82

g.-medi (6) III-243, 244; V-114; VI-118, 156; XII-97

g.-mediler (1) XII-219

g.-medim (1) V-105

g.-mek (1) III-169

g.-meler (1) III-277

g.-memişem (1) IV-24

g.-memize (1) II-481

g.-mesine (1) IV-29

g.-meyip (1) IX-56

g.-meyipler (1) X-60

g.-mez (6) VI-99, 367; VIII-75, 87; XII-130, 247

g.-mezdi (1) II-58

g.-mir (2) V-40; X-77

g.-miş (17) I-3; II-215, 217, 453; III-24, 47, 70, 71; VI-158; IX-31, 32(2), 37, 41; XII-117, 337, 340

g.-mişdin (1) X-79

g.-mişem (4) I-109, 116; IX-52; XI-4

g.-mişik (3) VI-106(2), X-97

g.-mişiz (1) III-49

g.-mişler (5) I-42; III-282(2); XI-12; XII-102

g.-miye (2) XII-184, 286

g.-miyecek (1) I-79

g.-miyen (1) VI-267

g.-miyor (1) III-260

g.-se (1) II-245

g.-sin (5) II-413, 425; VI-82, 143; VII-120

g.-sinler (3) II-225; III-29; XII-69

gelecek

g.+i (1) VI-68

gelenek (1) III-96

g.+imiz (1) III-35

g.+ler (3) III-92(2), 110

g.+lerimiz (1) III-35

gelin (7) I-15, 17; III-247; V-270, 275; VII-147; X-105

g.+dir (1)	IV-284	g.+ler (1)	III-23
g.+e (1)	IV-174	g.+lere(1)	III-314
g.+i (9)	III-60, 76, 83, 89, 93(2), 96, 109, 118	gerçek (2)	III-229; V-32
g.+imi (1)	IV-123	gerçeklik (1)	III-228
g.+in (7)	I-20, 21; III-62, 95, 96, 255; IV-152	gerçekten (2)	III-55; V-239
g.+ine (1)	IV-286	gerçi (1)	VII-145
g.+inin(1)	III-248	gerdan	
g.+ler (2)	XII-102, 115	g.+ın (1)	IV-264
g.+nen (3)	IV-158, 162, 180	gerekir (2)	II-6, 422
gelinlik(+g) (1)	IV-164	geri (12)	I-52; II-434(3), 434(2), 445; III-15, 284; VI-147; XII-223, 228
g.+i (3)	III-248, 249, 255	g.+sini (1)	VII-144
g.+in (1)	III-250	geş-(geç-)	
geliş-		g.-di (10)	I-45; II-224, 289, 486, 487(2); III-284; IV-131; V-221; VI-109
g.-di (1)	XII-317	g.-dik (2)	II-167; X-87
g.-dik (1)	II-194	g.-diler(1)	X-7
gelişme (1)	VI-25	g.-dise (1)	II-486
geliştir-		g.-iller (1)	III-253
g.-ecegem (1)	VI-221	g.-mezdi (1)	III-299
gemik		g.-miş (1)	II-102
g.+ini (1)	II-220	g.-mişti (1)	129
genç (1)	III-6	g.-sin (1)	1270
g.+ler (2)	II-234; III-6	get-(getir-)	
gençken (1)	II-31	g.-di (3)	I-79; II-188; VI-173
gençlik(2)	XII-379(2)	g.-digi (1)	II-54
g.+imiz (1)	VIII-38	g.-diler(3)	II-124, 205; X-7
gendi		g.-dim (2)	II-380(2)
g.+sinnen (1)	II-434	g.-mege (1)	III-247
gene (3)	II-275, 296, 340	g.-mesinler (1)	II-223
genelde (1)	IV-230	g.-mişdi (1)	II-56
geniş (3)	V-37(2); XII-45	g.-mişem (1)	II-217
genş		getir-	
g.+di (1)	II-80		

g. (10) II-106(2), 302 ;
III-62, 63; VII-25, 184; VIII-2, 3; IX-
42

g.-di (2) II-106

g.-digi (1) II-191

g.-digimiz (1) II-25

g.-dik (2) III-82; XII-19

g.-diler(6) I-13; II-207(2);
V-271; IX-3(2)

g.-dim (5) I-106; IV-222;
VI-18, 173, 216

g.-e (3) V-113; X-61,
101

g.-em (3) IV-243; VI-219;
IX-69

g.-en (2) VI-270, 390

g.-ene (2) V-17, 216

g.-esiz (1) X-82

g.-ginen (1) VII-187

g.-ilen (1) V-170

g.-iller (13)II-223; III-249; VI-
89, 91, 175 ; VII-16, 112, 117; X-4,
83, 84; XI-2, 27

g.-illerdi (8) II-66;
III-93(2); V-170, 225(2); VII-177; XI-
38

g.-illermiş (1) II-153

g.-in (6) II-369; III-45;
VI-285; VII-112; X-14; XII-276

g.-ip (1) III-76

g.-ir (9) II-90; III-120,
292; IV-59, 99; VII-117, 129; IX-44;
XII-101

g.-irdi (2) II-56; III-301

g.-irdik (14) II-24, 25,
47, 57; III-2, 3, 172, 177, 194, 197,
207; V-21; VIII-32; XI-16

g.-irdim (4) I-29, 93;
II-459(2)

g.-irem(2) VI-74, 147

g.-iririk (3) II-209, 213, 233

g.-irsen (1) III-65

g.-irsiz (1) II-228

g.-iyor (3) III-292; XII-
290, 291

g.-meg (1) V-215

g.-memişdi (1) VII-27

g.-miş (1) XII-48

g.-sen (1) II-308

geven (3) III-2; IV-100; VIII-21

geyik (1) IX-25

g.+in (1) IX-26

g.+ler (1) IX-25

gez-

g.-digim (1) VI-94

g.-dim (3) VI-87, 97, 180

g.-e (2) XI-5(2)

g.-em (1) VI-85

g.-erdi (1) VI-46

g.-irem(1) VI-87

g.-mege (1) XII-199

gezdir-

g.-dim (1) VI-22

gêt- (git-)

g. (32) I-9, 58, 68, 94,
112; II-177(3), 178, 227, 304, 311,
439(2); III-45, 62; IV-234; V-152; VI-
122, 142, 179, 251; VII-183; VIII-2, 3,
15, 16; IX-44; XII-93(2), 129, 133

g.-di (34) I-81, 83; II-59, 224,
258, 296, 304(2), 315, 380, 441, 471,
484, 490; III-85(2); V-50, 89, 90; V-
112, 113; VI-15, 20, 46, 192, 205,
380; VII-56; IX-27(2), 36, 55; XII-
104, 167

g.-digi (2) II-356;
III-69

g.-digim (1) II-30

	g.-digimde	(1)	II-71		g.-mezsen	(2)	II-179;
	g.-diğimi	(1)	II-1	VI-47			
	g.-dik	(39)	I-18; II-2(2), 8, 17, 21, 95, 156, 167, 168, 199, 233, 234, 252, 280(2), 341, 387, 447, 454; III-53, 83, 209, 210; VI-23; VIII-39, 41; X-45, 46, 50, 55, 86, 87; XII-19, 314, 315, 383(2), 384		g.-mir	(1)	VI-343
	g.-dikden	(2)	VII-19, 51		g.-miş	(7)	II-252, 254, 338, 443; VI-158; XII-166, 188
	g.-diler(9)		I-11; II-132, 254, 255, 313; III-84; VI-374; IX-49; X-8		g.-mişdim	(1)	III-245
	g.-dim	(38)	I-36, 86, 94, 96, 102(2), 106, 113, 117; II-226, 297, 300, 337, 372(3), 379, 402, 410, 412, 416, 469; III-147, 208, 212; V-101, 108; VI-4, 5, 12, 86, 88; VII-51, 53; VIII-9, 15, 45; IX-58, 69; XII-218		g.-mişem	(2)	I-16, 95
	g.-din	(3)	II-440; III-10, 285		g.-mişik	(1)	III-35
	g.-ginen	(5)	II-158, 159; VII-1, 40; X-91		g.-mişler	(2)	III-281(2)
	g.-me	(1)	II-305		g.-mişlerdi	(1)	V-208
	g.-medi		(1) 376		g.-sen	(3)	VII-193, 196; VIII-25
	g.-medim	(1)	I-110		g.-sin	(3)	VI-31; XII-158, 164
	g.-mege		(1) II-14		g.-sinler	(1)	VII-125
	g.-mek	(1)	III-163	gèvi			
	g.-memişem	(1)	II-29	g.+sine(1)		IV-126	
	g.-memiz	(1)	II-6	gıda(keçi)	(1)	X-68	
180	g.-menem	(2)	II-178,	g.+lari	(1)	V-158	
	g.-mesiz	(1)	II-227	gijla-			
110	g.-meyeceksen	(1)	I-	g.-dır	(1)	IV-82	
	g.-mezdi	(2)	III-22;	g.-mışamsa	(1)	X-39	
V-264	g.-mezdim	(1)	I-118	g.-layıp	(1)	X-38	
				gılav			
				g.+ın	(1)	III-242	
				gilingo	(1)	XII-84	
				gındık			
				g.+ını	(1)	XII-265	
				gıpta	(1)	VI-85	
				gıran	(1)	XII-39	
				gibi	(12)	III-111; VI-38, 98, 119, 287, 297, 338, 350(2); XII-103, 118, 324	
				g.+sin	(1)	VIII-54	
				g.+sinden	(1)	XII-130	
				gice	(1)	II-256	

311; VII-107, 111, 124; X-91; XII-4, 8, 12, 16

g.-ince (2) III-56; VI-125

g.-ip (13) I-60; II-8; III-169, 277; V-16, 17, 111; VI-180, 181, 339; VII-179; IX-56(2)

g.-ipler(2) I-46; II-448

g.-ipsen (1) I-115

g.-ir (45) I-44, 62; II-77, 163; III-182, 232, 238; IV-54; V-230, 231, 251; VI-168, 171, 176, 196, 198, 288, 298, 299, 304(2), 305, 353, 365; VII-5, 7, 35, 37, 88(3), 104, 107, 123, 135, 140, 184, 185, 187, 190; IX-44, 45; X-107, 112; XI-26

g.-irdi (4) VII-70, 71(2), 176

g.-irdik (1) X-33

g.-irdim (1) XI-5

g.-irem (7) I-35, 41; II-411; V-97(2), 98; VI-333

g.-irik (13) II-9, 85, 182, 199, 200, 252, 274; VI-244; VII-91, 103(2), 187; XII-260

g.-irken (3) II-9, 10, 450

g.-irsen (1) VI-184

g.-iş (1) III-260

g.-iyollar (1) XII-330

g.-iyor (4) III-260, 266, 267; XII-290

g.-iyorum (1) XII-291

g.-iyoruz (2) II-251; XII-56

g.-mişem (1) IX-34

gine (32) I-57, 99; II-190, 438, 480; III-58, 64, 65, 111; V-25, 97, 144, 158, 164, 174, 177, 255, 261; VI-214, 252, 356, 384; VII-95, 155; VIII-20, 31, 33, 37, 40; X-30, 71; XII-293

ginen (21) II-72(2), 73, 94, 324, 404, 407; III-169, 174; IV-58; V-82, 165; VI-148, 158, 160, 164, 383; VII-179, 188; IX-17; XI-23

gir-

g.-di (2) II-118, 389

g.-digimiz (1) VII-14

g.-dik (3) II-132, 181(2)

g.-diler(1) V-59

33 g.-dim (2) I-70; VI-

g.-e (1) IV-287

g.-ecek (1) III-11

g.-eceyik (1) II-18

g.-emedik (1) II-21

g.-en (1) II-390

g.-er (1) IV-260

g.-erdik (1) II-346

g.-ince (1) III-263

g.-ip (1) IV-71

g.-ipler(1) II-131

g.-ir (1) VI-172

g.-mesin (1) III-227

112 g.-miş (2) II-111,

g.-miyeler (1) VII-127

g.-sin (1) IV-124

girmi (12) II-93, 95(2), 96(2); III-6, 137, 150, 295; IX-18(2); XI-15

giriş-

g.-dim (1) VI-70

giriş

g.+innen (1) IV-51

giy-

g.-di (1) 1543

g.-din (2) I-60, 61

g.-eceg (1) VIII-77

XI-21	g.-ek	(3)	I-123(2);	göllen-		
	g.-emezdik	(1)	III-309	g.-irdi	(1)	VIII-33
	g.-er	(1)	IV-65	gömleksiz	(1)	XII-181
	g.-erdik	(4)	III-298,	gönder-		
302, 303, 305				g.-di	(5)	II-
	g.-ir	(1)	IV-143	472(3), 473, 476		
	g.-meye		(1)	g.-diler(1)		II-499
XII-183				g.-dim	(1)	VI-157
	g.-miş	(1)	II-388	g.-ecegsen	(1)	VII-78
	g.-mişem	(2)	III-	g.-ek	(1)	VI-143
302(2)				g.-em	(1)	VI-161
giydir-				g.-iller (3)		VI-92, 144; VII-
	g.-dim (2)		II-381, 383	106		
gizli	(4)		II-414, 415; VIII-70;	g.-illerdi	(1)	VII-173
XII-365				g.-ir	(4)	II-90;
	g.+nnen	(1)	VI-169	VII-78, 107(2)		
god		(1)	IV-104	g.-irdi	(1)	III-33
gonolar				g.-irdim	(2)	V-206;
	g.+in	(1)	X-46	VII-39		
gop		(2)	IV-39(2)	g.-irem	(1)	VI-134
	g.+a	(3)	IV-39, 40(2)	g.-mege		(1)
gorbagor				II-306		
	g.+un	(1)	IV-166	gönül	(1)	XII-209
gorzivel		(1)	XII-41	g.+den	(1)	III-6
goya	(2)		II-274; VI-146	gör-		
göç		(2)	III-57; XII-405	g.	(2)	I-38; III-
gög				168		
	g.+de	(1)	III-236	g.-di	(1)	II-406
	g.+e	(1)	IV-274	g.-digi	(1)	II-88
göger-				g.-düğüm	(2)	II-409;
	g.-irdi	(1)	II-45	VI-274		
gökbulağ				g.-dügün	(1)	XII-52
	g.+nan	(1)	III-52	g.-dük	(4)	X-25; XI-21(2);
göl		(2)	VIII-54, 62	XII-193		
	g.+üne	(1)	XII-3	g.-düm(4)		II-204; III-279;
				V-120; VII-136		
				g.-dümse	(1)	VI-70
				g.-dün	(1)	VII-33

g.-e	(2)	VI-272(2)	g.-seler	(1)	VIII-55
g.-ecek	(1)	XII-254	g.-ün	(1)	X-92
g.-ek	(2)	II-391; VII-107	g.-ünce	(4)	VI-20, 107; VIII-68; XII-363
g.-eler	(1)	I-50	g.-ürsün	(2)	XII-335, 336
g.-eller	(1)	II-202	g.-üyoruz	(2)	XII-318, 358
g.-em	(2)	II-302; IV-129	gör (göz)		
g.-en	(4)	III-235, 261; VI-187; VII-193	g.+ümüz	(1)	V-216
g.-ende	(1)	VI-46	görin-		
g.-erdi	(1)	X-59	g.-ir	(2)	I-40; II-173
g.-erem	(1)	IV-122	görün-		
g.-ir	(17)	I-25; III-250, 251; VI-378, 379, 381, 382(2); VII-120, 134(2), 144, 192(2), 194, 195, 196(2)	g.-en	(1)	VI-364
g.-irsen	(4)	II-171; VI-44, 321, 348	g.-ürdi	(1)	V-48
g.-medik	(2)	III-224; VI-328	göriş-		
g.-medim	(4)	III-234; V-270; VI-213; XII-372	g.-irdik	(1)	III-147
g.-memişem	(3)	I-121; VI-73; IX-60	göre	(8)	II-60, 108, 450; III-55; VI-315; XII-303
g.-memişik	(1)	IX-64	görev		
g.-memle	(1)	VI-48	g.+i	(1)	VII-67
g.-mesin	(1)	VII-192	görmeg	(1)	XII-199
g.-meyipsiz	(1)	IV-207	g.+e	(1)	XII-196
g.-mezler	(1)	XII-371	g.+i	(1)	XII-194
g.-minem	(2)	I-121(2)	gösder-		
g.-mir	(1)	I-84	g.-ir	(1)	VI-248
g.-mirsen	(1)	VI-383	gösgü		
g.-miş	(1)	VI-207	g.+mde	(1)	VII-137
g.-mişem	(2)	II-465, 468	g.+nde	(2)	VII-134, 135
g.-mişik	(1)	IX-39	g.+ne	(3)	II-377; III-226, 230
g.-miye	(1)	IV-275	g.+nnen	(1)	III-231
g.-miyese	(2)	I-128; IX-68	göskü		
			g.+nde	(1)	IV-161
			göster-		
			g.-di	(4)	II-170, 171, 492; VI-324

	g.-e	(2)	VI-73(2)		g.-esen	(1)	V-12
	g.-iller (1)		II-279		g.-eyim		(1)
	g.-ip	(1)	VI-181		XII-417		
330; XII-15	g.-ir	(3)	VI-250,		g.-ginen	(1)	X-8
					g.-iller (2)		II-242; X-1
219	g.-irem	(2)	VI-160,		g.-ir	(1)	VI-170
	g.-meg	(1)	VI-277		g.-irdi	(1)	V-43
	g.-mese		(1)	VII-191	g.-irem	(2)	II-337;
	VI-248						
VI-293	g.-mesin	(2)	III-314;		g.-irsen	(1)	VII-197
					g.-isen	(1)	VII-191
götür-					g.-medim	(1)	II-192
	g.-irdi (1)		III-150		g.-mek	(1)	III-25
götür-					g.-mişdi	(1)	X-6
35	g.	(3)	II-339, 340; XI-		g.-mişik	(1)	III-140
					g.-müşler	(1)	III-15
	g.-di (8)		II-16, 17,		g.-sün	(1)	VI-82
	189(2), 394, 416; VI-117, 162				g.-üllerdi	(1)	XI-10
	g.-diler(6)		II-393(2), 447,		g.-üllermiş	(1)	II-153
	452(2); V-275				g.-ün	(1)	VI-153
	g.-dise	(1)	III-134		g.-üp	(4)	V-215,
	g.-düğüm	(1)	VI-236		216; VI-152; XII-297		
	g.-dük (1)		X-56		g.-ür	(2)	III-34;
	g.-düm(1)		VI-140		V-205		
	g.-e (2)		III-30; XII-108		g.-ürdi	(1)	V-236
	g.-ebüldikse	(1)	II-232		g.-ürdük	(3)	III-180,
	g.-ecegim	(2)	VII-10;		203; VIII-33		
IX-66					g.-ürdüm	(2)	V-8, 221
	g.-ecegim	(1)	VIII-17		göyün		
	g.-ecek	(1)	II-308		g.+üm (1)		II-400
336	g.-ecekler	(2)	II-335,		gözel (13)		I-8; IV-78, 98, 259; V-
					273; VI-11, 44(2), 100, 249; X-81,		98(2)
	g.-ek	(1)	VI-174		g.+di	(1)	V-239
	g.-eler	(2)	II-128;		g.+diler	(1)	IV-281
XII-102					g.+i	(1)	VI-220
	g.-emenik	(1)	VI-26		gözetle-		
	g.-emezdi	(1)	VI-237				

	g.-llerd	(1)	III-29		g.+si	(3)	III-129, 130(2)
	g.-(i)rmiş	(1)	V-115	güç			
göz	(2)	I-88; VI-273		g.+i	(1)	VI-247	
	g.+i	(10)	I-9(2); V-95, 98, 117; VI-90, 341; VII-79, 181(2)	g.+ümüz	(1)	III-36	
	g.+inde	(1)	IV-273	g.+ümüz	(5)	II-126; XII-197, 310, 311, 358	
	g.+ine	(1)	XII-159	g.+ünen	(1)	II-53	
	g.+ini	(1)	XII-239	güt-			
	g.+leren	(1)	IV-64	g.-erdi	(1)	VI-296	
	g.+lerim	(3)	II-410; X-31, 34	güj (güç)			
	g.+lerimiz	(1)	V-48	g.+leri	(1)	V-5	
	g.+lerin	(1)	I-88	g.+nen	(1)	V-160	
	g.+lerinin	(1)	XII-79	gül-			
	g.+üm	(7)	I-84(2), 85(2); IV-132; VII-25; X-53	g.-ellerdi	(1)	V-87	
	g.+ümüzü	(1)	II-205	g.-illerdi	(1)	VII-163	
	g.+ümnen	(1)	III-279	g.-irlik	(1)	I-69	
	g.+ümün	(1)	II-224	g.-medim	(1)	IX-4	
	g.+ümüz	(1)	V-216	güleş	(2)	III-112, 113	
	g.+ün	(1)	VI-224	g.+e	(1)	III-117	
	g.+ünde	(2)	I-129; XII-401	güleşçi	(3)	III-113, 114	
	g.+üne	(2)	XII-164, 170	güleş-			
	g.+üni	(1)	III-162	g.-eceğim	(1)	III-114	
	g.+ünnen	(1)	II-394	g.-ecekler	(1)	III-116	
	g.+ünün	(1)	VII-27	g.-ek	(1)	VI-29	
gurug	(1)	X-81		gülnaz	(1)	XII-169	
gurur	(1)	VI-315(2)		gümiş	(1)	XII-74	
gururlan-				gümürze	(1)	III-198	
	g.-makla	(1)	VI-320	g.+yi	(1)	IV-197	
guvang	(1)	IV-69		gün	(83)	I-3, 7, 12(2), 25, 44, 45, 49, 90, 93, 95, 121; II-67, 176, 181, 229, 281, 355, 365, 384, 493; III-38, 73, 80, 147, 175(2), 272; IV-56, 175, 190, 195, 199; V-97, 98, 111, 160, 161(2), 162(2), 164(3), 165, 166, 177(2); VI-21(2), 43, 138; VII-47, 134, 135, 136, 137; IX-64(2); X-4, 11(2), 21(2), 25, 45, 66, 100, 102; XI-	
gübre	(5)	III-132, 135(2), 136; V-250					

1, 8, 9, 15(2); XII-55(2), 57, 59(2), 92, 93(2), 283

g.+de (14) II-24, 25; III-150(2), 175, 180(2); V-217; VI-116, 130; VIII-22, 29; X-24(2)

g.+dür (5) II-175, 260, 261, 266; IX-56

g.+e (4) III-42; VI-204; XII-19, 243

g.+i (4) II-8, 102, 461, 480

g.+im (1) I-57

g.+kü (1) XII-286

g.+ler (7) IV-214, 218, 225, 242, 248; V-217; XII-181

g.+lerce (1) II-274

g.+lere (1) XII-184

g.+leri (1) II-6

g.+lerimiz (1) VIII-23

g.+lük (3) II-355(2); III-40

g.+nen (2) I-48; VI-203

g.+nerdi (1) V-239

g.+neri (2) III-314; IV-90

g.+nerimiz (1) VIII-38

g.+ümüzü (2) IX-11, 12

g.+ümüz (2) I-27; V-221

g.+ün (6) II-265; VI-5, 244, 264, 265(2)

gündüs(2) II-227(2)

gündüz(5) I-28; II-452; VI-71; VIII-72; IX-80

g.+nen (1) II-208

g.+ün (1) IX-79

güneş (1) II-218

g.+de (1) II-210

güneşlen-

g.-irem(1) XII-104

gürbüz

g.+ün (1) III-103

güven-

g.-e (1) IV-191

g.-ip (1) VI-292

g.-irdi (2) II-54, 55

güvey (1) VII-147

güz (4) III-2; IV-120; V-211

g.+ün (3) IV-99, 265; V-207

güzel (26) I-5; III-55, 67, 78(2), 80, 129, 151, 165, 216, 218; VI-212, 224, 280, 305, 389; VII-17; VIII-49, 50; IX-14(2), 77; X-55; XI-11(2); XII-350

g.+ce (1) VI-104

g.+di (1) III-120

g.+dim(1) IX-33

g.+dir (3) III-56(2); XII-302

güzelleme (1) IV-60

güzellik(+g)

g.+i (1) VI-375

g.+ligini (2) VI-187, 188

ğab (ip)

ğ.+i (1) IV-6

ğabağ

ğ.+lar (1) I-65

ğab (kap) (1) X-52

ğ.+larını (1) X-56

ğap (kap) (1) X-55

ğaç- (kaç-)

	ğ.	(4)		ğ.+nın	(1)	V-111
	V-118(4)			ğ.+sında	(1)	I-4
103	ğ.-ıp	(2)	V-101,	ğapi		
	ğ.-illar (1)	I-50		ğ.+da	(1)	V-112
ğaçır- (kaçır-)				ğarabalıḡ	(1)	I-19
	ğ.-ıra	(1)	V-110	ğardaş	(5)	IV-29, 172; VI-115, 357; VII-102; XII-396
	ğ.-acaḡdi	(1)	V-110	ğ.+a	(1)	IV-3
ğada		(1)	X-63	ğ.+an	(1)	I-34
	ğ.+dan	(1)	X-61	ğ.+dan	(1)	XII-389
	ğ.+ların	(1)	XII-187	ğ.+ım	(7)	III-153; V-88; VI-333, 355; VII-38; IX-54, 69
	ğ.+n	(1)	IV-130	ğ.+ın	(1)	IV-175
ğadın		(1)	XII-75	ğ.+ını	(1)	X-1
ğal- (kal-)				ğ.+i	(4)	VIII-58(2); X-33(2)
	ğ.-a	(1)	I-37	ğ.+lar	(1)	IV-293
	ğ.-cax	(1)	I-34	ğ.+ları	(1)	VI-374
	ğ.-ax	(1)	X-33	ğ.+mıḡlar	(1)	II-158
	ğ.-dıḡ	(2)	VIII-13; X-47	ğardeş	(1)	XII-404
	ğ.-dıḡdan	(1)	III-256	ğarmuc	(1)	I-3
46, 49	ğ.-di	(3)	IX-36,	ğarmuç	(4)	I-16; II-138; III-84, 86
	ğ.-illar (1)	I-49		ğarmuçli	(1)	II-116
	ğ.-ir	(1)	I-7	ğarşı		
	ğ.-mamiş	(1)	II-104	ğ.+larına	(1)	II-120
	ğ.-mayıp	(1)	I-51	ğ.+ma	(1)	I-104
	ğ.-mişlar	(1)	II-253	ğ.+mıza	(3)	II-188, 191(2)
	ğ.-sın	(1)	IX-45	ğ.+mızdan	(3)	II-189, 191, 283
ğaliba		(1)	II-453	ğ.+mi	(1)	V-104
ğalḡ-				ğ.+na	(6)	II-280, 290, 313; VII-94, 105(2)
	ğ.-iyor	(1)	III-297	ğ.+nda	(5)	VII-17, 25, 27, 34, 40
ğam		(2)	II-49(2)	ğ.+sına	(1)	II-119
	ğ.+nan	(1)	IV-229			
ğanderek						
	ğ.+ler	(1)	III-311			
	ğ.+leri	(1)	III-312			
ğapı						

ğarşi	ğ.+sında (1)	II-294	ğ.-dilar(4)	II-204, 270, 272, 341; III-110(2)
	ğ.+da (1)	I-58	ğ.-ın (6)	II-206; VI-125(2); IX-36; X-14, 49
	ğ.+ya (2)	VII-13, 117	ğ.-ıp (2)	VI-119; XII-60
ğaş-(kaç-)			ğ.-ırdi (1)	VII-176
100	ğ.-dım (2)	I-102; V-	ğ.-illar (1)	X-15
	ğ.-mışam (1)	I-109	ğ.-ir (11)	III-253(2); IV-155; VI-196; VII-131, 135, 139, 187, 189; X-93, 103
ğat	(1)	I-40	ğ.-irdiğ (1)	II-7
ğavھا	(2)	III-117(2)	ğ.-irdi (1)	VII-156
ğah-(kalk-)			ğ.-mazdan (1)	IV-157
	ğ. (16)	I-68; II-265, 266, 276(3), 277(4), 333(2); V-160, 218; VII-199; X-10	ğ.-mışam (1)	I-95
59	ğ.-a (2)	XII-55,	ğ.-mirsan (1)	IV-36
	ğ.-acağam (1)	XII-56	ğ.-miş (1)	III-93
	ğ.-allardi (1)	III-77	ğ.-sınlar (1)	II-341
	ğ.-an (2)	II-315;	ğaz	(2) V-190, 191
XII-315			ğazi	(1) XII-15
	ğ.-ana (1)	II-181	ğ.+dan (1)	XII-6
	ğ.-anda (1)	XII-93	ğ.+den (1)	XII-5
	ğ.-ar (1)	IX-38	ğ.+dır (1)	XII-21
	ğ.-ardım (1)	V-204	ğ.+dir (1)	III-13
	ğ.-ardığ (6)	I-55; III-192; V-162, 204; VII-55	ğ.+ler (1)	XII-149
	ğ.-ardi (5)	II-55(2); III-98; VII-174(2)	gecer	
	ğ.-asan (1)	V-157	ğ.+in (2)	XII-24, 185
	ğ.-ah (2)	III-189; X-48	gecik	(1) IV-206
	ğ.-dım (9)	I-94, 96; II-88; VI-149; VII-26, 32; IX-57, 71; X-109	gedde (7)	III-129; VII-95, 140; IX-3, 19, 77; X-12
	ğ.-dığ (1)	X-27	geddem	(3) IX-33, 34(2)
	ğ.-dız (1)	II-86	gedder (6)	V-194; VI-47, 385; VII-108; IX-57, 71
	ğ.-di (15)	II-86(2), 88, 93, 180(2), 206, 269, 283; III-110(2); VI-145; VII-28(2); X-30	gedde (73)	I-4, 18, 54, 74, 84, 112; II-14, 144, 183, 185, 186, 225, 230, 232, 243, 244, 248, 250, 255, 259, 268, 279, 288, 299, 381(2), 447; III-25, 38, 88, 278, 294, 297; IV-232; V-

17(3), 90, 128, 252; VI-10(2), 22, 59, 61, 76, 81, 97, 123, 184, 298, 299, 309, 327, 346; VII-33, 38, 45, 57, 59, 73, 84, 126, 155, 172, 176, 190, 197; VIII-6; XI-22; XII-19, 109, 319

ğ.+kennen (1) VI-4

ğeder (18) II-319, 485; III-28; V-9, 210, 216; VI-49, 111, 246; VII-43, 46, 67, 78, 201(2); VIII-39; XII-295, 309

ğeder (kader)

ğ.+i (2) I-11; V-91

ğeḫve

ğ.+de (1) II-388

ğenefe

ğ.+de (1) II-93

ğene^cet (2) XI-23, 24

ğ.+i (1) XI-24

ğenereş

ğ.+den (1) IV-99

ğergol-

ğ.-a (1) X-41

ğeybet-

ğ.-di (1) II-353

ğ.-dik (1) X-87

ğ.-miş (1) X-69

ğ.-mişem (1) X-70

ğeybol-

ğ.-di (1) III-237; X-3(2)

ğ.-dilar(1) III-264

ğ.-uyor (1) III-272

ğeymaḫ (1) IX-21

ğ.+a (1) IX-20

ğeynana (1) IV-286

ğ.+m (3) IX-35; X-1, 27

ğeynata

ğ.+m (7) I-9, 10, 75; II-74; X-8, 11, 27

ğ.+mın(1) X-1

ğeynet-(kaynat-)

ğ.-ende (1) V-62

ğ.-illerdi (1) V-71

ğ.-ir (1) V-73

ğ.-irdik (3) III-173; V-67, 69

ğ.-iririk (1) V-63

ğeynemiş (kaynamış) (1) V-185

ğeynena (1) V-270

ğ.+m (12) I-43, 63, 68, 82, 83, 91, 92, 93; V-270; IX-55; X-30, 93

ğ.+ma (1) I-63

ğ.+mla (1) I-74

ğ.+mnan (1) I-118

ğeyne-

ğ.-rdi (3) V-67, 68, 172

ğ.-(i)r (1) IV-145

ğeyneta

ğ.+m (9) I-73, 81; II-155; X-40, 41, 42, 86, 103, 109

ğ.+mnan (1) I-75

ğeyin

ğ.+idi (1) VI-56

ğ.+im (7) I-41; IX-3, 5, 6, 36, 58, 62

ğ.+imden(1) V-47

ğezil (1) IV-85

ğ.+den (2) IV-204(2)

ğezzebe (1) VII-1

ğır (2) II-314(2)

ğırḫ (kırk) (19) II-81; III-82, 83, 85, 101, 197(2), 272; IV-3; VII-84, 85, 87(2), 108, 109, 110; X-4(2); XI-13

ğ.+da (2)	XII-289(2)	ğod	(4)	III-166,
ğ.+ına (1)	XI-13	167(3)		
ğırh- (kırk-)		ğ.+di (1)	III-167	
ğ.-ardıh (1)	V-19	ğol (kol)		
ğ.-asan (1)	I-43	ğ.+umnan (1)	I-18	
ğırhlar (kırklar)		ğomşi		
ğ.+i (1)	IV-87	ğ.+lardan (1)	I-28	
ğırhlarlı (1)	II-409	ğorh- (kork-)		
ğıhlar (kırklar)		ğ.-dilar(1)	V-110	
ğ.+a (1)	XII-56	ğ.-dum (5)	V-99,	
ğ.+da (2)	XII-24, 56	100, 105, 109; IX-37		
ğ.+dan (4)	XII-190, 381,	ğ.-duh (1)	II-21	
382, 418		ğ.-ir (1)	VI-373	
ğ.+ın (1)	III-266	ğ.-iram (1)	I-100	
ğız (15)	II-367, 368,	ğ.-irih (1)	II-15	
369, 373, 375, 385, 389, 397;	V-6,	ğ.-madım (1)	I-113	
101, 154, 197; IX-36; X-34; XII-88		ğ.-magınan (1)	VII-81	
ğ.+a (2)	II-372; IX-31	ğoñ- (kok-)		
ğ.+dır (1)	I-9	ğ.-ardi (1)	III-129	
ğ.+ım (7)	II-392, 395; V-	ğoxuli (1)	VIII-8	
103, 111; IX-35; X-20; XI-35		ğoñi (1)	VI-289	
ğ.+ımı (1)	I-7	ğ.+dır (1)	VI-291	
ğ.+ın (4)	I-6; II-396; IX-	ğoñu		
32; XII-88		ğ.+suni (1)	III-127	
ğ.+ının(2)	IV-45, 149	ğ.+sunnan (1)	III-128	
ğ.+ını (4)	III-82; VII-131,	ğubar-		
145(2)		ğ.-ir (1)	IV-145	
ğ.+i (17)	II-369, 380(2),	ğurban (8)	III-121; IV-61;	
399, 400; IV-166, 172; V-94; VII-138,	147; IX-3, 9, 30; X-38, 49; XII-81, 88	IX-12, 16, 25; X-72, 73; XI-35		
ğ.+inan (2)	VII-138;	ğ.+ın (1)	X-73	
IX-2		ğurtar-		
ğ.+lar (6)	IV-280; V-3, 5,	ğ.-di (1)	V-121	
207(2); XII-115		ğuruş (1)	II-163	
ğ.+lara (1)	XII-132	ğutar-		
ğ.+larinan (1)	II-299	ğ.-dım (2)	IX-4, 5	
ğ.+larnan (1)	V-30			

ğ.-an (1)	VI-314	h.+liydik (1)	III-20
ğ.-maz (2)	VI-295, 313	hala	
ğ.-mişam(1)	VI-355	h.+m (1)	X-49
ğutart-		halamgil	
ğ.-di (1)	III-296	h.+e(1)	X-50
ğ.-dilar(1)	X-37	halbuki (5)	I-127; VI-122, 371, 372; XII-188
ha (22)	I-121; III-37, 47, 48, 308; IV-37; V-20, 58; VI-4, 78, 215, 275, 380, 384; VII-32; IX-15; X-107; XII-30, 160, 257(2), 347	hallah (4)	VI-81(2); IX-43(2)
habele (2)	I-85; VI-206	hama (11)	I-35, 57, 63, 68, 101(2), 126; II-183, 258, 318, 320
habèle (3)	X-12, 41(2), 106	hamam(3)	XII-321, 324, 334
habra		haman (2)	II-409, 484
h.+dan (1)	X-32	hambele (1)	I-23
habu (5)	VI-244, 353, 355; X-42, 102	hambu (3)	I-84, 126; II-427
h.+nnan (1)	XII-216	hamza (1)	VI-80
haburasi (1)	VI-45	h.+di(1)	VII-38
hade (2)	II-262; X-106	hamzalı	
hadi (1)	I-101	h.+da(1)	IV-18
hakan		hamzaoğlu	
h.+ı (1)	XII-345	h.+nin (1)	XII-277
hal (5)		han (3)	XII-321, 324, 334
II-411; III-254; V-103; VII-115, 123		hangi (2)	V-60; VI-75
h.+a (1)	VI-390	h.+si (1)	VI-3
h.+e (1)	VI-269	h.+sine(1)	VI-118
h.+ıma (1)	V-90	h.+sini (1)	VI-203
h.+ın (1)	I-38	hani (21)	II-384; III-36, 171; IV-293; VI-11, 15, 92, 135, 139, 160, 166, 182, 260, 294, 318, 332, 380, 385; X-9, 110; XII-361
h.+ında (1)	II-450	hansı (1)	XI-34
h.+ını (1)	III-168	h.+na (1)	VI-129
h.+ınnan (1)	IV-252	h.+nın (1)	VII-167
h.+i (1)	XII-317	hansi (1)	X-83
h.+lar (1)	VIII-76	hağ (1)	VI-65
h.+li (3)	III-3(3),	h.+kın (1)	VI-64

h�k	(9)IV-115; VI-137, 154, 230, 234, 270, 368; VIII-68; XII-363				
h.+ka	(1)	VI-305			
h.+k�n	(1)	VI-192			
h�kiketen	(1)	VI-264			
h�kiketen	(1)	VI-216			
haraş (hara)	(1)	XII-36			
hara					
h.+ya	(2)	XII-63, 231			
harda	(1)	X-62			
h.+n	(1)	IV-141			
h.+san	(1)	I-101			
harekat	(1)	II-450			
hareket	(1)	VI-315			
hasan	(1)	IV-11			
hasıl	(1)	VI-191			
hasta	(1)	VI-260			
h.+si	(1)	IX-9			
hastalıh	(1)	VI-24			
hata	(1)	VI-315			
h.+dan	(1)	VI-262			
hate					
h.+nin	(1)	X-45			
hatta	(1)	XII-292			
h�tta	(1)	VI-328			
hattiya	(1)	VI-309			
hava					
h.+da	(4)	II-325; VII-171(2), 177			
h.+lar	(1)	XII-85			
h.+ya	(2)	VII-174, 176			
havale	(1)	VI-217			
havar					
h.+a	(1)	XII-171			
havas	(1)	VI-227			
havayi					
			h.+di	(1)	IX-54
			hay	(2)	VII-103, 104
			hayat		
			h.+i	(1)	VI-323
			haydi	(3)	XII-86(2), 161
			hayrat		
			h.+dan	(1)	XII-11
			hayvan	(1)	VI-236
			h.+lar	(1)	VI-240
			haza	(1)	XII-349
			hazır	(2)	V-186; VII-198
			hazırlar		
			h.+ın	(1)	VII-39
			hazırla-		
			h.-yacaz	(1)	XII-255
			hazırlıh	(1)	XII-254
			h�zret		
			h.+i	(1)	XII-343
			h�zret		
			h.+leri	(1)	VI-34
			he	(110)	I-26, 57, 58, 59, 72, 78, 119; II-40, 87, 114, 134, 174, 191, 193, 228, 233, 256(2), 278, 279, 309, 318, 320, 332, 339, 344, 350, 358, 369, 378, 386, 390, 398, 422, 424, 425, 427, 430, 434, 438(2), 441, 449, 453, 456, 461, 472, 496; III-30, 70, 88, 92, 101, 117, 119, 127, 148, 176, 195, 260, 266, 275, 287, 308; IV-56, 234, 289; V-27, 35, 38, 84, 85, 86, 132, 147, 177, 233, 265; VI-31, 82, 108, 119, 164, 233, 234, 256, 259, 309, 377; VII-57, 70, 134, 148, 162, 175, 188, 197; VIII-43; IX-4, 76(2), 80; X-9, 22, 73, 90; XI-29; XII-240, 244, 248
			heba	(1)	XII-233
			hebboğullari	(1)	XII-154

hec	(2)		helal	(1)	IX-50
		VI-298, 310			
		h.+cinde	(1)	VI-334	
		h.+e	(2)	VI-	
304(2)					
heci	(20)	I-30, 33, 42, 44, 45; II-115; III-17, 61, 299, 300; V-88, 113, 236, 237, 238; VI-300; XII-149(2), 150(2)			
		h.+nin	(1)	III-42	
		h.+ye	(1)	III-43	
heç	(51)	I-6, 36, 60, 61, 84, 104, 111; II-3, 159, 243, 294, 324, 382, 383, 410; III-10(2), 135, 162, 165, 170, 196, 215; IV-79, 284; V-86; VI-100, 123, 187, 188, 191, 213, 226, 239, 317, 328, 361; VII-6, 12, 20, 22, 23, 200; IX-4, 20, 21, 52; X-26(2); XII-84, 187			
heçbiri	(1)	IV-235			
		h.+nnen	(1)	VI-2	
hed(had)					
		h.+di	(1)	II-184	
hedef	(1)	VI-352			
hedise					
		h.+den	(1)	II-109	
hediyе	(4)	III-70; VI-136; XII-212, 214			
hediyесiz	(1)	III-71			
hefte	(2)	III-16, 68			
		h.+den	(1)	III-71	
		h.+nin	(3)	II-4, 5; 1175	
hej (hac)					
		h.+den	(3)	X-75, 77, 79	
hekim (hakim)					
		h.+em	(1)	VI-294	
hekli					
		h.+dir	(1)	II-471	
		h.+dirler	(1)	VII-48	
		h.+dır	(2)	II-108; IV-107	
helak	(3)	VII-83, 86, 87			
helbet	(1)	XII-125			
hele	(16)	I-121(2); II-129, 212; III-134; VI-48, 77, 164, 213; VII-67, 82, 111; IX-26; X-43, 54; XII-381			
helimaşı	(2)	V-79, 165			
		h.+ni	(1)	V-165	
heliver	(1)	III-171			
hellet-					
		h.-dim	(1)	VII-128	
		h.-din	(1)	VII-128	
helva	(2)	III-251, 252			
		h.+si	(1)	IV-289	
hem	(21)	II-27, 61(2); V-132(2), 146, 255(2); VI-119(2), 366, 367; X-84, 85; XII-45(2), 295, 351, 352(2), 353			
hemam(3)		II-356, 357(2)			
		h.+lari	(3)	II-353, 358(2)	
hemayıl	(1)	IV-6			
hemdol-					
		h.-sun	(2)	IX-7, 64	
hemen	(16)	II-120, 121, 285; III-25, 43, 161, 260; VI-33, 76(2), 140, 372; VII-62, 175(2); XII-120			
hemşeri	(2)	II-301; IV-137			
		h.+n	(1)	II-421	
hendekleri	(1)	XII-226			
henifi	(3)	III-81, 82(2)			
hep	(27)	I-27, 129(2); II-4, 20, 104, 143, 152, 211, 252, 253, 254; III-19, 132; IV-48; V-194, 213; IX-8; XII-34, 40, 42, 46, 47(2), 297, 360, 405			
hepimiz	(4)	III-8, 20; V-194; VI-155			
hepis	(1)	II-494			

h.+ler (1)	II-496	h.+im (1)	VII-78
h.+e (1)	II-493	h.+nde (1)	III-277
heppi (4)	I-46, 70; V-200; X-40	h.+nnen (2)	XII-326, 327
heppimiz (1)	V-199	h.+ler (1)	VI-384
hepsi (16)	II-255; III-107, 110, 278; IV-52; V-81, 199, 201, 208, 238; VI-198, 221, 300, 337; XII-86(2)	h.+lerden (1)	III-8
h.+ni (5)	III-175, 196; IV-234; VI-338; IX-44	hèrp	
hek (1)	VI-310	h.+ler (1)	VI-351
hekarat (2)	II-480(2)	herbiumumi (1)	XII-288
hek		h.+den (1)	XII-300
h.+inen (1)	II-57	herbiummumi	
h.+ki (3)	IV-139, 142, 146	h.+den (1)	XII-393
hekiket		heresi (1)	XI-3
h.+lerini (1)	VI-390	herez (1)	VI-184
hekkel (1)	VI-382	hergušta	
hekketen (2)	VI-128, 164	h.+yi (1)	IV-74
heksiz (2)	II-421, 422	herhal (1)	II-387
her (47)	II-300, 353, 362; III-55, 56, 79, 122, 147(2), 219; IV-51; V-31, 46, 123, 125, 160, 161, 166, 175, 176, 212, 266; VI-39, 66, 97, 130, 147, 201, 202(2), 212, 246, 257, 258, 270, 317; VII-117, 181; VIII-64; IX-13, 24; X-43, 88; XII-25, 308, 376, 384	herhalda (2)	II-139, 145
heralda(1)	II-401	herhangi (2)	VI-329, 391
heralde(1)	VI-193	herif (5)	I-82; II-398; XII-411, 412, 413
heram (2)	I-22; VI-349	h.+in (1)	V-90
h.+a (1)	VI-365	h.+nen (1)	X-66
herb (4)	II-99; VII-79, 120; XII-420	herkès (11)	II-263; III-99, 154; VI-91, 93, 120, 205, 228, 305, 372; XII-133
h.+de (1)	II-365	h.+den (1)	VII-20
h.+den (1)	III-276	h.+in (2)	III-155, 298
h.+e (5)	II-366; III-14; VII-103, 106, 126	herkeş (11)	III-47, 68, 74, 150, 300; V-192(2), 196, 197, 198, 235
h.+i (3)	II-99; XII-307, 402	h.+in (1)	V-203
		herkez (1)	II-350
		herse (8)	III-72, 73, 97(2); IV-259; V-81(2); IX-22
		hèrslen-	
		h.-dim (1)	I-35
		hersong (2)	II-140; III-267

hesap				hey (1)	VII-143
	h.+ma	(2)	XII-192(2)	heyvan(1)	II-254
	h.+i	(1)	II-184	heyat (2)	VI-341; VII-74
hesapsız	(1)	XII-22		h.+ımız	(2) III-216;
hesbe	(1)	V-101		VI-243	
hesedlik	(1)	VI-152		heybe	
hesen	(4)	I-31, 42, 44, 102		heybede	(1)
	h.+e	(1)	I-33	II-106	
	h.+in	(1)	I-45	heybeler	(1) VII-3
heset				heybemi	(2)
	h.+in	(1)	VI-159	II-105, 106	
hesè	(3)	VI-303, 308, 311		heybenin	(1) II-107
hesüd	(1)	IV-14		heybesini	(1) VII-3
hesür				heybeyi	(2)
	h.+ler	(1)	V-1	II-106; VII-4	
	h.+ün	(1)	V-23	heydergil	(1) X-19
hèş	(23)	I-27, 50(2), 121; II-89,		h.+e	(1) X-20
		104, 126, 227, 237, 316, 319, 331,		heyder	
		363(2); III-7, 144; V-102, 267; VII-81,		h.+in	(2) IX-79; XI-10
		86, 126, 143; X-57		heyet	(1) XII-329
hèşe	(6)	I-24; VII-89, 161,		heyran	(2) IV-77, 93
		198(2); XI-36		heyvan(6)	II-47, 148, 254; III-150,
heşimhanlar	(1)	XII-148		300, 310	
hetta	(1)	III-29		h.+na	(2) III-152, 198
heves	(6)	VI-5, 71, 74, 130, 202,		h.+ın	(1) III-301
		226		h.+i	(3) II-258, 259;
	h.+den	(1)	VI-219	VIII-86	
	h.+dir	(1)	VI-3	h.+lar	(5) II-252, 253; III-
	h.+i	(2)	VI-1,	151; V-231; VIII-19	
187				h.+larımız	(1) III-1
	h.+idir	(1)	VI-225	h.+lari	(5) II-48, 253, 255;
	h.+im	(2)	VI-58,	VIII-19	
61				h.+nar	(1) III-153
	h.+imnen	(1)	VI-131	heziran	
	h.+innen	(1)	VI-186	h.+a	(1) VIII-87
heveslen-				hezret	
	h.-dim	(1)	VI-70	h.+leri	(3) III-121, 307,
				312	

h�ket				huzur (2)	VI-282; IX-16
	h.+i	(2)	I-65, 66		
h�rs	(1)		VI-248	h.+i	(1) VI-323
h�		(2)	I-71, 72	h.+una	(1) XII-330
h�r�o	(1)		IV-186	huzurli	(2) VI-244, 258
h�rs	(1)		VI-248	h�cum	(3) II-331, 332, 490
hi�		(4)	VI-180; IX-48; XII-192, 304	h.+a	(1) VI-385
hi�bi	(1)		III-278	h�lo	(1) V-6
hi�bir	(2)		III-122; XII-316	h�lya	(1) V-6
hikmet	(1)		VI-261	h�rmet	(1) III-21
h�lle	(3)		II-305, 310, 311	h.+ine	(2) VI-303, 310
himmet				h�sen	(1) III-272
	h.+in	(1)	XII-347	h�z�n	
hindi (�imdi)	(1)		IX-17	h.+leri	(1) XII-399
hindi	(1)		XII-118	h�bar	(4) I-63; IV-160; VII-77, 105
his	(1)		VI-76	h.+i	(2) I-74; VII-191
h�sen	(1)		III-265	h�ale	(3) XII-105, 109(2)
hisse	(1)		VI-67	h�al�d	(2) XII-159, 165
hi�biri				h�al	
	h.+nde	(1)	XII-52	h.+ınnan	(1) IV-251
hiza				h�alicili�	(1) XII-22
	h.+si	(1)	VI-225	h�alk�	
hopla-				h.+ı	(1) VIII-74
	h.-di	(2)	II-380(2)	h�amla-	
hormon		(1)	III-152	h.-rdi	(1) V-257
	h.+ların	(1)	III-125	h�mur	(2) II-197; IX-12
hormonli	(1)		III-153	h.+da	(1) IV-159
h�k�mat				h.+i	(1) II-198
	h.+ımız	(1)	II-98	h�n(kervansaray)	(1) XII-314
	h.+ın	(1)	II-101	h.+i	(1) XII-314
h�k�matlı�	(2)		II-98, 99	h�n	(sultan)(1) XII-354
h�b�be	(1)		VI-292	h.+ın	(1) XII-354
hububati	(1)		VI-253	h�nım	(3) VII-18; XII-76
h�kuk	(1)		VI-328	h.+ım	(3) VII-21, 22(2)
				h.+ın	(1) II-248

h.+i	(2)	VII-75; IX-30	hat	(1)	XII-313
hanik	(1)	II-142	h.+ti	(1)	XII-313
haraba	(1)	XII-209	hata	(1)	XII-402
harabaşehir	(1)	VI-53	h.+mızdan	(1)	VI-322
h.+de	(6)	II-69, 135, 137; III-195; VI-57; XII-307	hatırlı	(1)	XII-235
h.+dedi	(1)	XI-14	hatun	(1)	XII-74
h.+den	(2)	I-116; III-274	hah(halk)		
h.+e	(2)	I-111, 119	h.+ıdı	(1)	V-238
h.+in	(1)	I-18	h.+ının	(1)	V-240
haraç	(1)	XII-36	heber	(6)	II-445; VI-176; XII-10, 218, 259, 388
hariklen-			h.+i	(3)	I-112; XII-7, 389
h.-mege	(1)	V-163	h.+im	(1)	I-68
harman	(17)	III-62, 63, 177(2); IV-28, 220, 226; V-57, 61, 234, 241(2), 246; IX-58; XI-1, 3	h.+leri	(1)	VI-171
h.+a	(8)	II-47; IV-28(2), 31(2), 229; IX-58	hebersiz	(1)	II-130
h.+da	(3)	III-177; IV-228	hedik(+g)	(2)	V-63, 68
h.+i	(1)	V-235	h.+den	(1)	V-63
h.+lar	(1)	V-239	h.+i	(2)	V-75(2)
h.+lara	(1)	II-56	hefif	(1)	VI-106
harol	(9)	II-40; III-157, 164; V-125, 246(2), 247, 261; VII-60	helbür	(1)	IV-260
h.+i	(3)	II-39; III-158, 164	helil	(6)	III-238(2), 250(2), 256, 257
h.+larımız	(1)	III-157	h.+in	(2)	III-82; XII-226
h.+nan	(1)	II-39	helilgil		
h.+un	(2)	III-159; VII-67	h.+in	(1)	IX-59
haruşa			helilvari	(2)	VI-191, 307
h.+sına	(1)	IV-281	helolar	(1)	XII-150
hasrug			heneg	(3)	V-146(3)
h.+a	(1)	III-266	hesde	(4)	II-360(2), 361(2)
h.+dan	(1)	III-267	hesdele-		
hasrüng	(1)	II-141	h.-rdik	(1)	V-264
hastala-			h.-rmişse	(1)	X-84
h.-miş	(1)	VI-284	hesedlik	(1)	VI-151
			hesrünk(+g)	(2)	II-1, 7

h.+e	(1)	II-9	hırnık(+g)		
h.+in	(1)	II-9	h.+gi	(1)	XII-70
hestele-			hırsızlıh	(1)	VI-336
h.-di	(1)	VII-22	hırsla-		
hestelik	(1)	III-142	h.-dih	(2)	III-286(2)
hestehana			h.-mağa	(1)	XII-160
h.+da	(1)	IX-70	hısla-		
heşil	(2)	IV-145; X-14	h.-llardi	(2)	IX-80(2)
heşiller(1)	XII-147		h.-(i)llar	(1)	X-1
heşmer(2)	VII-164, 169		hiyanet	(1)	VI-185
hetim	(1)	X-6	hiyartang	(1)	II-144
hetir	(1)	III-99	hızar	(1)	V-124
h.+ime	(2)	I-19; IV-133	hızek	(1)	VI-6
h.+ini	(2)	VII-87; XII-303	hızır	(2)	X-63(2)
hetirle-			hızmekar	(1)	VII-32
h.-minem	(2)	VII-144;	h.+a	(1)	VII-33
IX-61			h.+nan	(1)	VII-35
h.-yip	(2)	IV-134,	hızmeker	(2)	IX-31, 32
138			h.+e	(1)	IX-41
het			hızmet	(3)	VII-18, 33, 34
h.+tin	(1)	II-76	h.+i	(1)	XII-215
hër	(3)	I-128;	h.+ine	(1)	II-81
VI-367; VII-137			hıznan	(1)	V-118
hërli	(1)	I-25	hitap	(1)	VI-335
hıdır	(1)	IV-7	hoca	(2)	I-8; II-27
hına	(4)	III-249, 250,	h.+lar	(1)	IX-26
255; IV-275			h.+m	(3)	VII-136(2); XII-
h.+n	(1)	795	311		
hının	(1)	II-140	h.+nan	(1)	VI-356
h.+da	(2)	VIII-51	h.+nın	(2)	III-81; V-108
h.+daki	(1)	IV-7	h.+sına	(1)	VII-135
h.+di	(1)	VIII-52	h.+si	(2)	V-2, 225
h.+ın	(1)	VIII-44	h.+ya	(1)	II-472
hınzır	(1)	I-77	h.+yi	(1)	III-81
hıristiyan			hocamgil		
h.+miş	(1)	II-475			

	h.+e	(2)	V-101(2)		h.+m	(1)	VIII-73
hodah		(1)	IX-41	isit-			
	h.+a	(2)	IX-41, 42		1.-irdih	(1)	II-348
hop 249, 255		(3)	V-248,		1.-ir	(2)	IV-155,
				157			
horoz		(2)	XII-59, 92	islat-			
	h.+lar	(1)	IV-105		1.-am	(1)	IV-216
horuk(+g)		(3)	II-33, 36; V-256	işih		(2)	II-456(2)
	h.+a	(3)	II-33, 34, 35		1.+i	(1)	II-325
	h.+un	(2)	VI-229, 232	°ibadet	(1)		II-474
	h.+nan	(1)	V-258	ibni	(2)		XII-351, 354
horum		(2)	III-200; X-32	ibrağaz	(1)		V-191
	h.+i	(1)	III-201		i.+da	(1)	V-192
horuğ		(3)	V-255, 259, 260	ibrahim	(1)		VI-191
hoş		(11)	I-27; II-249, 250; III-222; V-86(2), 239; IX-63; X-57, 58(2)	icad	(1)		VI-62
	h.+di	(1)	I-58	iç-			
	h.+uma	(3)	VI-14,	i.		(1)	
20, 343				VII-26			
	h.+una	(1)	VI-46	i.-diler	(1)		VIII-15
hoşbeş				i.-ellerdi	(2)		III-77;
	h.+den	(1)	VII-7	V-34			
				i.-emez		(1)	
hoşlaş-				XII-205			
	h.-dilar	(1)	VI-108	i.-ene	(1)		V-17
	h.-laşıp	(1)	VI-65	i.-erdi	(1)		V-35
hulik	(1)		II-142	i.-erdik	(2)		VII-32, 34
hulikli				i.-ir	(1)		VII-132
	h.+nin	(1)	XII-224	iç		(1)	XII-45
hulusi	(1)		III-52	i.+e	(1)		XII-45
hurma				i.+en	(1)		IX-67, 72
	h.+si	(1)	IV-260	i.+i	(1)		IX-3
	h.+ya	(1)	VI-296	i.+imize	(2)		II-461,
huy				462			
	h.+i	(1)	IV-168				
hüda				i.+inde	(20)		I-49, 67; III-142, 218(2), 219, 270; V-1, 7, 193(2), 199, 220; VI-201; X-30, 39, 40, 41; XII- 404

i.+indedi	(1)	X-21	i.+sı	(1)	II-147
i.+inden	(1)	VI-167	i.+ydi	(1)	II-27
i.+indeyem	(1)	I-99	idare	(1)	XII-292
i.+ine	(17)	I-18, 100, 108; III-119; V-37, 68, 173, 183, 185, 188, 189, 194; VI-51, 301; VI-141; IX-2; X-29	ide ^e		
i.+inen	(2)	IV-253; V-105	i.+nen	(2)	V-30, 31
i.+ini	(2)	I-71, 72	idolar	(1)	XII-149
i.+inizde	(1)	II-463	idügün	(1)	XII-346
i.+innen	(4)	II-270; III-85, 182; V-106	ifade		
i.+lerindeyim	(1)	VI-278	i.+si	(1)	IV-223
içerde	(3)	II-253; VII-163, 165	ifah	(7)	II-107, 140, 161; V-5; VI-272; VIII-32, 33
i.+dir	(1)	VII-160	i.+larına	(1)	V-168
içeri	(3)	II-389, 390(2)	igid	(3)	I-128; II-437; IX-72
i.+den	(1)	VII-11	i.+ler	(1)	IV-272
i.+ye	(6)	I-71; II-19; VI-33, 172; VII-189; X-17	igne	(1)	III-226
içersi			i.+yi	(1)	III-230
i.+nde	(8)	II-12, 137; III-72, 218, 219; IV-197; VI-345, 356	ihsan	(1)	VI-261
i.+ne	(5)	III-293; VII-63, 72(2); XII-336	ihsan	(1)	III-313
i.+nnen	(5)	II-107(2); III-280; VII-85, 87	ihtiyaci	(1)	III-62
içerye	(4)	III-96; VII-190, 191, 197	iki	(81)	I-7, 11, 33, 38, 44, 47, 63, 82; II-31, 40(3), 48, 79, 116, 120, 147, 228, 313, 413, 458, 472, 475, 491, 497; III-73(2), 155; IV-32, 107, 192; V-29, 138, 163, 172, 179, 201, 247, 259; VI-10, 21, 37, 54, 58, 112, 117, 123, 229, 241, 303, 334; VII-28, 44, 57, 60, 64, 174, 185, 189, 194(2); VIII-4, 15(3), 16(2), 36; IX-24; XI-22, 27; XII-29, 37, 107, 127, 170, 186(2), 256, 339, 401
içil-			i.+miz	(1)	I-118
i.-meyeceg	(1)	VIII-8	i.+si	(4)	II-161, 343, 431; XII-68
için	(20)	III-115, 287(2), 310; IV-60, 181; VI-83, 101, 155, 276, 294, 351; VII-31; IX-5, 6, 7; X-37; XII-37, 332	i.+ye	(1)	V-209
i.+dir	(1)	VI-277	ikileme	(1)	II-39
içün	(4)	II-182, 192; V-124; VI-20	ikile-		
idame	(1)	vı-243	i.-rdik	(1)	III-157
idara	(4)	I-23(2); II-26; XII-298	ikinci	(4)	II-268; VI-12, 18, 150
			i.+si	(2)	VI-317; XII-306

ikindi				ilkin (2)	V-254, 256
	i.+ye (1)	II-173		ilkoğul(2)	II-29; XII-98
ikiğuba				i.+i(1)	XII-379
	i.+dan (1)	III-83		illa (1)	VI-74
	i.+ya (1)	III-83		illac	
ikiğubbe				i.+ların(1)	III-125
	i.+den (1)	XII-418		illahım(1)	XI-36
ikişer				illallah(1)	II-284
	ikişerden (1)	II-237		ille (4)	I-31; II-422; III-41; VII-12
ikram (1)	VII-117			ilman (1)	V-124
il(yıl) (1)	XII-245			ilmel (1)	VI-382
ilac (1)	III-132			imamlığ(2)	II-69, 70
	i.+i (1)	VII-27		imamoğullari (1)	XII-145
ilahi (1)	VI-387			iman (7)	VI-257, 263, 270(2), 302, 390, 392
ilaş (1)	VII-25			i.+i (1)	VI-256
ile (7)	VI-69; VIII-59, 76; XII-91, 155, 347, 378			imaret	
ileri (1)	XII-223			i.+i (1)	XII-349
ilhami (1)	X-48			imdad (6)	IV-4, 8, 12, 16, 19, 23
	i.+nen (1)	X-46		i.+ınza (1)	X-63
ilim (3)	VI-65, 67; XII-124			i.+ıza (1)	X-62
	i.+lerin(2)	VI-1, 38		imkan	
	i.+lerle(1)	VI-305		i.+ım (3)	II-277(3)
	i.+i (2)	VI-225, 302		i.+ımız(2)	II-126; VII-186
	i.+in (3)	VI-2, 301, 314		i.+lar (1)	II-363
	i.+inde (1)	VI-64		imparatorluğ	
	i.+ine (1)	VI-347		i.+i (1)	XII-35
	i.+inin (1)	VI-65		imtihan (1)	VI-262
	i.+innen (1)	VI-66		imzalat-	
iliş-				i.-dışdan (1)	II-113
	i.-ir (2)	VI-294(2)		i.-mişlar (1)	II-112
ilk (11)	II-1(2), 52, 69, 102, 350, 351; IV-49; VI-45, 81, 211			inad (1)	I-7
				inahla (2)	IV-26, 258
				inan-	
				i. (2)	III-308; VI-301

	i.-am	(1)	VII-26		i.+indir	(1)	II-76
	i.-asan	(1)	IX-50		innab		
inanç	(1)	VI-257			i.+i	(1)	IV-5
	i.+i	(3)	VI-256, 306(2)	insan	(15)	III-246; VI-75, 187, 202, 203, 239, 244, 246, 256, 263, 328, 352, 377; VII-2, 9	
inan-					i.+a	(5)	VI-191, 270, 281, 282, 339
	i.-di	(1)	VI-192		i.+dır	(1)	714
	i.-ırdım	(1)	V-89		i.+ın	(7)	III-137; VI-201, 225, 258, 346; XII-211, 212
310	i.-ir	(2)	II-309,		i.+i	(3)	VI-263(2); XII-29
	i.-madılar	(1)	VI-324		i.+lar	(5)	III-56; VI-268, 298, 299, 380
	i.-maz	(1)	II-309		i.+lara	(2)	VI-64, 297
	i.-minam	(1)	VII-25		i.+ların	(3)	VI-1, 186, 268
	i.-miriğ	(1)	VI-331		i.+lari	(3)	III-56;
ince	(4)	II-298, 302; VI-105(2)			VI-28, 352		
inci	(1)	VIII-54		insanoğlı	(1)	VI-189	
incid-					i.+nin	(2)	XII-309, 319
	i.-ir	(2)	VI-245(2)		i.+na	(2)	VI-66, 67
	i.-irem	(1)	VI-274	inşa	(4)	XII-329, 331, 350, 351	
incin-				inşaat			
	i.-ir	(1)	VI-260		i.+lar	(1)	VI-135
	i.-mez	(2)	VI-260(2)	inşallah	(2)	VI-17, 203	
incit-				intizar	(1)	XII-377	
	i.-miye	(1)	IX-48	ip			
indine	(1)	VI-362			i.+i	(1)	VI-6
ineg	(1)	VI-235			i.+imizi	(1)	II-232
	i.+in	(1)	VI-240		i.+in	(1)	II-231
	i.+leri	(3)	V-206, 208, 209		i.+nen	(1)	IV-206
inek	(7)	I-87(2), 88; III-32; IV-192; VI-241; IX-60		iran	(1)	XII-328	
	i.+i	(1)	XII-103		i.+a	(2)	III-215; V-213
	i.+den	(1)	VI-243		i.+ı	(1)	XII-327
	i.+ler	(3)	I-24; III-32; IV-34		i.+nan	(2)	I-45, 51
	i.+leri	(1)	V-205				
	i.+lerimiz	(1)	III-32				
ingiliz	(1)	II-75					

iraq				i.+i (4)	VI-170, 265; VII-38; XII-216
	i.+a (2)	III-215; V-213			
irelde	(1)	II-356		i.+inde(4)	II-482; VI-304, 311; VIII-58
ireli	(1)	II-354		i.+ini (4)	II-159, 360; VI- 169, 330
irelle-					
	i.-di (2)	III-262; VI-129			
ireşberlik	(2)	II-31, 32		iskender (3)	II-177(2), 202
iri	(1)	III-137		i.+i (1)	II-158
	i.+dir (1)	IV-231		islam	
	i.+lerinnen (1)	V-167		i.+in (1)	VI-369
isal				islamiyet	
	i.+am (1)	II-435		i.+in (3)	VI-187, 188, 366
isde-				ismail	
	i. (1)	I-9		i.+in (2)	II-202, 203
	i.-llerdi (1)	XII-89		i.+o (2)	I-14, 15
	i.-rsen (1)	XII-198		ismetgil (1)	V-238
	i.-(i)ller (1)	X-104		istanbul	
	i.-(i)llese (1)	VII-111		i.+a (1)	VI-86
	i.-(i)r (4)	I-		i.+da (2)	VI-87, 252
10; IV-53; VI-379; VII-188				i.+dan (3)	VI-14, 95; XII- 332
	i.-(i)rdim (1)	VI-11		istasyon	
	i.-(i)rem (1)	VI-72		i.+a (1)	II-89
	i.-(i)rsen (3)	IV-158, 162, 166		iste-	
	i.-(i)yenim (1)	V-92		i.-di (2)	VI-373, 380
	i.-(i)yenler (1)	VI-108		i.-digi (1)	IV-40
isdif (1)	XII-65			i.-digim (6)	VI-186, 200, 225, 237, 332, 355
isdirehed (2)	II-366(2)			i.-digimiz (1)	II-58
	i.+e (1)	II-296		i.-diler (1)	II-110
ise (3)	II-60; VI-297; XII-213			i.-medim (1)	IV-192
ishaklılar (1)	XII-154			i.-mem (1)	VI-379
isi (isi) (1)	V-157			i.-menem (1)	VI-273
isim				i.-meye (1)	XII-88
	i.+leri (1)	XII-415			
	i.+e (1)	VI-170			

i.-mirdim	(1)	VI-22	165, 259, 386(2), 391; VII-128; XII-55
i.-r	(1)	III-22	
i.-rdi	(4)	III-98,	i.+imdi(1) VI-136
113(2), 114			i.+imiz(2) VII-59, 73
i.-rem	(1)	II-438	i.+in (2) VII-84; X-61
i.-rik	(2)	VI-	i.+inde(1) II-154
164(2)			i.+ini (3) III-39; VI-160; XII-113
i.-riz	(1)	VI-372	i.+nen (1) V-160
i.-rsen (5)	VI-218(2),		işarat (1) VI-318
223(2), 224			işbabyan (1) IV-92
i.-(i)ller	(2)	IV-293;	işbaşı (3) XII-56, 95, 96
X-103			işci (1) V-41
i.-(i)rsiz	(2)	X-51(2)	işçi (1) VI-90
i.-(i)yek	(1)	XII-89	i.+ler (1) V-41
istifade(2)	VI-2, 360		i.+si (1) II-78
istikak			işçilik (1) II-80
i.+ini (1)	XII-188		işda (15) V-182, 191, 214, 243, 254; VI-295, 313, 390; IX-11; XII-45, 190, 219, 292, 315, 333
istikamet			işde (138) I-28, 29, 65, 102(2), 107, 127, 129; II-4, 14, 25, 26(2), 38, 61, 82, 151, 158, 182, 195, 203, 218, 233, 240, 348, 349(2), 363, 381, 430, 431, 437(2), 438, 451, 452, 453, 475, 483; III-1, 8, 19, 60, 148, 187, 202, 207, 211, 214, 227, 236, 245, 266, 283, 288, 294; IV-288; V-2, 9, 31, 39, 41, 60, 71, 94, 108, 134, 139, 166, 168, 171, 172, 176, 185, 187, 188, 211, 221, 225, 226, 234, 244, 258, 260(2), 261, 262, 268, 269, 271, 273, 275; VI-4, 39(2), 40, 85, 91, 96, 102, 202, 253, 269(2), 271, 280(2), 283, 287, 307; VII-61, 73; VIII-18, 23, 28, 38, 41, 52; IX-16, 22, 46, 63; X-15, 22(2), 61, 72, 73, 99, 112; XII-29, 88, 89, 90, 156, 254, 255, 379
i.+e (1)	VII-150		iş-(iç-)
i.+ine (2)	VII-142(2)		i.-dim (1) VII-27
istirehed			işlet-
i.+de (1)	II-289		
i.+e (2)	VII-75		
istek (1)	VI-165		
iş (13)	III-38; IV-234, 283, 284; V-213; VI-129, 176; VII-150; VIII-18; X-24, 59; XII-18, 234		
i.+ler (2)	VI-194;		
VIII-43			
i.+lerde (1)	VI-261		
i.+lere (1)	VI-239		
i.+leri (3)	II-310,		
311; VI-194			
i.+den (1)	VI-41		
i.+dir (1)	VII-113		
i.+e (1)	VI-75		
i.+i (15)	II-212,		
245, 247, 305; III-40; VI-3, 155, 159,			

	i.-illermiş	(1)	II-148	karın		
	i.-irdik	(1)	V-163		k.+ına	(1) VI-289
işle-				kartop	(1)	V-41
	i.-llerdi	(1)	IV-203		k.+i	(1) V-42
işşek	(1)	II-148			k.+un	(1) V-45
işte	(2)	I-11; VI-179		kaş	(kaç)	(1) XII-412
it	(2)	IV-289, 290		katipler	(1)	XII-152
	i.+idir	(1)	IV-186	kebab	(1)	IX-21
itibaren	(1)	VI-4		keçe	(1)	III-187
itibarile	(1)	VI-283			k.+den	(1) II-358
ittiba	(1)	VI-341		keçelci	(2)	VII-80(2)
iħlas	(4)	VI-74(2), 165, 185		keçi	(1)	IV-204
iħlasli	(2)	VI-137, 358		keci		
iyi	(3)	I-122; IV-34; VI-323			k.+si	(2) III-243, 244
	i.+si	(1)	VI-219		k.+sini	(1) III-286
izaħ					k.+ye	(1) III-258
	i.+da	(1)	V-259	kefin		
izin	(2)	VII-81, 189			k.+i	(1) XII-14
	i.+iyle	(1)	VI-222		k.+siz	(1) IV-262
izmir				keftor	(1)	IV-151
	i.+de	(1)	III-210	kehyalar	(1)	XII-146
	i.+e	(1)	III-210	kekil		
izzet	(1)	VII-117			k.+ini	(1) XII-112
kadar	(1)	XII-359		kelem	(1)	IV-26
kağıt	(3)	II-299; III-111; X-109		kelepçele-		
kağni	(1)	VIII-36			k.-miş	(1) II-93
kainat				kelime		
	k.+a	(1)	VI-194		k.+ler	(1) IV-41
	k.+ın	(1)	VI-187	kelle	(1)	IX-27
kalk-					k.+si	(1) IX-26
	k.-ıp	(1)	XII-99	keloğlan	(4)	VII-136, 143, 147, 150
kambağ	(1)	XII-277			k.+a	(1) VII-131
kar (kâr)	(4)	IV-37, 38; VI-152		kemal	(1)	XII-190
	k.+ımız	(1)	VII-59		k.+ın	(1) XII-225

kemer (3)	II-426; III-107; IV-281	kerim (1)	VI-340
k.+i (3)	II-426, 427, 428	kerki (2)	V-122, 124
kenar		kers (1)	II-145
k.+ında (1)	VIII-54	kert (1)	II-183
k.+innan (1)	II-10	kervan (3)	II-149, 163; XII-315
k.+ıdır (1)	II-10	k.+ın (2)	II-163, 164
kendi (13)	II-379 ; III-244; VI-48, 73, 102, 103, 169, 190, 353, 379; VIII-42, 48; XII-352	k.+nan (1)	II-168
k.+leri (1)	XII-415	kervansaray (3)	XII-321, 324, 334
k.+liginden (1)	VI-218	ke-	
k.+m (3)	VI-60, 204; XII-219	k. (4)	II-255, 286(2), 287
k.+miz (2)	III-158; VI-322	k.-di (1)	V-104
k.+mize (1)	XII-337	k.-dig (2)	III-286, 287
k.+ne (2)	III-155; VI-190	k.-digi (1)	III-300
k.+ni (1)	XII-410	k.-dik (1)	II-94
k.+si (5)	III-230, 272; VI-193, 279, 366	k.-dim (1)	II-379
k.+sıdır (1)	XII-212	k.-diz (1)	II-96
k.+sini (1)	VI-75	k.-ecegem (1)	II-376
k.+sinnen (2)	VI-77, 189	k.-edin (1)	III-126
kenef (1)	XII-221	k.-eller(1)	III-106
k.+i (1)	XII-229	k.-er (2)	V-122; XII-111
kepçe		k.-erdi (1)	XI-20
k.+leri (1)	XII-227	k.-erdik (3)	III-150, 173; V-187
k.+nin (1)	XII-230	k.-ig (2)	VII-68, 69
kepek		k.-iller (2)	VII-125, 126
k.+i (1)	VI-241	k.-sir (1)	VII-79
kepekli(1)	I-56	k.-irdi (1)	I-71
kere (17)	I-11; II-7, 171, 333, 442; III-119; V-6, 32, 73, 251, 286; VII-153, 156, 168, 169, 177; XII-369	k.-mişler (1)	II-96
kereste (2)	VI-122, 129	kesil-	
k.+m (2)	VI-111(2)	k.-ildi (3)	II-287, 288; X-36
		k.-ilirmiş (1)	IX-25
		kesim(kısım)	
		k.+e (1)	II-286

178, 184, 189, 197, 242, 261; VI-19, 39, 55, 295; VII-29(2), 153, 175

kimin(gibi) (1) II-379

kimse (15)I-111; II-18; III-22, 29, 275; V-207, 208; VI-53, 268; VII-143, 192; VIII-31; XII-100, 308, 318

k.+den (2) III-7; VI-191

k.+nin (3) I-112; VI-180; VII-191

k.+siz (1) XII-397

k.+ye (4) I-30; III-122; IV-160; VII-20

kinar(kenar)

k.+dan (1) V-105

k.+ına (2) III-85, 250

k.+ında (1) III-28

k.+ınnan (1) III-86

kira

k.+da (1) 1602

kirbit

k.+e (1) 586

kireş

k.+nen (1) 1566

kirlen-

k.-di (1) II-476

kirli (1) VI-291

kisbetli(1) II-467

kise (1) II-89

kişi (13)I-78, 79; III-200; V-140; VI-39, 165, 303; VII-152, 165(2), 166, 193

k.+den (1) VI-166

k.+ler (2) I-47; XII-235

k.+nen (4) VI-229(2), 234; VII-107

k.+ye (1) VI-335

k.+yi (2) VI-310; VII-119

kişimahi

k.+ler (1) XII-141

k.+nin (1) XII-259

kişkir-

k. (1) VI-295

kitab (2) II-105, 106

k.+a (1) II-108

k.+i (1) II-106

k.+ların (1) II-107

kitabe

k.+leri (1) XII-341

k.+sidir (1) XII-343

k.+sinde (2) XII-344, 349

kitab (2) VI-254, 326

k.+dır (1) XII-341

kitle-

k.-mege (1) XII-202

k.-(i)yek (1) V-112

kitleş-

k.-iller (2) VII-135, 137

k.-ir (1) VII-134

kofi (1) IV-72

k.+nin (1) IV-70

koluk (2) II-65; III-183

kom

k.+lara (1) II-257

k.+larına (1) II-338

konya

k.+da (1) VI-32

k.+ya (1) VI-32

kor (7) IV-262; VI-341; X-31, 35, 95(2); XI-28

korbulah

	k.+dan (1)	VIII-32		k.+lerde (2)	I-24; VI-76
koroğlu				k.+sine (1)	III-255
	k.+na (1)	IV-246		kötü (1)	IX-64
kort (1)	VII-43			kötülük	
kortuk (1)	V-138			k.+den (1)	VI-352
kotan (3)	II-36; III-155; V-261			köy (11)	II-139, 140, 173, 199(2), 252, 337, 338; VIII-3, 35, 41
	k.+ın (2)	V-260; VI-232		k.+de (5)	II-27, 31, 339; VII-37, 55
	k.+i (2)	II-34; III-156		k.+dedi (2)	VII-37(2)
	k.+nan (1)	III-157		k.+den (5)	II-194(2), 200, 226; X-19
köçeri (2)	XI-6; XII-84			k.+e (18)	II-13(2), 171, 173, 181(2), 194(2), 200, 252, 337, 339, 340; VII-4(2), 5, 52; VIII-51
köçürgen (2)	III-68(2)			k.+i (6)	II-142, 171(2), 185, 196; VIII-40
	k.+e (1)	III-69		k.+idi (1)	VIII-50
kök				k.+idir (1)	II-8
	k.+ünnen (1)	XII-414		k.+imiş (2)	II-135, 137
köle (1)	VI-341, 375			k.+in (1)	II-221
kölgelik (2)	II-67; III-185			k.+indedik (1)	II-155
kölge				k.+ler (1)	II-138
	k.+sidir (1)	IV-291		“ (3)	II-346; XII-189, 297
	k.+sinde (1)	IV-290		k.+leri (1)	XII-381
	k.+sine (1)	II-65		k.+lerimiş (1)	II-143
kömür (1)	II-448			k.+lerinde (1)	II-172
	k.+nen (1)	II-449		k.+lerine (1)	II-172
köpek (2)	II-16;			k.+ün (7)	II-215; V-105, 106, 240, 241, 268; VII-5
VI-295				k.+üne (2)	II-1, 8
	k.+ler (2)	II-14;		köyli (2)	V-93; XII-360
III-271				köynek(2)	V-127, 132
	k.+lerden (1)	II-15			
körpü					
	k.+südür (1)	XII-20			
körpe					
	k.+miş (1)	X-101			
kösevi (5)	XII-104, 109(2), 126, 127				
	k.+yi (2)	XII-107, 120			
köşe					

közer	(4)	IV-226, 227, 229; XI-2			
k.+de	(1)	IV-230			
k.+dedi	(1)	IV-230			
k.+i	(1)	IV-224			
kur ^ç an	(6)	VI-211, 223, 276, 181, 334, 358			
k.+ın	(2)	VI-281, 319			
k.+la	(1)	VI-322			
k.+ı	(1)	VI-340			
k.+i	(2)	VI-358, 359			
k.+ın	(1)	VI-381			
kuş	(1)	vi-133			
kuzu					
k.+ların	(1)	VIII-60			
küçüg	(9)	V-36, 37, 94; VI-348; VII-38; VIII-58(2); X-23; XII-315			
k.+düm	(1)	II-35			
k.+i	(2)	II-177; IV-144			
küçük	(2)	VI-1, 223			
k.+kennen	(1)	VI-4			
k.+miş	(1)	II-158			
k.+tüm	(1)	III-31			
küçüklük					
k.+de	(1)	VI-327			
küfte	(1)	V-38			
k.+ye	(1)	V-38			
küftelig					
k.+i	(1)	V-78			
kül					
k.+i	(1)	V-172			
k.+üni	(2)	V-167, 171			
küllük	(3)	V-114, 115, 116			
k.+ün	(1)	V-115			
kümbet					
			k.+in	(3)	III-84, 86, 88
			k.+lere	(1)	X-66
			küpe	(3)	III-73(2); VIII-6
			k.+ler	(1)	III-72
			k.+lere	(1)	I-38
			k.+lerin	(1)	III-72
			kürek		
			k.+i	(2)	I-101, 109
			kürekle-		
			k.-r	(1)	XII-77
			kürsi		
			k.+de	(1)	VI-223
			k.+ler	(1)	VI-20
			k.+leri	(2)	VI-206, 211
			kürt	(3)	II-113, 120, 140
			k.+lerde	(1)	XI-34
			k.+lerin	(1)	II-120
			kürtçe	(3)	II-3, 4; VI-308
			küsen-		
			k.-e	(1)	IV-191
			kütük		
			k.+leri	(1)	VI-57
			laf	(1)	X-104
			lagar		
			l.+i	(2)	II-414, 415
			lağ	(2)	V-85(2)
			lağab		
			l.+lar	(1)	XII-139
			lağar	(2)	VII-44(2)
			lal	(2)	VI-279, 350
			lamba	(1)	II-19
			l.+lar	(1)	III-264
			l.+lari	(2)	XII-412(2)
			l.+si	(3)	I-23(2); II-18

lakap				1.+nan (2)	V-5(2)
	1.+lar	(1)	XII-415	lop	(7) V-20(2),
las				21, 22, 23, 26, 30	
	1.+i	(1)	XII-238	lokma	(2) II-186
last				lorh	(1) III-310
	1.+i	(2)	XII-261, 268	1.+lar	(1) III-310
lastig		(1)	III-304	1.+nan	(1) III-313
lastik		(2)	VII-173	lüzum	(1) II-306
laşan		(2)	IV-28, 31	maalesef	(1) III-46
	1.+m	(1)	IV-33	mac	
	1.+i	(1)	IV-28	m.+i	(1) II-43
lat		(2)	XII-306,	macun	
356				m.+i	(1) XII-100
	1.+dan	(1)	VII-12	maç	
latif		(1)	XII-343	m.+a	(1) XII-239
lazım		(5)	I-37; II-437; VI-	madavas	(1) II-136
164(2), 246				madde	
lazoğlı		(1)	XII-171	m.+ler	(1) VI-253
legen		(1)	V-35	madem	(1) VII-14
	1.+de	(1)	IX-50	mağara	(5) XII-309, 318,
leylo		(1)	IV-211	319, 359	
lezzet		(2)	VI-391, 392	m.+lar	(1) XII-319
	1.+i	(1)	III-151	m.+lara	(1) III-194
lezzetli(4)			III-151(2); IX-20; XII-350	m.+lari(2)	XII-318, 359
	1.+di	(1)	IX-16	mahalle	
lillahil	(1)		VI-279	m.+de	(1) XII-98
lisan				m.+nin(1)	VI-28
	1.+m	(1)	II-303	m.+sinin	(1) XII-356
	1.+ni	(1)	II-300	m.+siydi	(1) XII-294
	1.+i	(4)	II-298, 299,	mağalleli	(1) XII-293
304(2),				m.+nin(2)	XII-293, 295
lise		(1)	II-29	mahi	(1) XII-67
litre		(1)	VIII-18	m.+n	(1) VI-133
litrelik	(1)		VIII-18	m.+nin(1)	XII-259
lo		(1)	XII-86	mahiyet	
loğ		(1)	V-5	m.+ini	(1) VI-278

mahsul			maḳam		
m.+i (1)	VIII-73		m.+i (2)	VI-286, 387	
mahsun	(1)	VI-286	maḳsud	(1)	IV-15
mahzun	(1)	VI-302	m.+un (1)	X-74	
majgalci	(3)	III-159, 161, 164	marak(+g)		
makine			m.+a (3)	II-118, 123; XII-283	
m.+nin(1)	IV-223		m.+lar (1)	III-194	
m.+si (2)	II-53; VI-251		maral	(1)	IV-211
mal	(3)	V-213; XI-407; XII-420	maran	(1)	XII-41
m.+ımız	(1)	X-96	marangozluḡ	(1)	XII-34
m.+ın (1)	II-222		maraṣal		
m.+ına (1)	VI-291		m.+lari(1)	VI-265	
m.+ını (1)	II-361		maraz	(1)	IV-278
m.+i (3)	II-226, 228; XII-233		marc	(1)	VIII-28
malabelik	(1)	III-10	m.+ını (1)	VII-77	
malamat	(1)	V-157	mareh	(1)	V-58
malazgirt	(2)	XII-3, 5	marj		
malesef	(1)	III-66	m.+ına (1)	VI-232	
maltn	(1)	II-401	m.+ını (1)	VII-61	
malzeme			marla		
m.+si (1)	XII-39		m.+larda	(1)	VIII-34
mama	(2)	V-186(2)	martak(+g)		
m.+lar (1)	V-184		m.+a (1)	VIII-82	
man	(46)	I-5, 6(2), 31, 34, 59, 60, 61, 63; II-219, 372, 377, 396, 399, 428; IV-56, 115; V-104, 111, 117, 212, 213; VI-15, 17, 124, 151, 178, 184(2), 354; VII-2, 34, 77, 81, 145, 185, IX-5, 6(2), 7, 67, 78, 79; X-79; XI-31; XII-187	masa		
m.+di (1)	V-213		m.+nın(3)	II-417, 424, 425	
mancı			m.+ya (1)	VI-126	
m.+si (1)	X-85		masraf		
mancurya	(1)	II-450	m.+ını (1)	III-105	
m.+ya (1)	II-450		masum	(1)	XII-373
			maṣa	(1)	VII-98
			m.+yi (3)	VII-98, 99, 120	
			mataḡ		
			m.+lari(1)	I-46	
			mavzer(1)	III-91	

maḥsi	(1)	III-209	m.+i	(1)	X-38
mayakḳabi	(1)	III-303	m.+imize	(1)	II-85
mayri	(1)	V-198	m.+te	(2)	II-55, 91
mazlum	(1)	XII-94	meme		
me ^ç arif	(1)	XII-123	m.+n	(1)	IV-287
me ^ç erif	(1)	XII-106	memet	(2)	IV-42; -VII-57
mecaz	(1)	IV-290	memleket	(1)	VI-321
mecbur	(2)	I-117; II-117	m.+i	(2)	VI-318, 344
mecid	(3)	XII-65, 78, 80	m.+izden	(1)	VI-35
medrese	(1)	VIII-49	m.+lerde	(1)	VI-351
mege	(4)	II-91; VI-135;	m.+tir	(1)	III-55
VIII-8; X-78			memnun	(2)	III-
meger	(2)	XII-82, 180	216(2)		
megersem	(1)	V-115	memur	(2)	XII-35(2)
meḡrib	(1)	VII-137	memür		
meḥelle	(1)	II-69	m.+den	(1)	VI-211
meḥle			men	(222)	I-33, 34, 35, 37, 58, 59, 61, 74, 92, 98(2), 107(2), 110, 114, 116; II-10, 34, 69, 73, 88, 92(2), 105, 130, 178(2), 179(3), 180, 192(2), 193, 203, 217, 220, 238, 243, 246, 263, 298, 300, 302, 321, 322, 336, 346, 366, 368, 370(2), 372(2), 373, 375, 377, 382, 399, 402, 415, 420, 421, 422, 427, 433(2), 437, 458, 463, 465, 467, 469(2), 470; III-61, 100, 108, 146, 156, 221, 234, 245, 302(2); IV-29, 47, 56, 67, 94, 116, 193, 232, 233, 249; V-6, 18, 49(2), 58, 59, 60(2), 89(2), 95, 96(2), 99, 100, 104, 118, 154, 193, 204, 213(2), 246, 270; VI-5, 11, 16, 21, 26(2), 29, 35, 36, 38, 79, 85, 100, 102, 110, 120, 121, 139, 152, 156, 160, 173, 179, 182, 204, 236, 304, 309(2), 333, 338, 339, 345(2), 349, 384; VII-2, 6, 8, 10, 19, 24, 40, 45, 51, 79, 81, 82, 83, 93, 96, 113, 115, 116, 118, 128, 130(3), 131, 141, 146, 158, 159, 184, 188, 191, 195; VIII-4, 9, 45, 49; IX-4, 33, 45, 65, 70, 71, 75; X-23, 28, 35, 38, 50, 73, 78, 79, 93, 102(2); XI-4, 7, 30; XII-103, 105, 218, 219,
m.+de	(1)	II-365			
m.+sindedik	(1)	VIII-38			
meḥme	(1)	I-7			
meḥmed	(3)	X-51;			
XI-11, 13					
meḥne	(1)	IV-188			
mêhri	(1)	X-90			
mêhriban	(1)	X-90			
mejbur	(1)	XII-29			
m.+uḡ	(1)	VIII-20			
mekteb	(2)	VII-53, 54			
m.+i	(1)	XII-338			
mela	(1)	I-36			
melce	(1)	XII-343			
meleke	(2)	VII-194(2)			
melek					
m.+ler	(1)	VI-282			
melhem	(1)	V-189			
melmeket					

m.+de (4)	II-264, 413; VI-76, 274	merhabba (1)	XII-210
m.+den (1)	VI-76	merkez(1)	II-146
m.+i (50)	I-10, 16, 18, 31, 58, 75, 79, 81(2), 82, 90, 112, 116; II-11, 117, 219, 376, 386, 389, 411, 416, 478; V-93, 106, 115, 271, 274; VI-41, 42, 46, 252; VII-23, 24, 119, 190, 192; IX-1(2), 2, 3; X-6, 7, 8, 26, 80; XII-106, 123	mermi (5)	II-377, 378, 438; XII-400, 416
m.+im (75)	I-4, 17, 53, 78, 98, 104, 107, 115; II-294, 322, 334, 336, 371, 375, 388, 392, 401, 327, 329; III-63, 78, 87, 251, 252; IV-63, 173, 234, 235; V-13, 14, 24, 71, 72, 104, 237, 247, 270, 275, 276; VI-14, 31, 40, 98, 108, 111(2), 136, 151, 155, 178, 181, 211, 241, 271; VII-20(2), 34(2), 50, 110, 111, 114, 137, 160, 199, 200; VIII-17; IX-49, 54; X-31, 34(2), 38, 47, 48, 53; XII-250	mersin	
m.+in (2)	II-395	m.+e (1)	VI-97
m.+nen (13)	I-100, 108; II-130, 269, 271, 384, 396; VI-28; VII-21, 184, 188; X-39; XII-216	mertebe	
mendir		m.+n (2)	VIII-69; XII-364
m.+i (1)	II-224	mesela (19)	II-138, 149, 351, 355, 458; III-294; IV-49; V-151, 154; VI-259; XII-32, 36, 38(2), 40, 41, 56, 59, 312, 356
mendir		mesele(mesela) (16)	III-254, V-71, 87, 204; VI-209, 216, 264, 299, 385; VII-115, 123; XII-51, 185
m.+e (1)	X-18	mesele	
menem (13)	I-48, 65; II-392, 485; IV-80, 162, 183, 249; V-248; X-104, 105; XII-91, 298	m.+de (2)	VI-201, 329
menfat		m.+den(1)	VI-356
m.+i (1)	III-48	m.+ler (1)	V-40
meķam		m.+leri(1)	VI-39
m.+ına(1)	II-111	m.+si (2)	VI-163, 262
meraksız (2)	VII-3, 9	m.+sinde (1)	VI-329
meraķ	(1) VI-304	m.+sinen (1)	VI-353
m.+dan (1)	VIII-86	m.+yi (3)	I-114; VI-173; VII-123
merdan		mesleg (2)	VI-3, 11
m.+da (1)	XII-280	m.+e (2)	VI-3, 202
		m.+i (1)	III-222
		m.+im (1)	VI-19
		m.+imi(1)	VI-47
		m.+imizden (1)	VI-391
		m.+in (1)	VI-200
		meslek (1)	VI-166
		m.+di (2)	V-223(2)
		m.+lerden (1)	VI-1
		meşayih	

m.+lar (1)	IX-26			m.+sine (3)	II-317,
meşeket (1)	VI-383			319, 324	
m.+i (1)	VI-383			m.+ye (3)	II-318, 320, 323
m.+tir (1)	VI-386			meyalli (1)	VI-212
meşeketli (1)	VI-364			meşgul	
meşekket (1)	XII-92			m.+a (2)	VI-73; XII-50
meşe				meşgul (1)	VI-7
m.+ye (1)	III-1			meydanlı(ğ)	(1) XII-321
meşgul (1)	VI-7			m.+a (2)	III-53(2)
meşhur(1)	II-419			m.+ın (1)	III-87
meşriğ (1)	VII-139			meyil	
meşur (3)	IV-254, 257,			m.+i (1)	II-474
261				meyva	
meşveret (1)	XII-241			m.+sıdır (1)	IV-254
meşveretli (1)	II-489			m.+sına (1)	VI-194
metin (1)	XII-344			m.+si (1)	XII-300
meton (1)	V-69			mezar (6)	VIII-63,
metre (6)	VII-175; XII-			321, 323, 334, 375, 406,	
186(3), 187, 192				m.+ını (1)	IV-292
m.+den(1)	II-273			mezik (1)	II-138
m.+di (1)	IX-78			mezun	
mevcud (1)	XII-358			m.+u (1)	XII-98
mevcut (1)	XII-340			mı (7)	II-11; IV-199,
mevla (2)	IV-108; X-62			214; XII-132, 240, 244, 248	
m.+m (1)	X-64			m.+di (2)	IV-294; V-130
mevlana				mıhacır (1)	III-295
m.+nın(1)	VI-266			m.+larını (1)	III-289
mevzi (3)	II-287(2), 318			m.+ları (3)	III-289,
m.+den(5)	II-287, 315,			294, 296	
331(2), 341				m.+lığa (2)	III-86;
m.+ler (1)	II-281			X-277	
m.+leri(1)	II-367			m.+lı(ğ)	(1) III-86
m.+miz (1)	II-330			m.+lı(ğ)da (1)	X-277
m.+nın(1)	II-313			m.+lı(ğ)dan (1)	III-87
m.+si (1)	II-330			mıl (1)	V-60
				mıntıka	
				m.+nın(1)	II-159

mıraldan-			m.+dir (1)	X-92
m.-ir (1)	III-257		m.+sin (3)	XII-391, 393,
mırdarla-				394
m.-mazsız (1)	II-227		mifçilik(+g)	
mısfır (6)	II-21;		m.+e (1)	VI-8
VII-7(2); IX-41; X-19, 21			mihendis	
m.+lar (1)	IX-42		m.+i (1)	VI-226
m.+lara (1)	IX-44		milad	
mısır (1)	VI-377		m.+dan(1)	VIII-67
m.+a (2)	VI-377, 378		milali (1)	VI-15
mısrın (1)	IV-196		milat	
mıstafa(4)	XII-413, 418, 431, 432		m.+dan(1)	XII-362
mıstè			millet (7)	II-113; III-96;
m.+nin(2)	II-226, 228		V-91, 92, 106; VI-163; XI-23	
mıstogıl (2)	IX-95(2)		m.+i (1)	VII-358
mızrah (2)	I-98, 106		m.+imize (1)	VII-369
mi (130)	I-23, 37(2), 43,		m.+in (1)	VI-386
65(2), 76(2), 78, 95; II-5, 121, 130(2),			milletvekilleri (1)	III-54
163, 171, 196, 223, 238, 248, 267,			milyon (1)	VII-127
271, 296, 298, 309(2), 334, 335(3),			m.+di (1)	VII-123
382(2), 383(2), 393, 394, 406, 419,			mimar	
420, 422, 423, 463(2), 474, 476; III-2,			m.+i (1)	VII-225
3, 10, 168, 169 171, 187, 195, 265,			minder (2)	I-54; X-28
301, 303; IV-28, 39, 40, 59, 167, 202,			m.+leri(1)	X-24
218, 225, 242, 243, 249, 294(2), 295;			min-	
V-12, 13, 22, 24, 120, 154, 155,			m.-dik (2)	II-77; II-167
186(2), 207(2), 211, 214, 215, 217,			m.-en (3)	VI-229(2), 230
263, 268(2); VI-44, 82, 110, 159(2),			m.-erdım (2)	I-124, II-
200, 243, 245, 266, 278, 293, 301,				34
334, 343, 359, 368, 383, 389; VII-35,			m.-ersiz (2)	II-164,
102, 154, 166, 171, 175; VIII-2; IX-				165
30(2), 75; X-51, 92; XI-28; XII-279			m.-iller (1)	V-229
mıde			m.-ir (2)	IV-267,
m.+m (1)	X-48			269
mi			m.-iyor (1)	IV-270
m.+dın(1)	III-116		m.-mesedi (1)	VI-229
m.+dır (1)	V-258; VII-377			
m.+di (4)	I-47; VI-230;			
XI-9(2)				
m.+dın(1)	IV-151			

m.-mişem	(1)	II-35	m.+i	(1)	XII-339
mindir-					
m.-diler	(1)	I-16	muazzam	(1)	VII-376
misal	(10)	III-15, 35, 49, 57, 125, 140, 152, 263(2), 292	mubah	(1)	II-228
misali	(46)	III-1, 5, 16, 17, 32, 33, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 44, 46, 59, 60, 67, 77, 80, 88, 89, 105(2), 110(2), 112(2), 121, 127, 128, 131, 137, 149, 154, 155, 163, 166, 168, 174, 183, 224, 225, 235, 237, 273, 295, 298, 299	mubareg		
mizahi	(2)	V-290, 295	m.+in	(2)	VI-90, 170
mobylye	(1)	VI-55	mucize	(2)	VII-324, 325
mol	(1)	I-94	muğare		
mola	(2)	XII-72	m.+de	(1)	III-240
molla	(1)	XII-147	m.+si	(1)	III-239
moluk	(1)	II-65	m.+sinde	(2)	III-239, 259
morğan			muhabbet		
m.+lari(1)		I-47	m.+im	(1)	VII-239
morlu	(1)	VII-61	muhacır	(6)	II-155, 225, 226, 252, 338, 405
morulda-			m.+lar	(1)	II-215
m.-rdi	(1)	I-24	m.+lıh	(2)	II-211; XII-410
motğemeri	(1)	IV-65	muhammed	(1)	XII-419
motif	(1)	IV-100	muhammedi emin	(1)	VI-330
motor			muhekkek	(1)	II-405
m.+lar	(1)	III-263	mulla	(5)	II-463(2), 470, 471(2),
m.+un	(1)	VII-70	m.+lar	(2)	II-465, 468
moyun	(1)	XI-30	m.+larını	(1)	II-468
moyundur-			m.+sını	(1)	II-465
m.-illar	(1)	X-18	m.+yam	(1)	II-464
moz	(6)	IV-46, 150, 154, 170, 178, 183	mum		
mozla-			m.+lar	(1)	II-473
m.-di	(2)	V-158(2)	m.+lari(1)		II-473
mu ^c allim	(7)	XII-98, 105, 109, 110, 117, 121, 338	muncuğ	(1)	II-250
m.+di	(1)	XII-137	murad	(3)	I-26; VII-132; IX-68
			m.+dan	(1)	XII-9
			m.+ın	(2)	I-129; IV-273

mur-(vur- mur-)			müdür	(1)	VI-113
m.-up	(1)	I-88	müdür		
muruz	(1)	IV-140	m.+i	(3)	VI-120; XII-106, 123
m.+uni	(1)	V-158	müfettiş		
musahhar	(5)	VI-137, 154, 230, 234, 270	m.+ler	(1)	II-103
musdafa	(1)	V-88	mükemmel	(1)	III-143
musibet			m.+dim	(1)	IX-34
m.+lerde	(1)	VI-260	mülk	(2)	XII-407, 420
mustafa	(2)	II-365; XII-171	m.+ümüzdür	(1)	X-96
m.+di	(1)	II-221	mümkün	(4)	III-71, 162, 186; XII-213
m.+ya	(1)	XII-232	münafih	(1)	I-77
mu			münazara	(1)	VI-329
m.+sun	(1)	III-58	m.+mız	(1)	VI-356
m.+sunuz	(1)	III-54	mükafat	(1)	II-293
muş			müraca ^c at	(1)	XII-329
m.+un	(1)	VIII-50	mürid		
mut-(tut- mut-)			m.+ler	(1)	IX-25
m.-ar	(1)	V-106	müse ^c de	(4)	VI-16, 18, 19, 21
mutfağ(+ğ)			müsellet	(1)	III-268
m.+ın	(2)	II-481, 484	müsliman	(4)	II-140, 141(2)
mutli	(1)	XI-29	m.+ın	(1)	XII-233
muvaflak	(2)	VI-75, 203	m.+i	(1)	II-483
muğdar	(3)	XII-185, 186, 191	m.+lar	(1)	II-145
m.+i	(1)	XII-185	m.+lığa	(1)	II-474
muhtar			m.+lığı	(1)	II-482
m.+ıdı	(1)	III-266	m.+mış	(7)	II-141, 142, 144, 145, 146, 385, 474
m.+i	(1)	II-221	m.+nan	(1)	XII-36
muzır	(1)	VI-350	müslüman	(3)	II-101, 478; VI-362
mübah	(1)	II-227	m.+a	(1)	II-480
mübareg	(1)	VI-335	m.+lıhdan	(1)	XII-409
mübarek			müstakim		
m.+ler	(1)	X-2			
müdam	(1)	VIII-71			
müddet	(2)	II-345; III-256			

m.+den	(1)	VI-368	n.+lar	(1)	V-73
müstehcen	(1)	IV-38	n.+lara	(2)	V-70, 220
m.+leri	(1)	IV-288	n.+lardan	(2)	V-74;
müş-(düş- müş-)	(1)	VI-127	VIII-17		
müştağ (+ğ)	(1)	XII-190	n.+un	(2)	V-219(2)
m.+a	(1)	XII-259	nazife	(1)	XII-119
müşteri			nazik	(1)	II-144
m.+si	(1)	VI-63	nazo	(1)	XII-103
müzeffer	(1)	III-156	nazük	(1)	II-141
naçar	(1)	XII-173	ne	(158)	I-5, 24, 26, 28, 38, 50, 88(2), 89(2), 111(2), 124, 125; II-89, 97, 163, 225, 232, 351, 352, 381(2), 396, 410, 418, 421, 467, 471, 485, 486; III-22, 38, 112, 122, 137, 142(3), 293; IV-26(2), 35, 135, 158, 162, 164, 166, 171, 188, 249, 286; V-8, 59, 61, 89, 106, 112, 146, 239, 248, 256, 267; VI-5, 136(2), 156, 158, 196(2), 198(2), 216, 252, 273, 291, 316, 348; VII-47, 48, 80, 84, 94, 108, 111, 113, 117, 124, 140, 148(2), 150, 181; VIII-11(2), 20, 21, 34(2); IX-11, 38, 42(2), 46, 47, 53; X-9, 22, 43, 50, 51, 58, 70, 87, 88, 104(2); XI-21, 24; XII-19, 24, 28(2), 35(2), 53, 73(2), 86, 90, 91, 95(2), 179(2), 184, 206, 243, 278, 314, 279, 284, 392(2), 404(2), 406(2), 421
nalın	(1)	I-125	n.+di	(1)	V-4
namaz	(2)	VII-86; VIII-47	n.+dir	(18)	II-304, 342, 391; IV-49, 54, 164; V-42, 59; VI-132, 195, 200, 383; IX-60(2), 61; XI-3; XII-36, 116
n.+ında	(1)	IV-95	n.+ler	(11)	III-14; IV-80; V-2, 10(2), 13(2); VII-78; IX-39(2); XI-22
n.+ını	(3)	VI-189, 282; VII-86	n.+ydi	(1)	VI-90
n.+i	(2)	VI-300; XII-13	n.+ye	(3)	VII-101, 309, 346
n.+nan	(1)	III-174	n.+yi	(2)	VI-61, 70
nam			n.+yim	(1)	VI-290
n.+i	(1)	XI-32	nebi	(1)	IV-7
namussuz			n.+nin	(1)	III-102
n.+di	(1)	VII-30			
nağışla-					
n.	(1)	IV-202			
n.+(i)ya	(1)	IV-265			
narçali	(1)	II-488			
nasıl	(15)	II-19, 294, 309, 310; III-14(2); IV-58; VI-35, 148, 176, 253; VII-83, 118, 128, 193			
nağır	(3)	XII-96(2)			
n.+a	(1)	VI-236			
n.+ci	(1)	VI-236			
n.+çıdı	(1)	I-30			
n.+çi	(1)	XII-97			
n.+çisan	(1)	I-30			
naylon	(1)	VIII-17			
n.+i	(1)	V-219			

nebze (1)	VI-66	nene	
nēce (30)	I-16, 77, 111; II-98, 99, 117, 249, 260, 294(2), 309, 411; III-170; IV-139, 140, 142, 146, 172; V-94, 116, 253; VI-36; VII-70, 83, 114; IX-74; X-32, 92(2); XII-97	n.+m (1)	X-13
neclo (1)	X-34	n.+mi (1)	X-94
nēt-(+d)		nekl	
n.-em (2)	IV-128; V-50	n.+ini (1)	II-153
n.-eyim(1)	IV-193	neqliye (1)	II-154
n.-ipsiz(1)	VII-48	n.+yi (1)	II-149
n.-irsen(1)	II-391	nerde (7)	II-213; III-16, 79, 245; VI-139,
neden (3)	II-58; VI-245; VII-12	n.+din (1)	X-5
nēd-		n.+dir (3)	VII-159, 160; XI-6
n.ersen (1)	II-396	nerden (4)	II-84(2); VI-50, 172
n.-iller (1)	XI-3	nerdivan	
n.-irsiz (1)	XI-5	n.+lari (1)	I-73
n.-ecek(1)	XII-298	n.+nan (1)	I-67
nefes (1)	I-109	nerdüven	
n.+ini (1)	XII-136	n.+i (1)	XI-13
nefis		nere (1)	II-227
n.+im (1)	III-47	n.+de (2)	VI-87; IX-36
nehr (2)	XII-9, 386	n.+dir (1)	VII-158
nejmedingil		n.+li (1)	XII-392
n.+indi(1)	V-237	n.+lisen (1)	VI-34
nem (1)	XI-20	n.+ye (1)	II-354
nemrud		nerye (5)	VII-103, 159, 161(2), 171
n.+un (1)	II-272	nesbe (5)	V-113, 114, 116(2), 120
nemrüd (1)	VIII-59	nesedehu (1)	XII-355
n.+den (1)	V-169	nesib (6)	III-122, 307; VI-108,
n.+ün (1)	V-158	n.+i (1)	X-20
nemrüt		neşad	
n.+den (1)	III-2	n.+ın (1)	III-104
n.+e (1)	III-2	neşe (1)	III-170
		nēt-	

n.-di	(1)	I-65	n.+inde	(1)	VI-137
n.-dik	(1)	II-13	nohut		
n.-menem	(1)	I-10	n.+nan	(1)	V-82
nevbahar			nöl-		
n.+ında	(1)	VIII-55	n.-a	(1)	I-106
nevesiz	(1)	IV-128	n.-acağ(1)		XII-50
neyse	(21)	I-51, 78, 81; III-246, 251; VI-31, 40, 52, 68, 83, 116, 123, 145, 167, 209, 286, 288, 304, 390; VIII-13; XII-156	n.-up	(5)	I-86, 104, 105; V-101; X-69
n.+ne	(1)	IX-61	n.-di	(1)	XII-337
nezer			nol-		
n.+e	(2)	X-77, 80	n.-acağ(1)		II-242;
nice	(5)	II-275(2); VIII-69; XII-181, 164	n.-di	(4)	III-285; VI-178; X-34
nihat			norşen	(1)	VIII-50
n.+ın	(1)	III-102	n.+de	(1)	VIII-46
nihayet	(2)	II-178, 180	nohta	(1)	VII-179
nikah	(2)	VII-33, 139	n.+ya	(1)	VII-179
nikahla-			nöbed	(1)	XII-69
n.-(i)yam	(1)	II-400	nöbet	(4)	II-444, 445, 446; XII-73
nimet	(2)	VI-245, 250	nöbetçi(1)		II-497
n.+ler	(1)	VI-249	numune	(2)	VI-12; VI-221
nişan	(2)	IV-124, 125	n.+dir	(1)	VI-220
nişancı	(1)	II-441	n.+lerinin	(1)	VI-250
nişanlı			nur	(5)	X-30, 39, 40, 41, 42
n.+ken	(1)	V-109	n.+lara	(1)	X-41
niyaz			n.+ların(1)		X-41
n.+ımı	(1)	VI-189	nusret	(1)	XII-355
niyazi	(2)	III-61; VI-55	nüfus		
niye	(32)	I-115(3), II-86, 96(2), 264, 435; III-132, 258, 259; IV-44, 149, 153, 234; V-13, 101, 103; VI-26, 219, 275, 279, 323, 331, 350(2); VII-11, 31(2), 68, 190, 196; VIII-12	n.+a	(1)	XII-313
niyet			nüsred		
n.+im	(1)	II-400	n.+ın	(1)	III-18
			o	(524)	I-2, 15, 18, 43, 44, 47, 48, 51, 60, 66, 79, 91, 94, 96, 98(2), 100, 107(2), 108(2), 112, 119, 120; II- 17 ,16, 23(2), 25(2), 27, 43, 50

(2), 53, 55, 72, 75, 82(2), 83, 86, 87, 109, 111, 114, 115, 135, 139, 140, 153, 164, 165, 171(2), 173, 179(2), 180(2), 194(4), 200, 237, 244, 247, 250(2), 256, 257, 265, 267, 270, 275, 279, 286(2), 287, 299, 308, 315, 319, 330, 332, 342, 365, 369(2), 372, 374, 377, 378, 381, 386, 388, 411(2), 415, 416, 430, 431, 432, 439, 447, 448(2), 460, 464, 474, 479(2), 494, 496, 497, 499; III-4, 6(2), 12, 18, 22, 23(2), 29, 34, 48, 64, 68(2), 69(2), 72(2), 76(2), 77, 85, 88, 92(2), 95, 105, 116, 124, 128(2), 129, 141, 160, 162, 165, 166(3), 168, 170, 172, 188, 189, 195, 197(2), 199, 206, 208, 209, 215, 216, 217, 222, 230, 244, 246, 249, 260, 266, 268(2), 270, 271, 274(2), 288, 293, 294, 296(2), 297(2), 304, 311, 312, 313; IV-30, 32, 35, 56, 64, 66, 77, 85, 89, 98, 106, 18, 190, 195, 199, 203, 214, 218, 225, 232, 242, 248, 278, 283, 285; V-1(2), 3, 5(2), 6, 7(2), 10, 12, 13, 14, 15(2), 17, 20, 31, 52, 53, 65, 66, 71, 90, 94, 99, 103, 105, 108, 115(2), 118, 119, 128, 130, 139, 141(2), 142, 143(2), 144(2), 149, 152, 157, 162(2), 164, 165(2), 166(2), 170, 171, 172, 173, 176, 180, 188, 189, 193, 194(2), 207, 211, 215, 220, 227(2), 234, 236, 239, 243, 252(2), 254, 255, 259, 271, 272, 273, 275, 277; VI-3, 9, 16, 22, 38(3), 44, 47, 53, 58, 61, 65, 75, 76, 79, 81, 98, 99, 103, 113, 119, 120, 124, 125, 126, 133, 134, 136, 149, 156, 157, 161, 163, 165(2), 167, 175, 184, 191, 195, 196, 197, 199(3), 202 (2), 203, 213, 227, 232, 236, 240, 244, 250, 254, 257, 263, 264(2), 265(2), 268, 269, 272, 279, 281, 283, 287, 291, 294, 298, 299, 301(2), 302, 309, 310, 311, 314(2), 326, 327, 330(2), 331, 337, 339, 345, 359, 362, 367, 378; VII- 3, 4(2), 41, 42, 44, 54, 61(2), 63, 64, 65, 67, 70, 72(2), 87, 96(2), 97(2), 104, 105, 128(2), 131, 147, 149(2), 154(2), 155(3), 156(2), 160(2), 163, 168(2), 169(2), 171(2), 176, 179, 196; VIII-2, 5, 8, 10, 14, 19, 20, 35, 38, 51(2), 52,

82; IX-3, 15(2), 19, 24, 25(2), 32(2), 33(3), 56, 70, 74, 77(2); X-12, 21(4), 22, 28, 37, 42, 67(2), 71, 77, 82(2), 83, 90, 107, 11; XI- 14, 19, 20(2), 22, 24(2); XII-28, 34, 37, 44, 49, 58, 99, 102, 138, 189, 286, 292, 295, 296, 299, 316, 325, 333, 340, 346, 373, 419

o.+di (3) VII-59, 67, 73

o.+dur (3) I-88; III-105; XII-145

o.+na (54) I-114; II-46, 57, 60, 80, 83(2), 212, 464; III-8, 29, 70, 81, 161; IV-221; V-26, 29, 35, 53, 73, 95, 96, 152, 154, 248; VI-19, 20, 37, 114, 253, 258, 273, 275, 294, 314, 360, 362; VII-39, 146, 154, 155(3), 168, 169(2), 179; X-39

o.+nda (4) II-197; IV-293; XII-36, 349

o.+ndan (13) II-38, 67; IV-47; V-209; VI-23, 100, 146, 167, 174, 234, 259, 307, 376(2)

o.+ni (115) I-36, 41, 53, 56, 66, 70; II-34, 38, 47(2), 50, 51, 53, 54, 57, 60, 68, 210, 211, 237, 278, 279, 294, 306, 349, 392, 409, 433, 436, 447, 453, 461; III-25, 29, 33, 39, 41, 73, 74, 75, 140, 150, 157, 177, 179(2), 200, 201, 206, 305, 311; IV-202, 221, 227, 229; V-23, 25, 28, 29, 76, 127, 142, 144, 148, 149(2), 162, 163(2), 179, 185, 207, 210, 219, 224, 249, 259, 260; VI-20, 21, 48, 49, 73, 247, 308, 312, 365, 382; VII-45, 64, 82, 132, 147, 153, 157, 177(2); VIII-7, 21, 28, 47; IX-13, 19, 48(2), 61; X-14, 15, 57; XI-2, 16, 18, 31; XII-110, 115, 182

o.+nlar (5) II-12; III-14, 25; VI-92; XII-191

o.+nların (1) II-317

o.+nlarınki (1) II-282

o.+nnan (81) I-87; II-45, 51, 62, 70, 82, 88, 89, 95, 193, 207, 217, 233, 271, 356, 380, 430, 432, 442, 461; III-4, 15, 88, 212, 221, 300,

311; IV-30, 231, 286; V-2, 16, 42, 48, 68, 73, 74, 77, 83, 93, 94, 105, 107, 125(2), 164, 184, 190, 191, 225, 242, 249, 254, 256; VI-7, 15, 45, 57, 60, 69, 81, 95, 108, 130, 133, 373; VII-64, 79, 104, 147, 169; VIII-12, 29, 36, 39, 41, 45; XI-37; XII-21, 25, 37, 255, 379

o.+nnar (44) II-34, 72, 79, 130, 204, 282, 315, 318, 319, 323; III-19, 43, 97, 191, 200, 281, 310; IV-234; V-43, 55(2), 238, 251; VI-124, 126, 134(2), 150, 299, 323; VII-124, 127, 171, 173, 177(2), 178, 179; X-12, 40; XI-28; XII-42, 50, 296

o.+nnara (16) II-98, 442; VI-29, 51, 110, 122, 124, 137, 144, 161, 268, 384; VII-125, 169; VIII-45; XII-69

o.+nnardan (2) VI-152; XII-36

o.+nnarın (24) II-49, 209, 319, 324, 330, 341, 499; III-18, 163, 191; V-96, 253; VI-37, 56, 93, 137, 302, 326, 387; VII-109, 124, 178; IX-74; X-9

o.+nnari (25) II-347, 402; III-15, 196, 203, 261, 301; IV-207; V-22, 168, 183, 206, 219, 245, 273; VI-94, 137, 146, 154, 231, 233, 235, 269; VII-48; XI-17

o.+nnarnan (6) I-125; II-13, 192; VI-33, 172; VII-92, 97; IX-52

o.+nu (1) VI-111

o.+nun (69) I-7, 54, 55, 65, 84; II-60, 64(2), 66, 81(2), 104, 131, 132, 177, 198, 405(2); III-25, 39, 40, 44, 48, 62, 74, 82, 127, 165, 168, 226; IV-31, 205, 207; V-4, 36, 42, 138, 144, 255; VI-59, 123, 197, 273, 296, 310, 312, 320, 329, 342, 350(2), 358, 375(2), 381; VII-6, 26, 31, 67, 80, 156, 166; IX-34; X-20, 21, 110; XII-37, 355, 419

o.+nunla (2) VII-56, 170

obri (1) II-339

ocak(+ğ) (2)V-171; X-24

o.+a (1) XII-267

o.+ımız (2) II-160, 166

o.+ımzi (1) II-160

o.+ın (1)V-65

o.+ında (1)V-191

o.+i (1)V-190

247 o.+dan (2)V-172; XII-

o.+lar (1)V-65

oda

o.+lar (1)III-4

o.+nın (4)V-193(2), 194, 199

o.+ya (2)I-79; III-3

odun (4)III-2; IV-99; V-65, 169

o.+ların (1)V-170

o.+lari (1)V-170

o.+nan (1)V-66

ofes

o.+e (1)III-180

oğlan (7)I-67, 71, 82, 93; V-115, 197; VII-80

o.+ın (2)I-71; III-287

o.+i (2)I-66, 83

oğul (12)IV-67, 93; V-46; VI-198; IX-55; X-53, 58(2), 60, 86, 91, 93

o.+i (8)I-222; III-104; VI-320(2), 388; IX-9; X-45; XII-351

o.+idir (1) XII-354

o.+iyam (1)X-52

o.+um (16)I-91; IV-63; V-75, 121, 160, 186, 211, 223, 258, 262, 267; VI-199; IX-9(2), 10; X-43

o.+uma (4)V-166, 168, 175, 233

o.+umsan (1)II-427

o.+umuza	(1)XII-89	o.-arak	(2) II-1, 69
o.+una	(2)IV-60, 292	o.-araḥ	(7) II-52, 55, 88, 241; III-159; XII-32, 110
o.+uni	(1)III-59	o.-asan	(3) IV-174; V-157; VI-228
oğraş-		o.-aydi	(1) III-28
o.-ıllardi	(1) V-148	o.-ayım	(2) XII-240, 244, 248
okul		o.-di	(49) I-84, 85, 87, 95, 110; II-5, 12, 99, 156, 157, 196, 320, 321, 325, 400(2); III-2, 3, 168, 169, 170, 301, 303; IV-17, 177, 185; V-13, 14, 60, 61(3), 62, 94(2), 207; VI-82, 113, 117, 148, 150, 166, 176, 185; IX-6; X-24, 31, 35, 86
o.+lardır	(1)XII-21	o.-dilar	(1) II-13
oku-		o.-disa	(1) VII-56
o.-mağa	(1)II-1	o.-du	(5) V-211, 215, 217; VII-27; VIII-80
ol-		o.-duği	(2) III-21; VI-48
o.	(6)VI-130, 186; X-61; XI-34; XII-129, 345,	o.-duğuna	(1) II-479
o.-a	(45) I-127; II-20, 460; III-185, 186; IV-27, 46, 112, 139, 142, 146, 148, 150, 154, 170, 178, 183, 190, 195, 199, 200, 214, 218, 225, 237, 242, 248, 264, 265(2); VI-7(2), 149, 279, 362; VIII-22; IX-48(2); X-64; XI-28; XII-277	o.-duğuni	(2) II-382; VI-314
o.-abülür	(1) VI-220	o.-duğunna	(1) VI-93
o.-acağam	(1) VII-147	o.-dum	(8) II-70, 71, 73; III-469; V-270; VI-346(2); XI-289
o.-acağınnan	(1) III-67	o.-duḥ	(8) II-21, 78, 156, 233, 285; VI-2; VIII-1; XII-91
o.-acaḥ	(5) II-293, 342; IV-188; VI-388; XII-57	o.-duḥdan	(1) IV-225
o.-acayıḥ	(1) VII-186	o.-illar	(2) II-294; VII-182
o.-adım	(2) XI-32(2)	o.-ir	(21) I-74; II-250, 292, 294; III-253; IV-169; V-63; VI-248, 354, 366; VII-7, 92, 97, 148; X-4(2), 76, 77, 100(2)
o.-adıḥ	(1) VI-240	o.-iram	(1) VII-103
o.-adi	(1) X-1	o.-irdi	(9) III-154, 179, 205, 207, 273; V-129; VII-66(2), 71
o.-alar	(2) IV-208; X-83	o.-irḥ	(2) VII-183, 187
o.-am	(8) IV-61; VI-350; VII-7; IX-12, 16; X-72, 73(2)	o.-irmiş	(2) II-352(2)
o.-an	(21)II-69; III-244; V-141, 187, 201, 232, 234(2); VI-11, 190, 297, 366; VII-66; VIII-86; X-81; XII-288(2), 294, 340, 354, 421		
o.-ana	(1) V-259		
o.-anda	(2) IV-120; X-76		
o.-ani	(1) VI-28		
o.-anlardan	(1) VI-157		

o.-irsan (2) IV-180; VII-102
o.-madı (1) V-207
o.-madiği (2) III-124, 149
o.-madi (3) II-382, 383; IX-52
o.-masa (4) II-159; VI-1, 226, 392
o.-masadi (4) II-64; III-64; V-257; VI-239
o.-masın (4) VII-191; XII-209, 233, 273
o.-masına (1) V-54
o.-masınlar (1) VI-354
o.-mağ (2) II-437; IV-181
o.-mayınca (2) II-51; III-144
o.-mayıp (1) X-92
o.-maz (8) I-112; II-244, 468; IV-289; VI-155, 389; VIII-42; XII-187
o.-mazdi (2) II-59; VIII-18
o.-mazdisa (1) V-266
o.-mazsa (2) XII-89, 187
o.-millar (1) VI-152
o.-miş (13) II-214, 234, 252, 338; III-47; VIII-11; X-17, 88; XII-387, 395, 396(2), 407
o.-mişlar (2) II-108; XII-420
o.-miya (5) I-25, 32(2); II-128; III-232
o.-miyan (2) V-188, 201
o.-muş (2) VIII-12; XII-405
o.-muşam (1) IV-9
o.-muşdur (1) III-235
o.-muşduh (1) XII-181
o.-sa (6) II-89; III-79; V-266; VI-258, 260, 342
o.-sadi (2) II-63(2)
o.-san (1) VI-383

o.-sağ (1) VI-392
o.-sun (42) II-295(6); III-22(2), 23(2), 137(2), 145; IV-137, 209; VI-2, 3, 12, 21, 59, 124, 128, 132, 224, 273, 385(2); IX-8, 20, 79; XI-32, 33(3), 34, 35, 36(2); XII-33(2), 45, 355(2)
o.-sunnar (1) VII-106
o.-ucudur (1) XII-353
o.-ullardi (1) V-43
o.-unca (3) VI-164(2)
XII-50
o.-up (11) I-76, 88(2), 104, 105; IV-38, 40; VI-351, 356; IX-43; X-92
o.-upsan (1) I-78
o.-ur (15) II-144, 309, 366(4), 467, 483; IV-259; VI-41, 75, 191, 203; XII-49, 97
o.-uram (15) IV-64, 72, 77, 81, 85, 89, 93, 98, 102, 106, 110, 114, 118, 122, 126
o.-urdi (31) I-55, 125; II-28, 40, 58, 59, 455(3), 458; III-67, 69, 120, 167; IV-230; V-35, 37, 41, 68, 176, 177, 184, 189, 210, 217, 224, 233; VI-100, 109, 119; VIII-18; XI-22
o.-urdisa (1) V-265
o.-urdu (5) III-16, 90, 12; VI-106(2)
o.-urduh (1) VII-57
o.-ursa (9) II-483; III-22, 137; V-187; VI-3, 257, 273, 387; XII-89
o.-uşi (1) VI-246
o.-uyor (4) II-290, 291; III-246, 268
omuz
o.+umda (1) VII-195
o.+undadır (1) VII-194

- on (18) II-67(2); III-5, 294; V-194, 209; VI-28, 76, 77, 130, 231(2); IX-1; XI-15, 30(2); XII-58(2)
- onunçün (1) X-80
- oğul (3) VII-49, 51; XII-289
- o.+a (5) II-29(2), 30; VII-49, 140
- o.+da (1) XII-21
- o.+i (2) VI-161; XII-24
- o.+ıdır (1) XII-22
- o.+ini (1) XII-24
- o.+un (1) XII-21
- o.+unda (1) VII-50
- ora (1) II-457
- o.+da (18) II-3, 156, 165, 307, 338, 454; VI-13, 43, 49, 135, 140, 207; VIII-33; IX-29, 59; XII-12, 101
- o.+daki (1) VI-98
- o.+dan (1) VIII-4
- o.+lara (2) II-257, 393
- o.+larda (1) VIII-26
- o.+lari (4) VI-86, 96; XII-336, 357
- o.+nın (2) II-3, 243
- o.+ya (12) I-5, 95, 102; II-131, 244; V-154; VI-43, 162; VIII-9, 15; IX-59; XII-86
- o.+yi (10) I-91; II-213, 228, 243, 245; III-275; VI-10; VII-148; VIII-49; XII-76
- orda (75) I-4, 17, 50, 92; II-3, 19, 70, 71(2), 159, 169, 197, 201, 241, 278, 288, 332, 340, 453, 454, 457(2), 477, 478; III-12, 19, 29, 37, 40, 139, 183, 185, 239, 275, 282, 283; V-142, 214; VI-10, 12, 13, 14, 29, 33, 43, 68, 89, 145, 158, 177, 274, 361, 363, 388; VII-91, 150, 176; VIII-1, 9, 12, 15, 51; IX-25, 30; X-2, 21, 33, 77, 105; XII-4, 8, 16, 257, 315, 323, 337
- o.+dır (1) VII-162
- o.+di (1) IX-59
- o.+ki (5) II-308; III-43; VI-10, 174, 302
- o.+lar (1) II-202
- o.+n (23) I-51, 70; II-7(2), 21, 171; III-114, 162, 210; IV-223; V-11, 98, 116, 120, 177, 255; VII-71; VIII-4; X-30, 76, 107; XII-57, 337
- ordi (1) XII-328
- ordu
- o.+nun (1) VI-50
- orman
- o.+a (1) VII-197
- o.+da (1) II-197
- o.+nan (2) II-200(2)
- orol (3) XII-305, 306, 357
- orta (2) V-140; XII-49
- o.+da (1) II-77
- o.+daki (2) I-315; VII-154
- o.+dan (1) I-77
- o.+sını (1) II-42
- o.+ya (2) VI-176; X-59
- ortaokul (1) II-29
- ortağlaşa (1) II-76; III-150
- ortağlı (1) XII-189
- oruç (2) II-457, 461
- orya (15) II-159, 240, 243, 454; III-226, 244, 246; VI-88, 92(2), 170, 174; VII-82; X-83; XII-336
- osman (3) II-2(2); X-89
- o.+ın (1) V-238
- osmanlı (1) XII-42
- osmanlılar (1) XII-147
- osmanli (1) XII-35

o.+da	(1) II-360	otla-	
o.+larm	(1) II-465	o.-llardi	(1) III-192
o.+nın	(2) II-351, 352	o.-maya	(1) III-171
osmanlicadır	(1) VIII-57	o.-r	(2) VIII-7, 60
osuruğ(+ğ)		o.-rdi	(1) VII-45
o.+i	(1) IV-289	o.-(i)lardi	(1) III-190
ot	(32) I-42, 43, 44; II-65, 67, 119(3), 122, 123, 161; III-36, 137, 197; IV-82, 84, 232(2); VI-227; VIII-7, 9, 19, 21; X-101(2); XI-16; XII-254(2), 257(2), 258	otlağ	
o.+da	(1) VI-238	o.+lar	(1) III-171
o.+i	(5) II-118; III-36; VII-11, 14; XI-17	otobos	(1) III-209
o.+lar	(1) VIII-85	otobüs	(1) X-72
o.+lari	(3) III-194, 199, 206	ottuz	(4) III-175, 197; V-67, 68
o.+miş	(1) VIII-8	otur-	
o.+uni	(1) V-218	o.	(2) II-264 III-258
otağ	(1) XII-375	o.-adi	(1) X-42
o.+sın	(1) VIII-63	o.-ağ	(1) XI-12
otar-		o.-di	(2) II-178, 266
o.-a	(2) III-193(2)	o.-dum	(2) I-103(2)
o.-dığımız	(1) III-187	o.-dun	(1) III-259
o.-ir	(1) III-239	o.-duğ	(1) II-187
otduz	(1) V-224	o.-illardi	(1) IV-280
otel		o.-ir	(1) II-417
o.+de	(1) VI-139	o.-irdi	(2) VII-156, 163
otir-(otur-)		o.-ma	(1) IV-36
o.-illar	(1) X-96	o.-mağa	(2) I-64, 65
o.-illardi	(1) X-28	o.-ullar	(1) III-107
o.-ir	(3) II-388; III-256; IX-9	o.-ullardi	(2) III-90, 172
o.-irdiğ	(2) III-280, 283	o.-up	(1) X-105
o.-iriğ	(1) II-388	o.-urduğ	(3) II-25 III-141
o.-irsan	(1) III-146	IX-13	
o.-mişam	(1) I-66	o.-uruz	(1) XI-195
		otur-	
		o.-dilar	(1) II-206
		otuz	(7) II-46; III-101; IV-222; VI-345; XII-313, 316, 339
		ova	

	o.+nla	(1)	VIII-61		o.-rdix	(5)	V-134(2); VII-164(3)
oḡ(ok)		(1)	VI-289		o.-(i)llar	(3)	III-247, 251; VII-169
oḡi-(oku-)					o.-(i)yanda	(1)	V-148
	o.	(2)	VI-218, 223	oynat-			
	o.-llar	(2)	VI-276, 306		o.-llardi	(1)	III-119
	o.-r	(4)	VI-211, 277, 278, 307, 357	oyukla-			
	o.-rsiz	(1)	VI-357		o.-llardi	(1)	V-35
	o.-yacaḡsan(1)		VI-207	oyun	(2)	V-217; XI-30	
oḡit-(okut-)					o.+lar	(3)	XII-85, 86, 87
	o.-dilar	(1)	X-6		o.+larımız	(1)	VII-157
oḡu-(oku-)					o.+lari	(1)	XII-84
	o.-di	(2)	VI-36, 326	öbri	(1)	II-493	
	o.-dum	(3)	V-108(2) X-6	öbür	(8)	II-43, 200, 340, 498; V- 72, 163; VII-57, 145	
	o.-ma	(4)	I-28 VI-24 VII- 50, 53		ö.+süne	(1)	VII-69
	o.-madım	(1)	V-109		ö.+sünün	(1)	VI-247
	o.-maḡa	(1)	II-3		ö.+üni	(1)	II-476
	o.-manı	(1)	VI-2	öde-			
	o.-maḡ	(1)	II-23		ö.-(i)yemir	(1)	VI-248
	o.-mazdi	(1)	I-36	öğüd-			
	o.-mişlar	(1)	VI-300		ö.-ürük	(1)	XI-26
	o.-muş	(1)	XII-220	öḡ(ön)			
	o.-rduḡ	(1)	II-24		ö.+ünde	(4)	I-75; II- 125; V-15; X-81
	o.-san	(1)	VI-358		ö.+üne	(5)	II-120, 124; V-218; X-76, 81
	o.-yalım	(1)	VI-280	öḡüt	(1)	IV-20	
	o.-yunca	(1)	VI-281	öḡretmenlik(1)		XII-99	
oḡun-(okun-)				öḡren-			
	o.-ir	(1)	VI-224		ö.-dik	(1)	XII-25
	o.-mir	(2)	VI-206, 208		ö.-dim	(1)	VI-38
	o.-urdi	(1)	II-28		ö.-memiş(1)		XII-116
oyna-				öḡret-			
	o.-llardi	(3)	III-77; XI- 37(2)		ö.	(1)	XII-124
	o.-ma	(2)	II-291, 293				
	o.-mişix	(1)	II-299				

öküz (44)I-124; II-32, 36, 46, 66, 148; III-1, 118(2), 119(2), 138, 168, 172, 213; IV-34(2), 35, 38, 40, 59(2); V-112, 125, 170, 251, 257(2), 258, 259, 260, 271, 274, 275; VI-229, 231; VII-65, 72; IX-2, 59, 60; XII-29, 40(2)

ö.+di (1) VI-9

ö.+e (3) IV-37, 38, 57

ö.+i (9) IV-34, 35(2), 36, 58; V-226(2), 227; VI-229

ö.+le (1) II-36

ö.+ler (2) III-168; VII-145

ö.+lere (3) IV-210; VII-64; XI-18

ö.+leri (10)III-171, 187, 190, 239; V-137, 274; VI-227; VII-46, 65; VIII-28

ö.+lerimiz (1) III-163

ö.+lerin (4) III-306; IV-205; V-137; VII-40

ö.+lernen(1)III-177

ö.+nen (5) III-154; V-256, 261; VIII-43; XI-7

ö.+ü (1) XI-22

ö.+ümüz (2) III-155; XI-22

ö.+ün (6) II-36; IV-39, 204; V-275, 277(2)

öl-

ö.-di (2) II-256; XII-97

ö.-diler(2) I-254, 255

ö.-dük (1) VIII-4

ö.-dükden (1) VII-24

ö.-düm (4) VII-95(2), 113, 118

ö.-e (1) I-72

ö.-ecegem (1) II-370

361 ö.-ecek (2) II-360,

ö.-eceksiz (1) II-170

ö.-eceyig (1) VII-186

ö.-elerdiler (2) V-263(2)

ö.-em (2)IV-67, 129

ö.-en (2)I-91; XII-421

ö.-ende (1)XII-416

ö.-ene (2)VII-201(2)

172 ö.-esen (3)I-128; IV-268; IX-

ö.-eydi (3)III-27, 30, 225

ö.-ip (1)I-60

ö.-irem (1)II-322

ö.-medi (1)VII-28

ö.-mek (1)VI-372

ö.-mezsiz(1)II-166

ö.-sünler (1)II-223

ö.-ürdük (1)V-17

ö.-ürsek (1)II-166

ö.-ürükse (1)II-160

ölmüşler

ö.+ine (1) VII-39

öldir-

ö.-di (1) I-76

ö.-eler (1) I-111

öldür-

ö.-di (1) II-343

ö.-diler(1) II-394

ö.-medi (1) VII-31

ö.-mek (2) II-422; VI-336

ö.-ür (1) I-69

ölü

ö.+ler (1)VI-276

ölüm (2)VI-373; XII-411

ö.+den (1)VI-372

ö.+i	(1)VI-373	ö.-diler(1)	I-31
ö.+üni	(2)VI-379, 380	ö.-dim	(1)VI-183
ömer	(4) I-41, 90; II-116; III-300	ört-	
ö.+e	(1)I-116	ö.-diler(1)	V-274
ö.+in	(2)I-96; III-300	ö.-dük	(1) II-72
ömür		ö.-düm	(2) V-119(2)
ö.+i	(7) IV-46, 150, 154, 170, 179, 183; XII-91	ö.-ün	(1) XII-266
ö.+in	(1)IV-46	öte	(1) VI-381
ö.+ün	(6)IV-150, 154, 170, 178, 183, 265	öteberi	(1) II-90
önce	(5)III-68, 199; V-75; VIII-67; XII-362	ö.+leri	(1) I-47
ö.+den	(1)III-73	ö.+sini	(1) II-64
öncekiler		ö.+yi	(1) XI-7
ö.+den	(1) XII-26	ötegin	(4) IV-75, 131, 279(2)
ön		ötegin	(1) X-54
ö.+de	(2) III-23; V-143	öteki	(1) III-87
ö.+nen	(1) III-115	ö.+si	(1) VII-120
ö.+üne	(2) III-22; V-276	öt-	
ö.+üni	(1) III-106	ö.-ende	(1) IV-105
önemlisi	(1) XII-210	ötürü	
öp-		ö.+dir	(1) III-149
ö.-diler	(1) II-205	övlen	(2) I-66; II-289
ö.-eyim	(1) IV-76	öyle	(4) III-34, 45, 48; XII-352
ör-		ö.+ydi	(2) III-110; XII-97
ö.-ellerdi	(1) IV-204	öz	(1) IV-291
ö.-en	(1) XII-6	özal	(5) III-53; VI-117, 138(2), 141
örge-		ö.+a	(1) VI-141
ö.-di	(1) VI-102	özel	(1) III-73
ö.-digim	(1) VI-81	özellig	
ö.-diler	(1) VI-214	ö.+i	(2) III-130, 131
ö.-dim	(2)VII-50, 54	öz	
ö.-ecek	(1)VI-68	ö.+i	(4) I-90, 114 VI-205, 306
örget-		ö.+imi	(1) V-118
		ö.+ine	(2) I-95, 230
		ö.+ini	(1) V-121

ö.+lerine	(1)	XI-11	p.+ının(2)	VII-138-2
ö.+lerini	(1)	V-150	p.+i	(2) VI-288 VII-96
ö.+lerinnen(1)		II-130	p.+ta	(1) VII-10
ö.+üm	(2)	II-192; VI-231	p.+lari	(1) VI-265
ö.+ümde	(1)	VI-271	paket	(2) XII-178, 256
ö.+üme	(2)	I-39; IX-	palah	
45			p.+dan	(1) III-204
ö.+ümi(5)		I-69; V-100; IX-	p.+a	(1) XII-262
4, 5; X-20			palaska	
ö.+ümüz	(1)	VII-187	p.+si	(1) IV-62
ö.+ümüz	(2)	III-158;	p.+yi	(1) X-98
V-129			palto	
ö.+ümüzüze(4)		I-69; III-173; X-	p.+larını(1)	III-188
14; XI-18			p.+lari	(1) III-188
ö.+ün	(1)	I-115	p.+larinan(1)	III-189
ö.+ündendir(1)		VI-326	pancar	(1) V-205
ö.+üne	(2)	X-71; XII-411	panig	
ö.+üni	(1)	III-257	p.+e	(1) II-314
pabuc			papug	
p.+umi(2)		X-70(2)	p.+an	(1) IV-114
p.+uni	(1)	X-71	para	(14) II-163, 292, 325; IV-
paca	(1)	IV-50		293(3); VI-61, 126, 337, 376; VII-78,
p.+dan	(1)	II-498		126; VIII-75; XII-332
paça			p.+larnan(1)	VI-376
p.+sına(1)		XII-101	p.+mız(1)	XII-290
padışah	(10)	VI-263; VII-1, 110,	p.+mi	(1) III-63
117, 124, 127, 129, 130, 131, 143,			p.+nan	(1) XII-189
padışah	(1)	II-110; VII-147,	p.+nın	(1) IV-295
149			p.+sını	(5) III-62; V-44;
p.+a	(4)	II-112 VII-10,	VI-121	
123, 129			p.+yi	(3) II-164, 167; VII-
p.+an	(1)	VII-120		129
p.+dan	(2)	II-110 VI-289	parali	(1) III-223
p.+dır	(2)	VII-114, 119	parça	(5) II-186(2); IV-169; VI-
p.+ım	(5)	VII-2, 36, 81,		212; XII-256
115, 127			parêh	(1) XII-278
p.+ın	(13)	VI-283; VII-5, 8,		
77-3, 90, 96, 103, 105, 122, 145(2)				

parih (1)	XII-41	patoz (2)	II-46; IV-222
parlah (1)	VI-15	p.+i (1)	III-44
parka (1)	IV-192	paydoz (3)	XII-95
part (9)	III-197(2); IV-84, 221; V-224(2) XI-16-2, 17	pay	
parti (3)	III-51, 197; V-225	p.+i (2)	III-33, 229
p.+si (1)	III-51	pazen (1)	IV-246
partoz (6)	IV-221-2, 222-2 X-45, 59	pek (1)	VI-215
p.+i (1)	IV-220	peki (5)	II-307, 308; V-13; VI-179, 331; XI-6
pasınlar		pencer (1)	V-40
p.+da (1)	III-9	p.+i (1)	V-45
p.+a (1)	III-11	pencere (3)	VI-12, 70; XII-49
paston		p.+leri (1)	XII-23
p.+nar (1)	VI-98	per (1)	III-298
paşa (9)	II-111, 253, 289(2), 294, 404, 413, 417; XI-140	p.+leri (1)	II-61
p.+nın (1)	II-293	perişan(5)	III-298; XI-21; XII-294
patades (1)	V-205	perişanlıh (3)	III-277, 297; IX-52
patatez(1)	III-134	personel	
p.+e (1)	III-132	p.+i (1)	XII-222
p.+i (1)	III-131	perşembe (1)	X-111
p.+ler (1)	III-131	peş	
patıl (2)	V-190(2)	p.+ime(6)	I-98, 107, 123, 124-2; VI-237
patla-		p.+imize(1)	XI-162
p.-di (1)	XII-21	p.+inde (5)	II-374; III-159, 163, 304; V-141
p.-disa (1)	II-370	p.+ine (13)	I-15; II-163, 164; III-165, 169, 306; V-120, 140, 142, 144; VI-293, 295; XI-31
p.-madisa(1)	II-371	peşin (3)	I-59 VI-122, 126
p.-miş (1)	XII-217	peşkir	
p.-r (3)	I-82; II-370; VIII-86	p.+in (1)	IV-156
p.-sa (1)	VI-258	peşpeşe (1)	III-200
p.-sim (1)	I-80	peşreng (1)	IV-69
patıl-da-		peygamber	
p.-rdi (1)	V-190		
patos (1)	II-51		

p.+imiz	(1)	VI-325		
peyğamber	(2)	VI-350, 374		
p.+imiz	(1)	VI-336		
p.+imizin(1)		VI-324		
peyğamber	(1)	VI-191		
p.+im	(1)	VI-331		
peynir	(2)	V-210		
p.+i	(2)	V-206, 210		
p.+nen	(1)	IX-14		
pırtla-				
p.-(i)r	(1)	X-47		
pıs	(5)	V-47(2), 48,		
49(2)				
pıtla-				
p.(i)r	(1)	X-47		
piçer	(1)	III-181		
pigi	(1)	XII-41		
pij	(2)	VI-295; XI-36		
pilav	(2)	V-82; XII-267		
p.+a	(1)	IV-255		
pilavlık				
p.+mi	(1)	V-77		
pinakonluk				
p.+i	(1)	IV-244		
pir	(2)	III-3, 20		
pire	(2)	IX-19; XII-179		
pirinç	(1)	II-458		
p.+i	(1)	II-460		
pirolar	(1)	XII-144		
pis	(5)	VI-289, 291; VII-31;		
VIII-31; IX-106				
pislig				
p.+e	(1)	VII-199		
p.+inin(1)		III-279		
pisle-				
p.-(i)r	(1)	IV-40		
pişik				
p.+i	(1)	III-286		
p.+miş	(1)	III-246		
pişir-				
p.	(1)	V-161		
p.-eceg	(1)	XII-254		
p.-irdik	(4)	V-162, 164,		
165, 166				
p.-irik	(1)	V-82		
poladoğli	(1)	IV-21		
polatlar	(1)	XII-150		
popenli	(1)	IV-114		
porak	(1)	V-174		
p.+nan	(2)	V-174-2		
post				
p.+i	(2)	XII-238, 261		
p.+lari	(1)	XII-270		
pörk				
p.+ün	(1)	IV-268		
profesör	(1)	VII-310		
purçus	(2)	II-144-2		
pusula	(1)	IV-109		
put	(2)	VI-192, 197		
p.+a	(2)	II-63(2)		
p.+lar	(1)	VI-198		
p.+lari	(2)	VI-192, 196		
puthane				
p.+de	(1)	VI-197		
püskül	(1)	IV-205		
kab	(6)	II-188, 262(2); III-		
33(2), 34				
k.+ımız	(1)	II-197		
kabağ				
k.+i	(1)	IV-79		
kabal	(2)	II-239, 246		
k.+i	(1)	II-238		

kabataslaḥ	(1)	VI-11	ḵ.-a	(10)	I-128, 129; II-174, 175; III-305; IV-268, 273, 285, 287; IX-67
ḵabiliyet	(1)	VI-68	ḵ.-am	(1)	VII-40
ḵabir			ḵ.-an	(4)	II-26, 435; XII-287, 411
	ḵ.+i(1)	XII-211	ḵ.-ana	(1)	V-20
ḵabul	(4)	VI-116, 163, 276, 357	ḵ.-ani	(1)	IV-228
ḵabullen-			ḵ.-arah	(1)	VI-8
	ḵ.-di	(1) VI-145	ḵ.-dim	(3)	III-245; VI-13, 26
ḵaç	(4)	II-279; V-59; VI-43; XII-189	ḵ.-dim	(1)	II-435
ḵaç-			ḵ.-dih	(6)	II-169, 259, 477(2); XII-29, 243
	ḵ.-allardi	(1) VI-237	ḵ.-dihdan(1)	X-99	
	ḵ.-anlar	(1) XII-407	ḵ.-di	(12)	I-85, 126; II-118, 190(2), 415, 416; IV-26; V-97; VI-146; XII-237, 278
	ḵ.-illar	(1) II-323	ḵ.-illardi	(2)	II-68; VIII-20
	ḵ.-ir	(2) II-362, 363	ḵ.-ip	(2)	II-119; VI-362
	ḵ.-acaḥ	(1) II-342	ḵ.-ipsan	(1)	III-245
ḵadderesi	(2)	III-274(2)	ḵ.-irdin	(1)	III-237
ḵader	(1)	XII-347	ḵ.-irdix	(4)	III-186; V-265, 266; VII-15
ḵadın	(8)	II-20, 168, 169; III-225; VI-91; X-79, 106; XII-103	ḵ.-irdi	(8)	I-86; IV-228; V-1, 7, 37, 228; VII-166; XI-22
	ḵ.+dır	(1) II-382	ḵ.-iyor	(1)	XII-99
	ḵ.+ın	(1) II-168	ḵ.-illar	(2)	X-96, 99
	ḵ.+lar	(1) XII-102	ḵ.-ir	(5)	III-270; VI-139, 177, 205; X-95
	ḵ.+ların(1)	IV-235	ḵ.-irdım	(3)	VII-41, 42(2)
ḵafa			ḵ.-irdih	(2)	III-234; V-193
	ḵ.+m	(2) I-73; II-410	ḵ.-irdi	(1)	VII-41
	ḵ.+ma	(1) II-411	ḵ.-madır	(1)	XII-38
	ḵ.+sına(1)	VI-45	ḵ.-madi	(9)	II-174, 328, 339; VII-22, 23; VIII-83; IX-27; XII-179, 360
	ḵ.+sını	(1) III-288			
	ḵ.+sınnan	(1) III-285			
ḵaḡnı	(1)	VI-55			
ḵaḡni	(3)	VI-9(2); XII-40			
	ḵal ^c atü	(1) XII-349			
ḵal-					

	ķ.-mamış	(1)	XII-87		ķ.-ir	(6)	VI-308; VII-99,
	ķ.-mamışdi	(1)	V-208		100, 101, 102, 122		
III-278	ķ.-mamış	(2)	II-363;		ķ.-irdih(1)		V-171
XII-270	ķ.-masın	(2)	II-322;	ķale	(5)		XII-305(2), 329,
	ķ.-mayınca	(1)	III-57	331, 356			
	ķ.-maz	(1)	VI-74	ķ.+den	(1)		XII-341
	ķ.-mışam	(1)	IV-232	ķ.+i	(1)		XII-347
	ķ.-mışdih	(1)	XII-184	ķ.+nin	(4)		XII-332, 333,
X-21	ķ.-mışdi	(2)	IV-294;	336, 338			
	ķ.-mışih	(1)	VII-75	ķ.+si	(5)		XII-306(2), 322,
	ķ.-miş	(10)	II-359, 434(2), 435,	334, 342			
VII-69	ķ.-miya	(2)	II-278;	ķ.+sidi	(1)		XII-307
	ķ.-sa	(1)	III-196	ķ.+sini	(2)		XII-356,
XI-25	ķ.-sın	(3)	III-64; VI-131;	357			
	ķala (kale)	(1)	VIII-38	ķ.+sinin	(1)		XII-320
	ķalali	(1)	III-257	ķ.+sinnen	(1)		XII-341
ķalah	ķ.+imi	(1)	IV-96	ķ.+yi	(2)		XII-323, 351
ķalça	ķ.+da	(1)	XII-400	ķalēferi	(1)		III-218
ķaldır-	ķ.	(1)	IV-283	ķalenderoğullari	(1)		XII-146
	ķ.-a	(1)	IX-72	ķalın	(4)		II-299, 303, 473; V-249
	ķ.-dım	(1)	VI-338	ķampartıman			
	ķ.-dih	(2)	II-327, 328	ķ.+a	(1)		II-78
	ķ.-di	(2)	II-189, 191	ķ.+da	(1)		II-79
XI-25	ķ.-ıllardi	(2)	II-66;	ķan	(4)		II-128;
	ķ.-ır	(1)	VII-122	III-269, 285; IX-14			
	ķ.irdih	(1)	XI-18	ķ.+an	(1)		IX-66
	ķ.-ırdım	(1)	V-219	ķ.+ın	(1)		IX-72
				ķ.+i	(1)		V-90
				ķ.+lari	(1)		V-89
				ķana ^c at	(1)		VI-191
				ķanal	(2)		XII-217, 221
				ķandır-			
				ķ.-di	(3)		II-235,
				236, 239			
				ķ.-ıllardi	(1)		V-87
				ķ.-ir	(2)		VI-
				365(2)			

k.-miş	(1)	II-438	kapla-		
kanlibulaḥ			k.-rıḥ	(1)	X-29
k.+ında	(1)	III-139	kapkara	(1)	I-85
kantar			kaput		
k.+a	(1)	V-45	k.+i	(1)	XII-67
qapali	(1)	VI-19	kar	(8)I-12; II-273;	
qapan-			V-151, 215; X-11(2), 67(2)		
k.-di	(1)	I-85	k.+dan	(1)	X-17
qapartıman			k.+lar	(1)	V-10
k.+a	(1)	II-77	k.+lari	(2)	V-10, 13
qapı			kara	(11)I-88, 90, 96, 116;	
k.+da	(1)	IV-294	IV-64; VIII-20(2), 27(2); XII-176, 281		
k.+dan	(1)	IX-51	k.+nın	(3)	IV-139, 142, 146
k.+mıza	(1)	IV-167	karabegler	(1)	XII-152
k.+nın	(6)	II-120; IV-51;	karabulaḥ		
V-15, 119; X-76, 80, 81			k.+di	(1)	II-2
k.+sının	(1)	XII-348	karagol		
k.+sını	(2)	X-52; XII-398	k.+a	(1)	II-214
k.+ısi	(2)	XII-342, 348	karalar	(1)	XII-144
k.+yi	(5)	I-74; V-119(2);	karal-		
XII-99, 202			k.-di	(1)	II-410
qapı	(17)II-183; III-89, 90,		karaltı		
91(2), 106, 109; V-70(4), 95; VI-11,			k.+n	(1)	IX-72
70; X-16(2); XII-344			karamamolar	(1)	XII-142
k.+dan	(8)	II-389; III-90,	karani(Veysel Karani)		
260; VII-189, 190(2), 192; X-12			k.+nın	(1)	VI-266
k.+lara	(1)	V-220	karani(Veysel Karani)		
k.+larda	(1)	III-216	k.	(2)	II-287,
k.+nın	(3)	I-75; II-125; V-	296		
218			karaniḥ	(3)	II-14(2),
k.+nin	(2)	II-124, 218	455		
k.+ya	(6)	IV-51, 294; X-	karaniḥ	(1)	II-185
12, 47(2), 99			karavana	(3)	II-261, 345, 458
qapıl-			karavanınzi	(1)	II-271
k.+di	(1)	II-314	karğa	(1)	XII-61
qaplanlar					
k.+ın	(1)	XII-227			

k.+da (1)	IV-243	k.+i (1)	II-260
k.+ya (1)	XII-64	karpuz (2)	III-172, 173
k.+yi (1)	IV-87	k.+i (2)	III-126(2)
kargış (2)	V-152; IX-65	k.+lari (1)	III-45
k.+ınan (1)	IV-184	karşıla-	
k.+lari (1)	V-157	k.-di (3)	X-52, 53(2)
karga		karşılan-	
k.+nın (1)	XII-20	k.-maz (2)	V-86(2)
kargış (1)	I-128	karşılaştır-	
karı		k.-irlar (1)	VI-175
k.+m (2)	VII-23, 34	karşılıklı (1)	II-329
k.+sına(1)	X-90	karşı	
k.+sını (1)	III-228	k.+mnan (1)	XII-106
k.+si (7)	II-188, 247; III-225, 226; IV-235; VII-30; X-89	k.+na (6)	III-84, 87, 88, 113, 275; IV-70
k.+yi (1)	VII-32	k.+nda (2)	III-191; VII-6
karınca		k.+sında (1)	II-78
k.+ya (1)	VI-272	karşi (3)	II-372(2); VI-385
karış-		k.+da (1)	II-439
k.-dı (1)	VI-301	k.+dan (1)	II-429
k.-ir (1)	VI-301	k.+ya (2)	VI-212; X-15
k.-manam (1)	IV-176	k.+yam (1)	VI-294
k.-manlı (1)	VI-362	karşıla-	
k.-mayıplar (1)	II-492	k.-di (1)	II-16
k.-mazdi (1)	I-61	kağ (1)	IV-258
karışdır-		karvana (1)	II-260
k. (1)	V-219	kaso (3)	II-431, 439, 441
karışık (2)	IV-184; V-196	k.+nan (1)	II-432
karıştır-		kaş(kaç) (17)	I-48(2); II-56, 175, 176, 259, 260, 265, 355, 488; V-140, 242; VI-54; VII-107; IX-78(2); XII-21
k.-ırdım (1)	V-221	kaş-	
kari (5)	IV-47; VII-27, 185, 187, 198	k.-dilar(4)	II-328, 341; III-57; XII-360
karlı (1)	IV-1	k.-ıp (1)	II-341
karın			
k.+ımız (1)	X-55		
k.+m (1)	IV-286		

k.-şınlar	(1)	II-341	k.+i	(2)	II-493, 497
kaşı-			k.+umuz	(1)	II-491
k.-dım	(1)	XII-228	k.+un	(3)	II-491, 492(2)
kaş(kaş)			kay-		
k.+ımı	(1)	XII-112	k.-ardım	(2)	VI-6, 7
kaşuğ	(10)	II-263, 264, 265(2), 266(2), 267(3), 458	k.-dım	(1)	II-10
k.+i	(3)	II-263, 264, 268	k.-di	(1)	II-11
kat	(4)	V-29; VII-192, 195; XII-37	kayık		
kat-			k.+a	(2)	II-164, 167
k.-anım	(1)	IV-97	kayık	(1)	VI-6
k.-ardım	(1)	V-205	kaynat-		
k.-arix	(1)	VI-144	k.-dihça	(1)	XII-177
k.-mişam	(1)	XII-103	k.-di	(1)	XII-177
katlamalı	(1)	III-63	kaza		
katlama			k.+dan	(1)	X-62
k.+sına	(1)	V-27	qazah(+ğ)	(1)	IV-281
kavala-			k.+ın	(1)	IV-281
k.-llardi	(1)	V-142	kazan	(2)	V-172(2)
k.-lirmiş	(1)	II-385	k.+a	(2)	XII-176, 178
k.-liyan	(2)	V-142, 148	k.+lar	(1)	V-64
kavolar	(1)	XII-140	k.+lari	(2)	V-65, 171
kavrul-			k.+narnan	(1)	V-67
k.-mamiş	(1)	II-348	kazan-		
k.-miş	(1)	II-348	k.-dilar	(1)	VI-376
kavurga	(1)	XII-	k.-disa	(1)	V-139
kavurğa	(1)	II-350	k.-ıp	(1)	VI-363
kavur-			k.-irdi	(1)	V-144
k.-irdih	(1)	II-348	k.-mağ	(1)	VI-62
k.-uram	(1)	IV-121	kızı-		
kavuş	(1)	II-492	k.-llardi	(1)	V-139
k.+a	(3)	II-493, 494(2)	kebir	(1)	XII-406
			k.+e	(1)	XII-252
			k.+in	(1)	VI-381
			ked	(1)	XII-349
			kedir	(2)	VI-370(2)

kelender	(1)	IX-29	kıl	(1)	VI-5
k.+i	(1)	XII-221	kılıç	(1)	III-274
kelip(kalıp)	(1)	VI-70	kılıh		
keme(kama)			k.+da	(1)	III-271
k.+sinen	(1)	II-379	kıl-		
k.+yi	(1)	II-376	k.-di	(1)	XII-13
kenecet	(2)	VI-244; XII-208	k.-illar	(1)	VIII-47
kenecetvari	(1)	VI-249	k.-ir	(1)	VI-282
kerar	(1)	XII-	kır	(1)	I-2
kerne			kıran	(1)	IX-67
k.+nen	(1)	XII-182	kırat		
kestet-			k.+dan	(1)	XII-10
k.-dim	(1)	X-78	kırbaç	(1)	VII-153
keşav	(3)	V-137(3)	kırbaş	(1)	II-220
keter	(2)	XII-272(2)	k.+ının	(1)	II-220
ketl(katl)			kırdır-		
k.+i	(1)	II-108	k.-abülmir	(1)	VII-114
ketlicam	(1)	III-14	kır-		
keybet-			k.-di	(1)	VI-172
k.-dik	(1)	XII-243	k.-dilar	(1)	III-288
keye			k.-ıp	(1)	VI-199
k.+ler	(1)	XII-180	k.-ir	(1)	VI-197
k.+lere	(1)	XII-168	k.-miyan	(1)	VII-87
k.+leri	(1)	XII-224	k.-sın	(2)	VI-348; VII-121
k.+nin	(2)	XII-159, 163	kırıl-		
keyisi	(1)	V-54	k.-di	(3)	I-77; II-340(2)
k.+ye	(1)	V-52	k.-ıp	(1)	VI-198
keyiş			k.-ırdi	(3)	III-169, 176(2)
k.+lerden	(1)	VI-103	k.-miş	(1)	IX-32
keymekam	(6)	II-462, 467, 489, 491; XII-94, 96	kırmızı	(1)	V-188
k.+i	(1)	II-462	kırp-		
keynet-			k.-arıh	(2)	II-209(2)
k.-dik	(1)	XII-62	kısa	(5)	I-60; II-454; VI-112, 364; XII-100
kible	(1)	III-178	kısmet		

	ķ.+i	(1)	X-21		ķ.-ırdıh	(1)	V-188
ķısım					ķızar-		
	ķ.+ını	(1)	VIII-48		ķ.-ırdı	(1)	V-183
	ķ.+i	(3)	III-211;	VI-	ķızartıl-		
344(2)					ķ.-mışını	(1)	V-184
ķıssa	(1)		V-217		ķızartma		
ķıř	(5)		II-44(2);	IV-	ķ.+si	(1)	IV-258
123; V-214; IX-43					ķızdır-		
	ķ.+ımız	(1)	VIII-80		ķ.-ırdıh	(1)	III-220
	ķ.+ları	(1)	VIII-79		ķız-		
ķıřın	(7)		II-455; III-302(2); IX-		ķ.-di	(6)	II-324, 326,
40, 43; XI-16; XII-157					327(2), 468, 471		
ķıřla	(1)		XII-348		ķ.-ıp	(1)	XII-216
	ķ.+da	(1)	IV-122		ķ.-ir	(1)	VI-196
	ķ.+nın	(1)	XII-348		ķ.-iram(1)		VI-275
ķıřlıh	(1)		IV-247		ķ.-miş	(1)	II-263
ķıt	(1)		XII-298		ķoca(eş)	(1)	IV-47
ķıtlıh	(5)		II-156, 157, 170, 172,		ķ.+m	(1)	IX-5
206					ķ.+mnan	(1)	VII-189
	ķ.+di	(1)	II-457		ķ.+sına(1)		VII-182
ķıyafet					ķ.+si	(1)	VII-185
	ķ.+ine	(1)	VI-346		ķ.+ya	(2)	IX-1, 33
ķıyamat		(1)	III-23		ķoca(iri)	(1)	VI-57
ķıyı					ķocagil	(1)	XII-190
	ķ.+sınnan	(1)	II-9		ķoç	(1)	IV-127
ķıymet					ķoduĥ		
	ķ.+ını	(1)	III-313		ķ.+uni	(1)	XII-246
ķıymetli	(2)		VI-82, 375		ķol	(1)	II-53
	ķ.+di	(1)	III-46		ķ+i	(2)	II-53,
ķız		(2)	V-248,		333		
255					ķ.+ları	(3)	II-55; V-253;
	ķ.+ım	(1)	V-7		VI-135		
	ķ.+ıma	(1)	V-2		ķ.+larınan	(2)	V-253(2)
	ķ.+ın	(1)	XI-31		ķ.+una	(3)	II-42; X-68, 71
	ķ.+ına	(1)	VI-292		ķ.+unda	(1)	III-94
ķızart-					ķolli	(1)	II-273

kolon				k.+irih (1)	II-240
	k.+i	(2)	XII-48(2)	konten (1)	III-185
koltuğ		(2)	VI-63, 69	kontrol(1)	II-104
	k.+una	(1)	XII-120	konul-	
	k.+larında	(1)	VI-89	k.-urdi	(1) IV-210
kolun(komđu) (1)			XII-403	konu	
ko-				k.+sunda	(1) VI-62
	k.-madi	(1)	I-	konuğ-	
83				k.	(1) III-146
	k.-madilar	(1)	V-107	k.-adi	(1) X-42
	k.-manam	(1)	I-83	k.-un	(1) VI-125
	k.-mazlardi	(1)	I-53	k.-unca	(1) VI-384
komitan				k.-ur	(1) II-256
	k.+a	(1)	II-364	konuğdur-	
	k.+ım	(1)	II-311	k.-ur	(1) VI-252
	k.+idir	(1)	II-286	kopar-	
	k.+lar	(3)	II-363, 364, 483	k.-irih (1)	II-213
komđu		(2)	II-33; V-72	kop-	
	k.+lar	(2)	III-44;	k.-ir	(1) IX-61
XII-403				kornesli	
	k.+larnan	(1)	III-283	k.+dır	(1) XII-23
	k.+ya	(1)	III-34	koru-	
	k.+yih	(1)	V-95	k.-sun	(2) V-106; VI-301
komutan				koruhçi	(1) I-1
	k.+a	(1)	VI-42	korh-	
	k.+ım	(2)	II-276, 305	k.-dum	(1) II-193
	k.+ıma	(1)	VI-43	korzivel	(1) XII-279
	k.+ına	(1)	VI-42	koç-	
	k.+lar	(1)	VI-29	k.	(2) III-45; IV-58
konah	(3)		I-126; II-393; VII-19	k.-alım	(1) XII-276
konça	(1)		IV-121	k.-allardi	(5) V-
konçe	(1)		XII-203	255(2), 258, 260, 261	
konis-				k.-ana	(1) V-256
	k.+illar	(1)	II-4	k.-ardım	(1) III-156
	k.+ir	(1)	VI-172		
	k.+iram	(1)	VI-30		

k.-ir (2)	II-77; IV-285	k.-yacağ (1)	V-72
kül		kurs	
k.+larına (1)	III-148	k.+una (1)	III-211
kumandan		kurşun (1)	VII-175
k.+ıdır (1)	VII-109	kurt (1)	VI-132
kumaş		kurtar-	
k.+ları (1)	IV-143	k.-ıyor (1)	III-294
kum		k.-miş (1)	III-289
k.+dur (2)	II-329, 332	kurtul-	
kumluğ		k.-sunar (1)	II-438
k.+dur (1)	II-330	kuru-	
kur ^e en (1)	I-57	k.-di (1)	V-72
kur ^e en (2)	II-417, 421	k.-duğdan (1)	II-214
k.+i (2)	II-419, 420	k.-r (2)	II-210,
k.+in (1)	II-418	214	
k.+e (1)	II-423	k.-rdi (2)	V-176,
kurban (12)	IV-64, 81, 85, 89,	182	
98, 106, 110, 114, 122, 126, 127, 174		kurud-	
k.+ın (3)	XII-240, 244,	k.-urduğ (2)	V-76,
248		179	
kurd (1)	IV-264	kurul-	
kur-		k.-di (1)	III-240
k.-dum (1)	VI-345	k.-mişdi (1)	VIII-41
k.-illar (2)	VII-105(2)	k.-ur (2)	IV-32;
k.-anlar (1)	XII-408	XII-195	
k.-ardığ (1)	V-167	k.-urdi (1)	III-97
kuri (2)	III-189;	kuru	
VI-392		k.+si (1)	V-51
kurid-(kurut-)		kus-	
k.-illar (1)	V-75	k.-irih (1)	IX-15
k.-irdiğ (1)	V-75	kuşah (1)	IV-10
kuril-(kurul-)		k.+ımda (1)	II-322
k.-irdi (2)	II-356,	kutar-	
357		k.-an (1)	VI-314
kuri-		k.-maz (2)	VI-295,
k.-ya (1)	II-218	313	

k̄.-mışam	(1)	VI-355	r.+ye	(1)	VI-178
k̄utli	(1)	IV-143	refaininkilerle	(1)	VI-175
k̄utul-			refaininkini	(1)	VI-177
k̄.-a	(1)	VI-352	rehed	(2)	VI-30; XII-204
k̄.-ur	(1)	V-71	r.+ini	(2)	IV-45, 149
k̄uvvetli	(1)	VI-307	rehedleş-		
k̄uyi	(2)	II-349; V-15	r.-ir	(1)	VI-289
k̄.+larını	(1)	II-347	rehedsiz	(4)	VI-248, 346(2), 366
k̄.+ya	(1)	VI-374	rehetsiz	(1)	III-252
k̄uyula-			rehed		(1)
k̄.-rdiğ	(3)	III-304; VI-254;	VII-39		
XI-20			rehmet	(16)	I-60; III-8, 18, 31, 50, 59, 81, 211, 266, 278, 288, 291; VI-144; X-30, 39
k̄uyruğ			r.+ine	(1)	X-112
k̄.+uni	(1)	I-87	rehmetli	(9)	I-14; III-156, 214, 221; IV-48; IX-60; X-8, 27, 108
k̄uzi			rehedmetlik	(13)	II-54; III-116, 272; X-13, 30, 86, 89, 90, 93, 94, 100, 103, 104
k̄.+lar	(1)	IV-185	reis	(2)	XII-216, 220
rab			rámazan		
r.+bi	(1)	VI-308	r.+dır	(2)	VI-276, 343
rabia	(1)	XII-75	remzo		
rahad	(1)	VI-258	r.+yi	(2)	I-76(2)
rahat	(2)	VI-224, 241	rengareng	(1)	IV-205
rahatlığ	(1)	IX-16	reng		
rampa			r.+i	(2)	IV-65; XII-14
r.+ya	(2)	XII-173, 230	r.+in	(4)	I-105 V-101, 103(2)
ramuğ	(1)	III-186	r.+ini	(1)	XII-373
rast	(2)	II-134 IX-61	resim		
rasul	(1)	XII-418	r.+lerimizi	(1)	VI-168
razı	(2)	VI-21, 59	r.+li	(1)	VI-132
razi	(2)	VI-124, 128	resmi	(1)	II-414
reb			resmiyet		
r.+bi	(1)	X-39			
r.+bime	(1)	X-64			
receb	(1)	V-237			
receptler	(1)	XII-149			
refai	(5)	VI-162, 170, 171, 173, 178			

r.+i	(1)	II-415	ruyu	(1)	XII-345
resulullah	(1)	II-284	rütbe	(1)	II-292
reşber			rütbeli	(1)	II-312
r.+i	(1)	VIII-71	rüya	(3)	VII-136, 144(2)
r.+ini	(1)	XII-134	r.+mi	(1)	VII-146
r.+inin	(1)	XII-108	r.+n	(1)	VII-146
reşberlik	(2)	II-148 XII-28	r.+sında	(2)	VII-134
r.+i	(1)	XII-29	rüzgar	(2)	III-178, 184
r.+e	(2)	III-213(2)	r.+ına	(1)	III-178
r.+de	(1)	XII-28	r.+i	(1)	III-178
r.+nen	(1)	VIII-42	sa ^c adet	(1)	I-6
reşit	(1)	II-482	saat	(1)	XII-92
revaç			sabah	(3)	II-327; III-253; XII-111
r.+da	(1)	VI-120	s.+a	(1)	II-26
rızai	(1)	VI-387	s.+dan	(1)	VII-33
r.+si	(1)	VI-294	s.+leyin	(2)	VII-41, 42
rızık			s.+nan	(6)	III-174; V-259; VIII-16, 208; XII-55, 99
r.+ınzi	(1)	VII-201	sabbah	(2)	IV-95, 155
rica	(1)	XII-331	s.+i	(2)	VIII-13; IX-24
riya	(2)	VI-301(2)	s.+nan	(2)	V-204, 218
roma	(1)	XII-306	sabanan	(8)	II-6, 22, 210; III-192; VI-140; VII-55; VIII-13; XII-100
ruhsat	(1)	II-109	sabret-(+d)		
rus	(17)	II-283, 288, 299, 307, 308, 365, 367, 374, 377, 414, 415, 446, 462, 484, 485; III-277; XII-391	s.-demedi	(1)	XI-119
r.+i	(2)	II-327, 328	s.-emez	(1)	XII-202
r.+lar	(1)	III-13	sabri	(3)	X-3(2), 4
r.+lari	(1)	III-14	s.+yi	(1)	X-3
r.+nan	(1)	III-12	sabun		
r.+un	(7)	II-102, 104, 282, 308, 444(2), 494	s.+uni	(1)	XII-101
rusça	(5)	II-296, 297, 300, 301, 302	sabur		
r.+yi	(2)	II-298, 303	s.+ınan	(1)	IV-165
ruşvat	(2)	II-485(2)	saç		
			s.+laran	(1)	IV-85

s.+larıma	(2)	X-31(2)	s.+ımdır	(1)	III-252
s.+larımı	(1)	X-34	s.+ımı	(1)	III-252
sade	(3)	VI-155(2), 238	s.+i	(5)	VII-19(2); X-100; XII-407, 420
sadece	(2)	II-137, 169	sahabsız	(1)	IV-185
saf			sahıb		
s.+dır	(1)	V-87	s.+i	(1)	II-266
sağ	(yön)	(1) IV-111	salatalıh	(1)	I-103
s.+a	(1)	XII-268	salih	(1)	I-11
s.+da	(1)	II-334	sal		
s.+ında(1)		II-335	s.+la	(1)	XII-386
sağal-			sallallahu	(1)	VI-325
s.-di	(2)	I-89; VII-28	salla-		
sağ-			s.-rdıh	(2)	V-175;
s.-amiyorum	(1)	XII-291	IX-18		
s.-anlari	(1)	XII-295	s.-(i)llar	(1)	X-18
s.-ardım	(3)	V-205,	s.-(i)r	(2)	X-105,
209(2)			106		
s.-ıyorum	(1)	XII-292	sal-		
s.-maya	(1)	I-87	s.-sın	(1)	XII-134
sağduş			saltanat		
s.+larnan	(1)	III-95	s.+lari	(1)	VI-332
sağlam	(2)	III-207; XI-28	saman	(1)	V-245
sağ(yaşayan)			s.+nan	(1)	IV-226
s.	(1)	X-1	sami	(2)	XII-41, 278
s.+lari	(1)	XII-287	s.+si	(1)	XII-255
sağlıh(+ğ)			samimi	(2)	VI-74(2)
s.	(3)	IV-74;	samter	(2)	XII-41, 278
IX-53, 66			s.+i	(1)	XII-255
s.+ının	(2)	III-124, 148	san	(sana)	(32)I-104, 105; II-248, 294, 399, 419; III-48, 149; IV-29, 93, 141; V-99, 100, 101, 104; VI-114, 121, 122, 179, 182, 308; VII-15, 84(2), 92, 138, 139(2), 184; X-69, 73; XI-35
s.+i	(8)	III-124, 137, 143, 144(2), 145(2)	sana	(7)	II-295(3); VI-127, 316; IX-47; XII-125
sağol-			sanat		
s.-sunlar	(1)	IX-61			
sahab	(6)	VI;151,184,361,IX;5,6,7			

s.+i	(1)	VI-314	sarala-		
sanç-(+c)			s.-dilar	(1)	V-274
s.-allardi	(1)	III-226	s.-disa	(1)	X-32
sanci	(1)	X-85	s.-rdi	(1)	II-42
sancila-			sar-		
s.-(i)yan	(1)	X-82	s.-ardıh	(1)	VII-153
sandıh(+ğ)	(1)	VI-51	s.-ağ	(1)	XII-75
s.+ımı	(1)	IX-2	s.-dım	(1)	VI-104
s.+ın	(2)	III-89,	s.-di	(1)	XII-221
106			sarat		
s.+ında	(1)	III-248	s.+nan	(1)	III-179
s.+ınnan	(1)	III-255	saray		
sani	(1)	XII-345	s.+ımı	(1)	VII-285
san-			s.+larda	(1)	VI-393
s.-ir	(1)	IV-291	sardır-		
saniye	(2)	X-36	s.-ir	(1)	I-44
sankile	(1)	VII-233	sarıl-		
sanrafiş	(1)	V-15	s.-dıği	(1)	II-249
santim			sarıkemiş	(1)	III-10
s.+di	(1)	IX-78	sarıh	(2)	II-472, 476
santrafiş	(1)	V-16	sarıhli	(1)	II-466
sapan	(2)	VIII-20, 27	s.+lar	(1)	X-6
s.+di	(1)	VIII-20	sari	(2)	III-205; VIII-7
s.+nan	(1)	VIII-27	sarsıntı(2)	XII-49, 50	
sağat	(1)	XII-411	saşma	(1)	V-168
sakın-			s.+yi	(1)	V-168
s.-ın	(1)	XII-2	sat-		
sakkal			s.-acağ	(1)	XII-297
s.+ın	(1)	XI-34	s.-allardi	(2)	V-43, 44
s.+i	(1)	II-466	s.-am	(2)	IV-245;
sakız	(2)	IV-88, 232	VI-23		
sara	(1)	IX-9	s.-ardıh	(1)	V-42
sarat(+d)			s.-ağ	(1)	VI-174
s.+da	(1)	IV-227	s.-dilar	(1)	VI-375
s.+ın	(1)	IV-227	s.-iram	(1)	VI-183

	s.-manam	(1)	VI-64		s.-rdıh	(1)	VII-165
satıl-					s.-rsın	(1)	VIII-70
	s.-acağ	(1)	VI-221		s.-sın	(1)	X-62
	s.-ir	(1)	XII-191		s.-yıpsan	(1)	II-125
	s.-mir	(1)	VI-210		s.-(i)ya(2)		IV-269; X-66
	s.-miş	(1)	XII-190		s.-(i)yam	(1)	II-117
savan		(1)	VI-24	sağlı			
	s.+lara	(2)	V-2, 272		s.+dır	(1)	XII-365
savaş		(2)	XII-398, 399	sağlan-			
	s.+a	(2)	XII;411,421		s.-ağ	(1)	II-203
	s.+da	(1)	IV-270		s.-dıh	(1)	II-203
savma		(1)	XII-201		s.-dilar(1)		II-204
savrul-					s.-miyadım	(1)	VI-236
	s.-a	(1)	IV-274	say-			
savun-					s.-ar	(1)	XII-196
	s.-a	(1)	XII-282		s.-ağ	(2)	XI-13, 14
savur-					s.-dığın	(1)	VI-264
	s.-anlar	(1)	XII-410		s.-ıp	(1)	XII-410
	s.-ma	(1)	II-52		s.-ir	(1)	IV-144
	s.-mağ	(1)	II-57		s.-iram	(1)	VI-36
	s.-ullardi	(3)	IV-226;		s.-irsan(1)		IV-153
V-244, 245					s.-minam	(2)	XII-381, 382
	s.-urdi	(2)	II-53, 61	sayğı			
	s.-urdux	(3)	II-51, 52;		s.+yi	(1)	III-7
III-179				sayğı		(2)	III-21, 24
savūh		(1)	II-326		s.+lari	(1)	III-26
savuğ		(4)	I-13; II-349; III-132; V-157	sayıl-			
	s.+da	(1)	V-217		s.-a	(1)	IV-136
	s.+di	(1)	II-256		s.-ır	(1)	II-87
	s.+dur	(1)	II-326		s.-iram(1)		V-350
sağla-					s.-irdi	(1)	XII-288
	s.-ginan	(1)	II-117		s.-maz	(2)	XII-20, 368
	s.-llar	(1)	X-20	sayıs			
	s.-mişam	(1)	II-130				
	s.-mişsiz	(1)	II-121				

s.-mi	(1)	XII-382	sekiz	(5)	II-483; III-32, 141, 194; XI-30
se ^ç et	(20)	I-82; II-190, 495; VIII-15, 16(5); XII-58	s.+de	(1)	XII-313
s.+de	(3)	II-495, 496(2); III-138, 181	s.+den	(1)	XII-316
s.+dir	(1)	XII-107	sekkiz	(3)	III-155, 200; VI-4
s.+imiz	(1)	XII-59	selam	(5)	II-290, 301; III-48; IV-113; XII-251,
se ^ç etlik(2)		VIII-4, 15	selamat	(1)	IV-111
sebep(+b)	(3)	IV-181; XI-216; XII-216	selamla-		
s.+i	(2)	III-153; XI-31	s.-(i)yorum	(1)	XII-287
sebil			sel		
s.+lerin	(1)	XII-368	s.+e	(1)	XII-369
sebi			selim	(8)	XII-325, 326, 328, 331, 342, 343, 354(2)
s.+ye	(1)	IV-153	s.+e	(2)	XII-329, 331
seç-			s.+in	(4)	XII-307, 322, 330, 342
s.-di	(1)	IV-132	selimgil		
s.-ir	(3)	VII-86, 87(2)	s.+den	(1)	V-113
seçim			s.+indi	(1)	V-236
s.+e	(1)	III-267	sen	(1)	VII-40
sefer	(12)	I-63(2), 64; III-71, 138; V-88; VI-117, 131, 162, 177; VII-125, 185	s.+de	(4)	I-105; II-423; VI-290; XII-365
seferberlik(+g)			sene	(25)	I-33, 39; II-31, 44, 70, 453; III-134(2), 197, 213, 229; V-47, 243; VI-77(2); VII-28(3); VIII-83, 84; XI-30(2); XII-30, 381, 412
s.+e	(1)	III-281	s.+sinde	(2)	VI-23; XII-339
s.+den	(1)	III-236	s.+ye	(1)	VI-340
seferi			s.+yi	(1)	VI-345
s.+dir	(1)	VI-205	seni	(25)	I-68, 87, 112, 115; IV-115, 265, 270; VI-26, 120, 182, 183, 271, 377, 378; VII-10, 29, 92, 191; VIII-55; IX-67; X-78(2), 79; XII-105, 122
sefil	(1)	IV-116	s.+in	(45)	I-59(2), 61, 79; II-222, 225, 248, 307, 376, 420, 421, 427; III-9, 31, 37, 50, 60, 82, 259, 279, 290; V-103; VI-27, 120, 172, 240,
seggiz	(1)	V-193			
seğort	(1)	II-138			
sehen	(2)	VIII-10(2)			
seher	(1)	XII-81			
seki					
s.+lerde	(1)	III-4			
s.+leri	(1)	III-4			

246, 290, 360; VII-9, 36, 84, 130, 141, 146, 158(2), 159, 161, 162, 194; XII-372

s.+inle (1) VII-78

s.+nen (2) IV-159; VII-192

seniye

s.+me (1) VI-341

sep-

s.-ellerdi (6) V-225, 205, 251(2), 252(2)

sekke

s.+nin (2) IV-86, 219

sekket

s.+dir (2) XII-50, 51

sekkevüllük (1) IV-101

sáray (1) VII-5

s.+ı (1) VII-6

s.+ın (1) VII-10

s.+ının (1) VII-122

ser-

s.-erdik (8) V-21, 22, 23, 69, 196(2), 198, 202

241 s.-erdim (2) VI-235,

213 s.-erik (2) II-210,

s.-eyim (2) IV-194, 196

s.-iller (2) VII-16, 18

s.-miş (1) II-218

s.-mişik (1) II-217

s.-mişler (1) II-339

sergi

s.+de (1) VI-94

s.+yi (1) VI-189

serini (1) V-111

s.+sini (1) V-113

s.+yi (2) V-112, 119

serni (1) XII-41

sersam (1) V-227

sért(siert) (1) II-150

sertleş-

s.-ir (2) V-151(2)

servet

s.+imi (1) VI-285

ses (1) III-7

s.+i (5) II-20, 405, 407; IV-78, 217

s.+ini (3) III-255; VI-257; XII-230

s.+iniz (1) XII-9

sessiz (2) II-95; VI-344

sessizlik(+g)

s.+i (1) II-95

sevab

s.+dır (1) VI-280

s.+ı (1) VI-359

sevap (1) IV-136

sev-

s.-digim (1) VI-239

s.-erdi (2) I-58, 81

s.-erdim (1) VI-47

s.-erek (1) VI-75

s.-irdik (2) VII-21, 22

s.-irdim (1) VI-22

s.-irmiş (1) II-475

s.-medim (1) VI-10

s.-mek (1) VI-3

s.-mez (1) IV-79

sevgi

s.+nen (1) I-81

sevim

s.+in (1) I-15

sevindir-			s.+nan (1)	V-196
s.	(1)	XII-213	s.+nın (1)	VI-72
seviye			sırat	
s.+de	(1)	VI-98	s.+ı (1)	VI-368
sevķ	(1)	II-499	sırt-	
sevün-			s.-ma (1)	XII-128
s.-ürdi	(1)	V-229	sır	
seyid	(2)	X-108, 109	s.+rımızdan (1)	IV-160
seyit	(1)	IV-22	sırt	
seyret-(+d)			s.+dan (1)	II-373
s.-er	(1)	XII-239	s.+ıma (1)	VIII-6
s.-edir	(1)	III-241	s.+ımızza (1)	XII-156
s.-etdiĥ	(1)	XII-242	s.+ımızdan (1)	XII-176
seyyad			s.+ın (1)	II-374
s.+ın	(1)	X-46	s.+ına (5)	III-269; VII-4;
seyyar	(1)	II-358	XII-109, 126, 127	
seyyid	(2)	XII-81, 280	s.+ında(1)	XII-391
sıcaĥ(+ġ)			s.+i (1)	VII-154
s.+a	(1)	XII-270	s.+inan(1)	III-290
sıç-			sırtla-	
s.-acaĥsan	(2)	IV-39,	s.-dıĥ (1)	XII-161
40			s.-rdiĥ (1)	XII-156
sıçra-			sıva (1)	XII-48
s.-miya	(1)	III-166	sıĥ-	
s.-rdi	(3)	IX-19(3)	s.-ar (1)	V-210
sıġın-			s.-di (1)	II-389
s.-mışam	(1)	IV-3	sıĥıntı	
s.-mıřıĥ	(1)	X-64	s.+m (1)	III-61
sıġır			sıĥıntı (1)	VI-282
s.+lara	(1)	XI-17	sıĥıřdır-	
sıġlař-			s.-ınca (1)	VI-27
s.-ırdıĥ(1)		V-194	sıyır-	
s.-miniĥ	(1)	V-195	s.-ırdıĥ(1)	277
sıĥıye	(1)	XII-418	sız-	
sıra	(6)	VI-78; VII-	s.-ar (1)	XII-175
71(3), 73; XII-73				

sızla-				siz	(11)II-96, 160, 169, 193, 242; VI-153; VII-47, 48, 201; X-53, 91
s.-(i)yanlar	(1)	V-92		s.+den	(1) VI-164
sicağ	(2)	II-349; V-57		s.+e	(6) I-109; II-238, 246; VI-333; IX-75; X-110
sihir	(2)	VI-324, 325		s.+i	(2) VI-312; VII-97
siktir(et-)	(1)	II-223		s.+in	(7) I-15; II-139, 483; VI-35, 340, 341; VII-201
silah	(1)	II-423		s.+nen	(1) VII-93
s.+ini	(1)	VI-344		soba	
s.+inan	(2)	II-101, 102		s.+si	(1) III-219
s.+sız	(1)	VI-344		s.+ya	(2) V-169(2)
sil-				sofi	(1) XII-410
s.-di	(1)	II-224		sofiğriolar	(1) XII-142
sileman	(4)	I-1, 19, 29, 31		sofra	(2) VI-20; XII-195
s.+in	(1)	I-9		soğan	(3) II-168, 169; IX-15
sille	(1)	I-73		s.+nan	(1) IX-14
silo	(7)	I-5, 21, 68, 76, 83, 87; XII-151		soğuk	
sinekler	(1)	XII-153		s.+tan	(1) XII-157
siper				sol	
s.+i	(1)	IV-70		s.+a	(2) XII-268, 273
sirim	(1)	XI-19		s.+da	(1) II-335
s.+ler	(1)	XI-19		s.+unda	(1) II-335
sirke	(1)	IX-19		solgun	(1) XII-373
sirkele-				somun	(1) IX-66
s.	(1)	IX-42		somye	
s.-me	(1)	IX-45		s.+de	(1) V-201
s.-(i)r	(1)	IX-44		s.+si	(2) V-201(2)
siverek(+g)				son	(7) II-191, 353, 358, 359, 362; VI-334, 357
s.+e	(2)	III-282(2)		s.+a	(2) II-288; IV-34
sivil	(1)	VI-33		s.+dur	(1) VII-23
s.+di	(1)	VI-37		s.+i	(2) II-5; XII-355
siyah	(4)	II-249, 250; VI-44(2)		s.+ini	(1) II-4
s.+di	(1)	II-247		s.+ki	(1) VI-221

s.+nan (1) V-91
s.+umizi (2) IX-39,
40
sona(sonra) (21)VI-15, 23,
52, 57, 60, 69, 100, 105(2), 108, 125,
130, 133, 157, 167, 174, 234, 259,
307, 374, 376
sonra (6) II-22, 38; XII-317, 360,
379, 380
sor(köy) (1) II-142
sor-
s. (2) II-84, 96
s.-di (2) II-462; XII-310
s.-illar (1) II-131
s.-ir (1) II-84
s.-irdi (1) II-83
s.-ma (1) VII-12
s.-madan (1) II-295
s.-miş (1) XII-94
s.-sun (2) IV-213; X-39
s.-un (1) II-129
sora(sonra) (99)I-48, 59, 119; II-46,
70, 73, 89, 94, 95, 109, 113, 127, 161,
165, 173, 194, 207, 214, 229, 233,
272, 280, 341, 356, 357, 377, 380,
430, 432, 439, 442; III-4, 15, 71, 88,
212, 213, 214, 221, 236, 256, 284; IV-
30(2), 57, 226(2), 228, 252; V-2, 16,
42, 55, 63, 68, 72, 73, 74, 77(2), 83,
93, 94, 98, 105, 107, 108, 164, 190,
191, 225, 242, 246, 249, 254, 256(2);
VI-7, 40, 43, 95; VII-7, 16, 19, 24, 51,
169; VIII-39, 40(2), 41, 45; X-99; XII-
21, 59, 92, 255, 296, 303
s.+dan (3) II-52; VI-94,
361
sorumlu
s.+dır (1) III-108
sorumlu
s.+si (1) III-105

sorun
s.+um (1) IX-52
sosrat (1) V-157
soy-
s.-di (1) I-103
soyun-
s. (5)
II-124(2), 127, 129(2)
soyundur-
s.-illar (1) X-18
sög-
s.-di (3) II-223, 376(2)
s.-ir (1) V-120
söhbət (2) III-19, 173
sök-
s.-dük (1) II-71
s.-ecegem (1) VII-142
s.-ecegsen (1) VIII-22
s.-ellerdi (1) XII-156
s.-ellermiş (1) X-84
s.-ende (1) XII-60
s.-erdi (1) II-456
s.-erdik (2) V-41, 45
s.-ir (2) VII-149,
150
s.-miş (2) XII-323,
324
s.-mişem (1) III-134
s.-müş (1) XII-322
sökil-
s.-ende(2) XII-93, 263
sökül-
s.-ün (2) XII-1(2)
söle-(söyle-)
S. (3)
VI-29, 279, 363

VII-185	s.-di	(2)	II-310;	söyle-		
	s.-digi	(1)	VI-381	s.-diği	(1)	II-86
	s.-diler	(2)	III-241; VI-42	s.-diler	(1)	VI-40
VI-150	s.-dim	(2)	II-105;	s.-r	(1)	IV-21
	s.-medim	(2)	V-102(2)	s.-(i)r	(2)	II-464;
	s.-mege	(1)		VII-184		
III-241	s.-mek	(1)	VI-182	s.-(i)yecegsen	(1)	VII-13
	s.-memle	(1)	I-36	s.-(i)yemir	(2)	
	s.-mesen	(1)	VII-13	VI-279, 280		
	s.-mesi	(1)	VI-343	s.-(ü)yor	(1)	
	s.-mirsen	(1)	I-105	XII-264		
	s.-miyem	(1)	VI-354	söz		
	s.-rem	(1)	VI-293	(7)	IV-58, 153; VI-242;	
	s.-yince	(1)	VI-124	VII-15, 188; IX-51; XII-331		
	s.-(i)ller	(1)	VI-287	s.+de	(1)	IV-186
	s.-(i)r	(3)	I-69; VI-	s.+e	(1)	IV-184
309; VII-135	s.-(i)rdi	(1)	II-155	s.+ünnen	(1)	VI-290
	s.-(i)rik	(1)	I-69	s.+ün	(1)	VII-184
	s.-(i)yecegem	(4)	V-99,	s.+ünde	(1)	XII-402
100, 104; VI-122	s.-(i)yedi	(1)		su	(34)	I-93, 96(2),
	s.-(i)yek	(1)		97(2), 106, 117(3); II-165, 439; III-		132; V-17, 34(2), 37, 67(2), 173, 214,
	s.-(i)yem	(5)	VI-96, 130, 238, 367; VII-15	215, 234, 235; VII-89, 92, 112; VIII-2,		3, 9, 17, 32, 34; XII-102(2)
	s.-(i)yemenem	(1)	X-103	s.+da	(2)	V-179; VI-251
sömür-	s.-ir	(1)	VI-345	s.+dan	(1)	VIII-6
	s.-mez	(2)	II-160,	s.+di	(2)	VIII-31(2)
166				s.+dur	(1)	VIII-11
				s.+lar	(2)	V-1, 172
				s.+lari	(1)	XII-175
				s.+ya	(5)	II-441(2); III-
				139; V-8, 215		
				s.+yın	(4)	V-183, 185,
				188, 189		
				s.+yi	(6)	II-165(3), 167;
				V-35; XII-79		
				s.+yun	(2)	IV-156; V-7
				s.+yuni	(3)	IV-155;
				XII-108, 133		
söv-	s.-mekle	(1)	VI-320			

subay	(2)	II-276, 312	s.-ırdıh(3)	I-119; V-217;
s.+i	(1)	II-374	VII-46	
s.+ina	(1)	II-378	s.-ırdıh(1)	V-218
sukum			s.-madım	(1) I-117
s.+uni	(1)	V-158	s.-mağa	(3) I-96, 117(2)
sultan	(14)	II-110; IV-22; VI-263, 283, 378, 383; XII-343, 347, 351(2), 352(2), 353, 354	süd	(5) I-28; IV-13; V-187, 188; VI-243
s.+dır	(2)	XII-351, 352	s.+i	(3) V-187, 188, 209
s.+i	(1)	XII-346	s.+üm	(1) IV-287
s.+larının	(1)	VI-378	s.+ümüz	(1) V-182
sultanlık(+ğ)			s.+üyle(1)	XII-292
s.+ın	(1)	VI-378	südlü	(1) IV-230
surat			südlü	(1) IV-120
s.+ın	(1)	XII-81	süleyman	(4) XII-345, 347, 353, 354
surfa	(1)	III-97	sümbül	
s.+ya	(1)	III-256	s.+lerini	(1) II-209
suriye	(1)	VI-377	sümer	(2) XII-185, 191
susuz	(3)	VIII-1, 13, 20	s.+den	(1) XII-182
s.+am	(1)	VII-115	sümündür	
s.+dur	(1)	VII-112	s.+üni	(1) V-78
susuzluğ(+ğ)			sünbül	
s.+umi	(1)	VII-114	s.+leri	(1) II-237
s.+umnan	(4)	VII-89, 90, 113, 116	sünneti(seniye)	(1) VI-341
s.+umuzdan	(1)	VIII-4	süphan	(1) VIII-59
s.+uni	(1)	VII-121	süpür-	
suvama			s.-eceg	(2) XII-66, 68
s.+dır	(1)	XII-47	s.-en	(1) IV-105
suvar-			s.-ür	(1) IV-101
s.	(1)	I-94	süpürge	(2) I, 4, 5
s.-am	(2)	I-97, 106	sürt-(+d)	
s.-anım	(1)	IV-90	s.-ir	(1) III-257
s.-ağ	(1)	V-215	sür-(tarla)	
s.-ıllardı	(1)	V-236	s.-dükçe	(1) II-50
s.-ırdım	(1)	I-93		

	s.-ecegimiz	(1)	VIII-22	şahin	(7)	VI-133;
	s.-emezdik	(2)	VIII-23,	XII-307, 320, 322, 334, 341, 342		
30				şal	(2)	
	s.-en	(3)	V-230, 231, 232	II-41; VII-63		
	s.-er	(2)	II-276	ş.+a	(1)	VII-63
	s.-erdi	(2)	V-232, 233	ş.+ın	(1)	VII-63
	s.-erdik	(3)	II-39;	ş.+lar	(1)	III-159
VIII-23, 29				ş.+larını	(1)	III-158
	s.-erdim	(1)	VII-45	şalvar	(1)	XII-183
	s.-ir	(2)	V-231;	şalvarlıh	(1)	XII-186
VI-233				şan		
	s.-meknen	(1)	VIII-42	ş.+ına	(1)	VI-292
	s.-miş	(1)	XII-415	şaka(şah)	(1)	I-27
	s.-ürdim	(1)	VII-44	şakaşuk		
sür-(devam				ş.+nan	(1)	IX-11
s.-ürdi	(1)	XII-58	et-)	şakkit-(+d)		
sür-				ş.+ır	(1)	XII-239
	s.-er	(1)	XII-114	şarat	(1)	V-48
süri	(1)	VII-125		şark		
süsle-				ş.+i	(1)	XII-306
	s.-llerdi	(1)	734	şark		
sütey	(2)	IV-216; XII-285		ş.+da	(1)	XII-372
	s.+de	(1)	XI-15	ş.+ın	(1)	VIII-53
	s.+e	(2)	III-36, 138	şart	(1)	II-307
şabanlılar	(1)	XII-145		ş.+lari	(1)	VI-244
şad	(1)	IV-137		şatül ^c arab		
şafağ	(3)	XII-60, 93, 263		ş.+dan	(1)	XII-387
şafağ	(1)	II-456		şah	(1)	I-27
şah	(1)	XII-345		şahsan	(1)	III-234
şahit				şahsım	(1)	VIII-42
	ş.+dır	(1)	X-26	şe	(94)I-50(2), 57, 105; II-	
	ş.+san	(1)	X-35	147, 170, 176, 221, 238, 365, 384,		
şahit(+d)				401, 408, 411, 416, 461, 492, 499; III-		
	ş.+imdir	(1)	XII-417	52, 66, 142, 249; IV-210, 295; V-2, 4,		
	ş.+lerim	(1)	VI-228	15, 27, 42, 46, 99(2), 100, 102, 104,		
				113, 124, 125, 163, 166, 197, 212,		
				226, 234, 249, 255, 266, 267; VI-5,		
				30, 54, 55, 62(2), 80, 92, 107, 130,		

ş.-dikden	(1)	VI-104	ş.+ini	(6)	II-251, 281; III-30; VI-116, 188, 242
ş.-miyek	(1)	VI-271	ş.+innen	(1)	VI-65
ş.-mege VI-347	(1)		ş.+lerde	(1)	II-153
ş.-dik	(1)	XII-97	ş.+leri	(1)	XII-324
şēët-			ş.+lerini	(1)	VI-169
ş.-menem	(1)	VII-131	şeytan	(1)	VI-350
şêt-			şınturlar	(1)	XII-151
ş.-meyip	(1)	VI-93	şıpana (2)	IV-51	X-74
ş.-di	(1)	III-151	şıpnasi (1)	X-74	
ş.-digimde	(1)	IV-55	şivanına	(1)	IX-73
ş.-diler (1)	II-205		şıx	(17)	I-14, 17, 64(2), 69 III-238(2), 250(2), 256, 257 VI-37 IX-78
ş.-mediler	(1)	V-109	X-19, 20, 110	XI-10	
şey	(11)	I-29, 40; II-48, 52, 65, 362; IV-286; VI-132, 267; VII-32; XII-338	şıxdılar	(1)	X-9
ş.+di	(1)	VI-61	şıxhüseyinliler(1)	XII-155	
ş.+e	(22)	II-21, 54, 207, 386, 416; III-257, 266, 282; V-45, 154, 259; VI-30, 38, 78, 86, 95; VII-126, 197; X-46, 86; XI-2, 20	şıxlar	(1)	IX-25
ş.+i	(24)	II-152, 164, 258, 353; III-20, 207, 219; IV-53; V-22, 259; VI-66, 88, 123(2), 163, 186, 188, 225, 235, 270, 382; VII-128; XII-336, 356	şıxlara (1)	X-104	
ş.+ile	(2)	III-56(2)	şıxlari (1)	VI-37	
ş.+im	(1)	VI-271	şiddetli(1)	VIII-80	
ş.+imde VI-103	(1)		şifa	(1)	VI-281
ş.+imi	(1)	VI-285	şifadır (2)	VI-281, 358	
ş.+imiz VI-317; X-88	(2)		şigolar (1)	XII-141	
ş.+in	(8)	III-80, 130, 141, 242; VII-88, 104; XI-11; XII-24	şiir	(3)	XII-110, 160, 219
ş.+inde	(2)	III-246, 270	şiiri (1)	XII-220	
ş.+ine	(5)	V-66; VI-38, 193, 194; VII-149	şiirin (1)	VIII-57	
			şiket (1)	I-51	
			şikeyet(3)	II-214, 219	
			şikeyeti	(1)	II-216
			şikilin (2)	IV-277, 278	
			şiklin (1)	IV-285	
			şilor (9)	IV-50, 52, 53(2), 54(2), 55 V-53, 56	
			şilori (1)	IV-25	
			şimdi (102)	I-68, 82, 95, 121 II-17, 18, 75, 262, 423, 470 III-26, 27, 46, 47, 64, 65, 110, 120, 121, 129, 132,	

136, 142, 143, 146, 181, 261, 262, 297, 306, 312 IV-279 V-39, 52, 58, 63, 64, 74, 85, 114, 122, 127, 194, 250, 266 VI-31, 56, 77, 84, 88, 100, 107, 121, 124, 126, 128, 140, 148, 166, 177, 200, 203, 204, 211, 213, 214, 216, 222, 256, 355, 390 VII-32, 33, 47, 75 VIII-25, 46 XI-23 XII-20, 27, 30, 42, 43, 46 (2), 47, 54, 58, 83, 86, 110, 216, 285, 301, 323, 335(2), 415, 420(2)

şimdidir (1) I-122
şimdiki (14) II-150, 448 III-75, 217 V-2, 22, 24, 183, 197, 242, 272 VIII-17, 48 XII-51, 317
şimdikiler (3) I-25, 26, 48
şimdikinnen(1) XII-299
şindi (6) II-195, 274, 306 IX-14, 21 XI-26
şıpana (4) IV-50, 52, 53, 55
şıpanadan (1) IV-54
şirin (1) VIII-53
şiş (1) II-346
şişdi (1) I-84
şişdikçe (1) XII-118
şişlerde (1) V-176
şişlerdik (1) II-347
şişmiş (2) VI-284 XII-118
şofer (1) III-211
şoferdi (1) V-212
şoferlik (1) III-220
şoferlikden (1) III-222
şoferlik (1) III-212
şok (2) V-93, 94
şortuk (2) IV-280, 281
şortukdan (1) IV-281
şoxum (1) II-38
şoxuma (1) III-305
şoxumi(1) V-258

şökmişem (1)
şöle (1) II-216
şu (6) III-53 VI-12, 23, 112, 204 XI-75
şubat (1) III-224
şubatda (1) IX-40
şudur (1) VI-269
şuşa (3) IV-238, 239(2)
şuşalandi (1) IX-62
şuşasi (2) IV-237, 238
şuuruni (1) VI-369
şükretmek (1) VI-314
şükri (1) X-67
şükürü (1) X-69
şükür (17) I-19 III-92, 110, 181 VI-49, 75, 185, 230, 246, 272, 316 IX-5, 7, 9, 53 XII-206
şükürler (2) III-145 IX-9
şürütleri (1) VII-128
ta (5) I-51; VI-352; XII-381
tā (2) IV-123; VIII-39
taala (2) IV-115; VI-249
tabah(+ğ)
t. (1) III-252
t.+ızdan (1) III-232
taban
t.+a (1) XII-175
tabağa
t.+yi (1) XII-74
tabavank (1) II-139
tabé (4) V-67; VI-90, 130; XII-383
tabi (8) III-24, 27, 110, 287; VI-7, 253, 291; XII-25
taç(+c)

t.+ısın	(1)	VIII-62	t.-dılı	(1)	VI-33
t.+cılar(1)		XII-154	tap-		
tak	(1)	II-441	t.-ipsız(1)		VI-200
ta ^c kib	(1)	VI-342	tapu		
tam	(7)	II-283; VI-79, 214, 224, 371, 372; VIII-25	t.+si	(3)	III-50, 54, 55
tamam	(13)	II-399, 439; VI-42, 245, 334, 359; VII-2, 15, 97, 188(2), 189; XI-28	ta ^k katah	(1)	I-27
tamamen	(2)	II-288; XII-303	ta ^k katuk		
tamaminan	(1)	II-455	t.+nan	(1)	IX-11
tamamlat-			taraf	(6)	V-53; VII-57(2), 58(2); XII-306
t.-di	(1)	VI-242	t.+a	(4)	III-160, 166; X-72(2)
tandır+			t.+dakını	(1)	VII-100
t.+dan	(1)	XII-247	t.+ına	(1)	IV-39
tane	(3)	IV-32; XII- 305(2)	t.+ında	(1)	VI-381
t.+leri	(1)	IV-231	t.+ından	(1)	XII-350
tanı-			t.+ını	(1)	III-44
t.-madılı	(1)	1846	t.+ınnan	(1)	VI-154
t.-mam	(1)	VI-35	t.+larda	(1)	V-53
t.-mamişsa	(1)	VI-359	t.+dadır	(1)	VII-160
t.-maya		(1)	tara-		
XII-358			t.-r	(2)	XII-112(2)
t.-mayız	(1)	XII-357	tarçılı	(1)	IV-102
t.-r	(1)	III-116	tarèh	(1)	V-58
t.-rdın	(1)	III-265	tarım	(1)	II-147
t.-yorsun	(1)	III-82	t.+da	(1)	II-32
t.-(i)maya	(2)	XII-310,	tarif	(1)	VI-183
311			tarih	(3)	XII-338, 340, 378
t.-(i)mirsan	(2)	VI-35,	t.+i	(5)	XII-51, 52, 304, 320, 336
36			t.+in	(2)	VIII-67; XII- 362
t.-(i)rsan		(2)	t.+ini	(4)	VIII-64; XII- 308, 318, 376
III-205; VI-34			t.+le	(1)	VIII-66
t.-(i)yabilir	(1)	XII-359			
t.-(i)yamayız	(1)	XII-310			
taniş-					

tarla	(4)	II-168; VIII-21,	taş-		
34, 42			t.-dilar	(1)	III-57
t.+da	(2)	II-63; XII-237	taşı-		
t.+lara	(1)	VIII-34	t.-dih	(1)	
t.+lari	(2)	VII-60; VIII-26	XII-337		
t.+mız	(1)	IX-55	t.-mişlar	(3)	
t.+nın	(3)	II-208; III-193;	XII-323, 325, 335		
VI-353			t.-(i)yamir	(1)	VI-246
t.+sını	(1)	XII-413	tatar	(1)	XII-5
t.+ya	(1)	VIII-21	tatli	(1)	XII-210
t.+yi	(1)	II-246	tatvan	(3)	XII-312(2), 316
tarma			t.+da	(1)	XII-316
t.+da	(1)	I-66	tavla	(11)	III-4; IV-101, 189,
t.+dan	(1)	I-74	195, 199, 214, 218, 225, 242, 248; V-7		
t.+larda	(1)	I-24	t.+da	(1)	I-66
tarmadağın	(1)	X-88	t.+lara	(1)	II-257
tartış-			t.+larda	(2)	I-23; III-
t.-illar	(1)	IV-47	4		
tas			t.+larna	(1)	II-338
t.+a	(1)	IX-14	t.+mız	(1)	V-11
t.+daki	(1)	IX-15	t.+nın	(1)	V-6
t.+i	(2)	IV-145, 240	tavlan-		
t.+la	(1)	XII-229	t.-dih	(1)	II-199
t.+nan	(1)	VIII-5	tavuh		
taş		(11)XI-3; XII-	t.+lar	(2)	V-34, 35
27, 29, 30, 32, 34, 38, 39, 380, 395(2)			tağ	(4)	I-27; II-278(3)
t.+a	(3)	XII-30, 54, 381	tağ-		
t.+dan	(1)	XII-53	t.-aram	(2)	IV-124,
t.+dır	(1)	XII-52	125		
t.+i	(2)	XII-53, 54	t.-ardi	(1)	II-41
t.+lar	(2)	XII-45, 46	t.-arsan	(1)	II-476
t.+larının	(1)	XII-321	t.-dım	(2)	VI-
t.+larını	(1)	XII-334	217(2)		
t.+lari	(2)	XII-44,	t.-ip	(1)	IV-62
45			tağda	(2)	V-11; VII-61
t.+larıdır	(1)	XII-324	t.+nın	(1)	VII-61
			tağıl-		

t.-dih	(1)	II-168	tecizat		
t.-in	(2)	II-163, 164	t.+imi	(1)	II-413
t.-irdi	(1)	III-200	teçizat		
tahım			t.+i	(1)	II-424
t.+lari	(2)	XII-32, 33	tefecilik	(2)	III-64; VI-338
tahserman			tefekkür	(1)	VI-193
t.+da	(1)	III-17	tefsir	(1)	VI-39
t.+nan	(1)	III-83	teg	(6)	III-237; V-203, 204, 234; VII-42; XII-314
tahsi	(1)	III-209	tegge		
t.+ların(1)		V-276	t.+nin	(1)	IX-29
t.+nen	(1)	III-308	t.+si	(2)	IX-24; X-40
tahsilli			t.+ye	(1)	IX-24
t.+ydi	(1)	VIII-57	teğort	(1)	II-138
tahta	(5)	II-40, 41; V-11, 248	teğot	(1)	VIII-25
t.+da	(1)	IV-285	t.+un	(3)	IV-100; VIII-1, 25
t.+dan	(1)	V-247	teħmin	(2)	II-139; VII-167
t.+larda	(1)	VI-196	teħsin	(3)	XII-63, 249, 250
t.+lari	(1)	VI-195	tehtil		
t.+nın	(3)	II-42, 49; VII-60	t.+imiz(1)		II-6
taht			tek	(8)	I-115, 118; II-273; IV-104; V-212; VI-90, 212; IX-77
t.+imi	(1)	VII-110	tekerli	(1)	VIII-36
taya	(2)	III-194; IV-31	teklif	(2)	VI-150, 155
t.+dadır	(1)	IV-84	teknoloji	(2)	III-123, 143
t.+dan	(2)	IV-31;	tekrar	(19)	II-6, 38, 39, 44, 464; III-179; IV-229; V-82, 143, 165, 177, 179, 210; VI-12, 19, 58, 104; VII-46; XII-333
X-101			tel		(1)
t.+nın	(1)	X-106	IV-83		
tē	(1)	VII-170	t.+lerini	(1)	V-26
te ^c arruz	(3)	II-333(2), 343	telebe		
teala	(1)	VII-138	t.+ler	(1)	II-25
tebē	(1)	IV-210	telefon		
tebi	(17)	II-3, 4, 27, 94, 109, 189, 353, 448, 479, 483; III-56, 108, 164, 251; IV-36; VI-57, 166			
tebrig	(1)	IV-131			

t.+da	(1)	VI-256	t.+nen	(1)	VIII-18
televizyon	(1)	XII-241	t.+nin	(1)	VI-121
telgraf	(1)	XII-313	tenesi	(15)	I-49; II-203, 264, 275, 321; III-59; VI-156, 158, 284; VII-88, 94, 116, 157, 181; XI-22
temam	(1)	II-92	t.+sine	(1)	II-369
temel	(1)	XII-44	t.+sini	(1)	VII-87
temiz	(1)	IV-230	t.+sinin	(2)	III-101; XII-290
t.+dir	(1)	X-9	t.+yi	(5)	II-279, 409, 481(2); III-201
temizle-			teneke	(8)	II-56; III-163, 166, 167; V-67, 68; VII-44; XI-8
t.-mezdi	(1)	VIII-31	t.+de	(1)	II-56
temmuz			t.+ye	(3)	VII-44, 62, 63
t.+da	(1)	V-57	tenekelik	(1)	IV-238
temür	(1)	XII-84	tenezzül	(1)	VI-321
tendir	(5)	I-56; IV-96; V-160, 161; IX-12	tensizlik	(1)	IV-136
t.+de	(5)	IV-159; V-166, 167, 169; V-189	tente	(1)	III-118
t.+e	(8)	V-167, 175, 182; IX-18, 22; X-18; XI-27, 28	tepe		
t.+i	(1)	V-167	t.+lerden	(1)	VIII-56
t.+in	(1)	XII-107	teppe		
t.+ini	(1)	XII-107	t.+ye	(2)	I-96, 112
tene	(97)	I-5, 43(2); II-40(2), 74, 78, 111, 115, 116, 120, 160, 161, 162, 176, 184, 234, 237, 297, 301, 322, 334, 367, 374, 377, 378, 389, 404, 412, 417, 463, 472, 476, 477, 478, 479, 480, 487, 488(2), 497; III-6, 85, 155, 156, 165, 295(2), 308; V-25, 138, 195, 247; VI-16, 37, 54, 55, 103, 115(2), 116, 122, 132, 145, 146, 147, 158, 160, 163, 212, 286, 293, 294, 356(2); VII-61(2), 64, 84, 85(2), 87, 109(2); VIII-43, 44, 46; IX-18, 24; X-16, 68, 105; XI-4, 22, 27; XII-48, 98, 416, 417	tekket	(2)	II-174, 175
t.+den	(2)	VI-156; XII-25	t.+i	(1)	II-275
t.+diller	(1)	VII-109	ter	(1)	III-269
t.+dir	(1)	IV-63	terbiye	(1)	XII-116
t.+dirler	(1)	VII-110	tercümen	(4)	II-464(2), 465, 467
			t.+i	(1)	II-462
			teref	(1)	IV-180
			t.+de	(2)	II-330(2)
			t.+e	(6)	II-40, 58, 243, 342, 410, 498
			t.+ine	(2)	II-102, 104
			t.+i	(1)	II-236

t.+ten	(1)	II-275	t.+si	(1)	XII-417
tereyağı	(1)	III-97	tezzek(+g)	(2)	V-65, 66
terg	(2)	III-76, 77	t.+in	(1)	V-167
terk	(1)	1729	t.+nen	(1)	V-66
terki			tığ	(1)	III-178
t.+leri	(1)	III-18	tırahtör(1)	XII-237	
t.+si	(1)	XII-314	tırmığ	(1)	IV-232
terle-			tırpan		
t.-ir	(2)	III-269(2)	t.+i	(2)	XII-255, 256
termaş			t.+nan	(4)	III-199(2), 200; XI-15
t.+lar	(1)	IV-187	tısbağalibulağ	(1)	VIII-31
ters	(1)	III-293	t.+da	(2)	V-235, 236
terhis	(2)	XII-387, 417	tığ(nefes)	(1)	I-109
tesbit	(3)	II-102, 103, 208	tığan-		
teskere	(3)	II-74, 85; VII-53	t.-ir	(1)	IV-59
teslim	(12)	II-290, 291, 292, 294, 308; VI-153, 176, 82, 83(3), 186	tığ-		
teşan	(1)	IV-276	t.-dım	(2)	VIII-8, 15
teşekkür	(1)	X-56	t.-madım	(1)	VIII-14
teşi	(1)	V-31	t.-mişsan	(1)	VIII-12
t.+lernen	(2)	V-31, 273	tifağ(+đ)		
t.+nen	(2)	V-25, 28	t.+a	(1)	IV-68
t.+nen	(1)	I-56	t.+ların(1)		IV-130
tetvan			tikanli	(1)	VI-393
t.+a	(1)	II-354	tik-		
teyip	(1)	XII-86	t.-erdi	(1)	III-301
teyze	(2)	I-6; IX-73	t.-erdik(4)		III-180; V-127(2), 129
tez	(6)	V-33(2), 122; XII-265, 269, 284	t.-ir	(1)	III-293
t.+den	(1)	IV-155	t.-irdik(6)		V-129, 130(2), 131, 132, 133
tezbêh	(1)	IV-61	tikle-		
têze	(2)	VII-74(2)	t.-rdik(1)		III-184
teze			tilki	(3)	III-
t.+sini	(1)	V-75			
tezkere					

	t.+ler	(1)	XII-		t.+lar	(1)	XII-328
tip					t.-ram	(1)	IV-25
	t.+i	(1)	VI-87		t.-rdım	(1)	II-459
	t.+ini	(1)	VI-84		t.-rdıh (3)	II-24;	IV-233;
tipi		(1)	X-67	V-72			
	t.+idir	(1)	X-11		t.-yamadıh	(1)	IV-187
tirakdör					t.-yın	(3)	II-243;
	t.+ler	(1)	III-213	X-91; XI-7			
	t.+lerden	(1)	III-214		t.-(i)llar	(2)	II-215;
tiren		(7)	II-75, 76,	IV-293			
77, 448, 449, 450, 451					t.-(i)r	(2)	VII-118;
	t.+de	(1)	II-447	X-98			
	t.+dedik	(1)	II-75		t.-(i)rıh(3)	II-195, 242(2)	
	t.+ler	(1)	II-448		t.-(i)yacağsan	(1)	VIII-22
	t.+nen	(1)	II-450		t.-(i)yağ	(1)	
tiskin-					V-71		
	t.-ir	(1)	IX-38	toplan-(toparlan-)			
titretme		(3)	VII-197, 198,		t.-di	(1)	XII-110
200				toplan-			
toba		(2)	IV-176; IX-51		t.-di	(1)	XII-222
	t.+si	(2)	IX-48, 51	276	t.-ıllardi	(2)	III-170,
top		(7)	II-379;				
VI-6, 165, 166, 170					t.-ın	(1)	III-43
	t.+i	(6)	VII-168(2),		t.-ıp	(1)	XII-330
			171(2), 173, 178		t.-ırdıh (3)	III-3, 4; VII-152	
	t.+lari	(1)	V-139		t.-ırdi	(1)	III-5
topal		(1)	VI-341		t.-ıllardi	(1)	III-19
topala(heşmer)		(2)	VI-164,		t.-sa	(1)	II-143
169				toprağ	(1)	VI-253	
topbuğ		(1)	IV-113		t.+a	(1)	VI-254
topla-					t.+i	(1)	XII-170
	t.-dim	(2)	II-226; XI-8		t.+nan	(1)	VII-73
	t.-dıh	(2)	II-244, 245	toprağ			
	t.-di	(1)	XII-135		t.+dan	(1)	VIII-85
	t.-madılar	(1)	II-446	topuğ(+ğ)			
	t.-minam	(1)	II-195		t.+a	(1)	II-249
				tokkaç(+c)			

	t.+ın	(2)	XII-159, 164		t.-llardi	(3)	IV-280,
	t.+i	(1)	XII-162		282; V-23		
	t.+nan	(1)	XII-158		t.-rdi	(1)	V-21
torba		(1)	II-182		t.-rduh	(1)	V-24
	t.+ma	(1)	XII-291	tohin-			
	t.+mız	(1)	II-182	t.-mir	(1)	III-132	
	t.+nın	(1)	II-185	t.-miya	(1)	III-29	
174	t.+ya	(3)	II-184, 209; XII-	tohli	(1)	III-70	
toro		(7)	III-243(2), 244,	tohum	(5)	III-158, 165,	
			245, 257, 258(2)	168; VII-62(2)			
	t.+miş	(1)	III-243	t.+i	(2)	III-161(2)	
torpağ		(7)	I-104, 109; V-	tohumci	(3)	III-159,	
			89, 90; IX-75	160(2)			
	t.+a	(1)	XI-20	tohun-			
	t.+ın	(2)	II-44; III-142	t.-a	(1)	II-193	
	t.+ına	(1)	IV-196	t.-up	(1)	VII-48	
	t.+i	(6)	V-3(2), 4, 257;	t.-urdi	(1)	V-30	
VI-232; VII-69				toy	(3)	I-13, 14;	
torpağ				III-169			
	t.+nan	(1)	VII-73	t.+a	(1)	IX-56	
torun				t.+da	(2)	XI-6(2)	
	t.+i	(1)	XII-276	t.+dan	(2)	III-114; XI-9	
tosun		(1)	IV-208	t.+larımız	(1)	III-67	
totaba		(5)	IV-283(2), 284,	t.+un	(3)	III-105;	
285(2)				IV-126, 265			
	t.+dır	(1)	IV-284	toy begi			
	t.+san	(1)	IV-283	t.	(2)	III-105,	
toğ		(1)	VIII-76	108			
toğat	(1)		VI-262	t.+ne	(2)	III-107, 108	
toğdor	(2)		V-268; VII-22	t.+nen	(1)	III-94	
toğu-				t.+nin	(1)	III-100	
	t.-(i)llardi	(1)	V-22	t.+leri	(1)	III-100	
	t.-(i)yan	(2)	V-21, 22	toy begligi			
	t.-(i)yağ	(1)	V-25	t.	(2)	III-100, 111	
				t.+mdeken	(1)	III-108	

t.+ni	(5)	III-101,	t.-mirdi	(1)	VII-70
102(2), 103(2)			tökül-		
toz			t.-üp	(1)	III-255
t.+da	(1)	XII-281	töre	(1)	XII-116
t.+i	(2)	IV-196, 289	töşek	(1)	I-54
t.+un	(1)	III-141	tuğla	(1)	XII-49
töbeler	(1)	IX-20	tuman	(4)	V-127, 128(2),
tök-			132		
t.	(1)	V-11	t.+i	(1)	V-130
t.-di	(2)	IX-36, 55	tunus		
t.-düm	(1)	IX-58	t.+a	(1)	XII-382
t.-e	(1)	IV-276	turp	(1)	IV-26
t.-eler	(1)	XI-2	turşi	(1)	IV-80
t.-ellerdi	(2)	IV-	turşiaşi	(2)	V-80, 161
229(2)			tut-(+d)		
t.-em	(1)	IV-224	t.-ardıh	(1)	V-41
t.-en	(1)	IV-103	t.-a	(2)	V-149;
t.-ende	(2)	IV-152; V-61	X-63		
t.-enime	(1)	IV-102	t.-abülirsən	(1)	V-149
t.-erdi	(1)	VII-63	t.-allar	(1)	III-106
t.-erdik	(6)	I-123; II-47,	t.-allardi	(1)	
344; V-68, 168, 173			VII-171		
t.-esen	(2)	V-12; IV-65	t.-amedise	(1)	V-141
t.-esiz	(1)	X-82	t.-amiyana	(1)	VII-172
t.-ip	(1)	IV-92	t.-an	(2)	IV-110;
t.-ir	(2)	VII-117; X-98	VII-67		
t.-irem	(1)	IX-75	t.-anım	(1)	IV-95
t.-mekten	(1)	V-14	t.-ar	(1)	V-106
t.-mişik	(1)	II-212	t.-ardıh	(3)	III-199; VII-57;
t.-mişlerdi	(1)	XI-1	VIII-28		
tökil-			t.-ardi	(3)	II-34; V-216;
t.-di	(3)	II-269(2), 334	VII-61		
t.-e	(1)	IX-56	t.-dım	(1)	V-47
t.-edi	(1)	I-9	t.-di	(6)	I-18; II-11, 15,
t.-en	(2)	II-320; V-116	220(2); IX-69		
t.-ir	(2)	III-250; IV-227	t.-dilar	(3)	VI-31; VII-171,
			177		

234	t.-dum	(2)	XII-219,	tükür-		
	t.-illardi	(1)	VII-178	t.-esen	(1)	II-326
	t.-ir	(1)	III-164	tükürük	(1)	II-326
	t.-maz	(1)	IV-283	tülbent		
	t.-mir	(1)	IX-22	t.+im	(1)	V-9
	t.-mişam	(1)	IV-232	tüm	(1)	XII-222
	t.-muşuḡ	(1)	IV-167	tüp	(1)	III-219
VII-127	t.-up	(2)	IV-88;	t.+de	(1)	III-219
	t.-uyor	(1)	III-164	türkçe	(1)	II-82
tutul-				türk		
	t.-duḡuni	(1)	II-457	t.+dür	(1)	XII-303
tuvalet				t.+lerde	(1)	XII-36
	t.+den	(1)	II-412	t.+lere	(2)	III-14;
	t.+e	(1)	II-412	XII-375		
	t.+lerin(1)		XII-218	türkiye		
tuḡtum	(2)	VII-100(2)		t.+de	(1)	VI-206
tüccar	(1)	XII-191		t.+nin	(5)	III-50, 54, 55,
	t.+a	(1)	VII-197	92; VI-213		
	t.+lari	(1)	XII-189	t.+yi	(2)	VI-85, 180
tüfeg	(1)	IV-110		türklük(+g)		
tüfek				t.+e	(1)	VIII-63
	t.+ler	(1)	II-121	türkü	(1)	XII-264
	t.+nen	(1)	II-375	t.+leri	(1)	XII-83
tüfeng				tüş-		
	t.+i	(1)	II-436	t.-üp	(1)	I-98
tüken	(1)	VI-60		tüttür-		
	t.+e	(1)	VI-182	t.-ürsüz	(1)	II-160
	t.+i	(2)	VII-140(2)	tüv		
	t.+ime	(1)	VI-183	t.+ini	(1)	V-137
	t.+in	(1)	VII-142	t.+lerini	(1)	V-138
	t.+ine	(1)	VI-142	t.+lerinnen	(1)	V-139
	t.+ini	(1)	VII-150	tüvlen-		
	t.+lerden	(1)	VII-140	t.-mişdi	(1)	II-80
	t.+lerinin	(1)	VII-142	u(o)	(5)	II-369, 370, 371;
				III-10, 308		
				uc		

	u.+i (7)	II-220;	III-	umumi	
	233(2), 235(2), 236;	VII-162			
	u.+una (1)	III-253		u.+den (1)	XII-33
	u.+uni (1)	II-42		umur	
ucuz	(1)	VI-115		u.+unda (1)	VI-258
	u.+i (1)	VI-115		un(on) (26)	I-12(2) ; II-162,
uçah					322, 365, 368(2), 383, 384(2), 386;
	u.+nan (2)	VI-79,			III-32, 85(2), 141, 150, 195, 284; IV-
82					104, 163; VII-152, 165, 166; VIII-25;
ud-				un	(4)II-161,
	u.-ardih (2)	V-135(2)		195(2), 196	
uğra-				u.+i (3)	IV-243; XI-24;
	u.-dım (1)	XII-222			XII-288
	u.-dın (1)	XII-369		u.+inan (1)	I-55
	u.-madi (1)	XII-138		u.+ının(1)	VII-94
	u.-rsa (1)	XII-6		u.+nari(1)	IV-97
	u.-sa (1)	II-90		undoğuz	
uğraş-				u.+u (1)	IV-71
	u.-dih (1)	II-13		unid-	
	u.-ırdımsa (1)	VI-49		u.-illar (1)	IV-234
	u.-ırdih (2)	II-62;		u.-iram (1)	IV-246
VII-153				unud-	
	u.-ırdih (2)	III-189;		u.-iram (1)	XII-27
VII-73				u.-manam (2)	X-57(2)
ula	(1)	III-37		u.-mişam (4)	VII-148,
ulan	(1)	VI-279			149, 151; XII-27
ulaş-				u.-muşum (1)	XII-31
	u.-amazsa (1)	XII-315		u.-urum (1)	IV-56
	u.-dih (2)	XII-64, 263		unut-	
	u.-di (1)	XII-171		u.-dum(2)	I-126; V-260
	u.-ın (2)	XII-167, 269		u.-un (1)	VI-336
ulaştır-				urarto (1)	XII-306
	u.-ın (1)	XII-279		urartu (1)	XII-357
ulu		(1) IV-108		uray	
umud				u.+a (2)	XII-218, 222
	u.+una (1)	XII-48		u.+dır (1)	XII-216

	u.+ın	(1)	XII-215		u.+a	(1)	I-79
urfa		(1)	VI-96		u.+ımız	(1)	X-59
	u.+dan	(1)	III-282		u.+ını	(1)	X-94
	u.+ya	(1)	III-282		u.+i	(2)	I-92; X-91
uruk		(1)	XII-39		u.+dım	(1)	VI-231
urus		(2)	II-393(2)		u.+dır	(2)	V-92, 93
	u.+un	(1)	II-99		u.+lar	(5)	V-147, 199, 200; VI-148, 161
usda		(12)	VI-55, 77, 80(2), 81, 89, 90, 114, 120, 190; XII-223		u.+lara	(2)	V-187; VI-150
	u.+lar	(3)	XII-55(2), 95		u.+larım	(3)	I-56; IV-241; IX-8
	u.+lara	(1)	XII-94		u.+larımız	(2)	V-185, 190
	u.+larının	(1)	XII-32		u.+larımızıza	(2)	V-184, 189
	u.+ma	(1)	VI-15		u.+ların	(1)	IV-129
	u.+nın	(6)	VI-9, 12, 56, 72, 142; XII-91		u.+larını	(1)	II-204
	u.+si	(2)	III-75; XII-384		u.+ları	(3)	II-202; X-81, 82
	u.+yi	(1)	V-88		u.+larnan	(1)	V-134
usdalık(+ğ)				utan-			
	u.+idi	(1)	XII-30		u.	(2)	
	u.+ımız		XII-27		IV-177(2)		
	u.+ına	(5)	XII-17, 19, 29, 91, 380		u.-mirsan	(2)	I-6; V-120
	u.+ının	(1)	XII-39	uva(ova)			
	u.+i	(2)	VIII-43; XII-38		u.+dır	(1)	II-329
usmanlı				uğarda	(1)	II-136	
	u.+ların	(1)	II-468	uyum-			
usta		(2)	VI-59; XII-249		u.-anı	(1)	VI-371
	u.+nın	(1)	I-102	uyhi	(1)	VI-371	
ustalık(+ğ)				uzad-			
	u.+ği	(1)	XII-34		u.-ir	(1)	VI-288
usul				uzan-			
	u.+i	(1)	II-23		u.-di	(1)	II-94
	u.+lar	(1)	XII-90		u.-miş	(1)	VII-198
uşah(+ğ)		(3)	IV-9, 201; X-83		u.-miş	(1)	II-93
				uza		(1)	II-173

u.+dan (1)	XII-245	ü.+lerinin (1)	VI-61
uzun (8)	I-60, 107; II-345, 455; IV-205; V-11, 254; IX-34	ü.+lerinnen (1)	VI-69
üç (34)	I-43; II-161, 162, 477, 480; III-73; VI-8, 109, 110, 112, 114, 117(2), 121, 122, 127, 128, 134, 147, 159, 163, 212, 229, 231, 233; IX-1; XI-17; XII-187, 192, 290, 305(2), 416, 417	ü.+ün (1)	III-131
ü.+üne (1)	IV-124	ü.+üni (1)	VI-242
üçün (6)	II-88, 93, 103, 110; VII-201; X-110	ürryan (2)	IV-18; XII-152
üçüncü		üs (1)	III-129
ü.+si (1)	XII-307	üst(+d)	
ügüd-		ü.+e (2)	II-122; III-271
ü.-ir (1)	VII-94	ü.+i (1)	VII-38
ü.-irse (1)	VII-95	ü.+ine (1)	V-230
ügür-		ü.+üme (1)	V-87
ü.-ürdi (1)	I-92	ü.+ünde (2)	V-231(2)
ük (2)	V-213;	ü.+üne (8)	V-229(2), 274; VII-103; IX-19; X-53, 82(2)
VII-62		üst(+d)(elbise)	
ü.+i (2)	VII-65, 66	ü.+ümüzi (1)	V-186
ükle-		üsgek (1)	II-272
ü.-(i)ller (1)	II-242	üsгүйr-	
ümre		ü.-ir (1)	IV-67
ü.+den (1)	III-147	üst (2)	II-122;
ü.+ye (1)	III-146	VII-5	
ünveriste (2)	VI-120	ü.+de (4)	IV-227, 228; X-25, 35
ü.+de (1)	VI-113	ü.+i (4)	II-93; III-208; V-37(2)
ü.+sinde (1)	VI-113	ü.+ine (3)	I-7; II-198; V-23
ür-		ü.+üme (1)	I-53
ü.-digi (1)	III-271	ü.+ünde (9)	I-54, 55; III-89; IV-15, 33, 207; V-152; VI-335; XII-395
ürek(+g)		ü.+üne (5)	III-189; IV-32; V-65; VII-163
ü.+im (2)	IX-61, 71	ü.+üni (1)	V-19
ürün		ü.+ünnen(1)	II-19
ü.+lerin (1)	III-149	üsüf (1)	XII-418
		üş (34)	I-7, 44, 47, 82; II-74, 78, 111, 157, 160, 161, 162, 175,

191, 229, 234, 268, 355, 459, 488; III-42, 201, 202, 308; V-180; VI-21, 292, 294; VII-28, 108, 109, 185, 190; IX-56; XI-8; XII-186

üşüş-

ü.-diler(1) II-268

ü.-mişler (1) XII-403

üz(üst) (1) III-130

üzeri (1) II-327

ü.+de (1) 114

ü.+nde (7) II-47,
417; III-97, 106, 111; XII-159, 416

ü.+ndeki (3) XII-342,
344, 348

ü.+ne (13)II-44, 105,
132, 408, 424, 426; III-191; VI-312;
VII-29, 91, 96, 104, 122

ü.+nemiş (1) II-147

ü.+ni (1) III-118

üzil-

ü.-enler (1) V-92

üzle-

ü.-rik (1) X-29

üzük (1) XI-37

üzül-

ü.-ürdüm (1) IX-77

üz(yüz)

ü.+i (4) IV-76,
139, 142, 146

ü.+leren (1) IV-77

ü.+ümi (1) I-85

ü.+ümizi (2) II-205;
V-48

ü.+ün (1) IV-275

ü.+üni (1) III-160

üzüm (1) IX-38

vala (52)I-8, 21, 33, 37, 51,
78, 81, 87; II-172, 203, 239, 244, 245,

246, 310, 399, 400, 439, 486, 487,
488; III-42, 61, 243, 245 V-47, 49(2),
103, 119, 239 VI-196, 290, 384; VII-8,
79, 114, 148, 185; VIII-11; IX-4, 63,
71; X-23, 36, 70, 98, 110; XI-30; XII-
103, 108, 110

valhasil (1) II-59

valla (7) III-95, 101, 262;
V-147; VI-83; IX-37, 61

vallah (16)I-26, 57, 58, 59,
105, 119; II-276; III-127, 308(2); IV-
160, 168; V-32; IX-76; X-22, 102

vallahi (6) III-307; V-9, 99;
VII-36; X-9; XII-27

van (2) VI-113; XII-332

v.+a (1) VI-86

v.+dan (1) VI-86

var (137)I-15, 105, 111; II-
19, 31, 32 92(2), 106, 115, 170, 172,
182, 197, 201, 236, 237, 261, 263,
264, 273, 275, 296, 301, 322, 326,
336, 337, 371, 392, 423, 424, 463(2);
III-15, 11, 12, 25, 36(2), 38, 40, 61,
72, 111, 133, 160, 195, 206, 228, 299,
308; IV-38, 42, 138, 286, 289; V-40,
82, 130; VI-28, 34, 45, 89, 97, 130,
190, 194, 196, 201, 205, 208, 212,
215, 228, 233, 247, 251, 259, 261(2),
262(3), 265, 268, 272, 274, 291, 292,
299, 300, 306, 311, 319; VII-35, 50,
79, 84, 108; VIII-7(2), 10, 47, 48; IX-
9(2), 17, 55; X-49; XI-3, 8, 24; XII-
20, 21, 25, 27, 28(2), 73, 88, 227, 319,
338, 348, 361, 383 (2), 415(2)

v.+dı (1) I-23

v.+dır (2) XII-225, 305

v.+di (153)I-42, 65, 95, 125;
II-2, 12, 16, 48(2), 49, 61, 297, 365,
395, 401, 402, 404, 414(3), 491; III-1,
4(2), 17, 18, 21(2), 32, 35, 45, 46, 54,
74, 75, 78(3), 80, 88, 89, 92, 100, 113,
142(3), 155, 158, 163, 188(2), 194,
195, 204, 211, 221, 233, 236, 237,
238, 261(3), 265, 273, 274, 309, 310,
311; IV- 210(2), 211; V-14, 16, 21,

23, 24, 47, 64, 90, 93, 95, 112, 137, 140, 174, 186(2), 214, 215, 226, 235, 244(2), 263, 267, 268(2); VI- 20, 32, 54, 59, 71, 72, 76, 80, 113, 170, 227, 337; VII- 3, 38, 55, 60(2), 98, 157, 173, 178, 179; VIII- 26, 36, 58; IX- 16(2), 17(2), 34, 78; X-2, 23(2), 28, 67; XI-24; XII-84(2), 85(4), 103, 207, 294, 295(2), 296, 299, 314, 316, 416, 417

v.+mış (6) II-401; VI-197, 325; VII-139; IX-40; XI-12

v.+mış (27)II-136, 137, 140, 141(2), 142, 165, 358, 364, 430, 431, 439, 474; III-225, 227, 229, 233, 243; VII-1, 80; IX-24, 29, 30(3); X-89, 108

v.+sa (7) I-38; II-213, 225; III-48; VI-87, 290; XII-279

variyet

v.+in (1) VII-10

varlığ(+đ) (3) III-123, 144, 145

v.+ına (1) VI-192

vatandaş (1) III-136

vağıt(+d)

v. (4) II-50, 114, 371, 405

v.+ı (1) XII-231

v.+a (1) IX-53

v.+ına (1) VII-106

vay (20)I-17, 21, 72, 75, 104, 109, 115; III-47; IV-140; V-7(3), 8, 89; VIII-10; X-49, 53, 76(2), 79

vazgeç-

v.-dik (1) III-221

v.-dim (1) III-222

vazgeş-

v.-dim (1) V-49

ve (9) II-99, 101, 107, 284; XII-143, 329, 332, 355, 416

veda (1) VI-334

v.+si (1) VI-334

vefad (1) VII-39; XII-406

vefat (2) III-211

vehd (1) IV-151

vehdedin

v.+mış (1) II-111

vekil (1) XII-137

v.+i (1) XII-98

v.+idim (1) III-52

vel (1) XII-352

velhasıl (2) II-13, 185

v.+i (2) VII-150, 185

velhesil (1) II-323

veli (2) II-87(2)

v.+dir (1) II-87

velibaba (3) III-11, 12(2)

ver-

v. (7) I-6; III-63; IV-57; VI-17; VIII-9; XII-158, 164

v.-di (11)I-65; II-162, 163, 290, 312, 485(2) V-24; VI-128; IX-1, 62

v.-digi (1)III-122

v.-digimiz (1) II-16

v.-dik (4) II-167; X-56, 71; XII-165

v.-dikden (2) IV-225; V-97

v.-dikleri (1) II-81

v.-diler(6) I-12; II-331, 494; V-92, 93, 94

v.-dim (9) II-301; VI-106, 141; VII-84, 85; VIII-10; X-29; XI-218

v.-dinse (2) I-35; II-428

v.-e (2) IV-112; VIII-102

v.-ecegem	(3)	I-34; VI-286, 290	v.-irmiş	(1)	VII-144
v.-ecegin	(1)	VI-291	v.-irse	(1)	VI-75
v.-ecekler	(3)	II-292(2); VI-128	v.-irsiz	(1)	II-164
v.-eceksen	(2)	I-31; II-115	v.-iyor	(3)	III-48; XII-290, 332
v.-edi	(1)	III-29	v.-medi	(1)	II-110
v.-ek	(3)	V-73; VII-125; XI-18	v.-mediklerin	(1)	XI-31
v.-elim	(1)	XII-198	v.-mediler	(1)	XI-31
v.-em	(7)	I-7; II-399, 419; IV-135, 240; VI-228; VII-184	v.-medinse	(1)	II-428
v.-en	(2)	III-178; VI-111	v.-memişem	(1)	II-238
v.-esen	(4)	I-32; X-52(3)	v.-menem	(5)	I-10, 37(2); V-95, 97
v.-iller	(4)	III-153; VI-176; VIII-68; XI-36	v.-mese	(1)	VI-316
v.-illerdi	(9)	II-332, 333, 458; III-70(2), 71; V-44; VI-110; XI-89	v.-mesin	(1)	VII-21
v.-in	(7)	VII-111, 112, 125; XII-7, 10, 259, 284	v.-mez	(3)	IV-160; VI-282; XII-201
v.-ip	(4)	VI-67, 316; VII-94; XII-409	v.-mezdi	(1)	VI-269
v.-ir	(17)	I-44; II-233, 495; IV-59, 156; VI-170, 281, 282; VII-129, 141, 147, 148, 149; VIII-73; XII-72, 251	v.-mezlerdi	(1)	XII-90
v.-irdi	(5)	III-62; V-46, 188; VI-123; VII-155	v.-mezsen	(1)	IV-249
v.-irdik	(15)	II-57, 83, 499; III-34, 181, 198 V-20, 30, 45(2), 184, 185; VII-65; XI-17; XII-274	v.-mirdi	(1)	V-93
v.-irdim	(1)	V-221	v.-miş	(10)	II-109, 366(3); III-145, 148; VI-68; XI-23(2); XII-217
v.-irdin	(1)	V-121	v.+mişem	(4)	II-246; III-109(2); IV-2
v.-irem	(3)	II-198(2); VII-15	v.-mişik	(1)	X-65
v.-irik	(1)	VI-127	v.-miye	(2)	IX-67; X-63
v.-irler	(1)	XII-363	v.-miyeceksen	(2)	I-33, 35
			v.-miyese	(1)	I-30
			v.-miyor	(1)	III-48
			v.-sin	(1)	VII-183
			v.-sinler	(1)	VI-122
			vesellem	(1)	VI-325
			vesiқа		
			v.+yla	(1)	XII-289
			vesiқe		

	v.+nen (1)	XII-191		v.+den (1)	III-281
veştong		(1) II-139		v.+e (1)	III-281
	v.+a (2)	X-48, 49		vula (4)	III-245; IV-76; VI-198; XI-104
	v.+da (2)	III-299; X-49		vulan (1)	VI-199
vetan	(1)	II-87		vur-	
veya 93(2)	(4)	IV-34; XII-60,		v.	(1) II-430
veyahut		(1) XII-356		v.-a (3)	I-83 IV-113 X-26
veyaħud 320(2); VII-178		(2) VI-		v.-acaħsan (1)	I-440
veyaħut VI-23		(2) II-50;		v.-acaxħ (1)	II-436
veysel (1)	VI-287			v.-acaħlar (2)	II-125(2)
veysil (2)	VI-266, 296			v.-acaħsan (1)	II-430
vezife				v.-acayıħ (1)	IV-222
	v.+si (2)	II-87; III-100		v.-alar (2)	II-411; IV-270
	v.+sini(1)	II-150		v.-allar (1)	II-278
	v.+yi (1)	VI-389		v.-allardi (6)	II-67;
vezir (1)	VII-35			IV-227; VI-100; VII-170, 172, 173	
	v.+im (1)	VII-19		v.-allarmış (1)	II-432
	v.+in (1)	VII-130		v.-am (1)	IV-215
	v.+ine (1)	VII-1		v.-an (2)	I-78; IV-74
	v.+iyem (1)	VII-8		v.-anlar (1)	XII-409
veziyet 466	(4)	II-257, 386, 411,		v.-ar (1)	I-69
	v.+de (1)	VII-198		v.-ardın (1)	VII-174
	v.+te (1)	III-41		v.-ardıħ (2)	V-182;
vıla (1)	I-5			VII-58	
vırnıkoğli				v.-ardi (11)	II-56, 404(2), 407(2), 442(2); III-161; V-141, 144; X-59
	v.+nin (1)	XII-314		v.-ardisa (1)	V-144
vicdan				v.-armiş (1)	II-431
	v.+ınn (1)	V-257		v.-di (5)	I-63, 87; II-113, 114; IX-69
vicud				v.-diğinnan (1)	V-143
	v.+i (1)	V-261		v.-dilar(7)	II-105, 115, 123, 133, 272, 279; III-287
virane (1)	XI-285			v.-disa (3)	I-77; V-135;
viranşehir				VII-58	

v.-duğu (1) X-106
v.-dum (5) I-70; II-377, 378, 421; IV-239
v.-dun (3) I-76(2); VII-175
v.-duğ (6) II-274, 487(2); X-45; XI-13; XII-173
v.-duğdan (1) II-127
v.-ir (8) II-218; III-182; VI-288; VII-89, 121; IX-71; X-106; XI-6
v.-iram (1) I-41
v.-irmiş (2) II-406(2)
v.-irsan (1) I-78
v.-madan (1) V-145
v.-madi (1) II-114
v.-mağ (1) II-110
v.-mağını (1) II-109
v.-masın (1) II-425
v.-mayın (1) XII-262
v.-maz (1) XII-200
v.-mir (1) XI-27
v.-miş (1) II-409
v.-mişlar (3) II-408, 481; III-230
v.-muş (2) II-101; XII-230
v.-sadin (1) VII-174
v.-saldı (1) VII-179
v.-san (1) II-440
v.-un (1) II-486
v.-up (5) I-88(2); II-273; VII-99(2)
v.-uplar (2) V-88(2)
v.-ur (1) XII-235
v.-urdi (3) VII-68, 154, 176
vurdur-
v.-irmiş (2) II-430, 435

v.-mişlar (1) II-442
vuril-
v.-di (2) II-406, 407
v.-ir (1) II-334
v.-lar (7) I-117, 134, 178, 179; VI-377; VII-168, 169
v.-mişam (1) II-321
vuruci
v.+n (1) IV-270
vurul-
v.-an (1) II-408
v.-ani (4) II-335(3), 336
v.-di (2) II-334, 336
v.-duği (1) II-103
v.-duğuni (1) II-103
v.-lardı(1) VII-155
ya (51)I-15, 60(2); II-229, 292, 384, 440; III-58, 72, 114, 149, 154, 161, 183, 206, 230, 292, 309; IV-33, 40, 51, 56, 288, 295; V-144, 152, 178, 197, 250; VI-15, 72, 119, 242, 263, 289, 295, 308; VII-78, 177; VIII-18(2), 21, 23(2), 29(2), 49; XI-8, 16(2); XII-297
yaba (2) V-244; XII-235
y.+larnan (2) V-244, 245
y.+nan (4) II-51, 52, 57; III-179
yaban (1) IV-55
yabancı (1) III-28
yad (1) XII-345
yağ (1) X-52
y.+a (1) XII-266
y.+nan (1) XII-189
yağ-
y.-a (2) X-41, 42

y.-ardi (2)	III-186; V-10	y.+da (1)	II-115
y.-dı (1)	III-187	y.+lara (2)	I-90, 94
y.-ir (4)	X-11(2), 67(2)	y.+lari (1)	I-90
yağlı(ğ) (1)	IV-75	yamli (1)	I-101
y.+ım (1)	V-9	yan(ya da) (1)	VIII-75
yağmur (3)	III-186, 187, 196	yanah	
y.+a (1)	XII-369	y.+ızda (1)	IV-81
y.+un (1)	III-187	yanaş-	
yağolar		y.-dih (1)	XII-283
y.+ın (1)	XII-264	y.-di (1)	XII-121
yahu (1)	VI-35	yandır-	
yahudi (1)	VII-139	y. (1)	V-160
y.+nin (4)	VII-139, 140, 149(2)	y.-dim (1)	IX-12
yalan (3)	II-381; VI-181; X-102	y.-ip (1)	XII-107
y.+ım (1)	X-26	y.-dih (1)	I-23
y.+nan (2)	I-13; VII-167	y.-irdi (1)	V-161
yalah		y.-irdih (2)	V-170, 171
y.+a (1)	V-34	yan	
y.+da (1)	V-34	y. (3)	III-87; V-198; XII-46
y.+di (1)	V-36	y.-a (10)	I-48(2), 51(2); II-440(2); V-198, 245(2); XII-46
yaldat-		y.+an (1)	I-79
y.-mah (1)	V-86	y.+daki (1)	394
yalınayah (2)	III-304; XI-19	y.+ıma (5)	II-375, 391; VI-108, 352; IX-6
yala-		y.+ımda (10)	I-78; II-334, 336, 388, 415, 416; VI-22, 149, 348; IX-49
y.-dilar (1)	II-	y.+ımızda (2)	II-182; VI-327
y.-(i)yalar (1)	X-83	y.+ına (17)	II-17(2), 81, 219, 276, 297, 418; III-40; IV-33; V-108, 260; VI-9, 12, 329; VII-183; XI-35; XII-121
yalnız (8)	III-223, 234; VI-13, 84, 246; VII-42, 45; XII-316		
yamaç			
y.+lari (1)	XII-262		
yamalıh (1)	I-40		
yaman (1)	VI-284		
yam			

y.+ında (10)I-84;
II-15, 169, 417; III-295; VI-56(2), 59,
72, 77

y.+ındaki (1) II-101

y.+larına (1) II-205

y.+nan (1) V-251

yanlıh (2) IV-76, 77

yani (119)I-21, 71, 119; II-36, 57,
63, 73, 78, 117, 124, 140, 145, 149,
152, 156, 157, 181, 234, 256, 257,
258, 265, 278, 279, 286, 291, 293,
306(2), 309, 331, 350, 362, 368, 376,
424, 425, 433, 449, 450, 455, 456,
489; III-7, 10, 20, 30, 47, 50, 70, 74,
75(2), 92, 93, 110, 117, 160, 182, 184,
209, 215, 216, 217, 222, 234, 273,
297; IV-40, 51, 52, 53, 268, 270, 284;
V-43, 85, 86, 196; VI-22, 47, 60, 71,
131, 136, 174, 185, 237, 250, 272,
278, 309, 317, 332, 360, 365; VII-43,
61, 72, 73, 100, 141, 174; VIII-12, 17,
27, 57; IX-63; X-40, 59, 104; XII-50,
58, 207, 303, 351(2), 357, 419

yan-

y.-a (2) V-265(2)

y.-ar (1) VIII-35

y.-arsın(1) XII-370

y.-dım (3) VII-90(2), 116

y.-di (2) IV-17; XII-269

y.-ir (4) VI-321; IX-71;
XII-412(2)

y.-mir (2) II-18(2)

y.-miş (1) VIII-35

yanlıh (1) XII-234

y.+ını (1) II-406

yanlıh (3) VI-274, 315,
319

y.+ını (1) VI-274

y.+ları (1) VI-319

yannış (1) III-161

yap-

y. (4) VI-62,
115, 118, 127

y.-a (3) IV-241; VI-
138(2)

y.-abilir (1)
VI-199

y.-abilersen (1) VI-317

y.-abüldikse (1) VI-156

y.-acağam (2) II-421;
III-61

y.-acağsan (2) VI-147,
348

y.-allar(1) II-212

y.-allardi (17)II-65, 67,
68; III-39, 97, 127; IV-202, 203, 205,
221; V-36, 207, 257, 272; VI-13, 55;
VIII-28

y.-allarmış (1) II-152

y.-allarmış (2) II-149,
150

y.-am (11)IV-195, 199, 201,
214, 218, 225, 242, 245, 248, 249; VI-
16

y.-amanam (1) VI-112

y.-amayınca (1) VI-151

y.-amaz (1)
III-74

y.-amazdım (1) VII-130

y.-amezse (1) VI-200

y.-amezsen (2) VI-16,
317

y.-amir(1) VI-116

y.-an (6) VI-59, 190, 194,
259(2), 261

y.-anda (2) V-258;
IX-13

y.-anım (2) IV-91,
96

y.-ar (2) IV-101; VI-6

VI-17 y.-aram (2) II-197;
y.-ardı (1) V-126
y.-ardım (10)I-29, 55, 56;
V-204, 213; VI-5, 49, 63, 80, 149
y.-ardıh (21)II-45, 51,
357; III-118, 177, 178, 310, 311; V-
38, 65, 79, 80(2), 81, 83, 163, 169,
191; VI-51; VII-153; IX-13
y.-ardız (2) VI-252,
253
y.-ardi (11)I-92; III-33(2), 75,
123; V-124, 125(2), 203; VI-55, 80
y.-ardisa (1) VI-5
XII-44 y.-arken (2) III-249;
y.-armış (1) VI-193
y.-ağ (4) VI-153; VII-80;
XI-18; XII-19
y.-dığı (1) VI-378
y.-diğim (4) VI-151,
211; VIII-18; XII-22
y.-dım (15)II-70; V-
203; VI-18, 21, 43, 216, 227; VIII-43,
44, 46, 47; IX-13; XII-24, 25, 219
y.-dın (1) VIII-13
y.-dıran (1) VI-259
y.-dırırh (2) VI-114,
121
y.-dırırken (1) XII-94
y.-dırmişam (1) IX-50
y.-dih (7)II-73, 167;
III-210, 220; XII-18, 28, 338
y.-dız (1) IV-295
y.-di (7) II-114, 310, 312;
IV-53; VI-14, 207, 209
y.-ın (2) VI-184; XII-218
y.-ınca (3) VI-107, 162,
389
y.-ip (1) XI-28

VII-48 y.-ıpsız (2) VI-195;
y.-ışı (1) VI-14
y.-ıyollardi (1) VIII-45
y.-ıyor (2) III-293; XII-99
y.-ıyorlarmış (1) XII-42
y.-illar (5) I-12; IV-
292; VI-91, 97, 214
y.-illardi (1) VI-162
y.-illarmış (1) VI-135
y.-ir (10)I-13; II-250; VI-
168, 169, 171, 205, 325, 353, 366;
VII-150
y.-iram(2) VI-109, 255
y.-irih (2) II-211; VI-133
y.-irsa (3) VII-118, 151,
181
y.-irsan(1) VI-275
y.-ma (1) III-46
y.-madığı (1) XII-37
y.-madığım (1) IV-234
y.-madi (1)
VI-156
y.-madılar (1) VI-129
y.-mağa (1)
VI-110
y.-mamiş (1) II-216
y.-mağ (5) IV-189; VI-63,
72, 78, 313
VI-69 y.-maya (2) III-73;
y.-mazdih (1) III-183
y.-mazlardi (1) V-36
y.-mişam (3) II-33;
IV-234; VIII-50
y.-mişdih (1) V-25
y.-mişim (4) VIII-43,
46, 51, 52

y.-minli	(1)	II-230	y.+ına (1)	XII-333
y.-mir	(1)	XI-26	y.+i (1)	XII-332
y.-mirdli	(1)	V-16	y.+idir (1)	XII-321
y.-miş (4)		II-161, 162; XII-53(2)	yaptırdı (1)	VI-136
y.-mişam (9)		II-35; III-101(2), 102(2), 103; VI-303; VIII-48, 49	yaptılı (1)	III-66
y.-mişlar (3)		III-14(2); XII-323	yapuş-	
y.-miyacağam (1)		V-100	y.-urdi (1)	V-220
y.-miyasız (1)		VI-339	yakılıda-	
y.-miyağ (2)		VI-323; VII-80	y.-(i)r (1)	II-471
y.-sa (1)		VI-203	yakın (3)	VI-382(3)
y.-sam (3)		VI-84, 115(2)	yara (2)	III-13; XII-411
y.-san (1)		VI-315	yaralan-	
y.-sağ (1)		VI-391	y.-di (1)	II-337
y.-tıği (1)		IV-225	yaralı (2)	II-488; IV-106
y.-tım (2)		II-70; VI-145	y.+ları (1)	II-339
y.-tın (1)		VI-182	yara-	
yapıştırma			y.-miyan (1)	VI-339
y.+dır (1)		XII-46	y.-r (1)	VI-102
yapıl-			yarın(dost) (1)	XII-397
y.-an (2)		VI-98, 189	yar-	
y.-dı (1)		1808	y.-a (1)	IV-176
y.-dıhdan (1)		V-108	y.-anım (1)	IV-92
y.-di (4)		V-107; VII-52, 53; XII-346	yarat-	
y.-ip (1)		VII-5	y.-masadi (1)	VI-66
y.-ır (1)		VI-110	y.-mazdi (1)	VI-66
y.-ırken(1)		XII-334	yardım (11)	II-230, 231; III-38(2), 39, 44, 46; VI-270, 385; VIII-45; IX-63
y.-ışda (1)		VI-202	y.+a (2)	III-43; VI-119
y.-maz (1)		VI-226	y.+ımız (1)	III-46
y.-miş (1)		VI-89	yardımcı	
y.-miş (1)		XII-322	y.+ları (1)	X-64
yapım			yarım (7)	II-190; III-38; IV-140; VII-100, 101(2); XII-141
			yarısı	

	y.+ni	(1)	IV-245		y.+ında	(4)	II-368;
yarısı		(4)	II-340(2);	V-	VI-204; IX-1; XI-34		
241(2)					y.+larına		(1)
yarış					V-59		
	y.-i	(1)	III-79		y.+larında		(3)
yarıla-					II-80, 82; VI-231		
	y.-dilar	(1)	II-313		y.+larından		(1)
	y.-maz	(1)	II-314		VI-4		
	y.-r	(1)	II-313		y.+larındadım	(1)	III-32
yarma		(7)	I-32, 38, 55; IV-		y.+larındayken		(1)
241; V-62, 63, 64					II-35		
	y.+m	(2)	V-71, 72		y.+ınnan	(1)	VIII-39
	y.+mi	(1)	IV-104		y.+i	(1)	IV-163
	y.+yi	(4)	V-75, 78; XII-		yaşanti	(1)	VI-364
62, 77					yaşar		
yarmaaşı					y.	(3)	XI-6(3)
	y.+ni	(1)	V-166		y.+i	(1)	IX-48
yarmaaşı		(3)	V-161, 162, 165		yaş(gözyaşı)		
yarpağ		(1)	II-459		y.		(1)
	y.+ın	(1)	II-460		II-394		
yarsını	(1)	VI-			y.+ını	(1)	II-224
yasla-					yaş(ıslak)		
	y.-mağ	(2)	V-84, 85		y.		(1)
	y.-(i)llar	(1)	V-84		XII-174		
	y.-(i)r	(3)	V-84(2),		yaşa-		
85					y.-diğim	(1)	VI-340
yastuğ					y.-diğ	(1)	V-121
	y.+i	(1)	I-44		y.-di	(1)	V-230
	y.+nan	(1)	I-41		y.-madığinnan	(1)	VI-280
yaş(ömür)					y.-r	(1)	X-111
	y.+dadır	(1)	V-60		y.-rığ	(1)	II-98
	y.+dan	(1)	VI-1		y.-rsın	(2)	VIII-66; XII-
	y.+ımdaki	(1)	IV-235				378
	y.+ın	(1)	IV-177		y.-sa	(1)	VI-283
	y.+ına	(2)	IV-71; VIII-39		y.-sın	(1)	VI-363
					y.-(i)rdi		(1)
					VI-244		
					y.-(i)yacağız	(1)	VI-322

	y.-(i)yam	(1)	VI-373		y.+i	(1)	III-218
	y.-(i)yamir	(1)	VI-279		y.+da	(3)	V-200(2), 202
yaşlı 5		(3)	II-297, 389; III-		y.+lara	(1)	VII-14
	y.+di	(1)	II-81		y.+larını	(1)	VII-16
yaşmağ		(2)	V-47(2)		y.+ları	(3)	V-196, 198; VII-18
	y.+i	(2)	IV-168; V-50		yatılı	(2)	XII-21(2)
yaşmağlı					yatırt-		
	y.+dım	(1)	I-75		y.-mişəm	(1)	I-67
yat-					yav	(16)	II-240; VI-178, 209, 347; VII-11, 82, 90, 113, 129, 160, 182, 190, 192, 194; VIII-11(2)
	y.	(2)	II-333(2)		yavaş	(10)	II-180, 181; III-57(2); V- 227(2); VI-133(2); VIII-29(2)
	y.-a	(3)	IV-267(2); X-40		yavru		
	y.-acağ	(1)	IV-182		y.+m	(7)	II-169, 192, 276; IX-22, 39, 63; X-22
	y.-allardı	(6)	III-192; V-200(2), 202; VI-235, 241		yavuz	(12)	XII-307, 322, 325(2), 326, 327, 328, 330, 331(2), 342(2)
	y.-am	(2)	I-84; XII-253		y.+un	(1)	III-103
	y.-anda	(1)	IV-169		yağala-		
	y.-ar	(1)	I-54		y.-dı	(1)	VII-156
	y.-ardım	(1)	V-211		y.-disa	(1)	VII-156
	y.-ardığ	(8)	I-24, 67; II-385, 386; III-185, 191, 192		y.-miş	(1)	III-228
201	y.-ardı	(4)	V-196, 198(2),		yağa		
	y.-asan	(1)	V-157		y.+mızdan	(1)	II-344
	y.-ağ	(1)	III-189		y.+mi	(1)	VI-354
	y.-ir	(6)	I-93, 94; III- 240(2); IV-291; VII-35		yağ-		
	y.-irdi	(1)	IX-37		y.-allarmış	(1)	II-449
	y.-irix	(2)	II-283; VI-393		y.-aram		(1)
	y.-mağ	(1)	V-199		II-198		
	y.-mişəm	(3)	IX-35(3)		y.-ardığ	(1)	III-219
	y.-miş	(1)	III-272		y.-arən	(1)	III-249
	y.-sağ	(1)	VI-392		y.-arsız	(1)	II-473
40	y.-sım	(4)	V-197(2); X-30,		y.-dığ	(1)	X-24
	yatağ	(3)	I-40, 46; III- 189; XI-1		y.-ıp	(1)	VI-318

yağın (yakın) (7)	V-178; VI-170, 214; VII-44, 62, 63; X-76	y.+nın (1)	VI-2
y.+dır (1)	II-481	y.+yi (1)	VII-54
y.+larda (1)	VIII-44	ye-	
yağud (3)	II-292; III-180; VIII-22	y.-di (1)	X-22
yağut (2)	II-36; XII-93	y.-dik (1)	X-22
yayan (1)	I-2	y.-k (2)	X-15, 53
yayıl-		y.-meg (2)	III-
y.-miş (1)	XII-217	287(2)	
yayınla-		y.-llerdi (3)	I-56; III-77; XI-11
y.-dihlari (1)	II-113	y.-llemiş (1)	IX-26
yaz-		y.-mege (2)	II-187, 188
y. (1)	XII-187	y.-meknen (2)	III-131, 136
y.-am (2)	IX-65; XII-188	y.-rdi (4)	418, 925, 927, 1429
y.-ar (3)	VIII-64; XII-192, 376	y.-rdik (12)	II-25, 26(2), 349, 461; III-141; V-264, 265; VI-254; VII-46; IX-14, 20
y.-ağ (1)	VI-30	y.-rdim (1)	II-459
y.-dım (1)	XII-220	y.-rik (1)	II-212
y.-dihlari (1)	II-112	y.-siz (2)	II-166, 228
y.-dilar(1)	VI-31	y.-meden (1)	VI-47
y.-ıp (1)	VI-326	y.-medik (1)	II-271
y.-maz (1)	XII-192	y.-mem (1)	VII-14
y.-miş (3)	XII-185(2); XII-340	y.-memiş (1)	II-274
y.-mişim (1)	XII-110	y.-memişdik (1)	III-135
y.-mişam (1)	XII-160	y.-memişik (3)	II-260, 261, 266
yazar (1)	VI-251	y.-mesinler (1)	II-223
yazılı		y.-meyipsiz (1)	II-193
y.+dır (1)	XII-344	y.-mez (1)	VIII-76
yazın (7)	I-41; II-454, 455; III-303; XII-157(2), 158	y.-miyecegem (1)	II-428
yazığ (1)	VI-166	y.-miyenler (1)	V-91
y.+san (1)	I-32	yeddi (6)	III-200; VII-192(2), 193, 195; XII-245
y.-irdi (1)	VI-254		
yazma			
y.+m (2)	VI-24; VII-50		

yedi	(4)	II-35; III-133, 134; XI-30	y.+ler	(1)	III-94
y.+si	(1)	V-116	yeni	(14)	II-80, 122; V-54, 61; VI-38, 158, 163, 173, 204; XI-4; XII-312, 329, 331, 360
yedir-			yeniçeriler	(1)	XII-151
y.	(1)	II-255	yeniden	(3)	VI-339, 354, 362
y.-ir	(1)	III-152	yer	(8)	II-199, 213, 236, 339; IV-249; V-233; VII-23; VIII-23
y.-irem	(1)	II-243	y.+de	(15)	II-136, 273, 329, 432, 434; III-11, 16, 236; V-138; VI-48, 97, 392; X-75; XII-25, 204
yedirt-			y.+den	(5)	II-149, 152; III-24; VI-102, 312
y.-di	(1)	II-245	y.+dir	(1)	V-195
yegen			y.+e	(23)	II-46, 149, 152, 232, 269, 326, 378; III-25, 245; IV-260; V-116, 140, 172; VI-22, 224, 288; VII-91, 174, 176, 198; XII-49, 203, 384
y.+im	(2)	III-47, 307	y.+i	(8)	II-208; III-182; IV-56, 288; VI-320, 378, 381; X-107
yegül	(1)	XII-94	y.+dir	(2)	XII-309, 319
yehye	(1)	V-237	y.+im	(1)	VI-32
yeksan	(1)	XII-414	y.+imde	(1)	II-221
yel			y.+in	(5)	IV-39; VI-101; VII-162, 193, 196
y.+e	(1)	IV-226	y.+inde	(6)	II-488; IV-35, 36; VI-213; X-92(2)
yelikle-			y.+ine	(5)	II-258; V-135, 210; VII-65, 156
y.-rdik	(2)	V-264, 265	y.+ini	(4)	II-107; III-143; VI-157; IX-22
yem	(2)	III-152;	y.+innen	(3)	II-328; III-10; XII-414
yemeg	(7)	II-16, 24(2); VII-14, 117	y.+ler	(1)	VI-214
y.+e	(3)	III-96; XII-195, 201	y.+lerde	(1)	VI-393
y.+i	(5)	II-26, 265, 270; III-97; V-169	y.+lerden	(1)	VI-94
y.+imzi	(1)	V-191	y.+lere	(2)	V-44; XII-302
y.+ini	(2)	III-98; V-192			
y.+innen	(1)	IV-252			
yemek	(11)	II-193, 261, 263, 274, 498; III-33; V-91, 160; VII-15; X-47; XII-254			
y.+leri	(2)	IV-257, 261			
yemen	(2)	VI-266, 296			
y.+den	(1)	XII-387			
yemin	(2)	II-473; VII-24			
yemyeşil	(1)	VIII-61			
yenge	(1)	X-65			

446	y.+lerinde	(2)	II-444,	yetmiş (8)	II-477, 478, 479, 487; VI-204, 310, 335; XII-271
	y.+lerinden	(1)	II-445	yè-	
yerleşim	(1)	XII-319		y.	(1) I-37; III- 257, 258
yerleşme	(1)	XII-309		y.-dim	(1) I-39
yerleş-				y.-dik	(1) II-188
y.-iller	(1)	X-99		y.-dikden	(1) VII-16
y.-memişdi	(1)	VI-53		y.-diler(1)	III-280
y.-miş	(1)	XII-413		y.-din	(1) III-259
yerli	(3)	III-57; VI-159; XII-360		y.-diz	(1) II-271
yeşil	(7)	IV-263, 287; V-51, 55; VIII-82, 85; X-5		y.-mir	(2) VII-13, 118
y.+den	(1)	IV-65		y.-mirsən	(1) III-259
yet-				y.-sen	(3) I-22; IV- 263, 287
y.-eceg	(1)	II-126		y.-sin	(1) VI-349
yeter	(3)	I-59; IV-193; XII-377		y.-yin	(1) II-159
yeter ki	(2)	XI-33; XII-209		y.-ceyig	(1) VI-363
yetim				yèlin-(yenil-)	
y.+dir	(1)	IX-70		y.-ir	(1) V-266
yetir-				yèn-(in-)	
y.-ir	(1)	IV-100		y.-irem	(1) I-17
yetiş-				y.-diler(3)	II-317(2), 320
y.-di	(3)	VI-205; VII-74; IX-46		y.-di	(2) II-323; VIII-81
y.-diler	(1)	III-222		y.-dik	(1) II-319
y.-dim	(1)	IX-53		y.-dim	(1) II-373
y.-enler	(1)	XII-360		y.-em	(1) I-73
y.-in	(1)	XII-269		y.-ip	(4) I-74; II- 450, 451; IV-70
y.-ir	(3)	IV-165; VI-359; VIII-65		y.-sin	(1) XI-34
y.-irdi	(2)	III-126(2)		yèndir-(indir-)	
y.-memişlerdi	(1)	VI-149		y.	(1)
yet-				X-8	
y.-mez	(4)	XII-197, 310, 311, 358		y.-di	(1) XII-126
y.-mir	(1)	V-5		y.-dim	(1) X-7
				y.-dik	(1) X-21

	y.-iller (1)	X-15	yırğat	(1)	II-233
	y.-illerdi (1)	III-93	y.+lar (1)	III-199	
	y.-in (1)	X-14	y.+nan (1)	XI-15	
102	y.-ir (2)	VII-101,	yırıla-		
	y.-irdik (1)	XII-158	y.-(i)r (1)	IV-78	
	yəriş-(yetiş-)		yırtıl-		
	y.-e (1)	X-63	y.-masın (1)	III-304	
	y.-di (2)	II-229(2)	yırğatlıq (1)	II-234	
	y.-iyor (1)	XII-293	yıña-		
yèsir(esir)	(8)II-443, 446, 470,		y.-dih (1)	X-24	
478(2); IV-72, 118			y.-mağa (2)	V-180,	
	y.+em (1)	II-470	181		
yèsirlik			y.-rdım (1)	VI-235	
	y.+de (2)	II-454, 477	y.-rdih (7)	V-171, 173,	
			174(2), 175, 176, 179		
yığ.-			y.-rsan (1)	II-476	
	y.-allardi (3)	IV-221,	y.-rsın (1)	XII-131	
228; V-138			y.-(i)yağ (1)	XII-157	
	y.-am (1)	VI-161	yıñan-		
	y.-ar (1)	II-46	y.-a (1)	XII-159	
III-202	y.-ardıx (3)	II-46, 52;	yıñ-		
	y.-ardi (1)	II-64	y.-ar (1)	XII-81	
	y.-dih (1)	II-186	y.-dım (1)	VII-26	
	y.-di (2)	II-119(2)	y.-mağa (1)	VI-318	
yıgıl-			y.-di (2)	V-158;	
	y.-an (1)	IV-238	VI-178		
	y.-ıp (1)	X-12	y.-dilar(1)	II-118	
	y.-ırdı (1)	IV-228	yıñıl-		
	y.-miş (1)	II-122	y.-di (1)	II-123	
yıgın	(2)	II-242(2)	y.-miş (1)	XII-395	
	y.+ına (1)	IV-239	yıñım		
yıl	(3)	IV-24;	y.+i (1)	XII-320	
V-60; XII-388			yimişah (1)	III-305	
	y.+ında (1)	V-60	yine (4)	II-342; VI-27, 255; VII-	
yıldırım	(1)	XII-282	66		

yi-			y.-rdi (1)	I-90
	y.-ller (1)	VII-15	y.-rdiḡ (1)	V-76
X-47	y.-r (5)	VII-118(2), 132;	y.-yana (1)	IV-134
IX-21(4)	y.-rik (7)	II-90, 169, 199;	y.-yıp (1)	I-115
	y.-yellerdi (1)	X-80	y.-(i)ram (1)	IV-117
	y.-yerdik (4)	V-162, 164, 165, 166	y.-(i)yacaḡsan (1)	VI-148
	y.-yecegem (1)	II-428	yolle-	
yirmi	(9)	II-70, 80, 175, 181; VIII-17, 18, 39(2); XII-25	y.-di (1)	XII-106
yiyecek	(2)	II-12, 156	yolluḡ (1)	II-162
	y.+i (1)	II-152	yolun (2)	III-28
yo	(3)	VI-26; IX-51, 77	yoluna (2)	II-357; IV-216
yoğurd	(1)	X-82	yoluni (3)	VI-67(2),
	y.+i (1)	III-139	yolunuz (1)	1535
yoğurt	(2)	XII-256, 265	yonca	
yoğurtyemez	(1)	II-142	y.+lari (1)	VIII-7
yol	(10)	I-94; II-7, 447; V-10, 12; VI-277; VIII-15	y.+si (4)	III-204, 205(2); VIII-7
	y.+a (10)	II-177; VII-85, 88(2), 92, 97; VIII-5; XII-108, 134, 272	y.+sidir (1)	III-206
	y.+da (4)	II-8; II-355, 357; X-19	y.+yi (1)	III-134
	y.+dan (1)	III-127	yon	
	y.+dur (2)	VIII-4, 26	y.-dım (1)	VI-228
	y.+i (1)	VI-330	y.-di (1)	X-34
	y.+lardadi (1)	VII-31	y.-duḡ (1)	XII-19
yoldaş (1)	XII-397		y.-ir (1)	VI-344
yolla-			y.-muş (1)	XII-53
	y. (1)	VI-118	yokuş (3)	IV-37, 38, 57
	y.-di (2)	I-116; VI-207	y.+i (1)	IV-59
	y.-dı (3)	XII-105, 122, 123	yorğan (3)	I-40, 47, 54
			y.+ımdı (1)	I-53
			y.+i (1)	III-218
			y.+nan (1)	I-44
			yoril-	
			y.-ir (2)	V-230, 232
			yorul-	
			y.-mayıplar (1)	III-170

y.-mazdi	(1)	V-253	y.-ir	(1)	II-286		
y.-miş	(1)	III-24	yulduz				
y.-urdi	(1)	V-257	y.+i(1)	IV-201			
yosma	(1)	VII-17	yumağ	(2)	IV-13; V-32		
yolğ	(58)	I-10, 36(3), 57, 68; II-18, 29, 245, 263(2), 277, 397; III- 63(2), 64, 114, 124, 151, 183, 185(3); IV-37, 293, 295; V-5, 49, 177; VI-63, 111, 112, 148, 154, 171, 213, 247, 259, 361; VII-25, 131, 143; VIII-35; X-73, 97; XI-19, 26, 35; XII-18(2), 43, 44, 86, 91(2), 298, 389	yumurta	(2)	X-52, 55		
			yumuşat-				
			y.-irdiğ	(1)	III-157		
			yumuşan-				
			y.-a	(1)	XI-20		
			yun	(1)	V-273		
			y.+dan	(1)	V-23		
			y.+i	(1)	V-271		
			y.+lar	(1)	I-40		
			y.+lara	(1)	I-40		
			y.+lari	(1)	V-28		
			y.+nan	(3)	V-24, 30, 272		
			y.+un	(1)	V-19		
			yunus	(1)	VI-80		
			y.+lar	(1)	XII-145		
			yurd				
			y.+a	(1)	XII-130		
			yusuf	(1)	VI-374		
			yuva				
			y.+larını	(1)	VI-105		
			yuvarlamağ	(1)	V-38		
			yuvarlan-				
			y.-a	(4)	X-74(3), 75		
			y.-ir	(2)	IV-54(2)		
			yuva				
			y.+sın	(1)	VIII-53		
			yuğarda	(2)	VII-196; VIII- 25		
			yuğari	(2)	V-238		
			y.+da	(1)	VII-195		
			yuğuluğ				
			yönet-				
yosma	(1)	VII-17					
yolğ	(58)	I-10, 36(3), 57, 68; II-18, 29, 245, 263(2), 277, 397; III- 63(2), 64, 114, 124, 151, 183, 185(3); IV-37, 293, 295; V-5, 49, 177; VI-63, 111, 112, 148, 154, 171, 213, 247, 259, 361; VII-25, 131, 143; VIII-35; X-73, 97; XI-19, 26, 35; XII-18(2), 43, 44, 86, 91(2), 298, 389					
			y.+di	(32)	I-12, 40; II-27(2), 51, 55, 65, 345; III-68, 167, 209, 303, 309(2); V-15, 197, 214, 234, 263, 267, 270; VI-25, 53, 54, 251; VII-49, 51, 74; VIII-35; XII-295, 316, 402		
			y.+du	(1)	V-69		
			y.+dur	(26)	II-131, 170, 172, 237, 241, 277(2), 278, 325, 332(2); III-261; IV-181, 234; VI-220, 271; VII-6, 10, 186; X-26; XI-8; XII-53(2), 84, 305, 308		
			y.+miş	(1)	II-136		
			y.+muşmuş	(1)	II-142		
yolğuluğ	(6)	III-288(2), 296, 297, 309; X-43					
yolğsa	(10)	II-130, 419; III-48; IV-294; V-13; VI-319; VII-121; XII- 132, 205, 393					
yolğxsulluğ	(1)	I-27					
			y.+dan	(2)	XII-17, 18		
			y.+i	(1)	X-43		
yömye	(1)	XII-30					
yön	(1)	II-59					
			y.+ü	(2)	IV-290, 296		
			y.+üm	(1)	VII-160		
			y.+ün	(5)	VII-158(2), 159, 161, 162		
			y.+üni	(1)	II-60		

z.+ların	(1)	IX-15	z.+dan	(2)	III-172(2)
z.+lari	(1)	II-351	zibil	(2)	III-232; V-115
z.+nan	(2)	II-97;	zikir	(1)	VI-305
III-237			zilve	(2)	XII-180(2)
zarf	(1)	III-112	zina	(1)	VI-336
zat	(1)	VI-35	zino	(1)	IV-152
zaten	(8)	II-33; V-90, 200; VI-53, 62; XII-22, 157, 191	zive	(1)	XII-39
zavalli	(5)	IV-162, 164, 169, 182; VI-267	ziyarat	(1)	VI-312
zayıf	(1)	VI-25	ziyaret	(3)	X-75, 78, 79
zayıfla-			z.+in	(1)	XII-367
z.-mişli	(2)	II-174, 175	zoğ	(1)	III-301
zebze	(1)	I-91	zonguldağ	(1)	VI-119
z.+yi	(1)	I-92	z.+dadır	(1)	VI-88
zebzece			z.+ın	(1)	VI-144
z.+ler	(2)	V-43, 44	zoppa		
z.+lerden	(1)	V-44	z.+yi	(1)	X-98
zeğmet	(3)	IV-132; VIII-19; XII-92	zor	(6)	II-4, 57, 59; III-176; IV-132; VII-35
z.+i	(1)	III-223	z.+di	(1)	III-163
zeğmetli	(1)	III-162	z.+dur	(1)	VII-36
zeğmetliknen	(1)	III-220	z.+inan	(1)	II-112
zekat	(1)	VI-297	zorba	(1)	IX-64
zaman	(2)	II-249, 356	zorlan-		
zengin	(6)	XI-32(2), 33; XII-17, 288, 414	z.-ir	(2)	VI-247, 365
zenginlik	(3)	III-123; XI-23(2)	zorunda		
z.+in	(1)	VII-9	z.+dilar	(1)	III-26
zete	(3)	II-392, 395, 441	zöhre	(1)	X-47
zeten	(11)	II-109, 119, 175(2), 254, 255, 260, 343, 354; VI-239, 300	zöhregil		
zevalli	(2)	V-227; VI-302	z.+e	(1)	X-46
z.+dır	(1)	VI-269	zulum		
zığağ			z.+una	(1)	IX-72
			zurna	(2)	III-240
			z.+di	(1)	XII-83
			zurnaci	(2)	III-243(2)
			zübe		

z.+si	(1)	VI-293	zürriyet	(1)	IX-46
zülcelal	(2)	III-307, 312	z.+i	(1)	III-306
z.+i	(1)	III-121	z.+ine	(3)	III-122, 146,
zümürüt(1)		VIII-56	313		
zürgar	(3)	II-58, 59, 60			

KAYNAKÇA

- ACARBAŞ, Ergisoy. 2013. *Şereflikoçhisar ve Çevresi Yerel Ağız Sözlüğü*, Çıngı Yayıncılık, İstanbul.
- ADAMOVIÇ, Milan. 2008. "Heisst türkisch çocuk wirklich 'Ferkel'?", *Türkbilig* 15: 3-7 [Türkçedeki çocuk sözü gerçekten 'domuz yavrusu' mu demek? – *Türkbilig* 15: 8-12].
- _____. 2014. *Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi*, (Çeviren: Aziz MERHAN), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2014. "Türkçe 'GİL'in Kökeni ve İşlevi Üzerine", *Türk Dili*, Cilt: CVI Sayı: 745, s. 71-73.
- AGACANOV, Sergey Grigoreviç. 2013. *Oğuzlar* (Rusçadan Çevirenler: Ekber N. Necef/Ahmet Annsberdiyev), Selenge Yayınları.
- AĞAR, Mehmet Emin. 1989. *Kitabu Fi'l-Fıkh Bi-Lisani't-Türki (İnceleme-Metin-Sözlük)*, 2 Cilt, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni* (9 Mayıs 1997), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- AKSOY, Ömer Asım. 1946. *Gaziantep Ağızı III (Sözlük ve Kullanılmayan Kelimeler)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ALİKILIÇ, Dünder. 2008. *Kubbetü'l-İslâm Ahlat*, IV. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu, Ahlat.
- ARSLAN EROL, Hülya. 2008. *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ATA, Aysu. 2004. *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası- Karahanlı Türkçesi-Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.
- ATALAY, Besim. 1945. *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-lûgat-it-Türkiyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.
- ATAY, Hüseyin-İbrahim ATAY- Mustafa ATAY. 1964. *Arapça-Türkçe Büyük Lûgat*, 1964, I, 1. cüz. XXXII+192 s.; 1965, 2. cüz. 193-384. s.; 1966, 3. cüz. 385-510. s.; 1968, II, 1. Cüz. 511-670. s.; 1969, 2. Cüz. 671-862. s.; 1970, 3. Cüz. 863-1022. s.; 1970, 4. Cüz. 1023-1166. s.; 1981, III, 530 s., Ankara.
- AYDIN, Mehmet. 2002. *Aybastı Ağızı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- AYDIN, Mehmet. 2012. *Türkçe Derleme ve Tarama Sözlüğü*, Kültür Ajans Yayınları, Ankara.

- AYVERDİ, İlhan. 2011. *Asırlar Boyu Târihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük I-III*, Kubbealtı, İstanbul. [Tek cilt olarak Milliyet gazetesi tarafından 2011’de basımı yapılarak dağıtılmıştır.]
- Azərbaycan Dialektoloji Lügəti*. 2010. Birinci Cilt (A-L), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2003. İkinci Cilt (M-Z), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Azərbaycan Dilinin İzahlı Lügəti I-IV*. 2006. Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu, Bakı.
- BANGUOĞLU, Tahsin. 1960. “Oğuz Lehçesi Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*.
- _____. 2011. *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BAYATLI, Hidayet Kemal. 1996. *Irak Türkmen Türkçesi*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- BLÄSING, Uwe. 1992. *Armenian Lehngut im Türkeitürkischen am Beispiel von Hemşin*, Rodopi: Amsterdam-Atlanta, GA 1992, 142 s.
- _____. 1995. *Armenisch-Turkisch. Etymologische Betrachtungen ausgehend von Materialien aus dem Hemşingebiet nebst einigen Anmerkungen zum Armenischen, insbesondere dem Hemşindialekt*, Rodopi-Amsterdam-Atlanta, GA 1995, 207 s.
- _____. 1996. “Kurdish und Zaza-Elemente im türkeitürkischen Dialectlexicon; Etymologische Betrachtungen ausgehend vom Nordwestiranischen”, *Dutch Studies published by NELL*, 1995(2): 173-220, Leiden.
- _____. 1997a. “‘asme, asmen, astare’, Nordwestiranisches Wortgut im Türkeitürkischen”, *Iran and the Caucasus*, 1: 171-178, Tehran.
- _____. 1997b. “Irano-Turcico: Westiranisches Wortgut im türkeitürkischen Dialektmaterial”, *Studia Etymologica Crocoviensia*, 2: 77-150, Krakow.
- _____. 2000. “Irano-Turcica: Weitere iranische Elemente im Türkeitürkischen”, *Studia in honorem Stanislai Stachowski dicata = Folia Orientalia*, 36: 1-27, Krakow.
- _____. 2005. “Turkish *armut* ‘pear’, Remarks on the Etymology and Geo-Linguistic Distribution on an Oriental Fruit Name”, *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 15, s. 5-18.
- _____. 2008a. “Mr. Kumpir Dünyaya Açıldı! Türkçede Patates İçin Kullanılan Bir İsim”, *Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2008, sayı: 2, ss. 29-50.
- _____. 2008b. “Georgian laqe, ‘an eddle egg’ in Kartvelian”, *Iran and the Caucasus*, 12: 45-56, Leiden.
- _____. 2010. “Gena Tökmiş Muruzlarını, Yörenin Diliyle Şavşatlı Bir Halk Şairi ve Karadeniz Hanımlarının Bozuk Havaları”, *III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (26-29 Mayıs 2010), Ankara, ss. 141-160.
- _____. 2011. “Woher kommt eigentlich Türkisch **dügä*, ‘ein junge Kuh’?”, *Türk Dilleri Araştırmaları, Yeni Seri*, 1.1: 7-26.

- BURAN, Ahmet. 1996. *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim(Hâl) Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BROCKELMANN, Carl. 1951. *Ostturkische Grammatik Der Islamischen Litteratur Sprachen Mittelasiens*, Leiden.
- CAFEROĞLU, Ahmet. 1931. *Kitābü'l-İdrāk Li-Lisāni'l-Etrāk*, İstanbul Evkaf Matbaası, İstanbul.
- _____. 1951. *Anadolu İlleri Ağzlarından Derlemeler*, (Van, Bitlis, Muş, Karaköse/Ağrı, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak illeri ağzları), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları [Yeni baskı: Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995].
- _____. 1994. *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I-II*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- _____. 1995. *Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar (Kars, Erzurum, Çoruh İlbaylıkları Ağzları)*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara.
- _____. 2011. *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- CEBECİ, İsa. 2010. *Örneklerle Deliorman Türk Ağzı Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- CEMİLOĞLU, İsmet. 2001. *Dede Korkut Hikayeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- CLAUSON, Sir Gerard. 1960. *Sanglax A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammad Mahdī Xān, Facsimile Text with an Introduction and Indices*, London.
- _____. 1972. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.
- COŞKUN, Mustafa Volkan. 2014. *Özbek Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÇOBAN, Cezmi. 2014. *Bodrum İlçesi Ağız Sözlüğü*, Çatı Kitapları, İstanbul.
- DANKOFF, Robert. 1990. *Evliya Çelebi in Bitlis*, Leiden:Brill.
- _____. 1991. *An Evliya Çelebi Glossary, Unusual Dialectal and Foreign Words in the Seyahat-Name*, Leiden:Brill.
- _____. 1995. *Armenian Loanwords in Turkish*, Wiesbaden.
- _____. 2004. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü (Katkılarla İngilizceden Çeviren: Semih Tezcan)*, TDAD 37, İstanbul.
- DEMİR, Nurettin. 2013. *Ankara Örneğinde Ağzların Belgelenmesi (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DEMİR, Necati. 2001. *Ordu İli ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DEVELİ, Hayati. 1995. *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DOERFER, Gerhard. 1965. *Türkische und Mongolische Elemente Im Neupersischen I-IV*, Wiesbaden.

- DOZY, Reinhart. 1881. *Supplément Aux Dictionnaires Arabes*, Leyde, E. J. Brill.
- ECKMANN, Janos. 2011. *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar (Yayıma Hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2012. *Çağatayca El Kitabı (Çeviren: Günay Karaağaç)*, Kesit Yayınları, Ankara.
- ERASLAN, Kemal. 2012. *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican. 1983. *Kars İli Ağızları (Ses Bilgisi)*, Gazi Üniversitesi, Ankara. [Yeni baskı: Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2002.]
- ERCİLASUN, Ahmet B.-Ziyat AKKOYUNLU. 2014. *Dîvânü Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ERDAL, Marcel. 1991. *Old Turkic Word Formation*, I-II, Wiesbaden.
- ERDEM, Mehmet Dursun-Güner DAĞDELEN. 2012. *Karabük ve Yöresi Ağızları (Giriş-İnceleme-Metinler)*, Karabük Valiliği Yayınları, Karabük.
- EREN, Hasan. 1958. "Türkçe gök kelimesinin türevleri", *Jean Deny Armağanı Melanges Jean Deny, Türk Dil Kurumu yayınları*, Sayı: 173, s.85-89.
- _____. 1999. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara.
- EREN, M. Emin. 1997. *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem. 1958. *Dede Korkut Kitabı-1 (Giriş-Metin-Tıpkıbasım)*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara. [Yeni baskı: Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2014.]
- _____. 1963. *Dede Korkut Kitabı-2 (İndeks-Gramer)*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara. [Yeni baskı: Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2009.]
- _____. 1981. *Azeri Türkçesi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, Ebru Yayınları, İstanbul.
- _____. 1993. *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak yayınları, 20. Baskı, İstanbul.
- ERTEN, Münir. 1994. *Diyarbakır Ağzı (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi* II Cilt. 2011. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Franciscus á Mesgnien Meninski. 2000. *Thesaurus Linguarum Orientalium / Turcicae-Arabicae-Persicae / Lexicon Turcico-Arabico-Persicum*, I Von *elif* bis *chy*, II Von *dal* bis *lam*, III Von *mim* bis *je*, IV *Grammatica Turcica*, V *Complementum Thesauri Linguarum Orientalium seu Onomasticum Latino-Turcico-Arabico-Persicum simul idem Index Verborum Lexici Turcico-Arabico-Persicum*, VI *Index der türkischen Wörter*. Mit einer Einleitung und mit einem türkischen Wortindex von Stanislaw Stachowski sowie einem vorwort von Mehmet Ölmez, TDAD, Simurg yayınları, İstanbul.
- GABAIN, A. von. 2007. *Eski Türkçenin Grameri (Çeviren: Mehmet Akalın)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- GEMALMAZ, Efrasiyab. 1995. *Erzurum İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler)*, Türk Dil Kurumu yayınları (3 Cilt), Ankara.
- GÖKÇUR, Engin. 2006. *Van ve Merkez Köyleri Ağızları*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- _____. 2012. *Vangözü Havzası Ağızları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- GÖNEN, Mehmet Emin. 2003. *Van Gölü Kuzey Havzası Ağızları*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- GRØNBECH, K. 1942. *Komanisches Wörterbuch Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus*, Kopenhagen.
- _____. 1992. *Kuman Lehçesi Sözlüğü, Codex Cumanicus'un Türkçe Sözlük Dizini*, (Çeviren: Kemal Aytaç), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GÜLCÜ, Ali İhsan. 1994. "Kubbetü'l- İslâm Ahlat", *Tarih ve Medeniyet*, İstanbul, Sayı 9, ss. 9-21.
- GÜLENSOY, Tuncer. 1988. *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2003. *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer-Ahmet BURAN. 1994. *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- GÜLSEREN, Cemil. 2000. *Malatya İli Ağızları(İnceleme-Metinler- Sözlük ve Dizinler)*, Türk Dil Kurumu Yayınları,Ankara.
- GÜLSEVİN, Gürer. 2007. *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- GÜLSEVİN, Gürer-Erdoğan BOZ. 2010. *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- GÜNAY, Turgut. 2003. *Rize İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- HAZAI, György. 2012. *Türkiye Türkçesinin Dünü ve Bugünü Türk Dili Araştırmalarına Kısa Bir Giriş*, (Çeviren: Tevfik Turan), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- İdris-i Bitlisî. [1473?-1520]. *Heşt Bihişt*, (Çevirenler: Mehmet Karataş-Selim Kaya-Yaşar Baş), C. I-2, BETAV Yayınları, Ankara 2008.
- İLERİ, Canan. 2008. *Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- İZBUDAK, Velet. 1936. *El-İdrâk Haşiyesi*, Devlet Basımevi, İstanbul.
- İZOLİ, D. 1991. *Ferheng, Kürdi-Tırki*, Deng Yayınları, İstanbul.
- JUSTI, M. Ferdinand- M. Auguste JABA. 1879. *Dictionnaire Kurde-Français*, St.-Petersbourg.

- KAÇALIN, Mustafa S. 2006. *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- _____. 2011. *Nevâyi' nin Sözleri ve Çağatayca Tanıkları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KALAY, Emin. 1998. *Edirne İli Ağızları (İnceleme-Metin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KANAR, Mehmet. 2010. *Farsça-Türkçe Sözlük*, SAY Yayınları, İstanbul.
- KARADEMİR, Fevzi-Nezir Gümü-Ş-Ziver İlhan-Ahmet Korkut (2014), *Kürtçe-Türkçe * Türkçe-Kürtçe Sözlük (Kurdî-Tirkî * Tirkî-Kurdî Ferheng)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KARAHAN, Akartürk. 2013. *Dīvānu Luğati't Türk'e Göre XI. Yüzyıl Türk Lehçe Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KARAHAN, Leyla. 2011. *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- [KÂŞGARLI MAHMUD] [1008-1105]: *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*: Çeviren: Besim ATALAY, Ankara 1939, I, XXXVI+530 s.; 1940, II, 366 s.; 1941, III, 452 s. T. D. K. [Yayın sayısı 43, 46, 60]. [Yeni baskı: *Divanü Lûgat-it-Türk (Çeviri) I-IV*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.]
- KAZVİNÎ, Abdüllatif. 2011. *Safevi Tarihi* (Çeviren: Hamidreza Mohemednejad), Birleşik Yayınevi, Ankara.
- KOÇAK, Aynur. 2006. "Kocaeli Köy Adları Üzerine Bir İnceleme", *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri*, ed. Işıl Altun, 20-22 Nisan 2006, Kocaeli, s. 740-755.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin. 1962. " 'Lehce-i Erzurum' Yazmasındaki Halk Sözleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, ss. 195-244. [Şebn Karahisarlı ABDÎ'nin 1857-1876 arasında yazdığı eserden.]
- KORKMAZ, Zeynep. 1963. *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara. [Yeni baskı: Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.]
- _____. 2009. *Türkiye Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2013. *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KOŞAY, Hâmit-Orhan AYDIN. 1952. *Anadilden Derlemeler II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- KÖHLER, Wilhelm. 1989. *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Bitlis ve Halkı (Türkçesi: Haydar IŞIK)*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- KUNOS, Dr. Ignaz. 1902. *Şeyh Süleyman Efendi's. Çağatay-Osmanisches Wörterbuch*, Budapest.
- LANE, Edward William. 1968. *An Arabic-English Lexicon I-VIII*, Beirut-Lebanon.
- Lİ, Yong Song. 1999. *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*, SİMURG Yayınları, İstanbul.
- LESSING, Ferdinand. 1960. *Mongolian English Dictionary*, Los Angeles.

- MAHMŪD al-KAŞĖARĪ, *Compendium Of The Turkic Dialects (Dĭwān LuĖāt at-Turk)*, *İnceleme-Tenkidli Metin-İngilizce Tercüme-Dizinler, Hazırlayanlar: Robert Dankoff ve James Kelly*, Harvard Üniversitesi Basımevi, I.Kısım: 1982, II-Kısım: 1984, III.Kısım: 1985.
- MENZ, Astrid. 2009. *Erzurum Ağzında Ermenice Ödünç Sözcükler*, Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi, Cilt 19, s. 89-106.
- MEYER, Gustav. 1893. *Türkische Studien Die griechischen und romanischen Bestandteile im Wortschatze des Osmanisch-Türkischen*, Wien. [Yeni baskı: *Türkçe İncelemeleri-Osmanlı Türkçesinin Sözvarlığındaki Yunanca ve Latince Ödünçlemeler (Giriş ve dizinle birlikte yayına hazırlayan: Mehmet ÖLMEZ)*, Kebikeç Yayınları, Ankara 1998.]
- Mütercim Asım Efendi. 2009. *Burhan-ı Katı*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara.
- NÉMETH, Gyula. 2014. *Folklorik ve Dinî Metinler Üzerinde Vidin Türkleri Ağzı Araştırmaları* (Çeviren: Abdurrahman GÜZEL), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- NİŞANYAN, Sevan. 2011. *Kelimebaz I*, EVEREST Yayınları, İstanbul.
- _____. 2010. *Kelimebaz II*, EVEREST Yayınları, İstanbul.
- _____. 2012. *Sözlerin Soyağacı*, EVEREST Yayınları, İstanbul.
- OLCAY, Selahattin. 1995. *Erzurum Ağzı (İnceleme-Derleme-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ORKUN, Hüseyin Namık. 2011. *Eski Türk Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖLMEZ, Mehmet. 1991. “Ana Altayca Sözbaşı *d”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, s. 167-190.
- _____. 1995. “Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Ögeler (1)”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 5, s. 227-229.
- _____. 1997. “Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Ögeler (2)”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 7, s. 175-186.
- _____. 1998. “Eski Uygurca odug sak İkilemesi Üzerine”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 8, s. 35-47.
- _____. 1999. “Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Ögeler (3)”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 9, s. 59-65.
- _____. 2002. “Eski Türkçe Etimolojiler (1)”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 12, s. 189-198
- _____. 2006. “Türkiye’deki Ağzı Çalışmalarının Sözlükleri ve İlk Ağzı Sözlükleri”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 16, s. 205-210.
- _____. 2007. *Tuwinischer Wortschatz mit alttürkischen und mongolischen Parallelen - Tuvacanın Sözvarlığı Eski Türkçe ve Moğolca Denklikleriyle: Wiesbaden, XII+516. s. Harrassowitz Verlag Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica - Band 72.*

- _____. 2008. "Eski Türk yazıtlarındaki eşük, kedimlig ve teve Üzerine", *Festschrift in Honor of Talat Tekin / Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 18, s. 333-340.
- _____. 2009. "Türkiye'deki Ağız Çalışmaları ve Dizin Bölümleri", *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 19, s. 223-304.
- _____. 2012. *Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları (Metin-Çeviri-Sözlük)*, BilgeSu Yayınları, Ankara.
- ÖLMEZ, Zuhâl-Mustafa KAÇALIN. 2012. *XI-XIII. Yüzyıllar Türk Dili*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- ÖZÇELİK, Sadettin-Erdoğan BOZ. 2001. *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı (Dil İncelemesi, Metinler, Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZKAN, Mustafa. 1993. *Gülistan Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZMEN, Mehmet. 2014. *Türkçede –Ken Zarf-Fiili*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZSOY, A. Sumru-Eser E. TAYLAN (Hazırlayanlar). 2000. *Türkçenin Ağzları Çalıştay Bildirileri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÖZTÜRK, İrfan. 2001. *Adilcevaz Ağzı*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ÖZTÜRK, Rıdvan. 2010. *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZYETGİN, A. Melek. 2001. *Ebu Hayyan: Kitâbul'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk Fiil: Tarihî-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi*, KÖKSAV Tengrim Türklük Bilgisi Araştırmaları Dizisi:3, Ankara.
- POPPE, Nikolaus. 1960. *Vergleichende Grammatik Der Altaischen Sprachen*, Wiesbaden.
- RÄSÄNEN, Martti. 1969. *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen*, Helsinki.
- RZAYEV, Anar. 2005. *Azerbaycan Türkçesinin Söz Varlığı (Çeviren: Arif Acaloğlu)*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SAĞIR, Mukim. 1995. *Erzincan ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- SAMİ, Şemseddin. 2010. *Kamus-ı Türkî*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- SARICA, Bedri. 2006. *Van Gölü Çevresi Ağzları Sözlüğü*, Atlas Yayınları, Ankara.
- Selçuklu Tarihi El Kitabı* (Editör: Refik Turan), Ankara 2012.
- SERTKAYA, Osman Fikri. 2011. "Torba kelimesinin kökeni üzerine", *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Aralık 2011, S 720, s. 493- 499.
- SEVORTYAN, E. V. 1974. *Etimologičeskiy slovar' tyurkskih yazıkov, Obşçetyurkskiye i mejtyurkskiye osniva na glasniye*, Moskva.
- _____. 1978. *Etimologičeskiy slovar' tyurkskih yazıkov, Obşçetyurkskiye i mejtyurkskiye osniva na glasniye*, Moskva.

- SCHÖNIG, Claus. 2000. *Mongolische Lehnwörter im Westghusischen*, Wiesbaden, 210 s.
- SHAW, Robert Berkley. 2014. *Kâşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü*, (Çeviren: Fikret YILDIRIM), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- STACHOWSKI, Stanislaw. 1998. *Osmanlı Türkçesinde Yeni Farsça Alıntılar Sözlüğü*, SİMURG Yayınları, İstanbul.
- STACHOWSKI, Marek. 2009. “Yeniden Türkçe Çocuk Sözcüğünün Kökeni Üzerine”, *Türkbilig* 2009/17, s. 124-132.
- STEINGASS, F. 1892. *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, London. [Yeni baskı: Çağrı Yayınları, İstanbul 2005].
- SÜMER, Faruk. 1989. *Ahlat*, İslâm Ansiklopedisi, TDV, Cilt 2, s. 20-22.
- ŞAHİN, Hatice. 2006. *Şeyh İmâm el-Bardaḥî, Cāmi‘ü'l-Fürs I-II*, Turkish Sources LXV, Harvard University.
- TAŞ, İbrahim. 2008. *Yusuf ve Zeliha*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi-42, İstanbul.
- _____. 2009a. *Kutadgu Bilig’de Söz Yapımı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2009b. *Süheylü Nev-bahâr’da Eskicil Ögeler*, Palet Yayınları, Konya.
- TEKİN, Talat-Mehmet ÖLMEZ. 2003. *Türk Dilleri Giriş*, Yıldız Dil ve Edebiyat 2, İstanbul.
- TEKİN, Talat. 1982. “On the Structure of Altaic Echoic Verbs in {-KİrA}”, *AOH: C* 36, S 1-3, s. 503-513.
- _____. 1985. “Üze Zarfı Hakkında”, *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, I. Türk Dili*, İstanbul, C I, s. 253-260.
- _____. 1995. *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi-13, Ankara.
- _____. 2003. *Orhon Yazıtları (Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk)*, Yıldız Dil ve Edebiyat 1, İstanbul.
- _____. 2008. ‘AMCA’ ve ‘TEYZE’ KELİMELERİ HAKKINDA, Türk Dilleri Araştırmaları, Cilt 18, İstanbul, s. 283-294.
- _____. 2010. *Orhon Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TERES, Ersin .2006. *Divanü Lügat-İt-Türk ve Budist Uygur Metinlerinin Sözcük Bakımından Karşılaştırılması*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- _____. 2009. *Çağataycada Söz Yapımı*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- TIETZE, Andreas. 1999. *Wörterbuch der griechischen, slavischen, arabischen und persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch /Anadolu Türkçesindeki Yunanca, İslavca, Arapça ve Farsça Ödünçlemeler Sözlüğü* (Derleyen: Mehmet Ölmez), SİMURG Yayınları, İstanbul, 280 s. [**Hasan Eren**, “Anadolu Ağızlarında Rumca, İslâvca ve Arapça Kelimeler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*,

- 1960, s. 295-371; “Anadolu Türkçesinde Yabancı Ögeler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 2003, C. II, s. 157-170].
- _____. 2002. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, Cilt: 1 (A-E), Simurg yayınları, İstanbul-Wien.
- _____. 2009. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, Cilt: 2 (F-J), Wien.
- TZITZILIS, Christos. 1987. Griechische Lehnwörter im Turkischen (mit besonderer Berücksichtigung der Anatolischen Dialekte), Wien, 201 s. [H. Eren, Türk Dili, Aralık 1987, C. LIV, Sayı 432, s. 315-336].
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri. 2012. *Eski Türkiye Türkçesi*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- TOPARLI, Recep. 2003. *Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 1992. *İrşâdü'l-Mülûk Ve's-Selâtîn*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TOPARLI, Recep-M. Sadi ÇÖGENLİ-Nevzat H. YANIK. 1999. *El Kavânînü'l-Külliyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2000. *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî Ve Acemî Ve Mugalî*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TOPARLI, Recep-Mustafa ARGUNŞAH. 2014. *İslâm Mu'înü'l-Mürîd*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TUNA, Osman Nedim. 1972. “Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler”, *Türkiyat Mecmuası*, C. XVII, ss. 209-250.
- _____. 1976. “Osmanlıcada Moğolca Kelimeler”, *Türkiyat Mecmuası*, C. XVIII, ss. 281-314.
- TUNÇ, Tomris. 1995. *Derleme Sözlüğü ve Kavramlar Dizini*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TULUM, Mertol. 2011. *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TURAN, Zikri. 2006. *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 16, İstanbul 2006.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I-VI*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Bildirileri (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa)*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 2009.
- ÜSTÜNOVA, Kerime. 2002. *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- VAN BRUINSEN, Martin-Hendrik BOESCHHOTEN. 2009. *Evliya Çelebi Diyarbakir’de*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yeni Tarama Sözlüğü*. 1983. (Düzenleyen: Cem Dilçin), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- YÜCE, Nuri. 2014. *Ebul Kaşım Cârullâh Maḥmūd Omar Bin Muḥammed Bin Aḥmed Ez-Zamaḥşarî El-Ḥvârizmi Mukaddimetü'l-Edeb Ḥvârizm Türkçesi İle Tercümeli Şuṣter Nüshası*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- XIII. *Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü I-VIII*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- ZAJACZKOWSKI, Ananiasz. 1958. *Vocabulaire Arabe-Kiptchak. de l'époque de l'Etat Mamelouk. Bulğat Al-Mustāq Fi Luğat At-Turk Wa-l-Qıfzāq*, Warszawa.
- ZEKİ, Bedros. 2009. *Ermeniceden Türkçeye Mükemmel Lügat*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2009. *Türkçeden Ermeniceye Mükemmel Lügat*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ZÜBEYR, Hamit-İshak Refet. 1932. *Anadilden Derlemeler, Hakiimiyeti Milliye Matbaası*, Ankara.
- ZÜLFİKAR, Hamza. 1978. "Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri", *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 297-317.
- _____. 1995. *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2011. *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

EKLER

EK 1: Ahlat ve Köyleri Haritası

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum Yeri: Ahlat

Doğum Tarihi: 01.12.1977

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lisans: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı, 2000.

Yüksek Lisans: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, 2003.

İŞ DENEYİMİ

Öğretmenlik: 2000-2013

Müdür Yardımcılığı: 2013-...

YABANCI DİL

İngilizce (KPDS 60)

YAYINLANMIŞ KİTAPLAR

YANKI (Şiir-2006)

YAĞMURLARA TUTULMUŞ YÜREĞİM (Şiir-2013)

YAYINLANMIŞ MAKALELER

1. Ahlat Ağzı'nda Yer Adları, The Journal of Academic Social Science Studies, 30/1, s. 585-594, 2014.
2. Ahlat Ağzı'nın Alıntı Söz Varlığı Üzerine, The Journal of Academic Social Science Studies, 31/2, s. 469-504, 2015.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

E-mail: servetli@gmail.com